

TOMUS IV.

Continens

HISTORIAS,

Sub gubernatione

Maximiliani II. Imperatoris,

Et

Epitomen rerum ab Anno Dn. MDLXV.

usque ad Annum MDLXXII. in variis Orbis
partibus gestarum.

Auctore

D. SIMONE SCHARDIO, Jcto,

Ad Lectorem,

IN QVARTVM HVJVS OPERIS TOMVM.

P R Æ F A T I O.

Um summa & periocha hujus Tomi convenientia cum præcedentibus duobus, seriesque rerum supra in Præfatione in Secundum Tomum sint exposita, eorum explicatio & repetitione hic supersedere visum est: Nam commodè Lector inde ea huc referre poterit. Ad Epitomen verò quod attinet, eam in hoc quoque Tomo D. Simon Schardius à principio anni Domini millesimi quingentesimi sexagesimi quinti, de rebus singulorum annorum usque ad vigesimum primum diem Julii, anni Domini millesimi quingentesimi septuagesimi secundi perduxit, sine dubio eam ita continuaturus, si ei hujus lucis usura diutius frui licuisset. Sed dum Typographo spem facit, se eam in proximè superioribus feriis canicularibus ad id usque temporis completurum, ecce inopinatò vigesima prima die Junii, in febrim & cholicos dolores recidit, iisque vigesimo quinto die ejudem mensis oppressus, moritur, magna cum Studiosorum Historiæ jactura, cum septem ferè annos amplissimo Assessoris Camerae Imperialis munere functus esset, ante verò annos aliquot apud Illustrissimum, Principem Divum Wolfgangum Palatinum Rheni Bojariæ Ducem & Comitem Veldensem Consiliarium egisset. Quod reliquum est, Typographus rogavit Virum quendam bonum, & in hoc studii genere multum diuque versatum, ut in eodem instituto progredi, & quæ desiderantur, perficere velit, qui eidem, se id enitutum, quoad ejus per occupationes sibi licuerit est, pollicitus. Benè vale. Calendis Augusti, Anno Domini M D LXXIV.

AUTHO-

AUTHORUM, OPUSCULORUM ET LIBRORUM,

^{Qui}
in hoc Quarto Tomo continentur,

E L E N C H U S.

R erum à Turcis in Insula Melite gestarum, Hieronymi Comitum Alexandrini tractatio	pag. 1
Expugnatio arcis Tokay, Anno M D LXV. per Lazarum à Schuvendercepta, Authore Johanne Sambuco.	23
Historia Sigethi totius Sclavonia fortissimi propugnaculi à Solymanni Turcarum Imperatoris exercitu, Anno M D LXVI. capto, ex Croatico sermone in Latinum conversa.	25
Epitaphia varia in Nicolai Zerini Comitum mortem, presidium Sigethium & Fulium, &c.	32. seqq.
Historica descriptio suscepta à Casarea Majestate executionis, contra proscriptos, eorumq. receptorem, & capta Gotha, soloq. equati castris Grimmenstein, Anno Domini M D LXVII. 13. Apr.	34
Epitome rerum gestarum in variis orbis partibus sub Imperatore Maximiliano Secundo, ab Anno M D LXV. usq. ad M D LXXII. diem 21. Julii, à Simone Schardio Juris Doctore, &c. conscripta.	
Anni M D LXV. incipit.	41
M D LXVI.	44
M D LXVII.	58
M D LXVIII.	69
M D LXIX.	115
M D LXX.	135
M D LXX.	153
M D LXXII.	174

TOMUS IV.

RERUM A TURCIS IN INSULA MELITÆ GESTARUM,

HIERONYMI COMITIS ALEXANDRINI,
TRACTATIO.

QUI se in altissimum miseriarum, calamitatumque humanarum pelagus incidisse sentit, neque tamen imbecillitate naturæ; inopiavè ingenii circumstantiarum calamitatum, & infortuniorum magnitudine mergitur, hic unus verè constans existimari potest, omnemque salutis, & vitæ suæ spem in Dei voluntate statuisse. *Quis enim sapiens possit appellari, cuius voluntas à Divina Providentia dissentiat?* aut qui non omnia nostra gubernari putet? Atqui, tamen si Deus Viros bonos aliquando vexari, molestiarumque vasellis agitari patitur, ut eorum fides & constantia ante oculos omnium elucescat, tamen eos non penitus deserit, sed cum magis opus est, & cum propius periculo accessisse videntur, tum Deus omnibus conspicuum facit, quanta diligentia nos, nostraque omnia tueatur. Præclarum autem ejus, quod dico, fuerunt argumentum res Melitensium gestæ. Nam cum potentissima Turcarum classis insulam Melitæ obsidione super cinctisset, *Johannes Valettanus* Equitibus Religionis Sancti Johannis Præfectus, id sentiens, primum, uti par est, omnem bellorum eventum in Divina Voluntate situm ratus est, deinde se ad omnia, quæ forent ad arcendas hostium injurias necessaria, diligentissime accinxit. Nam sacris prius rite peractis, omnibusque militibus in opportuna præsidia distributis, præclarum & Religionis, & militaris peritiæ exemplum suis exhibuit. Hic, cum classis Turcica tantam haberet navigiorum multitudinem, tot, tantaque bellica tormenta, tantum rerum omnium apparatus, tantum lignorum numerum ad aggeres exstruendos, ut quemvis Christianorum Principem, nedum Melitensium animos, metu posset facile consternare: *intrepidus* tamen adversus tantam periculorum, laborumque molem *persistit*: atque, quod magis est admirabile, non solum fortiter se perpetuorum hostium Christiani nominis impetum sustinere posse speravit, sed certissima spe Victoriæ statim illius animus exarsit. Tum Equites omnes Melitensis militiæ, ac stipendiarii milites ita animis confirmati sunt, ut vel sibi in pugna fortiter moriendum esse decreverint, vel

mœnia, & Religionem, & Christianum nomen, & gloriam Italicæ laudis fortiter defendendam. Sed quoniam omnium bellorum, quæ unquam gesta fuerunt à Turcis ad hunc usque diem, hoc atrocissimum & asperissimum esse judico, cum neque ulla oppida breviori spacio temporis tam crebris oppugnationibus tentata, neque tam assiduus laboribus infestata, neque tantis apparatus vexata unquam memorentur, neque contra tanta oppidanorum animi magnitudine, vel tanta rei militaris peritia, vel tanta diligentia defensa, me operæ precium esse facturum censeo, si res à principio, quomodo gesta sit, pertractavero. Jam primum omnium manifestum esse puto, proprias inter Turcarum Imperatorem, & Melitensis militiæ Equites inimicitias intercedere, cum perpetuè resideat in animis illorum injuriæ memoria, quam à *Philippo Laldano* militiæ Magistro acceperant. Nam assidentibus inter se Christianorum armis, Principibusque intestinis bellis occupatis, satis aptam gerendæ rei occasionem Turca ratus, Rhodum antiquam eorum Equitum urbem ducentis armatorum millibus oppugnavit, tantis tamque miserandis operibus, & cuniculis, ut desperatis auxiliis denique in deditiorem compulerit. Nam Turca satis aptam inimicitia opportunitatem Religionis simulationem, arbitrantur, ubi rapina, & Imperii dilatandi spes apparuerit. Tunc enim, ubi fortuna rei feliciter gerendæ illis arriserit, incredibili propagandæ Religionis desiderio inflammantur. Ejus acceptæ injuriæ memores Equites nonnulla navigia Turcarum mercimoniis onusta ceperunt, ut hostium, vel Equites contemnentium & minime Christianas vires formidantium, vel illatæ injuriæ obliorum. Sed quoniam omnis jactura gravissima est illi, qui res alienas rapere tantum consuevit, suasque divitias perpetuis rapinis locupletare, has jacturas graviter ferebat Imperator, quare insulam Melitam occupare, aut funditus evertere omnino constituit. Fit igitur certior per literas militiæ Melitensis Magister *Valettanus*, quæ Byzantii agerentur, quod nunquam intermissis operis summa diligentia Imperatoris jussu navigia omnia, quotquot comparari possunt, instruuntur, quodque ingentem classem, maximeque rebus omnibus instructam, necessariis esset ad Melitæ expugnandam emissurus. Illud

autem fiebat per *Exploratores*, quos magnis sumptibus habebat Byzantii, ut indies de rebus omnibus, & de Imperatoriis apparatibus certior fieret: quoniam bona pars est *Victori* in hostium viribus cognoscendis, quod per nullos, quam per speculatores, sit commodius. His igitur acceptis nunciis minime territus *Magister Equitum*, neque tantarum rerum novitate turbatus ad ea comparanda animum adiecit, quæ forent tantis viribus repellendis necessaria: ac primum suis ad Concilium convocatis ita locutus est. *Nemini Vestrum Proceres* obscurum est, quanta *Turcarum Imperatoris* sit arrogantia: qui omnes ceterorum Principum vires levissimas in se esse arbitratur. Neque profecto *Vestrum* quempiam latet, quanto nos odio illi avarissimo & crudelissimo tyranno esse conveniens sit, apud quem nulla sit illatarum, sed tantum acceptarum injuriarum opinio, apud quem nullus est *Iustitia* locus, cum amplissimum avaritia & libidini pateat. Is igitur potentissimam classem ad insule nostra oppugnationem magnis apparatibus jam propè instruxit, qui cum sibi videatur Princeps iustis inferendis injuriis, quanto nos iustiores erimus illis propulsandis? atqui omnis *Iustitia* non solum author, sed etiam adiutor est *Deus*: quo duce nullas neque hostium minas, neque bellorum tormentorum multitudinem, neque admirabiles apparatus, neque instructarum acierum impetum vereri debemus. Nam omnia mortalia facile superat scelerum omnium ultor *Deus*. Nobis igitur omnibus alacri animo, utpote equitatis nostra Duce *Dominum Deum* nostrum habentibus, animus est ad comparandas res tantis viribus repellendis necessarias adjiciendas, Deoq; immortales gratia habenda sunt, qui tam præclaram ostendendi, quantia sit in nobis & prudentia, & fortitudo in celeberrimo terrarum orbis spectaculo, opportunitatem præbebit. His auditis tantus laudis ardor in animis singulorum exarsit, tanta lætitia, tantum ejus opportunitatis desiderium, ut etiam nimis tardus adventus hostium fore videretur. At contra *Turcarum Imperator* ad Concilium & ipse præstantiores Proceres suorum convocavit, ad quod ubi circiter sexaginta convenissent, quos *Bassas* ac *Rays* vocant, inter hos ita *Turcarum Imperator* locutus est: Equidem nullum munus, neque magis Imperatorum, neque magis ad conservanda Regna accommodatum esse iudico, quam providere, ne ulli subditorum fiat injuria, & ne ab externis præcipue nationibus infestentur, cum tuto, legitimeq; vivendi ratio, non solum nostras civitates in officio retineat, sed etiam alias equitatis, & quietis desiderio alliciat. Neque nostra dignitatis sanè est, ut desides æquo animo feramus nostros à Christianis piratis, nulla habita nominis nostri reverentia, vexari, eorumq; facultates pro libidine cujusq; diripi. Nihil igitur mihi vel jucundius, vel gloriosius videri solet, quam assiduas nostrorum lamentationes non negligere, & eorum præcipue, qui ad Orientem *Mauritaniamq;* *Melitam Insulam* versus navigant, qui assidue de *Crucigeris* illis *Melitenis* *Equitibus* conqueruntur. Verum cum Vobis notum sit, nullum damnum nos magis aliunde, nullumq; dedecus commovere, in hac re explicanda non ero longior. Illud tantum dicam, quod sicuti *Equites* illos *Rhodo* capta procul à nobis esse volumus, & profugavimus, ita nunc, ut piratas & maritimos latrones, simulata specie Religionis, illos ex insula profligare, &

eorum nomen pro viribus penitus delere decrevimus. Nam quo pacto Religio illa, qua leges nostras evertere conatur, à nobis quiescere relinquetur, si esse illi volumus, qui esse debemus. At huc quotidiana accedunt injuria, quibus assidue irascimur: quare quantamcunq; potuimus classem studiosè comparavimus, quam ad illam insulam expugnandam mittemus, cum primum *Vernum* tempus arriperit. Mandavimus idcirco, ut piratica omnes, prædatoria quæ naves eo tempore rebus omnibus instructæ ad hanc oppugnationem convenient. Concedet eo *Rex Algerii*. *Alexandria* præsidia, instructa sunt omnia *Draguti* navigia: neque aliud quidquam reliquum est, quam quomodo insula expugnanda sit, constituere. Atque ut melius sententiam ferre unusquisque *Vestrum* possitis, en adest forma & ejus insula, & munitorum in ea locorum, diligenter expressa, cum res ab illis Proceribus diligenter considerata fuisset, qui *Melitenis* *Insula* situm cognoverant, omnia, quæ viderentur expugnationi illi opportuna, explicarunt. His igitur cognitis deliberatur, ut classis quam citissime discedat, quam primum per anni tempus liceret. Dum hæc geruntur Byzantii in *Melitenis* Concilio antequam discederetur, decretum fuit quid, & per quos, & quo pacto agendum esset adversus *Turcicæ* classis obsidionem. Atque *Imperator Italus* & *Bornays Gallus* ambo *Equites Religionis*, & *Commendator Aragonis* muniendis locis præficiuntur. Hi statim ad destruenda, & solo æquanda omnia ædificia animum convertunt, & ad prosternendas arbores, & ad omnia evertenda extra loca munita, quæ poterant vel nostrorum prospectum impedire, vel aliquod commodum hostibus afferre. His ita peractis animum adjiciunt ad illa, quæ interitus spectant, munienda magnamque comætiarum copiam, & plumbi, & funiculorum, & pulveris tormentarii, & globorum, & reliqui apparatus in oppida comporari undique curarunt, cisternas omnes jusserunt dulci aqua repleri, ne quid omnino diurne oblectis posset deesse. Est autem *Melite Insula* in mari *Africo*, quæ *Siciliam* spectat in *Septentrionem*; at in *Moridiem* *Africam*: tantundemq; distat fere à *Lylibeo*, quam à *Pachino* *Sicilia* promontorii; vicinior tamen *Pachino*, nec sanè propinquior est multo *Sicilia*, quam *Africa*. Hæc fertilis est, & à *Carthaginensibus* antequam *Sicilia* Imperium invaderent, nobilissima Civitas in ea ædificata, quam *Melitam* vocant. Nam illam opportunam ad classes capiendas fore *Carthaginenses* arbitrabantur, cum portus habeat duos intra se capiendis classibus multis peraccommodatos: quorum alterum nunc *Marsamsetum* vocant, alterum *Majorem portum*. Efficunt hos portus sinus maris in ipsam insulam ingredientibus, qui angustias habent primum, deinde os ingressis dilatatur, atque nonnullas partes insulæ faciunt peninsulas, cum in mare protensa exiguæ terræ spatio adhæreant insulæ. Inter hos portus incurrit spaciū quoddam terræ ad mille passus latum, cujus in ea parte, quæ mare *Siculū* *Pachinum*que spectat, & mari ipsi exterius est contigua, locus munitissimus fuit, hunc *Sanctum Elmum* appellarunt. Interius verò in alio portu cum tres emineant peninsulæ, in illa, quæ magis est utrinque à mari longinqua, nullum fuit oppidum. At in mari *Siculo* viciniore inexpugnabile propè oppidum, quod *Sancti Angeli* voca-

vocabant, exiguo spacio à vocato *Burgo* disjunctum. In media harum, oppidum munitissimum fuit, vocatum *Sancti Michaelis*, de quibus omnibus suis locis dicemus. Cum summa igitur diligentia Turcarum classis instructa fuisset, vela ventis explicarunt, & Melitam versus iter arripuerunt, ut primum satis apta cœli tempestas visa est. Sed quoniam *nihil magis est obscurum, quam illorum animus, qui universam felicitatem & aequitatem & gloriam in multis possidendis, & undique diripiendis collocarunt, neque ulla magis est, contra qua animus excitet suspicio, quam qua ad Imperium pertineat*, his auditis *Garzas* Toleranus, Vir rei militaris peritissimus & singulari ingenio, veritus est, ne simulata Melitæ obsidione statim iter ad *Galathen* Turcica classis converteret, quare oppidum illud quam munitissimum esse voluit, & ad omnes fortunæ eventus paratissimum. Est enim Catholicarum triremium omnium *Præfectus*, hunc Philippus Prorege Siciliæ creaverat. Id oppidum cum diligentissimè recognovisset, ac munivisset, revertitur in Siciliam Toleranus, ut suam classem & ipse pro viribus instrueret. Cum *Peloponnesum* versus navigans Turcarum classis Methonem applicuisset, *Mostapha* summus terrestrium Dux copiarum omnem suarum cohortium numerum recensuit. Affuerunt illi ex Africa minore, *Spachium* vocatorum septem millia. Sunt autem *Spaches* dicti apud Turcas, qui perpetua equis merentur stipendia, quibus Dux erat quidam Prorege, quem illi vocant *Sangiacum* ex Africa minore. affuit & alius *Carmaniz* Prorege cum quingentis militibus. Alius *Mitylenæus* cum quadringentis, affuerunt eum ab ipso Imperatore delectis ex ipsis Ducibus duobus ad eam expeditionem, quatuor *Janizerorum* millia & quingenti, (nam Prætorianis cohortibus omnibus *Præfectus* & Dux summus, quem illi *Agam* vocant, nunquam discedit Byzantio) qui ordo omnium Turcarum fortissimus habetur, quippe cum à teneris ad militiæ munus sint delecti, semperque in terum militarium exercitatione educati. Affuit & magna illorum multitudo Turcarum, qui tanquam Sacerdotes redditibus ad templa spectantibus potiuntur: qui se ultro Imperatori obtulærant, & Religionis, & Imperii, & legum suarum causa Christianis arma illaturos professi, quorum erant in classe tredecim millia. Affuit & *Peloponneso* alius Prorege, cum mille & ducentis *Spachibus*. Affuerunt & eorum, qui spe prædæ à variis locis classem sequebantur, tria millia, & quingenti, qui in prædatoriis navibus convenerant. At *Pialis Bassa* classi universæ *Præfectus* & ipse ante quam Methonē discederetur, suorum navigiorum numerum recensere voluit. Erant illi triremes munitissimæ centum & triginta, *Mahona* octo. Sunt autem *Mahona* naves ampliores convehendis commeatibus, & militariis apparatibus accommodatæ tria navigia, quæ vulgo appellant *Caramissalos*, minora sunt autem onerariis navibus, & figura propè ovali prora acutior, quæ frumentaria navigia antiquis appellata fuisse crediderim. Naves onerariæ duodecim Byzantio discesserant, at una earum non procul à Methone naufragium passa est, in qua sex cadorum millia pulveris tormentarii pleniorum, tredecim globorum ferreorum millia, quadringenti *Spa-*

ches demerunt sunt. Aderant & triremes Rhodi prædicatoriæ decem cum illarum *Præfecto Aliporho*. Duæ præterea, quæ Mitylenæ convenerant, his præerat *Salareys* frater Regis Algerii, nuper defuncti. Aderant & *Lyburnica* naves, & *Hemolia*, & *Scaphæ* decem & septem. Sic igitur instructa potentissima Solymanni classis ita felici clementia cœli usa est, ut cum tertio Idus Maji Methonem reliquerit. Idibus procul apparentem Melitæ Insulam videre cœperit, atque die tertio in portum *Marsafiroccum* delata, quem primum occupavit, non sine magna maris molestia stationem habuerit. Sed cum ibi non satis tuto triremes esse possent, ad locum, quem *Majorum* vocant, quæ alia est insulæ pars, se recipiunt. Eo tempore nondum *Draguti* vires Turcarum classi accesserant. At pridie ejus diei *Maurus* quidam, quem *Valetianus* in Africam misit, summa celeritate ex *Egimo* Melitam navigavit, qui significavit *Dragutum* ingentia navigia intruxisse, inter quæ tres erant quinquæremes, ac triremes duodecim, neque aliud expectabat, quam ut à *Præfecto* classis accesseretur. Idem significavit biremem ad Tunetis Regem missam fuisse à *Draguto*, quæ is *Maurus* ex *Egimo* ad *Galathen* vectus fuerat. Vehabantur ea biremi quatuor bellica tormenta muralia ad ipsum Regem Tunetis una cum multis aliis muneribus, qui cum ejus belli societatem adversus Christianos se nolle inire significasset, se aliquam partem annonæ Turcis concessurum dixit, quamvis & ipse aliqua penuria laboraret. Ex hoc conjectare facile possumus, Turcas prius habuisse in animo *Galathen* insulam expugnare, deinde cum hac accessione virium, quæ à commoditate loci comparabatur, ad reliqua penetrare. Non defuerunt tamen, qui militarem calliditatem illam fuisse Turcarum arbitrati sint, qui, ut magis inopinatos Melitenses invaderent, rumorem dissiparunt, & in vulgus dederunt, quod *Galathen* essent invasuri. Sed quanta est latronum astutia aggrediendis *Viris bonis*, tanta est prudentia plerumque bonorum latronibus & repellendis & profligandis. Nam ad omnes fortunæ eventus, jam multo antea instructi erant adeo Melitenses, ut nullus neque bellicus apparatus, neque, quod maximum est præcipue præsidium obsessis civitatibus, animi magnitudo, & incredibilis in tolerandis militaribus laboribus constantia deesset, quod facile erit unicuique, ubi res gestæ Melitensium explicatæ fuerint, judicare. Atque ut sciatur, quibus viribus freti Melitenses tantas, tam assiduas, tam crebras Turcarum oppugnationes sustinuerint, earum cohortium nomenclum, quæ in præditiis Melitæ insulæ fuerunt collocatæ, breviter recensebo. Erant ibi Neapolitani trecenti, Hispani, Galli, Etrusci, ad mille, & triremibus Melitensis Religionis, ad mille, quingenti erant intra *Burgum* eorum, qui à finitimis villis in Urbem se receperant, & Civium Insulam incolentium, sex millia, atque omnes hi viri omnino bellicosi & scloperarii peritissimi aderant, & quingenti Equites Melitensis militiæ, & non inutilis huic militiæ Sacerdorum numerus, quæ omnia præsidia, vel ante hostium adventum in opportunas oppidorum, locorumque munitorum stationes fuerunt divisa. Erant in Urbe Melitæ ducenti pedites, & quadringenti ex universa insula lectissimi, Ci-

mi, Civesque complures, quibus erant equi trecenti cum satis magna pabuli copia. His praefectus erat Eques militiae Melitensis, quem *Vagnonem* vocarunt. His tot defensoribus, & rebus victui & pugnae necessariis Insula erat instructa, omnesque quasi praecclare gerendarum rerum gloriosam opportunitatem Turcarum adventum expectabant. Deinde cum per nuncios accepissent, viginti & septem Turcarum triremes in portum Marfasiroccum applicuisse, & quibus exposita fuisset magna manus peditum, & vestigio Melitensium triremium Praefectus *Gyon* cum scopetariis quinquaginta ad leve certamen hostes provocavit: sed Turcae, nullo disploto adhuc a nostris scopeto, ad portum se receperunt. At ubi major classis pars stationes habebat, leve *Certamen* inceptum fuit ducentorum Turcarum, qui & navibus descenderant, quos novem equites militiae provocant, in quo unus & nostris casus, alius captivus in castra hostium ductus, reliqui ad urbem profugerunt. Eodem die ex Illyrica navi nuncius ad nostros transfugit & portu Marfasirocco, qui universum consilium hostium aperuit; decrevisse *Mostapham* scilicet terrestribus copiis Praefectum, ut cohortes & pavidus descenderent, & bellica tormenta extraherent. At *Pialis* quanto in periculo res Turcicae versarentur, iam tum ab initio ejus belli intelligebat, conquerebaturque se in apertum periculum, ac certam rerum omnium jacturam missum fuisse, cum vix octo Janizerorum, decemque Spachium millia in classe haberet, (erat enim, ut diximus, universae classis Praefectus) cum reliqua multitudo non esset rebus militaribus idonea, quippe quae neque ullum bellum ante illum diem audivisset; nedum vidisset. Futurum enim prius, ut omnes in oppugnationibus periti caderentur, quam illi intrepido animo tormentorum strepitum perferre discerent; quare Mostaphae consilio minime assentiebat, nolebat ante Draguti adventum fortunam omnino experiri, cum is in horas praecipue expectaretur, ad cujus adventum decreverant prius *Arcem sancti Elmi* vocatam expugnare. Deinde cum universa reliqua classis ad Marfasiroccum applicuisset, egressa sunt ad viginti hominum millia, bellica tormenta leviora campestris quinquae extracta, fossae militares inceptae, ruguria, & tentoria erecta, & in parandis stationibus is dies, & sequens absumptus. Decimo Kalendas Junii, *Pialis* cum septem peditum millibus ad recognoscendum oppidum Sancti Michaelis profectus, non valde loco propinquavit propter bellicorum tormentorum frequentiam: quo tempore satis acriter initum est *leve certamen*, in quo Eques militiae *Curfelinius* impetu facto in hostes Hispano quodam comitante, *Vexillum hostium* extorsit Signifero, & in urbem reportavit. Causa est unus & *Sanzacis* in eo certamine. Sunt autem *Sanzaci* Viri ab ipso Imperatore propter prudentiae existimationem Provinciis gubernandis praefecti: deinde alii nonnulli ex hostibus in eo praelio ceciderunt, atque in castra reversi hostes convocatis primoribus ad Concilium consultarunt, an prius *Arcem sancti Elmi*, vel *Burgum* obsidere conducere, decretumque fuit, ut Arx prius obsideretur. Deinde cum ad montem ascenderent, ut arcem illam diligenter intuerentur, leve

certamen excitatum est, in quo multi ex hostibus, & nostris pauci desiderati. Exivit interea per noctem triremis & portu Melitae, quae Siciliam versus iter arripuit, ut omnia fierent manifesta Toletano: atque hostes parvo temporis spacio interjecto aggerem facere adorti sunt non procul ab Arce sancti Elmi, ut illam crebris ictibus concuterent, quam etiam infestabant nonnullae triremes, quae portus angustias servabant. Sed agger ille tam crebris ab arce ictibus tormentorum devastatus fuit, ut ob quotidianas caedes hostes deteriti fuerint, eorumque audacia aliquantulum depressa videretur. Dum haec agerentur, *Praesidiaria* Alexandriae triremes sex accesserunt, quibus pedites noningenti vehebantur, atque his cohortibus *Ochialys* erat praefectus. Postridie ejus diei vallum in editiore loco sublime hostes fecerunt, super quo tria ingentia tormenta bellica statuerunt, quae globos colubinarum, vel etiam majores contorquebant, atque his non arcem solum, sed etiam naves, quae stationem habebant in portu, infestabant: veruntamen nullo gravi damno res Melitensium vallum illud affecit, sed hostes brevi inde dejecti sunt. Sed quoniam *Turci sunt diligentissimi rerum militarium, nullumque laborem in rebus bellicis, non ad se pertinere arbitrantur*, aggeres facile transferunt, ea tormenta bellica traxerunt, unde arcem conutere decreverant. Deinde cum per transfugas *Magister Equitum* consilia hostium cognovisset, ac de iis omnibus, quae Turcae facuri erant, opportune fuisset edoctus, duo vexilla cum quadringentis Hispanis *Johanne Cerda* & *Miranda* Ducibus in arcem emisit, qui praecleara Virtutis suae argumenta ediderunt sapientius, cum initis levioribus certaminibus multos ex hostibus nulla prope suorum jactura trucidarunt. Quarto deinde *Nonas Junii Dragutius* cum triremibus tredecim auxilium Turcarum vires, quibus sexcenti pedites vehebantur, Vir sane bellicosus, & rei militaris peritissimus, cujusque fides & prudentia sapientius Imperatori Solymanno perspecta fuerat in rebus bellicis gubernandis: idcirco jusserat Solymannus, ne quid praeter Draguti sententiam fieret in castris. Post hunc & *Gero* & *Teusbravia* accesserunt ad classem decem triremes, quibus vestiti sunt octingenti pedites, atque vires hostium indies convalescebant, semper novis auxiliis se adjungentibus. Interea certior fit *Toletanus* per *Salvagum* militiae Melitensis Equitem, Virum sane ad omnia pericula intrepidum, & spectatae Virtutis, qui per medios hostes elapsus Messanam applicuerat, quod Turcarum classis ad insulam Melitam applicuisset, quod descensiones nonnulli & navibus fecissent, quod arcem obsidere, & universam Insulam, jam cepissent. His auditis cum Toletanus maximis de rebus in Insulam reverti oportere dixit, quem celocem ingressum tres triremes comitatae sunt, donec ad sex millia passuum; aut septem abesset ab insula. Tunc ille de salute, & utilitate suorum mirifice sollicitus, minime hostium multitudine deteritus, fortunae benignitate, & clementia fretus, non sine magno periculo per noctem tertius vigiliis nuper initis in Insulam egressus est. Deinde vero cum reperisset Turcas priorem immutasse sententiam, qui arcem & oppidum sancti Michaelis concutere decreverant, atque ad aquam Maris castrametatos,

diu inops consilii constitit: nam quatuordecim *canones* in eo loco disposuerant. Veruntamen explorato ingressu diligentius ad *Magistrum Equitum* denique proficiscitur; omniaque Toletani Consilia illi aperuit, ad quem rursus eadem nocte in Siciliam reinititur, ut moneat *sibi opus esse validioribus prædiis, non enim paucos tantam hostium multitudinem posse sustinere, si bellum diu protraheretur, quare procuraret, ut mille, vel saltem quingenti ad semiles mitterentur*. Tum hic ex Insula proficiscitur, atque cum jam dies, quo celebrari S. Elmi solennitas consuevit, illuc esceret, ad novem Spachium & Janizerorum millia, nulla ratione bellorum, nullo militari consilio, cum vallum adhuc non deiecissent, quasi belluarum repentino furore concitarum more, ad Terracei Valle oppugnationem accurrerunt, & in ea parte fossæ, quæ vicinior erat editiori vallo propugnaculi, scalas per multas breves admovent. Et quoniam fossa nullum habebat propugnaculum, nostri multis jam diebus propugnaculum quoddam è terra & fascibus lignorum cum Camisia satis lati spaci extruxerant. Eo cum accessisset hostium multitudo, (nam *multitudine potius vis Turcarum, quam singulorum virtute nititur*) quamvis ob frequentiam tardiores, tamen ab eo propugnaculo vi compulsi sunt recedere, cum nostri plurimum illo adjuvarentur. His tamen propugnaculum denique concedere necesse fuit, atque spacium illud, quod erat intra propugnaculum, omnemque partem, quæ respicit portum *Marsamusetum*. Eo loco potiri hostes lignibus excavantes, ita fecerunt munimenta, ut ne à nostris offenderentur. Ad eam rem adjuvabantur bellicis tormentis, quibus infestabatur altera pars *Marsamuseti*, illa enim defensionem opprimebat, & valli propugnaculum devastabat, & editioris valli frontem percutiebat, quod tormentis illis decem & novem faciebant, ut institutum erat, quæ direxerant. Nam prosternere ipsum vallum editius volebant, cujus altitudo erat illis molesta, sed nostris etiam magis, cum non haberet propugnacula, quibus defenderetur. Ibi cum constitissent ad quinq; hostium millia, & hora diei jam esset tardior, necesse fuit, vel potius optimum fuit consilium, se in arcem recipere, atque propugnaculum illud & spacium hostibus relinquere. *Præstat enim, quæ utiliter defendi non possunt, aliquando evertere, aut si angustia temporis id facere non patitur, hostibus concedere, quam obstinate defendendo in discrimen capitis. & rerum omnium uno tempore venire*. Tum vero Turcæ noctis beneficio freti, qui ibi constitierant, fassis & terra, & rebus aliis plenis fossam illam replere statuerunt, quæ ducta fuerat è regione valli editioris, ut quæ minus lata & profunda esset, & quæ facilius posset repleti. Verum huiusce suæ *Temeritatis* satis dignas pœnas luerunt, quoniam Janizerorum & Spachium cæsi sunt octingenti, atque hi cæteris omnibus præstantiores, præter innumeros propè vulneratos, quorum plurima pars in fossis mortui postea fuerunt. Nam fossæ illa pars, quæ fuerat ab iis repleta, cum nullum haberet descensum, nisi in fronte valli, efficiebat, ne vel nostri, vel hostes, posset descendere, quare si qui fuissent in ipsa fossa, ibi mori omnino necesse fuit. *E nostris* primo impetu quadraginta, & quinque cæsi sunt, inter quos *Alvernias, Contilius, Lasamajus, & Tentonicus* quidam Melitensis militiæ Equites fuerunt, vulnerati sunt

præterea nonnulli. Cum suorum eadem cognovisset *Valetianus*, opus esse novis prædiis ad arcem tutandam ratus eadem nocte pedites ducentos cum nonnullis Equitibus misit, atque cum essent antea quadringenti, qui locum defendebant, satis firma prædia accessionem hanc virium fore credidit ad sustinendos conatus hostium, cum loci etiam angustia non pluribus videretur indigere. Interea *Salvagus* fortuna sanè benigna & placida ulus Syraculas applicuit, ubi triremes duas Melitenenses inventas, sicut edixerat Valetianus, jubet Melitam cum quadringentis peditibus, septemque tormentorum bellicorum ministris navigare, docetque quibus in locis hostes castra collocarint, ut possent tutius accedere. Nam & declinare ab Occidentis plaga oportere monuit, ne viderentur ab hostibus, & Orientem versus ad vocatæ *Militare* descensum esse navigandum, ac transfretandum, quam Occidentem versus relinquentes citò trajicerent: ibi enim copias esse exponendas, quæ ubi quatuor millia passuum confecissent, Civitatem ingrederentur, unde in *Burgum* facilis esset transitus. His ita monitis ipse Messanam proficiscitur, prædia à Toletano postulat, paucitatem suorum recenset, opus esse firmiter prædiis illum edocet, quo bellum posset tamdiu protrahi, ut ejus classis commodè instrueretur: quæ ut apparebat, multis indigebat rebus necessariis, neque has ita facile comparare poterat, eratque multo triremium, cæterorumque naviorum numero inferior. Nam *Turcica Classis* 168. habebat triremes, & naves onerarias & Mahonas, & Caramussalos, quæ omnia navigia ad 240. accedebant, cum Toletanus neque centum quidem triremes posset instruere. Melitenenses interea, dum suppetias expectarent, se strenuè sanè tutabantur, nulla in re, vel animorum suorum Nobilitati, vel Italici nominis gloriæ, deficientes: supra omnes verò *Valetianus*, nullis neque militaribus laboribus fatigabatur, neque ullis terrebarur periculis, id unum graviter ferebat, quod tam diu suppetias desideraret, quodque tam *segnis* essent *Christiani Principes*, ut tam præclaram, tamque opportunam omnes propè vires Turcarum uno tempore labefactandi, & propè evertendi occasionem prætermitterent. Videbat enim jam tum quassatam & afflictam, & propè inermem hostium classem ad extremam partem *Ætatis* futuram. At triremes illæ, quæ opem ferre obfessis iussæ fuerant, longè aliter fecerunt, atque fuerant admonitæ, cum Occidentem versus, & non ad Orientem Solem navigassent. Illud autem ita contigisse dixit *Nauclerus*, quia biremes quasdam ibi conspexisset hostium, atque nonnulla *catasopia*. Hoc cum falso dixisset, ut suum errorem excusaret *Nauclerus*, tamen præclaram subsidii opportunitatem Melitenensibus nihilominus eripuit. Id Toletano cæterisque omnibus molestissimum accidit, & *Salvago* præcipuè, quia videbant futurum ut hostes arce occupata classem in portu *Marsamusetto* tutissimè haberent, (erat enim Arx in maximo periculo, cum ob angustiam loci, tum etiam, quia nimis propinqui hostes fuissent castrametati) atque sancti Michaelis oppidum inde forent percussuri, atque omnium terrestrium subsidiorum spem illis ademissent. Cum res Melitensium, quanto in periculo essent constitutæ, *Pius Quartus* ejus nominis Pontifex Maximus per nuncios accepisset, iussit copiarum haberi delectum, quæ subsidio mitterentur laboran-

ribus Melitenſibus, edixitque certam pecuniam in illud bellum erogari *Cambiano*, & pulveris tormentarii non parvam copiam, & omnibus ſubſidiorum generibus rem Melitenſium adjuvit: ut exemplo, at non oratione ſolum, Chriſtianos Principes ad defendendum Chriſtianum nomen, & veram ac antiquam Religionem, & omnium decus uno tempore hortaretur. Nam ſi illam Inſulam in deditiōnem Solymannus compuliſſet, manifeſtum omnibus periculum brevi imminerebat, cum tranſitus facilis inde foret in Siciliam, qua potius niox Italicos fines univerſariis incuſſionibus popularus, denique univerſam Italiā brevi ſubegitſſet. Miſſi ſunt igitur *Pompejo Columna* Duce ſexcenti pedites Neapolim, quem multi ſanè Viri Illuſtres ſine ſtipendiis, ſolo gloria & nominis Virtutis ſuæ ad poſteros tranſmittendi deſiderio ſunt ſecuti, cum tam præclaram tamque juſtam belli opportunitatem naſti ſibi viderentur. Habebant ſortè ſtationes Neapolj eo tempore *Andrea Aluria* tredecim triremes, *Populonia* Principis novem, erant & tres triremes *Reguli Sabaudia*, aliæque tres privatorum, eo cum Roma cohortes ſubſidiaria acceſſiſſent, omnes communi conſilio decreverunt & has, & quæ aliunde opem ferentes, laborantibus Melitenſium rebus adventarent, omnino eſſe trajiendas atque in inſulam deportandas. Hi igitur naves ingreſſi, felici maris benignitate uſi, Meſſanam brevi deferuntur, ubi & inſtruebatur & conjungebatur Chriſtianorum claſſis. Ea dum ſunt à noſtris, Turcæ non amittendam præſentis temporis occaſionem rati, quia claſſem noſtrorum augeſcere per exploratores quotidie intelligebant, decernunt tam crebris oppugnationibus, tantoque conatu *Arcem adoriri*, ut omnino illa potirentur, qua capta facile ſibi eſſe crediderant reliqua poſtea loca ad deditiōnem compellere. Nam ſi illam occupaſſent, videbantur hanc etiam commoditatem conſecuturi, quod in tutiſſimo loco claſſis ſtationes eſſet habitura in portu Marſamuletto, cum neque maris injuria, neque noſtrorum tormenta ullo modo illam vexare poſſent, Id autem non ſolum ad præſentis belli opportunitatem conferre putabatur, ut cognitum eſt è tranſugis, ſed etiam non mediocriter commodum ad rerum majorum conatus: quare ibi etiam decreverant eſſe in hybernis. Conferebat illud non medioeriter etiam ad infeſtandum oppidum S. Michaelis, ad impedienda ſubſidia noſtrorum, ne terreſtri itinere accederent, ad impediendū ingreſſum denique egreſſum è majori portu. His aliisque commoditatibus compluribus conſideratis, quas cum maxima noſtrorum jactura ſibi coſecuturi ex illa victoria videbantur, ita incredibili pugnandi deſiderio, & quaſi furore incenſi ſunt, ut quanta vi tormentorum, quantaque diligentia nullo temporis ſpacio propè intermiſſo mœnia cōcuterent, vix credi poſſit. Illud ſatis conſtat, *Triduum* aſſiduus propè ictibus *mœnia* penè fuiſſe cōminuta. Ceſſavit aliquantulum die quarto vis tormentorum, quo die leve prælium initur. Cum *recentes Draguti Turcæ* mira quadam animi magnitudine, vel temeritate potius elati, ſibi feroces eſſe cæteris viderentur, ac frequentes ad eam partem, ubi eſt *Marſaſcala*, ſe contuliſſent. Eum cum noſtri illorum arrogantiam vellent reprimere, ita ſtrenue pugnarunt, ut multis trucidatis majore celeritate recedere cōegerint, quam ac-

ceſſerant. Deſiderati ſunt è noſtris ſeptem aut octo ad ſummum. At ſequenti nocte ſecundis nuper initis vigiliis *ad arma conclamatur* in arce: nam hoſtes ſummum virium ſuarum conatum experturi pluribus in locis ſcalas admoturi repente arcem ad eunt, cum alii ſuper ruinas quaſſatorum miorum incedere niterentur. *Certatum eſt acriter* utrinque, & igne miſſili, & omni genere telorum: ac tanta animi fortitudine noſtri reſtiterunt, ut non modò illorum temeritatem in præſenti comminuerint, ſed etiam in poſterum, ne ſcalas tam facile admoveerent, retuderint. Ad extremum enim cum pugatum fuiſſet, circiter tres horas in ſigni clade accepta Turcæ per ruinas præcipientes extrorſus deturbati ſunt. Sequenti deinde die *Monſerratus Commendator*, cohortibus arcis Gubernator ſuffectus eſt, quia *Brolia* Vir ſanè præclarus propter aſſiduos labores tum animi, tum corporis in morbum inciderat: nam neque dormire, neque unquam quieſcere inter tantos, & tam crebros hoſtium tumultus cuiquā tutò licebat, ſed Imperatori, & cui ſumma rei commiſſa eſt, quàm minimum. *Hic ſæpius Valettano per litteras ſignificavit* locum egregie eſſe munitum, atque vix ullo pacto fieri poſſe, ut caperetur ab hoſtibus. Ejus oratione & ingenio tantum conſtantia, & audacia auctum eſt Equitibus, & militibus arcem illam defendentibus, ut ſupra humanas vires feroces eſſe in omnibus certaminibus viderentur. Hoſtes ea clade nuper accepta minimè percuſſi cum priſtinos conatus irritos fuiſſe, graviter ferrent, etiam validius *murum* bellicis tormentis concutiunt. Id cum per dies ſex aſſidue feciſſent, nullo propè ſpacio temporis interjecto cum omnibus copiis arcem, quam undique obſidebant, invadunt. Sed cum timerent, ne ut primis in oppugnationibus per ruinas miorum darentur præcipientes, pontem quendam ex æternis triremium in decem cubitorum latitudinem adhuc deferendum curarunt, quatuor ſclopetariorum millia apud foſſas collocarunt, omnemque claſſem ad deſcenſum *ſancti Georgii* adduxerunt, atque quod ridiculum fuit, omnia navigia extraxerunt è Marſaſirocco, tanquam nullo impedimento mox in Marſamuletum ducturi. Ita verò ſecum ratiocinabantur, *conquaſſatos jam eſſe muros arcis, in quam ad tredecim millia globorum ferream contorta brevi ſpacio fuiſſent, exiguum eſſe loci ambitum, quo magis collecta futura erant invadentium vires, omnia navigia poſſe pugnantes infeſtare, magnam eſſe Turcarum adverſus paucos multitudinem, quare neceſſe eſt arcis deſenſores, vel ferro, vel labore diuturno omnino vinci.* Sed quàm varia ſunt conſiliorum, tam varia ſunt eventuum ac multò etiam plura deſenſionum genera, quippe cum *pericula & labores & difficultates homines ingenioſos faciant, quibus haud ullus eſt ad informandos ad prudentiam animos.* peritior vivendi *Magiſter.* Quare cum omnia difficultatum genera, quæ obſeſſos circumvenirent, rectè ſecum perpendiſſent, fuit, quanta in iis eſſet Virtus, & quātopere Divina manu protegerentur, conſiderandum. Verum, quia *cacutimus ad ea, quæ nimis cupimus, longè diverſos habent eventus ſæpe noſtra conſilia.* His conſiliis permoti Turcæ tanto impetu noſtros invadunt, ut cum ei tormentorum ictibus aperte infeſtarentur, & tanto hoſtium numero undique circumvenirentur, diu pugne eventus anceps fuerit, at noſtris repente *divinitus tantum laudis ardor, tantum*

tumq; ostentanda virtutis desiderium coortum est, ut non amplius pares se fore hostibus sperarent, sed gloriosam etiam victoriam ex illa pugna reportaturos, pro comperto haberent. *Baraganus* itaque spectata *Virtutis Navariensis Melitenis militia Eques*, stricto longioris capuli ingenti gladio, quo ambabus manibus utebatur, tanta fortitudine in hostes, qui pontem conscenderant, irrumpit, ut acius circa illum, quam alibi fuerit certamen, hostesque ipsos & timore & admiratione Virtutis eodem tempore perculerit. Verum cum omnis propere conatus hostium eo conversus fuisset, multis è nostris illum postea adjuvantibus, magnam impressionem in hostes fecerunt. Quare cum illos propere in fugam *Baragani Virtus* vertisset, his adjuvantibus multi ceciderunt ex hostibus. At cum recentiora *Turcarum* auxilia mortuis & fessis prioribus pugnantibus submitti *Valëttanus* animadvertisset, veritus, ne nostri labore potius diuturno, quam hostium vi vincerentur, laborantibus arcis defensoribus recentiores milites trecentos subsidio misit, qui & pontem illum subjectis cadis tormentarii pulveris combusserunt, & ignibus missilibus inflammaverunt, quare nemo postea ascendere poterat, & cum *pontis* ipse cecidisset, plures octingentis *Turcis* sunt oppressi, atque sexcenti vulnerati. In nostrorum potestatem venerunt duo vexilla hostium, quæ fuerant arcis affixa, alterum *Mosfupha*, alterum *Dragui*. Ascenderunt eodem tempore *Turcæ* ad triginta ad altioris valli acumen *Lilybæum* versus, qui cum à præfidiariis militibus *S. Angeli* visi fuissent tormenti bellici Minister monetur, ut eos dejiceret: is vero septem è nostris illo globo ferreo interemit. Sed cum vellet id propter errorem contigisse demonstrare, ac damnum restaurare nostrorum, majus quoddam tormentum diligentius direxit, atque eos globus ferreus sublimes in æra portavit. Nam illo ictu quatuor *Rays*, & ad duodecim ex præstantioribus exercitus *Turcarum* fuerunt crudeliter dilaniati. Dum hæc geruntur, magnus hostium numerus jam militares ac castrenses fossas ad frontem arcis, quæ oppidum sancti Angeli spectat, duxerunt, sed nostri missilis ignis fictilia jaculantes ab instituto opere illos deturbarunt. *Turcæ* omni spe potiundæ arcis frustrati rursus in castra revertuntur, ac naves eò ægrè trahunt, unde deduxerant. In ea pugna ad duo hostium millia sunt desiderata, & eorum sanè præstantiorum: alii tamen dixerunt copiarum Præfectum numerum suorum recognovisse, atque cognovisse in eo prælio cecidisse quatuor suorum millia: è nostris centum caesi, & toridem sunt vulnerati. Eo tempore cum triremes nonnullæ relictæ essent, ad portum *Marsamuseitum*, & ad descensum sancti Georgii, neque portus esset, velut antea, interclusus, iussit *Valëttanus* naviculam exploratoriam ad *Marsascaleam* asportari, ut *Toletanus* de rebus omnibus certior fieret, atque ad summum Pontificem literas dedit, quibus pro parta victoria gratulabatur, quod à Divina bonitate obfessi tam præclare fuissent defensi. Binarum autem literarum hic adscripsimus exemplum. Et ad Pont. quidem hæc mittuntur.

BEATISSIME PATER.

EST ita periculo propinquum, ne veniant ii in potestatem hostium, quibus do literas, ut mihi rarius scribere omnino necesse sit. Veruntamen id Sanctitati Vestræ significandum fuit, quod Optimus Deus suum hunc Religionis Ordinem in *Melita* oppugnationibus tueretur, quod in arce sancti Elmi defendenda præcipue apparet. Nam cum intra viginti dierum spacium arx illa tredecim millia ictuum globorum ferreorum sustinuerit, facile apparuit, quanti sit adversus hostes Sanctum hoc Crucis Insigne. Idem cum sub crepusculum arcem acerrime invasissent, atque quater recentiores pugnatores renovassent, quod prælium ad quinque horas perduravit, tanta cum suorum clade repulsi sunt, ut plures sexcentis fuerint desiderati, vel ut ex captivis perceptum est, vulnerati multo etiam plures. Illud opus fuit sanè non humanarum virium; sed Divina potentia, quæ nobis hanc tam insignem victoriam comparavit, ut demonstraret, quanti nostram Religionem faceret, atque ut hoc exemplo Christiani Principes alacriores fierent mittendis auxiliis, quod Sanctitatem Vestram præcipue pro sua singulari benignitate facturam esse non diffidimus. Nos interim pro viribus hostes à mœnibus repellere & propugnacula defendere, Divino adjuvante auxilio, non cessabimus, vitam etiam ipsam pro Christiana Religione, si res ita tulerit, effundentes. Atque hac una spe in tantis molestiis confirmamur, quod Sanctitatem Vestram procuraturam certo scimus, non solum ut hæc Religionis ordo, sed etiam universa Regio Christiana nominis, ab his communibus omnium bonorum, omnisq; tranquillitatis hostibus, sit libera. Quod ut fiat, Deum Optimum suppliciter rogamus, & ut Sanctitati Vestræ ad hoc tantum negotium accommodatæ vires suppedientur. *Melita* 12. Kalend. Quint. M. D. LXV.

AD TOLETANUM LITERÆ.

Illustrissime, & Excellentissime Princeps.

POSTEAquam Salvagum nostrum cum literis misimus, binas ad Amplis. Tuam dedi, atque cum iter per sacrum Junonis habuerit, vinam tuto reddite sint: Deinde cum naviculam exploratoriam expeditivissimus, tres noctes exeundi opportunitatem observavit: quæ cum vix septima nocte exivisset, insequentibus hostibus coacta est ad terram appellere, atque homines abjectis in mare literis vix incolumes evaserunt. Nunc quia classis hostium exivit e *Marsasirocco*, plurimi referre arbitratui, ut id tibi notum sit, quoniam portus non ita clauditur, statui procurare ut cata scopium ad *Marsascaleam* feratur, quod non amplius ita impediretur, cum classis stationes habeat in altero latere insulae. Classis igitur hostium, quod plurimi referre, ut sciatur, censeo, ad 17. Kal. Quintilis nobis prospectantibus e portu cum omnibus navibus onerariis, & *Mahonis* transfretavit, quod cum ob adventantis noctis obscuritatem intueri non possemus; intelleximus tamen per captivos illas quassatas esse. Habent stationes naves supra *Marsamuseitum*, atque major pars triremium ad descensum sancti Georgii.

Aqua penuria, & metus Christianorum classis, ut intelligo, eos illos compulsi, quam sciunt esse Messana centum & quinquaginta navigiorum altuariorum navium scilicet & triremium, idcirco minime se ad sancti Pauli descensum receperunt, sed quanto magis possunt terrestribus copiis vicina stationes habent triremes. Nemo conspicitur in ea parte Marsafirocci, ubi castrametati fuerunt, primaque tabernacula, quae erexerant, & villarum adificia ferro ignique vastarunt. Nunc apud arcem S. Elmi castrametati sunt, quam Deus apertissime tuetur, cum nostri quatuor horas assiduum hostium praelium, quod totis aciebus intulerunt, fortissime sustinuerint, quod diversis in artibus eius arcis uno tempore gestum est: & id praecipue cum Orientem versus portumque Marsamufesti pontem quendam supra muros jecerint, circa quem acerrime quater renovatis auxiliis ab hostibus pugnatum est. Dejecti quidem ad extremum sunt hostes praecipites cum magna suorum clade, at non tamen sine aliqua nostrorum jactura, cum ad quinquaginta reciderint: inter quos fuit MADRANVS, non sine magna animi mei molestia. Vulnerati sunt ad sexaginta. Hac victoria ita confirmati sunt nostrorum animi, ut facile in spem venerim, quod arx illa, & omnia insula propugnacula, se usque ad adventum Amplius cum universa classe, tueri possint, illud autem me in hanc opinionem adduxit, quod repressa est hostium audacia, quia multo tardiores facti sunt concutiendis muris: cum neque sit, neque esse possit major diligentia, cum vel tredecim millia ictuum intra octo dierum spacium numerata sint. Si mihi saltem supplementum, ut credideram, per nostras duas triremes accessisset, nunquam me arcem illam amissurum esse putaverim: cum illa spe fretus quicquid habuit clarorum Virorum, & verum pene amiserim, omnesque decrevimus ibidem mori, si ita oportuerit, pro dignitate & existimatione Christiani nominis; at quia Benignitatis tuae confidimus, speramus fore, ut subsidiis adjuvemur. Omnibus autem manifestum est, quanto in periculo simus constituti, si supplementa diutius differantur, quippe cum non aspernanda sit etiam ablata commoditas, quod hostes a Marsafirocco discesserint, nam facile subsidia descensiones facere possunt ad Petram nigram. Te unum post Deum ipsum habemus, in quem oculos convertamus, in te uno spes omnis nostra collocata est, in manu tua nostra omnium sita est salus, quare tibi perpetuam a Deo precantes felicitatem: te pro salute nostra suppliciter rogamus. Melita 15. Kal. Quint. M. D. LXXV.

His literis certior factus Toletanus, quanto in periculo esset arx sancti Elmi ob ictuum tormentorum bellicorum frequentiam, & crebras oppugnationes, easque horficas, quibus arcem ipsam adoriebantur hostes, cumque animadvertisset, quanti ponderis esset jactura ejus loci futura postea illi insulae, cum auxilium rota classe non ita cito se ferre posse intelligeret, quod neque Hispanae, neque Genuenses triremes adhuc accesserant: decrevit quatuor triremes cum Praefecto Johanne Cardoneo emittere, quae cohortes ferrent subsidiarias, missus est cum his & Robles Magister exercitus, ut appellatur, cum ducentis Hispanis, in rebus bellicis sane exercitatissimis. Una vecti sunt Equites Melitensis militiae, qui tunc erant Messanae, ad octoginta, inter quos fuerunt Commendator Parisottus, Vincensius Caruffa, Maldonatus, & Boninsegna, Hispani. Aderant enim complures e variis nationibus, qui & si tarde propter maris tempestatem, ut explicabitur

postea appulerunt, tamen plurimum ad ejus insulae salutem contulerunt. Hi si ante arcis expugnationem in insulam applicuissent, arx fortasse non venisset in potestatem hostium: nam pridie Idus Junii triremes quatuor Messanam reliquerunt. Sed ut ad Turcas redeamus, illi parvi suorum jacturam facientes, neque tantam cladem curantes, quantum tot praeliis acceperant, cum etiam semeliore fortuna illos putarent, decernunt denuo fortunam ejus belli experiri, & majoribus viribus arcem, majoribusque conatibus rursus adoriri, tum nullo tempore intermisso globis ferreis tormentorum frequentibus arcem diverberare murorumque, si quid reliquum esset, prosternere, propugnacula lacerare, cuncta comminuere, & in pulverem vertere. Deinde tantis viribus, tantoque conatu locum aggredi, ut nostri penè deterriti fuerint, & in fugam versi; quod etiam profecto fecissent, nisi sibi ante propulsissent, gloriose & fortiter sibi omnibus esse moriendum, dimicatur igitur ad quinque horas acris praelio, desiderati è nostris ducenti, ex hostibus magnus numerus. Dragutus eodem die vulnere capto in caput, ad naves deportatur, ex quo vulnere post biduum diem suum obiit, ejus corpus a duabus triremibus Teuthraniam delatum, cum hostes ab illa oppugnatione se recepissent, nunquam sequenti nocte ab armis cessatum est, sed creberrimis tormentorum globis nostros infra muros recedere cogebant, ita ut vix impedimento esse possent Turcis, quò minus scalas pluribus in partibus muris admovent. Nam tamen nostri assiduis laboribus & praeter consuetudinem erant defessi, tamen egregie cum admirabili quadam animorum magnitudine eos repellebant. Ad Bassa, & Primores exercitus hostium incredibili propè ita exarserunt, quia tanta vi nostrorum, tantaque semper cum suorum clade recedere cogebantur, quare universam classem brevi in unum cogunt, illam circa Arcem collocant, decernunt totius exercitus fortunam, & omnium copiarum vires uno tempore experiri, arcem terramarique oppugnare, semper nova subsidia fessis mittere, atque his saepius renovatis non prius ab incognito desistere, quam vel totum exercitum amitterent, vel Arce denique potirentur. Deinde omne illorum studium ad pontes & scalas faciendas ad futuram oppugnationem conversum est: & ad omnia, quae forent in illo negotio necessaria, comparanda. Cum eos apparatus vidisset Valettanus, veritus, ne Arx illa diutius defendi non posset, biduo ante illam oppugnationem Primores suorum ad concionem convocavit, quibus ita locutus est: *Quanto in periculo Arx sancti Elmi constituta sit ob frequentes hostium oppugnationes, Commisiones, nemini Vestrum obscurum esse censeo: cum ita muri undique sint comminuti, ut aperto Marte pugnare necesse sit: neque amplius nostri murorum beneficio adversas iam crebros tormentorum hostilium ictus protegantur, his accedit angustia loci, quod paucis multorum impetu uno tempore sustinere necesse sit, neque possunt propter hostium frequentiam, quibus undique cinguntur recentibus subsidiis adjuvari. Ego sane magis conferre saluti existimationique nostra crediderim, quae tuto defendi non possunt, hostibus relinquere, quam obstinate defendendo turpiter cum tanta Virorum bonorum cade, & rerum jactura, vinci: quippe cum illa, quae inutilia sunt nobis, neque hostibus quidem magnum sint adjumentum allatura.* Id-

va. Idcirco si vobis ita videtur, locum judico oportere hostibus relinquere; clavos tormentis infigere; aquas lethiferas efficere, id enim præstiterit, quam tot viros fortes, qui locum defendunt, apertissimis periculis; & certa. propè hostium potestati aut cadi exponere. At qui cum hostes se ad acerrimam oppugnationem accingant, nobis brevi consilium utile capiendum est, vel relinquenda arcis; vel rebus omnibus necessariis munienda. His diligenter consideratis nihil decernitur in præsentem, nisi ut tres Melitenis militum Equites; Commendator Medina Hispanus scilicet, Roccius Gallus; Constantinus Castriotus Italus sequenti nocte, arcem diligentius intuentur; certioresque faciant milites arcis prædarios; quid in concione propositum fuisset. Justæ sunt præterea naviculæ ad illam noctem parari, ut si fortè ita videatur, possint citissime ex arce milites in Burgum trajici. At eo transfretantes Equites magnum periculum invasit, cum hostes multos scopetos in illos displossissent, cum è navicula egressi essent ob vicinitatem hostium, qui omnia jam poterant latè intueri, prostratos ferè humi incedere necesse fuit, ubi tres illi arcem diligenter considerassent, quid in concione propositum fuerit Arcis prædaria commonefaciant: quibus responsum est, locum ob angustiam quidem esse periculosum, si tam pertinaces præcipue haberent hostes, qui tam frequenter, tantoque cum impetu locum aggredierentur: veruntamen, quoniam Deo ita propitio locum hactenus defendissent, quem ipsi defendendum petiverant, decrevisse pro viribus, & in posterum fortissime tutari, cum nullam unquam aptiorem opportunitatem essent assecuturi virtutis suæ in omnium hominum conspectu demonstrande. Hortarentur igitur Valettanum, ut lato esset animo, atque pro certo haberet illos acerrimè pugnuros, & nulla in re vel Italica gloria, vel suo ipsorum honori, vel propria saluti defuturos: se scire in acie gladiatorum hæc omnia sita esse, omnemque fortunam non in clementia hostium, sed in animi magnitudine, & firmitate corporis, & in ferro sitam esse, neque hostes ullam lætitiā, nisi quæ multo suorum sanguine sit perfusa, esse capturos. Hoc accepto responso, cognitaque illorum militum voluntate, tres illi Equites ad Valettanum redeunt, responsum fortitudinis & constantiæ plenum referunt, quod cum summa omnium lætitiā & admiratione auditum est. Deinde verò, quia fossæ plurimum commodi nostris afferent, posse locum etiam defendi narravit Castriotus, atque id munus se suscepturum esse profitebatur. Gallus contra fieri non posse omnino censebat, ut locus amplius defenderetur, quippe cum propugnacula, & defensionum loci omnes sint solo equati, cum tot millibus hostium præsertim; & tam acrum circumdaretur arx illa: neque esse dignitatis Melitensium sibi videri, neque præsentem militiam conferre tot præclaros, & tam fortes viros, tam aperto periculo exponere, & tanquam crudelissimis hostibus trucidandos obijcere. Cognoscendas esse vires hostium, assiduitatemque certandi: non posse paucos multis diutius resistere: posse hostibus subsidia recentia à suis mitti cum laboraverint; at nostris interclusam esse subsidiorum viam, in aperto loco omnibus tormentorum ictibus expositos oportere nostros dimicare, quare necesse est vel ferro, vel labore denique ab hostibus vinci. Consulendum esse omnino illorum militum saluti, atque ad meliorum locorum defensionem illos esse reservandos;

cum natura loci non, amplius illos posset defendere. Contra Hispanus fossas castrenses valde esse utiles memoravit; animos prædiorum militum constantissimos esse & pugnandi cupidos, quare locum non sibi videri tam citò deferendum. Sed quia superiores sunt, qui rectè in rebus singulis judicare cognoverint, & deteriora consilia plerumque sequimur, idcirco cum hac memorata fuissent in concione, decernitur denique locum esse nunc etiam per aliquot dies defendendum: quippe cum non sit ejus Ordinis consuetudo loca munita tam facillè relinquere, sed singulari constantia & animi magnitudine superbiorum hostium temeritatem reprimere. Existimant quidam, si relictus fuisset locus eo tempore, id fieri non potuisse sine summa ejus Ordinis infamia, atque hostis ea re nimis elatos & obsessis intolerabiles futuros. Ego contra sentio, nihil magis formidabile esse cuiquam, quam sapientiam & imprudentis hostis consilium, quod situm est non solum in utilium delectu, sed etiam in iis relinquendis, quæ non modo aliquod damnum, sed etiam nullum commodum sint allatura; at contra nihil magis hostium animos extollere ad spem rerum omnium potiendarum, quam si videant, quod loca inutilia, & quæ nullo pacto defendi possint, tamen obstinate & imprudenter defendantur. Nam sicuti mendacibus, neque illa quidem, quæ verà sunt, creduntur; ita loca omnia expugnabilia putantur, quæ ab imprudentibus hostibus defenduntur. Verum, ut ad hostes redeamus, illi tanta diligentia, quod decreverant, pararunt, tantaque celeritas accessit rebus omnibus, ut brevi omnia navigia circa arcem S. Elmi cum omni exercitu coacta sint. Cœptum est igitur media nocte ubique; Arx terra marique invadi, scalæ undique, undique pontes admovebatur, undique bellica instrumenta reboabant, nam triginta & duo Canones, exiguam illam arcem verberabant, quæ sola res poterat & locum, & defensores in pulverem comminuere. Nostri tamen neque tam acri murorum pulsatione, neque tot hostium millibus deterriti, fortissime resistebant, atque cum optimam illam opportunitatem essent rati se ipsos pro defensione Religionis sacrificandi, tam strenuè pugnarunt, ut non solum clarissimum virtutis suæ specimen dederint, sed etiam demonstraverint summam in iis esse fortitudinem, qui omni vitæ spe abjecta, tamen ne turpiter ac belluarum more morerentur, pro gloria, & perpetua virtutis suæ memoria decertarent. Hinc inde cædes igitur oriebantur frequentes, cum hi ascendere, illi detrudere niterentur; & jam à media nocte certatum erat ad tertiam diei horam cum hostes nulla re adhuc erant superiores. Sed tanta vis erat tormentorum arcem ubique verberantium, ut mœnia ad scopulum usque, super quo fundamenta locata erant, everfa & rasa fuerint. Ceciderunt è nostris plures quadringentis, atque ferro globo Canonis laniati sunt Viri illustres, præ cæteris Monserratus & Garas Euboicus. Neque tamen tot cædes, quæ animos ejusque facile consternare possent, nostrorum animos, deterruerunt, sed nescio quo pacto ferociores etiam, efficiebantur, nullisque cedebant difficultatibus, ita enim repente illos invasit gloria stimulus, quæ nusquam est, nisi in arduis & difficilioribus rebus constituta, ut vix credi possit, quanta virtute, quâque intrepidis animis arrepta vi hostium signa, quæ defixa jam fuerant, laniaverint, Centurionesque & Signi-

& Signiferos, & multos cohortium Præfectos trucidaverint. Veruntamen cum jam succresceret meridies, & Sol non mediocriter incaluisset, nostri cædendis tot hostibus fessi, diuturna que pugna fatigati, cum iidem cum semper recentibus hostium copiis conflictassent, (nam semper nova subsidia illis summittebantur) vincuntur. denique; sed tanta cum hostium jactura, ut nemo ceciderit; non totus ferè Turcarum sanguine perfusus. Nam tamen si mille & trecenti è nostris in ea pugna sunt desiderati, inter quos Equites 130. tamen cum omnibus statutum sit semel mori, id non leve solatium esse debet, quod Viri boni præclarum Virtutis suæ argumentum ediderunt, & perpetuam eximie fortitudinis memoriam transmiserunt ad posteros. Ea clade tam insigni accepta *Valettanus* summum dolorem, quem è jactura tot insignium Virorum ceperat, dissimulavit, ne metu suorum animos consterneret, omnesq; lato animo esse hortatur, partim casorum numerum extenuando, partim loci imbecillitatem & angustiam accusando, partim Divino consilio propter aliqua peccata illud accidisse criminando, atque nihil novum fuisse. dicebat, cum res hujusmodi in bellis diuturnis nonnunquam contingere soleant. Affirmabat multo infirmiores esse factas hostium vires tot viris insignibus deploratis, tantamq; stragem Turcas cepisse, ut potius victi fuisset, quam vicissim Melitenses jure videri possent, atque, ut paucis complectar, nulla suorum jactura, nulla que rerum difficultate *Valettanus* ab ea spe victoriæ deici poterat, quam primus in animo conceperat, quam non in humanis viribus, neque in fortitudine militum, neque in rerum bellicarum apparatibus, sed in divina bonitate sitam esse putaverat: quæ quidem spes non, nisi in Virum bonum, & justum, & temperantem ferè cadere solet, atqui cum res ita successisset, has literas ad *Mesquietam* urbanis cohortibus Melitæ Præfectum scripsit; quo *Toletanum*, omnesq; Melitensis militiæ Equites, ac Centuriones, qui erant *Messanæ* certiores faceret de fortuna Arcis sancti Elmi. Ita verò se habent literæ:

RELIGIOSE, ET TANQUAM FRATER.
Carissime.

Nuper infelix arcis S. Elmi jactura gravissima nobis accidit, quæ & si animum nostrum, ut debuit, dolore singulari affecit; tamen ut in mentem venit hæc omnia de manu Domini proficisci; æquo animo perferre conati sumus. Speramus enim fore, ut Divina Clementia nos protegat in reliquis certaminibus, quæ etiam diu defendit. Nam S. Elmi arcis jam erat redacta, ut humanis viribus non amplius defendi posset; cum nostri tot, tamque acres hostium oppugnationes fortiter sustinuissemus, nullo nostrorum adjuti subsidio, quod & maxime mittere debebant, & facile in tanto temporis spatio potuissent. Sed pro rebus omnibus Deo gratias agere oportet, à quo solo, ut hactenus beneficia accepimus, ita in posterum obtinebimus, neque humanis viribus confidere opus est, nisi quæ divina ope excitantur: quando neque literæ nostræ, neque diligentia, neque admonitiones, neque mandata vel illos excitare potuerunt, qui nobis parere debebant. Non patitur angustia temporis, ut infortunis, calamitatibusq; nostra magnitudinem *Toletano* explicemus, in facile nostro nomine, ad illum per-

scribere poteris, omnesq; amicos nostros certiores facere, quod si fecissent, quod per literas nostras monebantur, & si vel parva auxilia misissent, fortasse arcem illam non amisissimus, atque, quod etiam magis esset Italia sinibus calamitosum, vereor ne, nisi *Toletanus* decreverit citò ab hac obsidione nos solvere, non opportunus postea accedat: idq; præsertim, si ante obsideamur, quam parva illa militum auxilia nobis accesserint, quæ tanquam in somnis apparuerunt. Non dissidimus sanè Domini Dei nostri bonitati, quem nobis & auxilia brevi missurum, & optimam *Toletani* mentem, omniumq; Christianorum salutis cupidam, cum summa felicitate incitaturum speramus, ut ad nos liberandos veniat, cum totius vis negotis in celebritate collocata sit. Hostes cum totam classem in portu *Marsamusetto* collocarint expurgandis locis intenti sunt, quæ tormentis infestabantur, ut nos etiam pro viribus infestent. Continuo lectis his literis missis ad nos S. CATHERINÆ, BELCALCARÆ, BELMESTI, & ZORICI Centuriones cum suis cohortibus, ut eorum militum opera uti possimus: quoniam sine illis maxima sumus in rerum omnium perturbatione. Imperamus igitur illis per has literas, ut statim ad nos iter arripiant, quorum auxilia maxime sunt nobis necessaria. Suppliciter Divinam Clementiam rogamus, ut aliquem bonum nuntium ad nos mittatis, Vosq; & protegat Deus & fortunet. Est magnum est periculum, ne litera veniant in manus hostium; tamen illas nolumus secretioribus notis conscribere, ut easdem ad nostros mittere posses, quoniam non mediocriter ejus, qui illas affert, diligentia confidimus. E. Burgo 8. Cal. Quint.

Verum ut ad belluas illas crudelissimas, omnisque humanitatis & misericordiæ expertes, revertamur, singulare quoddam odii & crudelitatis genus in eos Equites exercuerunt, quos semivivos adhuc in arce invenerunt, ut omnibus pateat quantopere dignum est, ut prorsus deleatur Turcicum illud nomen, non solum sempiternum veræ Religionis adversarium, sed etiam omnis benignitatis & clementiæ. Arce igitur potiti, quotquot vivos adhuc invenerunt, primum pectus singulis ferro aperuerunt, & cor vi evulserunt, ac postea caput amputantes illos nudos apertis pectoribus, & amputatis capitibus ad triginta spectandos nostris (unde facile prospici possent) exposuerunt. Hos deinde *Mostapha* purpureis superinductis cum candidis crucibus indutos in mare deici jubet, ad obfessorum ignominiam. Sed quoniam mare aliquantulum sequenti die fluctuavit, illorum cadavera in portum ventis delata fuerunt, quæ cognita à nostris sepulturæ sunt mandata. Tanta verò animi acerbitate incensus est in illos *Valettanus*, ut neminem è Turcis captivum fieri in posterum jussit, sed omnes tanquam pecudes trucidari, omnesque, qui captivi fuerant, ad id usque tempus cæduntur: quorum capita extra mœnia, ubi castrametati sunt hostes, dejecta fuerunt. Eodem die scripsit *Valettanus* ad Præfectum Urbis & Equitatus Magistrum, ut ubi captivi Turcæ, quæ de hostibus nunciarent, auditi fuissent, occiderentur. Sequenti deinde die, *Mostapha Chiaurem* ad *Valettanum* misit. (Est autem *Chiaurem*, cursor, & mandata ferens Principis appellatus apud Turcas) qui percunctaretur à *Valettano* num aliquam conditionem esset accepturus. Accessit & senex quidam Hispanus, qui captivus erat.

rat in castris, cui libertas promissa est, si nuncium ipsum ad Burgum usque comitaretur. Hi cum pervenissent ad mœnia, Chiaur foris permansit; at Hispanus, quod iussus fuerat, Valettano significavit, & an aliquam deditiois conditionem esset accepturus, percunctatur. Hic audito pactionis nomine tanta ira exarsit, ut nisi Christianus & senex fuisset nuncius, statim cæsus esset. Detulit tamen illi optionem cum ira aliquantulum deferbuisset, num secum in urbe esse mallet, an in castra reverti, quod si mallet castra repetere, à se quam celerrimè discederet, ac nunciaret Chiauri, quod nisi cito recessisset à mœnibus, ambo tormentorum globis laniati cecidissent. Hi revertunt in castra; omnia diligenter Bassæ, quæ audierat, Hispanus aperit, quo vultu excepti sint; & quibus minis recedere iussi, & quod nisi citissimè recessissent tormentorum globis fuissent cæsi, quod vix incolumes in castra sunt reversi. His auditis tanta indignatione inflammatus est Bassæ animus, ut rabidus propè factus palàm profiteretur, se nullum crudelitatis genus non in Christianos velle exercere. Hoc cum sensisset unus è Spachibus, Philippus Lascaris nomine, quæ nobilissima fuit in Græcia familia, (hic enim puer adhuc cum fuisset Christianorum captivus, quo tempore Christiani potiti sunt Patris, & perhumaniter ab illis tractatus, non mediocri benevolentia Christianos prosequabatur) cum se plurimum prodesse Christianis intelligeret obsessis, quod esset à consiliis Bassæ, omniaque consilia hostium cognosceret, decrevit secum in animo, cum terra transfugere nullo pacto posset, maritimo itinere ad oppidum sancti Michaëlis evadere. Id facilius cum expertus esset frustra, tandem incolumis evasit: at non sine periculo, quia & sclopeti displosi, & sagittæ missæ complures in illum fuerunt. Hic docuit Valettanum non solum quid decrevisset hostes in posterum, sed etiam quæ mox essent facturi obsessi in acutiore & eminentiore parte oppidi ad repellendos quosdam hostium conatus. Idem cum utilia consilia nostris aperuisset, invadentes etiam hostes fortissimè cum nostris pugnantes repulit. Post solutam obsidionem Romam do repulit, & à summo Pontif. perbenignè acceptus, dignam mercedem suæ beneficentiæ reportavit: quippe qui non solum de Meliteni ordine Equitum, sed de universis Christianis esset benemeritus. Tum ad Philippum Hisp. Regem contendit, ut illi utiliter consilia Turcarum Imperatoris aperiret; Verùm ut ad Mesquietam redeamus, lectis Valettani literis, iussit Actuariolum instrui, quod ingressus Coronellus Melitenis militiæ Eques in Siciliam quam citissimè convolaret, & ad eos literas dedit cum his, qui in Sicilia morabantur.

CLARISSIMI COMMENDAT. ET

Equites Ordinis Sancti Johannis:

Post diem 34. ex quo Turcica classis omni Majorum nostrorum memoria numerosior, magisq. instructa ad Insulam Melitam appulit, arcem S. Elmi decem hominum millibus obsidens cinxit, & triginta ac duobus muralibus tormentis ita concussit, ut neque vis manuum, neque reparationes interius, quæ fierent à nostris summa diligentia, protegerent. Fossa impleta sunt ejus arcis, & pontes ex antennis facti,

super quos iactos supra ruinas sine ulla molestia pertransirent. Veruntamen cum bis hostes totis cohortibus arcem fuissent adorti, cum nostri multa leviora pralia excitassent, ita se intrepide ac gloriose in omnibus certaminibus defenderunt, ut hostes cum multis suorum cade semper repulsi fuerint, signa erepta, Duces obruncati, atque ipse etiam Dragutius cecidit. Sed quamvis animus non deest humanis viribus aliquando; solet corporis firmitudo animo aliquando deesse. Nono Cal. Quint. ante diluculum hora tertia hostes arcem Sancti Elmi totis viribus terra, mariq. invaserunt, omnem classem e Marsafirocco circa arcem collocarunt, ut oppugnatio esset potentior, qui conatus & pugna ad meridiem usque perduravit. Cum nostri, qui arcem defendebant jam diuturno certamine, & multa cade hostium, & calore solis & armorum defessissent, cum nulla subsidia possent accipere, tot e partibus in arcem irruentes hostes non amplius sustinere potuerunt, quare omnes crudelissimè trucidati sunt. Eo ipso tempore has literas cum summa crudelitate ad me dedit Ordinis nostri Praefectus, quas etiam ad vos mitto, ut intelligatis quantam jacturam fecerimus, & quo animo is intulerit, quod nulla subsidia illi missa sint, cum toties id à vobis petierit. Nam jacturam illam vestra propè causa facta fuisse videtur existimare. Nam tametsi arx illa non videbatur tamdiu posse defendi, tamen tanta erat illorum, qui locum defendebant, animi magnitudo, ut quibusvis vel parvis subsidiis posse confirmari viderentur usque in adventum Toletani cum universis auxiliis. Sed quoniam per literas jubeor ad vos scribere, ut patet ex ipsis literis, vos rogo, ut suppliciter à Toletano illi subsidia postuletis, commemoratis etiam beneficiis, quæ noster Ordo in Majestatem Catholici Regis pro viribus contulit ac propositis incommodis, quæ si hostes Christianorum omnium communes insula potirentur, essent consecutura. Nequa timendam esse monerent Turcarum multitudinem, quia, ut è captivis intelligitur, & è Christianis transfugis, hostium triremes conquassatae sunt ac debiles, quas centum triremes mediocriter instructa possent profligare. Verùm quoniam hoc vestri est munus, & quoniam in celeritate totum pondus rei positum est, vobis eligendum relinquitur, commodumne an jacturam referre malitis, ut Coronellus nobis coram explanabit, qui etiam illa ipsa de causa ad vos ita jubente Valettano proficiscitur. Vos igitur obsecro, ut quantum potestis diligentiam adhibeatis, quo & Ordinis nostri honorem, & Ordinis Principem, & omnium Christianorum dignitatem, quæ in hoc uno certamine videtur esse proposita, opportune defendere possitis, ex hac urbe Melita. 7. Kal. Quint. MDLXV.

Cum Messanam igitur Coronellus adventasset, animadvertisset classem Christianorum non ita celeriter posse comparari, ut opem ferret laborantibus obessorum rebus: cum quia triremes Hispanæ nondum accesserant, tum quoniam Johannes Andreas Aurius cum viginti & octo triremibus erat reversurus, quibus quatuor millia peditum asportaret, qui Duce Chiapino Vitellio in Etruria cogebantur. Ubi verò animadvertissent Melitenis Ordinis Equites quantum detrimenti rebus omnibus, tam diuturna mora afferre posset, statim ad Concilium, quod inter ipsos indictum fuerat, accedunt, atq; propositis periculis, quæ è tarditate auxiliorum cōsequi poterant, omnes decernunt Diis faventibus vel clam, vel vi, si aliter fieri non posset, opem ferre omni-

omnino obsessis. Principes illorum subsidiorum delecti fuerunt duo ex iis. Hi prope negotium maturantes ad Toletanum adeunt; illi pro magnitudine beneficiorum, quæ non modò in Philippum Regem, sed in omnes Christianos contulerant; rogant, ut negotium adjuvet. Se magnos sumptus ostendunt anno præterito sustinuisse; cum Pionias oppidum expugnasset, quæ in re nullis neque sumptibus, neque laboribus pepercerunt, sed & comæu omnis generis, & munitionibus, & navigiis illum iuverunt, ac neque ipsis quidem Melitensis militiæ Equitibus pepercerunt, ut illud ad suæ Majestatis commodum, & ad omnium Christianorum quietem spectare cognoverunt. Esse enim æquum, illis inter miseras opem ferre, quorum officio per felicitatem, & tranquillitatem rerum omnium usi fuissent. His præterea ac diderunt, quod occupata ab hostibus communibus Melitæ insula, neque Siciliæ quidem ora pacata futura esset, quæ tam cæteros continenter, & tam superbum hostem propinquum haberet. Quare non minus Toletani & Philippi Regis referre hostem, illum à suis finibus arcere, quam ipsorum etiam Melitensium. Videri enim nunc agi de insula Melitæ, ac re ipsa de totius Italici salutis, & Imperio uno prælio duciari. His aliisque rationibus compluribus in medium allatis, denique postulatum est à Toletano, ut quatuor millia militum concederet, cum quibus omnes illius ordinis Equites, & Viri illustres præsentēs, alique gloriæ cupidi navigassent, auxilia Melitensibus allaturi. Sperabant enim fore, ut eorum Viribus, si non opprimeretur, at debilitaretur saltem, & retunderetur hostium audacia: cum rebus interim non ita urgentibus validiora auxilia possent comparari, quibus Turcica classis posset ex insula depelli, vel etiam profligari. Dum hæc secum in animo cogitaret Toletanus, & quid sibi agendum esset expenderet, eo fortè tabellarius à Philippo Rege præsto fuit, qui illum in sententiam citissime impulit. Respondit igitur illa, quæ postulabantur, sibi esse periculosa, & ad totum negotium postea valde fore incommoda, si fortuna aliqua contigisset, ut aliqua parte triremium privaretur. Veruntamen si vellent tantopere in insulam deportari, illud commodè fieri posse, per duas triremes, quæ aderant ejus ordinis, quibus & ipse duas è suis erat concessurus, per has enim & equites & copias Roma profectas comportari posse. Id cum delecti ad comparanda subsidia percepissent, neque plus eo se obtinere posse viderent, eam auxilii opportunitatem, quantulacunque esset, non neglegendam duxerunt. Binæ igitur Melitensis militiæ triremes, & totidem Toletani instruuntur, cum octoginta Equitibus Melitensis Ordinis, & sexcentis peditibus, qui iter Melitam versus cipientes viginti dies in mari fuerunt, quia propter multas maris tempestates descensiones facere, & in terram exire non potuerunt. Jussi sunt præterea non prius è triremibus exire, quam intellexissent an arx S. Elmi à nostris adhuc teneretur. Hac de causa *naviculam exploratoriam* miserunt, quam se dixerunt per totum diem crastinum expectaturos. Inde verò tanta maris perturbatio coorta est, tantaque tempestas, ut triremium Præfecti quamvis fecerunt, quod dixerant, tamen, qui ad urbem accesserant, promissam celeritatem servare non potuerunt. Cum igitur

tur dubitarent ne catafscopium venisset, in hostium potestatem Hieram se recipiunt, ut ibi aliquid intelligerent, eo profecti, arcem nostrorum præfidiis defendere cognoverunt, atque ad insulam redeuntes longinquam faciem classicam vident. Quod illos in suspicionem induxit, quod capta exploratoria navicula hostes illos præstolarentur. Veruntamen cum ignis in eodem loco non diutius persisteret, id fieri crediderunt, quia hostes in unum in tutiorem locum convenirent, ob temporis injuriam. Deinde cum *Hieram* rursus redissent è Gallo quodam ejus militiæ Equite, qui è Melita exierat, cognoverunt, quod ista tanquam melioris, & tutioris itineris signum illum ignem accendisset: quare in ferendis subsidiis non aëra solum, vel mare gravissimos adversarios nacti sunt, sed is etiam ignis aliquantulum illos retardavit, & propè ex insula avertit. Veruntamen, ut placuit divinæ bonitati, ad 3. Kal. Quint. milites per noctem descensiones faciunt ad *Petræ nigræ*, qui locus Lylibæum spectat. Discruciabatur Valettanus interea nulla sibi mitti auxilia, cum tandem ad suos scripisset, ac neque per suas quidem triremes: sed nihil in mari repugnantibus ventis, cum præcipue ibi sit ventorum imperium, confici potest. Nam tam adversa fortuna usi sunt nostri ferendis auxiliis, quam prospera hostes cum arma Melitensibus importarent. Hostes enim tam secundos ventos, tam facile & placidum mare, tam omnia felicia Melitam versus navigantes experti sunt, ut ipsi propè pro Neptuno mari imperare viderentur: cum intra quinquedierum spacium ad sexcenta millia passuum navigaverint, ita illis aridente & duce fortuna, ut neque remum quidem fregerint. At contra nostris quid non adversum in tam brevi spatio itineris contingit? dicunt enim ad sexaginta millia passuum abesse Melitam à Sicilia, in quo tam parvo maris trajectu, & in cæteris difficultatibus, quæ obvenierunt, multi dies sunt consumpti, quam fortunæ acerbiter non sunt experti? quæ non difficillima habuerunt? nam Junio mense per viginti dies circa Melitam Insulam vagari coacti sunt, neque mare tranquillum unius horæ spacium invenire potuerunt. At egressi tandem, quanto asperiores fortunam in mari fuerant experti, tanto benigniores in terra inveniunt: nam civitatem nullo negotio ingrediuntur, nemini ex hostibus non modò non impediens, sed nec sentiente quidem. Enimvero dum nostri vi ventorum, marisque perturbatione impediuntur, ne exirent è triremibus, à Græco quodam penè per prodicionem hostibus sunt indicati. Nam cum densissima nebula per eos dies aliquando contigisset, puer quidam è fenestra castelli despiciens, tanquam hominem quendam per eam nebulam vidit, qui territus se Turcam conspexisse, ratus exclamavit: Ad ejus vocem exciti quatuor milites Græcum comprehendunt, qui captus, (nam Præfectorum jussu è Civitate in Burgum accedentibus capitale fuit propositum supplicium) & tormentis additus, se in castra hostium velle proficisci confessus est, ut illos de auxiliis, quæ accesserant, certiores faceret: ut illi in insidiis collocati captivos facerent, cum se magnum emolumentum ex eo nuncio relaturum speraret. Hic in quatuor partes discinditur, ne postea occasionem nactus magno, aliquo detrimento Res Melitensem

sum postea afficeret. Deinde verò triduum in urbe morata nova subsidia, postridie sub initium noctes omnes incolumes ad Burgum se recipiunt, præter duos pueros, qui non ita celeres esse potuerunt, quòd essent armis, aliisque impedimentis gravati. Horum subsidiorum adventus incredibile est dictu quantam lætitiā obsessis attulerit, nihilque magis optarent, quàm quippe cum omnes alacri esse animo virtutis & fortitudinis suæ testes hostes efficere. Contendunt igitur à Valettano subsidarii trecenti milites, ut oppidum Sancti Michaelis sibi defendendum concederet, cum eum locum primum Turcæ viderentur esse aggressuri. Cum illos ita forti animo esse conspiceret, Valettanus faciliè quidem concessit, sed nullis remotis è primis loci defensoribus. Die autem postero cum hi diutius pugnandi cum Turcis desiderium ferre non possent, ex oppido frequentes exeunt, in eos impetum faciunt, qui è parte Sanctæ Catharinæ erant propinqui, cæsisque ad centum & sexaginta ex hostibus pluribus etiam Vulneratis sine ulla suorum jactura omnes multo hostium sanguine perfusi in oppidum revertuntur. Id cum cognovisset Bassa recentia auxilia, ut erant, esse credidit, quæ Burgum essent ingressa: atque conquestus est graviter de suorum negligentia, quibus id munus datum fuerat, ut locum diligenter custodirent, ne nova auxilia accederent. Illorum postea fidem etiam in dubium revocavit, quibus commissa fuerat illa provincia, ut viderent, ne qua subsidia obsessis in insulam exponerentur. Hanc suspicionem auxerunt etiam trium triremium Regis Algerii fuga. Quæ cum ita essent, neque primis custodibus, neque illis, qui Christianam Religionem abnegaverant, confisus, cum multi eorum profugerent, edictum fieri iussit, ne quis horum extra triremes in posterum pernoctaret proposito vel gravissimo pæli, vel ignis supplicio illis, qui non edicto paruissent. Mutatis igitur custodibus insulæ dicunt Rays, quibus maximè confidebat, illo munere obeundo usus est. Tantam denique venit in suspicionem omnium suorum, ut triremes multas catenis simul vincas in portu Marsamusetto detineret, ne qui fieri possent Christianorum conatus: atque magis conjunctam, quàm antea solebat, classem Turcicam habere statuit. Invalescere eo tempore in castris & in classe morbus è ventris profluvio, & sanguinis fluxu, quò morbo magna multitudo laborabat. Tria igitur loca laborantibus variis morborum generibus erant assignata: unus erat in insula aquæ vicinus, ubi erant ad duo vulneratorum Turcarum millia, alius Turcis jam convalescentibus ad puppes triremium, alius Christianis assignatus laborantibus aliquo morbo in ipsis triremibus, sic enim divina potentia non solum per arma nostrorum, sed etiam per varia morborum genera, quæ hostes invaserant, obsessorum rebus opem ferebat. Eodem tempore Ochialis Teuthranæ Gubernator pro Draguto à Bassa instituitur, qui cum quinque triremibus ad suam Diocesiin Profectus, Ministris institutis in classem revertitur. Mittit deinde Bassa duas naves onerarias frumento onustas Teuthraniam, ut panis nauticus ex eo fieret, quòd illo opus erat magnopere classicæ multitudini, cum antiquum insuavissimum haberent. Deinde celocem ad Imperatorem Solymannum misit cum literis, quibus significabat se arce Sancti Elmi potitos fuisse,

Tom. I V.

& cum literis expressam diligentissimè Melitæ insulæ figuram, sicuti illam se habere reperit: quibus addidit se multò magis bellicosos & validos invenisse homines ejus insulæ, quàm sperarat, & quàm ab initio ejus belli ab omnibus crediti fuerat. Quòd si juberet bellum diutius protrahi, opus esse majoribus copiis, & comestibus, & munitionibus: quòd futurum quidem erat ut oppidis insulæ munitis potirentur, aut vi aut per deditiōem, sed non tam citò: quòd dum ejus Majestatis responsum rediret, non erat passurus, ut dormire viderentur bellica tormenta. Sed neque dormiebant profectò, quoniam septuaginta canonibus, inter quos tres erant maximi Basilisci, è quatuordecim partibus oppidi sancti Michaelis & Burgi muros quassabant ac perfringebant, extructis sparsim aggeribus ab acumine furcarum ad arcem usque sancti Elmi: Nam arcem non munierunt quidem, sed purgarunt tantum, atque ibi trecentos Janizeros in praesidiis collocarunt. His igitur tormentis bellicis ita erectis dies ac noctes nullo spatio intermisso & oppidum & Burgum diverberantes domos devastabant, & infringebat. Tertio deinde Non. Quint. cum bellica tormenta ad illam partem insulæ, quæ spectat oppidum & Burgum, attraxissent, duos aggeres erigere adoriuntur, unde oppidum infestabant, quem locum aggerum Grottam vocant. Tertio deinde die perducendis tribus item aggeribus in opère fuerunt supra locum, quem nominant incolæ Courasim, unde etiam oppidum percuterent. Postea his nodum absolutis aliū aggerem excitaverunt, ubi vulgò Mandraciam vocant, ad infestandum oppidum. Deinde aliū faciunt non procul à sancta Maria dicta subsidii, qui agger & oppido & Burgo erat infestus. Postridie ejus diei duos aggeres insignes perduxerunt apud sanctam Margaritam, qui & oppidum & Burgum graviter diverberabant. Omnia horum novem aggerum tormenta nullo, neque diurno, neque nocturno tempore cessabant: ita ut in Burgo versari difficillimum & periculosum esset omnino. Erant super singulis aggeribus sex bellica tormenta, quæ mulieres, si qua esset gravida, præcipuè infestabant, & pueros. Sed cognita ratione offensæ haud difficulter postea inventum est remedium, quamvis domus protegi non potuerunt, cum editiores essent aggeres. Turcæ circa ipsos aggeres frequentes erant, parumque per insulam vagabantur, quòd si quando fieret, non sine magno numero audebant, semperque cum aliqua suorum clade redibant in castra. Illi enim, qui equos habebant in urbe, exeuntes semper ex extremis eorum multos trucidabant sine aliqua nostrorū calamitate. Dum hæc geruntur in insula, nostri que inter assiduos labores, & inter gravissima pericula versantur, nuncius Romæ pervenit, quòd hostes arcem per vim occuparint. Tū perculsi sunt multorū animi. Eo nuncio accepto, nonnulli quòd procul aberant ab ipso periculo, illud Valettani imperitia contigisse palam dicebāt. Sic enim plerumque fit, ut quæ asperrima & difficillima sunt factu, rerū gerendarū imperitis facilia videantur, atque ex eventu rerū vel sapientes, vel imperitos nominent Imperatores. At sapiens, meo quidè iudicio, is unus appellari potest, qui sapienter decreverit, & facere nitatur, at non is, cui benignitate quada fortuna res feliciter evenerint. Est enim fortuna imperitorū & inertium plerumque, ut sapientia prudentium, mater & moderatrix. Verum si quis illa, quæ pertinet ad id bellū,

B

diligen-

diligentius consideret; nullum neque prudentis, neque diligentissimi Imperatoris munus à Valettano prætermisum fuisse intelliget: quippe cum quasi ex altissima specula multò ante futura præviderit, & omnibus pro viribus consuluerit. Nam & ante id bellum omnibus Regibus, & Christianis Principibus significavit, quàm formidabilem omnibus classem Turcarum Imperator ad evertendam insulam Melitam instrueret: & sæpius eadem per literas repetivit, non solum ut commonefaceret Christianos Principes, sed etiam ut excitaret tanti bellici apparatus magnitudine: Atque istud ipsum fecit, cum Turcica classis jam invasisset Melitæ insulam, portusque Melitensem occupasset. Quare vel nemo accusandus est in insula illa defendenda, vel omnium Christianorum delidia, qui nullis quidem intestinis, neque externis bellis implicati, tamen æquo animo vexati impune ab hostibus & vere Religionis, & quietis ac pacis, & omnis humanitatis insulam in intimis propè Italiæ partibus ferebant. Nullum denique industria genus vel peritiæ prætermisum est à Valettano, qui summa diligentia prius Melitam omnibus commeatuum generibus, & præfidiis satis validis, & necessariis munitionibus communivit, & quæ extra mœnia forent, bello quàm paratissima fecit. Verùm diuturni apparatus bellorum ævarium, & vires civitatum, vel opulentissimarum exinanivunt. Ut autem patet inter quantas difficultates versaretur Valettanus, huc ascribendas putavi literas, quas misit ad summum Pontificem Pium IV. ejus nominis ad 12. Kal. Maji.

BEATISSIME PATER.

Dum studeo cum omnibus Equitibus hujus Ordinis pro virili res illas præparare, quæ necessaria sunt ad resistendum Turcarum classi, tot mihi deesse animadverto, quæ maxime sunt necessaria, ut nisi humanissime mihi per literas pollicitus esses, te auxilia esse missurum, vel potius jam certissimum signum tuæ bonitatis numeratam pecuniam, & trecentos pedites tuis stipendiis misisses, iam propè nescirem quò me verterem, ob gravissimos sumptus, quos passus sum propter minas Turcarum annis superioribus, cum & as alienum novum assidue à me contraheretur, & vetus paulatim excreveret. Quòd verò mihi molestissimum est, illud existit, quòd si ve accesserint Turca, si venimè, intolerabiles hi & gravissimi sumptus omnino non possunt à nobis prætermitti: cum Turcarum Imperator persimiles sumptus facere non cesset, atque si classem emittendam instrueret. Est enim tam elevato animo, ut Christianos præclare secum agi existimare arbitretur, si seipsos defendere potuerint. Tantum abest, ut se posse offendi ab ullo censeat, cum nulla ex parte sibi videat quonquam obsistere. Præterea illi exploratum est, quòd si vel soli pirata Occidentis in unum conveniant, magis & numerosam classem & potentem efficient, quàm illa fuit, quæ superiore anno cum summa omnium Christianorum difficultate, coacta est, & tamen fuxit Deus, ut tanta hoc anno cogatur. Possent igitur vel minimis accitis Orientis auxilium nos multo magis infestare, nedum si universam classem coegerint: nisi divino consilio refrenentur, atque expectarent, ut undiq. arma Christianorum convenirent. Sed quoniam id divinitus sibi oblatam rei præclare gerendæ opportunitatem Christiani Principes

parvi faciunt, cum neque tot suorum cladibus, tot damnis, tot publicis ac privatis sumptibus, tot incursionibus, cadibus, rapinis, populationibus suorum regnorum excitantur, vereor, ne ira Dei rabiem illi crudelissimo tyranno & immani belluæ immittat, cui postea resistere non valeamus. Hac omnia notissima esse sanctitati tuæ certò scio, & quòd animus tuus mirificè incensus est hoc sanctissimo desiderio avertendæ tanta calamitatis ab universo suo grege: quare mihi vitio dari posset fortasse, quòd ea consilia tibi percurrere videar, quæ tu multo melius cognovisti. Sed tamen cum illa mihi magis ante oculos quotidie obversentur, & propè assidue, ita commotus sum, ut supplex pro tuo paterno in omnes Viros bonos amore, & hujus Ordinis Equitum nostrorum nomine, qui se pro Christiana Religione sacrificare offerunt, à Sanctitate tuæ peterem: & præterea pro Christianorum omnium pace & salute, ut sicuti sacro Concilio celebrando propter tranquillitatem Christianorum nullis neque laboribus, neque sumptibus pepercisti, ita nunc aliud non minus necessarium cogas, si non ad delendos perpetuos hostes Christiani nominis, at saltem ad arcendas & propulsandas injurias, quæ assidue Christianis inferuntur: cum tot captivi quotannis abducantur, & ad hostes intra suos fines coercendos. Nunc summa facultas est hujus rei aggrediendæ, quoniam summa pax est inter Christianos Principes: inter quos, si fortuna aliqua bellum excitaret, hi nemine postea impediendo omnia ferro, flammisq. devastarent. Sed quoniam hoc negotium & Deo acceptissimum omnium, & tibi in perpetuum honorificentissimum fore confido, spero me tantum felicitatis à Deo consecuturum, ut diem illum felicissimum videam, antequam concedam naturæ. Quòd si longior fui scribendo, quàm tua gravissima negotia patiebantur, suppliciter à te veniam peto, rogoq. pro singulari tuæ clementiæ, ne mihi in meis gravissimis molestiis desis. Melita 3. Id. Maji.

Nunc, ut ad triremes illas, quæ milites in insulam exposuerant, redeamus, illæ Messanam reversæ ibi denuo instruebantur, quibus parandis tanta usi sunt diligentia, ut Non. Quint. sexcenti Hispani triremes ingressi sint, Equites verò Melitensis militiæ, & milites à Pontifice Max. missi trecenti, Pompejo Columna omnibus his Præfecto. Erant triremes illæ tum voluntariis, tum etiam coactis remigibus munitæ, atque coactis promissa est libertas, si totis viribus nixi fuissent remigare, donec in portum perveniretur, tum postea futuri essent stipendiarii milites. Vehébatur præterea his triremibus magna frumenti copia, & pulveris tormentarii, & salnitri, & plumbi, quare non parum erant onere impeditæ. Sed, cum in portum amplio rem appellere statuissent, eorum conatus difficillimus ab omnibus judicabatur, & qui ad optatum finem ferè non posset perducì, cum Turcæ arce Sancti Elmi potirentur, omniaque loca circum aggeribus, & oppidulis Terracis, & bellicis tormentis occupassent, omnemque classem haberent in portu Marsamusetto. Veruntamen tanta erat desiderii magnitudo ferendi subsidii illis, qui obsidebantur, ut omnia rita & expedita itinera sibi viderentur, nullumque timerent periculum, cum spem omnem in Divina ope collocassent. Omnes igitur alacres vela ventis explicarunt, atque ita lato vultu, ut nullas neque tempestatis minas, neque fortunæ injurias posset timere sibi viderentur.

rentur. Quare Melitam versus proras obverterunt. Cum verò distaret adhuc ad decem millia passuum ab insula; catalcopium mittunt, ut sibi significaretur, an possent tunc in portum pervenire. Cum deinde distaret navicula exploratoria ad quatuor millia passuum, *signum è castello Sancti Angeli extollitur, quò significatur, esse recedendum.* At verò Turcæ, ut id signum impedirent, quò minus videretur à nostris, bellica tormenta & sclopeta eodem tempore in id signum dispoferunt, ita ut totum cælum fumo repente fuerit replectum. Quod tamen frustra factum est, cum nostri jam recedendi signum percepissent. Sic igitur recedere iussi sunt, tum quia Valettanus non magnopere opus habebat, eo tempore illis subsidii, tum etiam, ne tot Viri præclari, cum periculo plenus esset conatus, fortunæ arbitrio committerentur. Quippe cum statuissent hostes jam sex dies, ut quædam triremes in faucibus portus Marsamuseti pernoctarent apud arenam, ne ulli ingressus pateret aut exitus. Quod hostium institutum cum è captivis cognovisset Valettanus, noluit illa auxilia ad se venire. Cum levius prælium, quod commissum fuerat à subsidiariis recentibus militibus, auditum fuisset in civitate, ita erecti sunt militum urbanorum animi, ut hostes illis imbelles viderentur, quare cum quædam armenta hostes abegissent, equestres tanto impetu in eos feruntur, ut caesis nonnullis ex hostibus, ab insectantibus reliquos, vel ad puppes classis perventum sit. Turcæ cum suorum fugam vidissent, ad arma conclamarunt, atque omnes, pulsationibus murorum relictis, ad tabernaculum Bassæ se recipiebant. Id cum sensisset Valettanus, putavit hostes parare, ut totis viribus oppidum adorirentur. Quare statuit in insulam accedere, ut res oppidi magis confirmaret, cum verò se frustra id agere sensisset, recessit. Illud sane intrepidi & magni animi fuit indicium; sed non tam corporis, quam animi firmitudo, in Principe requiritur, qui tam ceteris præstare Prudentia & iudicio debet, quam potentia & auctoritate, cum omnis, quæ sub ipsius Imperio est multitudo, ad recta à Principe iudicata exequenda accingi debeat, est enim tantam animam in castris Imperator, cuius munus totum collocatum est in recte iudicando, & providendo & imperando; at reliqua militum multitudo manus est Imperatoris, unde recte manus nuncupatur. Cum verò maxima maxime opus sit corpori, in cuius salute multorum salus continetur membrorum, minime laudabilem Principem illum duxerim, qui cum totius exercitus periculo, se ipsum periculis, nisi cum necesse sit, exponat. Nam qui se non sine multorum cade & ruina cadere posse intelligit, debet seipsum prudenter servare. At contra cohortium Prasectis nullus terror, nulla pericula, nulla vis hostium, sed gloria tantum, quam sua Virtute armis sibi comparabunt, & Principis decus, & strenuorum virorum officium, ante oculos obversari debet, quæ omnia privatis etiam militibus sunt proponenda, quibus pro rebus præclare gestis omnibus digna præmia & honores concedi debent. Quare nullus stimulus acrior homines ad ardua quæque impellit, videndumque, ne privatorum præclara facinora Prasectorum cohortium invidia obscurantur aut occultentur. Equidem cum recte considero, nulla capior admiratione, cur Solymannus Imperii sui tam late fines propagaverit, cum apud illum loca

honorificentissima Viri fortissimi & prudentissimi teneant, qui omnem Nobilitatem in præstantia ingenii, & in animi dotibus sitam esse arbitrantur, apud quem, una excepta Religione, multa laudabilia, multa iusta, multa præmia pro meritis cuique proposita sunt. Sed, ut ad propositum opus revertamur, tertio Idus Quint. Regulus Algerii cum viginti & septem trireinibus, & nonnullis dicrotis ad classem accessit, quibus vehebantur duo millia & ducenti pedites. Is Regulus, cum nuper accessisset, discruciabatur, quod ab initio ejus obsidionis non affuisset, & cum cupidus esset mirifice alicujus præclari edendi facinoris, ut suorum animos etiam experiretur, petivit à Bassa, ut sibi liceret primo oppidum maritimo prælio adoriri. Huic non solum concessum est libenter, ut suæ demeritæ pœnas lueret, sed etiam recentium Turcarum duo millia addita, quò alacrior negotium capesseret. Summa igitur diligentia ad octoginta vel nonaginta navigia è portu Marsamuseti, qua ex parte Regulus Algerii oppidum invadere decreverat, adportantur & scaphæ præterea, lintres, acutia, naviculæ complures. Et ubi vidisset Valettanus, hostium consilio opportunè cognito, cum à transfugis monitus fuisset, cum quanti esset id negotium animadvertisset, è vestigio duos Melitenles nautas jubet accersiri, quibus cum essent spectata fidei, & singularis ingenii, plurimum confidebat. His Turcarum consilium aperit, & quo pacto sint hostes oppidum invasuri, aliquod remedium adversus eorum consilia excogitandum esse, inquit, ne possent hostium navigia milites ad radices mœnium oppidi exponere. Hi nautæ, re percepta, ambo in eam sententiam deveniunt, ut ex antennis triremium, parvisq; trabibus, & ex aliis lignis, ad id accommodatis, catena quadam fieret ferreis annulis annexa, quæ ab acumine oppidi ad eum locum, ubi erant oppidum invasuri, protenderetur: ita enim futurum, ut nullum reliquum esset periculum. Hæc catena Valettano valde opportunum remedium fore visa est, quare sequenti nocte perficitur, & in loco illo diligentissime firmatur. Cum hostes mane impedimentum illud, quod à nostris obiectum fuerat, vidissent, diu consilii inopes constituerunt, quia nullo pacto, sicuti decreverant, milites oppidum invasuros poterant exponere. Dum hæc secum in animo considerant Primores exercitus, quo pacto transigenda sint, quidam Regulum Algerii adit, proficitur se illam catenam incisurum, atq; multis pollicitationibus Reguli invitatus, sumpta securi, se mari exponit, hunc sequuntur tres alii, eò profecti, super catena sedentes eam incidere adorti sunt; at quinq; nostris strictis gladiis, eò adnatant, atque duobus casis, reliquos in fugam vertunt, quare nemo post eam cadem ad cadendam illam catenam tam temerè accedere ausus est. Neque tamen illa de causa Regulus ille ab instituto opere desistit, summa diligentia omnia ad illud negotium necessaria comparat, quare Idibus postea die illucescente totis viribus oppidum terra marique adoriuntur. Et quoniam tormenta bellica oppidi eò conversa fuerant, qua ventura erant hostium navigia, tanta vis illorum fuit, ut breviori spacio trium horarum caesa sint & demersa ad duo Turcarum millia, & navigia ad duodecim infracta, & mari absorpta. Magna pars illorum

cum ad catenam adiissent, neque possent milites exponere, ad acumen oppidi devenerunt, sed nulla re gesta, in castra recedere frustra coacti sunt. Qui terrestri praelio oppidum adorti fuerant, ad quinque horas dimicarunt, in quo certamine multi Turcæ ceciderunt, & nostris vero ducenti. Cæsus est globo ferreo in illa oppugnatione Vir Illustris Fridericus Toletanus, Ordinis illius Eques, Garcæ Siciliæ Prorege filius, Gordes Gallus, Franciscus Sanoghera, & Johannes ejus nepos Hispani, Medinæ Commendator. Cum animadverteret Valettanus, quanto in periculo res Melitensium versabantur, si diutius bellum id protraheretur, propter assiduitatem laborum, cum nunquam ab armis recedere liceret, semperque foret cum recentibus hostibus dimicandum, cum nullum nuncium adhuc de subsidio accepisset, quamvis Christianorum classis singulari diligentia instruebatur, decernit nuncium ad civitatem mittere, qui è Burgo enatavit, & inter hostes, nemine sentiente, elapsus, incolumis in urbem pervenit, hic literas ad Toletanum ferebat, quibus à Valettano postulabatur, ut saltem suæ triremes cum Equitibus Melitensis Ordinis, qui erant Messanæ, ad se mitterentur, & cum militibus quotquot conveli possent, signumque dedit, quo viso, in portum tuto intrare possent. Illo ipso tempore Hispanæ triremes Messanam cōvenerant cum omnibus Equitibus Melitensis militiæ, undiq; ex omnibus Nationibus collectis. Cum vellent igitur Toletanus duas triremes suas ad illum mittere, duos celoces cum literis secretiorum notarum ad Valettanum misit, quæ de adventu duarum triremium illum certiores facerent, & ut signa intelligerent, quibus cognosceretur, an accedendum esset, cognitum fuit postea, alterum celocem, quo multa pharmaca ægrotantibus convehantur, cui præerat Orlandus Pílorus, in potestatem hostium venisse, alter celox, & si incolumis evaserat, & ad Burgum pervenit; tamen nostri summa consiliorum inopia tenebantur, quo pacto triremes illæ forent admittendæ, nam per aliquot jam dies nulla esse poterant inter civitatis & Burgi homines commercia, quæ sustulerat è nostris trium captorum ab hostibus, & crudelissimè tractatorum exemplum, qui inter illud facere solebant, ad quam rem accesserat diligentia nonnullarum triremium ante portum custodia. His rerum difficultatibus nostri circumventi, quo pacto essent triremes illæ admittendæ, considerabant, sed tamen, ne rerum omnium uno tempore jactura fieret, quia Valettanus illas triremes poposcisset, visum est, oportere hanc partem rerum fortune arbitrio esse committendam. Hoc igitur consilio expediuntur illæ triremes, sed tamen visum fuit, non omnes Equites esse mittendos, quare quadraginta solum profecti sunt cum satis apto militum numero, missus est cum ea manu Salazzarus Hispanus in quadam Haliade ampliore, ut tamdiu triremes remulco traheret, donec sacrum Junonis possent prospicere, atque inde illam ad insulam præmitterent, ut hostium exercitum exploraret. Nunc, ut eò redeamus, unde discessimus, non oblitus Basæ ejus cladis, quam ab oppido acceperat, cum magis exarsisset animus ultionis desiderio, ita studiosè mœnia tormentis diverberabat, ut vix possent nostri reparaciones facere, quominus sequenti die tormentorum impetu per aëra

ferrentur. Dum mœnia ita pulsarentur, hostes pontem quendam extruxerunt, quem postea in fossis ejus oppidi deposuerunt. Eum cum nostri vidissent, cognovissentq; quantum incommodi res illa, esset allatura, continuo Nicolaus Parisortus, Valettani nepos, & Algeries Eques, multis comitantibus militibus, pontem concrematuri, ex oppido exeunt. Sed infecta re, ferè omnes ceciderunt: nam & Parisortus & Algerias plumbea pillula transfixi sunt. Cum verò formidabilis hostilium tormentorum verberatio nunquā cessaret, 4. Kal. post Meridiem oppidum pluribus è partibus invadunt, ter conatus renovant, erantque adeo validi, ut oppido viderentur potituri. Sed nostros ita frequentes invenerunt, ut cum ipsi fortissime invaderent, fortius etiam repellerentur, coactiq; sunt, denique cum multorum suorum jactura in castra se recipere. Illa victoria ita nostrorum elati sunt animi, ut hostium vires omnino parvi facerent, & non minus essent strenui, quam fuerunt arcis S. Elmi defensores. Sed quoniam nostri, nisi cum illos aggrediebantur hostes, nulla, neque magna, neque parva tormenta bellica displodebāt, & quoniam non exhibant amplius ad leviora praelia, crediderunt hostes & militum prædiorum, & munitionum penuria jam nostros laborare, quare facile in spem potiundi oppidi veniebant, sed res longe aliter sese habebat, efficiebatur enim illud Valettani Prudentia, qui etsi satis habebat prædiorum, nolebat tamen milites exire in leviora certamina, quia nullum subsidiorum nuncium accepisset, atque cum hostes quotidie magis essent infesti, nolebat suos intolerabili labore & assiduo defatigari, cum semper armatos esse oporteret. Cum viderent Turcæ se nulla re factos esse superiores, quod oppidum toties apertis praeliis invalissent, rem per cuniculos agendam rati, omnem industriam, omnemque militum laborem ad effodiendos cuniculos verrunt. Ducunt igitur unum subter mœniorum fundamenta, sed neq; ita quidem res successit illis feliciter: nam nostri oppositum cuniculum, ita studiose excavarunt, ut hostilem citissime aperuerint. Interea duas triremes hostes præmiserant, quæ domos intra mœnia infestarent frequentibus tormentorum globis ferreis, ut ancipites consiliis oppidani, & spectantes quid acturi essent hostes, minus fierent diligentes mœniorum custodes, quare effectum fuisset, ut hostes commodius per cuniculos in oppidum clam ingrederentur, eo cuniculo denique potiti sunt nostri, atq; ante ceteros Signifer Magistri exercitus, multis fictilibus missilibus ignis coniectis, ipsum cuniculum ingressus omnes Turcas, qui fuerant ingressi, hastato telo sumpto, in fugam vertit. Deinde ob rem præclare gestam torque aurea quinque pondo à Valettano donatur, quam habere perpetuum suæ Virtutis, & Fortitudinis monumentum. Kalendis deinde Sextilis nostri ex urbe egressi, tum pulvere tormentario, tum etiam fictilibus ignis missilibus in pontem illum coniectis, quem hostes in fossa mœniorum fecerant, quò facilius possent ad muros ascendere, concremarunt. Paucis dehinc diebus interjectis, hostes in eam partem, quæ Caroli Ruffi custodiæ commissa fuerat, oppidum invadunt, quorum labor omnis fuit inanis, cum non solum à fortissimis præditiis repulsi sint, sed etiam cæsi eorum trecenti. Oppugnatio illa duabus horis à Meridie transactis cœpit, atque in quar-

ram horam producta est. Cecidit in eo praelio ipse Ruffus, & Eques Daresius, & duodecim e militibus praesidiariis. Ita verò nostri eo tempore ab hostibus in oppidum includebantur, ut non modo nulli exireliceret, sed neque extra muros quidem aspicere, quin vel sclopetariorum pillulis plumbeis, vel tormentorum globis ferreis feriretur. Neque tamen his periculis nostri terrebantur, quin omnia militaria munia fortissimè obirent: nam Calderonus Hispanus, Vir sanè strenuus, cum opus esse intelligeret illam murorum percussione, quam fecerant, hostium tormenta recognoscere, in ea parte muri, quæ Castiliæ dicitur, nihil neque vim tormentorum, neque hostium vires pertimuit. Verum tamen cum parum faultis avibus profectus esset, pillula plumbea transfixus interiit. Sed neque res illa ulli nostrorum fuit timori, quò minus confirmatis animis, cum hostes fossas Burgi replere studiose conarentur, sequenti nocte exirent, & sibi potius fortiter moriendum esse decernerent, quam in crudelissimorum hostium potestatem venire. Omnibus igitur viribus hostem e fossa profugare cupientes Equites & milites ad centum exeunt, leve praelium inicitur, acriter utrinque dimicatur; at Turcæ denique fossam relinquere, & terga vertere coguntur. Desiderati sunt ad octoginta ex hostibus in eo praelio, e nostris Vasques & Macrinus Equites Ordinis, milites novem, quorum abscissa capita Turcæ hastis imposita supra aggeres sancti Salvatoris, ut à nostris e Burgo conspicerentur, erexerunt. Plures ignes eodem tempore vespere accensi sunt in urbe, & magna facta salutatio multorum sclopetariorum. Quare qui erant in oppido, sicut etiam Turcæ, crediderunt factam fuisse illam salutationem, quia Christianorum clavis iter jam cepisset, vel quia novis aucta civitas fuisset auxiliis, quibus possent hostes profligare, cum nihil tamen horum contigisset. Illud autem factum fuit, ut intrepidus se esse urbani milites ostentarent, utq; aliquam suspensionem, & terrorem injicerent animis hostium. Hostes deinde fossam murorum in parte Castiliæ ita terra repleverunt, ut sine ulla offensa domus terra plenæ, sive lateris & propugnaculi Alvernæ, facile possent ad illam percussione, quam fecerant in parte Castiliæ, penetrare, locumque adoriri. Aggerem præterea, quem eminentiorem à dextris sancti Salvatoris duxerant, duobus canonibus diverberare cepit, atque primo ictu fenestram tormentariam percussit Francisci Castiliæ, quo etiam die Franciscus Aguitarus Hispanus, praesidiarius miles, cum filiis e potestate hostium ad Junonis Sacrum aufugit. Cum vidissent hostes suorum tormentorum globis adeo fractos esse muros & oppidi & Burgi, ut vel plaustro facile penetrare possent, decernunt hæc duo loca simul collatis signis, cuncto praelio adoriri, atque experiri denuo, num tantum esset vitium oppidanis, ut possent eos tam frequenter à moribus repellere. Locum igitur utrumque tanta Turcarum multitudo invadit, ut his terra undique regeretur, tantoque impetu, & tantis viribus, ut vix cedi possit. Tormentorum bellicorum bombis, & strepitus sclopetariorum, & instrumentorum bellicorum sonus, & arma, & clamores utrinque elati tantum excitabant strepitum, ut insula, & omnia simul corrui videretur. Cum hæc fieret e Turcis, urbani tantum strepitum audientes, cum aëra fu-

mo plenum prospicerent, veriti, ne id oppido accideret, quod contigerat arci prius, ne negotium scilicet non prius relinquerent, quam loco potiri fuissent, opem ferendam esse suis existimarunt. Exivit igitur eodem tempore ex urbe omnis, qui aderat equitatus, tantoq; impetu in hostes impressionem fecerunt, ut illi terga vertere coacti, magnū & formidabilem stridorem extulerint. Qui oppidum invadebant, coacti sunt negotium relinquere, & suis, qui aquam custodiebant, laborantibus opem ferre. Sic igitur magna cum clade utrinque repelluntur. E nostris ad ceterum desiderati sunt, & totidem globis tormentorum vulnerati, quæ frequentissimis ictibus nostros infestabant. Turcarum in eo praelio mille & quingenti cæsi, præter illos, qui fuerunt trucidati ab equitatu ante suorum auxilia. Oppugnatio illa in quintam horam protracta est, semperque recentia auxilia fessis hostibus succedebant. Et quoniam Divina bonitas victoriam illam nostris comparaverat, cum universo populo, & cum solenni pompa Valettanus gratias Deo, pro tanto beneficio acturus templum adivit. Cum hæc fierent in insula, nunciatur Toletano à quodam à Calabria Praefecto quosdā caramussalos, militibus, & comeatu, & munitionibus onustas, Byzantio adventare, quæ subsidium classis Turcarum afferebant. Quare Comitem Altemiræ, & Gildradam Principem cum quinque triremibus illis obviam misit. Cum ad loca, quæ distabant quadraginta millia passuum à Melita, adissent, prædicta quidem navigia non invenerunt, sed phasellum & Liburnicam navem tantum, qui etiam phasello potiti sunt, cum navis Liburnica ad insulam Melitæ incolumis evassisset. Cum vellet eodem die Bassa experiri, an nostros per lassitudinem posset vincere, suis rursus imperat, ut oppidum adoriantur; sed denuo cum magna suorum clade repellitur. Etsi sciebat futurum esse is Bassa, ut illis locis nullo pacto potiretur; tamen, ne posset negligentiae apud Imperatorem Solymannum accusari, frequenter oppidum invadebat. Idem postea Bassa, cum invictos animos oppidanorum, suorumque numerum indies recrescere videret, actuariolum summa cum diligentia ad Imperatorem cum literis misit, quibus illum de rebus omnibus certior faciebat, quo pacto classis esset instructa, quarum rerum penuria laboraret exercitus, quam exigua spes esset insulae potiunda, quanti esse nuntiarentur Christianorum apparatus. Interea duæ triremes Ordinis Equitum, quæ Messaria discesserant, Syraculas applicuerunt, ubi & per illum diem, & sequentem noctem stationes habuerunt, tum ut cata scopi Salazari carina inungeretur, tum etiam, ut diurno tempore Pachinum præternavigarent. Hi cum e portu solvissent, quendam Melitensem hominem in haliadè sive piscatoria navicula obvium habuerunt, qui à Turcis vulneratus fuerat, & à duobus Siculis captivis factis nuntiatum fuisse hostibus dixit, duas triremes in illum portum applicuisse, Equitibus Ordinis Melitenis, & militibus onustas, quæ Melitam essent aditurae. Quare cum suum adventum notum esse hostibus intelligerent, existimarunt, ingressum majorem portum, quem intrare statuerant, esse difficillimum. Verum tamen cum ab instituto itinere non desisteret, cognoverunt, haud procul abesse, duas triremes & dictorum, quæ ipsis visis, Melitam versus navigarunt.

Atqui triremes, Himeram usque profecta, Toletanum de omnibus, quæ eveniant, certiores faciunt, quæ cum propter Austros & Meridianos ventos ingredi nequirent, Syracusas revertunt, ut quid Toletanus imperaret, exequerentur. Cum Syracusas igitur applicuissent, nuncius mittitur Messanam ad Toletanum, qui iussit non amplius esse recedendum, cum brevi universa auxilia esset missurus. At Salazarus minimè revertit cum triremibus, sed iter institutum perficere omnino decrevit, quamvis eo ipso die & pluviae frequentes, & venti, & fulgura adversarentur, qui tamen adeo prospera fortuna usus est, ut incolumis Melitam pervenerit. Hic Turcico postea more indutus, comitem secum adducens, cum essent ambo Turcici idiomatis periti, ita prudenter egit, ut castra hostium ingressus, ad tredecim millia hominum, vel certè non multo plures, bellis gerendis aptorum in castris esse cognoverit, quorum major pars erat vulneratorum. Reliqua multitudo certaminibus planè erat inutilis, cum praesentibus etiam praestantiores multi in superioribus praeliis, & oppugnationibus tam frequentibus vel ferro, vel igni fuissent absumpti. Cognitis igitur diligentèr hostium castris, mox in urbem rediit, deinde primis vigiliis cum Petro Pazo Hispano locum quendam, custodiis Maliacis proximum, adeunt, ibi Petrus permansit, ut pro signis vel urbis, vel sacri Junonis posset de rebus omnibus Toletanum certiores facere, sicut Salazarus illi significaverat, qui cata scopium ingressus in Siciliam navigans Messanam incolumis pervenit. Tum certiores facit Toletanum, quo in statu res essent Turcarum, quod agrè affecti sint Turcae, quod decem millia peditum vim non possent sustinere, quod facile esset hostes profigare, qui, cum suæ sententiæ certas rationes adduceret, ejusque oratio cum multis captivis ex hostibus consentiret, facile fidem fecit. Nam non solum ad tredecim millia peditum esse ferebantur in castris, sed etiam ita dicebantur, esse consternati praeteritis calamitatibus, & frequentibus cladibus acceptis, ut vix ullo studio possent ad oppugnationes impelli, cum multos Bassa vix cogeret verberibus, ac nonnullos etiam sua manu interemisset, sed id frustra fiebat, quoniam malebant hostes Turcico gladio interfici, quam horribili nostrorum tormentorum multitudine glorum prostermi. Huc accedebat, quod mirifice trepidi ad pugnas prodibant, cum omnes propè, qui vulnerabantur à nostris, morentur, quod assiduus bellorum laboribus erant defessi, cum fortissime obsessi resisterent, quod ad illud bellum omnino accessisse poenitebat. Quare si locus fugæ patuisset, pauci mansissent in castris, quia de causa imposita fuerunt ubique custodiae, quia, ut dicere solebat Bassa, jusserat Solymanus, vel insula potiri, vel omnibus esse in insula moriendum. Sic enim significaverat Zalachles Rays, quem capta arce sancti Elmi, cum literis Byzantium adiisse diximus. His rationibus commotus Toletanus, statuit cum septuaginta triremibus Syracusas accedere, decem peditum millia Melitam convehere, atque auxilia denique in insulam exponere. Dum is ita instruitur, Franciscus quidam Aguilates ex oppido ad Turcarum copiarum summum Ducem transfugit, non essendandum, inquit, sed oportere totis viribus oppidum adoriri, quod illo sine dubio potirentur,

cum non plures essent quadringentis peditibus intra moenia, quod reliqui praeteritis oppugnationibus cecidissent. Cognita hujus fuga, id, quod evenerat, nostri futurum rati, ut is hostes ad novam oppugnationem excitaret, ad restauranda, quæ forent necessaria, animum adjiciunt. Quare Franciscus Ginares, Vir singularis ingenii, statuit, ut subitaria reparatio fieret exiguo intervallo à recto oppidi pariete, cum parietem ipsum magna, ex parte tormenta hostium travissent. Illa reparatio, & si erat amplissima, (nam ad quinquaginta ulnas extendebatur, & sex erat lata) tamen duabus noctibus perficitur cum suis utrinque propugnaculis. Eodem die *cæperunt hostes ad fossa propugnaculum cuniculum effodere*, atque omnis labor, totaque spes subruendi muri in hoc cuniculo, *quem occultissime excavabant*, posita erat. *Cum in suspicionem ejus rei venissent oppidani, quia tam segnes hostes praeter consuetudinem videbantur, eorum operum locum diligenter investigantes commota telluris pulsu, & latiorum peluvium aqua plenorum observatione, qua leniter agitari videbatur, & tympanorum militarium instrumentis humi depositis lenem sonitum audientes, locum deniqueprehendunt.* Tum nostri paricuniculo sunt obvii. Dum his operibus nostri sunt intenti, nonnulli ex hostibus turrim oppidi conscendere conantur, atque alii aliis è locis sacculos pulveris tormentarii plenos intra moenia contrulerunt. Quæ cum fierent à militibus duo Bassæ, aliique insigniores classis Concilium convocandum statuunt, ut decerneretur, an diutius etiam morandum sit, vel ex insula recedendum. Decernit igitur major eorum pars domum esse redeundum; sed tamen visum est summo ejus expeditionis Duci, ut biremis expectaretur, quam ad Solymanum miserat Byzantium, atque interim fortunæ inconstantiam rursus experiri. Nullum tempus inane ab illis praetermittebatur, sed quo tempore non vexabantur tormentis navibus oppidani, vel pontes, vel cuniculos faciebant, vel implebant fossas, neququam à militaribus operibus cessabatur. Quicquid enim decernebant Praefecti, continuo perficiebatur. Cum nostri cuniculum igitur hostium aperuissent, eò sub terram ingressi complures ex hostibus in ea foveaucidarunt, & quinque cados pulveris tormentarii plenos cæperunt. Cum triremes illæ & dicrotum, quæ, visis triremibus Equitum militiæ, profugerant, in castra revertissent, classem Christianorum instructam esse, Principes Turcicæ classis certiores faciunt, quare Pialis ad octoginta navigia instrui jussit, quæ stationes habebant in portu Marsamusetto inermes, lignisque & hominibus spoliata, quippe cum ligna illarum ad pontes faciendos exportassent, quæ navigia partim triremes erant, partim dicrota. Pialis igitur ita instructa ad quattriduum habuit navigia, quæ per diem insulae erant propinqua, at per noctem in altum recedebant. Cum intra illud spatium neminem è Christianorum classe vidisset, luos rursus in insulam exposuit. Enimvero munitiones illis jam deesse cæperant, cum triginta cados pulveris tormentarii singula vexissent triremes, & viginti quinque è singulis exceperant. Veruntamen muros majori impetu, quam solebant, quassare incipiunt, ac tribus Basilicis præcipue, quorum globi ad ducenta pondo accedebant: nam his moenia oppidi

oppidi jam propè solo erant æquata. Eodem tempore *Pialis ita Burgum globis ferreis diverberavit Castiliam versus, ut totum murum prorsus solo aquasset, quare in spem oppidi potiundi facile hostes inducuntur.* Videbant enim nullos esse muros obsessis, quibus protegerentur, sed omnibus in aperto esse dimicandum, sed haud amplius posse repelli credebant, quare innumerabiles propè undique totis viribus oppidum invadunt, atq; conatum ter cum magna suorum clade renovarunt. *Veruntamen nostrorum Virtute & Fortitudine denique sunt repulsi, neque tantopere sanè ullo certamine vel nostris, vel multis jam temporibus obsessorum par Virtus enituit, neque ullis civitatis tam communis omnium civium Fortitudo, quam ejus populi claruit.* Quippe cum vel teneri adolescentes strictis armis in hostes impetum facerent, & armatae mulieres intrepidè ad mœnia defendenda accedere non dubitaverint. Sic igitur hostes, insigni clade accepta, recedere coacti sunt à nostris. In eo prælio sexaginta è nostris interciderunt, quorum major pars non ferro oppugnantium, sed tormentorum ictibus cæsi fuerunt. Ceciderunt igitur in oppido Viri illustres Scipio Prætor, Scoderinus, Bonipertus, Fagianus Ruffinus. Eo ipso tempore alius cuniculus inventus est, per quem hostes se ingressuros oppidum sperabant, sed quoniam *in magna hominum multitudine varia sunt ad omnes eventus animorum mutationes, cum alii magis fiant feroces ob periculorum magnitudinem, alii contra animo consternentur, ob frequentes oppugnationes, crebraque hostium certamina, nonnulli innuebant Valettano, non inutile futurum fortasse, ut res pretiosiores in castellum S. Angeli transferrentur, ut in locum magis munitum & tutum: Eam orationem sanè agere tulit Valettanus, cum vel unum hoc facinus maxime posset Melitensium animos & militum, tam præclare pugnantium, ac mœnia defendentium, terrore percellere. Quare vel omnia esse armis conservanda respondit, vel si de salute civium actum esset, levem esse putandam cæterorum omnium iacturam.* Atque ne spes militum, & omnium salutis in muris potius ejus castelli, quam in Fortitudine pugnantium, & in Virtute singulorum inesse putaretur: His addidit, se velle, ut omnes præsidarii ejus castelli ad Burgum, sicuti cæteri pugnaturi, accederent, quod solos esset ibi relicturus tormentorum bellicorum ministros, à quibus ipsa tormenta in hostes dirigerentur & disploderentur. Nec multum sanè tempus intercessit, cum Turcæ denuo summis viribus oppidum undique invadunt, sed in parte Castiliæ præcipuè major fit conatus. Ad extremum hostes recedere coacti. In ea pugna cecidit Alvernias, Vir insignis, & alii nonnulli vulnera ceperunt. Cum Turcæ magna clade accepta, in castra rediissent, tantus tormentorum strepitus repente exoritur, mœnia diverberantium, ut omnia circum viderentur contremiscente. Interea dum vires aliquantulum à recentibus semper laboribus Valettanus reficeret, ecce accurrit quidam, qui exclamavit, omnes perivimus, jam enim tria signa Turcis à parte Castiliæ ingressa fuerant. Eo nuncio audito, sumpta galea & hasta Valettanus suos breviter hortatus, hanc esse gloriosam opportunitatem ostentandi, quantum armis præstarent hostibus, Turcas non esse timendos, ut imbelles, Divinæ bonitati esse confidendum, quæ

Tom. I V.

semper illos in superioribus præliis adjuvisset, *in hostes impetum facit, quoniam armis potius & celeritate defendentium, quam verbis res erat transigenda.* Tum Equites Melitensis militiæ, & adolescentes, & mulieres denique Valettanum secutæ, *hostes intra mœnia invadunt, omnes ingressos cadunt, ingredi volentes in fugam vertunt.* Illud prælium ad Occidentem usque Solem perduravit, quod & nostris & hostibus sanè fuit calamitosum: nam plures ducentis è nostris ceciderunt in ea pugna, *ex hostibus ad unum cæsi sunt oppidum ingressi, & ingens præterea trucidata multitudo, quare turpiter coguntur redire in castra.* Cum magna fuisset hostium multitudo in fossa illa Burgi, quæ terræ conjungitur, permulti ibi manserunt, qui, ne à tormentis oppidi infestarentur, in parte Castiliæ, subitariam reparationem fecerunt è terra & lignorum fascibus, aliisque lignis ad illud negotium accommodatis, quod & ibi tuto esse possent, & ad mœniorum radices excavare. Nam hoc ipso consilio præcipuè ad quindecim ulnas fossam occupaverant. Et si subitaria illa reparatio brevi absoluta fuit, tamen non sine magno illorum detrimento illud evenit, quoniam & bellica tormenta, & ignis missilis fictilia complures eorum absumpserunt. Sed jam instructus ita erat Toletanus, ut Melitam facile posset accedere, neq; aliud expectabat. Messana Syracusas navigaturus, quam Johannem Cardoneum, qui Panormorum cum duodecim triremibus quatuor naves actuzias pane nautico, alioque comœatu onustas remulco attracturus appulerat. Verum cum tardior ejus reditus esse videretur, nuncium celerrimè misit Toletanus, ut si naves non hæc commodè trahi possent, iis quantum panis nautici, & aliarum munitionum ad celeritatem sufficeret, imponeretur, & quamprimum rediret. Cepit igitur iter Toletanus Syracusas versus cum lectissimis triremibus septuaginta & duabus, quibus decem millia peditum vehabantur, & ducenti Equites Melitensis Ordinis, & quadraginta Equites Sancti Stephani. Illustres fuerunt Viri inter hæc auxilia Hannibal Estensis, Hercules Varannus, Ascanius Cornias, Aeneas Pius, Alvarus Sandes, Chiapinnus & Vincentius Vitellii, & alii complures. Cum hi appulissent Syracusas, Toletanus Andream Auriam cum triremi, & navicula exploratoria Melitam misit, ut per exploratores, & per Petrum Paczum, qui loca Maliacis custodiis finitima observabat, cognosceretur, quæ hostes agerent. Ex ipso Petro perceptum est, multos jam dies nullam neque dicotum fuisse visum, præterquam unum vel dicotum vel Hemioliam, quæ Sacrum Junonis versus navigavit, quo etiam die è prædiis Maliacis audierat, ad sexdecim vela in via fuisse, quæ ad salinas aquatum accesserant, quæ cum nox adventasset, quò se receperint, ignotum fuit. Nostri interea validissimas reparationes à parte Castiliæ fecerant, multisque in locis tormenta statuerant, quæ disploderentur in invadentes hostes, eosque in latus ferirent, ac fossas militares devastabant, quas illi ducebant ad ipsam percussione Boninsegnæ. Id autem faciebant eo consilio, ut illis perfectis sclopetarii totam aream ejus partis oppidi infestarent. Cum accingerentur eo die Turcæ, ut totis viribus Burgum & oppidum adorirentur, primum è trabibus & asseribus operimentum quoddam ad tabulati formam compactum attraxerunt, sub quo

B 4

trigin-

triginta Turcae tegebantur, id juxta oppidum Sancti Michaëlis ad radices murorum collocarunt, atque ita propinquum, ut nostri omnino intra oppidum inclunderentur. Id cum graviter oppidani rulissent, adeo forti animo exierunt, ut impressionem hostes facientes, eosque repellentes, ignibus missilibus operimentum illud concremarint. Rursus & ii, qui Burgum invaserant, consimili ratione repelluntur, concrematurque illis aliud operimentum, quod ad radices contracti muri in parte Castilæ paraverant. Sequenti deinde nocte nonnulli è præfidiis exeuntes, ut militares fossas destruerent, quas hostes duxerant, ad octoginta Turcas obtruncarunt, quibus illarum fossarum custodia erat permissa, omnesque oppidani incolumes ex illo prælio redierunt. Die vero sequenti Toleranus, relictis Syraculis, Pachinam vetitis Melitam accessurus iter cepit, qui fortuna sanè prospera usus, navem onerariam obviam habuit, quæ maris tempestate eo impellèbatur, ac Zerbis Syriæ civitate adventabat, cum magna nautici panis copia, sex millibus cadorum pulveris tormentarii, multisque globis ferreis, quæ omnia ad reficiendas vires hostilis clallis impoitabantur. Ea potius Toleranus sexaginta è suis totidem Turcarum locum, quos exemit, ætuatione impositis, eam misit Syraculas. Nostri interea, qui obsidebantur, ex oppido egressi, repulsis hostibus è fossis militariibus, quas duxerant, aliud tabulatum concremarunt, quod ad radices murorum fuerat asportatum, neque unquam vel a levioribus præliis, vel oppugnationibus, vel operibus concremandis, vel apertendis, cuniculis, vel reparationibus adversus vim tormentorum, cessabatur. Tanta erat diligentia, quæ Turcæ in oppugnando illo oppido utebantur. Cum classis verò Christianorum Melitam versus velificaretur, tanta repente exorta est vis procellarum, ut eam ad Egates insulas appulerit, quæ distant à Melita ducentis & viginti millibus passuum. Sed quoniam singulari diligentia faciendis reparationibus Turcæ utebantur nostrorum cuniculum ad radices muri Burgi invenerunt, quem illi in proximam oppugnationem paraverant, atque octo cadis pulveris tormentarii captis, cuniculum devastarunt. Parvo deinde spatio interjecto, Mostapha cum omnibus copiis oppidum, erecto Regio vexillo, invadit, cuius in apice pomum erat aureum, atque tantis viribus incenia adoriuntur, ut oppido viderentur omnino potituri, cum unusquisque testem Virtutis suæ Bassam esset habiturus; sed tamen à nostris fortiter repelluntur, cum bis conatum frustra renovassent. Tum cohortium illarum Præfectus vel intra militares fossas accessit, suorum singulos cohortatur, ut fortiter vires invalidas propè obfessorum ob diuturnos labores superent. Sed tamen nonnullis amissis, in castra, re infecta, rediit. Postridie ejus diei Mostapha, ut rursus oppidum die tertio invadant, decernit, qui, quoniam languidas propè suorum vires factas esse cognoscebat, animosque Turcarum partim ob difficultatem negotii deterritos, partim diuturnis laboribus defessos, ita suos spe victoria erigere aliquantulum ad futuram oppugnationem conatur. *Quam debiles vires esse obfessorum rationi conveniens sit, milites, nemini vestrum potest esse obscurum. si & belli diuturnitatem considerare volueritis, & quot viri fortes ex hostibus in superioribus præliis partim ferro*

à nobis cæsi, partim tormentorum globis laniati ceciderint. Nam quibus superiorum bellorum pepercit fortuna, cum eos semper armatos esse oporteat, cum tam diu inclusis neque libero quidem cælo frui liceat, cum nunquam labores intermittere, quantopere à mortuis distare putandi sunt? an credenda est in his immortalis esse fortitudo, & firmitudo corporis? ut nihil est, quod non diuturnis laboribus infringatur. Nos contra, cum tot simus, cum libero aëre, qui plurimum facit ad sanitatem & ad vires, perfruamur, cum semper recentia subsidia fessis in certamina sufficere possimus, quid est, cur invalidos, & semimortuos, & eosdem semper pugnantes hostes, & diuturna obsidione defatigatos, verumque omnium difficultate circumventos, opprimere dubitemus? atqui non esse invictam illam gentem, tot à nobis cæsa hostium corpora, quibus tota propè arca arcis Sancti Elmi operiebatur, fuerunt argumento. Nulli sunt inexpugnabiles milites, sed Virtuti nostra cedant oportet civitates omnes, quæ vim ferri ac ignis sentire possunt, quis enim unquam se impune invicta nostra gentis vires expertum esse gloriari potest? aut quod negotium Majores nostri frustra unquam conati sunt? semper de illarum civitatum salute actum esse putatum, fuit, ad quas expugnandas vel nostri exercitus, vel classes appulissent. At nunc sitantur sumptus in comparanda classe frustra fecerimus, si tot tamque assiduos labores tulerimus ac re tamen infecta domum revertamur, vercor, ne universam gloriam, quam diuturnis laboribus, & singulari rerum militarium peritia Majores nostri nobis compararunt, hoc tempore turpiter amittamus, quam famam apud Christianas Nationes, aut quam existimationem relinquemus? quantopere Imperatoris nostri expectationem, quam præclaram de nobis conceperat, fullemus? omnem igitur Majorum nostrorum gloriam, omnem Turcici nominis dignitatem, omnem vestrum singulorum existimationem, credite, in hujus oppidi expugnatione sitam & constitutam esse, nunc non amplius de insule possessione, sed de gloria universa gentis nostra, de singulorum nostrum dignitate, de voluntate Imperatoris, de Italia denique, & totius Imperii amplitudine dimicatur, quare præstiterit gloriose inter armatorum cohortes mori, quam postea ita turpiter vivere, & cum summa infamia domum redire. His additæ sunt ingentes pollicitationes honorum ac divitiarum iis, qui præclare se in sequenti prælio gessissent. Tum tantum laudis desiderium accessit animis Turcarum, ut belli signum dari omnes conclamarent; sed, ut in diem posterum corpora curarent, & pararent armâ, imperatur, postridie ejus diei, quod fuit ad septimum Kalend. Sept. summo conatu redintegrata est pugna usque adeo terribilis, ut hostes agminatim per ruinas murorum, quas tormenta fecerant, vi frequentia irrumperent ac progredierentur, & densatas nostrorum acies, hastisque præacutis horrentes parvi facerent, atque inter undique crepitantem sclopetorum tormentorumque procellam, tanquam inter grandinis frequentiam certaretur. Pugna diu fuit anceps, cum hinc pro Imperio totius Italiæ se pugnare Turcæ arbitarentur, pro Majorum suorum existimatione, & de suo ipsorum honore, deque omnibus ornamentis, inde de honore, de Imperio, de gloria singulorum, & de salute dimicaretur. Ad extremum multis utrinque cæsis Turcæ in castra repelluntur, quoniam tanta firmitudo corporis, & animi magnitudo fuit nostris, ut omnem

omnem fidem superasse videantur, e nostris centum & tredecim sunt desiderati; at ex hostibus plures mille & ducentis cecidere. Kalendis autem Septembris nuncius Burgum ingreditur, quem Valettanus jam biduum miserat in urbem, hic Toletani literas attulit, quibus significabatur, classem Christianorum brevi in insula futuram, quo etiam die cognitum est per transfugam, paucos esse hostes pugna idoneos, cum fame quotidie multi perirent, & assiduis laboribus, & multis capitis vulneribus, quod ad obsidendam urbem adire decreverant, ad quod negotium jam quinque tormenta erant parata. Ea clade suorum accepta Mostapha non mediocriter discruciabatur, quod neque minis, neque promissis poterat suos ita excitare, ut superiores fierent. Interea cum cessasset procella, factaque fuisset ingens maris tranquillitas, Toletanus tum universa classe Drepano discessit, ac Melitam versus, auxilia in insulam expositurus, navigavit, quo in itinere triremes Ordinis Equitum duabus biremibus hostium potitae sunt. Nostri per id tempus cuniculum in parte Castiliae fecerunt, quem parabant adversus primam hostium oppugnationem, sed cum vererentur, ne illum Turcae invenirent, qui subitarias reparationes excavabant, ignem injecerunt, & ad sexaginta Turcae sublimes in aera sunt sublatis. At nihilominus *hostes tabulatum corio rectum, ne missilibus ignibus cremaretur, multo superioribus validius struunt, sub quo quadraginta sclopetarii tegebantur*, qui maximam molestiam nostris afferebant. *Id cum ad radices mœniorum collocassent, exigua fossa excavatur, duos semicanones ibi collocantur, qui tabulatum in latum illud percusserunt, atque cum primo ictu illud coquassatum corruisset, omnes, qui erant sub illo, gravissime oppressi.* Sequenti deinde nocte nostri exeuntes omnes reparationes hostium devastarunt, eosque ex illa fossa, quam super aggeribus nostrorum duxerant, acerrime repulerunt. Tum primum cognitum fuit a nostris, *Turcas assiduum bellorum laborem perferre non posse*, cum illorum trecenti a viginti quinque e nostris sint in fugam versi. Nonis Septemb. Christianorum classis ad Sacrum Junonis applicuit, quae cum Melitae signa non vidisset, ad Himeram se recepit, quo statim Andreas Aurias profectus, eundem esse, inquit, quia pro visis signis possent tutissime auxilia exponi. Sic igitur ad Sacrum Junonis reversi tertia hora noctis, ibi stationes habuerunt. Confugerat, eodem die captivus, qui significavit Valettano, decrevisse Turcas. sequenti die oppidum omnibus copiis adoriri, quo die nisi potirentur, erant omnino illud negotium relicturi. His addidit praeterea ingentibus pollicitationibus singulos Centuriones fuisse ad eam pugnam incitatos, edictum pronunciatum publice per praconem tria nummorum aureorum millia illum esse capturum, qui prior Turcicum signum supra muros oppidi fixisset, omnibus Janizeris proponebatur, ut Spachium dignitatem obtinerent, si potirentur oppido, ceteris omnibus honores & opes ingentes. Tum gratias agit Deo Valettanus, quod ejus clementia efficeretur, ut de omnibus hostium consiliis certior fieret, deinde ad illa paranda animum adjecit, quae pertinebant ad arcendas hostium furias, totus autem ille dies consumptus est domibus Burgi bellicis tormentis infestans,

dis, & navigiis, quae erant in portu praecipue, quippe cum illis etiam ictibus actuaria navis demersa sit. Cum Toletanus eo postea appulisset, neminem per noctem descensionem facere voluit, at illucescente die intra quinque horarum spatium sine ullo strepitu quinque Hispanorum millia & quingenti, nautae trecenti e triremibus, invitis prope Praefectis, expositi sunt. Equites militiae Melitenis ducenti, reliqui pedites erant Itali, qui numerus octo millia & trecentos continebat. Erat inter hos Ascanius Cornias Magister exercitus, Alvarus Sandes, Hispanis cohortibus Praefectus. Toletanus, dum triremes siccarentur, cum militum Praefectis collocutus, jussit ut publica edicta Philippi Regis nomine fierent, & ut res ab Ascanio pro sententia majoris partis Concilii gubernarentur, donec perventum esset ad Valettanum, cui parere omnes jubebantur, his igitur iter ingressis meridiano fere tempore, Toletanus triremem ingressus Orientem versus navigans cum omnibus triremibus a Melitenis civibus prospectus est, tum utrisque omnibus bellicis tormentis & sclopetis, dispositis magnam fecit salutationem, ac Toletanus item jussit sua omnia triremium tormenta bis displodi. Mox in Siciliam revertitur, ut Urbinates copias, quae erant Messanae, & alios Hispanos, qui erant Syracusis, quam citissime conveheret, ut tempestivus ad praedam Turcicae classis rediret. Hostes jam quatuor dies, ante coeperant sua colligere impedimenta, quia jam discedere decreverant; verum cum oppidum extrema oppugnatione essent invasuri omnibus copiis, Turca citato equo convolvavit, qui significavit ingentia exposita esse Christianorum auxilia, ea re audita, statim totis castris ad arma conclamatum est, omnesque Turcae ad aggeres accurrentes sua impedimenta, quae reliqua erant, collegerunt, tormenta in triremes attraxerunt, igni aggeres ipsos devastarunt. Neque ullum tormentum bellicum reliquum erat praeter Regium quendam canonem, cujus globi ad centum & viginti pondo accedebant; cum nostri ex oppido vel injussu Valettani exeunt, atque impetum in quingentos Turcas, quibus ejus tormenti custodia erat permissa, facientes, illos pugnare nolentes facile in fugam vertunt, quare tormentum in oppidum trahitur. Enimvero si nostri illo die impetum fecissent in extremam Turcarum partem, qui triremes ascendebant, magna parte tormentorum sane potiti fuissent: Sed quia incerti sunt bellorum exitus, sapiusque repugnant rerum eventus, vel sapientissimis consiliis mortalium, multo fuit prudentius consilium com meatum & munitiones conservare, quae in loco erant difficili, neque ita commode in urbem importari poterant, quam hostes tam cito invadere: nam evenit aliquando, ut, qui rerum suarum custodias reliquerunt, quo commodius hostium res occuparent, ex altera parte hostilibus rebus non potiantur; at ex altera suas etiam amittant. Turcae igitur magno orio & bellica tormenta, & impedimenta, & magnam copiarum partem mature in triremes contraxerunt. Nunciatur deinde Valettano, quod classis, quae exierat e Marsamusetto, decem millia Turcarum emisit, qui cum recentibus auxiliis congredierentur, qui civitatem versus iter ceperant. Valettanus e vestigio magnam manum suorum militum emisit, & signum Ordinis Equitum in arce

in arce S. Elmi erigi iussit, quare cum nostri ex urbe exissent, Turcæ cum priore parte, qui erant Hispani, levius prælium committunt, deinde cum reliquæ copiæ accessissent, in fugā vertuntur, quos nostri ad puppes usque secuti, plures mille & quingentis trucidarunt. Cum reliquæ omnes copiæ ascendissent triremes ad descensum S. Pauli, totum diem posterum ibi stationes habuerunt, deinde, tormento per noctem discolo, iter Orientem versus capiunt, insulam ferro ac igni devastatam, domos conquassatas, oppidorum mœnia solum æquata relinquentes: nam ictuum muralium tormentorum septuaginta, & octo millia, quibus concussa sunt loca insulæ, memorantur. Narrantur in his præliis ad quinque millia à nostris desiderata, inter quos Equites 240. milites ad 3060. reliqua bellis inutilis multitudo, à Turcis ceciderunt ad 23000. militem; & inter hos, quos habebat Solymannus omnium præstantissimi. Quare si quis difficultates nostrorum diligentius consideret, si perpetuos labores in tam diuturnis, tamque crebris oppugnationibus & levioribus præliis, vix ullam militarem Virtutem multis annis clarius enituisse intelliget, quæ possit cum magnitudine animi Valettani, aut eorum, qui oppida illa defendebant, ejusque insulæ incolis, comparari. Verum, cum nihil fiat diu felix humana solum Prudentia, vel Virtute armorum, semperque Viros bonos Deus adjuvare soleat, credibile est, non minus probitate, quam armis Melitenses excellere, quippe cum Divina providentia præcipue res Melitensium defensas fuisse constet.

EXPLICATIO NOMINVM EORVM,

qua obscuriora videntur in obsidione

Melitensium.

Cart. Piratica ac prædatoria naves, dicuntur partim hemiolæ, quæ iustis biremibus sunt inferiores magnitudine; sicut triremioliæ ampliores quidem biremibus, at triremibus inferiores, partim celoces, quod his omnibus navigiis piratæ & ad celeritatem, & ad vim inferendam pro locorum opportunitate utuntur.

2223. Galathe, insula est perexigua in Mari Mediterraneo non procul ab Africa, quæ ante Caroli V. Imperatoris ætatem obscura sanè fuit. Sed cum Barbarossa Turcarum Dux adversus ejus vires oppidum in ea insula munivisset, & id captum à Cæsare ipso postea factum fuisset inexpugnabile, nomen celeberrimum obtinuit, nunc vulgò Golettam vocant.

ibid. Peloponnesus, peninsula est cum prorsus à terra non disjungatur, sed Isthmi pertenui vinculo Septentrionem versus Attico solo adjungatur, habetque ad Meridiem & Occidentem versus Adriaticum mare, ad Orientem Creticum pelagus prospecta, quæ peninsula subdita est imperio Turcarum, nunc vulgò Morea vocatur.

ibid. Africa minor, Regio, quæ Mari Mediterraneo alluitur, & imperio paret Turcarum, vulgò dicitur Barbaria.

ibid. Carmania, Regio, quæ alluitur ex altera parte sinu Persici maris, parvoque spacio ab Arabia disjungitur; at ex altera parte Indico Pelago, quæ Parthos habet ad Septentrionem, vulgò etiam Carmania.

ibid. Mytilene, insula in mare Ægeo, quam etiam

Lesbum vocarunt, quæ dicitur vulgò Metelinum. ibid. Methone, civitas Peloponnesi, quam vulgò dicunt Modonem.

ibid. Liburnica, leviores sunt biremes, quæ ob celeritatem & levitatem non mediocriter ad prædandum sunt accommodatæ, vulgò dicuntur Bergantini.

ibid. Hermiolæ, biremes sunt, ita dictæ, quod à puppe ad malum binis remis agantur, à malo ad proram unico tantum, nunc fusta dictæ sunt.

ibid. Scapha, parvæ naviculæ quadrata parte extrema puppis, quas naves onerariæ secum trahunt, vulgò Batelli, sed vocantur eodem nomine etiam quædam majora navigia, quæ vulgò dicuntur Sciphi.

2225. Marasiroccum, portus est quidam in insula Melitæ exiguus, qui distat à munitis locis satis amplo intervallo, neque satis tutus est à mari, quia non multum in insulam ingreditur, neque coarctatur in principio.

ibid. Egimus, insula in mari Africo inter Galathen & Apollinis templum, quam vulgò Zerbas nominant.

2227. Germ, fluvius ingrediens in sinum Cimmericum, non procul ab Agaro promontorio, quem locum Leucopetram etiam vocant.

ibid. Theuthrania, civitas mari Syriaco alluitur, quæ nunc Tripolis vocatur.

ibid. Celox, naviculæ genus, quæ unico tantum remo per sedilia agitur, cum plures remiges habeat, qui cum celerrimus sit, eo tanquam tabelario utuntur classium Præfecti mittendis nunciis, vulgò dicitur Fregatina.

ibid. Marfa, proprium nomen loci insulæ Melitæ, sicut Miliara.

2228. Catacopium & exploratoria navicula, idem sunt, hæc ampliora quidem navigia sunt celocibus, at eadem forma, quare celocem etiam exploratoriam nonnulli vocarunt, vulgò dicitur Fregata.

2229. Populonia, civitas Etrurix, mari Ligustico propinqua, vulgò Piombinum.

2232. Aluaria naves, ita vocatæ sunt, quia velo potius, quam remis agantur. Et quæ ampliores sunt præcipue ita vocatæ sunt.

ibid. Descensum S. Pauli, vocatus est portus, quod in eum S. Paulus naufragus appulisset, ad insulam Melitæ tempestate compulsus, quo tempore Romam navigabat, cum ab Agrippæ sententia ad Cæsarem provocasset, hic à vipera mortuus, quæ cum ligna super ignem jaceret, de manu pendit; tamen illæsus fuit, multaque alia admirabilia fecit, ut legitur cap. 28. Actuum Apostolorum.

ibid. Petra nigra, loci nomen in insula.

2239. Pionia, oppidum est Teutaniæ, quod vulgò Pignonem vocant.

ibid. Himera, fluvius est non longè ab Agrigento Sicilia civitate, qui, ubi nunc oppidum Terra nova dicitur, in mare exit. Locus exiguus inde parum distat à Sicilia, quem vulgò Pozzulum vocant, atque Himera pro loco illo capitur.

2241. Dicota, vocatæ sunt biremes juxta magnitudinis à Græcis.

2241. Panis nauticus, panis, qui vulgò Piscotus vocatur.

13. b. *Acutia*, sunt navigia minora quidem liburnicis, & actuariolis majora, quibus & vis est, & celeritas, his utuntur piratæ, intervocatorum fregatarum genera collocantur.

ibid. *Lintres*, sunt navigia conveyendis rebus necessariis classibus accommodata, quæ *vulgò Burchi* dicuntur, quæ classes adducunt, ne triremes tot impedimentis graventur, his ligna ad aggeres faciendos comportantur, atque his utuntur pro pontibus superponentes tabulata.

17. a. *Salutatio militaris*, fit ubi instrumenta bellica disploduntur lætitiæ causa, quod *vulgò* dicitur, *Facere salvam*.

17. b. *Phasellus*, navigii genus liburnicis majus, ejus tamen generis, quod è navioneraria & longa triremi videtur compositum, remisque & vetris aptum est, ad similitudinem venis phascoli fortasse olim dictum, *nunc Bergantinum* vocant.

ibid. *Carina inungitur*, quod *vulgò* *impalmare* dicunt: nam junguntur carinæ, ut ad celeritatem sint aptiores, sic enim facilius natat uncta carina.

ibid. *Pachinus*, Siciliae promontorium Melitam propius, at Syracusas propinquius spectans, & in eadem base, quæ habet pro angulo Lilybæum, *Caput passurum* *vulgò* vocatur.

18. a. *Maliacæ* custodiæ, præsidia ejus oppidi, quod Malecca *vulgò* vocatur.

18. b. *Panormus*, urbs est Siciliae in eo latere insulæ, quod spectat Mare Mediterraneum, *vulgò* *Palerium* nominant.

20. a. *Contractus* murus, *vulgò* *Scarpa muri*, quia inferius latior, superius fit angustior.

21. a. *Drepanum*, appellant aliam civitatem Siciliae juxta Lilybæum, *vulgò* *Trapani*.

ibid. *Sacrum Junonis*, insula est perexigua, quæ parum distat à Melita, *vulgò* vocant *Gozum*.

AMBITVS ET AMPLITVDO

Melita Insula.

Ambitus est Melitæ millium passuum	60
Longitudo	22
Latitudo	12

SVNT IN EA OCTO LOCA

Munita, & Pagi 45.

Arx S. Elmi extollitur à planitie cubitus	34
Sancti Angeli	57
Burgus	36
Oppidum S. Michaëlis cubitus	30
Collis Sanctæ Margaritæ cubitus extollitur	45

DISTANTIA SINGVLORVM

Locorum.

Distat Arx Sancti Elmi à Sancto Angelo passib.	50
Ab arce ad urbem interfunt milliaria	7
Distat arx à portu descensus S. Pauli milliaria	12
Ab arce ad descensum S. Georgii interfunt milliaria	4
Oppidum S. Michaëlis à Marfa distat milliarium	2
Inter Marfam & urbem milliaria interfunt	6
Distat Melita à Sicilia milliariibus	60
Ab Africa minore milliariibus ad	80

AD DISTANTIAM MENSVRARVM

variarum.

Quinque millia passuum Itálorum faciunt milliariū Cermanicum.
Tria milliaria Itálorum faciunt milliare Gallicum.
Decem Itálorum milliaria faciunt milliariū Helvetiorum.

EXPUGNATIO ARCIS TOKAY,

ANNO M. D. LXV.

PER LAZARUM A SCHWENDE, &c.

Sambuco Authore.

QUUM Johannis Regis filius, Turcica cum Ferdinando pace comprehensus, in officio nonnulla etiam affinitatis specula peristeret, vix ejusdem Pientissimi Caesaris morte audita, suo ne an malevolorum consilio, data (ut quidam ajunt) non minima per Præfectum Zathmariensem Melchiorum Balatha, infestandis Veyde pagis, decimisque vinearum præter morem & conventa exigendis causa, dum idem à custodia fuit absens, pacem violat, rebellesq; Zathmariense accito Stephano Bathori, alienæ seditioni asserunt. Veyde cum Bathoreum, quem ad hoc non impigrum est ratus, quod antea id oppidum ejus fuisset, cum paucis opportunè submittit, atque ingentem Balassi thesaurum, quem ex Rivulis confecerat, unà cum conjugē ejus quatuor libris

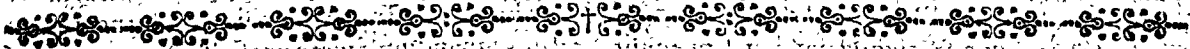
capit, non levi ad futuram obsidionem præsidio, firmat præsertim repertis istis munitionibus, ac tormentis nostrorum aptissimis. Causam Veydiani etiam non veriti obtendere, factumque excusare, nihil eos perjurii admisisse, perfugam Balassi consiliorum suorum & arcanorum Præsidem à Ferdinando iniquè contraque decorum pacis ad leges receptum, indeque illum temerarium esse, odium è viciniis effundere in suos solitum, ad frequentes ad Regem querelas nihil remediū factum. Hinc non speratum civile incendium, hoc divortio inter optimum, & constantis Imperatorem Maximilianum & Transylvanum extitit, justèque ille motus, jam triennium ferè ulteriorem sceptro Regio & jurejurando congruam; non absq; magnis & aliò convertendis potius (ni causa & Majestas cogerent) sumpti-

sumptibus, Ducē Lazaro à Schvvende persequitur. Valde insolens fuit Maximiliano, de capto Zathmar nuncius, nec id à Veyda potuisset unquam sperare, ut tot beneficiis affectus, patrocinio non levi apud Ferdinandum Parentem commendatus, & sæpè excusatus, hanc Patrono gratiam referret. Luctus publicus erat, nondum cadaver benè à caloris reliquiis desertum, ac refrigeratum fuit, curarum moles intolerabilis, de pecunia pacta, mittendaque Constantinopolim, varia gravisque deliberatio, de componendis Imperii negotiis, Comitibusque ex more edicendis cogitatio, fratrum quoque ex testamento (quæ lenissimè & facillimè inter sanctè educatos & dicto semper audientissimos fuit) compositio, sororum nondum matrimonia conclusa, & alia incumbabant, cum ille, injuria publicè provocare incæpit, ac omnibus conatibus tanto Cæsari per occupationes aliquam notam labem aspergere. Sed non inermem, nec imparatum invenit, nec Senatus ejus, quē iniquè nulloq; suo meritò irritarunt, bene expendit. Itaque cum Præfectus huic ulciscendæ injuriæ, belloque ducendo idoneus præ cæteris Schwendius duceretur, hunc Cæsar consensu Regis Philippi evocat, negotii omnem molem imponit, & quò minus de non visis Regionibus, nec de infuetis sibi Ungaris dubitaret, addit Andre Barthorem, cujus laudes cujusvis veterum præconia superant, itemque Melchiorem Balassa, gnarum & in adversariorum rebus diu versatum, tertium Gabrielem Perennium, qui fidus in omnibus, & copiosus fuit Comes. Exercitum sine mora Lazarus Germanum, non mediocrem, in Scepusiensem agrum deducit, augetur is Ungarorum fortissimorum numero, è præfidiis quoque evocato. Et quia *Tokay arx, natura, arte, & in Transylvaniam aditu commodo, firmissima* potissimum obijciebatur, brumæque vis urgebat celeritatem, neglectis aliis levioribus in itinere castellis, *hanc ut Schvvende aggrediatur*, à Balassa & aliis *persuadetur*, cujus hinc brevissimè subijcio auspicatam & subitam expugnationem. Pridie igitur Kalend. Febr. 1565. nomine Maximiliani II. Præfectus rei summæ Schwendius, mentis consiliorumque Cæsaris bellicorum intimè conscius, adeoque lummus in Veydam injuriæ ulciscendæ damni que dati Imperator, Franciscum Pompokorffum cum tormentis, aliisque militiæ adminiculis necessariis, quibus is præerat, addito illi in tutum peditum signo, Caffovia in oppidum Guncz præmittit, ubi ipsum cum universo exercitu commodè operiatur. Itaque Kalend. Febr. Schwendius cum turmis equitum, peditibusque Divina sese spe commovet, eodemque die Gunczium pervenit, postero, ut expeditiores & conjuncti omnes ad obsidionem proficiscerentur, ibidem substitit. Tertio die universæ copiæ Tokay versùs promovent, proximeque sequenti ad agrum & arcem ut sit, præmissis velutibus Ungaris, & Germanis ad explorandum, ac malè habendum dimittit, ac ut pro arce oppidulum Kerestrer, ad commoditatem rei gerendæ, & acerrimum frigus à militibus ferè nudis arcendum præperant, in mandatis omnia indagantibus & pervolitantibus Lazarus dedit. Quod nostrorum consilium, etsi Tokayenses impedire suo præsidio aliquoties, & oppidulum pro arce flamma corrumpere fuerint adnisi; tamen vix tentata, fortiter à nostris, & non sine illo-

rum cæde, ad portas nostris usque insequentibus fuere repulsi, eoque oppidulo obtento, facilius se ad expugnandi rationes instruxerunt. Nocte propter fluvium Bodrog, aggere ejecto, tribus ad instandas luto obductas sepes æneis aptè inductis, die quinto defensasacula & turres, ubi præcipua propugnandi suppellex hostium extrabat, decutere nostri vehementer ceperunt, atque oppositis propius nostris propugnaculis, ut illis apparerent, detecti fuere. Ea ipsa luce in colliculo ad Bodrog, duobus extructis è terra molibus, investisque machinis quatuor ingentibus, in nudatorum stationes gladiibus iteratis, tutiori eos loco deturbant. Postero die, ad eundem fluvium omni opera vallisque se nostri præmunire pergunt, verum ob vim Hyemis terra ad opes importuna, fossorumque penuria minimum proficiebatur, infracto tamen & labore pertinaci ampliatis aggeribus, machinæ imponuntur cæcumque ac insidiis promptum contra arcem sit munimentum. Sexta ejusdem mensis, nocte intempesta, inter Tibiscum & Bodrog alius excitatur vallus, cui maximis tormentis caveatur, hocq; opere prior agger dilatatus, ea ratione fuit, ut quinque muralibus mane sequenti arcem fatigare potuerint, illamque substructionem, & ad Bodrog molem productam, minacemque qua præcipue spem impunitatis alebant hostes, nostri duobus è locis totum diem, cuniculisque subjectis dejecerunt, eadem via scalis & incursionibus aditus communitus ita est, ut eadem fortassis, vel insequente die, modò nivium perpetua injuria, ventoque inimico non fuissent prohibiti, in ipsam arcem evasisent. Ultra Tibiscum seorsim Balassa egesto tumulo, sibi prospexerat, aditusque omnes & vias equitibus Ungaricis, Veydonibusque infederat, sed duabus tantum mediocribus serpentariis obsidionem premere, juvareque potuit, nec verò Gabriel Perennius commoditate rivuli, è Bodrog circum Tokay à Nemethio circumfusi, cessavit variisque inventis fidelem expeditamque operam contulit. Nona & decima Febr. cum obsessi undique graviter sollicitarentur, insignis illa & vasta, proruptaque moles corruit, hiantemque magno loco, ad involandum, qui non putarant, alteram esse in recessu arcem, nostris animus datus, remque non sine cæde sua, parvo emolumento urserunt, dum cujus auspicio ante omnia debebant moliri, Schwendius arcano militem in fossas tutumque revocavit, inque stationes pristinas redegit, quod præpropere festinatione peditum ea irruptio infausta, cruentaque acciderit, dum aliter quam Dux præmeditatus, cum mora, erat, jusserratque, mœnia invaserunt. Decimo die, à Meridie hora secunda, *quia universam fortassis oppugnationem, vimq; extremam adactum iri Nemethius verius est, eam qui arcem alieno jure, tutelâ, nomine propriam usurparat, cumque præsidio tenebat, ad Schvvendum supplex mittit, orat, à tanta denique vi furoreg, desinat, spatium de deditione compositioneq; cogitandi permittat, sed conditionibus id nullis, nec temporis mentione, quamdiu consultare velit, efflagitabat. Cuius hora decursum deliberationi impartitur, iterum Christiani sanguinis & commiserationis memor, ad solis usque obitum spatium concedit, sed cum is dilato responso fraudulenter non animo pacificandi, agere videretur, nostri, repetito auxilio coelesti, summis conatibus impressionem fecerunt, maximeq; mu-*

nitam, insanamq; struem illam terraq; ingesta molem, unde acerbissimè resistebatur, una cum tormenta-rio apparatu eripuit, inq; abditam arcem, qua fossis aqua parietibusq; cingebatur aquatis, superstites à strage depulerunt. Quem in receptum etsi propugnator eo consilio cum reliquiis se corripuerat, ut nostris quomodo cœperat, negotium lethale faceretur, ejusque animi omnibus è fastigiis & foraminibus, palam, serioque haud sine nostrorum sanguine ediderat indicium; considerata tamen victoria successuque nostrorum recenti, qui exteriorèm arcem cum machinis occupatam tenebāt, eademq; subsidia eōtra se objecta compositaq; videret, præsertim eadem nocte muris sine intervallo verberatis, cunctis in se adminiculis conversis, turriq; demolendæ comparatis, denique hostes vocem precibus mixtam (quod propositum tenere nequirent) exulere, cœpto supersederent, colloquium nostri admitterent, esse quod illis aperire velint, nec ingratum nuncium afferre. Quo illis à Schwendio dato, aliquot egressi, Præfeti sui Nemethii mortem significant, sclopeti vulnere secundum tempus accepto pridie nunciant confectum, idcirco se diutius neque posse, nec velle esse pertinaces, & si pactis mediocribus possint, ab armis & defensione desisterent, deditionique locum relinquerent. Ibi Lazarus, cum illis transigit, licere hostibus solo gladio accensitis, aliq; omnia suppellectile bonisq; relictis, excedere. Quam paulò antè adeo adversi, acceperè le-

gem, insuper additum, precibus, licere illis herum suum, quo vellent, ad sepeliendum deportare. Excedunt igitur ad 350. sed magna parte vulnerati, sacramento religionēque non violandi obstricti, nec per id bellum, adversum Casarem ullo modo & prætextu stipendia facere ausint. Atque ita Tokay tertio receptum, præsidio frequenti, necessariisque impositis, nunc Maximilianus obtinet, ingenti omnium ad usum parandorum ibidem copia reperta, nullas trans Tibiscum minas horret, quod firmissimum sit propugnaculum, expeditumque in Transylvaniæ fines commeatum, præbens, eaque loci natura, ut aquarum inundatione, hoc est, Tibiscum Badrogiique confluyente circumplexa, faciliè vim insidiarumque externas avertere omnes possit. Nec sane illa unquam antea ita instructa ad resistendum, nec tam valida oppugnatione, singulari Dei beneficio, primisque Cæsaris hujus belli auspiciis secundissimis, atque nunc fuit recuperata. Siquidem Zathmarum hostis, incursum sibi metuens deseruit, paulò post Ertod quoque, per Georgium Bathoreum vix hostiliter tentatū, viis & aditu impedito receptum est, & progressus, nisi vana spe de pace à Veyda per Stephanum Bathoreum Legatione allata, dum ad majores sese apparatus in nostros confirmarent, facillimi in Transylvaniam patuissent. Hujus omnis victoriæ aliorumque honor, gratesque DEO Opt. Max. debentur perpetuæ, quo sine eventus omnes sunt infelices.

HISTORIA SIGETHI,

TOTIUS SCLAVONIÆ FORTISSIMI PROPUGNACULI,

Quod à Solymanno Turcarum Imperatore, Anno 1566. captum,
Christianisque ereptum est, ex Croatico sermone
in Latinum conversa,

Per M. SAMVELEM BVDINAM, Labacensem.

QUO animi ardore, & qua sævitia immanissimus Turca, in miseros Christianos debacchetur, & quàm insatiabili non solum furore, regnandique cupiditate, sed etiam Vatiniano & immortalis odio motus ipsos affligat opprimatque, ex magnitudine rerum ab ipso gestarum, neminem esse credo, qui non intelligat. Hujus rei documentum esse potest, Arcis Sigethi, & arte & natura loci munitissimæ (unde quaque enim paludibus circumdata, & veluti immersa in finibus Sclavoniæ sita est) expugnatio, quam non ita pridem ipse Turcarum Imperator Solymanus ingenti cum exercitu obsessam & graviter afflictam, non tamen sine magno suorum clade, cepit, suamque in potestatem redegit, quemadmodum ex præsentis Historia videre est.

Anno post Christum natum 1566. Comes Nicolaus Serinus, Nobili & Illustri loco natus, de Tom. I V.

his ex speculatore quodam certior factus, qui ad eum decima quinta Junii venit, ipsique omnium primo bona fide retulit, quomodo Turcici Imperatoris exercitum, qui se ad duo miliaria in longitudinem extendat, propè Saraievum viderit, quem ipsemet quoque à longinquo insegurus sit. Famam verò spargi, ipsum ad Sigeth vel Egar invadendum protectionem hanc & expeditionem suscepisse, ad eamque rem se jam pontem apud petram Uradiensem Danubio jungi curasse. Non multo post, alius quidam speculator ex Quinquecelesiarum urbe venit, literas ab alio quodam exploratore adferens, in quibus perscribitur, Imperatorem revera cum copiis egredi. Ignorare autem, quò, vel ad cujus arcis oppugnationem. Hunc è vestigio tertius speculator ab Esseko, quod est ad Dravum flumen oppidum, subsecutus narrat, advenisse jam eò belli quendam Præfectum, quem Vegum nomi-

nominant, qui præmissus est veluti Prodromus, ut Dravum navigiis trajiciat, cum eo quoque Bosnam Carambejum, hoc est ejus loci Præsidentem & belli Ducem appulisse, atque in Sclavoniæ Regione ex alia parte Dravi infra Moslaviam confedisse. Quò vero tendere velint, id se ignorare affirmat. Postea quartus etiam explorator accessit, indicans, se propè Essekiùm fuisse, ibique multa navigia supra ad portum, qui Ottovus appellatur, adverso Dravo transvehi Siclouschum versùs vidisse. Eo etiam in loco audivisse Vegum, qui ex Imperatoris exercitu præmissus est, ejus esse animi, ut Dravum navibus superare, apudque Siclouschum conquirere cogitet. Ibi etiam majores ipsum copias præstolari, se certò scire, asseverat. Quò porro sese recipere velit, omnes latere. Tandem alius speculator ex Turcarum castris advenit, pro certo affirmans, exercitum apud Ottovum consensu navibus Dravum transire, eosque Turcas, qui transvehi sunt è vestigio Budam contendere apudque Siclouschum pernoctare.

His itaque strenuus, & celebris Comes Serinus 17. die Junii cognitis, & quod Turcæ absque ulla interposita mora sese ultra Dravum recipiant, atque foris sub arce Siclouscho passim in agris nocturno tempore contineant, ibique requiescant, consilium init, & mille pedites cum quingentis equitibus, ut fortunam experiantur, ablegat. Quibus tamen antea Dominum Casparum Alapiànum, Nicolaum Cobacum, Petrum Bathschatitzia, Wolfgangum Praprütovitschium, unà cum peditum Ductoribus seu Præfectis, quos Waivodas vocant, præmisit, mandans, ut fortunæ aleam tentent, & si quos Turcos invenerint, prælio decernant, manusque conferant. Si verò eos deprehendere nequeant, ut tunc civitatem Siclouschum expugnatione invadant, aut incendant, omniaque diripiant, præcipit. Cumque nostri jam Siclouscho appropinquassent, præmittunt ad arcem ducentos pedites & equites centum, his saltem, si Turcæ fortassis sub prætiis & planitiis de equis descendissent, ut reliquis quamprimum significarent, omniaque circumspicerent, & ad suos deferrent, injunctum fuit. Et posteaquam infra Siclouschum ventum est, recta ad Turcarum castra feruntur, ubi Mechmetbegus vel Præfectus belli ex Theari consedit, quem Imperator non multo antè ex Aula sua ascivit, ipsique Theari Sansakli, id est, *potum aureum, quod vexillo apponi, & ab Imperatore Turcico belli Ducibus, tanquam signum benevolentia & summa in milites potestatis dari solet, propè Byzantium contribuit*, utque exercitum tanquam Prodromus præcederet, Dravumque trajiceret, & in Quinqueecclesiarum tractu immotus consisteret, mandavit, ubi omnes copiae congregari, Dravumque superare possent. Præterea, ne aliò inde se transferret, donec ea dere Cæsaris mandatum acceperit, sedulo præceptum fuit. Rebus ita constitutis, *impetum nostri in ipsos faciunt, summoque manè cadunt & disjiciunt, magnumque Turcarum numerum interficiunt*, quorum multi in ipsis paludibus, & loco salebroso arbutis que confito, nudi propemodum & interulis solum cooperti, fuga salutem sibi quaesivere. Præfectus etiam belli, quem Vegum illi vocant, graviter vulneratus & fuga dilapsus, in eo lacu seu limoso agro periit. Ipsi porro filius, & cum eo tres Turcæ, vivus in potestatem

& manus nostrorum pervenit. Auri deinde, & argenti copiam, tentoria & equos nostri unà cum opimis spoliis consecuti. Incolumes latique arcem Sigeth maximo cum lucro reperebant: Turcicis insuper rebus præstantissimis, & pecunia octo Camelos, sexaginta equos, & quinquaginta mulos clientelarios unà onustos adduxerunt, atque sex plaustra omnis generis spoliis, quæ à Turcis adepti sunt, impleverunt. Nobiles etiam Sigethani ostro & auro contextis vestibus, & tunicis martium pellibus suffultis, indutis, summoque animi gaudio Sigethum revertebantur. Eripuerunt præterea hostibus duo rubei coloris ingentia, quæ secum attulerant, signa, in quorum extremitate seu cacumine, loco ferri, culpis in pertica ex puro argento, latitudine unius manus & deaurata, affixa fuit. In ipsa quoque hasta, cui vexillum apponi solet, equina colore tincta, unà cum argenteo globo seu sphaera, pomi instar, quod Schanack nominant, pependit. *Similem certe victoriam, & spolia ejusmodi, longo jam tempore, nostri de hostibus vix reportarunt.*

Secunda die Julii, ipse Mustafa Bosnensis Bassa, Bassa Sokolovitschius, unà cum tota Bosna, & Bassa Carambejo, Dravum Ottovum versùs trajecit, & apud Siclouschum infra Hardanaium confedit. Septima die Julii advolat Explorator ex Belgrado seu Alba Græca, Turcarumque castris perhibens: Cæsarem eò venisse, & naves adverso Dravo recta fursum duci, in eoque loco ipsum propè Siclouschum, pontem navalem, seu ex scaphis & lintribus confectum, Dravo superinsternere, atque ad expugnandum Sigeth proficisci cogitare, curare quoque pontem illum, quem Danubio junxerat, rumpere atque disjicere. Denique ex Quinqueecclesiarum urbe aliè mittuntur literæ, quibus ab ipso Nasuf Aga, id est, Capitano, qui paucis quibusdam militibus præest, Comiti Serino perscribitur. Jambelli quondam Inspector, seu qui militem cogit, & Ducis ipsius copiarum vices aliquandò gerit, Tschausch ipsi vocant, eò advenisse, ipsique Hambfam Vego ab Imperatore mandatum attulisse, ut se quamprimum ad Dravum recipiat, ibique pontem instruat: Quod, nisi fecerit, curaturum se, ut ante ipsius ædes palo affigatur: Injunctum etiam, ut per pagos & passim palus sanguine aspersus circumferatur. Sic itaque ille *non procul ab Ottovo pontem fabricare cepit*, quem quidem jam satis longè & commodè construxerat. *Sed aqua cum impetu magna, vi nocturno tempore superveniens, omnia dirupit & abstulit*, neque in eo loco eum ulla penitus ratione figere poterat. Hinc ergo longius *& infra Dravum aliò progressus*, opus rursum profectus, quicquid autem bidui spatio paraverat, id omne aqua una nocte disjecit. Quo ex loco *in tertium ulterius propè ad Essekiùm profectus*, periculum de ponte fabricando fecit: *Sed illic omnium lusit operam*, nec propter aquarum vim efficere quicquam potuit. Hac igitur de causa Tschauschum ad Imperatorem ablegat, exponens quomodo inundatione & multitudine aquarum impeditus, pontem Dravo superinsternere nequeat, se quidem nec conquievit hactenus, nec ulli labori ea in re percipisse. Imperator hoc Hambfam Vegi nuncio cognito, Tschauschum ipsi cum linteo seu mantili Turcico, in cujus extremitate aureis literis scriptum erat:

SULTAN SOLYMAN REMITTIT, PERQUE IPSUM EDICIT, UT PONTEM QUOCUNQUE IN LOCO, ET QUACUNQUE RATIONE POSSIT, CONFESTIM SUPRA DRAVUM JUNGAT, QUI NISI AD IPSIUS USQUE ADVENTUM EXSTRUCTUS, IPSUM EX UNA PARTE PONTIS IN RIPA, ILLO IPSO LINTEO STRANGULATUM ATQUE SUSPENSUM IRI.

Hoc ubi Hambſam Vegus percepit, celerrimè ea ipsa hora ad Dravum denudò infra Eſſekum contendit, atque omnia navigia, ad eamque rem opportuna ligna deduci curavit. Et mox infra Eſſekum opus strenuè inchoatur, quod ut eò commodius abſolveret, omnes veſtigales ruſticos, quæ Turcæ tributum pendunt, ſeu, qui ſe ipſi ſua ſponte ſubdiderunt, & reliquos omnes, nemine excepto, imò ipſos Nobiles, & qui munus & officium aliquod ſuſtinent (Spachias vocant) ad laborem cogit atque compellit. Hambſam Vegus etiam ipſe nullam omninò neceſſeſt moram, nec interdiu, nec noctu conquieverat unquam, donec effecto ponte Dravus conſtratus fuerit, quem per præta, paludes & ſtagna in longitudinem unius milliaris deduxit, idq; omne decem dierum ſpacio effecit. Linteum porro, quod Hambſam Vegus ab Imperatore miſſum acceperat, Naſuf Aga ſeu Capitaneus, qui Hambſam Vegus ab Imperatore miſſum acceperat, Naſuf Aga ſeu Capitaneus, qui Hambſam Vegi, dum aberat, Quinquececleſis locum ſuſtinuit, clam Domino Comiti Serino Sigethum transportari curaverat.

Viceſima die Julii, Boſnenſis & Carambejus Baſſa, Siclouſcho caſtra movent, & Quinquececleſias perveniunt: Inde Budenſi Baſſæ in ſubſidium proſecti, Albam regalem veniunt: Hos poſtea Hambſambegus ſtipatus, omnibus Spachiis ſeu Nobilibus comitatur, & Quinquececleſis ſummo cum incolarum, propter ipſius abitum, mœtore diſcedit. Eadem die Anatoliæ Veglierbegus, id eſt, ſupremus in Oriente belli Dux, primus omnium Dravi pontem tranſit, quem dein Akai Baſſa, hoc eſt, alius quidam militiæ Præfectus, & Vrumelibeglerbegus, id eſt, ſummus belli Imperator, earumq; Regionum Præſes, quæ ultra mare Aegæum ad nos ſpectant, inſequuntur, inque planitiem ſeu agrum Muhatſch conſidunt, ibique Turcico Imperatori tentoria figunt. Poſt hæc ipſemet Caſar Sultanus Solymannus ſuperato Dravo, illuc pervenit, eòq; in loco caſtra metatus, conſilium de re aggreſſiunda capit, & aliquot ibi diebus, donec exercitus omninò tranſiret, læto animo commoratus eſt.

Prima Auguſti die, Turcarum Imperator ex agro Muhatſch ſe commovit, & ad Sigethum contendit. Tertia autem die, non procul infra Siclouſchum appulit. Ibi Oroſlanum BudæBaſſam capite plectit. Quarta porro die Quinquececleſias, & quinta ad D. Laurentium, non procul à Sigetho, pervenit, ibiq; ſua caſtra poſuit.

Sub id ferè tempus, Dominus Nicolaus Comes Serinus, inter Nobiles, Equites, & pedites, reliquosque milites & ſtrenuos Viros, ut omnia ordine fiant, diſpicit & procurat. Cumque jam revera certior eſſet factus, Turcicum Imperatorem conari Sigethum obſidione cingere, vidiffetque ingentes illius copias appropinquare, in arcem interiorem Capitaneos, copiarum pedestrium Ductores, ſeu Wai-

vodas, Nobiles, Equites & pedites, una cum urbis civibus cæterisque omnibus, qui tunc temporis in arce, & civitate Sigetho fuerant, ad ſe convocat, ipſisque exeuntibus, urbis portas occludere jubet, qui, ubi omnes in interiorem arcem conveniffent, ipſemet Dominus Nicolaus Serinus, medius inter ipſos in platea minoris arcis conſtitit, omnesq; hac propemodum ratione allocutus eſt: *Mei fratres, qui ſub Caſ. Majeſtatis ſtipendia meretis, viri ſtrenui, militeſq; fortiſſimi: Jam certò videmus ſinguli, Turcarum Imperatorem, cervicibus noſtris imminere: Quapropter ipſa neceſſitas exigit, ut nos paremus, & intrepido animo noſtrum totiuſq; Chriſtiani orbis, nominisq; hoſtem præſtolemur, qui inſolenti animo, & temerario auſu, ſuis viribus, incredulorumq; hominum multitudini fidens, in nos arma ſumpſit. Nos autem ſpem & auxilium noſtrum in Deo collocamus, qui nos nullo negotio defendere, ipſos verò ratione faciliffima peſſundare atque reprimere poteſt. Alacriter ergo ipſius adventus a nobis eſt expectandus, nec deſterre nos debent vires aut ingentes ipſius copie. Nihil enim dubitamus, Deum Opt. Max. ſi precibus veris ipſum invocaverimus, opem nobis ſubminiſtraturum atque clementer aſſuturum. Danda autem in primis eſt opera, ut unanimis & fideles exiſtamus, ne ulla inter nos ſimultas vigeat, ne inimicitia, aut odia alantur, ne alius contra alium inſurgat, ſed omni ſtudio enitendum, ut potius apud nos omnes, honeſtas locum habeat, & hic ſumma cum concordia & benevolentia degamus, quam diu Divina id viſum fuerit voluntati. Hac itaque de cauſa, mei fratres, non abs re, ſed ſumme neceſſarium eſſe arbitror, ut in primis & ante omnia jure jurando nos devincamus. Et initio Deo fidem demus, ſupremo etiam Magiſtratui noſtro, & huic afflicta Provincia conſtantiam & integritatem ſanctè promittamus. Primò ego juro, idem nos poſt me facturum, ne ego vobis, aut vos mihi, ullum diſſidentia locum reliquiſſe videamini. Juramentum ergo nunc meum auditote: Ego Nicolaus Comes Serinus promitto Deo Opt. Max. in primis, dein Caſ. Majeſt. Domino & Magiſtratui noſtro ſummo, & huic miſera Provincia, poſtmodum etiam vobis militibus & ſtrenuis viris jam hic congregatis, Ita me Deus Pater, Filius, & Spiritus ſanctus, Sancta Trinitas & Unicus Deus adjuvet, me vos nullo unquam tempore deſerturum, imò vobiſcum victurum & moriturum, & omnia ſimul, quacunque inciderint, ſeu bona ſeu mala paſſurum. Jam etiam ipſa ratio exigit, ut vos idem præſtetis crectisq; duobus digitis DEO interpoſito teſte promittatis. Poſt unusquiſque veſtrum ſuo Capitaneo in ipſa porta ſuam juramento fidem dabit. Quare, ut ex vobis quilibet hac, præeunte ſcriba, clara voce, elevatiſq; duobus digitis dicat, ſedulo inſpiciemus, atque in eum, qui fortè iſta facere aut eſſari recuſabit, graviſſimè animadvertemus. Is enim nobiſcum ad extremum uſque perſeverare minime cogitat, nec veri hominis, ſed proditoris nomine merito cenſendus eſt. Quem etiam hac de cauſa è veſtigio comprehendere jubebimus. Eſto itaque veſtrum juramentum hoc. Nos omnes Crives, Equites & pedites, militeſq; ſtipendiarii Caſ. Majeſt. juramus primum DEO Opt. Max. poſt hæc Chriſtiano noſtro Magiſtratui, huicq; Provincia, & Domino noſtro Nicolao Serino Comiti, ſanctèq; affirmamus, nos, ut fideles & morigeros decet, obedientiam omnem præſtatuſſe, cum ipſo etiam nos victuros, mortemq; oppetituſſe, conſtanter pollicemur. Audite præterea,*

terea, quid vos scire velim: Si fortasse interea temporis mors ingrueret, meq; e medio tolleret, meo loco vobis hunc familiarem meum Dominum Casparum Alapianum constituo, vobisq; impero, ut ipsi pareatis, summumq; honorem tanquam mihi ipsi exhibeatis, & si qua vobis mandata dederit, ea diligenter optimaq; fide exequamini. Animadvertite porro in ista capita, si quis equitum aut peditum, Capitaneo suo aut Tribuno obedientiam recusaverit, aut imperiū quacūq; tandēratione detrectaverit, ipsumq; vi aut stricto gladio adoriri conabitur, interficitor. Deinde si Epistolam quis Turcicam acceperit aut legerit, statim occiditor. Qui autē literas per sagittam immissas, aut alio in loco depositas invenerit, ut Capitaneo suo confestim eas exhibeat, hic porro ut igni tradat, serio edico. Et quoniam stationes seu loca per Capitaneos, Waiwodos, & Tribunos, quibus quisque manere excubiasq; agere debeat, distribuentur, forte aliquis Nobilius aut etiam reliquorum, quicumque is fuerit, deprehendetur, qui absq; venia & scitu Capitanei sui, Waiwoda, Tribuni vel Decurionis, loco suo discesserit, absensq; fuerit, is sine ullo habito iudicio repente strangulatur. Qui uxorem seu matrem habet, huic cibus & potus reliquaque necessaria, in locum suum ab ipsis transferri & praberi poterit, ipse autem in statione sua immotus maneat. Illi porro, cui nec mater, nec uxor est, cibus in mea culina preparabitur, quem ille, ut per Tribunum suum accipiat, commodis & certis horis curabitur. Vini quoque iis, qui non habent, cuilibet in singulos dies sextarius seu mensura quarta pars, cum pane, aceto, & sale dabitur. Istis vero qui uxorati sunt, & tamen panibus carent, suillam carnem atque farinam, ut sibi panes ipsimet conficiant, suppeditabimus. Denique si duo occulta quadam consilia tractare & mystare inter se deprehensi fuerint, ambo recta suspenduntur. Et si talia quis forte vel audierit vel viderit, nec familiaritatis causa indicare ea voluerit, absque mora eodem supplicii genere cum ipsis mulcetur. Postremo qui alteri vel teruncium furto abstulerit, subito strangulatur. Hanc itaque ob rem majorisq; observantiae & timoris gratia, Dominus Comes Serinus, crucem in Sigethi arce majori, propē portas, poni iussit. Dein militem quendam pedestrem, eod quod gladium in Waiwodam strinxerit, eque vagina eduxerit, in platea magnae civitatis capite mulcavit. Eo quoq; in loco Comes Serinus Mahmet Agam, seu Capitaneum propter insignem ejus perfidiam & enormia flagitia, quae in via Sigethum iter faciens perpetraverat, poena capitis affecit. Idque majoris reverentiae & timoris causa ab ipso factum esse, censendum est. His peractis, Comes Serinus omnibus Nobilibus, militibusque pedestribus, degentibus in majori oppido, imperavit, ut suas aedes demoliantur & diruant, paleasq; exportent, comburantque: Ii nova autem urbe habitantibus, ut stramen tectis eximant, inque domos transferant, quo civitas, quae ligis saltem & sepibus cincta fuerat, eod melius conflagrare posset, mandat. Posteaquam Comes Serinus, hac ratione omnes authorasset, militiaeque sacramento obligasset, illic toto cum exercitu & militibus mansit, quorum, qui armis gestandis tractandisque idonei erant, in universum duo millia, trecenti & alii quidam plures, mulieribus tamen liberisque exceptis, numerabantur.

Tricesima prima Julii die, ipse Vrumelibeglerbegus & Akanski Bassa, nonaginta millibus Turca-

rum adveniunt, & propē D. Laurentium uno milliarium a Sigetho confidunt: Eo se quoque ex castris centena Turcarum millia conferunt, & e vestigio ea ipsa adhuc luce cum nostris ab exortu diei usque ad meridiem intra septa, velitatio certamine dimicant, rursusque in castra sub noctem quietis causa revertuntur.

Prima die Augusti, Veglerbecus & Akanski Bassa, junctis illis nonaginta millibus Turcarum, totoq; exercitu, inde solvunt, seq; apud Simelehovum quarta parte unius milliaris ab arce in quodam colle seu monte, non procul a Sigethi vineis distante demittunt, ipsoque diluculo ad septa cum nostris dimicatum veniunt: Cumque acriter a meridie ad vespem usque pugnant, ex Turcis plurimi tormentis manuariis interfecti desiderabantur. Hunc ergo in modum singulis diebus ter Turcae appropinquabant, donec eod ipse quoque Imperator adveniret.

Quinta die Augusti, Veglerbegus & Akanski Bassa una cum exercitu de colle illo, quem Caesari delegerant, vacuumque pro eo reliquerant, secedunt, & sua circa arcem castra locant. Eod ipse die Lunae, in colle, ex quo se Veglerbegus & Akanski Bassa Simelehovum versus receperant, Caesaris tentoria seu papiliones figuntur. Sequenti die Martis, qui fuit sexta Augusti, Caesar ipse omnibus copiis, & tota manu comitatus, subsequitur, ipsumq; collem, qui Sigerhanis vineis adjacet, occupat, ibique cum stativa collocasset, suaeque castra metatus esset, quiescit. Reliquus autem exercitus & milites, arcu ita denso agmine imminabant, eamque circumsedebant, ut tentoria se mutuo attingerent, nec quicquam arcem ingrediens, propter immensam hostium multitudinem conspici poterat. Eadem quoque die in omnibus septis & mœnibus usque ad noctem graviter dimicatum est: Soleque occidente, Imperator omnes machinas bellicas & bombardas, quas secum advexerat, displodit atque emittit: Janitscharii etiam, id est *εὐμαλὶ φύλακες* Turcici Caesaris, quorum ipse, ut sibi praesto semper sint, aliquot millia in Aula sua alit, genus hominum bellicosum atque sagittandi peritissimum, sua tormenta manuarum ejaculantur: Unde talis strepitus & fragor exaudiebatur, ut tonitrua quis caelo descendere arbitraretur. Post hac magna voce ingenti clamore in omnibus Turcarum castris coeptum est ter Halla, id est, DELIS, acclamari, idque in significationem prosperi ad Sigethum Caesaris adventus. Christiani e contra in arce Sigethi nomen JESUS exclamabant.

Septima Augusti die, Turcae ex planitie, & agris, Gerras, seu Cophinos virgultis contextos, terraque impletos, ad novam urbem praemittunt, aggerem deinde faciunt, & vallo fossisque muniant, quibus mox tormenta & bombardas superinducunt occultantque: Et nostros, qui se intra septa juxta portam novae civitatis extructa continebant assidue petunt. Eo tamen die, ipsi propter crebra nostrorum tormentorum fulmina efficere nihil poterant. Ibi etiam Janitscharii, cum prius a septa seu terminos accessissent, acriter cum nostris dimicant. Atq; ex nostris unus saltem, illorum autem multi in eo conflictu perierunt. Hac ipsa die Comes Serinus omnia septa, hortos & arbores comburi atq; amputari & utriusque civitatis portas, quae dein terra repletae atq; munitae sunt, secari iusserat. Vespere itaq; ejus diei, Jovisq; mane & sero Turcae aggerem jacere pergunt, Janit-

Janitschari se fossis ingerunt, & terra, ut ab injuria bombardarum tuti esse possint, cooperiunt atque occultant.

Octava Augusti die Jovis, Turcæ summo mane novam civitatem tribus in locis petere atque concutere incipiunt. Janitschari etiam suis scopetis rem tentant, & in utramque urbem sine intermissione jaculantur. Posthæc ipse Aliportuk aggerem jacere munitionemque nocturno tempore infra arcem interiorem propè Regium hortum, rectè in ipsa palude seu fossa arcis moliri, eoquæ majora tormenta statuere pergit.

Nona Augusti die Veneris, ipse diluculo idem Aliportuk, qui Imperatoris terra marique bellicarum machinarum & munitionum Præfectus fuit, quinque majoribus tormentis, & aliquot bombardis fulminat, arcemque Sigethi interiorem petit, tantumque ea die assiduus tormentorum ictibus profecit, ut jam in ea Turrim & areas campanas concusserit atque fregerit. Incepit summo mane machinas discludere, nec ad vesperam usque conquievit. Et licet aliquantulum destitit; tamen paulo post iterum perrexit, perque totam noctem sine intermissione detonavit. Hæc ubi Comes Serinus eadem die Veneris serò vidisset, plurimosque ex suis interire tormentis cognovisset, novam urbem sub ipso crepusculo incendere, eamque penitus igne delere, veterem porro seu majorem civitatem occludere jussit.

Décima Augusti, qui fuit dies Saturni, Turcæ vetus majusve oppidum, tribus ex locis majoribus tormentis perunt: Janitschari verò aggerem jaciunt, & vallo terraque effossa se munientes, propius ad id accedunt. Machinas quoque in novam civitatem, quæ incendio conflagravit, deduci curant: Quibus deinde eo ex loco veterem urbem verberare atque concutere pergunt. Eadem die Turcæ & ipsius Aliportuk aggere, lignis, rudibus & terra cratem seu pontem, quo per palustria loca eo commodius transitum consequi possent, conficiunt. Adhæc ipsi trabes & ligna præferbant, quibus tecti, viam straverunt, & de die in diem semper propius ad arcem accesserunt: Omnes autem Turcæ in hoc, ut quam citissime cratem illam seu pontem, per loca paludibus referta, construerent, incumbabant, nec eorum ullus labore, seu onere illo sublevatus erat, imò cuncti ad gestanda ligna & arbuta compellebantur, operique perficiendo occupabantur. Cameli quoque, equi, clittarii, & muli, nullo unquam tempore quiescebant, sylva porro & agri omnes, Turcis, equis, camelis, & brutis animalibus, pleni referti; conspiciebantur. Erant itaque ex duabus partibus Crates à civitate arcem versus confectæ, in quibus utrisque magna lignorum copia deposita erat, cumque pontes rudibus & terra fabricatos stravissent, eosque propè mœnia deduxissent, castella quædam & Janitium tanquam munimen aliquod seu *Janitium* ex saccis vellere, & succidia constipatis imponunt, quo Janitschari tecti operique stabant, atque inde arcis mœnia ita petebant, ut in iis propter assiduos tormentorum ictus, nemo in posterum ex nostris permanere potuerit.

Décima nona Augusti, die Lunæ, qui D. Bartholomæum præcedit, Turcæ magnam civitatem ceperunt, suamque in potestatem redegerunt. Ibi multi ex nostris fortes Viri, qui intro in arcem au-

fugere, eque hostium manibus evadere nequiverunt, desiderabantur. Turcæ enim ipsos usque ad pontem arcis præcurrebant, atque ut introitum prohiberent, summa ipsos velocitate antevertebāt. Quapropter qui maturè se in arcem recipere non potuerunt, foris omnes trucidati sunt. Inter quos erat Martinus Bosniack, Petrus Botosch peditum Ductor seu Waivoda, alique complures strenui, & longo rerum usu industrii milites. In ponte etiam decrepitis ille Laurentius, Petrus Batha, Blasius Diak, Georgius Mathiasch, omnes Waivodæ, vel copiarum pedestrium Ductores, miserè interfecti perierunt. Ibi quoque Matthias Sektschudi, globo percussus, postea ad frugem pervenire vel sanitatem recuperare potuit nunquam. Finierunt insuper in expugnatione urbis vitam Rodovan & Franciscus Dando Waivodæ, alique magni nominis milites non pauci, quos omnes hic scripto comprehendere & recensere non fuit integrum. Posteaquam civitas ingenti clade & summa cum jactura amissa est: Multi enim veteres Waivodæ & optimi peritissimi milites in ea interiøre, maximo mœnore & tristitia affecti, cæteri omnes in arcem sese contulerunt, in eamque cum Comite Serino seipsos incluserunt. Turcæ verò urbem fortissimo præsidio tenebant, jamque in ea morabantur.

Vicesima die Augusti, hostes quatuor in locis fulmina majoribus tormentis arcis immittunt, ad eamque binas vias rudibus arbutis, & terra præparant. Paludes enim & fossæ tunc aquis destitutæ atque exsiccatae erant, nec ulla penitus aqua in iis præter limum & lutum continebatur.

Vicesima sexta Augusti, die Lunæ post D. Bartholomæum, Turcæ per Crates ex aggere ipsius Aliportuk primum imperum in arcem interiorem faciunt, expugnationemque tentant, in qua plurimi Turcæ periøre, nostri autem duo signa ab ipsis consecuti, intro in arcem abstulerunt, & una Misklum Bassam bombardæ ictu interfecere. Ex eo loco Turcæ summo cum dedecore & ignominia abire atque secedere coacti sunt, quorum ingens numerus passim sub ipsis mœnibus & muris, cum plurimis palis, quibus ad direptionem arcis instructi venerant, cæsus jacuit.

In hunc ergo modum, Turcæ post diem Lunæ singulis diebus, magis magisque tribus in locis ex Haserdia, & duobus propugnaculis seu monimentis, uno propè portas existente, alteri monti contiguo, interiorem arcem oppugnant & affligunt.

Secunda die Septemb. Janitschari incursione facta in arcem irruere cogitabant, sed mutarunt consilium, & nocturno tempore magnum propugnaculum, quod monti conterminum erat, suffodere cœperunt, cumque per tres totos dies strenuè laborarent, tantum inde terrestres materiæ & rudum extraxerunt, ut Janitscharus eo in loco pertransire, & ad interiorem sepem, ubi quendam ex nostris in ipso propugnaculo bombardæ trajecit, penetrare, nostrosque sub terra cōtingere potuit. Eo postea magnam exsiccatorum lignorum copiam, asses, paleam & pulverem nitratum comportarunt.

Quinta autem Septembris, die Jovis, qui D. Mariæ Virginis Festum præcedit, Turcæ magnum propugnaculum seu munimen majoris arcis summo diluculo incendunt, quod & per se vehementer arderet, impulsu tamen & flatu Austri, ignis magis magisque crescebat, inque arcem usque

deferabatur. Posthæc etiam trabes & ligna, quæ illuc ad reparandos in propugnaculis circuitus & ruinas deposita erant, & incendio absumuntur, ex quo deinceps Domini stabula cæteraque in majori arce ædificia conflagrare cœperunt. In eo propugnaculo atque incendio, omnia Cæsaris magna tormenta ita disposita erant, ut absque respiratione iis quatuor ex locis detonarent. Adhæc Janitschari suis tormentis manuariis seu sclopetis arcem petunt, & crebris densisque ictibus instar pluviae in arcem globos displodunt, atque propugnaculum, quod portæ contiguum & vicinum erat, graviter oppugnant. In eo verò propugnaculo, quod Nadaschgovi appellabatur, irruptionem Turcæ faciunt, maximoque impetu in arcem feruntur. In ista propugnaculi defensione Comes ipse Serinus præfens aderat, & acriter cum Turcis decertaverat; ita, ut hostiles impetus, fortissimè propulsaret, eosque bis arce expelleret atque ejiceret. Hoc in conflictu & certamine Johannes Novakovitich occubuit. Cum ergo Comes Serinus ignem maximas vires sumere, & jam propè ad pulverem nitratum (cujus ingens copia in magna exteriori arce juxta portas minoris arcis erat) procedere conspexisset, & quod propter ignis vehementiam Turcarumque immensas copias, jam undique irruentes, in majori arce longius morari non posset, se una cum reliquis, qui supererant, militibus, quique elabi & aufugere inde poterant, in arcem interiorem contulit atque recepit, ejusque portas bonus ille Comes in tantas redactus angustias, claudere jussit. Foris autem complures egregii milites trucidati sunt, mulieres & infantes multi, de quibus inter ipsos Turcas maxima contentio & lis exstitit, in Turcarum castra captivi abducebantur. Postea Comes Capitaneis & peditum Præfectis seu Ductoribus, quos Waivodas, ut loca, quo quisque stare, & excubias agere debeat, distribuant, præcipit. Mœnia namque exterioris arcis, interiorem etiam cum suo muro conplectebantur, hicque continuus quasi & ab ipsis contentus conspiciebatur. Ita ut aliquis ex majori arce in interiorem nullo negotio, & absque anfractu progredi potuerit. Interior quippe arx, tantummodo in una parte seu angulo magnæ arcis posita, nullum propter exteriorem seu magnam arcem, munimen vel propugnaculum habebat, nec aliud quidpiam, exceptis uno aut altero conclavi, quod ipse Dominus Comes inhabitabat, & domibus aliquot, in quibus pulvis nitratus, omnisque generis bombardæ depositæ servabantur. Cætera ædificia in quibus commeatus & saliginis farina, avena, hordeum, caro suillâ, & fumo macerati pisces (quorum omnium propè ineffabilis aderat abundantia, servabantur, in majori arce singula contenta erant. Remanserunt ibi etiam quinquaginta dolio vino, trecenta aceto, & quinquaginta omnis generis leguminibus referta. Earum denique rerum, quæ ad victum requiruntur necessaria, omnium insignis aderat copia, quæ omnia in majori arce relicta & igne absumpta sunt, hacque de causa nec nostris, nec hostibus ea usui, & bono esse potuerunt. Amissa sunt præterea in arce majori omnia tormenta, quæ Turcis cesserunt, & quibus deinceps nostros tamdiu petierunt, donec interiorem quoque arcem (sicuti postea dicitur) ad-

emerunt. In interiori autem arce præter duo magna tormenta, duo mortaria, quæ *ῥιχμοὶ καὶ ἐγὺνέοι* dicuntur, & quatuordecim bombardas nihil erat reliquum; Cæteris impedimentis & rebus omnibus hostes foris in exteriori arce potiti sunt. Decommeatu in interiori nihil propemodum aderat, præterquam mille modii Tschargoviani triticeæ farina referti, quos Comes Serinus ex suis prædiis Tschargovianis apportari mandaverat: Magna itaque penuria, eo tempore, quoad panem & potum, erat, & talis, ut per hoc triduum mulieres & infantes fame siti; extinguerentur. In exteriori porro arce, unusquisque militum, tam pedester quam eques, victum & cibaria affatim habuit. Nemo autem quicquam secum in arcem interiorem auferre, nec multum de auro vel argëto asportando sollicitus esse potuit. Omnia enim, ut dixi, incendio foris absumpta sunt, tantoque impetu & celeritate arx illa nostris erepta, & a Turcis expugnata est, ut vix in interiorem arcem elabi atque aufugere potuerint. Quam posteaquam Turcæ occuparunt, multa vexilla in aggerem seu vallum arcis collocarunt, atque per duos Jovis & Veneris dies, illic in majori arce conquieverunt. Nostri verò in parva seu interiori arce oclusi, & undique obfessi ac circumventi hæserunt. Nec Turcarum ad nostros adhuc in arcem interiorem aditus ulli, aut nostrorum inde foras ad eos exitus patuit.

Septemb. die 7. hoc est vesperi D. Mariæ Virginis festo, & ipso mane circa horam sextam Turcæ coniecto in arcem igne, ædificia, in quibus Comes Serinus habitabat, in interiori arce contenta, incendunt, & ad expugnationem arcis omnes Imperatoris pedestres copię, summa cum vi irruunt: Adhæc, classicum canere, tympanis perstreperere, & tubis infinitis ingentem sonitum edere, incipiunt, signaque innumera in arcem majorem collocant. Itaque tanta erat undique Turcarum multitudo, ut nec prata cerni, nec aquæ, nec arbores ex arce conspici potuerint. Omnia enim plena Turcis & sub ipsis incensibus referta erant. Interea arx vehementer & supra modum igne devastabatur. Quod cum Dominus Comes Serinus vidisset, seque diutius in ea continere non posse conspexisset, per Cubicularium suum Franciscum Scherenkum vestem holosericam, aliamque tunicam ex serico non latam (Menten ipsi vocant) interulam & alia munda sibi adferri jussit, atque ad omnes, qui tunc secum erant, milites, in hæc verba locutus est: *Nunc non opus habeo vestimentis gravibus, sed levibus saltem, quibusque absque impedimento me commode, & cum agilitate quadam defendere possim.* Injuxit sibi etiam dari galerum ex nigro serico villosio, auro intextum & ornatum, quem in nuptiis gestare solitus erat. Huic affixum fuit ornamentum quoddam aureum peculiare, in cuius pala pretiosus lapis adamas præstantissimæ pennæ ab Ardea desumptæ continebantur. Deinde centum aureos nummos seu ducatos Ungaricos, quibus tamen nullus ex Turcica moneta admixtus esse debeat, adferre jussit, quos ubi Cubicularius attulisset, holosericam tunicam scindi, eosque inter gossipium, quo illa contexta erat, & sericum poni curavit, sic ad suos inquitens: *Hoc ideo me fecisse vos existimare omnino velim, ne, si quis forte hostium aut latronum meos me vestibus exuat, dicat, se nihil præda aut*

lucris penitus apud me invenisse. Præterea Cubiculario, ut sibi redderet arcis claves, quas ille semper, dum arx obsessa fuit, in manu sua & potestate habuerat, mandavit, eas cum accepisset, statim tunice, in quam centum ducatos reposuerat, ingerit, suos hunc in modum affatus: *Revera mihi credite, quod dum manum hanc meam movere, & gladio hoc vitam defendere licebit, neminem mihi centum istos ducatos & claves erepturum. Me autem mortuo, quicumque adeptus fuerit, eos sibi habeto. Juramentum siquidem jam Deo præstiti, votumq; nuncupavi, me per Turcarum castra nequaquam ductum, nec liberis digito demonstratum iri.* Denique suo antedicto Cubiculario præcepit, ut suos curvos & instar falcis enses (quos Sabel vocant) auro & argento decoratos, sibi porrigat, quos cum probasset, ex quatuor gladiis unum, qui adhuc ipsius Parentis erat, elegit, dicens: *Hic unus est ex veteribus meis gladiis, hoc gladio ego omnium primo gloriam & honorem promerui, omniaq; quæ habeo, acquisivi. Et hoc gladio ego nunc singula, quæ Deus in me iudicio suo decreverit, perferam.* Sic gladium dextra manu accipiens, e conclavi suo se recipit, atque post se parmam seu peltam totundam gestare jubet. Nullis præterea armis, nec lorica, nec galea se munire volebat, hoc addens: Deum protectorem defensorumque ipsius futurum, se etiam ex Sigetho elabi aut aufugere nequaquam conaturum, sed omnia constanti animo, quicquid Deus voluerit, subitum atque passurum. Cumque e suo conclavi exiisset, inque cavedium seu plateam interioris arcis venisset, omnes jam ibi milites, equites & pedites in procinctu stabant, eumque lorice, galeis, & clypeis tecti, evaginati etiam gladiis, parato præsentique animo expectabant, & ubi arcem incendio, quod restingui amplius nulla ratione poterat, conflagrare penitus vidissent, nec longius in ea propter vim ignis & fumum morari se posse animadvertissent, cœpit ipse Dominus Comes in hanc propè sententiam, ut omnes eum exaudire & percipere facile possent, in platea arcis loqui: *Mei fratres & strenui milites, nunc re ipsa & ante oculos simul cernimus omnes, qua ratione nos Deus igne hodie puniat, igne nos hostes nostri superant & vincunt. Nec tantum eorum nobis potentia & copia nocerent, quantum ignis & incendium damni dat, nosq; perfundat. Nihilominus tamen hanc pœnam a DEO Opt. Max. immissam, patienti gratoq; animo perferre nos decet: hac enim non solum ob nostra nos peccata, sed etiam ob Provincia huius flagitia punire voluit. Quapropter, ignorare vos minime arbitror, quo pacto antea fidem meam vobis dederim, vosq; mihi vicissim sancte & Deo interposito teste, per iurandum promiseritis: Nos hic una simul victuros & morituros esse. Et quidem ad hoc usque tempus (Deo sine gratia) nihil mali commissum, nec ulla inter nos proditio deprehensa est: Quod & nunc nulla penitus ratione accidere debet. Jam cuncti in presentia videmus, quod hoc in loco longius moram protrahere & perseverare, etsi vellemus non possumus. Idq; tribus de causis, quarum prima est, quod hic flammis & incendio consumimur: altera, quod nostrum admodum pauci sunt: tertia, quod commeatu caremus, vobisq; infantes & mulieres fame sitiq; pereunt. Quapropter, cur igne hic conflagrare volumus? Sinitose, exeamus foras in exteriorem arcem strenui milites, mediumq;*

digitum hostibus ostendamus, & cum eo fortiter manus conferamus, ut post interitum & mortem quisque nostrum famam sibi & gloriam comparet sempiternam, qui occubuerit, avum cum Deo sine omni dubio ager, cui verò usura vita longius concessa fuerit, in eaq; superstes manserit, is summis laudibus nunquam non celebrabitur. Atque hac de causa, ego omnium primus esse volo, vos primo foras precedere. Et quod ego facturum sum, hoc idem & vos facite. Certo mihi credite, fratres dilecti, me vos ad rogam usque non esse derelicturum. Post hæc ter JESUS exclamat, atque Cæs. Maj. vexillum ipsi Laurentio Juranitsch, ut id sibi præferat, tradit, portasque arcis aperire jubet. In ipsa autem porta machina bellica, quæ mortarium vulgò vocari consuevit, ferro in frustra dissecto referta jaciebat, quæ in Turcas paulo antè displosa atque emissa fuerat, unde sub ipso fumo Comes Serinus nudo gladio & exigua parma foras progreditur, ipsum Juranitsch cum signo precedebat, reliqui porro milites, equites & pedites, quique ad huc spererant, omnes in sequebantur, ibique in ipso ponte cum Turcis conflixerant. Eo in loco Janitschari D. Nicolaum Comitum Serinum tribus in locis globo percusserunt, ubi etiam ex eo ictu, quem capite excepit, prolapsus in terram concidit. Quo facto, Turcæ confestim ter Halla, id est Deus, exclamabant. Nostri autem retrò in arcem interiori profugiebant, eumque ipsos Turcæ vehementer insequerentur, ipsisque ingenti furore incumbere, una cum nostris in arcem summa vi & impetu irruunt atque feruntur. Jam murus interior & ipsa mœnia Turcis undiquaq; plena existebant, unda nostros desuper rudibus & lignis ad usque internecionem feriunt, & acriter cum nostris militibus pugnant. Hos omnes exceptis his, quos aliqui galeris & pileis Turcicis tectos, aut ricis opertos, & veluti personatos abducebant, interfecerunt. Infantes autem & mulieres omnes vivas servarunt, captivasque secum traxerunt. Hoc autem pleriq; omnes Janitschari, eorumque major pars, quam reliquarum Turcarum fecerunt, cumque captivum alicui eripere non potuissent, eum ipsi vi & ignominiose præ manibus dissecarunt. Eo arcis in loco, nostrorum Turcarumque cadaveribus ita referta erant omnia, ut aliter quis, quam per funera mortuorum ire, eaque calcare & premere arcem ingrediens, aut in ea ambulare volens, non quiverit. Tanta etiam in ipsis mœnibus interioris arcis castrorum interfectorumq; hominum copia passim jacebat, ut sanguinem, quis ibi & cruorem haud difficile haurire potuerit. Eductis igitur ex arce omnibus Christianis & Turcis, jam utrasque arcēs majorem & minorem una cum domibus, mœnibus, plateisque tenentibus, ignis seu incendium, ad pulverem nitratum, qui in quadam turri interioris arcis, fornicij propè terram inclusus erat, pervenit, veteresq; domos, quæ in interiori arcē continebantur, a fundamentis evertit atque disjecit. Eo grassante incendio, quam plurimi Turcæ cæmento & pulvere interfecti desiderabantur. Et quemadmodum ipsi Turcæ asserunt, eo saltem in loco Turcarum plus minus tria millia partim incendio absumpti, partim ruinis ædificiorum ac lapidibus & regulis, perierunt. Nam hujus cladis causa & calamitatis per totum exercitum summus clamor insignisq; lamentatio pervagata est. Luge-

bat quippe extinctum suum patrem quidam, alius filii interitum deplorabat, tertius ob fratris mortem vociferabatur. Ea die Janitscharorum Capitaneum Domino Comiti Serino jam mortuo caput amputari, idque ad Turcarum Casarem perferri iussit. Cæterum supremus Turcici Imperatoris Mehmet Bassa cum aliquot Visiris tanta calliditate usus est, ut neque ex inferioribus Bassis aut Wegis quisquam, neque Janitschari aliique milites Solymanni Imperatoris sui mortem, quarta adhuc Septembris post prandium, circa horam primam, in loco Sicilohovo dicto, quarta parte milliari à Sigetho distantis, propè vineas Sigethanas extincti, nisi expugnata jam arce Sigethi, & commonefacto hac de re prius per literas Selimo Solymanni filio, cognoscere potuerint. Atque ne palam omnino fieret, aliisque innotesceret, idem Mehmet Bassa, Doctorem, qui Cæsaris curam egit, nocturno tempore, ne mortem ipsius divulgaret, clam trucidavit. Interea etiam mortuo Casare, per singulos dies clangere tubis, & aliis Mulicis instrumentis personare, cibos coquere & apponere, tanquam si cæsar in vivis esset, jubebat. Post mortem autem Solymanni statim ingens malum evenit, & vehemens tempestas validissimæque ventus exortus est, qui omnia Turcarum Imperatoris tentoria disjecit, & ea, quasi alio secum rapere vellet, evertit. Idem per reliqua omnia Turcarum castra, & ad Mehmet Bassæ Sokolovitschii papiliones stando progressus, omnem paleam & fœnum, quod in castris alicubi reperit, abstulit, secumque rapuit. Eodem ferè tempore mirum quiddam accidit. Nam Danubius inferius propè Tulliam ita turbidus, & arena lutosus, mixtus conspiciebatur, ut tridui spatium purgari, & lucidus reddi, nec (ut ipsi Turcæ & Tulliani cives referunt) ullus ejus usus vel ad coquendum, lavandum, aut bibendum esse potuerit.

Octava Septemb. die Solis, Mariæ Virginis sacra, caput Comitis Serini inter alia Sigethanorum jam interfectorum militum capita, palo non tam longè à terra affigitur, & jactu unius lapidis ab Imperatoris tentorio collocatur. Circa etiam undiquaque signa seu vexilla Sigethana transversim cuspidibus in terram defixis stabant. Sic ea tota die caput Comitis Serini in illa platea palo affixum conspiciebatur. Nec enim Turcæ unquam conquieverunt, sed sine intermissione caput illud sæpe dictum Comitis Serini, & reliqua Sigethanorum militum, quæ in unum acervum comportata congestaque erant capita, spectatum contemplatumque venerunt. Singulis etiam Turcis, qui Sigethani militis caput ad Cæsaris, vel illius loco Mehmet Bassæ, tentorium attulissent, decem aurei nummi seu ducati numerabantur.

Septemb. die nona, Lunæ, summo mane Mehmet Bassa Sokolovitschius Cæsaris gener, & supremus Consiliarius, Domini Comitis Serini caput Budam seu Salinum fratri suo Mustafa Sokolovitschio Budensi Bassæ, mittit, quod, cum accepisset, serico statim involvit, subtilique linteo tegit, & per duos rusticos Taurinum, quod ab aliquibus etiam Bregetum dicitur, in castra nostri Imperatoris ablegat. Inde, porro per Balthasarum Batshani multis cum lachrymis summoque mœrore, Tschakaturnum delatum, ibique Monasterio D. Helenæ, in fornice seu Mausoleo, quo Catharina prima ipsius

uxor de Frankenpanibus, felicitis memoriæ, cum filia & duobus filiis inclusa, quiescit tandem sepulchrum, terræque mandatum est: Cujus animæ DEUS Opt. Max. in Regno cælorum æternam quietem largiri dignetur.

E P I T A P H I U M

ASCRIPtum SEPULTURÆ

IN TSCHAKATURN,

Ejusdem Illustrissimi Comitis

NICOLAI ZRINII, &c.

ILLUSTRISSIMO COMITI NICOLAO ZRINIO Torquati ex sorore nepoti, à CAROLO V. post Viennam obsidione solutam, quod in ea adolescens adhuc & tyro, multa & præclara confecerat, equo auroque donato, ad Budam & Pestum pulchra per facinora summa cum laude probato: Croatia, Dalmatiæ & Sclavonia Bannato, Tavernicorumque Regalium in Pannonia Magisterio singulari cum Prudentia functo, copiis Cæsaris ad dextrum Danubii latus à FERDINANDO Primo, & MAXIMILIANO Secundo Imperatoribus Præfecto: Victis sæpissime, fugatis, captis, cæsisque hostibus: Infauftissima postremum funestissimaque Sigethi expugnatione, cujus arcem contra innumerabilem Solymanni Turcarum Principis exercitum, facta eorum ingenti & memorabili strage, diutius quam viribus par fuerat, defendit, defuncto ibidem Solymanno, totius orbis flagello, pulcherrimè absumpto, bellicæ gloriæ fortissimo, invictissimoque Duci, de se publiceque: B. M. P. P.

Vixit annos quadraginta octo, occubuit septimo Septembris, Anno Virginei partus

1566.

ALIUD.

Hostibus ut vidit diis & cedere satis
Credita Virtuti mania celsa sua.
Servata à me olim, nunc me servabitis, inquit
Arces, & pugnant ZRINIVS occubuit.
I modo, te jacta quantumvis Roma: Lyburnis
Et sunt quam mortem pectora despiciunt.

In ejusdem Illustrissimi Comitis,

NICOLAI ZRINII, &c.

EPICEDION PAULI FABRICII,

Cæs. Mathem. Med. Doct. & ordinarii
in Archigymnasio Viennensi
Professoris.

Pro patria charam Virtus effundere vitam
Tempore (cum trucidibus premere tur ab hostib.) nullo
Sisuit (ut certe semper fuit) ullum unquam
Inclita non poterit pietas, non inclita Virtus
Præferri tibi ZERINIA Comes inclite gentis.
Tantus amor patria, fidei tibi tanta cupido
Præstanda, tibi tantus erat profligere Turcas
Ardor, ut hunc sola satiares inclite vita.
Nam neque moverunt te visq, minaq, precesq,
Urgentis variè frangentisq, omnia Turca
Nec promissa salus, nec desperata salutis
Eripere & vitam, quæ sola supersuit hostis

Debebas

Debat ferus ille tuo trux ille potiri
 Corpore, si vellet tandem. Quæ gloria talem?
 Quantus honorq; tuam sequitur Comes inclyte mortē?
 Virtutis solida studium, patriaq; salutis
 Cura tibi mortem, laudem simul illa perennem
 Et talem peperit, qualite vincere nullus
 Ullius Historia victor queat, aspice fastos
 Actaq; Romani populi, tibi Curtius isthic
 Forsitan est similis factō, sed causa priores
 Fert tua, si sacros reputabimus ordine libros,
 Fortē Machabao laus est communis Juda
 Et simili factō tecum; sed quicquid & hoc est
 Obriceo, dum qua restat possessio vite
 In Christo aterna tibi debita redditur, Ergo
 Hic tua fama tuo summam cum nomine laudem
 Promerita est, memoriq; etiam nunquam excidet avo.
 Dicēris pius esse Comes, fortissimus Herois,
 Non tantum patria defensor, & inclytus armis
 Miles, magnanimus tutor sed totius orbis
 Christiadum. Cælo tandem fulgente receptus
 Heroas inter qui sanguine posteritati
 Consulere suo, quibus est servare decorum,
 Sic patriam visum, caperet ne mœnia turpi
 Deditione ferox hostis, qui rumperet omne,
 Fuisq; piūq; bonis cum moribus omne fugaret,
 Heroas inter tales Comes inclyte vivis.
 Funestas qui Turca acies atque arma furentis
 Sæpe repressisti aut vicisti, sæpe fugasti.

EPITAPHIUM.

Zerina gentis Comes hic jacet inclytus ille
 Pro patria vitam, qui dedit ipse suam.

ALIUD M. CASPARI SITNIR,
 Labacens. Ethices in eodem Archigymnasio
 Professoris ordinarii.

Qui Machometigenas pulsavit sapius hostes,
 Sapius & viliis hostibus ibat ovans:
 Pro templis, cultuq; pio, pro pace fideq;
 Arma ferens Scythicos depopulatus agros
 Insignem proprio peperit qui sanguine famam,
 Fama sequuntur vix imitanda viris:
 Hac nimis angusta ZRINVS tellure quiescit,
 Qui pater armorum præsidiumq; fuit.
 Magnanimū meritō monstrant tot ab hoste triumphī,
 Testantur fidem mors, modus, urna, locus.
 Terra Lyburrja gemit, dolet Austria, luget ademptum
 Ipsum Europea nobile clima plaga.

NUMERVS TURCARVM
interfectorum.

Periēre autem sub Sigetho (ut Janitscharorum
 Capitaneus Budensis ex castris Sigethanis Bu-
 dam versus iter faciens in urbe Tulnia retulit)
 Turcicorum Equitum octodecim millia, Janitscharo-
 rum septena millia, quæ omnia computata viginti
 quinque millia efficiunt. Hi saltem libris inscripti
 continentur, exceptis reliquis levibus & nullius mome-
 ni hominibus, & iis, quorum numerus scripto non
 est comprehensus. Ex Primatibus autem & summi
 nominis Turcis occubuerunt Miserskius, Bassa Al-
 portuk, Bassa Capitschius, id est, Cæsaris supremus
 Cubicularius, & Bassa Hasnadar, hoc est, Cæsaris
 Camerarius, seu ærarii & rei numariæ Præfectus.
 Ex Capitaneis autem, quos Wegos nominant,
 plurimi interfecti sunt, quorum certus numerus

ignoratur. Eos enim floccipendunt vilique æsti-
 mant, dicentes, isti tantum sunt Cæsaris servi &
 captivi. Hoc verò certò credendum est, insignem
 ibi Turcarum copiam interiisse, dici namque vix
 potest, quàm multi assiduis ictibus Sigethanorum
 tormentorum ceciderint atque inexpugnatione
 trucidati sint. Adhæc infinita cadavera passim in
 ipsis fossis occisa jacebant, ut inde in arceim usque
 gravissimus fœtor teterrimusq; odor dimanaverit.

HIERONYMUS WOLFIUS COMITI

SERINO atque Præsidio Sigerthio,

Anno 1566.

Invisi Heroes, memorandi laude perenni,
 Ah valuisse nihil vota precesq; meas?
 Scilicet hoc nostrum scelus & dementia fecit,
 Vestra quidem Virtus inviolata manet.
 Corpora fessa jacent; sed fortia corda triumphant,
 Nullaq; de vobis Turca trophæa tulit.
 Vestra fides non fracta minis, non fracta furore
 Hostis, ad extremum perstitit usque diem.
 Mortali de stirpe sates cecidisse dolemus.
 Sic tamen est ingens occubuisse decus.
 At nos Christicola vel inani tempora luxu
 Perdimus, & paucos publica damna movent:
 Vel malè civili maculam sanguine dextra,
 Sanguine Threicio quas rubuisse decet.
 Fatalis stupor & furor impia pectora versat,
 Vota licet maneant, spes tamen ægra fugit.

Idem; Præsidio Julæo.

Hei miseri, qui vos decepit perfidus hostis?
 Servat cum libuit, quam dedit ille fidem.
 Bis miseri, quod degeneres cecidistis inulti
 More bonum, nec vos lausvè decusvè manent.
 Præstiterat servasse fidem vitæq; profusa
 Sanguine Threicio triste rigasse solum.
 At vos Christicola memores ne fidite Turcis,
 Cedere certa salus, cedere nulla fides.
 Mors & in ignavos torquet sua spicula, fortes
 Pro patria & vera Religione cadunt.
 Non obitus fraudi, sed erit victoria laudi,
 Non Deus hanc nobis, crimina nostra negant.

Idem, In Germaniæ stuporem.

Jam tuæ res agitur, paries tuus ardet, ab alto
 Culmine tota domus collabefacta ruit.
 Sigettum perit, non Julia castra supersunt,
 Extremum metuit mœsta Vienna diem.
 Pannonias non esse vides tua mœnia? Turcus
 His ruptis, in te Marte furente ruet.
 Ardebunt villa, succumbent oppida, ferro
 Turba cadet diris excruciatæ modis.
 Eripiuntur opes, libertas, jura, Libido
 Victoris sævi jura cruenta dabit.
 Corporis hac mala sunt & in omnem posteritatem
 A semel exorto fonte perrennè ruunt.
 Sæva quidem, sed sine suo claudenda. Quid istud
 Captivas mentes quod ferus hostis habet?
 Dira salutifero dicit convitia Christo,
 Hunc etiam pubes nescia sæpe negat.
 Sæpe senex & annis melioris egentes,
 Proh scelus, hoc spreto, te Mahomete, colunt.
 Vulgus iners quid enim nisi quæ præsentia, curas &
 Arbitrio Domini se putat esse piū,
 Non spectat cælos, nisi cum mors atra fenestras
 Intrat, & in fovea suis lutulente jaces

*Hac tu non cernis? non curas plumbea? nummis
Dum parcis, vitam prodis iniqua tuam?
Indulges odio in fratrem, negligis hostem,
Quo nil terra magis, nil mare, triste tulit.
Num tibi Religio cura? quis credere possit?
Qua rixas nulla Religione moves.
Colatrix culicis, gibbosi terga Cameli
Deglutis, rectum quodlibet esse putas.
Omnia praeceptis facimus contraria Christi,
Ignorant Christum pectora, lingua sonat.
Sed non ignorat nostra impia pectora Christus,
Ille dari toties non sibi verba sinet.
Quid dicam vates infelix? talia Musa
Carmina non dicant, fata sed atra cient.
Imperii nam cum perituri terminus instat,
Approperantq; truci fata severa gradu,
Immeritas ne forte putes excindere gentes
Ardua vel frustra vertere Regna Jovem:
Non Deus exitus non diro fulmine gaudet,
Incolumes potius quoslibet esse cupit.*

*Namq; bonos firmo semper munimine cingit,
Et vetat hostili clade perire pios.
Ast ubi negligitur pietas, calcatur honestum,
Crimine, cum vitium supplicioq; caret,
Tum DEVS infesto disturbat perdita vultu
Regna, nec hac patitur stare superba diu,
Ille sed ex imo quatiens fundamine terra:
Fulminea incendit precipitatq; manu.
Integra staret adhuc (heu jam palus atra) Gomorra
Ni foret incestis mersa libidinibus.
Staret adhuc Constantini pia Regia, tantas
Ni Regnum discors dilacerasset opes.
Et tu stare queas GERMANIA: cura salutis
Si tibi tanta foret, quanta pericla vides.
Si tibi privatis potior sit publica rebus
Cura, simul percutit, quos vehit una ratis,
Servanturq; simul, qui commoda publica spectant,
Publica privatis, qui sapi, anteferet.
At si despicias GERMANIA. Plura volentem
Destituit calamus, scribere, lingua, loqui.*

F I N I S.

HISTORICA DESCRIPTIO
SUSCEPTÆ A CÆSAREA MAJESTATE
EXECUTIONIS
CONTRA S. ROMANI IMPERII REBELLES,
eorumque Receptorem, & captæ urbis Gothæ, soloque æquati
castri Grimmenstein, Anno Domini 1567.

13. Aprilis.

ANNO salutis nostræ M. D. LXVII. Germania bellum habuit, susceptum decreto, & gestum sumptibus communibus omnium Ordinum Imperii adversus Grumbachianæ conjurationis Duces, ac horum Receptores, Duce Illustrissimo Principe Electore Saxoniz, Augusto. Huic enim sententiæ in proscriptos promulgatæ executio, ac tota belli summa ab Imperatore ac cæteris Ordinibus uno consensu demandata fuit. Causæ belli & occasiones sic se habent: *Guilhelmus Grumbachius*, ex Nobili quidem stirpe in Orientali Francia natus, sed à vera Generosi animi Nobilitate alienus, & factiosis consiliis ac molitionibus à prima ætate magis, quam Virtutum studiis deditus, atque ab his celebris, *Vasallus erat Antistitem Würceburgensium; sed ab his, ad Albertum Marchionem Brandenburgensem sese contulit.* Cui adolescenti incitato adversus patrum optimi Principem Georgium Marchionem, consiliorum minimè feliciū aut salutarium autorem, & ad pessima quæque, atque ipsi tandem, & familiæ perniciosā, magistrum & incitorem sese præbuit. Aliquantò post, eundem sumptibus impen- sis in bella Caroli V. Imperatoris & immodicis aliis profusionibus exhaustum, ac egestate per sese in- hiantem vicinorum Antistitem terris, & opibus, cum ad bellum illis inferendum impelleret, idque

jam motum, ut Architectus arcanorum consilio- rum præcipuus, magno studio & artibus ac technis mirabilibus instrueret, ac foveret, *Würceburgensis Feudum illi ademit*, quo tamen semetipsum spolia- vit violatione fidei ac jurisjurandi erga Dominum Feudi. Hac de re Marchione Alberto tandem omni sua ditione exuto, & in exilio mortuo, Antistit *Melchiori è gente Zobela litem ille audacter movet*, & tanquam nihil meritis tale, nec ullius culpæ reus, conatur evincere, sibi hujus quicquid fecisset, id facere licuisse integro & incolumi juramento, pro- pterea, quod quamprimum offensio nata inter An- tistitem Francium & Marchionem Albertum, in dissidium primum, mox in bellum erupisset, ex pacto inter hos convenisset, Vasallis utrinque mili- tantibus fraudi non fore, si pro iis, quibus servirent Dominis, arma ferrent contra feudi Dominos. Quod ipsum tamen per se quidem vero minimè consentaneum, nullis deinceps documentis com- probare Grumbachius potuit. Re igitur aliter comperta, cum non statim, nec ita ut vellet, sua re- ciperet, *Antistitem per subornatos sicarios ex urbe Würceburgo in arcem per Mæni pontem ascensurum, aliquot sclopetorum ictibus insidiosè interfici.* Sicarii evadunt, nec tunc agniti sunt, quod parricidium velatis faciebus perpetrassent. Non longo tamen temporis intervallo post, in Lotharingia capitur

ex li.

exlicariis unus Christophorus Krecerus, qui seu metu Grumbachii, cui multos annos serviverat, seu ex occultis aliis obligationibus erga Grumbachium, seu tribuens hoc beneficiis ab eo acceptis, se authorem parricidii professus, cum in itinere frequentibus suspiriis ac gemitibus Dominum accusasset, vitam sibi ipsi noctu laqueo finivit: Quod, ut existimatum fuit, tormentorum cruciatus reformidaret & supplicium, vel quod antevertere abrupta vita cuperet: quæstiones in Dominum, ad quas servari ac duci senon ignorabat.

Succedit Zobelus alius ex Würzburgiorum familia, huic litem renovat Grumbachius. Res agitur velitationibus scriptionum. Antistites ex archivis bellis tempore interceptis, proferunt ac detegunt artes & machinationes Grumbachii. His, etsi Apologias opponit, refertas non tam refutationibus eorum, quæ objiciebantur, quam anticategoriis; tamen ut erat vir ingenio astuto ac vasto, timidoque & crudeli, his non confidens, sed aliis præfidiis opus fore cernens, *animos Nobilitatis Germanica occupat, querelis atrocibus ac speciose ad fallendos imperitos exaggeratis de injuria, qua per vim innocens ipse afficiatur ab Antistite Würceburgensi, à quo excluderetur avitis possessionibus, nullo suo merito, ut præ se ferebat, per fas nefasque.* Contra hanc si Antistitis Tyrannidem non defendatur, ostendit exemplum nociturum Nobilitati universæ. Impune enim deinceps Principes auctores esse quævis in subjectos ipsos homines: Nobiles, quocunque juris prætextu, & hos in turpem servitutem redactos, seu mancipia rustica oppressuros. Simul autem latebras quærit ac receptus, ubi rudo versetur, conflataque occulte conjuratione minime contemnenda, sese & armat munitque in præsens, & si foret opus, ad rem bello etiam deinceps decernendam instruit. Ex Ordine Equestri igitur, non exiguum sociorum numerum comparat. Inter hos fuere plerique, qui Marchionem Albertum infelicibus atrociniis Germaniam pervastantem secuti, ea occasione in notitiam & familiaritatem Grumbachii pervenerunt. Ac præcipui quidam, Guilhelmus Steinius, ejusdem apud Antistitem Würceburgensem criminis reus, ex eadem causa, Albertus Rosebergius, Ernestus Mandeslavius Saxo, Jodocus Zebicius, & plures alii.

Sed quod intelligeret Nobilitatem solam nec auctoritate, nec viribus, nec opibus tanta rei parem futuram, si potentiores Principes adversarentur, nec protinus omnes ex hoc ordine hæc consilia probaturos, atque à suis Principibus discessuros esse: Denique si quid à nonnullis, non universis moveretur, conatus seditionis speciem esse habituros: Idcirco re deliberata, dat operam, ut ad præsidium Nobilitatis adjungat patrocinium Principum, gratia, auctoritate, affinitatibus potentum. Præfert autem ceteris Duces Saxonie fratres, Johannem Fridericum Secundum, & Johannem Guilhelmum, Johannis Friderici Electoris olim filios, tanquam proximos vicinos, & suo judicio huic telæ, quam instituebat, pertexendæ accommodatissimos. Eos enim ex collectis adeptisque per Parentem studiis hominum, norat gratia valere apud promiscuam multitudinem, augente favorem commiseratione ex memoria cladis perpessæ in bello Germanico, titulo defensionis Religionis. Apud hos ita sese infi-

nuat, ut alterum natu maximum Johannem Fridericum de sua causa bonitate persuasum, & maximis fiduciis impletum, gloriosoque titulo Parentis, Patroni, Protectoris ac Vindictis Nobilitatis Germanica infatuatum, facile sibi devinxisset: Alterum Johannem Guilhelmum, quanquam sæpe ac mirifice tentatum, circumvenire tamen, atque in suas pertrahere partes nequiverit. Qua eum de causa Grumbachius cum non posset non odisse ac metuere, quin vicissim inflammaret fratrem odio illius, & ad minitanda ei ac struenda extrema omnia impelleret, continere se non potuit. Sed Johannem Fridericum, ut postea res docuit, constat sua voluntate deceptum esse, vel iis potius persuasionibus delusum, quas ex promissis amplissimis Grumbachii conceperat immensas, fore scilicet, ut rebus motis restitueretur ipse in paternas & avitas hæreditates universas, Electore Saxonie Augusto, vel per fidei commissum sub lato, vel si hac non succederet, per concitamentum tota Germania suæ causæ prætextu Nobilitatem, excusso.

Nactus igitur Grumbachius patronum, non tam opibus, quam factiolorum magna ex parte hominum studiis potentem, nidumque opportunum ad quævis facinora patranda, & fretus Nobilitatis erga se affectione ac promissis, quod scriptionibus partis adversæ valde prægravari sese animadvertet, ac videret causæ suæ cognitionem vel lentius idcirco processuram esse, vel tandem exitum habituram alium, quam speraverat, decurrit ad alia consilia, suo more fraudi, si finem suum consequeretur, violentiam miscens. Semetipsum ergo suæ causæ judicem facit, ac *congregatis clam miro astu seditiosa conjurationis sociis circiter octingentis*, solo in loco ea in parte Orientalis Franciæ, quam Eisfeldium nominant, ad Würceburgum hoc comitatu nocte, maxima festinatione accedit, effraetisque sub horam tertiam matutinam portis, urbem nihil tale somniantem ingreditur, capit, diripit, Canonicis, qui adfuerunt, extorquet transactionem diu præmeditatam atque quæsitam, imponit iisdem cum juramento auctoritatem perpetuam parricidii perpetrati, adimittens omnem inquirendi de authoribus potestatem, recipit sua universa, & promissum exprimit syngrapha sancitum, de grandi pecunia constitutis vicibus solvenda. Hoc peracto facinore, in nidum revolat suum. Imperator Ferdinandus atrocitate facti graviter offensus, mandat, ut in judicio publico Camera, ob usurpata seditiosa conatu in privata causa incompertam hætenus violentiam, reus peragatur violatæ, non tantum fidei erga Dominum Feudi insidiosæ circumventum, sed & pacis publicæ in Imperio contra leges, pessimo ac perniciosissimo ad omnem posteritatem exemplo, reum cognitum ac declaratum condemnat ac proscribit, simulque eos omnes, qui hæc perpetrantes adjuvarunt. Non magni faciunt proscriptionem conjurati, fiducia sui receptus; sed factum excusant, ita tamen, ut non in vindicta se peccasse, sed modum excessisse in vindicando agnoscant, ac culpam hac in parte deprecantur: Transactiones autem vi extortas, velint ratas esse ac firmas. Fovet, tueretur & excusat eos multo magis ipse Johannes Fridericus Saxonia Dux, ac ne quid hujus à se in contemptum Imperatoris Majestatis quisquam fieri suspicetur, prætextum comminiscitur minimè probabilem, cur refugia eis præbeat,

præbeat, nimirum ut plura conaturos reprimat atque coërceat. Postulatur interea & ab Electore Saxonia, ne Grumbachianæ causæ deesse velit, qui cum se parricidiis & seditiosis latrociniiis nunquam patrocinatorum ostenderet, occasionem illis primam præbuit, odia jam olim concepta, sed, pressa ac dissimulata hæctenus, effundendi. Nec petium id fuit, quod tale aliquid ab eo expectaretur, sed quod prætextus insidiis quæreretur. Sapiens Imperator, quò hæc spectent, minime ignorans, perstat in sententia, & *indicto Conventu mandat Principibus Imperii.* Anno quarto & sexagesimo, ut *Wormatia per Legatos consultant,* cum de aliis Imperii negotiis, tum verò & de pace publica maiore cura firmanda ac munienda. In eo Conventu decretum fit, *de incendio in Germania præsidio equitum mille quingentorum.* Horum mille Duci Saxoniae Electori Augusto, quingenti Duci Juliacensi attribuantur, e, lege atque conditione, ut sint *ceu custodes pacis publica in utraque Germania,* & si quid commoveatur à Grumbachianæ conspirationis focis, mox inter initia exoriendi incendio ut occurrant, idque priusquam sese diffundat, restinguant. Moritur interea Ferdinandus, succedit Filius Maximilianus. Huic causam commendat Würceburgensis, flagitans executionem publicatæ à Parente sententiæ in hostes suos ac parricidas.

Ab eo tempore *Grumbachiani* nusquam satis tuti *Gothæ* apud Ducem Saxoniæ Johannem Fridericum *sepe continent.* Conveniunt ibidem crebrius & quidem magno numero socii conjurationis. Conferunt consilia, acuunt odia in Electorem Saxoniæ multis incitationibus, tanquam is ille sit, qui solus obstat & prohibeat, ne imperet Grumbachius, quæ postulat, neve, quæ molitur, perficiat, denique qui solus Nobilitati, ejusque libertati adversetur, & gravis sit atque intolerabilis. Nullo enim alio speciosiore commento Nobilitas decipi, & his factionibus implicari poterat. Nec talia occultè sparguntur, sed palam vagantur per ora hominum. Invitantur ad societatem plures alii, conciliantur Principi Johanni Friderico quicunque rei bellici periti, & a clientelis equitum ac pedum instructi habebantur: Conducitur horum opera magnis stipendiis, confluunt inter hos & alii latrociniiis assueti ac dediti, admittuntur, imò cupidè excipiuntur, quibus propter æs alienum, perpetrata latrocinia, & similia scelera, locus aut receptus sub Electore Saxoniæ non conceditur, infestantur inde & terræ Electoris Saxoniæ, & via publica latrociniiis, ab iis, quos dulcedo præda Würceburgensis inescarat, & ex quidem maxime, quæ terras Electoris Saxoniæ attingunt. Ostenditur multis in rebus animus erga hunc planè hostilis, molitiones tamen occultantur. Elector Saxoniæ contra dissimulatis initio injuriis, ignarus etiam insidiarum, quibus vitam suam & jugulum peti deinceps cognovit, hortatur, orat, obtestatur patriuelem, Ducem factionis seditiosæ cum satellitio universo à se ut dimittat, & sibi ipsi suisque hac in re ut consulat, commemorat pericula, quæ proposita sint, revocat in memoriam hæreditaria Ducum Saxoniæ pacta, quibus diserte cautum sit, hostes publicos aut privatos, & ab Imperio proscriptos, ne pars alterutra hospitio excipiat, aut defendat. Idem faciunt & alii Principes, atque in primis sollicitè & ac-

curatè, Fridericus Palatinus Elector ad Rhenum, & Philippus Landgravius Hassiæ, socer uterque, Palatinus & de eventu vaticinatur, ni pareat, præfagiens id, quod accidit. Et Electorem Saxoniæ Augustum cum Duce Johanne Guilhelmo hac etiam de causa Lipsiæ convenit, ut si offensum à genere reperiat, placet. Venerat autem in Thuringiam Palatinus, ut compositis dissidiis, quæ inter fratres Grumbachius alterius odio accenderat, & multos annos aluerat, sublataque diffidentia, quæ nata ex nimis Johannis Friderici, & clam structis insidiis, fraternam benevolentiam valde languescerat, confirmata denique partitione hæreditatis, quam diu Grumbachiana factio presso altero impediverat, & nuper vix ægrè Johannes Guillelmus obtinuerat, fratres generos inter sese reconciliaret.

Hæc dum hoc modo geruntur, *appetit tempus primorum Comitiorum Maximiliani Imperatoris.* In his, re in omnem partem accuratè pensitata, cunctis suffragiis *renovatur sententia proscriptionis, extentisq; in Receptores & Auxiliatores, ad penam partem condemnatos, solenniter publicatur,* proclamante eam Heroldo Imperii præscripto, post datum tubis signum & tympanis. *Duci Electori verò Saxoniæ Augusto demandatur ab Imperatore acceteris Ordinibus decreta in proscriptos & Receptores, ni pareant, executio,* & imperantur auxilia quatuor Germaniæ Provinciis, Thuringiæ vicinioribus, utrique Saxoniæ, superiori & inferiori, Franciæ Orientali & Westphaliæ. Fit & decretum, ut missa Legatione jubeatur Johannes Fridericus tradere proscriptos in manus Imperatoris, aut victos, ubi ille velit, sistere. Id nisi faciat, in pari eum tanquam Receptorem cum ipsis culpa & condemnatione indubitato futurum. Idque denunciari ei palam ac diserte proscriptionis formula, quæ ex decreto Imperii antea promulgata fuit, contra proscriptos, & eorum Receptores.

Priusquam ex Comitibus domum rediit Dux Elector Saxoniæ, comprehenditur non procul à Dresda ob furtum, quidam natus prope Fribergum Misniæ Johannes Bœm. Hic Dresdam adductus ex sese sponte, non interrogatus, enunciat, conductum se esse à Grumbachio, ut Electorem incautius ac fere sine satellitio vagantem in sylvis, aut feras infestantem, globo traheretur, & ad eam eadem se sclopeto instructum esse. Idem post tormentis examinatus repetit. Capitur & alius grassator insignis, Erfordiensium hostis, Philippus Plats, qui inter alia confiteretur, sibi quoque à Grumbachio, si insidias, quæ parantur Electori, adjuvare velit, præmia proposita esse. Sed assentiri se noluisse. Nec dissimilia his testimonia alia deferuntur ad Electorem ab inclytis & Nobilibus Viris, Gunthero Comite Schwartzburgico, & Christophoro Zebicio, ex ore Grumbachii excepta. De his Elector Saxoniæ edocet patriuelem Johan. Fridericum, amantè eum commonefaciens, & propinquæ necessitudinis & pactorum, conventorumque jurejurando non semel firmatorum, quibus expresse caveretur, ne refugia aut receptus ullus præbeat, aut ferat auxilia alterius hostibus, inimicis, obrectatoribus, publicis grassatoribus, transfugis: Se hortari eum, ne retineat secum, quos ex indicibus ceterorum hominum didicerit, & suæ vitæ, & suorum subditorum, aliorumque qui-

commer-

commerciorum causa Regiones suas adire ac frequentare consuevissent, fortunis & facultatibus insidiari. *Johannes Fridericus* è diverso, & Legatis ab Imperio missis coram ac scripto, & Electori Saxoniae literis insolentius in eam sententiam respondet, ut de auctoritate Imperatoris & Senatusconsulto publico detrahendo iteratam proscriptionem non obscure damnet; tanquam in sui odium & oppressionem paucorum suorum inimicorum artibus extortam, & Grumbachium atque complices audacter excusando collaudandoque, & ab omni culpa vindicando, suosque fideles Consiliarios vocando, Imperatorem inconstantiae arguat, tanquam contraria iis decernentem, quibus sibi per se & alios antea potestatem fecerit Grumbachianos retinendi: Electorem verò Saxoniae non obscure amplius aut ambigüe, sed ex proposito, disferre & acerbè noter, & falso atque iniquè traducat. Intexuntur scripto Grumbachianae epistolae, objectum de conductis & emissis sicariis crimen diluentes, excusatione prorsus inter se discrepante. Quod enim initio inficiatur imprudenter, & derivat à se in alios, id ad extremum ita confitetur, priora prodens, ut nisi Elector desinat oppugnare ipsum, non defuturos minitetur, qui eum quoquo modo tollant.

Et si autem Johannes Fridericus simulatè tandem praese fert, se proscriptos dimissurum; perseverat tamen in proposito, ac pertinaciter illis re-tentis, nihil non conari pergit & moliri, confirmatis magis de iis, quas Grumbachius ostenderat pollicitationibus, belli Turcici apparatus, & securis deinceps cladibus ex Sigethi & Juliae expugnatione: Quo nuncio nihil illis latius, nihil optabilius accidit. Eam tam obstinatam pertinatiam Ducis Johannis Friderici, & Grumbachianorum molitiones tam perniciosas, cum propinqui Principes in bellum certum erupturas, & Principitum allaturas esse cernerent, redeunt ad priora consilia, instant & urgent apud Johan. Fridericum monendo & obtestando, ut sententiae Imperii paciscat, nec sua sibi pervicacia temerè periculum creet & attrahat, quod sit multò majus sua opinio-defuturum. Non inovertur his Johannes Fridericus, sed bellum manifestius moliri, comparare ad urbem muniendam necessaria, sollicitare ad conjurationis societatem Principes alios, & auxilia quaerere incipit, missoque Legato Schwinfurtum, quod in Francis oppidum est Imperii liberum, Octobri mense, Nobilitatem Francicam, quae convenerat deliberatura de suppetiis ferendis Imper. adversus Turcas: Hanc ergo instigat, ut se Duce Grumbachianae causae atque conjurationis defensionem suscipiant, & communis belli socii sint. Ea res & Imperatorem superbo atque contumelioso responso prius exacerbatum gravius irritavit, & propinquis Principibus metum ac solitudinem auxilii. Nulli ergo operæ, nullis sumptibus parcunt Elector Palatinus ad Rhenum, & Landgravius Hassiae, cumque his Guilhelmus Juliacen-sis avunculus. Iterum per Legatos Duci Johanni Friderico inculcant, & obedientiam Imper. debitam, & pericula in ipsum redundatura, si non obtemperet. Offerunt se arbitros earum controversiarum, quae Electori Saxoniae & Johanni Friderico intercesserant. Elector Saxoniae responder, nihil sibi pace gratius esse, nihil se quicquam armis civilibus pejus abo-

minari ac detestari, idque se non obscure ostendisse ac docuisse haecenus, demonstrat exemplis innumeris patientiae penè nimiae. Idcirco, ne nunc quidem sese suo loco paci publicae & concordiae inter se & agnatum patruelem defuturum. Posse se arbitros illos ac disceptatores ferre privatarum controversiarum & injuriarum, quibus sit affectus multiplicibus à Johanne Friderico, salva tamen sua dignitate. Causam verò proscriptionis non suam esse privatam, sed Imperii publicam. Alter & tractationes & conditiones omnes insolenter recusat. Imperator autem & quod tendant, & quorsum evasurae sint haec Johannis Friderici ac proscriptorum machinationes, ni maturè reprimantur, prospiciens, nec cunctandum ratus, manifestè jam inclinatis animis multorum ex Ordine Equestri ad seditionem, & res novas ac motus novos penè palam spirantibus, Electorem Saxoniae mandati dudum ab Imperio accepti admonere, & impellere atque urgere non desinit, ut obsidionem Gothae accederet, festinatione & occultatione tanta, quanta omnino fieri possit. Ostendit quantum in mora periculi sit futurum, si coactis, quae concitare atque excire non desinant, auxiliis, armati suas experiri molitiones incipiant. Destinat Electori Saxoniae Legatos seu Commissarios, Comitem Ottonem Ebersteinium, Fabianum Schoneichium, & Christophorum Carolovvitiū, Equites auratos, quorum consilio & auctoritate Elector uteretur. Hoc publici magis quam privati periculi respectu Elector Saxoniae permotus, quanquam abhorreret ab hoc bello propter patriam, propter cognati sanguinis jura, propter familiae nomen, & alias causas. Quod tamen detrectare auctoritatem Imperii non liceret, serio in deliberationem de concludendis intra urbem & obsidendis cum Receptatore suo proscriptis incumbit. Ac rem omnem celerè arcanoque consilio ad eum modum instituit: Media & aspera Hyeme, ut ante urbem proscripti prius armatas acies conspexerint, & bellicorum tormentorum exaudierint fragores, quam hostiles apparatus somniant, securi nimis Imper. Ungarico bello discenti occupationibus, & contemptu non Electoris tantum Saxoniae, sed & universi Imperii Romani. Hac celeritate obsessis facultas tutò elabendi, colligendique auxilia idonea ac sufficientia, & alios concitandi, adempta fuit. Primae in conspectum urbis equitum turmae peditumque cohortes educuntur, pridie Natalis Domini. Praemittitur ab Imper. quidem per Caduceatorem denunciatio, qua subditi absoluti à juramento Johanni Friderico praestito, jubentur, illo deserto, agnoscere & sequi Johannem Guilhel-mum. Ab Electore verò Saxoniae, tanquam designato belli Duce, cautio demandati officii rationem, & parandi necessitatem in justa ac legitima causa exponens. Sed quod adhuc pauciores numero essent equites & milites, quam quot intercludendis itineribus undique, comineatuique intervertendo, & auxiliaribus copiis arcendis satis essent, factum est, ut obsessi ex vicinis oppidis delectorum civium multitudinem mediocrem, sed magna ex parte imbellem, intra urbem compulerint, ex direptis pagis verò non exiguum rerum fruendarum copiam in arcem importarint. Crescente paulatim ad urbem exercitu, ex concursu militum & accessionibus sociorum auxiliorum,

cum bellum minimè ex sententia Ducis absenti administraretur, nec quicquam tantis dignum copiis gereretur, plerisque in rapinas magis ad prædam, quàm oblationem intentis, ipse eo proficiscitur Elector Saxonie, decima quarta ab obsidione die. Et quod belli leges postulant, cum patruclæ Duce Johanne Guilhelmo, dispositis in ordinem, aciei forma, ac circumductis propinquo intervallo copiis universis, deditioem fieri flagitat, qua denegata, non multorum dierum spatio, mira arte ac festinatione, distributis operis, nocte dieque instans & urgens, omnem circumcirca urbem & arcem fossis, aggeribus, & castellis circumdat, fossis atque aggeribus tam propè ad urbem perductis, militumque completis, ut occasio esset & facultas militi utrique, obsidenti & obsesso inter se colloquendi. Nec impediri hæ operæ ullis quantumvis insolitis dispendiorum assidue magno numero immanium tormentorum fragoribus, emissorumque globorum seu procellis poterant. Dum hæc opera ad urbem parantur, à nocturnis excubiis dejiciuntur, internuncii ex arce missi cum literis & auro signato ad Ernestum Mandeslaviu, Aureorum erant quater mille pondere Rhenanis leviores, auro pares, notati insignibus Electoralibus decussatim secantium sese binorum gladiatorum, & inscriptione vendicante dignitatem Electoralem Johanni Friderico à natalibus. Literæ characteribus exaratae erant inusitatis. Hi agniti, & arcanas obsessorum machinationes, & Magistros equitum, militumque, Tribunos, socios atque complices conjurationis omnes patefaciunt, quorum multi sui purgandi causa, ad Electorem Saxonie & Legatos Imperatoris literas scribunt. Nonnulli in castra deinceps veniunt, aliqui malè sibi conscii fuga salutem quaerunt. Paulo post diversis, dignisque fide indicibus planè cognoscitur, Receptatori & proscriptis constitutum fuisse, sub initium Veris Equitum cogere millia octo, peditum legiones quatuor, duabus diversis in partibus Germanie, in Westphalia ad Rhenum usque, & in Marchia ac finitima huic Pomerania.

Westphalicis id negotii datum esse, ut per Episcoporum ditiones ad Rhenum, impetu in Fræconiam facto, in hac, quæ Antistitum sunt, ac deinceps in Thuringia, quæ Electoris Saxonie sunt, ut subigerent ac depopularentur, urbes Mühlhusium, Northusium & Erfordiam grandi pecunia ut mulctarent: Erfordienfes omnibus extra urbem fundis, prædiis, pagis & oppidis ut exuerent: Marchicis verò & Pomeranicis, ut oppresso Electore Saxonie, occupataque ac direpta passim ditione, munitiores urbes, seu vi, seu ditione caperent. His perfectis, crearetur Princeps Johan. Fridericus ad Wittebergam Elector Saxonie, & ubi coissent exercitus ambo, idem saluaretur exemplo Romano veteri, ab universo milite Romanus Imperator: Redigerentur in Ordinem Principes cæteri: Tollerentur sese submittere recusantes: Equestris Ordo subtractus Imperio Principum, adsereretur in libertatem, & soli subiceretur Imperatori: Nova institueretur forma Imperii. Comprobarunt hæc deinceps archiva à ditione in arce reperta, & indicis atque confessionibus Principis Johannis Friderici, Grumbachii, & cæterorum patefacta consilia. In literis verò interceptis hæc verba inerant:

Imperatorem Maximilianum publicatione renovatæ proscriptionis violasse fidem ac Religionem jurisjurandi, atque hoc perjurio semetipsum exutum Majestate Imperatoria de fastigio Imperii dejecisse.

Fuit omnino conjuratio hæc in eum modum instructa, ut longè perniciosior Imperio Romano, quàm Catilinaria olim ubi Romæ fuerit, futura, si erupisset. Ac planè dubium non est, non industria humana patefactam, nec ullà humana potentia repressam, sed divinitus elisam esse. Præstat autem sopiri seditiosas atque cruentas molitiones, quàm evulgari, præsertim cum arcanorum consiliorum consensu fuerint non nisi antesignani, qui ad silentium & occultationem peculiari sese juramento obstrinxerant. In hanc conspersionem ita consensit Dux Johan. Fridericus, ut de suo stipendio Ducibus decreverit, & victoribus, si rem perficerent, præmia proposuerit, ex præda parta & occupatis terris, liberalissima. Constitutum fuit inter eos biennio antè de innovanda insignium Electoralium forma, deque typis peculiaribus monetæ imprimendis, cum arrogantis, minimeque decentis tituli, ubi ad arma eventum esset, inscriptione. Comparata jam & instructa fuerunt præla ad excudenda publicæ fidei diplomata, quibus caveretur saluti eorum, quos servatos cuperent. De colligendis belli nervis rationes initæ: petita mutuo à quibusdam Germanie Principibus ingens pecunie vis: fœdus cum Rege Suecie non solum expectatum & tentatum est, sed & missis hinc inde Legatis initum contractumque fuisset, nisi intercepus quidam in mari consilia omnia aperuisset. Quas minas, quæ opprobria in cognatos Principes, & machinationes, quàm hostiles adversus eosdem, mandata illa continuerint, id instructionum, ut vocant, formulæ, postea repertæ, testari feruntur. Nulla ibi Imperatoris, nulla cognati sanguinis, juratorumque pactorum ratio habita est. Est inter alios libellus repertus etiam, qui continet belli denunciationem directam ad Imperii Ordines, multò antè compositam, & manu propria Ducis Johan. Friderici plerisque in locis correctam & auctam. Ita ut nihil illis ad classicum canendum evertendamque patriam defuerit, quàm loculi auro referti, & prætextus aliquis speciosus. Eum sese accepturos arbitrati sunt, si Elector Saxonie, quem variis calumniis apud Nobilitatem sibi addictam deformarant ac prægravarant, decreto Imperii aut Cæsaris jussu, executionis faciendæ causa, arma sumeret. Missæ sunt & ad Regem Gallie literæ, gravissimas adversus Imperatorem & Status Imperii, ob publicatum proscriptionis decretum, querelas continentes, & petita à Rege auxilia. Sed hoc maximè triste & deplorandum est, quod ad artes minimè convenientes homini Christiano confugere veriti non sint. *Per puerum enim rusticum filium vel magicis praeceptis imbutum, vel ab incantatoribus fasciatum, vel à Grumbachio ad eas imposturas assuefactum, per hunc ergo Princeps in conclave suum, & arcanissimam consuetudinem receptum, responsa angulis sciscitari, & de futuris quid eventurum esset, explorare, est solitum, nunc de successibus victorisque ipsius Ducis, nunc de Cæsaris & Electoris Saxonie interitu, nec non de thesauris effodiendis, aliisque id genus similibus eventibus.* His cum

à Divini Verbi Praconibus vehementius contradiceretur, gravia illis supplicia, ni tacerent, indicta sunt. Et suscepit magi patrociniū ipse Princeps tanto studio, tantoque fervore, ut Theologus hanc consulendi Diabolum consuetudinem acriter reprehendentes, mordacibus & contumeliosis scriptis, quæ extant, repelleret, nec ulla pia, rectaque & salutaria monita admitteret. Porro *miseræ plebecula*, quæ ex oppido urbem defensionis causa contracta erat, *persuasum fuit ab ipso Duce Johanne Friderico*, concione ad populum habita, *bellum Religionis extirpanda causa*, conspiratione Imperatoris, Electoris Saxoniae, & Antistitum Germaniae *susceptum esse*. Nam ad hanc magno silentio occultatum fuit, quid fieret & gereretur, & quæ causæ prætenderentur, quidve ab Imp. atque iis, qui ad urbem cum exercitu erāt, postulareretur. Invita igitur militabat, ignara operum & impatiens onerum militiæ plebecula, etsi à milite conducto non nihil animaretur, & paulatim bellicis operis assuefieret. Præterea, crescebat in urbe difficultas omnium rerum. Fiscus Principis exhaustus erat. Privatis ereptum erat, quicquid reliquum fuerat pecuniæ numeratæ. Deficiebant commeatus, nulla supererat vestibis materia, extenuabatur paulatim & evanescebat spes omnis auxilii externi. Cætera onera augebantur. Diruebantur civium domus, ut propugnaculis extruendis aut reficiendis, si concuterentur, materia suppetere, & fama percrebuerat, consultari de milite idoneo intra arcem accipiendo, deque urbe incendienda. Sed omni impelle multitudine prius extrusa. Extra urbem autem absolutis aggeribus, & castellis ad oppugnationem seriam instructa omnia oculis obverbantur, quæ jam antè de salute sua anxie plebi terrorem augebant, quod ad versus ictus bombardatum non regerentur amplius altitudine valli, rota interiore urbe hostium conspectui exposita, propter ea castella, quæ arte excitata aut tumulis imposita supra urbem eminebant. Hæc *ubi* concurrerent, & *obsessi ex milite hoste inter quotidiana colloquia discerent, bellum propter proscriptos & rebellionem Receptoris eorum Ducis Johannis Friderici motum esse*, quos concordibus sententiis Imperii condemnatos, atque ad pœnam expetitos tueri ipsi atque defendere non desinerent, contra interdicta severissima legitimi Magistratus cum discrimine vitæ, fortunarum, existimationis suæ, imò cum iactura vitæ & salutis æternæ: *Consilium capiunt, quo se & Principem suum ex bello tam difficili ac periculoso absque insigni rerum suarum detrimento explicent*. Conjungunt ergo se præcipui ex Ordine Equestri, aulicis, Senatu, militaribus copiis & plebe, ac rem ad Principem literis supplicibus deferunt (ad Colloquium enim non admittebantur, arcantibus eis Grumbachianis) Orant ne se ipsum & subditos proscriptorum causa perdat, sed communi cum ipsis deliberatione, se quomodo servet & liberet, constituat. Cum non tantum non obtinerent quicquam, sed acciperentur minaciter, nec minas has irritas fore animadvertèrent, si in proposito persisterent, communi fama, nonnullis ex iis, qui præcipui erant, jam supplicio capitis destinatis, id agunt, ut de iisdem resciscat miles præfidiarius, cui intra arcis claustra velut carceribus conclusus excubiarum ac defensionis causa,

alioqui egredi inde & consilia cum oppidano præsidio communicare non licebat. Auget civium & rusticorum in urbem coactorum indignationem casus, qui præcessit pridie Paschatos. Præcipuus enim Capitaneus civium, idemque civis, ob Fortitudinem & rei militaris usum omnibus carus Johannes Hoffman, non ex urbe, sed arce (contra militum inter se pacta, quæ erant, ut arcem præsidia istuc collocata, urbem verò cives defenderet) ad oppugnandum hostium castellum proximū, erumpere cogitur. Ubi pugnans fortiter, cum aliquot gregariis militibus interficitur. Quod ergo servari potuisset, si auxilia, uti convenerat inter eos, submissa fuissent, incipit in urbe de Tribuni militum Brandensteinii perfidia populus graviter queri, quod non tantum honestum fortemque civem præsentis periculo objecisset, sed & viriliter dimicantem turpiter deseruisset. *Exoritur ergo fremitus & indignatio in urbe*, cuius cum præfidiarius miles è claustris in aream arcis 4. die Aprilis eductus, ad Sacramentum militiæ de novo præstandum non ignarus esset, *jurare recusat*, vel quod desperaret de defensione arcis, vel quod amplius militare noller, causam improbens, vel quod pertæsus esset latebrarum, squaloris & egestatis, quam petulerat. Stipendia enim nulla nisi unius mensis, & victum tenuem ac sordidum per id tempus acceperat. Urgente Præfecto Hieronymo Brandensteinio & nil proficiente, nec obtestationibus nec minis, accurrit Princeps ipse. Sed & eo nihilo plus concitato militi persuadente, exauditur hic clamor in urbe, fit mox concursus ad arcem, portæ vi recluduntur, conjungit se miles cum oppidano præsidio. *Comprehenditur Tribunus militum Brandensteinius, proscripti deposcuntur, quæ cum metu sese abdiderant, inquiruntur, per arcem reſeratis conclavibus, inventi capiuntur, vincti abripiuntur in urbem, atque in Curiam deducuntur*, ubi diversis in locis custodiuntur. Comprehensi sunt hi: caput factiosæ conjurationis & proscriptorum princeps ipse Guilielmus Grumbachius cum socio Guilhelmo Steiniò, Doctor Christianus Bruck Cancellarius, Brandensteinius, de quo dixi, & Johan. Beierus, qui sub Elect. Saxoniae Quæstor Præfecturæ Montanæ in Schellenberg, cum solvendo non esset, desertæ ac prodita fide erga Dominum, ad hostem transfugerat, & consilia de opprimendo & excutiendo Electore adjuverat. Zebicius verò cum nonnullis aliis ea vespere elapsus, postridie summo mane per portam arcis emittitur, ubi deceptis excubiis, fossam, qua angustissima erat, concitato equo transfiliens evadit. Is est autem Zebicius, qui suo se sclopeto Zobelum Antistitem Würceburgensem trajecisse profiteri fuit ausus cum Pichtio Luneburgico. *In urbe quid actum sit, mox una communi Epistola significatur, Electori Saxoniae Augusto, Duci Johanni Guilhelmo, & Legatis Imp. à Nobilibus aulicis, Centurionibus & Senatu*, petiturque de consensu Ducis Johannis Friderici, ut dies dicatur sub fide publica tractationibus de pace, se paratos dedere proscriptos & urbem, si æquis conditionibus pacem impetrent. Adjungit suas literas Johan. Fridericus, non inscriptas Principibus, sed Legatis Imp. Nec idem agit, sed quasi sese & suam causam sejungens, inducias concedi postulat dierum quatuordecim, quibus ad deliberationem de suis rebus &

pacis conditionibus accersat Principes hos : Palatinum Fridericum Electorem, Guilhelmum Juliacensem Ducem, & Philippum Landgravium Hassiæ, qui paulò antè è vivis excesserat. Aberat tunc ab exercitù Elector Saxonie, profectus Cassellas, ut cohonestaret deductionem funeris Landgravii. Legati Imperatoris interea respondent, bene pollicentur, jubent diligenter muniri captivos usque ad reditum Electoris Saxonie. Eo reverso, oblessi quod petunt impetrant, Johan. Fridericus non impetrat. Dicitur dies congressui, convenitur, proponuntur conditiones, de quibus, qui exierant, referunt ad Principem suum & ceteros. Reversi iidem in castra, à Principe nulla, à ceteris mandata adferunt, ut simul pro Principe intercedant ac laborent. Quò se suosque negligente ac destitute, fastum à aliis de causis, quòd inops esset consilii, nihil obtinetur. Tandem biduo ultra citraque tractationibus his atque consultationibus consumpto, in hæc consentiunt capita ab utrisque, consilio Duce Johanne Friderico. *Ut Princeps sese, arcem & urbem cum apparatu bellico universo, commeatu, cancellaria, fisco, dedat Imperatori sine illa conditione. Ut proscripti & horum socii atque Patroni, grassatores iidem publici pradores, & præter hos Vasalli, qui non renunciata obligatione sua contra Electorem militaverunt, tradantur in manus Electoris. Ut militares homines omnes cuiusque ordinis urbe excedant, armati sine tympanis intra quatuor horarum spatium, & vexilla convoluta tradant, ut subditi ex omni ordine, & cives in primis urbis Gothanæ, vitam, fortunas, iura, immunitates suas retineant illasas, ut portis patefactis, intra urbem & arcem recipiatur presidium, claves exhibeantur Electori, captivi dimittantur sine liris. Cives Gothani per delectos octo ex toto numero fiant supplices Imperatori, vel ipsius loco Electori Saxonie. Utrique cives & milites iurent, se nullis unquam bellis contra Imperium, Imperatorem & Electorem motis, interfuturos, ut Duci Joh. Guilhelmo novo sese homagio obstringant, excluso ab omni jure successionis fratre, & natis ex illo filiis, his conditionibus, ut si contingat absque hærede masculo Johan. Guilhelmo decedere, succedat Elector Saxonie, atque hujus filii, si & hi, devolvatur successio in Landgravios Hassiæ.* Literis de his capitibus confectis & obsignatis ultro citroque, Elector Saxonie Augustus, comitantibus Ducibus Johanne Guilhelmo Saxonie, & Adolpho Holsato, ipse inter utrumque medius urbem primum, deinde arcem ingreditur, præcedente maxima equitatus parte, & ante ipsum proximè magno numero Comitum. Factum id est die 13. Aprilis, hora circiter sexta vespertina. Incidit illa dies in Dominicam Misericordias Domini, hoc ex Ecclesiastico Calendario nomine notam, quæ ante annos 20. à Carolo V. Imp. Pater Johan. Fridericus senior acie victus & captus est, penè eadem hora, discrepantibus tamen diebus mensis politici, cum ante 20. annos eadem Dominica in 24. Aprilis inciderit, sed 13. Aprilis, quæ Antistiti Würceburgensi Zobelò fraude Grumbachii perempto vitam: Eadem admirando Justitiæ ac vindictæ Divinæ testimonio ipsi Grumbachio, tunc primum redacto in hostium

potestatem, annis octo post spem vitæ eripuit. *Principi Johanni Friderico custodia ponuntur, postridie tradit ipse se in manus & potestatem Imp. deditione Legatis fidei, Ottoni Comiti in Eberstein, Fabiano Schoneichio, & Christophoro Carolovitio ex Ordine Equestri, Viribus Nobilibus, & Equitibus auratis, petens ne abducatur in Austriam, sed relinquatur apud Electorem Saxonie. Tertio à deditione die abducitur captivus, proscripti & captivi tormentis subjiciuntur 16. Aprilis die, digressa inde conjuge Johan. Friderici permisso Principum cum suppellectile copiosa, fiunt judicia de captivis, pronuntiatur de capitibus eorum ex singulorum confessione & archivis repertis, die 18. supplicium de iisdem sumitur, pari cum Grumbachio supplicio afficitur Cancellarius, dissectione corporis in partes quatuor: ob læsæ Majestatis crimen commissum, in eo, quòd objecit & intentavit Imp. falsò perjurium, elisit atque projecit contumeliosè sententiam proscriptionis, comprobavit & excusavit ausus factionis Grumbachianæ, adjuvit consultationes de perturbanda seditiosis motibus Germania, abrogando Cæsari Imperio, Principibus Nobilitati ex antiquis, acerbè & ignominiosè exagitavit voce & scriptis Imperatorem, Duces Saxonie Electorem & Johan. Guilhelmum Dominos suos, reticuit & adjuvit insidias ac molitiones, quæ Electori & Johanni Guilhelmo structæ fuerunt, contra fidelitatis juramentum utrique præstitum. Grumbachii & Steinii crimina commemorata sunt; sed quòd Steinium Grumbachius excusaret, unquam à se seductum, missus ille punitur, capite enim truncatur, postea truncus quadrifariam scinditur. Beierus suspenditur. Capite truncatur & Brandensteinii arcis Prefectus, qui non tantum sciens volensque proscriptis, sese contra Cæsareæ Majestatis interdici socium adjunxerat; sed & in diripienda urbe Würceburgensi opem illis gnàviter præstiterat, civesque in urbe Gotha ita afflixerat, ut gladiis illum suis interfecuri fuerint, nisi justum de eo supplicium Magistratus sumpisset. Plebitur & capite David Bomgartnerus Liber Baro Sueviæ, Augustæ oriundus. Qui propter æs alienum patria profugus, Grumbachiana se factioni adjunxit, & ad seditiosa consilia, quæ de Nobilitate in libertatem vindicanda, unique Imperatori asserenda, Principibus excussis, Grumbachius cuderat ac descripserat, ministrum se præbuit. Cujus instituti formula nomine Bomgartneri circumfertur. *Evadere hic potuisset; si lacero squalidoq. habitu inter gregarios milites cum egredierentur, latere, quam in ferociente & superbo equo plumatus conspici maluisset.* His indicibus enim sciscitante Electore Saxonie agnitus regredi, & machinula equestri bene pullatus dejici ex equo ac vinciri jubetur. *Laqueo punitur & puer magnus.* His peractis dividuntur machinæ bellicæ centum sexaginta. Novem insigniores Elector Saxonie sibi vendicat, reliquas cum Duce Johanne Guilhelmo ex æquo partitur, octo grandiores machinæ Cæsari dono mittuntur. Exercitus omnis dimittitur, munitio diruitur ac solo æquatur: Dux Johannes Fridericus captivus Viennam ducitur.*

DE REBUS IN ORBE GESTIS SUB IMPERATORE MAXIMILIANO SECUNDO, ANNO M. D. LXV.

HOC ipso Anno ineunte, tanta fuit Hyemis asperitas & sævitia, ut multis locis, vites ad solum usque planè interierint, & grandes quoque arbores succo naturali radicum frigore extincto, exaruerint, navigabilia quoque & maxima Germaniæ flumina, Rhenus, Danubius, Albis, Visurgis, Mœnus, Neccarus, (quod rarissimè fieri consuevit) ita congelata fuerunt, ut currus onusti ea equis transirent. Atque eo frigore durante, tanta nivis copia ex aërea regione decidit, ut multis in locis profundissimæ valles completæ ferè complanarentur. Ea ergo calore liquefacta, mira aquarum inundatio secuta est, quæ locis non paucis, præsertim Danubio & Rhenopropinquis, incredibilem agris & ædificiis irruptionem intulit, omnesq; ferè pontes, quibus strati sunt, interrupit atque disiecit.

Undecima Februarii munitissima arx Tokay, postquam à Cæsareis copiis, Duce *Lazaro Obvendio*, obsideri cœpta fuisset, die, Nemethio Præfecto arcis oppugnatione præcedentis diei copeti vulnere, secundum tempora, confecto, in Cæsaris Maximiliani potestatem redigitur: propugnatoribus, qui ejus præsidio impositi fuerant, solo radio accinctis, aliisq; bonis omnibus ibi relictis, præcedentibus. Eorum verò circiter quinquaginta & trecenti fuere, sed magna pars vulnerati. *Maximilianus*, non solum firmissimum propugnaculum tertio recepit, sed & viam sibi ad magnam acquirenda patefecit. Siquidem Zathamarum, illis sibi metuens deseruit, paulò post Ertod quoque vix hostiliter tentatum, viis & aditu impedito receptum est, & progressus facillimi in Transylvaniam parvè. Cæterum de hac expugnatione, bellici causis Sambucus accuratiora conscripsit, quæ publicè extant.

Carnevalibus festis hujus anni *Annibal Comes*, quem Pontifex Ecclesiasticæ militiæ Magistrum crearat, patruelis sui Cardinalis Bonoræ uxorem in uxorem ducit. In earum nuptiarum læticia, in Theatro Vaticano hastiludia facta, quibus Nobilissimi quique Romanæ juventutis juvenes concurrerunt. Et celebritati Pontifex, Cardinalis & Populus Romanus interfuit.

Aprilis die 30. apud Burdegalenses publicè Regis Galliarum edictum, quod à Martio Martiale nominantur de Religione propositum est.

Maji mensis die 18. Melita Insula à Turcica classe obsidione cingitur. *Sultanus etenim Solymanus*, Christiani nominis, & præsertim Ordinis Rhodiorum acerrimus hostis, non contentus, Rhodios claustrum Insula Rhodo, arceque Tripolitana, fortissimè penè omnibus jam exspoliassè: non aliud cogitans, nisi qua ratione Rhodios antè alios perire delere atque extinguere posset, classem innumeratissimam & numerosissimam adversus Rhodios parari jussit, quæ Byzantio 11. Kalendas Aprilis solvens, 15. Kalend. Junii Melitem applicuit. Consta-

bat, ea classis ex triremibus, biremibus, aliisque navibus ferè 250. Hostium numerus pugnatorum, veritati propior, fuit plus minusve quadraginta milium. Præfectus exercitus terrestris, *Mustapha Bassa*: classis verò, *Pyali Bassa*, qui paucis diebus transactis, in exonerandis in littis commeatibus, & speculandis locis, figendis tentoriis, aliisque (ut fieri solet) ordinandis, arcem sancti Elmi, quæ in faucibus portus sita est, magno impetu, maximaque tormentorum vi in primis oppugnare cœperunt. Idque cum plures labore dies non intermisso fecissent, ac magnam murorum partem aperuissent, omni quævis telorum genere impugnassent; Virtute tamen & industria Rhodiorum Equitum, aliorumq; militum, 25. dies propugnata ac protecta est, magna cum clade & cæde hostium: licet arx ipsa, judicio multorum, ad paucos dies contra tantam vim defendi posse videretur. Tandem 8. Kalend. Julii, cum Rhodii multitudinem & imperum inimicorum sustinere non possent, terra marique circumdata ac interclusa, omni quævis auxilio destituta, paucis Rhodiis, qui supererant, trucidatis, à Turcis arx ipsa capta est. Qua victoria elati, arcem & oppidum S. Michaelis, & novam civitatem, præsertim ad propugnaculum Castellæ & Lusitanæ, oppugnare inceperunt: pluribusque locis magna diligentia, majorique machinarum & tormentorum bellicorum impetu & numero, more suo, mœnia quatere & dejicere aggressi sunt. Quam oppugnationem horrendam & stupendam effecerunt in primis, Turcarum exercitus terra marique apprimè tremendus: mox ingentia nullibique locorum, tam horrendæ molis furibundique impetus tormenta, globos ferreos saxosq; quinque septemq; palmorum rotunditatis interdum noctuque jacentia: quibus non crassissima mœnia dirui, sed etiam montes subverti possent, quorum vi mœnia ipsa plurimis in locis adeo corruerunt, ut facile plano pede ascendi posset: quæ cum Barbari ipsi sæpius magno impetu & clamore ingredi tentassent, toties magna cum strage & ignominia, permultis eorum occisis ac vulneratis, repulsi & rejecti sunt, Præfecti autem tam maris, quam teræ, postquam tot locis, omnibus copiis, obsidione, oppugnationeque ferè quadrimestri, summa vi frustra oppugnassent, & majorem partem suorum veteranorum militum amisissent, Hyeme præsertim jam instante, quo omnia bella jure gentium conquiescere debent, nihil aliud præter recessum, seu potius fugam meditati sunt, quam maturare cœgit adventus *Garzia à Tolet*, Siciliæ Proregis, ac Præfecti classis Regis Hispaniarum, cum subsidio & auxilio 10000. militum & selectorum virorum, inter quos erant ad minus ducenti & quatuordecim Equites Rhodii, ac plures alii nobiles ac generosi Viri: qui sola Christiana pietate commoti, voluntarie ex diversis mundi partibus concurrerunt, opem & auxilium Rhodiis allaturi. Hinc factum, ut Turcæ ea

Insula 30000. hominum amissis turpiter ejecti sint, egregia præsertim *Johannes Valette Magistri*, & militum Virtute, qui pertinaci animo acerrimam obfidionem pertulere ad 250. equites & præcipui quique eo bello desiderati. Cæterum quia hujus belli Historia à duobus doctissimis Viris Hieronymo Comite Alexandrino, & Celio secundo Curione accuratè descripta extat, nos hisce contenti, ad eos ultioris belli hujus cognitionis cupidum lectorem remittimus.

Vigesimo sexto die Maji, *Georgius Sigismundus Seldius Augustanus*, Imperatorum Romanorum Caroli V. & Ferdinandi fratrum Vicecancellarius, & Maximiliani II. intimus Consiliarius, dum ex prædio, quo animi gratia secesserat, unà cum *Johanne Udalrico Zasio*, Cæf. Maj. Vicecancellario, Viennam cisio redire properat; eo dum Psalmis legendis vacaret, inter eundem excussus, capite ad saxum illiso, in magno Cæsaris Maximiliani dolore, omniumque bonorum luctu vitam miserabiliter finit: *Zasius* ex altera cisi parte desiliente salvo: Eum juvenem adhuc excellentia ingenii, prudentia pro ætate major, doctrinæ varietate & admirabilis copia, ornamenta Virtutum, eloquentiæ eximie facultas, linguarum plurimarum & omnis antiquitatis atque Historiarum peritia: primo Henrico Palatino Episcopo Frisingensi, mox Ludovico Duci Baviaræ ita commendarant, ut hi eum Consiliarium asciscerent. Deinde Carolus V. *Johanne Navio Vicecancellario* anno 1546. ejus in numerum Consiliatorum cooptati industria & Vicecancellarii opera uteretur, eumque in honore ac pretio habitum ad gubernationis amplissimæ, atque occupatissimæ summa & difficillima negotia adhiberet. Adhæc cum accessisset ætas grandior, usus rerum, atque exercitatio, maturitas exculi perpolitique judicii, documenta industriæ, solertiæ, sapientiæ, justitiæ, moderationis, integritatis, constantiæ, fidei, candoris, humanitatis: in eam venit ad Imperatorem Ferdinandum opinionem & admirationem, ut de Seldii consilio atque sententia ille in Imperio susceperit atque administrarit, pleraque ex iis, quibus Germaniæ post difficilia & longa bella ex perturbatissimo rerum statu reddita est atque restituta salutaris tranquillitas. E rebus verò humanis Ferdinando exempto, cum non minori in autoritate ac exiffimatione apud Maximilianum Imperatorem, quam Patrem Ferdinandum fuisset, sexto post mense, modo, quo diximus, extinguitur Vir Nestoreis annis & omnium bonorum prædicatione dignissimus. Natus Augustæ anno 1521. Patre Georgio Seldio, & matre Priscilla Schalterin, quæ ad nuptias secundas transiens *Johannem Hegenmüllerum* secundo conjugii peperit, Juris utriusque Doctorem, Ducis Baviaræ Alberti Consiliarium initio, deinde Assessorem Judicii Cameræ Imperialis, postea ob præclaras animi dotes Consiliarium Cæsareum factum, inque eo officio adhuc cum singulari solertiæ ac integritatis laude versantem, uxorem Seldius habuit Bavaricam Cancellarii Landshutensis filiam, ex qua sobole nulla suscepta, fratrem uterinum, quem diximus, Hegenmüllerum heredem habuit, præter alia post se relinquens Historiam rerum à Carolo V. gestarum, & Ge-

nealogias Principum Germaniæ, cum instructissima omnium librorum copia. *Excitantur verò tanti Viri casu propterea mentes ad cogitationem rerum humanarum: quarum ea est incertitudo & fragilitas, ut nulla sit tanta calamitas, quæ non cunctis evenire possit.*

Junii die primo, in pagis Thuringicis Tundorpio, Newendorpio, Meckelsfeldio & Klebcho, imber tam longus effunditur, ut quidam eam nubis fragmen fuisse existimarent. Nam non solum in iis domus, impetu aquarum, diruta, segetes in campis corruptæ, sed & sepulchra mortuorum cœmeteriis diducta atque patefacta fuere: ita, ut cadavera è monumentis eruta, atque in agris nantia reperta, denuò recondenda fuerint. *Offendit hoc ipso Deus, quam facile ac cito ira sua accensa, homines ea ratione punire possit, ut nulli æquum avertere vel effugere liceat, nisi solis credentibus per suas preces.*

Julii sequentis die 21. hora secunda pomeridiana in Annæ monte eique vicinis pagis Waltersdorpio, Scleta Bucholtio, Dorffelo, Hermersdorpio, Tannebergo, & Schonfeldio similiter tanta aquarum tempestas exorta est, ut diluvio parceretur. Nam non solum ejus vi ædes ita disjectæ, ut ne vestigia quidem earum conspecta, pontes lapidei derurbati, aggeres interrupti, pecora submersa, horrea cum segete abrepta, sed & saxa ingentia, molis infixæ, avulsa, asportataque fuerint.

Augusto die quarto, Turca arcem Erdau, quam à Cæsarianis recuperatam, circiter principium Junii diuturnissime obsederant, atque oppugnabant, propugnatoribus fame atque labore confectis, in suam potestatem redigunt. Et Capitaneis Wellero, & Philippo Huerstocker, in propugnatione cæsis, *Laubenbergerum*, qui supererat captum, Budam & inde Constantinopolim ablegant, qui tamen postea ob insignem fortitudinem, qua in arce defendenda usus fuerat, permutatione septem Turcarum, liberatus est.

Mense Septembri, *Electo Saxonia Augustus*, cum Imperatorem bello premi intellexisset, ei Duore Henrico Glasenthaler 1026. equites, selectissimos, suis impensis, ad quinque menses subsidio mittit, quibus 350. alii voluntarii accesserunt, magna ex parte Nobiles, quorum obedientia ac Virtus maxime laudata fuit.

Duodecimo octobris *Eccius Comes Salmenensis*, ac supremus Jauriensis Capitaneus, machinatione cum *Judice Alba Regalis* octo milliatibus à Jaurio distantis inita, inde cum suis recta contendit, manè pecoribus ex urbe egredientibus, ac porta patefacta, Turcas nihil tale metuentes oppressurus. At Cæsar, qui ad Turcam Zorzi Hostium de pace tractanda misisset, ac eo facto pacis spe præcindi judicaret, nuncio ad Salmensem celeriter misso, eum ab incepto desistere iussit. Paruit quidem ille, sed illibenter; quod viatoriam quasi è manibus sibi excuti doleret: Turcæ verò hac machinatione detecta, 40. incolas palis affixere, *Judice Palotam*, inde verò Viennam cum misera familia se recipientem, ac opem Imperatoris submisit implorante.

Decimo nono Octobris *Johannes Albertus Megalopolitanus*, *Rostochium* ex improvise obfide. Nam cum ea civitas à Johanne Rege Daniæ, fratre Erici, circiter annum Domini 1325. Megalopolitanibus Principibus vendita, ac ab his successu temporis multis privilegiis donata, denique deductione scholæ publicæ, anno 1419. ornata fuisset, & immunitatis concessione fratrâ non solum Majoribus *Johannis Alberti fratrisq. Udalrici* subinde plus, quam par esset, sese opposuisset, sed & fratrum Ducum iussa aspernaretur sæpius, de his perdomandis cogitationes susceptæ fuere. Non tamen Majores Principum *Johannis & Udalrici* quidquam adversus eam memorabile attentarunt, nec uterque eorum adversus civitatem vallo, fossa, murisque munitissimam, quidquam tentare ausi fuissent, nisi omnium Rerumpub. ac civitatum extrema perniciēs, inter Magistratum ac plebem dissensio incidisset, orta ex redditione rationum pecuniarum, tam ad civitatem, quam Ecclesias in ea sitas, pertinentium. Quarum administratio Magistratui concessa, plebi suspecta videbatur. Ob rationes autem plebi denegatas dissensione magis magisque gliscente, atque vires eundo acquirentes, cum Duces pro sua prudentia, quod res tandem evasura esset, perspicerent: *Ferdinandum Imperatorem* de ea certiorē reddidēre. Is, qui nihil magis expeteret, quam pacem in Imperio conservari, viam exteris Monarchis invadendæ Germaniæ præcludi, quorum Senatusconsultum Rostochienfes adhærere dicebantur, *Johanni Alberto Duci Megalopolensi* injungit, ut hæc controversias per legitimas vias ac rationes componat. Hic ergo disceptatione causæ suscepta, ac aliquoties, ut dissensio componatur, partibus convocatis, nulli diligentia parcat. Cæterum, interea *Ferdinando Imperatore* vita defuncto, ac priore mandato per successorem *Maximilianum II.* revocato, cum *Johannes Albertus* ex prioribus actionibus animadvertisset, parum æquitare profici, ubi obstinantia locum occupavit, ad rebelles & dissentientes in ordinem redigendos, quo fieri potest mentio copias conscribit, atque iis ita confluentibus, ut quod tenderent, nemo sciret.

Decimo nono Octobris Rostochienfes ex improvise obruit. Erant illi non solum à rebus ad bellum necessariis minimè instructi, sed ita quoque peste, quæ aliquot millia absumperat, afflicti, & per discessum civium, qui salutis causa, aliò se contulissent, auxiliisque denudati, ut vi hostis omnia vicina civitati loca diripientis ac devastantis, minimè resistere possent, maximè portu *Warnemunda* occupato. Itaque illi legatione ad Principem missa, post multos tractatus contentere, ut is urbem ingrederetur, hic civibus supplicibus privilegia concessa à Majoribus inviolata relinquere, nullum Professorum Academix, vel civium contra jus læderet, controversiam inter Magistratum & cives, vigore Cæsarei mandati, componeret. Verum enimverò Princeps, quum multa in civibus desideraret, urbem ingressus, initio claves portarum à Magistratu extortas, ad manus suas recipit, militem in urbem introducit, cum in ædes civium distribuit, sexaginta millibus thale-

rorum mulctat, ac inter eos suspectis arma admittit, & duos eorum, seditionem molientes, capite plectit. Hoc exemplum omnes liberæ civitates ob oculos sibi ponant, ne nimia libertate insolescant, ac quantum fieri potest concordia studeant, dissensione tanquam præsentissima libertatis peste, ex Repub. sua omni studio profligata.

Ultimo Octobris die, *Johannes Fridericus*, *Johannis Friderici Constantis Electoris* filius, minimus, natus anno 1538. perpetua valetudine adversa infirmus, animi constantia, in vera Religione defendenda Patri similis, cum dogma Evangelii pristinae luci restitui, ac proscriptos à Cæsarea Majestate, à fratre seniore è Ducatu pelli cuperet, ac concordiam fraternam urgeret, Jenæ, quò ad valetudinem curandam sese contulerat, circiter decimam horam noctis in CHRISTO JESU pie & placidè obdormivit. Nam cum legi sibi fecisset caput XI. *Johannis*, in quo dulcissima Historia de resuscitato Lazaro continetur: eo capite absolute, petiit, addi quoque lectionem capitis sequentis. Ac simul atque dum lector protulit verba illa: Amen, Amen dico vobis, nisi granum frumenti dejectum in terram mortuum fuerit, ipsum solum manet, &c. æger Princeps extremo morbi impetu correptus est. Tendens itaque in lecto versus cælum palmas, & suprema voce Latine recitatis his verbis: Domine JESU, in manibus tuas commendo spiritum meum, quia redemisti me: pie & placidè animam Redemptori suo reddidit, in meditatione dicti de grano tritici, & gloriosæ resurrectionis corporum. Cadaver inclytus frater *Johannes Wilhelmus* inde ad monumentum Patris Vinariam deduxit, idque non sine luctu sepeliri curavit, animo prælagiens, eripi ac colligi iustos, ne videant imminentia mala, quæ & mox subsequuta fuere.

Octavo die Decembris, & ægritudinis eodem, hora noctis secunda. *Pius IV. Pontifex* Sacramentis Ecclesiæ, à sororis filio *Carolo Cardinale Borromeo*, (quod nulli Pontificum contigisse existimatur) susceptis, in Paleoti & Syreleti Cardinalium præsentia, nullo de more patrum cœtu congregato, hæc verba proferens: Nunc dimittis servum tuum, Domine, secundum verbum tuum in pace, &c. rebus humanis eximitur. ætatis anno 66. menses, die 9. Pontificatus verò 5. mense 11. die 15. Corpus basilicæ Vaticanæ illatum, laetèritio ad tempus extructo solio conditum est. Vacavit sedes Romana dies 29. Eo Pontifice Italiæ pax, urbi & provinciis Ecclesiasticis à bello quies, rerum, quæ victui humano necessariæ sunt, copia, publica incommoda vel pauca, vel nulla fuere. Statura fuit justa, fronte lata, oculis cæruleis, aspectu obliquo, naso eminenti & rubido, barba mediocri, habitudine corporis pinguiore, prospera valetudine, manibus pedibusque articulari morbo debilitatis, sed non in facie, aut in incessu dignitas, in risum magis, quam tanti Magistratus gradus exposceret, aliquando pronus. Morum ei diversa tempora. Egregius vita famaue fuit, quoad privatus, vel in Magistratibus prioribus sub Pontificibus vixit, Pontifex creatus dum

dum *Tridentinum Concilium* viguit, multa optimi, præclarique Pontificis documenta dedit. Concilio absoluto, suo ingenio liberè utens, in multa, quæ non ita ab omnibus probabantur, prorupit. Erat palàm iracundus, occultè invidus, ad audiendum impatiens & difficilis, in responsis aliquando acerbis cujuslibet rei, quæ ignorari sua intererat simulator ac dissimulator. Patres & eos præsertim, quorum opera Pontificatum & alios honores obtinuerat, non nihil neglexit. Pecuniæ ac auri studiosus, ad servandum verò parum cautus. Nam quæ exceperat, cuncta penè liberalissimè exposuit. Ferunt autem eo Pontifice HS. bis millies haustum. Amicitias non omnino ex re, sed etiam commodo æstimabat. In propinquorum amore varius, nam sororum filiis nimis indulgit: fratrem verè Augustum Marchionem Menelenianum, cui ex privatis odiis infensus erat, non admodum dilexit, ita ut eximias ejus Virtutes non mediocres defectus observare viderentur.

Duodecimo Decemb. *Johannes Ranzovius* Nobilis Holsatus moritur, qui post susceptum balthei militaris decus, & perlustratos remotissimarum gentium ac provincias, quantum pacis bellicæ artibus omnibusque corporis atque animi eximiis bonis eniti potuit, id omne secundum pietatem in Deum, uni patriæ, ejusque laudatissimis Principibus, *Fridérico I. Christiano III. & Fridérico II. Danorum ex ordine Regibus, hujusque patris, Johanni & Adolpho Holsatia Ducibus*, impendit, felicissimo eventu, utpote summus cum iusto Imperio Dux, exortis subinde bellis, destinatus, semper victor, qui præter copias deditasque urbes atque arces, profligatos ejectosque procul Cymbricis & Holsaticis finibus hostes in ordinem redactos, sacrorum seditiosos Antistites, rebelliumque Thietmarforum contusam & fractam armis contumaciam, octies patentibus in campis, diversis præliis, superatas hostiles acies, vel ab ipsius indulgentia, vel à fœda fuga vitam coegit impetrare, vixit anno 73. & mensem unum, obiit anno 1565. die supradicto mensis Decembris, omnibus animi sensibus integris ac in charissimæ conjugis filiorum atque nepotum complexu, æterno Numinis spiritum, à quo acceperat, firma in Christum fide, & certa resurrectionis spe confirmatus, reddidit.

Eodem die duodecimo calamitoso ac verè tragico exitu vitam finivit *Joachimus à Neuhausen*, Baro Bohemicus, Regni ejusdem Cancellarius, Ordinis Aurei Velleris Eques, ac Ferdinandi & Maximiliani Imperatorum intimus Consiliarius.

Cum enim venia suos invisendi ab Imperatore impetrata, manè cistum conscendisset, comitatus sex equitibus, atque in medio ferè Danubii ponte Viennæ esset, accidit, ut hoc incurvato ac rupto, ipse cum cisto & iis, qui eò veherentur, in Danubium præcipitatus, submergeretur, cistario uno enatante ac aliis Equitibus præcedentibus salvus. Integritus hic tanto tristior Imperatori, aliisque omnibus aulicis exciit, quanto Viri humanitate atque prudentia clarissimi Virtus excellentior erat.

Vicesimo septimo hujus mensis generosus Baro Dominus *Johannes Ungnadus à Sonneck*, in arce sororii Joachimi Schlickii Wintricia, ætate confectus, pie in Domino obdormivit, ac cum in Ducatu Würtembergico se sepeliri jussisset, Christophoro Duce id ita volente, Tubingam translatus, ibidem prope monumentum Ducis Udalrici Würtembergici 17. Junii, anni subsequents, magnificè humatur, Vir rebus gestis, ac sinceræ Religionis studio clarissimus. Nam cum sub *Ferdinando Imperatore Styriæ*, atque Carinthiæ præfuisset, salutem animæ atque honorem Filii Dei mundanis opibus atque honoribus præferens, patria relicta, Wittenbergensem scholam adiit vicinasque Ecclesias, ut in Religionis perceptæ doctrina, priorum Doctorum conservatione confirmaretur, inde verò sibi hospitio à Duce Würtembergensi Christophoro ob præclaras Virtutes oblato, Uraci per aliquot annos substitit, atque magnis impensis in linguam Turcicam atque Croaticam, Biblia sacra multa que alia utilia recentiorum Theologorum scripta converti, & ad gentes earum linguarum peritas, ut vera Religione imbuerentur, transferri curavit. *Utiqum hoc studium Christianæ Religionis propaganda, Reges ac Principes majoribus opibus subnexi imitari ceperunt, Ecclesia Christi pomæria multo longius latiusque prolata, ac ipsi editiores in cælis quàm terris conspicerentur.*

Ultimo Decemb. *Udalricus Princeps Megapolensis*, frater *Johannis Alberti*, qui occupatione Rostochii intellecta, non minus juris in civitatem Rostochiensem, quàm hic prætenderet, & ipse Rostochium cum Legatis *Electoris Saxonie*, & copiis instructis ingreditur. Res verò tandem per Legatos Cæsareos, qui eò quoque venerant, deducitur: ut fratres dissentientes reconcilientur, ac utrique eorum discessus ex urbe injungatur. Assensit Udalricus Cæsareis Legatis, civitate gratiam petente, & sexaginta millia florenorum pro satisfactione offerente. Cum verò alia in sequentem annum acciderint, ea suo loco reservabimus.

DE REBUS GESTIS ANNO M.D.LXVI.

Anuarii Iduum septimo, Interregni die 29. *Frater Michael Gillerius* ex oppido Boschi, Alexandrinæ Diocesis Lombardus Insulæ Ordinis Prædicatorum, Officii hæreticæ inquisitionis Commissarius ex Episcopo Sutriño & Nepefino Præbyter Cardinalis tituli sanctæ Mariæ super Minervam, & summus Inquisitor à Paulo IV. Papa factus, postea Episcopus Montis Regalis in subalpinis & tituli sanctæ Sabinæ, demum iterum tituli S. Mariæ super Minervam à Pio IV. creatus, præter omnium expectationem, de repente confiato Cardinalium consensu Pontifex de-

claratur. Ejus suffragationis Principes extitère *Farnesius & Borromæus* Cardinales ac hujus & Columnæ Cardinalis precibus concedens, Pii V. nomen accipit Festo Divi Antonii ac natali suo die, hoc est 17. Januarii, annum iniens 62. ante Vaticanam basilicam ab *Urbinate Cardinale* more Majorum sacra tyarâ coronatur. Hic paulo post Carafos proximo Pontifice ejectos, benignissimè revocavit. Ad decimum quartum hujus *Cæsar Maximilianus* superiori anno prima sua *Comitia Augustam* indixerat. Etsi verò Ordines ac Status serio monuisset, ut præfixo tempore certo comparerent, tamen propter

propter absentiam plerorumque, usque ad vicesimum primum diem tractatio negotiorum dilata fuit.

Vicesimo Februarii hujus anni, *Johannes Albertus*, qui superiore anno (ut diximus) Rostochium occuparat, ad portum urbis, quem Warnamundum vocant, arcem in fundo civium mira celeritate construere incipit, atque ea ita exadificata, ut inde cives tumultuaturi, coerceri atque repelli possent.

Mense Martio sequenti, tormenta bellica civitatis cum necessario apparatu, pulvere intrato, sulphure, omnibusque aliis in eam transfert, non citra summum civium dolorem, id contra immunitatem civitatis, ac transactionem cum eo factam esse conquerentium.

Die tertio mensis Martii, in Regno Scotiae, *Nobilis Pedemontanus, Regina Cubicularius*, in praesentia Regis atque Reginae praeclarentium occiditur: quae caedes, quoniam maximae mutationi Regni occasionem praeiit, atque ostendit, quam ex uno delicto Satanas longè horribilem telam scelerum & poenarum texere & accumulare soleat, ejus narrationem, ut ab aliis prodita est literis, breviter subjiciemus. Nupserat *Regina Maria* post discessum *Francisci II. Regis Galliarum*, cuidam *Comiti Scotico Henrico de Arli*, filio *Comitis de Linés*, viginti annorum juveni, quod non solum animi corporisque dotibus ornatissimus, sed & sanguine Regio prognatus esset, ex eoque filium masculum, magno cum gaudio totius Regni sustulerat, in ejus possessione haud dubiè mansura, nisi furiae infernales quieti publicae infestae, veneno malignitatis successive sparso, discordias excitassent. Habebat *Regina* in Aula *Nobilem Pedemontanum, quem diximus, nomine Davidem*, cujus ut Cubicularii servitio, dum in Galliis adhuc esset, usa fuerat: Is praeterquam quod literis excultus esset, & forma adeo venusta erat, ut aspectu complures in amorem sui pelliceret, utebatur verò consuetudine plus quam familiari puellae in gynaeceo natae ex familia *Doglea*, cognatae Regi. Re verò detecta, parens puellae cum filiae amasio, in praesentia Regis atque Reginae jurgatus eum, puellae promissum matrimonium pro delicti emendatione averfantem, *Regina* intercedente, Rege verò dissimulante, multis vulneribus inflictis confodit. Neque verò hac *Davidis* Cubicularii libido solum ejus caede punita est, sed & maximarum calamitatum atque malorum letnam, totiusque Regni mutationem secum traxit. Nam *Regina*, quae caedem Cubicularii in suum contemptum factam interpretaretur, ea summopere commovebatur, ac suspicabatur, Regem ad eam conivere, non tantum ob puellam vitiatam, sed quod *Davidem* odisset, cognito, eum Reginae dissuasisse, de maritum Regem inaugurari pateretur, id quod fieri ipse summopere desiderasset, & plerique Regni Proceres optassent: Nihilominus tamen nullo indicio indignationis monstrato, dolorem conceptum alto corde premit. Postea verò Rege non obscure se à Regina in negotiis Religionis dissentire demonstrante: illa, Calvinismo profligato, Religionem Catholicam restituere conante, res eo usque pervenit, ut neuter alteri fideret, sed omnis amor in odium converteretur. Auctus porro est Reginae rancor, tanto magis, quod circiter idem tempus Regi ex quadam puella Nobili filiolus nasce-

retur, unde ipsa zelotypia accensa, omne confortium Regis respuit, privatam vitam agens. Sed Rex, qui optimè animum Reginae blandis verbis demulcere atque lenire nosset, se aegrotum simulat, ut hac ratione ei occasio se invisendi, mutuoque reconciliandi detur, ut & accidit. Nam longinquitate temporis ardore indignationis restincto, vel illa, ut eventus ostēdit, restinctum simulante, Rex cum illa, se accedente, ita humaniter & suaviter sermones commutat, ut reconciliata annulum daret, hoc pacto, ut illa se in lectum conjugalem intra duos dies admitteret. Erant in Aula, quibus hac reconciliatio non admodum placeret, & qui haud dubiè largitionibus corrupti, hanc offensionem placari minimè vellent, unde priusquam Rex voti compos fieret, eum e medio tollere constituerunt, vel propter privatum emolumentum, vel de causa, quam diximus. Itaque ignibus artificiosè constructis, ac pulvere nitrato Regem e lecto elevare, ejusque vi in aërem abreptum, necare tentant: fraude autem per puerum quendam detecta, eo momento, quo in effectum deduci debebat, Rex e lecto in camisia profluit, & tumultu in Palatio cognito, cum puero per viam occultam, quo salvus evaderet, in tectū scandalare confugit, ibique sese, quoad tumultus cessaret, occultat: nihilominus verò conjuratis custodiam agentibus, ne Rex effugeret. Hic puerum mittit videndum, num tutus sit exitus? Is ergo à conjuratis conspectus, comprehenditur, strepituque facto, cum Rex quid fieret desuper prospiceret, & ipse à conjuratis capitur, & manicis propriae camisiae strangulatur, mortuusque illic una cum puero relinquitur. Ea nex Regis *Henrici Nobilibus Regni* summopere displicebat, maximè quod infidiis *Comitis Boduel, unus ex Regni Baronibus*, ei illata esset, cujus amore sese flagrare, *Regina* jam pridem ostenderat: quique, quo Reginae nuptiis potiretur, recens uxorem suam repudiarat. Rege itaque sic trucidato, Proceres Regni, inter hos maximè *Dux Schiattelus de Roy*, & *Jacobus Stuardus frater naturalis Reginae*, & *Comes Morensis* belli pacisque artibus clarus, filiolum Reginae atque Regis necati, ad se recipiunt: & quò melius educaretur, tutiusque custodiretur, eum *Comiti Morensi* commendant. Interjectis verò aliquot diebus, *Regina* comitata quadraginta equitibus, eò se cōfert, filiolum visum inde secum abductura. Ceterum *Morensi* dicente, Proceres pupillum custodituros, nec in ejus manus tradituros; permissuros tamen, ut quando vellent, remoto alio sodalizio, duabus Nobilibus mulieribus, eum videret. Ea, ad hoc responsum indignata, statim, nec viso filiolo discedit, nec longè inde digressa, in *Comitem Boduel* quadringentis equitibus ex composito ad ipsam venientem incidit, eiq; associata paulo post cōubio jungitur. Id verò non minùs Proceribus Regni, quam necem Regis *Henrici* improbantibus, ipsi, qui hanc arte *Comitis Boduelii* factam jam plenius cognovissent, 6000. peditum & 1000. equitum ad eum Regno deprecandū conscribunt, populo eorū institutum approbante, qui signum peditum *Edenburgum* misit, in quo sub arbore depicta, Rex & puer mortui erant, cum pupillo Rege in genu procumbente, atque in capite coronam porrigentem libellum supplicem, gestante, quò peteret, Patris necem vindicari. Regni ergo Proceres viso, unumquemque fremere ac vociferari, duobus Legatis ad Reginā missis, ei significant, quòd

quod, cum certissime cognoverint, Boduclium Regis vitæ insidias struxisse; ejusque jussu Regem strangulatum, nolle se, ut tantum facinus impunitum relinqueretur, sed, ut ob id ipsis traderetur, unâ cum conjurationis fociis ac complicitibus. Bodue- lius eo cognito, statim armis correptis, ac cōgregatis tribus peditum millibus, & trecentis equitibus, in campum contra inimicos descendit. Verum ut numero, sic & ratione hostibus inferior, manu conferta vincitur ac profligatur, maxima suorum parte in hostium castra concedente. Quapropter cum se in manifesto vitæ discrimine constitutum videret, in arcem Dombarensem confugit, indeq; navibus conscensis, ventis velisq; sese suaq; committit. Proceres deinde Reginam captam atque adastram, ut juri ad Regnum Scotiæ prætenso renunciaret, idque pupillo solenniter coronato cederet, in insulam Lökliuin quadraginta milliaribus Edenburgo distantem relegant, eamq; diligentissima custodia cingunt. Galliarum Rex, & Angliæ Regina, Scotici Regni miseriis cognitis, per Legatos aliquoties pupilli tutelam sibi committi petiere. Eo verò non succedente, quod Proceres Regem in suis manibus esse se velle responderent, compellendæ captivæ Reginæ facultate petita, idem, quod in priori, retulerunt. Etsi verò arctissima custodia Scotica custodiretur, factum tamen est, ut favore quorundam ex ea elapsa, Gallias reperiret. Cæterum fortuna adversante, ab Angliæ Regina intercepta, rursus custodiæ, in castello Pomfreversus Scotiam sito, traditur, in qua adhuc hodierno die servari dicitur: *memorabili exemplo, ne Reges atque potentes nimium suis cupiditatibus fressi, ac mandatorum Dei obliti insolēscant, sed Deum ad leges revereantur, cum, ut cernere licet Dei proprium sit, sæpius homines extollere eosq; animis conceptis elatos, propriaq; libidine omnia agentes, deprimere, prout post matrem Salvatoris etiam Ethnici dixerunt. Atque inter hos Ælopus interrogatus, quid Deus in cælo faceret, respondit, eum alta deprimere, humilia e contra exaltare.* Et hæc breviter de Scoticis rebus dixisse sufficiat, quæ lectorem de multis rebus commonefacere possunt, maxime de vagis libidinibus ac injustis cædibus vitandis, quæ plerumque Regnorum ruinam attrahere consuevere, ut rectissime Poëta dixerit:

— Nam cætera Regna
Luxuries vitio, odiusq; superbia vertit.

Decimo die Martii dum *Cæsar Maximilianus* Conventum Augustæ agit, ad concilianda sibi contra Turcam & Transylvaniam Wayvodarum auxilia, nec hic suo officio deest: nam literis publicatis, Thordam omnes Proceres Hungariæ evocat, quod etiam tres Nationes Transylvaniæ sint venturæ: Proceres dulcissimis verbis illectans, ut deliberationi concernenti omnium salutem atque commodam intersint, vel ad eam Legatos prudentia & gravitate insignes, cum sufficiente mandato mittant, Turca, cui deditus sit, omnem benevolentiam ipsis promittente. Cæterum his literis per Ungariam sparsis, *Schuvendus*, qui ab Imperatore administrationi rerum Hungaricarum præfectus esset, quarto Martii contrarium mandatum ad Hungaros dirigit, in quo significat, sibi ex multis partibus literas Transylvanorum refectas falsis coloribus & manifestis dolis ac circumventionibus trans-

missas esse, quibus *Cæs. Majest. fideles subditi*, prætextu benevolentia Turcica seducere conetur: (quasi verò Turca de Hungariæ salute & conservatione sollicitus sit, qui centum & pluribus annis nihil aliud quæsierit, quam ruinam & interitum Regni Hungarici, tam civilis dissensionis concitatione, quam armis atque bellis illatis.) *Ac, etsi nullatenus dubitet, ipsos, pro sua prudentia & imminenti periculi magnitudine, clarè ac manifestè perspicere, quibus artibus atque dolis petantur; nihilominus tamen sui putasse officii esse, eos literis commonefacere, iisq; significare, a Cæsarea Maj. nihil majori diligentia & desiderio quæsitum, quam pacem cum Turca & Transylvano: verum eam calumniis & stimulis Transylvani impeditam. Ne itaque quidquam de fidelitate remittant, eos se adhortari, & cum bellum hoc iustum pro libertate ac Religione susceptum sit, eos non debere de auxilio Dei diffidere. Ad extremum verò nomine Cæsarea Majest. expresse vetat, prohibet atque interdicit, ne quidquam negotii cum Transylvano habeat, vel Legatos ad Conventus ab ipso indictos mittant, sub pœna rebellionis, ac præmii debiti transgressoribus expectatione.*

Vicesimo primo Martii, tandem per *Albertum Bavariæ Ducem*, nomine Imperatoris capita deliberationis futuræ Augustæ proponuntur, nimirum pacem Religionis datum servandam, ac de rationibus, quibus exorta nonnulla secta, ne pace Religionis comprehensa tollantur, cogitandum: Deinde quomodo constitutio de pace publica, jam ante multos annos promulgata, emendanda, & violenta invasio ac occupatio civitatis Herbitolensis, contra eam superioribus annis facta, cum debita proscriptionis executione sit vindicanda: Ad hæc, quomodo lites in Imperio, æquabili juris administratione ac celeriori cursu sine disrimenda. Præcipue verò & ante omnia, qua ratione Turca hereditario Christiani nominis hosti, valido ac firmo auxilio occurrere possit. Ac statim 40000, peditum & 8000, equitum ad 8. menses: his verò exactis, dimidia pars ad 6. annos loco durabilis subsidii pro defensione Christiani sanguinis ab Imperatore petuntur.

Martii die 23. hora noctis 11. *Wolfgangus Princeps Anhaltinus*, natus Patre Voldemaro, & Margarita Schwartzburgica, anno 1492. cum Dittonem avitam, quam 54. annos rexerat, agnatis Anhaltinis gubernandam tradidisset, Servetæ, febri in Christo placide moritur, atque ibidem in æde D. Bartholomæi, mensis ejusdem, die 27. hora decima sepelitur, nullis liberis ex se relictis, cum toto vitæ tempore cælebs mansisset: sorores verò habuit duas, quarum *Barbara Heinricho Duci Plauvensi*, *Margarita Johanni Electori Saxonie* nupsit, cujus affinitatis nomine etiam Saxonie Ducibus gratissimus fuit.

Mensis Aprilis initio, toto Belgio introductionem inquisitionis Hispanicæ averfante, ac ad mutationem Religionis respiciente, plerique Proceres ac Nobiles, quos ea res fœdere junxerat, numero circiter 40. Bruxellas confluant, ac audientia à Gubernatrice *Margarita Parmense* impetrata, in præsentia Consilii, Præsidum provinciarum, & Equitum aurei velleris, quinto dicti mensis die, Oratore *Heinrico Bredenrodio*, Duce ipsorum sese diffamatione conjurationis cum exteris Gallis & Germanis Principibus initæ purgant,

purgant, id unquam sibi in mentem venisse pernegantes, simulq; orantes, ut delatores & diffamatores honestissima societatis nominentur, & manifestentur, ac in exemplum aliorum & evitacionem majorum motuum debita pœna afficiantur: Eaquē oratione finita, nomine totius societatis Ducissæ libellum supplicem exhibet, petens: eum in præsentia eorum, quos consilio adhibuisset, prælegi. Ejus summa hæc erat: Fidelitatem & obedientiam populi Belgici erga Magistratum semper & adhuc per totam Christianitatem summopere celebratam: Nobilitatē verò primas semper in hoc tulisse partes, qua nec vita, nec bonus pepercerit, pro conservacione & incremento suorum Dominorum, id quod & ipsi humillimi Regia Majestatis servitores sint continuaturi, ita, ut diu noctuq; parati sint ad omnia submississima servitia ei præstanda. Quare, cum præsentem rerum statum considerarint, maluisse se offensusculam incurrere, quam Ducissam celare rei, qua in posterum Regia Majestati gravi præjudicio cedere, & successu temporis tranquillitatem ac ocium Belgii perturbare, bona spe eventum rerum ostensurū, inter alia officia, qua fecerint, vel in futurum Regia Majestati præstare possint, hoc inter præcipua & notatu dignissima reputandum, nec a Ducissa in aliam, quam optimam partem accipiendum. Etsi itaque non dubuent, quin id quod Regia Majestas rationē, inquisitionis & ærētissimæ observationis placitorum de Religione præterito tempore constituerit, & jam renovarit, justo titulo ac certis rationibus nitatur, maxime ad continuanda ea, qua inclita memoria Carolus V. bona intentione statuerit: tamen videri, quod temporis diversitas atque mutatio, secum quoq; remediorum varietatem adferat, & quod jam aliquot annis, placita non obstante eorum executione pluribus incommodis occasionem dederint. Sanè ultimum Majestatis ejus responsum, quo non solam veter placitorum moderationem, sed expresse præcipiat inquisitionem, & severam placitorum observationem, ipsis dare sufficientem & justam causam metuendi, ne dicta incommoda & mala solum augeantur, sed tandem etiam motus atque seditio generalis exoriat, qua in miserabilem ruinam atque interitum totius Belgii tendat, prout manifesta indicia mutationis populi ubique apparentia, id ad oculum quasi demonstrent. Quare animadvertam magnitudine periculi imminenti, se hæcenus bona spe fuisse, fore, ut aut Proceres, aut Status Ducissam commonefacerent, quo ea mature hisce occurreret, causa & origine mali sublata: verum cum viderini, id ob causas sibi incognitas prætermisum, & indices mala crescere ita, ut periculum seditionis & defectio- nis generalis præforibus sit, se sui officii putasse, cum ob juramentum fidelitatis & homagii propensionem erga Regiam Maj. & communem patriam, illibatā servare deberent, non amplius cunctari, sed præ aliis debitum præstare, idq; tanto liberius, quo majorem causam sperandi habeant, Regiam Majest. hanc commonefactio- nem in optimam partem accepturam; addito, quod hæc res nullum magis tangat, quam ipsos, qui calamitati- bus, qua ex hujusmodi motibus oriri consueverunt, majore parte suorum bonorum ac domiciliorum in agris sitorum jactura, plus quam alii expositi sint. Hoc ergo ad animum revocato, sibi necessitatem impositam Ducissæ supplicandi, ut & præsentibus hisce ei suppli- cent, quo malis remedium adhibere velit, & rei ma- gnitudine id exigente, quam citissime quendam ex interioribus ad Regiam Maj. ablegare, qui eam de hoc

certiorem reddat, ac nomine ipsorum humilime roget, ut nunc, & in futurum his incommodis medeatur: id verò fieri posse placitorum rigore remisso (qui radix atque origo multorum malorum sit) & ratione insti- tuta, de eorum abolitione, qua omnino sit necessaria, ad avertendam ruinam atq; interitum Belgio imminen- tem; & ne occasionem habeat cogitandi, ipsos, qui nihil aliud quam submississimam obedientiam polliceantur, Regia Majestati vel frenum injicere, vel modum re- gendi præscribere velle (ut non dubitent, adversarios eorum id sinistre interpretaturos) relinquere se Regia Majestatis arbitrio, ut alias constitutiones consilio & consensu generalium Statuum faciat, quo convenien- tibus & periculo tam evidenti carentibus rationibus malis commemoratis consulatur: humilime posthac se Ducissam rogare, ut interea dum ipsorum petitio ad Regiam Majest. deferatur, eaq; quod justum fuerit sta- tuet, illa periculis relates generali suspensione tam in- quisionis quam executionis placitorum occurrat, cum expressa protestatione, se hac præsentī commonefactio- ne, officio suo defunctos, ita ut coram Deo & homini- bus culpa exempti esse velint, si ulla incommoda, sedi- tio, rebellio, atque effusio sanguinis in posterum orian- tur, ob debitorem remediorum defectum in simulari nolint, quasi incommodum tam evidens celarint. In testimonium ejus rei Deum, Regem, Ducissam & Con- siliarios ejus, atque propriam conscientiam adhibetes, quod egerint, ut bonos servitores, & fideles vassallos deceat. Ducissa libello supplice accepto, ac re cum suis communicata, respondet: Se contenta supplica- tionis intellexisse ac constituisse, eum ad Majestatem Regiam transmittere, seq; facturam omnia, qua con- ducere existimet, ad persuadendam Regiam Majesta- tem, quo petitioni supplicum annuat, qui interea nihil aliud sperare debeant, quam res dignas atque cōformes solita atque innata Clementia Regia, se ante suppli- cantium adventum de sententia Gubernatorum pro- vincia, Equitum aurei velleris, & consilii laborasse, de concipienda formula moderationis placitorum, de Religione, quam Regia Majestati offerret, quam ipsa speret talem fore, ut quilibet ratione recte subducta, ei sit acquieturus. Et quandoquidem ipsius auctoritas, ut supplicantibus optime constet, eo usque extendatur, ut inquisitionē & placida suspendere ausit, nec regionem, ratione Religionis absque lege relinqui conveniat, se confidere, supplicantes contentos fore eo, quod ad Re- giam Majestatem hoc negotium deferat, interea verò dum responsum adferatur se provisuram, ut tam In- quisitores, quam Officiales in munere commissio, discre- tē atq; modeste procedant, ita ne quisquam conqueren- di causam habeat: similiter quoque se confidere, suppli- cantes ita sese in omnibus gesturos, ne alia via suscipien- da sint, ac sua diligenti intercessione apud Regiam Ma- jestatem se rem eo deducturam, ut alii, apud quos in- quisitio introducta sit, ea liberentur, prout id ex eo a- nimadverti queat, quod civilibus civitatibus Braban- tia, id petentibus jam indultum sit: seq; tanto majore fiducia omnem diligentiam in hoc adhibituram apud Regiam Majestatem, quod pro certissimo habeat sup- plicantibus statutū ac fixum animo esse, nihil in anti- qua Religione hæcenus in istis terris observata inno- vare, sed eam pro virili defendere atque tueri velle. Socii hoc Ducissæ responso audito, quo minime ipsorum voluntati satisfacerebat, rursus quidem acrius instabant, sed semper simile ferē re- sponsum referentes, ei acquiescunt, ac omni mode-

modestia in suis actionibus promissa, inde discedunt, hoc ante discessum inter se constituto, ut omnes Confœderati ad demonstrationem societatis initæ portarent numisma, à collo dependens, cui effigiem Regis ab altera parte continenti, inscriptum erat literis Gallicis: FIDELIS REGIS: in altera verò mendici perula duplex, sustentata à duabus manibus, hæc verba: USQUE AD PORTANDUM BISACCIIUM. Bisaccium nominantes lingua populari peram mendici, quæ humeris imposita, à parte anteriori & posteriori dependet: Symbolo autem commonstrare volentes, se Fideles Regis subditos esse & paratos, omnia impendere in ejus servitia, etiam ad mendicitatem & extremam inopiam usque: habitum etiam coloris cinericei assumpsere, quem tamen ditiores atque honoratiores limbis aureis circumdederunt, & ut peregrinantes ad loca sacra, pileis cochleas appendere consueverunt, ut hoc modo melius ipsi personam mendicorum, quos Gueusios vocant, referrent, vestibus suis scutellas accommodarunt. Hæc ob id eò libentius faciebant, quod cum primum palatium Bruxellæ ingressi, atque à Barlamentio ipsorum Religioni summopere cōtrario conspecti fuissent, is sermone ad assidentem converso, lingua populari dixerit: *Ecce egregios meos Gueusios*. Hoc itaque ad Nobiles delato, illi hac occasione nomen hoc voluntariè retinuerunt: atque ut Hugonoti in Galliis, sic in Belgio postea Pontificiani Religionem averfantes, *Gueusi* dicti fuere. Ea verò voce non saltem mendicitas proprietate linguæ Belgicæ, sed & contemptus & ignominia quædam exprimitur, cum proverbio dicatur, viginti quatuor furciferos, unum Gueusium constituere. Atque hæc vera nominis *Gueusiorum* origo fuit, de Hugonotorum verò superius à nobis dictum est.

Undecimo die Aprilis in Hungaria, maxime Posonii, tempore meridiano per aliquot dies stella lucida conspicitur, Solem sequens, ac ab Oriente ad Occidentem progressa, tandem evanescit. Hanc, rerum naturalium periti, stellam Veneris esse, existimarunt: eamq; *Georgius Purkirrher Posonii, Medicinæ Doctor, Turca, adventum* portendi dixit, qui ab Oriente versus Occidentem veniret, ibiq; moriturnus esset, nō secus, ac stella post Solem occidisset.

Aprilis die 23. durantibus Augustanis Comitibus, *Augustus Elector Saxonie* sub aperto dio Electoralis dignitatis, & aliorum Ducatum investituram à novo Imperatore in habitu Electorali maxima pompa suscipit. Nam duodecim dominiorum vexilla à duodecim Comitibus, equis insidentibus atque serica veste indutis, ferebantur, & Augusto sex Principes, ad hunc actum peculiariter rogati, interviebant, *Wolfgangus Palatinus Rheni, Georgius Fridericus Marchio Brandenburgicus, Christophorus Wirtembergicus, Johannes Junior Dux Holsatiae, Joachimus Ernestus Anhaltinus, Heinricus Lignicius Silesius*. Inter hos autem *Wolfgangus Palatinus*, pro more, ad Cæsarem verba faciens, *Augustum præstito juramento in fidem recipi*, eleganti oratione petebat: *Cæsari* in tabulato ad hoc peculiariter constructo, præter Electores quatuor, *Albertus Bavarie Dux, Wilhelmus Juliensis, Electoris Palatini duo filii, Marchio Johannes Georgius Brandenburgicus, & Johannes Fridericus Pomeranie Dux*, cum multis aliis Comitibus atque Baronibus, ministrabant. Comitatus in Augustam præter Principes ac

Comites sequebatur, circiter viginti alis equitum constabat.

Eodem hoc die *Maximilianus Cæsar*, qui paulo ante Ungarorum prompta auxilia in Possoniensi Conventu obtinisset, per *Carolus fratrem*, Viennæ etiam Austriacorum suorum in tanta belli imminenti necessitate agit, petens *è qualibet domo florenti solutionem, à Nobile centum florenorum redditus habente equi sustentationem: Et hæc, ut fossores pro cōstructione propugnaculi Viennensis mitterentur, nullus ministrum*, vitæ ante actæ testimonio prioris Domini, carentem reciperet, & ut ex qualibet domo, quiniis, decimis, & tricesimis militatum iret. Postremo, ne quis alio in militiam proficisceretur, & de comatu annuo quisque sibi proficeret, qui id non posset, abeundi licentiam esse, &c.

Maji nono *D. Georgius illustris Ordinis Teutonici per Borussiam, Administrator generalis*, ejusdemq; per Germaniam & Italiam supremus Magister, pro Ordinis sui honore, & ipse sub aperto dio, investituram Regalium Imperii, tanta pompa suscipit, ut ea non minus, quam Augusti Saxonie Electoris digna publica divulgatione visa fuerit.

Decimo tertio deinde ejusdem mensis, *Wilhelmus à Grumbach cum sociis conspirationis, quos Heribolim diripuisse, ac pacem in Franconia anno 63.* perturbasse diximus, nova proscriptione, omnium Statuum consensu aggravantur. Miserat eò *Johannes Fridericus Dux Saxonie* suos Legatos, inter hos præcipuum *Henricum Hufanum*, Juris utriusque Doctorem, perquam facundū, qui negotium ipsorum apud Status ageret, & pro prioris proscriptionis annulatione sollicitaret: Sedis, partim alijs dissuadentibus, partim magnitudine negotii deterritus, Principi, ut proscriptos dimitteret, literis consuluit, eumque Dei & hominum salutes admonitiones spernentem deferens, ad eos transiit, quorum admonitione ipsum à concepta pertinaçia abduci posse censeret.

Mense Majo gravioribus rebus consultatis atque duplici hostem ditiarum Romanarum ut vocant, auxilio approbato Duces belli ad conscribendas copias pedestres atque equestres, easque Viennam quam maturrimè deducendas, ablegantur, *Philippus Marchio Badensis, Guntherus Schvartzburgicus, Georgius Helfensteinus, Burchardus Barbiensis, Bernhardus Hardeckius, Ludovicus Ungnadius Comites*, aliique Duces nobiles, *Nicolaus de Halstatt Alatus, Wilhelmus Wallerthum Trevirensis*, sed Saxonie civitatibus militans, *Jacobus Schulenburgicus Saxo, Christophorus Schellendorff, Georgius Praun, Christophorus Liechtenstein, Zacharias Grumberg, & Alphonsus Castaldus*.

Neque verò tantum de negotiis, quæ proposita ad deliberandum fuisse commemoravimus actum, sed & aliis. Nam præter Principum investituras illis susceptas, legatione missa, subditis Ducis Vinariensis, qui ad arma consurrexerant cōtra Dominum, obedientia injecta est. Et de pace, inter Reges *Daniae & Suecie* belligerantes, cōstituenda, rationes susceptæ fuere. *Electori quoq; Palatino Friderico*, qui Religionem non approbatam fovere, & *Episcopi Wormatiensis ditionis* nonnulla occupasse accusaretur, negotium exhibitum, sed ita, ut quam adversarii sperarant, ipse victoriam retulerit, bona occupata cum Religione retinens. Porro præter Imperii Electores, *Moguntinus Danielus, Johan-*

Johannem Trevirenses, Fridericum Coloniensem, Fridericum Palatinum, Augustum Saxonem, aliosq; spirituales atque seculares Principes complures, etiam illic cum duobus Cardinalibus Germanis, *Marco Sittichio* Constantiensis & *Ottone Augustano*, Episcopis, Pontificius Legatus *Commendonius* adfuit, cujus opera *Concilii Tridentini decreta* Catholicis Germanis oblata acceptataque fuere. Ad finem verò Maji, solutis Comitibus, Cæsar in insula Danubii navibus conscensis, Ratisbonam pergit, accivibus in fidem receptis, Viennam contendit.

Junii die sexto, cum quarto antè Imperator ex Comitibus Viennam appulisset, *Bassa Budensis Palotam octo millibus* peditum obsidet, ejusque muros per Octiduum *viginti quinque* tormentis bellicis ita concutit, ut ad terram collaberentur, & propugnatores in extremo periculo versarentur. Præerat defensionem *Georgius Thuuri*, ejus loci Capitaneus Cæsaren, Vir bellicosus, qui, dum inspiciendo partes muri collapsas, quantumvis lethaliter circa illa vulneratus esset, officio tamen suo atque fidei non defuit, ac Turcis arcem assilientibus, & ita tormentorum bellicorum fulmine ferientibus, ut in ea ultra sexcentas pilæ tormentariæ invenirentur; fortiter tamen eo usque ipsis restitit, donec quoque die decimo tertio ex insperato duodecim signis peditum Germanicorum *Georgius Helffensteinus* advenit. Ejus itaque adventu *Bassa Turcicus* per exploratores cognito, obsidione soluta, atque tentoriis cum aliquot vasis pulveris relictis, discessit, atque prope *Albam Regalem* castra posuit. Interea verò alii, quas conscribere jussi erant pedestres legiones, quanta celeritate potuere, etiam adduxerunt, quarum primæ *Romerus*, secundæ *Vallerthumus*, tertiæ *Hastatus*, quartæ *Helffensteinus*, quintæ *Polvviserus* præfuit.

Junii die ultimo, quod 29. ejusdem obsederant Cæsariani *Vesprinium* oppidum cum arce, expugnatione capiunt. Id verò ita accidit. Cum *Palotam* obsidione liberaissent, atque resectam præsidio & comœatu munissent, *Eccius Salmenfis* & *Georgius Helffensteinus*, copiis conjunctis, quæ circiter 22000. erant, ad obsidendum id fœdere inter se constituto, *Majorem Walandum*, unum ex præfectis *Georgii Thuuri* cum aliquot levis armaturæ equitibus præmittunt. Hic ergo *Tatam*, quæ Germanis *Totis* dicitur, iturus, in septem prædatores Turcas incidens, quinque eorum occisis, duos secum captivos in castra abducit. Itaque hi pro more militari examinati, consentitur, se à *Gubernatore Vesprinensi*, quem illi *Begum* vocant, speculandi gratia emissos, eum præcedenti die 300. equitibus Turcicis levis armaturæ in insulam quandam prope *Albam Regalem* *Bassa Budensi* pertinentem, ad carpandos Cæsarianos secessisse *Vesprini* ultra 300. non relictis, cum confessione sanctè asseverantes, si Cæsariani ante reditum oppidum obsideant, hos illo potituros. Hoc itaque cognito supremi Duces eo contendunt, cum aliquot cursoribus speculandi gratia, *Eccio Salmenfi* præcedente. Eo ergo inspecto, Turcæ, qui præsidio *Vesprini* relictæ fuissent, duo majora tormenta bellica tanta vehementia displodunt, ut muri, in quibus starent, ad terram conciderent. Id *Salmenfis* pro sui ingenii acumine felicissimi omissis loco accipiens, ad exercitum mittit, & ut innox subsequatur, admonet, Deo

locum ad hostes invadendos aperiente. Interea nocte appropinquante, nihil agi potuit, sed in diem sequentem res tota dilata fuit. Turcæ verò noctis beneficio usi, nihil sibi ad reficiendos muros reliqui fecere. Nihilominus tamen *Salmenfis*, prima luce adveniente, scalis muro appositis suos ascendere jubet, ignem tectis ædium injiciens, ac portis oppidi accensis, in oppidum irrumpens, obvios omnes trucidat. Turcarum præcipui, hoc consternati in munitissimum locum convolantes, ac extremam necessitatem ob oculos ponentes, deditioi se offerbant, sed arce nihilominus occupata, omnes præter quinque occisi fuere. Tale exemplum, idè in ipsos statutum, quod paulò antè captivorum magnum numerum crudeliter necassent, vivus illic cum quinque aliis captus est Gubernator *Albæ Regalis*, qui in custodiam *Polsonium* est ablegatus. Hac ergo victoria obtenta, *Salmenfis* *Vesprini* præsidio relinquit, *Georgium Thuuri*, qui *Palota* defensionis præfectus fuisset, & ipse cum suis copiis *Giarvarinum* se recipit, *Palota* defensionem Germanis committens.

Secundo Julii, *Bassa Pertavus*, & *Vezirius* (id est, Turcici Imperatoris, Consiliarius) *Julam* Civitatem 5000. Turcarum obsidione cingit, mox se ipsi conjungente cum copiis Tartaricis & aliis, *Bassa Temesvariensi*, ita, ut obsidentium numerus ad 36000. ascenderet. Præpositus erat *Julæ Ladislaius Kereschinius Hungarus*, quod longo tempore antea eam tenuisset. Cæterum hoc tam periculoso tempore præter alia necessaria, duobus vexillis militum, quibus *Gorgerius* ex Austriaca, & *Hoppenradus* è Marchitica nobilibus familiis nati, præfuere, firmioris præsidii gratia auctus. Is Turcis civitatem, quæ semper munitissima habita fuit, incessanter tormentorum disposure verberantibus, ad quintum usque diem restitit. Cum autem de ejus defensione desperaret, civitate incensa, in anteriorem arcis partem, quam Hungaricè *Huzzarover* vocant, se cum suis recipit.

Julii duodecimo, *Johannes Fridericus Dux Saxonia*, quem superius proscriptis in Comitibus Augustanis favisse diximus, admonitus per Legatos Electorum, aliorumq; propinquorum Principum, qui ipsius commodis studerēt, ut proscriptos, quos receptasset, dimitteret: Legatis prolixè responder, ac *Grumbachii* egregius facinoribus à prima pueritia repetitis, quàm benè non tantum de Marchionibus Brandeburgicis, sed & *Carolo V.* ac *Diocesi Würzburgica* meritis sit, commemorat, ipsius sociorumq; in diripienda urbe *Herbipolensi* factum excusans, quàm plurimis exemplis allegatis, ac inhumanitatem adversariorum *Grumbachii* exaggerans, qui nulli juri vel transactioni locum dare voluerint. A *Ferdinando* inclita memoria, & *Maximiliano* Imperatoribus, eorumq; *Vicecancellariis Seldio* & *Zasio* optimam compositionis spem proscriptis, si tranquille degerent ostensam, se itaque pacis publicæ conservandæ studio, & in honorem Imperatoris, eos in fidem suam recepisse, verum spem cœceptam de compositione dilationibus everfam. Verum enim verò, etsi fidem proscriptis datam inviolatam, ut Principem Germanum deceat, servare cogiter, tamen se ulterius non detenturum, sed dimissionem ipsorum primo quoque tempore promoturum esse, modo, quàm ipse pacem coluerit, hac sibi quoque gaudere liceat. Et hæc quidem Legatis pro responso daban-

dabantur, interea verò *Grumbachius* Consiliarius fovetur. Idque ipsum ita coloribus ornatur, ut apud vulgus, incredibilem applausum mereretur. Verum prudentiores rediligentiùs ad trutinam revocata, ac periculis Principi imminuentibus consideratis, vicem ejus deplorabant, qui unius atque alterius proscripti, maximè *Grumbachii*, majorem quam salutarium propinquorum admonitionum rationem haberet, cum ab illo in bello Schmalkaldico, Carolo Quinto Imperatori militante, *Parentis Johannis Friderici Electoris* partibus gravissimum damnum illatum recordarentur, ejus opera non saltem equitibus Comiti *Burano* hinc inde conscriptis, sed & via transeundi Rhenum, in conspectu eorum exitum, demonstrata.

Vicesimo primo die Julii *Eccius Salmensis* cum suis copiis, denudò *Giavarino* egressus, *Tatam* inde quinque milliariis Germanicis & *Cumaro* duobus distantem, contendit firmissimo proposito, se non prius inde discessurum, quam eam expugnasset, quod ex ea stipendiarii Cætareis, in vicinis arcibus degentibus, plurimum detrimenti inferretur. Itaque eo veniens, atque colloquio cum præfidiariis de deditioe habito, cum hi ad tempus præfinitum nihil responderent, ipse cum exercitu arci appropinquans, in loco commodo sex tormentis bellicis dispositis, tanto impetu muros ferit, ut pars muri prosterneretur, ac ceteri præfidiarii tanta promptitudine eam reficerent, ut locus irruptionis præcluderetur: nihilominus tamen *Wilhelmo Walerthumio Duci* imperat, ut sua cum legione irruptionem tentet. Verum magnitudine negotii atque periculi conspecta, mox aliud consilium init. Nam ad sinistram partem arcis, 1000. sclopetariis in fossam cum scalis dimissis, 1000. verò aliis è regione muri diruti collocatis, ipse cum 2000. ad portam castelli progreditur, quo cum venisset, omnibus signum oppugnationis præbuit. Turcis itaque ad defensionem muri collapsis, & ad repellendos hostes à parte sinistra murum consensuros, concurrentibus, Ipse cum suis 2000. tanto impetu portam castelli invadit, ut ea perfracta, vi irrumperet. Itaque Turcæ omnes resistentes frustratim concisi sunt, præter quinquaginta, qui cum in turrim quandam se recepissent, certis conditionibus deinde se dedidèrunt: Inter hos fuere Gubernator *Tatensis*, & *Vesprinensis*, ac propinquus *Basse Budensis*, Viri apud suos maximæ dignitatis, qui Viennam ablegati fuere. Imperator hoc nuncio expugnate *Tata* vicesimo secundo Julii accepto, nec risum, nec aliud lætitiæ signum edidit, sed Deo collaudato gratias egit. Duces verò minimè hac victoria contenti, castellum *Gesper* petunt. Turcæ autem adventantes conspicati, munitione relicta, inde aufugiunt: Porro incolæ *Vethaim*, *Ischoki*, & aliorum castellorum, Cæsarianos præda frustraturi, cum eos appropinquare cognovissent, munitionibus crematis, fuga *Strigonium* evadunt. Duces his locis perquam commodis, ad invadendum *Strigonium* occupati inter se de obfidendo eo convenerant. Verum re ad Imperatoris deliberationem transmissa, minimè consultum est visum, civitatem tam potentem atque munitam, tam exiguo exercitu tentare. Quare, cum *Tata* procul à Danubio distet, ut eo com meatu facile apportari nequeat, *Salmensi Comiti* Imperator mandat, ut inde se ad Insulam *Comari* recipiat, ibique

subsistat, donec vel se ipsi conjungat, vel aliud statuat. Neque etenim Imperator, quod copiarum universæ nondum convenissent, & de *Solymanne Turcæ* (qui *Belgradum* appulisset,) instituto, quicquam certi ac explorati constaret. Vienna adhuc moverat, sed adventantes solcite in horam expectabat. Et quidem illæ, quo poterant, studio accelerantes, sub finem hujus mensis atque initium sequentis variis ex partibus confluerent. Nam non solum Germani conscripti, sed exteri complures sacræ militiæ studio, exciti, suis sumptibus comparuere.

Inter hos *Albertus à Lasko Baro* quidem Polonus, attramen multorum castellorum in *Ungaria* dominus, duodecim cisis accurrit, paulò post 3000 Polonorum cum subsequenter, quos habitu Hungarico vestierat, ne Regi suo, qui pacem cum Turca pactus fuerat, incommodi quid generaret: Dux quoque *Sabaudia Philibertus Emanuel*, 400. equites sclopetarios, Comite *Camerano* Duce misit. Fuere & ex Anglica Nobilitate, qui sui sumptibus hanc militiam sequerentur, inter hos *Richardus Greyneville*, *Henricus Ciambervonus*, *Philippus Budshall*, *Thomas Colton*, *Guilhelmus Georgius Capitanus*, non contemnendi nominis cum suo comitatu.

Duodecimo Augusti, majore copiarum parte congregata, atque rebus Viennæ constitutis, officiisque militaribus distributis, ita ut Dux totius exercitus *Ferdinandus* Frater Imperatoris, *Güntherus Comes Schvartzburgicus* ejus Legatus, *Johannes Fridericus Dux Pomerania* aquilifer, *Paulus de Zara* munitionum Præfectus essent: Imperator pro gloria Christi ac salute & libertate patriæ defendenda, cum suis Vienna movere *Altemburgum*, vicum duobus milliariis *Giavarino* distantem, quo universis copiis conventio indicta fuerat. Personi verò, quod inde circiter tria miliaria distat, ejus adventum præstolabantur Bohemorum auxilia, septem signa equitum constituentia, cum aliis è *Silesia*, *Moravia* & finitimis Regionibus evocatis atque conductis, à Comite *Günthero Schvartzburgico* & *Tenselio* equitum Præfectis. Interea autem dum *Altemburgi* exercitus heret, eo quam plurimi voluntariè militaturi veniunt. Atque initio quidem ex Gallis *Dux Guisus*, *Francisci Guisii filius*, *Brisacius* & *Lansacius* Comites, *Philippus Strozza*, alique Nobiles quam plurimi, qui *Melitensibus* opitulaturi, cum cognovissent, Turcas retrocedere, Italia perlustrata, in *Hungariam* contendere, ut huic bello interessent. Deinde quoque eodem applicuit *Dux Ferrariensis*, secum adducens circiter 400. Nobiles & 300. bombardarios, per quàm egregiè instructos. Similiter quoque ibidem sese exercitui conjungere *Wolfgangus* & *Richardus Palatini* agnati, 600. equitibus instructissimis, voluntariam militiam secuti, cum secundo genito *Bavariæ* filio, 400. equites adducente, aliisque quam plurimis ex variis locis eo confluentibus. Congregatis itaque copiis, Imperator se cum *Salmensibus* conjungit, atque *Gomarum* usque, ad reprimendam hæreditarii Christiani nominis hostis potentiam, progreditur.

Decimo quarto & cæteris subsequenter diebus, Hispani cum jam pridem Belgii in ordinem redigendi, ac Pontifici suæ potentiae amplificandæ inten-

intentis, novis Episcopatibus erectis, Hispanicam inquisitionem introducere satigissent. Nobilitate & plebe, quò hæc machina tenderet, animadversentibus ac suppliciter deprecantibus, ne quid contra statuta ac privilegia à prædecessoribus indulta atque concessa attentaretur, & nihil præter oppressiones obrinentibus, patientia in furorem versa, arma non quidem contra Magistratum, sed imagines sumptæ fuere, idque non in uno loco, sed (ut in seditione fieri consuevit) motu, totum ferè Belgium pervagante. Nam & imagines Bosleduci, Bredæ & Bergis, mox quoque Gandavi, Iperi, Udenarii, fractæ: deinde quoque Ultrajecti, Amsterodami, Harlemi, Leideni, Delphri, eodem hoc mense dejectæ fuere. Requiritur rerum, quæ hanc iconomachiam subsecutæ fuere magnitudo, & de inquisitionis Hispanicæ origine, & novorum Episcopatum in Belgio foundatione, simulque variis actionibus subditorum ad impedienda ea susceptis, prolixior commemorationem: verum quia hæc ab aliis antea peculiaribus libris exposita, levi quasi brachio ea nobis attigisse sufficit. Porro hac iconomachia Antwerpia patrata, mercatores gravissimè perculsi, eam non nisi pro indicio atque initio majoris facinoris, quod homines nequam molirentur, interpretabantur, nimirum ut prima quoque commoditate, tabernas ipsorum & aliorum incolarum invaderent atque diriperent: metuentes, ne his minimè contenti, ad cædes & effusionem sanguinis descenderent, licet id hætenus minimè factum fuisset: unde generalis intermissio negotiationis, exportatio mobilium atque emigratio multorum mercatorum subsecuta est.

Vicesimo septimo Augusti *Schwendius*, qui cum suis copiis in superioris Hungariæ partibus, quæ vulgò *Zipsum* nominantur, esset, nec cum Cæsareis se conjunxisset, Tartaris congressus, eorum circiter 10000. fundit: fugatque *Begorum* Turcicorum, altero interfecto, altero verò lethaliter sauciato. Deinde tres arcès *Georgii Bebeck* à fide Imperatoria deficientis, Turcisque adherentis expugnatas capit, quarum nomina *Sobata*, *Gambazor* & *Polforat*.

Secundo Septembris arx *Jula*, quam secundo Julii à *Bassa Pertano*, *Vezirio*, obsidione cinctam diximus eidem se dedit. Cum etenim anterioris arcis munitionibus, vi tormentorum hostilium disjectis, præsidarii ex ea incensa in interiorē arcem ponte intermedio rupto, confugissent, Turcæ statim nocte sequenti in anteriore arcē tormentis collocatis tria arcis propugnacula ac turrim pro veteri ædificio Romanorum habitam, sine intermissione tanto impetu concutiunt, ut nullus resistendi ex ipsis propugnatoribus locus esset. Mox quoque fontes fossarum, mira arte per canales aliò derivantes, aquarum usum obsessis adimunt, & tumulum prope portam arcis excitant, tantæ altitudinis, ut vallo arcis par esset, inque eo ædificia lignea tam artificiosè construunt, ut ea ab omni ignis injuria rita essent. Iis ergo ita petactis, tertio Augusti à prima luce usque ad meridiem validissimo imperu arcem oppugnant, sed frustra, fortiter obsessis hostes repellentibus, eorumque quamplurimos prosternentibus, interque hos *Bassa Temesvariensis* graviter vulnerato. Turcæ itaque hoc conatu dejecti, cum obsessis adhuc mediocrevallum defensionem aptum superesset, id cuniculis actis evertere arcemque totis

viribus oppugnare aggrediuntur. Eò *Keretschinus* animadverso, qui extrema experiri nollit, epistolam sagittæ alligatam in hostium castra ejaculatur. Quare literis manè repertis statim Turcæ ad portas arcis accedens, altissima voce eum bono animo esse hortatur, hodierno die bonum responsum habiturum. Hæc vox Germanis incognita erat. Duo verò Capitanei Hungarici ea intellecta, *Keretschinum* accedentes, eum fidei Imperatori datæ gravissimè admonent: Ille verò nihil aliud se scripsisse respondet, quàm ut quidam suorum affinium, gratia & auctoritate apud Transylvanos pollens (is verò erat *Georgius Bebeck*) secum in colloquium descendat, ac tandem eo veniente, ac cum *Keretschinio* colloquente, hic *Bassa Turcico* munera mittit, iisdemque ab ipso remuneratur. Aditu erga ad amicitiam *Bassa* sibi per affinem conciliato, convocatis præsidariis, qua in necessitate res sint constitutæ, exponit cum commemoratione, *Bassam Pertanum* vadibus dandis liberum ac saluum discessum universis promississe, hortari itaque se eos, ut vitæ salva, deditionem faciant, *Begos vades*, quos *Bassa* daturus sit nominans, ac literas sigillis Begorum munitas ostentans. Etsi verò maxima pars Hungarorum & Germanorum deditionem initio detrectarent, asserentes promissis Turcicis non esse fidendum, nec contra fidem Imperatori datam, arcem, quæ etià cum vitæ discrimine sit defendenda, hosti turpiter tradendam, tamen tam coloratis ac ad persuadendum appositis argumentis est usus, ut non saltem deditionis cōsensum, sed & ab omnibus tam Hungaris, quàm Germanis, qui officiis militatib. præfuissent, ejusdem quasi sponte factæ, confessionem manu cujusque subscriptam extorqueret. Cæterum antequam miserimè proditi milites ex arce egrederentur, *Bassa Pertanus* quendam suorum ad *Keretschinum* mittit, ei significans, ut pro majori securitate militum exitum parantium, *Agæ*, id est, *Duci Janitscharorum* menstruum stipendium mittat, quo eo ad pacta servanda Janitschari promptiores reddantur. *Keretschinus* itaque 4000. thalerorum *Agæ* mittit, cum petitione, ut *Bassa Pertanus Janitscharos* ex omnibus derelictis *Jula* civitatis locis extra civitatem abduci curet antequam milites arce excedant: At ille hoc se facturum denegat, præterdens id minimè sibi convenire, ut sui Domini machinas bellicas præsidio exercitus destitutas relinquat. Hoc ergo *Keretschinus* responso accepto, statim se ad fidei jussorū dationem offert, nihil damni machinis bellicis tempore discessus metuendum. Eaque conditione à *Bassa Pertano* acceptata, è *Jula* discessus, non minori cum tristitia quàm ignominia, secundo Septembris suscipitur. Nam circiter meridiem, milites fame & morbo confecti, cum populo, qui ex vicinis oppidis ac pagis eò confluerat, primò arce exiēre, quisque ita tardè progredientibus, ut Sol ad occalum vergeret, eos Germani, hos deinde Hungari, postremò verò *Keretschinus* cum duobus suis Begis, subsecuti fuere, *Waivodicis* Consiliariis ac ministris Ductoribus. Postquàm verò tam ad aliquot millia passuum progressi fuissent, tum duo Begi, qui vades dati fuerat *Keretschinio*, auctores sunt, ut is cum *Bassa Pertano*, cui eum commonstrarant, notitiam ineat, eumque unà cum *Waivodæ* Consiliariis ad ipsum deducunt: Interea verò dum *Keretschinus* excipitur, Turcæ itinere Christianis præcluso, eos furioso impetu adoriuntur: Etsi verò initio

hi fortiter sese perfidis Mahometicis opponerent, tamen 2000. Janitscharorum ex improvise accurrentibus, ac *Husarones* in fugam compellentibus, maxima eorum pars multitudine hostium superata, miserrimè concisa fuit, paucis tenebris noctis ingruentibus, in arundineti vicino sese occultantibus, atq; noctis beneficio hostium tyrannidem evadentibus. Inter hos erat *Bernhardus Rotenau* Capitaneus Germanus, qui ad Imperatorem cōfugiens, *Keretſchinium* tanquam perfidum & proditorem accusabat, conquerens, omnes ab ipso proditos, deditione citra consensum aliorum ab ipso facta. Verum mox alio quodam Hungaro veniente, cognitum fuit, *Keretſchinium* de deditione cū Germanis contulisse, ac hos quidem initio eam recusasse, sed postea persuasionibus Capitanei, & promissis Turcicis victos, ipsi cōsensisse. *Keretſchinus* deinde Cōstantinopolim abductus, finem vitæ miserrimum sortitus est: etsi enim permutatione *Sangiacci* (de quo paulò post audiemus) se liberatum iri, fiducia optima esset, iis maximè pro se intercedentibus, quorum in Aula Cæsarea affinitatis spes ei facta fuerat, tamen fortune iniquitate ea excidit. Cum etenim multi apud *Selimum* ipsius iniurias ac crudelitatem contra Turcas exercitant exaggerarent, quod hostilis, illos auribus, quosdam verò labiis, alios verò aliis membris inhumanissimè mutilasset, *Selimus*, ut pro arbitrio in eum statuerent, accusatoribus permisit. Hi itaque vase undique acutissimis clavis perforato, atq; in acumen montis portato, cum incluserunt, & in præcipitium devolutum, hoc crudelissimo supplicii genere necarunt: *Exemplo omnibus propositio, ne Turcicis promissis fidem adhibeant.* Milites deditionem *ŷula* reculantes, similia illi exempla fidei violatæ aliis in locis, ut *Buda*, *Temesvari* & *Erdeudi* allegarunt: Verum unius perfidi Peritani promissa plus quàm aliorum exempla apud dementatum valuerant. Pauci itaque, qui interitum ejus deplorarint, fuere. Quo utinam alii admonerentur, ne temere contra jusjurandum Dominis datum, hostium promissis seducti, officium deserant, Deo & hominibus proditores & perfidiam execrante.

Tertio Septembris, cum Iconomachia Antwerpiana omnium animi cōsternati essent, ac negotiationes & mercaturæ intermitterentur, quò omni seditioni impoſterum occurreretur, & negotiationes conquiescentes rursus excitarentur, simulq; harum exercitationem cum Religionis cōfessione cuilibet liberam esse constaret, Senatus Antwerpiensis auctoritate *Auraici*, tanquam Rectoris à Majestate Regia constituti, decretum promulgat. *Initio, ne quisquam, cujuscunque conditionis, ministerium Ecclesiarum, Monasteriorum, antiqua Religionis turbare, molestare, vel quenquam ejus rei gratia, vel re, vel verbis, vel quocumq; alio modo injuria afficere presumat, sub pœna corporis ac vitæ, & multa arbitraria pro qualitate & conditione causa, aliis in exemp. E contrario ne quis impedimentum vel turbationem Religionis alteri, presenti tempore adhuc in urbe cōcessa inferat, aut re sive verbis, sub eadem pœna ei conficietur. Uterius declarantes ac promulgantes, quòd omnes urbis incolæ, nullo vel Catholice, vel alterius Religionis discrimine habito, ordine dicto, in protectionem *Auraici* recepti, ea tamen conditione, ut omnes in pace atque tranquillitate vivant, Magistratus in omnibus rebus politicis obediant, nec alterutra pars Religionis ergò alteram moleſtet. Insuper, ut omnes incolæ, cujus-*

*cunque Religionis sint, itares suas instruant, quò in casu necessitatis ac temeraria violentia etià alterius Religionis addito adsint & opitulentur, prout id, ad concordiam & tranquillitatem urbis, & securitatem incolarum à Magistratu sancitum, & à nova Religionis sectatoribus ejus observatio promissa fuerit. *Auraico* huic decreto hanc clausulam adjiciente, omnia servanda, secundum ordinationem prædictam, quoad à Regia Maj. Consilio generalium Statuum, aliud statuatur.*

Quinto Septemb. die, cum Turcarum circiter 2000. prope Albam regalem castrametati, excursionibus subinde in nostros facerent, horum quidam selecti, quid rerum in ipsorum castris ageretur, exploratum eunt: progressi itaque, in excubitores incidunt, eosque satis benè armatos vident. Redeuntes ergo atque Ducibus visa referentes, hi statim eò contendunt, hostibusque in fugam compulsis, carucarios Turcicos pabulantes, interficiunt. Quo in castris cognito Hungari & Austriaci erumpentes, Turcas fugientes insequuntur, eorumq; quosdam occidunt, quosdam verò capiunt. *Georgius autem Turci*, cujus superius meminimus, vidēs inter ipsos *Sangiaccum Alba* regalis, intimum Solymanni Consiliarium, quem, dum Palotæ præſſet, optimè tanquam vicinum cognorat, læpiusque ut eum comprehenderet, infectatus fuerat, nunc denuo eo oblato, è medio omnium provectus, tanto impetu in eum fertur, ut quantumvis ei ex equo ab hostibus interfecto, in alium descendendum fuerit, non prius ab insequendo destiterit, quàm vivum caperet, atque Imperatori in castra adduceret, qui statim ipsum ob tam egregium & magnanimum facinus, catena aurea donatum, Equitem inauratū creavit. Erat in exercitu Imperatoris Hispanus, qui Cōstantinopoli ex hoc *Sangiaccio* audierat, se solū velle & posse vincere Regem Germaniæ: ferturque Hispanum coram Imperatore hanc vocem illi in memoriam revocasse, eum verò respondisse, hanc belli fortunā esse, seqq. jam servum nihil præſtare posse. Interrogatus deinde qua fretus audacia, castra tam potentis Imperatoris invaſſet, respondit: *sibi obediendum jussis sui Domini, ut quendam caperet, ex quo consilia hostium cognosceret, sed id sibi male successisse.* Habebatur honorificè, vivens ex mensa Imperatoris, & ut perhibebant, 2000. ducatorum pro redemptione offerebat, verum Vicinam postea transportatus, atque *Hurrachio Aula Cæsarea* Magistro donatus, solutis 50000. ducatorum, magno suorum gaudio atque applausu dimissus est, frustra *Keretſchinio* permutationem sui cum eo sollicitante.

Septimo Septemb. *Solymannus Turcarum Cæsar*, *Zigethum* munitissimum non saltem Hungariæ, sed & totius Christiani orbis propugnaculum, interfecto fortissimo Herodō *Nicolao Zerinio* non absque cruenta suorum cæde expugnat, ac superstites propugnatores ejus, partim in miserrimam servitutem cum uxoribus & liberis abducit, partim crudelissimè necat, ac die sequenti, quo Mariam Virginem Christi Salvatoris matrem natam tradunt, *Zerini* inter multorum aliorum Christianorum, qui *Zigethi* occisi fuerant, caput palo affixum non citra stuporem per totum diem exercitui contemplandum relinquit. Verum cum hujus rei narratio in peculiari bello ex idiomate Croatico converso extet, ad eam lectorem *Virtutis Comitissæ Zerini* cognoscendæ cupidum superius remittimus, ne nos aliis,

aliis, fucorum instar, laborum suorum laudem ac fructum præripere velle videamur. Est verò *Zigethum* situm in Hungaria ad fines Croatiae in medio paludum & aquarum, quæ id ultra milliare circumdant, nec terram nisi ab una parte respicit, quæ defenditur duobus propugnaculis ex aggere congestis, & lignis concatenatis in modum munitionum Gallicarum. Locus verò in tres partes separatus est, arcem nimirum, quæ ædificata est forma quadrata, & duo oppida, intra quæ sunt fossæ largæ, profundæ, plenæque aqua profluente. Duo verò fortissima propugnacula eadem septimana perdit, nimirum *Iulam* & *Zigethum* dolendum, ac Deus rogandus erit, ut nostrorum peccatorum misertus, nobis meliora consilia, ac fortia pectora suggerat, & Ecclesiam Filii sui periclitantem respiciat.

Itaque *Zigetho* expugnato Turcæ arcem *Babotscham* 20000. obsidere, eamque cum circumjacentibus castellis ac pagis *Sacka* & *Schorgo* in potestatem suam redigere parant. Et si verò nostri deditione flagitata, eam facere renuerent; tamen cum arx tantæ potentiae sustinendæ non sufficeret, ipsi eam incensam deserunt, eorumque exemplum incolæ dictorum locorum imitantur. Quo Turcæ cognito, omnibus viribus Stiriam invadere, eamque de populari constituunt. Cæterum cum *Carolus Archidux Austria* non contemnendis copiis ad flumen *Dravum* confedisset, quo hostiles excursiones deprimeret, Stiriam relinquunt; nihilominus tamen prædando, vastando, comburendo, ac in servitutem homines abducendo omnia vicina loca infestantes, ita, ut *Sabariam* usque 2. milliariibus à castris Imperatoris distitam grassarentur. Eæ verò excursiones à *Bassis* non solum ob penuriam, quæ laboratū fuit in obsidione *Zigethi*, exercitui permittebantur, sed & quod *Mahomet Bassa* aliique *Viziri* eum mortis *Solymani* ignarum, dum præda occuparetur, tanto commodius in officio retineri posse putarent, quoad *Selimus* regni possessionem adeptus adveniret. Nam haud dubiè morte *Solymani* in exercitu, antè *Zigethi* expugnationem divulgata, hæc maximo cum nostro commodo prætermissa, & nostris ad clarissimam victoriam contra *Selimum* obtinendam, seditione atque tumultu castrensi, insignis occasio oblata fuisset: Verum irato Numine Turcarum industriæ atque solertiæ favente, non solum tumultus occasiones præciliæ; sed & mors *Solymani* ita nostros celata est, ut non nisi post sex hebdomadas de ea Imperator *Maximilianus* per Venetos certior redditus esse tradatur.

Vigesimo tertio Septemb. *Selimus*, qui, nuncio de Patris morte *Chiefteli*, loco trium dierum itinere Constantinopoli distante, accepto, omnia ad ingressum Regium necessaria per *Scander Bassam* Gubernatorem & Locumtenentem *Solymani*, præparari iussisset, Constantinopolim ingreditur, atque per *Bostangi Bassam*, hortulanorum atque palatii Regii Præfectum, in cubiculum ab antiquo Regibus Constantinopolitanis designatum, atque preciosissimis gemmis ornatum, introducit, inque folio Regali, soli Ottomannorum sedi destinato, imponitur. Eo facto, per totam urbem proclamationem (ut vocant) hujus tenoris publicat. *Salutarem Paradisum teneat, & in perpetua gloria anima Sultani Solymani quiescat, & multos annos vivat, in quo continuo incremento prosperi status maneat Rex Sultanus Selimus.* Ac nullâ mora interposita eadem

proclamatio per totum Imperium Turcicum mittitur, ita ut non prius mors *Solymani*, quam coronatio *Selimi* cognita fuerit.

Die insequenti, qui erat vicesimus quartus Septembris, ex palatio progressus, per civitatem se ostentat populo, iter conferens ad sepulturam *Gio-bi*, qui est locus mœnibus annexus, ubi Reges & magni Proceres sacra immolatione castratorum aliorumque animalium facere consuevere, quæ postea pauperibus in remunerationem gratiæ à Deo collatæ, distribuuntur ac magna pecuniæ summa data, precibusque factis ingenti pompa & plausu in palatium revertitur. Antequam autem hæc peragerentur, Gubernator *Scander Bassa*, gener *Selimi*, quò socer tantò tutius, quietius atque tranquillius throni *Solymani* Patris possessionem adipisceretur, omnes *Janitscharos*, quotquot ibi in prædidiis fuerant, in oppidum duobus milliariibus Constantinopoli distitū, sub hoc prætextu educit, quasi 10000. *Janitscharorum* in expugnatione *Zigethi* amissis, ipsos stipendio soluto, illuc missurus sit. Quæ spe illis suspensis ac promissioni factæ acquiescentibus, interim *Scander Bassa*, *Solymani* morte Constantinopoli publicata, locerum in thronum Patris collocari curat. Atque deinde statim ad *Janitscharos* proficiscens, ipsis *Solymani* morte indicata, militiam Hungaricam renunciat, cum significatione, quandoquidem *Selimus* ejus filius tanquam legitimus Imperii successor, Constantinopolim appulsus, possessionem Regni occupavit, se habere in mandatis, ut ipsis 100000. ducatorum pro usitata thesauri Regii in obitu Imp. Ottomanni direptione solvat, eosque auctoratos novo stipendio cõducatur. Iis itaque oblata acceptantibus; hac tamen inter cætera conditione, ut militantibus stipendii accessio fieret, & equitandi usui Constantinopoli Christianis interdiceretur. *Scander Bassa* re benè gesta ad socerum revertitur. Is ergo *Janitscharis* sibi sacramento obligatis, vicesimo septimo Constantinopoli discedens, magnis itineribus, ita ut nullibi moram traheret, *Belgradum* cõtendit. Omnia verò ita clam atque celeriter fiebant, ut populus admiraretur illum videns, nec sciens causam ipsius adventus, priusquam abiret, id quod valde tumultus in omnibus locis impediit. Itinere duorum dierum *Belgrado* profectus, ad literas *Machmet Bassa*, cum, ut incommoditates itineris vitaret, illicque subsisteret, admonentis, eò redit, maximè cum exercitus adhuc quietus esset. *Belgradi* itaque exercitum cadaver Parentis in curru benè cooperto, deducẽtem expectat, omnibus putantibus eum adhuc vivere, quod in ætate senili, cum podagra laboraret, hac ratione iter facere soleret. Die quo cadaver *Belgrado* inferri debebat, *Selimus* capiti pileolo, quem ipsi turbantem vocant, imposito, ac decenti habitu vestitus cū cappa pulla, eques cadaveri usque ad portam obviam procedit, vexillis explicatis & tubicinibus, ac ingenti pompa, instar triumphantis comitatus: ibique levato currus operculo, *Selimus* equo descendens mortuum Patrem luget, & cum ipso statim omnes *Bassa* & *Cadilischieri*, id est, Judices, seu Justitiæ administratores, aliique Proceres, pileolis capiti impositis. Inde in signum mœstitiæ, vexilla omnia inversa cuspidem in terram defiguntur ad quartam horæ partem, omnibus altum silentium agentibus. Quo facto Regis capiti turbantem, id est pileum candidissimum, multis pretiosis gemmis or-

natum imposuere, eique splendidissimo habitu ornato alium equum tribuunt. Deinde currum, quo cadaver vehebatur, rursus recto, alia vexilla novi Regis erigunt, ac nomine ejus in clamato, magna pompa in palatium ipsum deducunt, quo Regni Legati secundum cujusque dignitatis gradum ei manus oscularum venere. Posthac Judices constituit, & Janitscharis solitum donativum donat, ac ut cadaver Patris Constantinopolim in Mausoleum (quod ipse vivus longè splendidissimum sibi construxerat) deduci ordinat, mandans *Haumet Bassa*, qui neptem ejus in uxorem habebat, & *Feraat Capi Agè*, ut id satis valida Janitscharorum custodia, & aliis dignitate conspicuis Viris atque vexillo Regio comitentur, ipse cum reliquo exercitu Belgradi remanens, commodum abeundi tempus expectans.

Circiter finem Septemb. anni hujus *Sigismundus Archiepiscopus Magdeburgensis*, primas Germaniæ, cum ad novendecim hebdomadas gravissimo morbo luctatus fuisset, relicta hac terrena atque caduca vita, ad coelestem melioremque migrat. *Princeps bonus, humanus, literatorum amans, ac vera Religionis studiosus*. Nam errores Religionis huc usque in Salinis Saxonicis relictos, sustulit, Ecclesias dioceseos sue per Viros pios visitari curavit, ac fidei suæ confessione à Cõsiliariis ad Comitata Augustana hoc anno missis, edi postulavit: reformationem insignem, si vita superfuisset longior, aggressurus. Verum antequam quæ constituisset, efficeret. Deo id ita volente, rebus humanis eximitur. Natus fuit Patre Joachimo I. Electore Brandenburgico, matre Hedwige Regis Poloniæ filia, anno 1538. die 2. Decemb. septima vespertina. In *Archiepiscopatu fratri Friderico* successit, morienti anno 1552. Octob. die 3. Ab Electione Diocesi ita præfuit, ut subditis gratus, ac vicinis honoratus fuerit: Successorem verò habuit *Joachimum Fridericum*, ex fratre *Johanne Georgio nepotem*, qui conjuge legitima ducta, Archiepiscopatus administrationi etiamnum præest.

Ultimo die Septemb. *Gavarinum*, cum illic universus exercitus Imp. esset, ex incendio magnam jacturam patitur. Nam cum incendium in diversorio cujusdam Hungari, negligentia coci exortum esset, id paulatim serpens, Aquilone vehementer sufflante, ita crevit, ut, cum ædificia illic pro usu incolarum, ex materia cremabili constructa sint, nulla domus ab incendio tuta fuerit, excepto palatio atque templo, quæ sola cum octodecim casulis & lapidibus constabant. Dei verò beneficio singulari fiebat, ne incendium ad templum, in quo ferè universus apparatus bellicus erat, penetraret. Veruntamen id, quod ab incendio salvum intactumque manebat, prædæ avaris atque insatiabilibus militibus cedebat, qui, quo occasionem diripiendi haberent, multis domibus ipsi ignes injiciebant. Hæc jactura dolore incredibili non tantum Imperatorem, sed alios multos affecit, cum, quod hunc locum tanquam receptaculum sui exercitus sibi reserverat, tum quod eo finitimis ex locis, preciosissima quæque tanquam tutissimam custodiam confecta essent. Quamobrem Imp. Maximilianus postea oppidum magno sumptu refici curat. Cumque hyberno tempore appropinquante, Turcas discedere cognovisset, præsidio valido Giavarini relicto, exercitum dimittit, gratiis Principibus actis,

qui tanta promptitudine sibi in auxilium venissent, atque Viennam rediens, illuc Conventum suorum indicit, quo in tempore, de rebus ad bellum futuro anno necessariis, consultaret.

Octobr. die 28. qui Apostolis Simoni & Judæ sacer est, in Borussia Regiomonte, tres Concionatores eruditione & autoritate excellentes, *Johannus Funcius, Mathias Horstius, & Johannes Schnellius*, quod ob Osiandisimi abrogationem, contra Principem Albertum optime de ipsis meritum, conspirationem iniissent, capite truncantur. Dies & annus supplicii de ipsis sumpti, hoc continetur versu:

SIMONIS IVDAE, SNE L, FVNK. HORST INTERLÈRE.

Hoc eodem mense ut & insequent, *Tartari ad juncto Turcarum* validissimo munitissimoque exercitu, non saltem *Hungariam*, sed & *Transylvaniam* miserimè depopulantur. Nam etsi *Turca Hungaria* discessisset, *Johannes tamen Transylvanus*, in cujus auxilium *Bassa Pertanus* cum innumeriis Tartaris relictus erat, bellum continuabat. Achi, ut multitudine, sic crudelitate alios superantes, nulli neque sexui, neque ætati parcebant, pueros dissectos affantes, atque ad satiandam infandam ingluviem contra humanum morem devorantes. Cum itaque *Transylvanus Tokaium*, cum magna munitionum copia, sibi superiore anno ereptum doleret, id receperaturus Turcis & Tartaris circumvenit: Verum cum per octiduum id obsidisset, ac *Jacobus Ramingerus* arcis Capitaneus, Vir militari disciplina atque fide conspicuus, in victa animi fortitudine defenderet, nuncius *Transylvano* affertur, ditionem suam 10000. *Tartarorum* ab exercitu separatis igne ferroque devastari: Unde ipse obsidione relicta, primò eos admonet, ut quieti & sine maleficio abeant, verum cum more suo pergerent, ipse indignatione motus, ex improviso eos adoritur, & circiter 6000. eorum trucidat. *Tartari* itaque comitati non exiguo *Turcarum* numero hanc cladem ulturi, ipsum *Varadini* loco non satis firmo obsident, haud dubiè in potestatem redacturi, si aliquot machinis bellicis instructi fuissent. Verum *Transylvanus* consiliis eorum elusis, clam *Varadino* egreditur, seque in loca munitiora suæ ditionis recipit, ibique satis valido exercitu contracto, eos rursus maxima clade affecit, ultra fauciatos, quorum magnus numerus fuit, circiter 20000. eorum interfectis, multisque captivis, quos secum abducebant, ex miserabili servitute ereptis. Post hanc stragem reliqui cum *Turcis* atque *Valachis*, primò in *Russiam*, inde in *Podoliam* Regiones juris Polonici excurrentes, ac omni crudelitatis genere grassantes, cum Palatinum *Russiarum* in arce obsidere molirentur, ab ipso validis copiis erumpente, ad unum omnes duodecim tormentis bellicis amissis, internecione occisi fuere. *Notatu digna Principibus hæc Tartarorum perfidia atque crudelitas est, qui in auxilium à Transylvano vocati, plus ei quam hostes incommodarunt, ne temere externa auxilia accersans, quæ plerumque non saltem suspecta, sed & exitiosa esse consueverunt, ut innumerabiles historia testantur.*

Novemb. die 22. *Solymani* cadaver tandem Constantinopolim deferretur, obviam ei ante omnes progrediente *Mofsi*, qui Princeps est Sacerdotum Mahumetanorum, cujusque originem à Mahumeto deducunt, cum omnibus aliis legis Mahumetanæ peritis, in urbe Constantinopolitana degenti-

gentibus : Hos subsequente *Scander Bassa* gubernatore, cum omnibus Theaurariis & aliis Proceribus à *Selimo* Constantinopoli relictis, cum innumera populi multitudine: omnes verò vestibus nigris induti erant, atque cooperti pileolis, quos illi turbantes vocant, in signum mœstitiæ atque doloris. Cadaver ex curru translatum, præcipui Proceres vicibus permutatis palmis manuum impositum, tam sublime quàm possent, per civitatem portabant, Legisperitis quos diximus præcedentibus, & alta voce dogmatis Mahumetani nœnias usque ad sepulturæ locum obmurmurantibus. In eo cadaveri solennibus ceremoniis recondito, pannum undulatum subtilissimum cum Solymanni acinace, ad denotandum, eum vitam in bello profudisse, capiti autem turbantem, ut vocant, quem in vita portare solitus fuerat, imponunt. Vixit annos 76. Imperii administratione post Patris *Selimi* obitum suscepta, anno 1519. Cumque mitis agnus rabido leoni multorum opinione successisse putaretur, Divino Numine Christianorum peccatis offenso, ipse insatiabili dominandi libidine insaniens, Christiano orbi plus calamitatis ac damni, quàm quivis Majorum intulit: testantur id initio *Belgradum* Pannoniæ propugnaculum, cum ignominia Christiani nominis expugnatum, *Rhodum* manu capta, trucidatus in acie *Rex Hungarus Ludovicus*, *Buda* urbs Regia bis occupata, *Austriacus* exercitus ad *Exechium* misere in fuga casus atque deletus, *Rocandulphi* ingentes copie ad *Budam* expugnatis castris superata, contemptusq; demum atque repulsus ad *Pestum* Germanorum exercitus & expugnatum in oculis *Strigoniam*, & *Alba Regalis* cum aliis eo victoriæ cursu in potestatem redacta, & paulo antea *Hispani* in *Dalmatia* ad Castrum novum expugnati, casiq; : *Temesvarum* deinde cum *Lippa* occupatum, mox rursus exercitus Regius Ductore *Ordego Matthia* ad internecionem concisus, *Agria* exinde arctissima obsidione circumventa, & pax prece & pretio redempta, & quod tristissimum Christiano nomini accidit, classes, quæ insuperabiles viderentur, initio ad *Leucadem* in fugam coniectæ, postea ad *Gyrbem* insulam oppressæ & expugnata. Nec silentio prætereundus ætatis suæ decrepitæ novissimus conatus in repetenda armis Hungaria, quem nisi Deus miseri sui populi misertus (terminis tyranno constitutis, quos non transgredereetur) compressisset, na ipse continuis victoriarum successibus elatus, ac Imperii Ottomanici proferendi cupiditate astuans, ea suscepturus fuisset, quæ aut nos dissensionibus sublati ad concordiam redeissent, aut nobis intestina discordia laborantibus, eiq; indies novam materiam suggerentibus, extremo exitio constituissent. Celebratur itaque Deus in omni æternitate, qui sanguine Filii sui redemptum populum benigne respiciens, tyrannum, hamo injecto, extinxit, ac per Filium Mediatorem ardentibus votis rogetur, ut deinceps nutantes Christianorum res sustentet, ac *Turcicam* immanitatem reprimat, nosq; ab ea tueatur, atque defendat.

Vicesimoquarto Novemb. Proceres ac Status *Austriaci* ad mandatum Imperatoris Viennæ conveniunt, ab iis ergo Imperator subsidium anni præteriti pro stipendio 900. equitum, quod summam ferè 300000. florenorum conscenderet, exigit. Ac ut hi, qui 100. florenorum annuos redditus habent, equitis sustentationem solvant, qui exuberet de

centenis unum contribuat. Si ipsemet in bellum proficiscatur, militiæ immunitatem Nobilitati concedit, 1000. equites & quinque signa peditum sibi dari postulans. Ad hæc, ut quilibet per sexennium senis diebus ad Viennam muniendam laboratum veniat: Provinciales his postulatis cognitæ, ad ea per aliquot dies respondere, tergiversantur, Religionis in Confessione Augustana comprehensæ usum sibi permitti petentes. At Imperatore subjiciente, non de negotio Religionis hic agi, ideoque clarum responsum urgente, illi re deliberata concludunt, se daturos 138000. florenorum, & pro refectione *Giavarini* incendio devastati. Qui 100. florenorum redditus annuos habeat, eum equum per tres menses Imperatori sustentaturum, qui ditior sit, plus etiam tributurum, si ipsemet in militiam eat, ad fines defendendos, decimum quintum quemque exire unâ debere, si extra fines progrediatur, tricesimum illi evocare licere. Causa Religionis ulterius instantes ita dimittuntur, ut in Austria manere nolentibus libera discedendi facultas concedatur.

Duodecimo Decemb. die, *Turcico bello*, quidem finito, *Johan. verò Friderico*, immensa pertinacia *Grumbachii*, aliorumque complicum proscriptionum receptatione intestini belli materiam præbente, Imperator *Maximilianus* pro salute Germaniæ conservandæ, *Augusto Electori Saxonie*, tanquam superioris Circuli Saxonici Duci mandat, ut decreta, mandataque Imperatoris, & Imperii recessus incessanter omnique diligentia exequatur. Quia verò in iis literis sive mandatis inobedientia, contumacia, atque rebellio, cum contra Imperatorem, cum Imperium, superbissimè exercita, denique belli hujus necessaria causa, luculentissimè exponuntur, brevibus tenorem eorum (quo lectori veritas constet) subjiciemus.

Sine dubio Augustum, solita salute præmissa, recordari (inquit) quid in novissimis Comitibus Augustanis, inter alia deliberationis necessaria capita, circa secundum, de vetita ac gravissima pœna plebenda pacis publicæ violatione, superioribus annis in invasione ac direptione urbis *Herbipolensis* commissa, propositum fuerit, & quæ ratione, ultra proscriptionis mandatum, à *Ferdinando* inclita memoria contra autores ejus, (nupte, qui vigore constitutionum Imperii in pœnam banni inciderint) publicatum, & ultra *Wormatiense* deputatorum Ordinum decretum, pro convenienti statutorum executione suscipiendum esset, Electorum, Principum atque Statuum consulta postulata esse, similiterq; memoria eum tenere, quo modo, quæ vehementia, quo denique coactu, *Fridericus Herbipolensis* Episcopus sæpius apud Cæsaream suam Majestatem actualis executionis promotionem urserit, & quod id ipsum ante Comitibus & iis durantibus apud Electores & Principes, qui iis interfuissent, diligentissime sollicitavit, cum expressa declaratione, se nulli ammicabili compositioni locum dare posse, sed divine justitiæ executionem serio implorare. Et quæ denique concors sententia Statuum fuerit, quam sua Maj. sibi in scriptis sexto Maji oblatam approbavit, atq; idcirco, quam Status suasissent proscriptionem, non solum contra principales fractæ pacis autores, qui præterquam quod ipso facto in pœnam banni inciderint, & per

publica mandata Caf. per duelles declarati essent) sed & in specie eadem contra receptatores eorum renovavit, eaq; solenniter ac publice per Marefchallum Imperii de Pappenheim promulgata, in omnibus locis Imperii per Camera Imperialis Spira nuncios, publicari atque affigi curavit. Et quomodo adhuc promeliori executione, communis Imperii decreti, Johanni Friderico Duci Saxonia medio, utpote qui longo tempore antea, contra Parentis Ferdinandi Imp. inclita memoria, ac sua deinceps Maj. mandata, gravissimis comminationibus roborata, proscriptos ac principales autores rupta pacis, Guilhelmum Grumbachium, Guilhelmum Steinium, & Ernestum Mandesloun palam receptatos, foventi, eorum facinora excusanti ac defendenti, eosq; liberalissimis beneficiis obruenti primo sua Majestatis pœnale mandatum, deinde communis Imperii decretum 12. Maji perjuratum Aula Casarea nuncium sit redditum, & ad ejus pratenfam replicationem altera vice repetitum, cum hac adjectione, ut sub juramento ac fide, qua sua Caf. Majest. ac Sacro Imperio obstrictus sit, ac pœnis prioribus mandatis insertis, iisdem omni modo pareat. Posthac etiam trina vice prioribus duobus severissimis mandatis, 5. Julii eidem Johan. Friderico debitam obedientiam sub pœnis prioribus injunxerit, ac futilibus defensionibus, quibus in sua replicatione ad justificationem contumacia usus fuisset, pro rei necessitate solide confutatis, ei denuo summum contumacia delictum ob oculos posuerit, eius exemplaribus non solum Augusto Electori, sed & aliis Electoribus ac Principibus hereditario fœdere junctis, singulorumq; Circulorum Ducibus, eodem die transmissis, eos commonefaciendo, si in contumacia perseveret, ut commemoratum novissimum decretum in memoriam redigant, & in nomine Domini id suscipiant, quo id, quod communis consensu ac voluntate Imperii decretum, statutum atque conclusum sit, executioni mandetur, & necessitate postulante, tres Circuli, quibus executio commissa sit, aliorum debito modo evocatorum auxilio & opera utantur. Quandoquidem autem omnia ista apud Johannem Fridericum non plus profecerint vel effecerint, quam quod contemptis communis Imperii decretis, vigore eorum promulgatis, generalibus ac tribus specialibus mandatis, proscriptorum deditone denegata, eos contumaciter receptati, & adhuc receptet, sed nec facta receptationis eum pœniteat, Legatis Imperii tam contumax, prolixum, atque nullius roboris vel momenti responsum in scriptis dederit, quod non solum commemoratis Imperii decretis, atque mandatis Casareis, partim dissimile, partim contrarium, partim quoque cavillatorium sit, sed & eorum auctoritatem cum suggillatione Caf. Maj. elevet, ac toties prohibitam receptationem milliter defendere conetur.

Adhac in contemptum sua Majest. & auctoritatis totius Imperii, secunda vice proscriptos, & per communia decreta atque mandata Imperii ex securitate in omnia vita discrimina proiectos, & rebellés Imperio declaratos, in omnibus suis scriptis honestos Viros & Consiliarios atque Ministros nuncupet, & hoc modo contra Caf. Majest. totiusq; Imperii in hoc & similibus casibus, decreta, constitutiones, pacem publicam & executionis formam, ac vetita receptationis mandatum contumaciter atque ex proposito ita deliquerit, ut hominum memoria in Imperio Romano simile pervicacia exemplum conspectum non fuerit. His ita à Johanne Friderico perpetratis, ac ultima necessitate urgente, Caf. suam Maj. compulsam, contra dictum Johannem

Fridericum ultimum remedium interveniente precepti Casarei gravitate, experiri, & publicum pœnale mandatum, quod se ad priora referret, 12. Augusti emissum, ad ipsum per Aula Casarea nuncium rursus perferri curare. Quamvis vero hic in mādatis habuerit, ut id publicum atque patens mādātum ipsi Johanni Friderico insinuaret, & se ad executionem ejus admitti aliquoties petierit, hunc tamen non solum nulla instandi importunitate attenta ad Principis conspectum admissum, sed nec initio ei in civitatem Gothanam introitum concessum, quamvis Casareum insigne nunciorum Cameracium habuerit. Ac etsi Johan. Fridericus paucis verbis tunc latenter innuerit, se Caf. Majestati sufficiens atque prolixum responsum transmissurum, tamen ad eum usque diem nihil ejus allatum esse, sed eum insigni ac insperata contumacia, superbia, ac inobedientia minimè contentum, eo exacerbata atque insolentis contumacia prolapsum, ut paucis diebus post acceptum pœnale mandatum, ad conventum Nobilitatis Franconicae Schveinfurti, propter subsidium contra hereditarium Christiani nominis hostem, ex consilio Statuum indictum, Legatum Georgium Tasschium peculiaribus mandatis, quorum copiam habeat, ablegavit, per qua non solum de novo, proscriptorum facinora magis, quam unquam antea summo perere excusaret, atque defenderit, sed & Caf. sua Majestati contra declarationem ab ea factā, ac rei veritatem, imputaret receptationis proscriptorum approbationem, cum tamen ea sibi nunquam in mentem venerit. Nec his satiatum, ad commonefaciendam Nobilitatem descendisse, ut proscriptorum tanquam honestorum & innocentium virorum, & propter nobilitatem atq; equestria facinora ingratitudine deploranda exosorum, potrociniū suscipiant, & ad recuperationem ablatorum, ac extortae transactionis Würzburgicae iis auxilientur. Quis etiam addita his & alia verba intellectus non difficilia, quorum inculcatione, honestatis studiosa Nobilitas, cum contra Caf. suam Majestatem, tum alios Principes ac Electores publicae tranquillitatis studiosos concitarentur, cum repetita admonitione, ut proscriptis (quos afflictos atque oppressos eorum amicos vocaret) officiosè amice ac promptè succurrerent, in sine prolixis verbis Nobilitati universae, ac singulis ope, auxilio, presidio, ac non tantum consilio, sed virium omnium ac facultatum communicatione promissis. Hicce verò honestam Nobilitatem Franconicam parum vel nihil fidei adhibuisse, verum tali responso, ut Caf. sua Majestas intellexerit, occurrisset, quale obedientis atque fideles Imperatori ac Sacro Imperio Nobiles Franconicos, ac nullum, nisi Caf. suam Majestatem, ejusq; successores Dominum pro capite agnoscentes, decerneret.

Quandoquidem ergo Johan. Fridericus, sua Majestatis atque Imperii gravissima consulta atque decreta spreverit, omnia Ferdinandi Imperatoris ac sua Majestatis severissima mandata, partim levia estimavit, partim in alienum atque absurdum sensum detorsit, nulliq; eorum paruerit, sed iis contumaciter despectis, & sua Majestati & Imperio reluctatus fuerit, non attentis, vel ad animum revocatis quatuor distinctorum mandatorum verbis, semper necessario repetitis, atque ita conceptis, ut sub jurejurando, quo Casarea Majestati & Sacro Imperio obstrictus esset, & sub pacis publicae, precipue verò, sub Imperialis proscriptionis pœna, à duobus Imperatoribus initio, deinde consilio & approbatione omnium Statuum, bis bannitos, Guilhelmum Grumbachium ejusq;

ejusq; socios, adjuutores & complices, quotquot eorum aut in Aula sua, aut diuione ac terris degerent, mandatis conspectis, & absque ulla mora comprehenderet, & quoad aliud de ipsis à sua Cas. Majestate statueretur, tam arcta ac diligenti custodia concluderet, ut nullus inde evadere posset. Sin secus verò faceret, Grumbachium ejusq; socios liberos dimittendo, Cas. suam Maj. juxta decreti Augustani formulam compulsus iri ad severiores rationes ac vias (à quibus tamen temperare mallet) aggrediendas. Quia ergo hac similiaq; despiciant duxerit, ideo suam Majestatem, Augusto tanquam superioris Circuli Saxonici Duci, tribuere potestatem executionis, prout ea ab Electoribus, Principibus & Ordinibus vigore decreti Augustani sua Maj. permissa fuerit, eiq; injungere sub fide, qua & Cas. sua Maj. & Imperio obligetur, ut in nomine Domini, nulla mora interposita, hisce mandatis acceptis, contra Joh. Fridericum tanquam proscriptorum manifestum receptatorem, & contra proscriptos quotquot ipsorum deprehendantur, executioni initium afferat, eos hostilibus copiis invadat, ipsorum personas, corpora, facultates atque bona, civitates, arces, munitiones ac terras prosequatur & occupet, & subditos Joh. Friderici, quotquot infidem atque clientelam Cas. Maj. sese dederint, in eam recipiat, ac contra inobedientes, una cum Legatus sua Majest. juxta formulam mandati hisce traditi procedat. Et quò hoc negotium executionis, eo commodius atque citius perficiatur, suam Majestatem tres alios Circulos ab ea & Statibus ad id constitutos, statim gravissimis mandatis evocaturam, usq; injuncturam, ut ad Augusti postulatam vigore decreti Augustani novissimi, citra ullam cunctationem atq; exceptionem auxilio succurrant, ac tam necessaria executioni pro virili dextram porrigant. Similiter quoque si trium deputatorum Circulorum auxilia, executioni non sufficerent, aliorum Circulorum Ducibus in mandatis sedaturum, ut evocati auxiliis suis instructi sint, indubitata spe atq; fiducia, necessitate exigente, nec illic subsidium defuturum, praesertim cum ipse una cum aliis Electoribus, Principibus atque Ordinibus, memoria teneat, ea quae jam à Casarea sua Majestate ordinentur, statuantur ac suscipiantur, communi ipsorum decreto è re Imperii visa fuisse, ac tam ipse Augustus, quam ceteri omnes huic decreto adsuerit atq; subscripserit: Unde etiam ante hoc tempus sufficientes causas sua Majestati fuisse, hoc inchoandi negotium, nisi ex innata Casarea clementia & mansuetudine leniora remedia, quae tamen irrita & inefficacia fuerint, experiri maluisset, maxime ut celeberrima Electorali Domui atque familia Saxonica parceret ac deputatos aliosq; Circulos sumptibus sublevaret, modò id absque immutatione honoris, existimationis ac eminentiae sua Majestatis, Sacriq; Imperii fieri potuisset. Quare suam Majestatem cum de ipso, tum de aliis Electoribus atque Ordinibus superioris Circuli, in quo vetita atque illicita receptatio proscriptorum, & alia non ferenda adversationes commissa sint, celeris ac concitata executionis injuncti mandati fiduciam concepisse, atque sperare, ipsum nec cognationis jura, nec alia obstacula respecturum, sed ea consideraturum ac promoturum, quae fides Majestati sua ac Sacro Imperio praestita, & decretum Augustanum novissimum exigant, ac ipsi aliisq; omnibus Electoribus ac praecipue Circulorum Ducibus injungant. Et haec quidem Saxoniae Electori Augusto scribebantur, ut verò Imperator nihil praetermitteret, quod ad reducendum in officium Johannem Fridericum pertineret, eodem die caduceatore ad

ipsum misso, brevissimis, sed gravissimis verbis, ei inauditam in Imperio Germanico inviris Principibus contumaciam, rebellionem ac insolentiam exprobrat, quam, cum vetita atque illicita proscriptorum receptatione, tum despicientia decretorum Imperii, ac mandatorum suae Majestatis cavillatione, & nobilitatis Fräconicae seditiosa sollicitatione exercuerit, ei que denunciatur, quod cum in poenas pacis publicae constitutionum atque decretorum Imperii, maxime novissimi Augustani ac mandatorum, suae Majestati duodecimo Maji, secundo Junii, quinto Julii, & duodecimo Augusti, ad ipsum transmissorum, ipso facto inciderit, suam Majestatem non solum potestatem sibi à Statibus tributam, in Augustum Electorem Saxoniae &c. contulisse, sed & ei tanquam superioris Saxonici Circuli Duci, serio sub fide, qua is suae Majestati atque Imperio obstrictus sit, injunxisse, ut justissimam executionem, tam contra ipsum, tanquam manifestum, publicum atque pervicacem proscriptorum receptatorem, inobedientem transgressorem, ac contumacem Casareorum mandatorum Imperii que constitutionum refractarium, quam contra ipsos proscriptos tanta diligentia, contentione ac celeritate, quantam vires humanae ferant, in nomine omnipotentis Dei exordiat, ac cetera ad eam necessaria, una cum Casarea sua Majestatis Legatis ad hoc destinatis curet atque promoveat.

Augustus Saxoniae Elector, etsi à bello propter patriam, propter cognationis jura, propter familiae nomen, propter subditorum denique, qui Gothae vicini essent, salutem, aliasq; complures causas abhorreret; tamen cum Imp. auctoritatem derectare non posset, nec Imperii decretis, quibus interfuisset & subscripserit, refragari liceret, belli gerendi partes suscipit. Ac paulò post, id literis patentibus, quibus dictum Pauli ad Romanos scribentis, Dei ordinationi resistere eum, qui potestati resistat, praemissum erat, in hanc ferè sententiam denunciatur: Se Joh. Friderico, aliisq; quibus ea litera ad manus veniant, notum facere: minime ei ignotum esse, quomodo Imp. Ferdinandus inclita memoria Guilhelmum Grumbachium, ejusq; adherentes, propter violentam direptionem urbis Herbipolensis proscripterit, eaq; proscriptio in novissimis Comitibus Augustanis, per Cas. Maj. jam rerum potientem, consensu Electorum, Principum ac Statuum Imperii renovata ac publicata, similiterq; concordibus suffragiis decretum atque conclusum fuerit, quid ratione executionis contra proscriptos eorumq; receptatores faciundum esset: quodq; Casarea Majestas pro executione publici decreti dicto Johanni Friderico tribus aut pluribus distinctis mandatis sub poena proscriptionis ejusq; aggravationis, severissime deditionem proscriptorum, eorumq; ad poenas dimissionem injunxerit, atq; quod idem à Principibus hereditario foedere devinctis, cum per Legatos, tum per literas saepius ab eo postulatam sit: Præterea quod Ordines Imperii honorifica legatione cum amice commonefecerint, atque diligentissime rogarint, ut Imperatori, tanquam à Deo supremo Magistratui constituto, submississimam obedientiam praestaret, atque poenalibus mandatis, absque ulteriori rebellionem pareret. Quae ratione verò, hisce non attentis, non solù Casarea Majestati sese opposuerit, atq; in sua rebellionem perseveraverit, sed & Imperii Legatos, responso contemptus atq; ignominia plenissimo (in quo nec Casaris nec Imperii existimationi parsum sit) dimiserit, atque id scripto com-

prehensum, postea in lucem divulgavit, id Electoribus, Principibus ac, universis notorium & manifestum esse: Præcipue vero ex ipso responso aliisq; ejus scriptis liquere, quam odiose se insinularit, ac nulla data causa contra juratum fœdus atrocissimis injuriis, falso oneravit, quarum persecutionem ac refutationem in commodum sibi tempus reservet. Esi vero per hoc non solum contra sui, ac Imperii constitutiones, sed & contra commune hereditarium fœdus (ad cujus observationem corporali juramento sese obstrinxerit) Imperii præscriptis, homicidiis, prædonibus atque hostibus, qui sua vite, salutis, ac terris insidiarentur, receptatis, sufficientes causa sibi date fuerint, ne molestias atque injurias illatas, inultas dimitteret, tamen se propter gloriam Dei ac publicæ tranquillitatis commodum animum vicisse, & tam multiplices molestias, provocationes atq; injurias mansuete leniterq; tulisse, ea contemplatione, se de falsis insimulationibus apud omnes æquitatis honestatisq; amantes facile excusatum fore: ac nuper ad amicam legationem Friderici Palatini Electoris, Guilhelmi Ducis Juliæacensis, & Philippi Landgravii Hessiæ privatas offensiones atque injurias edictulisse, ut ipsorum aliorumq; suorum amicorum tractationi amabili de his (salvo tamen honore suo, ac præcedente Cæsareæ Majestatis consilio) assentiretur, cum expressa declaratione, se propter privatas causas nullum bellum, vel sanguinis effusionem, vel subditorum excidium concitaturum esse, sed aliis convenientibus rationibus usurū, nisi causa ab ipso sibi data atq; defensione extorta, prout & adhuc ita affectus sit, nec quicquam de terris Johannis Friderici concupiscat, nec ex hoc executionis negotio quicquam speret. Quandoquidem autem Cæsareæ Majestas sibi clementissime significavit, quod obstinatam atque intolerandam ipsius contumaciam, superbiam atque rebellionem ulterius dissimulare ac impunitam dimittere nequeat, atque propterea sibi serio præcepit, ut Vigore decreti Imperii atque ratione officii, quod tanquam superioris Saxonici circuli Dux gereret, executionem contra proscriptos atque ipsum, utpote eorum receptatorem ac defensorem tribus aliis Circulis evocatis, aggredereetur promove-

retq;, cumq; ad obedientiam Cæsareæ Majestati præstandam, conscientia constrictus teneatur: Ideo sibi commune negotium executionis in nomine Omnipotentis inchoando, Cæsareis mandatis parendum fuisse, prout id ex Cæs. Maj. denunciatione ipsemet cogniturus sit. Esi vero hoc executionis onere se sublevatum cupiat, ac ipsi eam mentem optet, ne Cæsareæ Majestati atque Imperio ad tante severitatis, miseris, ignavis, & innocentibus subditis maximarum ærumnarum ac difficultatum occasionem dedisset, aut adhuc accelerata traditione proscriptorum eorumq; adhaerentium, deditione arcis, & noxa apud Cæsaream Majestatem humili ac supplici deprecatione ea vitaret atque averteret, in quibus illi, licet minimè id merito, bonam operam sit navaturus, tamen sibi injunctum officium, ut aliis Circulorum Imperii Ducibus obedienter adimplendum, redditione rationis harum miseriarum apud Deum & Magistratum autoribus earum relicta. Hisce verò denunciationibus tantum abest, ut Johannes Fridericus commoveretur ad rationes de avertendis malis impendentibus querendas, ac salutis subditorum consulendum, ut etiam animo obfirmato in receptatione proscriptorum & eorum defensione perseveraret, miseris ac imbellibus subditis, quos jam pridem in hunc eventum armarat, evocatis, ut iis civitatem atque arcem contra obsesuros defenderet, donec auxilia in quorum spem maximam, sed vanissimam cum Grumbachius crexerat, advenirent. Quare ipso nihil de contumacia remittente, sed singulari indignatione improvise oppressionis magna spirante, Augustus Elector ne officio defuisse videretur, ultimo Decemb. per suos, qui partim ex Hungaria dimissi, partim ex aliis locis conducti essent, Gothanis, more militari obequitatione & circumfessione equestri, belli futuri signa commonstrat. Veruntamen plerisq; horum magis in rapinas atq; prædām intentis, quam intercludendis itineribus ac commeatui hostibus intervertendo, non pauci dulcedine rerum novarum ac prædæ opimæ spe capti, Gotham ingressi, rerum fruendarum copiam insignem arci deinceps intulere.

DE REBUS GESTIS ANNO MDLXVII.

Quinto Januarii Georgius Hozz utotus Nobilitate generis & animi excellentia Vir clarissimus, Cæsareæ Majest. Cameræ Hungariæ Consiliarius, Orator à sua Majestate superiori anno ad Solymannum pro pacificatione missus, sparsa fama mortis Solymanni, Viennam revertitur, in reditu obviis novo Imperatori Selimo Constantinopolim revertenti factus, facultatem ejus videndi, sed non compellendi obtinuerat, Mahomet Bassa dicente cum ablegatum ad defunctum Imperatorem, cujus morte mandato extincto, nihil cum successore agi posse, nisi vel ipso, vel alio novis mandatis iterum misso.

Circiter hoc idem tempus subditi Johannis Friderici, tam Nobiles, quam plebej literis evocati Salveldiæ conveniunt, & ibi à juramento & fidelitate, qua Johanni Friderico obligati fuissent, autoritate Imperiali per Heroldū, ut vocant, absoluti, Johanni Guilhelmo fratri, Johanni Friderico relicto, omnem fidelitatem præstare jubentur. Nam cum ambo fratres jure simultaneæ investituræ & pro indiviso, co-

usque ditionem administrassent, atq; Johannes Guilhelmus cum alias fratris actiones, tū verò proscriptorum receptationem improbasset, debitam etiā obedientiam Cæs. Maj. atque Imperio præstitisset, æquitate ac clementia Imperatoris obtinuerat, ut executio ita institueretur, quo pars ditionis, quam frater pro indiviso tenuisset, sibi soli præstita cautione Circulis, de sumptibus belli ex medietate ditionis fraternæ solvendis (exclusis Johannis Friderici filiis) remaneret. Cum itaque trium præfecturarum cum pagis atq; oppidis ad eas pertinentibus oppignorazione Augusto Electori agnato cavisset, Valsalli, cives ac subditi fide soluti, ad ejus clientelam ac patrocinium singulari Cæsaris mandato remittuntur, & hac jurisjurandi formula obligantur: Quod in posterum Johan. Fridericum pro Domino non agnoscere, nec ei fidem, juramentum ac obedientiam, sed Johanni Guilhelmo ejusq; heredibus juxta Cæsareis mandatis tenorem, fidelis, obsequentes, morigeriq; esse, ejus atq; heredū damna avertere, commoda promoveri, & omnia, quæ vel Dei mādato, vel juris auctoritate,

vel consuetudinis ratione fideles subditos erga hereditarium atque legitimum Principem decet facere velint. Et si, quod Deus avertat, Johan. Guilhelmum, ejusq. heredem feudorum capaces, mori contigerit, quod vigore fraternitatis ac fidelitatis hereditaria in familia Saxonia constituta, Augusto Electori Saxonico ejusq. heredibus, His vero quoque deficientibus, Landgraviis Hassia, eorumq. veris naturalibus atque legitimis ex corpore ipsorum descendentibus heredibus adherere atque parere, nec contra id facere vel per alios quid fieri permittere velint.

Antequam hæc fierent Imperator 23. Decemb. ad Johannem Guilhelmum literis missis, ei voluntatem executionis contra fratrem Johan. Fridericum rebellem ac proscriptorum receptatorem faciendæ indicarat, cum mandato: *Ut executioni interesset, ac pluri communis patriæ salutem, ac mandatorum Cæsaris, Imperiiq. decretorum auctoritatem, quam fraternam conjunctionem, & affectionem faceret, seque in omnibus tanquam obsequentem Imperii Principem exhiberet, in sine adjectis iis, quæ, quam gravibus de causis hoc tempore, ad hanc severitatem processisset, luculenter testarentur. Procertissimo eum statuere debere scribens, quod sua Majestas hanc executionem multo libentius in aliud tempus differre, imò penitus præmittere maluisset, cum, quod bello contra potentissimum ac hereditarium totius Christianitatis hostem Turcam, satis occupata esset, tum ut laudatissima familia ac domui Saxonica parceret, nisi Johan. Fridericus sua obstinata, perversa, ac indes magis magisq. accrescente inobedientia ac rebellionem, huic tam necessario remedio causam præbuisse, & Turcici belli mole, qua sua Majestas gravissimè premeretur, hand dubie freius, omnia præcepta & pœnis gravissimis roborata mandata atque decreta, unâ cum antiquis Imperii sanctionibus extremo & non ferendo fastu rejecisset. Quare Cæsaream suam Majestatem, & Status Sacri Imperii non potuisse ratione officii, hunc contemptum, fastum ac imminutionem existimationis, honoris, auctoritatis, & eminentiæ suæ Majestatis & totius Imperii dissimulando ferre, si non in futurum in similibus ac minoribus causis, eadem sentire ac tolerare velint. Quæ verò inde incommoda, mala, & quam perniciose machinationes, præsertim hoc tam periculoso & turbulento tempore, & tam irrequietis hominum animis inde exoritura essent, id eum, & omnes pacis ac honestatis amantes, facile perspicere: Ita ex summa necessitate, post longam patientiam atque mansuetudinem, ipsi tanquam iusto Imperatori ad defendendam sacrosanctam iustitiam, ad tuendam adamatam tranquillitatem, & ad puniendam mala præter voluntatem & summa cum suæ Majestatis incommoditate, descendendum fuerit: Eoq. Johan. Guilhelmum tanto graviores causas habere, ut is pro sua parte hoc necessarium executionis opus juvet, eiq. non solum ut præcipuum membrum Superioris Saxonici Circuli, sed & ut ratione communionis in deficiente parte ditionis fraterna succedens, intersit, ac debitam Cæsareæ Majestati atque Imperio in hoc obedientiam & convenientia officia libere atque intrepide præstet.*

Decimo hujus, Johannes Guilhelmus subditis totius ditionis fraternæ, auctoritate Imperiali, præter Gothanos, in fidem receptis, & hos jurisjurandi, quo sibi devincti sint, admonet, & vigore ejus, atque absolutionis & immisionis Cæsareæ omnes ex civitate & arce Gothana evocat, serio mandans, ut ar-

cem cum civitate ac semetipsis in Cæsareæ Majestatis Electoris Saxonie tanquam supremi Ducis belli, & in suam obedientiam ac potestatem tradant, nec post hanc deditionis flagitationem, in arce vel urbe maneat, sub amissione vitæ ac corporis, facultatum atque bonorum, quolibet contrarium faciente, pœnam proscriptorum parem, vigore decreti Imperii, idque subsecutorum mandatorum atque inchoatæ executionis subituro. Verum id frustra, metu magis quam voluntate subditis evocatis in fide Johanne Friderico data persistentibus.

Decimo quarto Januarii, *Zadruar* arx munitissima Georgii Bebeck, qui à fide Imperatoria deficiens, belli inter Cæsarem & Wairvodam funesta fax fuerat, in *Schwendii* Ducis Cæsarei potestatem concedit. Arx quidem rebus omnibus præterquam præsidio instructissima erat. Quare, cum Bebeckius, ea relicta, clam aufugisset, præsidarii paucitate diffusi, vitam & suppellectilem amantes, eam dedit. Uxor profugi illic deprehensa, cum suo mundo muliebri benignè dimittitur, munitiones verò bellicæ Imperatori servantur.

Vicesimo quinto Januarii, *Elector Augustus* qui copiis ex concursu militum & sociorum auxiliorum adventu auctis, jam Gotham ipsemet venisset, unâ cum adjunctis Cæsareis Legatis, nomine Imperatoris omnes Nobiles, Cives atque rusticos *Gothæ militantes, à fide & obedientia Johannis Friderici avocat*, eosque à jurejurando vigore mandati Cæsarei atque officii commissi solvit, iisque serio injungit, ut statim Johannem Fridericum deferant, ei nullam obedientiam præstent, arcem Cæsareæ Majestati atque Imperio tradant, ea excedant, proscriptos ad supplicium dedant, sub privatione honoris, vitæ atque bonorum contrarium facientibus denunciatis: Cæsarem, Ordines Imperii, atque se, ut constitutum Imperii Ducem, de rationibus cogituros, quibus arcem ac civitatem Divini Numinis auxilio in potestatem redigant. Quo facto, ipsos ut obstinatos ac inobedientes proscriptos, contumaces rebelles, ac publicæ pacis violatores, quorum honos, vita atq. bona in commissum ceciderint, ferri ignisque sævitiam, omni gratiæ ac misericordiæ expectatione præclusa senturos. Ad hæc Elector suos Vasallos, qui in arce vel civitate Gothana sint, peculiariter avocat, iisque mandat, ut statim in castra sua transeant, sub prænominatis pœnis. Cæterum obsessis non pluris Electoris Augusti, quam Johannis Guilhelmi evocationem facientibus, is fossis aggeribusque actis, castellisque excitatis, tam propè ad muros urbis copias admovent, ut ab obsessis obsidentium voces exaudirentur. Nunc ergo obsessos relinquentes, ad alia progrediemur, cum, quæ in obsidione acciderint, aliorum narratione luculenta exposita sint.

Circiter finem hujus mensis, crescente in Belgio tumultu, ob impedimenta Religioni illata, *Valentiani* in finibus Galliarum & Belgii positi, jussu Gubernatricis obsidione cinguntur, quod *Noërcarmium* vicesimo Novemb. cum equitatu & præsidiis contra Gallos civitati imponendis exclusent, Concionatoribus in loca consecrata introductis. Nihil quidem horum à *Valentianis* negabatur, sed singula cum oblatione obedientiæ excusabantur. *Noërcarmiū* enim Senatu Ecclesiastico ad ejus libitum

libitum extra portas non accurrente, omnium opinione celerius indignabundum discessisse, quò mali Valentianis conciliandi occasionem haberet, & præsidiorum impositione nihil aliud quæsitum, quàm ut Religio impediretur, civitate machinis bellicis, sub prætextu metus belli Gallici nudata. Verùm hac excusatione non attenta, *Noërcarmius* ad eos puniendos 42. signis peditum, & 500. equitibus mittitur, & *Valentiani* publica proclamatione rebelles Regis declarantur, omnibusque conversatione atque commercio eorum interdicitur. His copiis loca *Valentiana* finitima circumquaque, incolæ nihilominus prædatum excurrentes, comitum civitati importabant, cuius vix ad trimestre spatium, copiam habere ferebatur, & tormentis bellicis majoribus atque minoribus, circiter centum in muro dispositis, obsidentibus incommodare non prætermittebant. Socii cognita Valentianorum obsidione, iis statim undecim signa peditum auxilio mittunt, sed *Noërcarmius* de hoc certior factus, atque ipsis relicta obsidione obviam progressus, eorum circiter 2000. concidit, reliquos verò in fugam conjicit. Cumque compenisset, *Tornacenses* vacillare, atque ad arma respicere, eò contendit, atque in tempore intromissus, arma civibus adimit, eorumque multis in crucem actis, atque præsidio illic relicto, *Valentianam* revertitur. In reditu levi prælio cum *Valentianis* habito, eorum circiter 160. interficit, ac aggeres fossasque erigit, quibus à tormentis bellicis obsessorum sese defendat, ac interea, dum sibi machinæ bellicæ à Gubernatrice mitterentur, quibus muros quateret, compositionis studium simulat, gratiam Regiam obsessis in viam redeuntibus promittens. Cæterum iis in suo proposito perseverantibus, ipse machinis bellicis adductis, tanto imperu atque fragore mœnia concutit, ut incolæ se amplius defendere non sustinentes, hostis misericordiæ permiserint. *Noërcarmius* itaque cum exercitu civitatem ingressus, ei que præsidio imposito, conciones abrogat, omnibus Concionatoribus & Primoribus populi in carcerem conjecit.

Nonis Februarii *Confluentiæ* obit *Johannes de Leya*, Archiepiscopus *Trevirensis*, circiter secundam & tertiam horam noctis: Princeps prudentia ac varia rerum experientia clarus. Hic *Trevirenses* mutationem Religionis molientes, pulsus innovationis autoribus, contudit, ac *Confluentinos* libertatem nimiam usurpantes sub jugum redegit.

Decimoquinto Februarii hujus anni, populo Belgico concionum usum ubique flagitante, *Henricus Bredenrodus*, qui inter Proceres non minimæ autoritatis esset, *Ducissa Parmensi*, ac Gubernatrici Belgii, nomine suo sociorumque, libellum supplicem exhibet, in cuius initio conqueruntur: Prædicationem Evangelii, Sacramentorum administrationem, novis mandatis hinc inde ejus jussu publicatis, impediri, & quibus possit modis abrogari. Deinde non solum Doctores atque ministros, sed & auditores ac Concionatores ab ea in carceres detrudi, non attento, quod longè aliud per *Status* & *Proceres* aurei *Velleris* vicesimo quinto Augusti proximè elapso statutum atque decretum fuerit. Tercio neque sibi, neque aliis sociis, qui anno 1566. in mense Aprili, contra *Hispanicam* inquisitionem supplicando protestati fuissent, credi, atque solutam amicis, im exhiberi, itaque absque ulla

causa declaratione ex quibusdam civitatibus exclusis, sub dio vivendum, & in agris maximo cum periculo degendum esse, non secus quàm si hostes Regis & patriæ sint, in quo tamen ipsis, qui semper in vocatione atque officio manserint, injuria inferatur, idque etiam contra transactionem à *Proceribus* aurei *Velleris* comprobata fieri. Postremò delectus copiarum in Belgio & extra Belgium haberi: Quandoquidem autem neque ab intestinis, nec exteris bellis periculum sit, non aliter socios statuere posse, quàm hoc consilio copias conscribi, ut iis *Margarita* contra eos utatur, per easque Religionis exercitium, & Sacramentorum administrationem opprimat. Quare se petere, ne Gubernatrix, concessa & à semetipsa approbata Religioni, impedimentum inferat, mandata atque edicta, usum Religionis prohibentia, revocet atque aboleat, copias conscriptas dimittat, atque transactionem à *Proceribus* & *Status* initam, servet, nec quid contra eam tentet. Ad hæc postulata, *Margarita Parmensis* respondet: Sibi *Nobiles* confederatos ignotos esse, neque scire, à quibus supplicatio exhibita fuerit, jactans, plerosque eorum, qui anito superiore contra inquisitionem supplicarint, animo mutato ad se venisse, cum significatione, quod declarationi Regia acquiescerent, omnemque obedientiam ab ipsis præstari, *Ducissa* asserit. Ita hoc ipso innuens, confederatos parim divisos, partim in suo instituto inconstantes, ea intentione, ut *Bredenrodus*, animo abjecto à proposito desistat, ac ceremoniæ abrogata conciones introducantur, ei que adhærentes, tanquam hæretici oppressi puniantur. Ad hæc se summo opere mirari scribit, confederatos in supplicatione affirmare, ab ipsa generalibus *Status* atque *Proceribus* aurei *Velleris* exercitium præsentis Religionis permissum esse, id se diffidere, neque unquam sibi id in mentem venisse, imò se summo cum dolore eas actiones inspexisse, præsertim cum cognoverit, à quibusdam conciones armata manu frequentari, id confederatis tanquam maximum scandalum exprobrans, nec se ejus permissionis recordari asserens, nulla ratione habita, mensem & diem à confederatis expressum, in quibus ea transactio facta fuerit, & quod *Aurais* edicta de libertate Religionis concessa, non solum *Antverpiæ* publicata, sed & per totum mundum sparsa fuerint. Ulterius commemorans nonnulla, quæ à confederatis nova Religionis patrata fuerint, nimirum imaginum fractionem, altarium everisionem, conciones non solum in civitatibus, sed & in agris, & in Monasteriis habitas. Id peccatum maximum esse & per prædicationem loca sacra profanata esse: Nec enim Confederatorum Confessionem Evangelium, sed hæresin, imaginum cultum idololatriam, & multitudinem altarium, reprehendendam, nondum convictum esse. Addit hisce quosdam ex *Geusis* vel confederatis (*Valentianos* taxans) in aperto campo, atque vexillis erectis, Regia tormenta bellica ad se transfussisse: In manibus etiam suis esse literas, quibus docere queat, quosdam à confederatis *Valentianis* voluisse auxilia submittere, hæc seditionem redolere, cum *Valentianam* obsidentes Catholica Religionis ac autoritatis Regia defensores sint. Tandem in fine *Bredenrodus* & socios admonet, ut populum seductum in viam reducant, nec advenantis indignatione onerent, cum ipsius adventus imminet.

Nono Martii, cum *Emanueli Philiberto* Duci Sabaudie anno 61. filiulus natus fuisset, is tandem *Turini* magna sollemnitate sacro fonti ab Archiepisc. Tauri-

Taurinensi tingitur, nomenque *Caroli Emanuelis* accipit, præsentibus nomine Pontificis *Cardinale Crivello*: Regis Franciæ, *Marchione Villario* Equite Ordinis Divi Michaëlis Reginæ Hispaniæ, *Maria Sabaudica*: Veneræ Reipub. & Ordinis Melitenfis Legatis, qui universi magna munera obtulerunt, aliis quoq; multis tam Ecclesiasticis, quàm secularibus, illic comparentibus, ac variis modis animi lætitiâ ob successorem Ducatus Sabaudici natum, commonstrantibus: Nec literatis Viris deficientibus, qui hanc solennissimam pompam describerent, inter quos fuit *Johannes Giraldu Ferrariensis*, Nobilitate ac eruditione clarus, quondam *Ducis Herculis Ferrariensis* Secretarius.

Decimotertio Martii, motibus, in Belgio de Religione non remittentibus, sed indies aggravescantibus, quidam *Joannes de Greve*, Præfectus militaris, nomine Gubernatricis 500. equitib. & 400. peditibus ex improvilo prope *Antverpiam* appellens, *Geusiorum* copias, quæ *Austrelii* congregabantur, dissipat, iis partim concisis, partim aqua suffocatis. Eo verò *Geusii*, ut nominantur, *Antverpia* cognito, cum prodicionem metuerent, porta, quæ *Austrelium* itur, eo tempore aperta, cum antea semper occlusa fuisset, statim armis correptis gregatim ad pontem Marinum concurrunt ac magna multitudine eorum congregata, in auxilium suorum lociorum porta erumpere moliantur. *Auraici*, qui nomine Regis *Antverpia* adhuc præesset, de hoc certior factus, statim eò se confert, iisque monitis, ne porta egrediantur, ostendit, quod lociis ab equitatu foris oppressis ac dissipatis succurrere nequeant: si vero id tentent, eandem calamitatem subituros, quam alii sensissent, nec equitatu eos resistere posse, obtemperantibus vitæ atque bonorum securitatem promittens. Itaque *Antverpiani* ejus auctoritatem atque fidem secuti in urbe remanent: id verò dum fit, seditio magis magisque crescit, quibusdam equitibus advolantibus, qui una cum peditibus ex nova civitate ad pontem marinum ducente, occupato, usque ad tempus pomeridianum in armis mansere. Interea verò *Senatus Antverpiensis* cum *Auraico* ita convenit, ut tres cohortes militum, quas pro securitate urbis conscriptas, in forum disposuissent, inde domum redire, ac machinæ bellicæ ex armamentariiseductæ, iis tecludi juberentur, *Geusii* interea excubias agentibus. Et si verò diligenti intercessione *Auraici* motu sedato, omnia pacata sperarentur; tamen repente denuò alius exortus est, in quo Itali atque Hispani *Kipdorpium*, Germani Pontificii, cum confociatis Lutheranis, forum equestre occuparunt: Ex alia parte *Geusii*, qui Calvinistæ appellabantur, coadunatis. Hoc motu ad biduum durante, omnes in magna consternatione erant, quolibet extrema metuente: Cum enim ab utraque parte omnia ad conflictum respicerent, magnus merus erat, ne horrenda cæde facta, victrix pars in devictas ædes irruens, omnia trucidaret atque diriperet, unde omnes ædes lamentis atque ejulatu mulierum & puerorum personabant: utraque ergo parte hostili acie opposita, *Auraici* atq; *Consules* inter utramque equitabant, quantum poterant, prohibentes, ne arma stringerentur, attenta periculi utrinque imminens magnitudine, cum

utraque pars majoribus bellicis tormentis instructa esset, ac tandem diligenti tractatione effectum, ut utrasque partes conditionibus sequentibus componerent. Primo omnes cives atq; incolæ urbis utriusq; Religionis *Auraico* juramentum præstarent, se fideles Regiæ Maj. propter publicam tranquillitatem urbis fore, & hanc pro virili defensuros conservaturosq;. Nec Rectores, nec Magistratus, ullas copias vel armatos, citra consensum atq; consilium omnium Ordinum, seposita Religionis consideratione, in urbem introducturos: Quemlibet operam daturum, ut immunitates atq; privilegia urbis, præcipue verò, quæ à lato introitu nominantur, pro virili servet. Item, ut propter publicam tranquillitatem & prosperitatem urbis, & conservationem negotiationis, transactio in negotio Religionis, mense Septembri inita, citra ullam contradictionem in suo robore maneat, quoad Regiæ Maj. cum generalibus Statibus diversum statuatur. Religionis utriq; adherentes atq; Ecclesiasticos sub mutua fide promissuros, quod alter alterum nullatenus ledere, sed si cui vis inferatur, pro virili eum juvare atq; defendere velit: Pro majori securitate portarum, claves in manus Principis tradendas, penes quem aperiendi recludendiq; potestas sit. Numerosas excubias in posterum agendas, constantes ex civibus & stipendiariis, nullo discrimine Religionis habito, prout Rectores de his disposuerint sub pœna ab ipsis constituenda. Oblivione omnes actiones præteritas obliterandas. Quemlibet, qui non sit excubiis agendis destinatus, ad lares concessurum rebusq; suis vacaturum.

Pro majori securitate civitatis, consensu Ordinis seu membrorum, ut vocant, 400. equites conducendos, flumina navigabilia navibus armatis servanda, quotiescunq; Rectores id e re esse duxerint, idq; Ducibus iis, qui communi consensu electi fuerint. Omnes incolæ urbis nemine excepto contributuros ad sumptus, qui in hunc finem ac defensionem civitatis necessarij sint conferendi. Machinas bellicas in propugnaculis tradendas custodia Reclorum. Rebellionem sub prætextu Religionis aut alio motu ad perturbandâ publicam pacem ac tranquillitatem concito, quemlibet id impediturum, ac fastidiosorum capturam adjuturum. Pro majori securitate & observatione horum capitum Rectores, Magistratus atq; membra urbis, nec non Religionis adherentes, sub jurejurando promissuros, se ea inviolabiliter pro virili servaturos, nec quidquam contra se fieri admissuros. Capitaneos ac milites, qui jam recepti & in posterum conducendi sint, ad hujus transactionis observationem adigendos. Ad extremum Religionis adherentes *Auraicum* rogant, ut propensionem erga civitatem servet atq; continet, ejusq; in servitium Regiæ Majestatis & publicum commodum defensionem suscipiat.

His itaq; ab utraque parte comprobatis initio Hispani ac Itali, deinde *Geusii*, postremo *Papistæ* cum confessionistis, ut vocant, locis suis relictis, quilibet domum rediêre.

Martii die ultimo, *Philippus Hassia Landgravius*, Princeps natalib. rerum gestarum magnitudine, pietate, prudentia, rerumque experientia ac omnibus Heroicis Virtutibus illustris, ac de Ecclesiis, Scholis & Rep. optimè meritis, terrenam vitam cum cœlesti Casseliis commutat, natus anno 1504. decimotertio die Nov. Patre *Guilhelmo Hassia Principe*, quem medium dixere, matre *Anna Ma-*

gni Ducis Megalopolensis filia. Cum adolevisset, *Francisci Sickingiaci* in arce Nanstal, Treveri & Palatini Electorum auxilio, conatus repressit, *rusticos* per Germaniam tumultuantes contudit, *Moguntinum, Wurtzburgicum & Bambergicum* Episcopos, suspectos ob initum fœdus contra Evangelicos multavit: *Udalricum Württembergicum* cognatum, ad 15. annos exulantem, ditioni avitæ restituit: *Anabaptistas Monasterienses* obsecros, ad deditiorem compulsi: *Heinricum Brunsvicensem* unâ cum confœderatis Ducatu exiit, deinde validis copiis pro ejus recuperatione redeuntem, cepit. Bello a *Carolo V. Schmalcaldicis* illato, cum quamplurima egregia voluntatis documenta edidisset, præter spem & multorum opinionem captus, fortuna iniquitatem constanter pertulit, ac generi *Mauritii Electoris Saxonie*, filijque *Wilhelmi aliorumq. Principum*, contra *Carolum insurgentium*, Virtute liberatus, ita tertis suis præfuit, ut & Dei gloriam atq; Religionis puritatem propagaret, suorum subditorum saluti consuleret, ac patriæ periclitanti subinde salutaribus consiliis succurreret, quo inter Germaniæ Principes, pax & concordiâ firma stabilisqueretur. Amoris erga literas monumentum insigne reliquit *Marpurgensem, Academicam*, quam erectam liberalibus stipendiis ac immunitatibus ornavit, undique accersitis Doctoribus & Magistris omnium artium ac facultatum. Justitiæ studium in eo tale, quale per paucis sui Ordinis hominibus conspectum, cum nullus eo in sceleratis, latronibus atq; prædonibus puniendis severior extiterit. Beneficentiam erga pauperes testantur Xenodochia variis in locis constituta, *Heyne, Merckshusii, Brubachii & Hocheym*. Veniæ itidem hostib. datæ exemplum tam illustre, ut omni posteritati sit notandû, reliquit: Nam cum *Henricum Ducem Brunsvicensem* Ducatu, ut diximus, pepulisset, iterum deinde cum *Carolo victore* cepisset, cum eo deinceps ita fuit animo benevolentiaque conjunctus, ut ipse fateretur, se illi uni maximam omnium rerum fidem habere. Verum singulas ejus Virtutes prosequi, nostri non est instituti. Uxorem legitimam habuit *Christinam, Georgii Ducis Saxonie* filiam, ex qua filios sustulit, *Wilhelmum, Ludovicum, Philippum, Georgium*: Filias *Agnetem* primò *Mauritio*, deinde *Johanni Friderico Ducibus Saxonie* nuptam, *Annam Comiti Palatino Wolffgangi* elocatam, *Barbaram Georgio Comiti Mompelgardico* traditam, *Christinam*, quam, cum *Ericus Rex Sueciæ* ambiisset, tandem *Adolphus Holsatiæ Dux* conjugem accepit.

Aprilis. die 2. *Ernestus Dux Brunsvicensis*, sed a loco domicilii Grubenhagicus dictus, in castro Hertzbergk, Landgraviû, quo cum in hac miseriarum valle conjunctissime vixisset, in æternæ vitæ Sedes subsequitur, ac die Veneris sequenti sepelitur in oppido Osterrodo, magno cum luctu suorum, Princeps bonus, pius, fortis & constans.

Nam cum in bello *Schmalcaldico* castra *Johannis Friderici Electoris Saxonie* secutus, unâ cum ipso captus fuisset, majori ratione fidei Electori datæ, quam suæ liberationis habita, constanter ei adhaerit, quoad ab Imperatore dimitteretur, ac postea *Phil. Regis Hispaniarum* partes contra Gallos secutus, talem sese præstitit, ut & Regi gratus, & omnibus Germaniæ Principib. ob insignes Vir-

tutes charissimus esset: Patrem habuit *Albertum Brunsvicensem*, matrem *Elizabetham Comitissam* in Waldeck, uxorem verò duxit *Margaritam Pomeranicam, Philippi Pomeranici* sororem, ex qua filiam sustulit *Elizabetham*, matrimonio junctam *Johanni Holsato Friderici Regis Danici* fratri.

Quarto Aprilis die, *presidarii Gothani*, finito trimestri juramento, quo fidem suam *Johanni Friderico obstrinxerant*, de novo id efflagitatum præstare recusant, vel quod causæ bonitati ac adventui auxiliorum diffident, vel rerum omnium administrationem iniquissimam improbarent, unde inter sese cum oppidanis conjuncti, proscriptos comprehensos ex arce cum *Cancell. Christiano Bruk* abreptos; in Curiam civitatis deducunt, ac mox quid in urbe factum sit, Electori, qui tunc temporis ab exercitu profectus Cassellis fuerat, ut deductionem funeris Landgravii cohonestaret, significant. Eo ergo adventante ac rem cum Cæsareis Legatis communicante, res eò deducta est, ut 13. die Aprilis, hora circiter sexta vespertina, *Johannes Fridericus* in Arce Gothana custodiæ traditus, postridie in manus & potestatem Imperatoris se dederet, deditiōe Legatis facta, *Ottoni Comiti in Eberstein, Fabiano Schoneichio, & Christophoro Carolonicio* ex Ordine equestri, Viris nobilibus & Equitibus auratis, petens, ne abduceretur in Austriam, sed ut relinqueretur apud Electorem Saxonie. Incidit hæc *Johannes Friderici* captivitas in Dominicam Misericordias Domini, ita ritu Ecclesiæ nominatam, qua ante annos 20. a *Carolo V. Imperatore*, Pater *Johannes Fridericus senior*, proditiōe suorum, ut vulgò perhibetur, ad Mulbergum acie victus & captus est. *Johannes itaq. Fridericus filius*, hunc diem sibi non minus, quam Patri fatalem fuisse conquerens, (ut etiam exteri scribunt) hujus fati consideratione, sese Deo commendat, dicens: *sibi malignitate astrorum, communem cum Parente fortunam esse*. Querela quidem temporis atque diei ratione justissima, si Divinæ voluntati refragari, vel ea astris ascribere licet: Sed causæ conditio, à Patris actionibus dissimillima; hoc proscriptos ob facinora non receptante, nec Imperatori *Carolo* in negotiis politicis resistente, vel illicitis atiorum oraculis confidente, sed iis, quæ Verbo Dei congruerent, insistente, ac in omnibus actionibus ea consilia sequente, quæ patriæ saluti, & Reipub. commodo essent. Non itaque mirum, si quam exercuit Rebellionem ac inobedientiam contra Imperium ac Cæsaream Maj. ipse senserit, cum per quæ quis peccat, ea etiam puniatur, omnibus Historiis id attestantibus. De aliis, quæ captivitatem Principis subsequuta fuere, dici à nobis nihil necesse est, cum ea luculenter ab aliis descripta extent, proscriptis ita punitis, ut eorum supplicio, obedientiæ erga Magistrat. & leges, & abductione Principis, arcisque Gothanæ demolitione vetitarum machinationum exemplum sit editum. Hac verò tam præclara victoria obtenta in memoriam ejus Elector Saxonie Thaleros, ut vocant, cudi facit, quibus hoc hemestichium inscriptum erat:

Tandem bona causa triumphat.

Septimo Aprilis, dissidentibus Capitulo & Civitate Trevirensi, Confluentia in locum *Johannis Archiepiscopi Trevirensis* defuncti, eligitur *Jacob*.

Ab Elz,

ab Eltz, Princeps bonus ac placidus, Religionique suæ addictissimus.

Undecimo Aprilis, cum contributione Augustana ad expensas belli Hungarici non sufficiente, Imperator *Comitia Ratissponam* indixisset, quod de aliis viis cogitaretur, commodis ad persolutionem stipendiorum debitorum, & in futurum, hoste Christiani nominis nondum conquescente, persolvendorum, & sua Maj. quæ aliis Conventibus in terris hereditariis agendis, occupata esset, *Albertum Bavaricum* sibi delegasset, is plerisque Principum Legatis, Ratissponæ præsentibus, consultationis futuræ capita proponit, nimirum ut initio triennale subsidium promissum in biennale convertatur: & de executionis Gothanæ hæcenus factarum expensarum solutione consuleretur.

Mense Majo, *Dux Albanus* à Rege Philippo ad compescendos motus in Belgio ob Religionem exortos, ablegatus, cum *Barcellona* naves cum suis copiis conscendisset, *Gennam* secundo vento appellit, ibique in febrim incidit; nihilominus tamen diligentiam adhibens, ut præsidia Hispanica hinc inde ex civitatibus evocata, in æstiva locentur, partim in *Comitatu Astenfi*, partim in *Ducatu Montisferratensi*.

Maj die 12. *Comitia Ratissponensia*, de quibus diximus, finiuntur, hoc decreto, ut contributionum Imperatoris in *Comitiis Augustanis*, loco perpetui subsidii, promissarum triennalis solutio in biennalem juxta sua *Cæs. Majest.* petitionem convertatur. Cumq; de arcis & civitatis Gothanæ deditione nuntium 19. Aprilis allatum fuisset, ejus tanquam seditionis receptaculi demolitio, *Cæsare* eam urgente, à Statibus comprobatur. Expensarum verò in obsidione ab Imperio factarum ratione, novus Conventus *Erphurdia* ad primum Augusti celebrandus indicitur; Legatis nihil de his in mandatis quid agerent, habentibus.

Circiter hoc idem tempus *Philibertus Sabaudie Dux* repetebat à *Bernatibus* magnam agri partem, quam illi e sua ditione bello olim ceperant: resque apud solennem Helvetiorum Conventum frequenter fuerat inter illos agitata: affirmantibus *Bernatibus*, Regionem illam sibi jure belli, quod legitimè ipsi susceperant, cecidisse. Eo tamen tempore, cum Hispanicæ illæ *Albani* copię expectarentur, cum Duce conveniunt *Bernates*, paciscunturque certis conditionibus: tresq; *Præfecturas Genevæ* viciniores ei condonant, cæteræ Regionis jure illis ita cedente: Religionis reformatæ illis in *Præfecturis* administratione, per illa pacta relicta atque confirmata, eodem planè modo, quo à *Bernatibus*, constituta fuerat.

Circiter principium Julii, *Albanus* valetudine recuperata, ac *Alexandria* delectu copiarum habito, hinc cum 8000. Hispanorum & 7000. *Sabaudorum*, ac 1000. equitibus levis armaturæ, *Turinum*, inde verò *Geneviam* versus, mover, multis suspicantibus, ipsum, hanc Sabaudia rebellem, ac quasi nidum & receptaculum hæreticorum, obsessurum; verum incolis civitatis armatis, ac Helveticorum confederatorum auxilii expectatione suffultis, ipse ea ad septem millia relicta, iter ad *Burgundiam* convertit: eaque peragrata in *Ducatu Lucelburgense*, sese cum *Alberico Lodovico*, qui circiter 3000. peditum, & 300. equites

pro *Philippo Rege* conscripserat, conjungit, atque *Bruxellas in Brabantiam* contendit, quò cum intra paucos dies venisset, copias hinc inde per *Gandavum, Lovanium, Bruxellas, locaq; vicina distribuit*.

Distributis igitur Hispanorum præsidii promulgar Regium edictum de Inquisitione stabilienda, ex cuius arbitrio velit jubeatque de Religione constitui. Tum novum 12. Virum Senatam instituit (*Consilium sanguinis* vocarunt) qui de rebus capitalibus summo judicio decernerent, Magistratus variis in locis abrogat, novosque summittit: rerumque motuum tempore actarum quæstionem ita habet, & præter magnam hominum multitudinem, quos in vinculis, à *Parmensi* dum Italiam peteret, sibi relictos repererat, multos etiam capit: absentibus diem dicit, vixque expectato vadimonii die, bona eorum fisco adjudicat: suppliciis tamen initio dissimulatis, injectaq; spe, fore, ut Regis benignitate rerum omnium ante hac Religionis causa actarum memoria noxaque Edicto condonaretur, ita inducti in ipsius cæcum *Egmondanus atq; Hornanus*. Inquisitionis legibus statutis, tum verò inquisitorum diligentia effervescente, complurimis in vinculis coniectis: infantes, qui in reformatis Ecclesiis fuissent baptizati, denuò baptizari: mulieres, quarum mariti hac de causa exularent, novis maritis copulari, atq; Albani Imperio multæ ita militibus suis nubunt. At cum pauci ita ad redeundum illicerentur: postquam Senatus ille sanguinis multas sententias dictasset, cœpit multorum sanguine commaculati: Multi capita truncati: ad patibula complurimi suffocati: Calamitates illæ ob populi oculos quotidie plerisque urbibus, *Bruxellis maxime atq; Antverpia*, reponebantur.

Circiter ultimum Julii, *Antonius Verantius Episcopus Agriensis* & *Tieffenbachius Consiliarius Maximiliani Imperatoris*, Viri literati & variarum linguarum periti, cum ad legationem Turcicam destinati fuissent, Vienna discedentes, 22. Augusti Constantinopoli appellant, ac Primoribus aulae, quos *Viziras* vocant, salutatis atq; splendidissimis muneribus donatis, pacem nomine Imperatoris expetunt. Licet verò munera amplissima cum *Selim*, tum *Bassis* offerrent, ac ab his convivio humanissime exciperentur; tamen ad annum ferè integrum, antequam responsum acciperent, initio Constantinopoli, postea verò Adrianopoli detinentur.

Mense Augusto, Legati Imperatoris, Electorum, ac Circulorum Imperii *Erphordia* vigore decreti *Ratissponensis* conveniunt, atque de impensis executionis Gothanæ, *Electori Saxoniae Augusto*, aliisque tribus Circulis refarciendis consultant, quod in *Comitiis Ratissponensibus* certa ac liquida earum ratio haberi non potuisset, ea diligenter ad calculum revocata, & resectis superfluis, summa earum constituitur 953634. floreni cum aliquot grossis atque nummis. Impensarum verò in demolitionem arcis factarum computatio 55559. cum aliquot grossis & nummis iidem. Quorum solutio pro rata contributionis Statibus Imperii imponitur.

Utinam omnes Principes, huius arcis demolitionem ad animum revocarent, minus subditos in munitionibus & arcibus magno sumptu construendis oneraturi,

onem tauri; sed freti Nomine Domini, quæ turris altissima est, ut Salomon inquit, & benevolentia subditorum, vicinorumque amicitia, quæ firmissima Regni præsidia a prudentissimis semper sunt habita, ita consilia sua instituturi essent, ne quæ magnis sumptibus propugnacula subinde construnt, multo minoribus deinde diruerentur. Ut fertur Gothanæ arcis & ad eam pertinentium constructio, 7000000. florenis constitit, quam facili verò momento ea capta, diruta atque eversa fuit? Ut meritò prudentissimi Electoris Saxonie Friderici, Sapientis, patris magni Joh. Friderici captivi consilium laudandum sit, munitiones suo tempore extruere nolentis, ne in earum potentia fiducia reposita, vicinorum arma attraheret. Nec diversæ sententiæ Georgium agnatum fuisse constat, qui ita subditis præfuit, ut in eorum gremio se caput repositurum ac quieturum affirmavit. Cæterum hæc attigisse sufficit, plura commemorare noceret.

Septembrii initio, Albanus juxta mandati generalis auctoritatem, Gandavensibus claves portæ atque palatii adimit, easque Alphonso Ulloa Hispano, Magistro exercitus tradit. Hoc ergo facto à Gandavensibus, qui eo summo opere offenderentur, ad Egmondanum tanquam Flandriæ Gubernatorem delato, hic cum Gandavensibus Albanum accedit, eique negotium proponit. Is eo cognito, hoc responso utrosque dimittit: se cogitaturum de iis, quæ de re Majestatis Regiæ futura sint. Atque indignè querelam Gandavensium de se, ac Egmondani intercessionem ferens: paulò post consilio Statuum Bruxellis in palatio convocato, eique mandato Regio ostenso, Egmondanum præter omnem expectationem cum Comite de Horne, Palatio exire volentem, per filium comprehendit. Et si communi fama feratur, utrosque ad prandium ab Albano vocatos, atque domum redire volentes, mandato ejus per filium captos. Utcunque verò sese res habeat, hoc constat, cum Albani filius gladium, quo Egmondanus palatio exiturus, cinctus erat, tradi ab hoc, eumque Regis captivum esse, jussisset, hunc frendentem atque frementem dixisse: Ecquid ne gladium, quo Belgium defendisset, ita deponere deberet, eoque cum indignatione projecto, gravissimè de injuria sibi facta conquestum: deinde tamen ad arcis Gandavensis Præfectum scripsisse, ut eam in manus Hispanorum traderet, id quod & factum est. Paulò verò post Secretarii Hornii cum omnibus literis Domini, & Consiliario Egmondani Bucherselio comprehensis, Domini una cum ministris in castellum Gandavense Bruxellis abducuntur, ibique à 3000. Hispanorum asservantur. Deinde paucis interjectis diebus noctu inter Bruxellas & Antwerpiam, thesaurarius generalis Statuum, Straclius, Vir valde locuples, comprehenditur, atque mox in præsentia Comitæ Lodronii aliorumque, omnia ipsius bona annotantur. Eo ergo viso, multum non solum in Belgio, sed & finitimis provinciis vitæ ac facultatibus metuentes, partim in Angliam, partim in alias atque alias Regiones profugiunt. inter hos non minimus Carolus Mansfeldicus, legionis Germaniæ Dux, cum aliis Ducibus ac Præfectis militaribus. Paulò antè quoque Legati Belgici nimirum Montignius frater Hornii, & Legati Renardus & Vandensius, quos supra mense Aprili anno sexagesi-

mo sexto ablegatos in Hispaniam ad Regem diximus, ibidem capti incarceratione. Circiter hoc idem tempus vulnus intestinæ dissensionis, quod nondum confanuerat, in Galliis quoque refricuit. Nam cum Philippus Hispanus in Flandriam ad motus ob Religionem excitatos sedandos, Ducem Albanum cum valido exercitu misisset, & simul Regem Gallie hortatus esset, ut quemadmodum ipse suos Gensios rebelles facile retundisset, ita quoque suos Hugonotos ille in Ordinem redigeret: Galus Viribus & occasionibus ex Hispania oblati, Helvetiorum millia sex conscribit. Quæ copiam cum in Galliam adventarent, & Condæo, ejusque popularibus, ne id quod res erat, Rex hisce opibus vim Hugonotis intentaret, metuentibus non parvum timorem injicerent: Rex ea de causa Helvetios se evocasse dixit, ut eo præsidio contra Hispanorum exercitum jam adventantem, si is fortassis oppidula quædam controversa extorquere obiter conaretur, Regni fines munitiores tutioresque redderet. Sed Condæus contra vim Hispanorum, si opus esset, sexaginta millia armatorum in aciem ducere, & sub signa cogere posse, prædicaret, idque in aula de ipso relictum esset, à Rege Regiaque Mâtre eò est evocatus. Quò postquam pervenisset, ac cum Duce Andegavensi, Regis fratrem in colloquium, peracto prandio, incidisset, tum Andegavensis, cognate, inquit, rumor est, te ad bellum sexaginta hominum millia armare: ac te illud munus, quod ad me solum pertinere non ignoras, supremum scilicet rei militaris Imperium, tibi desumere. Quòd si ita est, idq. tentare videberis, adeò in artum tuas res redigam, ut omnium totius Gallia Principum sis futurus minimus. Condæus, quanquam hæc per callidam interpretationem dici intelligeret, quòd sexaginta illa millia hominum non tanquam Imperator belli, suo Imperio cogere vellet, sed tantum suo ductu tot evocare posset: tamen manu armatorum Nobilium sese septum animadvertens, blandissimè pro tempore locutus, se vix ex illis angustiis extricavit. Nec multò post ad vicesimum octavum Septemb. Hugonoti circa Monrealem ad arma consternati, coitioneque facta, urbes quasunque poterant, occupant, molasque aliquas, quæ ventis circumaguntur, injecto igne vastant, combusserantque. Hujus consternationis varias causas multiplicesque afferebant: sed hanc præcipuè, quod pro certo comperissent, Guisianos à privato Regis consilio mandatum accepisse, ut quicumque sinistrè de Pont. Religione sentirent, aut novi aliquid contra vetera Ecclesiæ instituta moliri conarentur, eos omnes quacunque ratione possent, è medio tollerent. Ad eam rem Helvetiorum sex millia jam esse conscripta: omnes undique urbes & oppida municipiaque muniti, præfidiis firmari. Lugdunum quoque urbem totius Galliæ faciliè potentissimam, Italorum potestati creditam commissamque esse. Ut hoc modo maxime se Hugonotis stomachum facere certè arbitrarentur. Quid? illa intolerabilia tributa & exactiones capitum atque ostiorum, quæ nunc illis imponerentur, cui non bilem moverent? His igitur rebus circumspectis omnibus, rationibusque subductis, summam se suarum cogitationum omnium fecisse: & semel in acie re-

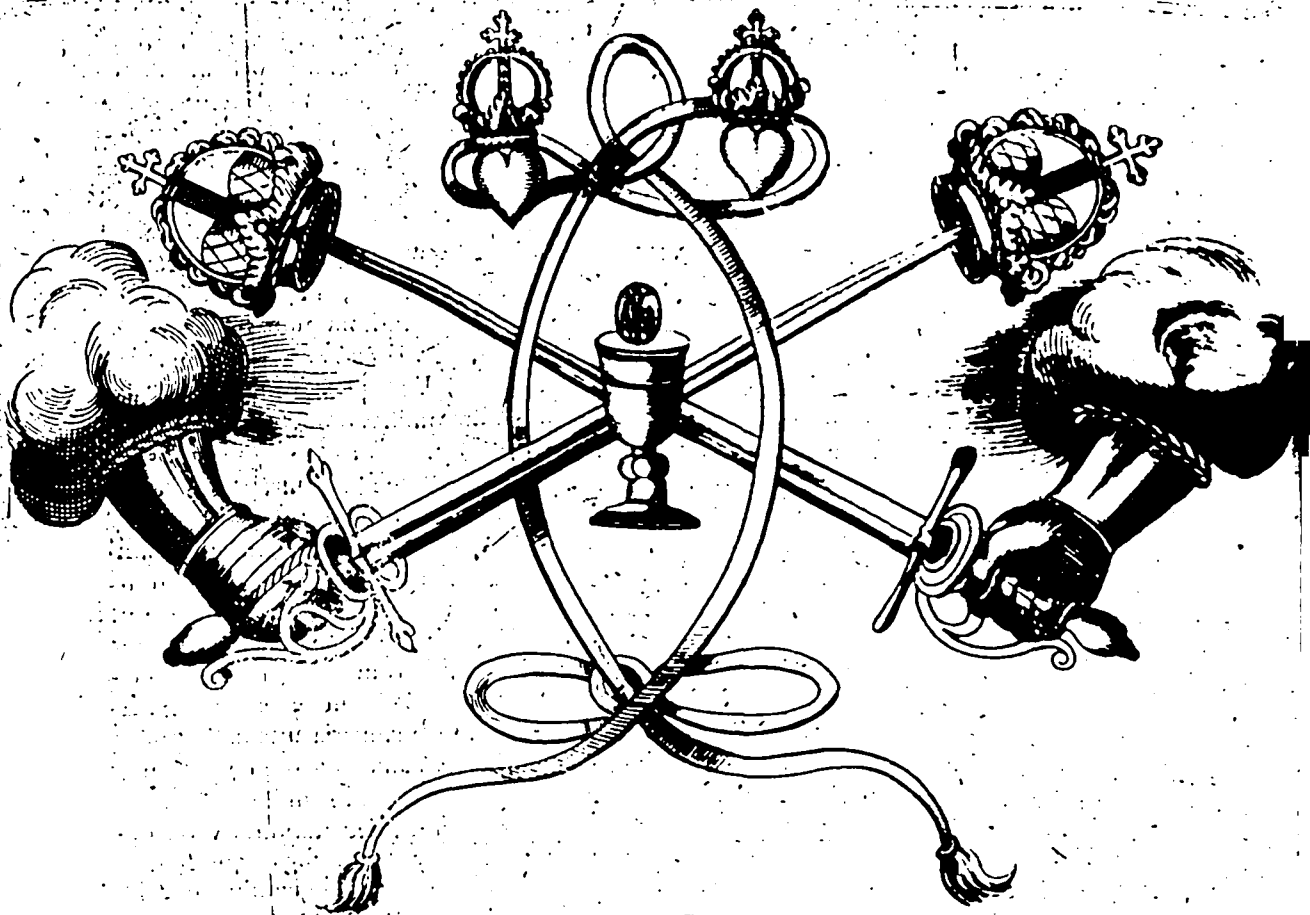
penitè morte potius cadere, quàm in perpetuo metu vivere decrevisse. Contractis itaque quàm maximis copiis, Condæus cum Regem in civitate *Meldensi* esse, & unà cum illo ibi Helvetiorum exercitum harere, intelligeret, cum equitatu valido illuc perrexerit, ut si Regem vel ad venationem vel alioqui Parisios proficisci contingeret, ex improviso eum adortum interciperet, ut quæ hætenus ob Guisianorum auctoritatem ab aula exclusus, non potuerat, deinde remotis adversariis, liberè de Regni tranquillitate procuranda, tollendoque multarum rerum abusu, externorum ingeniis excogitato, Regem moneret, doceretur. Sed nec Rex ipse *Melda* erat, sicut falso Condæo referebatur; nam is in castellum non procul à civitate *Meldensium* cum Regina & magna aulæ parte secesserat: Et jam Rex commodè submonitus periculo se subduserat. Intempestiva enim nocte clam ad arcem ubi Rex dormiebat, pagi curio celerrimè accurrens, castellanis nunciat copias Hugonoticas propinquas esse & proculdubio quiddam hostile moliri, Regem itaque excitarent, cæterosque quos salvos vellent. Hoc nuncio omnes consternati festinare, parare, rerumque suarum satagere: Rex Helvetiorum agmen ad se à *Meldensi* civitate advocare, quo stipatus hora post mediam noctem tertia, equos cum Matre, fratribus, reliquisque Aulicis conscendere. Condæus interim cum plures equestres copias expectans, Regem longiusculè jam processisse cognosceret: quanta potuit celeritate abeuntem insecutus, sed ab Helveticis copiis constanter exceptus est, donec Rex in tutum se receperit. In ea fuga Rex equo nunquam descendisse & in ediam usque ad horam ejusdem diei à meridie quartam sustinuisse dicitur. Quare simul atque primam urbis Parisiorum portam est ingressus, cibo potuque refectus est. Nam ex inedia, totiusque diei iactatione ita confectus erat, ut ad arcem suam Lupiparam, in altera urbis parte sitam, nisi alimentis restitutus, vix pervenire potuisse crederetur. Sub idem tempus in aliis quibusdam civitatibus tumultuatum quoque fuit. Nam *Turonenses, Ambosiani, Andegavenses, Bituricenses, Lugdunenses, & multarum aliarum civitatum* suos Hugonotos profligabant. E contra *Rupellani, Montalbani, Aurelianenses*, & nonnulli aliarum urbium Hugonoti suos vicissim Pontificios ejiciebant. *Aurelianenses* cives paulò ante illam Regis fugam inter se fœdus percusserant, & jurejurando invicem Hugonoti Pontificiis, & hi illis se altrinxeant, sexagenis utrinque Proceribus pro toto civium corpore fidem dantibus, alteros alteris fidos amicosque futuros. Sed cum alteri alteris suspecti & formidabiles fierent, quod vanæ hominum quorundam suspiciones rem exagitarent, & Pontificii solennem supplicationem & amburbialem lustrationem in diem vicesimum octavum Septemb. qui Dominicus erat, indicerent: Hugonoti pridie ejus diei ad arma convolarunt. Nam & ipsa rei facies his suspecta erat, & inveniebantur, qui affirmarent, fore, ut in illa postridiana lustratione Pontificii rectè sub vestibus armati comparerent, & in conciones inermium Hugonotorum impetum facerent. Sed cum

Pontificii nocte illa, quæ diem Dominicum præcessit, Hugonotis viribus longè superiores, ad horam à media nocte tertiam excubias egissent, & plerique jam de Hugonotorum motu securi domum se recepissent: Hugonoti cum à speculatoribus rem omnem essent edocti, parati armatique profuerunt, stationes quosdam Pontificiorum in foro aliisque opportunis locis, fuderunt fugaruntque: ac totam tandem urbem, Pontificiis illis, qui novas res molituri, aut suo instituto incommodaturi videbantur, ejectis profligatisque, occuparunt. Quæ urbs horum moruum tempore omnium penè principum fœdinarum & liberorum earum receptaculum fuit: quod civitas ea totius Galliæ umbilicus est, & earum, quæ Hugonotis addictæ, firmissima. Quare huc confluit quicquid hominum bello ineptorum, vel in agro *Aurelianensi*, vel in finitimis ditionibus, Hugonoticis partibus favebat. Nam militares quidem homines omnes ad castra Condæana se receperant. Condæus itaque cum Regem sibi elapsam & se spe sua frustratum videret, populares suos undique evocare, & castris ad Dionysii fanum positis, urbem Parisiorum obsidere cœpit, molasque ventolas XVIII. ante urbem positas incendit, annonamque undequaque interclusit. Calend. Octob. cum jam undique ob hostium metum Parisiorum mœnia clausa essent, & ex castris quinque aut sex equites excurrissent, tormenta que manuaria ante urbis portas displosissent: cives panico terrore correpti magno imperu à portis fugiendo, in interioris urbis partes se præcipitarunt; sed stationes variis opportunisque locis dispositæ, fugamque fœdam sistere conantes, multos ex fugientibus occiderunt, adeò, ut eo die quinquaginta, vel eo amplius cives fugientes, à suis casu occumberent. Omnes sanè Parisienses apertè ingenueque fatebantur, quod si iniriò Condæus felicibus successibus usus, victoriæ suæ non defuisset, & fortunam secutus esset, Parisiis facile fuisset potiturus. Tantus erat ob repentinam obsidionem metus ac omnium consternatio. Sed cives mora confirmatiores, ac ad defendendum paratiores paulò post facti sunt.

Vicesimo quarto Octob. Albanus, qui quamprimum in Belgium venisset, *Antvverpiæ* castellum, magna ædificantium turba coacta, excitari jusserat opere, cui *Pacciotum* præfecerat, eo usque jam perducto, ut præsidio capiendo, ac defensioni sufficeret, Bruxellis illuc quadringentis equitibus proficiscitur, peditatu Bruxellis relicto. Cum verò Antvverpiam ingressus fuisset, maximum incendium in munitione *Mechliniensi* exortum est. Verum eo ipse nihil deterritus, quinque propugnacula circa castellum fieri imperat, cuilibet eorum nomine proprio indito, primò *Ducis*, secundo *Toleti*, tertio *Ferdinandi*, quarto *familie Toletanae*, quinto *Paccioti*, à nomine Architecti, quem diximus. Cumque interea Legati Galliæ ad eum aliquoties venissent, nomine Regis, Christianissimi auxilium contra *Condensem*, Parisios jam obsidentem, petentes, Comitem *Arembergium* inde cum mille peditibus Hispanis, aliisq; manipularibus dimittit. Qui tempore necessario

Parifios advolantes, Regis periclitantis partibus non parum præfidii attulere. Inter hos equites, qui Nobiles erant, symbolum militare tale gestabant: duas manus gladiis transversis in nube cærulea armatas, quorum cuiusque cuspidi corona cruce

ornata, affixa erat; circulo per medios gladios transversos transeunte, in cuius summitate duocorda coronas cum cruce gestantia, atque in nube funiculis colligata depicta erant, in medio verò circuli atque gladiorum transversorum. Calix cum

imagine Crucifixi ab inferiori circuli parte duobus funiculis dependentibus, cuius interpretatio erat: ut nubes Divinitatem, duo corda consæderationem & amicitiam duorum Regum, manus armatarum potentiam, Calix Religionem Ecclesiæ Catholicæ, quam in utroque Regno defenderent, significaret. Porro *Albanus* fabrica castelli ita instituta, ut ex hoc tota civitas in officio contineri posset, Statibus collectam 400000. coronatorum imponit, dimidia ad fabricæ constructionem: altera verò parte ad solutionem stipendiariorum destinata: eoque facto Bruxellas redit.

Tricesimo, & Tricesimo primo Octobris, *Veronæ* Athetis tanta inundatione, tantoque impetu effunditur, ut diluvium fore putaretur, flumine ita crescente, ut ad ædes civitatis tabulata summa penetraret, omnia cellaria aquis adimpleret, domos tremore concuteret atque dejiceret, integra ædificia veheret, omnia ligna, trabes, asseresque & pontes abriperet, molas convelleret, partem muri castelli altissimi disjiceret, tantamque stragem ederet, ut verbis vix exprimi queat, nec similis in historiis forte inveniat, præter eam, quæ anno 1512. iidem Veronæ accidit, hac tamen longè minor. Numerus hominum submersorum ad ducentos conscendit: Vestimentorum, vini, instrumenti, aliarumque rerum submersarum & corruptarum infinitus. Nec loca vicina ab hac calamitate

immunia fuere, maximè *Patavii* atque *Tridentis*, ubi ad stuporem hæc inundatio magno multorum damno lævit. *Pectus itaque nostris agnitis, Deus Opt. Max. rogetur, ne instar torrentis iram suam effundat, sed misericordia sua, propter Filium unicum memor, benignis oculis nos respiciat, & ab omnibus malis tueatur atque defendat.*

Tricesimo primo Octobris, qui *Wolfgang* sacer est, *Heidelbergæ* vitam terrenam cunctis celestibus commutat *Maria Illustrissimi Electoris Palatini Friderici conjux filia Casimiri Marchionis Brandenburgici*, bellis Pannonicis incluta, & *Susanna Bavaria*: soror *Alberti Marchionis Brandenburgici*, Princeps natalibus illustis, veræ Religionis aman- tissima, erga pauperes munifica, erga suos huma- na, omnique Virtutum genere ornata. Conjugi *Friderico* filios peperit undecim masculos septem, *Albertum*, qui obiit infans: *Ludovicum*, cujus uxor est *Elizabetha*. *Philippi Landgraviæ Hassiæ* filia: *Hermannum Ludovicum*, qui anno millesimo quingentesimo quinquagesimo sexto, primò Julii die post horam sextam pomeridianam in trajectu *Avarici fluvii Biturigum* inversa navicula cum præceptore, aliisque duobus, & nauta, submersus est: *Johannem Casimirum*, cujus uxor *Elizabetha* filia *Augusti Electoris Saxonie*: *Albertum* rursum, qui & ipse infans mortuus est: *Christophorum* adhuc viventem & studio literarum clarum. - Caro

Carolus, qui infans decessit: Filias porro quatuor, quarum *Elizabetta* nupta est *Johanni Friderico* secundo, quem medium vocant: *Susanna Dorsetia* *Johanni Wilhelmo* Ducibus Saxoniz fratribus: *Anna Elizabetha*, *Philippo* Landgravio Hassiz juniori, *Philippo* senioris filio elocata: *Kunigunda* *Jacobe* modestissima atq; pulcherrima Principissa, in virginitate adhuc degit.

Ad decimum Novembris, qui dies D. Martini festum præcedit, pugna inter Condzanos & Regios, inter Lutetiam & Dionysii sanum orta est. Cum enim Parisini, vel ab exploratoribus, vel ab eo, qui excubias agebat in turre templi, in edito monte, quem Montmartyrium vocant, extra urbem lini, ex qua turre in Condzana usque castra spectus patebat. Cum igitur Parisini exiguitatem Condzani exercitus cognovissent (nam Condzani Rupefucatus ad Stempas aderat; Antiquus verò cum Movynio cum magna exercitus parte Possiacum expugnatum pridie profectus erat), & jam recepto extraneo milite satis, copioso animosiores facile erant, copias suas per duas tresve diversas partes sub horam meridie secundam, cælo satis nubilo & obscuro, paulatim per denos & vicanos educunt, ut non tam ad prælium, quàm ad velitationem invitare hostes velle viderentur. Sed cum numerus in horas crederet, Ammiralique nunciaretur, incredibilem Regionum exercitum è portis in patentem campum, quem Parisienses Landeum vocant, effundi: tum Ammiralis, ne vos numerus horreat, inquit, sed occidamus prius, postea numerabimus. Statimque Ammiralis & Condzus copias suas contra hostem educunt, præliumque committunt, in quo Ammiralis & Odetus præcipuam operam navant: à Regionum verò parte *Annas* Dux Mommorantius, Galliz Connest. septem vulneribus à Ductore copiarum, Stuardo loco confectus occubuit. Cum enim Connestabilis homo senex octuaginta annos natus, expulso lassus, in Stuardum robustæ ætatis & validum virum incidisset, ab eodem, fide ultro citroque data, manus dare coactus est. Hunc cum Stuardus aptum ad copias populares deduceret, & quidem Nobilis Connestabili suppetas allaturus adisset, animadverso auxilio Connestabilis de improvviso capulum brevis, sed ponderosi ensis, quem Galli caute lassum vocant, Stuardo in adversum os totis viribus impegit, illique tres dentes excussit. Interea Nobilis tormentum in Stuardum dispendendum intentat. Sed cum ictus irritus esset, Stuardusque ipse hostem à fortuna delutum glande plumbea trajecisset, ad Connestabilem sanguinolento ore conversus: Et tu, inquit, perfide seculi impune hoc flagitium feres? Et simul cum ictu illum, altera, quam habebat, bombardâ trajecit: & nutantem jam & lapsa bundū, gladio punctum & cæsum feriens, concidit, atq; se ad suos recepit. Mommorantius equo delapsus & suo hostemque sanguine sordatus, vix à Sanzo cognato in isto turbine repertus est: quem Heros fortis, in extremo penè spirititu, ut socios animaret ad hostem urgendum, hortatus est: & ne suorum alicui pavorem suo casu incuteret, amictu injecto velari

se, donec ipse à sociorum cohortatione ad se sublevandum rediret, mandavit. Sanzo itaque reverso, & ab humo sublevanti, inquit, gaudere se & sibi beatum videri, cui pro Regis patriæque salute, honesto vulnere occumbere liceret. Hæc elocutus & pugna elatus biduo post in fata concessit. Ita memorabilissimus Heros *Annas* Mommorantius, Mommorantium Dux clarissimus, Franciz paret Connestabilis, cum quinque Regibus potentissimis, Ludovico duodecimo, Francisco I. Henrico II, Francisco II. & huic Carolo IX. fidelissimè inservisset, Regni antiquum decus retinisset: novum suapte Virtute addidisset, rerum summam semper administrasset: à periculis sæpè servasset, octo gravissima prælia, plerunque felicissimè, semper fortissimè depugnasset: Eorum in extremo ad extremum usque discrimen strenuissimè in prima acie imperans atque prælians, septem vulneribus acceptis, constantissimo animo pro patriis aris & locis mortem appetiit: & Regi patriæque salutem, victoriam, gloriam, sua morte partam reliquit, æternum sibi posterisque suis omnibus Mommorantiæ pietatis erga Deum, Regem & patriam monumentum. Cujus talis ac tantæ Virtutis ergo, Carolus Rex Christianissimus Regisque mater serenissima, concordissimi Regis fratres, illustrissimi Principes, Nobilitas omnis, Clerus, Senatus, populusque universus, publico funere atque luctu publicum mœrorem, desideriumque testati sunt plurimique ex doctis diversis linguis, Hebraica, Græca, Latina & Gallica, ejus elogia condiderunt.

Ceterum hoc prælio confecto, ad Condensem Sedani hærentem literæ à Rege missæ sunt per *Combautium*, quibus edictum Aureliz superioribus annis de pacificatione propositum ratum & firmum se habiturum promittebat, & in eandem sententiam literæ à Regis fratre scriptæ erant. Iis ergo Condensis acceptis, statim die sequenti in civitate *Espernaio*, Proceres ac Nobiles, qui in castris erant convocati, iisque proponit, se postquam pro defensione religionis ac ei adhærentium, arma cepisset, summopere studuisse paci, ac pro ea obtinenda apud Regem summopere instituisse, quo tandem miseris ac calamitatibus finis imponeretur: Tandem itaque post multiplices colloquutiones, ac mutuas literarum militationes, Regem ablegasse. *Combautium* sequentibus articulis: Regem concedere Condensi, & omnibus prætensa reformatæ Religionis adhærentibus, ut edicto pacificationis Aurelianensi prout atq; simpliciter niantur, ac tollere omnes restrictiones, modificationes, declarationes atq; interpretationes, factas super eo à septimo Martij usq; ad hodiernum diem: Ac ad Nobiles ejus conditionis acquiescenti, ut Conciones ipsis in domibus suis habere liceat, quod assinet, sperare Regiam Majestatis eos ob concessionem istam nihil officio debito contrarium facturos, pro majori fide horum Regem ipsis literas sub sigillo suo traditurum, & curaturum hac publicari & proclamari in omnibus Parliamentis, quo omnium maxima securitas sit, quam Rex suis subditis præstare, & bi vicissim à suo Domino exigere possint.

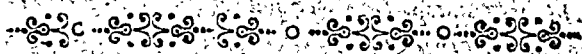
Ea verò proclamatione Parisiis facta, Regem velle, ut *Condensis* atq; socij armis depositis intra viginti quatuor horas, ad lares suos concedant: Civitates omnes occupatas Regia potestati tradant atq; restituant: velle etiam Regem, ut hisce conditionibus acceptatis, *Condenses* omnes externos in auxilium vocatos, primo quoq; tempore dimittant, quo afflictio populi Gallicani evitetur. Si hisce conditionibus acquiescere nolint, nulli ampliori tractationi locum esse. *Condenses* ex hisce conditionibus non parva spe pacis concepta, quo melius Regis sententiam cognoscerent, *Combautium* mandata exponentem audire cupiebant. Is ergo significat Regem summo desiderio compositionem motuum ac reconciliationem subditorum expetere. Ac quo Regia sua Majestas declaret propensionem, quam erga subditos suos, maxime erga Nobilitatem Gallicanam gerat, se huic sine discrimine ac ulla restrictione exercitium Religionis liberum permissuram: Quod si literæ allatæ ad declarationem supradictorum non sufficiant, eam tam prolixè fieri debere, ut merito ei sint acquieturi. Re consultata, visum est sub generalitate articulorum, multa accidere posse, quæ in diversum intellectum detorqueri queant, ut in edicto pacificationis *Aurelianensis* perspectum fuerit: quæ res etiam occasionem præbuerit tot variis declarationibus contrariis sententiæ eorum, quorum consensu factum sit. Quo itaque hisce in posterum occurratur, ac res ad expeditiorem finem deducatur (id quod vix scriptis fieri possit) è re videri, ut omnia per homines utrinque ad id deputatos declarantur, ac Rex suppliciter rogetur, ut loco certo ad colloquium designato in id consentiat. Adhæc quo ocysus res perficiatur, statim Cardinalis *Castillionem*, Comes *Rocheaucandus* & *Buchananes* eliguntur, ad significandum Regi supra scripta, cum *Thellignio*, cui mandabatur, ut Regi gratias, pro clementia subditis exhibita, ageret, cum petitione, ut certissime Regia Majestas statueret, *Condensem* & socios nulla alia re ad arma sumenda commotos, quam iustissimo metu, ne quid contra Religionem ac ipsos susciperetur, id quod citra detrimentum Regiæ suæ Majestatis peragi non posse viderint, ad cuius conservationem majorem respectum, quam propriæ salutis atque vitæ habuerint: adhæc *Thellignio* injunctum, ut Regis fratrem accederet, quò tanto celerius ad finem tractationis perveniri posset, quem eo loci Princeps expectare, nec amplius quid aggredi constituerat, sperans *Thellignium* intra quattriduum reverti posse. Verum in ea cogitatione cum *Condensis* totus cum amicis esset, ei significatur Regis fratrem cum copiis adventare, ac opportunitate se offerente de summa rerum experiri velle, omnibus, qui *Condensi* aderant, idem sentientibus: ac propterea Capitaneo *Pluviano*, in prima acie *Condensis* exercitus ad excursiones faciendas, præcedente, fit, ut filius *Lansaci* cum Electoris Palatini *FridERICI* Legato *Wenceslao Zulegero*, & alio quodam *Hauthoyo* interciperetur, ex quorum confessione verissime cognoscebatur, *Lansacum*, ad Electorem Palatinum aliosque Germaniæ Principes deterrendos, ablegatum, ne *Condensi* auxilia submitterent, ac quò facilius id efficeret, cum prætendisse, arma non esse capta ob reformatam Religionem, quam æquè liberam atque Catholicam, Rex suis permiserit, sed ut *Condensis* se ad gubernaculum Regni intruderet, cuius rei argumentum apertum esset, quòd se *Ludovicum decimum tertium* appellari sustineret, & præter alia Regni usurpata insignia, monetæ cudendæ jus ad se raperet. Miserat quidem Rex initio motus exorientis primo *Lignerolum*, deinde Episcopum *Rennensem*, cum ad alios, tum ad Electorem prædictum, cuius filius *Johannes Casimirus* militaris indolis Princeps operam militiæ *Condensi* addixerat, quo eum ab instituto averteret: Verum istis nihil ex animi sententia efficientibus, ita, ut *Rennensis* responsum sibi ad Regem perferendum datum, ex itinere *Johanni Casimiro* remitteret. *Lansacus* eos subsecutus superius commemorata insigni constantia asseverabat: cæterum cum nullis aliis mandatis, quam solis literis credentiæ, ut vocant, instructus esset, Elector, cui ea suspecta essent, ut quæ verbis *Lansaci* exposuisset, literis consignata traderet, petebat: Id ergo eo faciente, ac non solum ea manu propria vicesimo sexto Novembris exarante, sed & petente, ut Elector pro pleniori indignatione, voluntatis Regiæ in concedendo libero Religionis exercitio, quendam ex interioribus secum in Gallias mitteret, cum oblatione & obligatione huic eunti & redeunti de securitate cautum esse debere. Elector, quo rem omnem certò cognosceret, Consiliarium suum *Wenceslaum Zulegerum*, quem diximus comitatum *Lansaco*, eò ablegat, nimirum, ut Regis mente voluntateque cognita, *Condensem* accedat, atque ex eo cognoscat, num a *Lansaco* aliisque relata, veritati congruerent. Postquam verò *Zulegerus* Regi locutus, ad *Condensis* castra se juxta Principis sui mandatum deduci peteret: *Lansacus* eum non ad castra *Condensis*, sed *Chalonenem* deducit, ut inde in Germaniam proficiscatur, & ita insalutato *Condensi*, ac causis belli moti incognitis, ad Principem suum revertatur. *Lansaco* itaque capto, talia minime diffidente ac *Zulegero* ea affirmante, *Condensis*, aliique Procères & Nobiles ad ea obstupescences, impudentiam *Lansaco* exprobrant, qui ea exteris Principibus referre non erubuerit, quæ longè aliter sese habere sciverit. Eo verò nihil aliud respondente, quam id sibi injunctum ac Legationi suæ accommodum fuisse, quo equitatus Germanici adventum impediret, statim *Zulegero* omnes supplicationes Regi à principio motus exhibitæ, cum literis hinc inde scriptis profertur, ac multæ aliæ interceptæ literæ præleguntur, ex quibus luculenter apparebat, dimicationem de sola Religione esse, & tantum abesse, quod Rex Religionem in Regno liberam permiserit, ut *Condenses* etiam contenti fuissent, solius edicti *Aurelianensis* observatione. Hæc in præsentia plus quam centum Nobilium agebantur, quos nulla alia res prohibebat, quò minus *Lansaco*, qui tam honestam societatem diffamasset, vim inferrent, quam Legati exteri præsentia, cui deducendo destinatus erat. Cum igitur Legatus *Condensi* audito domum properaret, & hinc inter spem metumq; dubius hæreret, *Guisiani* Troja egredientes, in Lotharingiam, ut illic Germanos equites ab ingressu prohiberent, armati per-

ti pergebant, & ex altera parte *Ambatus* cum Italicis & Helvetiis copiis adveniebat. Quo cognito *Condans*, cum non admodum magnifice de pacificatione sibi polliceri posset, in Lotharingiam & ipse pergit: cui ad Aspræmontium subsistenti rursus literæ à Rege de pace constituenda redditæ sunt.

Octavo Decembris, *Johannes Casimirus* copiis ad loca constituta conflentibus, & ipse Heidelbergam cum vexillo prætorio discedit. Militiam hanc Rex cum non solum per suos Legatos ad Electorem Palatinum missos, sed & Cæs. Maj. auctoritatem, omni contentione impedire laborabat: per Camerarium *Laversium* de subditorum rebellionem gravissime conquerens, qui armis in profesto Divi Michaelis ob causas profanas ac Religionem minime concernentes correptis, Regiam suam Majestatem ex improviso cum matre Regina, fratribus atque sororibus opprimere conatuiissent. Et si itaque Cæsarea Majestas hisce cognitis non solum Circulos Imperii, Constitutionum Imperialium, pacis publicæ ac ordinationum executionis, ac perniciosissimi exempli commonefecisset, sed & speciatim Casimiro hanc expeditionem multis de causis dissuasisset; tamen cum notum haberet, ob quas causas seu rationes hoc bellum inceptum esset, duxit inhonestum esse, & alienum à Christiana pietate, socio Religionis, quibus militiæ operam addidisset, tam necessario tempore deferri, suo proposito insistens, hoc die iter militiæ susceptæ Deo propitio ingreditur: ita, ut extremo Decembri, contra naturam hybèrni temporis cælo tum maxime sereno minimeque rigenti ad Pontamussionem cum 7500. equitibus & 3000. peditibus appelleret, seque illic *Condensi* ejusque copiis conjugeret. Porro Duces atque Præfecti, qui *Johanni Casimiro* militabant, erant *Johannes Bleichartus Landtschadus*, Principis Legatus; *Wolfgangus Falkenrodius*, Marschallus campi; *Christophorus de Wolfenendorff*, Præfectus equitatus Prætorii; *Dieterichus de Vosenbuch*, sex alarum equitum Legatus; Præfecti *Johannes de Vallenstein*, *Fridericus de Werden*, *Conradus de Schönstett*, *Johannes de Brendel*, *Wolfgangus Comes de Barbye*, Dux mille quingentorum equitum: Præfecti *Georgius Comes de Barby*, *Johannes de Kesleben*, *Justus de Meysebugk*, *Ernestus de Vallesels*, *Christophorus de Malßpergk*, Dux itidem mille & quingentorum equitum: Præfecti *Wernerus de Borisfelt*, *Hartmannus Wolff*, *Justus de Münchhausen*, *Dieterichus de Gaulen*, *Hermannus Riedesel*, *Dieterichus de Schonberg*, Dux itidem mille quingentorum equitum: Præfecti, *Johannes Unstett*, *Christophorus Flantz*, *Heinricus de Sundershausen* & *Johannes de Bolzveritz*. Peditatui præerat *Johannes Sebalduß Siglingerus*, Capitaneos sub se octo habens, *Johannem Luderum*, *Johannem Dalb*, *Emericum Weiß*, *Johannem de Simmern*, *Casparum de Villefels*, *Johannem de Basel*, *Georgium de Simmern*, *Burchardum Annuu*. Porro *Johanne Casimiro* Pontamussione cum *Condensi* hærente, Rex literis ad eum vicesimo quinto Decembris per tubicinem missis, initio, quo animo veniat, sibi declarari, deinde Lanfacum, quem pessime tractari cognoverit,

liberari petit, id nisi fiat, Regiam suam Majestatem nemini captivitatem ejus, nisi *Friderico* parenti suoq; *Legato Zulegero* impuraturam esse.

Vicesimo tertio Decemb. anni hujus *Salentinus* natus ex illustri Comitum Ilenburgicorum familia Moguntinensis & Colonienſis Ecclesiarum Canonicus Colonia Archiepiscopus unanimi Cleri ac populi consensu eligitur, *Friderico* antecessore, qui propter extremam ætatem, sensum aurium debilem, aliasque causas Archiepiscopatu jam antè renunciasset, eodem die atque hora, ut fertur, è vita recedente. Successerat verò hic *Johanni Eberhardo* Archiepiscopo, anno millesimo quingentesimo sexagesimo secundo, decimo nono Novembr. successor, vita moribusque dissimilimus: cum ille magnificus, splendidus ac liberalis, hic parvus, frugalis, atque ad rem attentissimus esset.

DE
REBUS HINC INDE IN
ORBE GESTIS
ANNO M. D. LXVIII.

ANtequam ad rerum hoc anno gestarum expositionem procedamus, præmittere placet prognosticon antiquum *M. Arnoldi de Palude*, quod super desolatione futura, pro annis octo, incipientibus, ab anno nimirum 1564. usque ad 1572. scriptum circumfertur: Nam si ulla eorum, quæ illo continentur, quovis anno acciderunt, certè quasi in hunc annum pleraque exundasse videntur, tristissimis calamitatibus omnes ferè regiones pervagantibus, ut lector ex sequentibus videbit. Cæterum prognosticon ita habet:

*Pralia Magnatum cernes, & sanguinis undam,
Et terras populis vacuas, confusaque regna.
Fana, domusq; cadent, & erunt sine civibus urbes,
Inq; locis multis tellus inarata manebit.
Strages Nobilium fiet, Procerumq; ruina.
Fraus erit inter eos, confusio magna sequetur.
Membra caput spernent, & levam dextra timebit,
Turbabit terras Aquilo, quia valdior Austro.
Mutabitq; fidem, Regem, cum scepra tenebit
Rex novus, & gens, lex mutabitur ordine miro.
Sic plebs, lex, clerus, deinceps diversa sequentur.
Plurima per loca nascetur dissensio magna.
Nascentur secta multis in partibus orbis,
Teutonicusq; furor gladios fabricabit in illas:
Gaudebit proprias effundere sanguinis undas.*

Quarto Januarii, *Johannes Casimirus*, literis Regiis, de quibus diximus, acceptis, ac re cum *Condensi*, aliisque sociis communicata ad horum petitionem in hanc sententiam responderet: Non esse eis propositum, ut Regia Majestati in ulla re sese opponant, sed si Religionis exercitum ipsis aequè liberum ut aliis concedatur, ac Religionem amplectentium securitati prospiciatur, ipsos paratissimos ad præstandam

standam Regia Majestati in rebus pollicitis omnem obedientiam. Quandoquidem ergo submississimam hanc ipsorum petitionem minime rebellem, sed Christianam, ac talem esse animadvertierit, quæ propter DEI gloriam à Regia Majestate sit admittenda: se hanc ex bono atq; propenso animo rogare, ut cum Castilionensi Cardinalis ad eam pacificationis ergo ablegatus sit, Regia sua Majestas talem pacificationem inire ac confirmare dignetur, quæ autoritati Regia Majestatis, utilitati ac incremento Regni Gallicani, & saluti subditorum Regia Majestatis sua divinitus commissorum, servire possit: Id quod si fiat, se curaturum, ut Condensis ejusq; socij armis depositis, loca occupata Regia sua Majestati restituant: ac si ipsi aliud quam liberum Religionis exercitium querant, vel quid huic negotio contrarium attentare velint, se non solum ipsis minime opitulaturum, sed & ad defensionem Regia sua Majestatis, cujus in juventute propensionem singularem erga se senserit, copias conductas conversurum. Ad captivitatem Lansaci quod attineat, se ex Legato Zulegero cognoscere, quod is ipsum, quo ab illo duceretur, secutus fuerit, nec ullas literas à se scriptas alio miserit, sed forte fortuna captivitatem accidisse: à Condensi Lansacum honeste haberi, verum cum eum sociosq; tanquam rebelles hinc inde tradiderit, eorumq; famam ac existimationem gravissime denigravit ac laeserit, cum tamen secus rem se habere fasus fuerit, se ejus liberationem hactenus à Principe impetrare non potuisse.

Sexto Januarii, quiritibus Regibus facer est, immensa Equitum multitudine exteris militatum eunte, Imperatoris Maximiliani & Electorum Legati Fulde conveniunt, à Daniele Electore & Archiepiscopo Moguntino, ad postulata Imperatoris illuc Conventu indicto, quo tot millibus Germanorum in exteram militiam proficiscentibus, ac finitimis Regnis tumultuantibus, de viis ac rationibus consultetur, quibus in Germania pax publica tam in Religione, quam civilibus, & Constitutiones Ordinationesque super utraque publicæ observentur, atque periculum & incendium, ex motibus vicinis, communi patriæ imminens, arceatur, & Statuum atque Ordinum subditis à transeuntis militis direptione ac molestatione liberi, bonis atq; facultatibus suis tranquille gaudeant.

Die decimo quarto Januarii, cum Aurelianum à Pontificiis Duce militari Comite Martinego Italo obsidione premeretur, Vir fortissimus & Imperator belli gerendi longè peritissimus, Movantius, cum exercitu 10000 hominum, ex Provincia Gallica, Lemovicibus, Languedocia, & finitimis locis contracto, Aurelianum venit, urbemq; obsidione liberavit: suasque cum Johannis Boucarti Aurelianensis Reipubl. Præfecti & Imperatoris, hominis ut bellicis ita & pacis artibus ornatissimi, literarumque peritissimi, copiis conjungens, Blasam oppugnatam perrexit, quam tormentis valide concussam deditione cepit, indeq; ad Condaana castra contendit. Erat Movantius omnibus suis hostibus maxime formidabilis: Nam antequam copias Aurelianum ex provincia perduxisset, ter cum hoste prælio decertavit, ac vias ab hostibus interclusas vi atque ferro aperuit. Prælium autem, quod cum maximis hostium co-

piis ad Coignacum iniit, memorabile est. Cum enim hostes ingenti exercitu ejus copias circumvenissent, & incredibilem agrestium turbam ad exitus viarum circumquaque disposuissent, mandatum rusticis dederunt, ut si quos prælio inito in fugam sedare viderent, hos ad unum omnes sine delectu trucidarent, nec vociferaturis, & Pontificios se simulaturis, aut cruces albas (hæc enim Regiorum tessera erat) ostensuris, fidem haberent. Talia enim ipsos præ se laturos, ut periculum perumpant, incolumesque è fuga se recipiant. His satis callide, ut putabatur, administratis, utrinque infestis signis ita concursus est, ut victoria à Movantianis steterit: fugientesque Pontificii & passim in suos rusticos incidentes, nullo discrimine ab iisdem trucidati sint.

Decimosexto Januarii, Johannes Wilhelmus, Dux Saxonie, cum pro Rege Galliarum quatuor millia equitum conscripserit, diversis hominum judiciis de hoc cognitis, quod Regi, oppressio neni Religionis eq; adhaerentium querenti, militaret, & Johanne Casimiro cognato, castra Condensis sequente, fratres cum fratribus quasi committi, non vereretur, scripto publicè ad subditos edito, militiæ Regiæ rationes exponit, ac pauld post, per Ducatum Bipontinum Metim contendens, inde ad Regem in Gallias cum suis copiis pergit, Regis periclitantis beneficia potius, quam aliorum diversa judicia respiciens.

Decimooctavo Januarii Philippus Rex Hispaniarum, Carolum filium unicum, omnium regnorum hæredem futurum, cubiculo certo includit, eoque exire vetat. Causæ hujus captivitatis variæ referuntur: Belgæ in suo libello supplicis, Cæsareæ Majestati atque Ordinibus Imperii Spira anno septuagesimo oblato, affirmare non verentur, carcere, consilio inquisitorum clausum, quod & Ducem Albanum averfaretur, & ab institutione Inquisitionis abhorreret, & Germanos inferiores benevolentia singulari complecteretur. Hæc ut affirmare, sic nec refellere libet, quo nobis ea occulta, recondita atque abstrusa sint, & tempus omnia in lucem proferens, ea aliquando sit verè propalaturum: Veritas enim temporis filia.

Decimono nono Januarii, Philippus Hispanie Rex per Procuratorem generalem Brabantie, ut vocant, Wilhelmum Auraicum, qui Belgio relicto in Germaniam superiorem ad ditionem avitam secesserat, publico edicto citat, cujus tenor sic erat: Sibi expositum per Procuratorem generalem, quibus quantisque honoribus Wilhelmus Auraicus, à Carolo Quinto inclite memoria, & deinceps à sua Regia Majestate affectus, dum & Eques aurei Velleris electus, Consiliarius Consilij, Statuum constitutus, multisq; præclaris officiis, nimirum gubernationi Burgundie, Hollandie, Selandie, & Ultrajectina præfectus fuerit. Ex quibus fiducia atq; existimatio, quam sua Majestas de ipso conceperit, & summa ingratitudo ejus, si aliter se gesserit, quam fidelem Vasallum deceat, colligi possit: tamen Auraicum parum suo honore, juramento atq; fidelitate sue Majestati præstita, consideratis, factum caput, autotorem, promotorem, fautorem & receptorem rebellium, conspirantium, conjuratorum, seditionum, machinatorum & perturbatorum publicæ

publicæ tranquillitatis: Nam statim post Regia sua Majestatis ex Belgio discessum, ejus aliorumque quorundam machinationem fuisse, ut in se plenam ac integram Belgij administrationem & gubernationem transferret. Deinde post multas variasque secretas ac perniciosas machinationes agitatâs, ita fidei oblatum, ut constituerit, arma contra suam Majestatem capere, eamque Belgio excludere, idque non alia de causa admissum, nisi propter inopiam atque defectum virium: ac nihilominus secretè apud subditos sua Majestatis eum egisse, ut à fidelitate & propensione, quam ei atque prædecessoribus exhibuissent, abducerentur: imò quod magis detestabile & abominandum sit, eum prætextu Religionis & falsis persuasionibus, quasi sua Majestas Hispanicam inquisitionem in Belgium introducere cogitet, ita plerosque subditorum sua Majestatis dementasse, ut ad arma consurrexerint, præsertim verò eum maximam Nobilitatis partem ita corrupisse, ac incitasse, ut fœdera conspirationes, & conjurationes inierit, ac jurisjurandi religionem sese obstrinxerit, quod se Regia sua Majestati, ejusque Constitutionibus, quolibet tempore in Belgio observatis, opponere velit, Conventiculis in ejus propriis adibus, cum Bredâ, tum Bruxellis habitis & rebellibus in suam protectionem & securitatem, cum promissione auxilij receptis, qui etiam arma contra Regiam suam Majestatem diversis in locis sumpserint. Auracum adhuc consilio & re Bredenrodio rebellium capiti & Duci, ad muniendam Vianam contra suam Majestatem adfuisse: permisit etiam copias conscribi in sua Majestatis urbe Antverpiensi, omnibus scientibus atque videntibus, contra Constitutiones tunc recens publicatas, easque navigijs Vianam euntibus, cum omni munitione Belgica impositas, ac Bredenrodio à Principe aliquot machinas bellicas subministratas. Præter hac ipsum in quibusdam locis venisse, ne Regia præsidia reciperentur, & hac ratione Regiam suam Majestatem ipsum ab ingressu maritimo excludere voluisse, Principem Antverpiam ad sedandos & componendos motus populares missum, propria auctoritate, & contra demandatum officium, permisit Antverpiæ liberum exercitium omnium sectarum absque nullo discrimine, & erectionem templorum ac Consistoriorum à sectariis fieri, unde mala atque incommoda nemini non nota secuta fuerint: tolerasse eum etiam contributiones & collectas pecuniarum, quæ sustentationi ac solutioni militum impense fuerint: multa etiam alia ab ipso facta, quæ Procurator sua Majestatis amplius atque uberius suo loco ac tempore re exigente, sit deducturus, eo tendentia, ut Belgium, quod solum sua Majestati pertineat, occupet, & quæ crimen læsæ Majestatis non dissimulandum præseferant, sed debitas pœnas mereantur, cum petitione, ut sua Majestati placeat, convenientem citationem criminalem, contra Auracum sibi cum clausula authorizationis, ut vocant, decernere.

Idcirco suam Majestatem his omnibus attentis atque præcipere singulis, ut ad requisitionem dicti Procuratoris generalis auxilio & subsidio convenienti, quocunque in loco Regia sua Majestatis possint, Auracum capiant ac comprehendant, & sub securâ ac bonâ custodia Bruxellas ad Albanum, sua Majestatis charissimum & fidelissimum cognatum & commissarium, ad hoc specialiter deputatum, deducant,

quo dignas pœnas criminum & conspirationum, pro qualitate facti, ferat: si verò eum comprehendere nequeant, ut tunc per edicta citent atque evocent, sub pœna proscriptionis & publicationis omnium bonorum, ut intra dies quadraginta quinque proximos, quorum priores quindecim pro primo, secundi pro altero, residuo pro ultimo & peremptorio termino præfiantur, compareat, coram Duce Albano Bruxellis, aut alio loco ubi fuerit in inferiori Germania ad respondendum articulis, quos sua Majestatis Procurator generalis contra eum sit propositurus: si verò die præfixo non comparuerit, Albanus contra eum levato velo, simpliciter ac sine strepitu judicij procedat: & quia, ut sua Majestas intellexerit, Auracicus ex inferiori Germania secesserit, eam velle, ut citatio ac executio, per edictum & vocem praconiam Bruxellis facta, ad valvas curiæ affigatur. Adhac similiter insinuetur loco domicilii Auracici, quod in Belgio habeat, & valvis Ecclesiæ ibidem affigatur, ne ignorantiam prætereundum queat. His cum valorem atque effectum habituris, ac si in præsentia Auracici facti essent, in fine clausula authorizationis adjecta.

Eodem die, parique modo, Antonius de Lalaing Comes de Hochstraten, ad dicendam sententiam coram Albano vocatur: Cæterum generali Procuratore diversa ab Auracici factis, ejus delicta commemorante, nimirum: Quod etsi maximis honoribus, à prima juventute, à Regia sua Majestate variis modis auctus atque ornatus fuisset, nupte dignitate Ordinis aurei Velleris, & Præfecturâ turmæ Regiæ equestris, præter multas splendidas Legationes ad Imperatorem & alios, quibus obeundis præfectus fuisset, unde facile singularem benevolentiam, qua erga eum Regia sua Majestas affecta esset, perspicere potuerit, & hanc ea mente esse, ut succedente tempore eum ad munera ampliora eveheret, tamen ipsum horum oblitum, ac à Majorum suorum (qui semper erga suos naturales Dominos ut fideles & boni Vasalli se gesserint) vestigiis despectentem penitus adhasisse, & obsecundasse Principi Auracico in suis ambitiosis consiliis ad promovendam rebellionem, quæ duobus abhinc annis in sua Majestatis terris Belgicis visa fuerit. Primo verò eum in arce sua Hochstrateni cum Auracico ejusque adherentibus, suspecta ac molitionum plena consilia contulisse, quibus Regia sua Majestatis fideles subditi, graviter offensi fuerint, malignis auribus ad ea arrectis, occasionem ad res innovandas ceperint, quæ aucta sit per oblationem cujusdam libelli supplicis multorum conjuratorum, factam tanta cum arrogantia ac insolentia, ut toti mundo conspicua fuerit. Quos Hochstratus non solum non ab incepto dehortatus fuerit, sciens, ea esse contra Regiam suam Majestatis voluntatem, sed & confirmavit, atque in publicis conviviis comitatus fuerit, publice in omnibus actionibus declarans se eorum factionis esse, id quod & paulo post re ipsa commonstravit, ipsis consulens atque persuadens, ut libellum supplicem renouent, quo viis extraordinariis (quæ unicuique remedium ad continendum in officio Belgium essent) sublatis, ipsi tanto liberius ad finem suarum machinationum pervenire possent. Postea etiam, cum gubernavit in urbe Antverpiensi una cum Auracico, ubi ea fiducia de introitu fuerit, fore, ut populum in Regia

Regia sua Majestatis fide ac obedientia continerent, eumtolerasse multa enormia ac abominabilia. Inter alia verò ut publica copia pro Bredenrodio contra Regiam suam Majestatem, eo sciente, conscriberentur, & navigiis imponerentur cum omni genere munitio- nis Vianam versus, oppidum in Regia Majestatis di- zione Hollandia situm: Tacendo favorem, quo usus fuerit erga vulgus, quod conjuratorum partes descen- deret. Arrogasse ipsum sibi auctoritatem supra Majestatem Regiam & Ducissam Parmensem soro- rem dilectissimam suam Majestatis tunc temporis Bel- gij Gubernatricem, erga quam semper se inciviliter gesserit, parum eam reverens. Ita elatum fuisse, ut in civitate Regia sua Majestatis Mechlinensi edictum sine mandato & voluntate Gubernatricis sororis Re- gia Majestatis, ex quo pars populi magis efferata, li- centiam sumpserit faciendo quicquid ei liberet. In- citasse ipsum populum ad inobedientium contra Ma- gistratus maximè vero Lierenses, ne præsidia Regia reciperent, literis ad ipsos scriptis & Nobilibus in hunc finem missis.

Ad extremum in Regia sua Majestatis civita- te Teremondana cum Auroico alijsq; ejus complici- bus ipsum tractasse de capiendis armis, quibus Regia sua Majestas, aut is, quem ea loco suo in Belgium mitteret, excluderetur: id quod jam longo tempore ante inter se concluderint, executione nulla alia de causa om- missa, quam ob defectum facultatis. Hac omnia cum alijs suo tempore & loco producendis contra Hochstratum, esse actiones Vasalli inobedientis atq; rebellis, ob quas in crimen laesa Majestatis inciderit, ac poena in exemplum aliorum dignus sit, &c. Cum petitione, ut Regia sua Majestas processus crimi- nales contra dictum Hochstratum sibi decernere velit.

Februarii die tertio, *Conventus Fuldensis*, de quo supra diximus, solvitur, in eo inter alia decre- tum: Ut Equitibus ex Gallia & Belgio in Germaniam redituris, non solum Casarea Majestas, sed & Electo- res atq; Principes, quibus illi subditi sint, mandent, ut priusquam fines Imperij attingant, se separent, ac di- versim non gregatim Germaniam ingrediantur, ac se ad suos sine maleficio conferant, sub gravissima poena confiscationis bonorum, qua vel ab Imperio, vel suis Principibus habeant. Cætera vel prioribus Con- stitutionibus Imperij conformia, vel talia fuere, ut hic ea referri minimè necesse sit.

Decimo octavo Februarii, *Electo Palatinus* cognito sub involucri mercimoniis magnam monetæ veritæ summam à mercatoribus Italicis, Germaniæ Rheno secundo importari *Manheimij*, loco vestigali solvendo destinato, navis, cui præ- dicta imposita intellexisset, præter navigantis cur- sum per suos inhibet, ac omnibus mercimoniis Heidelbergam translatis, ac mercatoribus, qui iis adfuissent, initio *Manheimij* distinctis cubiculis in- clusis, mox verò in Heidelbergam traductis, in eo- rum Notarii, aliorumque testium præsentia, sarcina- nas ac vasa recludit, in quibus nihil aliud, quam verita moneta contineretur: eam itaque vigore decreti Imperij anno quinquagesimo nono de mo- neta promulgati, aliarumque Constitutionum subiequentium tanquam commissam, in poenam defraudati vestigalis vendicat, mercatoribus ac

nautis cum testimonio rei gestæ liberè dimissis. Hac re ad Albanum, ab hoc ad Imperatorem & Re- gem Hispania delata, variis actionibus atque lite- ris occasio data fuit. At Palatino Imperij decreta urgente, & multiplices diversasque mercatorum fraudes detegente, res tandem eo deducta fuit, ut hi controversiam amicabili compositione potius, quam jure decidi maluerint. Initio enim inter- rogati, cujus pecunia esset? eam ad nullum Re- gum vel Principum spectare affirmarunt: Mox quidem *Johannes, & Johannes Antonius Grimaldi*, nulla summa pecunia declarata, eam sibi restitui petierunt, deinde tertius *Christophorus Centurio Genuens*, nomine fratris *Luciani & Augustini Spinola*, & *Thomas Fiasci* cum literis commenda- titiis *Ducis Sabaudia & Genuens* venere itidem, nullo verò eorum sufficienti mandato instructo, quin etiam ipsis se Electori pecuniam mutuatu- ros, vel si commissa esset, partem ejus remissuros esse se offerentibus. Elector variis calliditatibus ipsorum perspectis, nec quod quidam prætende- rent probato, pecuniam Regis Hispanorum esse, ad quod tanquam sacram anchoram confugerant, Imperii Constitutiones tamdiu urget, ut mercato- res transigentes se culpa minimè caruisse ostende- rent: Porro ut Hispani scripsere pecuniæ summa fuit centum millium, & quinquaginta ducato- rum.

Vicesimo secundo Februarii, *Wilhelmus Dux Bavaria junior, Alberti Bavarici, & Annæ filia Ferdinandi Romanorum Regis filius, Wilhelmi se- nioris nepos, cum Renata Principissa Lotharingo- rum, Francisci Primi Ducis Lotharingia, & Chri- stina Danica filia*, nuptias Monachii insigni verè- que Regia pompa celebrat: quibus interfuere *Ferdinandus Archidux Austria* Equitibus se- ptingentis: *Carolus Ferdinandi frater*, octingen- tis, *Archiepiscopus Salisburgensis*, octoginta: *Car- dinalis Augustanus Otto Truceffius*, centum: *Chri- stina sponsa mater*, centum: *Dorothæa vidua Fri- derici Electoris ac mater tera*, sexaginta duobus: *E- berhardus Wirtembergicus* trecentis: *Vandemon- rius sponsæ Dux*, centum septuaginta quatuor: *Legatus Casareus, Ordinis Teutonici Magister*, cen- tum Equitibus: *Hispanicus, Carolus de Zollern: Polonica Regina Dietloffus de Losenstain: Pala- tini, Fridericus Limpurgicus: Saxonici Electoris Güntherus Schwartzburgicus cum Gleissenthal- lio: Juliacensis, Otto Walbandius: Badensis, Langenmantelius: Florentinus, Troilus Ursinus: Civitatum Augusta, Chrysostomus Peutingerus, Hieronymus Inhofius, Georgius, Tradelius Do- ctor: Norinbergensis, Georgius Volckomerus, Thomas Lesselholzcius, interiores Senatores.*

Sexto Martii mensis die, *Conradus & Johan- nes Casimirus Palatinus*, junctis copiis, *Carnuten- sium* urbem opulentissimam & sacrificorum di- tissimorum pinguisssimorumque multitudine fre- quentissimam obsederunt: ac undecim diebus furiosa tormentorum tempestate ita concusserunt, ut dejecta mœnium parte magna, ad irruptionem se pararent. Cum itaque milites in procinctu jam starent, signumque expectarent, ut impetu facto in urbis muros convolarent, illo ipso quasi temporis momento Rex Fecialem submittit, qui certis-

certissimam pacis spem optimis conditionibus, si modo ab expugnatione temperarent, promitteret. Condæo itaque, Ammirali & Dandeloto, militem ad irruptionem intentum & totis animis prædæ inhiantem, vix minis precibusque ab expugnatione distinerè valentibus: induciæ datæ sunt spe optatæ pacis, quæ aliquot diebus post confecta, & ad tricesimum Martii in castris Condæanis proclamata est ex Regis edicto, cujus formula post longam disceptationem hæc erat: Regem, ut sui Regni, quod hæcenus gravissimis turbis concussus sit, atq; etiamnum concutatur (unde nimirum infinita calamitates proficisci possint) pacitranquillitatiq; consulat provideatque, de sua matris, fratrumq; & sui consilij privati virum sententiis rebus omnibus prudenter perpensis atq; consideratis hæc statuisset, atq; jubere, ut ab omnibus observentur. Primum ut ratum fixumq; sit superius suum edictum pacificationis, conditum anno millesimo quingentesimo sexagesimo octavo, ejus beneficio reformata, quæ vocatur, Religionis homines purè ac simpliciter utantur, fruantur: omnibus ad illud additis interpretationibus planè sublati: & disertè ut illa exceptio, quæ Nobiles ardebat in Religionis administranda facultate, omnino dematur, ne cuiquam porro sit fraudi. Nobiles quoq;, qui sunt ad Provinciarum regionem, eo beneficio fruantur: reservato præterea, uti jam constitutum sit, Merindolo tantum universa præfectura. Omnibus ut reformata illius Religionis hominibus domum liberè redeundi fas esto: & illi suarum facultatum dignitatumq; plenè possessioni restituantur: Ne sumptorum armorum aut cujuscunq; rei, quæ sumpta arma comitata sit aut consecuta, omniumve adeo rerum, quæ Principis Condæi consanguinei sui mandato atque auctoritate fuerint gesta atq; administrata nomine, quicquam postuletur. Abrogatis omnibus edictis, arrestis, sententiis adversus illos, quæ eas res gesserint, latis: ut nec ipsæ sententia, nec ipsarum executiones, illis, nec illorum liberis, causamve aliquo modo habentibus, possit unquam esse fraudi. Profiteri, se principem Condæum pro charo consanguineo ac fido famulo ac subiecto, habere ac ducere: omnesq; eos universim ac particulatim, qui illius auspiciis in hoc bello fuerint secuti, præsidis subiectis ac famulis. Illi quoq; se largiri ac condonare omnè pecuniā, quæ vel ex suo arario, vel ex Ecclesiasticis facultatibus sumpta sit, ut nec ipsi, nec iis, qui ipsius mandato illas pecunias administrarint, possit quicquam à quoquam in posterum postulare. Item & moneta fabricationem, bellicarumq; omnium rerum effectiōnem, tormentorum, tormentarij pulveris, munitiōnem, &c. Nec ut possint, ea quæ ab illius belli initio ad istius Edicti promulgati diem usq; fuerint è reditibus sumpta, prædiorum rusticorum urbanorumve evendicari. Qui quidem designandus sit, post hunc diem, quo conditur triduo quidem in Senatu Parisino: octo vero diebus in aliis Parliamentis. Mandare vero se omnibus præsidibus, prout confestim current Edictum istud promulgandum: singulis in locis, ne quis ignorationem prætexere possit: eo elapso die, quæ fuerint sumpta ex utraque parte, velle evendicationi conditioniq; esse obnoxia. Mandare se item singulis Parliamentis, ut istius Edicti promulgationem quamprimum edant, nulla mora interposita, & in publicos Commentarios referant: se tamen velle ut Lutetia & ipsius præfectura ab omni Religionis illius reformata,

qua dicitur, exercitio sint immunes, ex superioris nimirum illius Edicti præscripto: Post Edicti istius promulgationem, velle se ac jubere, uti reformata Religionis homines actutum arma deponant, urbes reddant atque restituant, omnesq; bellicos commeatu, quos penes se habuerint: captiviq; seu bello seu Religionis causa, ab istius Edicti promulgati tempore confestim liberentur. Atque ut omnium perturbationum occasiones tollantur, jubere ac mandare, omnium uti rerum Religionis bellorumq; istorum causa gestarum memoria, sempiterna oblivione sepeliatur, nec cuiquam fas sit quemquam verbo factove propter istas res laceßere: (reo capitis pœnam minatur) aut unà disputare, nec contendere: at omnes una, quemadmodum cives, amicos fratresq; decet, pacatè vivere. Et illius Religionis hominibus jubere se ac mandare, ut omnibus fœderibus, quæ fecerint, extra aut intra Regni fines, continuo discedant: nec in posterum eis liceat facere, nec pecuniarum tributa collectasve actutare: nec alios cœtus agere, quàm qui sint à superiori illo Edicto permitti, & omnes quidem sine armis: ne Ecclesiasticos homines ullo modo, nec sermone, nec re ipsa inturbent; at illos in suarum facultatum rerumq; usu pacatos relinquunt. Velle denique ac jubere, ut hæc omnia ab omnibus suis per aquè subiectis præstentur atq; observentur: qui secus fecerit, se illius pœnam ex fami existimatione minari: seq; mandare, ut ubiq; pro more solenniter hoc Edictum promulgetur. Id fuit ad vicesimum tertium mensis Martii isto Anno M D LXVIII.

Hic fuit secundi istius belli exitus, quod minus semestri spatio duravit: ab Octobri nimirum ad Martium mensem: In quo bello: haud quicquam est memorabile actum, nisi ipsum illud pacis Edictum, quod modo commemoravimus, Singularem nimirum fuisse dolum à quibusdam appositè excogitatum, ad arma Condæo fidelibusque demenda, amandandasque auxiliâres copias, quarum recuperandarum pecuniæ penuria, quæ ad istos conatus exhausta fuisset, summam difficultatem Condæo postea futuram perpercebat. Hanc verò facilem & peropportunam opprimendorum fidelium rationem ita ab Regis usurpatam, norit posteritas. Perlato verò ad Condæi castra Edicto, atque ibi solenniter promulgato, magna animos omnium lætitia tenebat, conjuges, liberos, domos invisere percipientium: & maximè quod Religionis libertas aliqua per Edictum tribueretur. Condæus continuo dimittit exercitum: Ducemque Casimirum cum Germanicis copiis domum repetentem, actis de tam opportuno beneficio gratiis, honorificè curat deducendum: Ibi paucis comitatus domum proficiscitur in Picardiam: Literisq; variè ad fideles datis mandat, ut ex Edicti formula pactisque conventis, urbibus, quas tenerent, continuo cedant, & ferè mandatis obtemperetur. Rex dimissis Germanis, & aliquot è suis Gallicis cohortibus, reliquas copias in armis jubet esse: Equitibusque diem ad stipendia dicit.

Martii die vicesimo, qui Gutberto sacer est, Albertus Marchio Brandenburgensis, Friderici Marchionis & Sophiæ Reginæ Poloniæ filius, quondam Ordinis Teutonici Magister, sed postea

Dux Borussiae a Rege Poloniae constitutus, anno ætatis septuagesimo octavo, multis laboribus atque ærumnis, cum in Ecclesia, tum in Republ. exantlatis diem extremum claudens, ad æterna gaudia transit: Princeps generis Nobilitate, Virtute, studio Religionis, amore literarum, ac Ordinis sui iurium propugnatione, quæ multis annis contra avunculū Sigismund. Polon. Reg. fortiter defendisset, clarissimus. Cæterum cum inferior viribus, sæpius implorata Cæs. Caroli, qui tum Hispanicis ac Italicis motibus distineretur, ope, nihil impetrasset: tandem vi maiore coactus Sigismundo Regi Poloniae anno vicesimo quinto post millesimum & quingentesimum sese submisit, ita, ut hic detractis ei aliquot civitatibus Gedano, Torona, Mariæburgo & Elbinga, reliquam ditionem, abolito Equitum Teutonicorum in iis locis collegio, beneficiario jure patrueli concederet, hac conditione, ut iis tum ipse, tum nati ex eo hæredes masculi, & hæredibus masculis deficientibus, proximi è Brandenburgicorum Principum gente agnati, fruerentur, si Poloniae Regum se clientes non Imperatoris Romani Borussiae nomine profiterentur. Sic itaque in Ducatu confirmatus, uxorem duxit Dorotheam Regis Danici Friderici & Annæ Johannis Marchionis Electoris Brandenburgici filiam: ac Religione puriore recepta, anno Christi millesimo quingentesimo quadragesimo quarto, Regiomontanam scholam amplis stipendiis dotatam, eò Doctoribus atque Magistris ex Wittebergenfi & Francofordensi Academiis accersitis, & solenni ritu introductis, instituit.

Paucis deinde annis interjectis, cum Academia falso Andreae Osiandri dogmate, de essentiali hominis iustitia, collapsa fuisset, eandem, Confessione Augustana restituta, doctissimis Viris hinc inde convocatis restauravit, ut insigne studium Religionis conservandæ posteris reliquerit. Uxores habuit duas, Dorotheam, de qua diximus, ex qua proles quàm plurimas sustulit: Annam septimam elocata in illusterrimo Megalopolensium Principi, Johanni Alberto, anno millesimo quingentesimo quinquagesimo quarto, sub exitum Februarii: Catharinam, Fridericum Albertum, Luciam, Dorotheam, Luciam Albertum, Elizabetham omnes hac vita ereptas. Alteram verò uxorem Mariam Erici senioris Ducis Brunsvicensis & Elizabethæ Marchionissæ Brandenburgicæ filiam, Joachimi primi Marchionis Brandenburgici Electoris natam, quæ ei Albertum Fridericum peperit, Principem totius familiæ Brandenburgicæ columen: natus in oppido Franciæ Onolsbach anno millesimo quadringentesimo nonagesimo, hora decima antemeridiana, seu duabus horis ante meridiem. Obiit Tapiavi, cum rebus Borussiae annos quinquaginta quinque prætulisset, eodem die uxore Anna Maria Brunsvicensi, quam nominavimus, Deo spiritum, quem ab eo acceperat, reddente, ita ut quod ille apud poëtam exoptat:

— *Quoniam concordēs egerit annos
Auseras hora duos eadem, nec conjugis unquam
Busta sua videat, nec sit tumulandus ab illa.*

Id Principi optimo, fortissimo, ac pientissimo Alberto acciderit: tempus autem obitus hoc disticho comprehensum fuit:

Lux Alberto tulit se cum sorte Guberti

Hen hen, lux fato non caritura sua.

Pupillo deinde Alberto Friderico annorum 15, tutores, qui administrationi Ducatus præessent, à Rege Poloniae Sigismundo dati fuere. Mox verò eo maioreni declarato, accersitis à Sigismundo Alberto Friderico, Georgio Friderico, & Joachimo Septemviro, Marchionibus Brandenburgicis agnatis, illi præsentibus, & horum Legatis publica ceremonia beneficium successionis Borussiae concedit, ne qua in posterum contentio exoriri possit, eodem etiam tempore Moldavorum Principem, in clientelam suam recipiens, cum annis aliquot ante Petrus, mox quoque filius Elias ad Turcam defecissent.

Tertio Aprilis tres feciales magna solennitate pacis fœdera in foro Aureliano post ternum quaternarum tubarum editum clangorem promulgantes, belli finem ac pacis exoptatæ initium constituerunt. Sed popularis latitiæ brevis usura fuit.

Nam 21. Aprilis Rex Principem Dophinum Borbonium juvenem, Aurelianum cum quindécim cohortibus prædialiis submisit, non sine vehementi Condensium omnia sinistra præsagientium luctu. Pridie autem ejus diei, quàm urbem Dophinus ingressus est, circiter decem ingentes bellicas machinas in foro collocatas, Nobilis quidam clavis, pinnisque chalybæis, per foramina, quibus pulvis incenditur, malleo adactis, ita corruperat, ne ullum belli usum postea præberent, neve cives his freti, præsidium Regium cum Principe Dophino missum, urbe arcerent. Hoc pacto prædiali milites in urbem intromissi, mox ab ingressu portas forumque occuparunt: & paulo post easdem machinas igni vehementissimo circumstructo, partim instrumentis, limisque chalybæis pertruperunt: fragmentaque Parisios transmiserunt. Quare et si Rex incredibilem jacturam tot tormentis vastatis sensit, affirmavit tamen se illas machinas quæ glandes & globos contra se suosque evomisse, superesse nolle.

Cumque pacis constitutæ Edicto, plerasque civitates à Condazanis antea occupatas, mox recepisset, & suspecta oppida valido præsidio munivisset: paulò altius Hugonotos tractare, ac indies causas belli redintegrandi quærere cœpit. Nam Regii provinciarum Præfecti oppidis, portibus atque itineribus occupatis, magna præsidia civitatibus ex animi arbitrio imponebant, ac sectatores Religionis Reformatæ, variis modis sollicitabant, prædialiis, quos domi alere cogebantur ipsarum facultates dissipantibus & abligurantibus. Ac et si Regia Majestas, ipsis per literas atque nuncios inandaret, ut exules in urbes reciperent, atque eos tam exercitio Religionis, quàm bonis atque honoribus frui paterentur: hæc tamen non curabantur, sed solum hi recipiebantur, quos repidiores in Religione Reformata amplectenda norant, iis arma sub ingressum oppidorum adimenes, ac et si iis usi non fuissent, eos ad ipsa comparanda atque tradenda cogentes, id enim nisi fiebat, civitatibus excludebantur. Ac cum armorum usus, qui

Con-

Condæanis adeptus erat, Regiis concederetur, hi eò insolentiores facti, maximis molestiis illis afficiebant, ita, ut variis in locis cædes fierent, atque novissima deteriora prioribus essent. Nec verò tantum hæc in civitatibus fiebant, sed & Condensis ac *Admiralis* nullibi subsistendi tutus locus concedebatur: domiciliis eorum partim præfidiis firmatis, partim undiq; circumseptis, ita ut Condensis Noyerum in Burgundiam & Admiralius Tanlayum domicilium fratris Andeloti se recipere cogentur, cognito consilio, quod Albanus Regiæ suæ Majestati dedisset, ut, quo voti compos fieret, Duces Religionis Reformatæ comprehenderet, pro verbio Hispanico allegato, Plus valere Caput U-nius Salmonis, quam quinquaginta Ranarum, Regi hoc ipso subjiciens, quod ipse in Belgio exequi constituerat.

Pacis verò Gallicanæ nuncio Albanus cognito, ac fama, de Germanis, qui Condensi militassent, in Flandriam irrupturis, sparsa, à Regis Hispaniæ Legato in Galliis confirmata: Albanus equitatum Hispanicum & Italicum ad partes Leodienses dimittit, & filium Barlamontii ad duo millia Vallo-num contrahenda, & duos Equitum Præfectos, ad conducendum equitatum Italicum, quo Rex Gal-liæ usus fuisset, ablegat.

Vicesimo quinto Aprilis Wilhelmus Aurai-cus & Antonius de Laling Comes Hochstraten-sis, generalis Procuratoris citationi, quam supra retu-limus, ita respondent, ut motuum concitatorum culpa, à se in Inquisitionis Hispanicæ promotores & complices derivata, apud iudices se de crimi-nibus objectis, & maxime de ambitione ac crimi-ne læsæ Majestatis purgant: At Albanum, quem tyrannidis accusarant, ita offenderint, ut is utriusq; bona tanquam rebellium publicarit: filiumq; Au-raici, Comitem Burensem, Lovaniæ literis operan-navantem ceperit, atque in Hispanias ablegarit, cu-jus Apologiæ tenor hic erat.

Initio quidem Aurai-cus, ut non se, sed alios au-tores motu, qui in Belgio acciderint, fuisse cõmonstret illud considerandum Lectori relinquit, atq; ut id fiat, necessarium existimat, statum Belgij, qualis ille fue-rit, ante, & post motus Belgicos & post bella, quæ tam Carolus V. Imperator inclita memoria, quam Rex Hispania Philippus Principes Belgij, quasi per totum decennium contra Gallie Regem sustinuerint: nimi-rum talis, ut non obstantibus bellis populo gravami-na illata fuerint per inquisitionem, & placitâ, quæ in negotio Religionis servarentur, in quam plurimis ter-ris, & de die in diem accumularentur, ob incremen-tum Religionis, adeo enormem, ut aliquis miraretur, cum tam longo tempore sufferri potuisse. Nihilominus tamen clare perspectum fuisse, subditos dictarum ter-rarum, paratos non solum ad omnem debitam obe-dientiam præstandam, sed & ad corpora sua pro Regia Majestate exponenda. Cum & Nobilitas sup munere, Virtute, & promptitudine insigni perfuncta fue-rit, & Status liberaliter ad sumptus belli incredibilem pecunia summam contribuerint, tanta alacritate, ne unquam ulla alienationis animorum significatio con-specta fuerit: sed verisimiliter præsumi potnerit, di-ctas terras ita erga Regiam Majestatem affectas fuisse, ut nihil eorum, quæ ad conservationem bonorum, & amplificationem ejus pertinerent, prætermisura essent, ac Regia sua Majestas in tuto contra omnes ex-

traneos locata fuerit. Cumq; natura ita compara-tum sit, ut præclara servitia & benemerita fiduciam pariant, aliter fieri non potuisse, quam ut dicta pro-vincia, maxime verò Nobiles existimantes suis pericu-lis sanguine atq; Virtute tam memorabiles victorias partas, & subsidis, auxiliis, & contributionibus pu-blicis, tam longo & difficili bello finem impositum, certo statuerent, Regiam Majestatem, occasione se offeren-te, attenturam ad tam insignia servitia, quod dicta terra à periculo motuum intestinorum secure redderentur. Subditis enim nihil aliud à suo Principe expectanti-bus, quam omne bonum: continuatam in iis obe-dientiam ac fidem: Ita ut statu Belgij considerato, florentis omni genere negotiationis & mercaturæ alia-rumq; rerum ab iis dependentium, etsi id præcedenti-bus bellis afflictum, oneratum contributionibus im-positis ob dictam pecunia summam fuerit, apparuisse tamen id foris ab extraneis tutum, & domi cum Principe conciliatum & allevatum placitis & ordina-tionibus temporis congruis, non saltem omnibus debitis exoneratum iri, sed & intra paucos annos ad sum-mum humane felicitatis fastigium perventurum. Unde cum Regia sua Majestas eò conscendisset, ut il-lam exteri formidarent, subditi colerent, & reve-rentur, illam potuisse se omniū suæ ætatis Regum ma-ximum ducere, in tantum, ut neceessario fatendum sit, qui impedimentum huic bono & felicitati obje-cerint, conjunctionem hanc dissolverint, & mutuam propensionem diremerint, tam grave delictū commi-se-rint in detrimentum suæ & Reipub. ut in exemplum aliorum puniri mereantur, seq; credere, omnes cons-picientes Belgium in hæc extremas calamitates, mi-serias, atq; servitutem conjectum, idem secum sen-suros esse. Cumq; ipse à Procuratore generali in ci-tatione emissæ mutationis, quæ in Belgio acciderit, author habeatur, se pœnas in ea contentas minimè de-fugere, si vera sint, quæ ille pratendat. Hunc alle-gare suam ambitionem & dominandi studium, ex quo sequatur, causam finalem suarum actionum & consiliorum fuisse, honores, alterius vocationis usur-pationes, & auctoritatem. Ad subvertendum verò hoc objectum, super quo hic accusationem extruere prætendat, satis esse apud hos, qui se norint, inge-nium suum allegare neutiquam ad tales cupiditates propensum, apud alios verò facultates ac bona, qui-bus Divina grãtia donatus sit, interveniente bonâ rerum omnium administratione & constitutione, e quibus excellentia & auctoritas major speranda sit, quam ex aliis quibuscunq; machinationibus. Omnes fateri oportere, si se domum ad curam rerum suarum recepisset, multo majores melioresq; congerendi divi-tias, & per has acquirendi, conservandi, tuendiq; au-toritatem, commoditates habiturum, quam in aula largiter & liberaliter expendendo, auctoritatem spe-rare ex rebus alienarum, ex quibus nihil emolumenti à se quasitum, omnibus, quibus actiones sue nota sint, constet. Nec absurdius quicquam, quam omnibus ter-ris propensissimis animis erga Regiam Maj. affectis sibi imputari, quasi quid contra, & supra eam usur-pare voluerit. Cum semper ejus sententia fuerit, ut Regia sua Majestas subditos, potius in ea animorum inclinatione ac voluntate, moderatione placitorum retineret, quam innovationibus, atq; rigore alienaret. Hanc solam esse viam, qua diti possit, voluisse per-venire ad finem suarum cogitationum: Neque enim negari posse, humanitatem & benevolentiam verissi-

mos modos esse, quibus Principes auctoritatem & Regna conservent. Et necessario fatendum, quod hac ratione contenderit ad conservandum, non usurpandam auctoritatem Regia Majestatis, quam si alij conducibilis, putarint asperitate conservari, consequi quidem de ratione conservationis se in diversa atq; contraria sententia fuisse: nullatenus verò de conservatione ipsa, quam experientia monstravit, rigore non posse fieri, Belgio in felicitate, qua esset, permanente, in qua & ipse sub auctoritate Regia Majestatis id conservari desideravit. Hanc solam causam post gloriam Dei fuisse, quod rigorem dicta inquisitionis improbarit. Cui etiam reliqua: sue actiones testimonium sint datura omni ambitioni contraria: Nam se multo ante renunciasse officio, quod in Consilio Statuum habuerit, simul quoque prefectura fisci Regij, muneri accommodatissima ad conciliandos animos Statuum, ac quasi summam rerum omnium sibi tribuenti, id se acceptare voluisset, aliis porro egregie eo cum emolumento fungi scientibus: sed gratia Dei tam se ab arrogantia fuisse alienum, ut utrumq; istorum officiorum Regia sua Majestati resignavit, in iis parum Reipub. consulere se posse videntem, negotiationibus aliorum obstantibus; Nihilominus tamen Regia Majestate se deliberationibus adhibente, pro virili in id incubuisse, ut ea consuleret, qua suis officij essent, & Reipublica commodarent, li et magno animi dolore viderit, artibus unius atque alterius Regia sua Majestatis animum aliò transversum abripi. Verum cum omni tempore Regia Majestas integritate actionum suarum, & promptitudine officiorum animadversa, ex Zelandia in Hispanias discessura, se summo opere urxisse, ut munus Consiliarij reciperet, post longam excusationem voluntatis ejus secessisse, sed viso omnia more solito geri, & secus quam sibi Regia Majestas spem fecisset, biennio exacto rursus se dimissionem petuisse. Ac animadverso, omni contentione id agi, ut Belgium in integram obedientiam redigeretur, ne occasio esset de hoc controvertendi, cum id in gravissimum detrimentum sue Majestatis & Reip. tenderet, ampliori contestatione se exonerationem omnium officiorum flagitasse, quò sibi rei privata vacare, ac culpam effugere liceret incommodorum, qua quasi præ oculis viderit.

Ob id sapius se instituisse tam apud Regiam Majestatem, quam Gubernatricem, & pluries quidem quam semel, post oblatum libellum supplicem à Consideratis, de quo adversarij varia clamitant. Certe, si ambitio sua tantopere affecta fuisset, verisimile non esse, Regiam Majestatem sibi abeundi facultatem denegaturam: multo verò minus toties expresse mandaturam ac instituram, ut munera continuaret. Juris enim notorij removendos esse à gubernatione, quorum ambitio metuenda sit, ita, ut dum Regia Majestas officia sibi perpetuarit, directo contrarium ei, quod Procurator generalis causetur, declararit, se nec ante, nec post discessum sue Majest. de ambitione suspectum, voluisse auctoritatem supra Regem vel Belgium sibi arrogare, cum liquido ex his appareat, quod nihil aliud quæsierit, quam omni administratione atque officiis liberari. Et diversum sensurum, eum qui consideravit, post discessum Regia Majestatis summam rerum in manibus Cardinalis Granvellani fuisse. Quod variis testimoniis & exemplis quidem demonstrari possim, tamen propter multas rationes hic omitam. Hoc unicum addam, quod post disces-

sum dicti Cardinalis, Principissa Parmensis fassa fuerit, se intra perpaucos menses post discessum Cardinalis plus de negotiis Belgij cognovisse, quam toto tempore, quo Cardinalis adfuisset. Ea postea in novissimis motibus volente relinquere Bruxellas, & se recipere ultra Alpes, & hoc ipso locum dare his, qui auctoritatem eminentiorem illa desiderassent, se una cum aliis importunissime postulasse ac supplicasse, ne illa sibi metipsi hanc injuriam, & contumeliam Regia Majest. inferret: Id quod luculenter commonstret, quam sue actiones & cogitationes ab omni ambitione remotas fuerint, cujus jam insimuletur. Si voluisset arrogare sibi soli omnem auctoritatem, non potuisset offerri commodiorem melioremq; occasionem, quam videre Gubernatricis propositum perfici: sed cum suam penitus alia fuerit, pro viribus id se impedisse. Cumq; Regia Majestati suum fuisset, & re. videri Consilium Statuum Nobilibus ac literatis aliisq; Viris auctoritate præditi augeri, quò confusioni & dissensionem occurreretur, & tanto melius negotia tractarentur, præsertim verò, ut decreta atque statuta consilij servarentur, & executiones majori auctoritate mandarentur: deniq; ut occasio tolleretur cuilibet usurpandi sibi omnem administrationem, aut. querendi privatum emolumentum, expensis publicis: Se à Gubernatrice requisitum, ut quosdam idoneos nominaret, qui ad hoc promoveri potuissent, ne in suspitionem veniret, quasi consiliis & actionibus suis commodum signum ediderit. Inde consequi potest, quod res longe aliter sese habeant, quam quod accusetur, ambitionis & cupiditatis honorum ac regni.

Cumq; proprium sit ambitiosorum, solum exclusis aliis velle dominari, se è contrario non tantum proposuisse, ut consilium augeretur, & auctoritas cum compluribus communicaretur, sed & obtulisse, quò domum se recipere vellet, quò locus aliis daretur, prout Gubernatrix aliisq; Consiliarij hujus rei testes futuri sint.

Necesse ergo esse, quari alias evidentes certioresq; motuum causas, atq; in hoc considerari, Belgas flagrantem ingenti studio conservanda libertatis ac immunitatis, qua tam vi conventionum cum Principibus initarum, quam privilegiorum ab hisce & ab Imperatoribus ab antiquo concessorum uterentur, summo opere metuisse, ne introductione exterorum iis privarentur.

Inde ergo omnes innovationes tanto magis suspectas ac odiosas fuisse, hoc quoq; accedente, quod novissimis bellis summa potestas inquisitionis temperata atq; remissa, & introductione militis Germanici, cuius opera atq; auxiliis utendum fuerit, concionibus publicis libertas data fuisset, tam in civitatibus quam in castris, & clam inter quosdam plurimis in locis, præterquam, quod in omnibus finitimis regionibus Religio Catholica Ecclesia contraria jam recepta fuisset. Hinc itaque in terra tam populosa & undique frequentata, negotium Religionis paulatim tot annorum spacio ita succrevisse, ut tandem nomen inquisitionis odiosum factum sit, per qua multitudo populi innumerabilis, imò ultra quinquaginta millia hominum in tota Europa visa privati fuerint, nec minus compulsæ, relinquere bona, parentes, amicos atq; cognatos, & vivere in perpetuo exilio. Id causam dedisse non tantum mutationibus, sed & offensionibus contra inquisitionem, ut plurimis in locis, officiis publicis Praefecti ea executioni manda-

re ausi non fuerint, nisi noctu & clam, neq; id sine periculo ac metu seditionis: Praefectis attestaturis, se sapius summo cum discrimine ereptos & furore populi. Inde qui rerum experientiam habeant, praevidisse has commemoratas causas moribus occasionem praebeant, nisi prudenter & in tempore occurreretur.

Mariam Reginam Gubernatricem Belgii suo tempore hac mala metuentem, anno quinquagesimo, Augustam profectam, ad fratrem Carolum (sancta memoria) ut moderaretur & mitigaret potestatem placitorum tunc conceptorum: & ut immunes ac liberos ab inquisitione Antverpienses aliosq; populos Belgicos, qui ei subiecti non essent relinqueret: id quod & obtinuerit.

Pace ergo & tranquillitate in Belgio aliquandiu conservata, quasvis auctoritate Gubernatricis & e sententia Concilii Statuum administrarentur, Procurator Generalis statim post Regia Majestatis discessum solus velcum perpauca incepit negotia magni momenti tractare, rationem incommodorum, quae evenirent, aequae ut Regia Majestas administrare. Id quod adeo multis displicuit, ut Regiam suam Majestatem de hoc certiores reddiderint. Atque simul petebant, ut Regia sua Majestas beneficia & merita in praecedentibus bellis praestita ad animum reduceret, seq; accommodaret consiliis tempori congruis, & ut secundum obligationes & privilegia ipsorum, omnes innovationes maxime progressum Episcopatum, inquisitionis, impediretq; aliquorum obscurorum hominum innovationes, contra temporis rationem, contra privilegia provinciae, contra proprias promissiones aboleret: praesertim inspectis tumultibus Gallicis eodem tempore occasionem inquisitorum, ad similem effectum tendentium suscitatis. Et si id Regnum non usque adeo frequenter & ab omnibus partibus circumcingatur populis a Romana Religione alienis, ut Belgium. Idque tanto magis, quod erectionis novorum Episcopatum, etiam in detrimentum extraneorum Archiepiscoporum & Episcoporum Imperii redundarent, ad quorum jurisdictiones & Dioeceses ea res pertineret.

Hisce itaque de causis & aliis, quae quisque pro ingenij sui modulo sibi proposuerit & maxime ob fiduciam, quam provinciae tam in genere quam in specie de Regis bonitate conceperint, & memoria praeteritae gubernationis iusta, & aequae atque secundum leges terrarum instituta, ita, ut in quo se gravatas sentirent exponere suis Principibus auderent, voluisse eas eidem via insistere, & Regiam Majestatem de dictis innovationibus & incommodis inde exorituris, nisi in tempore remedium adhiberetur, commonstrare. Ideo a Gubernatrice & Primoribus Concilii Statuum per dispositos equos Baronem de Montigni Equitem aurei Velleris, ad Regiam Majestatem ablegatum, cum mandatis ut ei exponeret statum & conditionem Belgii, ac generalem offensionem contractam ex innovationibus. Eo factum, ut & Nobiles Belgici occasiones oblatae imminentes speciatim sua postulata exposuerint, spem fore, ut Regia sua Majestas desiderio ipsorum acquiesceret, aut ad minus onera, quibus gravarentur, allevaret: praesertim cum ad impediendam incorporationem Praesulatum & Abbatiarum, tunc temporis in Brabantia vacantium, Praesules aliq; Statui suos deputatos antea ad Regem misissent, ut & Antver-

pienses ad impediendam inquisitionem & introductionem novi ipsorum Episcopi. Quae legatio ad tempus terras istas suspensas & moribus liberas tenuerit, quolibet sperante se per suos deputatos bonum remedium & tale decretum habiturum, quale rerum status requireret. Licet negotium Religionis ubiq; processerit, ita ut in quibusdam locis conciones haberentur, non saltem secreto, sed & publice, praesertim Valentiana, Tornaci, & aliis quibusdam in locis. Cui rei occasionem si non dederit, saltem eam auxerit, libertas Religionis in Gallis concessa, Belgis arbitrantibus, se non minus bene meritos de suo Rege ac Principe, quam Gallos, ad quorum exemplum cum pluribus in locis haberentur & tractarentur, ipsis aequae libertatem conscientiarum quoque concedendam esse.

Visum ad oculum fuisse in dictis terris, quae circumcinctae sint populis aliam Religionem sectantibus, & quae se subsidio negotiationis & consuetudinis vicinorum sustentare cogantur, impossibilem esse observationem antiquarum Constitutionum & placitorum in negotia Religionis: Quam cum adversarij conati fuerint extinguere & eradicare, compertum fuisse eam in maxima asperitate crevisse & augmentum sumpsisse.

Hoc tamen non obstante, Cardinalem perrexisse introducere atque in possessionem mittere dictos Episcopos, postquam Archiepiscopatum Mechlinensem obtinuisse, (virtute cujus etiam cogitavit manere Metropolitanus & primas servare praeter Abbatiam Affligensem) & alios, hominibus quibusdam inereditis distribuisse. Ac etsi introductiones in aliquibus civitatibus citra expectationem factae fuerint, tamen quemlibet facile animadvertisse odia complurium eos receptantium, & quosdam etiam se opposuisse speciatim Antverpienses, Groningenses, Wardienses, Darentrienses & Ruremundanos.

Praeterea ad favorem conciliandum, facultatem habuerit distribuendi & conferendi omnia officia, beneficia, & salaria Regis & Gubernatricis: & quod ipsemet per se Episcopos plurimum potuerit, ut ita via ipsi ad acquirendam & conservandam auctoritatem supra Regis terras strata fuerit. Utq; de rebus, quae hinc inde gererentur certior fieret, ac Regum & Principum vicinorum gratiam conservaret, in sua quasi potestate eum habuisse omnes Legatos & ministros Regis, interq; alios proprium fratrem, qui res Gallicas in eum statum conjecerit, ut propter publicam tranquillitatem Regni, Regina Regiam suam Majestatem diligentissime rogavit eum inderevocari.

Ad qua, qui respicere velit, cum facillime iudicaturum, quinam auctoritatem Regia maiorem sibi arrogavit: Ipsene, qui nec ullam istarum commoditatum habuerit, & nihil aliud ex innovationibus, quam animi molestias perceperit, & non semel, sed saepius muneri Concilii Statuum, & Praefecturae arary Regii renunciavit, & nihil aliud expetiverit, quam eo munere liberari: deniq; a Gubernatione & Concilio dimitti.

Ceterum cum persona Cardinalis perrexerint innovationibus, & res in Cardinalis absentia eo modo tractarent, ita ut mox easdem perturbationes resuscitatas, cum impossibile esset eis mederi, propter dissensiones, quae fuerint inter tria Principalia consilia, nimirum Statuum, Concilium privatum & questorium, quae per Cardinalem & suos Principes regerentur, sed

ita, ne inter ea convenire posset. Hisce itaq; & pluribus aliis sollicitationibus peractis, visum fuisse (ne-
lia multa jam impendentia orirentur) mittere ad
Regiam Majestatem Principem Gaultij Comitum
Egmondanum, qui in reditu magnam spem & indi-
cia praeclara emendationis & restorationis rerum,
mitigationis placitorum, abolitionisq; inquisitionis o-
stenderit. Ex quibus perspicue atq; re ipsa visa fue-
rit, pendere aut concitatio, aut pacificatio populi.

Atq; quo mitigatio institueretur anno sexagesi-
mo quinto, congregatos fuisse tres Episcopos, tres Theo-
logos, totidem Doctores juris civilis, tres quoq; Cano-
nistas, quorum sententia de mitigatione Inquisitionis,
ad Regiam Majestatem missa, sed non admissa sit.

Rege in fine anni sexagesimi quinti expresse man-
dante, ut absq; ulteriori replicatione ad introductio-
nem novorum Episcoporum, qui nondum in possessio-
ne essent, & publicationem decretorum Concilij Tri-
dentini procederetur, & Inquisitoribus potestas de
jure Civili & Canonico debita traderetur, & placita
cum omni rigore in ipso articulo executione manda-
rentur.

Hujus itaq; mandati exempla & brevitaria sta-
tim omnibus civitatibus transmissa, usq; injunctum,
ut se declarationi & mandato suae Majestatis confor-
marent. Hanc secundam & principalem causam
mutationum, & incommodorum, quae subsequuta fue-
rint, extisse.

Cum itaq; inquisitio speciatim expressa & decla-
rata literis suae Majestatis fuerit causa offensionis &
motus, sequi ei & non aliis accepta ferenda, quae sub-
secuta sint. Deniq; veritati minime consentaneum
esse suo consilio ac instigatione complures subditos in-
ductos ad rebellionem contra suam Majestatem, &
quod primus seduxerit, corruperit & concitavit ma-
ximam nobilitatis partem, ita, ut foedera, conspiratio-
nes & conjurationes fecerint, atque jurarint, se con-
tra Regiam suam Majestatem ejusq; ordinationes
quolibet tempore observatas defendere atque munire
velle, usq; conventiculis in suis domiciliis tam Brede
quam Bruxellis factis, se caput, authorem, promotorem,
fautorem & receptorem rebellium, conspira-
torum, conjuratorum, machinatorum & perturbato-
rum publicae tranquillitatis fuisse.

Neque enim apparere ullam rebellionem vel se-
ditionem, quae contra Regiam suam Majestatem fu-
cta fuerit, & de qua respondere teneatur: Nec di-
ctam confederationem factam suo intuitu, sed ratione
difficultatum ex dicta Inquisitione ac placitis orta-
rum, & quod contra promissiones factas annis quin-
quagesimo, quinquagesimo quinto, sexagesimo secun-
do & sexagesimo quinto aliisq; temporibus actum fue-
rit, ut antea demonstratum sit.

Ideo se dicere per dictam confederationem atq;
querimonias, aliaq; quae ea secuta fuerit re ipsa acci-
disse, quod in pleno consilio Gubernatrici prae-
dixisset, se metuere eventurum, nimirum, quod declaratio suae
Majestatis occasione datura esset magna mutationi,
maxime propter spem, quam complures conceperint
ex relatione Comitum Egmondani. Cumq; idem in

effectu Gubernatrici postea scripserit, eam confessam
in suo responso, se clare perspicere, istam declara-
tionem esse causam omnium mutationum, cui etiam
ut dictum, tribuenda sit causa confederationis factae,
citra suam scientiam & probationem. De qua
cum paucos dies ante, videlicet circiter quindecim in-
tellexerit, antequam confederati in Curiam venis-
sent, aperte contestatus sit, eam sibi non probari, neq;
videri viam esse publicae pacis ac tranquillitatis con-
servandae.

Se quidem non habuisse pro rebellionem, conspi-
rationem, vel conjurationem actiones confederatorum,
ipsis firmiter huic assertioni innixis, quod nihil contra
Regiam suam Majestatem & patriam bonum facere aut sus-
cipere cogitarent, & quod communis opinio confir-
mata experientia testaretur, ex inquisitione mutatio-
nem provenire, & per exempla, quae antea viderit in
Germania, Gallia, Anglia, & Scotia coactum fue-
rit fateri, declarationem suae Majestatis hac in par-
te nihil aliud effecturam, quam magnam ruinam
Belgij.

E contrario vero viderit provincias, in quibus
libertas Religionis, vel ad minus conscientiarum
concessa sit, & ubi inquisitio non observetur, conti-
neri in pace ac tranquillitate: Id quod evidenter do-
ceat, quod vivere sine inquisitione in libertate con-
scientiae longe aliud sit, quam vivere in omni dissolu-
tione, & sine lege ac regula. Nec Principes Ger-
mania, aliosque, quibus tranquillitas atq; salus sua-
rum terrarum aequae ac Regiae suae Majestati cura sit,
id ulla ratione toleraturos esse, maxime si metuenda
inde esset inobedientia.

Seque eo magis in ea sententia confirmatum,
quod confederati se minime obstinatos declararint,
vel vi suas preces obtinere cogitarint, sed solum re-
quisierint, ut sua Majestas dignaretur, audientiam
dare ipsorum querela & petitioni, & super his senten-
tiam Statuum audire, offerentes se juxta ea, quae per
ipsam recte informatam in negotio Religionis constitu-
ta essent, victuros esse, ita, ut si in hoc rebellio, conspi-
ratio aut conjuratio fuerit, necesse sit eam fuisse in hoc,
quod confederati petierint rationem haberi precum
suarum, aut in hoc, quod requisierint, dictos Statuum
audiri.

Cumque haec causa in Belgio acciderit, res
ubi magni momenti, tam universales quam parti-
culares ad Status deferri solite fuerint, qui ad
hunc finem quolibet tempore juxta ipsorum pri-
vilegia, & quidem per Carolum Quintum Im-
peratorem felicissimae memoriae, ob contro-
versiam Religionis convocati fuerint, atque ex
ipsorum sententia anno tricesimo primo consti-
tutiones & placita publicarint, ut appareat ex
textu & narratione eorum, se cogitasse, non esse
vetitum id petere, quod peti usitatum fuerit in
simili facti specie. Plures etiam confederatio-
nes bonas & sanctas inveniri, ut Machabaeo-
rum, quae adhuc pro honore DEI, & pro
speritate Principis, ac salute patriae fieri
queant: Ita ut tuo judicio ex dictis nulla re-
bellio inferri queat. Nam quantum atti-
neat ad hoc, quod confederati promiserint
& jurarint inter se mutuum auxilium ac de-
fensionem,

defensionem, contra inquisitionem ac placita: præterquam quod talis promissio, modo, quo dictum sit, tolli potuerit, atque apparuerit, inquisitionem contra pacem suæ Majestatis vergere, eos etiam obtulisse se destitutos à suis desideriis, & parituros iis, quæ communi Statuum sententiâ constituerentur.

Hiscæ, quæ dicta sint, Gubernatricem etiam se conformasse, quæ ante Confœderatorum adventum dixerit, se de moderatione placitorum cogitasse, & apertè nomine suæ Majestatis declaravit, se Brabantiam Inquisitione exempturam, & nec ab initio, nec postea, usque ad abitum ipsius speciem præbuerit, se confœderationem atque libellum supplicem exhibitum pro rebellionem habere. Hæc se voluisse exponere, non quidem ad formalem contestationem ratione dictæ confœderationis, quæ nulla ratione se concernat, sed ut demonstret, sibi non fuisse causas, ut confœderatos pro rebellibus haberet, & talibus, quos excluderet à solita consuetudine & frequentatione ædium suarum, in quibus se sciente nulla conventicula facta sint contra commodum, honorem, & salutem suæ Majestatis.

Cumque Gubernatrix ex mandato Regis, & ex sententiâ omnium Consiliarium Confœderatorum voluntati conscenderit, in tantum, ut literis propria manu, & sigillo ejus obsignatis, promiserit, ipsos propter confœderationem, & ea, quæ illam sublecuta fuissent, minimè culpatum iri, nullam sibi causam fuisse, cur de iis sinistram suspicionem conciperet, ac diceret Gubernatricem alia intentione id fecisse, quam ut sedaret eos, qui fines officii excessissent fractione imaginum, nec aliud quid contra ipsius voluntatem deliquissent.

Ac etsi dici posset suam sententiâ diversam ab opinione Regis, tamen eam concurrere cum ea & Gubernatricis in hoc, quod confœderatorum consuetudo & familiaritas conservata fuerit, atque ita ipse magis promoverit, quam impedierit aut remoratus sit commoda suæ Majestatis, aut ad minus per declarationem suæ Majestatis & Ducissæ deductus fuerit, id quod sufficiat ad purgandum se de omni prætenso receptatione & promotione: postquam confœderati aut omnino non fuerint rebelles, aut ad minus à Regia Majestate, & Gubernatrice, ac populo, pro talibus habiti.

Atque in hanc sententiâ Regiam Majestatem propria manu sibi scripsisse, mense Augusto, ac quidem etiam postea, quam dicta confœderatio & exhibitio libelli supplicis, ad ejus notitiam venerit, ipsam optimè contentam suo Ministerio, æquo animo ferre præterita, & ne pateretur sibi contrarium persuaderi, ipsam de sua sinceritate bonam fiduciam habere, nec fidem tribuere criminationibus malevolorum, quos male agere scripserit.

Omni specie atque colore carere, quod dicatur caput, autor, fautor, promotor & receptor rebellium, cum non appareat, quod tales receperit, foverit, vel protexerit: Nec doceri posse, quod quosdam confœderatos aut alios in privatam protectionem receperit, de quo tamen accusetur.

Accusari se quoque, quod quidam Confœde-

rati arma ceperint in variis atque compluribus locis, non habita ratione, se minime teneri respondere de facto aliorum, nec posse gravari eo, quod quidam ex confœderatis, postea rebelles forte evaserint, eum non fuerint tales, vel pro talibus habiti, tempore, quo frequentarint ades suas, & quod omnia, quæ hac in parte facta sint, acciderint, non solum citra suam autoritatem, sed & immenso suo dolore. Denique se in Hollandia absente, ubi & non alibi copias conscripserit, adversariis dictantibus quasi voluerit, sibi autoritatem supra Regiam Majestatem arrogare, oppidis ac arcibus in sua potestate habitis. Cæterum cum nihil aliud cogitarit, quam ut secundum mandatum sibi à Gubernatrice injunctum eam ditionem, simulque Zelandiam & Ultrajectinam provinciam suæ Gubernationi commissam pacaret, atque in fide Regiæ suæ Majestatis contineret se, omnibus viribus annixum esse, quo munere injuncto bene fideliterque defungeretur. Cujus rei insigne testimonium sibi Præsides, Consilarii, Status, Officiales, & Magistratus civitatum istarum provinciarum dare possint, & quod nullos alios sermones cum ipsis habuerit, quam ut eos in obedientia, fidelitate & obsequio Majestatis suæ animarit, ut & apud alios fecerit, ubi, vel administrationem, vel autoritatem habuerit, id demonstrari evidenter inde, quod non obstantibus tumultibus (gratia Dei præcaverit, ne vel civitas, vel castellum suæ gubernationi commissum destructa vel vastata, vel ab obedientia Regis aut Gubernatricis averfa fuerint.

Ex eodem modo procedere id, quod insertum sit citatione Comitum Hochstratenfis, quasi fuerit ambitioso proposito ipsius, quod Hochstrati habuerint quamplurima suspecta consilia, & Teremondæ cum Egmondano, Comite Hornensi, & dicto Hochstratio decreverit, arma contra suam Majestatem capere, & adventum ejus in Belgium per vim impedire: se enim provocare ad contestationem Dominorum, qui Hochstrati fuerint, an alia res ibi acta fuerint, quam ut se invicerent & mutuo exhilararent, exciperentque quosdam extraneos amicos & cognatos, nec unquam probari posse, ibi quidquam conclusum, quod suspectum, aut in detrimentum suæ Majestatis agitatum videri possit. Nec probari posse, quod aut Teremondæ, aut alibi tractarit de prohibendo adventu Majestatis suæ, vi aut alia ratione. Nam etsi commune factus fuerit, omnes suas actiones apud Regiam Majestatem sinistrè interpretatas, ad alienandam propensionem, quam erga se gesserit, ad manus suas venerit, exemplar literarum scriptarum à Francisco de Alava Legato suæ Majestatis in Gallia ad Gubernatricem, inter alia continens, tres in iis designatos (nimirum Egmondanum, Hornensem, & se) tempore & loco congruo meritis suppliciis afficendos. Interea vero facta simulata humanitate eos tractandos, ipsis in iis literis omnium malorum, quæ in Belgio acciderint, culpa tributa.

Hanc fuisse principalem causam ipsorum Conventus Teremondæ: Veruntamen se, qui innocentia suæ confisi fuissent, nihil aliud decrevisse, quam contenta literarum Gubernatrici communicare & explicare, quid rei sit, ea querere.

Tractatum quidem illic fuisse, de aliis capitibus.

concernentibus eos, qui illic fuerint, eorumque actiones, quæ à captivis Proceribus sufficienter expressa fuisse existimet. Quæ cum huc non pertineant, nec de istis Conventionibus facta fuerit ulla mentio in literis patentibus Citationis contra se emissæ, non se prolixiorum sermonem de istis habebiturum.

Porro ad alia capita Citationis quod attineat, ac nominatim hoc quod consuluerit Bredenrodio, ut civitatem Vianam contra Regiam suam Majestatem muniret, se non inficiari, quod cum aliquot annis ante hosce motus Vianam venerit, sibi que Bredenrodio significavit, ipsi ultima voluntate Parentis injunctum atque mandatum, ut continuaret inceptam munitionem Vianæ, cum petitione, ut consilium suum ipsi de munitione impartiretur, se id fecisse: Inde posse colligi, quod consilium dederit dicto Bredenrodio, ut exequeretur ultimam voluntatem Parentis defuncti, sed nullatenus quod operam consiliumque præbuerit capiti rebellium, ut civitatem emuniret contra suam Majestatem: Idque tantò magis, quod in Belgio omnibus Proceribus atque Nobilibus, commoda loca habentibus; quolibet tempore permisum fuerit, ea munire atque vallare, ut in hunc diem multa videantur ab antiquo vigore hujus libertatis communita, tam in limitibus, quam in medietatibus terræ. Ad hanc communionem tantò magis Bredenrodio permissam, quod Viennam possederit cum omnimoda jurisdictione: Et quamvis ipsius Majores longo tempore de hoc litigarint atque contenderint, non tamen ea controversia obstante, ipsum in possessione omnimodæ jurisdictionis mansisse.

Et si consilium datum penitus inspiciatur, futurum, ut magna absurditas inveniatur, quod ex eo crimen læsæ Majestatis extruatur. Neque enim consilium datum, super principali articulo, nimirum, an munitio esset facienda vel non? de quo Bredenrodio nihil omnino dubitavit, sed solum super qualitate & forma munitionis: quæ non potuerit consequi, nisi prius altero articulo disceptato atque finito: de quo solus Bredenrodio respondere teneatur. Nec quicquam ad rem facere, quod dicta fortificatio inchoata fuerit post motus excitatos: nam cum consilium datum fuerit antè, rationem habendam ejus temporis.

Quod prærendatur tulisse, ut Bredenrodio copias Antwerpiæ conscriberet, quolibet vidente atque sciente, contra expressas Constitutiones tunc recens factas & publicatas, easque conscribere naves versus Vianam cum omni munitione bellica: ad hoc responderi, quod etsi Antverpiam solum venerit ad continendam civitatem in pace & obedientia suæ Majestatis, ut appareat ex literis Gubernatricis duodecim Julii, an. sexagesimo sexto, sibi & Magistratui Antverpiensi missis, & ex confessione Procuratoris generalis contenta in Citatione: tamen cum cognoverit copias conscribi, & ubi id fieret, se id significasse Magistratui, & Marchioni principali civitatis, cujus officii fuerit, hæc & similia præcavere, & præcepisse juxta mandatum sibi à Gubernatrice missum, comprehendendi id facientes. Marchionem itaque ad hoc exequendum contulisse se ad locum designatum, atque in mensa deprehendisse, qui copias

colligere dicerentur, sed retulisse, nullum conscriptionem visam, qua opportunitate illi clam evaserint.

Verum quidem esse, quod longo tempore ante hosce motus Bredenrodio tres machinas bellicas dono dederit, quas in civitate suæ Majestatis Ultrajecto fundi curavit, in conspectu omnium, sed longo tempore ante factam conscriptionem, & cum adhuc Bredenrodio in servitio Regiæ suæ Majestatis fuerit cohorti equestris præfectus. Ita ut non minus alienum sit, sibi attribui donum dictarum machinarum, ac si culparentur hi, qui Bredenrodio ad præfecturam promovissent, maxime cum Bredenrodio à Gubernatrice fiducia data, quæ à Regia sua Majestate comprobata esset, præteritas actiones ipsi minimè fraudi futuras, causa non fuerit se contra illam muniendi, nec sibi color ullus denegandi doni antea facti, & quod sciverit destinatum ipsi, Ultrajecto tam propinquo Vianæ.

Ceterum perveniendo ad caput Citationis, continens, quod venerit quibusdam locis ac civitatibus suæ Majestatis, ne reciperent præsidia ejus, & inter alia in Zelandia, quo expressè disatur, misisse copias ad eam occupandam, & Regiam Majestatem ab accessu maritimo excludendam.

Quod dicitur præsidia concernat, non venite sibi in mentem, unquam se egisse quicquam, quod huic accusationi causam dederit, & dato, esse ejus indicia sufficientia, in specie tamen tempus & locum exprimenda esse, cum ad id omnes accusatores de jure teneantur: nihilominus cum inter alia sit nominata Zelandia, se quidem fateri, quod certior factus, agi de insula ista intercipienda, sæpius in consilio ostenderit, quantum momenti in ea situm esset: ideoque se eò misisse Dominum de Bouxtel, ne citra suum mandatum milites illic reciperentur, ut consuetudine receptum in provinciis Belgii, ne citra jussu Gubernatorum talia fiant. Cumque cognoverit ex Præfecto Seeburgi (quæ sit arx in insula Walcherensi parte Zelandiæ suæ Gubernationi subjectæ) ducentos stipendiarios illuc à Gubernatrice missos, ut arcem ingrederentur, nec ipsum eos intro misisse, cum quod motum suorum militum metuerit, qui nondum acceptis stipendiis minimè sustinuisent ingredi fortiores ipsis, tum ob angustiam loci ac communitatis, se, qui approbat rationes ipsius, illi injunxisse, ne reciperet istos stipendiarios, sine ulteriori Gubernatricis mandato, & suo Gubernatricem verò commonefactam de istis difficultatibus ac idem ferè sentientem, curasse illi mitti stipendia præsidariis debita, & ex ducentis saltem, recipi quinquaginta, qui ingressi sint se id literis Præfecto mandante. Unde cum ad Gubernatricem delatum fuisset, se per Dominum Bouxtel mandasse, ne in tota insula præsidia reciperentur etiam à Gubernatrice missa, se de hoc apud ipsam excusasse, licet isto tempore hujusmodi mandatum non fuisset intempestivum, quod ipse Antverpiæ & Gubernatrix Bruxellis fuerit, hac alias minimè solita, se inscio implicare negotiis suæ Gubernationi commissis, & quod certo statuerit, illam in dictam insulam minimè præsidia missuram, nisi re sibi significata, cum id citra moram fieri potuerit. Econtrario sub prætextu hujusmodi præsidii dictam ar-

» Etiam arcem intercipi potuisse (ut plus quam se-
 » mel acciderit) de quo ipse postea rationem redde-
 » re coactus fuisset per multo speciosiora argumen-
 » ta, quam quibus jam accusetur : ita ut relationi-
 » bus de arce ejus terræ extantibus, Capitaneo &
 » aliis injunxerit, ne præsidia reciperent : præsertim
 » arce sufficienter ac commodè munita, & una cum
 » augmento præsidiorum penuria commeatûs in-
 » valitura. Ob hanc ergo causam, & quod aliæ
 » civitates ejus ditionis semper vitam & bona Regiæ
 » suæ Majestati impensuras se obtulerint, ac præsi-
 » diis minimè indigere significarint, ad hoc deputa-
 » tis suis, speciatim ad Gubernatricem missis, non
 » apparere ullam speciem, quod per hoc voluerit
 » ditionem istam occupare, ac impedire ingressum
 » suæ Majestatis per mare; cum contrarium conspe-
 » ctum fuerit. Nam cum quædam naves homini-
 » bus, quos Antwerpia propter quietem civitatis
 » publico edicto excedere jussisset, onerata in
 » fulam comparuissent, incolas hujus ad propulsa-
 » tionem earum concurrisse, & impedisse, ne in ter-
 » ram descenderent, ita ut ob penuriam commea-
 » tûs, armorum, aliarumque rerum necessarium
 » Antwerpiam versus sese recipere coacti, ac non
 » obstante, quod famam sparsissent, se Bredenrodio
 » in auxilium profecturos, postea concisi fuerint.
 » Quæ res deinde Antverpiæ magnos motus exci-
 » tarit, in quibus Hochstratus & ipse sæpius devi-
 » ta periclitati fuerint, Magistratu, qui rupta paci-
 » ficatione constituta causam tumultus dederit,
 » non auso in publicum prodire, populoque putan-
 » te, per se factum, quò minus ipsis oppidani auxi-
 » lio succurrerent, ut quidem facere constituissent,
 » atque represserint insolentiam, quam adversarii ex-
 » ercere voluissent, licet tandem Dei gratia citra
 » sanguinis effusionem tumultum istum sedarit. Id
 » verò longè aliam formam habere, quam quod
 » dictos homines ad occupandam Zelandiam mise-
 » rit, actionibus suis penitus contrarium attestanti-
 » bus. Nam si ejus animi fuisset, non oportuisse
 » mandari Capitaneo & incolis, ne milites recipe-
 » rent, sed contrarium, ut eos reciperent atque ad-
 » mitterent: Idque tantò magis, quod Antwerpia-
 » nis obtulerit, se cum copiis e civitate egressurum,
 » atque eos, qui confluxissent, profligaturum. Id
 » verò minimè e re visum fuisse, propter motum,
 » qui post stragem editam, exortus sit. Et cum
 » adventus suæ Majestatis per mare in expectatione
 » fuerit, nullo modo niti, quod per interceptio-
 » nem Zelandiæ, eam ab ingressu ejus arcere volu-
 » erit, nec id se facere potuisse (civitatibus & mu-
 » nitionibus in obsequio ac fide suæ Majestatis ma-
 » nentibus) per amandationem hominum Duce, ac
 » expresso suo mandato carentium, imò quos abs-
 » que eo recipi vetuerit: Verum necesse fuisse, ut
 » ipsemet eò se contulisset, probabili conjectura fo-
 » re, ut sibi Gubernatori omnes portæ aperirentur,
 » & solita obedientia exhiberetur: Idemque in
 » omnibus aliis civitatibus ac munitionibus suæ gu-
 » bernationi commissis, futurum, & multò quidem
 » commodiore ratione, quam eò milites collectos
 » sine armis, ordine & imperio mittere, quibus eos
 » in tali casu facile instruere potuerit, subsidio Ant-
 » verpiensium, ut cuius constet, & quod postea
 » fusi fuerint, nullo ipsorum sese defendente. Ad-
 » hæc si ea sua intentio fuisset, non se in negotio tam

arduo hominibus inexercitatis confisurum fuisse, multo meliorum opera ad retinendam provinciam obvia. Quare se mirari, homines scientia rerum, atque consilio præditos uti hujusmodi criminatio- nibus, quarum non saltem probatione destituan- tur, sed & quæ nullam probabilem rationem ha- beant.

Accedendo posthæc ad caput Citationis continens, quod Antverpiam missus ad sedandos motus atq; tumultus populares in civitate permiserit atq; concesserit liberum exercitium omnium sectarum sine ullo discrimine, considerandum ait, quod antequam istas partes susciperet, aperte declararit, in pleno consilio Staruum, id non esse suæ facultatis, & quod non cogitaret abrogare conciones, & se oneri juncto, postquam id acceperat, immenso labore, cura, ac sollicitudine satisfecisse: ut & Magistratus & membra civitatis, & mercatores omnium nationum fassi fuerint, civitatem suis consiliis & ordinationibus in tranquillum collocatam, sibi ob id gratiis actis. Id etiam re ipsa Gubernatricem confirmasse, quæ se absente ad sedandos motus, in Hollandia, Zelandia & Ultrajecto: Comiti Hochstrateni literis quinto & octavo Octobris injunxerit atque mandarit expresse, ut insisteret iisdem viis, quas ipse tenuisset. Se etenim non constituisse in dicta civitate ullam Religionem, sed solum inhærentem declarationi suæ tolerasse eos, qui ante suum adventum publicè concionari cœperint. Etsi enim Gubernatrix satis ostenderit, se Religiones non consentientes Romanæ, maxime vero Anabaptisticam, in eodem precio habere, se tamen omnes, qui post suum adventum voluerint conciones promovere, impedisse: Nec conciones extra civitatem à se in ea conclusæ receptas, sed vocato in Curiam, ita, ut non potuerit summis precibus obtinere, sibi alium substitui, qui curam publicæ tranquillitatis interea ageret. Hoc verò interim spacio statuas & imagines destructas, fractas ac ruptas omnibus in locis, & eos, qui antea extra civitatem docuissent, aliquot templa occupasse, & quidem aliquot autoritate Magistratus. Quæ cum post transactionem factam, inter Gubernatricem, & à Rege approbatam, confœderatosq; hi sponte reliquerint, ac conciones in locis solitis continuarint, Magistratui verò magis consultum visum fuerit, ipsis concedere & assignare loca in civitate. In quod partes consenserint, se non potuisse virtute sui mandati aliud facere, quam placitum utrorumque sequi. Nam cum missus fuisset ad continendam civitatem in fide Regis, officii sui rationes requisivisse, ut se conformaret iis, quibus partes ad tranquillitatem reducerentur, momento rationum accedente, quæ Magistratum civitatis movissent ad assentiendum permissis, se itaque de hisce certiore reddidisse tam Regiam Majestatem, quam Gubernatricem, nec potuisse fieri, ut pax conservaretur, nisi cum concionibus exercitium Religionis toleraretur, singulis ferè horis ob multitudinem conciones frequentantium, eveniente necessitate exercitii Religionis, quod etiam ubique toleratum fuerit, & habitum publicè in Ecclesiis. Hanc etiam causam fuisse, quod Magistratus non saltem bonum & necessarium duxerit, toletare exercitum, sed & erectio-

erectionem templorum, idque præcipue Hyeme appropinquante, ob quam alia invasio & occupatio templorum metuenda fuerit. Hinc itaque Magistratum non solum permisisse, sed & promovisse ædificia templorum. Cumque cognoverit alios ejusdem voluntatis atque sententiæ, non sibi consultum visum, impedire id, quod ad demandati muneris partes implendas expedire viderit.

Id etiam conferre ad purgationem de erectis Consistoriis; ea etenim fuisse ante suum adventum, imò antequam conciones publicè haberentur: Nam Religioni Reformatæ adherentibus, quolibet tempore ac loco Consistoria sua fuisse, nec eorum intuitu ullos motus excitatos se vidisse. Verumtamen non inficiari se, quod ad impediendum vulgi congregationem ex qualibet levi causa, consultum existimavit, quosdam deputari ad hujusmodi res nomine aliorum tractandas, non animadverti alia via mapdati injuncti complendi, & conservandæ tranquillitatis, omnisque confusionis evitandæ.

Non se posse animo complecti incommoda & pericula, quæ prætendantur, subsecuta erectioni nemi dictorum templorum, maxime cum templum non possit dare occasionem majoris mali, quam alia quævis domus aut locus, & quod magis sibi, qui missus fuerit, ad conservandam pacem & tranquillitatem Antwerpæ, & præcavenda mala convenerit, eorum occasiones tollere, quam prohibitione erectionis unius templi, aut alterius rei minoris momenti, irritare partes, & hoc ipso occasione dare aliis motibus, quibus impossibile fuerit obviare citra universalem rerum confusionem.

Id etiam facere ad refutationem ultimi capitis continentis Citationis, quod tulerit collectiones & contributiones pecuniarum, quæ postea fuerint impositæ atque collatæ in sustentationem militum. Nec etenim se de aliis rationem reddere posse, quam factis ante suum adventum ad commodum pauperum, sustentationem Ministrorum, & denique ex ædificationem templorum: Nec probari posse, ullam collectam factam ad sui utilitatem, aut impositam, ad conscriptionem, vel retentionem militum pro se, quorum causa eas sufferre debuerit. Cumque aspernatus fuerit 50000. florenorum, quos innummerato sibi obrulerint Status Hollandiæ, ob officia tempore motuum præstita Regi ac dictis terris motibus omnibus pacatis, se abundè ostendisse, non se esse ejus animi, ut sufferret hujusmodi collectas, impositiones ac contributiones, quas tamen alias præcavere impossibile sit in civitatibus Emporicis, ut sit Antwerpia, in quibus ferè nihil aliud fiat, quam collectarum impositio ad varios multiplicesque fines. Ad extremum cum opinione sua evidenter ostenderit, suam ambitionem à qua omnes actiones suæ remotissimæ sint, non fuisse causam ullius mutationis, vel innovationis, quæ populum concitare potuerit.

Et hæc quidem Auraici defensio erat, cuius longas periodos non sine causa retinere volumus, ut Authentici sermonis sensum fideliter exprimeremus, ut & antè sæpius fecimus. Cum ea vero in omnibus congruebat Hochstratenensis, nisi quod ea magis ad defensionem ipsius actionum &

refutationem criminationum privatarum scripta esset, quam ad expositionem causarum mutationis Status Belgici, cum ipse Pontificiæ Religioni adhærens, de introducenda alia, nunquam quicquam cogitasset, sed in ea, quam à parentibus accepisset, & toto vitæ tempore approbasset, ad extremum usque spiritum perseverarit, ingenuè confitens octavo capite suæ defensionis, multa ab Auraico Antwerpæ in negotio Religionis permessa, quæ prius approbare noluerit quam ratihabitione & declaratione Gubernatricis subsequente, ut & subsecuta fuerit. Ejus itaque innocentia cognoscendæ cupidus, Apologiam ab ipso editam legere poterit, nos Auraici sententia, utcunque compendiosè exposita, ad miserissimum Belgii statum comonstrandum, ad alia transibimus.

Maji secundo die, Eberhardus Dux Würtembergensis, Christophori Ducis Würtembergici & Annæ Mariæ Marchionissæ Brandenburgicæ filius primogenitus, cum à tempore nuptiarum Bavaricarum, quibus eum interfuisse diximus, morbo Göppingæ confectus fuisset, hujus vitæ fabula peracta, ad aliam transit, & Göppinga translatus, octavo ejusdem honorificè magno cum Illustrissimi Parentis luctu atque dolore Tübingæ sepelitur, anno ætatis suæ 23.

Hoc mense hi, qui ex Belgio pulsæ, bonique privati fuissent, tandem animo sumpto, variis in locis confluunt, ut amissa bona recuperent. Eo verò Albanus cognito, suo officio minimè deest, sed copiis suis eductis, hos, qui prope Mosam initio congregati, deinde ad Dalen oppidulum Juliacensis jurisdictionis, in finibus Geldriæ situm, confederant, adventum Hochstratii aliorumque expectantes dissipat, eorumque circiter 1600. concidit, minimè attento, id sibi in terris Imperii propria autoritate non licere: In quo accidit, quod nec Juliacensis Vicario Hinsbergeni ejusque Præfecto, ad castra exulum Dalam missis, ut eos de discessu monerent, parcitum fuerit, sed hi una cum suis non secus ac hostes interfecti fuerint: Non tamen reliqui hac clade deterriti, propositum abjiciendum esse statuerunt. Nam Ludovicus Nassaviensis, Guilhelmi Auraici frater, collectis decem signis peditum, in vicinis Frisiæ locis, eam invadens Weldam & Thamum oppidulum maritimum celebre interitum Henrici Brunsvicensis & expugnatione Georgii Saxonie Ducum, occupat. Interea verò Comite Arembergico, quem superius Galliæ Regi auxilio missum fuisse diximus, pace in Galliis facta, cum suis copiis reverso, Albanus eum illuc ut Frisiæ Gubernatorem, copiis pedestribus atque equestribus, Germanicis & Hispanicis numero 7000. dimittit, ut pulso Nassaviensi, loca occupata recuperet, Frisiamque à populationibus liberet. Arembergicus ergo eo summa celeritate profectus, atque Eritemvormin perveniens, cum sclopetariis Nassaviensis velitationes incipit, horum mille Albanicos excipientibus. Cæterum sub noctis adventum, quolibet in castra se recipiente, Nassaviensis cum suis noctu castris motis, Thamum versus progreditur. Luce ergo exorta, Albanici hostes fugere existimantes, eos magno ardore insequuntur: illi itaque Albanicis, absque equitatu, qui Duce Curtio Martinengo subsequen-

batur, conspectis, trecentis equitibus bombardariis tanto fervore in eos invehuntur, ut Albanicorum, Hispanicæ cohortes decem, Germanorum quinque ordinibus dissipatis, fusæ fugatæque sint, multis Præfectis ac Capitaneis illustribus cum Comite Arembergico Joanne de Ligne cæsis, ac nonnullis Albanicorum in Monasterium vicinum, quod Heisliger Æhe vocatur, confugientibus, seque in eo salvos fore arbitrantibus, id expugnatur, in qua expugnatione Adolphus Nassaviensis Ludovici frater, cum hujus Cancellario occubuit. Accidit hæc pugna die vicesimo tertio mensis Maji, inter dictum Monasterium & pagum Winsclotte. Arembergicus postea Monasterio illatus, ibi in templo humatus est: Adolphus verò in loco, qui Welda dicitur. In hac pugna Albano crepta fuere, sex tormenta bellica, cum rebus ad eapertinentibus, pecunia, qua milites solvendi erant: Arembergico omnis argentea suppellex ac sarcinæ, quæ Nassaviensi prædæ cessere.

Circiter hoc idem tempus, copiis, quas Joannes Casimirus Palatinus, & Johannes Guilhelmus Saxonix Dux, in Gallias duxissent, patriam repertentibus, Feccialis, & Legati Cæsaris & Electorum, antequam fines Germaniæ contingerent, obviam mittuntur, iis sub gravissimis pœnis mandantes, ut signis convulsis, turmatim, non gregatim, patriam ingrediantur. Paruere plerique, paucis exceptis, de quibus paulò post referetur.

Vicesimo nono Maji, Albanus, ne in tantis motibus animum remittere videretur, sed magnanimitatem dignam sua persona ostenderet, edictum contra exules, qui patria excessissent, Bruxellis publicat, mandans, ut omnes Regi subditi, qui ratione Religionis patriam reliquissent, revertantur, Magistratui loci, unde secessissent, se sistant, sub pœna proscriptionis & publicationis omnium bonorum, quosdam etiam eorum propriis nominibus citans. Cæterum, qui comparent, pauci visi sunt, plerisque meliora aliquando tempora futura sperantes.

Sub finem mensis hujus, Legati Cæsarei, quos ad inducias petendas Constantinopolim superiori anno ablegatos diximus, unâ cum Ebraïmo Legato Turcico, certis de causis ad Imperatorem missi, Viennam redeunt, pacem ferentes his conditionibus, ut literis proditæ fuere: ut quisq, bello proximo occupato atq, subacta retineat. Inducii Veneti & Joannes Transylvanus includantur. Ruricole in confinibus habitantes, qui hæcenus utriq, tam Imperatori, quam Turcis censum dependerint, cum soli Selimo prestare atq, se vire teneantur. De causis, quæ Selimum ad pacificationem hanc cum Maximiliano incundam moverint, varia conjecturæ fuere; hæc tamen potissima fuisse creditur, ut se in Imperio tanto melius stabiliret, attento, quod multas naves copiis atque munitionibus bellicis onustas ad Arabiam, quæ rebellasset, in ditionem ac obedientiam suam redigendam, Constantinopoli dimisisset.

Primò Junii, Bruxellis octodecim Nobiles captivi, qui confederationi subscripserant, capitali supplicio afficiuntur, inter quos præcipui erant Gisbertus & Dietrichus Barones Battenburgici, Imperio subjecti, Petrus Andalorus, & Maximilianus de Voiz.

Secundo verò Junii die, eodem in loco Villerius & Dhujus, capti cum Concionatore ad oppidulum Dale capite plectuntur.

Tertio Junii die, Amurathes Princeps Gaveriorum, Comes Egmondanus, & Frenesiorum Armentitorumque Dynasta, cum Comite Hornensi, Philippo à Montmorancio appellato Gandavo, quos supra in custodiam ablegatos meminimus, curribus impositi, ac decem Hispanorum peditum signis & ala equitum comitati, Bruxellas vehuntur: Quò cum quarto die deducti fuissent, atque antea in vinculis accusationi intentatæ, omnibus exceptionibus rejectis, respondissent, sententia capitalis in eos fertur, cujus in Egmondanum tenor hic erat: *Viso, per Excellentiam Ducis Albani Marchionis Caurenensis & Vicarii, Gubernatoris & Capitanei generalis, nomine Regis Domini nostri harum ipsius inferiorum, ditionum, processu criminali, in quo Procurator generalis Majestatis ipsius Actor est, adversus Comitem Egmondanum, Principem Gavera, captivum, reum, & visis præterea informationibus, factis per generalem Procuratorem memoratum, titulis, & scripturis & instrumentis per ipsum exhibitis, & confessionibus dicti captivi, cum defensionibus & scripturis ex ejus parte productis ad ipsius exonerationem. Visa etiam culpa, quæ resultat ex dicto processu, quod commiserit dictus Comes Crimen læsæ Majestatis & rebellionis, quippe qui faverit, & unus fuerit ex complicibus fœderis, & abominabilis conjurationis Auraci Principis, & quorundam aliorum Procerum prædictarum ditionum: Quiq, præterea in tutelam & Salvagardiam suscepit Nobiles Compromissi confederatos. Animadversis itidem mala factis per ipsum patratæ in præfecturis Flandria circa conservationem sanctæ nostræ fidei Catholica, & ejus defensionem, & erga sectarios seditiosos & rebelles sanctæ Ecclesiæ Catholicae Romanae & ipsius Regiæ Majestatis. Consideratis porro omnibus, quæ ex processu supradicto resultant: Excellentia ipsius post maturam deliberationem quorumcunq, cum Consiliariis apud ipsum residentibus, pronunciat probatas, per dictum Procuratorem generalem conclusiones ipsius. Et proinde declarat dictum Comitem admisisse Crimen læsæ Maj. & rebellionis, & tanquam hujus criminis Reum, pœnas gladio luere debere, & caput ipsius collocandum publico loco, & edito, ut ab omnibus conspiciatur, utq, ibi relinquatur, donec aliud constitutum fuerit, per exemplum ipsius. Idq, sit exemplum indicium delictorum & criminum perpe- tratorum per dictum Comitem Egmondanum, precipiendo, ne quisquam audeat caput ipsius ex eo loco amovere, sub pœna mortis. Et judicat confiscata Regiæ Camera omnia & qualiacunq, mobilia & immobilia, jura, actiones, fœnda, & fundos cujuscunque modi, & qualitatis, quocunq, loco sita & inventa fuerint. Id quod pronunciatum fuit, Bruxellis quarto Junii anno 1568. sic subsignatum, Dux Albe Registratum posteaquam lectum fuit in Concilio ipso presente per Secretarium Praiz.*

Sententiæ in Hornensem tenor ferè idem erat, paucis admodum demptis, nimirum clausula de receptatione confœderatorum Nobilium, & commissis contra fidem antiquam & Catholicam. Lata verò sententia deinde in scriptis, utrique in ædibus

in ædibus à Panibus denominatis, atque è Regione Curia sitis, separatim prælecta fuit, cum hac significatione, ut vitæ antè acta excussa de pertinentibus ad animæ salutem cogitarent. Egmondanus hæc sententia audita, nihil aliud respondisse fertur, nisi severissimam esse, nec credere adeo Regiam Maj. à se offensam, ut tantam pœnam commeruerit. Nam quidquid egerit, id in ejus servitio factum. Siquid verè deliquerit, id sibi morte abundè expiandum, non tantam ignominiam sibi posterisq; suis illatum iri, sperasse, maxime quod uxori suæ, filiisq; pœna sint sustinenda, confiscationis vitæ atq; honorum paternorum. Adhuc præclaris suis servitiis Regia Maj. præstitis, aliquam gratiam, ac pœna mitigationem arbitram esse: Verum cum ita Deo & Regi placeat, se mortem patienter ferre. Vespere deinde præcedente supplicii diem, Episcopo Hiperio eos circiter horam undecimam noctis jussu Albani accedente, quò prout Ecclesie eos, confessione admissorum cognita, absolveret ac consolaretur, Egmondanus oratione ad Deum facta, literas ad Regem his verbis scribit: Se sententiam, quæ Regia Maj. placuerit, cognovisse, & cum nunquam ejus propositi, mentis, vel voluntatis fuerit, quicquam contra personam vel servitium suæ Majestatis, vel antiquam atq; Catholicam Religionem tractare aut facere, se omnia patienter ferre, quæ Deo placeant, ac si de rantibus Belgicis motibus consuluerit, aut permisit fieri quicquam, quod aliis, minime sibi convenisse videatur, id semper fideli ac bona mente, in Dei honorem, suæ Majestatis servitium, ac pro necessitate temporis, factum. Quapropter se rogare Regiam Majestatem, ut venia erratis data, misericordia erga uxorem miseram, liberos atq; ministros suos utatur, consideratis præteritis officiis, ea spe fretum Dei misericordia soli sese committere, cum subscriptione: Ad moriendum paratus Amurathes Egmondanus, die 5. Junii.

Has obsignatas Hiperio confessori tradit, qui sanctè se eas ad Regem curaturum promittit: ac deinde, ut literis publicis proditum est, magna animi devotione ac contritione delicta in sinum confessoris effundit. Hornensis initio confessionem renuente, quod jam se Deo confessum diceret; tandem tamen, cum nullam vitæ spem reliquam esse videret, id quod exigeretur, faciente.

Deinde die sequenti, qui profectus erat Penrecostes, luce orta, Egmondanus, qui conscientiam confessione delictorum exonerasset, supplicium maturari petit, dicens, morti condemnatum, tandem in cruciati & anxietate detinendum non esse, ac hoc, mortem se minime exhorrescere, animo excelso commonstrans. Circiter horam ergo decimam ad locum supplicii præparatum educuntur, Egmondano præcedente eumque Episcopo Hiperio cum aliquot sacrificis, & signis Hispanorum novendecim comitantibus. His ita stipatus ipse chlamyde damascena rubea, & epitogio nigro aureis limbis circumdato, vestitus: pileum ex serico nigro plumis albis ac nigris ornatum gestans, maniq; linteolum tenens, manibus liberis, nulloque lictore subsequente (quod sub fide equestri, nullum se impedimentum, ei sententiam executuro, illaturum promississet) theatrum nocte præcedente cum duabus hastis erectis constructum, atque nigro panno undique coopertum, lictore inferius se occultante, conscendit, in pulvinar procumbit,

ac paucissima verba cum Episcopo confessore commutat. Hoc verò abeunte lictor profiliens, ac veniam deprecans, Comitibus oculis velamine nocturno obductis, gladio districto ejus jugulum ferit, truncq; in conditorium in theatro collocatum reposito; locum sanguine aspersum panno nigro cooperit. Hoc facto, mox Hornensis adducitur, vestitus amiculo serico nigro, capite verò pileum è panno factum gestans, is rabulato conscenso, ac à populo salutato, venia petita; amiculum abjiciens, atq; pileum oculis obducens, & ipse animo intrepido ictum carnificis excipit. Ita ergo utroq; obtruncato, Hispanicæ cohortes exceptis duabus domum discedunt, ac capita utriusque hastis imposita ad tertiam pomeridianam horam sub custodia duarum Hispanicarum cohortium relinquuntur: deinde, verò capita hastis refixa, & ad truncos collocata, ad templum deducuntur: Egmondani ad divæ Claræ, Hornensis in Ecclesiæ majoris, populo ad illius tumbam non secus atq; sancti cujusdam concurrente, eamque exosculante. Deinde verò cadavera utriusq; sepulchris Majorum illata, ac bona conficata fuere. Atq; hunc finem Egmondanus & Hornensis habuere: quorum illius Virtuti, victoriæ illustrissimæ ad sanum S. Quintini à Philippo Hispaniarum Rege contra Gallos obtentæ, ac mox profligati atque deleti Gallici exercitus, ad Gravelingam laus omnis communi vulgi testimonio tributa fuit. Hornensis verò in utraq; pugna quod strenuum Tribunum deceret, obeuntis, operam Regi comprobata, ac salutarem fuisse constat. Aliquoties Auræicus Hispanorum adventu cognito, Egmondanum Regis servitiis nimium ferè fidentem, commonefecisse fertur, ne nimium iistribueret, eum extruere pontem, quem Hispani transeuntes sint interrupturi. Nunquam verò quantumvis sæpius admonitus adduci potuit, ut recta morientibus obsequeretur: sed semper diceret, se ab omni crimine adeò purum, ut si ducentis milliaribus abesset, ad defendendum se, & contradicendum adversariis, venturus esset, quasi plus in innocentia accusati, quam integritate judicis subinde repositum sit. Ne verò lictor causatum, ob quas uterque ad mortem condemnatus fuerit, ignarus relinquatur, licet ea obiter in sententia contineantur, luculentius tamen eas exponere libet. Initio ergo contra Egmondanum & Hornensem captos, accusatione criminali Gandavi 11. Jan. à Procuratore generali Joanne de Boës instituta, cum hi; tanquam Aurei Velleris Equites, in quos nulli, nisi Ordinis Duci atque auctori pro more & secundum leges, etiam in crimine lætæ Maj. jurisdictio competeret, fori præscriptionem contra Albanum, ut in competentem & illegitimum Judicem objecissent, eiq; constanter inhærerent. Isq; ea exclusa, ad ulteriora processisset, ipsorumque defensione cum probationibus & documentis ad eam pertinentibus, deinde examinata: tandem sententiæ contra Egmondanum ferendæ, subsequenti pro sufficienti causa habita fuere. Et primo deprehensum dictum Comitem Egmondanum cum Principe Orangia, Comite Hornensi, & aliis suis complicibus, jam pridem liberam harum provinciarum administrationem & supremam potestatem assecutasse, & Regis summam auctoritatem & Maj. imminuere & auferre conatos fuisse, ut ditiones has ab

obedientia, quam illi debent, paulatim eximerent, ac ipsi tanquam absoluti Domini remanerent: idq; multorum non solum testimoniis, qui ex eorum quotidianis actibus & sermonibus hoc retulerint, sed multo etiam ex magis rebus, postea sequutis comprobatur. Porro, ut idem Comes, cum suis complicibus, facilius, quo tenderent, pervenirent, Statuum generalium convocationem maxime sollicitasse, ut de tota administratione harum provinciarum, cum iis consultaretur, & ob id quoq; passim & publice professos esse, Regem nihil decernere aut instituire in suis ditionibus posse, quod à Statibus generalibus approbatum non esset: Idemq; cum Ducissa Parmæ, quæ tunc Gubernatrix harum provinciarum esset, toties tam vehementer egisse, ut & terrore, & perturbatione rerum illam eo adigere vellent; Ipsorum verò Statuum Ministros sibi omni genere officiorum addictos habuisse, ut per eosdem, quicquid in congregationibus Statuum fieri placuisset, perficerent, atq; ita se tanquam Reges facerent, & Regem ipsum omni autoritate & potestate spoliatum, solo titulo ornatum relinquerent. Ad idem pertinere, eundem Comitem, & complices suos, introducere conatos fuisse mutationem & abolitionem consiliorum, quæ ad latus Principis semper adesse solent, ut de iustitiæ & harum provinciarum recta administratione ac de Principis ærario providerent, atq; aliud consilium pro arbitrio constituere molitos fuisse, ubi ipsi & sui complices omnia pro libidine sua regerent. Atq; cū Statuum generalium convocationem & consiliorum mutationem, neq; satis ex voto, neq; tam citò quam vellent succedere vidissent, rem quoq; alia aggressos esse via, & Religionem in occasionem perficiendi quod machinati essent, traxisse, licentiamq; quandam vivendi, populo rerum novarum cupido, ostendere cœpisse, & auctores fuisse ut in vulgus spargeretur, Regem inquisitionem novam introducere velle: nihilq; contra privilegia Majorum admittendum, atq; ipsum adeo Comitem passim dixisse, se potius divenditis bonis suis, cum uxore & liberis aliò migraturum; Cū ipse tamen confessus sit, se pro certo semper habuisse, & ab ipso Rege intellexisse, nunquam Maj. suæ in mentem venisse, ut aliquid tale introduceret. Et his modis populos plerosq; à Principe suo abalienari & deficere paulatim ab obedientia, quam illi debeant, cœpisse, ac in rebellionem potestatem evasisse. Ex eadem causa secutam postea esse Nobilium quorundam detestabilem illam conjurationem, quam illi compromissum vocent, contra iustitiæ administrationem & adversus securitatem tranquillitatemq; Reip. qua nimirum inter se obligantes vitam & bona, jurarint sibi mutuo assistere contra Regem, quem veluti barbarum, tyrannum & oppressorem libertatis accusassent, & contra omnes qui causa rebellionis iis resistere vellent. Et de hac quidem conjuratione inveniri primum Hôchstratæ, quò idem Comes cum suis complicibus convenisset, ipso presente actum, ac de lite pro conjuratis conscribendo conclusum, & Præfectos militum designatos fuisse. De libello etiam, qui omnis seditionis & rebellionis. infecuræ tanquam prima causa fuerit, offerendo Ducissæ Parmæ ibidem tractatum fuisse, constitutumq; ut denunciaretur conjuratis Nobilibus, ut ad certum diem, quo dictus libellus offereretur, Bruxellam

convenirent. Postea cum illi ipsi conjurati, dicto die Bruxellam convenissent, Comitem & complices suos portas civitatis illius noluisse claudi, sed liberum cuilibet accessum dari; cum tamen plures quam 40. equites, & pleriq; armati cum magna trepidatione civitatis tumultuosè eam ingrederentur. Eundem libellum à Comite & complicibus suis pridie quam offereretur, Domi suæ correctum fuisse, & iisdem postea presentibus, spectantibus, nec contradicentibus Ducissæ Parmæ oblatum esse à conjuratis Nobilibus, paulò plus minus ducentis, & ex eo facto, omnes malos, qui in tota hac provincia sparsi fuissent, tanquam fenestra ad omnem licentiam aperta, res novas tentare cœpisse, & per conspirationes, tumultus, seditionem & rebellionem machinatos. Accurrisse etiam ex eo tempore omnes exules, profugos & seditiosos, ex circumvicinis provinciis, ac mala jam preparata magis magisque promovisse. Eodem etiam die ad Domum Comitissæ de Culenbergh, ubi tum iidem conjurati pransi fuissent, ipsum Comitem cum Principe Orangæ & Comite Hornensi se contulisse, ac eorum dictis factisq; contra Regem applausisse. Præterea eundem Comitem dictos conjuratos sua Domo & mensa sæpè accepisse, & alioqui familiares habuisse. Ex quibus actibus favere conjurationi eorum omnibus apertè visum esse, ac proinde quotidie impudentiam & audaciam eorum magis magisque crevisse. Sed & clarissime postea ipsum Comitem ostendisse conjurationem illam se planè approbare, ejus deniq; se esse socium & protectorem. Nam cum ad S. Trudonem dicti conjurati convenissent, & inter cetera, quæ ibi acta fuissent, universos seditiosos & rebelles, qui in provinciis fuissent, in protectionem conjuratorum receptos, & de pecunia conficienda, & militibus colligendis, contra Regem & Reip. tranquillitatem conclusum fuisse, ac deputatos ex eorum numero duodecim viros, qui in quaque provincia sibi assignata homines ad defectionem ab obedientia Principis sui incitarent: & ubiq; alia præterea multa malorum, quæ postea infecuta, fundamenta jacta fuissent. Eundem Comitem per Backarzelium Consiliarium suum conjuratis ibidem congregatis, suo nomine dici jussisse, se eos in tutelam contra omnes recipere, & cum ipsis in equo (ut verba ejus sonent) moriturum. Idem postea conjuratorum Legatis à S. Trudone Dusslam missis, promissum confirmasse. Cū Valentiarum civitas hostiliter rebellasset, eundem Comitem equitum suorum turmam, quæ stipendiis Regis aleretur, & ad tuendam provinciam illi commissa fuisset, ad expugnandam dictam civitatem mittere noluisse. Juramentum quoq; fidelitatis, quod mandatu Regis Gubernatrix ab eo exegerit, præstare recusasse. Ducissæ Parmensi ipsum Comitem & complices suos sæpè timorem magnum incutere conatos esse, ut vel abiret ex his provinciis, vel consentiret iis, quæ ipsi vellent: adeo ut ipsa multis aliis presentibus, se proditam esse ab iisdem aliquando exclamaverit, idemq; literis ad Regem missis, testificata fuerit, in quibus hoc etiam addiderit, quod quicquid pro servitio Regis & tranquillitate harum provinciarum aggredieretur, ab illis ipsis interversum, atq; adeo ad contrariam partem applicatum fuisse. Eundem Comitem in Flandriam, cujus fuerit Gubernator, à Ducissa missum,

ut seditiosorum insolentiam comprimeret, & imminuentia mala averteret: sed multò deteriora per ejus præsentiam, conniventiam & indulgentiam erga malos secuta fuisse. Nam seditiosos multò audaciores factos, sacrilegia, direptiones, everfiones, incendia & vastationes exercuisse: & contra eos, qui fideles Regi fuissent, multò timidiore redditos, utpote quos deterruerit, ne arma contra seditiosos caperent, & cum auxilium & præsentiam suam requirerent, deseruerit. Et cum per idem tempus Ducissa Magistratibus civitatum omnium & oppidorum scribi jussisset, ut seditiosorum insolentiam coercerent, ipsum Comitem contra scripsisse, quod mandatis suis potius quam mulieris Gubernatricis obtemperare deberent. Postremo probatum, etiam ipsius Comitis confessione, eum cum Principe Orangæ, Comitibus de Horn, & Hochstrat Teuremonde convenisse, & consilium cepisse de milite, conscribendo, & armis capiendis ad profligandum & prohibendum ingredi Præfectum exercitus à Rege missum, & ipsum Comitem quidem dixisse, se omnium primum contra eos equum concensurum, & ex eo tempore 800. equum, usq; in Februarium mentem hujus anni in stipendio per eos retenta fuisse. Et hæc quidem quæ diximus, causæ sententiæ capitalis contra Egmondanum fuere. In Hornensem verò subsequentiæ Eum fidei Regi datæ oblitum, cum Auraico, Egmondano, Hochstratenfi, Ludovico Nassaviensi, Marchione Bergensi, Montignio, Bredenrodio, aliisque quibusdam, ante hæc desiderasse mutacionem Principis, proprio ac naturali Rege dejecto, quò, ut verisimile sit, & eorum actiones demonstrent, ipsi terras, Belgicas occupatas inter se dividerent: utq; fundamenta detestabilis Propositi jacerent, eum, & complices, qui Belgii Primores fuerint, conatos evertere, & exterminare omnes, qui ipsorum conspirationi impedimento esse potuerint, ita, ut inter alia rebus ipsorum expedire vitium sit, expellere Belgio præcipuum consilii Statum Regii, qui optimè ipsorum actiones & machinationes intellexerit. Eum, aliosq; complices conspirasse in ipsius vitam ac bona: utque ad exterminationem ejusdem pervenirent, Hornensem, Auraicum, & Egmondanum scripsisse ad Regem literas, undecimo Martii, anno sexagesimo secundo, dicentes, expedire Regiæ Majestati, commodo publico Belgii, ne ipse ad negotia hujus in posterum admitteretur, & nisi sua Majestas remedium huic rei adhiberet, ruinam terris Belgicis imminere. Ad quas literas sua Majest. 6. Junii an. LXIII. responderit: Quandoquidem particulatim nihil expresserint, in quo malè persona delata se gesserit, placere Regi suæ Majestati, ut unus ex ipsis tribus ad eam veniat, ac crimina ipsius particulatim commemoret: Neque etenim Regiæ suæ Majest. morem esse, ut sine causa quemquam suorum gravet. Cæterum eos hæc noluisse animadvertere, sed proposito instituisse, quo eam singularem atq; illustrem personam gradu atque honore deicerent, in quo semper officia Regi grata præstiterit. Cumq; Hornensis cum Auraico & Egmondano intellexerit, voluntatem Regiam ipsorum intentioni non esse conformem, eos compluribus modis malevolentiam erga dictam personam ostendisse, quo ex Belgio discederet. Eos in opprobrium atq; contempnum ejus curasse fieri, in-

signe rubeum cum capite morionis, quod per Gubernatricem Parmensem ipsis interdictum fuerit. Mox verò ipsos eorumque complices, quò magis odium erga dictam personam proderent, curasse publicè Bruxellis aliisq; in locis circumgestari insigni, plurimis sagittis ornatum. Porro Regiam Majestatem de maximis difficultatibus dictæ personæ illatis, atq; periculis illi structis & conspirationibus contra eam factis, commonefactam, ne fructu operæ fidelis ejus privaretur, jussisse eam in Burgundiam secedere, ita, ut rectè consideratis inventionibus & actionibus Hornensis, aliorumq; ejus complicum, eam magis contra Regem quam dictam personam directè fuerint. Idq; inde ostendi, quòd cum res Belgii, quoad per dictam personam administrarentur, tranquillæ fuerint, statim ea in Burgundiam secedente, per Hornensem ejusq; complices, illius præsentia liberatos, non in meliorem statum reducere, id quod tam prolixè promiserint, sed petitus confusæ ac perturbatæ fuerint. Statim enim post discessum ejus personæ proposuisse, eos consilio Statuum, reserarium concernentes in hoc tractandas, quo ipsi pecunias in manu ac potestate habentes, is ad voluntatem suam uterentur, Rege interim indigente. Eos proposuisse, ut consilium privatum, quod ultra hominum memoriam sustentatum fuisset, abrogaretur, & negotia, quæ ibi tractata fuissent, ad consilium Statuum revocarentur: Id consilium, ut veritas evidenter commonefret, eò retendisse, ut Hornensis, aliorumque complicum ejus, potestas ad auferretur, ac Regia imminuta, ipsi facilius ad finem conspirationis pervenire possent. Hornensem, Auraicum, Egmondanum, Hochstratensem, Marchionem Bergensem, aliosque quosdam, inense Martio anno sexagesimo quinto Bredæ convenisse, inde Hochstratam abiisse, ubi etiam multi Proceres fuerint. In quolibet eorum Conventu, maxime Hochstratæ, quam plurima contra Regem, ejus ordinationes & constitutiones, edicta & placita Car. V. Imperatoris agitata, ita ut Bredenrodio aliq; Nobiles confœderati, Hochstratam venientes, ibi libellum supplicem commoneftrarent, quem postea quinto April. exhibuerint, ex quo mala, ruina, atq; destructio omnibus nota profluxerit, confœderatis tunc & postea declarantibus, quòd Hornensis, Auraici, & Egmondani favore niterentur. Bredenrodium aliosq; Nobiles, qui fœdus fecerint, quòd compromissum dixerint, multa tunc effutisse, per quæ gloriâ Dei violata, & Regiæ Majestatis honos graviter læsus fuerit, nimirum quòd Inquisitio tyrannidem in se contineat, omnem barbariem superantem, quæ sint verba injuriosa, infamia, & non tantum scriptu, sed & cogitatu indigna, in subdito contra suum superiorem, maxime cum Inquisitio instituta à Rege in Belgio non sit nova (ut ad circumveniendum populum confœderati postea sparserint) sed ea, quæ retro actis temporibus observata in Belgio fuerit, ut ejus publicatio ostendat juri communi conformis. Ad hæc dicto compromisso inesse conspirationem & rebellionem contra Regiam suam Majestatem, cum ad ejus observationem confœderati, Duces, Capitaneos & milites ad numerum viginti aut triginta millium aluerint, ut Hornensis & alii dicto mense Martio significarint, se de eo certiores esse red-

Quinto Aprilis, anno M. D. LXVI. Ludovicum Comitem Nassaviensem, Culemburgensem, Bergensem, & Bredenrodium aliosque Nobiles confederatos compromisso subligato, Bruxellas introisse, & libellum supplicem obtulisse Gubernatrici: Quo die libellus exhibitus fuerit & aliquot ante diebus, Hornensem multa Ducissæ, ad hanc terrendam, inculcasse, quod facilius eam ad assentiendum petitioni confederatorum adduceret: Tanta etiam arte Auraicum & Egmondanum collussisse, ut cum Bruxellis in pleno consilio Statuum, de libello supplice & compromisso, sermones in præsentia Gubernatricis fierent, Hornensis & Auraicus dixerint, se ad sua redituros, & quidem Auraicus, se Belgio excessurum: Egmondanus verò remediorum ad turbas sedandas pertinentium investigationem declinans, se valetudinis recuperandæ gratiæ in thermas Aquisgranenses concessurum, licet nullum signum morbi in facie ipsius apparuerit. Omnia verò hæc facta, ut Gubernatricem consilio, auxilio & ope destituerent, quibus eam contra remertatem & conspirationem confederatorum sublevare officii ratione obstricti fuerint. Tantum abuisse, ut vel verbo vel facto ante exhibitum supplicem libellum, Hornensis confederatis restituerit, ut nec die quinto Aprilis consuluerit copias conscribi in Curia Ducissæ & civitate Bruxellensi, magna ac populosa Regiæque Majestati devota, vel in aliis locis, quod facile fieri potuisset, nec ejus sententiæ fuisse, ut portæ civitatis confederatis occluderentur: Sed nec famæ suæ, nec reverentiæ Regiæ Majestati debitæ, nec observantiæ sanctæ Catholicæ fidei, nec edictorum Regiorum ratione habita connivendo declarasse, majorem confederatorum partem sibi vel cognitione vel officiis devinctam, atque permisisse, ut Auraicus & Egmondanus incendium excitarent & confederati, horribili impetu atque furore grassarentur. Utque eò melius suam voluntatem declararet conformem esse confederatorum, die sequenti post libellum exhibitum supplicem, cum voluptate inspexisse Auraicum & Egmondanum, ingredientes Domum Culemburgicam Bruxellis, in quam quidam confederatorum divertissent, ac illic Comiti Ludovico & Bredenrodio convivantibus in mensa assedisse, ac cum ipsis bibisse, quo tempore immodica insolentia ac impudentia vociferatum fuerit, ut Geusii viverent, nimirum confederati, qui se ita vocitarent. Notoria verò juris dispositione crimen læsæ Majestatis committi, non solum factis, sed & dissimulatione, ac cadere in crimen læsæ Majestatis, qui bibat & conversetur cum inimicis aut conspirantibus contra Principem, quales confederatos fuisse manifestum sit. Ulterius, eum die ipso, quo libellus supplex exhibitus fuerit Bruxellis, in domo Auraici diversarum, ubi in mensa Auraici edierat ac biberit, cum comite Ludovico & Bredenrodio, aliisque confederatis, ubi itidem vita Geusii vociferando optata fuerit.

Die Lunæ Trinitatis facto anno 1566, Abbatem S. Bernhardi, nunc fugitivum, & publicè de hæresi accusatum, convivium in claustris Abbatiz Hornensi, Auraico, Egmondano, Hochstrato aliisque Nobilibus adornasse, in eo convivas Geu-

sios poculis, salutasse, atque alta voce ipsis vitam præcatos: Ita ut Hornensis hanc rem toties in sua præsentia repetitam, tolerando, gratamque habendo declararit, se devotum confederatis.

In Conventu Dussensi, qui mense Julio dicto anno 1566. fuerit, convenisse Hornensem, Auraicum, Egmondanum aliosque quam plurimos. Eo tempore & ante, ab ipsis in protectionem atque tutelam receptos confederatos consistoriales & mercatores: hoc ipso verò non solum confederationem approbatam, sed & auctoritatem Regiæ Majestatis violatam ac imminutam, attento quod in protectionem & defensionem recipere Regii juris sit, quod minimè competat, superiorem agnoscentibus, quales omnino fuerint Auraicus, Egmondanus & Hornensis, qui tanto plus in hoc deliquerint, quod securitas publica concessa fuerit conspiratoribus, ac rebellibus suæ Majestatis. Hornensem non commonefecisse neque Regiam Majestatem, neque Ducissæ excellentiam, de hac conspiratione, idè in crimen læsæ Majestatis incidisse. Præter receptionem in tutelam, Hornensem & complices Dusslæ promississe confederatis, nullam ipsis molestiam, neque in præsentia, neque in futurum illaturum iri causam Religionis: verum si quid enorme accideret, id Nobilibus curæ futurum. Hoc ipso Hornensem cum Auraico & Egmondano arrogasse sibi auctoritatem superioris, à quo fluant & deriventur omnes jurisdictiones, ita ne cuiquam vel suprema, vel media, vel inferior jurisdictio competat, sed si quis eam sibi vendicat, crimini læsæ Majestatis subiciatur, atque obnoxius fiat.

Post oblatum libellum supplicem, sub finem Decembris anno 1566. Hornensem cum Auraico, Egmondano, & Hochstraten si Teuremondæ convenisse, & ibi circiter Januariam tractasse de conscribendo milite, & armis capiendis Rege in hæc terras cum armis venturo: de hac verò conspiratione ab Hornensi, nec Regiam Majestatem, nec Excellentiam Ducissæ certiores redditam. Quapropter rursus crimen læsæ Majestatis eum commisisse. Ducissam præmonitam, quod confederati Bruxellas venturi essent, ad exhibendum libellum supplicem, quinque literas Hornensi scripsisse, ac petuisse, ut ad se veniret cum aliis, quos vocasset, ad deliberandum de rebus maximi momenti, concernentibus servitium Regiæ Majestatis, & salutem harum terrarum. Cæterum eum, ut implemet confessus fuerit, recusasse venire, prætendentem, quod constituisset domo minimè exire, quoad responsum acciperet ad literas, quas dixisset, se ad Regem in Hispaniam misisse: Responsum tam alienum ab officio, ut inde nihil aliud, nisi malevolentia ipsius, contra Regem suum superiorem & Principem naturalem colligi potuerit, pro quo omni alacritate & promptitudine, vita ac bona profundenda illi fuerint: Eum Secretario suo ptimo Majan, 1566, scripsisse, quod cum videat, nulli remedio locum esse, & quod sua Majestas in Conventum generalium Statuum consentire nolle, se constituisse Curia discedere, nec amplius vel Regi vel Imperatori servire, ac refrixisse studium suum erga Principem. Eam mensè Septembri Turnaci à fratre cujusdam Concionatoris hæretici recepisse scriptum, conti-

nens in primo articulo, verum & unicum remedium ad occurrendum motibus exortis: Esse con-
 vocationem Statuum generalium, deque eo Ducissam commonefaciendam. Id scriptum tanto-
 pere ei placuisse, ut Tornaci expressè dixerit, quod si Excellentia Ducissæ pergeret denegare Conventum, Proceres suis muneribus renunciaturos: cum tamen res in eo Statu non fuerint, ut congregatio generalium Statuum necessaria esset. Eum complicesque idèò tantoperè Conventum generalem expetiisse, ut Rex ad necessitatem redigeretur, consentiendi negotium Religionis Consilio Statuum componi, iplis, ut verisimile sit, existimantibus, postquam dicti motus serè per universam hanc provinciam pervagati essent, se Status cum populo commoturos, ut in omnibus sequerentur amicos ipsorum ac confederatos: ac ita Vasalli atque subiecti per obliquas machinationes, leges suo Regi imponerent, ac caput membris subicerent: Id quod absurdum, monstrosum, & omnibus Divinis atque humanis legibus contrarium. Cogitasse eum cum Auraco, Egmondano, eorumque adherentibus, se voti compotes futuros, nimirum abolitionis, inquisitionis, placitorum, ac usurpationis eminentiæ & auctoritatis supra Regiam Majestatem. & hæc terras: præcipuè verò unicuique permissam iri, quantum ad negotium Religionis attineret, libertatem vivendi ex arbitrio, nulla lege, vel ratione obstante, id quod confederati falsò libertatem conscientię appellarint.

Penultimo Augusti anno 1566. Hornensem cum commissione Gubernatricis venisse Tornacum, præcedentibus Nobilibus ac mercatoribus aliisque, eo introeunte populum vociferatum, ut Geusii viverent, testificantem hoc ipso, quam opinionem de eo haberet, eum verò nullam significationem præbuisse talem clamorem Deo, æquitati & Regiæ Majestati, commodoque publico repugnantem sibi displicere, nec inquisisse de hisce clamoribus, quamvis id facere potuerit. Similiter dicto penultimo die, Gubernatrice per Legatos Beawoium & Mulbayum & Eplechinum missos, petente, ut Querdus & Villierius tunc temporis Tornaci degentes statim inde discederent, atque Legati, quæ in mandatis haberent, exequerentur: Eum ita indignatum, ut in continenti Magistratum in Curiam convocarit, atque interea Beawoium cum sua turma militari, quæ stipendio Regio aleretur ex arce eduxerit, ut rursus hac ratione declaratis satis, quod noluerit Gubernatricis voluntatem valere contra confederatos, sed ipse iis faveret, eorumque respectu expelleret præsidium, quo facilius ipse & complices perficerent perversas & abominabiles machinationes, quibus & Querdus & Villierius adhererint, cum tamen ipse satis sciverit Villierium novæ Religionis addictum esse.

Primo Septembris anno 1566. eum Magistratui Tornacensi significasse, sibi expressè injunctum à Gubernatrice, ut conciones confederatorum & sectariorum removeret: Verum antequam quicquam constituerit, expetiisse sententiam Magistratus, quid illi re esse videretur: hoc ergo facto eum noluisse Gubernatrici obedire Concionatores expellere volenti, sed ex quodam contem-

ptu & inobedientia fovisse, promovisse, & augmentasse motus, atque conciones continuasse.

Tertio ejusdem mensis Septembris anno 1566. eum prohibuisse Catholicis ac confederatis & sectariis, ne alter alterutri impedimentum in Religionis exercitio inferret, sub pœna confiscationis vite atque bonorum, quo ipso multis diebus Tornaci atque in finitimis locis vigore editi publicati sub sonitu tube, conciones publice habite fuerint: In hoc eum dupliciter peccasse: primo, quod permiserit rem in sua potestate non sitam, & viam aperuerit malignis procedendi ulterius ad suæ conspirationis execrabilem factam, præterquam quod non potuerit mandata promulgare sub pœna confiscationis vite atque bonorum, cum hac reservata sit superiori, aut mandatum ab illo sufficiens habenti, quod Hornensi minime datum fuerit. Hornensem hac in parte tanto magis culpandum, quod ante talem concessionem, plerique de Senatu Tornacensi ei ob oculos posuerint evidentissimas rationes, ut eam prætermitteret, sed cæcū ac ardens desiderium, quo ipse ad has res prosequendas flagrant, omnibus rationibus viam præclusisse. Adhuc sub discessu à Tornaco, ut ipsemet confessus fuerit, ipsum indulgisse, ut quatuor conciones in loca Hulla haberentur. Quamdiu Tornaci manserit, eum permisisse sectariis, ut ex singulis civitatis Domibus tam Catholicis quam aliis collectas corrogarent, ad edificanda tria templa usui sectariorum accommodata; plures etiam Nobiles ab eo rogatos, ut idem facerent, ac ligna pro constructione largirentur: id à se factum, confessum & per hoc testatum, se iniquissima & turpissima sectariis permisisse, collectam lignorum sectariis pro concedenda constructione adificiorum improbatorum, quæ nullaratione excusari queat. Interea temporis eum sæpius Magistratui significasse, ne Iconomachia in Ecclesiis facta, intenderet. Eodem tempore ad preces sectariorum, eum petisse à Mulbayo, ne præsidia reciperentur in arce Tornacensi, ac hoc respondente, sibi obedientiam Ducissæ præstandam, ipsum ira accensum dixisse, fratrem Montignium infortunatum, qui Mulbayum ad eum gradum evexerit. Præterea etiam multos sermones cum Mulbayo contulisse, ad terrorem huic incutiendum, maxime dicto, se viginti millia hominum adducturum, & si machinæ bellica deessent, se non quieturum quoad conficerentur. Eum cum aliis admonuisse Bredendium, ut iret Antverpiam ad offerendum libellum supplicem Gubernatrici, moribus illic durantibus, ut omnia præsidia extraordinaria abrogaret, & unicuique exercitium Religionis liberum relinqueret: si verò id denegaretur, res aliter constituendas præcipue ratione Valentianorum. Hanc commonefactionem fuisse conspirationem contra Regiam Majestatem, nec aliter interpretari posse. Sectarios statim post ejus adventum in urbem Tornacensem desiderio crudelitatis in corpora Catholicorum hic humata atque sepulta exercenda flagrantes, rogasse, ut ipsis in Ecclesia majori Divæ Virginis thesaurum quarere liceret: Id eum licet singularem, nec ejus rei concedendæ facultatem habentem, indulgisse; eos ergo pluribus locis perfoxis inhumanitate plus quam barbarica violasse monumenta morum, maxime cujusdam Episcopi, qui illic ante centum annos Ecclesiæ præfuerit, ut quibus sensus humanitatis insit, ac tam crudele facinus viderint, ad

rint, ad id etiamnum exhorrescant. Ceterum Hornensem non habita ratione humanitatis; nec sepulchrorum, laudasse agilitatem & diligentiam operariorum, in tam facto abominabili, qui tamen nihil aliud invenerint quam thesaurum cadaverum. Flagranti tumultu in dicta civitate Tornacensium sermones habiti fuissent in hospitio Hornensis, quendam Nobilem in Hispania causa Inquisitionis detentum, eum dixisse, suum fratrem Montignium jam pridem illuc ablegatum fuisse, si verò detineretur, sibi eum quasituro quinquaginta hominum millia obligata esse, declarando hoc ipso; ante detentionem fratris, se iturum contra Regem, atq; fratrem ex carcere erepturum: Quae verba tam temeraria fuerint, ut a maligno spiritu profecta fuisse videantur, & ut ob ea in crimen laesa Majestatis inciderit. Eum deputatis quibudam civitatis Tornacensis scire cupientibus, quid ratione concionum & aliarum congregationum gerere deberent, respondisse, ne literis quibuscunq; a Gubernatrice aut aliis missis, quae a se, Auraico, Egmondano, & Hochstratensi, aut altero ipsorum subsignata non essent, obedirent, ac per hoc dissuasisse obedientiam Regi & Gubernatrici debitam, sed arrogasse sibi supremam autoritatem, quae Regia Majestati in Tornacenses competat. Eodem tempore & antea eum compluribus loci ejus incolis significasse, eos vivere posse secundum suae conscientiae tranquillitatem atq; arbitrium, quasi Leges Divinae & humanae mortuae & extinctae fuissent, sed homines ut bruta animantia absq; legibus & ratione vixissent. Accersivisse eum eodem tempore quendam Monachum cordigerum apostatam, nomine Joannem Callesium, dixerit in multorum praesentia, Regis voluntatem esse, ut utriq; Religioni dediti, in pace vivant: exercitium autem Religionis utriusq;, in certis capitibus concessum, hoc adjecto ad apostatam, si compromissum servaret, se eum contra quemlibet defensurum: unde sequi, eum contra officium id permisisse, & ita de novo compromissum approbasse ac securitatis dicta conspirationi promissione in crimen laesa Majestatis incidisse. Quendam Hermannum Martinum eodem tempore captum, quod caput & dux fuerit Iconomachorum, ac qui antea anno millesimo quingentesimo sexagesimo tertio comprehensus ob causam Religionis fuisset, ita ut morte adjudicatus fuerit, carcere dimissum ab eo, quantumvis id ei sufficientissime significatum fuerit, quod potestatem id faciendi minime haberet, ut & in hoc se crimine laesa Majestatis obstrinxerit. Eadem de causa rursus criminis laesa Majestatis reum, quod eodem tempore Tornaci e carcere in libertatem restituerit Guilhelmu Vallengem & Gilbertum Blauvelt Iconomachos ac Ecclesiarum destructores. Reservasse eum sibi poenam cujusdam malefici Horieci, quoad compromissum confederatorum a Gubernatrice ratificaretur, etsi cognitio dimissionis incarcerationum ad Magistratum loci spectet: Et hanc causam fuisse, quod Iconomachi impunitatem delictorum sibi promittentes, ad ulteriora maleficia processerint: Confessum eum, se scripsisse literas, in quibus mentio facta fuerit, duodecim aut quatuordecim millium hominum, qui durantibus motibus extra portam Antverpia convenerint, licet talis congregatio minime facta fuerit: Sed verisimiliter id factum ad terrorem bonis incutiendum, & animandum sceleratos. Eum etiam ita honoris sui atq; officii Regiae suae Majestati debiti oblitum, ut dum flagrante mo-

tu Valentiana rebellio esset, deputatos sectariorum Valentiana commonefecerit, ne se ad Nocarmensem Cambrai, tunc causa sedandorum motuum haerentem, sese conferrent, atq; hoc ipso satis ostendisse, se partium Valentianarum esse, nec expetuisse finem rebellionis, sed ejus progressum ac incrementum: Idq; eum & aliis modis testatum, nam dicto tempore Antoini versantem, Jacobo Geleo, Valentianorum Deputato, dixisse, quod si hi civitatem per tres septimanas adhuc defenderent, id sufficere, hoc innuendo, obsessis auxilia non defutura. Eo ergo Valentianos intellecto, incitados ut portas civitatis occluderent, nec Regia praesidia intromitterent. Plurimis sectariis Valentianis eum requirentibus, quid super transactione libelli supplicis confederatorum Nobilium agere deberent, respondisse: libertatem Religionis generalem esse, ut quisq; in tranquillitate conscientiae viveret, quoad per Status generaliter congregatos aliter statutum fuerit, & ad id publicandum, Tornacum ipsum venisse. Et haec ferenda in Hornensem capitalis sententia fuere.

Decimo Junii Jacobus Elector Trevirensis, cum in profecto Pentecostes complures machinas bellicas majores atque minores ex arce sua Ermbreitstein in cellam Palatinam: dimidio miliari ab urbe Trevirensi sitam, per Mosellam transvehitur curasset: Trevirensibus vaccas, oves, capros, aliaque pecora in agris pascuntia, per suos egregie armatos, eripit, quosdam civium in campis comprehensos eodem abducens, ac mox per Antonium ab Eltz Ducem equitum, quos Rheingravius pro Rege in Galliam duxisset, ejusque equitatum, Trevirenses, nihil tale metuentes, ex improvviso circumcingit, iisque omnem comitatum intercludit: Deinde subditorum aliquot millibus ad obsidionem urbis praeproperè evocatis, atque militum cohortibus aliquot conscriptis, Treverim obsidet, ac duodecimo Junii fontes aquam civitati suggerentes, effossionibus alio derivat. Causa obsidionis erat; Quod oppidani non solum Jacobi Archiepiscopi, sed & ejus antecessoris Joannis de Layen jurisdictioni, in civitate Trevirensi, multas variasq; turbationes minime Archiepiscopis ferendas, intulisse censerentur. His, civitatem sibi immediate subjectam esse, ac proinde ab absoluta & omnimoda jurisdictione, dependentia, inter hac juramentum subjectionis, collectarum impositionem, Senatorum civitatis constitutionem, custodiam clavium civitatis, executionem sententiarum, causarum criminalium, & iis connexarum dijudicationem, competere affirmantibus: Oppidani verò omnia hac, similiaq;, consuetudine vel praescriptione per possessionem, vel quasi temporis, cujus initii memoria non extet, sibi vendicantibus, ac Archiepiscopo limitato modo se subiectos contententibus. Cum itaque Archiepiscopi interclusionem comitatus, & sequestrationem bonorum civium, in diocesi Trevirensi sitorum, similibusque viis nihil efficere potuissent, tandem Jacobus Elector, quo oppidanos ad obedientiam compelleret, statuit, eos armis subigere: Ideoque opera agnati Antonii aliorumque usus, civitatem hoc die, ut diximus, obsidione cingit. Etsi oppidani mandata, de obsidione solvenda, in Camera Imperiali impetrassent, eaque dicto Elzio insinuata fuissent; tamen obsidio sine intermissione, usque ad nonum Augusti continuata fuit.

Junii die undecimo Henricus Dux Brunsvicensis & Lunaburgensis intra septimam & octavam horam vespertinam, in praesentia multorum Nobilitate atque Virtute praestantissimorum Virorum, nimirum Georgii ab Hollen, Dietrichi à Quitzaw, Adriani à Steinberg, Christophori de Streithorst, Burchardi de Steinberg, Doctoris Casparis Nevii, & Georgii Frederici, aliorumque in arce sua Wolfenbyto, post varios vitae labores placidè in Christo obdormit: Princeps bellicus, consilio pollens, ac rerum experientia clarus, variisque utriusque fortunæ casibus agitur. In adolescentia siquidem Patri Henrico adversus Frisios, unà cum Duce Saxoniae Georgio aliisque Principibus gravissimum bellum gerenti, atque ad arcem Lihurtum pila bombardæ, anno 1514. vicesimo tertio Junii, in profesto Joannis Baptistæ concidenti adfuit, sub eoque prima militiæ tyrocinia deposuit. Deinde post mortem Maximiliani Imperatoris, bello inter Joannem Episcopum Hildensheimensem & Ericum Brunsvicensem Henrici agnati suppetias implorantem exorto, ei una cum fratre Guilielmo non contemnendis copiis auxilio venit: fratreque Guilielmo in prælio ad Soltraviam oppidulum Ducatus Lunaburgensis, unà cum Erico agnato ab adversariis capto, atque hoc Cellas Saxonum, illo Hildensheimium abducto, fratrem captivum cum agnato vi liberare constituit. Caterum Alberto Moguntino, Friderico Saxone, & Joachimo Brandenburgico, Electoribus intercedentibus, ad præcavendam majorem sanguinis effusionem ab instituto destitit. Mox vero cum Episcopus Hildensheimensis à Carolo V. Imperatore tanquam violator pacis publicæ declaratus atque proscriptus, in contumacia, maximo sententiæ Cæsareæ contemptu, persisteret, Henricus unà cum Erico agnato jam solutione 12000. aureorum, triumque Castellorum traditione liberato, ipsum in ejusmodi angustias redegit, ut præcipuis plerisque oppidis & arcibus dioceseos occupatis, ac Nobilibus sese Brunsvicensium Ducibus deditibus, ex Episcopatu profugere cogeretur, sola urbe Hildensheimensi, & arce Peina longè munitissima, ita se contra Brunsvicenses defendentibus, ut obsidio earum tentata, re infecta ipsis dimittenda atque solvenda fuerit. Postea rusticis per totam ferè Germaniam tumultuantibus, ad furorem Thuringicorum, quos Thomas Müntzerus, novo quodam doctrinæ genere ad se ex agris perduxerat, reprimendum, cum Saxoniae Principibus Joanne Electore, ejusque patruale Georgio, & Hassiæ Landgravio Philippo insurrexit, ac non solum fidelem operam in rusticis profligandis, sed & Müntzerò in viam pietatis reducendo, navavit. Cum etenim is extremo supplicio afficiendus, admodum perturbato atque dejecto animo esset, neque fidei suæ rationem explicare posset, ut in eo temporis articulo fieri solet, ipsius confirmandi causa, Henricus voce illi præiit. Cæsis verò rusticis Duderstadium & Heiligenstadium oppida, eò quod rusticis favissent, septingentis equitibus & septem signis peditum occupavit, civium unoquoque sex aureis multato. Altero post anno, nimirum 27. Carolo V. Imp. contra Lotrechum Regis Galliarum Francisci Ducem, Venetos, ac Sfortiam Mediolanensem, acre bellum gerente, suarumque

partium fortuna nutante, ita ut novis copiarum viribus confirmanda esset, is Henricum ætate florentem & bellicæ avidum laudis, oblati stipendiis, propositisque uberioribus præmiis, è media Germania Saxonumque finibus in Italiam evocavit. Hic ergo parvo temporis spatio validissimis peditum legionibus duabus, Ductore Marco Sittichio, ac instructissimis equitibus mille, qui ferè omnes cataphracti essent, coactis, per Tridentinas alpes iusto tormentorum apparatu profectus, ac Brixianum & Bergomatem agros effuse populatus, & sevis etiam incendiis bellum gerens ab Antonio de Laya Cæsariano Duce ad Laudem Pompejam, quæ prima omnium eo bello à Cæsare ad Sfortiam defecisset, oppugnandam deducitur. Verum Sfortianis crebra glandium procella appropinquantes & tubeantes perfundentibus, occisisque aliquot signiferis, eos, qui intrare per ruinas ausi fuerant, cruento impetu in fossam desubstantibus, Henricus, qui Lavam iniquissimo loco pugnam civisse animadverteret, & se eo consilio in Italiam venisse recordaretur, ut ad ferendam obsessis opem Neapolim contenderet, circa Mediolanum æstivare, novæque belli ratione Cæsari operam præstare cogitavit, quod eadem à Mediolanensibus, quæ Antonius imperare atque exigere consuecisset gratuita alimenta atque stipendia, se consecuturum consideret. Id autem Laya veritus, nec collegam præpotentem sibi asciscere volens, Italica simulatione Henrico ejusmodi artibus minimè assueto, facile persuasit, ut id consilium abjiceret, & in Germaniam redeundum arbitraretur, maximè pestilentis morbi lue (qua tertiam ferè mortalium partem in Italia absumptam ferebatur) in legionibus Germanicis atrocissimè sæviante, & passim annona deficiente: denique Antonio itinera, quibus Neapolis petenda erat, hinc à Florentinis, illinc à Ferrariensibus, ita obsessa referente, ut tuto isthuc proficisci non posse censeretur. Itaque perversis Antonii consiliis deceptus, atque ab instituto petendæ Neapolis retractus, per Rhæticas alpes, Larium lacum & Grisonum fines in Germaniam rediit, magna parte bellici apparatus, quem attulerat, relicta: & equis parvo pretio divenditis, quod plerique eorum prægrandium & gravium attritis ungulis, intumescentibusque talis, debilitati claudicarent: nonnulli verò ob viæ asperitatem, laborisque diuturnitatem penitus conciderent, ita ut ferè omnibus equitibus, quibus longo tempore instructiores nisi non fuerant, amissis: vix sedecim salvos secum reducerit. Reversus ergo domum aliquandiu in pace & otio vixit, quoad viribus recollectis, in gravissimas ac perniciosissimas non solum ipsi, sed & toti Germaniæ contentiones, cum civitatibus Goslaria & Brunsvico incidit. Nam dum eas fœderis Schmalcaldici socias gravissimè affligeret, neque ab instituto, Cæsaris mandatis, quæ socii Principes à Carolo V. impetrarant, abduci posset: Sed fretus potentia fœderis Norici atque quorundam consiliis incitatus, in Electore Saxoniarum Joanne Friderico, & Philippo Landgravio Hassiæ deformandis, nullum ferè genus contumeliæ prætermitteret, res tandem eò devenit, ut Saxoniarum Elector, & Landgravius Hassiæ angustis, & gravissima persecutione sociorum commoti atque, injuriis sibi illatis irritati ipsi bellum inferrent,

inferrent, cujus exitus is fuit: Ut Henricus anno 1542. Ducatu toto exutus, hinc inde cum filiis Heroicæ indolis non solum oberrare, variorumque auxilia implorare, sed & dum Ducatum amissum pecuniis Regis Galliarum Francisci adjutus, post occupatam Hadeliam recuperare studer, Landgravio copias confederatorum ducenti anno 45. Oct. die 21. cū Carolo Victore filio natu maximo captivum se dedere coactus fuerit. Deductus itaq; una cum filio Carolo Castellæ in Hassiam, atq; custodiis adhibitis asservatus. Biblia diligentissime perlegit, ac captivitate animo excelsio tulit, ita ut eam minimè diuturnam futuram sæpius præfagiret: nec sua spe decidit. Nam cum Imp. Carolo anno proximo nimirum 46. bellum Schmalcaldicis inferentia fortuna arrisisset, ut capto ad Albim Joanne Eridero Electore Saxoniarum, Philippus Landgravius persuasus à Mauricio genero & Electore Brandenburgico Joachimo, ut Cæsari supplicem fieret, à Landgravio liberatus captivitatis ejus à nemine mortalium speratæ, cum filiis Carolo atq; Philippo spectator extitit. Restitutus itaq; in Ducatum à Schmalcaldici fœderis locis derelictum, munitiones partim dirutas, partim collapsas, reficere, & quasi tabulas naufragio dispersas, colligere, ac Ducatum lacerum in unum corpus redigere cœpit. Ceterum antequam institutum perficeret, quorundam intempestivis consiliis (quæ semper Principibus nocuere, & perpetuo quoad ea sequuntur, incommodabunt) inductus: odiq; contra Brunsvicensem civitatem concepti, anno 1550. rursus contra eam ejusq; pagos manifestum bellum suscepit, agris Brunsvicensium devastatis civitatem frustra obsedit. Nam illa Nobilibus, quorum Henricus quamplurimos ob varias causas bonis privarat, in civitatem longe munitissimam populosissimamq; receptis, non tantum obsidionem nihili fecit, sed & crebris eruptionibus in castra obsidentis factis multum ei damni intulit, ut interventu quorundam Cæsar commotus, utrisq; mandaret, ut ab armis discederent, & apud se causam dicerent. Vix vero hoc bello liberat, rursus alii involvitur. Nam Magdeburgicis à Georgio Megalopolensi Duce (qui in castris ejus militans, copias utrinq; dimissas, in agrum Magdeburgicum longè diutissimum cleri exulantis pollicitationibus deduxerat) vicissim secundo Septembris cæsis, & re bene gesta, vicinis Principibus jussu Cæsaris ad civitatis obsidionem se comparantibus, Henricus quoq; sua ipsi consociavit auxilia & Mauricio Electori Saxoniarum ad dissipandas copias in agro Verdensi apud vicinas civitates à Volrado Mansfeldico, & à Joan. Hedecco conscriptas, proficicenti adfuit. Soluta autem anno post Magdeburgensi obsidione, ac Alberto Marchione, una cum aliis quibusdam Principibus Regi Galliarum militante, Henricus iterum Ducatus amittendi discrimen maximum subiit. Nam Volradus Mansfeldicus, qui auspiciis Alberti copias conscripserat, adjutus aliquot Nobilibus ab Henrico ejectis, Ducatum ejus invalit, & plerasq; arces, agris finitimis igni ferroq; devastatis occupavit, Henricumq; in tantas angustias redegit, ut is ad Cæsarem tū Metum obsidentem confugerit, deq; sua fortuna conquestus, opem ejus alieno tempore imploravit. Non tamen hujus

fortunæ iniquitate animum abiecit, sed Volrado Mansfeldico debita stipendia copias solvere nequeunte, ipsi maxima earum parte ad se traducta, bellum Monasteriensi & Mindenensi Episcopis, ac Erico agnato, à quibus superioribus annis offensus fuisset, per Philippum Magnum filium militaris indolis Principem intulit, & ab iis vi pecuniæ per magna extorta, eum Episcopis Franconicis & Norimbergensibus contra Albertum Marchionem, ipsorum fines, incendiis ac direptionibus, Schwinfurto Imperii oppido occupato præsidioque munito depopulantem subsidio misit. Belli vero intestini gravissimi periculo imminente, inter Electorem Saxoniarum Mauritium, qui Cæsaris mandato Episcopis & Norimbergensibus opem promississet, & Marchionem Albertum ejusque socios, Henricus sui muniendi causa commodissimo tempore fœdus cum Mauricio iniit. Nam non longè post, Albertus relicto Schwinfurto, & aliis in locis præsidio, cum passim extorsisset pecuniam, & octoginta sex è Norimbergica ditione simul & Bambergæ secum abductis captivis obsidibus, in Saxoniam tanta celeritate contendit, atque in eam belli molem transtulit adjutus ab Erico & Nobilitate Brunsvicensi bellicosissima, ut copias, quas & Mauritius in Franconiam miserat, & Philippus Henrici filius eò duxerat, frustra tentato Schwinfurto, Saxonia repetenda, eaque sanguine ipsarum effuso defendenda fuerit. Vix etenim iis domum reversis, atque ex itinere per aliquot dies relictis, Julii die nona tam acre prælium commissum est, ut in eo Henricus duos filios, Carolum Victorem, ac Philippum Magnum Heroicæ indolis Principes fortiter pugnantes, amiserit: Mauritius vero Elector tormento manuario trajectus ad illa à multa dimicatione Victor biduo post vitam finierit, in pugna desideratis 250. Nobilibus, & aliquot Comitibus non exigui nominis. Etsi vero Alberti viribus in hoc prælio admodum debilitatis, Henrico domi pacis spes affulgere visa sit, tamen ipso ob cladem acceptam minimè animum abiciente, sed facile dictitante, loco carri eversi, currum erigendum esse, ac Nobilitatis Brunsvicensis opera copias equestres in munitissima civitate Brunsvicensi restaurante, Henrico etiam pro se pecuniam Episcopis & Norimbergensibus subministrantibus, copiæ conducendæ fuere, quas Alberti conatibus opponeret. Iis ergo usque ad mensis Septembris diem 10. retentis cum nummi tardius adferrentur, maximo in discrimine res fuit. Nam Albertus cognito militem, moram hanc impatientissimè ferre, nec usq; adeo ad militiam Episcoporum propensum esse, ad defectionem illum sollicitavit, in Marchionis castra haud dubiè concessurum, ni peropportunè in ipso articulo, cum æstus ille atque fremitus jam propè exundaret, decima videlicet Septembris die remedium allatum fuisset. Quare cum Albertus solutionis ignarus, postridie qui 12. Septembris dies erat, equestres suas copias Brunsvico eduxisset, manum cum Henrico confecturus: hic, qui ad viginti peditum signa haberet (Marchione ne uno quidem instructo, sed virtute Nobilitatis Brunsvicensis, cujus Dux erat Nicolaus Berner inter equites celebratissimus) illi viriliter totis viribus occurrit,

eumq; multis equitum cum Bernero occisis, in civitatem compulit, Berneriq; hostis sui jurati; (fide atq; Virtute eis laudata) cadaver repertum in Monasterio à Wolffenbyto ad milliare distito honorificè sepeliit: erga devictum humanitate, quam sævitia uti, gloriosius Principi esse, existimans. Marchione verò mox Brunsvico per Thuringiam in Voithlandiam contendente: & occupatum ab Henrico Plavio Hofium oppidum recipiente, præsidariis id incautiùs asservantibus, trucidatis, Henricus, qui Alberti vires amplius minimè metueret, & eum à civitate Brunsvicensi receptum adjutumq; ægerimè ferret, illam se de ea ulturus obsedit. Verùm cum copiarum stipendiis Episcoporum & Norimbergensium, ut diximus, alerentur: hi reditu Alberti in ditionem propriam, multis præsidiiis munitam, cognito, Henricum cum ipsis in Franconia sibi præsto esse, renunciarunt. Relicta ergo obsidione Brunsvicensi, is rectà eò contendit, ac in transitu Mansfeldicis, qui ejus Ducatum gravissimè afflixerant, ad intercessionem Augusti Electoris tunc admissi veniam dedit, & Joannis Friderici, qui cum eo nondum in gratiam rediisset, Cancellarii Minquicii oratione mitigatus, parte multatæ, quam admodum magnam postulasset, accepta sine maleficio, per Thuringiam ad Liechtenfelsum oppidum ditionis Bambergicæ (in quo tenerentur inclusi milites Alberti ad novem signapeditum) transit, idque antea à Plavio sociorumque auxiliis obsessum, majoribusque tormentis, quæ Norimberga venissent, concussum, die 10. Novembr. capit, ac re ibi perfecta, inde cum sociis Colembachum petiit, Alberti ditionis oppidum. Civibus verò eo incenso in arcem, præcipuum Alberti propugnaculum, magnoque præsidio munitum, cum bonis confugientibus, Henricus ad Blasseburgi oppugnationem Henrico Plavio relicto, 6. die Decembr. cum suis copiis contendit Schwinfurtum, quod oppidum in ripa Mæni positum, Albertus valido præsidio tenebat. Verùm cum quicquid esset alimoniarum vicinis in locis, Albertus in oppidum invexisset, & post omnia circum ædificia incendiasset, ut obsidendi eò anni tempore facultatem hosti adimeret, simulque eruptione facta dimicasset, Henricus nonnullis desideratis, per agrum Joan. Friderici profectus, non magno cum comitatu, maxima copiarum parte in Franconia relicta, domum rediit, ac dum res per socios, suasque copias ad Schwinfurtum ita administraretur, ut Schwinfurto capto, Albertus profligaretur, ipse per inferiorem Saxoniam, plerosque tam Principes quam civitates, & ex Nobilitate complures, partim ob id, quod ex fœderis Schmalkaldici formula Saxonem & Landgravium in se pellendo juvissent, partim Marchioni favissent, pecuniam poposcit, & imperata facere cœgit Joannem Albertum Mechelburgicum, Franciscum inferioris Saxoniarum Ducem, Lunæburgenses, Anhaltinos, Mansfeldicos, aliosque. Nec in superiori Germania ad Schwinfurtum re feliciter succedente, vindictæ sumendæ occasione defuit: Rotenburgo oppido Imperii, aliisque, atque inter hos Hennebergicis Comitibus severè, ob easdem causas multatis. Ultione itaque de adversariis sumpta, gazaque ex tota Germania Wolffenbytum convecta, cum multis annis conjuge priore

Maria Württembergica amissa, cælebs vixisset, Sophiam Sigismundi Regis Poloniæ sororem anno 56. mense Febuario duxit, cumque ea in summa concordia conjugalem vitam degit. Anno verò deinceps 57. bello inter Henricum Galliarum & Philippum Hispaniarum Reges ardente, cum Christophorus Wispergius copias equestres atque pedestres Romersloji in finibus Ducatus Lunæburgensis, & dioceseos Bremensis, cœgisset, quibus post subactos Würltenses inobedientes rusticos Archiepisc. Bremensis Christophori, Galliarum Regi militaturus præficeretur, Henricus tanquam Saxonici circuli Dux, unà cum agnato Erico ad illas dissipandas contendit, ac Wisbergii ad octo milliaria à castris suis copias dimittentis conatum repressit. His itaque tantisque rebus confectis, cum pro sua prudentia intelligeret, in viris Principibus tam legum atque justitiæ studium, pacisque artes, quam armorum scientiam desiderari, animum ad Politicæ & Oeconomiarum emendationem convertit: atque judicia superioribus bellis & mutatione gubernationis, cum magno subditorum damno collapsa, communicato cum doctissimis J.Ctis consilio restauravit, atq; ad eam formam redegit, quam omnibus Jurisperitis probari constat. Rei quoque familiaris (cujus negligentia plerorumq; Principum facultates imminuuntur, & æraria inutilibus expensis exhauriuntur) administrandæ rationes hujusmodi iniit, ut res ad alimoniam & sustentationem suorum necessarias ex re pecuniaria plena manu conficeret, aliis proventibus atque redditibus ad necessarios usus reservatis. Ac etsi natura quasi ad bellum factus esse videretur, tamen ejus incommoda ac mala expertus, postea pacem cum vicinis, depositis simulatibus, diligentissimè coluit, & recôciliatus his, à quibus offensus fuerat, publicæ tranquillitatis magis quam privatæ injuriarum rationem habuit, ac si quæ inter Principes dissidia exoriri cognovisset, ea interventu amicorum potius quam armis dirimi studuit. Testatur id est, bello inter Fridericum Daniæ & Ericum Sueciæ Reges moto: quod cum perniciosissimum non saltem ipsis, sed & finitimis futurum perspiceret, ut id componeretur summo opere annisus est. Atque ut hoc studio vicinorum Principum favorem & amicitiam sibi devinxit: sic non tantum commodis subditorum assiduis bellis ac devastationibus exhaustorum, sed & rebus propriis optimè consuluit: Nam interea & Wolffenbytum propugnaculis aliisque rebus necessariis ita muniit, ut vix ulla arx aut civitas in tota Germania firmior, rerumque omnium apparatu instructior inveniat. Ne quid interim dicatur de thesauro, quem omnium maximum ab ipso tempore pacis collectum fertur. Cum itaque post innumeros belli labores, eventusque varios, autoritate & felicitate florens, aliquot annos vixisset, tandem senio confectus, præter opinionem suam in lecto placidè die, quo diximus, vitam finiit, cum sæpius aut in acie, aut in memorabili quopiam conflictu se mori exoptasset. Cadaver ejus tumba reconditum, atque asservatum sepulturæ traditum est 12. Julii, loco quo ante annos 15. ipse duos filios Carolum & Philippum humarat: funus ei faciente Illustriss. Principe Julio filio magnificentia, amplitudine, Religione, & pietate insigni, mirifico cum applausu popu-

su populi ac piorum omnium, ut ejus descriptio publicè edita attestatur. Natus fuit Patre Henrico seniore, quem ad Lihurtum occubuisse diximus, & matre Margarita, filia Erici Ducis Pomeraniæ, sorore Bugislai. Uxores legitimas habuit duas, priorem Mariam Henrici Würtembergici Ducis & Mompelgardici Comitis filiam, sororem Udalrici Ducis: ex qua filios sustulit Carolum Victorem & Philippum Magnum, quos ambos in conflictu inter Mauritium Electorem & Albertum Brandenburgicum propè Sivershusium commisso interiisse meminimus, & Julium: Filias Catharinam Elocatam Joanni Marchioni Brandenburgico, Margaretam & Claram, quarum altera nuptui tradita est Philippo Duci Brunsvicensi & Lunæburgensi, Philippi senioris & Catharinæ Comitissæ Mansfeldicæ filio, altera Henrico Duci Münsterbergensi: Secundam verò duxit Sophiam Sigismundi Regis Poloniæ & Bonæ Mediolanensis filiam, ex qua liberos nullos suscepit. Obiit grandævus, & quidem Alberti Borussiaci, quem superius mense Martio è vita decessisse diximus, còrtaneus: ita ut hoc anno duo inter Principes Germaniæ omnium ætate maximi consilio & bellica laude illustres, extremo vitæ die confecto, non longo temporis spatio intercedente, æterna gaudia migrarint. Sepulturam ejus mutatio Religionis comitata est. Petro Abbate in monte propè Magdeburgum Evangelicæ Religionis Professore concionem funebrem habente. Ac mox Illustris Princeps Julius exemplum Josæ imitatus, abrogatis cultibus Papisticis Evangelii doctrinam, quam jam diu antè Patre invito amplexus fuerat, in tota ditione spargi, atque Ecclesiæ juxta normam confessionis Augustanæ reformationi curavit: convocatis ad hoc doctissimis Theologis, inter hos Jacobo Andrea Præposito & Cancellario Tubingensi, atque Doctore Martino Chemnitio Superintend. Brunsvicensi. **CHRISTUS JESUS** conservator atq; defensor Ecclesiæ suæ, Julium in suo proposito confirmet, ac Henricum fructus sanguinis sui, pro redemptione humani generis effusi, participem reddat, eique delicta benignè condonet. Epitaphiis variis memoria ejus ornata fuit, quorum alterum viventi disticho, alterum verò defuncto octasticho scriptum, subicere libet:

*Quam mihi dum vixi requiem fortuna negavit,
Hac ego nunc saltem post mea fata fruor.*

Aliud:

*Hic Dux Henricus prope corpora clara duorum
Natorum, Mavors quos truculente necas,
Conditur, ac lætus cœlesti pace quiescit:
Ridet & arumnas impie munde tuas.
Quæ mala non vidit, quos non tulit ipse labores
Aurata chlamydis non minus atq; toga?
Tertium at, patriæ spes unica stirpis, Julius
(Humanos casus aspice) regna tenet.*

Circiter hoc idem tempus Ludovicus Nassaviensis, post victoriam contra Hispanos habitam, exercitu in duas partes diviso, Groningam Egliæ civitatem in duobus locis obsidet, non citra

multorum admirationem, quod munitione bellica destitueretur, & civitatem natura, & arte munitissimam, comœtuque instructissimam Carolus Comes Megensis, cum octo signis Germanorum, & mille Hispanis: Curtiusque Martinengus cum trecentis equitibus tenerent hisque læpius eruptiones facientibus, ac cum obsidentibus levia prælia committentibus, 22. Junii die, cum obsidentes aggeris, quem obfessi supra fossas quasdam pro equitatu transmittendo jacerent, constructionem impedire molirentur, tanto ardore velitatione committitur, ut circiter ducenti ex Nassaviensibus occumberent, toridemque vulnerarentur, ac ex Albanicis non pauci caderent: Martinengo periclitante, dum equus in limo hareret, ne in hostium potestatem veniret.

Vigesimo nono Junii circiter meridiem Mantuæ, quod est Sabaudia oppidum duodecim miliaribus Italicis Lugduno distans, tam horribilis turbo, ex improvise oritur, ut omnia adium tecta cum caminis avulsa abduceret, tantoque impetu fundamenta concuteret, ut incolæ omnes in loca subterranea confugientes, extremum diem instare arbitrarentur, in aëre crassissimæ arbores volutantes conspicerentur, multi quoque homines ac pueri, quod maxime miserandum erat, tempestate venti in aëre abrepti, nunquam postea rursus vis fuerint. Duravit is turbo ad quartam horæ partem, eo cessante, plures quàm ducentæ arbores nuceæ stirpitibus evulsæ, inventæ fuere.

Sexto Julii die Joannes Oporinus, Typographus & Civis Basiliensis, Vir eruditione, pietate, integritate ac humanitate præstans, ob merita præclara in re literaria ornanda & amplificanda, Doctis viris juvandis omnium bonorum celebratione dignissimus: cum post immensos in re typographica, labores superatos, per dies viginti ex catharro & cephalægia decubisset, Basileæ circa horam nonam antemeridianam ex hac vita miseriarum plena sexagenario major, placidè discedit, ea patientia, quæ vitæ ante actæ consentanea, innocentiam, pietatem erga Deum ac sensum futuræ beatitudinis testaretur. Elatus est humeris Academicæ, comitatu omnium Ordinum honorificentissimo, sepultus in summo templo in societate Clarissimorum virorum, Simonis Grynæi, Oecolampadii, Münsteri & aliorum, qui vivacibus ingenii monumentis nominis sibi perpetuitatem peperunt. Concionem funebrem de ipso habuit, Reverendus Vir D. Simon Sultzerus Theologus ac Concionator doctissimus memoriamque ejus Viri docti omnium ferè Nationum eulogiis suis lectu dignissimis prosecuti fuere: ex quibus Georgii Fabricii, breve quidem, sed perelegans, in optimi viri memoriam ascribere libet:

*Immortale decus tibi donat Oporine virtus
Famaq; stellifero, quæ volat alta, polo:
Nam per te Latij libri Grajiq; leguntur,
Doctrinaq; nova laude revixit honor.
Clauderis exigua, magno sub nomine, terra,
Sed claudis tumulo, gloria tanta nequit.
Nam quot habent apices, tuæ quot monumeta figuras,
Tot meritis par est, reddere grata tuis.*

Decimo

Decimo quarto Julii Albanus, qui Ludovici Nassaviensis arma per Frisiam circumferentis grassationes retundere, ac Hispanicarum cohortium stragem ulcisci statuisset, de captivis in Belgio supplicio sumpto, & præsidis Hispanicis undique evocatis, machinisque bellicis Mechlinia navigio Groningam traductis, cum præfidiariis Groningensibus sese conjungit, ac hostes, qui nocte insequenti sarcinis præmissis, pontibusque ruptis, Embdam contendissent, (quo ab Embdensibus tanto facilius comiteatu rebusque necessariis sublevarentur) infectatus, eorum mille interficit, ne ab insequendo desistens, sed Amisum vicesimo primo Julii, circiter horam octavam transiens initio mille ac quingentis sclopeteriis, Nassaviensis pedites à pontium transitu hostem arcituros fugat, ac mox ad castra Nassaviensis prope Lemingam ad Amisum locata, contendit. Peditatus ergo Nassaviensis Albanicos adventantes conspiciens, intempestivo tempore, cum res arinis gerenda esset, barbaro clamore pecuniam efflagitat, pugnamque detrectat, quasi non nisi pecunia habita, honestis viris pro Religione & patria vitæ pericula subeunda essent. Hoc ergo Albanus animadverso, circa horam decimam antemeridianam, mox in castra Nassaviensis irrumpit, ac statione relicta fugientes, ad quatuor milliaria infectatur, eorumque aliquot millibus in fuga cæsis, merita stipendia persolvit, ac Comite Ludovico Amisum trajiciente, captoque Legato ejus, Henrico de Sigen, signis ejus militaribus viginti, ac sedecim bellicis machinis potitur. Numerum cæsorum quidam septem millium fuisse scribere, sed minorem extitisse, stragemque exaggeratam constat, cum vix universus exercitus, ex quo quamplurimi evasere, eum numerum conscenderit. Periēre verò exulum Nobilium non pauci, quorum pecunia & ipsa Albano prædæ cecidit. Hochstratenis, qui in castris quoque fuerat, bi duo ante conflictum abierat: Justus verò Comes Schaumburgicus, peditatus avaritia conspecta, statim initio pugnae evasit. Hac ergo victoria obtenta, Albanus vicesimo octavo totius rei gestæ seriem Joanni Episcopo Monasteriensi, ac circuli Westphalici Duci, literis Groningæ datis significat: de Ludovico Nassaviensi, qui pacem aversetur, ac Cæsarea mandata contemnat, gravissime conquerens, seque purgans, quod cum exercitu Comitatum Embdensis Imperii Statum, ac Westphalici circuli membrum invaserit, omnem facti culpam in Comites Embdenses transferens, qui contra Imperii Constitutiones, Nassaviensem comiteatu sublevarint, receptatione hostium Regis Hispaniarum, hostes ejusdem se declararint, ac in arcem Nartthiam non solum pecora abacta à Nassaviensibus receptarint, sed & pugna durante, ex navibus, Hispanicas copias tormentis bellicis infestarent.

Pridie ejus diei nimirum vicesimo Julii, Guilhelmus Auracus, qui fratre Ludovico in Frisia bellum gerente, in Germania copiis contra Albanum conficribendis occuparetur, scripto lingua Germanica publicè edito, suscepti belli causas exponit, cujus tenorem breviter commemorari à nostro instituto minimè alienum erit. Initio ita-

que breviter pro more præfatus, de innocentia sua omnibus notorium atque manifestum dicit: Cum res cōdeducta fuerit, ut non obstante suo aliorumq. Aurei Velleris Equitum consilio, ex optimo propensissimoq. animo profecto, ad evitandas miseriae presentes atque futuras, Inquisitio atque mandatorum executio in Belgium præterito tempore introducta atque instituta, atque inde factum fuerit, ut per aliquot annos Inquisitores, contra multos homines, confiscatione bonorum, quæstionibus, torturis, igne, aqua, laqueo, exiliis, aliisq. modis processerint. Eam persecutionem hoc tempore non mitigatam, sed & post Albani adventum in Belgium indies magis auctam esse. Silentio præteritis facinoribus, quæ à milite Albano indies perpetrentur, viro bono conspectu gravia atque molesta. Cumq. Albani ejusq. factionis actiones, contradiis, obligationibus, conventionibus & promissionibus, inter Regiam Majestatem & provincias Germaniæ inferioris initio, subscriptis, ac sigillatis, juramento Regio contraria sint: Satis inde atque manifestè demonstrari, Albanum, mandato sibi à Regia Majestate concessa, variis in rebus abuti. Et posteaquam liber aditus ad Regiam Majestatem auxilio adversariorum septus ac interclusus sit, tam intolerabiles actiones nullis aliis viis ac rationibus, nisi legitima atque à jure approbata defensione coerceri, reprimi atque repelli posse. Et si enim ante hac Ducissa Parmensis tunc temporis Belgii Gubernatrix, conciones Evangelicas, quo extrema pericula atque incommoda eo tempore Belgio imminencia averterentur, permiserit, cum ea pollicitatione nullum periculum his, qui conciones audissent, vel audituri essent, metuumdum esse: Id quod & ipse iussu dictæ Gubernatricis, hinc inde per suæ gubernationis fines publicavit, cum obligatione erga subditos, id inviolabiliter ipsis servatum iri. Eo tamen non attento, Albanum ejusque adherentes, primo aliquot Vasallos Regiæ suæ Majestatis, in exilium pepulisse: ac mox ad confiscationem bonorum ipsorum processisse, multosq. etiam viâ privasse. Ac etsi ipse toto tempore gubernationis sibi commissa, imò ab adolescentia nihil antiquius habuerit, quam ut Regiæ suæ Majestatis amplitudo, auctoritas, potentia, ac vires indies propagarentur, & adangerentur, ejus terra ac provinciæ in pace, tranquillitate, ac incremento conservarentur, omniaq. imminencia incommoda, damna ac detrimenta, quoad ejus fieri posset, propellerentur, prout id longo jam tempore, non solum profusione bonorum ac facultatum, sed & summis vitæ periculis aditis, re ipsa comprobavit atq. ostenderit: Tamen is minime ponderatis sibi, ad citationem ac ignominiosam proclamationem, quasi superioritatem ac eminentiam Regiæ Majestatis affectatis, ac crimen rebellionis commiserit, nulla sufficiente atque legitima cognitione precedente, terras, ditiones ac facultates publicatas & occupatas, easque in hodiernum usque diem detentas esse. Mirandum quod adversarii sui pratendant, quod Regiæ Majestatis amplitudinem ac eminentiam affectatis, seque inferiorum terrarum Dominum constituere conatus fuerit, cum contrarium citra ullam suam excusationem inde facile perspicere queat, quod ad vitandas omnes injustas suspiciones & conjecturas, commissas sibi, Hollandiæ, Zelandiæ & Ultrajectinæ dioceseos gubernationes

sponte resignavit, dimiserit, ac pro derelicto habuerit, ac precipuis civitatibus & munitionibus, quas in sua potestate habuerit, voluntarie cesserit, nec clam, verum publice ac manifeste in Germaniam, quo omni suspitione eximeretur, sese contulerit.

Id vero se minimè facturum fuisse, si animus suus ad rebellionem spectasset; prout ab adversariis suis, ad obducendum causæ colorem, sibi imputetur: se solum non pati, sed & rogare, ut ad rei veritatem indagandam, præcipui Præfecti, Capitanei, & Officiales munitionum atque arcium suæ gubernationi commissarum, summa diligentia examinandi anantur: an unquam à se in privatum commodum sollicitati fuerint ad traditionem, & deditioem ullius civitatis, munitionis vel arcis, prout non solum de hoc articulo, sed & de aliis Belgicis negotiis in sua apologia edita exiat.

Quandoquidem itaque pro variis ac submissis servitiis, profusione bonorum ac vitæ, Regia sua Majestati præstitis (ad quæ etiam in posterum ei præstanda paratissimus sit) tam intolerandis criminationibus, quarum coram Deo & hominibus se innocentem sciat, oneretur, & tam miris artibus ab adversariorum partibus petatur, id sibi, ut quilibet virtutis ac honestatis amans, facile conjicere queat, longè gravissimum molestissimumq; accidere. Nec verò adversarios suos hisce aliisque actionibus satiatis, sed ante paucas hebdomadas, pro ampliori declaratione animi ipsorum hostilis, Comitum Burensem filium suum, nullatenus acatis ac manifesta innocentia ejus ratione habita, Lovanio, quò eum studiorum gratia miserit, abduxisse, atque in Hispanias ablegasse. Præterea intra perpaucos dies circiter sexaginta Nobilibus, aliisq; personis, ac civibus Bruxellis, ac ducentis, in aliis civitatibus, eorum bonis ac facultatibus publicatis, vitam eripuisse: Et duos Comites & Ordinis Aurei Velleris Equites, pia memoria Egmondanum & Hornensem, non attento, quod Carolo Quinto Imperatori, in tam multis bellis, ac præsentì Regiæ Majestati, tam multos annos, maximis sumptibus, & summo vitæ periculo, pro virili, ut notorium sit, fideliter & bene servissent, quinto Junij præterito capitali supplicio affici curasse, & post executionem, capita hastis affixisse. Deinde, post hanc executionem, circiter ducentos rursus incarcerationasse. Hisce peractis subditi ita consternati, ut perpaucis ante diebus, aliquot millia hominum, Terris Inferioribus excefferint: Albanum gloriatum, se non solum Auraicum, sed & alios, qui effugerint, quæsiturum, & extrema diligentia clam & publice, persecuturum. Quandoquidem itaque ex hisce satis animadverti atque intelligi queat, quo Albani ejusq; factionis intentio atque propositum spectent: nimirum, ut non solum se (Auraicum) suosq; confederatos, aliosque Nobiles atque ignobiles, sine discrimine, bonis mundanis, honore ac vitæ privet, atque exigua spes sese ostendat, Regiam Majestatem pro innata natura bonitate atque clementia malis presentibus remedium hoc rerum statu adhibituram esse. Ideo se hisce consideratis una cum sociis atque amicis compulsus, pro defensione sui ipsius ac Belgij afflictæ salute, Cæsareaq; Majestatis, ejusque filiorum emolumento denique totius Imperij bono, contra Albani ejusque adherentium hostilitatem, ad preces multorum

Regiæ Majestatis subditorum hanc defensionem tanquam extremum remedium, aliis lenioribus nihil proficientibus, in nomine Domini suscipere, etsi eam multò libentius prætermittere maluerit. In ea verò Deo id attestaturo nihil aliud prætendi vel queri, quam ut Dei gloria promoveatur, Regiæ Majestatis subditi in pristina felicitatis statum rependantur, ac in posterum sub debita obedientia Majestatis suæ ejusque successorum conserventur, Albani ejusque adherentium persecutio propulsetur, Provincia Inferiores præsidis exteris liberata, pristina privilegia atque statuta à Regiæ Majestate corroborata, & juramento firmata, recuperent, exules, proscripti atque captivi, patria, liberis, uxoribus, ac bonis ablatis restituantur. Denique ne sua existimationi ac securitati, cui clam & publice insidia struantur, ac bonis & facultatibus debito modo restitutis caveatur: Cum ea oblatione atque expressa declaratione, si talia cum sufficienti atque idonea securitate obtinere queat, se non solum præsentì defensionì penitus renunciaturum, sed & cuiuslibet re ipsa comprobaturum, suam mentem non aliam fuisse, quam ut gloria Dei promoveretur, Regiæ Majestatis ejusque terrarum salus commoda ac incrementa de die in diem auferentur, crescerent, & dilatarentur. Et hic quidem Auraici scripti tenor erat, Epilogo ea continente, quæ in fine pro more adjici consuevere.

Vicesimo tertio hujus mensis, qui dies erat Veneris, circiter horam primam noctis, Carolus Hispaniarum Princeps, Philippi Regis & Mariæ Joannis Regis Portugalliæ natæ, filius, quem mense Januario certo Palatii loco inclusum diximus, in eodem placidè moritur. De mortis genere, non minus quàm causis custodiæ varia sparsa fuere. Cæterum si secretiorum negotiorum aulae conciliis fides est tribuenda, immedicabili frigiditate ventriculi, quæ decimo nono ejusdem correptus fuisset, die post quinto obiit. Magnum hic obitus Regi Philippo dolorem attulit, magis verò Belgas, qui maximam de ejus, ut terrarum istarum unici hæredis humanitate atque clementia spem conceperunt, in tam tristi rerum statu turbavit. Fertur autem inter cætera eum statum in initio morbi cum errata vitæ, pro more Ecclesiæ, sacerdoti exposuisset, dixisse, in profesto Jacobi è vivis se migraturum. Vixit annos viginti tres: natus anno millesimo quingentesimo quadagesimo quinto, mense Junio, matre Maria, mense Julio deinceps vitam dimittente. Itaque, ut Carolo Quinto Imperatori circiter id tempus in Germania Conventus Wormatiæ agentì nuncius, de Carolo nepote nato, ex Hispaniis allatus lætissimus fuit, sic paulò post eam lætitiā nonnihil perurbavit obitus ejus. Ut nihil est in rebus hominum omni ex parte beatum. Porro post aliquot obitus Caroli tempus nunciatur mors Elizabethæ Hispaniarum Regis Philippi uxoris: Caroli Galliarum Regis sororis.

Vicesimo octavo Julii, Joannes Finlandiæ Dux, Erici Suecici Regis frater, quem incarcerationum ab hoc initio belli Danici diximus: Erico fratre justo Dei judicio, conscientia scelerum

in rabiem verso, ipse cum conjuge & filio carceribus eductus, fratre sana consilia admittere nolente ac Procerum & populi voluntate, in urbe Stockholmensi obfesso, sui facti causas, scripto publice edito exponit. Quæ cum tales sint, ut Reges atque Principes, ab injustis actionibus & tyrannicis consiliis revocare debeant, obiter eas commemorabimus. Initio itaq; notorium esse scribit, quæ ratione Ericus statim Regni initio, usq; ad hoc tempus, senioribus Regni Consiliariis spretis per imperitos ac juvenes Consiliarios, Regnum Suecicum omnium vicinorum Regum gravissimo odio atq; offensioni objecerit, ita, ut multorum Regum ac Satorum vicinorum, qui antea vicinia jura optime contulerint: armis concitatis Regnum ejusq; incola in damnum irrecoverabile inciderint. Eas vero calamitates atq; miseras non aliunde, quam ex sequentibus causis profluxisse.

Primo, quod Ericus ex odio quodam concepto, se Joannem Finlandia Ducem, ex consilio & instinctu malorum hominum, præter omnem spem ac expectationem in arce sua Abonensi oppræsserit, ac captum unâ cum dilecta sua conjuge, ad quadriennium, gravissimo carceri incluserit: Simulq; Sigismundi Regis Polonia affinis sui dilecti arces Wittenstein, Parnavum & Karkk, absq; ulla legitima causa vi occupavit, atq; præsidii munierit: Ex quibus difficillimum minimeq; necessarium bellum octennale, magna ex parte initium coeperit, atq; foederi inter Regem Dania atq; Polonia occasio data fuerit. Ac etsi apud Ericum Casarea Majestas, & alij quidam Christiani Principes, atq; novissime civitates Emporica seu maritima, de pace intercesserint: tamen intercessionibus, ob inscitiam atq; vesaniam hominis, non tantum nihil loci relictum fuisse, sed & Legatos civitatum maritimarum de industria ad annum detentos, ne adhuc certo responso dimissos, ita ut Regnum per hoc, apud quoslibet magis magisq; invidia oneretur. Ericum etiam non tantum finitimis Regibus, Principibus atq; civitatibus, absq; causa, iniquissimis depredationibus ac latrocinis damna intulisse, sed & contra remotissimos, utpote Regis Hispania subditos, piraticam instituisse, hisce cum navibus atq; mercimoniis summam multorum thalerorum conscendentibus Stockholmam abductis, spe quidem ad multorum instantiam facta, se omnia soluturum, sed nullo hætenus quicquam obtinente. Quæ res haud dubie ulteriori exacerbationi contra Suecicum Regnum occasionem datura sit.

Secundo, etsi Ericus Rex, se unâ cum conjuge, absq; ulla legitima causa longo tempore captivum detinuerit, suorumq; Ducatum redditus perceperit, ac sibi propriis sumptibus in carcere vivendum fuerit, non tamen fratrem Ericum hoc satiari potuisse, sed eo tempore, quo miserabilis cades Upsalia facta fuerit, Georgium Persam in mandatis habuisse, ut aliquot manipularos subornaret, qui ipsum in carcere ex improviso obrutis, una cum filio crudeliter trucidarent: ac conjugem interfecit, hæreditarij Christiani nominis hostis Moscovita Legatis, qui propterea in Suecica ad totum annum expectassent, traderet. Id quod & factum, nisi divinitus impeditum fuisset.

Tertio posteaquam hoc impium Regis Erici propositum, divina Dei providentia non successerit, eum ad alias technas confugisse. Nam cum statim ab initio Regni constitisset, sibi Ducatus dispositione paternæ relictos, minime tradere, sed omnia paternæ atq;

maternæ hæreditaria bona denegata extorquere: eum sub prætextu amicabilis transactionis conatum, se oblatione particule vastata, ac nullo titulo occupata. Livonia pro utroq; Ducatu & communi jure bonorum hæreditariorum, non tantum circumvenire, sed & contra omnem fraternam dilectionem in extremam paupertatem conjicere.

Quarto, Erici Regis intentionem fuisse, non solum se Joannem suosq; cognatos, sed & antiquam Nobilitatem funditus delere, ut præterito anno Upsalia ejus rei rudimentum luculentum ediderit, ex vanis & falsis suspicionibus, & solius Georgij Persæ consiliis literis, præcipuis Nobilibus captis & incarceratis. Postea ex diabolico & sanguinario instinctu Schvuvante Sturone, Comite in Westerrike & Barone Heringsholmensi, cognato utriusque, cum duobus filiis Nicolao & Erico (hoc propriis manibus interfecit) cum aliis tribus equitibus, in carcere teterrimo necatis: Georgio Persæ coram iudicio ac Regni Consiliariis confesso, eos innocentes per suas artes iteremptos, atq; propterea pro sceleratissimo homicida & perfidissimo nebulone declarato. Se statim post liberationem, ex ore Erici fratris audisse, quod post hæc patrata facinora, cruciatu conscientia constitisset, ex Regno Suecico in Russiam profugere, atq; patriam, quam in extremum exitium conjecisset, relinquere.

Quinto, etsi multi Reges, Principes, ac extera nationes, Erico amice obtulerint, se ad Regni Suecici conservationem: commodum, atq; auxilium; ipsorum sumptibus copias collecturas, quibus Dania invaderetur, eum nihilominus ejusmodi oblationes non tantum noluisse acceptare, sed & in grave Regni præjudicium repudiassent.

Sexto, se communi consilio Regni Consiliariorum à Sigismundo Rege Polonia per Legatos, pacem diligentissime petiisse, quo Polonicis atq; Borussiae commerciis liberis Suecico regno necessaria, tanto melius importari, atq; auxilia contra Danum subministrari possent, eo à Sigismundo affine responso accepto, se non solum pacem cum Suecis initurum, sed & derationibus cogitaturum, quibus Danicum Suecia reconcilientur: hæc & alia Regno salutaria consilia, ab Erico contempta jactitante, se cum Polono & Dano, alijsq; tam diu belligaturum, quoad unus ex Suecia residuus sit. Ex quo colligi facile queat, ejus inscitiam tantam esse, ut minime spectet ea, quæ ad Regni commodum & incrementum pertineant.

Septimo Ericum Regem, ex levitate atq; imprudentia in opprobrium, ignominiam & dedecus Regni atq; familia Regiæ, concubinam suam, filiam libertoris in uxorem duxisse, eamq; ad Regiam dignitatem, contra omnem honestatem atq; humanum caput evexisse, repudiatis affinitatibus aliorumq; Regum & Principum, quæ ei obtingere potuissent: cum tamen extera matrimonia petita, patriæ aliquot tonnis auri constiterint, ac per ea, apud Casarem, Reges ac Principes in extremum contemptum devenissent.

Octavo, etsi Ericus eo tempore, quod tyrannica cades Upsalia fieret, reliquis Regni Consiliariis promiserit, Georgium Persam ut autorem talis cedis puniunt iri, atque pro confirmatione ejus sacrosanctum Sacramentum sumpserit, eum tamen id una cum aliis, quæ simili solennitate in die coronationis pollicitus fuerit, non tantum non servasse, sed & Persam in principum dignitatis locum repositum, alijs Consiliarijs exclusis, prætulisse.

Nono,

Nono, Ericum Regem contra suos fideles ministros ac subditos multa iniqua egisse, nimirum, quod eos falsis criminationibus delatos in ius vocari & accusari curavit, ac legitimis defensionibus instructos, inaudita causa ex sua libidine & arbitrio Georgij Persæ, contra omnia jura ac aequitatē, imò contra propriam conscientiam ad mortem condemnarit, ac condemnatorum bona heredibus erepta, Georgio Persæ applicavit, prout & recens duarum cohortium Germanicarum Praefectos, nihil tale merentes, ad metalla condemnarit. Eum etiam constituisse quendam latrunculatorem Odolfum Argfesonem, perditissimum nebulonē, qui ea tam contra rusticos Gothicos, quam alios exteros egerit, ut decantatissima sint. Eum enim, id quod probari possit, ultra mille atque ducentos homines exiguam ob causam vita privasse, quo eorum bonis potiretur, atque in mandatis habuisse, ut quaternos ditiores rusticos, ex parochiis Schmalandia occideret, quo sibi & Georgio Persæ ipsorum bona praeda cederent, id quod & factum fuisset, nisi latronem istum Deus singulari misericordia extinxisset.

Decimo, Ericum Regem multas novas & inauditas torture formas excogitasse, quibus externos atque incolas Regni inhumaniter ac miserabiliter viro adusto, ardentibus pelvibus, & aliis modis ita excarnificavit, ut præ doloris magnitudine ea confessi fuerint, quæ nunquam facta sint, vel fieri queant: quodq; multos alios manibus ac pedibus vinetis crudeliter in profluentem projectos submerferit, quosdam etiam in carceribus veneno necavit, atque ad manus sibi metipsis ex desperatione inferendas, contra Dei præcepta ac omnem aequitatem adegerit.

Undecimo, Ericum non solum Politicos Regni, contra veteres consuetudines gravissimis contributionibus & exactionibus penitus exhaustis, sed & Ecclesiasticos enormiter onerasse, sacerdotum antiquis redditibus imminutis, scholarum ac Xenodochiorum proventus attenuatis, ac juventute Regni, quæ Ecclesiæ ac Republicæ usui esse potuisset, in alium barbarorum militum relata, atque ad officiorum li-

Duodecimo, etsi ex præcedentibus quilibet abundè intelligere queat, Erici Regis intentionem ab initio Regni, usque ad hoc tempus, eo directam fuisse, ut se cum fratribus, antiqua Regni Nobilitate, & Regni incolis, in extremas calamitates conjiceret, atque in exterorum ditionem redigeret: nihilominus tamen adhuc ut antea, pacem eum respuere, omnia bona consilia contemnere, & eò respicere, quomodo se & Nobilitatem Regni suaditus deleat atque extirpet: eum propterea, ad instituti executionem ministros aureis catenis donasse, quo se & Regni Nobiles in nuptiis ipsius vel clam, vel manifestè occiderent. Hoc verò consilium à Deo Opt. Max. eversum, & promissionem Moscoviticis Legatis factam, uxorem Joannis fratris, Moscovita transmissum iri. Quamquam aqua, atq; fraterna sint, iudicio bonorum sese committere.

Hisce itaque aequissimis de causis, & præcipue propter sua & sociorum, atque totius Nobilitatis vitæ defensionem, & propulsationem injuria Erici, pacis, tranquillitatis, ac Christianæ Politiæ in Regno

Suecico restitutionem, ad preces populi se compulsus, ejus onera, miseras, ac calamitates respicere, ac eum ab ipsius iugo liberare, cum illa fiducia, bonos omnes huius conatus promptissimo animo adfuturos, & pollicitatione, se præter debitorum stipendiorum solutionem, omnia officia singulari gratitudine, remuneraturum esse.

Hoc verò scripto publicato, ac populo, insolentia Erici pertaso, ab hoc deficiente, Johannes Stockholmia dedita, Ericum fratrem capivit, atque carceribus, in quibus antea se detinuerat, includit, ita ut quanta regulae justitiae veritas, quæquam si patiatur id, quod aliis fecerit, æquitati congruere, distantis, & quanta rerum humanarum vicissitudo atque inconstantia sit, Ericus commonstravit, atque exemplo aliis Regibus atque Principibus meritò proponatur, ne potentia elati, ac cupiditate dominationis impulsus, bella minimè necessaria contra finitimos moveant, ac injustè & violenter subditos opprimant, sibi ruinam, ac Regnis publicas calamitates accersant. De aliis ejus actionibus, quæ in scripto fratris expositæ fuere, nihil à nobis dici necesse est. Ceterum quod de nuptiis Moschovitæ commemoratur, id omnium teterrimum est: Non etenim sufficiebat Erico, fratrem cum conjuge & filiolo, tot annis dura captivitate ex falsis suspicionibus premere: sed & neci eum jam unā cum filiolo bimulo destinarat, ut proposito hoc patrato, Moscho barbaro, crudelissimo, illustriſsimam ejus conjugem contra fas & æquum tandem traderet, re cum Moschovita conventa, ut is promissis Erici fretus capiendæ, & ad se deducendæ Finlandici uxoris gratia, non exiguum comitatum virorum & mulierum in Sueciam miserit. Verum cernens Deus omnia vindex, tum tanta Ericus molitur, anno præcedente justa pœna eum afficit. Paulò enim post, quā consilium cum Moscho iniisset, fratremque suum è vita tollere statuiſſet, ipse furore correptus, terrore universum Regnum implevit. Atqui cum nihilominus frater rerum omnium ignarus, ad eum deduceretur, jamque è navi egredederetur, in conspectum ejus venturus, omnibus intentis animis rei eventum expectantibus, furor ille, quò Ericus exagitabatur, in admirabilem misericordiam convertitur, ita, ut in fratris conspectu amplexum rueret, atque ante ipsius pedes abjectus, veniam admissorum precaretur, eumque lachrymis ubertim fufus liberum esse juberet: Deo vitam Joanni divinitus conservante, ac, quæ ad Regni pacem pertinere possent, suggerente. Verum cum illa nihil apud furentem valerent, ea, quæ diximus, tandem subsecuta fuere, aliis sapientioribus cogitaturis:

*Ne quocunq; trahunt adfectus, prona sequantur
Pectora, sed justas legum patiantur habenas.
Et vires hominum discant longe esse minores
Divinis, metuantq; Deum, qui vindice dextra,
Haud dubiè humanos properat punire furores.*

Prout Phineus apud Apollonium in Argonautico prudentissimè dixit. Et eruditè Stesichorus scripsit, Cicadas in campis sonare tyrannorum scelera, & petere vindictam à Deo: idque ut sensit Ericus, ita haud dubiè & alii ira Dei exardescente experientur.

Circiter hoc idem ferè tempus, navis Regis Poloniæ, primæ Rosæ nomen ferens, munitionibus, commeatu, ac sociis navalibus instructissima, eum unâ cum aliis navibus Narvam petitura esset, atque prope Dagetortum, sex miliaribus à Rivalia Livoniæ distitū, in irremem Suecicam incideret, eamque jactu pilarum bombardicarum peteret, propria munitione nitrati pulveris incensa, cum omnibus nautis navi impositis miserè submergitur. Navis ea Reginæ Angliæ cum altera Maji flore dicta, erepta fuerat: Ita ut iniquiorem Poloni, quam Angli in ea fortunam senserint, Deo volente, ut quod quis in alio culpet, id ipsemet quoque plectatur, nec se debitas pœnas effugiturum speret.

Octavo die hujus mensis copiæ tam pedestres, quas superius à Guilhelmo Principe Auraico conscriptas diximus, circa Monasterium Rommersdorff, jurisdictionis Trevirensis conflunt, atque magno finitimorum damno istic & in vicinis locis, usque ad finem ferè mensis commorantur. Equitatus præcipui Duces atque Tribuni erant Fridericus de Rolshausen, Mare-schallus Hessiacus, nobilis expeditione Gallicana anni 62. quem Auraicus in hoc bello sibi legarat, Theodoricus de Schönberg Equitum Magister, Justus Comes Schaumburgicus, Albertus Comes Nassaviensis de Weylburg, Burchardus Comes de Barbye, Otto de Malsperg, Hermannus Riedesel & Adamus Weisus &c. Duces copiarum pedestrium Germanicarum erant Nicolaus de Hartstatt Alsatus genere nobilis, ac belli pericia clarus, qui, quod contra voluntatē Ferd. Archiducis Austr. Auraico contra Albanum militaret, bonorum in Alsatia sitorum discrimen subiit: præter hunc Vitus Schönerus legionis Ductor, ut & Balthasar de Wolfen, Gallorum, quorum non parva manus ei auxilio venit, Ductores fuere, Genlius, Movius, & Lanfacus junior, qui tamen antequam ad exercitum Principis veniret, in itinere mortuus est.

Nono die Augusti, hora 8. pomeridiana, & aliquot minutis elapsis, idque post Solis occasum, nocte jam obrepente: veruntamen cælo liquido & sereno, Cyprianus Leowitius Astrologus clarissimus, Laugingæ vidit & observavit tres Lunas, spatiis inter se æqualibus, atque satis amplis distantes: quarum illa, quæ in medio consistebat, vera Luna fuit, plena ferè lumine (biduo enim ante oppositio luminarium præcesserat) & nativum geminumque colorem obtinuit. Reliquæ duæ Lunæ, quæ ab utroque latere evidenter apparebant, in gyrum similiter ducebantur, ut vera Luna: sed colores diversos, inusitados, ac prorsus deformes habuerunt. Quæ Luna à dextro latere ponebatur, & versus plagam mundi Orientalem inclinabat, rubicunda nonnihil & quasi sanguine tincta fuit: Quæ verò à sinistro latere versabatur, & versus plagam mundi Occidentalem tendebat, terno colore micuit, ac circulo albescente claudabatur. Prior ejus triens, qui scilicet veram Lunam respiciebat, fuit omnino rubicundus, ac repletus quasi humano cruore. Alter triens, qui nimirum in medio corporis existerat, cœruleum colorem habuit, permixtum aliqua ex parte colore atro. Posterior triens, qui videlicet à vera Luna se avertēbat, spectans versus plagam mundi Occidentalem,

flavum colorem, cum quadam albedine & luminositate obtinuit. Atque hæc ipsa Luna, quæ ita à sinistro latere veræ Lunæ versabatur, tribusque coloribus depingebatur, radios prolixos, attamen tenues, eosque flavos, albos, ac rubicundos sparsit à parte sui corporis, quæ exactè inter Meridiem & Occidentem constituebatur. Deinde etiam diffudit alios radios, eosque cœruleos, flavos ac rubicundos à parte corporis sui, quæ inter Occasum & Septentrionem ponebatur. Hicque radii initio se in latum extendebant, postea in acutum desinebant, ad formam Pyramidis. Illud tantum notandum, quod quemadmodum vera Luna incedebat, & supra Horizontem magis ac magis extollebatur: ita reliquæ quoque duæ Lunæ collaterales, eodem modo progrediebantur, altera antecedendo, altera subsequendo veram Lunam. Sed situs Lunæ veræ fuit in duodecima cæli domo, unâ cum ea Luna, quæ à dextro latere collocabatur: illa autem Luna, quæ à sinistro latere decurrebat, in undecimam cæli domum incidit. Ac duravit hoc prodigium ad tres quadrantes horæ, ubi deinde duæ Lunæ collaterales sensim dissolvebantur, & penitus evanuerunt. Neque verò Cyprianus solus singula ista vidit ac diligenter observavit: Verum aderant alii quoque hujus rei terræ spectatores, qui omnes simul in iisdem ædibus fuere, atque è sublimi loco hoc prodigium spectare, sicut & alii plures cives Lauingani id animadvertunt. Quod cum ita se habeat, haud dubiè Deus Opt. Maxim. re tam portentosa, aliquid mirabile significare voluit, ut de magnitudine iræ ipsius adversus nostra peccata, admoniti, securitatem excutiamus, ac pœnitentiam ex contrito & humiliato corde, agamus.

Hoc eodem die nimirum nono, cum Imperator ac Electores Rhenani, magnitudine malorum & incommodorum, quæ Imperio ex obsidione Trevirensi, in tanta vicinorum Regnorum perturbatione accidere possent, perpensa, rem eo deduxissent: ut Elector Trevirensis obsidionem se certis conditionibus soluturum promississet, oppidani ea re diu multumque agitata, tandè acceptant. Earum præcipuæ erant: *Ne Elector civium corpori vel bonis molestias inferret, civibus de hoc sufficienter caveret. Illi cum cum duobus signis peditum, ac equitibus in civitatem intromitterent, & muneribus fugientes in ades reciperent, equitibus, qui non essent curiales vel aulici, mox è civitate dimittendis: peditibus verò in certa loca civitatis destinandis.* Adhuc ut Capitanei eorumque adjuncti Commissario Cæsareo atque Legatis Electorum fidem obedientia præstare tenerentur. Cives sub ingressu Electoris ita se gererent, ut ei occasio primo quoque tempore discedendi daretur: Adjurium controversarum, quæ belli occasionem præbuisent, compositionem quod attineret, Juridici processus formula utriusque partis ex Legatorum judicio atque consensu conciperetur, eaque pro controversiarum disjudicatione observaretur. Atque ita hoc bellum Trevirense, quod majoribus motibus facillimè occasionem præbere potuisset, tandem compositum est: In totius verò rei tractatione Virtus atque industria Hartmanni ab Eppingen Legati Electoris Palatini ita emicuit, ut & prudentia atque integritas ejus alijs Collegis probata, & oppidanis grata & salutaris fuerit.

Hoc

Hoc eodem menſe Imperator Maximilianus poſt longa Auſtriacorum Evangelii doctrinam expetentium deſideria, duobus Ordinibus, Dynaſtis nimirum & Nobilitati Archiducatus Auſtriæ, liberam Evangelii doctrinæ in Auguſtana Confeſſione expoſitæ prædicationem, in eorum arcibus, oppidis & pagis permittit: hac tamen conditione, ſi de ordine rituum, ſeu agendorum in templis, cum veruſtiſſimarum Aug. Confeſſ. adjunctarum Eccleſiarum exemplo congruente antea conveniant. In hoc verò quid factum fuerit, ſuo loco dicetur.

Viceſimo tertio hujus menſis Princeps Condentiſis, quem ad declinandas inſidias ſibi ſtructas Nucetum ſe recepſiſſe diximus, cum altitudinem murorum ejus loci ab adverſariis deſcriptam, atque militem in vicina loca confluere intellexiſſet, ut ex improviſo obſeſſus illic caperetur, Nuceto unâ cum conjuge gravida, liberis, Admiratio, & uxore Andelotii ipſorumque comitatu diſcedit, Angulmeſium domicilium Rupeſucaldi, non absque periculo petens. Nam cum omnes portus ac pontes Ligeris ab adverſariis occupati eſſent, cum eo comitatu fluvium vado tranſire, atque cum ſe in domicilio Rupeſucaldi, minimè tutum eſſe animadverteret, inde Rupellas proficiſci coactus eſt. Circiter hoc idem tempus à Cardinale Caſtillionæo Admirali fratri inſidiæ ſtruebantur, dum in agro Bellovacò comoraretur, quarum certior factus fugam capēſſit, cum uſque ad mare eum perſequuntur ſuccenturiati milites: ut quidem ille relicta majore ſuppellectilis ſuæ parte, coactus fuerit navem conſcendere, & in Angliam continuo trajicere. Cæterum Condentiſis antequam Nuceto diſcederet, literas ad Carolum novum Galliæ Regem mittebat, quibus ejus fidem implorabat, & imminens toti Regno ob violatas pacis conditiones periculum ei denunciabat, quas de verbo ad verbum huc ſubjicere placet, ut lector ex iis perſpiciat, penes quos culpa pacis ruptæ fuerit;

Agerrime (inquit) equidem fero, Rex, quòd in omnibus, quas ad Majeſtatem tuam ſcripſi literis, ex quo promulgata pax fuit, aliud tibi ante oculos non poſuerim, quam querimonias lamentationeſq; undiq; à ditionis tuæ hominibus proſecltas, & me etiamnum juſtiſſimæ cauſæ adſcribendas, eodem argumento literas impellant. Si quis enim unquam merito conqueri, vicemq; ſuam deplorare apud Regem ſuum potuit, uſpote ſummum ſuum Principem Dominumq; quem ab ipſis jam natalibus ſortitus eſt (qui ſecundum ei à Deo perſugium adverſus quemlibet violentiam injuriæq; eſſe debet) me ſane in præſentia, alioſq; pariter omnes Regno tuo ſubjectos, quotquot Religionem puriorem proſitentur, id facere apud te longè aequiſſimum eſt. Jam pridem enim modis omnibus vexari, omniq; contumeliarum & injuriarum genere opprimi cœperunt. Quæ malæ illi eo majore cum patientia perferunt, quòd ſemper ſperarunt, fore, ut aliquando tandem ab iis reſpirare daretur: interimq; omnis ſibi oblatas propulſandarum injuriarum occaſiones (hæ enim illis Dei beneficio minime deſuere) ultrò dimiſerunt, ne priſtinos illos tumultus renovarent. Nequaquam autem, Rex, imputandas tibi injurias illas eſſe, nemo noſtrum ignorat, aut unquam tale quicquam de te vel ſuſpicatus eſt: quum id non ſolum ab inſtituto tuo, ſed & præclara tua indole ſit prorsus alienum. Acq; ita rem ſe habere cum illa omnis literæ,

Tom. IV.

quas ad me mittere dignatus es, apertè ſunt teſtate, tum vero is, qui nuper à te cum Regina eſt habitus ſermo, quo quantoperetum multum renovationem exhorreſceres, declarabas: ideoq; illam, ut turbas omnes componeret, & cunctas renovandi belli civilis anſas præcideret, etiam atq; etiam rogabas: quippe quòd non aliud quam vaſtationem exitiumq; Galliæ eſſet allaturum. Cuiam igitur tot injurias illas, totque mala imputamus? Nimirum hoſti adverſus Principatum tuum conjurato, aliſq; ejusdem conjurationis ſociis: quorum coitione & arcanis conſiliis factum eſt, ut ſextum jam annum perpetua ſint in Regno tuo diſſidia, quæ illi fovent aluntque per ſicarios, quos ad patrandas cades in omnibus hujus Regni partibus conductos habent: cades, inquam, eorum, qui factionem illorum ſequi recuſant. Hac autem in remanefſtam Majeſtati tuæ injuriæ inferunt, quam velut captivam detinent, ut te ipſo ad evertendum Regnum tuum abutantur, tuamq; ipſe exiſtimationem in ſuum diſcrimen adducas: atque adeo, dum fidem publicè datam frangere te & violare cogunt, non ditionis tuæ hominibus duntaxat, ſed peregrinis quoque hoc facto nullam verbis tuis habendam eſſe fidem, veluti denuncies, quo nihil periculoſius & pernicioſius eſſe iis Principibus poteſt, qui ſtatum ſuum illabeſectatum manere cupiunt. Quid enim, quaſo, dicturi ſunt, & quidem merito, quicumque intellexerint quàm prompti ad morem tibi gerendum fuerimus, arma exuendo, copiasq; noſtras amando, cum primum fieri potuit, domos noſtras repetendo, nuda pectora gladiis hoſtium exponendo, idq; ſola tua ſolicitatione freti? Quid? commitesne ut dici poſſit fidem à te datam, caſſium inſtar fuiſſe, in quas delapſi, qui prompti & alacri animo tibi parent, fideliterq; ſerviunt, à malis hominibus trucidarentur? tantum abeſt, ut illorum obedientia & fidelitatis gratia relata ſit. Quomq; cogi te ſines exercitum alere ad tuendos occultos hoſtes, & eos, quos in tua ditione ad tibi ſerviendum omnium prompſiſſimos habes? Age vero, quid dicturi ſunt, quicumque audient, nos, ex quo pax inſita fuit, in domibus noſtris ſecurè ſomnum capere non potuiſſe: imo verò, quòd vitam noſtram certis periculis expoſitam videremus, uxoribus comitatos, ipſosque inter manus liberos circumgeſtantes, ſedes & domos ſubinde commutare coactos? Quid ampliùs? ex quo etiam in hunc locum non longè ab extremis Galliæ finibus diſſitum confugimus, miſſi identidem fuerunt exploratores, qui murorum altitudinem metirentur, & quibus artibus imprudentes opprimi poſſemus, circumſpicerent. Quin etiam hoc ipſo tempore, ne tam inſolens conſilium fruſtra captum eſſet, hunc ipſum locum verſus ſummiſſa fuit magna pars earum copiarum, quas in hunc demum uſum, circumveniendis videlicet nobis comparatas tamdiu aluerant, adeo ut nos nunc quoq; migrare & ab omnibus rebus imparatos vagari neceſſitas cogat, donec dederit Deus, ut locum aliquem nanciſcamur, in quo adverſus conſilia eorum, qui unâ adverſus Gallicam coronam iam pridem conſpirarunt, tutum aliquod perſugium inveniamus. An verò ullis hiftoriarum monumentis tale levitatis genus proditum legimus? Itane committes ut fidem à te datam, irritam illi reddidiſſe, qui autem fideliter tibi ſerviunt, oppreſſi fuiſſe dici queant? commitesne, ut dici poſſit unius hominis auctoritatem cum ſua factionis hominibus, tibi aliſque omnibus Principibus, Proceribus aliſque Nobilibus

I 2

Viris,

Viris, quotquot in hoc Regno sedes habent, jugum imposuisse, eoque te redegitte, ut temetipse conficias? Quousque liberum illis erit, patientia tua, nomine & autoritate sic abuti, ut suis ipsius manibus florentissimum hoc Regnum tuum evertatur? Quousque tandem fideliter tibi servire credentur, qui nunquam non tuam istam coronam ambierunt, ut eam deinde cum extraneis partirentur? Quousque tandem rebelles esse tua Majestati dicentur, qui ultro & alacri animo sese tuo Imperio subjiciunt, cujus arctissimo vinculo jam inde à cunabulis adstricti sunt, & quibus nihil antiquius est, quam ut tibi obsequantur, ac pacifice sub legum tuarum autoritate vivant? Nimia tibi prolixitate molestus, Rex; si quacunq; huc pertinent sigillatim persequi vellem. Ideoque cum etiam eadem fusiis tractentur in supplici quodam libello, quem tibi ab hoc nuncio offerri jussi, illis, quæ ibi dicuntur, contentus ero: Majestatemq; tuam supplex orabo, ut cum in manus sumere, perpendere, & attentè considerare dignetur, tanquam ab eo profectum, qui maxime amplificanda Regia tua dignitatis cupidus est, ab eo, inquam, cui nihil magis cordi est, quam & vivere: & mori sub arcto illo iugo & obedientia, quam tibi jam inde ab ipsis natalibus debet. Rex; Deum Optimum Maximum precor, ut te sancto suo prasidio assidue protegat, & cum prospera valetudine quam longissimam, & quam felicissimam vitam tibi largiatur. Et hæc literæ Condensis ad Regem Carolum erant, quibus Regi datis ab eo, qui ipsas perferebat, hic statim capitur, Equitque ordinis in custodiam datur, nec quicquam literis illis responderetur. Porro verò Condæus cum Rupellas venisset, tantas copias cogit, quantæ adversariorum viribus sustinendis sufficerent, evocato ex Britannia Andelotio aliisque Nobilibus atque Proceribus, Reformatæ Religionis adherentibus, maxime Pictavis, Sanctonibus, Engolismensibus, aliisque finitimis & copiis pedestribus per Acierium, Baudinum, Movantium, aliosque in Languedoco Provincia, & Delphinatu quotquot conflare poterant mira celeritate conscriptis. Regis mandato omnes dimissæ copię revocantur, novarum delectus habentur: mandatumque, uti ad decimum Septembris omnes adfint Stapulis. Belli administrandi cura Duci Andegavensi Alexandro Regis fratri adolescenti demandatur, aderant ei tamen peritissimi Duces militares. Regioq; nomine promulgatur rescriptum à Provinciarum Præsilibus, Regem jubere omnes Reformatæ Religionis viros, peræque ac alios suos subjectos, esse in sua tutela: facultatem eis esse exposculandi de injuriis: uti ex æquo & bono ad illorum defensionem remedia expediantur, illis verò defendendis Præsides invigilent.

Circiter initium Septembris Auraicus copiarum, quas Rommersdorff confluisse diximus, delectu habito, tandem inde movens, Rhenum trajicit, & ad S. Vitum suæ ditionis pagum contendit. In exercitu habebat peditum Germanorum decem millia, Gallorum & Walonum, ut vocantur, millia quatuor, equitum selectissimorum millia septem, Ductoribus atque Tribunis, quos diximus. In vexillis gestans Pellicanum, cum symbolo, PRO LEGE, GREGE, ET REGE. Machinas bellicas secum ducens decem, sex ut vocantur

campestres: quatuor verò majores exiguo apparatu necessario atque nitrato pulvere instructas. His Autumno appropinquante & tempore admodum pluvioso atque iniquo contra peritissimum, & cum ab aliis rebus necessariis, tum copiis longè paratissimum, hostem contendit. Continebat se is, quò Auraicum Mosæ transitus arceret, Mastrichi, atq; in finitimis locis validissimis copiis, Germanorum legionibus quatuor, quarum Duces erant Landronius, Philippus Ebersteinus, Schaumburgius, Hispanorum signis quadraginta, Walorun totidem, & equitum Germanis, Belgis, Italibus, & Burgundionibus constantium millibus octo.

Nec verò solum robore virium, sed & arte hostem adventantem transitu prohibere satagebat. Nam & pontem super Mosam ex navigiis construxerat, quo loca per quæ hosti veniendum erat depopularetur, eique commeatum præriperet, & suis prædatum excurrentibus succurrere posset tribulosque ferreos in loca vadola Mosæ, per quæ Auraicum navibus & pantonibus destitutum, transire posse putarat, conjecerat, quibus tam equi quam pedites læderentur.

Cæterum Auraicus Aremburgo, vi expugnato, Eppeno inter Coloniam & Duram, & Hornefone Castellis Regis Hispaniarum captis, præfidiisque firmatis, ne hostem, qui commeatum illi intericeret, post se relinqueret, cum exercitu progressus, Albano minime conjicere habente: an vel in Gallias ad Condensem, vel in Belgium tenderet, ad Mosam tandem pervenit, & sursum atque deorsum circa eum vagatus: quò in loco latissimus erat, sed minime profundus, ipsum cum universis copiis Albani consiliis elusis, suisque illæsis propè Stockheimium trajicit, rapiditate fluminis, muricibus in Oceanum abductis. Mosa siquidem ex monte Vogeso, non longe ab ortu Matronæ & Araris fluviorum profluens, & per Eburonum, Menapiorum & Sicambrorum agrum labens, tandem in finibus Batavorum parte quadam circa Novimagium ex Rheno recepta, quæ Walis appellatur, Oceanum influit, sicque in Celtis Oriens Belgis immergitur.

Decimo sexto Septembris Johanna Navarra Regina, quæ cognita violatione pacis in Galliis, in auxilium Condensis quadraginta duo signa Valconum, & octo alas equitum conscripserat, Bergeracum perveniens, Regi, Reginae matri, Regisque fratri, literis per Legatum Regium ad ipsam missum, causas, cur una cum filio & filia Catharina sese Condensi conjunxerit, significat. Quia verò eæ gravissime scriptæ fuere, nec tantum causas redintegrati belli explicant, sed & illustrissimæ heroinæ constantiam, animique magnitudinem omnibus seculis laudandam commonstrant, tenorem earum subjiciemus. Ad Regem itaque scriptarum tenor hic erat:

Quum literas tuas accepi magnam jam itineris partem confeceram, ea, quæ contigit, mutatione percussa. Neq; tamen prorsus inopinata accidit, utpote hostium nostrorum animis ab aliquo jam tempore cò insolentia & horrendi furoris prorumpentibus, ne his illa tranquillitatis spes, quam tuum pacificatio-

nis Edictum attulerat, extincta omnino fuerit. Huius enim tui Edicti non solum parum valuit autoritas, sed Cardinalis Lotharingi instigationibus abrogatum plane fuerit. Repugnans enim iis, quae tibi subiectis, qui Reformata Religioni nomen dederunt, eisdem pollicitus, tantum suis effecit literis, partim ad supremas Cursas, partim ad quosdam privatim scriptis, ut nullus Edicto illi locus relictus sit, sed quaecunque illo imperabas, irrita fuerint, omnique effectu caruerint, cuius rei vel ipsa sum locuples testis, quantum quidem certe ad Aquitaniam attinet. Interim verò dum suspensos omnes tenuit, resque in dubio reliquit, non contentus stragibus iis fuit, quae passim edita fuerunt, sed usque ad sanguinis tui Principes progredi non dubitavit. Cuius rei exemplum vel in fratre meo Principe Condao, edidit: quem adeo persecutus est, ut tandem propinquorum auxilium implorare necesse habuerit. Quum autem & filio meo genere & mihi affinitate tam conjunctus sit, sanguinis pariter & amicitiae rationem habentes, illi deesse non potuimus, sed quaecunque illi à nobis praestari hac imperant, obtulimus. Animum tuum profecto perfectum exploratumque habemus, quum & literis, & coram etiam verbis eum satis superque testatum feceris: scimusque alia te à nobis officia non desiderare, quam quaecumque omni fidelitate, obedientia, observantiaque praestare tibi debemus: quae quidem huiusmodi sunt, ut iis deesse ne cum certo quidem vita periculo velimus. Sed hoc quoque non ignoramus, te pro tua in nos propensa voluntate, salutis nostrae, non exitij, cupidum esse. Suppliciter igitur te oro, Rex, ut in bonam partem meam hanc migrationem interpreteris, quum eo animo una cum filio meo migraverim, ut Deo meo tibi que summo meo Regi, ac meo sanguini servirem: atque ut vitam omnesque fortunas meas impenderem ad repellendam vim, quam quidem illis inferre conantur, satis aperto jam Marte grassantes. Suppliciter, inquam, te oro, ut tibi persuadeas, tria illa esse demum, propter quae arma sumpsimus, ad obsistendum iis qui in ruinam nostram conjurarunt, & ad serviendum tibi, tutandosque sanguinis tui Principes. Ad me quidem certe quod attinet, in eo me laesit Cardinalis, quod auctoritatem potentiamque tuam in violentiam mutare volens efficere conatus est, ut filius meus mihi è manibus ereptus ad te perduceretur: perinde ac si simplex & nudum tuum mandatum non satis in illum pariter & me potestatis haberet: quum contra tam promptum illum, tamque promptam me ad tibi serviendum habeas, ut assiduitatem nostram cum Cardinalis incuria comparans, ausim tibi polliceri [ut etiam quidam Nobilis, quem ad tuam & ad Regina pariter Majestatem mitto, declarabit, nec non Dominus à Motia, qui plenè de instituto meo edoctus à me discedit] quod certe nunquam aliud erit, Rex, quam ut vitam ac fortunas conservationi dignitatis tuae & Regni impendam. Hoc autem ut Deus suis donis beneficiisque magis ac magis cumulet, illum supplex oro, atque ut tibi diuturnissimam largiatur vitam.

Porro quas ad matrem Reginam scripserat, ex & prolixiores & vehementiores erant, ita loquantes:

Tom. IV.

Initio mearum literarum, Regina, coram Deo pariter & hominibus testabor, nihil apud me magis sincerum manere, quam summum desiderium, quod me hactenus tenuit, tenet, ac tenebit, serviendi Deo meo, Regique, patria item mea ac sanguini. Quum autem his me devoverim, non potui mihi temperare, quin relicta domo, ad offerendum illi quicquid in me opis est, ac vitam quoque ipsam proficiscerer, quod iter mihi jam ingressa D. à Motia occurrit. Verum te suppliciter oro, Regina, ut si forte longior in literis meis fuero, id tu temporum necessitati tribuas, quae me tot summis difficultatibus implicaverunt, ut non possim non consilium meum tibi exponere, animique mei penetralia tibi referare, ut in illis veluti legas omnino contraria illis, quae (ut mihi persuadeo) consingere & comminisci apud te conabuntur, iterum te etiam atque etiam oro, Regina, ut excusatam me habeas, si, antequam sermonem de statu rerum mearum instituam, ab eo tempore odiam, quo Guysiani ea perpetrarunt. Quum nimirum defunctum Regem maritum meum ad se pellexerunt, recuperandi nostri Regni spe proposita. Satis superque nosti quali tunc hominum generi se permitteret, totumque traderet, me quidem certe agerrime id ferente, ausim verò dicere & te, tanto enim me honore tunc temporis dignabar, ut tuo ipsum id mihi testareris. Memineris quaso quam me fidelem experta fueris, quae, quum verè de huius Regni periclitantis conservatione ageretur, ei meum erga maritum amorem postposui, adeo ut meos liberos certo periculo exposuerim. De bonis fortunisque meis taceo, quum illis, quae multo potiora sunt, non pepercerim. Recorderis, obsecro, sermonum, quos apud me habuisti, quum ex Belloaquensi fonte discederes, & fiducia, quam in me tunc collatam habueris, cui certè nihil ob ullam rerum mutationem decessit. Recorderis etiam, si libet, me, quum in Vindocinorum fines pervenissem, literas tuas una cum mandatis accepisse, quibus fideliter obtemperaverim. Veniant denique tibi in mentem, quae meo in Aquitaniam adventu egi, & quidem ita, ut in omnibus voluntati tuae satisfecerim, quemadmodum tuis mihi verbis aecomus meus Rochus affirmavit. Interea verò, Regina, accidit, ut marito meo orbarer, & calamitatum, quibus vidua obnoxia sunt, particeps fierem. Absit tamen, ut nunc, quum de generali rerum statu agatur, commemorem, quam variis modis privatim ipsa tractata fuerim. Iterum enim coram Deo & hominibus testor, desiderium, quo teneor serviendi Deo meo, meoque Regi, & amorem, quo patriam prosequor, eosque potissimum, qui sanguine mihi iuncti sunt, ita mihi omnes pectoris partes occupare, ut nullus in eo locus privata commotioni relinquatur. Ad ultimos igitur tumultus veniam, qui tunc initium habuerunt, quum Cardinalis Lotharingus una cum sua factionis hominibus in eas, quas omnes norunt, angustias nos redegit. Per id tempus in mea ditione commorata sum, nullaque in re ullam Regis tuae Majestati operam praestare mihi licuit, quod facultas desiderio meo impar esset. Prohibebat enim eorum hostilitate, qui profecto nunc quoque obstacula, si potuissent, obiecturi mihi erant. Caterum eorum, quae toto illo tempore egerim, quum rationem abundè tibi jam reddidisse existimem D. à Motia (quem semel atque

atque iterum ad me misisti) ea certe rursus commemorare nihil attinet. Potius igitur quid animum meum augeat & obfirmatum reddat, exponam. Regis Edicta cerno non solum ita infringi, ut cum prae-textu aliquo id fieri videri possit, sed prorsus convelli, auctoritatem ejus prostratam jacere, promissaq, quibus Regiam suam fidem interposuit, irrita & vana reddi, atque horum omnium Cardinalem Lotharingum autorem extitisse. Quem certe hominem tibi melius depingere haud queam, quam tibi notum esse scio. Perspiciendum, inquam, praebent & ij, qui cum ex pacificationis edicto quietem sibi tandem tranquillitatemque intra suos lares pollicerentur, contra profugii per Galliam vagari coguntur, a sua patria veluti nutritrice in tempestive ablactati, dum praesidiarii milites eorum facultates compilant atque exhauriunt. Quodq, his gravius est, Cardinalis ille Lotharingus, & quotquot ejus partes sequuntur, audaciores ea patientia facti, eo progressi sunt, ut etiam adversus ipsius Regis sanguinis Principes grassentur, qui certe rami sunt, ex ea stirpe prodeuntes, quam radicibus evellere statuerunt, posteaquam suis eam ramis spoliaverint. Gallicus igitur stirpis Regia sanguis is est profecto, qui eos tantopere urit, ut etiam ostenderunt in iis, quae adversus Principem Condaem fratrem meum, & parvos ejus liberos moliti sunt, & adhuc moluntur, quibus auxilium ferre, ut sanguis filium meum meque jubet, ita minime illis deesse certum est. Sed & mandata a Loffio adversus filium meum data, nolim hoc loco praeterire. Hoc autem sicut & caetera, Cardinalis & sociorum ejus consiliis acceptum ferri debet. Caeterum non ignoro, fore, ut ad aliarum exemplum, quas accipere undique de his rebus soles, potius, quam ex animi mei sententia scriptas esse has literas, dicant ij, quibus recitabuntur. Sed (mihi crede) quum nos, quotquot Religioni Reformata nomen dedimus, ad eundem omnes scopum tendamus, fieri non potest, quin eadem ex omnibus querimonia audiantur, nec est, quod quisquam a stirpe tam illustri, quam est Borbonica (quae Liliorum Gallicorum ramus est) aliud quam fidelitatem proficisci posse existimet. Entibi, Regina, tria illa, quae me huc perduxerunt. Primum est, serviendi desiderium Deo meo, quum videam omnibus iis, qui Religioni Reformata sunt addicti, multas insidias esse paratas. Alterum, ut Regi meo serviam, & nec bonis, nec vite ipsi parcens, perficiam, ut ejus de pacificatione Edictum integrum servetur, quemadmodum illius fert voluntas, atque ut Gallia, patria nostra, mater nutritrixq, tot tantaq, Virtute praedictorum hominum, minime ita exhauriatur, ut ultro derelicto suos alumnos mori sinat. Tertium autem est sanguis ipse (ut dixi) qui nos ad ferendas modis omnibus supplicias, Principi Condeo fratri meo vocat, quem profugum quidem adeo persequuntur, minime profecto ex Regis voluntate, sed eorum impulsu, qui nimium jamdiu eum, quem minime promerentur gradum, apud eum, sicut & apud te, obtinuerunt, quiq, vobis oculos claudunt, ne sua facta conspiciatis, & aures obdurant, ne querimoniae nostras audiat. Quod utinam, Regina, Deus sanctam suam gratiam tibi largiatur, qua oculos aperiens, & aures referans, intueri audireq, sinat, quam ardenti affectu unusquisque nostrum ad ea omnia feratur, quae ad conservandam Majestatem

vestris suam amplitudinem pertinent. Quum porro ex iis, quas ad me per Dominum à Motta mittere dignata es literis, manifestè perspexerim, quosdam animum tuum in nos exacerbasse, ex meis Nobilibus quendam ad te unà cum illo mitto, ut omnia, quae ad te scribo, ita se habere, tibi confirmet, utpote cui fuisse omnia exposuerim, & cui hoc nominatim mandaverim, ut te commonefaciat, quam tibi necesse sit cum aliis de causis, tum ad auctoritatem tuam dignitatemq, conservandam, ut ab iis desciscas, qui illam immisnere conantur, ideoque evertere illos, nituntur, qui contra salvam tibi illum manere cupiunt. Explora nos diligenter, discrimenq, inter probos & improbos statue. De me quidem, certè peculiariter hoc tibi persuade, me incredibili pacis desiderio teneri, sed adeo firmè, ut & impiissimi homines concutere illam non possint. Quod si tanto me beneficio dignaretur Deus, ut aliquid opis ad eam conferre possem, tam me beatam existimarem, quam lubenter & vitam, & reliqua omnia huic rei impenderem. Quod si perest, Deum precor, Regina, ut tuam Majestatem teneatur, tibiq, diuturnam ac prosperam vitam largiatur.

Porro literarum ad Regis fratrem scriptarum, verba haec erant, per breviam quidem, se ponderosa & admodum aculeata.

Sciote, quod ad potestatem attinet, ita secundum à Rege obtinere locum, ut merito omnes, quos sibi subiectos habet, illiq, pariter ac tibi servire parati sint, merito in te oculos convertant, ut omni ope miseram Galliam à tempestate, quam toties in eam incumbere videmus, defendere velis. Eam autem invehio quorundam audacia, quibus illam pessundare unicum semper studium fuit, ut auctoritatem potentiamq, sibi adificarent, lapidibus est eorum ruina comparatis, quibus illa tanquam columnis innititur. Sed vix mihi tantum bonum polliceri audeo, ut aliquod apud te pondus mea verba habeant, utpote cujus animum adversarij ab iis alienaturi sint. Illis enim nihil aliud propositum est, quam efficere, ut Regis Edicta infringantur, & quicunq, ea salva manere cupiunt, trucidentur. Potissimum autem exitio Principum tui sanguinis imminet, ut vel ex iis patet, quae novissime ad intercipiendum fratrem meum Principem Condaem molitus est. Qui tamen, ne prius pacem obrumperet, una cum uxore parvisq, liberis recessum aliquem petere maluit. Quae causa filium meum meq, pariter ad hoc iter suscipiendum impulit, ut iis omnibus, quae Deum nobis suppeditat adminiculis usi, sicut à nobis consanguinitas flagitat, auxilium feramus. Te autem suppliciter oro, ne dubites, quin ubicunq, terrarum filius meus, & ipsa versabimur, nobis hoc propositum sit, ut Deo & Regi serviamus, totoq, vite nostrae tempore omne illud obsequium persolvamus, quod illi debemus, atq, tibi, cui me cum humili salutatione commendatum esse cupio. Quoniam autem Dominus à Motta singulatim tibi fuisse commemorabit, finem hio literis meis imponam, supplex Deum orans, ut tibi felicissimam longissimam vitam largiatur.

Nec verò hisce literis ad Regem, Reginam matrem, Regisque fratrem scriptis, contenta, etiam Gardinali Burbonio, mariti sui, atque Bondensis fratri, jugum Lotharingi Cardinalis non secus, ac suffraganeus ejus esset, ferenti, scribit, eumque hisce verbis compellat:

Regiae

Regiautriq; Maj. exponent Dominus à Mot-
 ra, & is Nobilis, quem una cum eo misi (quod &
 ex meis ad illas literis potes intelligere) quibus &
 quam justis de causis huc me contulerim, ubi Domi-
 nus à Motta me nactus est, de persequendo itinere
 cogitantem, quod à me ad serviendum utriq; illarum
 institutum est, quas certe tempus est, ut liberius
 quam antea commonefacias, de extremis, in quas
 Gallia nostra delapsa est, calamitatibus. Nam, si
 quotquot sub Regis ditione sunt, id facere tenentur,
 quanto magis tu, cui hic etiam honor contigit, ut
 earum sis consanguineus. Itane vero adversarii no-
 stri te semper veluti suffraganei loco habebunt? te
 ne contumeliis atque injuriis in persona Germanifra-
 tris, sororum & nepotum, impune afficient? Quod
 si te non tangit consanguinitas, prohibetq; Religio,
 ne illorum patrociniū suscipias, saltem conspira-
 tionis illius recordare, quam nuper, egrotante Regi-
 na, moliti sunt, unius noctis spatium, ea te commovit,
 & ita quidem, ut insomnem illam egeris; sed omnis
 de illa cogitatio repente tibi evanuit, illorum verbis
 pellecto? Quid? si te Religio diversa separat à no-
 bis, ideone sanguis etiam persequatur? amorne
 ille à natura insitus, & quæ ab eo proficiuntur offi-
 cia, ideo cessare debent? Non equidem, mi fra-
 ter, imo te bro atq; obtestor, ut vindicem te pro vi-
 ribus praebeas injuriarum, quæ fratri nostro illatae
 fuerunt. Filius certe meus, ut ego, (ille, ut osten-
 dat injurias illi factas in se redundare; ego, ut quo
 debeo, honore prosequar familiam, in quam nu-
 ptum data sum; & quam pro mea agnoscere cupio)
 ad illum pergitur, eo animo, ut omnia illi quem-
 admodum par est, officia offeramus, ea in re cum omni
 debita obedientia & fidelitate Regi nostro servientes.
 Quoniam vero mulierum est, eorumq; qui arma
 non tractant (in quorum numero es) totis viribus
 anniti, ut pax ineatur, fac obsecro, ut firmam il-
 lam stabilemq; habere possimus, ad me certe quod at-
 tinet, me meaq; omnia huic rei impendam. Hoc
 praeerea persuasum habe, tria esse, quæ me filium
 quæ meum huc perduxerint, nimirum Deum, Re-
 gem & sanguinem nostrum, quibus servire cupimus,
 sed quum Dominus à Motta certiore te de singu-
 lis facturum sit, nihil superest, nisi ut tibi à D E O
 sanctam suam gratiam vitamq; felicissimam & lon-
 gissimam precer. Ethæc quidem à Navarra scri-
 bebantur. Rumore vero copiarum ejus conti-
 nuò se dedit Sanjanum Anglicum oppidum mu-
 nitum & copiosum in agro Santonico itidem arx
 Blaja maximi momenti. Accedunt & Condæo aliæ
 urbes Fontenæum, Sanmaxentum in Pictavino
 agro.

Circiter hoc idem tempus Andeloto copiis,
 quas in Britannia summa celeritate pro Condæo
 coegerat, Salmurium oppidum ad Ligerim oc-
 cupare cogitante, ut & tunc sibi & in posterum
 locis esset opportunus trajectory. Martinengius
 Britanniae Praefectus, Vir rei militaris peritissimus,
 Regis nomine exercitum contra eum educit, &
 nocturno impetu ex Andeloti militibus circiter
 septingentos in pago quodam ignobili, in quo
 tum forte pernoctabant, occidit, majoremque
 partem dissipatam, & inopinato causa perterri-
 tam in fugam conjicit, receptis quinque signis
 militibus, quæ ad Regem Parisios transmissa

tanquam læta spolia triumphantium more in tem-
 plo D. Mariæ statim suspensa sunt.

In eo improvise tumultu Andelotus, qui tum
 forte fortuna in vicino pago pernoctabat, pericu-
 lis sese subduxit, felici sibi Martinengii errore usus,
 quem fortuna in aversum ab hoste locum dedux-
 erat, ac collectis copiis, Martinengium citato
 cursu Salmurum contendente, quod jam Re-
 gio praesidio tenebatur, ita persequitur, ut impedi-
 menta relinqueret, quæ ab Andelotianis capta &
 direpta fuerunt, obtruncatis ad quadraginta cus-
 todibus armatis. Obstructa verò per pontes via
 trans Ligerim, Andelotus aliud consilium fluvii
 transeundi init, cumque vado bis pertentato flu-
 vius impervius comperiretur, aquis autumnali-
 bus tumidior, mox tamen una ex parte vadum
 adeò facile repertum est, ut totus exercitus con-
 tinuò illac, sublatis signis transiret, & pedites ar-
 mati tormentarii que instructi, omniaque jumen-
 ta & currus, quibus impedimenta ferebantur,
 ad ulteriorem ripam sine ullo periculo perveni-
 rent, summo haud dubiè rei nunquam hætenus
 audita miraculo. Inde actis Deo Liberatori gra-
 tiis, toto exercitu Psalmo 73. cantato: *Natus*
in Judea Deus, & magnum in Israël nomen ejus,
 ita, dum se itineri accingunt, conspiciuntur ali-
 quot equitum turmae ad eam partem, quibus con-
 festim emissæ aliquot turmae, Andelotii manda-
 to, eas in fugam vertunt, nonnullis interfectis,
 urbe ad tutum perfugium hostibus fugientibus,
 commodè tributa.

Inde libero itinere Pictavinam Regionem
 ingressi, Tuarsium oppidum deditione capiunt,
 cumque obvio Amiralio conjungunt se Andelo-
 tiani, indeque conjunctis viribus Paternæum no-
 bilem urbem capiunt, oppidanis sese ultro de-
 dentibus, ac sacrificulis compluribus, cum teme-
 rario Ductore (dum se ad arcem obstinatiùs de-
 fendere instituunt) ab exercitu obtruncatis. Ca-
 pitur, Orione, Dux Roarius & Rupellam mittitur.

Ad finem hujus mensis, copiis ab Andio
 Aureliis, collectis fulmina Regionum Edictorum
 repetuntur, quorum uno, omnis Religionis Re-
 formatae usus atque administratio prohibebatur.

Et norunt omnes, ait, Majores nostros Re-
 ges felicissimæ memoriæ, avum & Patrem, ut se
 Christianissimos & Ecclesiæ propugnatores de-
 monstrarent, omnes legitimas rationes adhibuisse;
 quibus & illa conservaretur, & Religionis di-
 visiones per conciones secretas & reprobatorum
 librorum disseminationes, natae tollerentur. Et
 post infelicem obitum Patris nostri Henrici, Opti-
 matum nonnullos, à novæ opinionis Ministris
 concitatos, sese alienasse, atque controversias mo-
 visse, nullo quidem Religionis zelo; sed ambi-
 tione Regni istius gubernandi sub Rege Fran-
 cisco fratre nostro, quamvis è legum præscri-
 pto major esset, & præterea maritus, atque au-
 toritate, ingenio, voluntateque ad rectè guber-
 nandum valeret, cum sapienti consilio Reginae
 matris nostræ aliorumque optimorum lectissimo-
 rumque Virorum, qui demortuo Regi Patri no-
 stro semper adfuerant, & ab illo fratre nostro ve-
 stigiorum paternorum studio retinebantur.
 Quod perspicuè demonstravit ille, quandiu re-
 gnavit, Regnumque haud dubiè in eam formam
 restituit.

restituisset, qua illud repererat, si vitam diutior
rem Deus illi concessisset, tunc tamen Regni statu
perturbato à nonnullis Optimatum, qui cum
non auderent manifestè suam de Regno occu-
pando voluntatem patefacere, Ministrorum
illorum novæ opinionis opera, tumultum
Ambosianum exuscitarunt, per speciem libelli
supplicis, cum fidei confessione offerendi Regi
fratri nostro, qui quamvis mali illius auctores
nosset, maxima tamen clementia atque illi natu-
rali, Patris cœlestis exemplo, cum speraret illius
DEI Opt. Max. beneficio se plus utilitatis relaturum,
in misericordiae via, quam suppliciorum rigore,
Edicto veniam dedit omnibus suis subiectis
à fide deviiis, qui viam vellent repetere.

Et alio Edicto eos, qui nollent viam repetere,
reliquit in potestate Justitiæ Ecclesiasticæ, quæ
non est sanguinolenta, dummodo publicam tranquillitatem
minimè inturbarent. Nihilominus tamen Rex à sua spe decidit, per secretas Optimatum
illorum obstinatorum coitiones, molientium armis Regnum adhuc perturbare. Et cum
rem certò ille rescisisset, coactus fuit armata manu
Aurelias petere, ut rebus provideret, convocatis
in hunc finem Regni universis Ordinibus. Quo
in loco Deus ad se illum vocavit, nosque infirmiore
ætate ad duodecim annos natum minus aptum
ad maximum istud Regnum administrandum. At
commodius auxilium, quod reliquisset nobis Dominus,
matris nimirum Reginæ consilium in rerum
nostrarum administratione, fuit valdè imped-
ditum atque retardatum, minoris nostræ atque
infirmæ ætatis contemptu, ab Optimatibus illis,
& post fratres nostros, nobis proximis, & illis quidem
ab eadem matre nostra dissentientibus, eique
repugnantibus, & quò sese munirent, patrocini-
um novæ illius opinionis susceperunt, quæ il-
lorum favore & conatibus mirum in modum pro-
pagata est atque amplificata. Cui rei ut provide-
remus, ubi primum inaugurati sumus, Sangerma-
num Principes nostros & privati consilii nostri vi-
ros, & omnes quidem Senatus Parisini Consilia-
rios adesse iussimus, & illorum sententiis Edictum
fecimus, quò prohibuimus, omnem Religionis
administrationem aliam ab ea, quæ in Ecclesia
Catholica, post receptam fidem Christianam, ab
Majoribus nostris Regibus fuisset recepta & ab
Religionis Christianæ Antistitibus edocta atque
confirmata. Quod verò animadverterent novæ
illius opinionis fautores, ambitiosa sua consilia hoc
Edicto maximè impediri, noluerunt pari illud ob-
servari; at omnibus in locis novam illam opinio-
nem amplectentes, homines exuscitarunt, à qui-
bus Edicti illius nostri effectus impediretur, & per
speciem turbarum, quæ illorum opera per univer-
sum Regnum quotidie excitabantur, prætex-
bant, nullo modo fieri posse, ut illud Edictum ob-
servaretur, & auctores erant, ut quò esset solennius
& augustius ex omnibus Parlamentis exquisito-
rum hominum fieret Conventus, qui de compo-
nenda Religionis re, sententias suas dicerent,
eque illarum præscripto Edictum conderetur, &
quidem eo modo, dum potentiores sunt in con-
silio nostro conflato ad suum arbitratum Con-
ventu, quod instuerant, consequantur, uti nimirum

duarum Religionum exercendarum facultas tri-
bueretur. Edicto illo Januarii mense facto,
quod Edictum, Regina mater, præter senten-
tiam suam, quæ semper pia & Christiana fuit,
passa est obtinere, quemadmodum & cognatus
noster Cardinalis Borbonius, Turonus, Dux
Mommorencius Connestabilis, Marecallus Sant-
andréus, primarii & antiquiores è nostris admi-
nistis, quos Pater & frater nobis reliquerant,
qui Reginæ matri tunc demonstrarunt, minus il-
lud malum esse, cum illius Religionis admini-
stratio extra urbes Edicto designaretur, & quod
sperandum esset, fore, ut cum ad maiorem æta-
tem pervenissemus, nostra autoritate & poten-
tia illud emendaremus atque restitueremus. Ita-
que Regina mater singulari fide atque constan-
tia perrexerit nos, fratresque nostros, & sororem,
in Catholicæ, Apostolicæ atque Romanæ doctri-
næ, quam Majores nostri abhinc mille annos
& amplius susceperunt & retinuerunt, & illius
vi præclare rem gesserunt, veritate retinere, cujus
rei nomine & nos, & omnes nostri subiecti per-
plurimum Reginæ matri profecto debent. Et
quamvis edicto illo Januarii latis superque novæ
opinionis hominibus satisfactum esse deberet, ni-
si aliud consilium aliamvè voluntatem habuissent,
quàm conscientiarum suarum libertatem, tamen
illa indulgentia nostra minimè contenti paulò
post promulgatum illud Edictum perversas suas
voluntates manifestè demonstrarunt, privata au-
thoritate armis adversum nos sumptis, nostris ur-
bibus occupatis, peregrinis in hoc nostrum Re-
gnum intromissis, & omnibus hostilibus viis usur-
patis, pugna etiam ad Drnydarum agrum in nos
commissa, in qua Deus nobis victoriam dedit,
populi sui, nobis subditi, misertus. Ut etiam re-
belles nostros subiectos clementia vinceremus,
& ad nostram obedientiam revocaremus. Spe-
rantes fore, ut Deus aliquando, cum ad maio-
rem ætatem progressi essemus, ad Ecclesiæ suæ o-
bedientiam concordiamque restitueret, condo-
navimus eis aliud Edictum, quo suæ Religionis
facultatem aliquam tribuebamus. Et quamvis
ex eo tempore, ut omnem illis metum, suspicio-
nemq; adimeremus, ipsorum etiam sententia mul-
ta decreta de pace publica fecissemus; tamen
variè & licentiosè illa violarunt, quamvis & nos,
ut eorum, paci bonoque confuleremus, nostrum
illud Edictum, quod ut temporarium, ex nostræ
voluntatis arbitratu poteramus revocare, sanctè
observaverimus, nec ullam unquam illis occasio-
nem dedimus resumendorum armorum. Quod
tamen nihilominus fecerunt nuper, & ad nos,
matrem, fratresque & sororem accesserunt, præ-
textentes postea, se illò venisse, ut supplicem li-
bellum ad suæ Religionis conservationem nobis
offerrent. Nobis tamen manifestè bellum indi-
xerunt, & quidem eò usque, ut Lutetiam pri-
mariam nostram urbem, quantum potuerint,
obsederint, multasque nostras urbes occupa-
rint, peregrinosque in Regnum nostrum in-
troduxerint, & nos ad pugnam in ipsis pro-
pè Lutetie portis elicerint, ut obsidionem
solveremus, in nos denique omnes hostiles vias
usurparint. Dum tamen volumus parcere san-
guini Nobilitatis nostræ, aliorumque nostrorum
subje-

subjectorum, miseri populi nostri à duobus exercitiis violati, & conantes eos clementia nostra pervincere, illis pacem à nobis petentibus, idem illud Edictum condonavimus, pollicentibus certo, se illud observaturos. Qui tamen præter illam suam promissionem, cum nullatenus nos in Edicti observatione defuerimus, noluerunt nobis restituere Rupellam, Montalbanum; Castra & complurimas alias urbes in Oscitana, & Conven-tus armorum hominum variis in Regni locis habuerunt, multos Catholicos subjectos interfecerunt, cum peregrinis belliconsilia agitarunt, bella denique ad Rupellam vicinasque Regiones manifestum excitarunt, eo prætextu, quod nonnullos à suis dicunt fuisse interfectos, quarum rerum ut haberentur quæstiones, & legitime supplicia statuerentur, mandaveramus.

Cum vero videamus illos tam sæpe nostra ab ubi bonitate & clementia, nec possumus de pravo illorum consilio amplius dubitare, uti nimirum constituant supremum alium Principatum, nostro, qui à DEO institutus est, ablato delectoq; istiq; artibus subjectos nostros à nobis divellant atq; disjungant. Prætextu etiam condonata illius Religionis & Conven-tuum, quos agitant specie suarum Concionum atq; Cænarum, in quibus fiunt pecuniarum collectæ, hominum delectus, societates, conjurationes, consilia, & intra, & extra Regnum arreptis armis, & quidem ita nobiscum agant, ut vicini, non ut subjecti, hostesq; se & verbis & scriptis, omnibus deniq; modis, demonstrent, ut non possumus illos ullis beneficiis retinere, at omnino conentur nostram dignitatem, nostramq; Religionem abolere, quam à Majoribus nostris susceptam, parati sumus omnino retinere, agnoscetes hoc summum DEI beneficium, qui huc usq; nobis illam conservavit, adversus tot tantasq; malorum artium machinationes, & nobis hoc tempore tribuerit opportunè aetatem, ingenium & facultatem Regni nostri administrandi, & adiutorem fratrem Ducem Andegavensem, summum nostrum Legatum, nostra dignitatis studiosum & Religionis unitate concordem atq; unanimem, ut est quoq; Dux Alenconius frater. His de causis & aliis quamplurimis gravissimis, de matris nostræ, fratrum, Principum, consiliq; nostri virum sententiis & iudicis, Edicto irrevocabili & perpetuo inhibuimus, atque inhibemus omnibus cuiusvis conditionis per universum Regnum subjectis nostris, statuto capitis, fortunarumque omnium supplicio, aliam Religionem quam Catholicam & Romanam, quam Majores nostri tenuerunt, & nos illorum exemplo etiamnum tenemus. In hunc vero finem decernimus. Ut omnes illius Religionis ministri, intra 15. dies ab Edicti istius promulgatione ex omnibus Regni nostri finibus discedant. Nolumus tamen illos homines Religionis, quæ vocatur, Reformata, in conscientis suis vexari, dummodo ne alia Religionis, præterquam Catholica & Romana, ullam agant ullibi administrationem. Hac nimirum spe illud condonantes, fore, ut aliquando instinctu Divino & Ecclesiæ Antistitum diligentia omnes nostri subjecti in unam Religionem revocentur. Omnibus vero, qui vigesimo ab literarum istarum promulgationis die, arma deposuerint, & pacatè, ut fideles subjectos decet, vixerint, omnem culpam noxamq; earum rerum omnium condonamus, quæ ab illis adversum nos familiamq; no-

stram fuerint agitata, quos omnes, si nobis obsequantur, in nostram tutelam patrociniumq; sumimus, nostrisq; ministris omnem ergo illos rigorem severe inhibemus. Et omnes dissensiones inter quoscunq; tandem extiterint, communes seu privatas, perpetuo silentio sepeliri volumus, omnesq; adeo injurias seu verbo, seu re ipsa, inhibemus. Qui secus fecerint, rebellium pœnas iis comminamur. Viginti vero diebus præteritis adversus obstinatos omnium legitimarum rationum summo rigore agemus, nec illis ullo modo parcemus. Hoc edictum volumus ubiq; promulgari & severe observari, nosq; rerum singularum indies diligenter admoneri. Quas res nostri ministri industrie curent.

Aliud Edictum omnibus publicis muneribus seu fori seu ærarii, interdicebat iis, qui Reformatam Religionem professi essent. Eos, qui arma non sumpserint, ac pacatè domi vivere instituerent, abdicabat quidem planè Magistratū, ita tamen ut præter commune illud beneficium ab superiori Edicto tributum pacatè domi vivendi, promitterentur etiam certi aliquot annui redditus ad ærarium Parisini Prytanæ, qui & ipsis perpetuo dependerentur.

Hæc Edicta summo studio ab Parisino primum Senatū, deinde ab omnibus aliis summis Regni Curis recepta, majori etiam alacritate atque celeritate promulgata fuerunt eodem die, omnibus solennibus ritibus diligenter observatis, quasi Regno post diuturni belli vexationes divulso profligatoque jucundæ pacis nuntius afflueret. Latuerant domi ista edicta ab Regiis Consiliariis, jam pridem quasi Regio mandato descripta, Hispaniarum tamen Regi, Pontificique ostentata ad spem fœderis efficiendi, at tunc demum promulgata fuerunt, & aptè quadam, temporis rerumque habita ratione, accommodata. Et præter fœderis illius præstationem, erant aliæ causæ, quæ Ecclesiasticos homines aliosque omnes Pontifices, & quidem majoris notæ, ad arma alacrius sumenda pecuniamque ad bellum liberaliter contribuendam, vehementer incitarent, nimirum maximarum facultatum proscriptiones, quibus per illa Edicta patefiebat aditus.

Allatum etiam erat Pontificis Romani diploma, quo concedebatur Regi, ut ex Ecclesiasticis facultatibus ad pecuniam summam, quæ annuos redditus quinquaginta millium aureorum aquaret, distraheret divideretq;, causa addita, ad bellum hæreticis inferendum, illosq; aut plane delendos, aut ad Romanam Ecclesiæ obedientiam revocandos, multa prius locutus de immani hæreticorum audacia, deque illorum nefandis consiliis, quæ cum Germanis Anglisque agitant. Sed quod Edictum superius Regis tempore antecederet, & expressiores illæ de hæreticis delendis causæ adjungerentur, Cancellario Hospitalio, sententiæ illius Principe, nonnullis Consiliariis Regiis visum est minime opportunum, quod ita videatur bellum à longo tempore apparatum, fœderisque illius sacri, quod tam studiosè celatum fuisset, perspicua indicatio. Itaque statuitur aliud diploma à Pontifice curandum, interea istius usus esset, propter præsentis necessitates. Hospitalius propter illam subtiliorem monitionem, odium majus, & ut ad ea tempora parum utilis, domum est continuo amandatus.

Decimoquinto Octobris Navarra, quam superius Rupellam concessisse diximus, rem illic graviter gerebat, navibusque aliquot instructis, quo oram illam, maris tutaretur, & facilior esset aditus in Angliam, quam amicam esse causam maxime intererat, ad Angliæ Reginam literas dat per Castellerium Nobilem Virum, quem classi illi præfecerat, susceptique bellifationibus explicatis, sese ei causamque commendat: Et præter, ait, voluntatem Sereniss. Regina, quam maximam semper habui, ut in tua benevolentia perseverarem, offertur hodie occasio, qua profecto me graviter accusaret, nisi tibi per literas significarem causas, quæ me huc cum liberis, quos mihi commodato tribuit Deus, adduxerunt, & tanto gravior esset mea culpa, quando ille pro sua maxima bonitate tot tantag, tibi contulit beneficia, talemq, zelum dedit ad propagationem gloria sua, tibi nimirum Regina, quam ille elegit singularem Ecclesiæ suæ nutricem. Jure igitur optimo ad te referuntur, quæ ad istam veritatis & Ecclesiæ Dei defensionem spectant. Atq, equidem, ut norim te generalem rerum nostrarum statum rescisse, oro te etiam atq, etiam, Illustrissima Regina, tibi persuadeas tres esse causas (quarum vel minima satis virum debet habere) quæ me, ut e ditione mea huc venirem, coegerunt. Prima nimirum est Religionis causa, quæ in hac nostra Gallia Optimatum quorundam multis artibus opprimeretur, ut me mei proculdubio pudisset, meum nomen inter fideles censer, nisi, quod me huc errori atq, horrore opponerem, ad istius causæ defensionem omnes facultates rationesq, quas mihi tribuit Dominus, comportassem, & nisi filius meus & ego cum hoc tam Illustri Principum Optimatumque coram nos conjunxissemus, qui omnes quemadmodum ego, & ego quemadmodum illi constitimus, Maximi illius exercituum DEI auspiciis & nutu, nec sanguini, nec vita, nec facultatibus nullo modo ad hanc rem parcere. Secunda causa, quam prima nimirum secum trahit, est nostri Regis Obsequium, quandoquidem Religionis ruina, sit Regis & Regni ruina, quorum conservandorum eo vinculo obligamur atq, obstringimur. Et quoniam filius meus, & ego hunc locum honoremq, a Deo consecuti sumus, ut Regem sanguine proxime attingamus, hac res nimirum, Serenissima Regina, compulsi nos, ut festinarem, & nos is opponeremus, qui Regis nomine & facilitate abutentes, cum ipsum efficiunt suorum detrimentorum auctorem, & (quamvis per se sit feracissimus fideiq, sua tenacissimus) sua fidei suarumq, promissionum violatorem per eas artes ac vias, quas ad pacificationis Edictum perfirgendum commentisunt. Quod quippe Edictum, ut, dum integrè observaretur, pacem inter Regem fidelesq, suos subiectos continebat, fovebatq, ita violatum, eorundem subiectorum fidelitatem invitat ad luctuosum bellum, & ita coactum, ut nemo sit nostrum, qui non ad illud violenter pertraheretur. Tertia causa, Sereniss. Regina filio mihiq, peculiaris est: nimirum, quod animadvertimus antiquos capitalesq, DEI nostraq, familia hostes impudenti exitiosaq, malitia constituisse genus nostrum omnino abolere, cum & Princeps Condæ frater meus, ut consilia adversum ipsum familiamq, inita evitare, coactus fuisset cum uxore & liberis locum persequi securitatisq, perquirere. Præterquam quod

etiam certo cognoram, delegatos fuisse certos homines, qui mihi per insidias filium abriperent meum. His nimirum argumentis rationibusq, concitati, non potuimus non in unum convenire, ut unâ conjuncti viveremus & moreremur, quemadmodum sanguinis vinculum, quo sumus mutuo conjuncti, huic rei nos obligat, atq, adeo ut id faciamus, imperat. Ha sunt, Regina, tres causæ, quæ me ad ista arma compulerunt. Haud quaquam cælo per illa bellum gerimus, nec Regi nostro: Majestatis, nec Divina, nec humana sumus, DEI beneficio, rei; at & DEO nostro & Regi nostro fideles sumus. Quod oro etiam atq, etiam tibi persuadeas, & nos tuo auxilio & favore juves, matremq, & liberos, tua dignitatis itiq, obsequii perstudiosos, habeas commendatos.

Nimirum fidelibus Anglia maximè favit, secunda hac in gravissimis temporibus benevolentia demonstratione, Gallos sibi necessariis beneficiis in perpetuum obstringens atque obligans, exilibus etiam tuto ad perflugium loco liberaliter tributo, & tenuiorum inopia munificè sublevata in istis bellorum tumultibus.

Decimosexto Octobris Casarea Majestas Legatum Gallicum, qui ad ipsam & alios quosdam Germaniæ Principes à Rege ablegatus erat, ut de insolentia subditorum, qui rursus arma cepissent conquereretur, & ab ea peteret, ut sua autoritate obsteret ac inhiheret, ne Condanis & Germaniæ suppetiæ sive equestres, sive pedestres subministrarentur, Vienna dimittit, responso hujusmodi, ut se calamitate Regni florentissimi ex animo; petitioni verò Regiæ minimè annuere officii posse ostenderet, quod quidem, cum & humanitate, & Prudentia plenissimum, multorumq, notitia dignum sit, eodem tenore, quo hinc inde divulgatum fuit, subjiciemus. Post præfationem itaque solitam: Quod (ait) Orator de insolentia quorundam subditorum Serenissimi & Christianissimi Regis, retulerit, qui neglexerint Serenitati ejus debitam obedientiam præstare, posthabitis etiam & contemptis violatisq, iam patris conventis, quam Regis Edictis, in Regno isto editis, & præsertim Principis Condæ, ut qui huc usque apud Seren. ejus nunquam comparuerit, nec debita submissionis & humiliationis officium, prout tenebatur, Serenitati ejus exhibuerit; sed potius cum suis principibus sectatoribus & complicibus sinistra consilia agitaverit, novisq, motibus excitandis studuerit. Et quod Serenitas ejus istiusmodi illorum contumacia & temeritate coacta fuerit, contra eundem Principem ac ejusdem sectatores & socios, & quoscunq, alios ejus Religionis complices armare, quo illos omnes Regno Francia expellat, & in eo unius tantum Religionis, nempe Catholica, usum ac exercitium instauret, &c. Majestatem suam Casaream diffiteri non posse, quin his intellectis non parum perturbata fuerit. Neq, enim comiseratione & dolore indignum esse, quod florentissimi Regni istius status, nunc rursus in eandem, ex qua nuper primum vix egerrimè emergerat, calamitatem, reciderit, quoniam manifestum sit, non solum ex antiquissimis præteritorum seculorum exemplis, sed & is, quæ nostra primum

etate, multis in locis acciderint, quantum damni semper dederint Reipub. Regum, Principum, ac subditorum discordia & intestina bella. Ideoq; Majestatem suam Casaream ut Imperatorem Christianum pacisq; & tranquillitatis communis semper cupidissimum, non abs re, singulari cura & sollicitudine affici, propter istud tam praeclarum Christianitatis Regnum, in eoque perinde ac in aliis omnibus Regnis & Provinciis Christiani orbis, nihil magis cupere & optare, quam communem concordiam & quietem servari atq; custodiri, & a fundendo sanguine Christiano abstinere. Cum jam satis superq; infidelium armis & continuis incursionibus atq; immensa potentia, Christianorum vires sint attrita, nec opus sit eas etiam domesticis motibus magis affligere.

Equidem Majestatem suam Casaream existimare, Serenissimum & Christianissimum Regem, ad hoc novum bellum contra subditos suos suscipiendum, non nisi urgentissimis causis fuisse impulsam, & priusquam rem tantam aggredieretur, accuratissimam adhibuisse deliberationem, adeo ut fortasse supervacaneum esset, Majestatem suam Casaream de ejusmodi consilio & instituto aliquid in medium asserere, ne quis putet Majestatem suam Casaream, quid ipse agat, in Regno suo modum vel legem prescribere. Non posse tamen Majestatem suam Casaream quid ipsa sentiet & optet, plane reticere: Majestatem nimirum suam Casaream consultissimum censere, eas rationes & vias iniri, quibus Christiano sanguini parceretur, & inter Regem ipsum Christianissimum, ejusq; subditos, mutua concordia ac firma & bona pax sanciretur, adeoq; amplissimo illi Regno pristina tranquillitas restitueretur, eaq; occasione Serenitati illius ista tam graves cura atq; molestia minuerentur adimerenturq;. In quo si quid possit Majestas sua Casarea boni prestare & promovere, in eo se promptam & benevolam exhibituram.

Nam ne enumerentur pericula & incommoda publica, quae videantur ex istis motibus Gallicis toti Reipub. impendere, quorum utiq; rationem haberi conveniat, Majestatem suam Casaream, magnopere vereri, ne bellum hoc, quod alij interpretentur moveri contra Edicta novissima, quae primum per Sereniss. quondam Regem Franciscum fratrem ac praedecessorem ipsius Christianissimi Regis, & postea etiam per Serenitatem ejus de Religione fuerunt edita atq; promulgata, Serenitatem ejus passim in gravissimam invidiam adducat. Siquidem jam etiam late per Germaniam (ubi rei ista dudum percubuerit,) de Serenitate illius ac potioribus Consiliariis ejus ob id valde incommodi & odiosi circumferantur sermones, ex quibus non obscure liceat colligere, praeter Seren. Reginam Angliae, de cujus animo jam Regi Christianissimo ex Oratoris ejus declaratione bene constet, non defuturos etiam alios haud parva conditionis Principes, qui non solum favore & quadam animorum propensione in partes subditorum illorum sint inclinaturi. Verum illis etiam re ipsa propter communiatem causa, quicquid possunt auxilii laturi.

In qua quidem animorum exasperatione Majestatem Casaream non videre, quid utilitatis Serenissimum & Christianissimum Francia Rex sperare & percipere possit ex illo, quod Serenitas ejus requi-

rat a Majestate sua Casarea, auxilio & promotione, pro conscribendo, si opus sit, in Germania, milite, vel quantopere etiam Serenitas ejus hoc rerum & temporum Statu auxilium Germanicis nitiqueat.

Longè majores autem difficultates habere, quod secundo loco a Majestate sua Casarea, ex parte Serenissimi & Christianissimi Francia Regis postuletur, ut scilicet Majestas Casarea obsistat, inhibeat, & auctoritate sua impediat, ne Serenitatis ejus subditis adversarius e Germania suppetia sive equestres, sive pedestres subministrantur. Si namq; anno praeterito, cum belli causa esset plausibilior, Rege Christianissimo auctoritatem suam contra inobedientes subditos vendicante & tutante, Casarea ejus Majestas summa adhibita diligentia non potuerit impedire, ne admodum numerosa copia equitum & peditum Germanorum, in subsidium illorum, qui tum contra Serenit. ejus arma ceperant, profiscerentur. Quid jam faceret Cas. sua Majest. cum, longè alia quam antea, adeoq; odiosissima belli causa, quam multi sibi cum iisdem Serenitas ejus subditis communem esse statuunt, expressis verbis proponatur & publicetur? Quin imò periculum subesse videatur, si Majestas sua Cas. sese illis, qui partibus dictorum Serenit. ejus subditorum favcant, opponere, & interdictis a ducendis in Galliam copiis, illas retrahere conetur, ne arguatur facere contra libertatem Germaniam. Et sic Christianissimo Regi nihil prodesse, verum etiam semetipsam in odium gravissimum & suspicionem conjicere, quod ipsa quoq; sese istiusmodi belli participem reddat, postpositis iis, quae in hac parte Majestati sua Casarea pro Caesaris sui muneris ratione incumbant. Cum tamen Majestas sua Cas. omnibus modis sibi cavendum ducat, necubi Imperatorio officio suo defuisse videatur.

Ita existimasse Majestatem suam Casaream sese facturam rem sua integritate dignam ac fraternam, qua complectatur ipsum Christianissimum Regem, benevolentia valde congruam, si hac, qua Majestati sua Casar. in hoc tam arduo negotio occurrerent, & quid Majestati sua Cas. de iis omnibus videatur, Serenitati illius ingenue & candidè proferret. Quae ut ex animo profisciscantur integerrimo, ipsiusq; Christianissimi Regis amantissimo, & pacis deniq; & utilitatis publicae studiosissimo: ita quoq; sperare Casar. Majest. Seren. illius ea in optimam partem accepturam esse, cui Majest. sua Casar. iterum atq; iterum pacatum & tranquillum Regni gubernium & optatam in rebus omnibus felicitatem praestet.

Vicesimo Octobris, Conventus Theologorum Electoris Augusti & Johannis Wilhelmi Ducum Saxoniae tandem Aldenburghi inchoatur. Cum enim longo tempore inter Scholarum atque Ecclesiarum utriusque dictorum Ducum Doctores de quibusdam Christianae Religionis articulis tanta certamina atque dissidia fuissent, ut attrinque se corruptelarum, errorum, & defectionis a Confessione Augustana insimularent, ac scriptis hinc inde editis ac sparsis arguerent. Illustrissimi Princeps Elector Augustus & Johannes Wilhelmus Saxoniae Duces, perspicientes ejusmodi certamina minimè ad aedificationem facere, sed summam necessitatem efflagitare, ut ad propagationem

gationem Verbi DEI, & Confessionis Augustanæ, inter Scholas, Ecclesias, Concionatores atque Theologos ditionis utriusque Christiana concordia foveretur, & mutuus consensus in doctrina ad posterum transmitteretur, è re fore statuerunt; aliquot præcipuos, doctos atque pacis studiosos Theologos cum aliquot Politicis convocare, iisque injungere, ut de controversis articulis amicè, placidè, atque Christianè ex Verbo Dei colloquerentur, atque quoad id fieri posset, conciliarentur.

Forma verò Colloquii, utrisque approbantibus, esset, ut duodecim Theologi, & sex Politici absque ullo mandato, quod jam instructionem vocant, primo Maji Ceitzam mitterentur; nimirum à parte Electoris Augusti sex Theologi, Politici tres, cum uno Notario, nomine verò Johannis Wilhelmi totidem. Uterque quos Theologos atque Politicos missurus & ad hoc negotium deputaturus esset, alteri mense autè significaret. Theologi in præsentia Politicorum de articulis controversis, remotis omnibus affectibus, pro investigatione veritatis, amicè, placidè, Christianè citra ullum præjudicium colloquerentur & conferrent, nimirum de articulo justificationis, & quomodo in eo de necessitate operum loquendum. Secundo de libero arbitrio & articulis ab eo dependentibus. Tertiò de Adiaphor. Politici, quò hæc rectè & ritè perficerentur, attenderent, & re, & necessitate exigente, colloquentes commonefacerent, quò Colloquium ordinatè ac placide administraretur. Si Theologis necessarium videretur, scripta quædam de articulis controversis edita inspici, ea proponi, & examinari, ac Theologos inter se invicem amicè conferre debere. Facta collatione, & disputatione finita, ac Theologis consentientibus, hi formulam in scriptis comprehenderent, quomodo de tribus istis articulis in Scholis & Ecclesiis Christianæ, atque secundum normam Verbi Dei & Confessionis Augustanæ, ad evitandam sententiarum diversitatem, doceri, prædicari ac scribi deberet. Placito & conventioni Theologorum utrorumque relinqueretur, quomodo Antitheses doctrinarum in dictis tribus articulis concipiendæ, & quæ locutiones ac propositiones, ut falsæ ac dubiæ in Scholis & Ecclesiis fugiendæ essent. Omnia verò solum ad doctrinas & res ipsas dirigenda, nec ullam condemnationem personarum instituendam esse.

Si Divina gratia affulgente Christiana concordia inter Theologos coiret, & ejus formula ab ipsis in scriptis redacta esset, Politici Consilarii quoad Principes inter se de publicatione ejus, & aliis necessariis, pro conservatione Christianæ concordie convenirent, de formula recessus statuerent. Cæterum conciliatione Theologorum in uno vel pluribus articulis hac vice non procedente, nihilominus articuli, de quibus conveniret, scripto comprehenderentur, & Principibus unà cum necessaria ac luculenta relatione de controversis adhuc mitterentur, eorumque sententiæ consilio ac placito relinqueretur, quid in iis pro Christiana concordia agendum & suscipiendum esset.

Adhæc Politici Consilarii Theologos dili-

genter admonerent, iisque nomine Principum injungerent, ut interea temporis, quoad Elector cum agnato aliis legitimis ac Christianis mediis dissensionem de articulis controversis tolleret (ad quod, ut maturè id fieret, haud dubiè uterque ipsorum propensissimus esset) omnibus insectationibus, convitiis & diffamationibus personarum scriptis atque verbalibus utrinque abstinere. Et hæc quidem leges Colloquii utrinque in die trium Regum anni hujus Vinariæ approbatæ erant. Cæterum ob varia negotia incidentia re dilata, ac loco mutato, die tandem, quo diximus, Aldenburghii convenitur. Porro verò Politici & Theologi utriusque partis hi erant, Johannes Wilhelmus Dux Saxonie, &c. Ipsemet præfens, Inspector & Gubernator Colloquii: Electoris Saxonie Politici, Johannes de Bernstein, Johannes de Zescha, Laurentius Lindemannus Juris Doctor: Theologi Paulus Eberus, Henricus Salmuth, Andreas Freihub, Petrus Prætorius, Theologiæ Doctores: Casparus Cruciger Junior, Christianus Schütz, Magistri: Henricus Mollerus Notarius, Johannis Wilhelmi Politici, Eberhardus de Thana, Petrus Premus Juris Doctor, Henricus ab Erpha: Theologi Johannes Wigandus, Johannes Fridericus Celestinus, Doctores. Christophorus Irenæus, Bartholomæus Rosinus, Alexius Bresnicerus, Timotheus Kirchnerus: Magistri, Martinus Burggravius Notarius.

Circiter hoc idem tempus nimirum die 20. Auracus, quem Mosæ trajecto in Belgicæ ditionis agrum venisse diximus, auxiliis Gallicis secum conjunctis, omnes vias præclare quidquam agendi tentat, atque ut hostem ad prælium eliciat, fluvium qui Diocesium Leodiensem à Brabantia determinat, Tilmonte oppido, ad dextram relicto, transit, ac cum hoste minime de summa rerum decertare volente, quod hic fortunæ inconstantiam vereretur, multas leves pugnas vario successu usque ad vicesimum septimum ejusdem mensis committit.

Vicesimoquinto Octobris, cum Acierius Nobilis Occitanus pro Condæo copiis conscriptis, ac Rhodano trajecto ad Perigordium pervenisset, Ductoribus Petrogordio ac Movantio Consilium ejus negligentibus horum copiarum in agro Piectavino à Regio exercitu validissimo, quem Montpensierus & Brisacus ductabant, fugantur, qui septemdecim signa equestria à Movantianis recepta, Duci Andegavensi Regis fratri, summoque militiæ Imperatori per Provinciales ad Senonum urbem transmiserunt, occubere eidem Movantius Petrogordiusque; at Acierius, omnibus collectis copiis, & Movantianis reliquiis, postridie venit Albeteram vicum; Montpensierus verò nihil aliud molitus Perigordium urbem regreditur.

Primò Nov. die, Acierii copiis residuis cum Condæo conjunctis, continuo de Montpensierio persequendo consilium initur, & ad eam rem copiis equestribus primæ aciei assumptis, & Occitanorum tormentariorum maxima parte, Amiralius Bertrizium vicum contendit, ubi substitisse hostem nunciabatur; at re explorata, compertum est, illum maxima celeritate discessisse, itaque re infecta ad Condæum redit Amiralius, Albeteram. Ipsa

reduce,

reduce, constituitur, omnes pugnae occasiones querendas esse, & continuo Montpensierum persequendum, qui magnis itineribus ad Andium contendebat. Erat nimirum Andius cum reliquo exercitu ad Castelleraldum in agro Pictavino, etiam cum majorum tormentorum maximo numero. Cum prima igitur acie Amiralius Montpensierum persequitur, non longè ab Andio, ita quidem ut tanta celeritate commotus Andius, castra propius ad urbem promoveret, castrisque studiosius munitis suos continueret: Amiralio ne quicquam illum ad pugnam provocante, explicata acie explicatisque signis, eo tamen die nihil planè actum. Postridie propius aciem instruit, admonito prius Condæo, qui præmissis peditatu cum secundæ aciei equestribus copiis ad illum accedebat, cum revertenti occurrit, quod ad pugnam non potuisset elicere Andium, munitissimis vallibus intra castra sua se continentem, & propter summam nebularum caliginem, ut ne proximi quidem dignoscerentur. Itaque nihil præter tormentorum tonitrua eo die actum.

Circiter nonas Novembres bello Danico, adhuc flagrante, *Fridericus Rex Daniæ castrum Wardeburgum*, positum in rupibus maritimis Sueciæ conterminis, *deditione capiti*; sed amissis præcipuis duobus Ducibus sui exercitus Francisco à Brogkhausen, qui morbo correptus obiit, ac Daniele Ranzovio, Viro non solum strenuo ac forti, sed & literato, qui paulò ante deditionem in aggere quodam adhortatus magistros tormentorum, quibus obsessum castrum quateretur, ut diligentem in oppugnando castro ponerent operam, improvise globos à Suecis ictus, occubuit, optimè meritis de Rege Danico, eoque iudicio multorum post se relicto, si supervivisset, ipsum Divina gratia, Virtute ejus aspirante, bellum gravissimum feliciter confecturum fuisse. Fridericus verò Wardeburgo recepto cum valido exercitu in Regnum Suecicum progressus, idque casibus obviis hostibus, qui ingressum circumvallare conati erant, populatur ac vastat.

Duodecimo Novemb. Aumalius, qui cum Regio exercitum in Lotharingiam profectus fuerat, ut & Germanos, qui ad Pontificiorum auxilia expectabantur, exciperet, & eos, qui Hugonotorum causa apparabantur, transitu prohiberet, cognito, nonnullas adversariorum turmas esse in agro Argentoratensi, eas manè invadit ac dissipat: Præerat illis Cochæus Delphinus Vir militaris, erantque mille & quingenti tam pedites quam equites, quos constabat è Lugdunensium, Delphinatum, Burgundorumque reliquiis; illudque iter susceperat, quod ex omnibus aliis locis præclusa erat ad Condæum via. Quare navibus in Alsatiæ appellens, atque in terram descendens, aliquot pagos & Monasteria, ut Hesselum & S. Quirinum, diripit, & fama adventantis Aumalii cognita, Urmachum contendit, ibique cibariis ab Argentinenf. Episcopo Erasmio in die Martini impetratis, inde Schirmeggum pagum Salmenfis ditionis movet, ac ibidem templum diripit, ac pagum depopulatur, duabus casibus incensis. Aumalius itaque exercitu, qui circiter octo millibus constabat, ex Episcopatu Verdunens. Haslam ducto, hoc die prima luce peditum equumque copias expedit, ac in tumultuaria ducta-

tum Cochæi agmen, dum variè turmæ dispartitæ essent, incidit. Aderat illo in loco Cochæus, suisque instructis prout loci & temporis difficultas ferebat, viriliter se cum suis defendit: Aumaliani tamen post longam dimicationem, & suo quidem gravi incommodo, superiores tamen evadunt, captoque Cochæo & aliquot Centurionibus & Tribunis, ad centum viginti cadunt, turmæ, quæ prægressæ fuerant, nec conspecto hoste evaserunt incolumes. *Cochæus Metas deducitur, & post aliquot dies eductus ex urbe, quasi cum aliis, qui à Condæo tenerentur, permutandus, extra urbem confoditur.*

Decimo septimo die Novembris, Hugonoti cum toto exercitu, ex viginti mille peditum equitumque constante, ad urbem Lussinam fabulosis Melusinae narrationibus celebrem, ut totis viribus belli aleam tentarent, periclitarenturque, contra Helvetiorum agmen duxerunt. Sed Helvetiis in æquorem locum sese recipientibus, sclopetaarii Regi rem gesserunt, ita ut post quatuor horarum fere velitationes, sub noctem Hugonoti receptum canentes, spatio milliarii Gallici recederent. Sed postridie Hugonotis in aciem rursus prodeuntibus, uterque exercitus sub signis totum diem constitit, neutris æquiore loco cedere, pugnamque tentare volentibus. Ita tandem Hugonoti convulsis signis castra moverunt.

Vicesimo tertio hujus mensis, *tres naves Hispanice* preciosissimis mercimoniis & summa pecuniæ octingentorum millium coronatorum oneratae, cum ad evitandas insidias Condensium in Angliæ portum appulissent, publica auctoritate detinentur, ac, ut vulgò dicitur, *arrestantur*, de quo latius suo loco dicetur.

Vicesimo septimo Johannes Wilhelmus Dux Saxonie, quem superius ad Convantum Theologorum, Aldenburgum venisse diximus, Antonium Fumæum Legatum Gallicum, qui eò ad sollicitanda auxilia pro Rege venerat, responso verè Christiano dignoque Majoribus suis dimittit, nimirum: *Se magno animi mœore percepisse, contra conventiones in proximo bello initas, novos tumultus in Galliæ ortos, & iterum ad arma ventum esse. Celsitudinem enim suam, ut & Illustrissimos Majores suos singulari amicitia & benevolentia erga Reges & Regnum Gallie affectam esse. Intestina autem bella omnium esse perniciosissima, & plerumque semina diuturnarum dissensionum relinquere, constare, ut & in Italia inter Guelphos & Gibellinos acciderit. Hocq. bellum Gallicum eò esse periculosius, quòd altera pars causam ejus in Religionem, altera in rebellionem transferat. Esse autem expresso mandato Filii Dei Divinam ab humanis discernenda, & licet Magistratus & possint, & debeant inquietos & inobedientes subditos legitima pœna compescere, tamen non solum nullum jus habere in res Divinas, sed & Verbo Divino subiectos ac ministros Dei esse, ad Christianam Doctrinam per justam media Synodorum, colloquiorum & similia promovendam. Vini etenim arma postulare, Religionem verò doctrinam flagitare. Hoc discrimen olim Christianissimos Imperatores observasse, Constantinum, Theodosium, Marianum, Justinianum, Carolum Magnum, Ludovicum Pium, & plures alios, quos imitati sint, Illustris Princeps Joh. Guilhelmi Majores, Fridericus, Johannes, & Johannes Fridericus sanctæ & honorificentissimæ memoriae Principes & Electores Imperii.*

Exortis enim dissensionibus in Ecclesiis de indulgentiis prudentissime cavisse, ne inde novi motus & tumultus excitarentur, & Religionis controversias Viris, Eruditione, Pietate & Virtutibus præstantibus pie commisisse, qui omnia certamina ad fontes sacrarum literarum revocarent, & diligenter inspicere primitiva Ecclesia doctrinam & disciplinam. Ex qua pia & sancta diligentia plurimas Ecclesias in Germania, sine omni periculo & detrimento Reipub. in doctrina & ritibus reformatas esse. Ac postquam potentissimus Imperator Carolus Quintus (sanctæ memoriæ) quibusdam Germanicis Principibus & Statibus Imperii confederatis bellum inferret, & conaretur confessionem sibi anno tricesimo Augusta exhibitam auferre, haud felicem habuisse exitum, atque tantum Illustrissimi Electoris Johannis Friderici Senioris intellectus & constantia in Religione commotus, ut & liberè eum & benigne dimiserit & publicis literis confirmari, Majestatem suam ipsum, posterosq. suos, Religionis ergo nunquam molestaturam esse. Et hanc illustri laude celebrati Principis piam fortitudinem non minimam causam fuisse constitutionis illius, qua de pace Religionis inter Cæsarem & Ordines imperii facta sit. Quamvis autem ipse Zwinglianam seu Calvinisticam Religionem (ut vulgò nominantur) actionesq. eorum omnes non probet; tamen non dubitare suam Celsitudinem, inter ipsos & præsertim simplices auditores complures esse, qui sincerioris Religionis & tranquillitatis cupidi & amantes sint, quorum vita & bonus non solum parcendum, sed & conscientis consulendum esse, pietatem & humanitatem suadere, neque expellendos Doctores fore, si puram Evangelii Doctrinam amplecterentur, & consisterent, publicamq. disciplinam non perturbarent, ne Magistratus (ut Gamaliel dicebat) videatur Deo resistere velle, neque contra Christi Doctrinam triticum cum zizania evellatur. Quare illustrem Celsitudinem suam optare, Regem clementissimè discernere causam Religionis à negotiis Politicis, & in reformanda Religione sequi Christianissimorum Imperatorum, sub quibus Christiana Religio floruerit, exempla: Id est Celsitudinem suam à Deo Opt. Max. precari, & ut in Politicis, sic quoque hac in re suam operam pio & officioso studio polliceri. De suadere cum Pontifice Romano & Hispanorum Rege inito, famam non solum ad aulas Principum pervenisse, sed & totam pervolasse Europam. Et Illustrē Principem, Regiam Majestatem celare nolle, in proxima expeditione Gallica, cum Fuldam transiret, quosdam Legatos Electorum sibi retulisse, Cæsareos Commissarios in mandatis habuisse à Legatis Electorum Politicorum petere, postquam sua Majestas percepisset, Pontificem Romanum, Regem Hispaniarum & Galliarum fœdus contra Ultramontanos inisse, ut hac Dominus suus indicent, ne sua Majestas in suspicionem veniat, eam quoque ejus fœderis sociam esse. Tum Legati Gallici cujusdam mandatum, quod Germani Instructionem appellant, ad Ducem Bavaria Albertum per totam Germaniam divulgatum esse, in quo non obscure suaderi etiam aliis Principibus fœdus ad tuendam & restituendam Catholicam Religionem. Ad quod negotium consociendum etiam omnes vires & opes Regias promitti & deferri. Deinde notum esse Hispanos in Belgicis hostiliter sevirè non solum in eos, qui arma arripuerint, sed & eos, qui bono zelo adprobarint Confessionem, quam Augustanā vocant, & non solum non fuerint seditiosi, sed & tumultuantibus resisterint.

Quod certissimum argumentum sit, hoc Belgicum bellum cum fœderatis, contra omnes, & præcipue Germanos, hanc Religionem profitentes, susceptum esse acgeri. Velle autem Illustrē Principem de Rege, titulo Christianissimi ornato, & sua natura clementissimo, optima quaque sperare, nec dubitare suam Majestatem perpensuram, si tale fœdus revelatum fuerit, hoc ansam & causam daturum subitis in multis, seditionibus, civilibus bellis, & maximis devastationibus, non solum in Gallia & Germania, sed & in universa Europa. Nam nō solum exacerbari Calvinistas, sed etiam status Augustanæ Confessionis compelli querere salutaria remedia. Nec etiā eos Ordines Imperii, qui etsi adhuc consentiant cum Ecclesia Catholica, tamen pietatis tranquillitatisq. amantes sint, conatum hunc probare. Minus quidem curare has rationes Ecclesiasticas, quam Politicas, eo quoque nomine, quod illi non tantam curam habeant posteritatis, quam hi ex quorum progenie familia conserventur, & Regna & Principatus gubernentur. Inde haud dubie etiam clementissimum & prudentissimum Imperatorem Maximilianum Secundum commotum esse, suis subditis in Austria emendationem Ecclesiarum juxta Augustanā Confessionem concedere. Veram enim Religionem non esse causam seditionum, sed potius nervum omnis discipline & obedientia, modò Dei obedientia juxta Regulam Apostolicam præferatur mandatis humanis. Causarum autem omnium eam, qua propriè sit Christi & sponsa sua gravissimam esse, quis dubitet? In qua tamen summos Monarchas, Reges & Principes, ut Biblica Ecclesiastica & alia Historia testentur, non absque singularibus pœnis Dei peccasse. Qui enim in his delinquat, eum pupillam oculi Dei tetigisse putari. Quapropter Illustrē Ducem Johannem Guilielmum ex Christiana Pietate & singulari amore erga Majestatem Regiam & totum Regnum Gallia omittere nequivisse, quin harum rerum Regiam Majestatem officiosè & amice commonefaceret, & officiis Regii admoneret, ne forsitan, ut multis quoque acciderit potentissimis Gubernatoribus, quadam ignoranter agerentur, quorum postea pœniteat. Nam detrimentum Ecclesia & Reipub. non facile reparari. Quod autem attineat ad Regiam Majestatis petitionem, Illustrē & Generosissimum Principem, non minus quam Majores suos Nobilissimo Regno Gallie ex animo favere, semperq. amicitiam & necessitudinem, natura, cognatione & benevolentia multis non solum annis, sed & seculis consistentem & confirmatam suis officiis & studiis augere, & ad posteros propagare. Et hanc ipsam ob causam initio suscepta Gubernationis, quamvis Religionis, politica, & subditorum cura & necessitates aliud exposcerent; tamen in honorem Clementissimi Regis & tutelam Regni, se ipsum Ducem equitatum, juxta conventiones conducto, præbuisse, & præterea tria millia conscripsisse. Nec unquam Regiam Majestati officia & obsequia sua, quantum salva Religione & conscientia fieri possit, defutura, precariq. à Deo Regia sua Majestati, veram Verbi Divini cognitionem, seu cern successum in gubernatione, bonam valetudinem corporis, atque salutarem & firmam concordiam & pacem in Regno.

Hoc eodem die nuntium vicesimo nono Novembr. Erasmus Episcopus Argentinenſis, cum ab obitu Guilielmi prædecessoris à vita evocati, anno MDXLI. Episcopatus magna laude præfuisse, ex hac mortali vita ad ævum perpetuum & ad cœlestes

stes sedes ab hoc ingrato seculo migrat. Natus Patre Christophoro *Limpurgensium* Barone, cui familia perpetuus *Pincernatus Imperii* est à Majoribus tributus, & matre Agnetè Comitissa *Werdenbergensi*, anno MDVII. cum domi rudimenta literarum unà cum fratre Alberto sub Ludovico Kielio Lucernate didicisset, ac Tubingæ à Johanne Stofflero in Mathesi, à Cunrado verò Bruno & Johanne Marquardo Jureconsultis in Jurisprudencia, instructus fuisset, in Gallias Lutetiam se contulit, ac cum aliorum Doctorum, cum verò Johannis Sturmii, Viri doctrinâ & prudentia clarissimi, familiaritate usus, tanta & tali morum, juvenis cum esset, suavitate vixit, ut hæc ipsa suavitas tantum ei pararet autoritatis inter æquales propter prudentiam, quantum voluptatis propter humanitatem. Deinde hæc Virtutes sibi à natura inchoatas, officiis vitæ confirmatas, in Germaniam secum profectas, ita retinuit, & ita coluit, ut Episcopatus honorem neque optatum, neque petitum, collegæ, qui tum Argentinæ erant, ei cum summa gratulatione & lætissimis votis detulerint: Episcopus factus, magnarum Virtutum magna documenta dedit, ut humanitatis in familiaritate, lenitatis in errore, Clementiæ in venia, misericordiæ in pœnis, iustitiæ in sceleribus, æquitatis in ratione, patientiæ in injuria, frugalitatis in re domestica, moderationis in liberalitate, ita, ut quas Virtutes Xenophon in suo Cyro prædicat, in hoc Principe, si magna maximis comparare licet, apparuisse fatendum sit. Constat enim ex familiaribus neminem offensum ulla unquam severitate, neminem in erratis veniam petiisse, cui non ignoverit, etiam in delictis, in multis, atque suppliciis ita se gessit, ut in severitate refugium haberent homines miseri, humanitatis, & in vitiis, & criminibus Respub. gravitatem non desideraret, atque ambas hæc res ratione bona atque moderatione recta assequebatur. Injurias & privatas, & publicas ita dissimulavit, ut nulla unquam existerit ulciscendi cupiditas, frugalitatis & parsimonie testem habuit successorem, percipientem, quæ ille post se reliquerat in cellis vinariis atque frumentariis & in facultatibus annuis. Et tamen in hac ipsa frugalitate nemo extitit, qui de ipso conquereretur, vel qui non præter mercedem beneficium acciperet. Præter has Virtutes tam pacis publicæ amans, tam cupidus concordie inter omnes ordines, tam avidus literarum fuit, ut solus vel cum Principibus Viris dignus atque pernecessarius visus sit, qui duplicatam ætatem viveret. Pacem siquidem ita amavit, ut belli rumorem etiam sæpè extimesceret, neque unquam Imperii dissidium approbavit, & pacem etiam iniquam armis anteponendam putabat, neque bellum fuit ullum, cujus exitum non provideret: Pacis ad hæc studium demonstrant multæ controversiæ à se cum aliis, tum Reipub. Argentinenſi vel remissa, vel dissimulata, quas à Majoribus acceperat. Porro in hac Religionis dissensione omnem moderationem cautionemque adhibuit, ut ne dissentientibus sententiis animi dissiderent, & perturbaretur otium publicum. In Pontificibus multa requirebat, multa improbabat; Pontificatum tamen ita improbabat, non qualis esset, sed ut autoritate Patrum, quorum erat studiosissimus, constitutum credidit, qua in re, quod fieri debebat,

poterat providere, quod verò fieri per homines non poterat, ferre potuit, non potuit corrigere. In dijudicatione verò controversiarum Ecclesiasticarum plerunque autoritate Lactantii, Cypriani, & Hieronymi in Epistolis nitebatur, quorum scripta diligentissime pervolverat, ita ut Doctissimis Theologis à quamplurimis conferretur. Literarum amorem luculentissime declaravit, quod, ad dignitatem Episcopalem evectus, Jacobo Surmio & Martino Būcero autor extitit, vocandi & Galliis Johannis Sturmii ad Scholam Argentinenſem constituendam, quæ ad annos triginta hætenus ita floruit, ut nulli dubium sit, quin se sit ipsa posthac superatura, & profutura fructus longè meliores atque uberiores, quàm usque ad hoc tempus mortales senserint, si viam à Sturmio ingressam profequatur. His ergo Virtutibus ornatus cum esset, ac difficilima tempora Germaniæ imminerent, anno ætatis sexagesimo primo, Dominica prima Adventus anni hujus placidissime nullius doloris aut ægritudinis significatione, ullovè corporis motu aut perturbatione, moritur, cum adhuc verbis ei præiret quidam sentienti & intelligenti usque ad extremam animam, astante Sebaldo Rutreo Doctore Medico Argentinenſi, successorem habuit Johannem Comitem de Manderſcheid & Blanckenheim, de quo in Januario anni subsequents dicetur.

Circiter finem Novembris, Auracus cum nulla rei præclare gerendæ occasiones præberentur, quod Albanus rem fortunæ committere noller, & ipsius copię oppidis præsidio ab Albano firmatis, omnique commeatu intercepto, tempore hyberno summa rerum penuria conflictarentur, per Eburo-num agrum ad Picardiam contendit, adque Sanremiacum & Ribemontem venit cum universo exercitu, Condæum adeundi (ut constantissima ferebat fama) consilio, videbatur præclara occasio rei bene gerendæ: Et, si ulterius fuisset progressa, maximum & luculentiorum pacem momentum habitura. Omnes jam vicinæ urbes consternatæ, & Lutetia quidem ipsa trepidabat, nec aderant militarium auxiliorum rationes, Andio ad Picavinam Regionem, Aumalio ad Lotharingiam satis occupatis. Itaque Orengianus, dum ulterius in Galliam ducere instituit, Germanorum copię id negant, jam elapsi temporis stipendia petendo, infensoribus animis. Tribuni excusabant, nec se ad bellum in Gallia gerendum militiam Orengiano pollicitos, nec id se facere posse quod Regi essent beneficiarii. Dissipatis ita Ducum militumque animis, & dissipatur exercitus, Germanis dictitantibus, se post tot inutiles labores in patriam velle redire, Gallorum etiam complurimis inter istas distractiones quotidie diffluentibus. Et quoniam per illam partem præclusus erat in Galliam aditus, Orengianus cum nonnullis Gallorum Ducibus, Germaniam cum exercitus reliquiis repetere instituit, ut cum Duce Bipontino, qui auxilia adjuvandos Principes Religionis apparabat, sese conjungeret. Hic fuit exitus militiæ Orengianæ.

Tertia Decemb. die, Helvetii, quod Auracus Princeps ex Belgio re infecta rediens, circa id temporis in Galliam pervenisset, Regique impetrandi per Regnum transitus gratia, quatuordecim turricula tormenta donasset, & quod Daumalaus Hu-

gonotos, qui circa Neoburgum & Montem Belligardi mille quingentorum numero coierant, non procul à Mediomaticum urbe cecidisset profligassetque, lætitiæ publicæ & gratulationis causa omnia maiora tormenta emiserunt.

Circiter duodecimum Decemb. diem *Regis Mirabellum* in Pictonibus capiunt, eique *Comitem Ludium* præficiunt ad arces obsidionem continuandam, eamq; decimo sexto subsequente, per speciem colloquit intromissis militibus capiunt, ac mox perlatiente iniquissima Hyeme, ut hostiles exercitus sub dio castrametari non possent, uterque exercitus in hyberna deducitur Andii, Pictavium, Salmurium, Chinonem: Condæi, Tuarsum & Montrevibellæum.

Vicesimo Decemb. *Albanus* felici successu rerum contra Auracum inflammator, cognita arrestatione navium Hispanicarum in Anglia facta, omnium Anglorum Antverpiæ & alibi in Belgico negotiantium ades firmissimis custodiis sepit, bona arreat, & mercatoribus, ne hæc sub gravissima pœna aliò transferant, interdicit. Mox quoque Geusiorum reliquias per universum Belgium perquiri, atque novis vestigalium oneribus in populum injectis ob impensas belli factas. Tornaci autem & Valencenis, ad quinquaginta cives, per publicos carnifices decollari jubet.

Decembris die vicesimo octavo, qui erat dies innocetium puerorum, vesperi circiter octavam & nonam Illustrissimus Princeps, verè Christophorus, Dux Württembergensis ac Teccensis, Comes Montis Pelicardi à puero variis casibus jactatus, literis excultus, exteris expertus, linguarum peritus, experientia clarus, periculis infractus, bello strenuus, imperio justus, consiliis prudens, & pacificus, Ecclesiæ nutritius, studiorum Mæcenas, exulum asyllum, Virtutis theatrum, pietatis exemplum, pater patriæ, infinitis laboribus exhaustus, placidè in Domino Stutgardia obdormit. Exigit autem optimi ac laudatissimi Principis Virtus, ejusque erga Ecclesiam, literas atque Remp. merita postulant, ut nonnulla de ejus vita moribus ac rebus gestis breviter attingamus. Natus est ergo insignis Heros in amœnissima arce, quæ est ad oppidum Uracense, anno post recuperatam humano generi salutem MDXV. 4. Id. Maji post secundam horam matutinam, Patre Udalrico Duce Württembergico, cuius tantum animi robur fuit, ut nullis rebus adversis frangi potuerit, tanta in re militari industria, ut à Confœderatis Suevis ditione sua pulsus, eam profligatis disjectisque omnibus recuperarit. Mater ei fuit Sabina Illustrissimi Principis Alberti Ducis Baviaræ filia, de cujus Virtutibus & obitu diximus superius inter alia, quæ acciderunt anno sexagesimo quarto, in mense Septembri. Admodum verò puerum mox iniqua fortuna excepit, ut rectissime nomen Christophori accepisse videretur: Nam cum Pater à Suevici fœderis sociis anno MDXIX. tota Provincia sua exueretur, quod Reutlingam civitatem Imperialem obsidione cinctam occupasset, Dux Christophorus vix dum quatuor annos natus in Bojoriam ad Guilhelum & Ludovicum Duces Avunculos deportatur, à quibus per aliquot annos sustentatus fuit. Ersi autem per ætatem tum fortassis non satis intelligeret quibus prædiis & commoditatibus careret, tamen cum naturæ quo-

dam ductu omnes amore parentum & patriæ reneamur, fieri non potuit, ut Christophoro admodum teneræ ætatis Principi illa non & molestiam, & triste desiderium crearent. Hinc à Serenissimo Rege Ferdinando, cui jam de Provincia atque agro Württembergico cesserant. Confœderati, Oenipontum translatus, inde Neapolim Austriæ, atque Lomum Stiria oppidum missus. Et cum in puero jam ad liberales disciplinas præclara indoles & eximia voluntas ad Virtutem eluceret, non quid sibi isto rerum statu maximè expedire videretur, spectavit Rex Ferdinandus, sed quid & se Regem, & tot Regibus progenitum, & Principem Austriacum maximè deceret, de Duce Christophoro consulere atque statuere cœpit. Quare cum ea tempestate Michaël Tiffernus celebris Philosophiæ Professor Viennæ, (quem infantem fasciis involutum, Turcis pro suo more prædam & cædes per Pannonicos Germaniæ fines agentibus extortum & educatum fuisse constar) Nobilium atque Illustrium adolescentium institutione clarus haberetur, ideoque magno in honore apud omnes esset, cum Rex Duci Christophoro præfecit, & mandavit, ut non solum iis artibus adolescentulum imbueret, quibus juvenus vulgò ad humanitatem atque Virtutem informari solet, sed illis etiam disciplinis erudiret, quæ maximè Virum Principem decerent. Quod ille tanta diligentia, studio ac fide perfecit, ut certè nulla unquam Ducis Christophori in literis mentalis Tifferni laus & prædicatio. Cum verò jam adolevisset, prima tyrocinia aulica apud Imperatorem Carolum Quintum fecit, itaque se gessit, ut optimo Imperatori propter præclaram ingenii indolem, & semina Virtutis & bonitatis, quæ se luculenter in eo ostenderent, charissimus esset, ipseque anno tricesimo secundo à bello Turcico, per Noricum & Italiam domum revertens, eum secum in Hispaniam adducere constituerit. Sed cum Christophorus certior factus à suis hoc agi, ut unicus hæres in ordinem Ecclesiasticum redigeretur, è comitatu Cæsaris divertens, cum Tifferno (discipuli adèd studioso, ut nullis suis incommodis, nullis periculis adduci potuerit, ut ab eo, quoad vixit, unquam discederet, fugam capessit, & per Alpes Carnicas, perito quodam itinere & claustrorum duce ad suos in Bajoariam evasit. In qua fuga cum insequentibus Hispanis ipse equus labore fractus, graviter claudicare cœpisset, Tiffernus celeriter eorum facta cum eo commutatione, cursum per ambages tenere jubet, ipse eum, quo Dux vectus erat, equum, in lacum, qui fortè aderat, impellens, submergit, ibique inter arundines ac salices per illam noctem atque diem sequentem delitescens insequentium conatus frustratur, ac se præsentis periculo liberat, quod ex itinere retracto ei potissimum imminere videbatur. Hinc paulò post, patris, qui armis Ducatum recuperare constituisset, suasu atque consilio, in Francisci Regis Galliarum clientelam se contulit, ibique non solum Gallicam linguam ita didicit, ut eleganter & scitè ea uteretur, sed & cum magnis Viris prudentibusque quotidie versaretur, & à Rege perhumaniter & liberaliter haberetur. Cumque Rex in armorum tractatione periculisque adeundis animi quandam Celitudinem dignam illa familia, dignam Germano Princi-

Principe, cum Heroica corporis statura & robore conjunctam animadverteret, & eo tempore expeditio in Pedemontium pararetur, Rex ei vix annos viginti duos nato tria & viginti signa militum commisit, quæ ita duxit, ut multa industriæ, Virtutis, Fortitudinisque documenta ederet. Expeditione autem ista confecta, gravissima eum pericula excepere. Nam dira lues & pestilentia, exercitum, quem ducebat, invasit, & ipsi eodem tempore secunda mensa infecta appolita, qua usus fuisset, in morbum & dolores totius corporis gravissimos incidit, ita, ut de ejus incolumitate propè fuerit desperatum. Sed ex eo morbo, mense exacto, Domini benignitate recreatus, cum in aulam rediisset, ac nocte quadam Regi opera data, unâ cum comitibus duodecim in oppido Chastellere aut domum se recepturus esset, sexaginta armatos insidiatores obvios habuit, qui ita eum invasere, ut in manu vulnere accepto, non citra periculum sibi suisque vim patefecerit. Deinde cum anno tricesimo octavo Imperator Carolus & Franciscus Galliarum Rex ad Aquas (ut vocant) mortuas Paulò Terrio Pontifice arbitro, de pace agere vellent, & in itinere Nicæ Franciscus & Papa fuissent congressi, Rex (ut moris est) Pontifici dextrum pedem sedenti pronus osculatur, subsequuti sunt reliqui Principes & Magnates; Dux Christophorus autem, etiam monente Conestablio hoc facere recusavit, nec se abjicere ad pedes Pontificis voluit, & suo exemplo etiam Germanos Proceres permovit, ut tale obsequium Pontifici negarent. Quæ res apud Gallos tunc Pontifici addictissimos admirationem habuit maximam. Sed cum interea Pater Udalricus auxilio propinqui Philippi Cattorum Tenentiorumque Principis, cujus tunc per Germaniam prima in re militari gloria, & non contemnenda equestres pedestresque copię erant, avitam ditionem anno millesimo quingentesimo tricesimo recuperasset, ipse qui persecutiones nonnullorum, quando homines, propter Confessionem Augustanam, novis suppliciorum generibus cõficiabantur, terre pon posset, in Germaniam revertitur, ut in expeditione Turcica, quæ tunc ab Imperii Ordinibus suscipiebatur, nova Virtutis documenta ederet, sed Patre ita volente mutato consilio, in Aulam cognati Ducis Bavarici se confert, ac postea suasu parentis atque cognatorum consilio, Annam Mariam Georgii Marchionis Brandenburgici Pietissimi & Generosissimi Principis filiam in matrimonium duxit, ac nuptiis nulla pompa celebratis, quod Sponsæ Pater in ipso nuptiarum apparatu, mortuus esset, Mompelgardum cõcessit, ac ibi lectioni Bibliorum & Scriptorum Sacrorum totum se dedit, & fundamentis antea in Religione fideliter positus, præclarum ædificium solidæ confirmatæque assensionis superstruxit, ita ut postea ingenti ac periculoso bello Germanico moto, in quo Carolus victor multa novaret, ipse quantumvis Patre de ditione periclitante Religionem ac fidem suam palam profiteri, ac Basileam concedere, quàm formulam Religionis à Carolo Quinto præscriptam recipere maluerit. Patre verò MD. die 6. Novemb. naturæ concedente: Quo tempore Tridentinum concilium habitum fuit, ad restaurandam antiquam & Catholicam Ecclesiam, ipse summa subditorum voluntate, & expectatione Ducatus administratione inita, statim in eam curam totus incubuit, ut compositis re-

bus, & pulcherrimo ordine distributis officiis domesticis, Ecclesia, Schola, atque judicia recte constituerentur. Quare primum clarissimum, & Divinarum humanarumque rerum peritissimum Virum D. Johan. B. aliosque Theologos, Doctrinæ Ecclesiasticæ genus, ad Sacra Scripturæ normam, veluti ad lapidem Lydium exegit, ac viros doctos & docendi facultate præditos passim Ecclesias præfecit. Librum quoque, in quo capita doctrinæ Evangelicæ, paucis illis quidem, sed fortissimis Scripturæ & Patrum testimoniis edidit, per Legatos ad Episcopos, tum Tridenti agentes, misit, ac ne patrocinium libro deesset, etiam Theologos homines doctos ablegavit, ut coram agerent atque docerent, victis etiam in tam bona causa animum non deesse. Mox verò Concilio absoluto, Ecclesiæque Halcyoniis datis, Ecclesias restituit, viros doctos superstites, mira liberalitate collegit, certam & scripturæ consentaneam formulam ceremoniarum tradidit: Concilium Ecclesiasticum ex doctis & prudentibus Viris constituit, quo & matrimoniorum causæ disceptarentur, & quædam sacri ordinis emendarentur, cujus severus censor, quoad vixit, fuit, Parochiarum proventu sustentationi Pastorum non sufficiente, ex annuis redditibus horum inopiam sublevavit. Cæteras Ecclesiasticas opes, quæ in illa Provincia permagnæ sunt, sic tueri solitus, ut nihil earum in profanum usum converti, nihil omnino distrahi pateretur: Si autem redditus per Quæstores colligeret, ut eorum causas nihil faceret deteriores. In ipsis porro Cænobiis, totius Provincie juventutem ad Ecclesiæ munera & ad omnes Reip. functiones institui, preparari, & excoli voluit. Compositis ad hunc modum rebus Ecclesiasticis, Academia Tubingensis renovandæ studium suscepit, numerum Professorum à Patre Udalrico constitutorum augens, ac ne quid commoditati beneficiariorum, qui Principis stipendio ac liberalitate, numero centum & quinquaginta, foverentur, deesset, collegium ipsorum novis & sumptuosis ædificiis amplificavit, suppellectile librorum instructissima exornavit, quo qui in Cænobiis cognitione linguarum, atque artium dicendi imbuti, Theologiæ studium inchoassent, tanto rectius feliciterque in majoribus disciplinis cursum suum conficerent. Huic tam insigni Academix, ut nulli Germanicarum Scholarum, nec Studiosorum, nec Doctorum frequentia per multos annos cesserit, aliud ornamentum adjiciens Pædagogium Sturgardianum, in quo pueri & adolecētes ad literas Latinas & Græcas discendas missi, se majoribus studiis præparent. Hac cura Generosissimus Princeps defunctus, Judicia constituit, & cum animadvertisset, subditis per Provinciam valde detrimentosam & penè inexplicabilem litium materiam ex eo nasci, quod propter superiorum temporum juris Cæsarei ignorantiam, aliud de plerisque negotiis in parum justam consuetudinem venisset, quod tunc ex Cæsareo jure oppugnaretur à Doctis, expeditam juris formam de commerciis, de successionebus, delictis, cæterisque politicis negotiis, populari lingua promulgavit, etiam ea definiens, quæ jam diu in jure Cæsareo controversa, & penè æquis rationum momentis in utramque partem distracta essent. Huic affine & illud, quod cum in Provincia sua ponderum ac mensurarum magna varietas esset, quæ subinde & Magistratibus labores magnos, & contrahentibus

bus inter se magnas cōtentiones pareret, ipse eorum ratione habita, ea ad æqualitatem & æquitatem redegerit, egregie dicens, *se in Ducatu suo, ut Religionem unā, ita & pondera mēsurasq; similes habere velle.*

Exin restituta disciplina, satisque moribus publicis, edicta salutaria, *de ferarum securitate*, severius à patre proposita, ita constitutis gradatim sæpius delinquentibus pœnis, rem temperavit, ut *neminem nisi petulantissimum, & quem ipsa contra Magistratum peccandi pertinaciā delectaret, durius trahari voluerit*, judicans pro sua pietate & sapientia optimus & præstantissimus Princeps, non esse illa acerbius exigenda, quæ parens & distributrix rerum omnium natura in promiscuo hominum usu reliquisset, licet à Majoribus jam diu usurpata, ac possessa. Cæterum ut in Religione conservanda, pius, scholis sustentandis liberalis, ac Justitia administranda sedulus fuit, sic & cæteræ ejus actiones splendidissimis Virtutum radiis eluxere. Nam in subditorum querelis audiendis, ita benignus fuit, ut nulli quantumvis pauperi aditum denegaret, sed libellos eorum supplices ipse receperit ac legerit, hoc non solum sibi mirabilem amorem populi cōcilians, sed & calumniatoribus viam præcludens, cum ex eorum relatione nec error, nec fraus ei obijci posset. In oneribus à populo exigendis mitis, quem nulla aliā de causa in rem suam oneravit, quàm ut ingens æs alienum, sumptibus bellicis à patre confectum, atque in hæreditate repertum, dissolueret, reliquum sumptum ita faciens, ut luxū vitaret, ac rei familiari tuendæ studeret, subditorum opes dubiis temporibus suam potentiam ac præsidium interpretans, contraque tenuitatem eorum suam infirmitatem & inopiam quam crebras exactiones, necessariò consecuturam videbat. Licet autem ipse temperantiæ & frugalitati operam daret; tamen cum hospites honesti advenissent, munificentissimus fuit, nullis omnino sumptibus parcens, eos non uno loco (quod ab aliis fieri solet) sed per totam ditionem suam hospitio magnificè excipiens, & per suos Legatos & honoris causa deducens. Similiter ministris verbi honesta stipendia dedit, doctorum lucubrationes sibi dedicatas liberalissimè est remuneratus, ac eos qui in ipsius servitiis consuevissent, rude donatos ad annos vitæ munificentissimè sustentavit, viduis & pupillis ex publico alimenta constituit, pauperes tanto favore est prosecutus, ut non modò eos juvaret, sed & statuta publicè ederet; quomodo ipsi accipiendi & eleemosyna recreandi essent. Ac ut erga suos benignus, moderatus & liberalis extitit, sic beneficentiam ejus multi exules & homines docti, Germani, Itali, Galli, Allobroges & Belgæ sensere, quibus salaria annua decrevit, ut aula ipsius officina liberalitatis, & portus miserorum fuerit, pacis veræ & concordia studium, quantum in ipso fuerit, non ex eo solum liquet, quod ipse semper ab omnibus turbulentis consiliis abfuit, ac quò pacem illibatam conservaret, nec vicinos offenderet, sæpè laceffitus de jure suo cessit, sed & quòd ne alii per Germaniam Principes ad arma decurrerent, semper quantum in se fuit, obstitit, magnoque suo cum incommodo & detrimento aut missis Legationibus aut ipse profectus, intercessor & pacificator gravissimas dissensiones sustulit, multorumque animos planè exacerbatos, sua sanavit Prudentia & bonitate: Ita ut pro-

pter hanc unicam Virtutem, laudatiss. Imp. consilio ei Legatio in Galliam pro Meti repetenda in Comitibus Augustanis decreta, & negotium graviss. & periculosissimum inter Albertum Marchionem Brandenburgicū, ac ipsius adversarios Episcop. Würzburgicum & Bambergensem commissum fuerit. Hoc ergò animo cum esset, per 18. annos, quibus Provinciam rexit, ab armis quievit; & *bellum non necessarium gerentes, non à Justitia solum discedere, sed etiam aureo hamo piscari cum Augusto Cesare sapientissimè judicavit.* Veruntamen ei nec animus, nec vires, ad tutandum suos contra vim atque injuriam, defuisse, Elvanganæ propugnatio contra Teutonicos suscepta & vindicta, de Udalrico Rechbergio præpotente Nobile, sumpta, satis testantur. Imperatori, ac inter externos, Regi Gallia, & Electoribus, qui superiore gradu erant, sua studia, ac vicinis Principibus præclaram voluntatem ita approbavit, ut illis summo opere acceptus, his verò charissimus esset. In negotiis omnium suscipiendis atque tractandis adeò sedulus ac indefessus, ut multitudo laborū mortem sibi alienissimo Reip. & Eccles. tempore accelerasse à plerisque putetur. Etenim cum nondum annum quinquagesimum egressus esset, magnam imbecillitatem omnium virum sensit, ac ad finem usque vitæ valetudine haud commoda usus est, sed ea tamè, quæ ipsum à Reip. & rerum privatarum cura non avocaret. Nam & statuta & ordinationes emendavit & auxit, & omnia ita constituit, ut & Reip. & Eccles. statum tranquillum post se relinqueret, cæterum imbecillitate ob mœrorem ex morte filii Eberhardi conceptum invalescente, migrationem ex hac vita non solum mediatam habuit, sed etiam quasi satur dierū cum Patribus eam majorem in modum expetiit. Quare Cœna Dominica in ipso Nativitatis Domini die accepta, ac summo beneficio incarnationis Dominicæ totis istis feriis ad animum revocato, tandem in vera agnitione Filii Dei in die Innocentium inter horam 8. & nonam ita placidè obdormivit, ut circumstantes dubitaret, num dulci quiete frueretur, an verò animam ageret. Cum regnasset annos 18. mensem unum, dies 22. vixisset annos quinquaginta tres, menses 7. dies sedecim. Uxorem habuit eam, quam diximus, Annam Mariam Brandeburgicam, ex qua pulcherrimos duodecim liberos, partim Mompelgardii, partim Stutgardia suscepit, Eberhardum primogenitum, eum de quo antè sæpè diximus, Maximilianum, Huldericum, qui omnes immatura morte, Patre superstite, erepti fuere, Duces Ludovicum, unicū Ducatus hæredem natum Stutgardia, anno 54. 1. Januarii, quem Deus quàm diutissimè superstitem servet, ac efficiat non solum hæredem & successorem ditionis avitæ, sed & Pietatis, Virtutum, & ornamentorum Patris. Filias autem Hedwigim, nuptam Ludovico Landgraviæ Hessia, Philippi filio secundo genito 10. Maji anno sexagesimo tertio Elisabetham, elocatam Georgio Ernesto Hennenbergensi Principi, 1. Junii anno 68. Sabinam Wilhelmo Landgraviæ Hessia, Ludovici prænominati fratri, anno 1566. 12. Februarii, Eleonoram Principi Anhaltino, Joachimo Ernesto anno 71. octavo Januarii in matrimonium traditam, Æmiliam, Dorotheam Mariam, Annam, Sophiam, adhuc hoc tēpore innupras. Sepultus est Tubingæ, magno suorum mœrore & luctu, & positus ad sepulchra

pulchra Majorum suorum. Funus ipsius omnibus doctis & orationibus & Epicediis cohonestantibus.

Circiter finem Decembris, Germanicæ copiæ, quæ Regiæ pecuniæ merebant, propè Moguntiam Rhenum transmittunt. Erant ad quinque millia & sexcenti equites, primarii erant Duces, Philibertus

Marchio Badensis, duo Dietzii nati ex sanguine Hessiaco, Westenburgius, Leiningius, Comites Rhingravii & Bassompierrius. Hoc nuncio accepto Aumalius minabatur Bipontino, & ipsius Regionis res tamen à Bipontino ita provisæ est, ut Aumalius nulla mala ei intulerit.

DE REBUS IN ORBE GESTIS ANNO MDLXIX.

Sexto Januarii Elisabetha Regina Angliæ, cognito, mercimoniis Anglorum in Belgico negotiantium ab Albano manus injectas esse, scripto publicè lingua Anglica edito, arrestationis navium Hispanicarum causas explicat, & de injuria Albani conqueritur. Quia verò totius rei historiam id continet, sententiam ipsius breviter subiciemus. Atque initio quidem commemorat: Se cognovisse, quæ ratione ex jussu Ducis Albani Gubernatoris Belgii, nomine Serenissimi Hispaniarum Regis Philippi, in ditione ejus, omnia mercimonia Anglica arrestata, atque subditis suis mercatoribus Antverpia, & alibi, militares custodiæ vicesimo nono Decembris adhibita fuerint, factò sanè novo, nec inter Regnum Angliæ & Domum Burgundicam antea auditò. Quare Regiam suam Majest. universos & singulos suos subditos in Regionibus dicti Regis, quacumq; ea sint, negotiantes, commonescere, ut in posterum se domi contineant, nec amplius ullas negotiationes illuc exerceant, donec sua Majestas certior de Regis fratris sui animo reddatur, quo cognito se eum universis suis subditis citra moram publica manifestaturâ esse. Proinde Majest. suâ mandare atq; jubere omnibus Magistratibus & administris civitatum, castellorum, portuum, aliorumq; locorum, ut omnes personas, cujuscumq; status & conditionis Hispaniarum subjectas, vel in ejus terris habitantes, vel quacumq; ratione eum agnoscentes, cû bonis, mercimoniis, & navibus arrestet; quoad Regiam suam Majest. aliqd statuerit, hanc esse ejus seriam jussione & voluntatem, propter arrestationem, quam Dux Albanus contra Anglos subditos fecerit. Ad hac mandare Majestatem suam, si quo in loco vel in oppidis, vel portubus, in quibus Regis Hispaniarum subditi versentur sui, vel emendo, vel aliâ quacumque ratione ac fraude, ipsos ab arrestationis periculo eripere conentur, ut si per deputatos comprehensi & bonis, & corpore multentur. Majestatem verò suam hac de causa id præcipere, quò hac attestatio sit quasi repignoratio & cautio incommodorum, quæ ex improvisa arrestatione ab Albano facta, exoriri possint: Velle etiam suam Majestatem, ne dicti Regis subditi in prosecutione arresti, vel corpore, vel aliâ quacumque ratione ledantur vel offendantur, nisi sese huic mandato opponant, & ei parere desistant. Idem quoque in bonis ipsorum servandum esse. Etsi quis subditus Regis pratendat se non subjectum huic arresto, eum scire debere Regiam Majestatem nihil contra eum iniqui statuturam: Verum tû nesciat, quomodo cum subditis suis hinc inde in Regnis & ditionibus Regis habitantibus ac negotiantibus, agatur, id æquum esse, contentam tamen fore idonea cautione, quod revocatus ad jussum Majestatis suæ, re vel corpore se sistere velit. Si verò id facere renuat, id mercatori Anglico prævio inventario bonorum injungi debere, quoad Regiam Majestatem certior

fiat, quomodo cum ejus subditis extra Regnum agatur. Majestatem etiam suam perpendisse multos negotiatores & alios, propter motum Belgicum & alia nocumenta vitanda, ex Belgico in Majestatis suæ Regnum profugisse, ibiq; sedes fixisse, honestam atque tranquillam vitam degentes. Ideoq; velle ne illi ulla ratione, sed solum fraudem usurpantes, ac Magistratibus parere nolentes, & in Aulam venientes, ut fidejussores pro aliis fiant, & pro exterorum bonis sollicitent, offendantur. Quandoquidem itaque Majestas sua cognoverit subditis suis in Belgico manus injectas, causa cujusdam navis recens arrestata, & trium vel quatuor actuariarum, quæ cum certa pecunia summa in portus Majestatis suæ appulerint, hanc è re existimasse declarare rei gesta seriem, quo perspicui queat, quæ ratione delinquentes, quicumque etiam ii sint, id sine ullo jure ac ratione fecerint. Primo etenim Majestatem suam per administratos certiore factam, in quodam portu Regni sui quatuor naves Hispanicas appulisse, cum pecunia ad Italos quosdam, & Belgas mercatores pertinente. Piraticis verò navibus quibusdam se ostendentibus, ita, ut Hispanici mari sese minime committere auderent, sed vererentur, ne solum in illo, sed & in portubus invaderentur & violenter cum pecunia abducerentur: Majestatem suam ministris omnium portuum Regni præcepisse, ut exercitoribus & nautis id significaretur, & ii, aliq; omnes subditi Regis Hispaniarum contra Gallorum & Piratarum incursiones defenderentur. Postea Legatum Hispanicum in Angliam majoris securitatis ergo, etiam pro defensione & securitate contra Gallos sollicitasse, eoq; facto, ipsi mandata, quæ suis missa fuerint impartita & cõcessa fuisse. Mox verò Legatû Regiæ supplicasse, ut Majestas sua assensum præberet mercatoribus, & aliis, ad pecuniam deputatis, eam si ve mari, si ve terra Dobram transferendi, cum significatione pecuniæ Regiam esse: Ad hoc Regiam Majest. suâ respondisse, se ei petitioni annuere, & quæ via Legatus vellet, se mandaturam, quò ejus petitioni satisfaceret, Legato gratias agente, ac indicante, se id Duci Albano significaturû, & quamvis viam amplecteretur, sibi quoq; probatum iri. Interea Regiam suam Majest. percepisse, Gallos in portu, quò naves cum pecunia appulerint, grassatos, atq; naves adortos, ita ut nisi auxilia per suam Majestatem disposita, opera administratorum & aliorum subditorum suorum comparuissent, naves unâ cum pecunia exemptæ atque abductæ fuissent. Legato Regio hac significata, & Regiam Majest. perpendentem sumptus, quibus naves custodiendæ essent, & ignominiam, si ea in Regno deprehensa abducerentur, thesaurum navibus exonerari atque in loca tuta absque ulla violatione custodiri curasse. Quia verò Regia sua Majest. ceriò postea cognoverit pecuniam istam mercatoribus pertinere, & perpenderit, quæ ratione is thesaurus periculo piratarum subduceretur, nec iniquum vel incòsultum esset, vigore consuetudinis

inter Reges ac Principes servata, in propriis Regnis, Nationibus ac ditionibus cum mercatoribus ac negotiatoribus, quorum pecunia sit contrahere & agere. Ideo, quo Regia sua Majest. vel ea tota, vel pro parte, idonea cautione praestita, mutaretur, illam egisse, ut antea cum Regis subditis factum fuerit, nec longè ante alii Principes fecerint. Idem quoque cum alia navi, quae lana Subanthoni onerata, & in qua pecunia recondita fuerit, factum esse. Cum verò navicula Gallica exploratoria ei quoque insidiata, administris & eorum deputata custodia magnas sollicitationes fecerint, ne eam tuerentur, Majestatem suam, Capitanem insula Vici eo ablegasse, quò navis ista tanto melius non saltem custodiretur, sed & exoneraretur. Id quod si factum non fuisset, navem intra tres vel quatuor horas à Gallis abductum fuisse. Eam verò quoque ad mercatoris spectasse, quos antequam Capitanem in protectionem suam receperit, ei magnam pecunie summam à piratis promissam: verum ea sprete, ut aquum fuerit, ipsum naves militibus armatas in mare magno sumptu duxisse ad dictam navem protegendam.

Rebus ita stantibus, Hispanicum Legatum vicesimo nono Decembris obrulisse sua Majestati literas à Duce Albano scriptas, simulq; petuisse, ut ea, naves cum pecunia Regi Hispaniarum pertinente, in portu detentas, relaxaret, liberatq; dimitteret: Eam verò respondisse, se naves detinere tanquam fratris sui Regis Hispaniarum, simulq; illi ostendisse literas administratorum, ex quibus magnam horum diligentiam perspiceret adhibitam, in eis contra Gallorum invasionem defendendū. Et si, verò Majestas sua cognoverit, pecuniam non Regis, sed mercatorum esse, de quo intra triduum vel quatrimum plura significatura esset, pollicitam tamen eam, sub dignitate sua Regia, nihil se in hoc acturam, quod Regi fratri suo oneri futurum, prout intra triduum vel quatrimum, cum reverteretur, intellecturus esset. Discessisse hoc responso Legatum à sua Majestate, eiq; acquiescisse. Hoc interim spatio autem, se ex portibus ulteriorem significationem expectasse, quomodo Legato revertenti finale responsum redderet: Nam constituisse se, non solum naves Regias cum bonis impositis restituere, liberatq; dimittere, sed & sub fide sua deducere terra mariq; prout antea promiserit. Interea verò antequam Legatus redierit, suam Majestatem cognovisse, omnia bona, mercimonia, naves, aliaq; suorum subditorum Antverpia arrestata, his captivis in adibus asservatis, predicto vicesimo nono die Decembris, quo Legatus in Aula fuerit: ita ut quilibet facillimè perspicere & animadvertere queat, postquam arrestatio suorum facta sit eodem die, quo Legatus tam amice à Majestate sua discesserit, hanc extra omnem culpam esse. Permittere ad hac Regiam suam Majestatem iudicio uniuscujuslibet, an talis actio ex bona intentione profecta, universalem, & tam improvisam subditorum suorum ab Albano factam arrestationem mereatur, maxime cum sua Majestas nullam causam habuerit Regi fratri suo, vel ejus subditis adversandi, nisi quatenus id aequitas & ratio ferat. Quare Regiam suam Majest. apud omnes excusatam esse velle. Et hoc quidem scriptum sexto Januarii in Anglia publicatum, postea in varias Regiones divulgatum est.

Decimo septimo Januarii, Philippus Hassiae Landgravius, Philippi Senioris & Christianae Ducissae Saxoniae filius, cum desponsata sibi Anna Elisabetha Illustrissimi Electoris Friderici Palatini, &

Mariae Marchionissae Brandenburgicae filia, nuptias Heidelbergae celebrat.

Vicesimo septimo Januarii armis undique circa Argentinam strepentibus, in locum Erasmi Argentinensis Episcopi, praeter multorum opinionem eligitur Johannes à Comitibus de Mandercheid, Coloniensis & Argentinensis Canonicus, ac mox Richardus Comes Palatinus Rheni Praepositus & Canonicus Ecclesiae ejusdem utraque dignitate se abdicat.

Ineunte Febuario Auracus à Belgio per Gallias, ut diximus, reversus, Tabernis Alsaticae, indeque solvens, Argentinam cum suis copiis appellit. Milite verò magna importunitate stipendium flagitante, ita, ut vix praesentis ejus furore tutus esset, tandem undecimo Febr. res eo deducitur, ut ad trium mensium stipendium solum equitibus quatuor florenis numeratis, residuum intra duodecim annos promitteretur: Urania ac ditione Montfortensi cum aliis residuis bonis ipsis pignori suppositis.

Eodemque mente Aumalius ex Lotharingia cum exercitu pervenit, sed paulò post magno damno in Alsatia, finitimisque locis perperrato, unde venerat, rediit. Interea verò dum Aumalius Condianos in vicina Germania infectatur: Regina Navarrae, circiter hoc idem tempus, Niortum ad Condensem aliosque Religionis socios profecta, quo sumptus belli supplerent, bona Ecclesiasticorum, civibus oppidorum occupatorum divendit, atque ex iis non parvam pecuniae quantitatem conflat, ac Cessacum Centurionem equitum Guisacorum caput, per socios Rupellam ablegat.

Decimo nono hujus mensis Wolfgangus Palatinus Rheni, cum Religionis in Gallia conservandae ac propagandae gratia auxilia Navarrae, Condenti, eorumque socios promississet, Regi, qui aliquoties literis atque Legatis missis eum à proposito detertere conatus fuerat, respondet, atq; causas belli à se suscepti explicat. Cum verò multorum de Gallicana ipsius expeditione, sinistra judicia fuerint, tenorem ipsius literarum hic obiter inferemus, ut eo cognito, æqui lectores sinistris atq; perveris adversariorum ejus judiciis neglectis, instituti hujus suscepti rationes, potius ex intentione & voluntate Illustris Principis, quam nanis diffamationibus adversariorum aestiment. Literarum itaque, à nullo alio quam ab ipsomet Principe idiomate Germanico compositarum tenor hic erat: Se Regiam Majest. certiore reddere, sibi ab Illustriss. Principis Claudii Lotharingi Ducis Aumalai ministro Philippo de Scattler, literis die decimo octavo Novemb. novissimi Mensis ad Gardam scriptas redditas esse, quibus significaret, communi fama per totam Germaniam sparsa, ad ejus notitiam pervenisse, se copias pro auxilio hostium Regia sua Majest. (ut ab ipsa appellantur,) conscribere, literas quoque in Burgundiam interceptas, idem confirmantes, quarum exemplum per dictum ministrum sibi miserit. Quare ipsi ratione provinciae à Regia sua Majest. demandata injectas suspitionis ac diffidentiae causas, cum de se, tum aliis rebellibus Regia sua Majest. opem auxiliumq; laturis, ac ideo ipsum responsum in scriptis à se perisse, quò expeditio à se suscepta tendat, & an ut hactenus Regia sua Majestatis amicitiam atque viciniam coluerit, ita eam in posterum continuare cogitet. Nam ipsi à Regia sua Majestate expressim injunctum, ut co-

ut copius, quas jam habeat, & ex aliis locis expectet, omnibus qui contra Regiam suam Majestatem, sceptrum, auctoritatem ac commodum, rebellibus favorem atque auxilium prestare conentur, sese opponat, nec quicquam pratermissum, quod officium exigat, aliis quoque verbis adjectis, eum responsum postulasse: Se id hanc literas ipsi respondisse, quod Regia Majestatis mentem animumque suum intra breve temporis spacium declaraturus esset. Quo ergo ei satisfacere se Regiam suam Majestatem celare nolle, quod posteaquam superioribus annis sui subditi Ducatus Bipontini, per varias multiplicesque expeditiones Gallicanas, tam in redeundo, quam eundo, gravissimis damnis affecti fuerint, se a Ducibus Praefectis atque Vicariis, prout par fuerit, nunquam de comitatu requisito, ac non solum recens varia ac periculosa machinationes intra & extra imperium Germanica Nationis concitatae sint, sed & numerosus equitatus in provinciam coactus, qui per Ducatum suum Bipontinum in Gallias transire constituerit, ut & fecerit sibi necessitatem impositam, ut pro defensione ditionis suae ac subditorum, copias equestres atque pedestres cogret. Interea vero etiam se à Rege Navarrae, Principe Condensi, aliisque eorum Religionis confederatis, saepius rogatum, ut ipsis contra hos, qui eos quod Regiam suam Majestatem in crimen vocare, ac vitam, & facultatibus spoliare conentur, auxilio succurreret: Id quod ex singulari & Christiana commiseratione, qua una cum aliis Electoribus, Principibus ac Statibus, Confessionis Augustanae Doctrinam amplectentibus, erga eos tanquam afflicta Christi membra afficiatur, ipsis denegare minime potuerit, sed certis modis ac conditionibus promiserit. Caterum Regia sua Majestati persuasissimum esse debere, expeditionem istam minime contra ipsam, sed potius pro salute & conservatione auctoritatis ejus suscepta, cum Rex Navarrae, Condensis, ejusque adherentes sibi significarent, ipsos minime Regiam suam Majestatem inimicos, atque rebelles subditos esse, aut contra suam Majestatem sceptrum quicquam agitari, ut falso de hoc ab adversariis apud Regiam suam Majestatem insimulentur, sed quod ejus fideles atque obediens subditi atque ministri sint, & maneat, simulque linguam, vitam ac bona pro ea profundere, atque omnem debitam obedientiam, in temporalibus atque politicis prestare velint, modo libertas conscientiarum in usque Religionis ipsis concedatur, prout ea in factis confirmatis, & promulgatis edictis pacificationis iis promissa atque induta. Verum instigatione quorundam trepidiorum, ac publica tranquillitatis inimicorum solita atque sublata fuerit, ipsorum tanquam precipuorum auctorum nova Religionis vita atque saluti in periculis structis, ut id per totam Germaniam notorium ac manifestum sit, cum ea ulteriori declaratione, si is durante expeditione animadversurus esset, ab ipsis aliud, quam libertatem Religionis a Regia sua Majestatem impetrare, ac ipsos obedientia excussa quid contra Regiam suam Majestatem auctoritatem & estimationem sperare, ne tunc, non tantum nullum auxilium suis copiis praestaret, sed imò ad partes Regias concederet, ipsos tanquam sceleratissimos homines atque rebelles subditos persequeretur, eodem modo, quo in novissimo bello & Comiti Palatino Johanni Casimiro suo cognato idem significarent, Condensem autem ejusque socios, eo tempore non tantum inobedientia minime convictos, sed & in gratiam Regiam Majestatem receptos atque a Regibus ipsorum edicto renovato approbatos, quod tamen in singularem contemptum Regiam suam Majestatem ab

adversariis ipsorum statim violatum, nec in minimo servatum fuerit ipsis, vel ad horae spatium. Cum itaque re ita se habeat, non esse ab humanitate alienum, tam Illustrum ac praecellentium hominum, nec minimorum membrorum laudatissimi Regni Gallici, quorum aliqua ex sanguine Regio prognata, Regiam suam Majestatem ut naturalis ipsorum Domino, & à Deo ordinato Magistratui, in rebus politicis omnem debitam obedientiam prestare parata sint, conditionem commiserari, ac ab ipsorum adversariis haud dubie Regiam suam Majestatem florenti aetate incommodum eorum abutentibus Regiam Edicta contemnentibus & absque ullo metu infringentibus, Regiam denique Majestate contra ipsos concitata, externa auxilia sub nomine Regio queri, remque eo deduci, ne Religionis adherentibus pacificatio inita ac confirmata servetur, sed contra eam summo opere graventur, offendantur ac opprimantur, atque in conscientia turbati cum liberis & uxoribus, facultatibus ac bonis excussi, in exilium pellantur, ac nullo habito discrimine sexus, aetatis, conditionis, & gradus misere torqueantur, & occidantur, prout communi fama perhibeatur, à novissima pacificationis tempore, aliquot millia hominum, contra fidem atque securitatem datam, interfecta fuisse sub praetextu nominis ac jussus Regis, & quasi tales Regiam suam Majestatem rebelles sint, cum tamen inter ipsos multi inveniantur decrepiti senes, qui nunquam arma gestarint, & mulieres & pueri non intelligentes, quid sit rebellio, praterquam quod hactenus non fuerit auditum Condianorum quenkum contra Edicta quid perpetrasse, sed quod eorum observatione se defendi optarint, modo per adversarios id ipsis liceret, unde facile colligi queat, eos innocentes rebellionis argui & insimulari. Ad haec adversarios conari suam Majestatem incitare, ut Principem Condensem, ejusque adherentes, de novo armata manu ex Regno pellat solamque Potestatem Religionem ferat, id quod majorem sanguinis effusionem, & extremum Regni exitium secum sit tracturum. Regiam vero Majestatem suam circa hac ad animum revocandum, quam grave & intolerabile onus, continuo Christiani sanguinis effusionem in se transferat, de quo in novissimo judicio se excusare minime queat, Sacra Scriptura attestante, quod mors Sanctorum in conspectu Dei sit preciosa, & Christo generis humani Redemptore dicente: Id quod uni ex suis minimis factum fuerit, id sibi fieri, & rursus in alio loco: Eum, qui suos prosequatur, eum prosequi se, & à quo missus sit. Nec regi excusatione persecutiones, quam adversarii praetendere queant, ignorantia vel Christiani zeli, nec etenim injustum zelum Deo satisfacere vel placere, sed haud dubie Deum ipsum ulturum, ut ex claro exemplo Sauli vera Christi membra ex inscitia & zelo, quo erga legem Moisaicam ardebat, persequentis, nihilominus tamen à Christo audire, quod se prosequerentur poenasque ob id ferre coacti, pateat. Cum itaque hoc negotium non concernat res mundanas, sed conscientias, quae Deo reservatae, nec dominationi vel Imperio Magistratus civilis subiectae sint, vel ejus potentia & auctoritate regi queant, in eo consilium Gamalielis, de quo in actis Apostolorum legatur bene perpendendum: Quod si hoc opus non sit ex Deo, dissolvetur ex semetipso; si vero à Deo profisciscatur, nullam potentiam humanam ei posse resistere, omnibus Historicis atque exemplis mundanis quoque id attestantibus. Esse itaque optimam & tutissimam viam, ne Regiam suam Majestatem eos, qui in negotio Religionis ad conscientias proprias provocant, nec crassis erroribus

erroribus polluti sint, gravaret, & unicuique, cuiuscunque conditionis, sive inferioris, sive superioris, Ecclesiastica vel secularis, liberum usum Reformatæ Religionis permitteret, cum securitate, nullius dignitati officio bonis vel facultatibus id præjudicaturum vel fraudi atque incommodo cessurum esse, hoc ipso Regiam suam Majestatem multis motibus in Regno suo certissime occurruram, & exemplo ejus, quod in Imperio Germanico, vigore pacis Religioni data, teneatur, stabiliorem atque meliorem tranquillitatem inter subditos constituturam, stabilituram, & conservaturam esse. Quod verò afflictis atque misere oppressis Christianis in Gallis, non tam temporalia, quam libertas conscientia ac Religionis cura sit, id inde facile perfici, quod vitam, uxores ac liberos, terras ac ditiones, bona & facultates periculis objiciant, ea omnia potius retenturi ac apud suos mansuri, nec tales arumnas subituri, nisi severissimum mandatum Dei ob oculos haberent, dicens: Qui plus amet patrem aut matrem & aliam mundana, quam Christum, eum hoc indignum. Et rursus Christi dicentis: Qui me confessus fuerit coram hominibus, eum confitebor coram Patre meo caelesti. Præter onus conscientia, quo Regia Majestas se gravet, ei prudentissime attendendum, id quod strictim superius relatum, quanto cum damno atque exitio Regni Gallicani multiplices atque frequentes expeditiones conjuncta sint, & quod Regia sua Majestatis Majores, tantam exterorum multitudinem in Regnum introducere, semper prohibiti atque veriti fuerint. Quam exiguum emolumentum ac commodum Regia sua Majestati expectandum sit inde, quod Principes sanguine Regio prognatos, ac Nobilitatem non minimum belli nervum opprimi patiatur, id Regiam Majestatem vel se tacente, facillime perspicere posse. Si qua etiam in initio motuum Gallicorum errata ex vulgi imprudentia commissa fuerint, quibus Regia Majestas ad justam indignationem ac pœnam commoveri potuerit, laudabile Regiumque, esse, ne ea, tam multos innocentium, inter quos nonnulli ex pueris ac decrepitis senibus fuere, suo supplicio luanit, ac supplicia ab aliis commerita subeant. Rogare se itaque officiosissime, ne Regia sua Majestas in deteriorem partem accipiat, quod ex Christianâ commiseratione, & gravissimis causis impellentibus, Regi Navarra, Principi Condensi eorumque, adherentibus, qui ad licitam, necessariam, & à Deo concessam defensionem vite atque honorum contra adversarios adacti, nihilominus tamen Regia sua Majestati omnem debitam obedientiam se prestituros polliciti fuerint, succurrere prestoque, esse constituerit, cum in veritate ipsis testimonium perhibere queat, se sapius ex ipsis cognovisse, quam invitis & dolentibus animis ad defensionem extortam, descenderint, ipsis toto pectore exoptantibus eam prætermitti posse, modo ipsis per adversarios pace frui, atque libertate conscientiarum juxta edicta publicata gaudere liceret, ac si ob expeditionem hanc apud Regiam suam Majestatem in suspensionem venerit, quasi fortassis aliò quam ad conservationem autoritatis & existimationis ejus spectet, se excusatum habere, omni, suspitione liberare velit. Se enim in veritate dicere posse, non esse sui instituti, Regia Majestatis subditos opprimere, affligere vel destruere, sed summopere ad amicitiam ejus tanquam vicini conservandam, officia, quatenus non tendant contra Religionem, eique, adherentes, præstanda, totiusque, Regni Gallicani commoda promovenda, denique conjunctionem vicinitatis, qua hactenus Pala-

tina ac Electorali familia, ac suis Majoribus, cum Regibus Gallia intercesserit, continuandam, pro sua parte lummio studio propensum paratumq; esse: Idq; se occasione dante, ita comprobaturum, ut Regia Majestas sit expertura, se animo propenso, fideli, atque bono erga eam, Regnumq; Gallia sincere affectum fuisset cum illa oblatione, si persecutio Principis Condensis ejusq; Religionis adhaerentium in posterum intermitteretur, & Regia Majestas, justis rationibus subdactis, sibi belli impensas solveret. se operam suam Regie Majestati addicturum, excepta tamen Religione, Caesarem Majestate, Sacro Imperio, & Principe Condensis cum sociis. Ad extremum significans, si hac sua officiosa fida, atque propensa commonefactio, locum non sit habitura, sed causa hujus tumultus eo cursu, quo ceperit, perfectura, atque ob eam acciderit Regnum Gallia darino affici, & plus sanguinis in eo effundi, se prorsus coram omnipotente Deo & omnibus hominibus, se extra culpam eorum malorum atque motuum, & de omnibus excusatum esse velle. Et hic quidem tenor responsi, Regi Galliae à Wolfgango Palatino erat, cui in linguam Gallicam translato, ea adjecta, vel potius infarta fuere, quae à mente & urbanitate Principis in verbis singulis ponderandis accuratissimi, penitus aliena fuere. Ne itaque responsi alperitas iniquae reprehensionis ansam praeberet, nobis curae fuit, ejus sensum singulis ferè verbis exprimere, longis periodis, quas Latini sermonis perspicuitas vix ferre potest reitantis, ut & in aliis subinde fecimus.

fecimus.

Porrò die insequenti, qui erat vicesimus, cum equitum, quos in Pomerania, Marchia, Saxonia, aliisque Regionibus conscripserat, pars Rhenum transisset, rebus domi constitutis, ac ultimæ voluntatis suæ Eulogio condito, Tabernis Montanis locationis oppido, cum signo prætorio ex comitatu aulico constante, discedit. Candelam, ac inde progressus vicesimo octavo Hochfeldum pervenit, primum in Præfectura Haganoënsi situm, quem proditorio equitum delegerat, inque eorum delectu agendo usque ad duodecimum Martii illic sistit, quod plerique equitum ob tenuitatem stipendii delectum iubire detrectarent, tandem tamen post signum prætorium Balthasar de Dierbach Marchita cognomine, primus fuit, qui in delectum suorum consentiret. De numero equitum varia sparsa ac prodita fuere. Belli Belgici scriptor Alphonsus Uloa decem millium fuisse tradit, alii vix sex millium fuisse existimant; at ex militibus codicillis delectus, septem mille quingenti & nonaginta sex, demptis equis curulibus, fuisse constat. Initio namque signum prætorium cuius Præfectus Ottoheim, Vexillifer verò Franciscus de Harecourt erat, septingentos nonaginta continebat, cui adjuncta erant alia signa quinque, quorum primum Ductore Gillio de Sonnenberg, Equite Aurato, Austriaco ducentis, septuaginta octo constabat, alterum Wilhelmi Baronis ab Haideck trecentis quadraginta novem, tertium Balthasaris de Dierbach, trecentis viginti novem, quartum Georgii Dersii ducentis octoginta. Meinhardi Schonbergici Magistri equitum, quem Mareschallum campi vocant, quadringentis quinquaginta duobus præter hæc signa, quatuor Tribuni erant Reinhardus à Cracow, Johannes à Buech, Johannes à Ders, Henricus

cus à Stein, non tantum sua signa, sed & alios infectos sub se habentes. Cracovii ergo signum intinebat trecentos quinquaginta septem, & sub eo Præfecti equitum erant quatuor cum singulis Henningus Manteufel, Legatus Cracovii, acens sub suo signo trecentos quinquaginta septem, Theodoricus Flantz ducentos octoginta septem, Wenceslaus à Johanne Wirtz totidem cum more, Ernestus à Wallenfels ducentos septuaginta octo. Johanni à Buech signa erant quatuor, Prædicti tres, quorum ipsius signo suberant, equites regenti & decem, Johannis Raminii ducenti octoginta tres, Cunradi Manteufel ducenti sexaginta octo, Nicolai de Krosneck trecenti & duo, vestius vexilla totidem quod Buech duxit, quorum proprium ipsius habebat trecentos quadraginta sex, Stephani de Ortz ducentos sexaginta septem, Johannis de Kunitz ducentos quinquaginta, Heinrici Kirpergk, trecentos sexaginta novem. Steini signorum & Præfectorum numero hisce inferior, duo signa ducebat, quorum prius cui ipse præerat, trecentos & sexaginta unum continebat, alterum Johannis Wendeli trecentos & undecim: conscripserat verò hosce partim in Suevia, partim in Franconia. Nominis Comitissæ Justæ à Schenburch, Ludolphus de Heimbruck duxit, trecentos septuaginta novem, Carolus Mansfeldicus Volradi, Legati Ducis Wolfgangi frater quadraginta, Theodorico à Schonberg adjuncti fuere centum viginti novem, ac ipsi stipendium per alios duobus ex singulari favore & gratia.

Huic verò expeditioni ultra commemoratos adjunxere Wilhelmus Princeps Auracus, una cum fratribus Ludovico & Henrico Nassaviensibus, & aliquot turmæ equestres Belgicæ, quarum conductores erant Lombreus, Batellus, Resigninus, & Corbeilius, similiter etiam Galli, qui Auraci expeditioni in Belgio interfuerant, inter hos Jenlius, qui Tabernis montanis obiit, Morvillierius, Marin Rivellius, Moyius Hassameillæus, Fiquierius, Aleus Cleremontius, Chamius, Briquemontius, Ricourtius, Lanteus, alique complures numero sexcenti equites, & octingenti sclopetarii. Præfectus erat Briquemontius Junior. Circiter finem Februarii Comes Tandæus Rex Provinciæ Gubernator, cum Mense Novembri superioris anni iussu Regis tribus millibus peditum, & aliquot equitibus se Adressio propè Lugdunum conjunxisset, atque cum hoc & Martinen-Longo tempore in obsidione Sanferræ hæssisset, soluta in Condensis castra concedit, Adressio in Lotharingiam sequente, ad excludenda auxilia Condianis è Germania venientia.

Ultimo Februarii *Albanus omnes Vasallos Hispaniarum Regis cujuscunque conditionis & status ad profugum ad designanda & recognoscenda seu præsidibus locorum, ubi sita sint, intra sex hebdomadas publico edicto vocat, confiscationem bonorum venientibus minans*, ac omnibus Magistratibus mandans, ut contra non comparentes pœnam bonorum confiscationis citra ullam dissimulationem vel gratiam procedant. Quæstuosum id edictum fuit, nam, qui comparerent, pauci reperti fuere, quibus servitiam metuentibus. Quare bona profugorum annata & fisco applicata fuere.

piscium incidit, quæ maximam jacturam & caritatem eorumdem secum traxit. Eam verò non solum Astrologi ex physicis causis, sed etiam piscatores Rhenani longa experientia edocti, ita futurum, prædixere.

Nono Martii *Colloquium Aldenburgense*, quod vicesimo Octobris anno superiore inter Theologos Misnenses & Thuringicos Aldenburghi cœpisse diximus, scriptis hinc inde de uno atque altero articulo-controverso in hunc usque diem commutatis, per Misnenses Theologos citra Electoris Augusti & Johannis Wilhelmi Ducum Saxonie scitum, aliorumque collocutorum voluntatem *ab-rumpitur*. Cujus rei causas cum publicè expositæ ac ventilatæ sint, prolixius à nobis commemorari necesse non est. *Certaminum* verò atrocitas, quæ eo colloquio compositum iri sperabantur, *magna cum Ecclesiæ incommodo*, piorumque gemitu atque dolore *sepius est inflammata*, ut verissimè Nazianzenus ad Procopium sensisse videatur, *se Synodos fugiturum*. Cæterum horum certaminum misereatur Christus Jesus humani generis Redemptor, ac Ecclesiæ suæ vulnera propter gloriam nominis sui sanet, & animos docentium ad mansuetudinem, lenitatem studiumque piæ & salutaris pacis atque concordie flectat. Nam ut equi habentis ruptis infano cursu efferuntur, quæ ipsi arripuerunt ea retinentes, & impetum temerarium facientes in omnes: sic hoc colloquio soluto, certamina augescere & omnis odii acerbitas erumpere, ac ambitionis æstus plurimorum cordibus reconditus exardescere ita cœpit, ut in quosvis arbitrio suo invehi & quoadcunque libuerit conceptum animo emitte, & chartis remere illitum in vulgus non absque piarum mentium noxâ spargere auli.

Duodecimo Martii, Wolfgangus Palatinus delectu equitum, de quo antè meminimus, Hochfeldi peracto, inde Moltzenium atque in Alsatiæ movet. Etsi verò Episcopus Argentinenfis ob cæsos in ditione sua Condianos, ut superiore anno diximus, sibi suisque valde metueret, atque Galli, qui in exercitu Ducis Wolfgangi erant, ultionem suorum expeterent, tamen cum Episcopus Wolfgangum sibi delinisset, arcibus & oppidis suis ei pro hospitio oblatis, ipse Gallorum animos concitatos, vindictæque cupidos sua autoritate reprimens, sine maleficio Alsatiæ transit, ac quantis potest itineribus, per Burgundiæ Comitatum in Gallias contendit. Verum enim verò licet in colligendis copiis nulli labori, nullisque sumptibus percerit, & omni cunctatione remota, profectio-nem accelerarit; tamen tardius iter susceptum est, quam ut Condæo id commodo cesserit. Nam decimo tertio hujus, quo ipse cum comitatu Epfigii erat, prælio inter Ducem Andium, & Ludovicum Burbonium Principem Condensem commisso, hic fortissime pugnas occiditur. Res verò ita accidit. Quum Princeps diu multumque hostibus proximi nihil non tentassent, quò eos ad pugnam allicerent, tandem inter Vigennam & Ligerim quodammodo obsessi, quum magna rerum penuria ob longiorem factam in ea Regione moram laborarent, Niortum, quod oppidum Pictonum est, concessere. Eò advocatis circumquaque Provinciarum, quæ ipsorum ditionis erant Præsidibus, aliisque qui in Pictonibus, Santonibus, & Engolismensium Regio-

Regione cum potestate erant, rebus de consilii sententia pro tempore ordinatis collectaque parte aliqua virium, quum certò nunciaretur, in hostium castra equitum Germanorum ad duo millia & quingentos, Rhingraffio & Bassompertio Ducibus advenisse, compertumque esset, eos in Engolismensium agrum rectà tendere placuit, ne quid ea Regio gravioris detrimenti caperet, Santonas & Saniantum Angelicum & Cognacium exercitum reducere. Ibi cum audissent à nonnullis equitibus Rivierio Duce, Jarnacum occupatum, quæ urbs castello munita, pontem etiam habet, quo trajici Carenta possit, Admiralius, & Anselotius nihil morandum rati, quòd ea res exercitui in posterum magno incommodo esse posset, cohortes qualdam peditum, simul etiam equitum vexilla circiter decem ex prima acie, cum mediæ magnitudinis tormentis duobus (colubrinis vocant,) cò misere. His viribus facillè coactus est Rivierius urbe cedere, & in Castellum, quod ei natura loci & arte munitissimum est, se recipere, in quo tormentorum ictibus aliquot provocatus, colloquium postulare & de deditione facienda agere cœpit. Sed tum fortè Admiralius Anselotiusque, quum hostem in proximo comperisset, & alia se alibi melior rei gerendæ occasio obtulisset, relicto Briquemaldo, qui cum Rivierio pacisceretur, postridie cum prima acie, hostilis exercitus explorandi causa profecti sunt: Admiralius quidem, cum dimidio equitatus ea parte, quæ Bellovacum ad Matham spectat, Anselotius verò ad Matham ipsam, qui in Santonum finibus pagus est. Postero die ex parte Anselotii velitationibus quibusdam & levibus præliis factis, notatus est locus, quo equitum Germanorum vexillationes confederant. Sed altero die post certò compertum est, convasse illos, & ad Novum castrum rectà contendere, quo loco paulò antè ad pontis castelli que, quod alioqui infirmissimum est, præsidium vix 50. milites relictæ, ad primum ferè exercitus adventum facillè cesserunt. Principes, quum nunciatum esset, iter illud ab hostibus occupatum, Cognacium cum tormentis regressi, Admiralius cum prima acie Jarnacum venit. Jovis die, qui 10. Martii erat, hostilium cohortium pedites aliquot ad sexcentos simul cum omnibus tormentis Cognacium quasi obsessuri adveniunt, ignari prorsus in ea urbe esse Principes, qui simul ac hostium ad urbem exercitum adesse conspexerunt, altera fluminis parte, dimisso nuncio Admiratio & Anselotio significarunt nulla mora equos conscenderent, ac sibi protinus adessent; Admiralius verò cum jam noctem imminere perspiceret, nec sibi sine magno ac firmo præsidio Jarnaci Pontem relinquendum intelligeret, Anselotium rogavit, iret ad Principes, interea dum ipse, quod opus maximè facto erat, procuraret. Ac vix dum Anselotius dimidium itineris confecerat, quum subito hostilium copiarum pars maxima, quæ paulò antè quasi obsessura Cognacium ierat, ad Jarnaci pontem occupandum advolat, quam tamen Admiralius ita excepit, ut multis captis, pluribus occisis, terga etiam majore celeritate vertere cogerit. Sub idem vesperum, ne quid temporis deperiret, simul etiam, ut res omnes bono ordine gererentur, Principes cum Anselotio aliisque Ducibus rei militaris, qui tum Cognaci aderant, consilium inierunt, quo

decretum est, vasis collectis sublatisque signis, secundo ab eo die, qui Saturni erat, omnem exercitum inter castrum novum & Engolismam iter facturum, Admiralius cum prima acie Bassaci & in circumvicinis pagis, Principes Jarnaci castra metati sunt. Eo die, qui Martii duodecimus erat, Admiralius cum prima acie castrum novum profectus, ut Regionis situm amplius exploraret, & futuris proximis castris commodum locum deligeret, singulos monuit, quandoquidem hostis vix uno milliario abesset, in speculis essent, ac solertem custodiam præberent. Rebus ita benè ac prudenter ordinatis, Principibus nunciatum est, hostes juxta eum pontem, quem Castro novo proximum fuisse dictum est, alterum sibi tumultuario opere lignum exædificasse, quo sequenti die omnem simul exercitum citius traducerent. Itaque quum hinc inde ob loci incommoditatem disiectum ac dispersum militem postridie vix antè horam octavam colligi ac contrahi posse intelligerent, Admiratio per Pardilianum Baronem significarunt, cupere se valdè, ut postero die sub Auroram tormentis bellica, simul etiam impedimenta omnia cum pedestribus copiis educeret, ac in viam daret, equitibus verò ediceret, ut albescente cælo adessent in armis, idem se mediæ aciei militibus imperaturos. Huic Principum mandato Admiralius, quantum potuit diligentissimè obsequutus, nuncios tota nocte dimittit, qui hæc eadem copiarum Ducibus nunciarent. Verum ita accidit, ut, sive eorum, qui missi fuerant, culpa, sive aliorum quorundam tarditate & negligentia vix demum hora ejus diei nona equites in armis essent. Quamobrem Admiralius, qui tot suorum militum jacturam facere noller, eos ad rivuli cujusdam ripam expectare coactus est, quam interim à Sclopetariis quibusdam obsideri jusserrat. Ex Principibus Condzus tam longam primæ aciei moram ægerimè ferens, ipse ad Admiraliū venit consilioque aliquandiu habito, visum est potius (ac ita quidem tum convenit) quandoquidem vix totius equitatus dimidia pars aderat, peditum verò copiarum jam ad quatuor Gallica miliaria ulterius processerant, cedere aliquantulum ac sese recipere. Juxta hæc Admiralius statim Noctem edicit, postremam aciem cum quatuor aut quinque equitum vexillationibus claudat, ac receptus signum det, quòd si fortè ab hostibus vim patiatur, crebris nunciis id significet. Vix dum is milliare dimidium confecerat, quum Noctem hostilium equitum cuneus maximus adortus, Anselotii copiis ita exceptus est, ut tum quidem non magnum damnum acceptum sit, copiarumque jam antea captum iter perrexerint; sed non ita multò post longè major hostium numerus tanta vi in Noctem incubuit, ut dum hostibus juxta vinculum fortiter se opponit, equo interempto, ipsius copiarum perturbare in Anselotii aciem inclinarent, qui statim eis collectis, tanto ardore impetum in hostibus fecit, ut non protinus vico cedere compulerit. Quo in prælio multi ex hostibus cæsi, plerique vulnerati sunt. Admiralius interea, cum ad sinistram satis perspiceret, hostes magis magisque increbrescere, ac vires cōcipere, Anselotio mādāt, ut adesset ipsi propius. Principi verò significat, potius videri sibi, quòd cū ipso mediæ aciei erat, promoveri. Dum hæc gererentur, missi ab hostibus Sclopetarii, qui viculum occupa-

occuparent, statim à peditibus (quos perditos sive expositos vocant) Duce Pluvio averfi, atque repulsi sunt, & hi quidem soli expeditibus copiis tunc cum Principibus remanserant. Vix hæc acta erant, quum subito Gallus quidam Nobilis advenit, Admiralio nuncians, hostes ipsum à tergo magna vi invadere paratos, jam inter Principis atque ipsius copias procedere, quo nuncio aciem statim vertere coactus, hostibus se opposuit, ac cum trecentis equitibus primus ipse tanta vi in eos impressionem fecit, ut disiectis in terram quatuordecim ipsorum signis equestribus, reliquos in fugam egerit, quibus tamen paulò post à suis receptis ac confirmatis subsistere ipse, ac Principem expectare coactus est. Is ut erat omnium vel quamlibet etiam iniquissimorum hostium judicio Generosissimus Fortissimusque, ne tum quidem cedendum ratus, quum perspiceret Admiralium majoribus viribus aliquantulum premi, vix quatuor aut quinque equitum signis comitatus, tanta vi, tantaque felicitate eam hostium aciem petripit, ut in confesso sit, reliquum etiam exercitum facile in fugam verti potuisse, ni maximus cōferrissimusque equitum Germanorum cuneus, in latus incurrens, hanc ei victoriam quodammodo è manibus eripuisset. In hoc Germanorum equitum conflictu, equo occiso, pedes factus, dum ulterius progrediuntur hostes, primum à Nobili quodam Gallo Saniohannis nomine, post etiam ab Argenceo agnitus est. Hi continuo fidem ei de vita dederunt, ac omnino se pro salute ipsius vitam potius impensuros sanctè polliciti sunt. Sed cum fama in hostium exercitu vagaretur, *Condam Principem captum*, plerique eo rumore excitati accurrerunt, ac inter ceteros unus Montesquius nomine (hic Ducis Andium, fratris Regis ac hostilium copiarum Præfetti, excubitoribus præerat) qui *à tergo parte averfa, captivi Principis caput globulo trajecit*. Hujus facinoris immunitas adeo horrenda visa est, ut rei pessimi exempli indignitate commoti plurimi ex Nobilibus, in quorum animis antiqua illius & verè Francicæ Nobilitatis semina aliqua resederant, ad mille & ducentos hostium castra deseruerint. Nam & ex eo facto non pauci, qui rerum & consiliorum utrinque incerti, centri dum parti se addixerant, palam in Condensum castra concesserunt.

Non dubitavit quidam Historiæ hujus mentionem faciens, ea scribere, quæ ab officio Historici alienissima haud dubiè novit: ita ut commentum meum pudere deberet. Parta verò victoria Andianus rem fratri Regi, qui tū Metis erat, ut Wolfgangum Bipontinum transitu in Galliam prohiberet, vestigio nunciat, qui nocte intempesta lectoürgens & templum ingressus, pro gratiarum actione canticum illud S. S. Ambrosii & Augustini, Te Deum laudamus, cantari jussit, & Romanum Pontificem de eadem victoria per Legatos ipsius (qui in aula essent) certiorē reddidit, cum pollicitatione, se quamprimum signa militaria hostibus cepta, Romam missurum, ut in perpetuam rei memoriam in templo D. Petri suspenderentur, & quidem hujus victoriæ gratia cōplures triumphi, non saltem in Galliis ac Belgico, sed & Venetiis, ac Romæ acti fuere, ubi ipse Pontifex solenni supplicationis ritu (quam processionem vocant) cum omnibus Cardinalibus & Prælati à templo D. Petri usque ad S. Spiritum pedibus ingredi, & Deo gratias agere &

hanc victoriam clariorem reddere dignatus est.

Porro verò post id prælium Admiralius (ut Ducem Prudentissimum decuit) quum videret non admodum magnum sibi pugnatorum numerum reliquum esse, simul etiam non dubitaret, *Principis captivitate multorum animos percussos*, quorum jam nonnulli vacillare inciperent, uti melius potuit, dispersum militem recollegit, hostesque coercito ac consistere coacto, paulatim reliquias ita subduxit, ut mox Andelotii cohortibus conjunctis non parvas copias invitis etiam hostibus, nec propius congregi ausis, in Saniani Angelici oppidū salvas reduceret. Pars alia militum, nihil etiam gravius in itinere passa, ad Navarra Principem concessit. In ea pugna, si unum Principem excipias, Evangelicis vix quinque & viginti Nobiles desiderati sunt, præter eos qui captivi facti, necati sunt. Ex hostibus (quantum ex ipsorum testimonio literisque interceptis constat) plusquam duceti aut vulnerati, aut cæsi sunt, ac inter, ceteros quidem occubuerunt eo prælio Mirandulæ Comes, Montsalezius, Ingrandæ & Prunaii Barones, Morettæ & Moncanurii Domini, itemque Lignerius, omnes cataphractariorum & loricatorum Duces; ac Ordinis Regii Equites, simul etiam ex Legatis sive Vicariis, ac signiferis vexillariisque ipsorum complures, ut Brissaci Vicarius, Signifer Montsalezii, Lansaci quoque filius lethaliter vulneratus. Hæc est simplex & summa narratio eorum, quæ occursum infestorum exercituum acciderunt, toto illo die, memorabili ad omnem posteritatem futuro, nece Ludovici Burbonii, Regii Gallici sanguinis Principis, qui cum bis Ecclesiis Gallicis difficilimo tempore non sine Numine pacem restituisset, hoste, multis præliis fuso Santandrea, Guisio & Montmorantio E. Q. M. cæsis, & à cōjuratis tertio, vim armatam reformatæ Religionis sectatoribus inferentibus, impeteretur, impari Marte strenuissime pugnans, prostrato equo, & fide accepta in eorum manus incidisset, cæsus, summaque constantia occubuit. Mors verò hæc ei minimè inopinata accidit, cum vexillo equestri, quod illi præferretur, hanc sententiam inscripssisset: PRO CHRISTO ET PATRIA DULCE PERICULUM: Et in familiaribus colloquiis antè hanc cædem sæpius dixisset, se expectare sepulchrum in campis, in die cujusdam conflictus. Verum ut Lectori de genere ejus quid certi constet breviter genealogiam ejus hinc subjiciemus. *Domus itaque Burbonia, quæ proxima est ad successionem Regni Gallie*, à Roberto Quinto, filio Sancti Ludovici descendit, ac eo ex Beatrice Burbonia Ludovicum Primum Ducem Burbonii procreante, hic ex Maria Comitissa Hanonia, conjugē, Petrum & Jacobum filios sustulit, à quorum Petro primogenito Burbonici, qui Burbonium & Molinum tenuere, usque ad Petri Secundi tempora descenderunt. Jacobi verò filius Johannes ducta Johannis Comitissæ Vendomii unica filia in uxorem Vendomiæ familiæ, ex qua Condensis natus est, originem præbuit, siquidem Johannis filius Ludovicus, rebus gestis cum puella Aurelianensi contra Anglos clarissimus, ex conjugē Comitissa de Laval Britannica, rursus Johannem secundum progeniuit: Hic verò Franciscum Vendomum, qui ducta Maria Ludovici Lucemburgensis Conestabilis Franciæ filia, Carolum Primum Vendomium ex ea sustulit, qui anno MDXXXVII. Ludovica Renati Comitissæ Alenconii filia sibi matrimonio copulata,

& post hanc Margarita Lotharingica, Antonium Regem Navarrae, Franciscum Anguianum celebratissimum Ducem ad Serifellas, Carolum Cardinalem Burbonium, Johannem Comitem Anguianum in pugna anno MDLVII. die Laurentio sacra, commissa, interfectum, & Ludovicum Condensem, de quo nobis sermo est, cum duabus filiabus post se reliquit, ita, ut quisvis facile perspiciat, oculis ad Robertum relatis, Condensem ex vera Regia stemmate progenitum.

Sunt, qui Genealogiae hujus, & Caroli Burbonii ejus, qui in Romae occupatione occubuit, ignari, utrumque Vendomium & hanc familiam ad adversandum Regibus Galliae natam fuisse existiment; sed hi falluntur: Neque etenim Carolus Vendomius, sed Mompensierus fuit, à Roberto tamen Burbonio aequè, ut Vendomii descendens. Nam Ludovicus Burbonius primus filius Johannis Primi Ducis Burbonii Gabriellam de Turre in uxorem ducens, ex ea Gilbertum Comitem Averniae, & postea Mompensierum sustulit. Hic ex clara Gonzaga filia Marchionis Mantuae Carolum Mompensierum, postea per matrimonium initum cum Susanna filia Petri Burbonii Secundi, ultimi in recta linea descendente, Ducem Burbonii, ut Genealogia in arce Molmae depicta, luculenter testatur.

Die sequenti, qui erat decimus quartus, Henricus Princeps Navarrae, & Henricus Anguianus Condensis filius, qui Cognaci substituerunt, nuncio cladis accepto, manè cum equitatu inde moventes, in Sanctonum urbem concedunt, pedestribus copiis Cognaci praesidio relictis.

Die decimo quinto hostis, Condæ Princeps interfecto, ad Cognacium apparuit, velut oppidum obsessurus; verum subita Baudinerii Ducis eruptione ita exceptus est, ut ducentis mox occisis, sexcentis vulneratis, Guisus, Brissacus & Martigneus fugam celerare coacti sint, in qua ab insequentibus hostilium Ducum 14. caesi, plures capti, triginta etiam majores equi erepti abductique sint. Ea clade facta hostis nunquam se postea obviam exhibuit, neque ad urbem aliquam, quæ à Principibus obtineretur, excepto uno Mussidani oppido, quod Montlucius aliquamdiu obsedit, parte etiam muri tormentis disiecta, à qua tamen ducentis spectatoris Virtutis militibus amissis, obsidione soluta cum damno, recedere compulsus sit. Cæterum Admiralius, qui tum Sanianum copias reduxerat, quum comperisset, Navarrae Principem in Sanctonum urbe agere, continuo ipsi adfuit, & signa reliqua equitum collegit, rebus etiam ordinatis, urbibus, castellisque omnibus praesidia constituit, & ex eo die exercitum eduxit, signisque infestis profectus est. Quinto post die, ut omnes intelligerent, quid damni in superiore hostium occurſu acceptum esset, ipse cum Principibus medix, Andelotius & Rupefocaldius primæ aciei turmas recognovère, lustratoque exercitu, inter cæteros Gallicæ Nobilitatis ter mille reperti sunt, non minus equis armisque instructi, quam animis, pectoribusque, fortius etiam quam antehac unquam, ad propugnationem obfirmati. Agebat tum Rupellæ Johanna Navarrorum Regina, ad quam continuo Comes Rupefocaldius missus est, qui tam luctuosam Principis Condæ mortem ei nuntiaret. Illa quum hoc nuncio accepto intellexisset, quam fortiter pugnans tunc quo-

que animi Religionis amore perciti, documentum dedisset, quum facinorosè trucidaretur, confestim ad exercitum contendit. Eò quum pervenisset, de cæde Principis concionem habuit, ea constantia & animi magnitudine, ut nemo sit prorsus inventus, qui hujus tanta Virtute præditæ Reginae oratione ad hoc persequendum usque adeò justum bellum non quam vehementissime inflammaretur. At illa, ne his quidem contenta, palam testari, nihil sibi eorum, quæ possideret, proprium ducere, adeoque; fortunas omnes, liberosque; suos, sese denique ad hujus optimæ causæ propugnationem offerre, quòd si res polceret, ut in exercitu moraretur, id quoque sese ultro facturam. *Ecquid (inquit) mihi possit optatius accidere, si Deo Optimo Maximo ita videatur, quam ut ex hoc ipso tam religioso exercitu in cælum demigrans, perpetuam posteris meis optimi exempli memoriam relinquam?* Hæc illa. Omnibus verò, utpote de illius potius, quam de sua salute sollicitis, obstantibus, ut Rupellam potius repeteret, quam sese in tantum discrimen daret, perfecit, ut Duces atque exercitus novo juramento invicem obligaretur, ac exercitus in verba Navarrae & Condæ Principum jurarent, sese non prius ab invicem discessuros, quam hoc bellum pro Christi gloria & Evangelii ipsius defensione susceptum aut felici victoria, aut honesta morte finivissent, ac formula quidem jurisjurandi ab Illustrissimis Principibus dati hæc erat: *HENRICVS Princeps Navarrae, Dux Vindocinensis & Bellimontanus, Par primus Galliae, Comes Marlenſis, Baro Essernonii & Mondublagui, Blovis, Briovii, & Anrillii, Dominus Osoii, Hanni, Bohanni, Belreviſi & Anguiani in Flandria, Rector, Vicarius Generalis ac Admiralius D. Regis nomine in Aquitania ac Pictavis. Et Henricus Burbonius Princeps Condensis, Dux Anguianus, Par Galliae, ex animi sententia juramus ac promittimus coram Deo Angelisque, ipsius, quandoquidem Equitibus, Nobilibus, ac cæteris, quibus hic exercitus constat, ita visum est, nos in capita & Duces sibi eligere, nos cum ipsis simul posthac & victuros, & morituros, nec antè abscissuros, quam in eum statum rei hujus Regni devenierint, ut & Deo Optimo Maximo suus honor constet, & Rex noster ex eorum manibus liberatus sit, qui eum nunc obsident, ejusque voluntate immediate abutuntur, simul etiam ii, qui in hoc eodem Regno veram ac Reformatam Religionem profitentur, ejus exercitio securè ac liberè frui possint.* Formula verò Sacramenti ab Equitibus, Nobilibus, cæterisque omnibus, qui in eodem exercitu erant, præstiti, hujusmodi erat. *Nos verò jurejurando fidem damus Deo vivo, in eam rem vitam, bona cæteraque, omnia libenter impensuros auspiciis atque autoritate Illustrissimorum Principum NAVARRI & CONDÆ, quos etiam hujus sancti exercitus capitæ ac Duces agnoscimus, pollicemurque, nos & ipsis, & cæteris omnibus, qui ab eis mandatum habebunt, obsecuturos, & legibus ipsorum militaribus parituros. Insuper etiam promittimus, nos Illustriss. Principum exercitum sine venia non deserturos, antequam Deo Optimo Maximo pro sua clementia visum fuerit, aut summa aliqua in Religionis hostes victoria, aut pacis fœdere eò res hujus Regni provehere, ut & ipsi suus honor constet, & qui veram ac Reformatam Religionem amplectuntur, eam plenè securè ac liberè exercere possint. Quam ad rem illud etiam non recusamus, imò & ratum habemus, ut qui ante has res feliciter compositis, à castris sine eorum Princi-*

Principum venia atque auctoritate recesserit pro perfido & publica causa desertore habeatur. Postea jam discedens Principem filium multis verbis hortata est, ut, quum Deus Optimus Maximus singulari quodam beneficio tanto ipsum honore dignatus esset, ut ejus potissimum opera tam necessario tempore ad tutandam Religionem, Regiam Majestatem, patriam ipsam denique, uteretur: videret ipse, ne sese tanto bono indignum ostenderet, ac potius Sapientiam, Prudentiam, Dei timorem, ceteraque ad regendum tantum exercitum (cujus etiam rei aliquando rationem esset Deo redditurus) prorsus necessaria, precibus assiduis flagitaret, & gratias eidem agere meminisset. Ad hæc illud adjecit, videret etiam atque etiam ne quid, nisi ex peritorum Ducum sententia & consilio, aggredereetur. Inter quos (inquit) nominatim D. Admiralem in primis recensio, cujus fide & consilio tua hæc juvenus in tantis tempestatibus regatur. Hortata est denique, ut sese parvis juxta & magnis amabilem simul & metuendum præstaret, quæ certissima esset ad impetrandam à milite obedientiam, & obtinendam ab hoste victoriam ratio. Quumque intellexisset, aliquas revertenti sibi insidias ab hoste comparatas, monuit exercitum, ut si fortè ab hostibus intercepta, quicquam ex eorum sententia & voluntate ad eum scriberet, quod publicæ causæ fraudi esset, nulla suis literis fides adhiberetur, nec eo casu quicquam vel tantillum commoveretur, imò verò tanto alacrius omnes pergerent, nec unquam nisi re bene gesta conquiescerent. Hæc apud exercitum, & multa apud filium Optimatesque peculiariter testata, Rupellam redit Navarra.

Aprilis die primo, cum pedites, quos Dux Wolfgangus Gepfugi decimo tertio Martii die à Ducibus ac Capitaneis conscribi jusserat, confluisent, eorum delectus haberi incipit, usque ad septimum ejusdem, atque eorum signa viginti sex innumeros referuntur. Quorum Duces erant Quirinus Gangolfus Dominus alti Geroltzeckii, Principis Wolfgangi Biponte Vicarius, & Johannes Jacobus Granvillerus, Dominus Granvilleri Eques bauratus, bellis Belgicis à Philippo Rege Hispaniarum contra Gallos gestis celebris, quolibet Ducum signa tredecim sub suo Regimine habente, quorum dimidia pars duplariis hastatis, altera sclopetariis cudonibus ferreis ad oppugnationes idoneis armatis, constabat.

De numero eorum, idem belli Belgici Scriptor, ejus antè meminimus, similiter majora re ipsa prodidit, viginti millia peditum Wolfgangum in Gallias eduxisse affirmans, cum juxta fidem codicillorum delectus eorum factum fuerint septem millia, sexcenti quadraginta sex. Cæterum eorum delectu peracto, octavo die ex ditione Lohrana Comiti Johanni Nassaviensi subdita. Keilam ad pontem Rheni propè Argentinam deducuntur, ac ita progrediuntur, ut equestribus copiis, quæ eorum adventum, à decimo tertio Aprilis, usque vicesimum secundum Mambæ in Comitatu Burgundiæ expectarant, eodem die sese jungerent, ac quanta celeritate possent, & per Aumalium Wolfgangi copias infectantem, atque carpentem fieri liceret, in Gallias contenderent. Porro præter copias equestres atque pedestres Dux Wolfgangus circiter viginti sex machinas bellicas curules secum

trahebat, inter quas tres duplices colubrinæ, reliquæ falcones atque machinæ campestris erant, hisce fossoribus circiter trecentos adhibitis.

Duodecimo Aprilis, Andius desperata Engolefmi, quod obsederat, atque Condiani novo præsidio Duce Mongomerio, Viro strenuo, tenebant, recuperatione, inde discedit, *captaq; deditioe Albertæ* terra; munitissimo loco, inde *Mucidanum* urbem in agro Periguriano *oppugnare instituit*, conjunctis cum Molucio viribus, qui jampridem ad eam obsidionem frustra desudabat. Defendebatur ab oppidanis ad ducentos, qui initio constrictis, per bellica tormenta, ruinis urbis, consternationes receperant se in arcem, quæ continuò ab Andiano exercitu circumfessa est, tum tormentis conquassari cœpta, ad ruinas tamen urbis validè pugnatum est ab oppidanis illis militibus, & Andianorum complurimi, ad sexcentos nimirum, interfecti, & ex iis magni nominis Duces Brissacus, Pampadunius Comites. Itaque de deditioe colloquium tentatum, & pacta conditione, *uti incolumes evaderent, dedita est arx* Andio. Dedita tamen arce, *fides prædialiis violata, & unum ad omnes per iram obtruncati*, dolore Ducum, in ejus oppugnatione amissorum. Nam de Brissaci Virtute tanta spes concepta erat, ut juvenis viginti quinque annorum, maximis officiis ac honoribus ornatus esset. Creatus & Eques Ordinis Regii, & Capitaneus quinquaginta equitum Regiorum, Dux generalis peditatus Gallici, & Præfectus quadraginta signorum. Successit verò ei frater in omnibus muneribus præterquam in officio Ducatus seu præfecturæ generalis copiarum pedestrium, quæ collata fuit D. Strozze Italæ.

Decimo quarto Aprilis, *conventus Statuum* deputatorum ad deliberationem *difficilium negotiorum in Imperio*, ex improviso orientium *Francosurii* ab Electore Moguntino *indictus*, celebratur. Cum etenim non solum de damnis ab Auraici exercitu, ex Galliis superiori anno reverso, Allatis illatis, & de insolentia copiarum Comitum Palatini Wolfgangi in diocesi Spirensi, aliisque finitimis locis exercita, ad Cæsaream Majestatem variæ querimoniarum delatæ essent, sed & aliquot Duces Circulorum maxime Westphalici, decimo quarto Novembris anno præcedenti Coloniae congregati, consultatione instituta, quomodo violationi pacis publicæ in plurimis locis factæ, ac damnis circulis eorumque subditis datis, per viam constituti auxilii, quinque aliorum Circulorum occurri posset, eam tanti momenti esse comperissent, ut ob ipsam peculiaris Deputatorum conventus indiceretur. Cæsarea Majestas difficilimis temporibus ad animum revocatis, monitrix Reverendissimo Electori Moguntino, Imperii Archicancellario fuit, ut in tam necessaria re officio fungeretur. Eo itaque in hunc diem Deputatos convocante, hi, ut jussi fuerant, Francosurii comparuere, ac *damnis subditis Circulorum hinc inde illatis, gravissime exaggeratis, de mediis, quibus iis in posterum obviaretur, deliberare cœperunt.*

Die vicesimo quinto Aprilis, Fridericus Elector Palatinus, quem superius anno sexagesimo septimo consortem thori dilectissimam Mariam Brandenburgicam amisisse, vel potius in cœlestem patriam misisse, diximus, ad secunda vota convolans, cum Amelia à Nova Aquila, ex inclyta familia Comitum

rum de Moërs, Heidelbergæ nuptias celebrat. Nupta hæc prius fuerat Henrico Bredenrodio, cuius non semel meminimus, foemina forma, moribus, & pietate spectatissima.

Hoc eodem mense, ut Alphonsus Uloa scribit: *Albanus à Summo Pontifice galea & chirotecis in Festo Nativitatis Christi multis cum caeremoniis & pompa benedictis donatur, ob introductam in Belgico inquisitionem.* Eodem munere Paulus Tertius Carolum Quintum Imperatorem in bello Schmalckaldico devictæ Germaniæ ergo, singularis benevolentiae causa affecerat.

Septimo Maji *Andelotius*, cui exercitus lustrandi cura à Principibus tributa erat, dum rem aggreditur, in morbum incidens illo ingravescente, moritur. Sintæ magna totius exercitus omniumque bonorum moerore, propter singularem illius bellicarum rerum peritiam, & in consiliis efficiendis intrepidam animi præsentiam, istas animi dotes comitabatur & Pietas. A Medicis renunciatum est, certorum indiciorum significatione, illum veneno intoxicatum fuisse. Tanta verò animi præsentia in omnibus negotiis perficiendis fuerat, ut apud suos nomen tulerit *le Chevalier sans peur*, id est, Equitis pavore carentis. Ejus munus Generalis Præfecturæ peditatus, collatum est Acierio, cuius antea meminimus, & cohors equestris demandata Legato suo Beauvaisio.

Maji decimo septimo *Georgius Comes Palatinus Rheni*, Simmeriæ in Christo placide obdormit, Princeps bonus, humanus, placidus & constans, in juventute cum sacris ordinibus initiatus fuisset, tandem ætate cum judicio confirmata, ac Doctrina Evagelica agnita, eos deseruit, & viduam agnati Ludovici Comitis Palatini Rheni, ac Comitissæ Veldentiæ, Elisabetham ex Illustri Landgraviorum Hassiæ familia oriundam in matrimonium duxit, ac cum illa annos quam plurimos in summa pace vixit. Bello verò inter Henricum Galliarum & Philippum Hispaniarum Reges, anno quinquagesimo septimo ardente, ne domi perpetuo otiosus desideret, Philippi auspiciis irruptioni in agrum Lugdunensem à Polyviero tentatæ sese adjunxit, inque ea ita segeffit, ut postea Galliarum Rex, eum Ducibus, quos stipendiis suis aluit, ascriberet, inque non exiguo loco haberet. Natus fuit Patre Johanne Comite Palatino Duce in Simmern & Sponheim, & matre Beatrice Marchionissa Badense filia Christophori Marchionis Badensis, decessit absque liberis legitimis. Quare *Ducatus Simmerensis*, post obitum ejus ad fratrem *Richardum devolutus est*. Memoriam ejus memoria beneficiorum ab ipso acceptorum epitaphio celebravit, Vir Clarissimus Cyprianus Vomelius J. U. Doctor, & Cameræ Imperialis Assessor, quod huc ascribere certis de causis libuit:

*Tempora post vita decursa Georgius urna
Conditur hac, Dominus Simerorum ac Dux Ba-
varorum*

*Atque Palatinus Comes ad flavi ostia Rheni.
Fortis erat bello, placidusq; domi optimus Heros;
Justitiam, legesq; sacras reverenter amabat.
Sed vel præcipuo Divum flagrabat amore,
Nunc igitur gaudens, Christo duce, possidet astra.*

Maji die vicesimo, Wolfgangus Palatinus, quem superius delectu copiarum habito, in Gallias pro-

fectum diximus, ad Caritæam Burgundiæ urbem, insequentibus illum Aumalianis & Nemorosianis copiis, ejusque iter variis velitationibus retardare conantibus, pervenit. Et si enim Aumalius initio vicesimo quinto Aprilis eum Mastrone, deinde vicesimo nono ejusdem Noji, mox secundo Maji Molbiæ, rursus decimo sexto Maji Siberæ, pugnis, quas diximus, exercuerit, crebro read justum prælium aciebus utrinque instructis spectante; tamen Aumalio cum copiis instructissimis, & ad fortunæ aleam subeundam paratissimis congregi detrectante, *Wolfgangus* eum antevergens, *Caritæam* ad Ligerim fluvium sibi transmittendum castra locat, eamque oppugnare instituit, ac ruina à mœnibus latè constrata, cum ex alia pontis parte Movus cum trecentis tormentariis suburbium occupasset, præsidarii ita consternantur, ut per mœnium ruinas Wolfgangi miles triduo post facile irruerit. Itaque occupata urbe præsidarius miles effuse obruncatus. Paucis post diebus Aumalius propè urbem cum maximis auxiliis conspectus est. Wolfgangus urbi captæ præsidio trium vexillationum pedestrium Gallicarum & duarum equestrum Germanicarum, cum aliquot tormentis bellicis impositis, inde discedit, atque recta ad Lemovices, ut se cum Condianis jungat, contendit.

Hoc eodem die nimirum Maji vicesimo, contentione inter Reginam Angliæ & Albanum durante, ea rursus 18. naves Hispanicas & duas triremes Hispanis eripit, ut scriptis publicè impressis relatum est.

Junii quinto, *Fridericus de Levenstein Camera Imperialis judex* obiit in arce sua Levenstein, cum Cameræ Imperialis Judicio, post discessum Episcopi Merspurgenfis Sidonii, à Maji vicesimo nono anni 61. magna cum laude & fidelitate in hunc usque diem præfuisset. Cui successit Reverendissimus *Marquardus ab Hattstein*, Episcopus Spirensis & Præpositus in Weissenburg, Princeps prudens, moderatus, pacis atque Justitiæ amans.

Undecimo die Junii, *Wolfgangus Palatinus Rheni* ad fines Lemovicum progressus, cum copiis in pago Nessuno, ad tria milliaria Gallica ab Limosio, distante, inter manus Ludovici Comitis Nassaviensis in vera Dei agnitione & invocatione filii sui Jesu Christi Redemptoris nostri *febris ardentissima decessit*. Senferat ejus initia antequam expeditioni se daret Heidelbergæ. Verum nihil metu morbi instantis deterritus, valerudinem suam potius, quam salutem Reformatæ Religionis amantium, quibus operam opemque suam addixerat, periclitari maluit, atque iter susceptum bono proposito profecutus est. Cæterum cum non saltem morbi semina ob itineris accelerationem non subulata fuissent, sed & vigesimo septimo Aprilis Divionem prætereunti, crispelas in crure, quod multis ante annis fregerat, enatum fuisset, nec ipse ejus curationi, hoste tergo suorum imminente, temporis quicquam impendere potuisset, sed magnis itineribus ocreis armisque indutus procedere coactus esset, factum est, ut & cura, & vigiliis, & vehementi corporis exercitio ita inflammaretur, ut sexto Junii die Beneventi (quod est sociorum Augustiniano- rum Monasterium in Episcopatu Lemovicensi) equo descendens, ob immensum calorem & corporis

poris agitationem vehementem ex limpidissimo fonte in Monasterio scaturiente biberet, ac morbo quasi oleum igni adderet. Ex eo etenim die gravius quam antelaborare cœpit, multis fontem venenatum fuisse suspicantibus, sed falso, cum & alii complures ex eo biberint, hodierno die superstites. Octavo porro die febris accessit morbus ille, quem vulgus ab accidente modò cephalalgiam, modò ab nigricantis linguæ colore fuscèdinem, peritiores medici febrem *nauseosa* dixerunt. Vi itaque morbi adaugeſcente nono die sumptione sacrosanctæ Cœnæ Dominicæ, tanquam salutari viatico ad ingressum cœlestis itineris sese instruxit, atque die 11. Nessunii inter quintam & sextam horam in Christo obdormiit. Antequam moreretur ad se venire iussis omnibus suis Tribunis, multa præclare testatus, causæ illius defensionem, propter quam in Galliam venisset, maximopere commendavit, & suorum omnium Ducem dixit Volradum Mansfeldicum Comitem, qui ei Legatus antè erat. Prodierant ei obviam Principes Navarra & Condensis cum Admiralio atque in itinere Norone expugnato, tam propè ad castra ipsius pervenerant, ut nocte inſequenti Johannes *Wolffius Consiliarius Wolfgangi*, cujus opera fidei præ ceteris in hac expeditione usus fuit, in castra Admiralii veniret, ei que Principis sui obitum significaret, ac ille ad videndum mortui cadaver, ſequenti die veniret, corpus ipsius exenteratum, Engolemium decimo quarto diemēſis deductum, illicque ultra biennium aſſervatum eſt, ut ſuo loco dicetur, comitante id cum Mareſchallo aulico Cunrado Teuffelio, Nobilibusque aulicis majoris ſecuritatis ergò, Comite Choſio. Obitum ejus totus exercitus planxit, & memoriæ variis eulogiis lingua Gallica & Latina conſcriptis doctiſſimi quique Gallorum celebrarunt, quorum unum atque alterum lectu digniſſimum ſubjicere placet:

*Arma Syris Princeps quondam illaturus Hebræis,
Omni ſelectam viſto discrimine Gentem
Duxit: præclare multis à ſumine geſtis
Nilo ad Jordanem. Sed tunc pugnare paratus
Et cum de Canaan ſperat deferre triumphum,
Terram duntaxat ſpectat, moriturque ſubinde.
Ad Francos tu itidem contendens milite multo,
Auxilium Regi, & populo laturus amico
Contra inimicos: Wolfgange pericula vincens
Omnia duxiſti Germanos, quo pia caſtra
Incolumem & ſalvum te poſſe videre putabant.
Invida ſed citò mors præcidit gaudia noſtra:
Adventans ſiquidem, noſtrum vix proſpicias agmen,
In te cum ſubito (ſpargens lugubria) ſevit.
Mortuum Iſraëlis Dux eſt in vertice Nabo,
Te jura Lemovicum rapuere in viſa ſolutum:
Expectata videt neuter: fruſtratur uterque
Spe populum Domini tuta in ſtatione videndi.
Dum peragi à vobis aliquid debere putatur
Præclarum, ſatis functi conceditis ambo:
Illorum Moſes, populi tu gloria Rheni
Perpetuo Francis, toto & celebraberis orbe.*

A L I U D.

*Poſt neglecta domus, numeroſa & commoda proliſ.
Exhauſtoſque, via indomita virtute labores:
Cum primum juncſtis, licuit conjungere caſtris,
Germanas Francasque manus: WOLFGANGVS
(utrasque*

*Amplectens acies agrotus corpore cælo,
Fato addiſtum, & voto animam obſignare paratus
Verasque aſperſit vita immortalibus auris.
Ultima dona ſua Pietatis utriſque relinquens,
Germanis, fidei cum Gallis vincula, nunquam
Armata ſolvenda manu, non artibus ullis
Ingenii, æternos ſed conſtitura per annos.
At francis animam (præclarum pignus amoris)
Commisit moriens, contracti fœderis ut ſit
Obſes, & aſſertrix. Franci Germania Chriſti,
Sic indiſviſis animis, & viribus, arctè
Hæreſcat Francis, ut gente ex duplici, fiat
Gens eadem in Chriſto, præſit Germania Gallæ,
Gallia Germana fidei, communibus armis
Militiam (Chriſti ſubeat, communia præſtet
Auxilia, & Chriſto communia pectora, Chriſtus
Utriſque eſt veluti communis, origine mores
Communes, velutiſque Heros WOLFGANGVS,
utriſque*

Eſſe ſuum, voluit populo commune ſepulchrum.

A L I U D.

*Victor avaritiæ, magni ſuperator & hoſtis,
A morbo victus conditur hoc tumulo.*

Die duodecimo Junii, cum Deputati Ordines Francofurti, re diu multumque deliberata, inter ſe conveniſſent, de modo, quo copiis Germanicis, & militia Gallicana revertentibus occurrendum eſſet, ut citra maleficiū ad ſuos redirent, conventus ſolvitur. De cujus decretis ideò minis dici vel ſcribi neceſſe eſt, quod publicata non ſint, & pleraque ſaltem caput, de quo diximus, reſpexerint.

Decimo quinto Junii, Germanicorum & Gallicanorum Principum exercitus, tandem jungitur. Erant verò in Germanorum exercitu equitum vexillationes viginti octo, quæ ſeptem millia quingentos armatorum efficiebant, peditum ſex millia, ſub viginti duobus ſignis, Ductoribus iis, quos antè diximus. Accedebant Gallorum equitum ad duo millia, & decem peditum ſigna, tormentorum majorum minorumve novendecim. Aderant & Illuſtres Viri Principes, Auraicus Wilhelmus, Ludovicus & Henricus Naſſovii fratres, Morhillerius, Marchio Revelius, Movyus, Aſternæus Galli. In Principum Gallico exercitu erant ad quatuordecim millia inſtructorum tormētariotum, & conſultorum præterea per plures: Equitum ad quatuor millia, majorum tormentorum quatuor, medicorum duo.

Porro exercitibus ita non ſolum juncſtis; ſed & utrinque, quaſi jam oppoſitis, ut dirius vehementiusque ſeſe mutuò conficerent. Regina mater venit Limoſium ad Andianum exercitum, Borbonio Lotharingoque Cardinalibus comitata, militesque, ordinibus ſingulatim inviſis, hortatur, ut in Regis obſequio conſtanter perſeверent, ad ipſius hoſtes proſtigandos, cum & illi peregrinum in Regni penetralia induxerint. Dent igitur operam ſtrenuam, ne Regi officioque ſuo deſuiſſe videantur.

Viceſimo quinto Junii, Condiant Huyio Viana ad Aëſſan urbem tranſmiſſo, ac Germanis longi & laborioſi itineris moleſtia defatigatis per aliquot dies reſectis, tandem ad rupem vicum pugnæ occaſio oritur. Eminus eos Andius ſubſecurus eo uſque fuerat, unde Principes, quòd exiſtimarent pugnæ cauſas ab ipſo quaeri, omnem exercitum in armis eſſe jubent ad primam lucem, & ad eum locum veniunt,

veniunt, ubi Andius confiterat. Ita pugnam expectantes *aciem instrunt*. Ad prima initia velitarii erant dextra lœvaque, Pilæo illinc, Ruræo hinc Ductore: primam aciem duobus cuneis equitum, hinc dextra Loëus, illinc lœva, Briquemaldus, inchoabant. Pedites Germanis bipartiti duabus majoribus turmis: pars, in prima acie, pars, in secunda erat. Primæ aciei Germanorum peditum agmen equitum duobus majoribus cuneis circumstipati, tormenta expedita sex asseruabat ita reliquæ copię variè distributæ. Andiani ferè intra castra erant; aditu verò custodiendo, hosteque arcendo aderat cum duobus milibus expeditorum tormentariorum Strossius, Vir militaris, Petri Strossi Florentini filius, & sibi quidem opportuno loco, quod & sepimento munitus rectusque, hostem editiori loco nudum apertumque ejacularetur, & præterea, quatuor Italarum equitum vexillationibus utrinque firmaretur. Pilæus tamen primum impetum eo fecit: at quod tormentorum usus propter pluviam incommodus eis esset, ab equitibus Italis, primum repulsus fuit, & quæ suis decem casu ad illum impetum. Accurrentibus tamen exemplò in auxilium Briliardo Mortæioque Vasconibus cum duabus equitum vexillationibus, fugatus ita eques Italus, ut Pilæani vehementiori impetu pugnam in Strossianos continuò instaurarint; qui tamen immoti ad sepimentum perdurabant, donec Admiralius, lustrato loco, jussit alterius cornu tormentarios, Ruræo Ductore, eò venire, hostemque ad latus adoriri: Rein, nec mora, jussi capessunt, crebraque tormentorum grandine ita concussus Strossianus, ut relicto sepimento, perturbatori ordine cedere inceperit, quod conspicati Principum equites viciniore, eò confertis agminibus irruunt, palantemque Strossii peditem cadunt victores, fugientemque ad rivum usque persequuti, illinc revertuntur vastissimi imbris imperu coacti. Verum is pavor Andiana castra incesserat, ut è Principum peditibus, nonnulli ad tentoria usque & signa ipsa adierint, Strossius captus & ad Principes incolumis continuò adductus, cæsi Strossianorum ad sexcentos, & ex iis quidem triginta nominati Viri, Tribuni, aut Centuriones aut Signiferi: vulnerati plures. E Principum militibus ad quinquaginta vulnerati aut cæsi, & duo quidem inter eos Tribuni desiderati. Postridie ad Principum exploranda castra, quadringenti equites Itali progrediuntur, ab custodibus verò conspecti, insequentibus nonnullis Equitibus perturbatori ordine, ita aliquot cæsi, plures capti.

Circiter initium Julii, Principes, qui post claudunt Strossianam commeatus penuria, *Perigurium* concesserant, eò relicto, castra promovent, & insequente eos eminens Andio aliquot castella munita expugnant, Brentomum urbem deditione capiunt, deinde *Gabanaum* arcem munitam, quæ firmo præsidio tenebatur. Expugnata arce, quod obstinatius sese ad mœnium ruinas defendissent, & in Principum frumentatores, etiam fuissent injurii, obtruncati fuerunt præsidarii, captus Tribunus, qui in redemptione, Petrum Viretum, qui ad Bearnum Regionem Ditionis Navarrex, captus fuerat, pollicebatur se restitutum, & viginti millia præterea Francorum. Arx die sexto Julii dum incensa

soloque æquata, Andius, Perigurio relicto, in Turoniam venit, maximamque exercitus partem, legionum vexillationumque instaurandarum atque supplendarum causâ, dimittit ad primum Octobris usque diem. In castris vix ad mille ducenti equitum relicti.

Duodecimo Julii, cum Principibus nunciatum esset, *Castellæaldum* oppidum opportunum & copiosum in *Pictavinæ Regione*, non magno præsidio teneri, eò mittunt continuò Loëum Virum Nobilem cum aliquot equitum peditumque turmis, qui oppidanos de deditione interpellaret. Interpellati oppidani confestim *dedunt se hac conditione, ne expilarentur*. Egremente igitur ex una urbis porta Villerio ordinis equite, urbis custode per aliam cum suis ingreditur Loëus.

Décimo quarto Julii, dum Loëus Castellæaldum capit, *Principes Lusignanum munitissimam arcem*, quæ firmissimo præsidio tenebatur, *obsident*, interpellato nequicquam de deditione arcis custode. Oppugnari ergo acriter incepta, vehementi tormentorum bellicorum fulmine, ut latæ ruinæ ad mœnia paterent, illisque lapidum frustis jam multi milites enecti, disponuntur ingressuri arcem milites, quod *præsidarii* conspicati colloquium petunt, *deditionem his conditionibus paciscuntur, nisi arcis custos ipsiusque vicarius salva suppellectile, milites salva vita discederent*. Reperiuntur in arce præter bellica tormenta quatuor & mediocria duo, commeatus maxima copia, & dicebatur magna quoque pecuniæ vis ibi fuisse reperta. Et hoc quidem ut obiter illud indicemus, est oppidum *Lusignanum*, cuius arx à *Melusina*, altera quasi *Circe*, à quamplurimis inter hos à *Claudio Campegio* in descriptione sua *Gallia condita esse putatur*. Et etenim Raimundo Comiti Forestii, Regionis Lugduno & Averniæ vicinæ, atque nepoti Comitis Pictaviensis elocata, hic tantum terræ circa rupem quandam Comitatus sui, in solenni die nuptiarum nepotis dono dedisse fertur, quousque cervina pelle in corrigias dissecta extendi posset, Melusinam itaque eo loci construxisse munitissimam arcem, ad quam priusquam perveniri possit, duo firmissima sola sunt transeunda. Arce verò Lusignana perfecta, Comitis Pictaviensis ad convivium à *Melusina* invitati consensu, arcem à *Condruticis*, nomine duabus literis ab initio demptis, denominatam, vicinis postea propè arcem domos ædificantibus, quæ successu temporis civitatem constituerint. Cæterum Johannes Buchetus in tertia parte suorum annalium Aquitanix capite quinto, vel ignarus hujus Historiæ, vel eam pro fabula reputans: Melusinam id nominis accepisse arbitratur ab arce Lusignana & Mella, cujus ipsa Domina fuerit; subribens tamen sententiæ eorum, quæ Melusina & Raimundi filios Godefridum Dentatum & Guidonem Lusignanos fratres fuisse existimant, tantum nominis in expeditione Hierosolymitana sub Philippo Rege Gallix anno MCLXXX. suscepta, adeptos, ut Balduinus Rex Hierosolymitanus fiam antea Wilhelmo Marchioni Montisferratensi nuptam, alteri ipsorum Guidoni in matrimonium secundum elocarit, à quo postea complures Cypri Reges Lusignani dicti fuere ob causam, quam in sequenti

quentibus debello à Turca Venetis indicto agentibus, breviter exposituri sumus.

Circiter hoc tempus ita variè incommodis illatis & in frequentiori etiam exercitu Andii videbatur Navarrae, & Principibus, aliisque Optimatibus, tempus minimè alienum injiciendi mentionem de pace. Itaque Navarrae, Principumque & aliorum Nobilium Vitorum, qui in castris erant, nomine, fit supplex libellus Regi offerendus, certæ firmæque pacis conciliandæ causa, quem ut memoria bene dignum totum hic exscripsimus, ut quid unquam postulârint, perspicuum sit.

Novum hoc plane, Rex, atque adeo penè incredibile est; ex tanto hominum numero, quos Deus Opt. Max. Majest. tuæ Ditioni subdidit ne unum quidem hæcenus apparuisse, qui periculosissimum hoc incendiū, quod in omnium oculis vires quotidie magis ac magis sumens, totum hoc tuum Regnum pervagatur, ac consumit, aut prohibere, aut restringere tentarit, saltem etiam se tentare simulârit; imò vero plures repperiti sint, qui nulli omnino labori, nullis sumptibus percerint, ut jam ardenti faces ipsi subjicerent, atque etiamnum hoc agant palam, ut quibuscunque possunt artibus ignem nutriant, augeantq;. Hac verò consilia quanquā prius ab illis expectari ac proficisci par esset, qui privatas ob causas contra Majestatis tuæ sententiam, ubi hæc turbas excitarunt, quique pro arbitrio nunc pacem scribunt, post paulo bellum renovant, non ab iis, qui in conscientia, honoris, vita, fortunarumq; discrimen vocati, nihil aliud, quàm de defensione adversus vim cogitant, quig; antea semper civiles istos tumultus detestati, nihil magis unquam in votis habuerunt, nihil ex animo diligentius curarunt, quàm ut pax illasa atque integra servaretur: Ea tamen vis est ejus affectionis, ejusq; nexus atque officii, quo se cum Regina Navarra, simul etiam filius Condæusq; tibi consanguinei Principes, tum Equites, Nobiles, caterig; omnes qui ipsis in hoc bello adsunt, Majestati tuæ salutiq; Regni à natura obstructos sentiunt, ut amplius sibi differendum non putârint, quin pro sua parte, quemadmodum antea sape, ita nunc quoque, ea in medium adferrent, quibus hoc Regnum sartum tectum conservari in posterum posse videretur, vindicariq; ab ea ruina, quam sanè, si unquam alias, nunc demum minatur, presentissimam. Qua in re hoc unum serio spectant, ut civilibus discordiis cõsopitis, penitusq; sublatis, tandem aliquando pax & tranquillitas publica restituatur, ad cuius etiam nomen, quod antea semper faciliores propensoresq; fuerint, quàm fortasse par erat, in ea tandem pericula illos devenisse cognitum est, quibus non nisi summo & singulari Dei beneficio, ipsiusq; potente manu, contra omnem spem atque expectationem erepti sunt. Quò sit etiam, ut ne nunc quidem huius sui desiderii fructum aliquem sperare audeant, nisi idem ille hostium suorum, qui te obsident tuaq; bonitate abutuntur, animos emolliat, & ad pacem concordiamq; deflectat. Alioqui enim satis intelligunt, tantum abfuturum, ut hac ingenua ac sincera voluntas, qua ad veram solidamq; pacem toti spectant, in bonam partem accipiatur, ut contra non defuturi sint complures, qui eam calumniis suis obscurent & sinistre interpretentur. Quod etsi antea semper ab illis experti sint, quibus hoc adeo bellum cordi est, quique nihil ma-

gis timent, quàm ne illa aliquando concordia coeat, qui tamen hoc unum eis jam inde ab initio maxime in votis fuit, ut & consilii institutiq; ipsorum Majestati tua ratio penitus constaret, certissimis testimoniis intelligeret, nihil eos ardentius optare, quàm in eo officio ac devotione constanter permanere, quo tibi arctissimo vinculo ab ipsis natalibus additi sunt, reliquis etiam omnibus notum fieret, quàm sint, fuerintq; semper animis ac mentibus alieni ab iis, quibus ab adversariis inculpantur. Atque jam antea sepius ac lubentissime præstissent, nisi hanc statim adversarios occasionem arrepturos non dubitassent, quo omnibus persuaderent, ipsos non nisi summa necessitate ad hæc pacis conditiones adactos. Quod eo quidem certius futurum Principes sibi persuadebant, quo impudentius illos ipsos hostes compertum erat, Majestati tuæ palam affirmare ausos, neque ullas usquam in Germania copias in auxilium principum coactas, & si quæ in posterum cogerentur, facile huius Regni aditibus prohiberi posse: imò etiam jam introgressis tot fluminum, tot itinerum impedimenta objecta esse, ut vel parvâ manu hoc agi posset, nec cum Principibus aliquando vires conjungerent: Quin etsi id non succederet, Principibus belli nervos non suppetere, unde tot copias satisfacerent. Hac unâ maxime causa effecit, Rex, ut Principes caterig; qui eis in hoc bello adsunt, tempore aliquandiu cedendum sibi putaverint, nec ante ad Majestatem tuam de re tanti momenti alturi confugere ausi fuerint, quàm conjunctis viribus stipendiisq; exercitui persolutis, collectis etiam majoribus copiis, quæ hinc inde hæcenus dispersa fuerant, jam eo res summo Dei beneficio devenerit, ut nec adversarii quidem negare possint, non solum pares eas ad resistendum esse, verum etiam ad majus aliquid exequendum, si quidem ea illis mens, ea voluntas esset, quàm hæcenus illi idem adversarii falso commentati sunt. Nam ni ea omittantur, quæ ab hominibus in dubium revocare possint, quis neget, primis illis tumultibus post Guisium & Santandrearum morte sublatis, & Montmorencium equitum Magistrum in media acie captum, qui triumviri & præcipui exercitus Duces erant, Principem Condæum caterosq; omnes earum partium oblatis primùm pacis conditiones, quæ de sola Religionis libertate erant cupide ac lubenter accepisse? Superiore verò bello, cum post collectas copias receptaq; auxilia maxima, in eo statu Carnutum versaretur, ut in ipso conspectu hostilis exercitus magna jam ex parte dilapsi ac dissipati, urbs amplissima presenti oppugnatione jamjam capienda esset, meminisse omnes possunt ad primam præconis publici, Majestatis tuæ nomine missi, denunciationem, qua obsidentibus Religionis libertas pristina restituebatur, eundem Principem non ab oppugnatione solum, sed & ab ipsa obsidione continuo recessisse. Cujus tamen reverentia ac prompti admodum obsequii non is fructus fuit, qui esse debuit, cum ex eo tantum sanguinolentam pacem retulerit. Sed & iisdem illis secundis tumultibus post Sandionysianum prælium, quo superiorem fuisse Principem eventus docuit, eodem ipso Montmorencio Magistro equitum, ac inter præcipuos exercitus Duce, occiso, dissimulari non potest, à Principe ad Majestatem tuam Thelignium dimissum, qui & imminens Regno periculum ab auxiliariis copiis, quæ jam in limite erant, denunciaret, simul etiam consilia proponeret, quæ ad concordiam publicam spectare videbantur, caterum de Religione tantum

tantum erant. Denique sciunt omnes tum demum concessam pacem, edictaque, de ea proposita, cum in eo statu Evangelicorum res essent, ut legem etiam dare potuerint, si quidem concessis sibi à Deo viribus abuti maluissent, & in omnibus tractatibus ac colloquiis de libertate tantum Religionis actum, hostesque ad pacis condiciones non ante adductos, quam cum se vi aperta nihil amplius posse intelligerent. Quacumque sint, ne quid tamen coloris in posterum adversariorum calumniis relinquatur, Principes, Equites, Nobiles, ceterique, qui eis in hoc bello adsunt, injuriarum, quas hactenus passi sunt, oblivisci, & memoriam deponere cupientes, hodie coram tua Majestate perinde ac coram supremo Deo edicunt atque testificantur: Quamquam antehac indignis modis accepti tractatique sint; nunquam tamen id eis in mentem venisse, ut Majestati tuae ea adscriberent, quam sciunt ad clementiam naturam propensam, ab hujusmodi injustitia & crudelitate plane abhorrere, cujus rei tot tantaque testimonia jam pridem praeiuvisti, ut iuste de eo dubitare non possint. Multo etiam minus de ea voluntate mutanda; aut etiam minuenda cogitasse, quam ab ipsis natalibus erga tua Majestatis Statum conservationemque ipsius gesserunt, atque etiamnum gerunt. Ex quibus omnibus etsi hactenus satis liquido constare potuit, nihil eos aliud in animo unquam habuisse, quam ut te Rege ac Principe, sub auctoritate Legum tuarum Deo Optimo Maximo ex praescripto ipsius libere serviret, & eodem, quo ceteri subditi tui jure censitis honores, vita, bona denique integra remanerent, nunc etiam hujus sua voluntatis adeo amplum & sanctum testimonium dare statuerunt, ut ne ab hostibus quidem ipsis in dubium revocari possit. Quod tamen ita accipi nolint, quasi aut priores suas actiones, quarum aequitas & innocentia cum Majestati tuae, tum etiam ceteris Regibus Principibusque, extraneis, qui modo conjurationis & partium Hispanicarum non sunt, satis superque nota est, purgare ac defendere cupiant; aut etiam cum Majestate tua, quasi a quo jure pacifici: (sciunt enim, Deo gratia, quod sit subditorum erga Principem ac Dominum suum officium.) sed cum hactenus experientia ipsa docuerit, quam vilis quibusdam fuerit à Majestate tua data fides, quae alioqui sacrosancta esse debuit, & quae saepe temeritate atque audacia nominis tui auctoritate in summum tuorum, qui restitutam ac Reformatam Religionem profitentur, periculum abusi sint, nihil alienum ab officio facturos se putarunt Principes, ceterique, qui eis in hoc bello adsunt, si quod nunc coram per adversarios non licet, hoc saltem scripto à Majestate tua supplices postularent, ut de libertate Religionis solenni, perpetua, atque immutabili lege voluntatem suam edicere vellet, quo illi tandem, quorum antea temeritas eo usque prorupit, ut bis edicta atque stabilita perumpere & violare ausi sint, hoc saltem tertio quasi vinculo contineantur. Et quoniam iidem illi cum restitutam ac retentam aliquandiu legum de Religione sanctitarum observantia inter tuos concordiam ferre non possent, eas novis indies interpretationibus, abrogationibus, derogationibus, subrogationibus ita enervarunt, ut vix tandem earum umbra & imago restaret; Principes vero ceterique, harum partium satis jam intelligunt iustissimo Dei judicio, quod procliviores fuerint ad eas condiciones suscipiendas, quibus locis personisque certis Religione circumscripta, quasi cum Deo partes fiebant, gravius se pace ipsa, quam aperto bello afflictos atque vexatos, cum eis de jure Dei ali-

quid remittere bona fide non liceat, iterum Majestatem tuam, Rex, etiam atque etiam supplices obtestantur, ut in omnibus omnino Ditionis tuae locis, omnibus etiam in universum hominibus sine aliqua personarum locorum, temporum exceptione, ejusdem Reformatae Religionis cultum atque exercitium concedat, eamque libertatem, quibus res exigit securitatibus muniat atque confirmet: Praeterea Majestatis tuae edicto hoc etiam comprehendatur, ut alterutri Religioni unusquisque nomen dei, eamque publice profiteatur. Quae unare his facile occurrere potest, qui hac libertate ad impietatem & carnis licentiam abutentes, omnem Religionis curam ex animo abjiciunt, nihilque magis exoptant, quam confusum hujus tui Regni statum, perversumque Ecclesiastica disciplina ordinem intueri. Cum vero nobis dubium esse non possit, quin adversarii nostri, quibus hactenus hoc maximum consiliorum fundamentum fuit, calumniis nos causamque nostram in omnium odium atque invidiam trahere, statim objecturi sint, magis nos de suscepta temere Religione pertinaciter retinenda, quam de erroribus, si qui sunt, retractandis atque emendandis cogitare, hoc nunc palam, ut antea saepe, edicimus atque profiteamur, si quid in ea, quae pridem Majestati tuae Gallicarum Ecclesiarum nomine exhibita est, fidei professione ex verbo Dei, quod Canonicis Scripturae libris comprehensum est, ab Prophetarum aut Apostolorum doctrina alienum sensisse docebimur, paratos nos statim manus dare, & in eorum concedere sententiam, qui & nos errasse demonstrabunt, & melius aliquid sequendum edocebunt. Quam etiam ad rem nihil ardentioribus votis exoptamus, quam Oecumenicum ac liberum Concilium rite cogi, in quo unicuique suas in medium rationes proponere liceat, quae ex Dei verbo aut confirmantur, aut etiam refutantur, quod summum ac singulare hujusmodi controversiis remedium semper habitum est. His rationibus certum est omnino, Rex, te hoc brevi, Domino faciente, consequuturum, ut & subditorum animos conciliatos, ac inter se bene concordantes, & Regnum hoc tuum in pristinam dignitatem ac splendorem restitutum videas, magno sane communium hostium pudore atque infamia. Quod etiam Majestatem tuam supplices orant, ut diligentius consideret, simul etiam expendere dignetur, consultissime sit ab infestis exercitibus, qui nunc in tuo Regno coacti sunt, funestam omnino & sanguinolentam victoriam expectare, ex qua victor non minus, quam victus damni accipiat, an eas simul conjunctas vires in alios potius usui convertere, quorum hodie ea se offert occasio, quae nulla nostro seculo major, nulla Regni tui tranquillitatis & corona Gallica conservationi commodior apparuit, ut & hoc modo tam aliena tempestas, in eas, unde profecta est, partes, tandem aliquando retorqueatur. Quae in re, ut & in ceteris, quae tibi quidem ad Statum & Regni tui amplitudinem pertinere videbuntur, Principes, Equites, ceterique, qui eis in hoc bello adsunt, se suaque, simul omnia usque ad extremum spiritum uliro impendere parati sunt, nullum omnino alium, praeter tuum in terris supremum, in se Principatum agnoscetes, in cuius etiam obsequio, reverentia, fide, clientela, vivere se ac mori velle profitentur. Quod sane nihil majus, nihil amplius, verus Princeps à probis & fidelibus subditis aut expectare aut exigere potest.

Mittitur Præco ad Andium, qui publicæ fidei libellum ab eo impetraret, ut scriptum illud Principum

cupum ad Regem posset ferri. Re ab Andio denegata, Amiralius scripti illius exemplar ad Marechalum Mommorentium confobrinum mittit, rogans illud Regi offerret, explicatis causis, cur ad Regem certi homines minimè mitterentur. Respondet Mommorentius, se scriptum illud Regi exhibuisse: Regem verò noluisse illud recipere, hancque causam reddidisse, se nihil videre neque audire velle, quod ab Amiralio profisciscatur, nisi prius ille se in eum statum restituerit, ut pro officio suo Regi obsequatur, itaque possit bonam ipsius gratiam inire, & addebat Mommorentius, existimare se, Amiralium bonam Regis gratiam initurum, si ad officium velit redire. Excipit secundis literis Amiralius. Quod Rex supplicem illum libellum noluerit recipere, se id maximè dolere; at verò relinquere se iudicio omnium Christianorum Principum non præjudicatorum, nùm ipsi suum officium fecerint, præstando Regi obsequium: cum semper conati fuerint omnibus modis impedire calamitates, quæ Regno pestem exitumque ultimum minitentur, quæ vera debeat esse ratio bonæ ipsius gratiæ ineundæ. Verum, quandoquidem animadvertat adversarios suos Regem ita impellere, ut vel Regni exitio & ruina, se sociosque suos constituerint, conscientia pace, Religionisque usu & vita privare, facturos se in posterum, quod è re videbitur.

Vicesimo secundo Julii, qui erat dies Veneris, Andius oppugnata Lufignanæ nuncio accepto, quo Pictavio vicino provideretur, mittit cum Duce Guisio & ipsius fratre Marchione Menio mille quingentos equites, inter quos erant quatuor centeni Itali, Paulo Sfortia Ductore, & una Germanorum vexillatione. Erat præterea iustum peditum præsidium, ut militum facile essent ad sex millia, Pictavii, quæ disertè annotamus, propter futuram obsidionem, quam mox commemorabimus. De Lufignano tamen conservando inutilis fuit Andii cura.

Vicesimo quarto Julii, *Principes exercitu ad obsidendum Pictavium parato, omnes copias ad hostis conspectum non longè ab urbe ostentant ad collem.* Commodum erat consilium & utilissimum finem habebat propositum, propter magnas urbis locupletissimæ opportunitates, quæ si Principibus cessisset, spes erat præsentissima, fore, ut illis lata ubique Provincia planè potentibus, res ea ratione faciliusque certiusque transigeretur. Accedebant expugnandæ urbis non difficiles rationes, Andiano exercitu ferè dilapso, suo contra exercitu propter Germanorum adventum & viribus, & animis firmiore. At dum obstinatius ad eam obsidionem perduratur, non felix exitus, maximæ etiam cladis præbuit occasionem, sicuti suis locis dicemus: Dei providentiam rem omnem haud dubiè ita moderante, ut ille humanæ societatis, suæque maximè Ecclesiæ auctor custosque perspiciatur. Pictavium amplissima habet pomœria, latumque ambitum; sed illam vastæ urbis custodiendæ difficultatem demebant & mœnia commodè distributis propugnaculis extructa, & loci natura, fluminis non longè à mœnibus labentis copiosa aqua, munitissimi, tum (quod maximum erat) Ducum, qui intra urbem erant, peritia, & numerosa instructorum militum multitudo, auxilii que certissima expectatio,

quæ etiam constantiam maximam obsessis addebat. Principes dum ad urbem obsidendam propius movent, vicina loca, hosti arctius incommodando, capiunt, Montrebonium, Coccæum, Sansæum, Vivonam, &c. ædesque rusticas complures, Abbantias, & alias Pontificiorum sacrificulorum ædes deprædantur comburuntque.

Circiter finem mensis hujus, *Sansacus* Vir Illustris, Andii mandato *Caritæam urbem obsidebat*, equitum ad duo millia, peditum ad sex millia copiis expeditis, cum magna tormentorum vi. Urbs vastissimo tormentorum impetu conquassata latæque murorum constrata ruina, quò cum Sansaci miles irruere vellet, ab oppidano ita excipitur, ut ad quingentos ad eam oppugnationem dicantur desiderati, indeque ab oppidano ita repulsi, & Sansaco aliud continuò contingit incommodum. Repulsi ab mœnibus milites, ad tormenta sese recipiebant, unus illorum aut imperitior, aut consternator, funem tormentarium ignitum in capsam pulvere tormentario oppletam imprudens demittit, confestimque ita illic concipitur ignis, ut in alias captas feriatim pro more collocatas emanarit, tantusque tormentarii pulveris furor fragorque extiterit, ut frequens militum corona fuerit: horribili impetu dissipata, complurimique enecti. Unus è militibus eo tormine fuit involutus, ut ad ulteriorem ripam fuerit delatus, & in arena conspicuo omnibus spectaculo concrematus. Eruptiones etiam crebras faciebant oppidani, magno Sansaci incommodo, qui desperato expugnationis consilio, cum & rumor increbresceret, adventare Principum auxilia, vasis collectis discedit.

Primo Augusti *Pictavium* promotis tormentis ad pontem Andegobertium *concutitur*. Auctioribus oppidanis per auxiliorum supplementa, quæ intempesta nocte urbem ingressa erant, urbs alia ex parte concutitur, munimentisque dirutis, ne nocerent, tormenta commodiori loco adhibentur, pons ad fluvium, Principum mandato, extructus, quæ miles ad pugnam iret, ruinis ad mœnia latè constratis. At cum renunciaretur, non posse ea sine summa difficultate iri, eoque die cessatum esset, oppidani de nocte pontem diruunt, *ingenti tormentorum strepitu edito, ne pontis fragor audiretur*. Atque aliud incommodi genus oppidani comminiscuntur: Infixis enim in aquam ad pontis fornices prælongis trabibus, & contexta hunc in modum crate densiori, fluvium sistunt & ita ad eum locum, in quo obsidentium castra ferè erant, ea vi derivant, ut continuò ita impervius extiterit, subruuntur hæc munimenta, Principum tormentis; sed firmitus ab oppidanis postea instaurantur. Longum esset singulatum omnia commemorare, quæ & obsidentium ad oppugnationes acrem pertinaciam, obsessorum, in sese defendendis parem industriam constantiamque demonstrent, cum nihil ab utriusque, quæ vel ad oppugnandas, vel ad defendendas urbes pertinerent, quantum loci ingeniū postularer, videatur prætermissum. Constrata quidem variis in locis latæ ruina, & instructæ obsidentium ad ingrediendū acies, & sæpè minimè aditæ fuerunt, quò ab illis, qui eas ruinas pro more belli inviserent, impervie renunciarentur, tandem verò certatim à Gallis Germanisque nequicquam, & incommodè etiam tentatæ. Longa tamen illa mora & variis obsidentium incom

incommodis, redacti in maximas commeatus angustias oppidani, ut sua ipsorum & jumentorum causa graviter laborarent, pistrino etiam viciniore ab obsidentibus diruto, & ab iisdem urbem repetere coacta magna plebecula inutilis face, quam oppidani praesidiarii, urbis exoneranda causa extra urbem compulerant. Variæ tamen & quotidianæ ab obsessis fiebant eruptiones, & multæ concitatæ pugnae, quibus & mutuis etiam tormentorum effulminationibus, multi utrinque desiderati.

Septimo Augusti, Comes Mongomerius missus cum potestate, ut Bearno Navarreae ditionis Regioni propè Pyrenæos hostiliter tentatæ, à Monlucio Tarridioque vicinis Praefectis Aquitanix, eò nonnullorum incolarum perfidia adductis, opem ferret, Navarre in urbem munitam & locupletem à Tarridio obsessam liberat. Assumptis enim Vicecomitum Montalbansensiumque auxiliariis copiis, Mongomerius magnis itineribus Bearnum ducit & propè Navarre in oppidum castra ponit. Inopinati adventus rumore consternatior Tarridius, obsidione Navarredis soluta, in vicinam urbem se recipit: Fugientem persequitur Mongomerius, & obsidet, urbemque & ipsum post magnam & illatam suorum cladem, Tarridium, & Nobiles aliquot viros capit. Occupatæ ita ab Tarridio urbes totaque adeò Bearna Regio in Reginae potestatem redit, Mongomerii industria.

Decimo octavo Augusti, bello in Galliis ob Religionem flagrante, Imperator Maximilianus Secundus, duobus ordinibus Archiducatus Austriae Dynastis & Nobilibus liberam Religionem in arcibus, oppidis, & pagis eorum permittit, formula agendorum in Ecclesiis, ne in iis diversitas induceretur, à Davide Chytræo, quem ad id evocatum fuisse superius diximus, conscripta, & pio consensu ab Ordinibus approbata.

Vicesimo septimo ejusdem, *Pius Quintus Pontifex Maximus, Cosmum Medicem ex Duce Florentino Magnum Hetruria Ducem creat, ac edito luper hac re amplissimo diplomate instituti sui causas explicat, inter alias hanc adducens: Quod Cosmus suo hortatu Christianissimo Regi Gallorum Carolo centum millia aureorum & alia necessaria ad rebelles Regni sui perdomandos subministravit. Et quia Pii Quinti sanctitas non ignara erat, neque Petrum, neque alios ejus in primitiva Ecclesia successores tantam auctoritatem sibi deputasse, ut vel Reges, vel Duces constituerent, sed ipsi semper juxta Christi præceptum se ipsos submiserint, iisque obedientiam in omnibus civilibus præstiterint, ideo ne novi quid fecisse videretur, Alexandri Tertii, Innocentii Quarti, Pauli Quarti exempla secutus est.* Clara cum negotiationibus, tum Doctorum sustentatione, familia Medicea sapiens ad patriam libera Dominatum aspiravit, sed ejus conatus variis fortuna procellis magno Reipub. Florentina incommodo & Medicea familia detrimento elusus est. Nam post obitum Cosmi Magni, quasi fundatoris claritatis familiae ejus (qui civibus volentibus ob humanitatem, quasi alter Pericles imperitavit, ut & filius ejus Petrus, privatum potius civem se quam Principem gerens) Laurentius nepos fratre Juliano à conspiratoribus in templo trucidato, ad retinendum Dominatum, Ferdinandum Regem Siciliae & Ducem Urbinensem contra Florentinos tumultuantes, evocare coactus est.

Laurentii verò filius Cosmi Magni pronepos Petrus, tantam suorum sævitiam sensit, ob Pisas Carolo octavo Galliarum Regi transactione concessas, ut eum cum suis urbe pulsum, hostem judicarent, ac inito consilio, perpetuum Consalonarium constituerint, qui in omnibus talem haberet auctoritatem, qualem Dux Veneriarum. Cæterum hoc statu politiæ à Carolo Quinto everso, ac Mediceam familiam post coronationem Bononiensem ad Pontificis Clementis intercessionem Florentinis subactis restituerent: Alexander Medices Laurentii junioris filius, Margarita filia Caroli Quinti ex Johanna concubina nata, in matrimonium ducta, Princeps rursus est constitutus. At hoc post sextum susceptæ administrationis Reipub. annum ita voluptatibus Veneris occupato, ut à Laurentio Mediceo agnato in tempesta nocte mactaretur, Cosmus de quo sermo nobis institutus est, frustra Florentinis libertatem spirantibus Reip. Florentinae dominatum consequitur, nec solum eum ita rexit, ut Florentini arce maximæ molis in urbe constructa, praesidiisque firmata, servitutis jugum subierint, sed & anno quinquagesimo quarto Senarum urbem Imperialem ob ejectum praesidium Hispanorum obsessam, cum amplissimo territorio, Galliarum Regis copiis à Marchione Marignano profligatis, in potestatem suam redegerit.

Tertio Septembris, *Admiralius Gallia, publica sententia Parlamenti Parisiensis ad instantiam Procuratoris generalis contra eum in contumaciam procedentis, criminis læsæ Majestatis condemnatur, & perturbator ac violator pacis, hostis quietis, tranquillitatis & securitatis publicæ, caput, autor, & Dux rebellionis, conspirationis, & conjurationis contra Regem facta, declaratur, simulque omnibus honoribus, officiis, & dignitatibus privatur.* Præterea eadem sententia, liberi dicti Casparis Culignii, declarantur ignobiles, illiberales, plebei, viles, intestabiles, infames, & incapaces ordinum, officiorum, dignitatum, & bonorum in Regno Gallia, quod si quæ habeant, ea Regi acquisita declarantur. Idem Parlamentum inhibet omnibus, cujuscunque status, qualitatis & conditionis, ne recipiant, vel occultent dictum Culignium, vel ei auxilium, favorem, alimenta, aquam aut ignem præstent, ac injungit, ut ipsum denuncient, & in manus Justitiæ tradant, sub pœna quod fautores & complices dicti Culignii rebelles Regi, & criminis læsæ Majestatis rei declarari debeant.

Septimo Septembris, *Castelleraldo ab Andio die præcedenti cincto, ut Principes ab obsidione Pictaviensi averteret, hi ea relicta Castelleraldo subventuri eò propius accedunt.* Cæterum Andius inde movet, amissis in diurna obsidione ad quingentos, & ferè Italis: Fabiano etiam primario illorum Ducatore desiderato. Et Pictavium continuò venit Sanzaus Andii mandato, cum duodecim peditum signis & tribus equitum vexillationibus, & perendie Pictavio discedit Dux Guisus cum maxima equitatus parte, post laboriosas diuturnæ obsidionis molestias, sese recreandi reficiendique causa.

Decimo tertio Septembris, post solutam obsidionem duorum oppidorum binis exercitibus nequicquam se mutuo persequētibz, & Andio Chironem oppidum contendente, ubi majores copias expecta-

expectaret: Principes Unioſam oppidum, Pictavino in agro, & loca finitima veniunt, & ibidem aliquot dies morantur. Eo loco Princeps Auſtracius Wilhelmus, quem caſtra Wolfgangi Comit. Palatini ſecutum diximus, cum Ottone Hovelio, Electoris Palatini Conſiliario, paucisque miniſtris, quorum vix quinque fuere, ab exercitu diſcedit, ac media Gallia peragrata, in Germaniam ſalvus atque incolumis cum multorum admiratione pervenit.

Hoc eodem die nimirum decimo tertio die Septembris, urbi *Venetorum* clades maxima divinitus accidit: Nam in armamentario ipſorum longe inſtruſtiſſimo, quod illi *Arsenale* vocant, duæ turres pulvere tormentario, & tertia ſulphure reſerta, cœleſti igne correpta, tanto impetu diſcipiuntur, ut fragor ad quinque milliaria Italica reſonaret, ac flamma proximum murum ad ſeptuaginta amplius paſſus pervadente, multa contigua atque vicina ædificia igne partim diruuntur, partim deformantur, vitreis fenestris ſerè per totam civitatem vel fractis, vel concuſſis. Tanta itaque in hac conturbatione clades fuit, ut vigiles turrium in aërem ſublimis abriperentur, alii incendio conſumerentur, alii ruinis ædificiorum obruerentur, alii attoniti per plateas, vel interula induti, vel nudi diſcurrerent, denique quamplurimi perirent, qui nunquam inveniri potuerunt, multis prægnantibus mulieribus abortum facientibus. Hæc clades haud dubiè belli Turcici poſtea ſubſecuti nuncia fuit, piſcatores tum ſinum maris Adriatici ſulcantes, affirmare non dubitarunt, ſe ignem & ſtellas inſtar denſiſſima nivis ſupra urbem decidere viſiſſe. Repertum verò eſt paulò poſt ſcriptum in celebri urbis loco affixum, quo Veneti ad pœnitentiã admonebantur, niſi majores pœnas à Deo expectare vellent. Romæ etiam quidam in carceres conſectus perhibetur, qui hanc calamitatem Veneti prædixerit.

Viceſimo primo Septembris, dum Principes in Faya Vinofa morarentur, editur ſupplicium Dominici Albii, qui erat Admiralii domeſticus famulus, quod ille Admiralium Dominum ſuum inſtituſſet necare, ita verò res evenit. Mittebatur Albii ab Admiralio ad Ducem Bipontinum cum literis & mandatis: Verùm à Riverii Andii famulo capitur. Ille ad Andium deductus, & cum Regina matre & Cardinale Lotharingo collocutus, literis & mandatis ſuis expoſitis, pollicetur intuper ſe Bipontini Ducis res & exercitum inſpecturum, & ad Andium fideliter & verè omnia relaturum. Ad huius operæ mercedem, repræſentantur ei centum aurei, & in Andii famulos domeſticos continuo cooptatur. Ita ad Bipontinum pergit ille, rebusque omnib⁹ exploratis, redit ad Andiana caſtra, & quod in Bipontini caſtris cognorat, Andio, Riverii opera, exponit, qui & illum, ad enecandum Admiralium ſeu veneno, ſeu ferro, vehementer ſolicitat, illique præſtitæ operæ mercedem maximam tribuendam pollicetur, triginta nimirum millia aureorum, quæ ei re patrata repræſentantur, & inſuper triginta millia Francorum, annuis redditibus. Recipit ſe id facturum Albii, & cum veneno ei à Riverio dato, ad Admiralium redit, illius necandi certo conſilio. At redux in carcerem cõjicitur, quod longior illius in Andianis caſtris mora ſuſpecta eſſet, quæſtione habita, rem faſſus, damnatur capitis ut proditor. Cum verò ſententia in proditorem lata memorabi-

lis eſt, & totius rei ſeriẽm continet, idè eam ſubjicere libet, quantumvis talibus periodis conſtantiem, quæ vix Latini ſermonis perſpicuitatem ferant. Viſo ergo (ſonat) proceſſu per Commiſſarios deputatos à Principibus Navarraz, & Condensum, Dominico Albio famulo domeſtico, Caſparis Comit. Cùlignii, Domini Caſtillionai, & Admiralii Francia, & viſis tribus audientia, dicto Albio coram latrunculatori generali exercitus, & quinque aliis ei datis coram Commiſſariis ad hoc deputatis, ſimulq; confeſſionibus ejuſdem Albii octava vice reiteratis, nimirum quod Rivierius Præſectus ſtipatorum, & Laurentianus Ruzeus, Secretarius fratris Regis, inſtanti ſolicitatione & machinatione cum induxerint, ut Admiralium Dominum, ſeu veneno, ſeu ferro enecaret, & promiſerit dicto Rivierio veneno tollere, Admiralium ab eodem veneno, ſub forma albi pulveris accepto, latrunculatori & Commiſſariis exhibitio, viſis etiam verificatione veneni per Medicos & Pharmacopolas Faya in Turonibus decimo tertio huius congregatos, libello fidei publica à fratre Regis triceſimo menſis præcedentis, dicto Albio conſeſſo. Sententia dicti concilii Albii condemnatur, ut pro pœna proditorii & deteſtabilis conatus, quem ſæpius in ſuis audientia, & poſtea publice in dicto conventu cum Rivierio ſe agitaſſe, faſſus eſt, tradatur in manus liſtorum, executoris altæ Juſtitia, qui eum laqueo ad collum in crate quadam tractum, in orbem per plateas & vicos ſolitos præſentis loci Faya Vinofæ circummagat, Albii inſcriptionem talem in membrana circa corpus ſuum geſtante. Hic eſt DOMINICVS ALBIVS, PRODITOR CAVSÆ DEI, SVÆ PATRIÆ, ET SVI DOMINI. Primo verò eum deducat ad fores hoſpitii dicti Admiralii, ubi in genua, camiſtra ſaltem circumdatus, procumbens, capite ac pedibus nudis, laqueum in collo geſtans, ac manibus facem cere ardentis tenens, veniam delicti à DEO, REGE, JUſTITIA & dicto ADMIRALIO petat, fatendo, quod ſclerate, miſerè, infideliter & proditoriè cogitaſſet, promiſerit, & attentariſſet veneno necare dictum Admiralium ſuum Dominum. Et eodem momento in ſua præſentia venenum, quod confeſſus fuerit, ſibi ad dictum finem traditum per commemoratum Rivierium, igne conſumat. Hoc facto, deducatur circa corpus ſemper præfatam inſcriptionem geſtans, ad locum publicum, ac ibi in furca, qua illic erecta erit, ſuspendatur & ſtranguletur. Supplicetur verò Regi, ut ſupplicium ſumat de Rivierio & Laurentiano, eorumque complicibus. Et ſi ſua Majeſtati conſultum videatur, quantum ad hoſce duos attinet, amplius conſpirationem per ipſos factam, certioribus argumentis inveſtigare, ut re certo comperta, procedat contra eos, pœna adeo ſevera & aſpera, ut horror & enormitas delicti mereatur, & alius terrorem incutere queat, exterisq; Nationibus exemplo eſſe, quam Galli natura bonitate abhorreant à tam ſcleratis & turpibus conſiliis, declarando, dictos Rivierium & Laurentianum ejuſdemq; farina proditores operam officinam tenentes ad venena hominibus, Virtute & nomine clavis, quærenda ſcleratos, viles, & indignos omnibus honoribus unâ cum ipſorum poſteritate ad quartam uſque generationem. Decretum etiam, ut ante executionem ſententiæ Albii tormentis ſubjiciatur ad rei veritatem, machinationes & conſpirationes ſecum habitas, aliasque res in interrogatoriis latrunculatori traditis, eruendas. Hæc ſententia viceſimo primo die lata, in præſentia non

non tantum Gallorum, sed & omnium Tribunorum & Ducum Germanorum, quos Wolfgangum comitatos diximus, subsequenti executioni mandatur & proditor in crucem a carnifice tollitur, ad exemplum omni posteritati, ut Virtuti potius studeat, quam perfidiam exercere cogitet.

Vicesimo nono, Principum exercitus Partenæum contendit, Andio cominus sequente, ut non milliari longius binæ castra metarentur.

Tertio Octobris die, post varias pugnae occasiones inter Regios & Condæanos in Galliis quaritas, tandem ad *Mongonturum*, quod hi occupant, pugna committitur, ac re utrinque acriter gesta, non saltem *peditatus Germanicus* auspiciis Principis Wolfgangi Palatini Comititis, in Gallias perductus, sed & *Gallicus à Regiis copiis profligatur*. Res verò ita accidit: Condiani cognito, Andium non saltem reditu copiarum antea dimissarum, sed & cohortium supplemento novo auctum, proximè esse, illi qui ultimo die Septembris Mongonturum venissent. Partenæum & Niortum oppida petitori, suos in armis ad primam lucem esse jubent, & ad colliculum, qui nō longè abest Mongonturo, exercitum educunt, aciemque ibi per cuneos & cohortes instruunt. Ita parato Principum exercitu, continuo alia ex parte conspicitur Andianus exercitus, & facillè, quomodo esset, agnoscebat, conferisque ordinibus viam illam, quæ Niortum ducit, petere videbatur. Suspensus Admiralius Andii consilium esse, se antevertere & viam adeò obstruere, confestim jubet exercitum è colle illo descendere, ut planitiem occuparet. Qua re conspecta Andius, ubi primum sistit equitatum, & in cuneos distribuit, primamque adeò aciem ita cōvertit, collemque eum, unde descenderat, Principum exercitus, occupat, prudenti sanè & industriè usurpato tunc consilio. Occupato igitur hunc in modum colle (& præter quidem Admiralii sententiam) Andius tunc se ad pugnam accingit, & dispositis equitum turmis, peditatum prudenter ita constituit, ut colliculi flexu ab tormentorum impetu tutus esset. Interea duobus è locis Andiani exercitus tormenta vastè in Principum cohortes & maximis quidem incommodis detonabant, & Andius ipse omnes ordines invisens, ad strenuè agendum, singulos hortabatur. Idem & actitabatur ab Navarra Condæoque Principibus.

Pugnae initium fit ab prima Andii acie, ejus cornu primum validissimis duobus equitum Germanorum Italarumque cuneis constabat. Unà illi Moyi & Loei qui è regione erant, turmas eo impetu irruunt, ut minime pares tantæ impressioni terga verterint, perturbareque per Germanorum peditum ordines pervaserint, magno illorum incommodo. Hic tamen succurrit Admiralius, inque equites Andii Germanos ea viriuit, ut permulti tunc fuerint desiderati, & prima etiam Andii acies labare paulum inceperit, ut quidem è vestigio à Principum milite victoria conclamaretur.

Prima Andii acie ita perturbata, promovebatur interea secunda ipsius acies, in qua & ipse aderat Andius, & in secundâ Principum aciem magno impetu irruit. Illa Andianorum primum vim sustinet; grandis tamen molis infesto onere tandem succumbens, equitatus in fugam versus, dum alia ex parte aciei equites ex Andianorum persecutione nondum sese recepissent, ac perturbatis ordinibus,

polarentur, Principum peditatus omni equitum auxilio denudatur. Occurrebat primum Gallicus ipsorum peditatus, qui Andianorum equitum majorem vim primum viriliter sustinuit, magnamque stragem edidit tormentulorum grandine: At hastatorum gravissimo pondere haud pares, præfractis ordinibus caduntur fundunturque; multis tamen victoris militis indulgentia, vita condonabatur amissis armis tantum. Restabat Germanorum peditum cuneus, at dum & se omni equitum auxilio denudatum, & vicinorum cladem conspicatur, re desperata, & ingressi equites ac Helvetii, contis demissis vitam exorant, sed plerique cæsi. Ita passim ab Principum milite fuga facta, Germano interea equite ita cedente, ut hostis etiam victor eos non adoriretur. Andius fugientes ad dimidiam leucam persecutus, in castra redit, ad eum ipsum locum, ubi pugna facta erat.

Ut insignis igitur per eam pugnam clades Principibus allata, ita maxima Andio comparata victoria est, Principibus maximum de peditatu incommodum importatum, cæsis nimirum ad mille ducentos Gallis, paucis è Germanico peditatu conservatis, sed omnibus ferè trucidatis, unà cum Ducibus Gangolpho Quirino à Geroltzeck: & Granvillero exercitatissimo viro, capta sex majora tormenta, mediocria duo, expedita tria. Equitum ad centum desiderati, Nobiles aliquot Tribuni cæsi, inter hos Antricourius, capti Acierius & Noëus Viri Illustres. Admiralius vulneratus. Ex Andianis pauci pedites desiderati, qui vix pugnae interfuerant. Equitum non levis jactura erat, & nobiliorum quidem, & inter alios vulnerati Ernestus Petrus Mansfeldius, qui Andio merebat, Rhingravorum alter mox ex vulnere decedens, Claremontius Delphinus Comes, & aliquot alii equites ordinis, vulneratus Dux Guisus. Tertius Comitum Dielziorum in pugna periit: Badensis Marchio Philibertus amittitur, nec ejus cadaver reperiri potest, strenuâ operam in pugna navasse scribitur. Andius eo in prælio Principes militum numero valde superabat, cui nimirum essent ad novem millia instructorum equitum, peditum ad 18. millia. Principibus ad sex millia equitum, peditum undecim millia. Reliquiarum receptus fuit Partenæum oppidum, quod à pugnae loco septem leucis distabat, equitum maxima pars eò signa repetiit, peditibus, quod difficilior accessus esset, stationes designare, Gallorumque ita bona veniunt Niortum, quo etiam Henricus Champernouus Anglus centum instructissimis equitibus Anglicis venit, in vexillo insigne gestans: DET MIHI VIRTUS FINEM, atque honorificè à Navarra Regina, aliisque excipitur. Ac etsi tanta clade exercitus frangeretur, tamen Navarra & Principes casum præsentissimi oris specie dissimulantes eos, qui tum aderant, quantum poterant, cōfirmabant. Eoque facto, Navarra eodem die Rupellam proficiscitur. Postridie verò Principes Sintonginû urbem relicto ad Niorti custodiam Moyo cum valido præsidio, ut Andio primus obex esset. Ceterum, rumore cladis hinc inde permulgaro, deserebantur indies variis in locis urbes & castella: Nā Lornaius Nobilis Turonensis, septimo Octob. Castelleraudû, firmum quidem oppidum circiter horam nonam antemeridianam, cum aliis præsidiariis, quorum circiter duccetos equites & treccetos pedites erat, relinquit, & An-

& Andius cum exercitu progrediens, Partenæum præsidio vacuum ingreditur, inde Niortum mittit subitaneas equitum turmas, qui oppidanis metum incuterent. Erumpit extemplo Moyus, at illis subita fuga disparentibus, dum redit, & ipse ultimos ordines clauderet, tormentuli globo percutitur ad caput à quodam, quem amicum secum habebat: Monrevello ei erat nomen. Ille re perfide patrata, aufugit, eo ipso equo invecus, quem dono acceperat à Moyo. Vulneratus lethaliter Moyus, cum obsidionem enixè vellet expectare, vi tamèn morbi & amicorum hortatibus compulsus, asportatur dicto die septimo Rupellam, ibique moritur post aliquot dies, in magno omnium bonorum dolore. Vir sagax & industrius, & Religionis per studiosus. Niortum continuo, nec expectata obsidione, deseritur, ad quod venit Andius cum exercitu, perendieque cum Cardinale Lotharingo, Regina, qui Chinone, rerum citius cognoscendarum causa, subliterat. Continuo etiam capitur Lusignanum, munitissima arx, & bellica tormenta aliquot, quæ retens eo fuerat importata. Capta Niorto, cum præsentissimum periculum San Jano Angeli oppido maximi momenti, & Rupellæ vicino instare ab Andio videretur, Principes re deliberata, munire illud instituunt, Pillæumque Virum militarem & industrium urbis custodiæ præficiunt. Extranei leu oppidani militis ad mille ducentos illuc tunc numerati. Principes distributo reliquo peditatu ad urbium præsidia, ipsi equitatu assumpto, Valcoziam petere constituunt: ut sese Montalbani cum Vicecomitibus conjungerent, & sperantes Andium, dum se persequeretur, ab San Jani oppugnandæ instituto destitutum. Illud ergo iter cum Gallis Germanisque equitibus ingrediuntur. Interea vero ad decimum quartum ab Andio *San Jani Angeli obsidio inchoatur*, & Rex in castra veniens per præconem obsessis significat, sibi eam urbem restituerent pacatè, se illorum, ut subjectorum, incolumitatem optare, ut illorum opera aliis in bellis uti possit, alioqui omnibus viribus se moliturum, ut urbe expugnata, ipsi ut rebelles puniantur. Respondetur ab oppidanis, si pax ad Regis Regni que utilitatem ineatur, paratos se esse, urbem restituerent, si minus, urbem, quantum poterint defendendo, defuncturos se esse suo erga Regem officio, nullas pœnas ideo committuros. Colloquio habito, hæ conditiones caventur, urbem Regi restitutum iri, nisi intra decem dies auxilia obsessis venerint, interea nihil, neque intra, neque extra urbem, ad munitiones agatur: Adeundos interea Principes, ut ex illorum mandato initentur rationes de pace: Obsidibus utrinque his de rebus caveatur. Ad rûmorem tamen istius colloqui quasi rebus desperatis, Sinta, quæ ad illum usque diem custodita fuerat, deseritur à præsidiariis, & magna oppidanorum parte, & vacua ab Andio capitur. Cæterum hac obsidione relicta, ejusque eventus narratione in deditiois ejus diem reservata, ad alia progrediemur.

Octavo Novembris, vesperti hora septima *Pasfusa*, quam quibusdam *Pataviam Germanicam* vocare libet, *Cometes apparuit* ex observatione Benedicti Wailleti Mathematici in prima facie quinti gradus Capricorni, propè lucidam stellam Sagittarii, stans non procul ab æquatore, caudam projici-

Tom. IV.

ciens verius Orientem & Septentrionem; se vero movens cursumque dirigens ad Meridiem & Occalum, ubi etiam disparuit. Pataviæ non fuit conspectus ultra quatrîdium, Juvaniæ vero, quam hodie Salisburgum vocant, ad dies quatuordecim, altitudo ejus à terra triginta sex graduum, longitudo versus Septentrionem & Orientem, graduum quindecim, colore livido, radians ardentibus flammis, ita, ut naturæ Martiæ habitus fuerit. Hic Cometes haud dubiè famem & pestem, quæ in vicinis illis locis postea sæviere, portendit.

Decimo quinto Novembris, *Principes Nemauso* nobili oppido Occitano, quo exclusi erant, *mirâ occasione* in hoc rerum statu *rursus potiuntur*, ea vero talis erat. Urbs perpetua fonte irrigatur, cujus etiam aqua copiosus pistrinorum usus habetur ad mœnia, ad quæ adeo, ut aqua in urbem emanet, latus patefactus est aditus ferreis cancellis munitus. Substitierant Albenaci & aliis Vinariatum urbibus, magna Neurausatium fugitivorum pars, & re deliberata, cum molitore viciniorei aditui pistrini agunt, qui eis suam operam pollicetur. Eo igitur primum clam mittunt centum milites, qui de nocte, molitoris opera cancellos ferreos serra diducunt, dum serræ fragorem pistrini strepitus falleret. Interea veniunt equites ferè duceti, ad singulorum tergum peditæ tormentatio invecus. Ingressi per aditum illum centum milites portam adeunt vicinam, custodibusque, quos obsopitos reperiunt, obtruncatis, portam patefaciunt, per quam cæteri ingressi, majori numero ad firmiores portas pars vadunt, easque occupant, pars urbem variè obvios obtruncant, ipsumque urbis Governatorem Sanctandreamum necant, cædes ducentorum per urbem facta, sacrificulis & fori administris passim obtruncatis. Ita opportuna urbe potiuntur.

Decimo sexto Novembris, *in Belgico rebellionis & innovata Religionis autoribus* (ut dicebantur) *ab Albano partim sublatis, partim in exilium actis, Philippus Rex Hispaniarum* ad animum revocat, nihil magis Regem, quam misericordiam atque clementiam decere, literis Madriti scriptis, post gravem maximorum criminum ac delictorum à subditis commissorum exprobrationem, *omnibus veniam ac ignoscentiam promittit, qui intra duos menses post publicationem literarum venialium vera contritione ad gremium sanctæ matris Ecclesiæ Romanæ reverterantur*, & se in vera obedientia ejusdem permansuros jurent, formulamque pœnitentiæ à summo Pontifice ejusvè Commissariis ipsis impositam, recipiant. Nominatim à largitione veniæ excludit omnes Ministros, qui Doctrinam Catholicam Romanæ Religionis contrariam sparserint, omnes, qui eos promoverint atque in ædes receptos scienter foverint, similiter imaginum, altarium atque rerum consecratarum effractores, itidem universos & singulos, qui supplici libello, Gubernatrici Belgici anno sexagesimo sexto oblato, subscripserint, nec citati interea comparuerint, idem quoque statuit de iis, qui publicis officiis ac ministeriis præfecti, non ea, qua decuerit, severitate contra sectarios usi sunt, si quis tamen horum omnium nondum condemnatus vel proscriptus, frater sua innocentia, vel ipse vel per procuratorem pro venia supplicare velit, huic sex mensium spatium, ut id faciat concedit, expecturo, pro qualitate causæ & varietate circumstantiarum

M.

tiarum

tiarum Regiam benignitatem. Hæ literæ postea ut Rex singulis Provinciarum Præsidibus, mandaret, publicatæ fuere. Cæterum ad eas variis limitationibus, restrictionibus & modificationibus contractatas, multis in exilio, in quo erant, permanere, quàm dubiæ Præsidum gratiæ se committere, potius existimantibus.

Vicesimo quarto Novembris, Regina Angliæ detecta conjuratione Comitum Thoma de Northumbeland, & Caroli Comitum de Ovestmeland, tendente eò, ut Pontificia Religio in Regnum reduceretur, contra conspirationis autores decretum in hanc sententiam promulgat in arce Winsors: Regiam suam Majestatem sub finem Æstatis variis modis informatam, de occultis quibusdam consursationibus habitis, & in locis spectantibus versus Diotz & Episcopatu Durantino, & multis suspectis conventiculis rebellionem sapientibus. Quarum rerum veritas, etsi prima inquisitione satis cognita & declarata fuerit, nihilominus tamen suam Majestatem accuratius rem explorare voluisse, quoad per aliorum secretorum conventiculorum renovationem, dicti Comites eorumque complices veri autores eorum convincerentur. Interea Comitem de Suffetz Præsidentem consilii, similiter se commonefecisse, de pessimis rumoribus conspirationis sparsis, ita ut dictos Comites ad se vocârit, quo cum ipsis de istis colloqueretur, eos cum rei veritatem negare non potuissent, maxima simulatione protestatos, se esse innocentes omnium actionum, quarum insimularentur, cum oblatione exponendi vitam contra omnes, qui leges violare præsumerent. Hac affirmatione cognita, Præsidentem non solum ipsis abeundi licentiam concessisse, sed & injunxisse, ut ipsimet inquisitionem de rumoribus sparsis insisterent. Veruntamen licet flamma prodicionis ipsorum ita jam vires sumpisset, ut indies magis magisque adaugeretur, suam Majestatem ne in quacunque suspicionem apud Nobilitatem veniret, sed cuperet Comites exoneratos prædictis calumniis, ac populum suum metu liberatum in otio ac tranquillitate collocari, mandasse Præsidi ut dictos Comites nomine sua Majestatis rogaret ad eam venire, Præsidentem vero, qui tunc de ipsorum maligno proposito atque conatu plura detecta cognovisset, primo ad tentandam mitigationem animi ipsorum, eos ad se evocasse. Verum tantum abfuisse, ut comparuerint, etiam omnes tergiversationes ac subterfugia quasierint cum frivolis responsis, quæ occasionem Præsidi dederint, ut eos diligentius ad se sistendum hortaretur, quod tamen se facturos aperte recusarint, ita, ut Regia sua Majestas hoc commota ipsis literas miserit hoc mandato, ut coram ea comparerent, verum eo non obstante, ipsos id facere detrectasse, cæterum antequam literæ ipsis reddita fuissent, ipsos, tantum populi quantum potuissent in contemptum sua Majestatis congregasse, qui tamen non usque adeo magni numeri fuerit, quod prudentiores honestioresque, se iis aggregare recusassent. Inde vero eos ad apertam & manifestam rebellionem conversos, se munisse armis ac apparatu bellico, ut etiam domus ac templa fortificarent, & proclamata sub proprio ipsorum nomine fieri curarent, conantes pertrahere subditos sua Majestatis in factionem suam, quasi essent homines idonei ad infringendas subvertendasque leges, minis ad incutiendum terrorem populo adjunctis, quod nisi ad finem propositi sui pervenire possent, extranei ad id exequendum Regnum ingressuri fo-

rent, nihilominus prætendentes ac disseminantes, nihil se contra Regiam Majestatem moliri. Hunc verò esse merum prætextum, quem proditores ac violatores utilitatis ac quietis publicæ obducant, præterquam quod qualitas & conditio ipsorum bene considerata manifeste quasi ad oculum commonstret, ipsos duos usque adeo mala sortis anteq, malignitatis esse, quales in toto Regno reperiri queant, ita, ut sua Majestati cognitum sit, maxima egestate (uno ipsorum nihil possidente, nisi exiguam portionem bonorum à Majoribus suis perditorum, altero verò ex patrimonio decocto nihil habente residui) ipsos commotos ad seditiones ac conspirationes sub colore complurium persuasionum & fiducia multitudinis desperatorum complicitum, ad explendam privatam ipsorum egestatem & ambitionem, quam tamen occultare vel contegere, absque certissima presumptione prodicionis atque molitionis contra suam Majestatem, statumque Regni longo tempore occultata, atque dilata cum manifestatione aliarum machinationum nequiverint: Ob eas itaque causas sua Majestati, visum fuisse admonere universos suos honestos atque fideles subditos de prodicione, rebellionem, perversaque molitione dictorum Comitum, qui contra naturam Nobilitatis, instituta ad defensionem capitis atque Principis sui, & conversationem pacis publicæ, aperte ac proditoriè rebellarent, pacemque publicam in Regno Angliæ spatio undecim annorum & plurimum continuatam fregerint, id quod, hoc facinus eò detestabilius atque exosius Deo reddat, qui sua Majestati tam longam pacem concesserit, atque ostendat ipsorum manifestam ingratitudinem erga ipsorum Reginam, cujus manibus dicti Comites antea sæpe polliciti fuerint fidem atque obsequium. Quare suam Majestatem velle hortari omnes suos fideles subditos, ut omnibus viribus & modis incumbant, tam ad conservationem pacis publicæ, quam comprehensionem celerrimam atque maturrimam earum personarum, quæ vel re, vel consilio, vel verbis, dictis rebellibus, eorumque sociis favere videantur. Et quamvis sua Majestas jam antè mandârit dicto Comiti de Suffetz suo Præsidi & Locumtenenti generali in locis Northicis, ut eos proclamaret proditores atque rebelles dignitatis suæ atque coronæ. Veruntamen ex abundanti, atque quò ignorantia prætextu omnibus adimatur se velle per præsentem, ut dicti Comites de Northumbeland & Ovestmeland eorumque complices, adherentes, atque fautores habeantur, publicentur ac reputentur, pro talibus in toto suo Regno, terris, atque Dominis sibi subiectis, certo Majestate sua sibi persuadente, fore hanc admonitionem suspecturam omnibus bonis atque fidelibus subditis ad reinendum eos in officio, atque præcavendum, ne à dictis rebellibus eorumque complicitibus seducantur, spretis commonefactionibus, quas ipsi fecerint, aut facere queant per hos, qui in pace vivere nollint, rebus novis ac populo concitando studentes.

Decembris die tertio, Sancti Janum Angelicum, quod supra mensis Octobris, die decimo quarto, ab Andio obsessum diximus, post varias oppugnationes tormentorum tempestates, multipliciaque colloquia hinc inde inter utrosque habita, Pillau, cum & penuria commeatus laboraret, nec auxilii spes nulla eluceret, dedit his conditionibus, ut obsessi suppellectile salva cum armis & equis, signis tamen minime explicatis, urbe egrederentur, liceret oppidanis peregrinisve, quò vellent, se recipere, nullo eis illato

lato incommodo: Non tamen fas esset pro communi Religionis causa, intra quadrimestrispatium, arma ferre: Deducerentur ad locum usque securitatis, nullo sibi illato vitæ fortunisvè incommodo. Egreditur itaque urbe Pillæus cum octingentis peditibus, & ad centum equitibus, Engolmium versus: Bironem eos deducente Regio mandato; multi tamen præter fidem violati, nonnulli occisi. Ita deditur urbs opportuna & copiosa, postquam duos propè menses fuisset oppugnata. In hac obsidione ex Andianorum obsidentium parte dicuntur ad duo millia desiderati, & Illustres quidam Viri, magno Pontificiorum dolore interfectus est, vicesimo nono Novembris Sebastianus Luxemburgius, Comes Martignius, Vir strenuissimus, & Ductorum omnium peritissimus Eques Ordinis, Legatus regius Ducatus Britanniae, quin & in Admiralii locum Regia sententia suffectus erat.

Decimo septimo hujus mensis, Sanfacus, qui secundum ad Vezelæ oppidi Burgundiae à Confœderatis Religionis defensi, obsidionem, & viribus & tormentis auctior redierat, urbemque majori impetu oppugnare instituerat, ab urbe discedit, oppidano se viriliter defendente, & Sanfacianorum ad mille quingentos ad eam oppugnationem amissis, & ipso Foissio, primario peditum Ductore, cum & dolos etiam intra urbem molitus esset San-

facus, duorum hominum opera, qui ab oppidanis deprehensi, laqueo per carnificem suffocati sunt. Permirum est tam parvam urbem, tanti exercitus tantum impetum toties potuisse sustinere.

Vicesimo primo, inutili conatu Avarici Biturigum occupatio à Confœderatis Religionis tentatur. Occupatis namque post Mongonturanam cladem oppidulis nonnullis agri Bituricensis à Briquemaldo & Borrio, Viris Nobilibus, initur quoque consilium primariæ urbis Biturigum occupandæ, per insidias, ductu militis cujusdam Ursini Palli, qui Avarici erat, & pacta mercede facilem ad urbem aditum pollicebatur, at Confœderatos Religionis fallens rem cum Castrio, summo urbis custode, communicat, ejusque mandato, diem Confœderatis Religionis dicit, rebus ita ab Castrio provisus, ut eorum qui ad urbem accesserunt pars capti, pars occisi, reliqui fuga evasere, inutili ab illis tentato conatu, Bituricenses itaque insultus Confœderatorum Religionis metuentes sex alas equitum ex obsidione Saniani Angeli pro securitate sua impetrarunt.

Circiter finem hujus mensis Aumalius cum sua Legione peditum, & aliquot tormentis bellicis, ad præsidium Pictavii rursus mittitur ac exercitus in Hyberna collocato Andeganum concedit.

ANNUS SEPTUAGESIMUS.

INitio hujus anni Imperatore Pragæ natalitia celebrante, quamplurimi Principes eò ad Cæsaream suam Majestatem alii aliis de causis veniunt. Nam præter Electorem Saxoniae Augustum, Marchiones Brandenburgicos, Albertum Bavariae, & Julium Brunswicensium Duces, venire eò & alii quamplurimi Legati ita dimissi, ut anni novi felicitas sese ostendere videretur.

Octavo Januarii Joachimus Fridericus Brandenburgensis, & Administrator Archiepiscopatus Magdeburgensis, filius Johannis Georgii, nepos Joachimi Secundi Electoris Brandenburgici, cum Catharina filia Johannis Quinti Marchionis Brandenburgensis Cüstrini nuptias celebrat. Pontifici verò Romano Pio Quinto, Sedi quæ Apostolicæ hæc ita displicuere, quod Joachimus, novo exemplo uxorem duceret, ut de tollendo illi Archiepiscopatu cogitaret, Germaniam funestis bellis involuto, nisi futuris turbis tempestiva remedia, à publica tranquillitatis ac patriæ studiosis quaesita fuissent.

Decimo Januarii in Comitatu Tirolensi propè Salinas Oeni flamma è caelo delapsa, quibus pagi complures cum non perpaucis hominibus conflagrasse scribuntur. Hæc haud dubie iræ Dei indices fuere, quam mitiget propter filium unicum Redemptorem Emanuelem natum.

Quarto Februarii tractatio de pace inter Regem Gallie & Navarream ejusque complices Andegavi fitur. Nam cum Rex, ut diximus, circiter finem Decembris se Andegavum recepisset, Navarræ Principes & Optimates ad eum Legationem ablegat, humiliter petentes, ut ipsis exercituum Religionis Reformatæ liberum concederet, ac eos bonis honoribus atque officiis pristinis restitueret,

Tom. I V.

deque hisce idoneè, prout Regiæ Majestatis suæ videretur caveret, eo facto, omnem debitam obedientiam Regi pollicentes. Cæterum tales conditiones pacis hoc die retulere, ut extrema quæque potius experiri, quam eas recipere statuerint. Quare bellum intestinum Galliae variis in locis restauratur, & plurima oppida hinc inde partim capiuntur, partim diripiuntur, atque vastantur, ut obiter suo loco indicabitur.

Septimo Februarii in arce Waldenbergica, Comites Hohenloënsis & Tubingensis miserabili conflagratione intereunt, Quia verò Historia memorabilis est, breviter rem, ut publicis literis mandata est, ostendemus. Sita est arx Waldenbergica in Comitatu Hohenloënsi in summo monte, non procul ab oppido Oringa, contermino Ducatui Würtembergensi. In hanc Eberhardus Comes ac Dominus loci ad Bacchanalia, quæ in quintum Februarii diem inciderant, aliquot Comites ac Nobiles, inter hos, Georgium Comitem Tubingensem invitaverat. Die autem uno atque altero convivando in summa hilaritate transacto, tandem multos ludos, ut vocant, exercere instituunt. Quare larvati ac vestimentis ex lino & stuppa piceque liquefacta confutis induti, hora noctis decima aut circiter in aula circumeunt, ministris cum facibus præeuntibus, uno verò eorum, negligentius facem servante, eamque Eberhardi Comitis vestimento propius admovente, ecce id ex improvviso flammam concipiens, incenditur, quam dum alii larvati inconsideratius extinguere conantur, omnes ardore ejus corripiuntur. Hoc novi & insperati casus spectaculo viso, aulici atque ministri adeò consternantur, ut aliqui eorum obstupefacti conciderint, aliqui aufugerint; nonnulli verò cordatiores

de auxilio Dominis ferendo cogitarint; sed frustra. Nam dum quidam urnam aqua repletam afferre properat, aqua in scalis effusa procidit: Alter quoque dum aquam in situla lignea appor- tat, & medium palatium ingreditur, fundo situlae excidente fideli opera frustratur, aqua quoque in aream palatii effusa. Tertiò in faxeo & amplo labro, quod semper ad necessarios usus in media arce aqua refertum fuerat, ne gutta quidem aquae ad restinguendam flammam reperiri potuit. In- terea ergo flamma magis magisque serpente, Co- mites ac Nobiles, quorum vestimenta incensa erant, adeò pice liquefacta cruciantur, ut magnis clamoribus se jugulari peterent, quo tantis cru- ciatibus liberarentur. Tandem verò uno quo- que, consilium quod posset in tanta consternatio- ne excogitare, variis illis tegumenta injecta, qui- bus flamma nonnihil restincta est, ambustis misere excruciatorum corporibus. Interierunt hac flam- ma Georgius Tubingensis & Eberhardus Hohen- loensis Comites, atque hic quidem amissis prius auribus, & utriusque manus omnibus digitis, quos sibi levandi doloris causa ultrò amputari passus est, præter hos Valentinus à Perling & qui- dam Newdeccius Nobiles, valde ambusti fuere. Acciti undequaque celeberrimi Medici atque Chirurghi læsis nulla ope succurrere potuerunt, pa- lam testati, id genus ignis adeò venenata vi arde- re, ut humana remedia superaret. Hoc itaque exemplum cum aliis ad animum revocemus, ne ita gaudiis indulgeamus, ut immoderato eorum usu nobis calamitates accersamus, sed modestiam in omnibus actionibus tueamur. Simile huic in Galliis anno millesimo trecentesimo nonagesimo secundo in nuptiis cujusdam Nobilis Veromandui & puellæ aulicæ Parisiis accidisse scribit Frossar- dus *Historiarum suarum libro IV. cap. 2.* comme- morans, Regem Galliarum, qui nuptiis interesset ex flamma simili occasione in Curia Sancti Pauli in- ter saltandum orta, à Ducissa Bituricensi ægre servatum, aliquot personatis à flamma ustulatis biduo post misere vitam finientibus.

Ad diem quintum Martii Fridericus Rex Da- niæ novennali bello inter se & Johannem Sue- cum in hunc usque diem protractò, Status Regni convocat, & bellum adversus ipsum redintegra- re molitur, sed intercedente Imperatore Maxi- miliano II. cum Regibus Galliarum atque Poloniæ, aliisque Germanicis Principibus, tandem de con- cordia sarcienda belloque componendo cogita- tur, ut suo loco inferius dicetur.

Hoc eodem die nimirum Dominico, qui Ec- clesiæ Romanæ more Lætate dicitur, Pontifex Pius Quintus, Cosmum Florentia Ducem, quem superiori anno, ut diximus Magnum Ducem He- rcuria salutaverat, solenniter Romæ in S. Sixti sa- cello, presentibus omnibus Cardinalibus inaugu- rat, ejusq. capiti coronam benedictam imponit, ma- nibusque sceptrum tradit, non tantum Legato Casareo tunc, contra hunc actum in præsentia Cardinalium, Moroni, Alexandrini, & Chieffæ coram Notario frustra protestante, sed & Impe- ratore per speciales Legatos postea missos, eam coronationem impugnante, utpote quæ fieret in præ- judicium Romani Imperatoris, sine cujus consensu & approbatione Ducem Florentia ad hanc dignitatem

evahere non liceret, cum Florentia & Sena urbes inter Cameras Sacri Romani Imperii censentur. Porro Coronæ, quæ Papa Cosmum donavit, in- scriptum erat: PIUS QUINTUS PONT. MAX. OB EXIMIAM DILECTIONEM AC CATHOLICÆ RELIGIONIS ZE- LUM PRÆCIPUUMQUE JUSTITIÆ STUDIUM.

Die decimo Martii Zerveſta (quæ olim Che- ruscorum sedes fuisse à quibusdam putatur, ety- mologia vocabuli alludente) in Ducatu Anhal- tino ad viginti unum magni nominis Theologi con- veniunt, & consentientibus suffragiis Formule Con- cordiæ à Jacobo Andrea Prapósito & Cancellario Tu- bingenſi conscriptæ subscribunt. Cum etenim Ja- cobus Andrea post mortem Heinrichi Ducis Brun- ſvicensis, unâ cum aliis quibusdam Theologis Confessionis Augustanæ Ducatus ejus, Ecclesias ex pia voluntate Ducis Julii Heinrichi filii ac suc- cessoris reformasset, & indies certamina intel- Mitnenses & Thuringicos Doctores Aldenbur- gico colloquio abrupto, adaugescerent, ipse, Julii Ducis Brunſvicensis & Wilhelmi Land- gravii Hassiæ intestina dissidia cum multis aliis piis adversantium hortatu, formulam præscri- pserat, quomodo de quinque articulis contro- versis, nimirum de Justificatione hominis, de li- bero arbitrio in actionibus spiritualibus, de bo- nis operibus, de adiaphoribus & præsentia corpo- ris & sanguinis Christi in venerabili sacramento ad stabiliendam conservandamque concordiam loquendum atque docendum esset, longisque iti- neribus ferè per totam Germaniam decursis ejus formulæ approbationem à Doctoribus Ecclesia- rum Augustanæ Confessionis adhaerentium qua- siverat; ita tamen ut cuique liberum relinqueret, an quid in hac formula vel mutare, addere, vel demere vellet, suadens, ut si quis hætenus non satis propriè locutus fuisset, vel aliquid aut metu, aut gratia adversariorum in rebus mediis concessisset, id illi Christiana charitate condonaretur, & ut rerum præteritarum oblivio, quam Græci ἀμνησία vocarunt, sanciretur. Norma ad quam omnia dogmata referrentur, essent scripta Pro- phetica & Apostolica, tria vetusta & orthodoxa symbola, Apostolicum, Athanasianum & Nicæ- num, Confessio Augustana, Carolo Quinto Im- peratori anno M D X X X. à Protestantibus Prin- cipibus & Statibus exhibita, cum ejusdem Apo- logia & Schmalkaldicis articulis & Catechismo Lutheri minore. Probatum fuit hoc ejus insti- tutum non saltem multis civitatibus in superiori Germania & ora maritima; sed & duobus Ele- ctoribus Saxoni & Brandenburgico. Quin & ipse Imperator, qui ex concordia Principum & re- liquorum Statuum Germaniæ, felices successus contra Turcam & salutem ac incrementum Im- perii pendere statueret, Jacobum cum Duce Julio Brunſvicensi Pragam in initio anni hujus venien- tem, humanissime compellatum, ut in suscepto negotio pergeret, cursumque quem coepisset, perliceret, animasse ferebatur. Etsi verò Praga digressus, ac circiter initium Februarii Vinariam cum Legatis Ducis Julii & Landgravii veniens, ut apud Johannem Wilhelmum Ducem Saxoniarum & Theologus ipsius parem formulæ approbatio- nem

nem impetraret, à Domino Tilemanno Heshusio hanc formulam à *munitione* improbante, in publica concione, coram Principe & populo & adjunctis Legatis in die Dominico, qui erat quintus Februarii acerbissima exceptus atque dimissus fuerit (ut concio D. Heshusii edita luculenter testatur) nec quicquam ante, quàm isthuc venisset, apud Mansfeldicos Theologos obtinisset; tamen cum conscientiae bonitate, tum conatus sui felici successu fretus, in suscepto negotio perrexit, & Theologorum, quos diximus Zervestæ congregatos, consensum formulæ suæ adjungit. Verum, quod dolendum est, hic consensus non solum Thuringicorum Theologorum scriptis oppugnatus, sed & Wittebergensium retractatione convulsus fuit, qui, cum initio, ut Jacobus Andrea scribit, ad prædictam concordiam paratissimos se obtulissent, postea, quæ ille de ipsorum voluntate amplissimè evulgârat, elevare & negare cœperunt: ita ut ipse famæ & auctoritatis suæ defendendæ causa scriptum de hoc ad Cæsarem & reliquos Status Confessionis Augustanæ Spiræ congregatos postea ediderit, in quo rerum harum omnium luculentior expositio continetur. Nos hæc obiter attingere non plenè narrare volumus, Lectorem, rerum harum cognoscendarum cupidum, ad lectionem scriptorum utriusque partis remittentes. Nam D. Heshusius cognito, vehementiam suam plerisque displicere, concionem à se habitam postea edidit, in qua rejectæ conciliationis causas exponit, & Jacobus Andrea, ne vel ambitione, vel alia causa, hanc conciliationem suscepisse videretur, instituti sui causas copiosè explicat. Heshusius inter alia se exemplo Hieronymi & Augustini defendit; quorum hic Cassiani conciliationes in Pelagianismo non admisit, ille de erroribus Origenis Theophilo Alexandrino scripserit: *Sermo tuus in ambiguis sententiis libratus aliena non damnat, & nostra non denegat; sed fides pura & aperta non querit Strophas & argumenta, verborum, quod simpliciter creditur, simpliciter continendum est.* Jacobus verò Andrea præcipue concordiae studium urget, & exempla malorum, quæ ex intestina discordia & dissensione cum in aliis, tum in Orientali Ecclesia acciderint, exag-gerat.

Vicesimo septimo Martii, qui erat dies Lunæ feriarum Paschaliarum, Venetiis Legatus Turcicus missus eo, ad repetendum Regnum Cypri, vel eo denegato, ad bellum denunciandum, una triremi appellit; verum ab ingressu ripa prohibetur. Veneti ipsi ad id perturbato, ejusq; rei causam suscitanti, respondentibus, moris ipsorum esse, quod cum feriæ Paschales sint, tali die à negotiis cessare soleant. Ille verò videns Venetos comites, qui secum Constantinopoli venerant, in terram descendere, manus statim verberare incipit, clamans: Ah Mahomet! Mahomet! Die verò insequenti, qui erat Martis, Senatus Venetus eum triremi exire jussit, per interpretem & satellitum decem virorum, navigiis coopertis instar eorum, quibus incarcerandi in carceres perducuntur, deduci curat, tanto populi concursu, vocum strepitu, manuum complo-ssione, sibiloque in signum irrisuionis, ut omnes admirarentur, nec unquam simile quid visum fuerit. Data verò illi audientia, in conclavi occluso, non adaperto, ut plerique futurum existimabant, se-

deque propè Serenissimum Principem assignata, primo literas magni Domini sui exhibet, sigillatas bulla aurea, quas tenebat in summitate capitis, in pileo, quem illi turbantem vocant, & alteras Mahomet Bassæ, quas in sinu tenebat. Titulus quidem literarum gloriosissimus erat, quo præter commemorationem terrarum quibus dominaretur, se Dominum omnium eorum, quæ sol celerimo ambitu suo ambiret, & devastatorem Christianæ fidei vocaret. Summa verò earum hæc erat: *Se repetere à Venetis injustis occupatoribus & detentoribus Cypri Regnum jure suum, & Ditionis Turcica, id si restituant, pacem & gratiam, sin minus, indignationem horrendam bellumq; denunciare, ferro igniq; eos ac ipsorum omnia persecuturum, ac illud etiam effecturum, ut opes illa thesauriq; ipsorum, quibus præcipue confidunt, torrentis instar diffuant, seroq; eos laceffisse potius hostem potentissimum, quàm eidem cessisse pœniteat.* Has literas Constantinopoli datas scribens, ubi ipsorum Majores propter superbiam atque effrenatam inobedientiam contra antecessores suos ignominiosè cæsi ac profligati fuerint, id quod & ipsis similiter eventurum sit. Mahometis Bassæ verò literæ eos cohortabantur, ut Cyprio sponte cederent, considerantes Turcici Imperatoris horribilem atque invictam potentiam & fulminantem atque sanguinolentum acinacem: Veneti verò Turcica denunciatione audita, ea minime consternati Legato respondent: *Regnum Cypri juris ac Ditionis Veneta esse, id verò Turcicum Imperatorem contra jus contrag, juratam fidem ipsis eripere velle, se mirari satis non posse. Quod si ille vim inferat injustissimum bellum justissimis armis propellere se paratos, nec dubitare, quin Deus vindex justitiæ atque injuriarum ipsis adfuturus sit.* Hoc ergo responso Barbarus dimissus, se ex gratia per viam coopertam deduci postulat, dicens, oculos tantæ populi turbæ ipsum respicientis, sibi videri similes oculis Basilisci se devoraturi. Ad quod ei à Senatoribus & maxime inter hos à Matthæo Dandalo responsum, non esse aliam viam, qua ireret, atque ita rursus ad triremem à prioribus satellitibus conductus, Ragusium versus celeriter legit, ubi appulsus illi concessus, licet nonnulla cunctatione interposita. Et ita quidem Legatus Turcicus exceptus atque dimissus à Venetis. Antequam verò ad ulteriora progrediamur, non abs re erit breviter commemorare, cur Turca sibi Cyprium adeptam à Venetis dicat, & quomodo ea in Venetorum potestatem venerit. Et quidem ad primum quod attinet, duplici de causa Turca Cyprium ad se pertinere contendit, cum quod Soldani Imperium teneat, cui olim Cyprus propter Hierusalem, de cujus Regno hanc insulam putant, vectigalis fuit, tum quoque quod antequam ea Soldani Egyptii juri cederet, diu sub Imperio Græcorum fuerit, qui post Constantinum apud Byzantium regnavère, donec quod Richardus Rex Angliæ cum Hierosolyma classe peteret, Græcis, qui ipsum portu prohibuissent, inde dejectis, eam Guidani Lusignano de Regno Hierosolymitano cum Saladino contendenti, haud grandi pecunia, anno Domini millesimo centesimo nonagesimo primo, cōcessit. Hoc eam ad posteros transmittente, usque ad tempora Johannis Regis, qui ex Helena, Theodori Despoti, Johannis Palæologi Imperatoris Con-

Constantinopolitani fratris filia, Carlotam tantum suscepit; ex concubina verò Jacobum. Filiam autem adultam Johanni cuidam ex genere Lusitanorum Regio locavit, qui foci singulari mollitia diffluentis, res cunctas aliquandiu administravit: Ceterum hoc Nobilissimo Principe à muliere quadam (quod ejus filium, loco, quem præcipuū apud Regem tenuerat, adjecerat) veneno sublato, Carlota matris consilio, Ludovico, Ludovici Sabaudia Ducis filio, ejus patrueli absenti iterū nupsit, *Jacobus* verò *nothus* Helenæ consilio, *Præsul Nicosiensis* à pariete factus est, ut Regni, cujus cum Helena cupidum animadverterat, ipse excluderetur. At ille interea dum Sabaudus ad Regni administrationem evocaretur, spreto Sacerdotio Regnum invadit, ac mox Ludovico è Venetiis classe parata in Cyprum navigante, ejus adventum expectare minimè ausus, cum amicis ferme centum Alexandriam confugit, ac *Soldano turpissimo juramento præstito, ejus auxilio Ludovicum* in arcem Nicosiæ confugientem *expugnat, Regnumq; integrum in suam potestatem redigit*, utque perpetuo munimento firmaretur, Catharinam Marci Cornarii Patricii Veneti, qui sibi ex Cypro fugienti navigium concesserat, filiam, in matrimonium ducit, quam Senatus in filiam adoptaverat dote assignata. Hæc post annū vidua ac prægnans relicta, posthumum peperit infantem. Quo brevi tempore moriente, *Regnum non solum jure hereditario, sed & testamenti vigore, ad Venetos pervenit anno MCCCCLXX*: Nam præterquā quod Catharina filia adoptiva Reip. Venetæ esset, & Rex Jacobus antequam è vita discessisset, testamento condito septem Commissarios instituit, Andreæ Cornelium Reginæ patrum, Comitem Rochassii, genere Cyprium, Johannem Saplanam, magnum Cōnestabilem, Riccium Marinum, Petrum Davillam, gente Hispanum Peditatus Regii Præfectum, Comitem Tripolis, & Archiepiscopum Regni, genere Cathelanum Johannis Petes Comitiss Jopis & Carpassii fratrem, mandavitq; ut hi omnes Regni Gubernatores essent, donec posthumus ex Regina nasciturus, quæ alvum gerebat, ad adultam perveniret ætatem, ut per se Regnū administrare posset, quod si ille absque hæredibus mortem obiret, Catharina conjunx in Regno succederet. Hac itaq; conditione existente ac posthumo moriente, Veneti ceu tutores relictam Reginam ad se recipiētes, Regni administrationem non citra motus usurparunt, Ferdinandi Regis Neapolitani filio notho, Jacobi Regis Cyprii filie marito, Regnum id ex cōsilio Antistitis cujusdam Cyprii sibi vendicante: Nec Carlota à persecutione juris sui conquiete, sed dum obsideretur, Romam ad Sixti Pontificis opes confugiente, à quo pecunia deinde adjuta in Ægyptum transfretavit ad Soldanum, cumq; apud eum triennū auxilii expectatione frustra trivisset, re infecta Romā revertitur, ubi unā cū Cypriis comitibus honesti ordinis ejusdem Sixti libertate ac misericordia usq; ad extremum vitæ tempus vixit. Atq; hoc quidem jus *Venetorum Cypri occupanda* fuit. Sunt qui scribant Catharinæ Cornariæ puerum posthumum, pauld post natum veneno sublātū, sicut & patrem ejus Jacobum veneno extinctum, ipsis hoc pacto rebus suis prospiciētibz. Alii verò aliter scribunt, tantiq; sceleris suspicione Venetos liberant, ut hac crudelitate sibi comparārint Cypri Regnum, sed

mortuo patre & Posthumo Senatū adoptionis & testamenti jure successisse in Regnum. Quorum sententiæ nos libenter subscribimus, non ignari, quoniamlibet bonum potius quā malum præsumi debere. Porro quod Turca in fine literarum de Venetis Constantinopoli cæsis, refert, id ita se habet. *Sublata Comnenorum stirpe* per Isaacium Angelum Constantinopoli, atque hoc ad Imperii fastigium evecto, *Alexius* Isaaci frater minor, quem ille à Turcis captum maximo ære redemisset, non saltem in fratrem Isaacium dolo circumventum, perque summum scelus imperio & oculis privatum, sed & fratris filium Alexium juniorem, quem eadem crudelitate perdere statuisset, nisi fuga salutem obtinisset, impius *Constantinopoli Imperium adeptus est*. Alexius itaque junior ad Nobilissimos Francorum Procures Balduinum Comitem Flandrensem, aliosque multos Principes, qui iecto cum Venetis fœdere in Asiam trajicere meditabantur, confugiens, hos precibus promissionibusq; maximis moveret, ut eorum ope parata classe, Byzantium navigantium, patrē carceribus liberato, pulsoq; Alexio fraticida, in Imperium post subitam patris mortem restitueretur. Verū vix mense post restitutionem exacto, accidit, ut Alexius junior à Murziphlo quodam ignobili, quem tamen ad summum dignitatis gradum extulerat, fraude necaretur & post ipsius fugam Balduinus ab exercitu Imperator Constantinopolitanus eligeretur, hac conditione, ut Venetis Patriarcham darent, ne penes unam gentem utraq; dignitas esset. Cessit itaq; armis Gallicis Venetisq; quicquid Imperii Isaaci fuerat, excepta Adrianopoli, quam Theodorus Loscaris Alexii fraticidæ gener cum Imperii titulis sibi dotis nomine assignatam Græcis, odio Latini nominis eò se recipientibus munierat. Cumq; Galliam obsessam expugnare molirentur, Balduinus captus & mortuus est. Ex eo ergo Galli cum Venetis Constantinopolim, Lascariorum verò familia Adrianopolim possedēre, quoad Michæle Palæologo Byzantium sub Balduino Secundo Roberti filio Petri Antiochodensis nepote, prodicione rursus à Græcis reciperetur. Nam cum Theodoro Lascari Alexii fraticidæ genero, mascula proles nulla esset, sed is unā cum filia Irene Imperium Johanni Diplobarazio per manus tradidisset, ac huic Theodorus filius successisset, qui filiis impuberibus Michælem Palæologum tutorem reliquit, hic pupillis Theodori necatis, per summum nefas Imperium arripuit, ac cum Balduinus junior ingentem exercitum ad Bosphori fauces objecisset, per ejus absentiam prodicione Byzantium, expulsis ejectisque Latinis, recepit, anno postquam Imperium à Venetis Francisque occupatum fuit, quinquagesimo octavo, ac diu cum Venetis bellum gessit, à quibus tamen facile Imperio deturbari potuisset, nisi Genuenses obstitissent. Atque hoc est quod Turcicus Tyrannus Venetos malè mulctatos Constantinopoli gloriatur.

Decimoquarto Aprilis *ministri Ecclesiarum in Lithuania & Samogitia* inter se quoque de *sacrosancta Cæna dissidentibus*, quod quidam Augustanam alii Zwinglianam Confessionem in docendo sequerentur, & hi ad controversiam dirimendam *generalem Synodum Sendomiria celebrant, ac conciliationem articuli de Mediatore Christo & Cæna Dominica instituunt*, his verbis ut fateantur:

Media-

Mediatorem Dei & hominem esse Christum Jesum, ita ut mediationis in humana natura perfecta, vim totam ac efficaciam à Divinitate ejusdem filii incarnati, Patris non incarnati, Spiritus Sancti non incarnati processione non negent, sed constanter asseverent: Item de Cœna Domini se credere, quod secundum Irenæum duabus rebus constet scilicet terrena & cœlesti, neque elementa signavæ illa nuda ac vacua esse, sed simul re ipsa credentibus exhibere & prestare fide, quod significent. Denique ut expressius clariusq; loquantur, se credere & confiteri substantialem præsentiam Christi & non significari duntaxat, sed verè in Cœna vescentibus præsentari, distribui & exhiberi, symbolis adjectis ipsi rei minimè nudis secundum Sacramentorum naturam: Huic confessioni postea ministri Posnavientes eorumque vicini subscripsere. Porro ut hoc obiter admo- neamus, Samogitarum Regio ad Oceanum sita est, contermina Prussiae, Livoniae, fertilis & peropima, magnis aquarum decursibus, fluminibus & fontibus irriguis referta, sylvis & nemoribus amœnis confita, nutriendis apibus & ovibus aptissima, gaudens temperato aëre & salubri. Incola ejus antiqui à Saxonibus originem traxisse feruntur, ac in perpetua libertate & paganismo ultra quingentos annos vixisse usque ad tempora Regis Poloniae Jagellonis, postea Uladislai dicti, sub quo Christiani Religioni initiato, ad Christianam Religionem conversi sententia Sigismundi Imperatoris, Magistri Cruciferorum Ditioni, licet in viis, cessere, qui quod eos Imperium detrectantes facilius in officio continerent, tres arces in Samogitia condiderunt, duas supra Nevazam fluvium, tertiam verò in confluenta Nemensis atque Dubezæ. Hodie rursus Regi Poloniae parent, licet Saxones eos Imperio vindicantes ad circulum Saxonicum pertinere asserant.

Circiter hoc idem tempus copiae Principum, quæ post cladem Mongonturanam per Rhutenorum agrum in Montalbanum oppidum profecta cum Vice Comitibus inde digressæ, vicinam Tholosæ Regionem diu graviterque depopulatæ fuissent, superatis inviis atque altissimis montibus in Occitanam perveniunt, quæ pars est Provincia seu Gallia Narbonensis (ita dicta) quod ejus incolæ lingua populari pro Ouy, utantur voce Oc, prout in Franconia Germanicæ parte Coburgum attingente, rustici pro eadem voce JA, dictionem usurpant, Limellum, Uticam, aliaque loca complurima ibidem capiunt & Occitana peragrata, per Vinariatum agrum in Forestium vicinam Lugduno Regionem contendunt, Lugdunensibus & hostilis exercitus vicinitate, & vario novarum copiarum, quæ in Germania ad Principum auxilia cogi dicebantur rumore trepidantibus.

Sub finem Maji copiis Principum hinc inde per Regnum Gallia agentibus, & plurimum damni, locis quò venirent, inferentibus post longas vexationes tractatio de pace instituitur, quæ ut à Principibus non maximè non optabatur, à Pontificiis, cur etiam optaretur manifestæ erant rationes. Verum dum Regi suadet quidam, accisas Principum copias internecione potius delendas, quam post variis in locis vastitates ab ipsis importatas salvas incolumesq; dimittendas, maximè milite Germano nullis stipendiis acceptis agrè fortuna aleam subituro, cæpta pacificationis tractatio, sub finem hujus in mensis usque Junii protrahitur.

Junii die quinto nuptiæ Johannis Casimiri Comitis Palatini Rheni Bojariæque Ducis, filii Friderici Palatini Electoris, & Dominae Mariæ Marchionissæ Brandenburgicæ, cum Elisabetha præstantissima, & genere, & forma, & moribus Virgine, filia Electoris Saxoniae Augusti, & Annæ Reginae Danicæ, Heidelbergæ, non saltem in præsentia utriusque Electorum, sed & frequentia aliorum Principum, Comitum, Baronum, atque Nobilium, magna festivitate celebrantur. Principum verò animo in his nuptiis subeunte statu Gallia, ipsi qui persecutione Condensium in Galliis afficerentur, ac florentissimum Regnum bellis intestinis atteri ac devastari deplorarent, unanimi consensu ad Regem scribendum, ejusque animum ad pacis studium amplectendum, literis in hanc sententiam 12. Junii conceptis, atque ad ipsum missis, censuere.

Initio post officiorum suorum delationem, se Regia Majestati significare, quod diebus præteritis in nuptiali festivitate, Illustrissimi Principis Johannis Casimiri Comitis Palatini filii, agnati & fratris ipsorum congregati, nova quamplurima, ut & antea acceperint, ac præsertim literas Regia sua Majestati ac matris Reginae Wilhelmo Landgravio Hessia inscriptas cum certis articulis, ex quibus magno cum gaudio intellexerint Regiam suam Majestatem in hoc occupari, ut inter subditos suos pacem constituat, & Regnum ad tranquillitatem atque concordiam reducat. Quare ipsos Electores & alios Principes Protestantibus ex propensa affectione & sincera conjunctione, qua Regnum Gallia prosequantur, noluisse prætermittere, quin in tam laudabili & Christiano proposito amicè ac officiosè Regiam suam Majestatem commonesacerent, eiq; ipsorum propensum & officiosum animum atque consilium detegerent, maxime cum paulo antehac quosdam ipsorum requisierit, ut vellent proponere, promoveri, nihilq; prætermittere eorum, quæ possent facere ad pacem atque felicem statum, non saltem Sacri Imperii Germanici, sed & Regni Gallicani. Ac quidem Regiam suam Majestatem certo sibi persuadere debere, nulla nova latiora ipsis accidere potuisse, quam intelligere, tumultus bellorum perniciosissimos, atque tristissimos legitimis viis, & utrique parti tolerabilibus conditionibus sopitos, & firmam sanctamq; pacem plantatam, & inviolabiliter in Regno sua Majestati observatam, prout & eam illi semper optarint, & hætenus pro virili promoverint, atq; adhuc in præsentia idem facere parati sint: Nam, quantum ad bella intestina atque civilia attineat & maxime ea, quæ moveantur ob negotium Religionis, quæ armis extirpari vel domari nequeat, ipsos minimè dubitare, quin Regia sua Majestas satis ex præteritis actionibus, & exemplis præsentibus satis cognoverit, quæ commoda ex istis sint expectanda, & ipsa experientia deprehenderit, intestinis bellis nihil aliud effectum, nisi quod Regia sua Majestas valde debilitata sit, terris, hominibus, viribus, pecuniis & aliis rebus, belloque aliis nationibus oculos Regno injiciendi, vicinisq; dissidentia occasionem præbuerint. Quare Regiam suam Majestatem sufficientes causas habere cogitandi de viis ac modis, quibus commode ac integrè afflicto rerum statui medeatur, atque ad hunc scopum maximi momenti respiciat, atque consilia dirigat, nimirum, ut si Regnum ad pristinam dignitatem reducere velit, de novo bonum Regimen

constituat, ad quod precipue requiratur, ut sit aqua & rationalis pax, quæ commodè à subditis recipi ac coli queat, quæq; inter ipsos omnis diffidentia occasio pracidatur, fiducia verò in Regia sua Majestatis iustitiam ac equitatē reponatur. Ad hæc per ista bella Gallicana, Sacrum Imperium, Statusq; & membra ejus gravissimis damnis affecta & molesta esse, tam propter diribitoria & transitus, quam alias etiam causas, præterquam quod ipsis occasio maxima diffidentia data sit, quantum ad negotium Reformata Religionis attineat. Si itaque Regia sua Majestas desideret sanctam teſtamq; conservare amicis: am Sacri Imperii & membrorum ejus, in qua incrementum & felicitas Regni Gallia quodammodo consistat, necessarium omninò esse, ut talia bella, quibus Status Imperii summo pere graventur, tandem quoad ejus fieri potest, citissime tollantur, & Imperium hujusmodi, oneribus ac gravaminibus liberetur, nec causa ulteriori diffidentia, vel majoribus incommodis detur. Quibus de causis ipsos amice ac officiosè requirere, Regiam suam Majestatem, ut tractationem de pace inchoatam ita cura ac cordi habeat, ut per eam certa & salutaris pax inter suos subditos constituatur, cum generali permissione liberi exercitii Renovata Religionis per totum Regnum: Id quod omnes subditi Majestatis Regia expectant. Caterum ratione ejus desiderari quid in articulis à Regia sua Majestate præscriptis: Eo autem non concessio, ipsorum judicio non esse sperandam ullam firmam stabilemve pacem, vel ejus observationem, vel ne quis in contrarium molestetur, vel gravetur. Hanc verò rem non solum laudi atque honori cessuram Regia sua Majestati, ut pacis amanti ac studiosa, sed nec quicquam sua authoritati, amplitudini, vel juri Regio derogaturam esse, cum Magistratus Christianus Ditionem ac Regnum suum melius stabilire nequeant, quam totis viribus conservando subditos in certa concordia & statu tranquillo. Ad extremum Regia sua Majestati omnia propensa officia deferentes. Literis verò hisce præter duos Electores Fridericum Palatinum & Augustum Saxonie Ducem subscribentes, erant Georgius Fridericus Marchio Brandenburgicus, Ludovicus Dux Wirtembergicus, Wilhelmus, Philippus & Georgius Landgravii Hassiæ: Adolphus Dux Holstatiæ, Carolus Marchio Badensis.

Junii decimo, Magnus Dux Holstatiæ & Episcopus Opsaliensis, quem Moscovita affinitate cum illo contracta Dominum Livoniæ se facturum promiserat, centum & quinquaginta equitibus Moscoviam veniens, benignissime à Magno Duce excipitur, & triduo post juramentum fidelitatis ei præstat. De pactis dotalibus inter eos initis varia sparsa fuisse constat, quæ tamen evanescere.

Decimo tertio Junii, Cesar Maximilianus, qui sub initium hujus anni Pragæ Comitia Imperii Spiram, ut antè meminimus, indixerat, eò cum conjugē Serenissima Augusta, filiis tribus & filiabus duabus, quarum altera Regi Hispaniarum Philippo, altera Carolo Regi Galliarum desponsata erat, venit: ac postridiè, nimirum vicesimo, Cameræ Imperialis Judicibus clementia ac benignitate Cæsarea delata, Electorum ac Principum adventum expectat, Moguntino Electore sexto die post adveniente, Colonienſi & Trevirenſi ferè totidem post ipsum.

Junii vicesimo quarto, Rex Polonia & Moscovita, cum hætenus inter se varia fortuna bellum gessissent, inducias triennales faciunt, Legatis Polonicis & Magno Duce eodem die, qui Johanni Baptistæ sacer erat, eas jurisjurandi Religionē firman- tibus. In harum conditionibus Polono, quæ in Livonia occuparat, toto induciarum tempore concessa, & utrinque negotiationes ac protectiones liberæ permissæ fuere. Moscovia verò hoc tempore tanta fame atque rerum ad alimoniam necessarium penuria pressa erat, ut, quod auditu horrendum est, homines se invicem mactarint, atque sale in vasis conditos, ferarum instar ad pellendam famem devorarent: Tyranno Moscovita nihilo secius in miseram plebeculam sæviente, ac indies innumeros, inaudita tyrannide, vel in quatuor partes dissecante, vel urſis objiciente, vel in profluentes submergente, ob suspicionem filii ab ipsis sublato, ac sibi vitæ insidias structas. Talia legentes à tyrannide ipsius nos conservari petamus, & recordemur, Psalmistam non sine causa cecinisse: *Heu mihi, qui sum peregrinus in Mesech, & habito in tabernaculis Kedar.*

Julii decimo tertio die, cum tres Electores Ecclesiastici Spiram advenissent, & Palatinus ac Saxo suos Legatos sufficientibus mandatis, ut & alii Principes, misissent, tandem Comitiorum initium factum est, Reverendissimo Episcopo Spirenſi Marquardo Imperialis Cameræ Judice præfante, post ejus orationem Secretario Andræa Erſtenbergero capita deliberationis ex scripto prælegente, quorum præcipua erant.

Primo, effreni licentia militia, indies apud Germanos crescentē, ex qua nihil aliud proveniat, nisi omnis Virtutis, disciplina, ac honestatis Germanica corruptio, pacis publica & Constitutionum Imperii de executione ejus contemptus, providendum, qua ratione his malis occurrī possit, ne exteris Regibus copias conscribendi in Germania citra Cæsarea Majestatis permissum facultas concedatur, stipendiis, quibus & Principes aliq; inferioris status, exteris Regibus obligati sint, modus statuatur. Leges militares secundum quas equites & pedites vivant, condantur.

Deinde ut pro executione & conservatione pacis publica aliarumq; salubrium Constitutionum Imperii, de eligendo Duce, armamentario publico in quolibet circulo extruendo cogitetur, in quo munitiones & pecunia ad repentinos casus belli reponantur.

Postremò ut & certi quid in violatores pacis publice, qui in proximis expeditionibus Status Imperii obediētes magno damno affecerint, statuatur.

Alterum erat de subsidio sexennali contra Turcam ferendo, ad alenda præsidia in finibus Hungaria, & munitiones extruendas.

Et si enim Status ingentem pecuniam, in superiorem sexagesimi sexti expeditionem impenderint, & inducia cum Sultano Selymo ad octennium pacta sint, tamen majorem summam in illam expensam, quam sua Cæsarea Majestas acceperit, nec Turcica pacificationi fidendum, propter bellum Venetis non ita pridem à Turca indictum: Postulat igitur ut sibi expensa pecunia summa ex residuis subsidii ad bellum Turcicum antea collati restituantur, & reliquatores Turcica & Gothana contributionis, officii & debita obediētia severe admoneantur.

Porro cuncta qua in conventu Deputatorum Francofortensium

cofortensi de sumptibus executionis Gothana, sustentatione & alimentis Johannis Friderici Ducis Saxonia captivi, ejus uxoris & liberorum artis alieni, portioni Ducatus ejus inherenti, solutione proposita fuerint, Status deputati ad generalem conventum Imperii rejecerunt, nec soli decisionem istarum rerum subire voluerint. Ideo de hisce Statuum ac Ordinum Imperii sententiam ac mentem cognoscere petuit.

Ad hæc, quia nulla Politia absque celeri justitia administratione subsistere possit, deliberandum Statibus proponit, quomodo Judicium Camera Imperialis reformandum sit, ita ut absque diuturna mora partiumq; dispendio in causis pendentibus procedi, litigiumq; ad celerem exitum perducere possint.

Et quia de custodia actorum judicialium, tempore motuum, proximis annis in ora Rhenana excitationum, dubitatio emergerit, cui ea incumberet, ideo circa hunc articulum, decretum Statuum requirit, qua ratione, cujus sumptibus, quem in locum, cujus iudem conductu, tempore belli vel mortalitatis, acta Spira in alium tutiorem locum sint transferenda.

Præterea proposita in Comitibus Augustanis novissimis de recuperatione Imperio subtractorum, atque tunc temporis ob impedimenta nota indiscussa relictæ, ad deliberationem Statuum etiam revocari officii ratione postulat, quo ruina atque evidenti defectu Imperii occurratur.

In matricula quoque & æstimi Imperii, quia varii defectus appareant, cum ob alienationes, subtractiones & exemptiones, tum etiam moderationes, e re censet, ut Status considerent, quomodo ipsis occurrere & matricula suppleri atque in ordinem redigi possit.

Rei nummarie ordinationes à Ferdinando Imperatore divæ memoriæ anno quinquagesimo nono in Comitibus Augustanis publicatæ, atque novissimis actis confirmatæ, cum in quibusdam locis negligantur, quomodo executioni mandanda sint, Statuum deliberationi itidem committit.

Postremo ad sessiones, de quibus inter quosdam Status controversatur, quod attineat, Cæsareæ Majestati suæ hanc rem, ut ante fuerit, cura fore, ut universisq; Status juribus plenè auditis ac ponderatis, controversiæ istæ legitimè & placidè decidentur. Interea vero eos admonet, ne propter huiusmodi controversias alias necessarias deliberationes remorentur, aliosq; Status in inanem sumptus conjiciant.

Hæc capita propositionis ab Erstenbergero prælecta, & prolixo exordio ornata ac copiosissimis verbis exposita, Cæsar ipse deinde in pauca collata repetit, cui Archiepiscopus & Elector Moguntinus consurgens, nomine reliquorum Ordinum pro hoc clementissimo studio gratias egit, de propositis capitibus se cum aliis consultaturum, & brevi responsurum ad ea recipiens.

Kalend. Augusti, Imperator, dum Status Imperii de propositis articulis deliberant, & libertatem militiæ retinere conantur, rebus ad professionem filiarum Mariæ Principis genere, Virtute, moribus ac forma verè Regiæ, Philippo Hispaniarum Regi Patrueli & affini post Elisabethæ conjugis Heinrichi Secundi, Galliarum Regis filiarum, obitum, desponsatæ, necessariis paratis, atque instructis, eam per Rhenum in Belgicum cum duobus fratribus Alberro & Wenceslao dimittit, inde in Hispanias ad Sponsam Regem deducendam, ejus

Majestatem comitantibus Domino Georgio Illustris Ordinis Theutonici per Porussiam Administratore Generali, ejusdemque per Germaniam & Italiam supremo Magistro & Johanne Episcopo Monasteriense & Osnabrugense. In matrimonio Philippus antea habuerat tres amplissimorum & florentissimorum Regnorum Reginas, primam Mariam filiam Johannis Portugalliæ Regis, ex qua filium Carolum, de quo superius, sustulit, alteram Mariam filiam Heinrichi Octavi Regis Angliæ, sterilem: Tertiam Elisabetham filiam Heinrichi Secundi Regis Galliarum, cui defunctæ, quartam hanc Annam Maximilianæ II. Imperatoris filiam, mirum in modum de hoc hominum judiciis variantibus, superinduxit.

Die altera subsequente, ut publicis literis impressum extat, in pago Bavarico Rheni, non procul à Donauverda Imperiali urbe sito, circiter quintam horam vespertinam, ad quartam horæ partem sanguine pluit, isque & in folia arborum & vestimenta hominum collapsus, in varia loca transmissus est, haud dubiè Deo per id miraculum, ut & alia, ejusdem generis complura, iram suam denunciante. Sed quis novit potentiam iræ suæ, & quis metuit iram suam, ut Regius Propheta David inquit, conquerens de securitate hominum, negligentium causam crucis & calamitatum suarum.

Tertio hujus, Dux Albanus, qui à tempore belli Auraici, tria signa militum præsidaria ex superiori Germania in urbe Valencina reliquisset, exemplum vindictæ in quosdam, qui ob non soluta stipendia, Lodronium Ducem in vincula conjecissent, Antverpiæ edere incipit, idque in septimum usque Augusti, terrorem aliis in posterum incutiendum, continuat, tertia die, Noricum unum capite plectens, octo in furcas rapiens, quarto verò die novem capita truncatis, totidem suspendens, quinto, rursus numero multiplicato, decem capitis supplicio affectis, octo suspensos adjungens; septimo autem, tribus in quatuor partes dissectis, duos ense, totidemque laqueo mulctans. Interea centum & quinquaginta in vinculis asservatis, quibus tanquam perfidis violatoribus militaris Sacramenti, dextera manus aut priores tres digiti cum perpetua infamia præciderentur, aliis qui innocentes essent, literas fidei publicæ vel denegans, vel eas absque Virtutis testimonio pro more militari, saltem pro libero transitu in terras Regiis concedens. Ut verò causa tantæ executionis Lectori clariùs pateat, illa ita se habet: Tria signa sub Lodronio Duce merentia Albanus præsidio Valencianis imposuerat, miles verò jam pace in Galliis finitimisque locis facta dimittendus, cum sibi stipendium trimestre debitum exolvere efflagitaret, & Lodronius partem stipendii, panni, reliquam pecuniæ solutione offerret, ille qui se non panno, sed pecunia meruisse diceret, Lodronium resistentem, donec postulatis suis satisfaciat, in vincula conjicit. Hic itaq; paulò post temporè cedens, injuriamque sibi factam dissimulans, se Antverpiæ ipsi satisfacturum, eumq; ad novam militiam scripturum affirmat, atq; militem incautum & strophæ ignarum, Antverpiam spe stipendii solvendi pellicit. Eo itaq; dum pervenisset, stipen-

stipendium, quod diximus consequitur, pro stipendio suspendia referens. Edita est hujus vinctæ Historia; & evulgata in publicis Comitibus totius Imperii.

Undecimo Augusti, cum in Galliis post multas variasq; translationes tandem hoc mense pax coisset, Rex editum pacificationis publicat. Etsi enim quidam ex Consiliariis suasisset, Principum copiis admodum debilitatis reliquias ad internecionem delendas esse, ac ex ejus consilio, decimo nono, vicesimo septimo & vicesimo octavo Junii, copiarum adversariorum infestis agminibus petita fuissent; tamen conatu eo minimè succedente; sed copiis Principum animo presentissimo ad subeundam fortunæ aleam paratis, pacis rationes potius, quam dubii Martis aleam saniore consilio sequi placuit. Ecquid enim residuas Regni vires hostis terè desperati, & ad extrema tentanda alacris; lanienæ objici, ad Regni internecionem consultum videri poterat? Accedebat quod Rex suis incommodis periratus, Cæsaris Principumque Germanorum literis ad pacem sollicitaretur, per causam matrimonii inter ipsum & Cæsaris Maximiliani filiam contrahendi, cui minimè Cæsar assentiebatur, nisi pacatis bellorum tumultibus. Itaque rebus ultro citroque agitatæ pax tandem summo omnium desiderio hoc mense concluditur, editoq; omnes utriusque Religionis homines pacatè vivere jubentur, quod ipsum pacis editum, ascribere juvat. Quod (Rex ait) animadvertam eas bellorum turbas, quæ & jam pridem evagata sunt, atque etiamnum evagantur, presentem Regno meo meisq; omnibus subiectis ruinam internecionemq; minitari, volui, quod tantis malis occurratur, Regnumque adeo meum ad pristinam tranquillitatem redeat, de matris, fratrumq; meorum & mei consilii lectissimorum hominum iudiciis atque sententiis, hac perpetuò irrevocabiliq; Edicto decernere atque sancire, quæ rata ac fixa omnibus meis mando jubeoque.

1. Primum ut rerum omnium post illos bellorum tumultus utrinque hactenus actarum memoria, sempiterna oblivione deleatur, & illorum adeo omnium, quæ eorum causa fuerint consequuta, nec cuiquam, publicè privatorè fas sit, ullo in foro, aut alio loco litem controversiamq; hac de causa excitare, aut quovis modo negotium facessere.

2. Interdicto omnibus severe prohibeo, ne illarum rerum memoriam renovent, aut quovis modo verbis factore se mutuo violent, aut de rebus ante actis disputent, at una concorditer pacatèq; vivant, ut civis amicosq; decet. Eos qui secus fecerint, ut publica pacis hostes violatoresq; habeo.

3. Volo omnibus in locis Regni mei, è quibus pulsa fuerit Catholica & Romana Religio, iis continuo restituatur: Illius administris omnia adempta reddantur, eisq; & Religione & facultatibus suis uti frui pacatè tribuatur.

4. Et ne quæ controversia diffensionisq; in posterum occasio relinquatur, volo, uti omnes omnibus in Regni mei locis pacatè vivant, nec ullum eis Religionis, quam amplectantur, causa, periculum incommodumve creetur, nec domi iusq; locis ubi habitabunt, in eos inquiratur, dummodo ex Edictorum meorum prescriptio vivant.

5. Nobilibus omnibus (scilicet Regnicolis seu aliis) iis,

qui plenam summamq; jurisdictionem habuerint, seu illius partem, proprietate aut usu, uno tantum in loco, eorum nimirum, quæ summa illa jurisdictione prædita sint, liber esto Reformata, quam vocant Religionis usum, liberaq; illius administratio sibi familiarisq; & iis omnibus, qui eum locum adierint, quoadmodum quidem eo in loco ipsi adfuerint, aut ipsorum familia aderit, pro qua cavebunt, ne quid præter hoc meum Edictum accadat, & periculum adeo per illa præstabit. Locum illum, quem elegerint, prius volo significant presidibus meis antequam hoc beneficio frui possint.

6. Iis vero, qui istam jurisdictionis facultatem non habuerint, Nobilibus tamen permittitur facultatem illius Religionis exercenda sibi tantum familiarisq; suis. Sin vero ad eorum ades amicorum ad decem convenerint, aut Baptismi celebrandi causa, aut necessaria alia de re, dummodo ne decenarius numerus excedat, nolumus creari illis hac de causa periculum.

7. At Regina Navarra amita mea hoc gratissimè condonò, ut præter beneficium omnibus iis, qui summam jurisdictionem habuerint commune, ipsæ fuerit, suo in Ducatu Albreto & Comitatu Aragoniaco, Foix, & Bigorrio, uno in loco illarum omnium jurisdictionum, quem privata possessione teneat, & quæ meo mandato designabitur liberum habere usum illius Religionis, ut hac de causa omnes, qui voluerint, illa etiam absente, adeant eum locum nullo periculo.

8. Istas etiam urbes singulis Præfecturis nominatim designo (quem Catalogum brevitatis causa publicum minimè opus esse recenseri.)

9. Et præterea permittimus, ut illius Religionis administranda facultas sit omnibus in locis, in quibus publice comperietur agitata ad primum istius mensis Augusti.

10. At omnibus aliis in locis, præter ea, quæ ante diserte concessa sunt, omnem Religionem illius, seu ministerii, disciplina, publicæ puerorum institutionis causa, administrationem severe veto.

11. Quemadmodum nec in Aula mea, nec locis ad duo milliaria ei finitimis, volo Religionem illam illo modo exerceri.

12. Nec item volo illam Religionem exerceri Letetia, nec intra ipsius Præfectura fines, nec locis ubi ad decem milliaria finitimis: (quæ loca diserte nominatimq; designat.)

13. Ad mortuorum vero sepulcrum, Præsidibus urbium mearum & aliis administris meis mando, ut illius Religionis hominibus eorum locorum facultatem concedant, quæ jam ipsi sibi compararint, aut saltem comparaturi: ita tamen, ut cum aliquis eorum mortuus fuerit, admoneatur Præfectus, qui famulus salubris mandatum comitandi cadaveris, quod à publico pollinctore efferetur & quidem noctu, non pluribus quam decem è demortui amicis funus comitaturus, ne quid turba ad has occasiones accidere possit.

14. Nec poterunt illius Religionis homines matrimonium contrahere intra gradus consanguinitatis meis legibus prohibitos.

15. Omnes pauperes & egroti indiscriminatum ad nosocomia, Studiosi ad collegia recipientur.

16. Et ne de relictâ voluntate Regine Navarre amite meæ, & Principum Navarre, Condaguenæ Patris & filii, dubitesur, diserte ajo, me illos omnes habere

habere atque agnoscere pro fidei consanguineis meis, subjectis ac famulis.

17. Quemadmodum & testor, me pro fidei subjectis ac famulis agnoscere omnes Optimates, Equites, Nobiles, & urbium vicorumque, incolae, publicos priuatosque, qui illos nimirum Consanguineos meos secuti sunt, aut aliquo modo adiuuerint.

18. Habeo etiam pro bonis vicinis & amicis meis Ducem Bipontinum & ipsius liberos, Principem Oregianum, Comitem Lodoicum & fratres, Comitem Willadum Mansfeldium, & alios omnes peregrinos Nobiles, qui Consanguineis illis meis subsidio fuerunt.

19. Amitam illam meam consobrinorumque, meos, omnesque adeo, qui illorum mandato rem gesserunt, immunes jubeo esse, & nullo modo rationum reddundarum teneri, pecunia omnis, quae ab ipsis, ipsorumve iussu praecepta fuerit aut ab erario nostro, aut ab urbium municipiisue priuatisue hominibus, aut suppeditis hominum Ecclesiasticorum aut aliorum uenatione, siue ex multis, spoliis, redemptionibus prodictione, siue vel praeceptorum bellorum occasione, omnis illius inquam pecuniae, quantumvis magnam summam illa conficiat, immunes esse & illam, & illos de cetero, eosque omnes, qui istis in rebus fuerint ipsorum operis uersuti, dummodo ab illa aut illis, & iis qui rationibus reddendis interfuerint, ad me referant redulam rationum redditarum. Omnia item, quae belli causa hostiliter gesta sunt, condono, militum delectus, pecuniae fabricationem, tormentorum commutationemque, bellicorum expilationem aut fabricationem, urbium expugnationes, deuastationes, munitiones, munitionum eversiones, omnes cum peregrinis inuasione, illorumque peregrinorum in Regnum meum intrusione. Ea denique condono omnia, quae & isto ultimo & praeceptis omnibus bellis gesta sunt, quasi nominatim edissererentur.

20. Illius tamen Religionis viri ab istius edicti promulgati tempore continuo discedent ab omnibus federibus, quae vel intra, vel extra Regnum inierint, nec pecuniarum collectas hominum delectus, ceterumque alios, quam a nobis permisos, & quidem inermes agitant, ni uelint rebellium publicaeque tranquillitatis hostium poenas subire.

21. Omnes Provincias, urbes, omnia municipia & alia denique loca iisdem muneribus ac privilegiis uti fruique, volo, quibus ante istos bellorum tumultus fruebantur.

22. Et ut omnes in posterum querelarum occasio praecidantur, volo omnes indiscriminatim Religionis illius Studiosos capaces esse omnium publicorum munerum, peraeque ac alii, & omnibus ceteris contributionibusque, quae ab illis muneribus dependant, libere interesse, nec ullo modo post istud promulgatum Edictum a suis muneribus arceri.

23. Nolo illius Religionis homines oneribus grauari, quam Catholici, sed peraeque omnes ex facultate ratione onera subire, at propter magna ab illis Religionis uiris tolerata onera, nolo ut urbium tributis, quae rerum illarum anteauctarum causa posthas fient, ullo modo teneantur. Tenebuntur tamen & iis, quae nostro mandato indicuntur, & urbium, alia de causa peraeque ac Catholici.

24. Liberari eos omnes jubeo ac mando, qui isto bellorum causa capti teneantur, & quidem sine

ulla redemptionis mercede. Si qua tamen merces jam fuerit representata, nolo illam repeti posse.

25. Si quid controversia inciderit, propter illas redemptionum mercedes, facultatibus, illarum causa aut distractis aut suberatis, vel propter armorum actionem, dissidentes partes adeant fratrem meum charissimum Ducem Andium, qui rem componet ac determinabit.

26. Omnes illius Religionis viros, sub mea tutela esse jubeo, suisque muneribus & dignitatibus uti & frui pacate. Praefectos tamen seu Senescallos, eorumque Legatos seu vicarios, quod aliter a me provisum sit, nolo illis muneribus restitui. Illis tamen satisfiet mea pecunia, aut si malint in Curiarum collegium cooptabuntur; Sin illorum munera majoris sint pretii, reliquum eis rennumerabitur; sin minoris, meo arario reliquam summam illi remunerabunt.

27. Suppelles, quae extabit adhuc, nec hostili via capta fuerit, Dominis restituetur, reddita ab illis pecunia emptoribus, quam illi conperiti fuerint dedisse, uti ex Curiarum urbiumque commentariis constabit. Hujusmodi suppellectilem volo ita restitui.

28. At fundorum redditus jubeo a Dominis libere hoc anno percipi, omnesque contrarias sententias abrogo. Si quid ex illis redditibus non persolutum compensatur, volo Dominis restitui.

29. Illius Religionis hominum ades, arces, urbes, aliave loca praesidiis immunita esse jubeo, & ad eundem omnino statum reponi, quo ante initos istos tumultus erant.

30. Volo ac jubeo, Principem Oregianum & Comitem Lodoicum Nassovium fratrem omnibus suis ditionibus, quae intra Regni nostri fines sunt, reipsa restitui, & quidem Principatum Oregianum eo omnino in statu, quo erat ante bellorum turbas, ex sententiarum ab Henrico Patre nostro & Regibus majoribus nostris datarum, praescripto, omniaque scriptorum actorumque, instrumenta & monumenta illis reddi restituisque, mando & jubeo.

31. Quemadmodum & utriusque partis hominibus eadem illa scriptorum actorumque, instrumenta reddi Dominis impero.

32. Et ut, quantum fieri poterit, anteauctarum barbarum memoria penitus aboleatur, omnes sententias adversus Religionis illius homines, ab Henrici Regis Patris nostri obitu, propter Religionis bellorumque, praetitorum lasas, in ipsorum capita, facultatesque, & effectiioni mandatas, jubeo mandoque, esse irritas, & e Curiarum commentariis illas deleri euellique, omnesque facultates & dirutarum adium sola areaque, Dominis suis restitui, & ne hisce de causis, vel sibi, vel suis in posterum quicquam possint esse sententia illa illarumve executiones fraudi, ignominiaeque, caveo.

33. Omnes item sententias in controversiarum agitatione isto bellit tempore impetratas, adversus Religionis illius homines, quavis in re antiquo abrogoque, eo in statu esse jubeo, quo ante initos istos tumultus erant.

34. Volo ac jubeo illius Religionis homines observare politicas leges Regni mei, ne videlicet diebus festis publice aliquid distrahant, aut ad officinas operentur, nec diebus, quibus carniui esui interdictum, macellorum officina aperiantur.

Atque uti jus ex aequo in omnibus nulla odii favorisque suspicione reddatur, volo ut lites, quae vel jam

mota sunt, vel posthac movebuntur; inter diverse Religionis homines, coram ordinariis primum iudicibus agantur, si provocatio incidat ad suprema Parlamenta, Parisini quidem ratione, quod septem Cameris constat, poterunt, si velint, illius Religionis homines quatuor seu è Præsid. seu Senatoribus, ea in Camera, in qua ipsorum casu agetur, recusare, nec recusationem causas reddere, quantumvis lege repugnante, qua non nisi reddita causa Senatorem recusari posse vetat. Et illis etiam fas erit alios Senatoris, redditis causis pro more recusare.

36. Quod attinet ad lites, quarum ad Tholozanum Parlamentum provocatio est, nisi partes aliud Parlamentum elegerint, liti diffinienda, facultas erit eis provocandi ad nostros supplicium libellorum Magistris in Palatio Lutetia, qui lites supremo iudicio dijudicabunt diffinientq.

37. In Rhotomagensi verò, Divionensi, Aquis, Britannico, Gratianopolitano, facultas eis erit sex Præsides seu Senatores recusare, tres nimirum ad singulas Cameras, in Burdigalensi, quatuor in singulas nimirum Cameras.

38. Catholicis etiam fas erit, postulare, ut omnes, qui Religionis causa muneribus suis fuerint aliquando abdicati, abstineant à suarum litium cognitione, nulla alia causa expressa & adversus alios omnes consiliarios recusationis facultas pro more eis sit.

39. Quoniam verò complurimi bellorum istorum temporibus, adeò fuerunt violati, ut injuriarum memoriam relinquere non ita facile possint, nec ex nostra quidem voluntatis præscripto, ut omnes turbarum occasiones præcendantur, Religionis illius hominibus custodiendas do Rupellam, Montalbanum, Cognacum, Cariteam urbes, in quibus habitare poterunt ii, qui domum redire tam cito noluerint, turbarum metu. Ad illarum verò urbium securitatem, fidem suam nobis interponent Principes Navarra & Condau consanguinei nostri, & Nobiles; illam Religionem amplectentes, & omne pro eis periculum præstabunt jurejurando interposito, nobis & illas se conservaturos, & ad duorum annorum finem nulla mora restituros. Interea illis in urbibus Catholica Religionis usus liber esto, & Ecclesiasticis omnibuscq, Catholicis libera sit facultatum possessio, & liber usus, eandem & juris formam permanere illis in urbibus volo, per eosdem administratos, qui ante ultimos hos motus erant.

40. Ubi primum hoc edictum binis in castris promulgatum erit, volo jubeoq, arma ab omnibus utrinque indiscriminatim deponi, nec armorum potestatem penes me, & fratrem meum charissimum Ducem Andium esse.

41. Commmercium omnibus Regni mei locis liberum promulgato hoc meo edicto, posthac esse jubeo.

42. Et ut edicti istius mei violationes evitentur, impero iis, quibus mei istius edicti exequendi partes demandabuntur, jurejurando adigant urbium primarios cives utriusque Religionis, ut istius edicti observationi diligenter invigilent, & sese mutuo utriq, recipiant in tutelam & defensionem. Si quid peccatum fuerit in meum edictum, ego profiteor, me ab illis expetiturum pœnas, nisi violatores mihi sistant.

43. Ut verò omnes mei administrati meam voluntatem planè intelligant, nec ulla in posterum ambiguitas, præteritorum edictorum prætextu relinquatur, testor me omnia alia edicta, rescripta, interpretationes Parliamentorum sententias & secretos commen-

tarios in meum de Religione edictum abrogare antiquareq, meq, illa omnia irrita & nulla esse jubere. Perspicue autem edico, velle me, ut hoc meum edictum ratum fixumque apud omnes sit.

44. Ad certioreme verò mea istius voluntatis confirmationem, jubeo, ut omnes mei administrati, & urbium etiam Magistratus de hoc meo edicto sanctè observando fidem suam jurejurando obstringant atque obligent.

45. Volo jubeoq, ut omnia Parliamentorum collegia eidem jurejurando sese obligent, hoc meum edictum, nulla mora interposita, nec ullis exceptionibus adhibitis continuo promulgent augustè solenniterq. Uti etiam binis in castris publicatio peregrinus miles continuo dimittatur. Provinciarumq, Præfectis mando, uti per omnes Præfecturarum suarum ditiones curent quamprimum promulgandum, omnesq, hostiles vias è vestigio coercendas. Promulgato edicto, si quis quid hostiliter cum armis gesserit, norit se capitis supplicium, nulla gratia venia, subiitutum. Hoc itaque edictum meum norint omnes, me omnibus meis subjectis ratum fixumq, esse jubere, deq, illo ubique observando viderint omnes mei administrati.

Hoc edictum continuo Lutetia promulgatur, binisque in castris arma utrinque deponuntur, peregrinus dimittitur: Illi de Religione variis è locis, post longas luctuosasque moras, domos defolatas repetunt, nondum tamen planè obductis injuriarum odiorumque vulneribus.

Circiter finem Augusti, equites auspiciis Wolfgangi Comitæ Palatini in Gallias, ad subsidium Principum, deducti, sub Volrado Mansfeldico in hoc ulque tempus Principum defensione strenuè continuata, in finibus Lingonum, qui finitimi sunt Heduis & Sequanis, stipendii parte soluta, inde in patriam per Alsatiā revertuntur, vix tertia eorum, qui validissimis corporibus Germania superiore anno exierant, parte superstitè: Nam ne quid de peditibus dicatur, quos in pugna Mongonturana ferè omnes contis demissis, vitam exorantes, ab Helvetiis unà cum Ducibus cæsos diximus ex vexillationibus equitum viginti octo, vix undecim superfuere. Nam in pugna Mongonturana ex equitibus Germanicis ultra centum desiderati non fuere, & in velitariis pugnis non admodum multi conciderunt. Qui verò superstitès evaserunt in hac militia Gallicana, iis loca videre ac peragere contigit, ad quæ vix multis ab hinc seculis Germano equiti hosti accessus patuit, ipsis non saltem Burgundos, Francos, & Lemovicas, hoste cervice eorum imminente, sed & Pictos, Xantennas, Petrigoricos, Avernos, Rhutenos, Quercenanos, Tholosares, Occitanos, Vivariates, Burbonos, aliosque Gallia populos, altissimis montibus & fluminibus hoste repugnante, superatis, pervagantibus, nomenque equitum Germanicorum plerisque in locis istis obscurum. Id quod tamen vix unquam eventurum fuisset, nisi Gallia inter se propter Religionem divisa fuisset, quod ut Tertull. gravissimus & antiquissimus Ecclesie Doctor ad Scapulam scribit: *Humani juris & naturalis potestatis sit, unicuique quod putaverit colere, nec alii obesse aut profiti alterius Religio; sed nec Religionis sit cogere Religionem, quæ sponte suscipi debeat, non vi, cum & hostia ab animo libenti exposculentur.* Porro verò Volradum Mansfeldicum ad Spirensia Comi-

Comitia ex Gallia venientem, non tantum Principes, sed & Imperator Maximilianus clementissime excepit; eique post colloquium cum sua Majestate habitum, domum properanti, abeundi veniam dedit.

Septembris die undecimo, obiit Reverendus D. Johannes Brentius, Ecclesiae Stutgardiae Praepositus, Academiae Tubingensis Commissarius, Gubernator Ecclesiae Ducatus Wirtenbergici, Vir pietate, doctrina multiplici, sapientia, usu rerum & longi temporis experientia praestantissimus. Nam ab initio renovatae Religionis interfuit & praefuit deliberationibus omnibus, colloquiis, & conventibus, quibus de Religione actum est, testis, custos, propagator, & defensor veritatis strenuus. Natus est anno Domini supra millesimum quadringentesimum nonagesimo nono, in oppido Imperiali Wila, tribus miliaribus a Tubinga distito, parentibus honestis Martino Brentio, qui illic functus est Magistratus officio, Sculcetum vocant, viginti quatuor annis, & Catharina Henichia, ipso die D. Johanni Baptista sacro, unde & nomen illi a parentibus est datum. Corporis statura fuit procera, egregia, atque heroica, latera habuit firma, unde & vox sonora & gravis firma valetudine usque ad grandævam senectam fuit, adeo ut rarissime decubuerit morbo afflictus, nisi quod erisipelate sit vexatus, qui morbus illi fuit familiaris. Verum tandem hoc anno exhaustus viribus, confectus laboribus, vigiliis, tentationibus, periculis, & senectute gravi, ad quam, ut ipse dicere solitus est, omnia mala tanquam ad aram concurrere solent, semper indies deficere coepit, sicut elychnus oleo deficiente, & in febrilem morbum decima Augusti mensis praecedentis incidens, semper pejus habere coepit, ac finem vitae instare intellexit, ideoque omnia facere, quibus ad bene moriendum homines pii se praeparant. Quod igitur Dominus Deus noster Hiskiae Regi Juda per Isaiam Prophetam praecepit, ut Testamentum conderet: Dispone, inquit, domui tuae, quia morieris & non vives; hoc sibi dudum postea dictum putavit. Ante annos enim quatuor de postrema sua voluntate testatus est, idque manu propria descripsit. Sed non more filiorum hujus seculi, qui de caducis ferè potissimum rebus agunt: Verum ut pium & primum Ecclesiae Doctorem decet, de Fide & Religione sua, in qua vitam hanc finire, & ad filii Dei tribunal accedere velit, est contestatus. Hanc autem esse, quae in Sacrosancta Prophetica & Apostolica Canonica Scriptura, tribus Symbolis Apostolico, Nicæno & Arthanasii contineatur. Quia verò facili momento voluntas humana mutatur, & ut à Jureconsultis dicitur, mutabilis & ambulatoria est usque ad mortem, ne quis existimaret, ipsum jam circa vitae finem mutatum esse ab illo, qui fuerit olim, Testamentum hoc suum, paucis ante mortem diebus, cum jam decumberet, à filio D. Johanne in praesentia Ministrorum Ecclesiae Stutgardienfis omnium, quos ad hoc peculiariter vocarat, praelegi & recitari, ejusque hos testes esse voluit, postea privam suorum peccatorum confessionem edidit, & petita ac impetrata absolutione, Eucharistiae sumptione fidem suam confirmavit, & viatico hoc instructus, ad iter se accinxit. Multis verbis

tum Symmistas ad pium consensum & concordiam in Doctrina coelesti, quae hactenus Dei beneficio in hoc Ducatu floruerit, est cohortatus, addito vaticinio, quod si hanc suam cohortationem admiserint, Deum ipsorum laboribus & conatibus honestis affuturum. Et hoc sui *μνημόσυνον* commune esse voluit omnibus Doctoribus & Ministris Ecclesiae hujus Ducatus, operam demus sumam, ut unum simus in Deo & verbo ejus. Idque Psalmo confirmavit. *Ecce quam bonum, & quam jucundum, fratres habitare in unum* &c. Quem si Deus longius concederet vitae spatium, se enarraturum, & Ecclesiae ejusque ministris sic valedicturum, affirmabat, sin aliter Deo visum sit, cui se commendat, alii suo id facerent loco oraviri. Hæc illius fuit verè Cygnæa cantio & concio, quae utinam exaudiat in tota Ecclesia ab omnibus nostri ordinis hominibus. Toto verò morbi tempore, nullam non modo vocem, sed ne quidem signum impatientiae ullum edidit: Verum interrogatus de valetudine & morbo, respondere solitus est, se meliorem, sempiternam scilicet, appetere & desiderare vitam. Liberos suos natu minores, filio D. Doctori Johanni commendavit, de cuius fide non dubitet, ideoque de illis se amplius prorsus non esse sollicitum. Mors quoque ipsa, quantumvis alias terribilis, ad cuius non dico mentionem, sed tacitam cogitationem exhorrescunt, ut valde oprata illi, ita placida quoque fuit, sicut totius vitae mores suaves & elegantes. Mors itaque illi, amara non fuit, sed verè dulcis somnus, & non est mortuus, sed obdormivit. Die enim Solis, quae fuit decima hujus, circa horam pomeridianam sextam, in valde dulcem incidit somnum, qui duravit usque ad horam matutinam tertiam, sequentes diei Lunæ, ubi accessit, ut putatur, species apoplexiæ, quæ à Medicis metuebatur semper, quam excepit profundus admodum sopor, qui duravit ferè ad duodecimam usque. Postquam evigilasset, Symbolum Apostolicum à Ministro Ecclesiae est recitatum, audiente & intelligente ipso. Finita recitatione interrogatus, num in hac fide & confessione constanter ex hac vita emigrare velit, diserte respondit, ita: postea vocem amplius edidit nullam, sed absque omni perturbatione, aut motu vehementiore, coepit paulò post animam agere, Deoque creatori & Salvatori unico Christo, cui fideliter per annos quinquaginta in vinea ipsius servivit, eique commendaverat, circa primam horam pomeridianam reddidit, completis uno & septuaginta annis, mensibus duobus, diebus septendecim, relicto suis, nobis omnibus totique Reip. Christianæ ingenti sui desiderio: sepultus est Stutgardiae in templo Collegiato, medius inter duos Comites, non procul à Cathedra, e qua sinceram Evangelii Doctrinam gregi suæ fidei commisso, annos circiter octodecim magna cum gravitate, autoritate & utilitate proposuit, suis effertibus sex Ecclesiarum Ministris, & comitantibus vicinis Pastoribus plurimis, Aulicis omnibus, qui tum in urbe erant, Magistratu oppidano & civium innumera multitudine, non absque multis acerbissimis lachrymis. Pastori suo fidelissimo, postremum hoc pietatis officium praestantibus. Exequias ejus oratione luculenta, profecturus est Jacobus Herbrandus Sacrosanctæ Theologiae Doctor, ejusdemque

demque in Academia Tubingensi Professor, easque etiam alii multi eruditissimis epitaphiis Græcis atque Latini ornavit, ex quibus admiratoris & successoris illius Wilhelmi Bidenbachii, tum Pastoris Ecclesiæ Stutgardianæ distichon, quo annus & dies obitus ipsius comprehenditur, subjicere libet.

*LUX sacra FELICIS LVXLE, cVI regVLA Virgo
ADDLEVR, & terris BrentIVs eripitVR.*

Et hæc quidem breviter de illo dicere volumus, quoniam ipsius vita (ut antè diximus) à Viris doctis eruditissimis lucubrationibus & enarrationibus illustrata sit, non operæ pretium esse duximus, ut multa de illo in hoc tractarentur.

Vicesimo secundo Octobris Spiræ sponsalia Serenissimæ Reginæ Elisabethæ Maximiliani Imperatoris filiæ, cum Christianissimo Gallorum Rege Carolo Nono, Regali magnificentia & solennitate in summo templo sancuntur: Archiduce Austriae Ferdinando speciali mandato, à Rege Gallia, Carolo ad eam ceremoniam auspice constituto, & sponsum nomine & facientem representante: Archiepiscopo verò & Electore Moguntino, Daniele benedictionis sacræ ritum administrante.

Ultima Octobris, *mira ventorum tempestas* in utraque Frisia, tam Orientali quàm Occidentali, Hollandia, Brabantia, Zelandia, finitimisque locis suborta est, quam biduo post tam calamitosa exundatio Oceani Germanici subsecuta est, quanta à multis retrò seculis non fuit audita. Nam cum in iis locis propter reciprocationem seu refluxum maris, qui statim ac certis temporibus accidere solet, in utroque maris litore aggeres constructi sint, quibus maritimi fluctus intercipientur arceanturque, hoc die tam vehemens ventus, inusitataque tempestas, undis maris oblectata est, ut secundo refluxu cum primo vi ventorum retardato reciprocante atque commixto, impetu æquoris æstuantis, & savitia ventorum aggeres & æstuaria perumperentur, & non saltem agri, pecora atque jumenta, sed & pagi arces ac oppida, cum hominibus inundarentur, ventis tempore exundationis ita favientibus, ut nemo se aquis committere ausus fuerit, nec vicinus vicinum juvare quiverit. Multi enim naves ingressi, ut amicis & vicinis periclitantibus opem ferrent, submersi sunt ipsi. Dòmus perimultæ non aliter ac naves à fluctibus agitari visæ, in quibus si qui essent pueri, aut qui infirmitatis, aut tarditatis vitio laborarent, statim submersæ fuere. Robustiorum & agiliorum, qui in superiores ædium partes conscendissent, nonnulli servati, alii postquam diu devagati essent, tandem disruptis & à fluctibus conquassatis domibus in mare præcipitati, post multas miseras extincti sunt. Ac quidem altiores & eminentiores Frisias partes inhabitantibus, maximum periculum fuit, & ex iis plurimi undis suffocati fuere. Ipsi enim dum nihil mali sibi ex ista tempestate timerent, ecce repentina calamitas & inundatio eos mediis fluctibus involvit. Nam in duabus Praturis Dongerdelianis (ut fertur) quatuor millia hominum perierunt, in civitatula Dockensi trecenti & quinquaginta, in pago Petersbienio centum & sex, in Winaem centum septuaginta vel circiter, Pingi quinquaginta, sex compluresque, alii aliis in locis. Groninga verò, quæ Metropolis est totius Frisias, præsidarii Hispani ac

adificatores nova arces, una cum fundamentis ejus everfis, fluctibus & æstu marino abrepti, disparuere, ita ut quo pervenerint, sciri non potuerit. Nec minus hæc tempestas in aliis locis Belgii sævit: Nam & Delfsi, Roterodami, aliisque in locis Hollandiaë cataclysmus iste ita exuperavit, ut etiam summitatem turrium aquaret, ac infinita pecora cum hominibus undis immerfa abduceret. Antverpiæ verò homines pro more loci illius in subterraneis cellis habitantes, non solum undis improvisis oppressi interire, sed & hæc usque ad superiores contignationes & tecta adium conscenderunt. Quanta calamitas in Zelandia acciderit, vix dici vel credi poterit, cum in ea circiter 24. millia jugerum dissipata ferantur, non per paucis hominibus aquarum impetu deletis. Verum ne Belgas solos hæc clades invalisse putetur, ea & Septentrionalè oram maritimam afflixit. Nam ne de aliis locis maritimis, quid commemorem, quo hæc narratio abruptatur: Et prope Hamburgum in die omnium Sanctorum aggeribus ruptis, agrisque subversis, sata perierunt, nonnulla domus loco motæ, & impetu aquarum obductæ sunt, una cum familiis pecudæ aquis obruta & extincta. In ipsa verò urbe merces corrupta, aut vix undis erepta & servata sunt. De liarum inundationum prodigio, quæ judicanda sint, ubi de Rheni inundatione subsequente dicemus, breviter Historiis veteribus repetitis, nostram sententiam exponemus.

Quarto Novemb. Isabella Imperatoris filia, quæ Carolo Nono Galliarum Regi desponsata fuerat, Spira, Macerias, urbem in finibus Campaniæ, & Ducatus Lucemburgici sitam, discedit, ducentibus eam præter Comitem de Reitz Legatum Regium, stipatum aliis quatuor Nobilibus ordinis Regii, Archiepiscopo & Electore Trevirensi, Jacobo & Johanne Episc. Argentoratensi, ex ordine verò seculari Carolo Marchione Badensi, Duce Arescoto, & Comitibus duobus Hohenloensi, & Zollereni, Gynæceo ejus præposita, vidua Comitis Arenbergici, quem in pugna contra Hispanos in Frisia commissâ, occubuisse diximus. Trevirensi hæc partes, ut Galli tradiderunt, ob id demandatæ, quod ab antiquo Cancellario ejusdem Regni titulum gerat, & quod Galliæ una cum Argentineni, inter Germanos Principes, vicinior sit.

Circiter hoc tempus per Germaniam nuntiatur, primariam urbem Cypri Nicosiam à Turcis post longam obsidionem expugnatam, & 25. millia hominum occisa esse, idque cum tanta crudelitate, ut quidam ethnico exemplo, sibi metipsis potius mortem consciscere, quam in manus trunculentissimi tyranni incidere voluerint. Flos Nobilitatis & civium, Constantinopolim & Alexandriam in captivitatem abductus, in publico foro venit. Præfecto urbis caput præcisum, atque hastæ infixum, ante Famagustam erectum est, comminatione addita, nisi ejusdem urbis Præfectus sponte urbem dederet, similem eum eventum laturum, ut tunc literis Venetiis scriptis est proditum. Turcæ præter immensam auri & argenti ac pretiosæ suppellectilis vim in Nicosia ultra quadringenta majora, & ducenta medii generis tormenta bellica cepere. Fuit verò Nicosia olim Regum Cypri sedes, ac insulæ Metropolis octo milliaribus à Famagusta distans, ut jam à Sultano Selymo, sic ante centum annos à Sultano Egypti Mechella misere capta. Ejus

Ejus itaque excidio admoniti, rerum humanarum inconstantiam consideremus, nec nostris viribus vel potentiae fidamus, cum hæc facili momento everti possit. Expugnata verò fuit ab Haly & Mustapha Bassis, undecimo Septembris, qui dies erat Dominicus, ut postea relatione certorum cognitum est.

Décimo quarto ejusdem mensis, Philippus Hispaniarum Rex cum Maria filia Imperatoris Maximiliani, quæ Kalend. Augusti Spira descendens, vento secundo è Belgio in Hispanias navigiis appulsa, Burgis & Vallodoleri, honorificentissime excepta fuerat, fratribus Rudolpho & Ernesto huc usque ei in occursum prodeuntibus. Segoniz (quæ est Hispaniæ Tarraconensis civitas Antonino Pio Secobia, Plinio Segovia dicta) nuptias Regia magnificentia celebrat, sponsæ per Cardinalem Sevilanum non saltem benedictionem nuptialem, sed & epularem peragentem, indissolubili vinculo junctus.

Décimo septimo Novemb. *Venetis terramotus*, sed tamen cladis expers, factus est, vicina verò loco ita conquassata fuere, ut Ferrariæ multæ ædes corruerint, ac Princeps cum suo comitatu, aliique Nobiles cives de remissione ejus diffisi, civitate relicta in alia loca migrarint, atque sub tentoriis degerint. Similes hujusmodi terræ tremores & *Modina, Regii, Corregii, Florentiæ, Finaria finitimisq; in locis fuere*. Hæc verò prodigia minimè contemnenda esse constat, quia tremores concussæ terræ semper magna bella, perniciosasque seditiones denunciasse Historiæ tradunt. Quare ut ejusmodi mala Deus avertat, vitam emendemus, & vera fiducia ad ipsum confugiamus, ardentibus votis rogantes, ut propter filium mediatorem calamitates mitiget.

Vicesimo sexto ejusdem, *Carolo Regi Gallorum Isabella secunda Imperatoris Maximiliani filia*, in itinere Esdonæ à fratribus sponsi Regis cum trecentis equitibus excepta, Maceriz à Principibus Germaniæ cum mandata solennitate traditur, ac post receptionem holoserica veste aureis liliis intertexta induta ac diademate pretiosissimo ornata, à duobus fratribus Regis Alexandro Eduardo, postea Heinricho, & Hercule, deinde Francisco dictis, ac utrumque sponsæ latus claudentibus ex palatio ad summum templum Macerientense deducitur, Regique magna Procerum atque Nobilium turba stipato, *vero ac legitimo matrimonio jungitur*, sacrum missæ, (ut vocant) Cardinale Burbonio faciente, eoque peracto nuptiæ magna festivitate celebrantur, quibus præter Galliæ ac Germaniæ Principes, interfuere Legati Pontificis, Regis Hispaniæ, Sconæ, & Veneræ Reipublicæ.

Triduo verò in nuptiali gaudio consumpto, Comites Reginæ muneribus affecti in Germaniam dimittuntur, ac sponsa à marito Rege commissa Dominæ de Dampetra, matri Comitissæ de Rhetz, fœminæ Virtute excellenti, in Regnum Galliæ traducitur, illa sedecimum, Rege marito vicesimum ætatis annum agente. Atque ita Imperator Maximilianus duas filias duobus potentissimis Christiani orbis Regibus in uno eodemque mense collocavit, quod paucissimis Regibus facere contigit.

Sexto Decemb. qui sacer est *Divo Nicolao*, hætenus à compluribus *pro Deo tutelari maris*, ut olim Ethnici Neptunum coluerunt, *habito, Rheni*

aqua in plerisq; civitatibus ora Rhenana, ita intumuerunt, ut ad eam altitudinem ascenderet, ad quam ab anno 1480. non pervenerant. Nam Spira durantibus adhuc Comitibus, in parte urbis summo templo contigua, ubi per clathros muri naves piscatoriæ ex lacu Leporino in Rhenum exire solent, aqua exundans, lineam quadrato lapidi anno 1480. incisam, attingit, ut & Argentinæ aliisque in locis, ubi tanta Rheni inundatio fuit, evenisse ferebatur magna multorum præteritæ istius, aliarumque exundationum effectiones perpendentium consternatione. Nam ut quidam prudenter scripsit, omnia quæ usitatam ac tritam viæ naturam excedunt, quacunq; in parte, ea percellunt conterrentq; hominum animos, quod magnopere rebus humanis, non quidem adferre semper atque immittere, sed plerumque ferè portendere mala, non unius aut definiti generis, verum quicquid est calamitosum, soleant, à quibuscunq; oriuntur causis. Atque idè complures ad animum revocantes effectus inundationis octuagesimi anni à patribus acceptos, aliarumque quas ipsi suo seculo notassent, *magna mala his inundationibus portendi presagierunt.* Nam octuagesimo anno à Mahomete Secundo, Turcarum Imperatore, maxima classe Apuliam invadente, Hydruntem civitatem maritimam conciso in medium Francisco Duce, expugnatam, Calabriæque cultoribus magnam calamitatem illatam audierat, ac à Mosco amplissimam urbem Novogradiam captam, interq; Matthiam Hungariæ Regem, & Fredericum Austriacum Imperatorem, tunc temporis gravissimum bellum cõstatum esse. Et recordabantur calamitatum, quæ post exundationes anni vicesimi quarti atque tricesimi, in variis orbis partibus diffusæ fuissent. Nam illius quidem inundationem dira & inenarrabilis rusticorum per Germaniam tumultuantium seditio, Francisci Galliarum Regis captivitas, Ludovici Regis Hungariæ tristissima cædes, urbisq; Romæ inseparata direptio, hujus verò diram aquarum alluvionem, quæ Brabantia, Hollandia, & Flandriæ loca littoralia, maritimaque ruptis aggeribus obruit, irruptio Turcæ in Austriam, bellum Danicum, Christiæ Regis captivitas, Helvetiorum inter se conflictus, bellum Regis Poloniæ cum Walachis, Lubecensium contra Hollandos, mors Margaritæ Cæsaris Maximiliani filiæ, & Ludovicæ Regis Gallorum matris subsecuta fuere. Et sanè si Historiæ antiquioris ætatis revolvantur, diræ hujusmodi ac inusitatæ exundationes similium calamitatum nunciæ semper fuisse inveniuntur. Nam ut ex innumeris aliquot commemorem, in belli Peloponnesiaci omnium diuturnissimi anno sexto, quæ acciderunt exundationes, apud Orobias & circa Atalantam insulam ad Locros Opunitios, haud dubiè belli istius diuturnitatem portenderunt, licet Thucydides falsò existimans, ipsas sine terræ motu accidere non posse, huic eas adscribat, & Orchomenii lacus amplitudinem prodigiosam Atheniensibus fuisse infausto ipsorum cum Philippo Rege Macedone ad Chæronæam prælio, in quo Græciæ Imperium dominationemq; ille adeptus est, notatum prodidit Plinius: In Romana verò Historia, copiosissima hujus rei exempla extantia referre, superfluum videri posset; unum tamen atque alterum ex memorabilioribus subjicere, non abs re fore arbitramur, quibus regula

commemorata confirmetur: Atque initio quidem, anno ab urbe condita trecentesimo nonagesimo quinto, Lacus Albani incrementa, sine ullis celestibus aquis causare alia facta, Vejorum subactionis ac Tarquinienfium belli prodigia fuisse, Historiarum comonstrant. Deinde Tyberi loca urbis inundante, anno quinquagesimo sexagesimo primo, Minutius à Liguribus, in extremum periculi adductus, vix Numidarum industria liberatus est, & Antiochus Hannibale bellum sollicitante, contra Romanos suscepit, iisdem attestantibus. Verum ejus temporis exemplis, quæ nimium multa sunt, brevitate causa omittis, ad alia, quæ post Remp. Romanam eversam hinc inde acciderunt, digredientes, ex iis etiam, quæ nostro instituto servire videntur, quædam subjiciamus: Inter quæ hoc maxime illustre, quod anno Domini quingentesimo quadragésimo quinto mari Thracico quatuor milliaribus exundante, Totilas Romanos obsedit, obsessi fame maxima pressi, vi etiâ ac fame Placentini obsessi, Totila se dederunt. Heinrici verò Quarti tempore, anno videlicet tricesimo ipsius Imperii, inundationis subsecuta mala quis commemoret? Anno deinceps millesimo quingentesimo tricesimo quinto, Oceano se in continentem, bonamque Flandriæ, Hollandiæ ac Frisiæ partem effundente, sequentibus annis non tantum Lotharius Imperator secundam expeditionem in Italiam fecit, & magnus Norwegiæ Rex ab Araldo exocularis Regnoque exutus est; sed & bellum celebratissimum mox à Proceribus Christiani nominis magnis viribus propagatione tamen nulla susceptum est, Christianis ipsis inter se divisis, ac dissidiis, quæ hodierno die durare videntur, distractis: Inde verò factiones Gibellinorum atque Guelphorum in Italia ortas, maris inundationem subortam in Frisia quanta à temporibus Nohe non fuerit quasi præambulam habuisse ex historiis videre licet: Ac ut Rhenus postea ex vehementioribus undis anno millesimo ducentesimo septuagesimo sexto, alveum suum prætergressus, anni subsequents bellum Silesiacum, Prussiæ & Polessiensis terræ, devastationem, & Rhodolphi Imperatoris bellum in Bohemos denunciavit. Sic etiam anno Christi improvisas exundationes Rheni, Mœni, aliorumque fluminum secundo Februarii factas (si in his quid Naclero credendum est) subsecuta est confœderatio Helvetiorum, destructio Ordinis Templariorum, & translatio Sedis Pontificiæ, in Galliam. Nec dissimili eventu caruit Rheni ex imbris vehementioribus facta inundatio, anno millesimo quadringentesimo vicesimo primo, cum Imperium Romanum ad Pontificis Romani efflagitationem, bellum contra Bohemos quasi hereticos frustra suscepit, quod ferè totius Germaniæ devastationem secum traxit. Sufficerent hæc ad thesæus explicationem, verum ut ad tempora, à quibus incepimus, redeamus, & hoc adjicimus. Postquam anno millesimo quadringentesimo quadragésimo sexto, mare in tantam rabiem excitatum fuisset, ut dissolutis aggeribus Dordraci multas Parochias submersisset, & circiter centum milia hominum interisissent, bellum inter Fridericum Austriacum & Helvetios motum, sed frustra, Civitatibus Imperii, quia res ad Domum Austriæ, & non ad Imperium pertineret, auxilia denegantibus: Anno verò deinceps altero, inter Al-

bertum Brandenburgensem & Norimbergenses bellum atrocissimum ortum, in quo Principibus Marchionem, Civitatibus verò Imperii Norimbergenses adjuvantibus, plurimæ cædes, rapinæ, atque perniciofa incendia facta fuisse constat. Tot itaque exemplis omnium Historiarum ac gentium attestantibus inundationes nunquam sevarum atque atrocium calamitatum expertes fuisse, agnoscamus rectissime ad inundationum effectiones accommodatum dictum Davidicum: **AQUÆ MULTI, POPULI MULTI**, ac calamitates imminentes à Deo benignè averti precemur. Etsi enim irruptione Turcica in sinum Venetum præfagiens calamitas adimpleta videri possit, majores tamen ne subsequantur, verendum est.

Undecimo Decemb. capitibus deliberationis ab Imperatore Maximilian. Spira propositis, per Status diu multumque discussis, tandem Comitibus solvuntur: Imperatore quidem postulata de supplicis ferendis, ad muniendos fines Ungariæ, & alenda præsidia in iisdem locis obtinente, iis verò quæ de militiæ externæ prohibitione & publicorum armentorum constructione proposuisset, denegatis; *leges tamen militares condita & promulgatae*. Porro verò decernitur belli Gothani expensas ex parte ditionis ad Johannem Fridericum captivum Saxoniam Ducem spectante, *Augusto Electori Saxonia juxta Imperii constitutiones refundendas, ac ipsi quatuor Præfecturas cautionis ergo à Johanne Wilhelmo oppignoratas tradendas esse, quoad illi de expensis satisfiat*. Filiis deinde Johannis Friderici captivi in gratiam Imperatoris receptis, ditionis paternæ portio restituitur, & tutores constituuntur, *Processus quoque judicarius Camera Imperiali, Spira in nonnullis emendatus, & triginta duobus assessoribus novem adjecti*, novæque constitutiones editæ. Recuperandi adempta Imperio rationes aliquot propositæ, quarum optimam eligendi optio Cæsari data, recipienti, se, quæ officii sunt, diligentissime curaturum. *Quò certa Imperii matricula confici queat, in singulis circulis investigandum, quantum in unoquoque eorum membra Imperio substracta, idque Deputatis proximo mense Augusto Francoforti conventuris significandum, consultaturis de hac re latius*. De moneta priores ordinationes repetuntur ac confirmantur, in contravenientes monetæ confiscatio permittitur, ac expensæ damna accipienti reservantur, & alia fanciuntur, quæ ex publico. Recessu cognoscere licet. Sed & alia multa in iisdem Comitibus acta fuere. Nam præter ablegationes duarum filiarum Cæsareæ Majest. maximæ cum pompa factas, *Rostochiensium de occupatione civitatis suæ, aliisque rebus contra Ducem suos committentium, causa à Cæsare audita est*. Belgæ quoque ab Albano ejecti bonisque privati, supplicem libellum pro restitutione exhibuere, qui calamitates præteritas commemorando futuras denuntiavit. Causa etiam Alberti Rosenbergici novissimis Comitibus Augustæ ad Electoris Saxoniam instantiam capti, ventilata, sed frustra. Exterorum quoque Regum Legati ad mandatorum expositionem admisi, inter hos Poloniæ, agens de abolitione proscriptionis Alberti Ducis Brüssiaci, & de Magistro Ordinis Teutonici conquerens. Advenientem ex Galliis nomine Regine Navarræ, Principum, Admiraliū, sociorumque, Argenlicenum Legatum, ac expo-

exponentem pacis initæ conditiones & causas, ac gratias ipsis non tantum pro suppetiis à Wolfgango Palatino latis; sed & intercessione Principum, qui interfuissent nuptiis, Casimiri Palatini, apud Regem facta, agentem, simulque pro Legatione in Gallias ad Regem decernenda, quo pacis conditiones sarta rectæque servarentur, loci Augustanæ Confessionis audire, & quæ petita fuerant, bona voluntate præstiterunt, splendida Legatione ad Regem Galliarum missa, quæ illi gratularetur, cum propter sedatum diuturnum bellum intestinum, tum etiam propter conjugium cum filia Imperatoris contractum, ut infra latius dicemus.

Decimo tertio Decembris, qui erat dies Luciar & Otiliar tandem post multas longasque tractationes per Legatos Imperatoris, Regum Galliar, Polonia, Electoris Saxoniar, & Reip. Lubecensis inter Reges Dania & Suecia gravissimum & difficillimum bellum, Trojanum ferè tempore æquans, Stettini in Pomerania componitur, hisce conditionibus.

Initio omni similitate odior, deposito perpetua & irrevocabilis pax, & amicitia inter ambos Reges eorumque subditos esto.

Petitio sumptuum bellicorum ac pœne transactioni Bremsebroensi anno 1541. adjecta, concidit.

Lis de insigniis trium coronarum, quas uterque Regum pro suis vendicet, arbitrio Casarea Majest. Electoris Saxoniar, Julii Ducis Brunsvicensis, Electoris Brandenburgici, & Georgii Johannis Comitum Palatini decidit. Interea verò utrique Regum insignia, trium coronarum gestandi, facultas esto.

Juri quod uterque Regum ad alterius Regna prætendit, uterque renunciato, atque in perpetuum id extinctum esto.

Regnorum utrorumque termini inconcussi manent, ut tempore Regum Christiani & Gustavi fuere.

Bona subditis utriusque tempore belli in alterius Regno adempta, aliisque collata, veris & antiquis dominis restituuntur.

Capti in bello utrinque sine lytri solutione dimittuntur.

Rex Dania Sueco Elspurgum cum suis pertinentiis & omni munitione bellica, qua in eo tempore expugnationis fuit septimo Junii; Suecus verò vicissim Dano lemptericam Ditionem & Herdalem, Regni Nordwegici partis restituit, ac jurisdictione Ecclesiastica in iisdem locis sibi ab antiquo competente, cedit.

Similiter Suecus Dano ereptas octo naves, Archihyrentim, Herculem, Leonem, Davidem, Hectorem, Cervam, Moriam & Ursam nomine cum omni munitione & instrumento, decimo nono Aprilis, restituit, exceptis duobus aut tribus tormentis bellicis, quæ antea sibi erepta, Suecus in Archihyrente capta, recuperavit.

Rex Dania duas naves prope Elspurgum Sueco ereptas, totidemque in Pomerania sequestratas, cum munitione earundem, & ea qua Helmstadii potius est, sibi retinet.

Suecus Dano centum & quinquaginta millia thalerorum solvito, ac dimidiam quidem partem septimo Junii in restitutione Elspurgi, reliquam verò summam sequentibus duobus annis in feriis Pentecostes, idque propterea, quod intestinis motibus in Regno Suecia excitatis, Dano ad Johannis Sueci preces bel-

lum optata pacis spe intermiserit, quæ tamen minime sit subsequuta.

Suecus occupata in Diocesi Rivaliensi & Osaliensi, cum castro Sonnenburgico & Monasteriis Padiso & Leabo, Magno Duci Holsatiae pertinentibus, Casari atque Imperio reddito, Casar verò ea protectioni Regis Dania, usque ad amplioris transactionis comprobationem committit.

Navigaciones Narvica, ut ab antiquo fuere, subditis Regum utrorumque liberae sunt. Casar tamen Imperii subditis certum modum in hisce præscribit.

Libelli famosi in utriusque Regum Regnis editi, mandatis severissimis abolentur.

Capita hæc sub pœna myriadis aureorum servantur.

Si una partium contra hanc transactionem gravari alteram, gravata intra quinque mensium spatium per Consiliarios Regnorum jus dicitur, qui nullam rationem nisi veritatis justitiæ & commodi Regnorum habent.

Subditi Regnorum alterutrius ex Regno Domini sui secedentes, jurique se offerentes, securitate Regni, in quo sunt, gaudent, & actioni contra se mota respondent.

Hæc pax intra duos menses promulgata servatur, & à Carolo hereditario Duce Sueciae subscribitur.

Originalia capitum transactionis Roschildensis non acceptata restituuntur.

Huic paci includuntur nomine Dani, Casar, Gallia, Hispania, Anglia, Polonia, Scotia Reges, Electores Saxonici & Brandenburgici, totaque eorum familia, Julius Dux Brunsvicensis, Wilhelmus Lunaburgensis, omnes Pomerania Duces, Udalricus Megapolensis, Duces Holsatiae, Gotthardus Curlandus, Respub. Lubecensis: nomine Sueci Casar, Polonus Elector Brandenburgicus, Pomerania Duces, Christophorus Marchio Badensis, & Etzhardus Comes Frisie.

Conditionum verò cum Lubecensibus, sociis belli Danici, comprobatarum, à Sueco capita hæc erant.

Neutra pars alterius subditos vel cives ladito, sed utraque vicinia jura sanctè servato, ac pro virili alterius commoda promoveto.

Suecus privilegia Lubecensibus à Gustavo parente concessa, & ab Erico fratre violata, juxta formulam præscribendam confirmato, fratre Carolo hereditario Duce Sueciae subscribente.

Similiter Suecus civibus Lubecensibus, pro creditis à patre Gustavo initis, & bonis anno quadragesimo sexto ab eodem arrestatis, & anno sexagesimo primo atque secundo in Narvica navigatione ab Erico Rege ademptis, solutionem rerum Lubecensibus per Suecici Regni incolas Regis jussu denegatam, septuaginta quinque millia thalerorum intra septennium, septem distinctis terminis solvito, quorum prior anno 1574. in feriis Johannis Baptista incipiat ac duret, donec totius summa solutio fiat, de creditis Camera Regia nondum illatis, sed adhuc apud privatos sive Nobiles residuis, legitima cognitio in Suecia habetur.

Lubecenses Schvedicis idem juris impartiunt.

Credita Lubecensium durante hoc bello ab Erico Rege subditis extorta, Suecus ex Camera Regia civibus Lubecensibus pendit.

Lubecenses omnes obligationes literarum Regum Gustavi & Erici ipsis traditas, Sueco Regi reddunt.

Lubecenses Rivaliensibus & hi vicissim illis na-

res ac bona ante bellum erepta, vel iustam eorum estimationem restituerunt, ac pacta civitatum Emporiarum servant.

Dua pavas in Pomerania sequestrata, cum alia a Suecis ex sequestro avecta, Lubecensibus redduntur.

Navigationis Suevica & Narvica in Russiam usus Lubecensibus, ut & Danis liber esto, illicitorum tamen ac suspectorum mercimoniorum transvectio vitator, ac Casari de hisce pro commodo Imperii statuendi facultas esto.

Hæc capita utrinque inviolabiliter servantur. Si quis verò contra ea gravetur, controversia compositio literis petitor, ac quatuor bonorum virorum arbitrio deciditor.

Captivi utrinque absque lytro liberantur, ac pacificatio post bimestre tempus incipito: interea verò quæ sicut hostilia post proclamationem factam irrita sunt.

Tractionis Roschildensis, quia confirmata non fuerit, originalia, quæ utrinque inveniantur invalida ac irrita sunt.

Atque hæc quidem capita transactionis belli istius novennalis erant, quod tandem intercessione eorum, quos diximus, finitum esse, omnes boni ob publicam utilitatem tum opere letabantur. Hunc annum, licet fame, bello Turcico, peste, ac favissimis exundationibus aquarum ominosum, felicem tamen ob tria gravissima bella, Polonicum contra Moscovitas, intestinum Gallicum, & hoc de quo loquimur Danicum sopita existimantes. Utinam verò Reges ac Principes his exemplis admoniti potius in tempore pacis consilia colere, quam post multas illatas atque acceptas calamitates ad ea descendere cogitarent, sine labore fruerentur iis, quæ multo sanguine multisque ærumnis quæsitum eunt, ut prudentissimè olim Cyneas Pyrrho, bellum Italicum dissuadens, dixit.

Ceterum experientia veritatem rythmorum Germanicorum, quorum sententiam quidam eleganter & eruditè hoc hexasticho expressit, comprobatur atque testatur:

Hic est perpetuus seclorum lusus & usus.

Ludendi, ut facias consumpta pecunia finem,

Sic ubi vastata gentes lachrymantur, & urbes,

Aurea tum demum feruntur fœdera pacis.

Heu, quanto satius foret hæc prævertere damna,

Atq; animos hominum salvis coalescere rebus.

Hujus mensis die vicesimo tertio, Principum Confessioni Augustanæ adhaerentium Legati, quos ex Comitiis Spirensibus ad gratulandum Regi Galliarum, de matrimonio cum filia Imperatoris inito, eumque ad pacis factæ conditionum observationem excitandum, dimissos diximus, Villierii clementissime excepti, mandata hujus orationis tenore exponunt. *Se ab Illustrissimis Principibus Palatino, Saxone & Brandeburgico Electoribus, Richardo Duce Bavaria, Georgio Friderico Marchione Brandenburgico, Julio Duce Brunsvicensi, Ludovico Würtembergico, Guilhelmo Landgravio Hassia, Johanne Alberto Megalopolensi, & Carolo Marchione Badensi missos, ad declarandam suam Majestatem ingentem lætitiā, quam ex novo fœdere inter Majestatem Casaream & ipsam factō, conceperint, spe optima, eas in posterum magnis malis, quibus Christianitas laboret, remedia consensu quæsituras, & Deum pro Divina sua gratia*

felicem successum Majestatis suæ, laudabili instituto, daturum. Id quod ardentibus votis à Deo precantur, ita ut sanctissimum ejus nomen laudetur, & generis humani votis ac desiderio satisfiat. Erigi quoque ipsos in spem, id fœdus non tantum conservandæ, sed & amplificandæ amicitia, quæ semper inter Majestates utrasque fuerit, causam præbiturum esse, quod sua Majest. abundè declaravit responso dato ad literas per quosdam ipsorum Heidelbergæ Æstate præteritis scriptas. Itaque quò Principes testentur, singulari Regia sua Majestatis benevolentia, dicto responso non tantum erga ipsos, sed & totum Imperium declarata, mutuam voluntatem, eos sibi injunxisse, ut nomine ipsorum suæ Majestatis offerant omnem amicitiam, studium, atque servitium. eiq; de pace congratulentur, per quam suæ bonitate & Prudentia perniciosissimos tumultus, magna ipsorum tristitia suscitatos, sedarit. Et quia bonitas naturæ Majestatis suæ & ætas non permiserint, ut ei culpa malorum præteritorum imputari queat, Deum Regnum Galliarum oculis misericordiae suæ respexisse, injicientem cordi suæ Majest. piā inclinationem ad pacem, quæ unica, conservandi subditos ac dignitatem ejus, via ac ratio fuerit. Cum ergò pacis bonam suæ Majestati, causam verò malorum belli alteri debeatur, omnes qui desiderant Majestatis suæ statum videre florentem, sperare, ipsam in hoc incubituram, ut summam auctoritatem comparatam ex pace contra multorum consilium & voluntatem constituta, conservet, id quod meliori ratione facere non possit, quam si in voluntate perseveret, retinendi atq; regnandi suos subditos in pace & tranquillitate, inviolabiliter cuique servando libertatem per edictum pacificationis à Regia sua Majestate promissam. Id verò, si Regia sua Majestas fecerit, & quis inveniat, qui laudabili proposito impedimentum inferre, Regnumq; de novo turbare conetur, Illustrissimos ipsorum Principes isthuc se ablegasse, ad significandum suæ Majestati, quod in hoc casu omnes facultates ad vires impensuri sint, ut ejusmodi conatus reprimantur, & Regnum suæ Majestatis in pace & tranquillitate conservetur. Considerandum suæ Majestati, quod multitudo populi, secundum dictum Sapientis sit corona Regis, & præcipuum mandatum ac summum legem, quam Deus atque natura Regibus, Principibusq; dedit, conservatio sit ipsorum subditorum. Eos qui cupiant inducere suam Majestatem, ne promissa servet, prætere, impossibile esse, ut status Reipub. duret, in quo sit diversitas Religionis; hos verò aut loqui aliter quam sentiant, aut esse ignaros eorum, quæ antea superioribus seculis facta, & adhuc in multis florentibus Nationibus sunt. Nolle se loqui de Turcico Regno, ubi nullius conscientia vis inferatur, imò Monachi Christiani habitantes in monte Atho, qui hodie vocetur monasterium, quotannis Eleemosynam à Turcico Imperatore recipiant, ut Deum pro ejus incolumitate & prosperitate Regni precantur. Certissimum esse, quod in Regno Polonia uno, inter Regna Christianitatis amplissimo, Religio Græca atque Romana semper locum habuerit, quinimò in pluribus civitatibus templum duarum Religionum sint, & aliquot ab hinc annis major Nobilitatis pars, Religionem Protestantium profiteatur, nec tamen propterea turbas in Regno conspici, quod gubernetur per homines diversa Religionis, & in quo summa officia inter ipsos sine discrimine distributa sint. Mutationem Religionis, quæ facta sit in Ger-

in Germania, initio plerisque multo minus tolerandum esse visam his, quæ jam accidunt, mutationibus; nihilominus tamen Carolum Imperatorem potentissimum ac cordatissimum, postquam complures annos super hoc negotio deliberasset, consensisse tandem Augusto anno millesimo quingentesimo tricesimo, certo pacto in pacem, quam Religionis vocent: Et anno millesimo quingentesimo quinto pactum id in edictum perpetuum transisse, quæ pace adhuc fruuntur, atque invicem vivunt, quiete atque amice; Et Protestantes non minus quam Catholicos propensos esse, ad subveniendum negotiis Casarea Majestatis et ac necessitate id exigente. Et, quamvis Episcopi Romani satù diligentes fuerint in sollicitandis his, qui in Imperio ipsis obediunt, ne Protestantes tolerarent, non tamen eos adeo imprudentes fuisse, ut patriam ad voluntatem alterius turbarent. Imperatorem Ferdinandum felicissima memoria ita Ecclesia Romana addictum fuisse, ut nullus sui temporis Princeps, attamen tollerasset, ut Religio Romanæ in Silesia & Lusatia, quæ sint Provinciæ ad Regnum Bohemiarum pertinentes, Et paulo ante mortem suam, in quibusdam locis Austria mutaretur. Verum enim verò, præ cæteris omnibus Regiam suam Majestatem moveri debere exemplo Iracundissimi Imperatoris Maximiliani supremi Principis: Nam ut Regia sua Majestas eum pro socero ac patre elegerit, sic eundem pro exemplo sibi proponere debere, in hoc, quod Regna utriusque commune habeant. Nullum ignorare, quod Dynastis atque Nobilibus Austria non solum libertatem conscientiarum, sed Et constituendi Ecclesias ad formam Protestantium, certis conditionibus concesserit, quas ipsis hæcenus inviolabiliter servavit. Et ne allegarentur tantum vicina nostris temporibus. Postquam Constantinus Magnus publicè in Imperio Religionem Christianam receperat, non propterea tamen eum coegisse Ethnicos Religionem mutare, cuius exercituum liberum retinuerit, usque ad tempora Theodosii, qui templa idolis clausit, videns ea frequentari à perpaucis, Et fere tantum ab his, qui inde lucrum haberent. Eo tempore disputatum fuisse, res diversas esse, BONVM SUBDITVM ET BONVM CHRISTIANVM ESSE. Quamvis enim subditus alterius Religionis sit, quam suus Princeps, non propterea tamen intermittit ei officia præstare, quæ necessitas requirit, ut in Regibus Polonia Et Moscovia videatur, qui cum sub sua Ditione habeant maximam copiam Tartarorum Mahometistarum, hic ipsis in bellis contra vicinas Et quidem contra alios Tartaros, qui sint ejusdem nationis Et Religionis quæ ipsi, fideliter serviant. Plurimos Principes Christianos, tolerare Judæos, ex quibus emolumentum ac lucrum percipiant. Allegari hæc exempla apud suam Majestatem, quo respondeant his, qui semper conati fuerint, ei persuadere, ne ullam Religionis diversitatem in Regno suo ferat. Istos verò debere cogitare, libertatem, quam sua Majestas subditis ante novennium in mense Januario concesserit, fuisse causam, quod complures venerint ad agnitionem Religionis Reformatæ, à qua nullo discrimine vel periculo deterri potuerint. Deum etenim solum esse, qui conscientiis hominum dominetur, qui tantum abest, ut aliorum conscientiis imperare possint, ne quidem potestatem in proprias habeant. Verisimile esse,

autores primorum motuum Et bellorum civilium in Regno Majestatis suæ non esse expertos, quantum Religio possit in animis hominum vere D E V M timentium, nam illos cogitasse, metum amissionis vitæ atque bonorum effecturum, ne quisquam se ipsorum consiliis opponere auderet. Ex necessitate autem deinde negotia longius progressa, latiusq; serpsisse. Sed ut semper sapientes judicant, respiciendum in bellis civilibus, quis primò offenderit: Nam bellis civilibus inchoatis multa utrinque injusta accidere, quo licet existimante, id licitum esse, quod salutis suæ serviat. Commissa esse in istis bellis exempla crudelitatis, quæ nunquam quis a populo, cuius humanitas antea tantopere celebrata fuerit, perpetratum iri putasset; attamen bonitatem ejus adhuc conspici in hoc, quod pacem à sua Majestate propositam acceptavit, seq; ejus obedientia submisit. Perpetua civilia bella in aliis nationibus visa, quæ non desierint per victoriam unius Et interitum alterius partis, vel Et utriusque tertio adveniente, qui utramque opprimeret. Tales victorias ut quidam Sapientum antiquorum dixerit, sæpe plus malorum habere quam ipsa bella, plerumque enim victores suis affectibus rapi, Et infinitam crudelitatem exercere, partim cupiditate vindictæ, partim avaritiæ inhiantes bonis innocentium, de rebus in suspicionem pertractorum, quæ nunquam ipsis in mentem venerit. Et quamvis Reges ac Duces aliquando conati fuerint moderari victorias, raro tamen accidisse, ut id facere potuerint. Ceterum Deum non permisisse, ut res in Regno Majestatis suæ eo perveniret, ut vel manus suæ vel suorum in pace commiserint quicquam, ob quod posteritas eas arguere posset. Non pugnatum in hisce bellis de amplitudine Majestatis suæ, nullum etenim fuisse ab alterutra parte, qui eam affectavit, sed de ea, quam sua Majestatis adversarii in Christianitate usurparint, pro qua conservanda suscitent turbas, Et curent atteri vires, quæ violentia Turcica opponenda essent, Et forte Italia prima futura sit, quæ illam sentiat: Majestati suæ persuasissimum esse debere, subditos, qui se subtraxerint ab obedientia ejus, in hoc Majestati suæ fideiores esse, quod alium Dominum in hoc mundo habere, nec fidelitatem alteri quam ei præstare nolint. Sanè Imperatores Germanicos nunquam tantum damni ab omnibus exteris hostibus accepisse, quam ipsis intulerit propensio subditorum erga suorum adversarios, qui turbas ibi ex animi sui voluntate suscitarent, quotiescunque Et quando voluerint. Itaque suam Majestatem non debere fidem adhibere consilio ipsorum, neque illorum, qui vereantur, ne ignis in domo sua restinctus in ipsorum flammam concipiat, sed estimare, eos qui consulant, ut inviolabiliter servet id, quod per Edictum suum pacificationis promiserit, futuros suæ Majestatis fideles subditos atque ministros, bonos vicinos atque amicos. Et si quis fuerit, qui id contra voluntatem Majestatis suæ violare attentaverit, sive subditus, sive alius quicunque hoc casu denudò Majestati suæ ipsos significare, Illustrissimos Principes suos semper paratos esse, impendere omnes vires ac facultates, ut Regnum Gallia ipsorum auxilio in pace ac tranquillitate conservetur.

Et qua viderint, quò artes Episcopi Romani tendant, scire cum debere, quod constituerint in posterum accuratius dispicere, ne ab ipso opprimantur, & decreverint sese acrius conatibus opponere, quam hactenus fecerint. Præter dictas verò causas, ipsos per autores tumultuum Gallicanorum offensos, idèò, quod collectio copiarum in Germania, transitus & delectus ab utraque parte, quibusdam inter ipsos magno damno constiterint. Reliquum esse, ut Deum rogent, quo Majestatem suam in pia inclinatione ad pacem, quam hucusque ea ostenderit, conservet, & gratiam ei largiatur, ut brevi Regnum in pristino flore atque splendore videat. Ad quem ut perveniat, sperare ipsas, quod Regina cum Majestate sua ejusdem sententia sit, imitans in hoc Prudentiam, clementiam & Generositatem eorum, ex quibus prognata sit. Esse quoque ipsos in bona spe Reginam matrem Majestatis suæ, quæ longo tempore gubernacula Regni, ut navis in alto mari undique in tempestatibus atque procellis jactata, tractarit, atque eam tandem ad portum pacis & tranquillitatis deduxerit, non permissuram, ut rursus misericordia ventorum committatur. Credere etiam ipsos, Regia suæ Majestatis fratrem non minùs cupidum patriæ conservanda, quàm illa sit, nec dubitare, quin Deus illi sat occasionem daturus sit, in aliis negotiis feliciter exercendis Virtutem, quàm toti mundo ostenderit in flore juventutis. Sperare etiam ipsos, alium fratrem, Ducem Alenconium, omnes Principes Regii sanguinis, aliosq; muneribus publicis præfatos, cogitaturos quantum patriæ debeant, & quod non possint ei plus incommodare, quàm illam polluere sanguine eorum, quos ipsa produxerit, nec rursus rem laudabiliorem præstare, quàm in ea pacem & tranquillitatem conservare, eamq; Virtutibus florentiorem reddere. Quod ut Majestas suæ faciat, Principes ipsorum eam entè rogare, qui in hunc finem eos miserint, offerentes, se pro sua virili in tali casu facturos omnia officia bonorum propinquorum & vicinorum, veterum amicorum & addictorum suæ Majestatis. Rogare etiam eos, ut Regia suæ Majestatis pro certo statuatur, nulla se alia re inductos ad harum rerum explicationem, quàm singulari desiderio videndi Regnum Majestatis suæ florere in pace & tranquillitate: Neque enim ipsos dubitare, quin suæ Majestatis ipsamet optimè intelligat, quid in tali negotio dici queat, & quod ea in prudentissimo consilio homines habeat, qui illam de omnibus necessariis rebus rectè commonefaciant. Et hæc quidem orationis ipsorum summa erat. Porro verò Rex auditis & cognitis his, quæ Legati in mandatis habuissent, die sequenti, qui erat vicessimus quartus, in hanc sententiam ipsis scripto respondet. Initio quòd suæ Majestatis dictis Dominis Electoribus & Principibus studio, quo possit, maxime gratias agat de propensissima significatione singularis benevolentia & amicitia, commonstrata per Legationem missam ad ibi congratulandum de novo fœdere, quod nunc nuper cum Imperatore per nuptias filia suæ contra-

xerit. Quod quidem fœdus nolit celare eosdem Electores & Principes à suâ Majestate præcipue idèò expeditum, quod cognoverit, ut dictus Imperator primum titulum & gradum honoris inter Principes Christianos obtineat, sic Deus etiam illum ornarit summa Prudentia, & eximius Virtutibus, Magnanimitatis, Clementia & bonitatis, quæ in tam excelsa dignitate desiderantur. Adhæc quod se semper propensum ostenderit ad procurandam & conservandam bonam ac salutarem tranquillitatem, in Christiano orbe, cui voluntati suæ Majestas ita respondere constiterit, ut speret, Deo volente commune fœdus inter ipsos plurimum profuturum ad stabiliendam firmam tranquillitatem in universa Repub. Christiana. Et denique quod suæ Majestatis existimaret, bonam, atque sinceram amicitiam, quàm naturali inclinatione cum dictis Electoribus & Principibus Germania colat, & quæ quasi hereditaria successione, per patrem & avum ad se transmissa sit, ratione hujus fœderis semper magis magisq; confirmatam & corroboratam iri, hos esse præcipuos fructus, quos suæ Majestas ex hoc fœdere speraret atque percipere desideret. Quod ad alterum punctum congratulationis de pace attineat, quàm Deo placuerit in dicto Regno suo stabilire, Regiam suam Majestatem, illis respondere, se minime in dubium revocare, quin præfati Domini Electores & Principes, recordantes amicitia & benevolentia, quàm felicissima memoria Reges, Henricus & Franciscus pater & avus, suæ Majestatis gesserint erga Principes Imperii, ipsorum antecessores, semper maximum gaudium & voluptatem percipiant, de successu & felici promotione boni, commodi, & utilitatis Regni Gallia, ut fuerit tumultuum pacificatio, Regiamq; suam Majestatem in optimam partem accipere prudentes subjectiones à Dominis Electoribus & Principibus pro conservatione pacis factas. Neque enim quicquam in hoc mundo esse, quod plus ei cordi sit, vel cui constantius inhareat, quàm ut labore conficere & conservare inter suos subditos pacem, tranquillitatem atque quietem, ut expeditissimam rationem ac viam prosperitatis Regnorum. Quemlibet etiam vidisse, voluntatem redeundi ad obsequium à subditis non fuisse promptius celeriusq; declaratam, quàm suæ Majestatis eos benignè complexa fuerit, inq; gratiam receperit. Ad extremum, suam Majestatem diligentissimè orare dictos Dominos Electores & Principes, ut voluntatem erga suam Majestatem declaratam continuent, & ut, quemadmodum ea exemplo Majorum & suo naturali ductu, eos omni amore, singulari cordis sinceritate, eximioq; studio prosequantur: sic etiam ipsi mutuo suæ Majestati respondere velint, certissima spe, eos quolibet tempore & quavis occasione excepturos, Regiam suam Majestatem promptissimam, nullo excepto, ad impendendas omnes rationes à Deo sibi concessas, pro conservatione & incremento ipsorum dignitatis atque honoris. Et hoc responso Legati dimissi, atque insignibus muneribus ornati domum ad suos revertuntur.

MEMORIA RERUM,

QUÆ ANNO SEPTUAGESIMO PRIMO

HINC INDE ACCIDERUNT.

JAnuarii die secundo, *Joachimus Elector Brandenburgicus* inter quartam & quintam matutinam horam *extremum vita diem* in vera Dei agnitione placidissima morte *claudit*, cum vespere præcedente in mensa, tria Evangelia, nimirum primum de Prophetia Simeonis, alterum de Circumcisione Christi, tertium de Baptismo cum expositione Lutheri prælecta, mira devotione audisset, ac in præcedentibus natalitiis ad confirmationem remissionis peccatorum voce Ministri annunciata Sacramentum altaris accepisset, ac deinde visceribus exenteratis, vicesimo sexto Januarii magna pompâ honorificè in arcis Berlinensis templo sepelitur: *Princeps natalibus, Virtute, Prudentia ac Eloquentia clarissimus*, & de Repub. atque Ecclesia optimè meritis: Nam anno 1532. Solymano Turcico cum innumerabilibus copiis in Hungariam irrumpente, ac Germaniæ imminente, ipse juvenis Saxonici Circuli copias, Viennam eduxit, adeoque præclara militaris documenta edidit, ut postea anno quadragesimo secundo, bello Turcico rursus in Hungaria moto, supremi militaris Imperii nomen ei deferretur. Et si verò hujus expeditionis exitum feliciorē fuisse, optandum sit, ac à quibusdam, & inter hos Jovio præcipuè ac omnibus Germanis iniquo propter generis Nobilitatem & Regii cultus instrumentum, liberalesque convictus in castra nihil derulisse, sed segnitie & inertia transmisisse, tempus rebus gerendis opportunum, cumque tandem oppugnaret Pestum, & cuncta armis ac tormentis perstreperent, se ab omni periculo ita subduxisse scribatur, ut nusquam conspiceretur; tamen hæc falsò ac præter Historicam fidem illi adscribi attribuique constat. Nam etsi verum sit, *segni & inutili mora tempus absumptum esse, non sine detrimento & ignominia Reipub.* tamen injuste facit Jovius, quod hujus rei culpam transfert in Principem innocentissimum, dissimulans difficultates, quibus ille impeditus, non potuit justa ratione bellum administrare. *Pleraque enim Provincia & Civitates Imperii, aut nullam contulerunt pecuniam, unde numerarentur stipendia exercitui, aut nullum miserunt militem, aut miserunt quidem, sed tardius & non plene.* Id verò factum est, ut fertur, instinctu Regis Galliarum, qui, cum eo tempore novas res moliretur contra Carolum Imperatorem, quem naufragio ad Algeram petiisse acceperat, Provincias Imperio gravissimo implicuit bello, præter expectationem. Immisit maximos exercitus in Brabantiam, in Artebates & Morinos, Ductoribus Longevallo & Martino Rossemio. Ipse diversa parte bellum movens, obsedit Parpinianum oppidum ad Pyrenæos montes situm. Ac Aurelianus Princeps Regis filius, Principatum Lucelburgensem invasit. Eodem quoque tempore Saxo & Landgravius intulerunt arma Henrico Brunsvi-

centi, eumque è Principatu suo ejecerunt. Ad hæc defuerunt Joachimo res ad tormenta bellica necessaria, quas nonnulli se curaturos, & ad castra missuros promiserant. Nec Ungarica auxilia in tempore adfuerunt, difficulter enim pertracti sunt Ungari in societatem belli, postquam cognoverunt Ordines Imperii inter se dissidere, terque evocati fuerunt, antequam se Germanorum copiis adjungerent. Hæc nimirum fuit causa istius moræ & cunctationis. Quis autem Ducum non factus esset tardus & parum efficax, ad hunc modum auxiliis, pecuniis, & rebus ad tormenta necessariis destitutus? Nemo ignorat pecunias esse nervos belli, hisque deficientibus recusari imperium, & absque imperio rem militarem administrari non posse, idque ita esse, re ipsa tunc compertum fuit: nam *impedita stipendiorum solutione, miles adeo contumaciter recusavit imperium, tamq. graviter indignari cepit, ut palam diceret, se non processurum in pugnam, si vel unica sanguinis gutta victoriam consequi possit.* Has difficultates Jovius silentio præterit, de quibus extant ipsius Marchionis literæ gravissimis querimoniis plenæ, ex castris data ad Ferdinandum Regem Romanorum Ordinesque Imperii Noribergæ congregatos. Tam verò timidum & nullius animi Principem hunc fuisse, ut se extra periculum infami loco abdiderit, magnum & impudens figmentum est. Nam egregia ejus Virtus antea in adeundis belli periculis conspecta est, cum Turcæ anno millesimo quingentesimo tricesimo secundo, ex Austria profligarentur. Et si Pestum per aliquot dies ad oppugnationem concussis, exercitum semel atque iterum eam tentantem contra quorundam consilium reduxit, nec id tale extitit, quod excusari non posset, cum lue antequam ad Pestum exercitus deduceretur, correptus, ea ita infestaretur, ut citra summi periculi atque discriminis aleam, in obsidione subsistere, Autumno appropinquante non potuerit. Ut ergo eventus belli minimè ejus ignaviæ imputandus est: Sic ejus voluntas erga Rempub. præclara laudanda est, qui, quantumvis difficili tempore gravissimam provinciam suscepit, ea tamen quæ officii erant, pro virili præstare, quam officio deesse maluerit. Porro nec minus in toga, quam in armis, Virtus ejus enituit. Nam Doctrina Evangelii in Germania, ipse post Patris Joachimi Primi obitum, secundum Verbi Divini normam, populum suæ ditionis erudiri præcepit; plerisque tamen caeremoniis servatis, quas ad reverentiam Religionis, docendum populum & ordinem honestum in Ecclesia servandum, conducere arbitraretur, simulque *Academi- am Francofurtensem à Patre Joachimo anno Christi millesimo quingentesimo sexto fundatam, sed penè collapsam, denno instauravit, & honesti-*

neffissimis stipendiis auxit, Theologiæ Doctoribus accersitis Alexandro Aleſio Scoto, Johanne Pyſtio Flandro, Andræa Muſculo, aliisque compluribus. Nihilominus tamē Carolo Imperatori ac Ferdinando Regi addiſtus, ita ut benevolentia ipſorum fretus, Fœdere Smalkaldico abſtinuerit & offensionibus ob Religionem natis, ſumma diligentia mederi ſtuderit. Quare unā cum Friderico Palatino, pro pace Religioni danda intercedens, periculoſiſſimo tempore rem eò deduxit, ut ſociis Auguſtinae Confeſſionis, aliquandiu induciæ concederentur, & nequid iis interea Religionis cauſa moleſtiæ fieret, Cæſar ediceret. Poſtea verò, cum anno quadrageſimo ſexto, offentiones in bellum triſtiſſimum erupſſent, ſolicite egit, ut res componeretur, ſed durioribus occaſionibus à Cæſare oblatiſ re deſtitit. Veruntamen cum Electorem Saxonie, Johannem Fridericum, in prælio ad Mühlbergum factò, captum cognoviſſet, ea, quæ Germaniæ ſalutaria perſpiceret, tentanda rarus, iter in caſtra Cæſaris arripuit, ejuſque qui Saxonem ſeptimio Maji, ob rebellionem, ut dicebat, capitiſ damnaveſſet, animum mitigavit. Ita ut Carolus eò conſervato, ſententiam mutaret, aliisque conditionibus propoſitis, ipſum vita donavit. Eo verò impetrato, ſumma cupiditate ubique ſtabiliſ & certæ pacis quàm diligentiffime unā cum Mauritio Saxonie agere non deſtitit, ut & Philippus Haſſiæ Landgravius Lipſiam evocatuſ, deditione facta, Cæſariſ fidei ſeſe tolerabilibus conditionibus permitteret, ac clementiam potiùſ Imperatoriſ ſemel, quàm iterum vim & armâ experiri mallet. Illo verò præter omnium expectationem in convivio, ad quod ab utroque ipſorum deductuſ fuerat, retento, atque cuſtodix tradito, id non ſolum graviffimè culit, ſed & tantum ſtudium, fidem & diligentiam in fide ſua liberanda adhibuit, ut integritas ac Virtuſ ipſiuſ innotuerit, ac eoſ, qui Landgravii incarcerationem vel ſuaſerint, vel adminiſtrarint, vel etiam geſſerint, actionum ſuarum, deinde ſi non puduerit, ſaltem pœnituerit. Eſſi verò poſtea vel metu potentix Cæſariſ, vel ſtudio pacis conſervandæ decreto Auguſtano de Religione promulgato ſubſcripſerit, Legatoque ad Concilium Tridentinum miſſo, Pontifici ſuum ſtudium ac obſervantiam detulerit, tamen temporibus illiſ in ditione ſua nulla doctrina priori à ſe introductæ contraria audita, nec Miniſtrorum perſecutio conſpecta fuit, ita ut utruſque eorum, quod diximus tempori potiùſ, quàm voluntati ipſiuſ ac aliis, quorum pietati conſideret, tribuendum videatur, maximè cum tempeſtate illa depulſa ac melioribus temporibus redeuntibus, priori ſententiæ uſque ad ultimum vitæ ſpirituſ inſiſterit, Evangelii Doctrinam promovens, conſtanteſ Doctoreſ fovens, Scholaſ ſuſtentans, atque inter haſ Francofordenſem Academiam amplificans & exornans. Cætera Princepſ fuit clementiſ, manuſuetuſ, humanuſ, Muſiſ ac literatiſ favens, non tantum erga ſuoſ, ſed & exteroſ munificuſ, interdum verò etiam profuſuſ. Verùm de eo hæc breviter dixiſſe ſufficit. Natuſ fuit anno Domini milleſimo quingentefimo quinto, die decimo tertio Januarii, Patre Joachimo Primo Electore Brandenburgienſi, & matre Eliſabetha, Johanniſ Danorum Regiſ filia. Uxoreſ habuit duaſ, priorem Magdalenam, filiam Geor-

gii Saxonie Ducis & Barbaræ Regine Polonie, quæ ipſum auxit filiis quinque: Johanne Georgio, qui naſcitur anno milleſimo quingentefimo vicesimo ſecundo: Friderico, qui fuit Epicoſuſ Magdeburgienſiſ & Adminiſtrator Halberſtadenſiſ, moritur anno milleſimo quingentefimo quinquageſimo ſecundo, Octobriſ die tertio: Alberto & Georgio geminiſ, qui in ipſiſ cuniſ quaſi obiēre: Paulo, qui vix Chriſtiane Religioni per ſacrum fontem initiatuſ, unā cum matre obiit: Filiabuſ verò duabuſ, Barbara quæ nupta eſt Georgio Duci Lignicenſi & Brigenſi, anno milleſimo quingentefimo quadrageſimo quinto in Bacchanaliſ, ac Eliſabetha, quæ moritur anno milleſimo quingentefimo vicesimo nono, Auguſti die vigeſimo. Poſt Saxonie obituſ verò alteram conjugem duxit Hedvvigim, Polonie Regiſ Sigismundi Primi & Barbaræ Sepulſienſiſ filiam, quæ ei enixa eſt, Sigismundum, natum anno milleſimo quingentefimo triceſimo octavo, die ſecundo Septembriſ, ſeptima vepertina, Archiepiſcopuſ Magdeburgienſem, Coadjutoreſ Halberſtadenſem ac Primatem Germaniæ, qui (ut ſuprà oſtendimus) obiit die decimo quarto Septemb. anno ſexageſimo ſexto: Eliſabetham Magdalenam, nuptam Franciſco Otthoni Luneburgienſi Duci, anno milleſimo quingentefimo quinquageſimo nono, die vicesimo Aprilis, jam viduam: Sophiam elocataſ Wilhelmo Roſenbergico Baroni Bohemico, anno milleſimo quingentefimo ſexageſimo in Bacchanaliſ, obiit anno milleſimo quingentefimo ſexageſimo quarto. Hedvvigim, conjugem Illuſtriſſimi Ducis Brunſvicensiſ Julii, &c. Funuſ ejuſ ut diximus magna pompa celebratuſ Berolini, atque ibi corpùſ recondituſ, quod unā cum omnibuſ ſanctiſ electiſ expectat glorioſam reſurrectionem.

Decimo tertio ejuſdem menſiſ, qui erat undecimuſ à morte Joachimi Electoriſ Brandenburgici, *Johannes Marchio Brandenburgicuſ*, viam fratriſ ſubſequens, *ex hac mortali vita ad cæleſtia gaudia tranſit*, inter laudatiſſimoſ ætatiſ hujus Princepēſ, qui toga & bello florere, meritò numeranduſ. Nam quia, ut ille plæclare dixit:

Principiſ eſt Virtuſ maxima noſſe Deum.

Johanneſ ſe juvene Evangelii doctrina reſtaurata, eam ſummo ſtudio cognovit, & cum anno milleſimo quingentefimo triceſimo ſexto, Patre Joachimo Electore deſuncto, gubernacula Ditioniſ ſuæ ſuſcepſiſſet, clām comitatuiſ ſex fidiffimiſ ſociiſ, ſe contulit Wittebergam, ad Doctoreſ Martinuſ Lutheruſ, ut cum eo de Reformatione Eccleſiaruſ ſuæ Ditioniſ conſiliuſ iniret, & ſibi Miniſtroſ Verbi Dei quæreret, atque Evangelii Doctrinam per totam novam Marchiam ſpargi, & ſingulaſ vigilantia in Eccleſiſ Doctrinæ puritatem, & in populo diſciplinam inſtitutam conſervari curavit. Interim ſupremo Magiſtratuſ, quem à Deo ordinatuſ norat, debitum atque legitimuſ honoreſ deferēſ. Quare cum anno quadrageſimo ſexto Imperator ſociiſ Fœderiſ Schmalkaldici belluſ moviſſet, atque ei affirmaveſſet, ſe non mutaturuſ Doctrinam in iſtiſ Eccleſiſ; ſed aliaſ belli cauſaſ habere, ipſe dignitatem ſupremi Magiſtratuſ Fœderatoruſ cognationi præferens, operam ſuam Cæſari in bello iſto addixit, Divinam normam conſilioruſ, quam & tunc vexillo inſcriptam habebat, ſequens:

DATE

DATE DEO, QUÆ DEI SUNT, QUÆ SUNT CÆSARIS, CÆSARI. Verum cum Carolus adversariis devictis non solum ipsis leges imponeret; sed & formulam fidei omnibus Statibus in Conventu Augustano. anno millesimo quingentesimo quadragésimo octavo post victoriam acto præscriberet, tanta animi magnitudine & constantia Religionis causam defendit, ut rebus ubique nutantibus, ac consternatis & vacillantibus cæteris firmè omnibus, qui Augustanæ Confessionis Doctrinam professi fuissent, ipse solus ausus sit reclamare Decreto Imperatoris, quo Imperii Ordines jubebantur assentiri libro de Religione, qui eo in Conventu conscriptus & approbatus est. Nam cum cæteri huic Decreto subscripserint, & ipse quoque ad subscribendum sine intermissione urgeretur, fecit id, quod cordatum & constantem in ruenda Augustana Confessione Principem decet, accessit Cæsarem omnibus Imperii Ordinibus jam tum formidabilem, eumque præfente Ferdinando Romanorum Rege admonuit pacti & promissi, quo ante bellum sibi cavisset, esse, que intrepide professus, *se potius vitam amissurum esse, quam discessurum ab Evangelii Doctrina & Religione, quam professus esset ante victoriam.* Quod quidem heroicum constantiæ exemplum in publicis Historiis ad sempiternam memoriam extat, & à grata posteritate magis celebrabitur: Non tamen Cæsare à promisso ipsius tunc recedente, erga eum observantia labefactata est. Nam cum post quinquennium Principes quidam Germaniæ, pro liberatione captivorum & recuperatione libertatis amissæ in Carolum, una cum Rege Galliæ Henrico Secundo insurgentes, cum eò redegissent, ut Principibus captivis dimissis, pro recuperanda Meti, ac repellendo Gallo bellum suscipere cogeretur, ei rursus tam necessario tempore fideliter adfuit, remque eò deduxit, ut Agnatus Albertus in Cæsaris reconciliati castra transiret, quo ipso, quantum Galliæ Regis conatus debilitati repressiq; fuerint, cuilibet notum est. Inde verò domum reversus veteris officii Deum coluit, & communi salutis Germaniæ, in publicis negotiis summa diligentia adfuit, suo consilio multis aliorum Principum controversiis sublatis. Utque aliis pacis & tranquillitatis autor extitit, sic turbulentissimis hisce temporibus, omnes bellorum tempestates à suis avertit, ita ne toto gubernationis suæ tempore peregrinorum arma in sua Ditione sint visa. Eloquentia porro tanta ornatus fuit, ut Parentem Joachimum hac quidem adæquarit, cæteros verò suæ ætatis Principes omnium testimonio superavit. Vita ejus interior casta & modesta erat, nec sordidis voluptatibus agebatur, sed ordine tempora ab ipso distribuebantur, alia lectioni sacræ & precatiori tribuebat, alia deliberationibus & cognitioni causarum suæ Ditionis, alia peregrinorum Principum negotiis, exiguum quod supererat. Justitiæ amor in eo notus omnibus: nam jus æquabiliter, sine ullo respectu, dixit. Disciplinæ (quæ in aulis Principum avis rara est) custos diligentissimus: Nam & à luxu suos severè cohibuit, & in ministros blasphemantes ac dejerantes graviter animadvertit, primo delinquentibus ex arbitrio fodalium pecuniariam mulctam, deinde carcerem, postremo poenam Constitutionum Imperii infligens. Rei fami-

liaris ira studiosus, ut aliis sui ordinis Viris ejus rectæ curandæ ac instituendæ exemplum esse possit. Sic itaque cum triginta sex annos, piè, justè, moderatè atque pacificè suis præfuisse, tandem ex apostemate in crure recrudescente, ægrotare incipit, morbo itaque ita invalescente, ut fratris vestigia sibi sequenda sentiret; de Christiana fidei articulis & negotiis Religionis cum Concionatore suo contulit, & ab eo exhibitum sibi salutarem corporis & sanguinis Salvatoris nostri Jesu Christi cibum, summa reverentia, accepit, & decimo tertio die Januarii, manè inter horam quintam & sextam in commemoratione verborum Psalmi Davidici: *In manus tuas Domine commendo spiritum meum, redemisti me Domine Deus veritatis &c.* animam Deo creatori suo piè reddidit. Corpus deinde primo Februarii magna pompa conditum in monumentum, quod sibi vivus construi curarat in templo Custrini. Natus Patre Joachimo Primo Electore Brandenburgico, & matre Elisabethe Johannis Danorum Regis filia, anno millesimo quingentesimo decimo tertio, dimidia hora post tertiam pomeridianam. Uxorem habuit Catharinam Henrici Ducis Brunswicensis, & Mariæ Württembergicæ filiam, ex qua filias duas sustulit, Elisabetham, elocata Georgio Friderico Marchioni Brandenburgico, anno millesimo quingentesimo quinquagesimo octavo, die vicesimo octavo Decembris, Catharinam nuptui traditam Joachimo Friderico, itidem Marchioni Brandenburgico & Administratori Magdeburgensi, anno millesimo quingentesimo, octavo die Januarii, masculos post se reliquit nullos. Quare nova Marchia, quam tenuit, ad Johannem Georgium patruelem devoluta est. Vixit annos quinquaginta quinque, menses quinque, dies quatuordecim. Annum obitus utriusque & Joachimi Electoris, & Johannis fratris distichon hoc continet:

*Hi Cæsar Et Elector proprio CVM fratre Iohanne,
Officiis tenet, et LLVs SplrleVs astrâ tenet.*

Octavo Januarii anni hujus Joachimus Ernestus Princeps Anhaltinus, Johannis Quarti Principis Anhaltini & Margaritæ Brandenburgicæ Joachimi Electoris Brandenburgici Primi natæ, filius, cum Eleonora filia Christophori Ducis Württembergici, & Atinæ Mariæ Marchionissæ Brandenburgicæ filia, nuptias Stutgardie celebrat, ac postea sponsam ad suos magna solennitate Desslaviæ, eò Electoribus Saxone Augusto ac Johanne Georgio Brandenburgico venientibus, deducit.

Decimo Januarii, Nobile quodam circiter miliare à Salisburgo habitante, ac agricolarum suorum cuidam frumentum, quo ipse abundaret, denegante, miser, qui prolem numerosam haberet, fame suorum motus, eam universam interficit, ac mox ejus vehementia impellente, denno Nobilem accedit, eiq; facinoris perpetrati seriem exponit. Hoc itaque cognito, ipse cum saccos, quibus frumentum impleretur, adduci jussisset, pro frumento serpentes ac venenatas bestias in granario reperit. Notent hoc exemplum Dardanarii, ut & alia, de quibus infra, & Magistratus avaritiam eorum, quoad id fieri potest, puniant. Ni etenim id fiet, iræ Divinæ jam imminetis non finis, sed accumulatio metuenda erit.

Decimo tertio Martii, Johannes, Regulus Transylvania, quem superius bellorum in Hungaria contra

contra Maximilianum Imperatorem Secundum motorum autorem fuisse scriptum, à Medico suo Blanderata medicamentis enecatus, ut fertur, diem suum in Transylvania claudit, anno postquam Transylvaniam à Divo Ferdinando Rege suo deficientem occupasset, decimo quinto. Natus Budæ anno millesimo quingentesimo quadragesimo, Julii die septimo, dimidia hora post quartam pomeridianam, Patre Johanne de Zapolia Wayvoda Transylvaniæ & Comite terræ Scepusiensis, qui post Ludovici Regis Hungariæ funestum & calamitosum occisum à nonnullis factiosis Proceribus & Nobilibus Regni, in die Martini, Rex salutat fuit, anno millesimo quingentesimo vigesimo sexto, & matre Isabella filia Sigismundi Regis Poloniæ, ejus nominis Primi, & Bonæ Sforziæ. Hunc Patre mortuo tutores patrocinio Imper. Solymanni commendarunt, cujus deinde auxiliis suffultus, pro Hungariæ Regno occupando ea tentavit, quæ & toti Imperio, & sibi suisque maxime damna & detrimenta attulere, decessit sine hærede. Quare Transylvani in ejus locum vicefimo sexto Maji insequentis Wayvodam elegere Stephanum Bathori de Somlyo, frustra Principatum appetente Casparo Beckusoli.

Nono Aprilis, Georgius Thunrii Vir bellicosus, cui Casarea Majest. arcem Canisam in Hungaria custodiendam tradiderat, dum se ex ea à Turcis elici paritur, ab iis ex insidiis circumventus, una cum octoginta sociis fortissimè pugnantibus ex equo delapsus, à Mauro quodam occiditur. Caput ejus amputatum Constantinopolim mittitur; truncus verò quadriduo post, qui dies erat Dominica Passionis sacer, Zigetho Canisam transfertur, ibique cum sedecim signis militaribus humatur, magno inultorum gemitu atque dolore. Hujus Virtute Palothia anno sexagesimo sexto contra Bassam Budensem defensa, atque Sangiacus Albanus captus fuerat, ut suo loco id indicavimus. Porro verò *Canisa præcipuum propugnaculum est Hungariæ, Zigethum versus.*

Vicefimo octavo Maji, Fridericus Elector Palatinus, Anabaptistica Doctrina, passim non saltem in sua ditione, sed & finitimis locis grassante, de erroribus ejus sectæ reprimendis pias cogitationes suscipiens, colloquium antea decimo Aprilis indictum, in Valle Francolina, sita inter Wormariam & Spiram, cum ejus sectæ hominibus, undique publica fide evocatis, inchoat. Comparuere verò eorum, qui partim Præsides, partim admonitores, partim Doctores vocantur, numero circiter quindecim obstinati idiotæ, nullisque literis tincti, sed veteris & novi testamenti scriptis falso intellectis, in hærentes, quibus Elector, postquam eos de erroribus agnoscendis in sua præsentia admoneri curasset, opposuit inter alios Petrum Dathenum Theologum nonnunquam & Wenceslao Zulegero præside ab Electore constituto, interloquente, ea de quibus conferretur, tribus Notariis Xylandro, Faulio, & Neandro diligentissimè excipientibus, & ne vel falsi, vel negligentia suspicio incideret, singula cuique parti, quam primum dicendi finem fecisset, alta voce prælegentibus. Capita verò disputationis hæc erant.

An scripta Veteris Testamenti apud Christianos tantundem, quantum Novi Testamenti valere de-

beant, id est, anne præcipua capita Christiana fidei ad vitam æque ex Veteri Testamento probari possint ac debeant, ut ex Novo?

Secundo, an Pater, Filius, & Spiritus Sanctus sint æterna atque Divina essentia; attamen tribus personis distincta?

Tertiò, anne Christus substantiam carnis suæ, ex substantia carnis virginis Mariæ, an vero aliunde assumpserit?

Quartò, an credentes in Veteri, cum credentibus in Novo Testamento communis Ecclesiæ ac populus Dei sint?

Quinto, an pueri in peccato originali concepti ac nati, ob id filii iræ & æternæ mortis rei sint?

VI. An perfecta obedientia Christi certa fiducia apprehensa unica atque sufficiens satisfactio nostrorum peccatorum & causa æternæ vitæ atque salutis sit, an verò partim per fidem in Christum ex gratia, partim autem per crucem & bona opera justificemur?

VII. An substantia carnis humana in novissimo judicio resurrectura, an verò aliam Deus creaturus sit?

VIII. An excommunicatio Ecclesiastica & infidelitas matrimonium separet?

IX. An Christiani propria bona emere & possidere queant citra offensionem charitatis Christiana?

X. An Christianis Magistratum gerere, & malo sg. ladio punire liceat?

XI. An Christianis licita juramenta in nomine Dei præstare permixtum sit, hoc est, Deum adhibere testem veritatis?

XII. An Christianorum pueri sint baptizandi?

XIII. An Sacramentum altaris sit nudum doctrinæ signum, & cohortatio ad patientiam & dilectionem, an verò efficax obsecratio salutis communionis, qua omnes credentes cum Christo ad æternam vitam fruantur?

Et hæc quidem capita ideo concepta erant, ut de iis disceptaretur, quod è diametro contrarium à plerisque eorum doceatur. Nam illi Doctrinam Veteris Testamenti de salute hominis imperfectam esse contendunt, contra testimonia *Deut. cap. 18. 30. & Psalm. 19.* ac Prophetarum doctrinam de fidei articulis, Novo Testamento contrariam, contra auctoritatem Apostolorum Pauli & Petri quorum ille *cap. 16. ad Roman.* clarè affirmat: *Mysterium justitiæ per Christum non solum Judæis, sed & cunctis gentibus per scripturas Prophetarum patefactum*, hic verò *2. Epist. cap. 1.* suos colaudat, *qui attendant Prophetico sermoni, quasi lucerna lucenti in loco caliginoso, donec dies elucescat.* Plerique etiam ipsorum negant Dominum nostrum Jesum Christum, verum, omnipotentem atque æternum Deum una cum Patre & Spiritu Sancto, in una æterna, perpetua ac inseparabili substantia, contra manifesta Scripturæ loca *Hieremias 33. Davidis Psalm. 45. Johannis 2. Romanorum 9. Johannis 14.* Similiter quoque humanam naturam ex Virgine Mariæ assumpsisse diffidentur, ac è cælis illam attulisse asserunt contra Scripturæ testimonia *Genesis 3.* atque etiam *22. Psalm. 132. Jesaia 7.* Pueros in peccato originali conceptos ac natos, minimè damnari somniant, contra doctrinam Pauli *ad Ephes. 2. Rom. 3. & 5.* David *Psalm. 32. & 85.* imò pueros, qui jam nascuntur à pecca-

à peccato originali liberos atque immunes esse, contra auctoritatem Scripturæ, Genesis 5. & Gen. 6. Job. cap. 14. David Psalm. 51. & doctrinam Christi, Johannis 3. Paul. Rom. 3. Credentes in Veteri Testamento cum credentibus in Novo re ipsa Deo reconciliatos, antequam Christus nasceretur & pateretur, minimè credunt, contra testimonium Petri. cap. 1. Genes. 15. Jesaiæ 43. David Psal. 85. & 103. Jesaiæ 55. Plerique etiam ipsorum statuunt, non in Christi merita, sed nostra propria opera, crucem ac afflictionem fiduciam æternæ salutis reponendam contra doctrinam Apostolorum Pauli Rom. cap. 3. 4. 5. 11. Gal. 2. 3. Ephes. cap. 2. 1. Corinth. 1. Jesaiæ 53. Danielis 9. Zachariæ 9. Eandem substantiam carnis in novissimo die resurrecturam, quæ jam in hac vita circumferatur, multi ipsorum dubitant, contra dictum Pauli ad Philip. cap. 3. 1. Corinth. 15. Joh. cap. 5. Job. cap. 19. Matrimonia etiam ob levissimas causas separant, ut Henricus Dorpius de Regno Monasteriensis scribit, maximè hi, qui vocantur Mennonitæ contra dictum Christi Matthæi 19. 1. Petri 3. Pauli 1. Corinth. 7. Hebr. 13. Nec quidam ipsorum propria bona Christianis possidere licere, docent, maximè Hutterici, qui in Moravia degunt, contra doctrinam Pauli ad Corinth. 1. cap. 7. & Thessalon. 1. cap. 4. Plerique Magistratum rejiciunt, ac pervicaciter contendunt, Christianis non licere Magistratum gerere, ut olim docuere Marcionitæ, & Manichæi, qui etiam voluere, omnes Magistratus & Politicas administrationes esse peccata. Et qui Magistratus atque officia politica administret, hunc non posse salvari, juxta hæresin Celsi, Juliani, Marcellini & aliorum, contra doctrinam Sacræ Scripturæ Roman. 13. Deut. 32. Proverb. Salom. 8. & 16. Danielis 2. Psalm. 82. & 144. Juramenta Christianis penitus denegant, etiam Magistratu ea exigente, contra testimonia Scripturæ, Jeremiæ 4. Pauli 1. Corinth. 1. De pueris Baptizandis nullum Christi, vel Apostolorum mandatum extare, furenter asserunt, contra doctrinam Christi Marci 10. Petri Actorum cap. 2. Marci cap. 1. Joh. 3. Postremò quidam ipsorum Cœnam Dominicam, negant esse Sacramentum, sigillum aut notam Divinæ gratiæ per Christum nobis promissæ ac partæ, ad confirmationem nostræ fidei, sed Sacramentum utrumque tam altaris, quam Baptismi esse nuda symbola fraternæ charitatis atque concordiæ à Christo idè instituta, ut nos ad crucem & patientiam cohortentur, & animent, contra expressa verba institutionis Cœnæ Dominicæ, Matthæi 26. Marc. 14. Lucæ 22. Paul. 1. Corinth. 11. Quia verò, in delictæ ac obstinatæ hujus sectæ mentionem incidimus, non abs re fore arbitramur, si de ejus varietate non nihil dicamus. Sunt enim ejus sectæ species variæ, & ut dissimiles provisos, vel concionatores habent, sic & vita dispares existunt, nihilominus tamen singulis Electorum ac Sanctorum Dei nomen sibi vendicantibus. Sunt etenim, qui cum Balthasare Humbmeyero, Melchiore Rincken, Johanne Denckio, Johanne Hutio & Ludovico Hetzero, in articulo Baptismi & Ministerii Evangelii sentiant. Hi nullam interpretationem Sacræ Scripturæ admittunt, innixi soli literæ, atque solis quatuor Evangelii & Epistolis Pauli, Jacobi, Petri, Actis Apostolorum & Apocalypsi Tom. IV.

Johannis receptis, reliqua scripta Patrum, Hieronymi, Augustini, Ambrosii & Bernhardi, ut traditiones hominum rejiciunt. Alii gloriantur de tertio Davide, habentque multa communia cum Mahometis Ismahelitæ doctrina, cujus abominabilis secta, circiter annum sexcentessimum duodecesimum, sub Hæraclio Imperatore exorta est: Nam pluribus uxoribus utuntur, ut Rex Monasteriensis, Joh. de Leyda an. millesimo quingentesimo tricesimo quarto, hi se venditant Coryphæo Melchiore Hoffmanno, qui Ecclesiam suam novam Hierusalem vocat.

Tertii Sectatores sunt Johannis Wiclevi & Lambertianorum, hi omnia mandata abrogant, & in communione rerum omnium vivunt, juramenta omnia verant, nec etiam ulli Magistratui præstari volunt.

Quarti, vocantur Mûntzeriani, à Thoma Mûntzero, hi penitus Sacramenta aspernantur, primi autores motus rustici, excitati anno millesimo quingentesimo vicesimo quinto, nihilominus se peccatorum expertes & justos esse, profitentur.

Quinti, circa S. Gallum & Cellam Abbatis finitimaque loca in Helvetia habitant, de quorum doctrina & opinionibus justus Knechtlii, Frensheimeri peculiaris tractatus invenitur.

Sexti, Doctores suos Michaëlem Satlerum, Georgium Wagnerum & Leonhardum Casarem jactant, de quorum secta atque doctrina in parvis concordantiis quædam tradita sunt. Horum verò Doctores duo prohibent sub suæ excommunicationis pœna: primò segregationem à constitutis & missis animarum pastoribus in ipsorum parochiis, usum omnium Sacramentorum, consortii, vel viciniæ, vel nuptiarum cum aliis. Secundò fratrib. interdiciunt, ne cui præterquam suæ sectæ hominibus, fidem, doctrinam & mysteria ipsorum manifestent, nec Pastores animarum seu Præpositos nominent. Ad hæc docent, ut Evangelicorum templa, conciones & Sacramentorum participationem fugiant, cum illa sint domicilia Idolorum, manibus hominum facta, in quibus Deus non habitet, nec rectè Evangelici concionatores doceant, vel cultus divinos peragant, sed sint peccatores, *ea, quæ doceant alios, ipsi met non facientes, ita, ut populus propter immensam ipsorum avaritiam vitam emendare ex ipsorum concionibus nequeat.* Ad hæc tradunt, cum Magistratu & aliis hominibus contumaciter loquendum, nec iis honorem exhibendum, se solos pro sanctis ac piis, reliquos pro impiis habendos esse. Verum hæc de variis Anabaptistarum sectis breviter attigisse sufficit, de quibus complurium luculenta scripta inveniuntur.

Postremò cum de propositis articulis à vigesimo octavo die Maji, usque ad decimum nonum Junii disceptatum esset, nec obstinata capita ullis scripturæ testimoniis vel argumentis cederent, sed in erroribus conceptis perseverarent, *Colloquium solvitur, atq. sectarius serio injungitur, ut à docendo in Palatinatu abstineant, nec subditos Electoris in posterum sub gravissima pœna seducant.*

Vicesimo quinto Maji, foedus inter Papam, Philippum Hispaniarum Regem & Venetos ad Summi Pontificis diligentissimam sollicitationem Venetiis

Venetis tandem confirmatur atque subscribitur. Nam cum Pontifex Maximus non tantum expeditionis Turcicæ contra Christianos magnitudinem, sed & consilia Turcæ de invadenda ac subjuganda tota Italia aliisque finitimis Regionibus cognovisset, consilio cum Purpuratis Patribus habito, omnem diligentiam adhibuit, ut Turcæ furori occurreretur, remque eò tandem deduxit, ut perpetuum atque durabile fœdus contra hæreditarium hostem fieret inter Sedem Romanam, Regem Hispaniarum & Venetos, his conditionibus: *Fœdus non saltem defendendi, sed & offendendi proposito perpetuum esto, atq; maneto, auxilia sociorum ad minus centum bene instructis triremibus quinquaginta milibus armatorum, Italarum, Hispanorum ac Germanorum quatuor milibus & quingentis equitibus bene armatis constanto, cum munitione & apparatu bellico necessario ita instructo, ut auxilia confederatorum quolibet anno ad summum in mense Aprili in mari conspiciantur, atq; hostem aggrediantur. Pontifex ad hæc auxilia decem triremes, tria millia pedum, ducentos septuaginta equites. Rex Hispaniarum ad eadem tres sextas, Veneti duas suis sumptibus præbent.*

Decimo quarto Junii, *Goldbergi, Lembergi, Läuburg, in Silesia fame passim grassante, pisa, rapas, frumentum ac fructum pluit*, ex quo collecto molique trito, homines undique accurrentes, triduo post panem confecere. Illustre id exemplum est clementiæ ac omnipotentia Dei, suos in summa inopia pascere ac sustentare valentis, non minus hoc tempore, quam olim in deserto, populum Judaicum Manna de cælo cadente, pavit. Porro ut hoc clementia in Silesia, sic ira sua adversus impios atque avaros Dardanarios & Curculiones in Saxonia inferiori, ejusdem hujus mensis, die vigesimo nono, *Deus Exemplum aliud edidit*. Situm est in hac oppidulum Leoburgum ad Albim, sede Ducum Saxonie inferioris, qui inde Leoburgenses dicuntur, celebre, à Lünaburgo duobus, Hamburgo verò sex milliariibus Germanicis distans: In eo duo sordidi propolæ, quorum alteri Georgio Embsio, alteri verò Johanni Sprengero nomen erat, aliquot millibus frumenti modis ad quæstum faciendum cœmpris, dum id per bajulos in naves deferri curare volunt, ut Hamburgum devectum, carius divendant, atque in granarium contendentes, januam aperiunt, frumentum magno impetu iis obviam fertur atque totum per fenestras evolat, ita ut ne granum quidem in tabulato remanserit, magna omnium incolarum admiratione. Eo Georgius viso, statim attonitus concidit, atque animam turpi lucro infectam exhalat; alter verò è granario desiliens, ad Albim se undis suffocaturus, fugit. Verum bajuli eum retractum, compedibus constringunt, atque rem, ut gesta erat, ad Ducem, tunc Katzeburgi degentem, perferunt, Is re cognita, statim Leoburgum contendit, ut hominem coram videat. Cæterum hic circiter undecimam noctis horam à Satana miserè vexatus, ante Ducis adventum, animam conspectu DEI hominumque indignam efflat. Dux ergo adveniens, cognito, cadaver ipsius comburi jubet, atque per totam ditionem subditis sub pœna amissionis

vita atque bonorum imperat, *ne quis frumentum quæstus exercendi gratia ad pauperes onerandos præmas*. Memorabile quidem hoc exemplum pœnæ Divinæ ob oneratam annonam, *& non minus notandum, quàm quod paucos ante annos in Suevia accidisse etiam exteriliteris prodidere*. Nam cum in ea præpotens quidam, ac clarus Nobilis magna frumenti copia coacervata, pauperi cuidam partem saltem pretii ob inopiam offerenti, ac de reliqua fidem sibi haberi petenti, frumentum vendere recusaret, hoc ita discedente, ut Nobili, nulla misericordia prædito, pessima quæque imprecaretur, hic dum paulò post servum suum in granarium ad inspiciendum frumentum mitit, is Domino, id à tribus nigris bobus devorari, refert, viso, ita attonitus, ut paulò post moreretur. Dominus ergo eo consternatus, cum ex alio, quem ad id videndum dimisisset, idem cognoscere, ipsemet ad veritatem rei percipiendam ad granarii fores se confert, atque per rimulam granarium multis diversis animalibus frumentum devorantibus, repletum videns, tanto pavore corripitur, ut instar afflati à malo spiritu, catenis allegandus esset. Multis hæc res admirationem peperit, atque adeò divulgata est, ut & Itali eam dignam literis censuerint. Quare minus à nobis quoque silentio prætereunda visa est. Cæterum quousquisque in tanta hominum cecitate talibus exemplis movetur, antequam ipsemet magno suo malo iram DEI sentiat? Saniore tamen non solum hæc exempla considerent; sed & similia, quæ superiori ætate accidisse referuntur, ad animum revocent, nimirum Hattonis Moguntia Archiepiscopi, qui, quomurium, ipsum diu noctuque invadentium, rabidos morsus effugeret, turrim Bingiensem in medio Rheni frustra construxisse scribitur.

Circiter hoc idem tempus, cum superiori Hyeme Moschovita relicta obsidione Rivalensis, cum reliquis sui exercitus progressi, Finlandiam Regis Succici Johannis ferè totam depopulati essent, incensis direptisque vicis & oppidis, & aliquot millibus omnis generis & sexus hominum abductis in captivitatem, more barbaro, Deus hanc Tyrannidem ultus est, misso Rege Tartarorum Krempschi potenti admodum cum exercitu, septuaginta millium armatorum levis armaturæ, qui ex improvviso Moschoviam obsedit, obsessam expugnavit, Regiam gazam diripuit, incensis oppidi ligneis ædificiis, ac aliquot millibus hominum trucidatis, reliquos in miserrimam servitutem abduxit, Moscovitas hostem infecutos ad unum omnes concidit, cumque captivis & præda ad suos salvo exercitu reversus est, furente & fremente Basilio Moscho.

Vicesimo Julii, noctu ab hora undecima usque ad primam mediæ noctis, in novæ civitatis Pragensis publico foro, subsequens horribilis visio, à multis fide dignis conspicitur. Initio exauditur est magnus flatus, motus, ac strepitus: Populi itaque ex fenestris prospicientis oculis statim tantus equitatus progrediens offertur, ut ob magnitudinem eum visu assequi nequiverit. Hic verò progressus ex vico, quem combustum vocant,

vocant, inter ædes jacentes è Regione templi in medio foro siti, atque à corpore Christi denominati; magno sonitu contendit ad Monasterium Slowan, vocatum Emaus, tali apparatu, forma ac habitu, quo equites in expeditione uti consuevere. Hunc equitatum progredientem, ut nulla vox in eo audiretur, subsecutus est ingens currus, ferro munitus, formæ tali, qua sunt, qui vulgò Camerales vocantur, rotis tamen carent, agitatus tanto impetu, qui sonitum ederet, solumque aræ deprimeret. Hunc currum eminus octo Viri magni ocreati, capitibusque carentes sequebantur, ex quorum cursu & pedum suppositione, tam ingens atque terribilis sonitus excitabatur, ut totius equitatus strepitum superaret. Postquam verò equitatus, currus & viri acephali prætergressi fuissent, non longè à dicto templo in foro conspectus fuit ignis lucidissimus, ad cuius latus unum quàm plurimæ cistæ accumulatae jacere; ad alterum verò multa parva vasa, similia his, in quæ nitratus pulvis reconditur. Inter cæ currus horribiliter resonans invehitur, cui cistæ, & vasa omnia imposita, & propè Curiam novæ civitatis, in vicum à latitudine dictum, subito turbine involuta atque abducta fuere, omnibus in turbine evanescentibus. Paulò post apparuit ingens atque clarissima stella instar lati pilei, quæ fulsit usque ad tempus matutinum. Quibus hæc visio visa est, eam Præfecto novæ civitatis & Senatoribus publicè exposuere; quidam verò ipsorum, rei novitate ita perculsi sunt, ut in morbum inciderint. Quid omnipotens Deus tali visione significare voluerit, Divino ipsius consilio relictum est, haud dubiè verò pœnam nostris peccatis commeritam denunciat. Ante devastationem Hierosolymorum, Josepho teste, & ante ruinam Imperii Romani, ut scribit Dion, in aëre & in terris hinc inde equitantes conspecti fuere. Et nostris temporibus in loco, quo pugna inter Mauritium Electorem Saxonæ, & Albertum Brandenburgicum commissa est, horribiles fremitus equorum exauditos fuisse constat, toto ferè anno ante prælium commissum. Quare nec nos huiusmodi signa contemnamus, sed securitatis torpore excusso, à peccatis desistamus, & vera fiducia ad filium Dei confugiamus, ut imminentes calamitates vel mitiget, vel tollat.

Primo Augusti, Marcus Antonius Bragadinus, & Tiepolus, *Famagusta à Turcis in Cypro obsessa Rectores*, numero propugnatorum, qui initio obsidionis quatuor millibus gregariorum, & octingentis selectissimorum Italarum, ducentis Albanis seu Epirotis & tribus millibus incolarum constiterat, post varia oppugnationis & obsidionis incommoda ad tantam paucitatem redacto, ut vix mille superessent, simulque com meatu, nitrato pulvere aliisque rebus necessariis deficientibus, nec ullo auxilio Venetorum apparente, *de civitate honestis conditionibus ad preces oppidanorum dedenda constituunt*, atque duobus obsidibus, Hercule Martinengo & Matthæo Colfio, Nobili Famagustano datis, totidemque receptis, atque in urbem honorificentissimè introductis, nimirum Mustaphæ Bassæ atque exercitus Turcici Ducis

Legato, & Janizarorum Aga, id est, Præfecto, cum hisce de urbe dèdenda paciscuntur, ita ut præter corpora bonaque salva, quinque machinis bellicis currulibus & tribus equis melioribus abductis, Italis urbe excedere liceret. Mustapha naves, quibus ipsi in Cretam transmitterentur, daturò, ac Græcis non saltem vitam atque bona, sed & vitam Christianam concessuro. Cæterum *his conditionibus à Mustapha manus propria subscriptione approbatis, majoriq; præsidiariorum parte navibus imposita fraudulentissimus Turca, perfidia omni posteritate notanda, mox præcipuos Duces, ac quinquaginta sclopetarios unà cum Bragadino ad se in tentoria pactorum fiducia venientes, alterum post alterum frustatim concidit, Bragadino in terram projecto, aures ipsemè amputat eumq; omni contumelia cum opprobrio nominis Christi afficit, trecentos Christianos, qui in urbe erant, miserè trucidat navibusque impositos spoliatur, atque catenis vincit, servos efficit.*

Die deinde tertio, qui septimus erat Augusti ab hac Ianuaria edita, urbem ingressus, Tiepolum Rectorem, quem diximus, in crucem agit, ac postea 17. mensis ejusdem, omni Tyrannidis genere in urbe perpetrato, Bragadinum virum præstantissimum, contumeliosissimè habitum contra omnem fidem, humanitatem & honestatem, vita privat. Nam initio ad singulas fossas castrorum deductus, corbes terræ singulis importare & deportare, & ad Mustaphæ conspectum procidere ac terram deosculari coactus est, deinde ad portum maris delatus atque in sellam repositus, maloque altissimo alligatus, Christianis captivis navibus impositis spectaculi loco ostenditur. Postremò autem in forum asportatus, ac omnibus vestibus nudatus, & ad palum extensus vivus excoriatur. In quo tristissimo supplicio Turcica perfidia atque tyrannide Mustaphæ exprobrata, in vera Christi Salvatoris invocatione magnaque constantia ac patientia moritur. Turcis postea ceteram stramine repletam malo suspendentibus, & ad Christianorum ignominiam in Syria ac Regionibus finitimis ostendantibus. Admoneat nos hæc barbarica tyrannis, ut non solum preces contra eam assiduis gemitibus in vera Christi agnitione, ac pœnitentia nostrorum peccatorum ad Deum funderè discamus; sed & perfidissimæ ac maledictæ sectæ Mahometanæ promissis minimè fidem adhibeamus, tunc fallere conantis, cum credulos invenit, ut præter hoc exemplum & Julæ in Hungaria anno millesimo quingentesimo sexagesimo sexto, simili fraude doloque captæ, abundè testatur, ac providè prudenterque Hieronymus Wolfius, Vir doctissimus, omnes Christianos admonuisse videatur, ne temere Turcæ credant, Julæo præsidio contra fidem datam, non minus atque Venetis trucidato:

Hei miseri, qui vos decepit perfidus hostis?

Servat, cum libuit, quam dedit ille fidem:

Bis miseri, quod degeneres cecidistis, inulti.

More boum, nec vos lausne decusne manent.

Præstiterat servasse fidem, vitæq; profusa

Sanguine Threicio triste rigasse solum.

*At vos Christicola memores ne fidite Turcis:
Cadere certa salus, cedere nulla fides.
Mors & ignavos torquet sua spicula, sortes.
Pro patria & vera Religione cadunt.
Non obitus fraudi, sed erit victoria laus.
Non Deum hanc nobis, crimina nostra negant.*

Porro exercitus Turcarum Famagustam obfidentium ducentis millibus constitisse fertur, inter quæ quatuordecim millia stipendiariorum, aliorum octoginta millia, Volonum, qui ipsis Alcanzi dicuntur, absque stipendio militantes sexaginta millia, quorum numerus idè tantus fuit, quod Mustapha publicari curasset. Famagustam Nicosia ditiores esse, aliàs numero ipsorum triginta millia raro excedente, præter Mustapham, eum quem diximus, & alii Bassæ in castris fuere, indigni, quorum nomina referantur, nulla Virtute, nisi perfidia, inhumanitate, tyrannide ac Mahometano delirio insignes. Extantio verò exercitu ultra octoginta millia ad Famagustam perisse scribuntur, inter quæ Bassæ cum Janizarorum Aga aliisque Sanzaccis quàmplurimis. Atque ita Famagusta, quam Genuenses & Veneti longo tempore possedere, illi quidem Jano Lusignano extortam, hi verò successione, ut diximus, obtentam, in Turcæ Tyranni potestatem pervenit, magno Christianæ Reipublicæ detrimento, quod quidam Vir doctissimus his versibus obiter quidem, sed graviter deplorat, scribens:

*Magnifica urbs Venetum modo Cyprum luget ademptam,
Se queritur reliquum juris habere nihil.
In Cypro, qua frumenti dulcisq; Lys,
Cultores dicit duplici messe suos.
Publica res vulnus lethale accepit, & ingens
Factura est iterum facta, quis ergo dolet?
Nemo dolet certè ex animo, nisi cernat acutum.
Intrare in thalamos publica damna suos,
Grassantiemq; Dei latè consideret iram
Christiadum impacta sylvæ bipennæ gemit, &c.*

Mense Septembri, cum circiter finem præcedentis, filii Imperatoris Maximiliani, Rodolphus & Ernestus Archiduces Austriæ ex Hispaniis sospites reversi fuissent, Carolus Archidux Austriæ, cum nepte ex sorore Anna, filia Alberti Ducis Bavarie nuptias Viennæ magna festivitàte celebrat. Vicefimo tertio Septembris, cadaver Comitum Palatini Wolffgangi, quod anno sexagesimo nono, decimo quinto Junii, Admiralli jussu Engolemium transvectum, diximus, & hic pace facta Cognacum in sacello arcis custodiri curarat, metuens, ne qua contumelia ab Engolimensibus afficeretur, Cognaco Rupellas, hinc per mare in Germaniam translatus Maisenheimii sepulchro avito infertur, ac honorificè sepelitur, ejus deductionem comitantibus filio Philippo Ludovico, & Georgio Johanne patruale, & Legatis aliorum filiorum & agnatorum Electoris Palatini Friderici, Johannis Casimiri, & Richardi, Nobilibus ac civibus suæ Ditionis compluribus. Et si enim filii pia humationis paternæ solitudine copiarum Præfectis atque ministris Parentis in castris Navarræ relictis, in Germaniam

reversuris, cadaveris paterni adductionem injunxissent; tamen cum exercitus per loca remotissima ab Engolemo in Germaniam rediret, ut suo loco meminimus, minime voluntati ipsorum satisfieri potuit. Quare post pacificationem firmatam Johannem Wolffium Juris Licentiatum, Virum industrium, quo Consiliario in expeditione Parens usus fuerat, ad Regem Gallie atque Reginam Navarræ ablegarunt, corporis paterni educationem à Regno Gallie enixe petentes.

Licet verò Rex ei benigne assentiretur, atq; Navarræ unà cum Admiralio, quibus posset rationibus, eam promoveret, tamen cum pleræque civitates, quas transire oportebat, præfidiis militaribus tenerentur, ac insolentia eorum metuenda esset, nulla commodior ratio corporis asportandi, quàm per mare, visa est, licet nec ea metus penitus expers esset, cum quod mare à piratis infestaretur, tum quod nauta pro more suo mortui cadaver scientes in navi minime ferant. Cæterum industria Wolffi loculo, quo cadaver recondebatur, alteri cistæ incluso, eaque linteaminibus obducta, funibusque constricta, quarto die Julii Provagii sub specie mercimonii, Lubecensis, nautæ Olcadi imponitur, atque variis tempestatibus agitatum, tandem Tramium, qui est portus Lubecensium, undecimo Augusti die adducitur, atque rebus ad honorificam vecturam, necessariis Lubecæ comparatis, inde vicesimo nono post habitam funebrem orationem, Lunæburgum, hinc Brunswickam, deinde Wolffeburgum, postea Mündam, exinde Cassellas, postremò in propriam ditionem suam vehitur, Principibus ac civitatibus, quò cadaver veniret, honorificè excipientibus, eique in templa collocato, cum campanis pulsatis, funebres conciones haberi curantibus, idque cum insigni comitatu ubique deducuntibus. Et si verò hoc factum filiorum Illustrissimi Principis, quibusdam minime necessarium visum fuerit, sumptibus maximis, qui translationi impensi fuere, parci potuisse existimantibus, aliasque nœnias commemorantibus; tamen consilium eorum rectè perpensum, non solum laude dignum; sed & verissimis tam sacris, quàm profanis exemplis defenditur. Nam ut Tobie senioris præceptum ad filium prætereamus, quo inter alias salubres admonitiones filio injunxit, & suam, & matris sollicitam sepulturam, annon Jacob cum hominibus in Egypto sepeliri nolens; Josephum adjuravit, ut eum mortuum ad patrum suorum sepulturam deferret, idque Josephus religiosè adimplevit? Et hoc quidem patrum exemplum haud dubiè & aliæ Gentes sunt imitatae. Neque enim frustra est, quod eximus vates Homerus ait, Nestorem, quem omnium Græcorum sapientissimum facit, suasisse, ut interfectorum corpora sicubi exusta fuerint, ossa recondantur in urna, & in Græciam revehantur, ac patrio more ibi humentur. Idque idem in Sarpedone Jovis filio factum perhibet, ossa nimirum illius de externo loco in patrium solum fuisse translata. Verum ut veteribus & gentilibus relictis ad recentiora, & Christianæ pietati nostræque nationi magis conformia veniamus, etiam Constantini Magni, & meritisissimi Imperatoris ossa translata fuisse constat, quod deinde

deinde idem non solum in Germanicis Imperatoribus, ut Ottone Tertio, Cunrado Salico, Henrico Nigro, Henrico IV. & V. Lothario Saxone, aliisque, sed & aliis Principibus usurpatum est ita, ut etiam uxoris suæ corpus, alio quam vellet loco humatum, Cunradus Nifnensium Princeps eo, quod ipse cupiebat, reposuerit. Quin & non ita ante multos annos Erici senioris Brunswicensis Ducis, cum Hadano in Comitibus obisset, corpus inde ad avorum sepulchra translatum est, ut merito hujusmodi exempla majoris sint facienda, quam levissimæ quorundam natiæ, quibus ejusmodi transferendorum corporum morem animo sedet ridere Diogenico modo, minime recordantium ejus, quod Augustinus libro 1. de civitate DEI capite 13. gravissimè, & pien- tissimè scripsit in hæc verba:

Non sunt contemnenda & abjicienda corpora defunctorum, maximeq; justorum atq; fidelium, quibus tanquam organis & vasis ad omnia bona opera Sanctus usus est Spiritus. Si enim paterna vestis & annulus, ac si quid hujusmodi, tanto carius est posteris, quanto erga parentes major exiit affectus. Nullo modo ipsa spernenda sunt corpora, quæ utiq; multo familiarius atq; conjunctius, quam qualibet indumenta gestamus.

Porro ad Ducem Wolffgangum quod attinet, natus is fuit Patre Ludovico, Comite Palatino Rhæni, & Comite Veldentiæ, avo Alexandro, proavo Ludovico cognomine Nigro, abavo Stephano dicto Bipontino, atavo verò Ruperto, Romanorum Rege, artibus belli pacisque clarissimo, & matre Elizabetha, filia Wilhelmi senioris Landgravii Hessiæ, & Elizabethæ sororis Ducis Brunswicensis Erici Senioris. Cæterum Patre Ludovico in infantia cum vix septennis esset, mortuo, tutorem nactus Patruum Rupertum, qui sacris ordinibus relictis Evangelii doctrinam amplexus fuerat, ejus cura traditus est institutioni Casparis Glaseri, Viri tantæ doctrinæ & sanctimoniam, ut cum inter non multos homines Principis amantes dignum existimarint, cui Nobilitas atq; puerilis indolis institutio committeretur. Cum ergo ingenium in eo capax, morigerum ac docile esset, non tantum Literas latinas, sed & Religionis fundamenta ex fontibus Sacræ Scripturæ, matre fœmina electissima id præcipiente, sub Glaseri hausit, ita, ut in articulis Religionis tunc temporis controversis, non saltem Augustinæ Confessionis capita, autoritate bibliacorum Scriptorum munire, sed & aliorum contrariam sententiam refellere nosset. His itaque agnati progressibus, Illustriss. Elector Palatinus Fridericus cognitis, eum in Aulam suam Heidelbergam evocavit, ut & aliis disciplinis, quæ in Gubernatore requiruntur, imbueretur. Facile itaque Princeps, qui natura ad cognoscenda varia raperetur, prudentissimi agnati consilio acquievit, atque in aulam ejus concessit, quo ejus Prudentia juvenilis ipsius ætas informata ad Reipublicæ gubernationem aptior instructiorque efficeretur. Quoad itaque in aula mansit, ita se gessit, ut & agnatum sibi devotissimum redderet, & ob præclaram indolem, humanitatem atque modestiam, quæ singularis in eo erat, laudem omnium referret. Verum

cum filius unicus esset, & jam annum decimum nonum attigisset, matris, quæ Ducatui prospicere de certo successore cogitaret, consilio, Annam Philippi Landgravii Hassiæ, & Christianæ Saxonicæ filiam, uxorem duxit. Cum verò vix biennium cum ea vixisset, ingens & periculosum bellum Germanicum exarsit, in quo in summas difficultates conjectus est. Carolo Quinto Imperatore post Electorem Saxoniam, Johannem Fridericum debellatum, atque cum socero Landgravio captum, decreti Augustani formulam, quam interim dixere recipi ab ipso postulante, cumq; Augustam ad se accersente. Ex quibus tamen, Deo pectus ipsius Religionis studio flagrans, spiritu constantiæ ac fortitudinis muniente, ita eluctatus est, ut Princeps juvenis, præ multis aliis sui ordinis hominibus insignem editæ Confessionis suæ fidei laudem retulerit. Siquidem initio, cum ad mandatum Caesaris Augustam venisset, nullam aliam Religionem se novisse affirmavit, præter eam, in qua esset natus, & ad id usq; tempus educatus, atq; sui rationem haberi, submisit petivit, cum oblatione, facturum se quantum salva conscientia posset. Dimissus verò cum per literas, & inter-nuncios acrius urgeretur, ut decretum ratum haberet, & Ecclesiæ Ministros, qui non parerent, loco removeret, ipse datis ad Cæsarem literis, Gallica lingua conscriptis, quid Augustæ sit actum, & Estate superiore, paucis repetit. Cumq; domum reversus esset, illam decreti partem, quæ pertinet ad dies festos, & esum carniū populo se proposuisse dicit, & observari mandasse. Decretum etiam Religionis non semel & diligenter quidem legisse totum, & fateri multa esse in eo, quæ cum sua fide per quam salutem expectet æternam, consentiant, multa etiam esse, quæ discrepent. Verum tamen Ecclesiæ Ministris mandasse, ut singula diligenter expendant, sibiq; postea renuntient, quo modo rem institui posse putent. Cum autem uno simul ore confirmarent omnes, non se posse illud pæcata conscientia probare per omnia, non sibi fuisse integrum, illos adigere, ut secum facerent. Episcopos ergo rogasse, ut ipsi rationem aliquam inirent. Illi verò quid responderint jam antea se nuntiassent, bona quadam spe futurum, ut nihil ab se requireretur amplius. Nunc autem, quoniam aperte tibi vis, inquit, responderi, potentissimæ Caesar, quæ mea sit sententia, dicam. Et primò quidem, quod ad Religionem, ad ritus atq; ceremonias attinet, quæ nunc annis aliquot per meam Ditionem servantur, equidem sum natus in illa & educatus, ut antehac quoq; tibi demonstravi Caesar, ad hoc usq; tempus nec aliud unquam doctrinæ genus audiivi, simul studium & operam aliquam in eo collocavi, & quantum ingenio percipere potui, planè mihi videtur consentire Verbo Dei. Nam hoc mihi profitemendum est, quandoquidem interrogor, ne conscientiam ipse meam vulnerem, neve salutem meam pessimè consulam. Hæc etiam est ratio cur decretum approbare non possim, alioqui paratissimus, more & exemplo Majorum tui causa nihil non facere. Tibi verò Caesar, qui summus es Magistratus, licet in eo statuere, quod videbitur. Equidem non sum is, qui possim, aut velim, aut debeam repugnare. Tuo sit hoc totum in arbitrio. Solum deprecor, ne quid ipse cogar præter animi sententiam

tentiam facere, neve populus Ditionis etiam. Ad Ecclesia Ministros quod attinet, proximis literis orabam, ut tuo permissu liceret iis manere, Baptizandi pueros & egrotos visendi causa potissimum, donec essent eis alii summissi. Verum si jubes ut illi cō discedant & solum vertant, non expectatis aliis, & si magno futurum est illud populi cum dolore & detrimento, tamen obtemperabitur. Nam & jam ex ipsis multi abierunt, & in iis, quae praestari possunt atq; debent, omnem obsequentiam tibi praestandam esse scio. Huic Principis Wolfgangi responsioni licet Carolus non admodum acquiesceret, attamen multaeque animi exacerbatibus, tamen Deo Imperatoris consilia, ita monderante, ut, nihil contra Ducem Wolfgangum vi & armis, quibus ipse bello Germanico abstinisset, susciperet, Wolfgangus quasi sub umbra alarum omnipotentis DEI, in Religionis suae professione, Ministris retentis, permansit, Imperatori in ceteris debitam obedientiam praestans. In quo ut Caroli Potentissimi Imperatoris moderatio laudanda, qui victoriam ad pacis constitutionem potius, quam Wolfgangi ejusque subditorum persecutionem dirigere maluerit, sic Principis Wolfgangi constantia praedicanda, qui etiam juvenis, quidvis potius subire, quam ab agnita Religione, metu vitae vel amissionis, Ducatus deficere, ac consilia sua potius mandato Dei praecipientis, ut Caesari, quae sunt Caesaris, DEO vero, quae sunt Dei, dentur, conformare, quam conscientiam suam sauciare voluerit. Achille etiam apud Euripidem in Iphigenia praeclare dicente, obtemperabimus Atridis honesta praecipientibus, si inhonesta preceperint, recusabimus obedire. Verum enim vero, cum hasce difficultates singulari Dei auxilio superasset, ac jam quasi in tranquillo portu, se navigare existimaret, de repente ea tempora subsecuta fuere, quibus non minus periculi ejus Ditioni creatum quam antea. Nam cum Rex Galliae Henricus Secundus, foedere cum quibusdam Principibus Germaniae, pro libertate Electoris Saxoniae & Landgravii Hassiae facto, post Metim occupatam in Germaniam transisset, nec ab Argentinen-sibus, ut sperarat, intronissus cum copiis esset, is in Bipontinum Ducatum deflexit, ac per eum Weisburgum cum copiis contendit. *Ersi vero Rex copiis Bipontem transcurrentibus amicitia jura Principibus Germaniae promissa, Wolfgango servavit, non tantum per Casparium Culingium Admirallium Franciae, ad portam oppidi constitutum, sub poena mortis, ut exercitus absq; maleficio transiret interdicens, sed & inde discedens Wolfgangum pileo, quem in expeditione Germanica eo usque gestarat, cum pugione & gladio proprio donavit, tamen quae solet esse militaris insolentia, subditis in agris maxima detrimenta illata fuere, pecoribus abactis, pabulo abducto compluribusq; in locis, quo pecunia extorqueretur, hominibus misere occisis. Quares, ut subditis querelarum, sic Principi optimo doloris occasionem maximam praebuit. Cum enim sciret, se erga subditos Parentis animum, affectionem & voluntatem gerere debere, quem admodum Esaiæ 22. scriptum est: *Erit quasi pater habitantium in Israel*, ac nosset, Princeps se habere debere ad subditos, sicut pastores ad oves,*

non poterat non incommodis subditorum commoveri, eorumque calamitate affici. Ceterum cum originem horum malorum intelligeret, & ipsemet patienter ea tulit, & subditis, ne malis pejora fremitu ac indignatione accerferent, sed voluntati Dei in tolerandis ærumnis obedirent, autor extitit.

Porro vero bellorum motibus sopitis, atque post Principes captivos dimissos, pace tam in Ecclesiasticis, quam Politicis negotiis in publicis Imperii Comitibus, omnium Ordinum ac Statuum consensu, Augustanae constituta, ipse, qui incommoda per superiora bella Ecclesiis suae Ditionis illata, animadvertenter, & curam Religionis & Ecclesiae ad bonum Magistratum pertinere didicisset, ex Psalmo 2: *osculamini filium*, & rursus 24. *attollite portas Principes vestras*, & introibit Rex gloria, Esaiæ 49. *Reges erunt nutritores Ecclesiae & Regni nutritores*, cumq; hisce dictis illustria exempla praestantissimorum Regum ac Principum, Davidis, Assæ, Ezechiae, Josaphat, Constantini Magni, Theodosii Caroli Magni, aliorumque congruere nosset, ad Ecclesiarum suarum abusus corrigendos, & discrepantiam ætæ tollendam animam adjecit, atque ex Doctorum & Theologorum consilio, Ecclesiarum suarum Doctoribus, Ministris & Concionatoribus, summam doctrinae continentem, omnium Confessionis Augustanae articulorum veram & perspicuam declarationem, ex testimoniis Verbi Divini scriptis, conscribi curavit, cum forma administrationis Ecclesiarum caeremoniarum, seu ordine rituum, vel agendorum in Ecclesiis, quæ ita omnibus probata fuit, ut non tantum Comites ac civitates Imperiales, postea, Evangelii doctrina recepta, secundum eam Ecclesias suas ordinarent, sed & cum paulo ante annos Augustis, Imperator Maximilianus Secundus Dynastis atque Nobilibus Archiducatus Austriae liberam Evangelii Doctrinam in Augustana Confessione expolitæ prædicationem in eorum arcibus, oppidis, & pagis permisisset, hac tamen conditione, si de ordine rituum cum vetustissimarum Augustanae Confessionis adjunctarum Ecclesiarum congruente, antea convenisset, ipsi vel Wolfgangi Palatini, vel Argentinensem petiverint, has alii omnibus potiores esse censentes. Nec vero solum Ecclesias recte instituisse, contentus fuit, sed cum Scholas à primis Patrum temporibus, Ecclesiis tanquam officinas pietatis, Virtutum & doctrinarum adjunctas semper fuisse sciret, earum constitutionem ac conservationem subditis injunxit, & ipse pro virili ad Ecclesiae & Reipubl. utilitatem earum erectioni prospexit, in Ducatu Bipontino, Hornbachina fundata, ex qua hactenus ejus Ducatus Ecclesiis de Ministris prospectum fuit. Provide vero cum inter ceteras Principum Virtutes, Justitiæ administrationem omnium maximum esse cognovisset. Nam Justitia Regis, ut Augustinus inquit, pax est populorum, tutamen patriæ, immanitas plebis, munimentum gentis, gaudium hominum, solatium pauperum, hæreditas filiorum, ideo ne administratione Justitiæ officio suo deesset, operam quoque insignem navatur.

navatur, ut iudiciorum abusus sublati, ea non tantum sapientibus; sed & bonis, ac integris viris demandaretur, eorumque potestatem certis legum finibus circumscriberet; ac receptis ordinationibus Ditionis suæ subiceret, minimè ignarus dicti Aristotelis in Politicis dicentis: Qui legem jubeat præesse, Deo & legibus Imperium tribuere, qui autem hominem jubeat præesse scilicet juxta ipsius arbitrium sine lege, eum præficere bellam. Nam cupiditates & iracundia depravant etiam optimos viros; Lex autem mens est sine cupiditate. Atqui dum Ecclesiæ, & Politicæ rectè in sua Ditione instituendæ, ac Spartæ, quam nactus esset, ornandæ studeret, ejusque Virtutum celebritas longe lateque diffunderetur, factum est, ut Illustrissimus Elector Palatinus Fridericus, cujus antea meminimus, cum juxta doctrinam lethronis, sibi de viro inter omnes sapiente & timente Deum, in quo veritas esset, & qui odio haberet avaritiam, despiceret, cui Ambergensis gubernationem in superiori Palatinatu committeret, nullus inter omnes tantæ functioni aptior utiliorque Wolffgango Principe sit visus. Et si verò ægrè à suis subditis, quos sibi commissos norat, avelleretur, tamen cum agnati erga se propensissimi voluntati, multis de causis minimè refragandum esse putaret, quod posceretur, fecit, ac Vicariatum, (ut vocant, superioris Palatinatus suscepit, inque eo ita se gessit, ut semper admonitionem Pii Regis Josaphat ad iudices, præ oculis haberet, nimirum videret, quid faceret, nec hominis iudicium se exercere recordaretur, sed Domini, & quodcunque judicaret in se redundaturum, vereretur, timor Domini cum illo esset, & cum diligentia cuncta faceret. Quare factum est, quod Aristoteles scripsit, ut & populus, cum Principem Dei cultorem videret, ei magis obediret, & Otto Henricus Palatinus, Friderici successor, nullum in paterno Ducatu Neoburgensi potius succedere mallet, quam Wolffgangum. Quæ res scilicet controversiæ non fuerit experta, tandem tamen eo deducta est, ut Ducatus Neoburgicus Wolffgango manserit, donatioque ab agnato Ottone Henrico in eum collata, ac literis invictissimi Caroli V. confirmata, ad filios superstites transferit. Defuncto verò Ottone Henrico, cum possessionem Ducatus Neoburgici apprehendisset, ad reformandas Ecclesias ejus Ducatus, Jacobum Andream ad se evocavit, cujus consilio, ea suscepit, quæ & ad emendationem Ecclesiarum, & Monasteriorum reformationem faceret. Nam, & Ministris Ecclesiæ luculenter prospexit, & Scholam Laugingianam constituit, in qua non tantum doctissimos Professores, sed & ultra quadraginta adolescentes suis sumptibus aluit, quorum opera & ad Reipub. & Ecclesiæ administrationem uteretur. Nec pauperes in suo Ducatu neglectos, sed pie ac Christiane sustentatos fuisse constat. Ac si Præsidum incuria nonnulla sint aliò translata, qui ut Nazianzenus quaeritur, Briarei manibus rapiunt ex publico, id minimè mirum, cum omnia tempora habeant exempla veteris dicti *παισι λαιμοι*. Ecclesiis itaque Ducatus Neoburgici atque Scholis non minus pie ac rectè, quam Bipontini constitutis, subditos in pace atque Justitia, summa cum diligentia

rexit, eam curam adhibens, ut minimè bellis implicaretur, belli nomen ut triste averfans, pacis autem ut dulce amplectens. Quid etenim melius vel salutaris pace cogitari possit? Prudentio rectissime scribente:

*Pax plenum Virtutis opus, pax summa laborum
Nil placitum sine pace Deo non munus ad aram
Cum cupias offerre probat, si turbida fratrem,
Mens impacati sub pectoris oderit antro
Sidera pace vigent consistunt terrea pace.*

Verum cum in Gallia, persecutione indies magis magisque in primo bello civili adaugescente, ea ita procederet, ut armis utrinque sumptis Germanorum auxilia à Condæo expeterentur, & ipse per Admiralium veteris necessitudinis ergo Biponte contracta, pro auxiliis ferendis sollicitaretur, opem minimè denegandam censuit, cum aliis de causis, tum quod pericula in Galliis, tandem Germanis, cum ipsis communia futura præfagiret. Ut autem in auxilii periclitantibus ferendi, pollicitatione se facilem præbuit, si cognita Condæi ex manibus Guisacorum dimissi liberatione, equitatum, quem Ducibus Alberto Rolenbergico & Jacobo Schulenburgico pro ipso conscripserat, electissimum, non absque insigni detrimento suo dimisit, cuilibet equitum in procinctu jam esistenti, menstrui stipendii solutionem numerans. Licet verò damno hoc accepto à bellis in posterum deterri potuisset, tamen Serenissimo Imperatori Maximiliano Christiano, expeditionem in Hungariam contra Christiani nominis hostes Turcas, unanimi consensu Imperii suscipienti, propriis sumptibus suo equitatu præsto adesse, & conservationi veræ Religionis ac propugnatione patriæ, vitam impendere maluit, quam honestissimæ patriæque amantissimæ voluntatis declarandæ, occasionem neglexisse videri. Ac utinam omnes eum, quem ipse tunc temporis ostendit, animum habuissent, minimè Christianus orbis cum Augustissimo Imperatore Maximiliano secundo de Zingethiamissione conquereretur. Siquidem cum de ejus vehementissima oppugnatione in castris Cesareis cognitum fuisset, ad eundem obsessis auxilio, paratum fuisse constat. Verum horum meminisse sufficiat, cum fatales nostræ calamitates vel lachrymis vel querelis reparari nequeant, ac nostra peccata haud dubiè meliores successus non fuerint meriti. Cum verò post Hungaricam expeditionem domi in pace vivens, sibi mortem cum cæteris hominibus communem esse perpenderet, nihilque ea certius, hora verò incertius sciret, testamentum condere statuit, in quo non tantum de bonis ac gubernatione Ditionis disponderet, sed & fidei suæ confessionem luculentissime ederet, exemplo Patriarcharum, priorum Regum aliorumque Sanctorum, in Bibliacis scripturis & Historiis Ecclesiasticis celebratorum, qui ante discessum hac mortali vita ed respexere, ut liberis suis ac posteris certum, firmum, clarum ac inconcussum testimonium suæ doctrinæ, ac veram confessionem fidei, tanquam hereditatem

omnium maximam ac præstantissimam in terris post se relinquerent, quod ex iis posteritati certò liqueret, quam fidem ac Religionem parentes atque Majores ipsorum amplexi fuissent, eorumque immotis vestigiis tanto melius atque constanter insistere, & non tantum mundanam, sed & spirituale hereditatem per Filium DEI ex sinu Patris prolatam, longèque mundana præstantiorem adire, & apprehensam per gratiam DEI omnipotentis retinere possent, prout id insignia exempla Veteris Testamenti, præsertim Patriarchæ Jacobi & Regis Davidis, & in Novo exemplum unici Mediatoris & Salvatoris nostri JESU CHRISTI, clarè testantur ac probant, & præter ista exempla etiam magnitudo harum rerum id per semetipsam exigit, ut quod pii ac Christiani parentes ante migrationem è terris citra mutationem benè ac piè concluderint & determinarint, id apud filios ac posteros majorem auctoritatem habeat, & in diuturniori memoria conservetur. Ideo ad Religionem quod attinet, hæc ejus voluntas fuit.

Quandoquidem, ut Christianus & pius Princeps, ac in vera & salvifica Doctrina Evangelij natus & educatus, usque ad istam horam, gratia omnipotentis DEI, in ipsa permanserit, & mediante Divina gratia, in eadem quoque constanter perseverare cogitet, & æterna atque immortalia multo magis, quam temporalia atque caduca curanda sint. Adhuc cum exemplo Majorum ad conformem fidei sue declarationem teneri & obligari se agnoscat, spe indubitata, eam filius suis charissimis ac posteris, nec non fidelibus suis subditis maxime consolationi & exemplo similis constantia futurum, præsertim cum hisce novissimis perturbatissimis, tristissimis & periculosissimis temporibus, multa ac varia scandala, certamina atque dissidia enata sint, nec exiguus numerus sit eorum, qui ob illa (sine quibus tamen Ecclesia esse nequeat) à vera Prophetica & Apostolica Doctrina abhorreant, & vel ea offendantur, vel dubitationum causas de ea arripiant: Ideo principio coram Deo, totoque mundo, vera & incorrupta fide, constanter ore & corde fateri, se firmiter credere omnia, quæ in Sacris Scripturis, Prophetis & Apostolicis revelata, docta, probata, atque fundata sint, cum vero Christiano, ac incorrupto intellectu, & sensu congruente cum Sacris literis (verissima ac unica norma & regula veritatis) omnimodo ac ratione, quæ Ecclesia, tempore Apostolorum, capita Christiana fidei in Symbolo, quod Apostolicum dicitur, comprehenderit, & eadem postea in Symbolis Niceno & Athanasii hætenus Divina gratia in Ecclesiis conservatis, dilucida ac perspicua declaratione, citra additamentum repetita ac renovata sint, ac ipse in ordinatione Ecclesiastica sua jam pridem publicata, pro clarsiori sententia sua demonstratione, pro omni dubitatione amovenda, ad Augustinam Confessionem exhibitam Carolo Quinto Imperatori, anno tricesimo, aliosque similes libellos utiles, provocavit. In qua fide atque doctrina usque ad ultimum vite spiritum DEO opitulante perseverare cogitet, ut & ea super qua Pastores atque Ministros Ecclesiæ sue

hætenus examinari & recipi voluerit. Et cum articulus justificationis coram DEO, fundamentum sit nostræ Christianæ fidei, usque ab antiquo, ut & hodie variis modis controversus & disceptatus fuerit: Similiter quoque de Cæna Domini ac Salvatoris nostri JESU CHRISTI variæ disputationes ac dissensiones inter discrepantes opiniones hoc tempore inciderint, per quas etiam recte credentes simplices, & ut Scriptura loquitur, electi, seduci, vel in dubitationes atque errores pertrahi possunt. Ideo se in hisce duobus articulis, in specie Confessionem fidei, in sua ordinatione Ecclesiastica luculenter comprehensam, sub titulo de Remissione peccatorum, & quomodo homo coram DEO justificetur propter meritum JESU CHRISTI, per fidem, & sub titulo de Cæna Domini, & sub altero incipiente Ordinatio Cænae Salvatoris nostri JESU CHRISTI, repetere, minime in dubium revocando, prædictam declarationem esse ipsissimam atque verissimam veritatem Divinam, in qua sui liberi ac posteris (quos, ut id faciant, hoc ipso admonitos velit, atque in posterum cohortari cogitet, institutionem paternam atque maternam urgendo) constanter permansuri, nec vel per portas inferni, vel rationem humanam, quæ in rebus Divinis captivanda sit, & fiducia, & institutionis paterna causa, minime abduci se passuri sint. Sequè ex imo pectore æterno ac misericordie DEO Patri, Filio, & Spiritui Sancto pro summo ac ineffabili beneficio perpetuas ac immortales gratias agere, quod se creaturam ipsius per miserabilem lapsum primorum parentum, ut & omnes homines ex iis natos, atque in æternum exitium præcipitados, vera agnitione sua Majestatis, & salvifici Verbi clementer illuminavit, & per partam gratiam unici Mediatoris & Redemptoris nostri, cælestium bonorum suorum, absque ullo merito suo capacem atque participem reddiderit, & in tali confessione, ex singulari misericordia conservare ac confirmare, & maxime, quod eo usque sibi vitam prorogavit, quoad ditionem sibi Divinitus concessam in simili fide ac confessione viderit, gratiarum actione sui & posterorum nomine adjuncta, pro omnibus temporalibus beneficiis, donis, bonis ac prosperis, quibus affectus atque cumulatus fuerit. Cumque Christus unicus noster Mediator atque Salvator in suo sacrosancto Evangelio in multis locis omnibus suis fidelibus severe ac strictè præceperit, ejusque in Dominica oratione quotidie commemoramus, ut ex toto corde alter alteri delicta mutua ignoscat, Deo etiam nobis peccata nostra tunc condonatur. Ideo ad exonerandam conscientiam se ignoscere omnibus tam viventibus, quam mortuis, singulis & universis, à quibus offensus ac læsus fuerit, vel dicto vel facto, vel quacumque ratione, id in tanta imbecillitate humanæ naturæ fieri potuerit, quò omnipotens, misericors atque æternus DEUS peccata, quæ vel scienter vel ignoranter commiserit, juxta promissionem ejus, propter passionem ac mortem JESU CHRISTI, quæ is pro peccatis totius humani generis ex Divino atque mirabili consilio satisfacere voluerit, sibi quoque ex misericordia & mera gratia condonare atque remittere dignetur, cum petitione ac pio desiderio, si toto vite sua tempore, quocumque modo præter Magistratus officium sibi Divinitus commis-

commisum, quem offenderit vel laeserit, cuiuscunque conditionis vel status, humilis aut superioris, hominem, is similiter sibi id propter Deum, ut Christiana charitas exigat, ignoscat, atque condonet. Se quoque omnem ac indignationem, si quam conceperit penitus remittere unicuique, atque mandare filiis suis dilectis, ac coniugi amantiissima, ut iidem faciant, nec erga quenquam eorum memores sint. Hac ergo confessione ac declaratione vera poenitentia ac contritionis, super peccatis suis pravia, in quibus tamen minimè meritum sua salutis collocet, atque reponat, solummodo omni fiducia in gratiam per CHRISTUM IESUM Salvatorem nostrum partam recumbens. Commendare se animam ex mortali corpore migrantem, iam, & quolibet tempore, Sancta ac individua Trinitati, DEO patri, DEO Filio Mediatori ac Redemptori, DEO Spiritui sancto, qui quoad in terris fuerit, rationem sui habuerit, se consolatus fuerit, confirmavit ac sustentavit, & indes omnia eadem adhuc praestet, summo cum desiderio & attentissima Religione cordis sui eum precando, ut altissimus, omnipotens, aeternus, benignus atque misericors DEUS, qui ipsemet dixerit: Vivo ego, nolo mortem peccatoris, sed ut convertatur ac vivat, sui misereatur, ac propter Filium suum dilectum, quem ex ineffabili immensaque bonitate unicum ac certissimum Mediatorem & Redemptorem constituerit, peccata quocunque nomine illa appellantur, sibi benigne remittat, se in gratiam recipiat, exaudiat & ab aeterna morte liberet, similiterque, ut idem Salvator atque Redemptor noster ab aeternitate, a Patre ex singulari dilectione, mirabili ac impervestigabili Divino consilio progressus, misericordia gratiosa, justificante ac consolatrice manu sibi adsit, veram fiduciam erga DEUM confirmet, adaugeat atque amplifiet, & sibi cum Divina voluntati ipsius placuerit, Christianum, bonum sanumque exitum ex hac vita concedat, & tanquam perditam, attamen à se rursus in ovile reductam ovem, contra Diabolum, mortem, infernum, eiusque portas tueatur, & tandem per suam passionem & merita, suam animam ex corpore terreno migrantem in celestia atque perpetua gaudia Regni sui Patris omnibus CHRISTI fidelibus parta atque parata ducat, ferat, atque recipiat, prout ex corde credat ipsum iuxta promissionem eius certissime facturum esse, cui utpote Divina ac immutabili promissioni innuitur, nec de ea ulla ratione dubitet. Induxisse quoque se in animum, assistente Divina gratia, huic vera confessioni inherere, & in omnibus, qua in ea continentur, constanter perseverare, ac reliquum vita tempus in iis transigere, nec passurum se ab iis tanquam verissimo fundamento, cui meritò inniti debeat, abduci in dubium, non revocando, CHRISTUM IESUM Redemptorem & Mediatorem nostrum ex gratia & misericordia sua se in his protecturum ac conservaturum contra mortem, diabolum, propriam carnem, & omnia qua inter cælum & terram iis adversari queant, & sibi iuxta promissiones suas minimè fallaces, in ultima hora mortis adfuturum, quo per mortem ad vitam transire, & cum omnibus CHRISTI fidelibus celestis gaudij particeps fieri possit. Et si (quod tamen misericors atque fidelis DEUS, qui neminem ultra vires

tentari patiatur, ad gloriam suam clementer avertere dignetur) forte vel in novissima hora mortis, vel ante eam ex imbecillitate humana, tentationibus, afflictione, terrore mortis, aut ex aliis casibus, qui sibi vel in corpore, vel animo accidere possint, huic confessioni contrarium quid dixerit, fecerit, aut gestibus ostenderit. Setestari hoc enlogio (quod sano corpore atque iudicio sibi permissum sit facere) quod contra hanc confessionem ultimo suo enlogio insertam, nihil facere cogitet, sed eam, non ex capite suo, vel ullius alterius hominis, verum ex verbo DEI, & vera doctrina Ecclesiarum, qua super eo fundata sunt, conceptam & haustam, mentem suam firmam, indubitatam, ac immutabilem esse, in qua in perpetuum permanere velit ac debeat, & a qua recedere ipsum non deceat. Et si quidei contrarium fiat, aut in eam partem accipi possit, id se pro tunc, & tunc ut pro nunc, iuxta preceptum Divinum, cui id adversetur, expresse & manifeste revocatum velle, DEUM Patrem omnis gratia & misericordia ad extremum ardentibus votis, per Filium suum unigenitum, Mediatorem nostrum, suppliciter rogando, ut quod in se inceperit, id Spiritu Sancto suo confirmet, atque gratia sua sibi praeluceat, ne lumen doctrinae celestis, quod in se & omnibus Christi fidelibus accenderit, extinguatur, sed perpetuo conservetur. Ex qua confessione Principis luculenter perspicitur, non solum, quam Christianis cogitationibus mens ipsius paucis ante mortem annis, & antequam expeditionem Gallicanam suspiceret, occupata fuerit, ex peculiari Dei gratia atque instinctu Spiritus Sancti, mortem suam præ foribus esse videntis, sed & quanta cura vera atque sincera Religionis ad posteritatem transmittendæ, flagrarit, liberos ac posteros ad similem confessionem, cohortando, ut pios Reges fecisse constat. Nam ne Davidis exemplum commemoremus, qui ex hac vita migraturus, filio Salomoni Ecclesiæ defensionem ac cultum Dei his verbis commendat: Ecce ego ingredior viam universa terra, confortare, & esto vir fortis, & observa, ut custodias mandata Domini Dei tui, ut ambules in viis ejus & custodias ceremonias ejus, & praecepta ejus, & iudicia, & testimonia: sicut scriptum est in lege Moysis Reg. 3. cap. 2. Quam præclarum exemplum huius rei suppeditat, Theodosius, laudatissimus Imperator, qui moriturus vocavit ad se filios Arcadium & Honorium, & Regnis inter ipsos divisis, postea utrunque admonuit, ut pietatem & Divinam doctrinam tueri & propagare studerent. Hac enim inquit & pax conservatur & bella conficiuntur, & hostes vertuntur in fugam, & trophæa statuuntur, & parantur victoriae. Ut autem Principis Wolfgangi in vera atque sincera Religione colenda & confitenda studium eximium ex hisce liquido perspicitur: sic quaecunque ad Ministerii Ecclesiastici conservationem & Religionis propagationem facerent, diligentissime curavit. Nam cum DOMINUS ordinavit, ut hi, qui Evangelium annunciant, de Evangelio vivant, & idcirco Paulus ad Galatas gravissimè præcipiat, ut qui catechizantur, communicet ei, qui se catechizat in omnibus bonis, ipse Ministris Ecclesiæ necessaria stipendia liberaliter constituit, & ne egerent, diligentissime prospexit. Ac quo Ministerium autoritate muniret,

muniret, Ministros ac Concionatores rectè docentes atque viventes, in summo honore habuit, eos; quod plerunque ab aliis fieri consuevit, minimè contemnens, vel ob importunas admonitiones, aut increpationes aversans, sed functionis ipsorum longè gravissimæ atque difficillimæ magnitudine agnita, eos ut Christi Legatos reverens, ac sæpius cum se voce Ministrorum quasi tactum prehenderet, dictum Apostoli ad Thessalonicenses allegans: *Eos qui præsunt diligite excellenter, propter Ministerium eorum, ut cum gaudio & non gementes suo munere fungi possint.* Et tantum abest, ut reprehensionibus acrioribus ab audientibus concionibus, quæ consuetis diebus haberentur, alienaretur, vel retardaretur, vel ipse in Ecclesiasticæ functionis munus contra mandatum Dei irumpens, Ministris modum concionandi præscribendum existimaret, ut etiam in gravissimis deliberationibus, ac negotiorum tractationibus, signo concionis edito, Divini Verbi auditionem, omnibus mundanis negotiis præponens, Consiliarios se ad conciones audiendas subsequi juberet, hoc ipso non solum studium pietatis profectus ostendens, sed & exemplo suo ad verum Dei & factorum cultum, subditos invitans. Verissimè etenim Chrysostomus scripsit, oculos subditorum omnium in Principum mores conversos esse, ad quos tanquam Archetypum suos effingat. Neque verò solum ipse ad veræ Religionis curam singulari studio ferebatur, sed & cum juxta doctrinam Pauli, summum parentum officium esse sciret, ut liberos verbo Dei institueret atque doceret, quomodo Deum verè colerent, nullumque luculentius vel amplius patrimonium ipsis relinqui posset, nihil quod ad bonam, piam, atque laudabilem institutionem eorum pertineret, prætermisit, iis Præceptores præficiens, qui eos tam in Religione, quam literis rectè informare, & ad omnes Virtutes Principibus Christianis dignas assuefacere nossent, ipsemet exemplo suo eos ad Religionis studium, veritatis confessionem, ac Ministerii Ecclesiastici observantiam excitans, ac summopere cavens, ne aut verbis aut factis, aut gestu denique ipsis malum exemplum præberet, minimè ignarus, quam facillè tenera ætas, etiam in his rebus, quas parentes non attendunt, corrumpetur. Verissimum enim id est, atque manebit, quod Satyricus scribit: *Velocius & citius nos corrumpunt vitiorum exempla domestica, magnis cum subeunt animos auctoribus.* Hac sollicitudine de recta filiorum institutione, non minorem pro subditorum liberis gessit, quo & ipsi vera Dei agnitione, & artibus Ecclesiæ & Reipublicæ utilibus imbuerentur, verbo Dei edoctus, Magistratum non tantum esse custodem corporis ut armentarium, cui tantum alimentorum cura, & ne alter alterum lædat, commissa sit, juxta secundam tabulam, sed & principaliter ad officium ejus pertinere, ut quod Esaias dicit, sit Ecclesiæ nutritor, eique hospitia præbeat, eam colligat atque ædificet, ac gloriæ Dei serviat propagatione doctrinæ cælestis, quemadmodum Psalmo 102. scriptum est. In conveniendo populos in unum, & Reges ut serviant Deo. Quare in Ducatu Bipontino, Scholam Hornbachia-

nam, in Neoburgico Lauringianam, piorum Regum exemplo fundavit, inque iis, ut diximus, tenuiores suis sumptibus fovit & bonis artibus erudiri curavit. In reliquis quoque erga subditos talem se exhibens, ut licet delicta severe puniret, ob humanitatem & benignitatem tamen amari mereretur. Aded enim accessu comis atque affabilis erat, ut neminem quamvis infimum à colloquio rejiceret. Et si interdum offenderetur vindictæ cupiditate, atque iracundia repressa, benignè offensiones condonabat, iræ minimè tenax, sed æque placabilis, atque ad eam proclivus, exemplo heroicarum naturarum, quæ quò præstantiores, generosiores, Deique similiores, eò sunt mitiores & placabiliores. Cumq; aliorum Principum de securitate ferarum edictorum transgressiones à quibusdam severe, quam vel æquitas, vel humanitas, vel diuturnitas imperij ferret, non tantum pœnis pecuniariis, tormentis, ac quaestionibus puniri, sed etiam jus saluarium pro libidine multorum usque ad extremum supplicium extendi pessimo exemplo cognovisset, ipse, qui feras à parente & rerum omnium auctore Deo in promiscuo usu rerum relictas ex sacris literis didicisset, & ejusmodi jus magis ex Legulejorum quorundam, Procerum cupiditati subscribentium, quam misere plebeculæ commoda considerantium sententia atque consilio promanasse intellexisset, ita ejus asperitatem moderatus est, ut neminem nisi peccandi licentia assuetum unquam mulctavit, & à reliquis asperioribus pœnis corporis semper sibi temperavit, memor Harmoniæ de qua Salomon præcipit Ecclesiast. 7. *Ne sis nimium justus, & ne sis nimium impius, hoc est, nimium indulgens.* Quia nimia Justitiæ severitas in Tyrannidem transit, quam de solatio sequitur, sic nimia indulgentia seu lenitas impietatis omniumque scelerum fomes esse consuevit. Et hæc de ratione ipsius in gubernandis subditis dixisse sufficiat. Erga vicinos in pace atque concordia conservanda qualis fuerit, prolixius dici minimè necesse est. Etsi enim ut Satyricus scripsit:

Inter finitimos vetus atq; antiqua simula, Immortale odium & nunquam sanabile vulnus.

Tamen ne invocationem incensis odiis turbaret, sed & conscientie & communi tranquillitati Reipubl. parceret, & privatæ quieti consulere, sæpè de jure suo cessit, controversiarum definitionem, aut bonorum virorum arbitrio, aut ordinarij judiciorum determinationi permittens. Ex quo factum est, ut bellorum occasionem, toto gubernationis suæ tempore, aliis præscinderet, & subditos in pace conservaret, non iracundia vel privato dolore arma capienda esse dictitans, sed necessariæ defensionis causa ac privatos dolores publicæ utilitati condonandos statuens. In conjugali concordia alenda ac conservanda studium ejus notissimum est. Nam cum uxore concordissimè vixit, omni officiorum genere eam demulcens, incommoda matrimonij, si quæ inciderent, patienter ferens, ac infirmitates sexus muliebris æquo animo dissimulans, thoris matrimonialis jura sanctissimè servans,

servans, atque uxoris & liberorum curam habens, & hoc ipso pietatis amorem declarans: Nam quod quisque pietatis amantior, hoc est, φιλοπαιονερα erga uxorem ac prolem. Alias optimi Principis Virtutes, vel dotes in præsentia commemorare minimè nostri est instituti. Veruntamen φιλοπονια ipsius in rebus agendis & eloquentia in negotiis explicandis minimè silentio prætereunda esse videtur, quarum illa tanta erat, ut in meditatione eorum, quæ vel aliis Principibus rescribenda, vel subditis respondenda essent, plus operæ studii que poneret, quam nullus ferè suorum Consiliariorum, idque ut fieret, noctes diebus continuaret. Eloquentia verò tanta erat, ut nulli Germaniæ Principum cesserit, ac nisi tam illustri loco natus fuisset, Cancellarii munus, inferiore loco constitutus, insigni cum laude obire potuisset. Tantis Virtutibus animique dotibus ornatus cum esset, ac summa cum laude pietatis atque Justitiæ multos annos gubernasset, subditis charus, aliisque Principibus gratus, tandem in tristissimum ac funestissimum civile bellum Gallicum tertium, non tam bellandi cupiditate, quam studio afflictis in Gallia succurrendi, pertractus est. Nam cum statim post excessum Illustrissimi Principis Johannis Casimiri, Comitum Palatini Rheni ex Galliis pacificationis ejus interventu constitutæ leges violarentur, ac Rex Navarræ, & Condensis in tam difficili tempore Wolfgangi opem atque auxilium implorarent, hic qui sævitiam, quæ passim exerceretur, non intra Galliæ fines saltem substituram, sed & successu temporis ad finitimas Regiones progressuram prævideret, homines, quorum causam ab initio, ut diximus, probarat, in angustiis versantes, minimè deferendos esse duxit, maxime aliis causis accedentibus, quas superius exposuimus, licet qui id bellum ei dissuaderent, non perpauci essent. Etsi verò belli suscepti eventus, magis aliorum dehortationibus ac prædictionibus quam consiliis ipsius responderit, tamen ejus voluntas propterea minimè, vel culpanda, vel exagitanda videtur. *Nam sapiens sapientissimos in consiliis suis falsos, & Historiarum, & experientia exempla testantur, ita ut inde hæc dicta nata sint: Optimè cogitata sæpe pessimè cadunt. Et ἀμαρτυρίαι καὶ σφάλματα παρὰ τοῦ Θεοῦ, id est, errat etiam is, qui sapiente sapientior est,* juxta Æschyli sententiam. Nec horum dictorum veritatem Ethnicis exemplis Periclis, Themistoclis, Alcibiadis, Demosthenis, Pompeji, Ciceronis, & multorum similium confirmari opus est, qui cum sibi persuaderent, quod optimè Rebus pub. confulerent, magnis & semalis, & Reipubl. perniciosissimis bellis, periculosisque mutationibus implicuerunt. Quanti errores pientissimorum Regum ac prudentissimorum Gubernatorum in sacris literis proponuntur? Nam ut Ezechiae Regis sanctissimi exemplum præteream, vehementer errantis ac Deum offendentis, thesauros suos Legatis Babylonis ostendendo, Josias, cui similis pietate post Davidem nullus vixit, quam stultè egit, Nechao Regi Egyptio bene monenti, bellum minimè necessarium cupiditate & cæca spe inferens? Josaphat factio fœdere, cum impio Rege Achab, ob auxilium latum, quam graviter à Propheta Jehu objurgatur? Macchabæi pietate, fiducia in Deum, animique magnitudine & prudentia paucis inter

clarissimos Ducibus cessere, nihilominus verò in suis consiliis eos graviter hallucinatos fuisse videmus. Quàm enormiter enim lapsus est egregius ille Heros Judas, cum post præclarissimas victorias exitiale sibi suoque populo fœdus cum Romanis iniit? Nec erratis caruere Simonis prudentissimi & Jonathæ fortissimi viri actiones, quorum ille sub specie amicitiae à Ptolomæo Hierichuntis Præfecto ad convivium invitatus, cum uxore & duobus filiis Marathia & Juda nefariè occiditur, hic verò cum sibi fraudulenter sub simulatione amicitiae persuaderi ab hoste Tryphone passus fuisset, ut exercitum quadraginta millium dimitteret, secumque Ptolemaida veniret, ab homine perfidissimo comprehensus, cum omnibus sociis æque ut frater crudeliter interimitur, magno Israelitici populi luctu, neutro memore Epicharmi istius dicti: Μένειναι ἀπὸ τῆς ἐξουσίας τοῦ ἀπὸ τοῦ Θεοῦ φρενῶν. Cum ergo mens humana multò imbecillior, majoribusque tenebris obducta sit, quam ut omnes casus, qui in rebus humanis multiplices, varii, & perplexi sunt, prospicere, & rerum eventus, qui à solo Deo dependent, regere possit, sicut Sapient. 9. Salomon dicit: Quis poterit scire, quid velit Deus? Ideò Deum rogemus, ut ad suam voluntatem nostra consilia dirigat, ejusque cognitio, fides, & timor, nostris actionibus, tanquam rectrix præluceat, ut David inquit: *Testimonia tua sunt consilia mea.* Et Philosophus benè dixit: *Nulla est felix gubernatio sine Deo.* Verum de hisce satis. Cum ergo Wolfgangus suæ sententiæ de non deferendis afflictis in Galliis insistens, comparatis, quanta potuit fieri, celeritate, rebus ad expeditionem necessariis, cum equitum millibus septem quingentis & nonaginta sex, peditum millibus totidem septingentis & quadraginta sex, in Burgundiam pervenisset, in transitu Divionensis urbis apostemate in crure enato, initio malè habere cœpit, ac ei, ob curas, vigilias, & nimis vehementem corporis agitationem, febri caufonica, ut vocant, octavo Junio accedente, ipse sacrosancta Cœna Dominica, juxta institutionem Christi, tanquam saluberrimo viatico ad vitæ æternæ migrationem nono die Nessunii sumpta, die 11. Junii hora 7. pomeridiana ibidem inter manus Comitum Ludovici Nassaviensis in vera Dei invocatione, spiritum, quem à Deo acceperat, eidem reddidit. Admiratio sequenti die ad ipsum invisendum adventare, atque corpus exenteratum balsamoque conditum, cujus intestina in templo Nessunensi recondita fuere, Engulemum transferri curante, id & Gallis & Germanis comitantibus. Repositum verò isthuc, quam diu illic manserit, & qua ratione translatum sit, cum antea exposuerimus, denuo repeti necesse non est; hoc saltem iis addimus, obitum ejus, ut multis luctui, sic adversariis ejus gaudio fuisset. Cadaverè verò Meisenheimium translato, particula testamenti, quam antea retulimus, cum illic, tum in omnibus utriusque Ducatus templis, populo prælecta fuit, atque ut in fide ac Religione percepta, exemplo Principis persisteret, commonefactus. Atque ita Wolfgangus Princeps optimus sano ac prudenti consilio filiorum monumento avito illatus, quiescit, expectans gloriosam resurrectionem, cum omnibus CHRISTI fidelibus. Uxorem habuit, ut antea diximus,

diximus, Annam Philippi Landgravii Hassiæ & Christianæ Georgii Ducis Saxonæ filia, filiam, ex qua post se reliquit, liberos superstites, filios quinque, Philippum Ludovicum, Johannem, Ottomem Henrichum, Fridericum, & Carolum, Filias totidem, Christinam, Annam, Elizabetham, Barbaram, Mariam, Elizabetham, quæ soboles ipsius, ut prosperetur, secundet, augeatur, atque honorificetur, faxit Christus, eamque in vestigiis Parentis conservet. Vixit Wolfgangus annos circiter quadraginta tres, omnium piorum iudicio longiore vita dignissimus.

Vicesimo nono Septembr. qui sacer erat Divo Michaëli, Solis aspectus per totam ferè Germaniam valde tristis, rubicundus, & veluti sanguinolentus fuit. Eodem vero die Moschowitz inaudita tyrannide in Rivalenses Livonicos, quos per aliquot menses obsederat, seviisse proditum est, & agitata inter Confederatos consilia, de Turcica classe invadenda, ut jam dicemus.

Septimo Octobr. qui erat Divæ Justinae sacer, pugna navalis inter Christianam & Turcicam classem committitur, in qua admirabili Divini Numinis potentia, Christiani tantam victoriam retulere, quanta vix post hominum memoria ulla contra barbaros Christianis concessa legitur. Et si verò rei gestæ series à quamplurimis luculenter atque prolixè descripta extet; breviter tamen eam & nos quoque hic prosequemur, ut & immortalis ac præpotentis Dei, huius tanti boni, ut & aliorum omnium bonorum auctoris beneficium agnoscamus, & fortissimis ac clariss. Viris, qui periculum à nobis omnibus vitæ suæ periculo depulerunt, & qui barbaris in nos irruentibus iter corporibus suis occluserunt, pestemque ac perniciem, quam illi Christianis machinabantur, in ipsorum capita converterunt, debitis honos pro nova ipsorum Virtute tribuatur. Cum itaque Sultanus Selymus, bello Venetis indicto, non tantum Nicoliam ac Famagustam, quam veteres Salamin dixere, vi expugnasset, ut superius exposuimus, sed & expugnatione florentissimæ insulæ elatus, suburbiis Zazynthi & Cepheleniæ incensis, & afflicta omni genere excursionis Dalmatia, Corcyraque devastata, ita omnia incendiis, sanguine & captivitate hominum infestaret, ut nihil à Venetiis ultra sex milliaria Germanica tutum esset, & multi Turcarum classem singulis momentis adventantem expavescerent, indiesque classis hostilis cresceret. Veneti, qui de tuendo suo Dominio, ac repellenda tyrannide Turcica solliciti, Pontificem Maximum, Hispaniarum Regem Philippum, Regulosque Italiæ præcipuos, ac Melitenes Equites in belli societatem pertraxissent, omnibus modis uti configeretur, sollicitare non destiterunt, cum tempore Turcicæ potentia dato, quo ea processura esset, prudentissimo præfatio præviderent. Erat verò eo tempore Christiani fœderis classis Melinæ urbe Siciliæ, Papæ triremes duodecim, Regis Hispaniarum octoginta, naves viginti duæ, Reipubl. Venetæ centum & octo, naves duæ, Triremes majores, quas Galeazas vocant, sex; computatis una cum Hispanis quatuor Melitensibus, itidem Florentinis Sabaudis, & Genuensibus triremibus. Cum verò Christiana classis illic subsisteret in magno metu, majore verò spe, factum est Concilium

militare inter Proceres, cui præter tres Imperatores Johannem Austriacum Generalem, ut vocant, Marcum Antonium Columnam & Sebastianum Venerium Venetum Præfectum, intervenire Commendator Major Castiliæ, Ascanius Cornia, Andreas Auria, Augustinus Barbarigus, Marcus Quirinus, Antonius Canalis Veneti, & Secretarius Reipub. ejusdem. Interdum etiam Principes Urbini & Parmensis, Paulus Jordanes, Ursinus: Marchio S. Crucis & alii complures. In quo Concilio, licet multis ultrò citroque disputatis, nihil conclusum fuerit, fundamenta tamen earum actionum, quæ postea subsecutæ, autore Ascanio Cornia jacta fuere. Is enim, cum usu rei militaris valeret, & proximis annis Melitæ à Turcis obsessa egregiè succurrisset, deliberatione, an ne de rerum summa dimicandum nec ne? proposita, ita dixit:

SERENISSIMI DOMINI MEI

Existimo, Imperatorem solum in tribus casibus fugere, & detestare debere dimicationem. Primo cum damnum occumbentis exercitus superat beneficium à victoria expectandum. Exemplum est, cum Dux Guisianus oppugnaturus Neapolitanum Regnum aderat, imprudenter factum fuisset ab Albano Duce, configere si tentasset. Ille enim solummodo copias amittere poterat, nos una cum his florentissimum Regnum. Item si longo tempore copiae hostiles durare nequeant, qua de causa Pater tua Celsitudinis, felix memoria, in bello Protestantium ad Ingolstadtum noluit concurrere, incitantibus multis: ultimo cum impar esset prælium, superioribus nimirum adversariis. Sed nos nisi, configamus, indies pulcherrimarum Regionum raptationem & amissionem sperare debemus, Turca & durare potest, & nos uti possimus metuo vehementer. Et quanquam si succumbimus, admodum debilemur, uti prudentissime, qui ante me dixerunt, allegant, quibus etiam dono, Hispanos & Itales, quos habemus, majori ex parte non esse veteranos, & Germanos in mari inhabiles, tamen nec illorum sunt veterani omnes, nec plures, nec illorum triremes cum Venetis, nec Præsides triremium cum iisdem, qui plurima felicissime in mari confecerunt. Quare fortunam, qua in omni re plurimum valet, & auxilium Dei periclitandum censeo. Ideoque omnia ordine & recte providemus, ne in facto consilium capere cogamur, & nostra perturbationis origo & fons ipsimet sumus. Hæc est mea opinio, salvo meliori iudicio eorum, qui melius me sciunt. Itum est in illam sententiam, Domino Odescalco Legato Pontificis Romani eam approbante, & Venetis uti necessariam summis laudibus prosequentibus. Ergo omnia, quæ ad prælium spectare viderentur, præparata. Et leges, re ad certamen cum hoste veniente, hæc præscriptæ fuere. Acies dextra quinquaginta tres triremes habeto, Doria ejus Præfectus esto, ac pro symbolo militari viride vexillum gestato.

Media acies sexaginta sex triremibus constato, Duce Johanne Austriaco, cum vexillo austrei coloris, cornu dextri, quinquaginta quinque triremes continentis Augustinus Barbarigus Venerus Præfectus esto.

Hæ acies eodem ordine procedunt, eosque subsequitur Marchio S. Crucis, albo vexillo triginta triremibus.

Johannes de Cardona, octo triremibus circiter viginti vel triginta miliaria ad explorandam hostium classem præcedit.

Tam Duces, quam milites in hac classe Christianam vitam degunt, spe atque fiducia, ut cum pro gloria Christi pugnent, Deum Opt. Max. eos minime deserturum; sed pugnantibus vires certamque victoriam, occumbentibus Paradisum atque æterna gaudia, superstitibus immortalem gloriam largiturum.

Capitanei classis summa diligentia providendo, ut tam arctè triremes jungantur, ne hostium impressioni aditus pateat.

Quælibet triremis ad prælium instructa esto, & catalopia, quæ fregatæ vocantur, ad earum inspectionum disponuntur.

Inter acies ac cornua tantum spatii relinquitur, ut tribus vel quatuor triremibus accessus pateat.

Classem, sex majores triremes vel Galeazzæ & quidem unumquamque acierum binæ, præcedunt, ita ut mediam aciem circumdare queant.

Franciscus Duoda, Capitaneus majorum triumremium eas ita regit, ne in hostium aciem irrumpan, sed semper ante aciem ejaculatione tormentorum, hoste offendendo occupentur.

Ad ejaculationem tormentorum quod attinet, quilibet Capitaneus prospicito, ne ea disploantur, nisi magno cum hostium damno atque incommodo, semperque duo ictus usque ad invasionem triumremium hostium asservantur.

Marchio S. Crucis ad subsidia laborantibus ferenda destinatus, iis, qui ope omnium maxime indigere videbuntur, pro sua Prudentia succurrit.

In hac classe celoces seu fregatæ quadraginta armatæ militibus sunt, inter quos in unaquaque ad minus decem sclopetarii erunt, qui hostium navigia minora aggrediantur, nisi aliud ipsis mandabitur.

Hiscæ ita conclusis atque decretis 16. Sept. Messina discedunt, atque Corcyram velificantes, ex relatione Catalcopii Gildandradæ Comendatoris missi ad explorandum, ubi hostis subsisteret, cognoscunt, hunc in portu Lepanti olim Naupacti dicti, se contineri. Quo Austriades cognito 18. Septembr. Concilium convocat, & nunquid hostis insequendus sit, deliberat. Ibi verò major pars, maxime verò Doria gravissimis de causis statuit, ab insecutione desistendum, ob incommodum anni tempus, quod classis Christiana tempestate facili momento dissipari queat, & eundem navigatio, quem anno superiori eventum sortitur, tempestatumque vi in extremum periculum conjiciatur, & quod Turca in locis finitimis subsidia maxima habeat, portum Naupacti, in quo non facile offendi queat, occupet, ac commemorato præter hæc infortunio, quod Christiani Garbis & Algiri perpeffi fuissent, è re censet, vel Margaritini vel Sopotam, vel Novum Castellum simul, vel separatim obsidere. Aliaque multa his addita feruntur in eandem sententiam, quæ omnia commemorare nimis longum foret. His Sebastianus

Tom. IV.

Venerius classi Venetæ Præfectus omnino contrarius fuit, multisque precibus & obtestationibus adhibitis, Johanni Austriaco auctor fuit, ne præclaram adeo rei benegerendæ occasionem Divinitus oblatam è manibus dimitteret, aut tam instructa classe tam paratis militum animis cum hoste congregari dubitaret, qui ita vicinus esset, ut paucorum dierum navigatione, sine periculo ad eum pervenire possit haud quaquam verò ita comparatus, ut metum conjunctis propè atque unitis Christianorum viribus incutere debeat. De oppidis & castris quibusdam expugnandis, quod dicatur, neque operæ pretium, neque rem tanta classe satis dignam videri, haud ista levia curanda, sed ea ante omnia aggredienda, quibus totius belli summa vertatur. Ab hac sententia nequaquam abhorrens Austriacus, ne quid tamen juvenili temeritate præcipitare videretur, amplius se deliberaturum, & sequenti die respondurum dixit. Cujus prima luce, cum ad eum Venerius rediisset, & in eandem sententiam, quæ prior die verba facere cœpisset, finire eum Austriacus passus non est, sed paratum se esse interlocutus est, omnia tentare & facere, quo prælii cum hoste committendi potestas fiat, neque dubitare, quin hoc consilium à Deo ipso inspiratum salutare, & ipsis & universo orbi Christiano futurum sit. Jussit igitur, ut in proximum diem ad navigationem parata essent omnia, ea tricesima Septembr. fuit, qua cum è Corcyra classis discessisset, quinque dierum spatio provecta circa Lepantum constitit, ubi cum biduum ferè adversis ventis conflictaretur, de reditu agi cœptum fuit. Sed Augustinus proximus Barbarigus, à Præfecto classi Venetæ (illi providitorem vocant) Austriaco multis rationibus persuasisse dicitur, ut manere, & mox ad futuram pugnam occasionem expectare velleret. Hanc optatam ad eò septima Octobr. dies secum attulit. Curzolim juxta, qui locus inter Zazynthum & Lepantum in Jonio mari est, consistebat classis Turcica. Inter ejus quoque Principes cognito Christianorum adventu orta disputatio, ecquid facto opus esset? Si enim immobilis consisteret, aut paululum refugeret, ne à Confœderatis intercluderetur, verebantur. *Prælium verò cum instructissima classe sine maximo periculo intri non posse prævidebant.* Ac quidem Pertau Bassa Imperator terræ, Sirôccus alique veteres complures Duces, ne dimicaretur summopere dissuadebant, *quod cum Christiana classis uno Duce gubernaretur, ac in aggrediendo promptissima esset, expectandam occasionem, quo ad ea dissiparetur, censerent.* Tum verò inter alios Hassam Bassa filius Hariaden Barbarossæ accepta licentia dicendi ita locutus fuit:

Domini super omnia potentes, iidemq. summis beneficiis affecti a Majestate invictissimi Cesaris nostri, cupientibus satisfacere gloria & voluntati ipsius, quæ est umbra & spiritus Dei, qui vivat in secula seculorum, necessario nobis est dimicandum, vobis polliceor easdem, & eodem modo esse coactas has canum copias, quales ante triginta annos fusa & incatenata fuerunt, à præstantissimo patre meo Hayradin Bassa Barbarossâ, iisdem in pelagus, qui non ferent aspectum, nec impetum nostro-

rum militum, sed præ pusillanimitate animo deficient. Nullus est inter eos amor, non obedientia, non nervus disciplinæ militaris, sed à diversis nationibus, & ritibus inimicis & exosis. Sunt diversorum Principum triremes ad ostentationem solum, non ut se periculo exponant, cum alter alterius perniciem clanculum venetur. Summum Virtutis est, quod egregie blasphemant Dei nomen, sunt etiam (ut & hoc virtuti illorum ascribatur) pulcherrimis indutis vestibus, pleni pecuniis infinitis, non sunt quales sumus nos, contumeliam Divini nominis exhorrentes, alter alterum diligentes & reverentes. Uni Domino fideles, qui est semper, erit victor & triumphator. Habemus ducentas octoginta perfectas triremes, cum illi ultra centum quinquaginta non habeant, ut à Caracosa relatum est, verissimum. Quare, qui volunt satisfacere voluntati & honori Imperatoris, eamus.

In eandem sententiam verba fecerunt Ochiali Africæ minoris, quæ vulgò Barbaria dicitur Gubernator, & post eum Cayabeg, Sangiaccus Smyrnæ. Sed contra sentiebant Siroccus Sangiaccus Alexandriæ & Carabuch. Sangiaccus Honnilarenus, & maxime Mahemet Bey Eubææ insulæ, Sangiaccus olim Belerhey Barbariæ, filius Bassæ Salarays, qui instimulatus à consentientibus nihil veritus, ita locutus est: Certe in veritate miror discursus acutissimos Hassan Bassæ militis obedientissimi & maximi Præfecti Regis Regum, qui est ambidexter gladius dextra Divina, ac vivat in eternitatem seculorum. Sed non mihi omnino persuasum est, hostem advenisse sine ratione bene subducta: Nam agitur de pelle illorum, & residuo Regnorum suorum & Provinciarum. Ergo non sit probabile, si adeo essent male instructi, eos prorumpere ad manifestam sui perditionem, & quod Caracosa egregius miles retulit, non videtur, quod hoc anni tempore ex Sicilia veniant, quærentes inimicum ut fugiant, & non, ut audacissimi fortunam suam periclitentur. Non est simile, ut ante triginta annos, cum Rex Hispanorum potentissimus omnes suas selectissimas copias, & proprium fratrem filium magni Caroli V. miserit, & Veneti sint vulpes, si maxime nos simus Leones: Qui unico momento, & alæa jactu omnia sua recuperare contendunt. Et longissima oratione minutissima omnia persecutus, dissuadebat: Placuit Pettau Bassæ oratio prudentis Ducis, & Carabuch, & Siroccus Sangiacci laudabant eandem, sed Ochialinus & Ali Præfectus jusserunt legi mandatum Selymi in contrarium. Quo facto, visum est, eam ineundam esse viam, quæ viros fortes & militares, & tanti ministris Principis magis deceret, & prælio experiundum esse potius ancipiti, quam turpem fugam arripendam. Speculator ergo, præmissus notissimus Pirata Caracossa, cum de centum quadraginta tantummodo hostium triremibus retulisset, vehementius omnium animos ad præliandum incenderat. Fefellerant autem illum, naves onerariæ, ut reliquarum triremium prorsus conspectum tollerent.

Septima igitur Octobr. triremes septuaginta circiter progressæ sunt, prælium ultro exposcentes, ratæ hac audacia territum iri hostes, ut aut fuga sibi consularent, aut minus animose confli-

rent. Sed contra omnia acciderunt. Conspectu enim illarum triremium inflammati Confœderati sine mora in illas impetum facere censuere. Johannes ergo Austriacus jubebat viros rei maritimæ bellicæque juxta peritos malum conscendere, ac omnia diligenter explorare, & earum numerum, quoad ejus fieri posset, observare: Ii, qui in terram emissi erant, magna per celoces accurrebant celeritate, idem quod primi confirmantes. Jubebat etiam ex Regia sua triremi tormentum bellicum exonerari, & reliqua edi signa, quæ convenerant, ut pugnae indicia essent, tempori quæ suum quemque triremem oporteret capessere locum & ad pugnam sese expedire. Ipse conscensa celoce una cum Ludovico de Cordona Magistro equorum, & Johanne Soto Secretario, huc illuc volitando colligebat in unum trirenies variè à se invicem disjectas, ac omnia celeriter satagebant mandabat, hortando nunchas, nunc illas, essent memores, se non Regum cupiditati operam navare, sed sibi singulæ suæque incolumitati, ac ipsi denique Deo alacres secum pugnam capessere, ac multa in hanc sententiam incredibili & supra ætatem dicendi efficacia animoque in medium adducendo. Convenerat inter classis Principes ante triduum, ut pugnae tempore tota classis divideretur in tres ordines, & singulis binæ quadriremes præponerentur, ut tormentorum bellicorum, quibus abundant, vi ac multitudine impetum in hostes facientes, ordines eorum disjicerent. Quapropter ipse Johannes Austriacus transvolabat ad dictas quadriremes, quæ classem sequebantur, ac mandabat, incitabat, ac hortabatur, ut quàm celerrimè ad sua loca trajicerent, in quo sanè nullius opinionem voluntatemque fessellere. Reversus inde, classis Principes huc illuc amandabat, præcipue verò ad Johannem Andream Doriæ, qui dextro cornu præfectus erat, & Augustinum Barbarigum, qui sinistro, quos hortabatur, ut suam quisque triremem paululum extra ordines, ut convenerat, educeret, & pro se quisque suas triremes in ordinem redigeret, pugnae expediret, lento uterque passu progredieretur, ipsasque triremes quàm possent maxime conjungerent ac coarctarent. Hisce peractis, revertebatur ad suam Regiam, incitando voce ac gestu Capitaneos ac milites earum triremium, quarum puppis in reditu prætervolabat, qui sanè unanimi clamore & suppositione incredibilem ostendebant pugnae cupiditatem, ubi ad suam triremem ventum erat, videbatur sibi, quod dicta duo cornua non satis bono progredierentur ordine, ideoque per celocem emittebat Commendatorem majorem Castiliæ, ut ea quid facto opus esset, moneret. Itidem mittebat ad Marcum Antonium Columnam Pontificis classis Præfectum, ut suas triremes in corpus, ut vocant, classis adduceret, sibi quæ se conjungeret, quàm posset fieri arctissime. Interea classis Turcica non insolitos ordines (solent enim esse semilunares) sed nostris similes deducta erat, utraque verò lentè progrediebatur. Nostra quidem propterea, quod Johannes Austriacus afficeretur dolore, quod Marchio S. Crucis, qui à tergo triginta ducebat triremes, nondum advenerat, & quod Johannes de Cardona, qui exploratum præcesserat cum octo triremibus à classe dilapsus esset, ad quos

quos tamen amandabat celoces, quæ eos hortarentur, ut quanta possent, celeritate sibi præstò essent. In quo etiam nihil ab ipsis prætermisum fuit: Nam sub horam duodecimam uterque nostræ classis in conspectu erat, quo tempore sex quadriremes, de quibus dictum est, à classe Turcica aberant bellici fortè tormenti jactu. Hoc loco Johannes Austriacus jussit Tibicines & Tympanistas pugnae signum dare, & confirmavit animos suorum militum formulis militaribus. Denique in genua procumbens, Deum brevi oratione precatus est, ut sibi dignaretur illa die victoriam contra suos hostes concedere, quod pium pietissimi classis Imperatoris exemplum ceteri reliquarum triremium Capitanei imitati sunt. Quo facto, plenis remis in hostem itum fuit tanta animorum contentione & promptitudine, quanta vix alias milites cum hoste congressi sunt. Tormenta primum bellica exonerabantur, infinito numero & prægrandi strepitu, denique suum quæque locum egregiè tutata est. Ipse etiam Johannes Austriacus cum Regia Turcica per vexilla, quæ eminentius reliquis ferebat, quo cognosci posset, suam jussit in eam dirigi, ac maximo impetu in eam delata est, infestisque armis concurrunt. Cum Regia Turcica septem alia veniebant, omnes una nostram Regiam petentes. Nostra à puppe erat Capitanea, ut vocant, Commendatoris Macoris & Patrona ipsius Johannis Austriaci. Dextrum latus Pontificia, sinistrum Venetæ cladebant. Sic inter se hæc triremes commissæ, dici non potest, quanta animi magnitudine constantiaque utrinque dubio satis eventu bellicæ fortuna multo tempore certatum sit, donec elapsa jam hora cum media, apparet, nostras potiores fore partes. Jam enim à prora æturm pervenerat ad puppim nuncium, Regiam Turcicam nonnullos ex nostris ingressos esse, & indubitatum in ea classis parte suæ Celsitudini victoriam attulisse. Hic ergo Johannes Austriacus mandabat, lata omnes repetitaque voce exclamarent: VICTORIA, VICTORIA, &c. quam vocem reliquæ triremes, quæ vicina erant, excipientes alacri voce imitatae sunt, ~~poppe~~ cerò jam videntes victoriam penes se fuisse. Superata igitur Turcica Regia cum aliis sibi vicinis, ipse cum aliis nonnullis, Pontificia præsertim & Venetæ se extra ordines subducens, ad dextrum cornu transvolabat, in quod ingens hostilium triremium agmen ferebatur, exonerans in ipso trajectu in multas sibi obvias triremes tormenta bellica, quibus illas aut submergebat, aut conficiebat, aut ad deditonem compellebat. Quod Turcæ animadvertentes paulatim inde se subducebant, ne quicquam isthac fortunam experti, sed jam sinistrum cornu quod propè terram erat, circumfusum triremibus hostium extreme aliquandiu laboraverat. Huc etiam Johannes Austriacus cum dictis triremibus transcurrere, suppetias ferens militi ob vulnera & laborem, non tam fesso quam animam exhalanti. Sed nec hic Turcæ imperum sustinere poterant, quamvis aliquandiu reluctarentur. Expansis ergo subito velis, fugam arripiebant recta Occidentem versus in apertum mare trajecturi, quamvis ob nostrorum hominum

Virtutem nec sui saltem comparuere, Johannes Austriacus enim arreptis quot poterat triremibus, & una cum illis Johannem Andream Doria, Marchionem S. Crucis, generales triremium Neapolitanarum remis incumbere, ut hostem prohiberet, ne promontorium, quod altius in mare procurrebat, & hosti transeundum erat, trajicere possent. Nec hac spe omnino falsus est. Ex omnibus enim hisce triremibus octo tantum vel circiter elapsæ sunt, quæ altius se magno cum periculo in ventum exonerant. Ceteræ in terram appulsæ, nostris prædæ fuere, Turcis fuga terrestri vitæ salutem sibi conciliantibus. Triremes venti beneficio elapsas, nostræ non sunt insectæ, & quod remiges defatigati essent, & nox ingrueret, ac multi succubuerant, vel alias male mulctati essent, multi etiam exempti erant compedibus, ut militis locum supplerent. Ceteræ interea classis triremes nihil vel operæ, vel diligentia omittebant, ut ad unam omnes hostiles triremes subigere possent, & inuncare, cui illorum studio eventus felicissime respondit. Johannes Austriacus in vicinum se recipiens portum, celocem ad ceteras, quæ significaret idem & ipsæ facerent, mittebat. Hæc pugna illius navalis *Castraphe* fuit, quæ nec nostra, nec patrum memoria, ulla contigit præclarior vel momentosior, aut in qua majori animorum armorumque contentione concursus sit, utrinque multis indicis spem victoriæ haud dubiam facientibus. Erant in nostra classe, Triremes ducentæ, quadriremes sex, Naves, quas Holcadas vocant, viginti, quæ tamen pugnae non interfuerunt, quod ob placidum ventum tempori adesse non possent. Ceteræ biremes, lyncres & celoces fuere, quæ tamen in pugna parum possunt, tamen ad summam rei haud leve momentum adferre visæ sunt. Militum hisce imposita erant viginti duo millia ex variis nationibus collectorum, videlicet Hispanorum octo millia, Italorum undecim millia & Germanorum tria millia, præterquam quod triremes omnes remigibus, nautis, ac aliis ordinariis hominibus quam instructissimæ essent. Turcarum verò classis ducentis viginti, duabus triremibus, quadraginta biremibus, & magno minorum navium erat instructa numero, quibus inerat viginti quinque millia, pro majori parte veteranorum militum. Quippe cum Naupacti paulò antè acerrimus habitus esset delectus, & recens valensque miles tyronibus consumptisque suffectus, qui ad continuas de Christianis victorias adeò erat asuefactus, ut nihil majus nostra militia despiceret, & contemneret, adeò ut de victoria consequenda, nullum faceret dubium, quanquam postea compertum sit, Præfectos nonnihil hæsitasse ob Hispanicæ triremes, quas occidentales vocant, quasque summo opere timere solent. Virtus & peritia rei militaris insignis in nostris apparuit Capitaneis, & incredibilis vigor in militibus & Decurionibus, atque adeò ipsis remigibus, qui compedibus revincti erant. Veruntamen prælium acerrimum fuit, quod illinc desperatorum, hinc victoriam sibi pollicentium more, pugnaretur. Hora enim diei decima quinta cœptum, & usque ad vicesimam

sumam tertiam productum fuit. *Capta Turcorum quinque millia, occisa circiter unum & viginti millia, Christianorum liberata quatuordecim millia, capta triremes Turcicae centum quinquaginta & una, submersa quadraginta.* Solus Ochialis fuga sibi consuluit cum triremibus quinque & biremibus viginti novem. E confœderatis mortuus Augustinus Barbarigus, cum sagittam altero oculo receperisset. Duces & Nobiles Veneti octodecim, extranei septem militum verò circiter quinque millia, vulneratus Imperator Venetus sagitta in genu fuit. Triremes Venetæ tres perierunt. Item Papæ triremis una, Sabaudia Ducis altera Melitensium tertia, ipsis verò ordine prima. Tantæ victoriæ nuncius ad Senatum Venetum Onuphrius Justinianus fuit, qui cum triremi sua decimo nono Octob. Venetias appulit. Inde lætitia tota urbe incredibilis, concursatioque omnium ordinum, omnis sexus, atque ætatis fuit, tota denique civitas in aream & portum Divi Marci se effudit, ut inopinata adeo & præclaræ victoriæ testimonium, quod auribus haurisset, idem oculis aspiceret, & præsentem e victrice classe triremem secundis acclamationibus saluaret. Princeps ipse exemplo in æde D. Marci cum Senatu, Legato Pontificis & Hispani supplicavit, alteraque vicissim prima supplicatio fuit, cui Cæsaris etiam & Galli Legatus omnesque Magistratus Veneti interfuere, utque majoris lætitiæ indicium extaret, carceres aperti, omnesque, qui non ob maxima facinora capti essent, dimissi sunt. Neque verò solum victoriæ hujus partæ lætitia intra Italiæ fines sese continuit, sed & nuncium ejus allatum in Germania eam gratulationem excitavit, ut Pontificii quidem more suo supplicationes haberent, Evangelici verò pro publicis concionibus Deo gratias agerent, cumque ardentibus votis rogarent, ut Ecclesiæ suæ misertus tristissima servitute Turcica Christianos liberare, populumque suum in veram libertatem assertum, contra Tyrannidem Turcicam in posterum defendere propter filii sui unigeniti gloriam dignaretur. Viri quoque docti Musis suis evocatis, variis carminibus victoriam hanc illustrare conati fuere, quibusdam Johannem Austriadem, aliis verò Venetum nomen celebrantibus. Quæ omnia cum peculiaribus libellis congesta extent, nos ad ipsos lectorem eorum cognoscendorum cupidum, remittimus. Trophæum verò huic classi erectum, dedicatumque Maximili. II. Imperatori, subjiciemus in hæc verba factum: NAVALI TRIUMPHO ex Turcis relato, extincto Pelagi metu, purgatis maleficio Thraciæ, Peloponnesi, Dalmatiæ Ionii, Speriæ sinus oris, Rhio, Anthirrio Hexamilii impedimento, Africæ littoribus, infero tractu ad Herculis usque fauces, & Atlanticas Gadès securis, Scyllæ Charybdisque rabie, brevibusque placatis, Cycladum Sesti & Abydi, Phryxeisque obicibus infractis, Byzantio & Mecha trepidantibus, inaudita fortitudine, celeritate quatuor horarum trecentarum triginta navium classe superata, longis rostratisque ad centum 60. remulco abactis, Cetheis, Lyburnicis Lembulisque innumeris disiectis, suppressisque, quæ loca Bajazethes ante septuaginta quatuor annos eripuerat, ad Naupacti angustias, pro Halcyo-

num receptibus, Ithacæque Austriis præcipue Hadriacisque Cæruleo Neptuno factis. Solè prima Kal. Novemb. ejusdemque Nonis, quibus acerrimè pro Christi negotio fuit depugnatum, ferrugine sua Ottomanno infesto, diraque ejusdem capitibus Phæbe jam inhibente: Mense quo Hebræis olim Scenopegia, nobis otii tecta sunt concessa, gaudio universè cumularo, Pannoniis terrore sublevatis, prorsus liberis aliis, cunctorum animis ad pileum excitis, 15. millibus, Christianorum mancipio solutis, his totidem hostibus cæsis, 5. millibus captivis, Periperi cum viginti longis in Cyprio latitante, aliis aliquot nunquam instructis. Interni maris littoribus utrinque spoliis applaudentibus summo Bertau necato, Ahalio incerto, pyratibus confectis, illius filii cum Ægei insularum omnibus penè Præfectis servituti illigatis, Oczalio, Argirensi cum paucis speculatoriis, linteolisque prælii spectatorem nondum elapso, Neritide oblecta, omnium spei Marti non Gradivo, sectori celeri victoriæ perpetuæ, memoriæ interminatæ VI. Cal. Novemb. idem nuntiis confirmantibus S. M. Quæ istæ vices Divinæ? Aquila Hesperia cum Leone perpetuo à Stella & Luna solliciti, subito Sol facti, periculum omne ad Calpios & Asiam redigantur. Postremò verò tabella, in qua excidium barbaræ classis depictum, hoc carmen ut elegantissimum sic & gravissimum inscriptum:

*Quis violare ausit jurato fœdere pacem,
Regna aliena jugo premere, atque excindere gentem
Immeritam, patremque hominum, patremque
Deorum*

*Temnere, & immemorem sceleris putet esse
nefandi?*

*Ab te tanti rabies vesana furoris
Exagitet, quicumque, pijs moderaris habenas
Imperij: tenet ipse pater memor omnia mente,
Ex meritis sumit maturo tempore pœnas.
En Asia Venetis polluta pace Tyrannus,
Urbibus everfis, ingenti cade peracta,
Contemptis victor superis, tumidusque, secunda
Sorte ruens, totumque, fatigans classibus æquor,
Ut cursu cadit in medio, victusque, repente
Sternitur, ac pœnas auso pro crimine pendit,
Non hac consilio humano & talibus armis
Proveniunt, Deus ipse, Deus post funera mille,
Post mille exhaustos terræ, marisque, labores
Nos tandem aspiciens, eterno fœdere pacis.
Ter geminos junxit Reges tua flumina belli,
Armavitque, pius cælesti robore mentes,
Et dedit indomitas hostis contundere vires.
Cernis, ut Ionio concurrant æquore utrinque,
Frontibus adversis inimica in bella triremes,
At vario arduis in eant certamine pugnas,
Infracti utque, Duces orientis, & agmina late
Hesperio sub Marte cadant? congestaque, classis
Centum annis, centum victrix successibus una
Luce ruat? vident infelices quam multa per undas
Telaque, Threicioque, arcus Lyciasque, pharetras
Verset, & hostilis turgescat sanguine pontus?
Pasce oculos, animumque, tuum miroque, labore
Artificis frui, ac partis letare triumphis,
Te tamen hoc unum semper præq, omnibus unum
Admoneat, miseris quantum mortalibus obest,
Justitiam & summi Regem contemnere Olympi.*

Decimo

Decimo Octobris, *Synodus Theologorum ac Ministrorum, qui sunt sub Ditione Electoris Saxoniae Augusti, Dresdae Myssorum celebratur, cogente eam dicto Illustriss. Electore A.* Causa verò ejus hæc erat. Ediderant Wittebergenfes Theologi Cal. Januar. inchoantibus, hunc annum Catechesin contextam, ut titulus præ se ferebat, ex corpore doctrinæ Christianæ, quam amplectuntur, ac tuentur Ecclesiæ Regionum Saxonicarum & Misnicarum, quæ sunt subiectæ Ditioni Electoris Saxoniae. Ea verò quàmprimum in publicum prodisset, mirum quam gravem censuram subierit, plerisque Theologis eam scriptis publicis condemnantibus, inter hos maximè Jenensibus, Brunsvicensibus, Lunæburgensibus, Hallensibus, & Mansfeldicis. Elector itaque, qui sinceræ doctrinæ in Ecclesiis suis retinendæ studiosissimus sit, fama illa de suorum Theologorum Catechesi cognita, eos Dresdæ convocat, atque ut sententiam suam de SS. Cæna Domini, & articulis illi connexis clarè, perspicuè, atque diserte exponant, mandat. Illi ergo quod iussu fuerant faciunt, ac summam Confessionis suæ de Persona & incarnatione Christi, deq. ejusdem majestate, ascensione & sessione ad dextram Dei, unà cum doctrinâ verâ & explicata de Cæna Domini repertunt, eamque unanimi consensu Academiæ Lipsensis & Wittebergensis, & trium Consistoriorum denique, & Superintendentium universorum, & singulorum docentium, in istarum Regionum Ecclesiis comprobata, ad præcidendas aliorum sinistras suspiciones, publicè edunt, liquiddo contestantes, nolle se confessionem istam aliter accipi, quàm secundum normam illius consensus, qui fuerit hactenus in Ecclesiis & Scholis istarum Regionum per annos quadraginta, aut quinquaginta, cujus summa etiam in quibusdam peculiaribus libris comprehensa sit. Et improbare se fecus docentes, ut in scripto, quo confessionem suam comprehenderunt, latius videre est, nobis enim eam, cum in omnium manibus versetur, huc ascribere minimè necessarium est visum. Caterùm etsi multi sperarent, dissidium id hoc tempore sopitum, atque Wittebergensium confessionem aliis satisfactum esse debere; tamen cum non tantum affirmare pererentur, in Catechesi illa de ascensione, deq. SS. Cæna Domini nihil alienum à recepto & approbato in istis Ecclesiis consensu traditum esse, sed & scripta scriptis accumulando, Saxonicos acerbius infectarentur, res eo devenit, ut Saxonicarum Ecclesiarum Doctores atque Ministri, doctrinæ suæ confessionem de dictis articulis & ipsi ex Sacris literis, orthodoxis Patribus, & scriptis repeterent, ac Wittebergensium sententiam, phrasas, locutiones & rationes, ut cum Sacramentariis congruentes, refellerent: Ita ut Salomon verissimè cap. 17. scripsisse videatur: *Litis initium simile esse aquæ rumpenti alveum, quæ postea nulla vi contineri potest.* Deus ergo in tanta animorum distractione miseræ atque afflictæ Ecclesiæ in hac delira mundi senecta misereatur, eiq. pacem & concordiam largiatur, inq. Germania perpetuò sibi semen colligat & server. Porro Saxonici Doctores, quos confessionem repetiisse diximus, erant initio Theologi Ducum Brunsvicensium, Lunæburgensium, Megalopolensium, Academiæ Rost-

chiensis, Civitatum Lubecæ, Hamburgi, Hildensheimii, Gottingæ, Hannoveræ, Embecæ, Hamelæ, Brunswici, Goslaræ, Halberstadii, Salinarum Saxonicarum. Horum sententiam & Württembergici Theologi amplexi, & ipsi peculiari scripto doctrinæ suæ de iisdem articulis confessionem deinde exposuerunt.

Duodecimo Octobr. *Ducis Nordfolciæ in Angliâ altera adversus Reginam Elizabetham conspiratione detecta, is iusto Dei judicio comprehenditur, atq. in carceres conjicitur.* Anno quidem sexagesimo nono, ob similis sceleris suspicionem quoque captus fuerat, liberatus verò atque dimissus, cum non facile quid sinistri de se quenquam suspicaturum arbitraretur, novum scelus contra Reginam, civitatem Londinensem totumque Regnum Angliæ nefario conatu aggreditur, atque cum Nobilibus circiter septuaginta, conjuratione facta, convenit de scelere adimplendo, cum Regina Londini esset, non inscius moris ipsius, quod circiter hoc tempus ibi ad octiduum & ultra subsistere, jus dicere ac graviores Regni causas tractare soleat. Quare quidam conjuratorum octavo, decimo & undecimo hujus mensis sub specie judicii frequentandi, Londinum confluunt, pluribus ministris quàm antea comitati, præterquam quod magna sociorum pars, in quibus omnem spem sceleris exequendi collocarant, in civitate præsens degeret. His ergo ita stantibus, *Nordfolcius profligatissimum quendam nebulonem in habitu mendici Londinum ablegat, eiq. baculum excavatum, cui literæ incluse erant in manus tradit, cum mandatis, ut baculum diligenter asservet, Londinumq. contendat, & à Janitore, cujus nomen ei expresserat, stipem petat, mox deinde venturum quendam insignem, de toto negotio antea informatum, qui baculum ab ipso sit accepturus.* Sed ecce quàm singulari providentia Divina res gerantur, ac sceleratæ machinationes, præter multorum opinionem, manifestentur atque in lucem proferantur. Nam dum simulatus ille mendicus Londinum venit, accidit, ut is, qui baculum ab ipso ex convento capere debebat, diutius emaneret, ac mendicus accepta usitata stipe, aliisque ejusdem conditionis hominibus abeuntibus, ad portam resideret. Janitor itaque eum accedens, de causâ, cur illic desideat, rogat, hic propter Deum adhuc semel stipem sibi dari petit; ille verò cui mendici persona suspecta esset, statim baculum, quem in manibus teneret, in mendici baculum, impingit, ita ut is excavatus frangeretur. Janitore ergo quid insidiarum huic rei subesse, olfaciente mendico manus injiciuntur, atque literarum resignatarum sententia cognita, unâ cum baculo & literis ad Reginam deducitur, ubi conjurationis sociis detectis, statim eorum quamplurimi capiuntur, atque *simulatus mendicus in quatuor partes disseccatur.* Interea Nordfolcius ignarus detectæ conjurationis & ipse Londinum venit. Comprehensus itaque atque coram Regina ejusque intimis Consiliariis de causis repetitæ conjurationis rogatus, accuratam purgationem sui instituit. Verum cum literæ propriis ipsius manibus scriptæ, quibus socios ad constantiam in perpetrandi scelere animavit, iisque tempus certum præ-

præfixerit, proferuntur, adeò obstupefcit, ut delicti veniam petierit, nec ad aliam rem ullam, quam Reginæ benevolentiam sibi confugiendum viderit. Propositum ergo conjurationis statim per totam civitatem divulgatum est, nimirum quod hoc die duodecimo Octobris, *Reginam ex insidiis oppressam interimere, civitatem Londinensem ab una parte, in quatuor, aut quinque, locis incendere, ab alia verò tumultum concitare, atque Nordfolcium cum exercitu in eam intromittere, omnes resistentes, tam incolas, quam exterostrucidare, & sibi dominatum usurpare voluerint. Quin etiam ita consilia sua, disposuerint, ut ipsorum complices eodem tempore omnia Regni loca seditione complerent.* Ut scriptis publicis proditum est.

Duodecimo Novembris, *Venetis Margaritum oppidum, non longè à Corcyra situm, atque presidio Turcarum munitum, his suppellectilem salvam paciscentibus deditione capiunt, atque incensum solo aquant.* Et circiter hoc idem tempus *Epirota, qui hodie Albani dicuntur, Soppotam civitatem à Turcis derelictam occupant, eamque Venetorum Ditioni tradunt.*

Decimo quarto Decembris, Albanus novis tributis constitutis, eorumque constitutiones in Belgio publicat. *Licet enim Principibus ac Magistratui vectigalia, tributa & exactiones ex mandato Christi & Apostoli Pauli jure debeantur, nec Imperia sine hujusmodi praesidiis sustineri queant, tamen ita providendum Magistratibus, ut in his modus servetur, nec graviora quam populus ac vitæ civilis societas ferre possint, imponantur.* Ni etenim id fiat *exactionum*, tributorumque gravitas maxima mala sapius parere consuevit, ut omnium gentium Historiæ id testantur: Nam ut Roboam Salomonis filii exemplum silentio prætereatur, annon dum celebratissimus Imperator Theodosius propter assidua bella novam exactionem molitur, Antiochiæ periculofam seditionem excitat? In Germania quidem fuere Principes ordinariis redditibus contenti, subditos extraordinariis tributis atque oneribus contra voluntatem non praefecerunt. In Gallia verò, licet Regum suorum ut nulla alia gente observantissima, ejus rei exempla subinde accidisse, minimè obscurum est. Siquidem & Lemovicenses Chilperici Regis temporibus, propter vini Urceolum à singulis Vinearum possessoribus exactum, & magnam Galliarum partem Carolo sexto, regnante, propter nova vectigalium genera introducta, seditionem movisse, annales Galliarum testantur. Flamingi verò & Gandavenfes, adeò ejus generis exactionibus semper obstitere, ut aliquoties bello cum suis Comitibus contendere potius, quam onerum insolitorum molemi suscipere maluerint. Quare multo rectius sentiunt, qui juxta responsum Johannis Baptistæ neminem ultra consuetum & modum onerant & moderatorum Principum exempla imitantur. Darius Rex Persarum cum percunctaretur officiales, an tributa gravia essent? respondentibus, mediocria, jussit dimidietatem remitti. Quin & Nero in initio sui Principatus, quo gratiam popularem aucuparetur, quintam & vigesimam Venalium mancipiorum remisisse, & Trajanus vectigal vigesimarum sustulisse, scribitur. Pertinax etiam Imperator, quæ præcessores Tyranni per vias & por-

tus emungendis pecuniis vectigalia instituerant, prorsus abolevit, leges quoque ad confiscationis rapacitatem institutas abrogavit, asserens, sanctius esse, inopem obtinere Rempublicam quam per rapacitatem, & dedecorum discrimina opes augere. Porro verò Albanus, quo ad vectigal pertinentibus, rebus pretiosis, & ad negotiationem destinatis, frumento, carnibus aliisque ad vitam sustinendam necessariis, onera imposuit, ita, ut nihil, quod in Brabantia veniret, sine onere relictum sit, in nullius contractus oneribus remissior, quam venditione fundorum atque equorum, ex illorum venditione vel permutatione vicissimum quintum denarium justii pretii, ex horum autem aliunde in Brabantiam adductorum, tantundem, ex aliis verò rebus decimam partem exigens.

Hoc etiam anno, *per totam ferè Germaniam Cephalagia seivissima grassatur*, ita ut plerosque ea correptos ad furorem redigeret. *Fames verò ubique tanta, maximè in Suevia & Bavaria, quantum vix hominum memoria fuisse putatur.* Hisce flagellis Dei quidem corripimur; sed non corrigimur. Quare non mirum, si mala malis accumulentur, & una calamitas alteram excipiat.

DE REBUS IN ORBE GESTIS,

ANNO M D LXXII.

Sexto Januarii, *aque fluvij Vistula in Borussia prope Thornam in sanguinem per triduum*, cum omnis populi consternatione *conversa*. Deinde verò fluvio ad pristinam substantiam revertente, circiter horam noctis nonam, *terra motus cum maximoturbine, & duarum nubium ruptura facta est*, ex cujus aquarum impetu dimidia muri pars abrepta, quadraginta domus abductæ, pontis juga sedecim avulsa. Atque in undis trecenti homines submersi fuere. *Lapides quoque ponderis librarum decem de cælo delapsi*, homines ad terram prostratos necarunt. Ad hæc *granarium civitatis fulmine correptum*, cum frumento igni consumptum est. Hæc novi anni prodigia tristissima, haud dubiè malorum denunciationem continent. Apud Romanos cum Vulsiis sanguine lacus manasset, anno urbis conditæ quingentesimo quadragesimo nono, id quod nunquam antea acciderat, duo Consules Marcellus & Crispinus ab Hannibale circumventi, Rempub. veluti orbam reliquerunt. Deinde cum anno urbis sexcentesimo decimo octavo Putolis in aquis calidis rivi manassent sanguine, ab Achæis exercitus Romanus cæsus est, verum talia surdis occinuntur, per paucis hujusmodi prodigiorum effectus ad animum revocantibus, atque à delictis ad meliorem vitam sanioraque consilia se convertentibus, ut rectè Homerus Jovem loqui introduxisse videatur.

*Cur stulti incusant mortales Numina cæli
Et sibi nos dicunt auctores esse malorum?
Cum præter fati leges in aperta ferantur
Damna, sua mentis propriis erroribus orti.*

Decimo

Decimo sexto Januarii *Thomas Dux Nordfolcius*, is, quem anno superiori duodecimo Octobris captum, atque custodia traditum diximus, præeunte custode carceris, & portitore securis, hora matutina septima ex carcere educitur, & *judicio capitali sistitur ad diluendum crimen proditiōnis intentatum*. Accusatores erant quatuor Fiscoles Regii ad hoc deputati: Judices, Comes de Hembsberi, Magnus Stuardus, quem Majorem domus vocant, repræsentans Regina personam, ut summus Judex, in sella ad hoc speciatim constructa, cum viginti quatuor aliis, quorum novem Comites atque Barones, reliqui Milori, id est, Cubicularii erant. Stuardo verò manu levata, Nordfolcium proditiōnis arguente, hoc è contrariio crimen diffitente, ac eloquentia spe omnium majore sese purgante, causa ita agitari cœpta est, ut Fisco libus intentationem suam verificare, reo innocentiam ostendere conante, disceptatio usque ad horam vespertinam sextam, nullo nec manducante, nec bibente protraheretur. Tandem tamen iudicibus ad consultandum secedentibus, Nordfolcio vinum & cerevisia bibenda præbentur, & à iudicibus revertentibus sententia fertur, *quod ob proditiōnem contra Majestatem Regiam, & patriam commissam suspendi, & semimortuus in quatuor partes distrahi, dilaniarique secundum consuetudinem Regni debeat*, cum precatione, ut DEUS animæ ipsius misereatur. Hanc ergo sententiam cum manu levata, quasi calumniis oneratus acceptaret, cum inficiatione proditiōnis objectæ, & petitione, ut ratio filii sui haberetur, hora nona manus ad pectus tenens, præeunte Carnifice in carceres reducit, ac illic suspensa sententiæ executione usque ad diem secundum Junii asservatur, idque pro more Regni.

Vicesimo secundo ejusdem mensis, *Oeniponte terramotus* similium calamitatum index mane hora septima factus est, atque per triduum durans, sua conqussatione, non tantum civium ædes, sed & Archiducis Palatii partem, templumque ac typographiam dejecit, strataque viarum dirupit, tanto hominum pavore, ut Archidux una cum familiaribus in theriotrophium se recipere cogeretur, populusque novissimum diem intare existimaret. Similes quoque *terra tremores* circiter hoc idem tempus, sed minores fuisse feruntur, Monachii in Bavaria, & *Augusta Vindelico-rum*. *Terramotus* verò *que mala comitari solita fuerint*, sæpius luculentis testimoniis commonstratum fuit, nos auctoritati Christi, non dubia conjectura insinuantis, futuros ante novissimum hujus seculi diem terramotus, perinde ut signearum, quæ subinde futurae sunt in universo, id est, mundo generali calamitatum subscribere deceret, iisque potius ad emendationem vitæ invitari, quam perseverantia in peccatis mala publica accersere, quæ terramotus subsecuta fuisse constat, nimirum bella, pestem & famem illa quidem aëre cadaveribus infecto, hac incultis manentibus agris subsequente, ut hæc partim usu, partim literarum studio non obscurè comperta & explorata fuere. Nonne enim post terramotus, quos sibi Mardocheus Laheti filius, videre visus est, cunctæ ad pugnam Nationes excitatæ

traduntur, & dies quoque subsequuta tenebrarum & discriminis, tribulationis & angustiae & formido super terram maxima? Nonne & Ozia Rege Juda in superbiam olim elato, sibi quæ alienum usurpante officium, terra supra modum tremuit, argumento ultionis contra eundem Divinae perspicuo, quum & ille tum lepra infectus Regnum deponere coactus fuerit, & se in ordinem redigi passus, ut qui ex summo loco Divina fastidisset, idem in sordido & humili ab omnibus fastidiretur. Sunt & quondam infelices Judæi non sine memorabili clade experti, quid præcedentes terramotus, quos aliquoties antea observant, portenderint, nimirum illud supra quam dici queant calamitosum Hierosolymitanæ urbis excidium.

Cujus illi inter alia prodigia & ostenta, terramotibus sæpenumero admoniti poenitentiam de peccatis suis, propter quæ hoc ipsum fore significabatur excidium, non egerunt, sed quam à peccato revocati, vel non crediderunt, vel cæci & pertinaces cæli minas contempserunt. Quid obsecro terramotus L. Martio, Sex. Julio Consulibus portendit? Proculdubio bellum illud memorabile, quod civile dici cœpit, quo vix aliud funestius terræ Italiae fuit? Nonne etiamnum varii terramotus bellorum perinde Punicorum magnitudinem prænotarunt? Sic quoque terramotus apud Constantinopolim maximus parum boni portendit, quum sub id tempus perniciosissima Acephalonum hæresis, Chalcedonium Concilium acriter impugnantium, & pulularit & subcreverit. Quantum verò malorum terramotus Imperatori Lothario futurum significarit, Galli & Itali quondam vel suo periculo didicerunt. Tum quidem lethales inter Imperatorem Lotharium & fratres natæ sunt discordiæ, atque bella deinde longè maxima subsequuta: Normannis omnem devastantibus Aquitaniam, multis incendio consumptis Cœnobiiis, & aliquot insuper Galliarum oppidis ad internecionem penè per Normannos reductis. Quid autem Imperatori Friderico ejus nominis secundo, terramotus pronunciarint, dictu perinde juxta & auditu horrendum est. Tradunt sub illa quidem tempora Frisiam Regionem à maritimis fluctibus totam ferme submergi cœptam, & à Tartaris Schiticam, Georgianam, Armeniamque majorem solo propemodum æquatas, ab eisdemque Poloniam & Hungariam magno nimirum incommodo adfectas. Addiderim (quod summe dolendum est) Hierosolyma tum à Cardinio magni Saladini filio quintum fuisse funditus eversa, templo duntaxat Domini, ac ejusdem sepulchro precibus Christianorum integro relicto. Et terramotus quoque Imperatore Friderico ejus nominis Tertio non indubie cladem illam Constantinopolitanam memoratissimam arguit, & conflictum subinde inter Christianos & Turcas, apud Thaurinum oppidum satis horrendum. Transeo interim quantam malorum congeriem terramotus sub Julio Maximo Pontifice & Imperatore Maximiliano, vel nostra quidem memoria portenderit, à quo sanè tempore (ut verum ingenuè fatear) Ecclesia nullo non luxu & abusu, ita indies magis pessum ivit ac decrevit, ut nisi cum magno

orbis periculo redire postliminio posse non videatur. Hinc non est, quod multis ambagibus ambitiosior arguar, quid nobis proximè præcedens in iis finibus terræ moris portendat, quando ex iis, quæ diximus, vel quamlibet paucis, & ex parum æquis hujus temporis conditionibus nemo marre suo non facile conjiciat. Cujus equidem significationem unius cujusque judicio relinquendam censeo, non nescius Christianam pietatem repudiassse vanam & superstitiosam illam veterum Romanorum, aliarumque Gentium circa prodigia omnia & ostenta observationem.

Vicesimo nono ejusdem, hora noctis decima, incendium in arce Würtzburgica exoritur, tantasque vires acquirit, ut Episcopus Herbipolensis Fridericus cubiculo suo conflagrante, agrè sola camisia indutus evaderet. Periëre in eo homines sedecim. Jacturam verò omnium maximam Episcopus in libris rationum, literis, diplomatibus, & instrumentis publicis hoc incendio conflagratis, sensisse scribitur.

Hoc mense Februario, insolita nivium copia inferioris Saxonia terras complet, tamque intensum frigus etiam flumina navigabilia Sælam, Albim, & Visurgim constringit, ut, id quod rarissimè accidere solet, navigatio in iis intercluderetur. Expertæ id est suo cum damno navis piratica, propè Newhausium castrum Diocesis Bremensis, ita è frigore improvise congelata, ut extricari è glacie nequens, cum Præfecto & sociis triginta caperetur, atq; in castrum Vorde abduceretur, illis postea carceri mancipatis memorabili exemplo latrones & sceleratos post multas grassationes Divinitus tandem à Nemese opprimi, & ad supplicia merita rapi.

Pridie Calendas Martii Catharina Sigismundi Regis Poloniæ conjux, Ferdinandi Imperatoris & Annæ Reginae Bohemiæ filia septima, miseras suas in his terris felici ex hac vita exitu finit. Nupta prius fuerat Francisco Duci Mantuano; eo verò ex pavore lapsus in locum Mantuanum, anni quinquagesimi mense Februario extincto, Regi Poloniæ Sigismundo sororio post secundas cum Barbara Radzivilla nuptias ad tertias convolanti in matrimonium tradita, hujus molestias non exiguas sensit. Nata Viennæ anno M D XXXVI. Septembris die vicesimo tertio, hora nona, antemeridiana.

Primo Aprilis bellum Belgicum, quo Albanus post Auraici discessum, statua triumphali cum illustri eulogio erecta, se penitus defunctum existimarat, præter opinionem ejus aliorumque complurium restauratur. Geusii siquidem, ab infestatione maris; anseres aquatici dicti, affluentibus in diem copiis ita multiplicati, ut hostium oculis sese offerre non dubitarent, hoc die triginta navibus Brielum oppidum Hollandiæ commodissimo portu maris nobile, ex improvise invadunt, ac civibus ad denunciationem deditiois responsum differentibus, per portas pulveris tormentarii ignea vi disjectas in civitatem irrumpunt, eaque occupata, cives atq; vicinos Delfios in fidem Auraici adigunt; Ductore Wilhelmo, Comite

de Marcha, & Lumio, qui quod Auraico superiori bello militasset, à Leodiensi Episcopo bonorum magna parte exutus fuerat. Albanus ergò occupatione Brieli cognita, Hispanos præsidarios cum classe trajecto, ad recuperandum Brielum profligandumque Lumium mittit. Verum is, cum suis hostes cum damno inde repellit, sed & propè Flerdingam oppidum, non procul à Brielo situm in fugam coniectos, Dordracum usque insectatur, urbem undique mari cinctam, ac navigationi cum primis idoneam. Ibi verò Hispani exclusi, dum Roterdamum contendunt, similem oppidanorum alienationem contra se experientur, ingressu urbis prohibiti. Præses ergò Hollandiæ Boshuius in tanta necessitate potius artes, quam vim respiciendum ratus, se solum in civitatem intrmittere postulat, omnia civibus salva fore promittens. Si itaque promissis credentes, ingressum in civitatem illi concedunt. At dum sub porta consistit, secum Hispanos intromittit, qui portas ingressi, cives præsidem fidei datæ admonentes obvios prosternunt, tantumque terrorem oppidanis incutiunt, ut quam plurimi de muro delapsi submerfi sint, & ultra trecentos occubuerint. Tanta verò illic strage edita, Hispani mox nocte insequenti inde discedunt, ac Delfios securos opprimunt, trecentis Geusii vino somnoque sepultis occisis. Sed Boshuius Præfectus Hollandiæ interea Rotrodami Geusiacorum multos capite plectit. Porro verò hac strenuitate Hispanorum per Hollandiam divulgata, Albanus, populo ad pristinam libertatem aspirante, dum malum malo medicari conatur, ut Cæcias nubes majora sibi mala attrahit. Nam incolæ Schiedami oppidi, sic à Scheia fluvio vocati, atque Beielo ferè è regione oppositi, strage Albanici exercitus, quam Roterdami exercuisset, cognita, oppido relicto, se Brielsibus conjungere, & Flissingenses in Selandia, quorum portus navibus ex Hispania venientibus opportunitissimus atque tutissimus est, iisdem cognitis, ad jugum excutiendum unanimi consensu conjurant, nullum Hispanum in oppidum suum intromissuri, ac paulò deinde post Pacecum Albani nepotem cum aliis duobus Præfectis, minas Ducis Hispaniarum spirantem, comprehendunt, ac nulla ratione, vel Nobilitatis, vel magnarum pollicitationum habita, in furcam rapiunt, omnesque dedecoris genere affectum in quatuor partes dilacerant. Deinde octingentos Hispanos Middelburgensibus mediterraneis Zelandiæ fame & obsidione à Geusii pressis, opitulaturos, partim occidunt, partim in fugam compellunt, navesque eorum, quibus venerant, sex exceptis, concremant, nautis ad malum alligatis. Ad eò Hispanicum nomen exosum erat, ut qui de eo servando cogitaret, patriæ hostis ac proditor censeretur. Et hoc successu Geusii visi, portus maris occupatos muniunt, præsidisque firmant, naves, quas Albanus Enckusii fabricari curarat, interceptas abducunt, inque suum usum convertunt, totumque mare, ita infestant, ut Brabantia in frumenti, ei verò finitimæ Nationes in salis, butyri, casei, hælecis, aliorumque esculentorum penuriam venerint. Enghlusianis suo jure vivere volentibus, aliis sal denegantibus, vel id communicatum Geusii intercipientibus.

Primo Maji, Pius Quintus Pontifex Romanus, ducentessimus vicesimus nonus ex febricula, qua per aliquot dies conflictatus fuerat, moritur, cum sedi Pontificiæ præfuisset annos quinque, menses tres, dies viginti quinque: creatus septimo Idus Januarii, anno millesimo quingentesimo sexagesimo sexto. De rebus ab ipso in Pontificatu gestis, hoc loco dicere supervacaneum est, cum ex peculiarem Historiam requirant. Mors vero ejus inopinata, rebus omnibus rursus ad bellum Turcicum paratis, fociis foederis permolesta accidit. Stipendiarii siquidem ea divulgata, ob non soluta stipendia Viterbii, Goleræ aliis in locis tumultuari cœpete; veruntamen per Johannem Mariahi Vigubinum à Duce Urbinatæ ad ipsos missum, sedati, atque à Fuligni direptione retracti fuerunt. Et Cardinales durante Interregno de expeditione Turcica consultatione habita, eam continuandam ac prosequendam unanimi consensu decreverunt.

Decimo tertio Maji, exequiis Pii Quinti peractis, atque Cardinalibus Italicis congregatis, in absentia Gallorum, Pontifex Romanus ducentessimus tricesimus eligitur, Hugo Boncompagnus Bononiensis, ex Professore Juris auditor Rotæ, ex auditore Cardinalis, Tituli H. S. Xysti à Pio IV. Pontifice duodecimo, anno sexagesimo quinto factus, atque quod decimo tertio die electus fuisset, *Gregorius decimus tertius* nominatur. Ejus vero electio præter multorum opinionem accidit, præcipuè annitentibus Cardinalibus Boromæo, Mediceo & Alexandrino. Plerisque vel Alexandrum Farnesium, vel Johannem Moronum sedem istam consensuros certo existimantibus. Porro vero Gregorius dignitatem Pontificialem adeptus, mox ad prosecutionem Turcicæ expeditionis sese convertit, ac bene præcatus Antonio Columnæ classis Præfecto, eum cum illa Cajetam dimittit, inque aliis Antecessorum suorum vestigiis graviter insistit, Concilii Tridentini decreta confirmans, eaque inviolabiliter servari jubens. Non diu post, filio, quem Bononiæ Professor susceperat, Præfecto arcis Angeli constituto, de divite matrimonio cum Urbinatis Ducis filia dispicit: Philippum Boncompagnum ex fratre ac Philippum Gnastam Vilani ex sorore nepotes, Cardinales creat. Duæ vero perquam graves illi Pontificatum ingresso difficultates objectæ fuere, prima videlicet *revocatio tituli Magni Ducis Hetruriae, Cosmo Florentiæ Duci per Pium Quintum collati*, vel ejus saltem suspensio, usque ad finem litis, ab Imperatore Maximiliano flagitata: altera, comprobatio matrimonii inter Margaritam Reginam Galliæ & Henricum Navarra Regem à Galliæ Rege expetita, quarum illa ob Cosmi erga sedem Romanam observantiam, hæc ob fidem Henrici Regis sedi Pontificiæ adversam, gravissimis deliberationibus occasionem dedit. Pontifice ita rebus providere cupiente, ne Principes Ecclesiæ Romanæ amici tam difficili ac periculoso tempore ab ea alienentur, & adversarii gratiæ ac moderationis ejus fructum aliquem sentiant. Cæterum dum Pontifex disputationis Florentiæ *judicationem sibi* (dissentiente tamen Imperatore) *vendicat*, Imperator Legatum suum Roma de *flore* revocat.

Vicesimo quarto Maji, qui erat profestus Pentecostes, Ludovicus Nassaviensis, ne Lumio Zelandiæ atque Hollandiæ populares contra Hispanos, occasione rei gerendæ in aliis Belgici partibus deesset, milite in Gallis præpropere collecto, Valencianam in Hannonia occupat, civibus non admodum repugnantibus. Inde verò mox Profectus, Montem munitissimam Hannoniæ civitatem capit, eamque præsidio firmat. Interea autem Hispani arcem Valencianam præsidio tenentes, eruptione in oppidanos negligentius rebus suis prospicientes, facta eos occidunt. Id secundo Junii accidisse scribitur, ita, ut exiguo tempore libertate parva gavisi, celeris humanarum commutationis ac vicissitudinis fortunæ, exemplum fuerint. Porro verò Montis occupatio non tantum magnam diffidentiam inter duos affines Reges Galliæ atque Hispaniæ excitavit; sed & cursui victoriæ contra Turcam impedimentum non exiguum intulit. Licet enim, ut fertur, Gallus Rex Ludovici Nassaviensis mente cognita, per totum Regnum severissimis edictis publicatis vetuerit, Nassovio suppetias ferri, aut terras Hispaniarum Regis quacunque ratione molestari, Legatoque Pontificio ad se missio, firmissimis documentis suam in Hispanum benevolentiam, pacisq; studium comonstravit; *tamen cum Ludovicus Nassovius tota præterita Hyeme in aula Regis Galliæ humaniter exceptus, & ab omnibus in summo honore habitus fuerit, & in exercitu suo jam haberet stipendiarios Regis, & superiorum bellorum non paucos Capitaneos, Galli apud Hispanos instantiam suspicionem venerit*, ut Rex Johanni Austriaco mandaret, ne cum sua classe ex Sicilia discederet, & loca munitiora in Pedemontana Galliæ, majori præsidio firmaret, Hispanis non obscure dictitantibus, *quò magis Galli iis sese amicos ostenderent, tantò periculosiores subesse insidias*. Quare Galli Hispanorum diffidentia provocati, palam affirmare, non dubitare Regem Hispaniarum de sui Regis fide, sed Hispanos expeditionem Turcicam, utpote ipsis minime proficuum ac commodam averfantes, sub prætextu horum tumultuum & falsi rumoris de Galliæ Rege excitati, velle retinere classem in Sicilia, ut expeditionem in Africam, rationibus ipsorum accommodatiorem, suscipiant. Verum enim verò quantumvis Hispanis & Gallis inter se contendentibus; reliqui tamen foederis socii, consilio habito censuerunt, ut nulla interjecta mora triremes Venetorum & Papæ, quarum centum quinquaginta erant, expeditionem superiori Hyeme decretam susciperent, iisque sese conjungerent viginti naves, octo quadriremes & decem triremes Ducis Sabaudiæ & Melitenfium, & aliquot ex Regiis, quas Johannes Austriacus ipsis assignaturus esset, maximè, fama divulgata, Turcam non contemnendam classem in altum deduxisse, milite omni sclopetis gravioribus, instar Christianorum armato. Mons autem civitas, de cujus occupatione sermo nobis fuit, à temporibus Maximiani vetustate, ut annales Hannoniæ testantur, legibus optimis, munitione ac committatus nomine *celebris est*. Olim quidem *Bretaimons dicta* à Britannis, qui arcem temporibus Maximiani, pulsis Nervii, in ea tenere; hodiè verò solum Montis nomine appellata,

lata, quod in monte sita, munitissimum propugnaculum Hannoniensi populo ac toti Comitatu præbeat.

Junii die secundo, Wilhelmus Comes Berghensis liber Baro Bochsmieri, & Bilantii ob bona sibi ab Albano erepta, Augaici affinis partibus associatus, peditum tredecim vexillis ac equitum signis duobus erectis, Zutphaniam civitatem ex quatuor Geldria insignioribus unam, in potestatem suam redigit, ac mox Daventria obliuione relicta, Dotcum, Duisbergum, Grolhium, aliag, Geldria vicina loca occupat.

Secundo Junii Dux Nordfolkiensis, quem decimo sexta Januarii, criminis læsæ Majestatis causa mortis condemnatum, diximus, ex arce Londinensi eductus fuit in planitiem vicinam, quam Montem vocant, in cujus medio pegma tabulatum in usum supplicii exstructum, jam à multis annis fuit; vetus autem computruerat & jam corruerat. Regina enim Elizabetha clementer administrante Rempublicam, de nullo jam annis quatuordecim sumptum ibi fuit supplicium. Itaque novum extrui necesse erat. Quod cum conscendisset Dux hora septima matutina, indutus thorace serico, & toga longiori byssina, colore nigro, aspexit undique populum serio, capite pileo recto, & cum parumper constitisset, & circumjecisset oculos in pegmate, rogabat ad quam partem staret, ut populum alloqueretur. Erat enim pegma quadratum & undique populus confluerat, cumque dirigeretur ad Orientalem partem, & multum esset populi murmur & varius strepitus, Alexander Noëllus D. Pauli Decanus obtestabatur præsentem, ut silentium præstarent. Tunc Dux in hunc planè modum, in hæc verba exorsus est:

Minimè vobis, optimi Viri, novum est, si videatis hominem mori. Mors enim communis est omnibus & frequens, nec etiam hoc rarum est, quod videatis, hominem hoc loco mori, etsi fateri me oporteat, Regina Regni gubernacula ea clementia, & felicitate administrante, novum planè esse, quod videatis illustrem aliquem Virum hoc loco mori, quod verò primus sim, mea est fortuna. Faxit DEVS Optimus Maximus ultimus esse ut possim, meumque supplicium reliquis posset esse exemplo. Non decrevi longis ambagibus vos detinere, paucis dicam, quid sentio, in longis enim sermonibus nec me exercui, nec mea conditionis homines pro hujusmodi concione perorare solent.

Tria sunt de quibus vos affari cupio, ac vos rogatos esse volo, universa cognoscatis, nec uni alicui tantum articulo intelligendo intenti sitis. Neminem spero offendam, equidem inuitus vel minimum vestrum laferim. Ac primo quidem de forma delictorum meorum agam, quemadmodum mea ipsius conscientia de iis iudicat: Multa, quæ de iis audivistis, vera sunt, quadam etiam falsa. Non sanè hic me purgabo, nec justum reddam, nec ullam iniustitiam meis ascribo Paribus & Proceribus, innocentes eos & justos pronuncio. Egi quod universis & singulis puto cognitum de Matrimonio cum Regina Scotia ineundo, aliter certè quàm subditum de-

cuit, nec pro officio. Cum enim sine Principis mea consensu tale quid tentare nefas sit, illudq; ego aggressus sim, graviter erga ipsius Majestatem deliqui, meritoq; gratia excidi, eoque nomine in arcem hanc Londinensem coniectus fui, postea etiam inde liberatus & domum reductus, cum meum peccatum in Regiam agnoscerem, meq; forma quadam submissem (facti enim veniam petieram) scriptoque Regina recepi, me nunquam initurum ulla consilia cum Regina Scotia, Regina nesciente, vel non permittente, atq; illud est, quod gravissimè me angit & cruciat, quod malè egerim, nec promissorum meorum rationem habuerim. Intelligo rismores sparsos, quasi iurejurando mea promissa confirmassem, Cenamq; Dominicam ea fide sumpsissem, quæ omnia sunt vana. Caterum confiteor, aliter me egisse, quàm & scripsi & recepi Majestati Regia. Sententia in me lata est, quod consilia interim cum suspecta fidei hominibus, inprimis Rhodolpho Italo Papa nuntio, semel tantum cum mihi contueri licuit. Cupio vos omnes scire, nunquam me egisse cum illo, nisi de syngrapha quadam scripto obligatorio inter illum & me. Ad quæ verba Ducem interpellavit Braincanus Londinensis Vicecomes, qui illum admonuit, cogitaret, se ad supplicium venisse, non ut se purgaret, Pareq; suos improbitatis argueret. Cui Dux, justos pronuncio meos Pares, nec illos accusare mihi propositum est, nec hic me excusabo. Tum ad orationis continuationem rediens, accusatus fui, quod literas à Papa receperim. Vera hæc quidem, fateorq; literas binas ab eo mihi traditas, quarum priores publicis & consuetis characteribus scriptas legi, altera cisis, ut vocant, & obscurioribus characteribus perscripta fuerunt. Amba litera unum idemque voluerunt, atq; aliquid de rebellionem facienda adiecerunt, verum minimè consensi, easq; literas improbaui. Quod verò arguunt, voluisse me coronam invadere, periculum creare Principi meo, huic civitati, equidem his nunquam consensi. Nihilominus quod cum hujusmodi hominibus mihi negotium fuit, quos facile erat intelligere, nec in Regiam, nec Regni quietem bono esse animo, quodque illorum consilia celarim, nec illa prodiderim, quemadmodum mei officii fuerat, peccavi. Hic Vicecomes vehementius illum interpellavit, affirmando, talia pro eo loco & tempore omittenda esse, nec ipsi tutum esse, illam ei libertatem permittere, quodque ea ratione procuraturus illi esset pericula & odium apud Regiam, cogitaret, se ad supplicium venisse, quemadmodum à Proceribus secundum ipsius delicta constitutum fuisset, cœpitque ostendere Duci mandatum, quod à Regia Majestate accepisset, in quo hæc verba disertè ponebantur, ante horam nonam supplicium de eo sumeretur. Ille verò rogare & obtestari, permitteret finem facere, breviorē se futurum, sicque rursus exorsus est. Quod ad secundum caput attinet, de quo admonitos vos vellem, suspectum me fuisse intelligo plurimum, quasi Religionis essem Pontificia, mihiq; obiectum fuit, patronum me esse Papistarum, factionisque eorum. DEU M. Opt. Max. restem cito, Papistam me non esse, nec fuisse, nec futurum, si liceret vivere. Fatendum quidem est, plurimos me habuisse amicos, cum quibus vixi familiariter,

pluribusq; fidisse me famulis, qui Pontificii erant, quibus favi, quo nomine offendiculo fui Evangelio, DEUS cœlestis mihi ignoscat, fides mea solo JESU CHRISTO nititur, in eo & per eum unicè spero, me saluum fore, nec alio illo medio.

Quod ad Papam attinet ejusq; constitutiones, nunquam probavi a quo Religionis negotium cognovi, nec illi fidem habeo, planè illum rejicio, oratos vos velim, boni consulatis, qua dico. Non satis aptè perficio orationem institutam toties interpellatus. Postremo quantopere devinctus sum Serenissimæ Dominae meæ, pauca dicam, in quam etsi gravissimè deliquerim, ex innata tamen misericordia & clementia ipsi placuit, iustitia legumq; rigorem à meis avertere, utq; tempus mihi concederetur, cognoscendi & deslendi mea peccata, sua sponte vitam mihi prorogavit, suppliciq; tempus in presentem horam distulit, concedat ipsi DOMINUS diuturnum & felix Imperium ad consolationem verrorum verbi sui Professorum: Pollicita est mihi clementer, setructricem fore meis liberis orphanis, utinam mea mors finem possit imponere omnibus periculis, qua illis imminet. Minime vobis consuluerim, factioni ulli vos implicetis, si quis factiosus fuerit, caveat, ipsi soli erit detrimento & exitio. Sunt fortassis factiones plures quàm duæ vel tres, renunciate illis, acquiescite in Majestate Regia, ab eaq; pendeatis, consilia ejus ne supplantetis, si unicuiq; ex voto omnia contingerent, quis erit spei locus? Memini Reverendum senem Latimetum, Eduardi Sexti Regis temporibus pro concione dixisse, fore, ut peccata impietatesq; nostra bonum illum Regem nobis eriperent: DEUM oro, sic vivatis, ut DEUS Regina vitam proroget, quod si ex voto meo, animiq; mei sententia fieri id posset, optarem illi vitam ad mundi finem, à quo, meo iudicio, non procul absumus, credoq; quosdam ex vobis, qui hodie vivitis, visuros. Intercedite apud DEUM pro ipsa, diu ut vobis imperet, ad præservationem Ecclesiæ, conservationemq; pacis. Quibus verbis à populo acclamatum est. Ultimo à vobis contendo oratione vestra DEUM Opt. Max. sollicitetis, ut liceat mihi ex hac vita cordatè emigrare, fidem mihi DEUS corroboret, confirmetq; in JESU CHRISTO, jam ultima hac vita mea hora, utq; spem mihi certam in misericordia sua concedat, efficiatq; ut constanter mortem hic obeundo, possim per mortem ad vitam æternam hic commigrare. Quibus verbis populus rursus acclamavit amen, amen. His dictis in Septentrionalem partem pegratis se convertit, atque quo loco stramen jacebat, in genua se inclinavit. Perlectis LI. & XXXVIII. Psalmis, cumque ad medium pervenisset Psalmi 38. ad vocem inimicorum, exclamavit inimicos, DEUS illis ignoscat. Conversus deinde ad populum, unum oblitus sum, inquit, ejus, cuius præ cæteris inprimis meminisse oportuit. Illud est, me unicè vos obtestari, velitis mihi condonare, si illum vestrum offenderim, quod si ullum hic cognoscerem, in quem propriè deliquissem, veniam ab eo peterem, similiter in genere omnibus, qui me offenderunt, eo modo ignosco, quemadmodum peto, DEUS Optimus Maximus propter Christum mihi ignoscat. Psalmos clara voce recitavit & singulari confidentia, quibus peractis

duas orationes recitavit voce humiliori. Posterior oratio ex Desiderii Erasmi libello de gravi morbo conversa fuit, quam vulgò Cromwelli orationem vocant, hic Cancellarius Regni fuit, qui tempore Henrici Octavi eodem loco piè decessit. Tum surrexit, seque exiit toga & superiori thorace, quibus vestibus cum se expediret, præeunte Alexandro Noëlllo, hæc verba ex jobe desumpta, citavit: DEUS dedit, DEUS abstulit, quemadmodum placuit DEO, sic factum est, Benedictum sit nomen Domini. Cumque staret indutus diploide linea candida & manicarum experti, humili collari, ipse indusui sui collare invertit, cumque offerretur illi sudarium, quo faciem oculosque obvolveret, recusavit, astantique Carnifici dixit, ne metueret, se aperto vultu quietè declinaturum, collo commodè & per appositè librato, rogabat securim illi ostenderet, quod cum obnixè peteret, Decanus D. Pauli obtestabatur, parceret, nec occasionem quæreretur terroris concipiendi majoris, quàm par esset, utque humiliter DEO gratias haberet pro gratia fidei & virium sibi eo momento supernè datarum. Tum cœpit inclinare in genua, & experiri, quomodo se in truncum subiectum & stramine tectum flecteret & accommodaret. Quo facto resurgens, cœpit circumstantes in pegrinate affari, hisque manum porrigere, iisque valedicere. Astante autem Heinricho Leo Equestri Ordinis Viro, manu ipsius apprehensa in aurem quædam dixit, & valedixit. Tum conversus ad Alexandrum Noëllum, qui moriturum piè pro loco & tempore instruere non destitit, brachiis suis circumdatum amplectebatur, quem ille vicissim medium amplectens lachrymis profusè oculis profluentibus, his verbis est allocutus, DEUS omni misericordiæ potenti sua gratia te complectatur, consoletur & confirmet per JESUM CHRISTUM. Tunc postremo Dux in genua declinare, illumque Carnifex in genua provolutus obtestari, sibi condonaret. Dux verò illi condonare, ejusque in manus tradere quatuor angelottos, octodecim solidos, sex nummos moneta Anglicæ, & petere, munus suum cordatè perageret. Tum de sententia Ducis bona venia Alexander Noëllus populum alloquebatur, his verbis: Vos omnes obtestatur, postremo hoc momento DEUM sollicitetis, ut per Christi gratiam velit ipsius misereri, ipsiq; cœlesti sua gratia adesse, ut per temporaneam mortem corporis sui liceat illi in vitam æternam emigrare: Cui à populo mirificè acclamatum DEUS illi adsit, DEUS misereatur ejus. Hoc etiam, inquit Decanus, à vobis flagitat, ut silentio linguisq; faveatis, neque sonitu, excitato ipsius interiores preces impediatis, sed corde vestro pro illo DEUM sollicitetis. His dictis cum Dux collum tunico impositum extenderet, dictus Decanus obtestabatur, cogitaret de commendanda in manus DEI anima sua. Tum Carnifexeducta securi, ictu appositè ad juncturas colli librato, unoque caput ab humeris divisit, quod per capillos sublatum populo ostentavit, ostentatumque reposuit super injecto stramine, ubi dum ad dimidiam horulam sic quievisset, impositum

positum feretro, quod in vicino templo ad funera honestanda conservatum inde adferebatur, coniectum, per Ministros suos Præfectus arcis in eandem curavit transportari, ubi sacris de more funerum ceremoniisque ex libro publicarum precum peractis, præsentem semper dicto Decano, sepeliebatur.

Junii die nono, *Johanna Regina Navarra*, Princeps genere, natalium splendore, omni que Virtutum genere clarissima, post varias rerum vicissitudines, *Lutetia Parisiorum placide moritur*. Venerat eo decimo quinto Maji nuptiarum filii causa, de quibus antè meminimus. Excepta convivio à Regina matre prima Junii, septima ejusdem in pleuritidem incidit. *Vocati ergo qui venam Basilicam incidant*, quod in ejusmodi morbo præsentissimum remedium judicatur, *insigni errore contrariam aperiunt, quæ illico mori jubet*. Unde nono Junii vitam finit. Nata fuit Patre Henrico Albretio Rege Navarra, & matre Margaritâ filia Caroli Valesii, sorore Francisci Primi, Regis Galliarum. Nupta Antonio Burbonio secundo, Vendomiorum Duci per pacta dotalia eum anno millesimo quingentesimo quadragesimo octavo Regem Navarra, & Patrem librorum Henrici Regis ac Margaritæ filiarum fecit. Quia ad Rothomagum decimo quarto Octobris anno LXII. extinctus est.

Duodecimo Junii, *Dux Medimnacelsi à Rege Hispaniarum Philippo successor Albano, Belgici Agministratori datus, dum ignarus motuum Belgicorum, Fliesingam Zelândia portum appellit, à Geusiis oppido erumpentibus ita excipitur, ut quidem adventus ille sibi suisque, tristis & ominosus*; Geusiis verò lætus ac peroptatus fuerit: Nam ille quasi in limine impingens, atque cum Geusiis minus prosperè confligens, navibus sedecim, in quibus complures pretiosissimis mercimoniis Indicis refertæ erant, cum mille & ducentis Hispanis amissis, ægre Sculam evadens, quatuor in reciproco fluxu maris hærentes, à Geusiis præ oculis suis concremari hostiliter vidit, reliquis per paucis Brugas effugientibus: Geusii verò præda majorè multorum fide ditati fuere. Nam si mercatorum literis ac testimonio fides habenda, mercimonia Indica navibus Lusitanis vecta quadringentis millibus: Saccharum verò aliis navibus impositum, quatuor myriadibus & quadringentis millibus scutorum æstimata fuere. Hæc verò clades præter omnem spem Medimnensi illata est.

Decimo quinto Junii, Rex Galliarum Carolus Nonus, fœdus de quo diu inter ipsum, & Elizabetham Angliarum Reginam tractatum fuerat, in præsentia Clinthonis Angliarum Admiralli, manibus ad sacra DEI Evangelia positus, Lutetiæ solenni jurejurando confirmat, cum id eodem mense paucis ante diebus, per Mommorantium Marechalum ab Anglicana recepisset.

Decimo sexto Junii, motibus Belgicis ubique exardescens, & animis omnium; ob inquisitionem & exactiones, ad mutationem respicientibus Guilhelmus Aurantijs, qui jam pridem occasione oblatæ intentus, copiis conscribendis, occupatus fuerat, nunciationem belli

ad Proceres Statusque Belgii proprio scripto publicat.

Decimo septimo Junii, Georgius Illustris Ordinis Teutonici per Borussiam Administrator generalis, ejusdemque per Germaniam & Italiam supremus Magister, Margenthemii extremum vitæ diem claudit: Princeps ordinis sui honori & amplificationi studens: Verum majores animi spiritus gerens, quam vires corporis infirmæ atque exhaustæ perficere valerent. Nam dum Ordini Borussiam vindicare & Albano militare cogitat, re imperfecta, terrenam militiam cum cœlesti Dei voluntate commutat.

Vicesimo quinto Junii Wigerus à Sitzma & Bertoldus Entesius Nobiles Frisiaci, exercitu pro Auraco contracto, Dordracum, de quo superius diximus, occupant, & mox Harlemium, Alcmariam, Leidam, Delftos, Medenbligh aliaque vicina Hollandiæ loca suis partibus una cum Engkhusio adjungunt. Hoc eodem die, *aliquot turmae militares Gallicæ Ludovico Nassaviensi in auxilium ituræ, a Russico, quem itineris commonstratorem fore putabant, in oppidum Binsium dolose seductæ, à civibus capiuntur, & Albano transmittuntur, qui omnes ferè suspensos, in Schaldiam projicit*. Ludovicus verò hoc Binsiorum facto cognito, de ipsis ex improvilo oppressis, pœnas sumit, eorumque oppidum succendit, & necem Gallorum ulciscitur.

Vicesimo octavo Junii, Wilhelmus Auracus, copiis, quas hinc inde conscripserat, confluentibus, cum suum institutum pro violatione pacis publicæ ac Constitutionum Imperii habitum iri cerneret, priusquam in expeditionem proficisceretur, Dillenberga ad Imperatoriam Majestatem scribit, atque prolixè repetitis querelis & actionibus superioris quadriennii, ad excusationem, & tunc, & jam denuò suscepti, contra Regimen Burgundicum belli, à Cæsarea Majestate petit, ne his, qui sibi in necessaria atque legitima defensione sua, opem auxiliumque laturos sint, id fraudi sit, vel crimini detur.

Vicesimo nono ejusdem mensis, Johannes Trivisanus Patriarcha Venerus, jussu Pontificis Romani, publico scripto omnes Christi fideles admonet, ut vera peccatorum agnitione ac contritione diebus Mercurii, Veneris ac Sabbati jejunent, Deumque orent, ut Sanctitati Pontificiæ suo auxilio ad extirpandos infideles, & bellum Turcicum feliciter conficiendum adsit, ac Sacerdotes quidem in templis, Laici verò in ædibus litanias Sanctitatis suæ jussu conscriptas, quotidie cantent, omnibus id facientibus, easdem indulgentias, Pontifice impartiente, easdem indulgeant tempore Jubilei, limina templi Romani frequentantibus. Id verò scriptum in alias Regionibus sparsum valde suspectum confœderatorum institutum reddidit multos, alio referente, fœdus perpetuum, quam solum in Turcarum exitum inter Pontificem, Regem Hispaniarum, Venetos, aliosque Principes initum esse. Dum itaque Pontifex preces Christianorum sibi conciliare studet, multorum gemitus concitat.

Hoc eodem mense, motibus Belgicis, ut diximus, indies crescentibus, Otto Comes ab Eberstein,

Eberstein, Johannes à Bolweiler, & Georgius Fronspergius, venia Imperiali impetrata, per superiorem Germaniam in Albani auxilium militem conscribunt. Nec minori cura Auracus in Saxonia finitimisque Nationibus sibi copias cogit. Cæterum dum Ebersteinus in ora Rhenana inconsulto, Electore Palatino, superiore circuli Rhenani Duce, nullaque præstita cautione juxta Constitutionem Imperii peditem conscribit, & Spira profectus, in itinere, Julii die primo, capitur.

Calendis Julii, *Sigismundus Augustus Rex Polonia*, qui superiori mense ægrotare incipiens, Medicis de ipsius salute desperantibus, in Lithuaniam concesserat, ibidem *extremum vitam claudet*, ne quicquam eum Proceribus Regni subsequenter, ut in præsentia vivi de novo Rege deliberarent, ætatis suæ Rex potentissimus, ac in orbe Christiano celebratissimus. Natus anno millesimo quingentesimo vicesimo, Augusti die secundo, minutis triginta octo, ante tertiam horam matutinam, Patre Sigismundo, & matre Bona Sphortia, Johannis Galeatii Sphortia Mediolanensium Ducis, & Isabellæ Arragoniæ filia, puer vix decimum annum agens, paterno Regno, Patris opera studioque inauguratus est, cumque eo annos octodecim regnavit, post juvenis factus uxorem accepit, voluntate Patris Elizabetham Ferdinandi Cæsaris, & Hungarorum ac Bohemorum Regis filiam natu maximam, in qua muliere genus cum forma, forma cum comitate & mansuetudine, hæc cum probitate, probitas denique cum pietate certabat, ita ut nescires, quid in ea potissimum admirareris. Ea verò biennio post nuptias celebratas, magno multorum luctu extincta, atque Regni habens post Patris octogenarii obitum, anno quadragesimo nono, ad solum Sigismundum devolutis, Barbaram Radzivilliam Lithuanicam, in viris Regni Proceribus uxorem duxit. Cæterum & ea statim post Coronationem vita functa, ipse triennio in viduitate transacto, alteram Ferdinandi Cæsaris filiam Catharinam, quæ prius Francisco Primo Mantuæ Duci desponsata fuerat, Pontifice legibus eum solvente, matrimonio sibi junxit. Id quod tale fuit, ut plus molestiarum, quam jucunditatis vel voluptatis conjugalibus habuerit. Cum autem huc usque tranquillitatis studiosissimus, bella à suis avertisset, atque pacem cum finitimis in tam firmiter coluisset, tandem *intestina Livoniensium dissensione*, ex otio in bellum pertractus, de Regni incremento & amplificatione cogitationes suscepit. Nam cum anno 1559. inter Archiepiscopum Rigensem Wilhelmum ex Brandenburgica familia natum, & Ordinis Teutonici Magistrum dissensione, cum ob Evangelii prædicationem in Ecclesia Rigeni, tum jus Comitiorum indicendorum exorta, res eò devenisset, ut Archiepiscopus utrumque impediturus, post varias velitationes in arce Kokenhusen conclusus, fame atque penuria rerum omnium coactus, se Magistro unâ cum commilitonibus dedere cogèretur, & toto penè anno, non ut Provinciæ, ac Civitatis consors, vel Præsul, vel Brandenburgicæ familiæ Princeps, victus detineretur, sed veluti barbarus

hostis tractaretur. Sigismundus nepotis servili captivitate cognita, Legatum ad Ordinis Magistrum Wendam ablegavit, cum mandatis, ut quandoquidem in bello, nepos Wilhelmus captus esset, hic indignissimo carcere liberaretur, & omne dissidium inter Archiepiscopum & Ordinem Teutonicum amanter componeretur. Cæterum Teutonici Ordinis Magistro, Legatum in Poloniam re infecta dimittente, *Sigismundus*, qui operam suam sperni moleste ferret, *Ordinis Magistro, omnibusque ejus auxiliariis bellum denunciat. Cujus exitus fuit*, ut etsi *Ordinis Magister* aliquot vexilla perdidit, & equitum Germanorum, cum copiis trium Episcoporum, Torpatensis, Rivaliensis & Gabselensis contra Polonos educeret, tamen cum se à Polonis exercitus multitudine superari videret, *pacem à Sigismundo petendam censuerit*, eamque hisce conditionibus impetravit. *Ut Ordinis Magister, Archiepiscopum in pristinum statum restitueret, omneque damnum ac detrimentum eidem illatum rependeret, præterea Polono stipendia inimicis erogata, refunderet.* Videbatur harum conditionum acceptione Livonia pacata, quantumvis Livonibus clanculum insulantibus, ab Ordinis Magistro omnem Provinciæ thesaurum, & nullo cum fructu, aut civium utilitate consumptum, sed ecce *Moschus* suæ occasionis intentus, quod & induciarum, antea cum Livoniensibus pactarum finis esset, & Livonienses inter se alienatos sciret, *Torpatensem Episcopatum Livonia ingenti exercitu*, nimirum trecentorum millium hominum, Duci Petro Sifegaleider strenuo, olim pirata *invadit, eumque ferro & igni vastat*, & per multa millia, omnia cæde, rapinis, fœdisima barbarie & immanitate complet, pueros infra annum decimum necans, intra decimum & vicesimum constitutos, Tartaris hominibus feris vendens, supra viginti trucidans omnes, pecus omne, quod in Moscoviam abduci non posset, mactans, Germanos mares deprehensos, brachiis trucidans, fœminas sectis uberibus diu crucians, plerasque in frustra discindens & membra palpitantia hac illac dispergens, in summa, nihil crudelitatis prætermittens, non tantum in Ditione Torpatensi, sed & Nervienfi, quæ Magistro Teutonico pareat, minime etiam Ditioni Rigenfi Archiepiscopi parcens. Ideò Livonici, maxime Rigenfes se in tanta necessitate constitutos, conspicientes, & tardis auxiliis Imperii, cujus superioritatem, ut vocant, hætenus coluerant, diffidentes, à Sigismundo defensionem petiere, quam ipse potentia, fertilitate, ac commoditate vicinæ Provinciæ perperam Livoniensibus non gravatim præstitit. Moschis in Livoniam à cæde sexmillium Tartarorum redeuntibus, fortiter sese opponens, & quo Livoniæ concordia prospiceret, Ordinis Teutonici auctoritate in Livonia sublata, Gothardum Ketlerum ex Nobili familia in Westphalia natum, ex Magistro Teutonico, Ducem Curlandiæ faciens. Verum enim verò dum Sigismundus Livoniensibus contra Moschos succurrere cogitaret, factum est, ut horum arma in suos Lithuanos converteret. Nam in mense Februario anni millesimi quingentesimi sexagesimi tertii, Moschus defensione Livoniensium, à Sigismundo suscepta,

irritatus, Lithuaniam omnibus Nobilibus & Præfectoris hostiliter invadit, ut sic immanitatem & plus quam beluinam crudelitatem toti orbi notio- rem redderet. Ingressus itaque Lithuaniam maximis copiis, arcem munitissimam Polotzko vi cepit, millibus hominum occisis, & aliis in servitute abductis. Fuit hæc clades Polonis perquam gravis, cum ob alia, tum verò arcem Polotzko amissam. Quare Sigismundus, nequiquam sibi conquiescendum putavit, quo suos barbarica Moschi tyrannide liberaret, ideo induciis sibi à Moscho denegatis, anno subsequenti, qui erat sexagesimus quartus, Moschos in Lithuaniam redeuntes, ad Ulium oppidum, Virtute Nicolai Katzivili profligatos, Lithuania ejicit. Interea verò cum grave ac diuturnum bellum inter Regem Danie, sociosque Lubecenses, contra Ericum Svedie Regem exortum esset, atque hunc id moliri cognovisset, ut toto mari Balthico occupato, & latrones atque piratos infestato, mare ipsum suæ potestatis faceret, Polonicasque Ditio- nes oppugnaret, ipse, quo conatus Erici infringeret, veteremque maris & commerciorum libertatem & securitatem tueretur, societatem cum Principibus Prussia, Pomerania, & Megapolia, dictisque confederatis iniit. Eaque durante Christophorum Ducem Megalopolensem electum Coadjutorem Rigenis Archiepiscopatus, quod in suspicionem venisset, quasi cum hostibus Regni Polonici consilia agitaasset, cepit, eumque Wildæ clementer exceptum, per aliquot annos in custodia habuit. His rebus ita gestis, publico consensu Lithuaniam, cæterasque Regiones Poloniae conjunxit, ac tandem induciis cum Moschovita factis, ut exitiale bellum Schvedicum inter foror- ium Johannem Svedie & Danie Reges adhuc durans, æquis conditionibus componeretur, una cum aliis Regibus ac Principibus intercessit. De aliis ejus privatis Virtutibus à nobis hic plura com- memorari, necesse non est, id aliis facturis, quibus ex notiores sunt quam nobis. Benevolentia ve- rò, qua Illustrissimam familiam Brandenburgicam ob agnationem amplexus est, ad omnem posteritatem prædicanda est. Siquidem, ut liberatio- nem Wilhelmi Archiepiscopi Rigenis raceamus, & fratrem ejus Albertum Primum Prussia Ducem ab Imperatore proscriptum clementissime prote- xit, & protectum adamavit ac coluit, filii præterea adolescentis Alberti Friderici, Patre defuncto, tu- telam clementer suscepit, utque propensionem er- ga cognatam familiam Brandenburgicam ad om- nem posteritatem declararet, eam totam, casu, quo proximiores absque liberis atque legitimis hæredibus decederent, successionis Borussia Ducatus capacem esse voluit. Decessit nullo ex tribus uxoribus hærede relicto, *ultimus Re- gum Polonicorum ex stirpe. Jagellonea Lithuanica*, quæ ab anno millesimo trecentesimo octogesimo sexto, in hunc usque diem, quo Sigismundum mortuum diximus, magna cum laude res Polo- nicas rexit: *Jagello* siquidem, sive *Jagula magnus Lithuania Dux*, qui cum matrimonio Hedwigis demortui Ludovici, Regis Ungarorum & Polo- norum, filia, Regnoque, fide Christiana re- cepta Uladislaus Secundus est dictus, quasi qui

gloria potens futurus esset, decrepita admodum ætate, ex quarta uxore Sophia Russa, Kiovien- sium Ducis filia, duobus filiis Uladislaio Tertio, & Casimiro susceptis, post mortem Regnum ad Uladislaum filium transmisit, eum, qui Un- garorum quoque Regno suscepto, & profligatis cum gloria aliquot Turcarum exercitibus, cum prius ad Macedonia, deinde ad Thracia fines magis animosiore, quam validiore exercitu pe- netraasset, apud Vernam inter confortissimos ho- stes dimicans, certam propemodum victoriam cum vita pariter amisit. Post hunc autem sine liberis decedentem, cum Polonis undecim, Un- garis quinque annis præfuisset, Casimirus natu minor frater Regnum suscepit, qui Elizabetha filia Alberti Romanorum, Ungaria, & Bohemia Regis & Archiducis Austria, & Ladislai Un- garorum & Bohemorum Regis, sorore, in Regni sociam ascita, ex illa filios sex, & filias septem tu- stulit. Ex his Uladislaum natu maximum vivens Bohemis, Casimirum, ac deinde Johannem Al- bertum Ungaris Reges dedit: Sed utroque hoc dissensione partium deserto, Ungariam quoque cum Bohemia Uladislaus obtinuit. Ex quo & Beatrice, filia Ferdinandi Regis, Arragonia & Sicilia nati Ludovicus filius, qui bimulus, vivente Patre, coronatus, cum ei exacta ætate mortuo, in utroque Regno successisset juvenis admodum, Turcico bello, anno millesimo quingentesimo vi- cesimo sexto, apud Mohatium miserabiliter periit, & Anna filia, quæ nupta Ferdinando Cæsari, eum quindecim liberis beavit, filiis quatuor Maximi- liano, Ferdinando, Johanne & Carolo, filiabus undecim, Elizabetha, Anna, Maria, Magdalena, Catharina, Leonora, Margaretha, Barbara, Ursula, Helena, Johanna, de supra memoratis verò duobus filiis Casimiri Regis. Casimirus quidem juvenis castissimus & religiosissimus, in Lithuania immaturam mortem obiit, non sine ec- clesie sanctimonie fama. Johannes Albertus post Patrem octo & amplius, deinde hunc secu- rus Alexander, quinque annos regnavit, ille qui- dem maximi animi, sed ante susceptum Regnum, quam regnans felicior. Hic à Moschis apud Vedrusios victus, eisdem apud Opascam, Tar- taros verò Tauricos apud Ciescum, paucis ante mortem diebus, insignibus præliis profligavit. Post hos natus est Sigismundus, Sigismundi, de quo loquimur, Pater. Hunc securus Fridericus sacris initiatus, Archiepiscopus Gnesnensis, simul- que Episcopus Cracomenis, & Romanæ Eccle- siae Diaconus Cardinalis S. Lucie in septem So- liis. Porro filiarum Casimiri duæ immaturæ mor- tuæ, Hedvigis Georgio Duci Bavarorum, So- phia Friderico Marchioni Brandenburgensi, An- na Bugislao Pomeranorum, Barbara Georgio Sa- xonum, Elizabetha verò (Patre mortuo) Fri- derico Legnicensium & Bregensium Ducibus ma- trimonio junctæ fuere. Cæterum Johanni Al- bertus, & Alexandro fratribus sine sobole dece- dentibus, in Regno Poloniae successit Sigismun- dus amborum frater, bellis cum potentissimis Mo- schis, ferocissimis Tartaris, acerrimis Walachis, & fortissimis Germanis, feliciter gestis clarissimus, qui ini-

qui initio in matrimonium ducta Barbara Stephani Comitis Scepusiensis, ac Transylvanienſium Palatini filia, foemina ſanctiſſima & pientiſſima, ex ea filiam Hedwigiam ſuſcepit; foeminam leſtiſſimam junctam matrimonio Joachimo Marchioni Brandenburgenſi, Electori Romani Imperii. Deinde verò ea defuncta, ex altera Bona Sphortia, Johannis Galeatii Sphortiae Mediolanenſium Ducis, & Iſabellae Arragoniae filia, maximam natu filiam Iſabellam Johanni Regi Ungarorum affini, jam prius ſuo nuptui tradidit; reliquarum verò trium, poſt mortem Sophia nupſit Henrico Juniori, Duci Brunſwicenſi, Catharina Johanni Duca Finlandiae, jam Schwedorum Regi potentiſſimo, Anna adhuc virgo dignas ſuo genere nuptias expectat. Ad extremum filius Sigismundus Auguſtus, cum eo, quo diximus modo, regnaſſet, ſine liberis decedens, obitu ſuo non tantum exteris compluribus Regni vacantis ambiendi occaſionem praeſtavit; ſed & inter Regni Proceres diverſa ſtudia gravesque contentiones excitavit, quibusdam hunc, aliis alterum Regem elegi poſtulantibus.

Octavo Julii, Auraicus copiarum, quas collegerat, maxima parte congregata, Rhenum tranſiit, ſequē in Geldriam convertit.

Nono Julii, Viennae poſt frequentes pluvias Danubius ita inundare coepit, ut poſt hominum memoriam hoc anni tempore, majorum aquarum illuvies non fuiſſe, exiſtimetur. Hoc eodem die in Hollandia Hardervicum à Geuſiis occupatur.

Decimo Julii die, filius Ducis Albani Fredericus Toleranus, caſtra ad Montem Hannoniae meraturus, à praefidiariis Montanis erumpentibus in fugam compellitur, vulneribus ita ſauciatur, ut Bruxellas ſeſe reciperet. Vulneratur etiam ſclopō majore Marchio Vitellius Romanus, Ductor militiae.

Decimo nono Junii, Caſarea Majeſtas, licet antea decimo quinto ejusdem, Auraico ejusque adherentibus, ad inſtantiam Gubernatoris ac praefidii Belgici, ſub privatione & amiſſione omnium Regalium, Feudorum, privilegiorum ac jurium, quae ab Imperio haberent, & ſub indignatione Caſarea, ac poena pacis publicae ſerio mandaſſet, ut ſtatim poſt inſinuationem Caſarei mandati à propoſito ſuo, & paci publicae contrario bello, deſiſterent, nec contra Belgium, vel ullum ejus Statum, vel privatas perſonas de facto quicquam attentarent, & omnia loca pervim & contra pacem publicam occupata, relinquerent, Regique Hiſpaniarum Philippo ejusque Gubernatoribus reſtituerent, & copias tam equeſtres, quam pedestres congregatas dimitterent, ulterio-remque earum concuſſum ſiſterent, formulas obligationis militaris conſectas, irritarent, nec quicquam ſeditioſi huius propoſiti, vel conſilio, vel re, vel auxilio participem ſe redderet, ſed juxta formulam pacis publicae ac conſtitutiones Imperii degeret, tamen literis Auraici (quarum ſuperius meminimus) acceptis, ad eas hoc quoque die reſpondit, ac breviter capitibus literarum Auraici repetitis, fateretur, ſuam Majeſtatem omnium re- rum, anno ſexageſimo octavo, geſtarum memi-

Tom. IV.

niſſe; praecipue verò interceſſionis pro ipſo, apud Philippum Regem Hiſpaniarum, quo non nihil de indignatione concepta remitteret, factae, ex paterna propenſione, & ſingulari ſtudio, concordiae ac tranquillitatis, cum ſpe optima, ſi ipſe exi- gui temporis patientiam praſtare potuiſſet, rem effectus expertem futuram non fuiſſe. Cum ve- rò e contrario ipſi conſtiter, quomodo interceſſio- ne Caſarea nondum expedita, cauſam armis, ma- nuque militari commiſerit, & cum ſuo ipſius, aliorumque multorum innocentium ſubditorum extremo ac irrecuperabili damno, contra pacis publicae atque Imperii conſtitutiones, ſua Caſa- rea Majeſtate inconſulta, imò ejus mandato pœ- nali ſpreto, copias equeſtres ac pedestres levarit, ac Philippi Regis Hiſpanicarum terras hereditarias in Belgio hoſtiliter invaſerit, & hoc ipſo non ſolum ſperatam reconciliationem, ac omnem di- ligentiam à Caſarea Majeſtate adhibitam repu- diarit, ſed & per damna Belgio illata, & contumacem rebellionem, Regis Hiſpaniarum indi- gnationi flammam ſubjecerit, quaique oleum igni addiderit. Ideo eum facile perſpicere, ad- verſa quae ferat, nemini niſi ſibi ipſi imputanda, ipſumque propter inobedientiam atque contem- ptum mandatorum Caſareorum & violatam pa- cem publicam, non tantum in indignatione Caſa- rea Majeſtatis atque Imperii hæere, ſed & te- neri ad reſarcienda damna omnibus, quos læſe- rit. Quantum verò ad praſentem expeditionem attineat, quam praetendat praecipue ideò ſuſceptam, quò Belgium ad debitam obedi- entiam Regis Philippi deducatur, & ſublatis inno- vationibus patriae antiqua libertas reſtituatur, Majeſtati ſuae nondum liquere, quale mandatum ipſe à Rege, cujus diſpoſitioni hæc ſola relictæ ſint, habeat, cum ex noviffima Philippi Regis requiſitione apud ſuam Majeſtatem, & ordina- tione Regiminis ita facta, ut nulla alia opus ſit, contrarium penitus appareat, & tota hæc actio magis rebellionem quam obedientiae conformior ſit. Nolle Caſaream ſuam Majeſtatem ipſum celare, quòd, quoad ſuam perſonam tanquam Caſa- rem ſpectet, praetentam atque fucatam excuſa- tionem pro irrelevantia habeat, nec acceptare poſ- ſit, ſed expeditionem, tanquam contra praeci- puum membrum, & eximium Circulum Impe- rii, juratum Principem ac Magistratum ipſius, ſua Majeſtate inſcia atque inconſulta ſuſceptam, pro violatione pacis publicae, invaſione illicita, contumaci ac illegitimo modo facta, habeat, per quam ipſe, & omnes ejus adherentes vigo- re conſtitutionis de pace publica, in poenas ejus- dem ipſo facto inciderit, ac niſi à propoſito de- ſiſterit, una cum ipſis, omnibus privilegiis, ju- ribus, libertatibus, bonis ac facultatibus privan- dus ſit, prout id ipſi & adherentibus ſpeciali mandato ſignificatum ſit, quod hiſce renova- tum velit.

Viceſimo primo Junii, *Aurantius Alden- kirchii* ad dimidium milliare, à Rueremunda ca- ſtra locat, bona ſpe, fore, ut ea deditione facta æquis conditionibus tranſitum cum aliis neceſſa- riis concedat, maxime cum propriae manus li- teris ſeſe ad deſenſionem civitatis contra Alba- num ob-

num obligaret. Verum Ruremundanis ei non tantum transitum denegantibus, sed & bis literas, à tubicine deditioem amicè efflagitante, recipere respicientibus, Auraicus insolentia ipsorum commotus, in terrorem aliorum circiter horam duodecimam noctis, civitatem oppugnare incipit, eamque oppidanis viriliter resistentibus, hora sexta matutina capit, ex suis ad sedecim amillis, oppidanorum vix ultra quatuor casis: In Ecclesiasticos tamen, qui, Episcopo civitatis novo fuga elapso, remanserant, asperius actum, & præsidiū in urbem ab Albano introducti, Capitaneus Flayus, duosque Consules, & Judex in vincula coniecti. Auraicus nulla alia re nisi aliquot machinis bellicis & transitu potitus, mox inde Hellenradium movit. Est verò Ruremunda una ex quatuor Geldriæ civitatibus insignior, à Ruere fluvio, illic Mosam influente, denominata, præter antiqua decora, institutione novæ Episcopalis sedis, ex insula S. Mariæ & Abbatia Everhodiensis ditata, ornata.

Vicesimo primo Julii, *Carolus Lotharingia Dux, qui Philippum Junioem, Comitem Hanoviensem beneficiarium Ducatus Lotharingici rebellionis & inobedientia insinularet, Bitschium & Leimbürgam arces, cum adjunctis oppidulis pagis, & villis ei occupat.* Res verò breviter ita se habet; Anno millesimo tricentesimo secundo, dicta arx Bitschiana, cum appenditiis, permutatione castelli Mersburgici & Gemundici, à Friderico Duce Lotharingia, cum Eberardo Comite Bipontino facta, ad hunc pervenit, hac conditione, ut ipse atque hæredes, dictam arcem cum adjuncto oppidulo à Lotharingico ejusque hæredibus, in hæreditarium beneficium reciperent. Idque à Comitibus Bipontinis usque ad mortem Jacobi ultimi, ejus familiæ factum est. Hujus verò filia unica Margarita Ludovica, Philippo Juniori Hanoviensi in matrimonium elocata, atque ex ea liberis susceptis, Hanoviensis tanquam legitimus administrator liberorum, nomine eorum à Lotharingo, citra ullam formulæ feudalis immutationem, beneficium recipit, eique fidelitatem jurat. Sunt enim *Lotharingica feuda ejus proprietatis atque natura, ut filia una cum masculis ærum capaces sint*, nec juxta feudalia jura in Germania recepta, extantibus masculis, foeminae excludantur, sed feuda allodialibus, ut vocant, in successione æquiparentur. Verum enim verò *est Bitschium cum pertinentiis, feudum Lotharingicum sit; tamen in territorio & jurisdictione Imperii situm, eidem ut membrum insertum, in matriculam Imperii relatum*, ejusque possessores tributa Imperio soluerunt, eidemque re ac necessitate exigente, auxilia subministrarunt. Hisce tamen non attentis, Lotharingici Procurator generalis Nanceji Jacobo Comiti paulò antè discessum è vita, ob contributiones litem mover, & post obitum ejus Philippo genero tanquam legitimo administratori liberorum, ad reassumendam causam, diem dicit, ea intentione, ut Imperio superioritate, quam vocant, in Bitschiana ditione adempta, eam sibi vendiceratque attribuat. Imperator ergò hoc cognito, quo & jura Imperii, & liberorum Hanoviensis conserventur, octavo Augusti, anno septuagesimo primo, Lotharingico

sub pœna gravissima mandat, ne contra Comitum ulterius procedat; sed processus inchoatos casset, irritet, atque annihilet, & cum Comite ejusque subditis ordinario jure experiatur. Ad hæc Camera Imperialis Procuratore Fiscali supplicante, Comiti mandat, ne in præjudicium & imminutionem contributionum Imperii ullum assensum Lotharingico præbeat. Hæc ergo Lotharingicus molestissime ferens, & à Comite profecta esse existimans, indignatione contra eum concepta, de ipso privando cogitationes suscipit. Verum cum Comes id agi intelligeret, hic fama rei percrebrescente, Nobilem puerum ad Johannem Salmensem, non tantum, ut Marchallum Lotharingicum; sed & Parentis Philippi senioris amicum ac fratrem, decimo Junii, mittit, se cum deprecatione noxæ, si quæ commissa sit, ad sufficientem exculationem offerens. Respondet Salmenensis Hanoviensi amicè, ac sibi de nullo bello contra Hanoviensem constare ait, bombardarios quidem quosdam conscriptos asserens, sed non alia de causa, quam pro custodia corporis Principis, pueroque dimisso, ut seniori Hanoviensi salutem dicat, injungit. Confusus huic nunciacioni Hanoviensis, nihil mali suspicatur, nec contra vim hostilem ulla necessaria præparat. Ac Lotharingicus interea copiis tam equestribus quam pedestribus per Johannem Salmensem, & Africanum de Hasseville, & Theodoricum Schonbergicum contractis, ita eas progredi jubet, ut Comitibus exploratores vicesimo Julii emissi, à Schonbergico interciperentur, ac ipse vicesimo primo Julii, non sine periculo, Bitschio relicto, evaderet, Lotharingicis post meridiei horam tertiam Bitschium ultra quatuor millibus hominum circumvallantibus, ac nulla, ut Comes conquestus est, denunciatione bellica præcedente, arcis deditioem efflagitantibus. Cum itaque arx nec milite, nec comite instructa esset, Præfectus eam Lotharingicis dedit, qui mox vicesimo secundo subditos Hanoviensis priore jurejurando nondum solutos, in suam fidem adigunt, atque Bitschium in grave vicinorum præjudicium munire incipiunt. Porro verò vicesimo quarto ejusdem mensis Theodoricus Schonbergicus ad Lembergam, qua pro dimidia parte juris Lotharingici est, occupandam missus, eam totam juris Lotharingici facit, Salmenis vicesimo septimo veniente, omnes subditos Principis jurejurando itidem obstringente, arcemque ejus oppidi validis præsiidiis firmante. Hæc verò res non tantum Hanoviensi, de vi sibi illata apud Ordines Imperii conquerendi, sed & omnibus vicinis de suis rebus in tam turbato rerum statu cogirandi, occasionem præbuit, quolibet hæc in grave præjudicium vicinorum, & contemptum Imperii constitutionum suscepta esse, interpretante, ita, ut & Cæsar postea decimo sexto Septembris causas hujus rei à Lotharingico expolceret, & decimosextimo Novembris circulus Rhenanus ob id congregaretur. In quo quidem Lotharingicus cum suis tale factum purgare studuit, sed quo eventu, tempus, rerum omnium veritatem in lucem proferens edocebit. Neque enim Hanoviensis tantum de Bitschio occupato, sed & Johannes Nassavien-

his de duobus Monasteriis Lungfeldensi & Wadgassio sibi itidem à Lotharingo ereptis conque- rebatur.

Hoc eodem mense, 17. Julii cum Genli- sius conscripto milite Gallo circiter 4000. pedi- tum, equitesque. quadringentos Ludovico Co- miti Nassavio. Montium Hannoniæ subsidio du- ceret, ab Albani copiis ad Divum Gislenum Han- noniæ pagum. partim unâ cum Duce capti, par- tim læsi atque profligati sunt.

Vicesimo tertio Julii, Uranius, cum 8. ejus- dem eas copias, quas secum habebat, cœpisset tra- ducere Rhenum, Ruremundam Geldriæ civita- tem expugnavit.

Trigesimo Julii *Flissingenses*, ut *Middelbur- gensibus* commeatum adimerent, *perforerunt ag- gerem* quendam, quo rupto, omnes segetes, quæ adhuc in agris erant, aquarum illuvie cor- ruptæ fuerunt, cum ad spicas usque demergeren- tur.

Ultimo Julii, nomine Uranii Theodoricus ab Hastem occupavit Bommelum Geldriæ oppi- dum.

Nono Augusti Geusii, quia Uranii par- tibus stabant, occuparunt Xyrixeam Zelandiæ oppidum.

Decimo quarto Augusti, aliquot turniæ equitum, & signa peditum, ex Uranii castris ex- currentes, ceperunt Hornensis Comitum oppidum Wiert, sed cum arcem ejus, quam Hispani præ- sidio tenebant, frustra oppugnassent, oppidum rursus deseruerunt.

Decimo octavo Augusti, nuptiæ maximo apparatu Parisiis inter Henricum Navarræ- rum Regem & Margaretham sororem Caroli Fran- ciæ Regis celebratæ sunt.

Vicesimo secundo Augusti, *Casspar Colignius Castilionensis Amiralii Franciæ*, cum è Senatu, qui mane in Lupara Regia Lutetiæ arce habitus erat, domum reverteretur, obviis factus Regi è sacratio, quod est è regione Luparæ exeunti, cum prosecutus est ad spherispherium usque, inde ut pransum irer, egressus, Nobilibus aliquot co- mpiratus, nondum centum passus processerat, cum *supplici libello legendo pedibus iter faciens, intentus a sclopetario quodam è proximarum adium clathrata fenestra glandibus plumbeis ictus est.* E globulis unus indicem manus dexteræ abstulit, altera sauciatus est in brachio lævo. Rex faci- noris illius quæstionem qui haberent, tribus è Cu- ria Parisiensi delectis, mandavit.

Vigesimo quarto Augusti qui Divo Bartho- lomæo festus est, *armatorum turba bene mane, fa- cto sibi aditu in ædes Amiralii per custodem quen- dam, Amiralium in conclavi suo cum ministris oc- cidunt*, sublatumque semianime adhuc corpus per fenestram abjiciunt.

Amiraglio interfecto, mox *Rex Navarra & Henricus Princeps Condæ*, Ludovici filius ex cu- biculis suis in arce Lupara ad Regem sunt deducti. At Comites eorum, & administri in arce perem- pti sunt.

Inde in Hugonotos, qui Lutetiæ erant, sic impetus, interfecti sunt Comes Rupefocaldus, Fe- clignius gener Amiralii, Marchio Renellius, For- sus cum filio, Præses Placianus, P. Ramus, Chap- Tom. IV.

pæus Jurisconsultus, Lomenius Secretarius Re- gius, & alii.

Fontaneus frater Rohanii, Vidamus Car- norensis, Comes Mongomerius, Calmontius Bellovacus & alii quidam Nobiles Hugonoti, cum trans flumen in suburbiiis S. Germani hospi- tia haberent, his de rebus commonefacti, fuga evaserunt.

Vigesimo quarto Augusti, circiter quin- tam pomeridianam, publice Regis nomine impe- ratum, suam se quisque domum reciperet, solis militibus & Commissariis cum suis satellitibus fas esset armatis in urbe versari, qui secus faceret, ca- pitale futurum.

Vigesimo quinto Augusti, quotquot Hu- gonotorum inveniri potuerunt, cæsi, & eorum bona direpta. Circiter meridiem ejusdem diei rubus Signifer in cœmeterio Innocentium præter anni tempus, emisit florem.

Et si iisdem diebus Rex missis ad Provincia- rum suarum Rectores & Legatos literis significa- vit, à Guisianis, cum accepissent, necessarios Amiralii vulnus illud acceptum, ulcisci statuisset, ut illos anteverterent, seditione concitata, & co- horde, quam præsidii causa Amiralio attribuerat, perrupta, impetuque in ædes facto, Amira- lium multosque alios in aliis Lutetiæ locis truci- dados, seque non parum negotii habuisse in arce sua Lupara tuenda, tamen 26. die fratribus & au- læ Proceribus comitatus in palatio Lutetiæ col- lectis omnibus Curiaë classibus, affirmavit ob con- spirationem adversus se, matrem, fratresque suos & Regem Navarræ factam, Amiralium ac alios conjuratos mandatu suo de medio sublato, & hanc suam denunciationem in acta referri, & per Proceres promulgari imperavit.

Mox edictum per Proceres tota urbe Regis nomine promulgatum, ut deinceps cadum ac trucidationum finis fieret, atque ab expilationi- bus & rapinis abstineretur.

Dum hæc Lutetiæ geruntur, equites cata- phracti Gongazæ Ducis Navarrensis plerique Ita- li, cum crebro sub specie commercii Charitum oppidum accessissent, nimis ad oppidi custodiam attentos, Charrianos sub noctem opprefferunt. Circiter idem tempus amplius ducenti Strozzi- ni milites armati, Rupellam ingressi sunt, præ- textu instaurandi arma, & emendi cibos, qui timo- re, nescio quo, correpti, clanculum oppido ex- cesserunt.

Parisiense exemplum pleræque reliquæ civi- tates & oppida in omnibus ferè Regni Provinciis in interficiendis Hugonotis, eorumque bonis di- ripiendis imitantur.

Vigesimo septimo Augusti, Uranius, po- steaquam se ei Ernestus Mandeslous cum suis conjunxerat, qui 4. hujus mensis Rhenum tra- jecerat, omni exercitu per pontem navalem Mo- sam, qui Ruremundam præterfluit, traducto, in Brabantiam movit, & postridie Hasselrum venit.

Vicesimo octavo Augusti, Rex publica de- claratione omnibus Proceribus, Nobilibus & sub- ditis significavit, suo mandato & Imperio Amira- lium, & qui cum illo sentiebant necatos, non propter ullam Religionis causam, neque ut edi- ctum

Et cum ipsius pacificatorium abrogetur, quod non secus ac ante posthac observari vult, sed ut conspirationem Ammiralii & asseclorum antevertet. Quare declarat, se velle, ut omnes homines Religionis Reformatæ juxta edicti pacificatorii præscriptum in domiciliis suis sub Regis præsidio & autoritate tutos esse, & Magistratibus suis mandat, ne quid in eos moliantur molirive patiantur, indicta poena capitis immorigeris, ventantque, ut occurratur turbis, donec tranquillitatem Regno restituerent, ut Religionis causa captivi nihil durius fecerint, aut conspirationis participes, cujus rei cognitionem sibi reservat, liberi dimittantur.

Trigesimo præsidium Uranii Mechliniam ingressum est.

Quinto Septembris Uranius, cum aliquot dies Lovanium obsidisset, tandem cum civibus transigit, & centenam pecuniæ summam iis imperat, atque inde Montem Hannoniæ contendit, ut eam urbem ab ætæ obsidione Albani Ducis liberaret. Jam enim Hispani Monasterium urbi propinquum, caeso & ejecto præsidio Nassovii, occupant, & Albanus ipse in castra venerat, & magna aliquot tormenta eodem perferri curarat, atque inde summa vi, urbem continuo oppugnat, subsidioque novi Germani militis adausus erat.

Septimo Septembris, Geusii ceperunt Aldenardum munitum Flandriæ oppidum.

Octavo Septembris, Uranius summa celebritate usus, cum suo exercitu ad castra Albani ad Montem Hannoniæ inopinato pervenit.

Nono Septembris, Uranii miles frustra tentat irrumpere in castra Albani, & urbem rejectis tormentorum & sclopetariorum ictibus.

Duodecimo Septembris, Albanici ex infidiis castra Uranii adorti, caesis excubiis multum ei detrimenti intulerunt.

Postea Uranius, re infecta, cum exercitu regressus est in Brabantiam.

Decimo septimo Septembr. Uranius rediit Mechliniam, ubi cum majorem civium partem, & a mutatione Religionis, & a collatione pecuniæ ad sustinendos belli sumptus abhorreere vidit; postridie cum maxima exercitus sui parte Ruremundam profectus est.

Decimo nono Septembr. Ludovicus Comes & alii, qui Montem Hannoniæ tenebant, collocuti sunt cum Albano de deditione.

Circa finem Sept. Regiæ copiæ, seu Pontificii in Gallia Rupellam obsederunt.

Prima Octobris, multi civium Mechliniensium advenientibus ad urbem Hispanis Albanique copiis & obsidionem minitantibus cum præsidio, quod ibi Auræus reliquerat, noctu aufugerunt. Qua de re Albani milites certiores facti, postridie summo manè, nemine resistente, Mechliniam irrumpentes, in diripienda urbe ornatissima & rerum omnium plena & opulenta totum triduum consumpserunt, tantamque inde prædam ceperunt, ut ea vicina oppida & civitates repleverint.

Lutetiæ typis edita sunt cum privilegio Regis Franciæ exempla literarum Heinrici Regis Navarræ, Caroli Cardinal. Borbonii, Heinrici Borbonii, Principis Condæ & conjugis ejus Mariæ

Cliniæ 3. Octob. ad Romanum Pontificem datarum, quibus narratur tum Navarrænum cum sorore, tum Condæ cum uxore & duobus fratribus Religione, qua à pueritia imbuti fuerant, abjurata; Romanam recepisse, eamque publice profiteri, eoque nomine & veniam deprecari & indulgentiam atque matrimoniorum à se cum cognatis contractatorum confirmationem petere.

Undecimo Octobris, soluit Antverpia classis Albani, ut res necessarias commeatumque invehret Middelburgum.

Dienstense oppidum Albanus recuperavit.

Circiter illud tempus Teremondam Albanus recepit.

Paulò post Aldenardo Geusii discesserunt.

Albanus Trajecti ad Mosam plerosque equites à se dimisit. Eodem multarum civitatum Legati purgandi suas & deprecandi veniam gratia, Albanum adierunt.

Decimo sexto Octobris, excusum quoque est Lutetiæ cum privilegio Regis exemplum ordinationis, à Rege Navarræno editæ, qua mandabatur, ut in omnibus Regni sui partibus Religio Romana restitueretur, & qui ex Ministris Reformatam Religionem profitentibus, eam amplecti nolunt, ut Regno & Ditionibus suis excedant; ac ut Episcopi, Prælati &c. & aliæ personæ Ecclesiasticæ possessionem & fructus suorum beneficiorum recuperent.

Decimo nono Octobris, Albanus Ruremundam ingressus est, quæ ejus militi præda fuit.

Vigesimo Comes Lumæus nomine Uranii occupavit Schomhoviæ Hollandiæ oppidum.

Vigesimo septimo Octobris, publicatum est S. C. in Amiralium à Curia factum in hanc sententiam: *Amiralium Majestatis convictum teneri, pacis publicæ hostem, rerum novarum cupidum, caput, auctorem conjurationis adversus Regis & Regni Statum iniitæ; abominandam ejus memoriam & infausum nomen haberi.*

Vigesimo nono Octobris, simile Senatusconsultum de diruendis ædibus publicatum, & executioni mandatum est, revera in Cavanium libellorum in Regia supplicum Magistrum & Briemaldum in primis exercitatum Tribunum militum peritum, & qui sub Francisco & Heinricho Regibus continuo militaverat, & ad annum ætatis septuagesimum recesserat, qui cum à iudicibus ad eam rem delectis damnati, eodem die ad locum supplicii deducti & suspensi sunt.

Decimo septimo Novemb. circiter septimam Tauri partem, nova quadam & admiranda stella est confecta; in sydere Cassiopeæ, limbo Galaxiæ Boreo affixa, ita ut cum 2. 4. & 12. stella Cassiopeæ, quæ omnes tertix sunt magnitudinis justum quasi thombum cruceve constituerit, immobilis planè, ita ut ab eo, quo primo apparuit loco, ne latum quidem unguem discesserit, magnitudine & puræ atque candidæ lucis nitore, ut cum omnibus stellis, excepta Venere, certans, Jovem sanè, ad quem tum in Ariete positum respiciebat, superans, radiorum emissionem & vibrationem infixam etiam sydera antevertens. Paulatim verò & quantitate & splendore decrevit, ita ut tandem ad finem Januarii mensis, anno 74. conspectum nostrum fugerit. Motus, altitudo forma, lux,

ma lux, color, radiatus, *dururnitas huius p̄a-*
mat̄, id plane admirabile, & singulare reddunt,
cū a condito mundo nullum ejusmodi emicnerit.
Dignum profecto, quod & in naturæ ejus in-
quisitione, & præsignificationis animadversione, &
expositione omnium præstantium Astrologorum
ingenia exerceat, & Principum animos ad libe-
rales sumptus in hanc operam suppeditandos ex-
citet.

Decimo sexto Novemb. Albanici Zutpha-
niam ceperunt, civibus deditionem facientibus,
reluctantibus militibus, qui in præsidio erant, qui,
licet strenuè vim hostium propularent, ab iis ta-
men superati cæsiq; sunt, & urbs commeatu ab-
undans expoliata.

Campenſes, Schyvalenſes, Amersſenenſes,
& aliæ civitates circiter 17. accepta Zutphanæ oc-
cupatione, se Albano dedunt.

Decimo octavo & 19. *Narda* Hollandiæ op-
pidum, quæ ad Uranium defecerat, *ab Albanicis*
recuperatur, & contra fidem datam diripitur &
inflammatur. Quæ res reliquas Batavorum civi-
tates movit, quò minùs se Albano dederent.

Principiò hujus mensis Decembris Albanici, ne-
mine resistente, occuparunt Cluenartum insulam
fertilem & copiosam. Cùm circiter 400. Galli
& Angli, qui eam tenebant, inde aufugissent.

Undecimo Decembris, in villa quadam ad
Amsterdamum natus est *vitulus biceps, gemino*
dorso, & octo pedibus.

Decimo tertio Decembris Albanici militem
Uranii, qui subsidium Harlemis laturo, in pago
quodam commorabantur, inopiantem oppresle-
runt, & ad septingentos interfecerunt.

Vigesimo Decembri, Hispani dum Harle-
mum irumpere summa vi conarentur, fortiter
repulsi, ponte, quem fecerant, interrupto, ex iis
amplius ducenti submersi cæsiq; sunt.

~~1573. ANNO. 1573.~~

RERUM MEMORABILIVM HINC INDEI GESTARVM,

ANNO 1573.

PRioribus diebus 15. mensis Januarii ita tor-
mentis deſecti sunt muri Harlemi persistenti-
bus in obsidione Albani copiis, ut necesse habe-
rent, obſeſſi eorum loco altas fossas facere, &
magnos aggeres jacere. Posterioribus verò ma-
gna annonæ copia allata est in urbem: cum inte-
rea Albani milites in castris gravi annonæ inopia
fameq; laborarent.

Nono Januarii D. Castræus Provinciæ Bitu-
rigum Præfectus, Fanum Cereris vulgò Sancer-
ram urbem obsidione cinxit, Uranici bellicis tor-
mentis majoribus adductis, quibus tam crebro ef-
fulminari cœptum, ut muro ipso diruto & strato,
ruinæ ad 500. passus paterent.

Decimo quinto Januarii, Veneti Catarum,
Turcis, qui præsidio erant, partim cæsis, partim
captis, expugnant, potiti 17. tormentis magnis &
10. mediocribus, & in portu 8. navibus.

Vigesimo septimo Januarii intercepta est à
Tom. IV.

Flissingensibus classis Hispanica, quæ ex Biscaja
Antyverpiam navigabat.

Toto Februarii mense, res & ad victum &
munitiones necessariae, à Geusis Harlemum sunt
allatae, multi etiam milites obſeſſis subsidio vene-
runt. Cum, qui in obsidione erant, prohibere non
possent, quò minùs Leida aliisque Batavorum
oppidis & urbibus liberè & tuto navigaretur.

Decimo quinto Februarii ambo fratres Re-
gis Andius, Alanzonius Duces cum Rege Navar-
ræ, Condæo Principe, Comite Rupeſcaldio
Juniore & aliis Aulicis se Regio militi Rupellam
obsidenti adjunxerunt, ut majoribus copiis oppu-
gnarentur. Itaque assiduis magnorum tormento-
rum ictibus & pilismœnia concinuntur & ster-
nuntur, aguntur cuniculi, parantur omnia ma-
chinamenta, quæ ad urbis expugnationem genere
visa sunt. Oppidani contra urbem munire, mœ-
nia reficere, aggeres construere, & infinitas diu no-
ctug; eruptiones facere, hostes de improvviso ado-
riri, ut multi ex eorum Ducibus fuerint desiderati.
Quare licet illis in urbem per muri ruinas pateret
aditus, solis oppidanorum corporibus oppositis,
ramen non nisi inviti, & à Ducibus coacti oppu-
gnationem tentabant.

Prima Martii, nova manus exercitatorum Hispa-
norum militum accedit Harlemum obsidentibus.

Tertio Martii, ex propugnaculo, quod Evan-
geliū dicitur, tormentarius globus emissus, Ducem
Aumalium obtruncavit.

Septimo Martii, Flissingenses in Zelandia ad
Terneuseum adorti classem Albani in fugam con-
jiciunt.

Cum obsidione assidua Repellani premeren-
tur, penuriaque vini, & reliquarum rerum labo-
rare inciperent, de pacis conditionibus cogitare
cœperunt. Sed cùm de iis, Noæo cum oppidanis
non conveniret. 11. Martii an. 73. urbe relicta, ad
Ducis Andæi castra se recepit.

Decimo septimo & 18. 19. Martii, Geusii, dum
navibus Harlemo subvenire laborant, & terra apud
Leidam magna damna à Comite Bossensi, Amste-
rodamenſibus & Albani milite acceperunt.

Decimo nono Martii, qui fuit dies Jovis an-
te Pascha, miles, qui Sanceram sive Cereris castrum
obsidebat, se magno conatu ad oppugnationem
accinxit, sed strenuè ab oppidanis propulsatus, ma-
gno suo malo retrocessit. Itaque Castræus eminus
urbem circumvallare statuit, ut frumento & pabu-
latione Sanceranos prohiberet, circum ipsam ur-
bem ædificatis arcibus suorum præsidio munitis,
ut illas tandem ad deditionem cogeret.

Vigesimo secundo Martii, evaserunt ex arce
Tornacensi 37. Galli, qui ad Divum in Gislenum
Hannonia capti, & in arcem illam in custodias in-
clusi fuerant.

Vigesimo quinto Martii Harlemenses, eru-
ptione facta, invadunt castra Albanicorum, & par-
tim fugatis inde aliquot signis militum multisq; ex
iis cæsis, incendunt.

Initio Aprilis, Comes Bossensis, classe Geu-
siorum in fugam versa ac repulsa marique Harle-
mico occupato, eis ad Harlemum navigationem
& aditum intercludit.

Septimo Apr. Principes magno Nobilium nu-
mero stipati propugnaculū, Rupellæ 40. machinis
bellicis

bellicis concussum oppugnarunt; sed multis fauciatis, & in his Duce Nivernensi, fratre Ducis Guisii, Claremontano Goasio, & desideratis amplius trecentis, retrocedere coacti sunt.

Denuo eadem die ter propugnaculum illud ab Andæo oppugnatur, qui toties etiam repulsam passi sunt. Postridie tamen ex oppidanis aliqui ab hoste de improvviso opprimuntur & interimuntur. Tandem hoc idem propugnaculum cuniculis eversum, multos hostes adobruit, & oppidum quasi facto aggere munivit.

Undecimo Aprilis, Montii cives circiter ducenti in vincula coniecti, & supplicio affecti fuerunt.

Decimo octavo Aprilis, Cossinius militum Tribunus in aggere, in Rupellana obsidione stans, globo tormentario interemptus est.

Gabriel Comes Mongomerius, dum in Anglia profugus agit, comitantibus multis Nobilibus & militibus Anglis & Gallis; mediocre exercitum & classem iustitavit, ut obsessis Rupellanis auxilium ferret. Itaque solvens navibus circiter quadraginta octo magnis & parvis, decimo nono & vigesimo Aprilis hujus anni, Rupellæ appropinquavit. Jam in conspectu urbs atque hostes erant, qui os sinus & alveum, quâ in portum levæstu mare infuit, navibus, triremibus, molibus & castellis clauderant, classemque adornabant, cum eo conflicturi Duce Bironio, jussu supremi Regis, Legati Henrici, tum Andium Ducis, ad quam, cum ad tormenti ictum Mongomerius accessisset, subito cui sum reprimere incipit. Interea Regii segnius prælum capessentem cernentes, magno numero sclopetariorum in naves imposito, ultro ei occurrerunt. Postera luce plurimum aucta terrestribus copiis classe Regia, & ultro Mongomerium ad navale certamen provocante, is una nave frumento & munitionibus onusta, amissa, retro velamen invertit, & ad Insulam, cui ab æmunitate & bonitate pulchræ nomen est, è Regione Britannix sitæ regressus, arcem ejus modico præsidio & tormentis quibusdam munitam, capto Præfecto, & militibus plerisque interfectis, expugnavit. At cum accepisset, Regias copias ad insulam recipiendam adventare, & ad eas propulsandas in pulchra insula neque portu, neque castellis, aliisque munimentis satis instructus esset, milesque indies diminuere, paucis navibus & paucâ militum manu in Angliam rediit.

Vigesimo primo Aprilis, Flissingenses conflixerunt cum classe Albani à milite, & munitione, & tormentis bene instructa, quæ Antverpia 17. Aprilis Middelburgum contendens, solverat, qui superiores facti quinque naves magnas ceperunt, duas demerserunt, unam inflammaverunt, interfecto Præfecto classis, aliisque multis, qui in ejus erant comitatu.

Vigesimo nono Aprilis oppugnata est Rupella, & tertio in propugnaculum Evangelii hostes ascenderunt; sed inde rursus strenue dejecti, & Bironius, fœmore vulneratus est.

Primo Maji promulgata sunt Antverpia industria inter Anglos & Belgas biennales, inter quos jam annos aliquot jus commercii interruptum erat, propterea quod anno 69. aliquot naves Hispanicæ, quæ Antverpiam pecunia onustæ navigabant, à Regina Angliæ interceptæ, & postea Angli mercatores Antverpiæ ab Albano vicissimq;

Belgæ Regis Hispaniæ Imperio subiecti in Angliâ Regina detenti fuerant. At post proclamationem præcipui mercatorum Angliæ, tum à Gubernatore Senatuq; Antverpiensi Magnifico ac splendido convivio excipiebantur. Aliquot post dies Geusii aggerem non procul Amsterodamo occupaturi, cum Amsterodamiensibus dimicantes, superantur, qui ad ducentos exiis interficiunt, octoque eorum navibus potiuntur.

Octavo Maji, resistunt ab Albanicis ad Montium oppidum, Marchionatus Bergensis, situm ad ripam Scheldis fluminis circiter 600. Geusii.

Decimo Maji, ipso Pentecostes festo Henricus Andium Dux frater Caroli IX. Franciæ Regis, ejusque generalis per totum Regnum Legatus, filius Henrici II. pridie ab Ordinibus & Statibus Regni Polonici electus Rex Poloniæ publicè declaratur.

Undecimo Maji, noctu Regii perveniunt in propugnaculum, & aliquos somno sopitos de improvviso opprimunt & interimunt, relicto nihilominus oppidanis propugnaculo.

Vigesimo Maji, Mongomerius navigium in ancipitem eventum emisit, & in eo pulverem bombardicum, & nonnihil frumenti, quod secundo mari per medias Andium Ducis Regiarum copiarum custodias elapsum, opportunè obsessis subvenit.

Vigesimo tertio Maji, sex Helvetiorum millia castris Regiis se conjunxerunt.

Vigesimo octavo Maji, terrâ marique res Guisiorum accidunt. Nam & propugnacula aliqua multosque milites amiserunt.

Principio Junii, anno 73. recens miles ex præsidii Belgicarum civitatum ab Albano in castra ad supplementum obsidionis missus est.

Secundo Junii, Geusii occupato ruptoque aggere Amsterodamo unico, propugnacula excitarunt, iisque militem imposuerunt, qui ab ea parte comitatum à castris Albanicis averteret.

Andium Dux postquam electionis suæ in Regem Poloniæ factus certior, animum ad coronationem adjecerat, & reliquis miles obsidionis pertæsus, illam solvi optabat, paulo post pacis consilia sunt agitata. Itaque evocatis ex urbe Legatis eorum 5. Junii hujus anni, postulata audivit, & ad Regem perferri jussit. Et cum deinceps ultro citraque multa, & à Legatis Andici & Rupellensium de pace agitata fuissent, ac hi sociis quoque suis subvenire eniterentur, concessa illis facultate, consilia sua cum Legatis Montalbanorum & lociorum, qui eo nomine Rupellam venerant, communicant, ac omnium petitionis Andico offerunt, à quo ad Regem sub finem mensis Junii mittuntur.

Nono, Uranius Delphitis Leidam contendit, ibique exercitum augere, ut Harlemensibus subveniret, sed cum id Albanici animadvertissent, & ejus copias circumfessuri essent, re infecta, deserto etiam aggere, discesserunt.

Septimo Junii, cum nunciatum esset Regi Franciæ, Regnum Poloniæ à Proceribus & Ordinibus delatum fratri suo Andium Duci, magna solennitate & pompa Lutetiæ publicæ supplicationes habitæ, quibus Deo gratiæ agerentur, & gratulationis lætitiæque causa ignes excitati, & multi apparatus facti.

Decimoseptimo Junii, Andium Dux à Legatis Polonis in castra ad eum venientibus, posteaquam

quam in littore maris navem conscendisset, Rex Poloniae solitatur.

Vigesimo secundo Jun. pugnatum est inter Flissingenses & Middelburgenses, in eo praelio cecidit Dominus Catorenius summæ rei Præfectus, qui Domino Bellonius successerat, postquam 8. Jun. Middelburge Antwerpiam profectus erat, ut Albano nunciaret, quo in loco res Middelburgensium essent.

Ineunte Julio mense, nova auxilia Hispanorum & Italicorum ex Italia & Germanorum, ad obsidendum & oppugnandum Harlemum in castra advennerunt.

Undecimo Jul. Wilhelmus à Bronchorst Baro Batenburgicus cum bene instructo exercitu plurimisque curribus, armis, com meatu & tormentis onustis ab Uranio & Hollandia Ordinibus ac Stratis mittitur ad opem ferendam Harlemensibus, longa obsidione pressis, rerumque omnium necessitatum penuria valde laborantibus. Qui castra Germanorum invasisset, acri pugna commissa, profligati tandem sunt Uranii, caelis amplius 1500. & in hac ipso Duce, captis multis tormentis & signis & circiter 300. curribus. Decimo tertio Jul. *Harlemenses*, qui circiter octo menses obsidionem sustinuerant, ad summam rerum omnium inopiam redacti, extremamque famem perpeffi, *Albano deditionem faciunt, ejus arbitrio vitæ necisque potestate permessa.* Imperatum ne urbs diripiatur, sed ut eo nomine certa pecunia summa, scilicet bis centena & quadraginta aureorum millia solvantur.

Civitate Alemanianorum in duas partes divisa, quarum altera Regi, altera Uranio favebat, utraque contendente, eam in sua potestate habere, Geusii Albanicos præveniunt. Nam duas ante horas præsidium introduxerunt porta Orientali quam Albani miles ad portam Occidentalem advenisset. Decimo tertio Julii, cum in Tlommenensi Præfecturæ Alzæanæ, Ditionis Palatini Electoris subdito subiecto caper Schulteti Joannes Kressii in puteum, quem in area domus sue habebat, incidisset, atque ad eum extrahendum primo filius Joannes, deinde pater, tum filius Caspar, post mercenarius quidam Joann. Hessus in puteum descendissent, subito mortui conciderunt. Quare à vicinis cognita, ordine tres in puteum fuere demissi, qui vix medium altitudinis, scilicet 10. pedes attigerant (erat enim profunditas totius putei 20. pedum, cujus aqua dimidiatam ultra non excedebat, ambitus 3. pedum) cum vires deficere sentientes, signo dato, educti instar morientium lurido in ore & pallore fuerunt. Tandem opera quarti Michaelis Wigri, qui quam celerrime demissus, cum compresso anhelitu cujusque pedi sine mora funem allegasset, singulatum quatuor illa exanimata corpora evecta sunt.

Quinto Augusti, Flissingenses potiuntur arce Ramencrensi.

Edictum Regis Galliarum de pace inter se suosque Legatos & Rupellanos Montalbanos & Nemaufanos, eorum socios & affectas mense Julio inita 11. Augusti, Lutetia in Curia promulgatur, & Rupella obsidione levatur. Edicti prima duo capita hæc sunt:

Quæcumque à vigesimo quarto Augusti ad Edicti publicationem acta sunt in tota Gallia, ut pro infectis habeantur, & ex hominum memoria

deleantur. Ne quis deinceps è subditorum Regis numero illa in medium adferat, aut in memoriam revocet. Deinde trium harum urbium Rupellæ, Montalpani & Nemaufii incolis Nobilibus etiam, qui cum illis arma ceperunt, publica Religionis professio liberumque exercitium conceditur. Tum, qui mortis metu perterriti coacti sunt, Religionem intercedente jurejurando, abjurare, & missificationi interesse, in Regnum restituntur, & sancti Religionem absolvuntur. Insuper urbibus illis licet suis uti privilegiis, nullo in urbem admissio præfidiario milite, sed datis Regi ad biennium ex singulis civitatibus 4. obsidibus, qui singulis trimestribus immutabuntur, ut Regi de earum urbium obedientia melius constet. Sed plura referre capita supervacaneum fuerit, cum typis excusum extet.

Duodecimo Augusti, in Voilandia & Misnia tantæ fuere tempestates, tanti tamque continentes imbres, ut fluvii & amnes multos pedes solito magis excrecentes ripas depopulantes, agros vastarent, ædificia quam plurima diruerint, pontes abriperint, magnum hominum ac bestiarum numerum repentino impetu oppræsserint, ingentemque stragem in finibus illis ediderint, luctuque & terrore omnia impleverint. Solent ejusmodi illuvies præter detrimenta, quæ inferunt, majores etiam calamitates prænunciare, ut inter pios, prudentes & doctos satis constat.

Decimo tertio Augusti, classis Albani ab omni apparatu, milite, tormentis, com meatu omnis generis instructa, Antverpia Middelburgum versus soluit. Sed Flissingenses eos incepta navigatione inhibuerunt. Ita ut major pars Middelburgum non appulerit, aliquot verò vi venti Flissingam, quam celerrime præternavigantes, non nihil annonæ Middelburgum importarunt. Vigesimo primo Augusti, *Frisiam Oceanus præter consuetudinem inundavit.* Nam tamen si Corus, qui inter Boream & Zephyrum medius est, aquas in objectum sibi Frisiam sinum deferre soleat, quæ cum ob adversam venti vehementiam terrolabi non possunt, intumescunt, & extolluntur; tamen nisi accedente aliqua tempestate aggeres non percurrunt. At tum, quod & incredibili vi ventus ille procellas maris in dejectas terras agitaret, & horrida admodum tempestas exorta esset, imbresque vehementissimi deciderent, aquæ mirum in modum excrecentes, non uno in loco, ut aliquando fieri solet, sed pluribus in partibus non tam percurrunt aggeres, quam penitus solo adæquarunt. Itaque longe lateque planitiem pervaserunt, homines & pecudes, inopinantes obruerunt, fœnum, quod in pratis erat, abriperunt, domos subruerunt, pontes dejecerunt. Plurimum autem detrimenti hæc illuvies attulit ei Frisiam, quæ cum Dania sinum fecit, & quæ Occidentem respicit, quod mare, quod intra Hollandiam & Frisiam est, aquis redundans per angusta ostia eas non possit exonerare, vento & tempestate obsistente, atque ita maximo impetu in aggeres irrumpat. Pars illa, quæ Groningam spectat, quia nec prominet admodum, & duabus insulis ac promontorio quodam defenditur, non tantum damni accepit. Numerum pecudum, quæ in Frisia, Hispania Regi subiecta, inundatione hac perierunt, ajunt esse 3000. lisque

Iisque, quæ superstites sunt, pabulum deesse, maximosque in reficiendis aggeribus sumptus inducendos esse, miseri conqueruntur. Circa finem mensis Augusti Geusii Montem Brabantiae oppidum in suam potestatem redegerunt. Arcemque in vicino pago Osterhusio munire cœperunt, quam tamen paulo post, intellecto adventu Hispanorum, deseruerunt.

Circumvallati *Sancenani* à mense Martio, usque ad mensem Augustum, cum infinita alia mala perpessi sunt, tum *maximam famem tolerarunt, eo redacti, ut non solum equis & asinis, felibus, canibus, muribus, talpis, sed etiam corio, calceis, pellibus membranis, cornu tam crudo, quam fuso, & ad usum lucernarum applicato vescerentur. Fœre quoque parentes, qui filiam infantem triennulam fame consiliantem ex ederent.* Itaque hac de causa supplicio affecti sunt. Fame tam sæva grassante, populi magna pars interiit, potissimum infirmi de plebe, & fere omnes impuberes. Itaque cum nihil haberent præter miseræ animas fame semixinctas, Castræo se his conditionibus dedunt, ut vitæ parcaratur, ut ad edicti pacificatorii præscriptum, liberè eis Religionem Reformatam profiteri liceat, ut pro direptione mobilium multam 40000 librarum solvant. Sed tamen postea milites multa oppidanis ademerunt, multos etiam prædiis suis exuerunt, quosdam necarunt, & incenia urbis penitus diruerunt.

Decimo quarto Septembr. soluit Antvverpia Albani classis 35. navium, quæ 19. post die nulla re gesta rediit. Decimoquinto quidam ex nobili Familia de Sanis à suo milite in Divæ Gertrudis monte, cui præerat, interfectus est, cum jam diu ante in suspicionem proditoris venisset. Decimo octavo Septembr. Hamburgi capitis supplicio affecti sunt, Joann. Ernsthufensis, qui aliàs Joannes parvus appellatus est, Præfectus piratarum, cum omnibus suis sociis & asseclis, exceptis tribus pueris, quorum ætatis ratio habita est. Erat autem colluvies hominum ex undecim diversis nationibus congregata. Capti hi prædones fuerunt in Oceano Occidentali ab Hamburgensibus 10. Sept. & 11. ejusdem in urbem adducti, & in carcerem conjecti. Vigésimo Septembr. ingens navale prælium inter Albanicos & Geusios præsertim Enchusianos non procul Amsterodamo ipso Albano spectante commissum est, quo Albani cœperat fuere, magna navium parte amissa.

Vigésimo octavo Sept. Henricus Andicus electus Rex Poloniae, cum Legatis à Poloniae Statibus & Ordinibus in Galliam missis, in Poloniam profecturus, Lutetia discedit, quem Rex Franciæ constituerat usque ad fines Regni comitari, sed cum in itinere periculosa febris correptus esset, Viriaci ei valedicir.

Quarto Octobris, magna pars præsidii, quod in arce Antvverpiensi erat, Bredam cum tribus tormentis magnis contendit, ut arcem Osterhauranam recuperarent; sed Uranii non expectato hostium adventu, ex ea discesserunt.

Joannem Austriacum 7. Octob. quo ante biennium victoriam maximam consecutus fuerat, cum insigni classe Philippi Hispaniæ Regis soluit Drepano Siciliae portu, & cum 105. triremibus armatis & 40. navibus in Africam circiter meridiem diei sequentis appulit, quem rectè sequebatur Andreas

Aurea cum 29. Hispanicis, & aliquanto post Dux Sessianus cum 14. triremibus Pontificiis & Florentinis. Ac cum Guleræ Austriacus intellexisset, Mauros & Turcicum præsidium, quod 3000. erat, Tuneto discedere, postridie militem in terram exposito 2500. *Tunetum* mittit, qui nunciant circiter 40. millia oppidanorum abiisse. Itaque nullo resistente, *urbem capiunt.* Erant in arce ducenti fore Mauri ab Amida Rege custodia causa collocati, qui Austriacum postero die cum exercitu advenientem in arcem admiserunt. Ibi à Bisenanis certior fit, orta inter cives dissensione, quadringentos Turcas ex præsidiariis *Bisenam*, quæ olim *Usica* dicebatur, occupatum venisse. Et cum vi ingredi vellent, & oppidanis prohiberentur, acriter pugnatum, dum Bisenani 150. captivos Christianos, qui erant in duabus triremibus Turcicis catenis soluerunt, & armarunt, quorum auxilio Turcas profligarint, & triremes ceperint. Quare de voluntate oppidanorum Salazaram Hispanum isthuc mittit, qui eos in fidem Regis Hispaniæ suscipiat. *Amidam Regem*, quod factiones fovisset, verosque Regni hæredes eiecisset, & Turcas sollicitasset, *captivum cum uxore & liberis in triremem detruxit, & in Siciliam misit.* Ei successorem in Regno designavit *Muleassem adolescentem jurejurando ante se, ut Vassallum Regi Hispaniæ obstrictum; cuius Imperata facturus propositasq. condiciones servaturus esset, & urbis munitioni Serbellanum præfecit.*

Undecimo Octobr. commissa est magna navalis pugna inter Regios & Uranios in mari Hollandico, quod Zvvider Sehe vocant. Cum 24. horas dimicatum esset, tandem Comes Bossensis Thalassiarcha, Dominus Grüningensis, & alii complures Nobiles à Geusis, iis præsertim, qui Zyricea Enchusianis subsidio venerant, capti, & Hornam deducti sunt. Naves multæ in Geusiorum venerunt potestatem, & in his ipsius quoque Thalassiarchæ nonnullæ etiam tormentis in fundum dejectæ. Potiti sunt in nave Comitum 32. æreis tormentis majoribus, in aliis 10. ferreis minoribus.

Decimosexto Novemb. soluit Antvverpia classis Albani 54. navium, Duce Domino Beamosio. Decimoseptimo, venit Bruxellas Brabatiæ magnus Castiliæ Commendator, Præfectus Mediolanensis, ut Albano in gubernatione Belgii succedat. Nam Albanum cum filio suo, Varga & Secretario Rex non cum bona gratia in Hispaniam revocaverat. Circiter hoc tempus Genlisius, quem ad Divum Gislenum cum militem Montium subsidio duceret, captum supra notavi, in arce Antvverpiensi strangulatus est.

Vigésimo secundo Novembr. Flissingenses, cum vespere accepissent, classem illam 54. navium propè Armudam, tam redeuntis æstus maris, quam dies expectandi gratia jactis anchoris subsistere, confestim instructa classe ei obviam contendunt. At Regii conspectis procul hostibus, non expectato eorum adventu, inblatis anchoris se recipiunt. Hos Flissing. ad portum Bergensem usque insecuti, Romestrialum, quod se pars illorum militum receperat, confestim obsident.

Trigésimo Novembr. Albanus omni se Imperio Bruxellæ abdicat.

Primo Decembr. Julius Echterus electus est Episcopus Würzburgicus, successit Friderico Würzburgico, qui proximè superiori mense mortem obierat.

Octavo Decembr. admodum horrenda fuit Lunæ defectio, quam se terribiliorem non vidisse multi Viri docti confirmant.

His diebus detecta est *conspiratio* aliquorum *militum praesidiariorum & civium Rupellanorum*, qui consilium iniverant, de occupando civitatis dominatu, omnibusque aliis sine discrimine, nulla nec conditionis, nec sexus, nec ætatis ratione habita, interficiendis. Conjuratorum quidam comprehensi, quæstioni subditi, & supplicio affecti sunt. Non multò post miles quidam attulit ad Magistratum pixidem veneno plenam.

Vigesimo sexto Decembris, Rostochii & in vicinia sæva fuit tempestas, fulgura conspecta, & audita tonitrua.

CONTINUATIO ANNI SEPTUAGESIMI QUARTI, supra MILLESIMUM QUINGENTESIMUM,

Rerum memorabilium in diversis orbis
terrarum plagis gestarum.

Vigesimo quarto & 25. Januarii, classis 30. navium ab omni re munitionum bene instructarum Antverpia solvit, ut Middelburgensibus subveniret. 26 die, dum progrediuntur, ferreum tormentum diffiliit, cujus fragmentis circiter 30. homines perempti læsi que sunt. Deinde navis impetit, & collisa undaque demersa est, iis tamen, qui inerant, servatis. Alia quoque navis, propè Romerschreallum, undis unà cum omnibus rebus & hominibus perit. Cum Montium appellerent, & in speciem triumphi & honorem Gubernatoris e portu prospicientis, singulæ naves singula tormenta disploderent, forte inde pulvis unius navis male custoditus, ignem concipiens, horrendum lanè præbuit spectaculum, naves, omnibusque, qui in ea erant, in aëra magno repentinoque imperu raptis. Aucta ibi classis cum circiter 80. navibus constaret, versus Middelburgum contendens, obviam habuit hostium classem. Strenuè igitur pugnarum est aliquandiu utrinque. At cum hostes 5. naves debellassent, & in his supremi Legati, Ammiralii & Vicarii, reliquæ se in fugam conferentes, vela Montium versus convertunt, quas hostes insequentes adhuc aliquas assecuti, in suam potestatem redegerunt. Magnum detrimentum Rex Hispaniæ hac expeditione accepit. Amissæ enim sunt naves magnæ militares 19. Occisus Ammiralius cum compluribus militibus, præsertim Hispanis veteranis, captus Vicarius Ammiralii cum multis aliis. Qui summæ rerum, loco Domini Beonissii id temporis ægroti Præfectus erat Julianus Romanus, naves sua omnibusque, quos secum & milites & nautas habebat, perditis, vix scapha solus evasit.

Eadem hebdomatè ab Ordinibus & Statibus Brabantæ, Curia, Regis nomine, iterum petiit duos

illos millianos auri, quos ante Albanus unà cum collatione 240000. florenorum, & tributo centesimi nummi. Circa finem huius mensis, Christophorus Palatinus minimus natu filius Friderici Palatini Electoris & Ludovicus atque Henricus Comes Nassoii, milite inermi subito collecto, delectum Carpeni egerunt, Uranio auxilium laturi.

Mense Februarii, ex Belgio allatum est, Uranium & fratrem ejus Ludovicum molitos esse ex insidiis, & per prodicionem occupare *Trajectum superius* ad Mosam, quod *hodie Mastricum* vocamus, Antverpiam, Valencinam, Gandavum, sed machinationes has patefactas successum non habuisse.

Quarto Februarii, Tuneto Romam allatum est, ducentos Sabeloni pedites & 150. equites adjunctis sibi auxilio 4000. Mauris eruptione facta, aggressos esse circiter 1500. Turcas, & 3000. Arabum, qui de bonis Tunetanorum prædabantur, Tunetanosque vexabant, variisque molestiis afficiebant, in primis verò commætu aliisque rebus necessariis prohibere conabantur, sed Mauris pugnam detrectantibus, & in fugam se dantibus, 150. Christianos duobus tormentis captos esse. Etsi Sigismundus Augustus, Rex Poloniæ mortuus est mense Julio, anno 1572. tamen examine ejus corpus non ante humi conditum est, quam electus ab iis Rex in Poloniam venit. Itaque 10. demum Februarii hujus anni finis Warsovia Cracoviam tractum, & exequiæ magna pompa usque ad 13. diem Februarii celebratæ.

Decimo octavo die Februarii, cum Proceres Regni cum summo apparatu Regi obviam processissent, ingressus est novus Rex splendidissima pompa Regiam urbem & arcem Cracoviam. 21. Febr. in summo templo maximo Legatorum, Procerum Regni & populi conventu, solennique apparatu, præscripto jurejurando præstito, coronatus est ab Archiepiscopo Gnesnensi.

Decimo nono Febr. Middelburgum Metropolis Zelandiæ deditione captum est. Militibus, Sacrificis & Monachis parcitum, ita tamen, ut simplici vestitu amicti Cruduri, aliis omnibus rebus in urbe relictis, quam primum ea excedant. Tribuni militum & centuriones Flissingam captivi deducti. Summus eorum Præfectus Mondragonius Hispanus, data fide, ad Gubernatorem sive Legatum Regis Hispaniæ, Antverpiam missus est, ut de permutatione captivorum cum eo agat. Oppidanis summa centum millium aureorum imperata. Reliquorum bona Uranius occupavit, qui cum trecentis civibus vicinorum oppidorum urbem est ingressus.

Vigesimo primo Febr. Turcæ magnis copiis de improvise noctu Canisum invadentes captis interfecitque, amplius mille hominibus, & pago direpta, & concremato usque, ad arcem exiit, eodem unde venerant, cum magna prædaregressi sunt, præsidio, quod in arce collocatum est, incendium magno animo dolore spectante, sed quod numero hosti impar esset, vim illam à pago propulsare nequeunte.

Mongomerius circa finem huius mensis, in Normandia potitus est primò Garenzano, eique præsidium reliquit filium suum, deinde S. Lo, ejusque defensionem commisit Columbiero, tum Donfreno. Hugonoti in Pictonibus occuparunt Fontenejum, Lufignanum & Talmoneum. In Lugdunensi

dupensi Provincia Malevallum, & arcem Peretum, & nonnulla alia loca.

Vigesimo sexto Februar. in consilio aulico Regis Franciæ, constitutum, arma adversus Hugonotos esse capienda. Penultima Februarii Regi Franciæ ad S. Germanum cum aula commoranti ad vesperam nunciatum est, adventare 500. equites, ipsum inopinantem oppressuri. Quare audita non mediocriter perturbati aulici, plerique ea ipsa nocte summa contentione Luteriam protugunt, postera luce Rex se in arcem Poloniam, & inde Parisios recepit.

Circiter hoc tempus, Hugonoti feruntur, certa postulata quædam ad Regem misisse, & petiisse, ut Regnum pristino statui & libertati restitueret, & Ordinum conventus agat. His temporibus frater Comitis Mongomerii Dominus de Sancto Joanne domi interfectus est.

Quarto Martii, rapti sunt ad supplicium Antwerpæ instar proditorum 4. ex quibus duo Hispani, qui feruntur, arcem Antwerpianam Uranio ac fratri ejus Ludovico prodere voluisse.

Quinto Martii, Albanus & Andreas Auria Genua solverunt in Hispaniam navigaturi.

Sexto Martii, Uranium, quod ab Hugonotis occupatum erat, receptum est.

Decimo tertio Martii, Franciscus Barbarus Constantinopoli Venetias attulit, *ratificationem & confirmationem pacis* 11. die Februarii, *inter Turcam & Venetos facta.* Quibus conditionibus ignominatur. Dicitur inter eos convenisse, quæ utrinque quisque maximo superiori bello occupavit, in suam subiceret potestatem, & ea sui Juris Imperiique permaneant, ita tamen, ut Veneti Turcæ restituant Saporum, nec ullum jus sibi vendicent in castellum Xemenicum, & his ille ad duo milliaria territorii circum Zaram, & tantundem circa alios suæ ditionis concedat, ut Veneti Dalmatiæ & vicorum aliquot in Regione Zaræ nomine Turcæ annum tributum pendant. Intellectum etiam tum est, Turcam maximam classem instituere.

Decimo septimo Martii, Tuneto Romam perscriptum est, Mauros magno numero Tunetum adorturos à Gabriele Serbellano profligatos circiter mille ex iis cæsis. His diebus Simon ab Anila Præfectus præsidiorum Trajecti ad Mosam, noctu ex insidiis eruptione facta, in castra Ludovici Nassovii amplius 600. inopinantes cum excubiis interfecit. Circiter hoc tempus nuncius in Italiam allatus est, Mauros, qui ad urbem Tuneti habitant, à Ramadamo Prorege Algeriæ instigatos, consilium iniisse, invadendi arcem nuper ab Hispanis extructam, interfectis ante Christianis quibusdam hinc inde palantibus, ea recognita, à Serbellone adversus eos missum Salazarum, cum mille peditibus, in quatuor ordines distributis, à quibus Mauri profligati sunt, mille ducentis ex iis trucidatis, plurimis vulneratis.

Vigesimo quarto Martii, edita est declaratio Heinrici Regis Navarræ, qua testificatur, falsò se traduci, ac si iis faveat, qui Regem ad S. Germanum opprimere conati sunt. Se ita erga Regem affectum, ut vitam omnesque suas opes, unà cum suis pro Regis & Regni salute profundere, & se perturbatoribus Regni objicere atque opponere summis viribus velit.

Nono Aprilis, mortuus est Romæ Paulus Manutius.

Undecimo Aprilis, cohors manipularium & sclopetariorum, quæ in statione custodiæ causa pro foribus Palatii, disposita est, in quo Dux Alanzonius, Rex Navarræ, Marechalli Momorantius & Cossius, Gallicorum præsidiorum à Legionè Regia, quæ in excubiis aulæ esse solet, comprehensi etiam alii sunt, quod conspirationem adversus Regem iniisse dicerentur.

Decimo quarto Aprilis, Regius exercitus copias Christophori Palatini & Ludovici Nassovii in campis Maucensis ditionis Clivenfis, duobus milliariibus à Neomago distitis, ex itinere defatigatas inopinantes adortus est. Quorum impetum cum iis, qui in castris erant, non satis spatii ad instruendam aciem datum esset, & plerique inermes, & hoc subito hostium adventu perturbati, hostibus omnibus copiis imminetibus, eosque circumstantibus, & de fuga potius, quam de prælio cogitarent, nec iis, qui manus cum hoste conferebant, dimicando fessis recentes succederent, multis cæsis, reliquis copiis profligatis, hostes castris victoriaque potiti sunt.

Decimo septimo Aprilis, Joachimus Camerarius Vir doctissimus, cum vixisset annos 74. dies 6. diem suum obiit Lipsiæ, qui paulò ante mortem hoc distichon composuit:

*Morte nihil tempestiva esse optatus ajunt,
Sed tempestivam quis putasset esse suam?
Qui putat, ille sapit, quoniam ut fasalia vita,
Sic & quisq. sua tempora mortis habet.*

Vigesimo primo Aprilis, decessit Cosmus Medices, Hettruriæ Dux, ejusque maximo natu filio Petro commissa est à Præmatibus administratio Ditionum à Patre relictarum. Huic Papa in literis suis consolatoriis, quas ad eum ultimo hujus mensis scripsit, dicitur, tribuisse titulum Magni Ducis Hettruriæ, quem primum Patri ejus ante quadriennium Pius V. Papa contulerat.

Quinto Maji, à Corcyra Venetis nunciatum est, Albanos sive Epioras, cum intellexissent, Turcas juxta pacta possessionem Sapoti apprehensuros, se incolis qui sub potestate & tyrannidem Turcam redire volebant, conjunxisse & ex insidiis circiter 300. equites Turcas adortos ad unum omnes trucidasse. Itaque Quirinum eò cum copiis missum, & ut Albanos pacet, & in autores hujus facinoris animadvertat, & possessionem civitatis Turcæ tradat. Etsi verò hac cæde commissa Albanorum 7000. convenerant, opemq. à Papa implorant; tamen postea Veneti Sapotes in Jus Imperiumque Turcicum transire coegerunt.

Undecimo Maji, Venetiis Palatium S. Marci, magna ex parte conflatur.

Decimo quinto Maji, iterum magnum incendium Venetiis excitatum est, quò multæ tabernæ omnis generis mercibus plenæ, cum magna mercatorum jactura inflammatae sunt.

Vigesimo quarto, ex Gallia nunciatum est Duces Alenzonium & Regem Navarræ publicè declarasse, se conjurationis adversus Regem, nec conscios, nec participes esse, sed constituisse ad Reginam Angliæ, & Principem Uranæ proficisci, à quibus

à quibus vocati essent, cum Alanzonius exiguam sibi in Francia ditionem esse, Rex autem Navarra maximam Regni sui partem occupatam, quererentur.

Vigesimo quarto Maji, *Bruxellis Brabantia incendio correpta est*, cum ingenti fragore mola pulveris tormentarii, turrisque ei vicina, in qua reposita erant quinquaginta vascula pulvere illo repleta, cujus vi turris illa, & coadjuncta mœnia ad viginti cubitus ex fundamentis dejecta, subtractis in aëra saxis & lapidibus, & procul ab urbe decidentibus diversis locis vir & equus oppressi: In urbe & extra urbem maximo illo impetu plurimorum ædificiorum tecta, una cum fumi receptaculis, quæ supra ædium culmina attolluntur quassa ac divulsa, fenestræ, uno quasi momento disjectæ, homines quindecim interierunt.

Vigesimo septimo Maji, Mongomerius, cum diutius obsidionem & oppugnationem arcis Donfronæ ferre non posset, se dedit Domino Marignoni, Regis Vicario, in inferiori Normandia, absente Duce Boullonio. Is postea Lutetiæ supplicio affectus est. Trigesimo Maji, qui dies fuit Pentecostes, Carolus IX. Franciæ Rex mortuus est. Eodém die Henricus Rex Poloniæ, in demortui locum declaratus est Rex Franciæ.

Ultimo Maji, re bene ad Neomagum à Regiis gesta, insolentia elati sub specie, non solum stipendiorum, Hispani seditione facta à signis discesserunt, & cum circiter quatuor millia conspirassent, primò clam, mox vi Antwerpiam irrupentes, instructa acie in forum progressi, & magna vociferatione pecuniam poscentes, magnum omnibus metum terroremque iniecerunt. Inde excubiis prædiisquæ dispositis, & in quam cuique libuerat domum dimittentes, nonnullis etiam ædibus & in his Gubernatoris Antwerpiensis expiatis, ipsoque Gubernatore ejusque milite prædiario urbe pulso, totam civitatem dominatu tenuerunt, ne quicquam Gubernatorem Belgii veriti, qui in mercatorum Saxonum domum secesserat. *Causam hujus tumultus præstendebant, quòd multorum mensum, imò circiter trium annorum stipendia sibi deberentur*, quorum solutionem flagitabant. Itaque cives, ut ab ea infinita licentia, vi & dominatione se liberarent, & eis satisfacerent, summo studio summaque cura incubuerunt. Itaque cum quàm poterant maximam pecuniæ vim ad quadringenta millia collegissent, nec illa ad solutionem sufficeret, & partim aliæ res in æstimationem illis datæ, partim reliqui, quod postulabant, præstatio ad certum diem promissa esset. Ultimo Maji, cum supremus Gubernator veniæ huic facinori datæ, impunitatisque fidem iis sancti religionis in præcipuo templo fecisset, iterum se ad obediendum Regi jurejurando obligarunt, qui 2. Junii Antwerpia Hollandiam versus profecti sunt.

Dum metu seditionum illorum militum, ne eas invaderent, Ammiralibus naves bellicas, omniq; apparatu militari adornatas, ex portu Antwerpiensi ad aliquot ab urbe milliaria educit:

Geusica re cognita, ultimo Maji, quo milites illi in urbe triumphabant, aliquas ex his ceperunt, aliquas etiam tormentis afflictis, in aquas merlerunt.

Circa principium mensis Julii, Ericus Dux Brunsvicensis, & Otto Comes Schaumburgicus 4000. equitum Regi Hispaniæ militatum in Belgium adduxerunt.

Eodem mense 1500. equites à Petro Ernesto Comite Mansfeldico, Gubernatore Lucelburgensi illius Regis nomine conscripti, in Regionem illam venerunt.

Primis etiam hujus mensis diebus, à Regiis obsessum est Gorcum.

Idem circumvallarunt Bomelum.

Octavo Junii, literis Marfilæ datis, nuntiatum est, tres naves à Turca Regi Franciæ donomissas, in quibus erant Equi, Leones, Pantheræ & aliæ res. Quod idcirco fecisse existimatur, ut classis sua se in portum Tolonensem in hyberna recipere possit. Sed intellecta Regis morte unam ex his Constantinopolim rediisse, ut & Turcæ mortem Regis significaret, & quid faciendum esset, cognosceret.

Decimo Junii, oppidum de Sainct Lo expugnatum est, à Vicario Regis in inferiori Normandia.

Decimo tertio Junii, Constantinopoli à certis hominibus perscriptum est inter Imperatorem & Turcarum Principem inducias, ad 5. annos factas esse.

Decimo quarto Junii, ex Anglia scriptum est, Reginam multis collectis copiis terra marique se firmis prædiis munire, & magnam classem apparare.

Sabaudia Dux de Regis Franciæ morte certior factus, ut fines suas muniret, magnum militum numerum conscripsit. Idem 26. Julii Venetias ad excipiendum Franciæ & Poloniæ Regem venit.

Turcica classis fluctibus agitata detrimentum accepit.

Decimo septimo Junii, Henricus Franciæ & Poloniæ Rex cum splendide in cœna tractasset Poloniæ Proceres, noctu cum quibusdam suis ministris tacite ac clam Cracovia abiit, & magnis itineribus quàm longissime potuit procedens.

Vigesimo quarto Junii, Viennam ad Imperatorem venit, à quo cum humaniter ac perhonorifice admodum exceptus esset. Vigesimo nono Vienna discedens, Venetias appulit, 18. die Julii, ubi nihil prætermisum est, quod ad Regium planè apparatus, ac splendorem magnificentiamque pertineret.

Commoratus illic est ad 27. Julii, cum eodém gratulandi causa convenissent multi Italiæ Principes ac Proceres, reliquarumque Legati.

Vigesimo tertio Junii, *Romæ duo in puteum purgandi gratia missi subito interierunt*, tertius cum nondum ad aquam descendisset nimio fœtore languens semianimis extractus est. *Canes & alia bestia in eum delata, simul atque halitum senserunt, mortua conciderunt.* Fax incensa ut primum ad mora fuit, extincta est.

Mense Julio, in Calabria cæsi & capti sunt 300. Turcæ, qui aquandi & prædandi causa in terram descenderant.

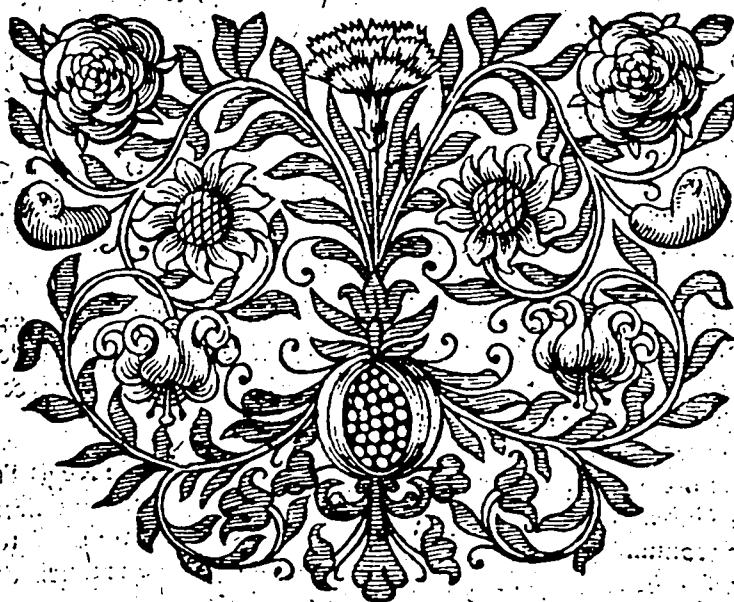
Monbrunus caput Hugonotorum in Delphinatu extractus est ex vulnere, quod accepit apud

oppidum Dia, ubi & vicarium suum, & multos pedites amisit. Princeps Delphinus, cum equitibus mille & aliquot millibus peditum conatur ex Rhodani tractu pellere, ac conjicere Hugonotos.

Hoc mense conspecta sunt, in mari propè Tunetum circiter 350. vela Turcarum. Cum his ut se jungant ad obsidendam oppugnandamque novam arcem à Serragliano ædificatam, atque Guletam maximæ copiæ Maurorum, Algerensium, Tripolitanorum & Zerbitanorum, præstò esse dicuntur.

TOMI IV. & ULTIMI

FINIS.

INDEX

SCRIPTORUM GERMANIÆ

DN. SIMONIS SCHARDII

IN IV. TOMOS

UNIVERSALIS LOCUPLETISSIMUS,

*Historica, Politica, Geographica, Publici Juris principia, ad formam
Locorum communium referens.*

Numerus primus tomum, secundus paginam, litera adjecta columnam paginæ primam, vel secundam denotat; Observabit etiam Lector Benevolus, in tomo secundo, Ziphras à numero 531. usque ad 540. duplicatas reperiri, ut verò eviteretur confusio, posteriori loco positas, addito signo † in Indice denotari.

A.

Abatis Cella, alii volunt Alpium Cella
Abbas Cella laus & descriptio. 1. 332. b.
 1. 323. b.
Abbas villa Pontivorum urbs devastata.
 2. 580. a.
Abbas Imperii. 2. 514.
Abbas in Germania. 1. 234. a.
Abbas sibi non minus ac alios villicos subjectos esse cen-
 set Henricus IV. 1. 384. a.
Abbas Principes Imperii 2. 514.
Abbas obsidetur 2. 210. b.
Abbas Itali à Gallis recuperant 2. 192. a.
Abdicatio Imperii Caroli V. 2. 639. seqq.
Abdomen Duci Württembergico vitio vertitur 2. 58. a quod
 exercitiis militaribus domat. b.
Abgazari 1. 90. a.
Abgazelli ibid.
Abigeos ad id instructo negotio persecuturi Goslaricenses per
 insidias circumveniuntur 1. 404. b.
Abisontis 1. 289. a. & 295. b.
Abnobi montes varia habent nomina 1. 90. b.
Abraham quando natus; 1. 42. b. Abrahamo ubi tres An-
 geli apparuerint. 2. 255. a.
Abstinentia cibi potus unde oriatur 2. 620. a.
Academia Salernitana 2. 341. b.
Acetia qualia sint navigia 4. 22. b.
Accusatio ab Henrico IV. male admessa, bello civili causam
 præbet. 1. 390. a.
Achaia in Peloponneso est. 2. 387. a.
Achilles Teutonicus 1. 235. b.
Acierius Condensi Principi militat. 4. 100. a. in locum
 Andelotii succedit. 4. 124. a. suas copias colligit,
 ac se cum Condzo conjungit. 4. 108. b. collectis
 copiis Montpensarium persequitur. Ibid. copiz pro-
 fligat à regis copiis ibid. captus. 3. 132.
Acierum instructio. 1. 9. b. Aciei instructio, directa cum-
 primis in Regis securitatem. 2. 226. a.
Aconizii milites apud Turcas. 2. 393. a.
Aconius lacus. 1. 305. b.
Actaaria naves, quæ sic nominentur. 4. 22. b.
Aczephalarum hæresis abdicatur. 1. 371. b. (seq.
 de *Adiaphoris* Theologorum Saxoniz dissensio. 4. 108. a.
Admiralis Tanlayum ad Andelotum fugit. 4. 75. a.
 suas copias perturbata recolligit, & in Sanjam Ange-
 lici oppidum reducit. 4. 121. b. graviter vulnera-
 tus. 4. 132. supplicem libellum ad Regem Galliz

mittit. 4. 129. a. suos ad fortitudinem & constan-
 tiam adhortatur. 4. 132. Larnacum oppidum recu-
 perat 4. 120. a. Galliz tanquam perturbator ac vio-
 lator pacis proscriptus. 4. 130. b. Virtus ad Larnaci
 pontem 4. 120. a. copiz majoribus viribus adortæ 4.
 121. a. diligentia in remilitari ibid. Servus nomine
 Dominicus Albius, pœna capitali affectus 4. 131. seqq.
 Virtus in pugna 3. 132. stratagema. 4. 121. a.
Adrianopolitanum Imperatorem se nominavit. Turca. 1.
 252. b.
Adriaticum mare 1. 186. a. Unde dictum sit I. 249. b.
Adriaticus sinus 1. 255. a.
Aduaticum urbs 1. 6. b.
Aduaticorum sedes 1. 360. a.
Aduaticos Brabantiz populos fuisse. 1. 345. b. Cymbrorum
 originem esse. 1. 360. a.
Adulamons 1. 283. b. Adulæ montis varia nomina 1. 291. b.
Adulterium apud Germanos rarum 1. 16. b. & 75. b. pœna
 1. 16. b. & 144. b. ubi puniunt, ubi impunita. 1. 76. a.
Adlya mons nunc Adula. 1. 71. b.
Edificia Germaniz veteris. 1. 14. a.
 ad *Egeas* Insulas Christiana classis repulsa est 4. 20. a.
Egei maris Insulæ. 1. 251. a.
Egræ fuit Nariscorum 1. 79. b.
Egræ fluvii fons 1. 87. a.
Egyptiacus Magistratus 1. 44. a.
Emathii 1. 40. b.
Enes Pius in Melitam Insulam proficiscitur 4. 19. b.
Enes Sylvii Germania 1. 229. a.
Eni & Athesis fluminum ortus 1. 279. b.
Enobarbus Imperator 2. 366. a.
Equator 1. 256. b.
Eris fodinz apud Saracenes 1. 286. a.
Esepi eulogion 4. 46. a.
Essui 1. 353. b.
Estas fervoris maximi. 1. 375. b.
Estii 1. 95. b.
Ethiopum sepultura. 1. 85. b.
Etholia à Turcis capta 1. 252. a.
Etholorum Regio 2. 385. b.
Etholorum ferocia in verbis. 2. 99. a.
Ethusa olim, nunc Flaviania dicitur 2. 374. b.
Eina mons 2. 340. a.
Estuariorum Regio 1. 284. b.
Affligensis Abbatia 4. 77. b.
Africa quales viros habeat. 4. 379. a. nunc vocatur Barba-
 ria 4. 321. a. oppidum. 4. 364. b. Africam hinc inde
 valde affligunt Horucius & Hariadenus piræ 2. 341.
 seq. quorum sub potestate unquam fuerit. 2. 347. a. Re-
 ges

ges Africæ potiores Tunetanus & Fessanus 2. 347. a. Africæ orbis situs, & ejus expugnatio 2. 371. seqq. Africæ fertilitas 2. 347. Atriciani belli exitus 2. 369. b. Africa civitas in manu Turcarum 2. 337. a.

Aga Dux Janizerorum 2. 393. Præfectus cohortibus prætorianis 4. 3. a. Agæ Janizerorum mensuræ stipendium à Keretschenio solutum 4. 51. b.

Agnæ filia Philippi Hassæ Landgraviæ, primò Mauritio, deinde Johanni Friderico Ducibus Saxoniz nupta 4. 62. a.

Agones populi, Ugonia 1. 306. b.

Agonium sedes 1. 293. a.

Agra flumen 1. 262. b.

Agria fluvius 2. 539. arx à Petro peregrini in duas partes distributa ibid. præsidio firmata 2. 540. b. arx quo die sit obsessa 2. 531. b. oppugnata ibid. quomodo ad Ferdinandum Regem pervenerit 2. 539. seqq. arx obsidione soluta 2. 546. b. Agriæ descriptio & situs 2. 539. à Turcis obsidione cincta 4. 55. a. obsidionem quæ sint secuta 2. 546. b. Agriensis obsidionis initium 2. 531. Agriensis Zolnok eripiunt 2. 539. à Turcis laudantur 2. 536. a. quam splendide à Ferdinando Rege nuncio allato de victoria Agriæ arcis, excepti sint, ibid. Legati quàm liberaliter à Mauritio Duce Saxoniz remunerati sint ibid. Agriensium Præfecti 2. 531. a. alacritas ibid. Strategema, 2. 534. foeminarum strenuitas 2. 536. a. Agriensibus horrendus casus ex pulvere accidit 2. 533. b. ex Agriensibus quot desiderati sunt in tota oppugnatione Agriæ 2. 536. b.

Agricola quidem miser numerosam prolem ob famem necat. 4. 155. b.

Agrippinæ 1. 2. a. 1. 22. a. unde dicta 1. 59. a. Agrippinam Metropolim in Germania esse 1. 170. a. Agrippinensis Colonia 1. 84. a.

Agststein 1. 104. b.

Aichstatum urbs 1. 233. a.

Aisterensem dioccesim irrumpunt seditiosi 1. 160. a.

Alani 1. 41. a. Sarmatæ 1. 88. a. Alanorum habitationes 1. 89. a.

Alapa ab Episcopo data Arabem humi prosternit. 1. 385. b.

Alba Græca 1. 83. a. porta est Christianæ Nationis 2. 238. a. Julia civitas 2. 221. a. obsessa 2. 540. b. occupata ibid. à Turcis expugnata 2. 435. a. Albæ Regalis situs 1. 254. b. 2. 431. b. Regalis fere capta ab Adamo Gallo, Jaurini Præfecto 2. 984. deditio 2. 433. a. Regalis undedicta 2. 432. b. Regalis Hungariæ Regum sepultura insignis 2. 220. b. Regalis à Turcis capta 4. 55. a. Regalis Gubernator captus & Possonium in custodiam ablegatus. 4. 49. b. Alba terra deditio capta 4. 123. b.

Albania pars Colchis 1. 93. b. magna ex parte hoc tempore Macedonia est 1. 250. a. à Parthis subacta 2. 395. b. à Turcis victa 2. 357. b. Albaniz mons inhabitare Sclavonicam gentem 1. 90. a.

Albanus in Italiam mittitur cum exercitu 2. 648. perfidia 3. 11. a. cum exercitu in Belgium venit 4. 64. a. Dux à Rege Philippo ad compescendos motus in Belgio ob Religionem exortos, ablegatus 4. 63. a. Arenbergicum Comitum cum maximis copiis in Frisiam adversus Ludovicum Nassaviensem mittit 4. 82. b. quantam sevitiam exercuerit in Belgio eod. Nassavienses in fugam vertit 4. 94. a. cum suo exercitu, Amisum fluvium transgreditur ibid. Groningensibus subsidium ferit. b. octodecim Nobiles Bruxellis capitali supplicio afficit 4. 83. a. Dux in febrem incidit 4. 63. a. valetudinem recuperat ibid. Edictum contra exules Bruxellis publicat 4. 83. a. Gandavensibus claves portæ atque palatii admittit 4. 64. a. Antuerpiæ castellum ædificat. 4. 65. b. Emondanum Comitum capite plectit 4. 83. b. nova tributa Belgis imponit 4. 174. a. Belgis nova vectigalia onera imponit. 4. 112. a. Regi Galliz aliquot millia Hispanorum auxilio mittit 4. 65. b. à Summo Pontifice galica & chirorecis, ob introductam in Belgium inquisitionem, donatur 4. 124. a. tribulos ferreos in loca vadosa Mosæ, ad lædendos hostes, conjicit 4. 100. b. omnes Vassallos Regis Hispaniz, Belgii profugos vocat sub pœna confiscationis bonorum 4. 119. a. supra Mosam pontem construit 4. 100. b. Auracum transitus Mosæ fluvii arcere conatur. 4. 100. b. castra Nassaviensium expugnat 4. 94. a. se expurgat, quod cum exercitu Comitatum Embdensem Imperii statum invaserit 4. 94. a. omnium Anglorum Antuerpiæ & alibi in Belgio negotiantium bona arrestat 4. 112. a. Nassavienses insequitur, & multos eorū in fuga concidit 4. 94. a. Nassaviensibus viginti signa militaria,

& sedecim tormenta bellica eripit 4. 94. a. militibus præstipendiis suspendia reddit 4. 141. b. Tornaci & Valencis quinquaginta cives per publicos carnifices decollari jubet 4. 112. a. Egmondanum & Comitum de Horne capit 4. 64. a. diplomate Regio variis in rebus abutitur 94. b. Edictum de inquisitione stabilienda in Belgico 4. 63. b. iniuria erga Regiam Angliz 4. 115. a. hostilitas in Belgio 4. 94. b. sevitia in milites 4. 141. b. populi olim Epirotæ dicti 4. 115. b. Albano sex tormenta bellica à Ludovico Nassaviensi cepta 4. 83. a. Albanici Nassavienses à Ludovico Nassaviensi prælio superati 4. 83. a. Nassavienses prælio Nassarum 4. 94. a. Albanicorum clades 4. 83. a. & Nassaviensium velitationes ibid.

Albella fluvius 1. 41. b.

Albertus 1. 191. b. de Homburg Præsul & Dux 1. 157. b. Dux rex pistor Germanus 1. 198. a. Magnus quantus vir fuerit & quo tempore vixerit 1. 197. a. Austriæ Rex Rom. electus in locum Adolphii ibid. Alberti Austrii Hungariæ Regis gesta 1. 190. b. Austriacus, unde sit oriundus 2. 551. a. Krantz Historiographus diligens 2. 315. a. Bavariz Dux vicem agit Imperatoris in Comitibus Augustanis 4. 63. a. Dux Bornsiaz, quot uxores habuerit 4. 74. a. quot filios ex Dorothea, Danici Regis filia, sustulerit 4. 74. a. ducit uxorem ibid. Regio Montanam scholam amplius stipendiis decorat, eoque multos Doctores & Magistros accersit 4. 74. a. Marchio Brandenburgicus Norimbergensibus scribit 2. 548. a. Lichtenavum arcem capit ibid. b. in Moguntini Archiepiscopi fines venit 2. 551. b. Trevirorum fines invadit 2. 555. b. quid à Trevirensi Episcopo petierit ibid. castra ponit ante Metum 2. 557. a. Ulmenis oppida, vicos incendiis devastat 2. 555. b. Teutonici ordinis Magistri ditiones invadit 2. 548. a. Wormatiam & Spiram capit 2. 554. a. Sircum venit 2. 555. b. capit Trevirum ibid. Norimbergam obsidet 2. 561. a. Marchio de novo ad Cameram litteras mittit 2. 558. a. Heidelbergam discedit rejectis conditionibus pacis ibid. novum bellum inter Episcopos Franciz & Norimbergenses ibid. 4. 34. a. Francicæ Nobilitati bellum indicit ibid. conjungit se cum exercitu Ducis Saxoniz & Landgraviæ filii 2. 545. a. in Saxoniam fugit 2. 562. a. Cæsari reconciliatur 2. 556. 4. 155. a. Mauritio victus 2. 568. Colnbachensis fit Imperator totius exercitus in oppugnatione Mædurgensi. 2. 520. a. Norimbergensibus bellum denunciat 2. 548. a. bellum denunciat Episcopis Germaniz. 2. 548. Norimbergenses ad pacis condiciones compellit. 2. 548. b. caprus ab ipso victore subducitur, & ob munus liberatur, quod ei dederat 2. 563. a. irascitur Mauritio Duci Saxoniz 2. 554. sevitia in Franconia 2. 561. b. contra Albertum Marchionem Brand. Brunsvigeri exercitus abit 2. 562. a. inter Albertum Marchionem & Mauritium pugna habita 2. 563. a. Albertus Marchio Brandenburgensis quondam ordinis Teutonici Magister, sed postea Dux Borussia constitutus, moritur 4. 74. a. bellum mover contra patrum suum 4. 34. a. Galliz Regi militat 4. 91. a. ab Henrico Duce Brunsvicensi prælio victus 4. 91. b. Henrici Ducis copias ad defectionem sollicitat 4. 91. b. bellum mover contra Mauritium Electorem, & prælio eum superat 4. 91. a. Franconicis Principibus & Norimbergensibus bellum infert 4. 91. a. per Thuringiam in Voilandiam contendit 4. 91. a. cum exercitu mira celeritate in Saxoniam contendit 4. 91. b. se Sigismundo Poloniz Regi submittit 4. 74. a. bellum gerit cum Sigismundo Poloniz Rege eod. in exilio moritur 4. 34. b. bellum inter Albertum Brandenburgensem & Norimbergenses 4. 148. a. Brunsvicum oppidum in suam potestatem recipit 4. 174. b.

Albani in Baravia 1. 364. b.

Albion Insula 1. 207. b.

Albionem dictam, quæ hoc tempore Britannia dicitur 1. 98. a.

Albis 1. 2. a. ejus fluvii ortus & cursus, & in Oceanum exitus 1. 92. a. fluvii descriptio 1. 31. a. fluvii fons 1. 30. b. fons est in Hermunduris 1. 99. a. ostium 1. 40. a. ripa septentrionalis 1. 79. b. fluvii exundatio 2. 530. a. navigabile flumen frigore intento constrictum 4. 41. a. & 176. a.

Albrecht quid significet 1. 444. a.

Albula mons 1. 290. b.

Alcamaria oppidum à Geulis expugnatum 4. 150. b.

Alcionis domus 1. 74. b.

Alcis Dea Naharvalorum 1. 32. b. Numen Germanorum 1. 33. b.

Alcora.

Alcoranus liber Turcarum 2.394.
Aldenburgum caput Mauritius 2.496 b. Aldenburgense colloquium abruptum 4.107 b. & 119. b.
Alea qualis ludus 1.18. b. aleæ ludus in Germania ibid.
Alemanni superantur à Francis 1.160. a. à fide Francorum deficiunt 1.66. a. undedicti 1.5. a. & 102. a.
Alemannus flumen 1.254. a.
Alepinum 1.93. b.
Alexander Magnus contra Germanos nihil potuit 1.95. a. quas domuerit gentes 1.172. Alexander Alefius Scotus in Francosurtensem Academiam vocatus 4.154. a. Medices, Margaritam filiam Caroli V. ex Johanne concubina natam, in uxorem ducit 4.130. Medices tempesta nocte mactatur ibid.
Alexandria à Gallo oppugnatur & expugnatur 2.209. b. recuperata ab Italis Gallo magnam adfert jacturam 2.182. b.
Alfonfus quid significet 1.445. a. Alfonso Pimentelii Virtus 2.580. b. Arragonus Neapolitanorum Rex 2.381. b. Uloa Scriptor Belgici belli 4.118. b.
Algaw 1.30. a.
Algerensis Caroli V. expeditio 2.604. a. Algericum Regnum 2.319. b. Algerii Regulus cum viginti & septem turcibus ad Turcicam classem accedit 4.15. a. Regulus demeritur pœnas iuit 4.15. b. Regulus oppidum S. Michaelis temerè adoritur ibid. à Bassa petit, ut sibi liceret primò oppidum maritimo prælio adoriri 4.15. a.
Algoia montana 1.287. a. Algovicus rusticis fœderatis auxilia mittunt 2.133. b. inducias petunt, & regressum in patriam impetrant ibid. Algovicus motus sedat Truccellius 2.160. a. quomodo compesci possint, consultatur 2.175. b.
Alifus 1.85. b.
Allobroges 1.2. b. Sabaudienfes 1.93. a. hodiè Sophoi dicuntur 1.93. b. Allobrogum Dux ditionem suam militari vi recuperare nititur 3.13. a.
Almanicolum 1.6. b. Alman quid significat 1.44. b.
Almangavici à Truccellio repressi, 2.133. a. rustici quomodo victi, & postea puniti 2.169. a.
Alpes 1.1. b. quando primùm pervix sint factæ 1.291. b. summa à Cæsare appellata 1.71. b. undedictæ & pœnæ 1.321. a. Grajæ 1.277. a. pœnæ 1.71. a. Alpium varia nomina 1.71. a. Alpinae gentes 1.282. gentes octo 1.295. a. gentium liber 1.270. a. gentium præscarum descriptio 1.269. a.
Alsatia ad Altam Germaniam pertinet 1.2. a. multa ab Anglis perpeffa 1.189. b. ab Hugonotis invaditur 4.109. a. Alsatia fertilitas 1.199. a. Alsatii imperarint ne Galli aliquando? 1.219. a. Alsatii Germanos esse 1.225. b. Alsatiorum ingenia 1.199. b. Alsatii superiores rustici & inferiores quid egerint 2.146. b.
Alsetum 1.93. b.
Alsetum oppidum Imperiale 1.152. a.
Alstania quas Regiones contineat 1.1. b.
Alsburch in Hungaria descriptio & munitiones 2.436. a.
Altmola flumen 1.234. a. Altmolæ ripæ, quæ oppida habent 1.254. a.
Alvenum communis apud Rhætos 1.281. b.
Aluminaria in agro Puteolano 80000 aureorum proventus quotannis ferentia. 2.242. a.
Amalacium mare 1.35. a. & 101. b.
Amandus nomen proprium quid significet 1.443. b.
Amanedoci 1.89. a.
Amasia flumen 1.89. a.
Amakobii 1.89. a.
Ambarum 1.104. b.
Amberga qualis urbs 1.235. a.
Ambia amiens 1.93. a.
Ambiani 1.70. b. Germani fuerunt ibid. Cæsari dediti. 1.361. a. 1.353. b. & 206. a. immisione tormentorum ex urbe Cæsarianos prosequuntur 1.580.
Ambrosios à gubernatione removendos esse 4.76. b. ambrosiorum proprium quod sit 4.76. b.
Ambrosius Cismofani fuisse probantur 1.363. b.
Ambrosianus tumultus 3.142. b. 4.104. a. Ambrosiani suos Hugonotos urbe eiciunt 4.85. a.
Ambræ 1.104. b. oppidum, & lacus, & fluvius 1.82. a.
Ambratia 1.93. b.
Ambrum 1.293. b.
Amsterdam seditio oritur & imagines fractæ 4.51. a.
Amstel respondit puer infans dum baptizaretur 1.163. a.
Amstelredam celeberrimus Jurisconsultus 2.586. a.
Amstelredam Monasterium vastatur à rusticis 2.141. b.
Amersin 1.29. b.
Amien oppidum 1.353. b.
Amman unde dictus 1.280. b.
Amirali Gallie cōfessio & responsio de vulnerato Guisio.

Ammuratis septimi Turcarum Imperatoris gesta 1.252. a.
Amphani 1.241. a.
Amstelodami Anabaptistæ supplicio afficiuntur 2.301. b. Amstelodamenses accusantur nimis conviventia in Anabaptistas 2.306. b. ibidem augentur nō attenta animadversione ibid. Ibidem nudi discuntur extremum annunciantes iudicium 2.309. b. propterea capitaliter puniuntur 2.310. a.
Anabaptista ex Palatinatu pulsi 4.157. b. Monasterienfes obfessi à Philippo Landgravio Hassiæ & ad deditionem compulsi 4.62. a. Anabaptistarum doctrinæ præcipua dogmata & capita 4.157. seq. Anabaptistis quæ capita fidei in disputatione proposita fuerint 4.156. a. inter Anabaptistas colloquium habitum ibid. Anabaptistæ sectæ & Doctrinæ species variz 4.157. Anabaptistarum tumultus integro libro describitur 2.298. seq. ejus doctrinæ primus author Müncherus, malè interpretatus librum Lutheri de libertate Christiana 2.299. a. Anabaptistæ primò circa Rhenum docentes expulsi in inferiorem Germaniam descendunt ib. Eorum dogmata ib. b. vaticinantur falsa 2.300. a. Monasterio potiuntur, ex Hollandia rursum migrant, ubi variis suppliciis afficiuntur 2.300. b. absurda multa patrant 2.301. a. Eorum nova Respublica 2.301. Amstelodami persecutionem patiuntur 2.302. a. Johannes Leidenfis in locum confossi Ducis Joh. Marthari substituitur, oratione farum hujus excusans ib. b. Enthusiasmo se spectabilem reddit ibid. Rex multis solennitatibus constituitur, novis ipsi officialibus adjunctis 2.304. capitur, equinæ caudæ alligatur, & acta, quoad quosdam errores, pœnitentiâ, supplicio afficitur cum sociis 2.314. 318. Ejus errores circa quosdam Religionis sanæ articulos, pompa Regia, & vesania quorundam 2.316. seq. 308. Regem sibi creant 2.304. a. Sacra synaxin horrendè celebrant ibid. b. Apostolos emittunt, qui trucidantur hinc inde 2.305. a. polygamiam exercent ibid. b. eluduntur à Prophetis passi in illos, Ministrorum Regionum ornatus 2.306. a. Leidam incendunt, ob id graves pœnas ferentes 2.309. a. nudi Amstelodami discuntur ib. b. in Frisia tumultuantur 2.310. a. Amstelodami 2.311. gravissimè ob id puniti 2.312. in Hollandia extirpantur 2.313. a.
Anarificos Pannoniz populos fuisse 1.73. a.
Anarpi 1.86. a.
Anassus fluvius 1.82. b.
Anatolia seu Turcica dicitur Asia minor 2.383. a.
Andegavensis civitas capta 1.159. b. Andegavenses suos Hugonotos urbe eiciunt 4.65. a.
Andelotius à Condæo Rupellas vocatur 4.100. a. cum magno exercitu Possiacum expugnatum proficiscitur 4.67. a. Martinengium in fugam convertit & omnia ejus impedimenta nanciscitur 4.103. b. Salmurium oppidum occupare cogit 4.103. a. cum suis copiis Larnacum contendit 4.120. a. à suis le Chevalier sans peur dictus est, id est, eques pavore carens 4.124. a. veneno intoxicatus moritur ibid. Andelotii stratagema 4.121. copiz ex improviso invasit & in fugam conversæ 4.103. b. Andelotio quinque signa militaria erepta ibid. Andelotiani Parentinum oppidum capiunt ib. conjungunt secum Ammiralii copias ibid.
Andernacum 1.254. a.
Andius supplicem libellum Principum Regi offerre denegat 4.129. a. San Jan Angelum obsidet 4.133. a. ab Amiralio ad pugnam elicitur 4.109. a. fidem Mucidanensibus prædianis præstitam violat 4.123. b. Engolesmii obsidionem solvit ibid. Admiralli famulum ad necandum suum Dominum Admiraliū vehementer sollicitat, ad ditis maximis pollicitationibus 4.131. a.
Andium inter & Ludovicum Bourbonium Principem Condensem prælium committitur 4.119. b. Andianorum victoria 4.132. strages 4.123. quot millia, in obsidione San Jani Ang. occubuerint 4.135. a.
Andranus fluvius 1.91. b.
Andreas Austria Genuensium Dux 2.322. a. tredecim triribus Melitenfibus auxilio venit 4.6. a. Mulculus in Francosurdensem Academiam vocatus 4.154. a. Andreæ Osiandri falsum dogma de essentiali hominis iustitia 4.74. a.
Angariacum abusu rustici impugnant 1.134. b.
S. Angli locus munitus in Melita Insula 4.23. a. arx munitissima ejusq; arcis sit9 4.3. a. à Turcis oppugnatur 4.7. a.
Anglia Pontificiam deserit Religionē 2.446. b. conf. Britannia Angliæ occupant Romani 1.150. a. Suevi occupantur 1.30. b. Angliani cōventus de Religionē restituenda narratio 2.636. Angliæ Regia Gallo bellu denunciat 3.174. b. Angli in Gal-

in Gallia rarissime feliciter bella gesserunt 3.14. b. Anglis Itium à Gallo adimitur. 3.17. a. Angliæ Regina propter Religionem oppressam arma induit in Gallos 3.110. Elisabetha coronatur 3.134. a. Anglii 1.30. b. Anglorum linguam magna ex parte Saxoniam esse 1.442. a. Angliæ Regina Johanna Maria fit 2.633. Regno rerum vicissitudinis narratio, quæ anno 1553. accidit 2.631. Rex veneno necatus 2.632. Regnum quomodo ad Dudæorum familiam pervenerit 2.633. Anglorum ingenia 2.633. Regiæ Mariæ tumultus 2.1931. mos in eligendo Rege 2.633. Angliæ Regiæ arrestationis navium Hispanicarum publico scripto causas explicat, & de injuria Albani conqueritur 4.115. Nordfolcium Comitum capitali pœna afficit 4.178. Regina & Rex Galliæ fœdus ineunt 4.180. a. Regina rursus 18. naves Hispanicas & duas triremes Hispanis eripit 4.124. b. Condensibus auxilia mittit 4.132. b. Regiæ Decretum contra conspirationis & insidiarum autores 4.134. a. Rex nomine Richardus Cyprum Insulam expugnat 4.138. a. Regina apud Proceres Scotiæ per Legatos pupilli tutelam petit. 4.46. a. Regina Scotiæ Regiam in fuga intercipit ibid. Angliæ Regina socios conjurationis iusta pœna afficit 4.173. seqq. Hispanorum in Anglia negotiantium bona arreat 4.185. a. in Angliæ Regiam conspiratio 4.134. a. Regiæ conspiratio altera patefacta 4.173. Angliæ Regiæ duæ naves munitissimæ eieptæ 4.98. a. Regiæ Edictum de arrestatione Hispanicarum mercaturarum 4.115. a. Regiæ Dux Albanus ob arrestatas naves Hispanicas sentit 4.116. Angli Cæsari adversus Turcam opem faciunt 4.50. b. Anglorum in Belgio negotiantium bona arreata ab Albano 4.112. a. Anglorum mercatorum mercimonia omnia Antuerpiæ arreata 4.116. a. Anglorum Nobilium conspiratio in Elisabetham Regiam Angliæ 4.173. a. Anglis negotiationes in Hispania & Belgico interdiciuntur 4.115. a. Angliæ Regina succurrit afflictis propter Religionem Gallis 3.153. a. Anglum ab Imperatore avocit Gallus pactionibus 2.15. b. ejus Legatus, Electoribus post poni, dedecorosum esse, judicat sibi 2.21. b.

Angra fluvius 1.85. a. Angriæ fluminis cursus 1.91. b.

Angrin 1.91. b.

Angrivarii 1.24. b. ubi habitant 1.91. b. Angrivariorum Dux 1.86. a. 91. b. 442. a.

Angvilla tricennum pedum longæ 1.321. b.

Anhaltini ingenti pecunia multati ab Henrico Duce Brunsvicensi 4.92. a. Anhaltensis ditio 1.79. b.

Anisus fluvius per Westphaliam fluit 1.68. a.

Anna flumen 1.88. a. (stas exorta. 4.42. b.)

Anna monte eique vicinis pagis maxima aquarum tempestas 2.333. a. Arabiarum literarum Professores 2.333. a. Arabice literis utuntur Turci 2.391. a. Arabice nomen Arabon flumen 1.92. a. (ne utuntur Turci ibid.)

Aras fluvius oritur in jugis Trevericis 1.91. b. flumen 1.606. a. nunc Sagona 1.93. b.

Arbona 1.4. a. oppidum 1.277. b. Arbonæ montes 1.305. b.

Arbor felix Arbon 1.305. b. Arbores grandes obflyemissæ speritatem extinctæ 4.41. a. crassissimæ volitantes in ære 1.365. a. (re conspectæ 4.93. a.)

Arcadia 1.40. b. Arcadia est in Peloponneso 2.387. a.

Arces sexaginta ædificatæ à Romanis contra Germanos in eo tractu, ubi nunc est Basilea 1.92. b. Arcium & fortaliorum nomina apud Rhætos 1.292. b. Arce in consulti explosum tormentum ejus destructioni causam præbet 2.209. a. Arx Novariensis à quinque tantum hominibus occupatur, securo existente Duce 2.216. b. sed celeritate recuperatur 2.217. a. Arcis præsidio facile capi posse civitatem Lautrechus credit 2.181. b. Arces non esse tolerandas, statuit Müncherus 2.158. a. Arcis Guletanz descriptio 2.331. b. arce Tuterana poruntur captivitate 2.362. a. arcium Saxoniarum destructionem promittit Imperator 1.407. b. arcis Hartesburgi à plebe destructio facta magnis calamitatibus involvit Saxoniam 1.408. a. Arces viæ inexpugnabiles 3.124. b.

Archentides cerevisia 1.56. d.

Archicancellarius per Germaniam & per Gallias 1.333. b.

Archiepiscopi per Germaniam 1.233. b.

Archidux Germanorum 1.198. a.

Archiducis Episcopatus 1.85. b.

Archipolis Berna 1.327. b.

Archum mare 1.35. b.

Ardia Sylva 1.85. a.

4.63. b. aquarum tempestas exorta 4.146. b. Antuerpiensis Magistratus Edictum 4.57. a. Antuerpienses inquisitionem recusant 4.77. b. immunes ab inquisitione facti 4.77. a. Antuerpienses Auraco nomine Regis Hispaniarum juramentum præstant 4.61. b.

Annus quædam hostibus prodit milites 1.532. b.

Aphrodisium fortissimum propugnaculum 2.371. 381. in Apianum vinum 1.296. b. (Africa 2.335. a.)

Apenninus mons 1.57. b.

Apolloniacum bitumen 1.65. a.

Apollonia urbs 1.250. b.

Apostolorum conjugia 1.202. b.

Appollavvylerns Baboccam cum sua legione proficiscitur 2.598. b. conscribit militem nomine Cæsaris 2.588. a. unde fit dictus 2.588. b. Appollavvyleri insignis senectia 2.593. b.

Apyorum insigne apud Efluos 1.35. a.

Aqua calida in agro Puteolano 2.244. b. aquæ haustus binis aureis ægic vendibilis 2.361. a. Aquæ colores unde 1.68. b. Aquarum una collectio 1.255. a. Aquas Crani unde dixerint 1.161. a. ad aquas Mortuas oppidum decennales inducit inter Carolum V. & Regem Galliarum facta 2.604. a. Aquarum penuria quanta in castris fuerit Cæsaris in Africa 2.333. a. mirandatio 4.41. a. 4.66. a. & 146. a. Aquarum inundatio in Thuringia & in monte S. Anne 4.42. b. Aquarum exundationes semper mala maxima portendisse 4.147. b.

Aquaria turris 2.354. a.

Aquila Imperii biceps facta 1.245. b.

Aquilegensis Hiltoria 1.71. b.

Aquila ventus unde dictus 1.320. b.

Aquis oppidum 1.385. Aquis Conventus à Maria Cæsaris lore celebratur 2.548. a. in Aquis Palatio terræ motus 2.619. a.

Aquisgranum Germanici Regni sedes 1.231. a. Regia sedes 1.211. a. Aquisgrani Carolus V. coronatur 2.602. b. Aquisgrani celebravit Comitum Imperialia Carolus Magnus. Aquisgranensis templi structura 2.22. a. Senatus Imperatorem excipit coronandum, eique Electionis Decretum ab Imperatore monstratur 2.19. b. multatur, quod Rupertum admittere noluerit absque hujus Decreti ostensione ibid. Canonici osculandam offerunt Imperatori coronando ciuem 2.20. b. Aquisgranense celeberrimum Palatium 2.25. b.

Aquitania 1.2. b. Aquitaniz fines distincti 1.70. b. Aquitaniam subegit Carolus Magnus 1.210. a. Provinciam Pipinus est allecutus 1.165. b. Franci recuperaverunt 1.166. b. Aquitani 1.35. a.

Arabia felix 1.94. a. & 103. a. Arabes olim dictos 1.94. a. Arabiarum literarum Professores 2.333. a. Arabice literis utuntur Turci 2.391. a. Arabice nomen Arabon flumen 1.92. a. (ne utuntur Turci ibid.)

Aras fluvius oritur in jugis Trevericis 1.91. b. flumen 1.606. a. nunc Sagona 1.93. b.

Arbona 1.4. a. oppidum 1.277. b. Arbonæ montes 1.305. b.

Arbor felix Arbon 1.305. b. Arbores grandes obflyemissæ speritatem extinctæ 4.41. a. crassissimæ volitantes in ære 1.365. a. (re conspectæ 4.93. a.)

Arcadia 1.40. b. Arcadia est in Peloponneso 2.387. a.

Arces sexaginta ædificatæ à Romanis contra Germanos in eo tractu, ubi nunc est Basilea 1.92. b. Arcium & fortaliorum nomina apud Rhætos 1.292. b. Arce in consulti explosum tormentum ejus destructioni causam præbet 2.209. a. Arx Novariensis à quinque tantum hominibus occupatur, securo existente Duce 2.216. b. sed celeritate recuperatur 2.217. a. Arcis præsidio facile capi posse civitatem Lautrechus credit 2.181. b. Arces non esse tolerandas, statuit Müncherus 2.158. a. Arcis Guletanz descriptio 2.331. b. arce Tuterana poruntur captivitate 2.362. a. arcium Saxoniarum destructionem promittit Imperator 1.407. b. arcis Hartesburgi à plebe destructio facta magnis calamitatibus involvit Saxoniam 1.408. a. Arces viæ inexpugnabiles 3.124. b.

Archentides cerevisia 1.56. d.

Archicancellarius per Germaniam & per Gallias 1.333. b.

Archiepiscopi per Germaniam 1.233. b.

Archidux Germanorum 1.198. a.

Archiducis Episcopatus 1.85. b.

Archipolis Berna 1.327. b.

Archum mare 1.35. b.

Ardia Sylva 1.85. a.

Arduenna hodie dicitur Ardenna. 1. 93. a. Arduenna Gallia Sylva maxima 1. 342 b. Arduenna quam latè pateat. 1. 91. a. Arduenna latitudo 1. 367. extremæ partes quæ fuerint tempore Cæsaris. 1. 367 a.

Ara flaviæ 1. 82 a. 2. 67 a.

Arelatum urbs 1. 253 a. ad Rhodanum qualem situm habeat 2. 511 a. Arelatenſe Regnum 1. 253 a. sub Romano Imperio eſſe debet 1. 212 a. unde nomen acceperit 2. 511 a. Vetus Imp. ſedes 2. 9 b.

Aremburgum ab Auraco vi expugnatum 4. 100 b.

Arembergicus Gomes cum maximis copiis ab Albano in Friſiam miſſus 4. 82 b. in prælio interficitur 4. 83 a. filiam Maximiliani II. Carol. IX. Regi Galliarum nuptam in Galliam comitatur 4. 146 b.

Arenacum 1. 364 b.

Areopagitarum Decretum contra tabulas forenſes 2. 288. a.

Argæa Regio 1. 321 b.

Argentina in Germania eſt 1. 170 a. Argentinae urbis magnificentia 1. 230. b. aquarum inundatio 4. 147 b. Argentinenſis turris altitudo 1. 231 a. Argentinenſibus ne imperarint Galli? 1. 219 a. Argentinenſi Senatui Albertus Marchio Brandenburgicus ſcribit, & ille reſcribit 2. 554. Argentinenſes mittunt Legatos ad Regem Gallia 2. 546 a. quomodo Cæſarem exceperint 2. 556 a. Legatos Cæſari obviam mittunt; deprecantes, ut ipſorum finibus parcerent ibid. certum modum frumenti atque vini Regi Gallia deferunt 2. 546 a. conſcribunt militem 2. 546 b. Argentinenſis Episcopus Hugonotis cibaria præbet 4. 109 a. ager undique hoſtiliter invaditur 4. 116 a. Schola inſtaurata per Johannem Sturmium 4. 111. Argentoraria 1. 83. b. Argentoratenſes fuerunt Triboci 1. 78. a. Argentoraci 1. 1. a. Argentoratenſes quid Carolo V. reſponderint 2. 456 a. Argentoratum fuit in Schmalcaldico fœdere 2. 444 a. Rex Gallia mittit Legatos 2. 545 b. Argentorati motus ob Religionem concitatus 2. 442 a. in Argentoratenſi agio Hugonotorum clades 4. 109 a. Argentoratenſes motus propter divorum ſimulacra 2. 442 a. Eorum cum Helvetiis fœdus 2. 444 b.

Argentifodina in Germania 1. 233 a.

Argenti venæ in Myſia 1. 79 a.

Argentuarium urbs 1. 6 b.

Argiera ſitus & loca 2. 368 a.

Argolica eſt in Peloponneſo 2.

Arri 1. 32 b. & 95 b. feritatis innata. lenocinantur 1. 34 populi 1. 75 a. Ariorum truculentia. 1. 52 b.

Arimphæ 2. 351 b.

Arioviſtus Rex Germanorum Germanicè *Ehrenreſſ* 1. 27 b. & 44. a. quid ſignificet 1. 445 a.

Artenberg 1. 287 a.

Arma varia variarum gentium 1. 92. Veterum Germanorum ibid. clauſa apud Suiones 1. 34. b. tractantur fœminæ 1. 15 b. Armis quæ præponenda ſunt 1. 101 b. Arma auferendi ſubditis modus. 2. 466 b. Armorum genera veterum reperta in arce Tuncana 2. 334 a. armamentaria Principum & civitatum Germania 1. 235 b. armati omnia agunt Germani 1. 12 b. Armorum uſu interdicitur Palatinatus ſubditis 2. 275 a. Remſanis ruſticis 2. 64 a.

Armele fluvius 1. 88 a.

Armenia ab Alex. Magn. domita 1. 171. b. Armeni inhabitantur Ruſſiam 1. 89 b. Armenorum mercaturæ ibid.

Armer Conrad ſeditionis origo 2. 34 b. & incrementa 2. 35. a. & 61 a.

Arminius Dialogus 1. 213. Arminii ætas & anni Regni ejus 1. 268 a. Germanorū Ducis Hiſtoria 1. 259 a. exitus 1. 268 a.

Arnoldus proprium nomen quid ſignificet. 1. 443 b.

Arnolphus Imperator 1. 175. a. Rex Saxonum 1. 256 a. Episcopus Metenſis Vir Sanctus 1. 162. b. & 177. a. Arnolphi genealogia 1. 162 a.

Arola ex quibus montibus erumpat 1. 325 b. Arolam fluvium eſſe, quem nos die *Ar* vocamus 1. 306 b.

Aromata 1. 94. a.

Arona oppugnatur non expugnatur 2. 190 b.

Arrogantia nunquam aliqui boni peperit. 2. 175. b.

Arragonia 1. 93 b.

Arſaces qualis vir fuerit 1. 75. b. Parthorum Rex 1. 26. b.

Arſacide 1. 26 b.

Arſenale armamentarium Venetiis 4. 131. a.

Arrobriga 1. 82. b.

Arreſſiam Gallia Rex capit 2. 603. b. Galli depopulantur. 2.

Arula fluvius Helvetiorum 1. 187. a.

Aſapi qui nominentur apud Turcas 2. 392 b.

Aſarites cereviſia 1. 56 d.

Aſberga civitas & arx Württembergæ munitiſſima dedit ſe fœderatis 2. 45. a. & 74. a. deditur 2. 54. ſeq. arx oppu-

natur ibid. Aſbergæ ſitus 2. 45. a. recuperatur à Duce 2. 80. b. 2. 283. b.

Aſcanii 1. 25. b. Aſcanius Cornia commendator major Caſtilia; unus ex Capitaneis Chriſtianæ claſſis 4. 168 b.

Aſcenus apud Moſem quis 1. 42. b.

Aſciburgium 1. 45. b. ab Ulyſſe conditum 1. 366. a. urbs 1. 7. a. & 341. b. Aſciburgius mons 1. 68. a. Aſciburgii montis nomine quæ contineantur. 1. 91. a.

Aſei 1. 88. b.

Aſia minor hodie vocatur Natholia 2. 240. Aſia gentes molles 2. 243 b. Aſiam minorem Turcæ vaſtarunt 2. 383 a. Aſiaticæ Provinciæ diſſidia 2. 383. b. Aſiaticos vicerunt Parthi 2. 395 b.

Aſianos bellaces ex legibus 1. 47 a.

Aſper Turcicus 6. crucigeris & dimidio comutatur 2. 243 b.

Aſſyriorum Regnum 1. 105. b. Regni ortus 1. 370. a.

Aſtenaum oppidum à Rege Gallia receptum 2. 549. b. oppidum captum 2. 547 a.

Aſthenas quo tempore Turcæ occupavit 1. 253. b.

Aſtheſis flumen in ſinum Adriaticum inſluit 1. 91. b. fluvii inundatio. 4. 66 a.

Aſthilia Hunnorum Rex victus 1. 220. b.

Atrebatæ 1. 206. a. hodie die *Atter* 1. 93. a. Atrebatum finnes Gallia Rex cum exercitu invadit 4. 153. a.

Attica ora 1. 93. b. Attica capta 2. 386. a. Atticam totam occupaverunt Turcæ 2. 384 b.

Attia 1. 82. a. nomen proprium quid ſignificet 1. 445. a.

Atuacum 1. 84. a. Atuacum ſeu Aduaticum Tungrorum oppidum 1. 305. a. & 360. a. Atuatici 1. 70. b.

Avares 1. 40. a. & 210. a.

Avariſci vicini fuerunt Vngariæ. 1. 78. a.

Avartia ſordes 1. 201. a. Avartia inſigne exemplum. 4.

Achiacum arcem Cæſar expugnat 2. 580 b. (158. a.)

Avellanus lacus 1. 325. b.

Avenion urbs 1. 253. a.

Aventicum civitas 1. 305. b. oppidum 1. 319 b.

Augienſes Abbatia impetranda causa Imperatori ſolvuntur mille pondo argenti 1. 393. a. non admittunt Monachi Si-

moniacum ibid. b.

Augſtein 1. 35. b.

Aguntum 1. 82. b.

Auguria & auſpicia 1. 11. b.

Augusta Acilia 1. 83. b. Rhetia 1. 31. a. Treberorum 1. 22. a. Rauraca 1. 306 a. Prætoria 1. 296 b. Augusta Prætorium 1. 204 b. Vindelicæ laus 1. 231 a. Augusta Veromundorū capta, propeq; eam Gallorum clades 2. 648. ad Augustam Veromundorum Gallorum clades 2. 649. Augusta Vindelico- rum à confederatis Principibus deditione capta 2. 545. a. Augustam Cæſar venit 2. 555. a. Augusta Vindelico- rum conventus celebratus 2. 603. a. quid Cæſar egerit 2. 555. Vindelico- rum præſidia impoſita 2. 588. b. Rheticæ Comitia celebrantur 2. 606 b. Augustam Rheticam Cæſar ex Saxonia venit ib. Augustalis coronationis ſolemnitas 2. 668. b. Augustanus Episcopus à confederatis Prin- cipibus eſſe finibus ejicitur 2. 546. a. Augustana Confessio omnibus libera cōceſſa 2. 639. a. Augustani dederunt Cæſari bellum adverſus eos patanti, pecuniam mutuo 2. 641 a. Augustæ Vindelico- rum Comitia celebrata 4. 44. b. Comitia celebrantur 4. 36 a. terræ motus oritur 4. 175 a. in Comitiiſ quid maxime actum fuerit 4. 48. b. Augustano- rum Comitiorum capita 4. 48. b. Augustana Comitia ſoluta 4. 49. a.

Augustana Comitia 2. 443 a. Confessio Proteſtantium ibi exhibetur 2. 444. b. Comitiorū Decretum ib. Augustani 4000. armatorum conſcribunt 2. 457 a. Augustam venit Carolus V. 2. 603. a. Augustanorum Dux militaris Scher- telus 2. 457. a. Augustani reconciliantur Cæſari, & Scher- telus in exilium abit 2. 493 a. Augustæ alia Comitia 2. 503 a. Augusta Proteſtantibus deditur 2. 544 b. Senatus vetus reſtituitur 2. 545. a. Augustani pro Norimbergenſibus intercedunt 2. 549 a. reformat Senatum Carolus V. 2. 555 b. Augustæ formula interim componitur 4. 161. b. Augustæ terræ motus, 4. 175. a. Augustam venit Philip- pus Hispanus 2. 650. Augustanorum laus & varia notabi- lia per Peutingerum ſcripta 1. 200 ſeqq. Augusta utrum in Rhetia, an Vindelicia 1. 277. a. Clades Variana ibi facta 1. 27. b. *Perlegberg* ab iſta nomen accepit. ibid. Augustam ad Comitia ab Imperii Statibus vocatur Pontifex 1. 440 b. Augustanum Conſulem vocavit quis Maximilianum Imperatorem 2. 11 b. Augustana Comitia Religionis cau- ſa habentur, & ibi proponitur Lutheranorum confessio, dilato negotio Ratisbonam 2. 257. a. in Augustanis Co- mitiis Carolo V. exequiæ fiunt. 3. 134. a. geſta potiſſi- ma in iſto conventu ibid. Augustana confessio duobus

Ordinibus Archiducatus Austriæ, Dynastis & Nobilibus conceditur. 4. 130. a. Augustanorum Legati, qui missi fuerunt ad nuptias Wilhelmi Ducis Bavarie. 4. 72. b.

Augustus Elector Saxonie quantum passus sit à Grumbachianis. 4. 57. b. se ad Gothanum bellum parat. 4. 37. b. Augustus Electoralis dignitatis & aliorum Ducatum investituram à novo Imperatore suscipit. 4. 48. a. Augustus Elector Saxonie & Johannes Wilhelmus Dux Saxonie machinas bellicas Gothie repertas inter se partiuntur. 4. 40. b. quid responderit arbitris earum controversiarum, quæ ipsi cum Electore Saxonie Johanne Friderico intercesserant. 4. 36. b. Gotham obsidet. 4. 58. b. patrelem Johannem Fridericum orat, ut proscriptos a se dimittat. 4. 36. a. Augusti Electoris & Johannis Wilhelmi Ducum Saxonie Theologorum conventus. 4. 107. b. filia Casimiro, Comiti Palatino Rheni, nupta. 4. 139. b. Thalerorum inscriptio. 4. 62. b. Augusto mandatur, ut Decreta Imperii in Grumbachianos exequatur. 4. 36. b. & 55. b. insidia posita à Grumbachianis. 4. 36. b.

Avienus 1. 30. a. & 95. b.

Aularum pellis maxima susurionum. 2. 288. b.

Aulæ hodie Amelienenses. 1. 93. a.

Aulæ in gratiam ejus, cujus opibus aluntur, loquuntur. 2. 90. a. Aulicorum vaniloquentia. 2. 108. b. Aula Nobilibus abundat virtutis Principis causa. 2. 34. b. Equitum ludorum gratia. 2. 60. a. Aulicorum inutilium susceptionem exprobant seditiosi Duci Württembergico. 2. 36. a. & 62. a.

Aulæ cum exercitu Alsatiam invadit. 4. 116. b. Wolfgangi copias insequitur. 4. 123. a. Minatur Bipontino. 4. 114. b. Hugonotos in agro Argentoratensi invadit ac dissipat. 4. 109. a. cum sua legione ad præsidium Picaviuni iussu mittitur. 4. 135. b. capitur. 2. 556. b.

Auræ suas copias exautorat, eisque partem aliquam stipendiorum solvit. 4. 116. b. cetis argumentis probat, se nunquam Regnum Belgicum ambuisse. 4. 76. a. Belgicum bellum renovat. 4. 176. a. crimen objectum refutat, nimirum; se non esse autorem Belgicorum motuum. 4. 75. a. militem conscribit contra Albanum. 4. 94. a. à Philippo Rege Hispaniarum affectus fuerit. 4. 70. b. quot modis accusatus fuerit à Rege Hispaniarum. 4. 70. b. ex Belgio infecta re discedit. 4. 111. b. de criminibus objectis & maxime de ambitione ac crimine læsæ Majestatis, se purgat. 4. 75. a. seqq. Multas leves pugnas vario successu cum hoste committit. 4. 108. b. quot Regionum Præfectus fuerit. 4. 70. b. Condensi militat. 4. 125. b. Uraniam ac ditionem Montfortensem oppignorat. 4. 116. b. à Rege Gallie pro bono amico proclamatus. 4. 142. b. cum suis copiis Geldriam invadit. 4. 181. a. aliquot arces Regi Hispaniarum vi eripit. 4. 100. b. quam propensius semper fuerit erga Regiam Majestatem. 4. 76. a. scripto publico edito suscepti belli adversus Albanum causas exponit. 4. 94. a. à Philippo Rege Hispaniarum in Belgium citatur. 4. 70. b. generalis procuratoris citationi respondet. 4. 75. a. Belgii Proceribus bellum denunciat. 4. 180. b. Præfecturam filici Regii renunciat. 4. 76. a. importunissime Gubernatricem Parmensem orat, ne Belgio discederet. 4. 76. b. quoties ob Regiam Majestatem de vita periclitatus sit. 4. 80. b. apud Hispaniarum Regem falso traditus. 4. 80. a. Antuerpiæ tumultum sedat. 4. 61. a. Auræ belli exitus. 4. 111. b. Auræ victoria. 4. 176. b. ingenium. 4. 75. b. delicta à procuratore generali commemorantur. 4. 71. b. citatio Bruxellis ad valvas Curie affigitur, ibid. Apologia de criminibus objectis 75. seqq. Auræ esse caput & autorem conjuratorum & rebellium in Belgio. 4. 70. b. Auræ Principis & Saxonie Principis conjugium. 3. 150. a.

Auræ Bulla per conniventiam aut benevolentiam non observata, laborem Imperatori creare poterit. 2. 126. b.

Auræ Cheroneus. 1. 94. a.

Auræ Velleris ordo à quo sit primum constitutus. 2. 640. a.

Auræ in Gallia quomodo munita sit. 2. 439. b. receptaculum Hugonotorum. 4. 65. b. nobis totius Gallie umbilicus, & Hugonotorum firmissima civitas. 4. 65. b. à pontificis obfessa. 4. 70. a. Auræ seditio orta inter pontificios & Hugonotos. 4. 65. a. Aurelienses suos pontificios urbe eiciunt. 4. 65. b. Aureliensis obsidio. 3. 157. b. Aureliense Edictum de novo per Carolum Regem Gallie confirmatur. 4. 67. b. Aurelianus Princeps Principatus Lucebergensium invadit. 4. 153. a. Aurelius Sanctus. 2. 44. a.

Aurina Germana mulier. 1. 10. a. Aurina apud Caros, ibid. 67. a.

Aurissum 1. 82. b.

Aurum reperitur in Danubio & Rheno. 1. 8. a. **Auri venæ** in quibus Germanie montibus & fluviis reperiantur. 1. 233. a. Auri ubi est abundantia illic non est potentia. 1. 237. b. Auri & argenti fodinæ in Germania. 1. 8. a. **Auro** & argento veteres Germani carebant. 1. 8. a. **Aurum** in ventibus Turcarum dillectis inventum. 2. 554. b.

Auspiciæ Germanorum 1. 11. b. Auspiciorum observationes variae. 1. 11. b. 12. a.

Australis Domus. 1. 234. b.

Austrasia 1. 35. b. Austrasia novum nomen Belgicæ impositum. 1. 368. b. pars Lotharingia. 1. 223. a. Regni veteris amplitudo. 1. 243. b. Austrasiorum Rex Theodericus. 1. 161. a.

Austriæ Geustorum copiarum fusa. 4. 61. a.

Austriæ unde dicta sit. 1. 71. a. Austriæ familia autor Rudolphus. 1. 230. b. Principatum habuit Orocarius Rex Bohemie. 1. 186. a. civitates. 1. 231. b. aliquid additum à Bavaria adeptum. 1. 224. a. Ducatum qui jamdiu præfuerint. 1. 244. a. Austriam occuparunt Quadi. 1. 80. a. Austriæ Domus xemptio. 2. 26. b. Austriæ Dux fœdere jungitur Württembergico. 2. 526. **Austriacorum** Principum amicitia cum Regibus Gallie. 2. 550. a. **Austriæ** duobus Ordinibus, nimirum Dynastis & Nobilibus, Augustana Confessio permittitur. 4. 99. a. 130. a. 151. a. Austriaci Proceres Confessionem Augustanam à Cesare petunt. 4. 55. b. Austriacis Augustanam Confessionem Maximilianus Imperator concedit. 4. 99. a. Austriacorum laudes, & cur Imperio dignissimi. 2. 13. b. seq. familia divinitus ad Imperii defensionem videtur destinata. 2. 14. b. Austriaci ut electoris honorem consequantur, desideratur. 2. 20. b.

Austriaco 1. 84. a.

Austriacorum ditionem Germani equites depopulantur. 4. 144. b.

Auxiliantes Venetos Gallis, ut ab eis averteret, quoquo modo cum eis fœdus pangit Cæsar. 1. 187. b. Auxiliantem Cæsari Pontificem averit Gallus. 2. 195. a. Auxilia promissa detrahant Veneti mittere, ne in se concitent odium potentissimi Galli. 2. 195. b. auxiliantes Gallis Helvetios divertit Medices ipsorum terram lacescendo. 2. 197. b. maxima cum Hispanorum utilitate, & consternatione attenuati Gallici exercitus. ibid. auxilia denegat Imperatori Gallus, non se alium armaturum, se vero exarmaturum fore asserens. 2. 321. b. Auxilia Viennensibus obfessis missa cives magis ac hostes affligunt. 2. 244. a. auxilia Hungaris lubens offert Turca spe invadendi novi Regni, more suorum Antecessorum. 2. 249. b. auxilia Imperii implorantis Ferdinandi oratio ibid. auxilia recte produntur ejaculatione signatorum globorum. 2. 329. b. auxilians Oenobarbus Algieri Regulo ipsum Regno privat. 2. 343. a. auxilia Turcica à discordantibus Ungaris evocata his exitiosa. 2. 365. a. auxiliorum prætextu Turca invadit Græciam. 2. 384. a. Auxiliis probabiliter destitutos Melitenenses bello lacescere conantur Turcæ. 2. 91. b. Auxilia ne Gallis inclusis adveniant, maxime laborant Itali. 2. 191. b. Helvetiorum Württembergico missa, ut domum vocentur procurant Fœderati, cum maximo Ducis Würtemb. 2. 66. b. Auxilia modica Germanorum respuunt Livones his majora conferte nolentibus Moscovitæ cedit pars Livonie. 3. 154. b.

Axiarum fluvius. 1. 67. b.

Azelburg 1. 82. b.

B.

Babenbergensia montana. 1. 57. a. Babenbergensis Ecclesiæ status labefactus. 1. 413. b. civitas. 1. 87. a. **Babozæ** castrum obfessum à Cæsaribus. 2. 582. a. arx obfessa. 2. 590. a. castrum à Turcis metu relictum. 2. 583. a. arx expugnata. 2. 595. a. 4. 53. a.

Babylonem Semiramis condit. 1. 370. a. Babylonem urbem, Romam significari in Scripturis. 2. 613

Bacana jurat Fœderatis. 2. 71.

Baccienfis Episcopatus. 1. 88. a.

Bacenis 1. 21. a. Bacenis sylvam esse sylvam Semanam. 1. 91. a.

Bacheraci controversia inter Clivensem Principem & Coloniensem pacata. 2. 558. b.

Badenia

Badenia inferior 1. 253. b. *Badenia* apud Helvetios thermæ 1. 253. a.
Badenbornensis Episcopatus 1. 86. a.
Badenses Marchiones 1. 235. a. *Badensis* Marchio in verba rusticorum jurare cogitur 1. 145. a. obseditiones profugit Argentoratam 2. 173. b. Galliarum Regi militat. 4. 114. b.
Bamorum gens ubi fuerit in Germania 1. 57. a.
Bagacum oppidum 1. 360. b.
Baganum oppidum ibid.
Baja balnea 1. 325. a.
Bajenna 1. 307. a.
Baldwinus quid significet 1. 343. a. Rex Hierosolymitanus Guidoni Lusignano filiam in matrimonium elocat. 4. 126. b. Comes Flandrensis Constantinopolitanus Rex eligitur 4. 138. b. captus & necatus ibid.
Baleares majores insulae 2. 323. b. insulae 2. 366. a. Balearum insularum minorum oppidum Mago. 2. 323. a.
Ballenbergii quid actum sit in bello rusticorum. 2. 163. b.
Balnea fontis amari 2. 40. a. Balnea puteolanea 1. 325. a. Balnearum Gœppingenses. 2. 68. a.
Balsama in Syria 1. 36. a. 1. 103. a.
Balthazar Hubmeyerus hæreticus, a quo. Hubmeyer dicti sunt 4. 157. a.
Baliheim mare 1. b. mare 1. 35. b.
Balthia Insula. 1. 30. b.
Balthicum mare 1. 229. b. Balthici maris insula 1. 25. b. maris sinus tres 1. 101. a.
Bambergæ urbs capra 4. 91. b. Bambergæ sepultum S. Henricum Imperatorem ejus nominis secundum 1. 232. b. Bambergia oppidum captum ab Alberto Marchione Brandenburgico 2. 558. b. Bambergensis Episcopus pacem petiit ab Alberto Marchione Brandenburgico 2. 548. b. Bambergensis Episcopi fines Albertus Marchio Brandenburg. invadit 2. 561. a. Bambergico Episcopo multa eripiunt Alberti Praefecti 2. 57. a. Bambergensis Episcopus à Philippo Hassia Landgrævio superatur. 2. 62. a.
Banguela Regnum 1. 93. b. 40. a.
Banni Imperialis Exemplum 4. 36. seqq. Bannitorum supplicia. 4.
Bani Illyrici Praefectus 2. 589. a.
Bapalma Artæzæ propugnaculum 2. 580. b.
Baptismatis doctrina apud Anabaptistas 2. 317. a.
Baptista vates Romæ urbi excidium prædicit. 2. 617. a.
Baralar flavius 1. 92.
Barba Germanis oblonga & hispida coma 1. 23. b. Barbam in superiori labro non alere nefas aut dedecus est Turcis 2. 112. a.
Barbaria 1. 93. b. Barbaria nunc, olim Africa dicta. 2. 321. a. Barbari qui dicantur 1. 15. b. qui Romani fuerint. 1. 35. b. Barbarum mare ibid.
Barischanis civitas. 1. 89. b.
Baritus Germanorum 1. 45. a. cantus Germanorum. 1. 6. b.
Baronatus 1. 4. a.
Barones Imperii 2. 515. a.
de Barraba Comites duo occisi. 2. 563. a.
Barrhici montes. 2. 320. a.
Bartholomei Apostoli corpus Romam translatus. 1. 176. b.
Basanum urbs 1. 141. a.
Basilea unde nomen acceperit 2. 586. a. artis impressoriae præstantissima in toto terrarum orbe. ibid. Basilea sitne ad Sequanos, an Rauracos referenda incertum 1. 360. a. Basileæ Concilium celebratum 1. 190. b. laus & descriptio 1. 331. a. urbis situs & amœnitas 2. 586. a. laus & monumenta ibid. Basileam ex Augustæ ruinis ædificatam 1. 83. a. Basiliense armamentarium 2. 586.
Basina vates 1. 159. a.
Bassa vocata est inferior Germania 1. 2. a. Bassæ Duces in exercitu Turcæ 2. 241. b. Bassarum Visirorum officium 2. 393. a.
Bastarna 1. 2. a. ibid. 36. b. Bastarnos Dacis conterminos efficit 1. 87. b.
Batavia 1. 84. b. & 243. a. à Romanis recuperata 1. 365. a. à Francis occupata ibid. Regno Francorum subiecta ibid. Batavi 1. 22. b. contra Ottonem 1. 364. b. Augusti stipatores fuerunt ibid. præ aliis Belgis à Romanis celebrati 1. 364. a. ubi habitarent ibid. ad Geldriam & Hollandiam pertinent 1. 78. a. pro Romanis sub Juliano apostata 1. 365. a. Batavorum insula 1. 364. a. oppida. ibid. origo ibid. Batavos esse Hollandos 1. 243. b. Batavicum bellum 1. 359. b.

Batavodurum 1. 364. a.
Bérelli naves quæ dicantur 4. 22. a.
Bittenburgici Barones duo Bruxellis Religionis nomine capite plectuntur 4. 83. a.
Bavaria Duces quomodo ad Palatinatum pervenerint 1. 243. b. oppida 1. 231. a. Bavaria Domus 1. 234. b. Bavariæ Ducis filiam ducit Dux Württembergicus 2. 58. b. Duces Landgraviæ Philippi progenitores 2. 283. b. Bavari 1. 21. b. Batavorum Duces qui bellicosi 1. 194. b. Batavos Noticos esse 1. 8. a. Bajorum & Ungariorum pugna magna 1. 374. b.
Baucenia 1. 82. b.
Bearna Regio, Navarræ Reginae potestati iterum subiecta 4. 130. a. Bearnum oppidum munitum obsellum ibid.
Böbenhusen Cœnobium 2. 42. a.
Béchasii 1. 348. a.
Bechoavicus captus 2. 530. b.
Begler, seu Begg quid significet 2. 599. a.
Belfrisum 1. 279. b.
Belge 1. 355. a. à Germanis orti 1. 10. a. & 355. a. Rheno propinqui 1. 368. a. Imperium multis sæculis contemnunt 2. 10. a. Belgarum alii Germanicè, alii Latine loquuntur 1. 367. b. Belgica Regio 1. 230. a. Regio 1. 1. b. Belgicæ divisio 1. 356. a. populi 1. 356. a. Gallicæ antiquitates 1. 354. b. Status adventu Francorum mutatus 1. 368. b. Belgicæ morus 2. 642. Belgæ ab Albano ejecti, bonisque privati supplicem libellum Cæsari Comitibus Spensibus offerunt 4. 148. b. exulantes variis in locis confluunt, ut amissa bona recuperarent 4. 82. b. exules per Edictum in patriam revocantur 4. 83. a. ob quam causam sibi libertatem conscientiarum concedendam esse putent 4. 77. b. ab Albano victi 4. 82. b. Belgarum multi ob Religionem capite truncati & complures ad patibula suffocati 4. 63. b. profugorum bona arceantur 4. 119. a. exulantium bona publicata 4. 63. b. natura & propensa voluntas ac obedientia erga suum Magistratum 4. 75. b. tumultus 4. 51. a. natura 4. 72. a. aliquot millia patriam ob insolentiam Albani relinquunt 4. 95. a. Belgis nova tributa ab Albano imposita 4. 174. a. inquisitionis nomen odiosum factum 4. 77. a. Belgicæ mulieres, quarum mariti in exilio ob Religionem debebant, novis maritis copulantur. 4. 63. b. Belgicum primi Tungri invaserunt 1. 358. a. Belgicum totum olim ad Galliam pertinebat 1. 80. a. Belgicum bellum à Cæsare gestum 2. 422. b. cur sit incœptum. 4. 110. b. bellum restauratur ab Auriaco 4. 176. seqq. Belgicorum Statuum generalis thesaurarius captus & ipsius bona omnia annoantur. 4. 64. a. mortuum autores qui 4. 75. a. mortuum secunda & principalis causa quæ 4. 47. a. 77. a. 78. a. Belgium 1. 354. a. Hispaniarum Regi datur 2. 640. Belgium Natio quot & quantis bellis intra decennium lacerata fuerit 475. a. in Belgium Hispanica inquisitio introducta 4. 50. b. Albanus Dux à Rege Philippo ablegatus 4. 63. a. Albanus Dux cum exercitu venit, & quid primum in eo egerit 4. 63. a. in Belgio Magistratus variis in locis ab Albano abrogatur 4. 63. b. inquisitio publico Edicto ab Albano confirmatur ibid. infantes, qui in Reformatis Ecclesiis erant baptizati, denud baptizantur ibid. maxima aquarum tempestas exorta 4. 146. Belgii proceres & Vasalli ob sævitiam Albani Belgicum relinquunt 4. 64. a. Legati ad Hispaniarum Regem missi incarcerationantur 4. 64. a. tumultus 4. 51. a. populi concionum usum ubique flagrant 4. 60. a. populi obedientia & propensa voluntas erga suum Magistratum 4. 47. a. Proceres Bruxellæ confluunt Gubernatrici Parmensi supplicem libellum offerunt 4. 46. b. de Belgii moribus prognosticon 4. 69. b. & 70. a. Belgii Proceribus Auracis bellum denunciat 4. 180. a. Proceres & Vasallos Hispaniarum Regis Belgio profugos sub pœna confiscationis bonorum vocat 4. 119. a. Proceres conventum celebrant ob inquisitionis rigorem 4. 78. a. Proceribus Gubernatrix quid supplicantiibus in conventu Bruxellæ habito responderit 4. 78. a. Status quis nunc, & quis olim fuerit 4. 75. a. Proceres ad Philippum Hispaniarum Regem scribunt de indulgentia generalis Procuratoris 4. 77. a. in Belgio inquisitionis potestas publico Edicto confirmatur 4. 109. Belgium infestat Gallus 3. 124. b. Belgarum calamitates Religionis causa 4. 188. seqq.
Belgradi Religionis 2. 220. b. Belgradum Ungariæ præsidium quo anno à Turca captum sit 1. 253. a. variæ appellationes 2. 221. b. à Turca expugnatum. 4. 55. a.
Belisarius Vandalos devicit 2. 347. a.

- Bellerbegi* officium quale apud Turcas 2. 404 b.
- Bellovacii* Belgarum Praetantiss. 1. 353. b. & 356. a. *Bellova-*
corum oppida 1. 361 b.
- Bellum* Germanicum quomodo Cæsar Carolus V. regnarit.
2. 455 rusticum oritur 2. 49 a. per facialem indicitur Cæ-
sari 2. 463 a. intestinum 2. 47. inter Philippum Valesium
Regem Galliarum & Eduardum III. 4 a. Angliæ Regem 2. 551
a. Hildesheimense 2. 81 a. inter Maximilianum Cæsarem
& Palatinum Comitem 2. 57 b. vulgo dictum *Stett-*
Krieg 2. 38 a. Confederatorum Suevorum & Ducis
Württembergensis 2. 31. seqq. Belli Germanici apparatus
utriusque partis 2. 459 Bellum quàm malum sit 4. 163
b. Bella intestina quæ dicenda 2. 321 a. ætate nostra con-
fecta 2. 53 b. quanta damna afferant 4. 109 b. ibid. 106 b.
& 139 b. Bella Romanorum 1. 93. a. civilia 1. 28 b. Bella
civilia quæ orta sint ob suffragia dissiona in electione Imp.
2. 42 a. non iustificantur prætextu opprellæ Religionis &
iustitiæ 2. 135 a. Bellum civile inter Duces Brunsvicens-
es & Episcopum Hildesheimensem 2. 81. seqq. bella civilia
Christianorum invitant Turcas ad oppugnationem
Rhodi 2. 91. b. impediunt expeditiones contra Turcas
2. 94 a. Belli civilis Württembergici causa ex des Præfe-
cti Würtemb. 2. 48 a. belli civilis incommoda horrenda
2. 46. b. bella civilia Germaniæ nunquam solent absque
calamitate finire 2. 287. a. bello civili accusatio contra
innocentem admissi causam præbet 1. 390 a. Bello adori-
ri imparatos maxime proficuum 2. 90 b. bella in alios po-
tius quàm separari facile creditur 2. 91. b. bellum vicino
instituto recte & se instruit vicinus ibid. Bello im-
minente Præfectus Mediolanensis specie mutui restitu-
endi extorquet pecuniam 2. 179. a. belli instaurandi cau-
sa, quantum potest, pecuniam colligit Morinus privatim
2. 181 b. & parsimonia rebus suis optime consulit 2. 183
b. bellum per faciales Württembergico Duci indictum,
ab eo faciales liberaliter tractantur 2. 66. a. bello insuffi-
ciens Dux Württembergicus, ob auxilia domum revoca-
ta, suos quoque dimittit 2. 67. a. bellum Hungaris mo-
tus Turca cum finitimis prius pacem componit 2. 219.
b. belli causa bona Ecclesiastica conferuntur ab Hunga-
ris 2. 220. a. bello maxime nocet tarditas 2. 221 b. seqq.
Bello opponere se paucissimos maxime multitudini tem-
eritatis esse 2. 223. a. feliciter conficiendo causationes
& excusationes militum obstant ibid. Bellum Mediola-
nense Galliarum Rex restituit contra omnium consilia 2.
193. b. Eo nondum confecto, incredibile Italici videtur,
quod suscepturus sit bellum Neapolitanum 2. 195. a. bello
feliciter perficiendo Hispano obstat inopia 2. 199. b. Bel-
lo non indicto Walachus lacessit Polonum 2. 279 a. bel-
lare extra patriam consultum 2. 250 a. in bello parva mo-
menta maxima consilia mutant 1. 429 a. belli Germani-
ci origo & causæ 2. 442. a. initium 2. 455 quædiu po-
test id celat Carolus V. 2. 455 b. sub prætextu rebellionis
instruit 2. 456 a. bellis inimica tarditas 2. 457. a. belli à
Protestantibus infeliciter confecti causæ 2. 457. b. bellum
non necessarium gerentes à Iustitia discedunt 4. 114 b. in
belli sumptus venduntur bona Ecclesiastica 4. 116. b. bel-
li Turcici impedimenta 4. 153. seqq. Bellum Caroli V.
maritimum turbine dissolvitur 2. 338. b. Africanum po-
tius omittere quàm cum dedecore deferre statuit Prin-
ceps Melphæ 2. 339 b. belli improvisi suborti eventus fe-
licissimi 2. 346 a. bellum feliciter geritur ostenso Regni
invasi legitimo successore 2. 347. a. in celeritate sumam
belli sui constituit pirata Mariadenus 2. 349 b. Ejus ex-
hortatio ad bellum suscipiendum desumptis rationibus
ab hostium incommoditate, suorum idoneitate 2. 354 b.
bellum in Ungaria exteris, præclusa via, exitiale 1. 381. a
in efferatis & desperatis moveri caute debet 1. 401. b.
bella magis Dei quàm hominum auxilio feliciter confi-
ciuntur 3. 18. b.
- Bemacus* lacus ex Mindio 1. 306 b.
- Benedictus* Nonus à Pontificatu dejecit 1. 178 a. Benedicti
ordinis Cœnobita 1. 221 a. Benedictus Wailerus Mathe-
maticus insignis 4. 133 a.
- Beneventum* vi captum & direptum 1. 183 a.
- Benochema* ubi habitavit 1. 86. b.
- Berbero* magus 1. 83. b.
- Berenburg* 1. 292. b.
- Berenica* oppidum 1. 104. b.
- Bereantini* naves quæ dicantur 4. 20. a.
- Bergellensium* vallis 1. 291. a.
- Bergen* 1. 243 a. Bergensis Ducatus 1. 77. b. Comes ali-
quod oppida in Geldria expugnat 4. 178. a. supplicem li-
- bellum Gubernatrici offert 4. 87. a. Bergis tumultus o-
ritur 4. 51. a
- Bergonum* qui condiderint & undedictum 1. 213. a. à Gallis
ædificatum 1. 271 a
- Berlin* civitas 1. 86 a
- Bernates* paciscuntur certis conditionibus cum Sabaudia
Duce 4. 63. a. à Bernatibus magnam agri partem, olim
ab illis bello occupatam Sabaudia Dux repetit ibid.
- Berna* laus & descriptio 1. 327 b. Bernenses fœdus cum Gal-
lo habent 3. 153. a
- Bernhardus* Sanctus Burgundio 1. 150. b. Bernhards Sancti
autoritate in Germania inagnum bellum sedatum 2. 4. a.
Bernhards inons major 1. 278 a. Bernhards quid significet
1. 445. a. S. Bernhards Abbas publice de hæresi accusatus
4. 87. a.
- Bernholem* insula 1. 37. a
- Bernicus* in Danubium fluit 1. 92. a
- Berosi* antiquitas 1. 241 a.
- Besignan* Ducatus 2. 341 a
- Bethassii* à Rom. ad Batavos deficiunt 1. 364 a. Cismofani 1.
363. b. & 348. a. Bethassiorum dialectus 1. 337. b.
- Bethimos* vallavit Carolus 1. 373. b
- Betica*, Granata hodie 1. 255. a. Castiliæ pars 1. 93. b. Hi-
spania 1. 26 b.
- Biblia* Sacra in Turcicam & Croaticam linguam à Johanne
Ungnadio Barone à Sonneneck transferuntur 4. 44. a.
- Bibliotheca* Arabicorum Tuneti direpta 2. 363 b. Bibliotheca
Romana 2. 660 b.
- Bibra* hodie Beurai 1. 93. b
- Bibrax* oppidum 1. 353. b
- Bignon* urbs in Croatia 2. 220. b
- Binda* flumen 1. 88. a. Bindæ fluvii ortus & in mare exitus 1.
92. b.
- Bingium* 53. b. Bingiensis Turris in medio Rheno constructa
contra rabiem murium 4. 158 b
- Binsorum* perfidia 4. 185 b. oppidum incensum ibid.
- Bipontinus* Ducatus per multiplices expeditiones Gallica-
nas gravissimis damnis affectus 4. 126. a. Bipontinum
Ducatum Henricus II. Rex Galliarum cum exercitu invadit
4. 162. a. in Bipontino Ducatu Ecclesiæ reformatæ ibid.
- Bisarta* oppidum in Barbaria ab Andrea Aurea captum
2. 341. b. Bisarta oppidum in Barbaria 2. 321. a. & 353. a.
- Bisfricia* oppidum 2. 220. b.
- Bithinia* imperant Turcæ 2. 351.
- Bisuntini* 1. 169. a
- Bisurges* 1. 241. a.
- Bisichium* à Lotharingæ Duce capitur 4. 182. a. cur ad Lo-
tharingicum pertinet ibid.
- Bisum* 1. 64. b. liquidum 1. 65. a. nigrum fossile ibid. Bi-
suminis colores variis ibid.
- Bituricenses* suos Hugonotos urbe eiciunt 4. 65. a.
- Biturigas* recipit Galliarum Rex 3. 153. a.
- Bizantium* urbs Thraciæ vocata Constantinopolis 1.
245. b.
- Blasa* à Condensibus deditione capta 4. 70. a.
- Blandinus* mons 1. 363. b.
- Blaubeira* arx & oppidum 2. 39. b.
- Blavus* flumen 1. 254
- Blissa* fluit in Surum 1. 91. b
- Bobium* urbs in quibus Alpibus 1. 71. a.
- Bockingen* (propè Heilbrunnam) rustici seditiosi existunt
2. 140. a. Odovaldico agmini se conjungunt ibid.
- Bocodurum* 1. 82. b.
- Bocus* fluvius 1. 67. b.
- Bodisco* majus 1. 300. a.
- Bodionii* populi 1. 306. a. & 296. a.
- Boduelius* Comes 4. 44. b. Regi Scotiæ per insidias mortem
infert 4. 45. b. Boduelio Comiti Regina Scotiæ nupta 4.
45. b.
- Bodurum* Patavium esse 1. 92. a.
- Boetia* cum Phocide Ducatus 1. 93. b.
- Boetiam* domuit Alexander Magnus 1. 172. b.
- Boetiam* ceperunt Turcæ 2. 384. b.
- Bohemia* 1. 2. a. & 21. a. quos habuerit olim populos 1. 347.
a. Regno Francorum subiecit 1. 168. b. Bohemæ urbes
1. 232. a. Bohemiam ad Germaniam pertinere 1. 241. a. af-
fixit Albertus Rex Roman. 1. 187. a. Germano Imperio
subesse 1. 232. a. Bohemiæ Regni in Imperio privilegia,
2. 26. b. Regis prærogativa ibid. Bohemos vicit Maximi-
lianus 1. 195. b. Bohemici ad bellum contra Turcas exci-
tantur 2. 553. a. Bohemorum Duces in bello Pannonico
2. 263. a. Bohemis Germanos olim Leges præscripsisse
2. 50. a.

2. 550. a. Bohemix Rex Elector est Imperatoris, etiam si quodammodo Imperii sit exemptus, Imperatorem in persona sequi debet in expeditione Romana, annullatur Maximiliani electionem, quod ad eam non vocatus fuerit, reconciliatur pœna 500. marcarum auri desuper statuta 2. 26 b. coronatus obit officium Curix solennis ib. Bohemix & Poloniæ Duces discordantes increpat Imperator 1. 394 b. Bohemix Regis Maximiliani inauguratio 3. 153 b. Bohemica sylva 1. 87. b.

Boii 1. 21. a. ibid. 31. b. Germani 1. 241 b. Bavarii ibid. Boios ex Alpibus in loca plana venisse 1. 78 a.

Bollenburg arx 2. 589 b.

Bollonia à Rege Galliarum recuperata 2. 543 b.

Bolvoylerus cum sua legione Canysiam proficiscitur 2. 581. seqq.

Bombarda inventio 1. 197 a. descriptio 2. 130. b. Bombardæ similes mortariis 2. 430 a.

Bombasum ubi crescat 2. 341 a.

Bombergensis Episcopatus qualis sit 1. 234 a.

Bomgardnerus liber Baro Sueviæ, capite truncatur 4. 40. b.

Bonifacium urbs portu memorabilis 2. 365 b.

Bononia 1. 362 a. quomodo ornata fuerit in coronatione Imperatoria 2. 172 Bononiæ Carolus V. à Clemente VII. Pontifice Diademate Imperii insignitur 2. 602 Bononicis populus coronatum Imperatorem quantis honoribus affecit 2. 272

Bonna 1. 84. a. eod. 254. a. civitas in Africa 2. 321. a. & 362 b. Romanorum cladenobilis 1. 366 a.

Borbetomagus 1. 89. a.

Borbonia Princeps Cæsarianorum Dux 2. 607 b. Cæsarianorum Dux 2. 607 b. Dux in Veronensem agrum venit 2. 609. Borbonius Dux Cæsarianorum Romam capit 2. 611. occumbit in expugnatione Rom. ib. in agrum Laudensem venit 2. 609. Borboniæ virtus in pugna Papiensi 2. 611.

Boreale mare 1. 55. b.

Borgus civitas 1. 55. a.

Boristhenes amnis 2. 389 a. ubi oriatur & per quas fluat Regionis 1. 92. b. fluvius in Lithvania oritur 1. 89 b.

Bormium est summus locus in valle Telina 1. 289 b.

Borussia 1. 245 a. Borussia mons regius 1. 40. a. Borussia 1. 68. a. Borussia Heilum 1. 37 a. Borussia finis 1. 101 b.

Bos integer tostus 2. 28 a. Bos vitulum bicipitem parit in Africa 2. 365 b.

Bosna 1. 247 a. Regio 1. 93. b. Illyrico adnumerata 1. 249. b.

Bosphorum mare unde dictum 1. 255. b. Bosphorus Thracius & Cimmericus 1. 255 b. Bosphori Thracii fauces 2. 389 a.

Rostangibassa qui 4. 53. a.

Bovina oppidum ditum & exultum 2. 579. a.

Bozna urbs in Dalmatia 2. 220 b.

Brabantia 1. 2. a. undique bellis lacessitur 4. 176 b. Brabantia Dux Pipinus 1. 166 b. civitates 1. 230 b. Brabantinus Ducatus 1. 243. a. in Brabantia mira ventorum tempestas & Oceanus exundatio exorta 4. 146 a. magna penuria exoritur in rebus victualibus 4. 176 b.

Braccatam Galliam quam nomen 1. 2. a.

Brachium S. Georgii 1. 255. b.

Bracodurum 1. 82 a.

Brandenburg 1. 68. b. Brandenburgum quando sit extructum 1. 245 a. Brandenburgicus Marchio, conf. Albertus Marchio.

Brandensteinii Tribuni militum in urbe Gorha perfidia 4. 93. a.

Brassica maxima & suavissima Sindelfingæ nascitur 2. 71. b.

Brassonia oppidum Transylvaniæ 2. 221. a.

Bratulariensis civitas 1. 86. b.

Braubachii Xenodochium à Philippo Hassiæ Landgravio constitutum 4. 62. a.

Braulius mons dicitur Germanis Wormser Joch 1. 289. b.

Breda conventus à Confœderatis celebratur 4. 86 b. tumultus oritur ibid 51. a.

Bredenrodus supplicem libellum Gubernatrici offert 4. 87. a. à Parmensi Ducissa monitus, ut populum seductum in viam reducat 4. 60 b.

Bregulien communitas Rhetorum 1. 280. b.

Bregurum 1. 82. a. ad Danubium 183. a.

Brema civitas anno 1531. in fœdere Schmalcaldico fuit 2. 445. a.

Bremis vetus Metropolis 1. 232. a. Bremensis Episcopatus

1. 86. a. civitas 1. 92. a. Bremensium fines invadit Henricus Brunsvicensis 2. 558. b. Bremensis Archiepiscopi rusticorum tumultum movent 4. 92 b.

Brenn militarem vocem esse 1. 442. b.

Brennburg pro Brandenburg 1. 442. a.

Brenno vel Brynno Dux Gallorum contra Romam 1. 442. a.

Brennopurgum 1. 68. b.

Brentomum urbem Condenses deditione capiunt 4. 126. a.

Brenz fluvius admodum piscosus 2. 67. a.

Bressam in Italia Galli construxerunt 1. 271. a.

Bretta obsidentur à rusticis aliquot mercatorii cursus. 2. 145. b.

Bretigoia vallis appellata unde sit 1. 286 a.

Breuni 1. 289. a. populi Alpina 1. 293. gesta & exitus 212. a.

Breyssen 1. 30. a.

Briel portus 1. 84 b.

Brielum oppidum Hollandiæ à Geusis occupatum 4. 176 b.

Brigantinus lacus 1. 3. b. Brigantini lacus Insula 1. 276. a.

Brigantium 1. 279. b. Brigantium Comitatus 1. 289. a.

Brifacum 1. 253. b. Brifacensis arx capitur 1. 211. a.

Brifgandia provincia 1. 85. a.

Brifgavia civitates 1. 253 b. Brifgavis 1. 241. b.

Brifacus quanta in auctoritate apud Regem Galliarum fuerit 4. 123. b. Comes interficitur ibid.

Britannia hodie Anglia 1. 93. b. Britannorum ruguria 1. 74. a. tumultus tempore Walteri 1. 150. a. Britannia Rex nomine Eduardus VI. veneno necatus 2. 632. b. rerum vicissitudinis narratio, quæ acciderunt anno Domini 1553. 631. Britannorum arma 2. 424. b. Britanni Gallii continente excludunt 2. 649.

Brittonis jugum Romanorum excutunt 1. 150. b. vicit Magnus Carolus 1. 210. a.

Brixentes 1. 295. b. ibid. 289. a. Brixiam Veneti receperunt auxilio Gallorum 2. 176 b.

Brodersberg 1. 78. b.

Bruderi Germani 1. 241. a. ibid. 24. a. 78. b. & 84. b.

Brugense emporium 1. 230. b.

Bruna oppidum 1. 254 b. Moraviæ civitas 1. 232. a.

Brunnensis civitas 1. 87. a.

Brunsviga 1. 78. b. urbs quomodo obsidione sit liberata 2. 518. b. obsessa ab Henrico Duce 2. 518. Brunsvicensis Ducatus 1. 86. a. Domus 1. 234. b. Brunsvicensis 1. 91. b. Brunsvicensis Dux quomodo captus à Schmalcaldicis fuerit 2. 416. seq. Brunsvicensis & Hessi bellum 2. 451. b. Brunsvicensis Dux adversus Frisios proficiscitur 4. 90. a. Dux missas abrogat 4. 93 a. Ducatus à Volrado Mansfeldico cum exercitu invaditur 4. 91. a. Brunsvicenses cives multa damna Henrico Duci Brunsvicensi inferunt ibid. eum Henrico Brunsvicensi Duce pacati 4. 91. b. Brunsvicum 1. 232. a. Brunsvicum civitas ab Henrico Duce Brunsvicensi bello vexata 4. 90. b. ab Henrico Duce Brunsvicensi frustra obsessa 4. 90. a. iterum ab Henrico Duce Brunsvicensi obsessa 4. 92. a. obsidione soluta ibid. ab Alberto Marchione sine profusione sanguinis capta ibid. ab Alberto Marchione relicta ibid. Brunsvicensis cum Protestantibus actio coram Imperatore 2. 410. seqq. Brunsvicensem civitatem suæ jurisdictioni asserit Dux 2. 401. a. Brunsvicense territorium sequestratur Casari II. 412. a. non parentem Ducem armis cogunt Fœderati Schmalcaldici 2. 413. seq. quibus se dedit Dux 2. 415. Brunsvicensis Goslaræ bellum mover 2. 450. a. cui resistunt Saxo & Hesse ibid. Ejus & protestantium acta in Comitibus Spiensibus ibid. ditionem suam invadit, sed ab Hesse repellitur 2. 451. b. se dedit Hesse 2. 452. a. Brunsvicensium cum Hildesheimensibus bellum 2. 81. a. seqq. quasnam occupaverint civitates, quæ Monasteria Hildesheimensium, Brunsvicenses 2. 83. a. Brunsvicensis Ducis hinc inde data & accepta litera pro sua restitutione 2. 415. seqq. Brunsvicensis à Schmalcaldicis denunciari Belli causa 2. 407. b. Brunsvicensis cum Goslaricis & Brunsvicensibus disceptationes 2. 408. seq. Brunsvicensem agrum occupant Confœderati Schmalcaldici, ibique Religionem Lutheranam introducunt ibid. b. Brunsvicensium Dux Monasteriensem bello appetit 3. 164. a.

Brusella (Bruchsal) seditiosa civitas à Palatino recuperata, muri

I N D E X.

- tur, muri diruuntur, & alia lectu digna 2. 161. b.
Bruxella conventus celebratur 4. 57. a. quid maxime Albanus egerit 4. 95. a. Bruxellis maximæ calamitates 4. 63. b. octodecim Nobiles captivi, qui confederationi subscripserant, capitali supplicio afficiuntur 4. 83. a. *Bruxellas* Albanus Dux cum exercitu pervenit, & quid ibi ab illo actum sit 4. 63. b.
Bruxina civitas à rusticis capta 2. 167. b. Turcæ tradita 2. 540. a. † caput citerioris Hungariæ 2. 220. b.
Bucharis arcem vastant rustici 2. 143. a.
Buchhorn 1. 277. b.
Bucholsii maxima aquarum tempestas exorta 4. 42. b.
Buda, Ofen, Regia Ungariæ 1. 254. b. Budam olim dictam *Sycambriam* 2. 250. a. Turcæ capit 2. 129. b. Buda urbs Regia bis à Solymanno Turcarum Imperatori occupata 4. 79.
Bugea urbs clara 2. 347. b. Regnum 2. 320. a.
Bulgaria Metropolis 1. 254. b.
Bulgariam Myliam dictam 2. 384. a.
Bulla aurea 2. 3. a. Bullam auream esse normam ceremoniarum 2. 26. a.
Bullion capitur 2. 601. b.
Bullionii fratres 1. 179. b.
Bullionis Duces 1. 211. b.
Bunthekue navigium sic dictum 2. 530. b.
Burbonia stirps 4. 121. Domus proxima ad successionem Regni Gallici ibid. *Burboniorum* Ditionem Germani equites depopulantur 4. 144. b.
Burchi navigia 4. 22. b.
Burdegala civitas expugnata & direpta 1. 164. b.
Buren oppidum in *Brabantia* 1. 339. b. *Burensis* Comes ab Albano captus, & in *Hispanias* missus 4. 95. a.
Burgeses unde dicantur 1. 444. b.
Burger unde dicatur 1. 444. b.
Burghardus Dux & Episcopus quamdiu præfuerit 1. 155. b. Præful & Dux Francorum 1. 156. a. Episcopus *Würtzburgensis* quæ dona à Pippino acceperit 1. 167. a. Vir Sanctus Natione Anglus, quando factus sit Episcopus, & quamdiu præfuerit ibid. 166. b. primus Episcopus *Würtzburgensis* 1. 166. b.
Burgo Consiliario Gallico libertas sententiæ exitiosa 3. 138. concrematur 3. 141. a.
Burgopressio dominium 1. 306. a.
Burgum Secusianorum à Gallo recuperare annitur *Allobrox* 3. 13. a. urbis situs ibid. b. castris Cæsaris nobilitatum ibid. irritò conatu obsidio solvitur 3. 14. b.
Burgundia civitates 1. 166. a. *Burgundiones* ad Germanos pertinere 1. 103. b. *Burgundionum* Dux *Rudolphus* 1. 178. a. *Burgundiam* se restitutum Cæsari promissit *Gallus* 2. 201. b. *Burgundiæ* renunciat *Gallus* ibid. a. *Burgundiæ* gubernator sit *Auracius* 4. 70. b. *Burgundiam* *Wolfgangus* Dux *Bipontinus* invadit 4. 119. b. *Albanus* cum exercitu invadit 4. 63. a. *Burgundorum* Ditionem Germanici milites depopulantur 4. 144. b.
Burgus locus munitus in *Melita* insula 4. 23. a. *Burgi* muri solo æquati 4. 18. b. hostes student fossas implere 4. 16. b. *Burgum* acriter à Turcis obsessum 4. 13. b. *Burgum* & *S. Michaelis* oppidum eodem momento Turcæ magna vi invadunt 4. 17. a. Turcæ magno conatu invadunt 4. 19. b.
Burii 1. 32. & 100. a. *Buros* extremos *Slesiorum* esse 1. 18. a.
Bursellori 1. 24. b. parvi 1. 84. b. & 91. b.
Bursellormons 1. 290. a.
Bursyridis tyrannis in *Phoenicia* 1. 45. b.
Buriones 1. 241. a. & 166. a.
Byel Gabriel in *Conobio Schönbuch* objicit 2. 69. b.
Byzacium Regio 2. 378.
Byzantii expugnatio 2. 386. b. *Byzantii* quid in Concilio decretum sit 4. 2. b.
- C.
- Cabanaum* arcem munitam *Condenses* expugnant. 4. 126. a. *Cabanzum* arx solo æquata 4. 126. a.
Cabilona 1. 166. a.
Cadavera cremabantur 1. 19. b. *Cadaverum* sepulture causa transferendorum ratio 4. 160. b.
Caduteus Cæsaris *Herold* vocatur 1. 443. b.
Cades usaria Episcopi *Würtzburgensis* 3. 1. seqq. aliorum Principum 3. 124. a.
- Caresorum* sedes 1. 358. b. *Caresos* ad Germanos pertinere 1. 203. b.
Caresi populi 1. 339. a.
Casar nullus periit in acie 2. 469. a.
Casatomagum 1. 353. b.
Casatomagus *Bellovacorum* oppidum 1. 361. a.
Casaris mons in *Alfaria* 1. 253. b.
Cassa urbs à Turca capta 1. 252. b. *Cassam* Turca expugnavit 1. 89. b.
Calabriam Turcæ depopulantur 4. 147. b.
Calaris *Sardinia* civitas 2. 323. b.
Calarianus portus 2. ibid.
Calciaci 1. 84. b.
Calderoni Viri strenui magnanimitas 4. 16. b.
Calcut 1. 94. a.
Caledonia 1. 95. a.
Cales oppidum 1. 362. a.
Calesum urbs deditione capta 2. 649. urbem quamdiu *Britanni* inhabitant ibid. urbs acriter oppugnata ibid. urbem *Galli* Duce *Guifio* obsident ibid. *Anglis* à *Gallo* adimitur. 3. 18. seqq. de restitutione agitur 3. 134. b.
Calesi urbis situs 2. 649.
Caligarum diffuentium largitas exitiosa 1. 598. a.
Caliga Cæsaris tempore investitur *Mauritii* 2. 509. a.
Caligula Imperator misit copias adversus Germanos 1. 95. a. contra *Suevos* 1. 28. a.
Caliopeis urbs in *Thracia* 1. 250. b.
Calleria 1. 26. b.
Callucones 1. 289. a. & 295. b. ubi habitant 1. 86. b.
Calmutium 1. 99. b.
Calo urbs 1. 364. b.
Calpe mons 1. 24. b. & 255. a.
Calvini obitus 3. 171. b.
Calumnia propalandæ causa adhibentur *Poëtæ* asicujus scripta malevola 2. 287.
Calw oppidum *Württembergicum* olim *Comitum* sedes 2. 72. b.
Camani 1. 98. a. *Camanos* *Misniam* tenuisse 1. 86. b.
Cambria 1. 93. a.
Cambodunum 1. 71. a. & 82. a.
Cameracum 1. 84. a. 2. 424. a. *Franci* occuparunt 1. 152. b. olim *Samarobrina* dictum 2. 424. a. *Cameraci* *Maria* Regina *Angliæ* proclamata 2. 634. a. *Cameracum* sibi vendicat *Carolus* V. 2. 426.
Camera *Judices* *Spiræ* profugiunt 2. 546. *Imperialis* iudicium 2. 28. b. *Cameram* *Spirensem* *Carolus* V. de abdicando Imperio certior reddidit 2. 645. *Cameræ* *Imperialis* processus iudiciarius *Spiræ* in nonnullis emendatus 4. 184. b.
Caminum oppidum *Pomeraniæ* 1. 24. a. *Episcopalis* civitas 1. 85. b.
Camirinum civitas 1. 297. a.
Campania 1. 363. b. *Campania* *Gallica* incendiis vastata 2. 606. a. *Campaniam* *Gallicam* *Carolus* V. invadit 2. 606. a.
Campidunum fuit in fœdere *Schmalcaldico* 2. 444. a.
Campi *Ecclesia* 1. 257. a.
Campidunenses rustici *Abbati* rebellant 2. 132. b. captus *Abbas* cogitur rusticis omnia sua vendere jura ibid.
Campisani 1. 141. a.
Campus 26. milliarium latus 2. 262. a.
Camuni 1. 289. a. *Alpina* gens 1. 295. a. *Camunorum* valis abundat æris fodinis 1. 290. a.
Cancellarii *Germanici* in quibus delinquant 1. 298. a. *Imperii* tres 1. 247. a. *Cancellarii* *Walachorum* supremi nomen *Glogoser* 2. 280. a.
Candida *Venetorum* colonia 2. 118. b.
Canem habuit pro signo militari *Osyris* 1. 51. a.
Canes deperditæ amat *Dux* *Württembergicus* 2. 58. a.
Cani populi 1. 277. a.
Canini qui sunt 1. 41. b.
Caninesates 1. 348. a. & 364. a. finitimi *Baravis* 1. 365. a.
Canis *Somatophilæ* 2. 58. b.
Cansia arx 4. 156. a. à Turcis expugnata ibid.
Cannadurum urbs 1. 305. b.
Cannostadium à fœdere *Suevico* capitur 2. 71. b. *Cannostadium* deditum 2. 41. b.
Canonicatus *Ecclesiarum* per *Germaniam* 1. 234. a.
Cansiones *Turcarum* 2. 305. a.
Cannum fœdus apud *Rhæstoterium* 1. 281. b.

Capna urbs quomodo decepta & capta sit 2. 396. b. urbs Genuensium à Turcis capta 2. 387 b.

Capos capitur 2. 537. a.

Cappadociam domuit Alexander Magnus. 1. 172. b. subegit Turca 1. 251 a.

Captivi subductio & fuga 1. 431 b. captivitate se offert Bavariae Dux, ut alius liberaretur 1. 398 b. captivi Hassiae Principis illusio & deceptio 2. 504. seqq. Captivorum permutandorum jus 2. 242. a. antiqua lege abolitum 2. 255. b. occiduntur quidam misere à Turca de quibusdam permutandis agitur 2. 254 b. seq. captivi in Tuneto excludunt Tyrannum & Christianis urbem tradunt 2. 333 b. 362 a.

Capna direpta 1. 185 a.

Caput coram milite non detegere alicui capitale 2. 203 b.

Caput porcinum 1. 9. b. viride sunt insulae Hesperidum 1. 94 a.

Caramania 1. 93 b.

Caramissali quale genus navium, & quot Turca in expeditione Melitenium habuerit 4. 3. a.

Caravii à Pio V. in urbem Romam revocati 4. 44. b.

Caravella naves 2. 353.

Carcenna Colonia qualis 2. 320. b. Carcenna Colonia 2. 343. b.

Cardinales qui capri sunt in urbe Roma 2. 611. Cardinalis Caraffa capitali supplicio afficitur 3. 147. b. Caraffanz familiae calamitas 3. 143 & 147 b.

Carveji populi 1. 349 b.

Carina navigii genus 4. 22. b.

Carines 1. 89. a.

Carinthiani 1. 1. b.

Carinthii 1. 169 b.

Carissium oppidum 1. 362 a.

Caritaa à Sancto obfessa 4. 129. b. à Wolffango Comite Palatino expugnata 4. 124 b.

Caritni populus 1. 306 a. praestant peditatu 1. 91 a.

Carlingorum stirps 1. 220 a. ibid. 221 b.

Carlomannus & Pippinus Regnum ordinant 1. 166 b. frater Caroli obiit 1. 167 b. Monachus factus 1. 166 b. & pippinus fratres post obitum Patris Primatum Francorum accipiunt 1. 165. b. Carlomanni potentia 1. 166 a.

Carlsburg & Carlsbadt 1. 167 a.

Carmania regio ejusque descriptio 4. 22 a.

Carne cruda vescuntur Germani 1. 18. b. Carnes equinae & asininae pro cibo usae 2. 609 a.

Carnifex Anabaptistarum ipse magistratus 2. 303. b. & 315 b. Rex Reginae suae 2. 307. b.

Carnioli 1. 1. b. populi in Carinthia 1. 300 b.

Carnorum Alpes 1. 91. a. Carnos occuparunt Germani. 1. 306 b.

Caroli civitas in Francia Orientali 1. 177 a. Carolus quid significet 1. 445. a. Carolus Burgundos nova molientes compescit 1. 165. a. Rex in favorem Ecclesiae Romanae vincit Longobardos 1. 167 b. vincit Saracenos 1. 168 a. Dux Burgundiae noluit se esse Germanum 1. 170 a. Caroli Burgundioni conatus 1. 195 b. Carolus Calvus Imperator 1. 223. b. cognomento fortis filius Pippini 1. 163. a. crassus 1. 210 b. Magnus Pippini Regis filius major 1. 167. b. Magnus Imperator Aquisgrani moritur 1. 168. b. Magnus quos populos victos suo paterno Imperio adiecerit. 1. 210 a. Magnus ubi sit natus 1. 246 a. Magnus quor annis regnavit 1. 167 b. Magnus quando sit Imperator factus 1. 168 b. Caroli Magni caput Aquisgrani inter reliquias ostenditur 1. 231 a. Magni origo 1. 221 b. Caroli Martelli gesta 1. 222 a. Magni gesta, imperii que à Græcis in eum translatio ibid. Magni uxores & proles 1. 177. a. Magni genealogia 1. 163 a. & 221 b. gesta filiorum subsequ. Imperatorum 1. 225. Magni stirpis defectio 1. 176. b. Carolum Magnum & Pippinum Patres ejus fuisse Germanos 1. 177 a. Condensem propter Religionem in vincula conjicit Galliae Rex 3. 144 a. ubi & seqq. ejus gesta in bello inestimo Carolus Archidux Austriae Turcarum irruptionem in Stiriam prohibet 4. 53 a. Carolus V. bellum gerit contra Lotrechum Regis Galliae Francisci Ducem 4. 90 a. V. Metim obsidet 2. 557. a. 4. 91. a. V. & Franciscus Galliarum Rex ad Aquas mortuas pacem ineunt 4. 113 a. V. Imp. Galea & Chirotecis à Paulo Pontifice donatur, ob devictam Germaniam in bello Schmalcaldico 4. 124 a. Caroli V. naufragium ad Algieram. 4. 153. a. Villacum profugit 2. 547. Caesar & Principes quo ordine sederint tempore, quo investituram accepit, Au-

gusta 2. 510. scribit Proceribus Germaniae & Imperium abdicat 2. 642. seq. S. Desiderii oppidum frustra oppugnat 2. 606 a. Solymannum ex Hungaria fugat 2. 603 a. scribit confederatis Principibus 2. 552 cum exercitu in Germaniam venit. 2. 606. a. anni causa fuerit urbis Romae expugnationis 2. 615 a. Gallico orationi respondet 2. 553 b. Ratisbonae Comitibus celebrat 2. 603 a. ex Italia Augustam Vindel. venit 2. 603 a. vicit Galliae Regem 2. 578 Galliam in variis locis depopulatur 2. 580 b. Caroli V. habitus Augustae tempore quo Mauritius accepit investituram electoralis dignitatis 2. 509 a. Caroli V. copiae in Italia adversus Regem Galliae 2. 182. expeditio versus Metim 2. 557 a. Vestitus & armatura in coronatione 2. 21. a. in oppugnatione Metensi qui militaverint 2. 556 b. in bello Pannonico qui militaverint 2. 589. a. inter Caesarem & Mauritium Ducem Saxoni, pax, ejusque conditiones 2. 554 Caroli V. laudes 2. 8. b. & 13. a. b. laudes duobus carminibus descriptae 2. 234. seqq. expeditiones in Africam 2. 343 b. seqq. Carolus V. renunciatur Imperator 2. 13. a. b. per Legatos in Imperium vocatur 2. 14. b. qui & illud oratione eleganti habita suscipit. ibid. de ejus successibus vaticinium 2. 29. b. Coronam Carolo V. tres Electores Ecclesiae imposuisse verius quam Mogunt. & Colon. solos 2. 2. b. Coronatio Carolo V. in eaque adhibita solennitates late 2. 16. seqq. Coronationis locum mutare noluit Carolus utut pestilenti luce infectum, 2. 15. b. & 18. a. Coronationis ornamenta Nurembergae servantur 2. 23 a. Coronatio Caroli V. Longobardica descripta 2. 266 a. Caesaris electi titulum Carolus V. Pontifice permittente post coronationem assumpsit 2. 27. a. Caroli V. gesta & obitus 3. 126. b. funus 3. 130. b. Caesariani Karothnam expugnant 2. 583. b. cum Turcis praedium ineunt 2. 592. vincunt Gallos ad Senarum urbem 2. 635. quando Romae Duce Borbonio expugnarint 2. 611. occupant Mediolanum 2. 203. strages ad Algieram 2. 604. militum clades ad Rutam 2. 547. b. insolentia in urbe Roma 2. 611. quot occisi sint in expugnatione urbis Romae ib. ingens facinus 2. 584. ad Papiam quot millia profligata sint 2. 602 b. inter Caesarianos & Gallos pugna ad Papiam 2. 609. & Gallos praedium ad Senarum urbem 2. 581. Carolus V. nascitur 2. 602 a. eligitur Caesar 2. 48. b. Regem Galliae insequitur 2. 579 a. qua pompa Bononiae sit coronatus 2. 266. quando ad gubernacula Imperii venerit 2. 602. Hispanias repetit 2. 603. Ratisbonam ad Comitibus venit 2. 603. a. ex Italia in Germaniam redit 2. 603. contra Galliae Regem novas copias scribit, ex Africa in Italiam venit, ibid. ex Hispania in Africam venit. 2. 604. Aquisgrani coronatus 2. 602. per Franciam iter facit & quam humaniter a Rege sit exceptus 2. 604. a. quid contra Galliae Regem in Italia gesserit 2. 603. a. à Clemente VII. Pontifice Bononiae Diademate Imperii insignitur, ibid. abdicato Imperio in Monasterium Hieronymitanorum secedit 2. 648. Hedinfurt adificat 2. 580. Terouanam expugnat 2. 518. a. quibus verbis suo filio Philippo Regi Hispaniarum Regnum tradiderit. 2. 641. Campaniam Gallicam cum milite invadit 2. 606. a. expeditionem in Africam adornat 2. 604. a. cum exercitu in Germaniam venit 2. 606. quo die sit natus coronatus & Aquisgrani Regio Diademate ornatus 2. 650 scribit Proceribus Germaniae eisque Gubernationem Imperii commendat 2. 647. a. capit Mediolanum 2. 607. b. quomodo exceptus sit à Proceribus Hispaniae, & quomodo suam matrem salutarit 2. 647. b. Latinae linguae gnarus 2. 231. a. quantum fecerit Cameram Imperialem 2. 646. b. quo anno contra Turcam pugnavit 2. 641. b. quo anno à Papa sit coronatus ibid. quomodo Imperium abdicavit 2. 638. seqq. qualia praecepta Philippo Regi Hispaniarum suo filio dedit 2. 642. cur Imperium abdicavit. 2. 638. suo filio Philippo Regi Hispaniarum Belgium tradit 2. 640. seqq. Ferdinandum certiore facit de abdicando Imperio 2. 645. quamdiu regnavit 2. 641 b. Caroli V. Imperatoris dies natalitia 2. 271. Electio & Coronatio 1. 1. seqq. praecipuorum gestorum brevis ac perstricta in paucula verba relatio. 2. 602. seq. Virtus & fortitudo 2. 518. a. expeditio in Algieram ejusque ibi res gestae in Ducatu Lucemburgensi 2. 602 b. insignes res gestae contra Turcam. 2. 603. expeditio in Africam anno 1535. 2. 603. b. res gestae in Africa ibid. Caroli V. laus 2. 615. potentia 2. 578. res gestae in Picardia 2. 580. in Tunetum expeditio 2. 352. a. labores distichis complexi, per Mauritanum 2. 607. a. expeditio ad Agriam per Nicolaum Villaga-

I N D E X.

- Villagagnonem. 2. 365 liberalitas 2. 630 clementia 2. 615
studium erga Rempublicam Christianam 2. 642. oratio
lingua Belgica habita Bruxellis de abdicatione Imperii 2.
640. b. inter Carolum V. & Franciscum I. Regem Gallo-
rum belli origo 2. 607. b. & Galliarum Regem decennales
inducit factæ 2. 604. a. Imp. & Galliarum Regem pax con-
stitutæ 2. 645. b. de Carolo V. vaticinium 2. 611. b.
- Carolus** Burbonus in expugnatione Romæ occumbit 4. 122
a. Carolus IX. Galliarum Rex creatur. 3. 144. a. Carolus IX.
Galliarum Rex quomodo Isabellam Maximiliani Impera-
toris filiam exceperit 4. 147. a. publico Edicto liberum
Religionis exercitum interdicit 4. 105. b. fœdus init
cum Papa & Hispaniarum Rege ad restituendam Catho-
licam Religionem 4. 110. a. Carolus Legatum mittit ad
Maximilianum Cæsarem, & de insolentia subditorum
conqueritur. 4. 106. b. Caroli Regis Galliarum præcipui
Consilarii 4. 104. a. cum Isabella Maximiliani Impera-
toris filia nuptiæ celebratæ 4. 147. a. Regis clementia er-
ga subditos 4. 104. a. Carolo IX. Regi Galliarum quam
charus fuerit Anna Dux Montantius 4. 67. b. Elizabetha
Maximiliani Imperatoris filia Spiræ magna festivi-
tate nupta 4. 146. a. Johannes Wilhelmus Dux Saxoniarum
auxilia promittit 4. 110. b. inter Carolum Nonum Regem
Galliarum & Condenses pax facta, ejusque pacis conditiones
& capita 4. 142. & sic deinceps Carolus Hispaniarum Prin-
ceps quando natus fuerit & quamdiu vixerit 4. 95. b. Caro-
lus unicus filius Philippi Regis Hispaniarum à Patre
vinculis traditur 4. 70. b. Carolus Lotharingæ Dux
Bitschium & Lemburgam aices capit 4. 184. a. Carolus
Tichesterinus Virrei militaris peritus 2. 595. b. Carolus
Quartus Württembergicæ bellum intulit 2. 52. b. Caroli IV.
Patentis Caroli V. laus 2. 550. a.
- Carolo** stadii tamulus in Helvetia 2. 442. a.
- Carothna** arx & urbs funditus eversa 2. 598. arx expugnata.
2. 597. in Carothnæ expugnatione quorundam Turcarum in-
terfecti sunt 2. 598.
- Carpathus** mons 1. 33. a. Carpathus mons nunc Poloniam &
Ungariam dirimit 1. 80. a. mons antiquis vocatus Suc-
vus 1. 28. b.
- Carti** 1. 89. a.
- Carrodunum** 1. 82. a. & 100. b.
- Carruanum** civitas 2. 375. b.
- Carthaginis** urbis ruinæ & reliquæ 2. 603. b. veteris Ager
multarum rerum ferax 2. 326. a. Carthaginensis sinus
forma 2. 335. Carthaginenses Melitam urbem ædificant
4. 2. b. Carthaginensium portus 2. 351. b.
- Carthusienses** quo autore quoque tempore originem habue-
rint. 1. 179. b.
- Cartunensium** urbem opulentissimam Condenses obsident.
4. 72. b.
- Carvance** montis nomine quæ Alpes continguntur 1.
91. a.
- Carvencia** urbs 2. 351. b.
- Carvo** oppidum 1. 364. b.
- Caspia** gens sub Turca 2. 249. a.
- Cassel** in Hassia 1. 87. a.
- Cassides** 1. 9. a.
- Cassonia** oppidum Hungariæ 2. 220. b.
- Cassubi** 1. 98. a.
- Castellaldum** oppidum vacuum relictum 4. 132. b. dedi-
tione captum 4. 126. b. ab Andio obsessum 4. 130. b. Ca-
stellaldus Condenses subsidia mittunt ibid.
- Castellum** novum à Turcis expugnatum 2. 391. a.
- Castitas** Germanorum 1. 16. b. & 17. a.
- Castrovilla** situs 2. 34. a. Castrovillanus Ducatus ibid. ager
fuit pretiosum manna ibidem.
- Castrum** quid 1. 32. b. Castrum S. Remigii 1. 147. a. Castra
Turcæ ante Viennam qualia fuerint 2. 240. b. Castra in-
cendit Turca relicturus Viennam 2. 242. b. Castra Cæsa-
rea Gallus dolose mutatis signis introire tentat 2. 185. a.
Castrorum apud Turcas præfecti 2. 393. Castra Roma-
norum valle & fossa, Germanorum canis munita fuerit.
2. 58. a. castra pedetentim Guleræ admoventur 2. 329. a.
Castra præfert certo modo urbi Carolus V. 2. 482. b. ca-
strorum mutatio dissimulanda 2. 486. b.
- Catalogus** Virorum Illustrum in obsessa Vienna 2.
244. b.
- Catajcopium** navicula quæ sic dicatur 4. 22. b.
- Catena** à Melitensibus equitibus mira arte confecta. 4.
15. b.
- Catha** sive Cati Cheruscis contigui fuerunt. 1. 86. b.
- Cathaloniam** 1. 166. a.
- Catholica** Religio irrevocabili Edicto confirmatur. 4.
105. a.
- Cattenates** 1. 295. b.
- Cattencinbogen** 1. 78. b.
- Cattorum** mons 1. 23. b. anco 1. 78. b. acies præliorum. 1.
23. b. votum & superstitio 1. 23. a. habitus & prudentia 1.
23. a. militiæ laus 1. 78. b. & Cheruscorum perpetua dis-
cordia 25. b.
- Cattuarii** 1. 241. a.
- Catharorum** urbs frustra à Gallis obsessa 2. 648.
- Caturiges** sunt in Alpibus Cottis 1. 293. b. & 297. a.
- Cauchi** 1. 85. b. 244. b.
- Cauros** appellant Christianos Turcas. 2. 427. a.
- Cayrum** 1. 93. a.
- Cecium** montem esse Styrensem montana 1. 91. a.
- Celerias** piratæ summæ utilitatis 2. 346. b.
- Cella** nova 1. 103. b.
- Celocem** navem vocant Galeonem 2. 322. a. celocem navem
quæ dicantur 4. 22. a.
- Celsi** hæretici 4. 157. a.
- Celæ** Galli & Germani 1. 86. b. dicuntur Græcis Germani
& Galli 1. 33. a. Francigenæ dicti 1. 223. a. & 355. a. Cel-
tarum conspiratio 1. 363. a. appellatio 1. 86. a. vocabulo
quid Græci intellexerint 1. 226. a.
- Celiberi** Hispan. 1. 43. b. & 87. a. Celtiberorum mons 1.
13. a.
- Celtica** linguæ vocabula 1. 298. b.
- Cephalgia** sævissima in Germania grassatur 4. 174. b.
- Cephalenia** suburbium à Turcis incensum 4. 168. a.
- Censio** haltaria 1. 70. b.
- Centones** 1. 51. a.
- Centrones** 1. 292. a. & 306. a. Centronum sedes 1. 361. a. Re-
gio 1. 296. b.
- Cereis** 1. 277. b.
- Cerevisia** materia 1. 56. a. Cerevisiam invenisse Osyridem. 1.
15. a. Cerevisiæ vestigial in Saxonia 2. 505. b.
- Cervus** pro Diabolo reputatur 2. 524. b. Cervorum furio-
sa libido 2. 8. 34.
- Cessonis** bonorum beneficium 1. 84. b.
- Chaici** Saxones 1. 25. a.
- Chalibæ** arx 2. 63. a.
- Chalusus** flumen 1. 85. b. & 92. b.
- Chamani** 1. 43. a. & 92. a. pars Westphalorum 1. 78. b. ubi
fuerint 1. 24. a. & 92. a.
- Chanadinum** urbs in Hungaria 2. 220. b.
- Charibi** Germanis adnumerantur 1. 203. b.
- Charippici** equites 1. 393. a.
- Charitini** populi 1. 78. b.
- Charonea** Scirbus 2. 342.
- Charydis** vorago in mari Siculo 2. 341. a.
- Chasari** 1. 24. b. & 43. a.
- Chaubi** 1. 241. a.
- Chaucorum** gens 1. 25. a.
- Chauri** id est Christiani 1. 599. a.
- Chema** 1. 86. a.
- Chenbergus** mons 2. 262. b.
- Chenise** 1. 241. a.
- Cephalenia** insula 2. 118. b.
- Cherchin** fluvius 1. 85. a.
- Chersinus** flumen ibid. Chersini fluminis ortus & cursus. 1.
92. b.
- Chersoneus** Cymbrica 193. a.
- Cherufci** 1. 25. b. Germani 1. 245. a. pars Thuringorum. 1.
78. b. Cheruscorum sedes olim quæ fuerit 2. 136. b.
- Chetuari** 1. 87. a.
- Chioria** Rusciæ civitas 1. 89. b.
- Chilpericus** Francorum Rex 1. 220. b.
- Chærea** Rhætorum 1. 280. a. Chocæ apud Turcas. 1.
394. a.
- Chreybgen** 1. 25. b.
- Chrifones** Rhæti dicti 1. 71. b. 2. 191. b.
- Christiana** Classis Melitam pervenit 4. 21. a. quatuordecim
& navigia in pugna navali amiserit 4. 172. Christiana
classis in tres ordines dividitur 4. 170. Christianæ classis
cum Turca congressus 4. 171. Christiani ad Brechtum
à Turcis miserè in fugâ cæsi 4. 55. a. Principes segnes 4.
5. b. Christianorum victoria 4. 171. b. cædes in arce Si-
geth. 4. 13. b. quatuordecim millia ex Turcarum servitu
liberata 4. 171. b. victoria 4. 168. Christianorum classis
contra Turcas emissæ 4. 177. b. Turcis ferè prodita 4.
14. b. Christiani à Turcis quomodo appellantur 4. 599. a.
- Christia-

- Christianos in arce Tunetana in compedibus detentos plus minus viginti millia. 4. 333. b. inter Christianos & Turcas pugna 4. 592. Christianorum officium in perforendis injuriis 2. 136. b.
- Christianissimi* titulus Imperatori competit 1. 116. seq.
- Christierni* secundi Regis Danmarchiæ crudelitas 4. 83. b.
- Christophorus* Bruck Doctor capitur & in quatuor corporis partes dilleatur 4. 40. a.
- Christophorus* Ducatum Württembergicum obtinet. 4. 113. a. Tubingensem Academiam & Pædagogium Stuckgardianum instituit 4. 113. b. Religionem in Ducatu Württembergico reformat. 4. 113. a. studio literarum clarus Friderici Palatini filius 4. 66. b. Concilium Ecclesiasticum Doctis Viris constituit 4. 113. b. se ad pedes Pontificis abjicere recusat 4. 113. a. librum in quo capita Doctrinæ Evangelicæ comprehendebantur, per Legatos ad Episcopos in Tridentino Concilio agentes, mittit. & cum iis etiam Theologos doctissimos ablegat ibid. undique Viros doctos in Ducatum Württembergicum convocat. ibid. noctu à sexaginta armatis insidiatoribus invaditur & lethaliter vulneratur 4. 112. b. quam charus Carolo V. fuerit 4. 112. b. se in tutelam Francisci Gallie Regis confert. ibid. Elvanganam propugnationem contra Teutonicos suscipit 4. 114. b. Annam Mariam Georgii Marchionis Brandenburgici filiam in matrimonium ducit 4. 113. a. Christophori Ducis Württembergensis vitæ, Virtutum, morum ac rerum gestarum descriptio. 4. 112. seqq.
- Chronus* fluvius 1. 88. a. ubi in mare fluat 1. 92. b.
- Chuni* 1. 89. a.
- Churberg* feudum Ecclesiæ Curienfis 1. 280. a.
- Churwaldus* communitas Rhætorum 1. 281. b.
- Churwelschen*. 1. 272. a.
- Chymeriota* populi. 2. 589. a.
- Chynadine* arcis amissio 2. 540. a.
- Ciabrus* flumen 1. 92. a.
- Cib* & potus abstinentia unde oritur. 2. 619.
- Cibinium* urbs in Transylvania. 2. 221. b.
- Cilicia* imperant Turcæ 2. 381. Ciliciam domuit Alexander Magnus. 1. 172. b.
- Cimbri* mediterranei. 1. 263. b. cimbrici gens yaga. 1. 171. b. Germani vetustissimi quos vicenit. 1. 171. a. *Denneward* 1. 78. b. Cimbrorum reliquæ. 1. 305. *Cimbica* Cheronesus dicitur, hoc tempore Ducatus Holsatiæ. 1. 93. a. gens. 1. 77. a. Cimbricum promontorium. 1. 33. a. Cimbricum bellum 1. 93. a. mare. ib.
- Cimeria* angustia. 1. 255. b. Cimeriæ gentis autor. 1. 77. a.
- Cinesius* mons 1. 293. a. mons 1. 181. b.
- Circassi* bellicosa gens 1. 90. a.
- Circellum* urbs qualis 2. 343. b. Circelli Regnum 2. 320. a.
- Ciriselebes* Turcarum Imperator 2. 384. b.
- Cisa*. 1. 204. b.
- Cisara*. 1. 204. b.
- Cismosani* 1. 363. b.
- Cisterna* in arce Tuletana 2. 331. b.
- Citicensis* Episcopus 1. 433. a.
- Civitas* 1. 12. b. civitates liberæ 1. 235. a. Stagnales 1. 325. b. Rhenanæ ad Gallos nec ad Germanos pertineant. 1. 203. a. quæ sint regales & quæ imperiales 1. 169. a. antiquæ in Vindelicia. 1. 82. a. & non urbes fuerunt veteribus Germanis 1. 74. a. civitates in Schmalcaldico fœdere fuerint. 2. 444. a. Civitatum nomina quædam mutata 1. 93. a. Civitatum Imperii Catalogus & ordo 2. 516. b. dissensiones vident. 4. 43. b.
- Clades* ad Laupham. 2. 281. b. Clades Hungarorum miserabilis 2. 218. b. & 229. b. Turcarum cruenta Christianorum uno tantum amisso 2. 265. a. Sarnensis Principis ob ipsius arrogantiam ab Hispanis non impeditur 2. 355. b.
- Clamores* bellici varii 1. 45. a.
- Claremontense* Concilium 1. 222. b.
- Claronæ* laus & descriptio 1. 330. b.
- Claronensium* adversus potentissimos hostes victoria 1. 330. b.
- Clavenna* Chrysonum quomodo capta sit. 2. 197. b. Clavennæ vallis. 1. 291. a.
- Claudenates* 1. 295. b.
- Clausenarii* 1. 82. a. & 284. b.
- Clebergense* agmen rusticorum. 2. 147. b.
- Clemens* II. German. Papa 1. 178. a. VII. contra Carolum V. copias mittit 2. 603. a. VII. Pontifex à Carolo V. liberè dimissus. ibid.
- Clementia* Philippi Principis Hassiæ in victos. 2. 284. a. Clementiæ fama utilis anhelanti Imperium. 2. 111. a. quod suo exemplo expectari statuit Turca. 2. 112. b. per eam DEO æquales æstimamur 2. 117. b.
- Cleonus* lacus 1. 326. a.
- Clericis* jus gladii permissum docent Anabaptistæ. 2. 299. b. Clericorum fastus & iniquitas rusticorum seditionis causa. 2. 123. a.
- Cleven* 1. 280. a. oppidum paret Rhætiis 1. 281. b.
- Clivense* oppidum ubi Rhenus scinditur in duas partes. 1. 254. a. Clivensis Ducatus 1. 235. a. & 243. a. inter Clivensem Principem ac Coloniensem controversia pacata. 2. 558. b.
- Clodii* Capitati Regis Francorum gesta. 1. 220. b.
- Clodomerus* quamdiu regnavit 1. 145. b. Marcomeri filius quamdiu regnavit 1. 148. a.
- Clodovei* filius ubi & quamdiu regnavit 1. 160. b. Dux Franciæ quot annis præfuerit. 1. 155. a. Clodoveus Theodoricus filius Patri successit in Regno. 1. 164. a. Rex Galliarum 1. 155. b. Pulcher Rex Francorum 1. 220. b. Rex Francorum primus sit Christianus 1. 160. a. in adulterio natus, quando obierit. 1. 160. b. Rex adhuc puer traditur Pipino Duci Brabantia; instituendus 1. 163. b. Hilderici filius Ecclesiæ Christi spoliavit 1. 159. b. quam latè regnavit per Gallias & Germaniam. 1. 163. b. quamdiu regnavit. 1. 221. a. quot annis regnavit 1. 159. b. Clodovei Regis mors 1. 163. b. Regis tres filii ibid. crudelitas & dolus 1. 160. a.
- Clogio* Rex Francorum quos habuerit filios 1. 163. a. quamdiu regnavit 1. 147. b. Clogionis Regis anno decimo nascitur Christus Dominus 1. 147. b.
- Clotharius* Gallorum Rex 1. 97. b.
- Cobola* Doctoris vaticinium de Carolo V. 2. 612. b.
- Coburga* 1. 79. b.
- Cocerus* fluvius 1. 90.
- Cochera* fluvius 1. 242. b.
- Colcia* Alpes 1. 71. a.
- Codanum* 1. 40. a.
- Codanus* Oceanus 1. 40. a.
- Codoneum* mare. 1. 35. b.
- Celofyria* 1. 65. a.
- Cœna* Dominica horrendo more apud Anabaptistas celebratur. 2. 304. b. Pontifex & Imperator eam celebrant. 2. 271. b. Subdiaconus Pontifici toxicum in calicem mittit. 1. 378. a. Cœnæ Dominicæ doctrinam pervertunt Anabaptistæ. 2. 317. a. Cœnæ Dominicæ controversiarum causa colloquium Maulbrunnenfe instituitur. 3. 171. a. Corporis Christi festo destinant motus suos Anabaptistæ. 2. 313. a. de Cœna Dominica Theologorum Saxoniorum dissidia. 4. 171. a.
- Cœnobium* S. Maximi incendio absumptum. 2. 128. b. Cœnobio à rusticis Alfaticis direpta & everfa. 2. 146.
- Cognacium* Regii obsidione circumcingere conantur. 4. 120. a. Cognaciensium victoria 4. 122. a. ad Cognacium prælium inter Condeses & Regios commissum 4. 70. a.
- Cogni* ubi habitavit 1. 86. b.
- Colbergum* 1. 101. a.
- Colchi* 1. 94. a. Colchos Turcæ vastarunt. 2. 381.
- Coldini* 1. 241. a.
- Colembachum* oppidum obsellum & igne devastatum. 4. 92. a.
- Collis* Martis apud Treviros 2. 127.
- Colloquium* de Religione 2. 444. a. Colloquium inter Theologos Augusti Electoris & Johannis Wilhelmi Principis Ducum Saxoniarum 4. 107. b. Colloquium inter Anabaptistas habitum 4. 156. a. Colloquium Aldenburchense abruptum 4. 109. b. Colloquii prætextu Carolus audax montem Plegardi ejusque munimenta lustrat brevi post capiens Comitem Württembergicum 2. 45. b. Colloquii causa progredientes quosdam Episcopos obsidum loco tenent milites Cæsariani 2. 233. a. Moronus ita evocatus capitur. 2. 200. b. Colloquii prætextu ne elaborat Brunsvicensis, metuit Landgravius. 2. 415. a. Colloquio Saxonico qui Theologi ac Politici interfuerint. 4. 108. b. Colloquii prætextu insidias Suecostruunt Danus. 2. 87. a. Colloquium se expostulasse (quod tamen verum erat) diffiteretur Turca

2. 113. a. Colloquii prætextu Regii intentantur turbæ.
2. 177. b. Colloquio interfuturus Dux Württembergicus,
exercitu sibi caver. 2. 64. b.
Colluni oppidum 2. 351. a.
Colmarienses vicit Adolphus Rex Roman. 1. 187. a.
Colocia oppidum Hungariæ 2. 220. b.
Colonatus Presbyter martyr. 1. 167. a.
Colonia 1. 22. b. Agrippina qualis sit urbs 1. 230. Trojana.
1. 84. b. Trojana urbs Batavorum 1. 364. Colonia sed-
itio exorta 1. 408. b. Colonia Agrippina inter urbes rusti-
cas numeratur 2. 25. a. Colonienſis Episcopus pacatur
cum Clivenſi 2. 558. b. Episcopus à Pontifice excom-
municatur 2. 454. Episcopus accusatur apud Cæsarem
Lutheranæ Religionis. 2. 451. b. Colonienſis Episcopi
gesta quædam 1. 425. a. Colonienſi Archiepiscopo fla-
gra frumentaria præferuntur, significantia, dominium
Colonix utile ipsi competere. 2. 25. a. quod Colonia
urbs Imperii rustica dicatur, defenditur ibid. Colonien-
ſis seditionis ortus & finis 1. 408. seqq. Colonienſis Ec-
clesiæ prærogativa. 2. 17. b.
Colossus Solis 2. 104. a.
Columbarium urbs 1. 6. b.
Columna dux ante templum Aquisgrani 2. 21. b.
Comania partem esse Iberam & Albaniam 1. 93. b.
Comaria promontorium. 1. 94. a.
Comaronis ad Danubium situs 2. 235. a.
Combr 1. 42. b.
Comes provincialis 1. 309. b. Comites varii 1. 71. b. unde di-
cti. 1. 71. a. qui fuerint Imperatores 1. 135. a. Comitris
Imperii creatio 2. 272. a.
Cometa Septentrionem versus Regnorum mutationem
portendit 2. 265. b.
Comitatus olim non erat hæreditarius 1. 71. b. multi in Du-
catu sunt conversi 1. 242. b. & 243. a. seq. gradus 1. 12.
b. Comitatus 1. 13. a.
Comitia Wormatiæ 2. 442. a. Comitia Ratisbonæ cele-
brantur, eorumque transactiones & Decreta. 4. 63. a.
Comitia Constantinensia splendido comitatu inſiſit Dux
Württembergicus 2. 57. b. Augustana 2. 64. b. & 641. b.
Alia ibidem Religionis causa 2. 257. a. votum Mogun-
tini Henricus IV. promissis comparat 1. 385. a. celebrantur
divortii Imperatorii causa ibid. Comitia indigentem
Cæsarem nullus sequitur 1. 430. b. Comitiorum ratio
apud Germanos veteres 1. 12. b. Comitiorum Spiren-
ſium deliberationis capita proposita 4. 140.
Commeatus Gallis ut interciperent Itali maxime laborant.
2. 191. a. seq. Commeatus defectus ingentia producit
pericula 2. 258. b. summa cura in reſiſta proſpicit 2. 260.
b. Commeatu deficiente Carolus V. equos cædit 2. 368.
a. Commeatu carentibus militibus licentiam depredan-
di concedit Imperator 1. 396. b.
Commendatores Imperii 2. 514. b.
Communione bonorum docent Anabaptistæ. 2. 299. b.
Communitatem bonorum urgent Münsteriani. 2. 159. a.
Comorra in Ungaria munitio. 2. 435. b.
Computationes 1. 17. b.
Comum à Rhætiſ deſtatarum 1. 274. a. Comum à Gallo
recuperant Itali 2. 182. a.
Conanus Britonum Rex 1. 153. b.
Concilium Constantienſe 1. 190. b. apud Clarum Mōtem ce-
lebravit Innocentius 1. 180. a. Tridentium cur celebra-
tum sit 2. 113. a. Concilii Tridentini Decreta Germanis
Catholicis oblata 4. 49. a. Concilii Baſilienſis diſſolu-
tio quare facta. 1. 192. a. Concilii Religionis causa in-
dicendi rationes 2. 446. a. in Italia reſpiciunt Proteſtan-
tes 2. 447. b. Conciliorum utilitas in Ecclesia 1. 190. b.
in Concilio Byzantii habito quid decretum sit. 4. 2. b.
Concilio Moguntino præſidet Imperator 1. 377. b. Con-
cilii convocandi causa Pontifex ad Saxonem mittit Le-
gatum 2. 446. a.
Concio ſequitur præces apud Turcas 2. 394.
Concionatur Mediolanenſes inſenſiſſimos reddit Gallis. 2.
181. b.
Condeus & Ammiralis copias ſuas educunt in acie contra
hoſtem. 4. 67. a. Regem Gallix fugientem maxima ce-
leritate perſequitur 4. 65. a. Condeus Parisiorum ur-
bem obſidet. 4. 65. b. quem ſinem vitæ ſibi ſemper ex-
optaverit 4. 121. b. in aulam Regiam convocatur. 4. 64.
b. Eccleſiis Gallicis bis pacem reſtituit 4. 121. b. ruſſos
copias conſcribit 4. 100. a. Rupellas proſciſcitur. 4. 99.
a. ingentem exercitum in Langvedoco provincia mira
celeritate conſcribit. 4. 100. a. prælio captus 4. 121.
contra fidem datam à tergo globulo trahitur 4. 221. b.
Condeus eodem quaſ ſecuta fuerit 4. 121. Principis Ge-
nealogia & ſtirps 4. 122. a.
Condensis ſtirps cur Regi Gallix ſanguine ſit conjuncta. 4.
122. Condensis Principis ſtirps 4. 102. a. Condensi
Principi cur Regina Navarra auxilium miſerit 4. 100.
b. variæ inſidiæ a pontificiſ ſtruſtæ. 4. 75. a. inter Con-
denſem Principem & Andium prælium committitur. 4.
119. b. Condensis prælio certant cum Regiſ copiis ad
Cognacum 4. 70. a. Rege Gallix pacem & liberum Re-
ligionis exercitum humiliter petunt. 4. 136. b. Occita-
nam Regionem invadunt. 4. 139. a. Nemaufum oppi-
dum per inſidias occupant. 4. 133. b. à Regiſ copiis ſu-
perantur. 4. 105. b. Vinariatum agrum invadunt 4. 139. a.
novo juramento invicem obligantur 4. 122. b. legatio-
nem Spiram ad Comititia mittunt 4. 148. b. Carnuten-
ſium urbem obſident 4. 72. Parſicium agrum miſere de-
populantur. 4. 65. b. multas arcēs & civitates expugnant
4. 175. b. Piſtavianam Regionem invadunt. 4. 103. b.
multa commoda loca ad Piſtavianum occupant. 4. 129.
Regi Gallix ſupplicem libellum, pacis conciliandæ causa
offerunt, ejusque libelli articuli & capita. 4. 127. a. Pi-
ſtavianſem obſidionem ſolvunt. 4. 130. b. Luſignanum
arcem munitiſſimam obſident & tandem expugnant. 4.
126. b. Condensium & Wolſſgangi Palatini Comitris
exercitus jungitur. 4. 125. b. juramentum 4. 122. b. vi-
ctoria contra Regios obſtenta. 4. 67. b. copix. 4. 109. a.
clades memorabilis. 4. 132. inter Condenses & Caro-
lum IX. Regem Gallix pax inita, ejusque pacis condi-
tiones & articuli. 4. 142. seq.
Condruſi 1. 344. b. ubi habitant 1. 358. b. populi 339. a.
Condruſorum habitaciones. 1. 359. a. Conduſos Ger-
manis adnumerari. 1. 203. b.
Conduſio militum Germanorum ab extraneis prohibita. 2.
25. b. Helvetiorum contra Gallos prohibetur, ſed per-
miſſa adverſus alios corruptioni obnoxia. 2. 180. a.
Conſuentes 1. 54. a.
Conſulderati Cabi. 1. 277. a.
Conjuges quomodo apud veteres Germanos convenerint. 1.
15. b.
Conjugium Pauli Apoſtoli 1. 202. b. Conjugia Sanctorum
1. 202. b. Conjugiorum diverſitas 1. 15. b. Conjugium
Henrici IV. cum uxore infelix. 1. 389. b.
Conjurationes Saxonice adverſus Regem qui & quot focii
fuerint. 4. 398. b.
Connubia diverſarum gentium diverſa. 1. 15. b. adulterina
apud quas gentes. 4. 67. b. Germanorum veterum. 1.
15. b.
Conradus Sueviæ Dux Imperator electus. 1. 175. a. Præſul
& Dux, Cancellarius Regis Philippi 1. 157. a. Imperator
Suevus expeditionem in Saracenos ſuſcipit 1. 180. b.
Conrat quid ſignificet. 1. 444. b.
Conſilia multorum perquiri, quodque aliis minus placet,
apprehendit, ut ſolus videatur ſapere, inſaulto tamen
eventu Præſectus Mediolanenſis 2. 80. b. Conſilia o-
mnia reſpuit Gallix Rex contra expeditionem Me-
diolanenſem prolata. 2. 193. b. Conſilium Amſteloda-
menſium protractum turbatoribus utile 2. 311. a. Con-
ſilia Proceribus communicata apud eos paſſiunt benevo-
lentiam 2. 263. b. Conſiliarius Mulcaſſis, gratiam ca-
ptans novi Regis, perturbatum magis terreat. 2. 350. a.
Conſultandi ratio apud veteres Germanos. 1. 12. a. &
69. a.
Conſiliarii libertas ipſi damnoſa. 3. 138. Conſiliarii impru-
dentes & aſſentantes Sueviæ exitioſi. 2. 56. b. petvere
conſultium perſicacix paret conzaga periculi metu. 2.
425. a.
Conſpirantes cautè in ſuam poteſtatem redigit Sfortia
2. 188. a. Conſpirat in Gallum Borbonius Cæſaris
oratoribus, mercatorum habitu, admiſſis. 2. 188. b. invalida
adhibita manu comprehendit jubetur, & jam elapſo,
ipſius provincia occupatur. ibid. Conſpirationis ſocius
Moronus prætextu colloquii capitur 2. 200. b. Conſpi-
ratio

I N D E X.

ratio Columenſium in Pontificem 3. 10. a. Conſpiratio Anglica 2. 631. ſeq. 4. 173. b. Conſpiratio in Landeo oppido apud Tribotes 2. 224. a.

Conſtantia urbs in Africa 2. 351. a.

Conſtantinopolis Imperii ſedes conſtituta à Conſtantino. 1. 250. b. Conſtantinopolis deſcriptio 2. 398. b. expugnata 2. 386. b. expugnata à Mahomete 2. 397. b.

Conſtantinopolitanum Imperium quo tempore Turca ſibi ſubjecerit 1. 251. b. Conſtantinopolitanus Patriarcha repudiaram Romanæ Eccleſiæ autoritatem adorat 1. 378. a.

Conſtantineus Imperator vincit Maxentium 1. 150. b. Conſtantini Imperatoris Regia apud Treviros 2. 126. Conſtantini Imperatoris exitus 2. 386. b.

Conſtantineus Romanus ſit Rex Britannix & deinde Cæſar. 150. b.

Conſuantes 1. 289. a. 295. b.

Contuanti 1. 284. b. Contuantiurum ambitus 1. 284. b.

Conventicula ſubditorum ludicra etiam periculofa 1. 61. a.

Conventus publici apud veteres Germanos 1. 12. a.

Convivia Germanorum 1. 79. b. Convivales ſermones. 1. 200. a. Convivendi mōs Tunctanus ſordidus 2. 331. a. Convivium poſt Coronationem Imperatoris ſolenne. 2. 15. b. accurata deſcriptio ejus, quid apparavit Maximilianus 2. 3. 86. b. ſeq. Convivii Pontificis & Cæſaris Bononiæ apparatus 2. 273. a.

Copenhagia 1. 88. a.

Coppenik 1. 68. a.

Coralliorum Commertium in Tunctenſi Regno ſibi referat Carolus V. 2. 336. a.

Corbuſum 1. 68. a.

Corconſi ubi habitant 1. 86. b.

Corcyra inſula 2. 119. a.

Corebus Atheienſis figulinæ artis inventor 1. 198. a.

Corduba Gymnaſium 2. 347. b.

Corinthus à Turcis viſta 2. 387. a.

Corru venatorum inſigne Würtemb. 2. 34. a.

Coronatio Caroli V. Longobardica deſcripta 2. 266. a. Coronatio Daniæ Regis 3. 65. b. Corona quomodo imponatur Cæſari 2. 24. a. Coronam Caroli V. tres Electores Eccleſiæ impoſuiſſe verius quam Mogunt. & Colon. ſolos 2. 2. b. Coronatio Caroli V. in eaque adhibitz ſolennitates latè 2. 16. ſeqq. Coronationis locum mutare noluit Carolus utur peſtilenti luce infectum 2. 15. b. 18. a. Coronatio duplex Caroli V. apud Bononiam celebrata. 2. 266. Auguſtalis qua pompa ſit incepta 2. 268. Caroli V. 2. 1. ſeq. Coronatione Longobardica peracta, quid factum ſit Bononiæ 2. 268. a. Imperatoria ſeu Romana. 2. 268. ſeqq. omnem ex contracto ponte deſumptum, nullum amplius coronatum 121. 2. 170. b. Coronatio Maximiliani II. Francofurti facta 3. 85. ſeq. Coronat Henricum IV. Colonienſis contradicente Moguntio 1. 379. b. Coronatio Gallix Regis 3. 140. b. Coronationis cauſa Aquisgrani ingreſſus equo Imperator, equum cum contradictione vindicat Archimareſchallus Colonienſis 2. 21. b. ejus ſpectandæ cauſa ordinatz Conſtitutiones. 2. 22. a. Coronationis loci mutationem ob peſtem quidam Electores deſiderant 2. 17. b. Colonienſis Elector quemcunque ſuæ Ditionis locum deſtinare coronationi poſſe ibid. Coronationis cauſa Carolus intrat Aquisgranum 2. 19. a. ibidem coronatur ſeq. In iſto actu, qui Comes, quæ officia ſuſtinerint ibid. Coronationis ornamenta Nurembergæ ſervantur 2. 23. a.

Correla Regio 1. 88. b. gens 1. 89. a. 1. 249. a.

Corruptio Optimatum maxima belli gerendi opportunitas. 2. 91. a.

Cortericum antiquum oppidum 1. 361. a.

Corvanti 1. 284. b.

Corvus magno pretio ab Auguſto redemptus 2. 32. a.

Cos inſula qualis 2. 98. b.

Cosmus Magnus fundator claritatis familiæ Medicæ. 4. 130

Cosmus Medicus à Pio V. Dux Hetrurix creatus. ibid. a. quomodo Florentineſem Ducatum obtinuerit ibid. Carolo IX. Gallix Regi centum millia aureorum ſubminiſtrat 4. 130. a. Coſmum Florentix Ducem Pius V. Romæ ſolenniter Magnum Hetrurix Ducem inaugurat, ejusque capiti coronam benedictam mirabili inſcriptione imponit, manibusque ſceptum tradit 4. 136. a.

Cosmo Florentix Senarum civitas ſe dat. 2. 639. a.

Coſtenburg 1. 165. b.

Cotia Alpes 1. 290. b. 2. 193. b.

Cotomagus 1. 166. a.

Cottonum appellant vulgo Goſſipium 2. 341. a.

Covinum oppidum 1. 349. b.

Cracovia 1. 3. a. Regia civitas 1. 88. b. Cracoviæ montes 1. 91. a.

Crassi Romani Imperatoris clades 1. 26. b.

Credenciales literæ Legati Turcici 3. 79

Cremona urbs Mediolanenſis Ditionis 2. 181. a.

Cremonam occupat Gallus. 2. 181. b. recuperant Itali. 2. 186. a.

Cremora mons 1. 90. b.

Cressy oppidum 1. 362.

Creta Inſula quo tempore Venetis data ſit 1. 251. a. Creta Venetorum colonia. 2. 118. b.

Creticum mare 1. 255. b.

Croatienſium Alpes 1. 91. a.

Croatia 1. 247. a. in Hungaria ubi incipiat 2. 220. b. in Illyrico 2. 385. b. Croatia caput 2. 220. b.

Cronium mare 1. 35. a. & 102. a.

Crudelitas viro forti indigna. 2. 361. b. crudelitas ruſtico. ruin 2. 142.

Cruznacum oppidum 1. 253. b.

Culcheros Turcæ afflixerunt 2. 385. a.

Culenbergenſis Comes ſit participes conjurationis 4. 85. b.

Cumania 1. 93. b.

Cumanus lacus 1. 289. a.

Cunſtatio niſi certo modo ſuſcepta noxia eſt plerumque. 2. 258. a.

Cuniculi fodiendis in obſeſſione Rhodi Turcæ ſunt occupatiſſimi 2. 104. ſeqq. cuniculorum inquirendorum ratio 4. 18. a. cuniculos Turcarum effodiunt Viennenſes. 2. 241. a. mœnia Vienneniſia ut in urbem dicerentur, per cuniculos laborant 2. 242. a. cuniculorum animadverſionem Turca eximit oppugnatione crebra 2. 253. a.

Cuprifodina in Hungaria 2. 220. b.

Cuthia urbs in Galatia 2. 393. a.

Curia Rhætiæ unde dicta 1. 71. a. urbs per quem fundata ſit 1. 282. a. Curia & Conſtantienſis Diœceſum limes. 1. 275. a. Rhætorum varia nomina 1. 284. b. Curienſis Diœceſis continet ſerè Rhætiā ut eſt à Strabone deſcripta 1. 279. b.

Curiam ſolenniter celebrat Carolus V. 2. 26. a.

Curiorum Regio 1. 101. a.

Curioſitas in periculum mortis inſicit 2. 116. a.

Curibus circumducta caſtra Turcis cumprimis nociva. 2. 229. a.

Cybele mater Deorum 1. 35. b.

Cymbri à C. Mario victi 1. 93. a. Cymbricum bellum 1. 93. a. mare ibid.

Cymmerios Getis vicinos fuiſſe 1. 80. a.

Cynnoti 1. 165. b.

Cyprianus Leovvitiuſ Astrologus clariffimus 4. 98. a.

Cyprus Inſula expugnata 4. 160. a. à Richardo Rege Angliæ expugnata 4. 138. Guidoni Luſignano vendita. ib. Cur ad Turcam pertineat 4. 137. b. Cypri inſulæ fertilitas 4. 160. a. Regnum Turcarum Imperator à Venetis repetit. 4. 137. b. Reges Luſignani cur dicti 4. 126. b. Cyprum duabus de cauſis ad Turcam pertinere 4. 137. b. quomodo Veneti occuparint 4. 138. a. Carlota Cypri Regis filia Johanni Luſitanorum nupta 4. 138. a. Regina Cypri Romam ad Sixti Pontificis opes confugit. ibid.

Cyrtha Numidiæ Regia 2. 531. a.

Czabur Pfalterium Davidis apud Turcas 2. 393. b.

Czoflar quales Sacerdotes apud Turcas 2. 395. a.

Czolachar apud Turcas qui dicantur 2. 392. b.

D.

D*Abisburg* Comitatus 1. 178. b.

Daci & Dani 1. 26. a.

Dacum Colonia 2. 340. a. †.

Damoniacum Episcopos Bremenſis malus curat. 1. 385. a.

Dagobertus Rex bellum gerit contra Saxones propter tributum 1. 163. a. quibus ſuum filium inſtituendum tradiderit. 1. 163. b.

Dalmatia in Illyrico. 2. 385. b. ubi ſit ſub Hungaro Rege

Rege. 2. 220. b. Dalmatiam Turcæ depopulantur 4. 168. a.
 Dalmatia provincia inter Pannoniam & mare Adriaticum
 Dalmatiam occuparunt Germani 1. 36. b. (1. 249. b.
 Dalmatia situs 2. 220. b. Dalmatæ 2. 588. a.
 Dalsheimii in Palatinatu quor rustici in armis fuerint. 2.
 Damascus expugnata 2. 396. a. (170. a.
 Damascus 1. 82. a.
 Damiani Gois equitis Lusitani de captivitate sua, & de iis,
 quæ ad Lovainum à Longovallio Gallorum Duce acta
 sunt, ad Carolum V. vera narratio 2. 620. b.
 Dampetra arx capta 2. 580. a.
 Danduri 1. 86. b. 100. b.
 Dania 1. 2. Oceani Insula 1. 3. a. 30. b. & 39. b. Regni ca-
 put. 1. 88. a.
 Dani ubi sint 1. 61. a. Danorum Rex Suecos laceffit, sed re-
 pellitur à Vestrogothia, contra eum auxilia à Suecis ac-
 ciunt Lubecenses 2. 85. a. Danis vitio vertitur, quod
 cum Moscovitis fœdus icissent 2. 86. a. in Danorum a-
 micitiis redeunt Lubecenses ibid. Danorum Rex expel-
 litur Suecia ibid. Rex Sueciæ creatur & cruentè in Sue-
 cos grassatur, atque iterum Regno ejicitur. 2. 87. a. b. Da-
 nus Saxonem invadit, sed milite pugnam renuente, infecta
 re discedit 1. 402. b. Danus Dittmarfos debellat 3. 46.
 seqq. Daniæ Regis coronatio 3. 65. b. Daniæ Regnum
 Christierno ob crudelitatem ereptum 3. 73. b. Dano bel-
 lum inferunt Lubecenses 3. 74. a. Regis Christierni gesta
 & obitus 3. 132. Danos Sueciæ vincunt 3. 168. b. Dano-
 Suecicum prælium navale 3. 171. b. Danis Germanos sæ-
 pe leges olim præscripsisse 2. 550. a. Daniæ Rex bellum
 contra Johannem Suecum renovat. 4. 136. a. castrum
 Wardebergum capit 4. 109. a. & Sueciæ Regibus, quid ab
 Imperatore in Comitibus Augusti. injunctum sit 4. 48. b.
 Regi omnes naves, à Sueciæ Rege ademptæ restituntur
 4. 149. a. inter Daniæ & Sueciæ Reges bellum gravissi-
 mum compositum certis conditionibus ibid. & Poloniæ
 Regis fœderis occasio 4. 96. a. Danici & Gothici belli
 initium & causa ibid.
 Daniel Gresslerus Doctor 2. 567. a.
 Danmarchia Regis Christierni doli & artes 2. 85.
 Danovertum urbs 2. 460. b.
 Dantiscanus sinus 1. 102. a.
 Dantiscum 1. 34. a. 40. a. Emporeum 1. 86. a.
 Dantiscus Episcopus Culmenis 2. 280. a.
 Danubius qualis fluvius 1. 241. b. Danubii ortus verus &
 putativus 1. 3. b. 2. 77. a. Danubius fluv. ita congelatur,
 ut curvus onufli cum equis transirent 4. 41. a.
 Danubii oppida 1. 254. a. oppida à Vienna ad Budam fons
 1. 41. b. ora. 1. 41. a. ostia 1. 4. a. tractus 2. 587. fons 2. 49.
 b. Danubii exundatio 4. 32. a. 41. a. 153. a.
 Danubium aliquando Mantuam discessum 1. 4. a. Danubium
 in Maitiana Sylva 2. 220. b.
 Dardani quibus domiciliis usi sint 1. 74. a.
 Dardaniorum pœna 4. 158.
 Dariem terra 1. 94. a.
 Darius & Cyrus Germanos aggredi non sunt ausi 1. 95. a.
 Darmstatum capit Buranus 2. 490. b.
 Darmstatinus Francosfutenfisbus præfere Buranus 2. 490. b.
 Dars Rieß. 1. 177. a. (4. 77. b.
 Daventria 1. 254. a. Daventrienses inquisitionem recusant
 David Chytræus Austriacas Ecclesias reformat 4. 130. a.
 Davidis Georgii (sive Johannis à Bruck) hæresiarthæ vita,
 doctrina & mors 3. 30. post tertium annum se revicturum
 dixit 3. 32. a. cadaver ejus crematur. 3. 34. 136. a. Davi-
 dis Georgii Leidenfis portentose assertiones. 2. 299. b.
 Daumalaus Hugonotus profligat 4. 112. a.
 Decimarum solutionem certis conditionibus promittunt,
 rustici 2. 134. a. minores penitus abolendas, in majorum
 locum tricesimas subire impetrant seditiosi rustici Rhin-
 gavienses 2. 142. a. Decimarum causa Thuringi seditio-
 nem concitant 1. 388. b.
 Decumanus ager. 1. 85. a.
 Decumates agri 1. 78. a.
 Decumani Gallici 1. 23. a. Decumanorum Colonia 1. 23. a.
 Dedebovii oppidi situs 2. 557. a.
 Deditio Saxoniorum Principum quomodo facta, & qua
 fide habita. 1. 423. a.
 Deditio arcis Asbergæ non necessitatis violentiâ, sed sæmi-
 narum ululatu evincitur 2. 74. a. dediti sub juramento di-
 mittuntur, ne intra mensem contra Ducem militent. 2. 75. a.
 deditioem urbis Rhodi Turca præfert violentæ expu-
 gnationi, utur jam ad incitas redactæ 2. 112. b. deditiois

faciendæ causa pro & contra habitæ orationes. 2. 113. seq.
 Deditiois Rhodiensis causæ 2. 114. seq. deditio, ejusdem
 fit 2. 115. deditis Turca Rhodiis fidem jurat, non servat. 2.
 116. b. Deditus Magister supplex fit humili veste Turca-
 rum Imperatori 2. 117. a. ei Turca Regni sui primariam
 offert conditionem. ibid. deditioem Mediolani futu-
 ram sperat Gallus ob inopiam pecuniæ. 2. 153. b. Gop-
 pingæ extorquetur, Præfecto abijciente claves, à civi-
 bus 2. 67. b. Blaubeyræ ob civibus imminentes calamita-
 tes & injurias temporum fit ibid. Cremonæ sub deden-
 tis variis conditionibus facta 2. 186. a. sub protractione
 consultationis de dedenda Genua urbs capitur. ib. De-
 ditio aliquamdiu dilata intercipitur expugnatione 2. 210
 a. deditioem Mediolani sperant Galli impetrare, com-
 meatum intercipiendo 2. 210. b. Deditioem Viennæ
 quamvis bonis conditionibus frustra fieri, desiderat Tur-
 ca 2. 240. a. deditos vicinorum locorum benignè tractat,
 ibid. deditioem Tunetani moluntur moti crudelitate
 Principis, & amore restituendi legitimi successoris 2. 349
 b. sed frustrantur vota. 350. a. quod vindicare frustra co-
 nantur ibid. b. deditioem Guleræ excusat Præfectus
 vehementia oppugnationis 2. 358. a. deditioem factu-
 rorum condiciones respuendo Arabes victoriam amit-
 tunt 1. 385. b. & eos adeundo capiuntur 1. 386. a. Dedi-
 tos Strigonienfes duriter tractat Turca 2. 431. b. Idem
 Præfectum Walponensem, deditioem recusat, à militi-
 bus traditum benignè suscipit 2. 426. b. Idem Soclofienfi-
 bus deditis fidem non servat 2. 427. a. Dedentes Calero-
 rum litium ab Anglis puniuntur. 3. 18. b. dediti à Mosco-
 via fide magna servantur 3. 45. deditio Alba Regalis fit
 cum post cladem militum major numerus civium esset,
 sed deditis pacta non servantur 2. 433. b. prout nec Wi-
 zigradenfisibus 2. 435. b. dedentium se hinc inde Cæsari
 variæ orationes 2. 457. seqq. deditioem persuadere ni-
 untur Turcæ resecta mortuorum fortuito, quasi capto-
 rum corpora ostendendo 2. 595. a. deditis fidem non ser-
 vant Galli 4. 123. b. Dedentium se Veilhanorum cun-
 ctatio eos in summam periculum conjicit 2. 68. a. deditio
 Cassianæ arcis fit à non sperantibus auxilia 2. 196. a.
 Deditos hostes dimittendo salvos sub conditione, ne in-
 tra mensem contra se militent Hispani benevolentiam
 hostium sibi conciliant 2. 197. a. dedunt se Mediolanen-
 ses extremis jam imminutibus valde cautè 2. 205. b. sed
 pactis deditiois astute decipiuntur. 2. 206. a. deditio
 Cremonæ fit, si intra 10. dies non auxilia ipsi venirent,
 & sub pacto intra annum non militandi contra oppug-
 nantes ibid. b. Pontifex mavult jure sui paucillum cede-
 re, quam ad deditioem imparatus cogi 2. 206. b. deditio-
 nis Dux militaris celebris semper conditiones hone-
 stas impetrat 2. 210. a. deditio speratur futura ob victus
 penuriam 2. 212. b.
 Delfii maxima aquarum inundatio exorta 4. 146. a. seditio
 exorta & imagines fractæ 4. 51. a. Delfii in fidem Au-
 raici redacti 4. 176. a. ab Hispanis oppressi ibid. Delfios
 Geusii iterum recipiunt 4. 180. b. (da 2. 103. a.
 Delicta tempore inopportuno magis lenienda, quam punien-
 Delphinatus quomodo ad Regem Franciæ pervenit 2. 511. a.
 Demeris fluvius 1. 362. b.
 Denaper fluvius 1. 89. a.
 Deneffer flumen 1. 89. a.
 Dermischer Sacerdotes apud Turcas 2. 395. a.
 Derbet civitas 1. 92. b.
 Dertona vi capta 1. 180. b.
 S. Desiderii oppidum à Carolo V. frustra oppugnatum. 2. 606. a.
 Desiderius Longobardorum Rex ultimus 1. 222. b.
 Desperatione imminente hortatur milites ad pugnam Ma-
 gnus Magister 2. 107. a. Desperatis in rebus clementia
 haud gravatim amplectenda 2. 113. b. desperatio facun-
 dos facit, non prudentes 2. 114. b. desperatè ur sui pugna-
 ret pirata omnes incendit naves, ne fugæ locus pateret,
 sed infelici eventu 2. 320. a. sine magno detrimento vine-
 nequeunt desperantes 1. 391. b.
 Diadema quibus ceremoniis Imperatori imponatur 2. 242. a.
 Diocota naves, quæ sic dicantur 4. 22. b.
 Diepols proprium nomen 1. 443. b.
 Dies duorum mensium ubi 1. 107. a.
 Dierum maxima incrementa 1. 257. a.
 Dietmars quas insulas inhabitent 1. 92. b.
 Dietrich unde dicatur 1. 442. b.
 Dignitas major majori cum periculo quæritur 2. 200. a.
 Dii Germanorum. 1. 10. b. Dii nuptiales. 1. 66. b. Dii
 quando

quando primum adorati fuerint 1. 370. a.
Diluvium in Thuringia 4. 42. b.
Dimittuntur à Morono milites ob defectum pecuniae 2. 182. a. à Prospero. 2. 187. a. agrorum ferendorum causa, sed infausto eventum, Dux Würtembergicus 2. 48. a.
Dimotium oppidum 2. 388. a.
Dinastrum eripit Venetis Turca 2. 387. b.
Dingelspachum exercitus Principum pervenit 2. 545. a.
Dinodurum 1. 83. b.
Diocletianus sponte Regnum abdicavit 2. 639. b.
Dioeceses Suevis quot fuerint 1. 96. b.
Dionysopolis urbs 2. 386. a.
Diovantum arcem Rex Galliae oppugnat & quibus conditionibus sit capta. 2. 579. a. Diovantum exusta ibid.
Dirnavia oppidum 2. 429. a.
Discordia Hungarorum bello Pannonio sternit viam 2. 249. a. Principum Germaniae bella contra Turcam impedit 2. 257. a. hostium effert animos 2. 261. b. Regulorum Aligiorum ipsos Regno privat 2. 342. a. discordem Italiam infirmam iudicat Hariadenus 2. 345. b.
Discordia alendo, Ottomannus acquirit Imperium 2. 383. b. Discordiae Graecorum initium faciunt Imperio Turcico 2. 384. a. discordia Torpatensis Provinciae exitium 3. 44. seq. Protestantium Caesari utilis 2. 467. a.
Disentis communitas Rhetorum 1. 281. a.
Distarisci belli descriptio 3. 46. causa 3. 51. 137. a.
Divertere Turcam per Transylvanos conantur Hungari 2. 221. b. Carolus V. bello invadens Africam 2. 365. a. diversiones excitando pecunia hostes hostibus tentantur 1. 402. b.
Divi Turcarum 2. 395. a.
Divitiarum ostentatio Episcopis quibusdam periculosa. 1. 385. divitiis incumbentem Praepositum Goslaricem Daemon occidit 1. 387. b.
Divoduri occupatio 3. 124. b.
Divortium Imperator Henricus IV. à Statibus efflagitat 1. 358. a. prohibet Pontifex 1. 389. a.
Docti in Germania 1. 16. a.
Doctores Bullatos nauci facit Dux Würtembergiae Primus. 2. 70. a.
Domasium oppidum 1. 295. a.
Domicilia Gallorum 1. 74. a.
Dominico die Episcopi quidem consecrantur, haud tamen opus, idem in Regibus ungendis servare 2. 18. b.
Domus major Francorum 1. 163. a.
Don flumen ubi oritur 1. 92. b.
Dona militaria 1. 73. b.
Dongardiana Praetura multa millia hominum aquarum exundatione perierunt 4. 146. a.
Dono Carolo V. Panormitani dant 250000. aureorum. 2. 339. b. Messani 10000. in duabus deauratis pelvibus. 2. 340. a. Caulacenses 3000. aureorum 2. 341. a. Veneti Legati aliquot torques aureos 2. 341. b.
Donoverdam exercitus Principum pervenit 2. 545. a.
Dorderacum portus 1. 84. b.
Dordracum à Geusiis expugnatum 4. 180. b. Dordraci multa aedificia aquarum inundatione dirupta & circiter centum millia hominum suffocata 4. 184. a.
Dordracus Francorum Consul, Vates & Philosophus 1. 149. a.
Dorffeli maxima aquarum tempestas exorta 4. 42. b.
Dorgutes Turca insignis Pirata 2. 372. a.
Dornstadium deditur 2. 44. b.
Dos Germanorum 1. 15. b.
Dotecum oppidum à Geusiis captum 4. 178. a.
Dotis Ceremonia. 1. 76. a.
Dracones bellum Pannonicum portendunt 2. 265. b.
Dracones tormentorum nomen 2. 127. a.
Dravus prope Ezeck ponti faciendo aptissimus 2. 221. a.
Dravi fontes 1. 1. b.
Dreilebi Dominium Georgio Mechelburgensi decernitur. 2. 518. b.
Drepani portus 2. 338. b. situs & descriptio 2. 339. a.
Dresda Synodus Theologorum celebratur 4. 173.
Drusiana vallis 1. 276. a. 287. b.
Drusus contra Germanos pugnavit 1. 28. a. adiit Germaniam. 1. 24. b. Germanicus 1. 25. a. Germanicus ubi sit occisus 1. 25. a. 86. b. 172. a.

Drusi Trophæa ubi posita fuerint in Germania 1. 86. b.
Duacum urbs frustra obsessa à Gallis 2. 648.
Ducatus Mediolanensis titulus ut conferatur, exiguntur 120000. florenorum 2. 199. b.
Ioh. Dudlaeus fit sumus in aula Regis Angliae 2. 631. a. Dudlaeus de Regno Anglico occupando cogitat. 2. 632. a. Eduardo VI. Regi Angliae librum arripit, cumq; aculeatis verbis increpat ibid. fit tutor Eduardi VI. Regis Angliae 2. 631. fit Northumbriae Dux ib. Johan. Dudlaeus Northumbriae Dux Proceres Regni Angliae in aulam Londinensem convocat 2. 632. Regnum Angliae armis subjungere conatur 2. 633. Dux Northumbriae captus ad Regnam Angliae deductus 2. 634. Northumbriae Dux capite truncatus 2. 635. Ducis Northumbriae oratio in Anglia per eum è suggestu, antequam capite plecteretur, ad populum adstantem habita ibid.
Duello perfidia alicujus manifestanda committitur 2. 206. a. cujus iudicium mentiri non solere olim arbitrabantur ib. Duello purgatio innocentiae Bavariae Ducis committitur 1. 390. a. refragantibus Imperii Statibus ibid. Duello suam innocentiam committere vult Imperator 1. 403. b.
Duffensis Conventus ejusque Decreta 4. 87. b.
Duisburgum 1. 351. b. oppidum à Geusiis captum 4. 178. a.
Dulgibini 1. 24. a. 91. b. pars Longobardorum 1. 78. b.
Dulgumii 1. 24. a. 98. a.
Dulingi sub Lacobardis 1. 86. a.
Dumkircham Gallus occupat 3. 125. a.
Durmsteinum seditiosi crudeliter invadunt 2. 170. a.
Dura oppidum in Eburonum finibus 2. 422. b. Dura munimentum 2. 422. b. descriptio, obsessio & expugnatio ibid.
Durgeam fuisse Helvericam Rhaetiam 1. 277. a.
Durlacenses rebellant 2. 145. a.
Dux militaris Hungarorum constituitur Monachus 2. 223. b. Joh. Medices infensus pristino Domino, quod ipsum, novo bello imminente, non vocasset, ad hostes transit 2. 139. b. occasiones hostis persequendi multas elabuntur, dum Dux expectat Caesaris voluntatem 2. 262. seq. Duci saepius pugnandum necessarium, nec posse semper consilium de longinquo requiri 2. 263. a. Duce perito absente se, Caesar sibi opus esse arbitratur 2. 352. b. Ducis militaris Virtus jaceret adversante Deo 2. 462. b. Ducis militaris prudentissimi exemplar 2. 100. a. Duces ob adversam fortunam poenali supplicio destinantur Turca 2. 108. b. Ducis militaris invidia Parna obsidione liberatur 2. 179. b. Dux summus constituitur Würtembergensis adhuc impuber 2. 34. a. 57. a. Ducis constitutio non sine magno damno ab Hungaris differtur 2. 223. b. Ducis militaris egregii spartam obeunt Palatini 2. 255. b. Ducis militaris egregii spartam obeunt Palatini 2. 255. b. Ducis peritissimi praesentia hosti dissimulatur 3. 15. b. praestantia 4. 15. a.
Dyrrachium Venetis ademit Turca 2. 389. a.

E.

Eberhard quid significet 1. 444. b.
Eberhardus Dux Würtembergensis 1. 185. b. Eberhardus Barbarus primus Dux Würtembergensis 2. 57. a. Barbarus. 2. 41. a. Eberhardus Hohenloensis miserabili conflagratione perit 4. 135. b.
Eberhardum Ducem Würtembergensem domuit Rudolphus 1. 186. b.
Ebrietas mater jurgiorum 1. 404. b. Scytharum 1. 18. a. Ebrietatis incommoda. 1. 18. a.
Eburones nunc Leodienenses appellati 1. 338. a. Germanos fuisse 1. 70. b. deleti 1. 338. b. ad Germanos pertinere. 1. 203. b.
Eburones Aduaticis tributarii 1. 360. a. ab Aduaticorum jugo liberati 1. 358. b.
Eburonum calamitas insignis 1. 345. b.
Ecclesia quae utilitas foret ex frequentibus Conciliis generalibus 1. 190. b. in Germania quibus rebus destruantur. 1. 238. a. Pontificales in Germania quor sint 1. 233. b. Ecclesiae bona conferuntur ad usum belli. 2. 219. b. Ecclesiarum minifhos quales voluerint rustici 1. 134. a. Ecclesiasticorum avaritia

- 1.394. b. Ecclesiasticum Concilium in Ducatu Württembergico institutum 4. 113. b.
Eck à Rischach 2. 230. a.
Eckhardus quid significet 1. 444 b.
Eclipsis lunæ piscium caritatem caufatur 4. 119 a.
Edel fluvius 1. 89 a.
Edera Hassiæ fluvius habet aurum 1. 8 a. exit in Visurgim 1. 92. a.
Edessa potens urbs per Saracenos eversa 1. 180 b. *Edessam* Syriæ urbem Turcæ ceperunt 2. 383. a.
Eduardus VI. ex matris utero cæsus 2. 631 a. *Eduardus* VI. Rex Angliæ moritur ibid. VI. Rex Angliæ veneno necatur 2. 632. a. VI. mortuus clam Westmonasterium avectus ibid. *Eduardi* VI. Regis Angliæ natura & laus 2. 631 VI. Regis Angliæ ingenium. ibid. VI. Regis Angliæ cædis initium. 2. 632.
Efflui 1. 102 b. *Effluorum* gentes 1. 85 a. *Efflui* populi Martem Deum colunt 1. 35 b.
Eginhardus 1. 270. b.
Egmondanus sit Gubernator Flandriæ 4. 85 b. quanta beneficia præstitit Regi Hispaniarum 4. 84 b. ob quas causas præcipue ad mortem condemnatus fuerit 4. 84. seq. captus 4. 64. a. captivus in castellum Gangavense abducitur ibid. Comes gravissime de injuria Albani conqueritur ibid. Comes curru Gandavo Bruxellas vehitur 4. 83 b. quæ delicta commisit ibid. ad mortem condemnatus; ejusque sententiæ capitalis tenor ibid. quid responderit post capitalem sententiam latam 4. 84. a. ante mortem ipsius ad Hispaniarum Regem litteras mittit ibid. capite plectitur ibid.
Egmondanum Belgicum populum ad rebellionem concitasse 4. 85. b. *Egmondani* Comitibus bona confiscata 4. 83. b. oratio ad populum habita, post sententiam mortis illatam 4. 84. a. caput hastæ impositum 4. 84 b.
Egra civitas 1. 86. b.
Eidorus fluvius 1. 92. b.
Eigelheimensi palatio in Comitibus Imperialibus celebrandi usus est Carolus Magnus 1. 246 a.
Eisenhüttenicum agmen seditioforum rusticorum 2. 149. b.
Elbing civitas 1. 88. a. *Elbinga* civitas Poloniæ Regi traditur 2. 74 a.
Elbingen juxta sinum Codanum 1. 92 b.
Elcebum 1. 89 a.
Elcebus 1. 83 b.
Electores Saxonie capitis damnatur 2. 500 b. *Electoralis* dignitatis investituræ descriptio 2. 508. seqq. *Electorum* vestitus & sessio 2. 510. a. *Electoris* præteriti pœna. 2. 26. b.
Electores Ferdinando Cæsari Juramentum præstant 2. 651. Imperii, quomodo vestiti fuerint, cum Mauritius accepit Augustæ à Cæsare investituram 2. 510. a. quo ordine Imperatoriam sedem circumquiritur Francofurti 2. 651. *Electores* qui in Comitibus Augustanis fuerunt 4. 49. a.
Electorum Legati Conventum Fuldæ celebrant 4. 70. a. Legati ad Erfordensem Conventum mittuntur 4. 63. b. *Electorum* Principum laus 1. 225. a. Decanum esse Moguntinum Episcopum 1. 233. b. *Electorum* nomine oratio habita 2. 17. b. Principum gratulatio 2. 24. a. trium litteræ ad Regem Carolum 2. 17. a. *Electorum* necessaria utilitas 2. 3. a. præstant juramentum in conspectu Ecclesiæ 2. 3. a. Eorum suffragia diversa, quæ pepererint bella civilia 3. 3. b. & 12. b. Collegium ab Ottone III. institutum 2. 3. b. integritas in electione Caroli V. eorumque orationes 2. 7. a. seqq. *Electores* ne postponerentur Nuncius Apostolicus & Angliæ Regis Legatus, non apparent in Coronatione Caroli 2. 21. b. *Electores* privilegia Imp. coronandi olim confirmarunt in litore Rheni 2. 22. a. *Electio*nis causa conveniunt Francofurti *Electores* 2. 3. a. juramento cavent, ne seditio oriatur ob electionis diversa suffragia 2. 4. a. *Electio*nem Hispaniæ Regis in Imperatorem modestè sollicitant ejus Legati 2. 5. a. cujus electionem recommendavit Maximilianus ibid. potentia in ea eligendi consideratur ibid. suam variis rationibus urget Gallus ibid. eligendus Imp. Germanus, non antiqua origine talis; sed possessionatis in Imperio 2. 7. a. in electione Caroli votum primum dedit Moguntinus ibid. secundum propter prudentiam tributum Trevirensi 2. 9. b. *Electio*nis lex de Germano eligendo ab *Electorum* pendet interpretatione ibid. dies electionis solennis post conventus *Electorum* clandestini nos indicitur 2. 12. a. ubi & quo ordine fiat electio. *Electio*nis lex ut Francofurti fiat, à Carolo IV. iterum abrogata 2. 12. a. *Electorum* primum dissidium propter Religionem 2. 454 b. *Electio*nes discordes *Electorum* Imperii 2. 4. a. *Electio*nis Decretum 2. 19. b. *Imperialis* locus 2. 18. a. *Electores* præferunt gladius evaginatus donec Imperator advenit 2. 18. b. *Electores* excipiunt coronandum equo insidentem pedestres 2. 19. a. eorum ordo in introducendo Carolo V. Aquisgranum 2. 20. a. *Electores* officia sua in Curia solenniter à Carolo V. celebrata obeunt 2. 23. b. non sine controversiis 2. 6. a. *Electorum* titulum affectant Austriaci 2. 26. b. *Electio*nem sui in Imperatorem repudiat Rudolphus Suevus, nisi consentirent omnes *Electores* 1. 403. a. *Electio*nis in Regem Romanorum Maximilianum II. Francofurti factæ, descriptio 3. 53. seqq. quinam & quo cum comitatu tum temporis Francofurtum convenerint 3. 99.
Electorum investituram quomodo Mauritius suscepit 2. 509. seqq.
Electrides Insulæ 1. 103. b.
Electrum 1. 35. b.
Elementorum bellum propter qualitates contrarias. 1. 326 a.
Elisabetha Angliæ Regina coronatur 3. 134. a. in Elisabetham Angliæ Reginam conspiratio detecta 4. 173 b.
Elisabetha Palatinæ vita & obitus 3. 159 b.
S. Elmi arc locus munitus in Insula Melita 4. 23. a. à Turcis obsessa 4. 4. a. 11. a. oppugnata à Turcis 4. 41. b. cur à Turcis tam acriter obsessa fuerit 4. 6. a. quando expugnata sit 4. 11. b. *S. Elmi* arcis descriptio & situs 4. 3. a. in *S. Elmi* arce Turcarum immanis crudelitas 4. 10. b.
Elsburgum cum suis pertinentiis & omni munitione bellica Regi Succiæ restituitur 4. 149 a.
Elbungen oppidum à Württembergico Principe receptum. 2. 557. oppidum captum 2. 557. a. 4. 714. b.
Elveonum civitates 1. 86. a.
Elvis 1. 31. b. 95 b.
Emden 1. 85. a. *Emdensem* Comitatum Albanus cur cum exercitu invaserit 4. 94. a.
Embecenses adscribuntur in fœdus Schmalcaldicum. 2. 445. b.
Embricam esse Asciburgium 1. 78. a.
Emda in Fisia 1. 86. a.
Emehardus & Emerich quid significet 1. 441. b.
Enis amnis 1. 92. a.
Endofes 1. 43. a.
Enesus flumen 1. 92. a.
Engadin dicitur ab Oeno flumine 1. 290. b.
Engadini 1. 279. b.
Enganeorum reliquæ 1. 295. a. *Enganeorum* qui supremi sint 1. 289. b.
Engern in Westphalia 1. 78. b.
Engkhusum à Geusis receptum 4. 180. b. *Engkhusi* tumultus oritur ob falis usum 4. 176. b.
Engrovelandi 1. 67. b.
Enkenfurti Cardinalis ædes Romæ æstimantur. 2. 612. a.
Engolefminum frustra obsessum 4. 123. b.
Ens oppidum ad Daubium 1. 224. b. provincia. 1. 82. b.
Ephesina Synodus Nestorium damnat 1. 371. b.
Epaminonda morientis cura 2. 332.
Epeirus Larra nunc dicta 2. 385. b.
Epilepsia laborantibus medicina particula terræ de valle Mamre 2. 254. b.
Epirota Soppotam civitatem occupant 4. 174. a.
Episcopi Franciæ & Noribergensis fœdus faciunt 2. 556. a. *Episcopi* Franciæ pacem petunt 2. 561. a. Franciæ magnam vim pecuniæ Alberto Brandenburgico frustra offerunt 2. 557. b. Franciæ fuga sibi salutem quaerunt. 2. 554. a.
Episcoporum Imperii catalogus 2. 515.
Episcopos Imperator constituit 1. 424. *Episcoporum* per Germaniam potentia. 1. 233. b.
Episcopatus Germani qui florentissimi sint 1. 233. b. *Aureus* Uratislaviæ 1. 232. a. *Episcopatus* novi in Belgio ab Hispanis erecti 4. 50. b. *Episcopatu*um Germaniæ inopiæ quæ sint causæ 1. 238. a.
Epistola inter liquamina piscium abscondita 2. 91. b.
Eppemum castellum expugnatum 4. 101. a.
Epula Germanorum 1. 13. b.
Eques auratus unde dictus 1. 74. a. *Equites* auratos creandi ritus 2. 24. b. honorifice vilescit hodie ibid. *Equites* Principi

Principem octo, Comitem quatuor, Nobilem duos alere tantum debere vult Münckerus 2. 158. a.

Equestris colonia 1. 305. a.

Equestris ludus 2. 58. b. censis 2. 24. b. *Equestris* status dignitas 2. 124. b. *Equestris* Ordinis viros plurimos creavit Imperator 2. 24. b. *Equestrium* agminum ordo. 2. 19. b.

Equestribus exercitiis Dux Würtembergicus domat abdomen 2. 58. b. aulam suam reddit clarissimam 2. 60. a.

Equicolum montes 1. 185. b.

Equitatus apud Turcas quantus & qualis 2. 392. b.

Equus pernix Numidarum patrimonium maximum 2. 347. b. *Equus* Pontificis in pompa processionis qualis 2. 272. b. *Equorum* praefagia 1. 11. b. *Equis* quæ gentes valuerint 1. 74. b.

Erasmus quid significet 1. 443. b. *Erasmus* Sacerdus Doctor 2. 560. a. *Erasmii* Argentinenfis Episcopi vita, Virtutes & obitus 4. 111.

Erdeud arx a Turcis recuperata 4. 42. b.

Erebergum arx a confederatis Principibus capta 2. 547. b.

Erebus Helvetiorum 1. 305. b.

Erfordia Thuringiæ maxima civitas 1. 232. *Erfordienfe* Gymnasium 1. 193. a. *Erfordienfium* hostis capitur 4. 36. b.

Erfordia Synodum cogit Moguntinus 1. 397. a. *Erfordia* na Synodus 1. 412. b. *Conventus* celebratur, ejusque capta 4. 63. a.

Ericina Venus 2. 339. a.

Ericis sinus 2. 372. b.

Ericus Dux Brunsvicensis captivus Hildesheimium abductus 4. 90. a. quibus conditionibus carcere sit dimissus ibid. inter *Ericum* Brunsvicensem & *Johannem* Episcopum Hildesheimensem bellum 4. 90. a.

Ericus Rex Sueciæ qua ratione Regnum administravit. 4. 96. a. in rabiem conversus 4. 95. b. concubinam suam, filiam *Istoris*, in uxorem ducit, & ad Regiam dignitatem evehit 4. 96. b. contra suos fideles ministros ac subditos multa iniqua agit 4. 97. a. fratrem suum *Johannem* e vita tollere decernit, eò sublato, ejus conjugem *Moscovitæ* spondit 4. 97. b. mandat quibusdam ut fratrem in vinculis crudeliter trucidarent 4. 96. a. *Johannem* Episcopum Hildesheimensem Dirione expellit 4. 90. a. multas novas & inauditas torture formas excogitat. 4. 97. a. Rex Sueciæ, Poloniae Regi aliquot arces vi occupat 4. 96. a. duarum cohortium Germanicarum Praefectos, nihil merentes, ad metalla condemnat 4. 97. a. Rex Sueciæ impium consilium init cum *Moschovita* 4. 97. b. *Ericus* Rex Sueciæ perpetuis vinculis includitur, ib.

Erici Regis Jussu ultra mille atque ducenti homines, exigam ob causam, vitâ privantur 4. 97. a.

Ernefridus Rex Thuringiæ duos fratres occidit 1. 160. b. seq.

Ermingildus Rex Gothorum martyrio coronatur. 1. 371. b.

Ernestus Rex Germanorum 1. 44. a. Rex Suevorum. 1. 299. b.

Ernestus Dux Brunsvicensis captus 62. Dux Brunsvicensis moritur ibid. *Ernesti* Ducis Brunsvicensis vita, Virtutes & præcipuæ res gestæ 4. 62. a.

Ertod oppidum munitissimum à Cæsarianis expugnatum 4. 25. b. 41. a.

Eruptio hostis viribus non recte cognitis rusticis seditiosis exitialis 2. 170. b. *Erumpentibus* Alexandrinis se miscet Itali retrocedendo, eoque urbs capitur 2. 151. b. *Eruptiones* Magdeburgensium frequentes 2. 520. seqq. *Eruptione* prætergressi Genuenses obsidentes expugnantur 2. 209. b. *Eruptiones* Viennensium felices 2. 241. a. *Eruptiones* contra hostem imperitum suadendæ 2. 351. a. non nimis prolixè extendendas esse infelici cæde experitur Sarnensis Princeps 2. 355. b. *Eruptio* in labore fessos felix 2. 356. a. tempore incomodo, ut imperatû hostem ostenderent *Gulerani* faciunt 2. 356. b. sed fugientes suos infelicitè recipiunt, plurimis metu hostis exclusis; sed postico aditu recipiunt ibid. *eruptionibus* militum populationes celat Cæsar 2. 477. a.

Eryx mons 2. 339. a.

Eschenbach 1. 30.

Eschenthal 1. 293. a.

Eschweigum oppidum Hassiæ 2. 151. b.

Esculi frondibus Jovis aram ornabant 1. 67. b.

Eidenum castrum solo æquatum à Carolo V. 2. 602. b.

Eslinga Imperiale oppidum 2. 253. b. *Eslinga* situs 2. 46. b. 75. a. *Eslingam* Dux Würtembergicus obsidet. 2. 46.

Eslingi conjuratis Sueviæ adherent 2. 46. b. *Eslingos* obsidet Würtembergicus Dux 2. 75. a. *Eslingi* Duci Würtembergico resistunt ibid. *Eslingenses* scribuntur in sœdus Schmalcaldicum 2. 445. b. *Eslingenses* bellum reintegrant Würtembergicum 2. 46. b.

Espernai in Gallia Conventus habitus 4. 67. b.

Essekum ad Dravum flumen oppidum 4. 25. b. ad *Essekum* pons supra Dravum exardificatur 4. 27. a.

Estiones 1. 276. a. *Estionum* mons 1. 287. a.

Estnerberg 1. 280. a. 287. a. *Estnerbergenfis* Ditio 1. 287. a.

Eva Trotina & Brunsvicensis concubinatus 2. 451. a.

Evangeliorum liber accuratissimus Aquisgranî servatur 2. 22. b.

Eubœam Negropontum hodie vocari 2. 387. b.

Eudofes 1. 30. b.

Eumi motus 2. 249. a.

Eumondori 1. 31. a. 230. b.

Euphrates 1. 321. b.

Euxinum mare 1. 4. a.

Euxinus pontus quæ flumina excipiat 2. 92. b.

Exactioni inusitatae ne Mediolanenses satisfacerent, aufugiunt, & bona sua proferibi malunt 2. 151. a. *Exactionem* victoriæ facile *exactionem* sustinent 2. 183. b. 191. a. *Exactionem* Veneti quinas decumas ex sacris redditibus 2. 347. a. *Exactiones* Albani novæ, earumque effectus 4. 174.

Exactionum immodicarum causa Mediolanenses multi civitatem deserunt 2. 204. b. una adhuc præstita immunitatem promittit *Borbonius* perjurii in eo commissi postea dans pœnas, ibid. gravissimæ Mediolanensibus imperantur. 2. 212. a. *Exactionem* ex pane *Leva* Mediolanensibus imponit 2. 214. a. *Exactionem* alia à Duce pro dependendo restitutionis pretio 2. 218. b. *Exactionum* inæqualitatem & iniquitatem rustici prætendunt suæ seditioni 2. 134. b. *Exactionem* iniquissimam esse funeris causa 2. 135. a. & graviolem propter uberiolem fructuum proventum. 2. 138. b. *Exactionum* graviorum deprecatione gratiosissimus populo fit *Steno* Suecus 2. 86. b. *Exactionum* novarum causa *Stirienfes* rebellant 2. 168. b. eas Deus punit 2. 169. a. *Exactiones* quasdam tolli, quasdam mitigari *Francofurtenfes* seditiosi petunt 2. 172. a. *Exactionem* ordinat *Præfectus* Mediolanensis bello imminente, ob id à Domino multos alienans 2. 179. a. *Exactionum* causa *exactionem* pro victualibus Würtembergicus ordinat, originem seditionis 2. 35. a. 60. b.

Exarchatus potestas quando coeperit 1. 245. b.

Excommunicatos milites contra se non credit pugnatos fore Pontifex 2. 232. a.

Excursiones militum nocivæ pœna capitali à Carolo V. inhibentur 2. 326. a. *Excursionibus* crebris non vehementibus sollicitare solent barbari 2. 330. a.

Exempla Imperio mediante juramento restituere promittit Imperator 2. 27. b.

Exercitus Turcarum copiosissimus 2. 241. divisio impedit gerenda 2. 358. a. quando dividendus vel non 2. 470. b. *Exercitus* apud *Turcam* *Europæus* & *Asiaticus* 2. 387.

Cæsar in Belgico bello qualis & quantus fuerit 2. 422. *Regis* Galliarum in Belgico bello adversus *Carolum* V. 2. 424. *Christianorum* adversus *Turcam* 2. 80. *Cæsar* in Africa quibus morbis & aliis difficultatibus laboravit. 2. 337. b.

Expediit Romana, Venetis Gallisque prohibentibus transitum *Maximiliano*, omittitur 2. 27. a. absque gravioribus *exactionibus* sæpius suscepta ibid. *Expediit* maritima *Caroli* V. instructissima 2. 322. a. *Expediit* *Romana* *Caroli* V. suas copias ad futuras promittit *Gallus* 2. 201. a.

Exploratores Tunetum utiliter mittit *Carolus* V. 2. 325. a. *Hassia* *Landgravinus* sub specie Legationis ad *Monasterienses* 2. 309. a. *Explorant* *Christiani* per *sylyas* adrepentes *Turcarum* castra. 2. 264. a. *Explorator* *Turcicus* deformatur à *Christianis* omnisque ei ostenditur potentia 2. 598. b. *Exploratores* peritus nunquam emittere negligit 2. 133. b. *frumentorum* transvehendorum specie mittuntur à *Turca* 2. 92. b. *Ecclesiam* bene constituere summa laus Principis 2. 11. a. *Ecclesiæ* ministris invito Magistratu non sunt alendi 2. 137. a. eos rustici ipsi eligere volunt, admissuri tantum pure docentes 2. 134. a. *Ecclesiastica* bona ab *Hungaris*, permitte Pontifice, conteruntur 2. 220. a.

Expugnatio *Rhodi* 2. 115. a. *Garlasci* 2. 191. a. *Laudensis* urbis inopinato adveniu procurata 2. 165. b. *Guleta* militum

litum ardore, nisi retracts fuissent, periculosissima 2. 331.
 a. Aphroditii cruentissima 2. 380. seq. Temesvari 2. 540
 † arcis Tokay 4. 23. Sigethi 4. 25. seqq.
Expugnatis civibus nimis insolentes victores existentes
 omnia tumultibus miscuit 2. 203. b. expugnandæ Lau-
 dæ proditoriis artibus inventa 2. 204. a. Expugnationem
 Romæ non differendam esse arbitrat Borbonius ad ob-
 sidionem inparatus 2. 232. a. ejus expugnatæ deprædatio
 memorabilis ibid. b. Expugnatio civitatis à suis desertæ
 quam antè ab Hispanis suscepta sit, exemplum 2. 197. a.
 expugnandos Dux deferere non vult etiam graviter sa-
 cius 2. 214. b. expugnatio Duræ 2. 423. a. expugnatio
 Albæ Regalis die nebuloso 2. 433. a.
Eysia ubi in Rheum labatur 1. 91. b.
Ezeek oppidum 2. 221. a.

F.

Fabrii Cœnobii conditor 1. 285. b.
Fabiana artes timiditas & segnitie vocantur 2. 99. b.
Factiosi quàm miserè crudeliterque vineti 2. 64. b. factio-
 sos punit Dux Würtembergicus 2. 62. b.
Famagusta quibus conditionibus Turcis sit dedita 4. 159.
 Famagustanis fides à Turcis violata, & omnes ad interue-
 cionem occisi 4. 159. b.
Fames ingens in Germania 4. 174. b. fames in castris Tur-
 cæ 2. 243. b. fames & morbi in Italia 2. 214. a. in castris
 Schmalcaldicorum 2. 484. Hierosolyma 2. 316. a. Sa-
 guntis qualis fuerit ibid.
Fames oblietorum quorundam vehementissima 2. 316. b. le-
 vandæ causa publice prandent & cœnant 2. 307. b. Fa-
 mem Turcæ sanguine equorum pellunt 2. 405. b. fames
 horribilis Sancenarum 4. 190. a.
Fame perire atrox supplicium 2. 313. b.
Fasciola, qua Salvator vagiens involutus erat, Aquisgrani
 servatur 2. 27. a.
Fatum nulla vincere potest ratio 2. 29. b.
Fati dispositio in expugnanda Rhodo 2. 119. b. seq.
Feriales liberaliter à Duce Würtembergico tractantur, 2.
 66. a.
Fennorum habitandi & vivendi rationes 1. 36. b.
Ferdinandus Rex cum Saxonie Duce de conciliatione agit.
 2. 544. b. Rex parat bellum contra Würtembergicum 2.
 53. b. quo jure Regnum Hungariæ acceperit 2. 230. a.
 Rex mittit Legatos Francosurtum 2. 558. b. Cæsar quo-
 modo exceptus fuerit à Viennensibus 2. 651. Rex & Mau-
 ritius de pace agunt 2. 545. b. Rex quomodo Agria po-
 titus sit 2. 539. Rex mittit Legationem ad Turcam de
 incunda pace 2. 537. a. Rex se parat ad bellum contra
 Turcas 2. 581. b. Rex apparatus copias in Hungariam
 mittit ibid. Rex legationem ad castra Principum con-
 fœderatorum mittit 2. 554. a. Regis filii expeditio con-
 tra Turcas 2. 583. filii nubunt, una Alberto Duci Bava-
 rorum, altera Guilielmo Clivenfi Principi 2. 455. Electio
 in Cæsaream Majestatem 2. 651.
Ferdinandus frater Maximiliani Imperatoris fit Dux totius
 exercitus Cæsariani 4. 50. b.
Ferdinandi Cæsaris obitus, & quid statim post eum secu-
 tum sit 4. 23. b. Ferdinandi I. Imperatoris vita & obitus
 3. 172. a.
Ferdinando quomodo Carol. V. Imperium tradiderit 2. 639.
 Cæsari quid Pontifex responderit 2. 652. Turca bellum
 indicit 2. 581. Cæsari Electores juramentum præstant 2.
 651.
Ferdinandum Carolus V. Imp. de abdicando imperio cer-
 tiorem reddit 2. 645.
Feritatis exemplum 2. 396. a.
Ferraria multa adificia tera motu collapsa 4. 147. a.
Ferrariensis Dux Imperatori opem fert adversus Turcam. 4.
 50. b. Ferrariensis Ducis vita & obitus 3. 140. b. Ferra-
 riensium Dux ob ademptam Mutinam & Regium male
 adversus Pontificem animatus 2. 177. a. investitur ab
 Imperatore 2. 341. b.
Ferrisodina in Montafun. 1. 287. a.
Ferron lacus in Hungaria 2. 220. b.
Ferrum Noricum 1. 8. a.
Fessani Reges 2. 347. b.
Fessanorum descriptio ibid. b.
Festinando patriam recuperari posse sperat Ulrichus Dux
 Würtembergiæ 2. 74. b. 2. 90. b.
Fides non habenda fœdisfragis 2. 148. a. Fidei Domino de-

clarandæ prætextu Sfortia non exiit suo territorio 2.
 2. 201. a. fides Sfortia non servata cum ad defectionem
 incitat 2. 206. a. Fide sua male quidem Rhodienses æ-
 stimant Turcas 2. 92. a.
Fieffa capta 2. 460. capta à Principibus confœderatis 2.
 547. b.
Figulina ars 1. 195. a.
Finlandia 1. 40. a.
Finlandiam Moschovita miserè depopulantur 4. 158. b.
 Finland unde nomen habeat 1. 80. b.
Finni dicti pro Fennis 1. 80. b.
Fiscus liberalitate Principis exhaustus 2. 60. b.
Flaccia Regio 1. 250. a.
Flammæ cœlo delapsæ, quibus pagi complures confagra-
 ti sunt 4. 155. b.
Flandria 1. 2. a. Flandriæ renunciat Gallus 2. 201. a. Flan-
 driæ successio quale lege deferatur 1. 392. a.
Flavianæ aræ 1. 231. a.
Flaviani 1. 55. a.
Flavianum olim dictam Viennam 2. 353. a.
Flussingensium defectio 4. 125. b.
Florentina præsidia imposita 2. 603. a. Florentina terræ
 motus 4. 147. a. Florentia Ducis titulus Magni à Ponti-
 fice collatus à Cæsare disputatur 4. 177. a.
Florentini Venetis auxilia contra Turcam mittunt 4. 168.
 b. Petrum Medicem urbe expellunt, & Consalonarium
 Ducem constituunt. 4. 130. b. Ducem autoritate simi-
 lem Duci Venetiarum constituunt ibi Florentini omnia
 Romani Pontificis nutu agunt 2. 176. a.
Florentinus ager incendio & direptione fœdatus 1. 159. a.
Florentinorum tumultus contra Laurentium Medicem
 ibid.
Florichena castrum solo æquatum à Carolo V. 2. 602. b.
Flori-villa castrum solo æquatum à Carolo V. 2. 602. b.
Fluminis transitu prohibetur Itali Gallum, mutant consi-
 lium ob siccitatem fluminis, & quia hostis partim jam
 transiit 2. 158. b. Flumen Papiæ frustra oppugnata di-
 vertere tentat Gallus; opere per pluvias irritato facto 2. 195.
 a. Ne occupetur à Gallo caveat Itali ibid. b. flumina fu-
 gienti Turcæ præoccupantur Christiani 2. 262. a.
 fluminis immutandi consilium Hariadeno inane 2. 352.
 a. Fluvii crescentis damna horrenda 3. 173. a. fluminis
 à militibus transmittendi ratio 2. 498. a. flumina Ger-
 mania 1. 241. b. insignia quatuor oriuntur ex monte Pi-
 nifero 1. 87. a. quatuor ex Paradiso 1. 321. b. maxima
 tria in Moscovia oriuntur 1. 92. a. insigniora quæ Danu-
 bium influunt 1. 92. a. Germaniæ in quas cœli plagas,
 & in quæ flumina sive maria ferantur 1. 91. b. in Mo-
 scovia orientia 1. 89. a. flumina maxima Germaniæ ira
 congelata fuerunt, ut currus onusti equis transirent. 4.
 41. a. Fluminum ortus ex altissimis Alpibus in Helvetia
 1. 321. a.
Focunates 1. 289. a. populi Alpini 1. 295. b.
Fœdisfragus solet esse Turca 2. 114. a. excusatur b.
Fœdus hæreditarium inter Helvetios & Domum Austriæ
 1. 336. Superius apud Rhætos 1. 281. a. inter tres Prin-
 cipes Palatinum, Hellum & Trevisensem Episcopum.
 2. 129. a. contra Schmalcaldicos 2. 445. b. Fœdus inter
 Papam, Venetos & Hispaniarum Regem contra Turcam
 initum 4. 158. a. item ejus fœderis capita ibid. Fœdus
 Sanctum 2. 448. a. Fœderati redeunt ad arma, vincunt
 Würtembergenses, & recuperant Ducatum 2. 76. a. b.
 in Franconia 3. 143. a. Fœdera fœderibus addit Sfortia,
 ut eo tutior reddatur 2. 187. b. fœdus cum Carolo V. pa-
 rum, illecebris Pontificis invitatus frangit Gallus, &
 cum hoc aliud init 2. 301. b. contra eundem Italici Prin-
 cipes fœdus ineunt metu potentia nimis 2. 231. a. Fœ-
 derati à Confœderato potente militibus immixtis ad præ-
 standam pacta coguntur 2. 199. b. Itali sua confœderatio-
 nem etiam Cæsari incutere tentant 2. 200. a. Fœderi suo
 associaturi Itali Cæsaris Ducem, callide ab hoc eludun-
 tur 2. 200. a. fœdus Cæsar cum Gallo maturat metuens
 conjunctionem Gallorum & Italicorum 2. 201. a. fœdera
 magni Reges propter privata commoda faciunt, & raris
 inviolata præstant 3. 74. b. fœdus Religionis causa in
 Gallia factum 3. 152. a. Fœderati redeunt ad arma, vin-
 cunt Würtembergenses, & recuperant Ducatum 2. 76.
 a. b. in Franconia 1. 143. a.
Fœmina fatidicæ 1. 10. a. ad imperandum non sunt creatæ.
 1. 36. a. fœminarum Agriensium alacritas 2. 536. † fœ-
 minas inclinatas acies restituisse 1. 49. a.

I N D E X.

Fœneratores quantum noceant 1. 57. c. ex Sicilia à Catone omnes eiectioni 1. 57. d.
Fœneratorum tabulæ igne concrematae 1. 57. d. pœna ib.
Fœnus Germanis incognitum 1. 19. a. unde dictum 1. 57. c.
Fons Cottæ 1. 341. b. fons vinò scaturiens 2. 59. b. fontem rapidum quomodo muniverit Cæsar. 2. 439. b.
Fontenauum urbs in Condæorum potestatem venit 4. 103. a.
Forchemum oppidum receptum à Bambergensi Episcopo. 2. 556. a.
Fortitudo militis singularis 2. 332. a.
Fortuna fallax. Numen 2. 90. a. Fortunæ ludibria in Magnates 2. 248. seq. maximè in bellicis negotiis 2. 259. b. Fortunæ exemplum inigne 2. 611. a. Fortunæ in humanis rebus ludibria 2. 248. b.
Forum Julii 1. 2. a. Tyberii 1. 305. b. Forum Julii Carolus V. capit 2. 603. b.
Foss populi 1. 25. b.
Fossas Turca aliquando implet militibus 2. 405. a.
Francia Orientalis 1. 106. a. Occidentalis 1. 2. a. Germanorum duplex 1. 210. a.
Francia Orientalis ab Alberto Marchione depopulatur. 2. 558. b. Franciam Orientalem irrigat Mœnus 1. 234. a.
Francia Occidentalis vastata à Gallis 1. 147. b.
Francigenarum varia mutatio 1. 223. b.
Franciscus nomen unde 1. 445. b.
Francisci à Siccingen 2. 42. a. Ejus actio memorabilis. 2. 122. mors 2. 129. b.
Franciscus 1. Rex Galliarum contra Carolum V. 2. 607. b. Galliarum Rex Magnum exercitum contra Carolum V. scribit ibid. Rex Galliarum Ducatum Lucemburgensem invadit 2. 602. Galliarum Rex quid responderit Cæsari petenti auxilium adversus Turcas 2. 321. b. Rex Galliarum mittit legationem ad Electores Imperii 2. 602. b. capitur in pugna Papiensi 2. 610. b. Galliarum Rex frustra Imperium expetit 2. 602. Rex Galliarum hostis Imperii judicatur 2. 550.
Francisci I. Regis Galliarum eulogium in pugna Papiensi 2. 610. b. Regis Galliarum Virtus & fortitudo in pugna Papiensi ibid. Regis Galliarum fidei constantia 2. 642. Francisci Galliarum Regis captivitatem quæ prodigia antecesserunt 4. 147. b.
Francisco Regi Galliarum Carolus V. bellum inferit 4. 90. a.
Frankenfurt oppidum apud Oderam. 1. 145. b.
Frankenhusium rustici fugiunt 2. 154. b. Frankenhusii quid actum sit inter rusticos & Principes 2. 155.
Frankfordia laus 1. 232. b.
Francoberga 2. 254. b.
Frankfordiana Academia. 1. 679. a. à Joachimo Electore Brandenburgensi reformata 4. 153. b.
Francofurtum ad Mœnum obseffum 2. 553. a. oppidum obseffione solutum 2. 554. a.
Francofurti conventus 2. 558. b. 4. 123. b. ejus Decreta. 4. 123. b. conventus solvitur 4. 125. b. fit conventus, in quo eo Ferdinandus Cæsar eligitur 2. 650. Francofurto Albertus Marchio discedit 2. 554. Francofurti Electio ut fiat à Carolo IV. quidem statutum; sed iterum recessum. 2. 18. a. Francofurtenses rebellant; Magistratum deponunt, novum surrogant & postulata sua edunt 2. 172. Francofurti varia habentur Protestantium colloquia 2. 450. seqq.
Franci à Trojanis orti 1. 106. a. origo latius deducta 1. 143. seq. Eorum Duces 1. 155. seqq. Reges 1. 220. Victoria in Germanos & Gallos 1. 219. a. Romanos ex Gallia pellunt 1. 158. b. unde dicti 1. 147. a. & 219. a. malo suo devastant Galliam 1. 148. a. nomen quid significet 1. 178. a. Germani qui sint 1. 169. b. Regnum Romanum dilacerarunt 1. 79. a. Gallis commixti eorum linguam & mores didicerunt. 1. 158. b. vix ad Christianam fidem conversi 1. 155. b. de Gallia pelluntur à Romanis 1. 150. a. superant Alemannos 1. 166. a. ab Hildegesta quid didicerint 1. 149. b.
Francorum Regnum in duo Regna dividitur. 1. 169. a. Regnum diversum inter Pippinum & Carlomanum 1. 166. b. Natio 1. 20. a. exercitus Galliam & Romanam capiunt 1. 158. a. nomen Gallia tulit 1. 169. b.
Francorum simplicitas in structuris 1. 149. b. Proceres Pippinum Ducem Regem eligunt 1. 166. b. Regno tota fere Germania fuit subjecta 1. 165. a. Germanorum origo 1. 219. a. Reges sub potestate Principum erant 1. 165. a. Ducum genealogia 1. 152. a. arma 1. 149. b. Regni instaurator Carolus Martellus 1. 164. b. Regum series à Pharamundo usque ad Chilpericum 1. 220. a. Dissidia

& seditiones 1. 16. Francis quæ olim Amicitia intercesserit cum Gallis 2. 550. a. Francos ortum habere à Sycambribus 1. 84. b.
in Franconia Marchionis Alberti Brandenburgici sævitia. 2. 561. b.
Franconi rustici quomodo victi 2. 169. a. Franconicorum rusticorum octo millia convenerunt 2. 143. a. Francorum Regum potentia & victoriæ. 2. 550. a. Franconicum agmen seditionum rusticorum in valle Tuberci colligitur 2. 143. a.
Franconici vadum emporium 1. 219. b. Franconum sedes in Gallia 2. 550. a.
Francus Rex quamdiu regnavit 1. 147. a.
Fraxineus Gallicus Legatus in Galliam redit 2. 555. Fraxinei Gallici Legati oratio in conventu Passaviano 2. 550.
Fregata genus navigii 4. 22. b.
Frenshemii quid actum sit in rusticorum seditione. 2. 173. a.
Frensheimerus Historicus. 4. 157. b.
Friburgensis Senatus obviam venit Mauritiæ funeri. 2. 566.
Friburgum in Misnia quando sit conditum ibid. Friburgi metalli inventio ibid.
Friburgi Aventici laus & descriptio 1. 231. b.
Fridericus Austrius Tertius Rom. Imperator 1. 193. a. qui se falso ita vocarat Nulliæ combustus est 1. 186. b. Fridericus Elector Saxonie ad Mülbergum prælio superatus & captus 4. 62. b. Fridericus Comes Palatinus Capitanus Imperii adversus Turcam 2. 248. Fridericus Rex Daniæ Wardeburgum castrum expugnat 4. 109. a. novennale bellum contra Johannem Suecum renovat 4. 136. b. Friderici Danici Regis filia Duci Borussiae nupta 4. 74. a. Friderici Primi tempore Friburgum conditum in Misnia 2. 566. a. Friderici Palatini filia Philippo Landgravio Hassiæ nupta 4. 116. a. Friderici Palatini liberi 4. 66. b.
Frigus ingens 2. 38. b.
Frisia 1. 2. à mari fere tota submersa 1. 244. b. Frisiæ Regnum sit francis tributarium 1. 147. b. Frisiam inundat Rhenus 1. 92. a. Frisiam Nallavienfis Comes cum exercitu invadit 4. 93. b. in Frisia magna aquarum exundatio orta 4. 146. a. Frisi Majores & minores 1. 24. b. Frisiorum ad Neronem legatio 1. 236. b.
Frisiabones 1. 349. b. 364. a.
Frisinga oppidum 1. 224. b.
Frobeniana impressoria officina 2. 586.
Fronspürgius Georgius quid in seditione rusticorum egerit. 2. 167. b. peritissimus rei bellicæ 2. 602. b.
Frossardus Historiographus 4. 136. a.
Frustrum arborum fecunditas in solo Carthaginis veteris 2. 326. a.
frugalitas Alpestrum. 2. 39. b. frugalitas quid possit. 1. 59. d.
frumentum in Silesia pluit 4. 157. frumentorum advehendorum prætextu exploratores mittit Turca 2. 92. b.
fuga Turcarum ipsi ubique exitiosa 2. 264. b. fugam Barbarum ita instruit, ut insequentes hostes contemneret. 2. 363. b. fugientem præoccupare nititur Cæsar, sed frustratur voto celeritate fugientis 2. 364. a. fugam Imperator, donec in tuto esset, quanta poterat arte, dissimulat 1. 400. b. fugam Turcis aperiunt Christiani fessis vincendo. 2. 594. a.
fulda amnis in Visurgim exit 1. 92. a.
fulda rebellis ab Hassiæ Principe recuperatur 2. 151. b.
fulda conventus celebratur 4. 70. a. Monasteria devastata à rusticis 2. 153. a. fuldenfis Conventus solvitur, ejusque Decreta 4. 72. a. fuldenfis Abbas 1. 234. a. proximus à Moguntino sedet, quæ res ingentem excitat tumultum. 1. 381. a. coacte transigit de decimis cum Moguntino. 1. 397. b. fuldensium Monachorum in Abbatem quærelæ. 1. 382. b. rebellant Abbati 1. 383. a. Fuldense Monasterium 1. 86. b. fuldenfis tumultus. 2. 424. b.
fulmen Mediolani horrenda efficit damna malo omine 2. 178. a.
fundani vincuntur & caduntur. 2. 346. b.
funerandi modus apud veteres Germanos. 1. 58. b.
funus pomposum Caroli V. in Belgio adornatum 3. 130. seq. Funus Regis Sueciæ occultatum 2. 54. b. Funera Germanorum 1. 19. b. funerum apud veteres Germanos honor 1. 58. b.
furrum quomodo apud Turcas puniatur. 2. 395. a. furrum duorum panum capitale 2. 434. a.

Fusta naves quæ dicantur 4. 22. a.

G.

Gabreta Sylva 1. 31. b. 59. b. Gabretam Sylvam hodie esse Sylvam Bohemorum 1. 91. a.

Gabriel & Perennius 2. 541. a.

Gabrielis Perenni Virtus in re militari 4. 24. b.

Gadirana insula 1. 255. a.

Galanderthal 1. 295. a.

Galatia 1. 226. a. hodie Galitria 1. 93. b. Galatiz imperant Turcæ 2. 383. a. Galatæ unde dicti 1. 226. a. Celtæ 1. 43. b. Galatæum Rex 1. 226. a. a.

Galaten oppidum Garzizias Tolertanus munit 4. 3. a.

Galbani suffitus 1. 68. c.

Galeones naves vocant Celoces 2. 353. a.

Gallia Cisalpina 1. 2. a. in Germaniam translata 1. 19. b. triariam divisa 1. 2. a. Narbonensis hodie est Provincia 1. 93. a. Conata hodie dicitur Francia 1. 93. a. Belgica 1. 208. a. unde dicta 1. 226. a. Galliam Cæsar invadit, & miserem variis locis depopulatur 2. 578. de Gallia vaticinium 2. 612. b.

Gallie descriptio 1. 2. a. Regnum à Franciæ Regno divellum 1. 210. b. divisio 1. 335. a. Gallia Rex se armat contra Cæsarem 2. 578. Rex quàm humaniter Carolum V. in Francia & aliis locis sui Regni exceperit 2. 604. a. Rex inducias facit cum Carolo V. 2. 604. a. exercitus Attrebatensium ducit 2. 554. a. Rex Caroli Cæsaris hereditarias provincias invadit 2. 578. Regis Scriptum aculeatum ad Imperii Ordines 2. 557. b. cur in Germania venerit 2. 546. b. Rex Calerum urbem obsidet 2. 649. Regis postulatam ab Argentinesibus 2. 546. a. Rex quale responsum dedit Helvetiorum Legatis 2. 547. a. Rex respondet Legatis Principum 2. 546. Rex inducias violat 2. 645. Rex mittit Legationem ad Argentineses 2. 546. Regis colloquium cum Argentinesibus Legatis ibid. Rex capit Tullium & Viudunum 2. 545. a. Rex Lotharingiam invadit ibid. Rex Philippo Regi bellum infert 2. 648. Rex Italiam invadit 2. 603. Rex Mediolanensem agrum invadit 2. 607. Rex rursus Ditiones Cæsaris invadit 2. 578. Regis Virtus & fortitudo in pugna Papiensi 2. 610. b. Rex discedit ex Germania 2. 547. a. victus à Philippo Rege Hispaniarum 2. 649. Rex ad Valencenā à Cæsare victus 2. 578. b. Rex currex Germania discessit 2. 547. a. Rex captus 2. 602. b. Rex Manebungum capit 2. 578. Rex Sbaudium invadit 2. 603. b. Regi quo anno Leonora soror Caroli V. sit in uxorem devincta 2. 602. b. Rex fœdus inquit cum Pontifice 2. 648. Rex venit cum exercitu in Germaniam 2. 546. seqq. Rex quomodo sit dimissus 2. 603. a. Gallia Rex fœdus pangit cum Carolo V. huiusmodi proficuum 2. 201. a. aliud huic contrarium cum Pontifice & Venetis Gallo utile. ibid. b. Gallia Rex apud Papiam à Cæsarianis captus 2. 199. a. Rex Hispania in magnum morbum incidit 2. 200. b. Regem societatem cum Turca fecisse 2. 553. b. Rex expeditionem contra Turcam impedit 4. 153. Henrico Duci Brunsvicensi auxilio venit 4. 90. b. scribit Proceribus Scotiæ & petit sibiolum Henrici necati 4. 46. Rex Pontifici dextrum pedem sedenti pronus osculatur 4. 153. a. Rex & Regina Angliæ fœdus ineunt 4. 180. a. Rex sub pacis prætextu multa contra Hugonotos molitur 4. 74. b. Rex Helverios in Galliam vocat. 4. 64. b. Rex in Meldenensi civitate obsessus 4. 65. a. Rex de novo Edictum Aureliense de libero exercitio Religionis confirmat 4. 67. b. Rex mittit Legatos ad Germaniæ Principes, ne mitterent Condenses auxilia 4. 68. a. Rex pacem inquit cum Condensibus, ejusque pacis conditiones ibid. Rex à Philippo Hispaniarum Rege adhortatus, ut suos Hugonotos extinguat 4. 64. b. Rex causas bellorum omnium per novem in Gallia durantium explicat 4. 104. b. Rex novo Edicto liberum Religionis exercitium prohibet. 4. 104. b. Rex Legationem mittit ad Cæsarem, & de insolentia subditorum conqueritur 4. 107. b. Rex fit Regi Hispaniarum ob expugnationem Montis civitatis maxime suspectus 4. 177. b. Regis aliud Edictum de Religionis pietatem in Pontifices dicitur 3. 10. b. cum contra Hispanos defendit 3. 11. a. Gallia Rex affectat, mortuo Maximiliano, Imperium, & Regnum Neapolitanum 2. 2. b. flagitat titulum Imp. Constantinopolitanum 2. 2. b. Legatos mittit in Germaniam, petiituros Imperium 2. 2. b.

variarum petiti rationes 2. 5. a. Gallia Rex se ortum stirpe Germana fatetur ibid. docet, olim Germaniæ & Gallia Regna conjuncta fuisse ibid. ad Gallia Regem quidam Principes Germaniæ Legatos mittunt 2. 546. b. contra Gallia Regem maximus exercitus mittitur à Cæsare. 2. 603. b. inter Gallia Regem & Carolum V. Imper. pax. 2. 645. b. de Gallia moribus prognosticon 4. 69. 70. inter Gallia Regem & Navarra Reginam tractatio de pace Andegavi finitur 4. 135. b. inter Gallia Regem & Condenses pax confirmatur, ejusque pacis conditiones. 4. 73. seq. inter Gallia Regem & Condenses pax inita anno 1570. ejusque pacis conditiones & capita 4. 142. seq. Gallia Regi Navarra Regina & Condenses supplicem libellum offerunt certæ pacis conciliandæ causæ, ejusque libelli tenor 4. 127. a. Regi Carolo IX. filia Maximiliani Spira nupta. 4. 146. a.

Galli quales sint. 1. 177. b. olim Romanis ignoti 1. 292. a. Gallia unquam imperavit Rheno accolis. 1. 219. a. à Romanis victi 1. 158. b. in Flandria in prælio superantur 1. 292. b. Galli Noëi copias perturbant. 4. 120. b. Hugonotos non procul à Mediomatricum urbe profugant 4. 112. a. naves Angliæ Regiæ interceptiunt. 4. 115. septendecim signa equestria occupant 4. 105. b. Condenses prælio superant. ibid. Galli quomodo Constantinopolitanum Regnum occuparint, & quomodo rursus amiserint. 4. 138. b. Gallorum indignatio contra Electores Romani Imperatoris 1. 176. b. clades 1. 144. a. origo. 1. 355. a. fines devastant Franci 1. 152. b. Gallis Germanos imperasse 1. 219. a. subjecti non omnes liliis utuntur 1. 212. a. Gallica lingua. 1. 33. a. Gallicum mare 1. 255. a. Gallicum milliæ unum quot milliaria Italorum faciunt 4. 23. a. Gallicum bellum 1. 26. b. duabus de causis periculolum esse 4. 109. b. Gallicum bellum renovatum 4. 100. b. Gallici belli secundi exitus 4. 37. a. Gallicorum tumultuum causæ 4. 77. a. 99. b. Gallici Legati oratio in Passaviano Conventu. 2. 550. Gallicam Campaniam Carol. V. invadit 2. 606. a. Galli cur olim Romanam occuparint 2. 613. b. victi à Cæsarianis ad Senarum urbem 2. 381. a. Diovanum arcem expugnant. 2. 579. a. Arthesiam depopulantur 2. 648. Metini & Nancejum muniunt. 2. 556. b. ob violatam pacem pœnas luunt 2. 648. Catuacorum urbem frustra oppugnant ibid. Britannos tota continente excludunt. 2. 650. Valentium & Mediolanum expugnant 2. 645. Picardiam invadunt ibid. in oppugnatione Metensi ab Alberto Marchione fusi 2. 557. ex urbe Mediolanensi fugantur. 2. 607. b. invaserunt magnam Belgici partem 2. 4. a. exercitus profligatus ad Ticinum. 2. 198. b. clades ad Valencenā. 2. 578. b. Strages 2. 608. b. exercitus adversus Carolum V. in Italia. 2. 183. strages 2. 579. occisorum numerus ad Augustam Veromanduorum 2. 648. ex Gallorum copiis qui Nobiles ac Principes in pugna Papiensi capti fuerint 2. 610. b. Gallorum Duces quinam occisi sint in pugna Papiensi. ibid. savitia in urbe Roma 2. 617. a. centena millia ad Papiam profligata. 2. 602. b. clades ad Papiam ibid. terror & trepidatio ob Cæsaris adventum 2. 606. Gallos in Græcia vicit Turca 2. 359. a. inter Gallos & Cæsarianos pugna ad Papiam. 2. 610. & Cæsarianos prælium ad Senarum urbem. 2. 381. a. & Cæsarianos pugnam apud Rentiacum 2. 579. b. & Cæsarianos rerum gestarum brevis & veranarratio. 2. 577. Gallus quare non sit in Imp. eligendus. 2. 7. a. Gallus vetustam originem ad Germanos refert. ibid. Principatus patriæ suæ adserapit. 2. 7. b. Gallus quare in Imp. eligendus 2. 9. b. Gallia & Germaniæ conjunctio utilissima Europæ 2. 10. a. Gallorum Virtutes Germanis similes ibid. Gallia ingentem suppeditare potest pecuniam ibid. Gallorum & Venetorum fœdus 2. 176. b. Eorum & Helvetiorum 2. 277. a. Gallus ob laceratum Leodium ab Imperatore armis invaditur ibid. ut ejiceretur Italia, conveniunt Cæsar & Pontifex 1. 177. b. Gallis infensissimi Mediolanenses 2. 152. b. Gallo præcedentiam ante Hispanum abjudicare Pontifex 3. 169. b. Gallia olim Germanica lingua fuit 1. 298. b. Galli Italiā penitus ejiciuntur. 2. 581. b. Gallia Regi propositæ conditiones libertatis consequendæ 2. 200. a. Gallus recuperat Genuam 2. 209. b. in libertatem asseritur à Doria 2. 214. b. Galli & Hispani fœdus 2. 217. a. Gallos turbant Hungari causa tricenaria millia annua aureorum dependet 2. 330. Gallus expeditionem in Regnum Tunetanum recusat. 2. 321. b. conspirat cum Turca in exitium Caroli V. 2. 315. a. Gal-

los Hispanus acie vincit, & aliquot urbes adimit 3. 12. a.
 Gallo Maria Anglica bellum denunciat. 3. 14. b. in Gal-
 lia Angli rarissime feliciter bella gesserunt ibid. Gallica
 Comitria 3. 15. a. Galli Anglis Itium Calctorum eripiunt
 3. 18. a. Gallo unica Regis Scotici filia nubit 3. 124. b.
 Gallus Belgium infestat ibid. Ei Saxo Elector auxiliatur
 3. 125. a. Gallum Hispanus cædit. ibid. postea de pace
 cogitant 3. 126. a. pacis conditiones 3. 135. Galli in Scotia
 actiones 3. 142. a. Galliarum Regnum tutoribus Caroli IX.
 committitur 3. 144. Galliarum intestinum bellum ob Reli-
 gionem 3. 152. a.
Gambazor arx expugnata. 4. 51. a.
Gambriuii 1. 241. a.
Gambriuius à Gomer 1. 77. b.
Gamundenses Schörndorff infestant 2. 75. a.
Gandaviu populosissima urbs 1. 230. b. Gandavi antiqui-
 tas 1. 361. a. Gandavi Carolus V. nascitur 2. 602. b. Gan-
 davi tumultus & imagines fractæ 4. 51. a.
Gandavenfis arx Hispanis tradita. 4. 64. a.
Ganges fluvius 1. 321. b.
Gangolfe etymon 1. 241. a.
Gasseri Regio 1. 275. a. Ditionis Helveticorum est. 1.
 280. a.
Gavarinum incendio devastatum 4. 54. a. magno sumptu
 reficitur. 4. 54. a.
Gaveriorum Princeps capite plectitur. 4. 83. b.
Gaurium 1. 65. c.
Gaurii 1. 59. c.
Gauriensis Episcopatus 1. 65. c.
Gaw Germanice quid significet 1. 29. b.
Gazarorum gentes 1. 90. a.
Gazarios quos Græci vocant 1. 90. b.
Gebenna hodie Genff. 1. 93. b.
Gebhard quid significet 1. 444. b.
Gedanum oppidum Poloniae Regi traditum 4. 74. a.
Gedrosii 1. 46. c.
Geldrenses 1. 235. a. Geldrenses Sicambri 1. 78. a.
Geldria 1. 2. a. quando facta sit Comitatus, & unde dicta
 sit 1. 243. a. Geldriae fines sedem fuisse olim Francorum
 1. 154. a. Geldriam Austricus invadit 4. 183. a. in Geldria
 aliquot oppida à Geusis occupata. 4. 178. a.
Gelduba oppidum 1. 84. a. 364. b. Geldriae nomen dedit
 Gelduba 1. 365. b.
Gelues insula 2. 338. a.
Gendanium qualis civitas 1. 232. a.
Genebaldus Dux Francorum contra Romanos victor. 1.
 151. a.
Genebum olim, hodie Orlens. 1. 93. b.
Geneva 1. 306. a. 319. a. Geneva receptaculum Hugonoto-
 rum 4. 63. a. Geneva lacus Lemannus 1. 295. a.
Gentes ferinae 1. 88. b. Gentium mutatio 1. 20. b. erratio-
 nes stupendæ. 1. 81. a.
Genua 1. 319. a. Genua capitur & diripitur 2. 186. b. Ge-
 nuenses à Gallis oppugnantur, & infelici eruptione viam
 sternente expugnantur 2. 209. a. peste gravissima pre-
 muntur 2. 214. b.
Georgius Purbachius Mathematicus Germanus quo florue-
 rit tempore 1. 193. a.
Georgius à Fronsberg peritissimus rei bellicæ 2. 602. b.
Georgius Mechelburgensis sit equitum Magister. 2. 528. a.
 Madeburgensem Archiepiscopatum invadit 2. 518.
 Wantzlebium oppidum capit & incendit. ibid. Georgii
 Mechelburgensis exercitus sævitia in agro Madeburgensi
 2. 518. Francofugi tormento interfectus 2. 553. a.
Georgius Persa sceleratissimus homicida & perfidissimus ne-
 bulo declaratur 4. 96. b. ex Regno Suecico clam in Ru-
 siam profugit. ibid. autor & caput omnium malorum
 Regni Suecici. ibid. Georgio Persæ ab Erico Rege con-
 demnatorum bona applicantur 4. 97. a.
Georgius Sigismundus Seldius Augustanus miserabiliter vi-
 tam finit 4. 42. a. unde sit oriundus. ibid.
Georgius Wagnerus impostor 4. 157. b.
Gepida 1. 90. a.
Geresgallum castrum Turæ relinquunt 2. 583. b.
Gergovia hodie Claromont 1. 93. b.
Germania prima & secunda 1. 81. a. Media Corneliiana. 1.
 40. b. Magna 1. 1. b. qui Cæsares oppugnaverint 1. 239.
 b. Superior & inferior 1. 1. b. literis culta 1. 16. a. triplex
 1. 41. a. qua parte humidior, qua parte ventosior sit 1. 7.
 b. Berofiana vetus 1. 40. b. quanta olim fuerit 1. 229. b.
 informis 1. 42. a.

Germania comparata antiqua cum nova per variarum Civi-
 tatum descriptiones 1. 230. seqq. Germania culta & fer-
 tilis. 1. 128. a.
Germania Geographica descriptio 1. 238. seqq.
Germania veteris fines 1. 1. a. libertas 1. 219. a. fines nostro
 ævo 1. 2. a. termini 1. 240. b. Provinciae 1. 70. b. sice-
 ra verticalia 1. 227. a. terra qualis 1. 228. b. Regni urbes
 & civitates 1. 169. a. latera quatuor 1. 227. a. Maxima
 flumina 1. 241. b. & 242. a. juga & montes tres 1. 227. b.
 veteris imago 1. 4. b. situs & fines 1. 1. a. nomen unde di-
 ctum sit. 1. 303. a. laudes 1. 95. a. Regnum manet libe-
 rum etiam si auferatur Imperium 1. 169. b. Gallia con-
 cessa 1. 19. b. limites 1. 40. a.
Germania bellum intestinum 2. 441. Proceres scribunt Re-
 gi Galliarum 2. 543. Proceribus Carolus V. Imperator scri-
 bit, & abdicat Imperium 2. 646. seq. propugnaculum
 Belgradum subit Turca 2. 249. a. de Germaniarum calami-
 tatibus vaticinium 2. 612. b.
Germaniam à germinando dictam 1. 230. a. Germaniam
 Reipublicæ Christianæ esse propugnaculum 2. 543. b.
 Germaniam Rex Galliarum invadit. 2. 546. in Germania
 quomodo Religio & Ecclesiæ reformatæ fuerint. 4.
 79. a.
Germanica ne sint propria nomina quomodo cognoscen-
 dum 1. 242. b. Germanicæ Nationes, varii Principatus
 & Provinciae 1. 242. b. Germanicum Regnum separatur
 à Gallico 1. 169. a. nomen quo usque pervenerit 1. 1. b.
 Germanicum bellum descriptum à Lamperto Hortensio
 2. 442.
Germanici quot & qui apud Romanos appellati sint 1. 63.
 a. cognomentum qui tulerint 1. 28. a. Regni civitates
 quæ dicantur Germanicae classis quomodo in Oceano
 Germanico periclitata sit 1. 266. b. Germanifinus cor-
 ruptus 1. 23. b.
Germani unde dicti 1. 6. a. quos pro Diis coluerint. 1. 10. b.
 summa cacumina Alpium possident 1. 2. b. quibus cla-
 moribus pugnam inchoarint 1. 6. 2. donationibus cor-
 rupti 1. 8. b. indigenæ 1. 4. a. externos etiam Reges populare
 1. 172. b. nominis autores Tungri 336. b. Cæsaris custo-
 des eliguntur 1. 172. a. quandoque Romanis dominati
 sunt 1. 194. a. libera gens 1. 33. a. adversus Romanos vi-
 ctore 1. 27. a. quando primum ita nominati sint 1. 336.
 b. quomodo à Romanis olim sint appellati. 2. 550. quam
 amicitiā habuerint olim cum Gallis. ibid. Germani
 Proceres se obicere ad pedes Pontificis recusant 4. 113. a.
 Germanus miles Moscovitis ob Virtutem miraculum
 videtur 3. 40. a. Germanici belli Germanorum victoriæ.
 1. 99. b. Germani habuerunt alterum Imperium Roma-
 nis florentibus 1. 117. b. Romanis ultra Rhenum transi-
 tum prohibuerunt 1. 117. b. Romanorum provincias va-
 starunt 1. 119. a. Germanorum militia usi sunt varii po-
 puli 1. 120. b. & inde formidabiles exteris 1. 122. b. sæpius
 contra Romanos triumpharunt 1. 123. b. Historicorum
 penuria gesta ipsorum in oblivionem venerunt 1. 126. a.
 Germanorum Virtutes. ibid. seq. antiquitas Germano-
 rum. ibid. qui populi à Germanis originem ducant 1. 130.
 a. 225. b. Germanorum vetustissimorum, s. Cimbri-
 orum gesta 1. 171. a. primus Rex Ariovistus 1. 172. a. Ger-
 mani Imperatorum custodes fiunt. ibid. externos Reges
 pellunt. ibid. armatura foeminarum & puerorum. ibid.
 Imperatorum quorundam gesta 1. 173. seqq. Germano-
 rum artes & Virtutes 1. 195. b. Germanis parvisse civita-
 tes Cis-Rhenanas 1. 203. a. Germanos olim Gallorum
 nomine comprehensos fuisse 1. 216. a. Eorum mores
 antiqui. 1. 229. a. ad Germanos quando Impe-
 rium translatum 1. 245. Germanorum varia cum Roma-
 nis gesta 1. 259. seqq. Germanorum genera quinque. 1.
 203. b. 171. a. Reges 1. 32. a. appellationes 1. 42. b. ad-
 versus Romanos & alios hostes victoriæ 1. 63. a. seq. ve-
 terum studia & mores 1. 229. a. foeminae armis quoque
 usæ sunt 1. 172. b. quinque gentium potentia. 1. 196. b.
 auxilio Romanos triumphasse 1. 194. a. Nobilitas 1. 198.
 b. sinceritas & habitus 1. 7. b. discordia unde 1. 196. b.
 victoriæ contra Romanos. 62. b. robur & fortitudo. 1.
 198. b. Dii communes 1. 49. b. constantia 1. 195. b. po-
 tentia 1. 26. a. triplex potentia 1. 233. b. Discordia 1. 24.
 b. poenæ & supplicia innocentes 1. 12. b. veterum divitiarum
 in pecoribus. 1. 8. a. clementia erga devictos 2. 617. a.
 Germanorum stratagemata in urbe Papia 2. 609. clades
 in pugna Papiensi. 2. 610. dira avaritia 2. 617. a. Germa-
 norum militum clades 4. 83. a. strages in Gallia. 4. 132. a.
 exercitus

- exercitus ad Pestum trucidatio 4. 55. a. equitum constantia & fortitudo in praelio. 4. 121. a.
- Germanicum* unum milliare quor passus faciunt 4. 232.
- Geroltzheimum* dirunt rustici 2. 143. b.
- Gerslingensi* conventu de deponendo Heintico IV. consilia fiunt 1. 403. a.
- Gessoriacum* navale 1. 362. a. navale. 1. 84. b.
- Gesser* castellum à Caesarianis expugnatum. 4. 50. a.
- Gete* 1. 250. a. Transilyani. 1. 93. b. Getarum veterum reliquiae 1. 66. c. Getas Gothi oriundos 1. 80. a.
- Geussi* Toruaci monumenta mortuorum violant 4. 88. b. aliquot oppida in Hollandia expugnant 4. 150. b. Hispanos ad Fließingam ex improviso invadunt ibid. cui Tezmondæ Conventum celebrant 4. 80. a. Calvinistæ appellantur. 4. 61. a. Bredæ Conventum celebrant. 4. 86. b. bellum Belgicum renovant 4. 176. b. anseres aquatici dicti. ibid. portus maris occupant ibid. nomen quid significet 4. 48. a.
- Geusiorum* octodecim Nobiles Bruxellis capite plectuntur. 4. 38. a. copiae propè Antuerpiani dissipatae à Johanne de Greve 4. 61. a. victoria 4. 52. b. 176. b. nomen unde 4. 42. a. Symbolum ibid habitus 4. 48. a. victoria & insignis praelii 4. 186. b. clades 4. 82. b. 176. b. crudelitas in pontificios 4. 38. b. praecipui Duces 4. 86. Antuerpiz tumultus 4. 61. a. multi Rotterodami capite plectuntur. 4. 176. b. Conventus ad S. Trudoneum ejusque Decreta. 4. 87. b.
- Gibellini* ab Imperatoris partibus fuerunt 1. 183. a. Gibellina factio 2. 191. b. in Italia 4. 148. a.
- Gienga* oppidum 2. 450. b.
- Gimnasis* Ducatus 1. 59. b.
- Girapolis* urbs 2. 353. b.
- Gislinga* oppidum ab Alberto Marchione Brandenburgico pecunia multatum. 2. 545. b.
- Gladius* quibus ceremoniis Caesari sit datus in Coronatione 2. 271. a. Gladius Caroli Magni magnus. 2. 23. a.
- Gladii* Antilæ Historia 1. 394. a. Gladii descriptio, quem Pontifex Caesari dono dedit. 2. 352. a. Gladii traditio quo ritu fiat 2. 23. a.
- Gladio* Caroli M. accingitur Imperator. 2. 23. b.
- Glinrea* oppidum 1. 295. a.
- Glessaria* insula 1. 35. b. 245. a.
- Glessum* 1. 35. a. 67. c.
- Glescher* mons 1. 294. b.
- Gnidum* promontorium 2. 99. a.
- Godanus* sinus 1. 66. a.
- Godelfinga* oppidum 2. 489. b.
- Göppinga* vallatur. 2. 40. a. obsidetur animosissimo Duce defenditur contra Foederatos, sed tandem coacto Praefecto deditur 2. 67. b.
- Göppingensis* Duci Würtembergico resistunt 2. 75. a.
- Göppingenses* balneæ 2. 67. b.
- Goldbergi* pisa, rapas, frumentum ac triticum pluit. 4. 158. a.
- Golerka* arx à Carolo V. expugnata 2. 603. b. arx expugnata 2. 642. a.
- Goletta* insula primum cognita. 4. 22. a.
- Gonzaga* Dux Mantuanorum 2. 177. b.
- Gordunorum* sedes 1. 361. a.
- Görlitz* 1. 56. b.
- Goricensis* Comitatus 1. 82. b.
- Goslaris* 1. 78. b. civitas ab Heurico Duce Brunsvicensi bello sollicitata 4. 90. b. Goslaris bellum movet Brunsvicensis. 2. 450.
- Goslaris* civitatem quomodo afflixerit junior Dux Brunsvicensis 2. 408.
- Goslaris* Ecclesiae consecratio 1. 377. b. tumultus ibid. inter Hildesheimensem Episcopum & Abbatum Fuldensem 1. 382. a. Goslarienses multis damnis efficiuntur à praesidio castelli Hartesburg 1. 404. a. Goslarienses veniunt in foedus Schmalcaldicum 2. 445. b. Goslariensium cum Brunsvicensi Duce disceptationes. 2. 408. seqq.
- Gossipium* ubi proveniat 2. 341. a. Gossipium in agro Castroviacensi pretiosissimum 2. 341. a.
- Gosfridi* fortitudo in oppugnatione Hierosolymiz. 1. 179. b.
- Gotha* arx rursus munitur 2. 558. a. Gotha valida urbs est 2. 483. b. Gotha urbs ab Augusto Electore Saxoniz obsessa 4. 59. a. ex improviso obsessa 4. 37. b. cum munitissima arce solo aequata 4. 40. b. Gotha urbs expugnata, quid ibi actum sit cum Grumbachianæ conjurationis Ducibus 4. 39. seqq. deditione capitur 4. 39. b.
- Gotha* urbis captae historica descriptio 4. 34. a. Gothae inter cives & militem praesidium tumultus exoritur 4. 39. a.
- Gothana* arcis demolitio quantas impensas exegerit. 4. 64. b.
- Gothana* arcis constructio quor millibus florentiorum constiterit. 4. 64. a.
- Gothani* à juramento, Johanni Friderico praestito, soluti 4. 59. b. Gothani praesidiarii proscriptos comprehendunt. 62. b. Gothani de deditione agunt. 4. 39. a. Gothani cives ab Imperatore per caduceatorem absolventur à juramento Johanni Friderico praestito. 4. 37. b. Gothani quibus conditionibus se dederint 4. 39. b. Gothani belli sumtus 4. 63. b. Gothianum bellum 4. 34. seqq.
- Gotlandia* insula Daniz. 1. 58. a. insula Oceani. 1. 34. b. 93. b.
- Gothardimons* 1. 284. a.
- Gothart* quid significet. 1. 445. a. summæ Alpes. 1. 294. b.
- Gothia* 1. 40.
- Gothi* destructores urbis Carthaginis 2. 603. b. Gothi Romanam capiunt & subvertunt 1. 158. a. Orientales 1. 89. a. dilacerant Romanum Regnum. 1. 79. a. quid potuerunt 1. 198. b.
- Gothorum* elementa erga viros 2. 617. a. Gothorum Duces de Mankup. 1. 59. b. reliquias hodie adhuc in Chersoneso Taurica restare 1. 80. b. clades 1. 144. a.
- Gothos* sacris pepercisse 2. 616. a. Gothos superarunt Franci 1. 165. a. in Urorum Regione confedisse 1. 294. a.
- Gothica* gentis reliquiae 1. 77. a. Nationes 1. 89. a. Gothicum bellum 1. 66. c. Gothici belli scriptores ibid. Gothici & Danici belli initium & causa 4. 96. a.
- Gottini* & Gottones partes sunt Gothicae gentis 1. 80. a. Gottones 1. 53. b. Gottingenis civitas 1. 92. a.
- Gozum* insula alias Sacrum Junonis 4. 23. a.
- Graeci* à Cimbris Germanis victi 1. 171. a. quamdiu possederint imperium 1. 245. b. Graeci Constantinopolitanum Regnum recuperarunt. 4. 138. b.
- Gracorum* libertatem Imp. recuperare intendit 2. 8. b. Graeci ad fidem Rhodiis servandam adinvenitur; laudibus eorum laus recensitis 2. 97. a. natio est laudis cupidissima 2. 98. a. Graecos dissentientes praetextu auxilii invadit Turca. 2. 384. a.
- Gracos* vicerunt Turca. 2. 384. b.
- Gracis* vocabulis Germani utuntur 1. 33. b. Graeco sermone utuntur Turca. 2. 391. a.
- Graja* Alpes 1. 71. a. Alpes in Rhætia 1. 91. a. Alpes 1. 290. b.
- Grajus* locus sic dictus. 2. 530. a.
- Gran* civitas. 1. 254. b.
- Grana* flumen 1. 92. a.
- Granaia* urbs 2. 347. a.
- Granata* pars in Lusitania 1. 93. b. pars Berica 1. 93. b.
- Grandentini* 1. 69. b.
- Graupunder* 1. 580. b.
- Gregorius* V. Papa 1. 176. b. VI. Pontifex abdicare se pontificatu cogitur ab Henrico Imperatore 1. 178. a. Gregorius XIII. Papa electus 4. 177. a. XIII. quomodo initio Pontificatus gesserit. ibid.
- Gregorius* Bonemilla unus ex Capitaneis arcis Agriz. 2. 531. †
- Griffenstein* Rhetorum communitas 1. 280. b.
- Griſes* confederati 1. 252. a.
- Grollium* oppidum à Geusis captum 4. 178. a.
- Groningen* 1. 85. a.
- Groninga* Friſiz civitas à Ludovico Nassaviensi obsessa. 4. 93. a. obsessa 2. 45. a. obsidione soluta 4. 93. b.
- Groninge* maxima aquarum tempestas exorta 4. 146.
- Groningenſes* inquisitionem repudiant 4. 77. b. Groningenſium alacritas & fortitudo 4. 93. a. Groningenſibus Albanus opem ferr. 4. 93. b.
- Gronlandia* 1. 87. b. Oceani Insula 1. 30. b.
- Grudiorum* sedes 1. 361. a.
- Grumbachius* Würzburgum occupat 3. 168. a. Grumbachius in quatuor partes corporis dividitur 4. 40. a. Grumbachius se excusat coram Principe Heribolitano. 4. 34. b. quam benemeritis sit de Carolo V. 4. 49. b. seqq. sed Albertum Marchionem Brandenburgensem confert. 4. 34. a. cum suis copiis à Ferdinando Caesare condemnatus atque proscripsit 4. 35. b. sit Vassallus Antistitum Würzburgensium 4. 34. a. Johannem Fridericum in suas partes pertrahit.

pertrahit 4. 35. a. Nobilitatem Germanicam movet contra Episcopum Würzburgicum, ibid: Albertum Marchionem Brandenburgicum impellit ad bellum inferendum Episcopo Franciæ 4. 34. a. alia ejus gesta 3. 17. o. 4. 34. seqq.

Grumbachiana conjurationis duces præcipui qui fuerint 4. 35. a. Grumbachianæ conjurationis capita & articuli 4. 38. a. Conjurationis initium 4. 36. a. Conjurationis socios cur Johannes Fridericus Dux Saxonie in suam tutelam receperit 4. 35. a. Conjurationis, qui duces capti fuerint 4. 39. b. conjurationis præcipuæ transactiones 4. 36. seqq. Conjurationis duces quibus poenis affecti fuerint 4. 40. a.

Grumbachiani & terram Electoris Saxonie, & viam publicam latrociniis infestant 4. 36. b. eorumque receptatores à Cæsare proscribuntur 4. 36. b. 55. b. quale crimen læsæ Majestatis Cæsare commiserint 4. 38. a. Gottiæ obsessi 4. 37. b. acunt odia in Electorem Saxonie multis incitationibus 4. 36. a. auxilia petunt à Rege Galliarum 4. 38. b. capti & puniti 4. 39. b. seq. tormentis subijciuntur 4. 40. a. Grumbachianorum libellus plenus calumniis interceptus 4. 38. b.

Grunes 1. 24. b. 244. b.

Gryfones 1. 41. b.

Gubernatrix Parmensis Belgii Augustam Vindelicorum proficiscitur ad fratrem Carolum, ut mitigaret potestatem placitorum 4. 77. a.

Guelphi Pontifici favebant 1. 183. a. Guelphorum & Gibelinorum factiones 1. 183. a.

Guilielmus Hassorum Princeps 2. 281. a.

Guinnum oppidum deditione captum 1. 650. a.

Guisanus Dux cum exercitu in Italiam mittitur. 2. 648.

Guissus cum suis copiis in fugam conversus 4. 122. a. Dux Cæsaris adversus Turcam militat 4. 50. b.

Guissensis Episcopatus 1. 65. d.

Guleta obsessa & expugnata à Carolo V. 2. 330. b. seq. sibi quoque fœdere cum Tunetano Rege pacto reservata 2. 335. b.

Guleta situs. 2. 354. b.

Guleta arx qualis sit 2. 331. b.

Gunczium Lazarus Schvendijs pervenit 4. 24. a.

Gundelfingen oppidum 1. 310. a.

Gundelshemum Magistri Teutonici ordinis sedes 2. 141. a.

Gunibertus nomen proprium quid significet 1. 444. b.

Guntheri Schvartzburgi Comitis Virtus 2. 579. b.

Gunzburgum oppidum ad Danubii ripam 1. 254. a.

Gunza oppidum Hungariæ obsideretur à Turca 2. 258. b.

Gurcensis Episcopatus 1. 233. b.

Guthones 1. 34. a.

Gutlandia insula 1. 66. a.

Guttones Germanis adnumerati 1. 203. b.

Guyssii expeditio in Hispanum 3. 12. b. In Anglos 3. 15. b. Caletum expugnat 3. 18. Guyssius glade plumbea impetitur perfide 3. 113. a.

Gymnasia publica in Germania 1. 16. b. Gymnasium Tubingæ quis instituerit 2. 289. b.

Gynecum copiosum Rego exitiqum esse arbitratur Muleaffes 2. 348. a.

Gythones 1. 34. a. in Sarmatia 1. 88. a.

H.

Habsburg Comitatus 1. 162. b. Habsburgenses Comites 1. 211. a. Habsburgensium Comitum genealogia 1. 161. b.

Hadelia Albis Insula vastata 2. 412. b. occupata ab Henrico Brunsvicensi 4. 91. a.

Hadrianopolis expugnata à Turcis 2. 384. a. in Græcia fuit Turcis Sedes Imperatoria 2. 385. a.

Hadrianus Papa quid molitus sit adversus Barbarossam Imperatorem 1. 380. b. Hadrianus VI. Pontifex 2. 182. b.

Hænos montes 1. 321. b.

Hædum institutio apud Germanos 1. 17. a.

Hæresis Felicianæ damnata 1. 372. b. Hæresis absurda Davidis Georgii 3. 31. sententia in istos sectarios 3. 34. a. eorundem revocatio & conversio 3. 35. seq.

Hæresicos quo magis persequitur inferior Germania, eò magis ibidem augmentantur 2. 319. a.

Hafnia obsidio & deditio 3. 74. b.

Haganoici Conventus Decretum 2. 448. a.

Haidelshemium oppidum expugnant rustici 2. 149. b.

Haidenheim obsideretur 2. 39. b.

Hailbrunna fuit in fœdere Schmalcaldico 2. 444. a.

Hailbrunna quid actum sit à rusticis 2. 141. a.

Hala Saxonia 1. 78. b.

Halberstāt 1. 78. b.

Halberstadiensis Episcopus 1. 86. a. Diœcesis à Georgio Mechelburgensi populatur 2. 519. a. Halberstadiensi Episcopo lis cum Monasterio Herveldensi super decimationibus 1. 380. b.

Hall oppidum 1. 287. a.

Hallandia à Suecis vastatur 2. 85. a.

Hamaxobii 1. 36. b.

Hamburgum 1. 31. a. Hamburgi aquarum undatio exorta 4. 146. b.

Hannuensis Comes Birschio aufugit 4. 184. b. Lotharingæ Ducem coram Imperii Proceribus accusat 4. 184. b.

Hannibalis exercitus quomodo perierit 1. 59. d. Hannibalem primum Alpes pervias fecisse 1. 291. b.

Hannonia 1. 353. b. Hannoniam cum exercitu Ludovicus Nassaviensis invadit 4. 177. b.

Hannones 1. 354. a.

Hans Daters grandes imposturæ 3. 151. b.

Hansgræve Viennensis Vir insignis 2. 619. a.

Hapselensis Episcopatus 1. 88. a.

Harderwicum oppidum à Geussis captum 4. 181. a.

Hardmiones 1. 64. a.

Harelungi 1. 241. b.

Hariadenus Ocnobarbus 2. 320. a.

Harlemi seditio exorta & imagines fractæ 4. 51. a. Harlemum à Geussis occupatum & brevi intervallo ab Hispanis receptum 4. 180. b.

Harmenseul, Irmenseul 2. 314. b.

Hartman quid significet 1. 444. a.

Hartzinia Sylva 1. 59. b.

Hasbani 1. 358. b.

Hasensprung 1. 292. b.

Hassensis lacus 1. 325. b.

Hassia 1. 2. a. Hassiæ urbes 1. 232. b. Hassiæ Comes captus 2. 606. b. Hassiæ Princeps Würtembergicam uxorem ducit 3. 159. b.

Hassi & Catti 1. 60. c. Catti sunt 1. 23. b. Hassus Landgravius contra seditiosos rusticos 2. 151. b. fœdere jungitur Helvetiis 2. 444. b. Würtembergicum suscipit 2. 53. a.

succurrit afflictis propter Religionem Gallis 3. 153. b. Würtembergicum Ducem restituit 2. 281. seqq. Hassi Principis fortitudo 2. 54. a. Principis insignia leones 2. 183. conditiones pacis 2. 502. a. Principis Philippi laudes integre carmine perorantur 2. 280. a. Hassi contra Brunsvicensem expeditio 2. 452. Hassi coram Carolo V. oratio de Religione, & Cæsaris Responsio 2. 453. & inter hos varia colloquia ibid. b. Hassi rebelles à Principe ad officia revocantur 2. 151. a. Hassiaco Gortorpenfes nuptiæ 3. 174. a.

Hassibilias apud Turcas qui vocentur 2. 394.

Hattrela quid significet 1. 445. a.

Hattbüll quid significet 1. 441. b.

Hatto nomen proprium 1. 441. b.

Hatto Moguntinensis Episcopus à muribus consumitur 4. 158. b.

Havella fluvius veteribus ignotus 1. 69. c. Havellæ regio 1. 63. d.

Havelberganus Episcopatus 1. 47. d.

Haveland 1. 63. d.

Havelpergensis Episcopatus 1. 63. d.

Haydones populi 2. 589. b.

Haymburgum in Hungaria 2. 251. b.

Hedinfurt vel Hedinfort conditur, deque ejus etymo multa 2. 580. a.

Hedinum arx obsessa à Cæsarianis & expugnata 2. 178. a. arx solo adæquata ibid. Hedinum expugnationis narratio 2. 576. b.

Hedui olim, nunc sunt Burgundiones Ducatus 1. 93. b.

Hegonius iherus juris utriusque Doctor 4. 42. a.
Hegica Nobilitatis laus equestris 2. 77. a.
Hegovia in armis seditiosa 2. 153. b.
Heidelberg nonnullorum Principum Conventus. 2. 58. a.
Heidem obsidetur 2. 67. a. eripitur Württembergico à Fœderatis ibid. vocatur ara Flavia ibid.
Heidelbergense Gymnasium Ecclesiæ proventibus fundatum 1. 194. b.
Heilbrunna 1. 25. b. 2. 253. b.
Heilbrunna Monasterium Carmelitarum extra urbem desolant rustici, civitatem in deditionem accipiunt 2. 140. a.
Heiliger Lebe Monasterium à Nassaviensibus expugnatum, ibidemque Albanorum clades 4. 83. a.
Heiligenstadium oppidum occupatum 4. 90. a.
Heilsenstadium arx capta 2. 545. b. arx recuperata 2. 557. b.
Heilsenstein Comes 2. 37. b. Heilsensteinium Comitum quomodo rustici trucidantur 2. 442. b. Heilsensteinensis occiditur à rusticis, ejus uxor grandi afficitur injuria 2. 51. a. 140. b.
Hellasponus mare. 1. 255. a.
Helleviones 1. 37. a. Hellevionum potentia 1. 69. c.
Hellusii ibid. Hellusios apud Plinium esse Helleviones 1. 69. b. esse insulares 1. 75. a.
Helveconæ 1. 32. b. Helveconarum & Ariorum nomina exoleta 1. 87. b.
Helvetia, in pagos divisa 1. 47. d. Helvetiæ descriptio 1. 315. a.
Helvetii olim gens Baltica 1. 1. b. 21. a. Helvetii multi ad altare Romæ in templo S. Petri occisi 2. 611. Helvetii solennem Conventum celebrant 4. 63. a. unum milliari faciunt decem Italarum milliaria 4. 23. a. Helvetii quo iure utantur in revocandis militibus 2. 468. a.
Helvetiorum marca 1. 278. a. in Conciliis ordo 1. 332. b. pagi quatuor 1. 305. b. focii 1. 333. a. Helvetiorum deserti, nunc Sylva Mora 1. 85. a. apud Basilicam contra Gallos pugna 1. 192. Erenius 1. 59. b. civitas 1. 52. c. potentia ante tempora Julii Cæsaris 1. 278. a. Helvetiorum pagi 1. 29. b. occisorum numerus in pugna Papiensi 2. 610. b. Viginti millia Dux Württembergicus conduxerat 2. 39. a. exercitus apud Gallorum Regem in Italia 2. 183. propter Religionem tumultus 2. 442. a. civile bellum. 2. 444.
Helvetiorum Virtutes in pugna 4. 132. b. Helvetios Germanos esse 1. 225. b. Helvetios sollicitat Gallus de promovenda sua electione in Imperatorem. 2. 6. a. eorum responsio 2. 6. b. literæ ad Pontificem ibid. Helvetico fœdere nominatim excepta Rom. Ecclesia & Imperium ibid. Helvetiæ situsque opportunus 2. 6. a. auxilia promittunt tuendæ tranquillitati Germanicæ 2. 6. b. Helvetiorum auxilia sollicitat Württembergicus 2. 76. b. coram eis agit cum Præside Württembergensi ibid. cum eis Gallus fœdus pangit 2. 177. b. etera sua propterea contra eum conduci militem prohibent, facile tamen adversus alios conductos postea posse corrumpi ostenditur 2. 180. a. Legatum Pontificis in carcerem conjiciunt 2. 181. b. contra Gallum militantes domum revocantur 3. 153. b. apud Helvetios tumultum concitat Carolostadius. 2. 442. a. eorum dissidia in Religione 2. 445. b.
Hemiole naves quæ dicantur 4. 22. a.
Henetos gentem esse Asiaticam 1. 80. b. Misinæ magnam partem occupasse 1. 79. b.
Hennebergici Comites pecunia haud exigua mulctati ab Henrico Duce Brunsvicensi 4. 92. a.
Henricus Brunsvicensis vicinis bellum infert 2. 558. b. Ditione pulsus, ad Cæsarem Metim veniens, ac ab eò auxilium petit 2. 557. a. Brunsvigam urbem obsidet 2. 518. b. 4. 91. b. fœdus init cum Mauritio Electore Saxoniz contra Albertum Marchionem. 4. 91. b. Brunsvicensis, unde sit oriundus 4. 92. b. cum suis copiis in Franciam vocatus. 4. 92. a. Christophori Wispargii copias dissipat 4. 92. a. Sophiam Sigismundi Regis Poloniz in uxorem ducit ibid. secundas nuptias celebrat. ibid. Erico Brunsvicensi suppetias fert 4. 90. a. Ducatu exiit 4. 62. a. 90. b. una cum filio Carolo captivus Castellis missus 4. 91. a. carcere liberatus & Ducatui restitutus 4. 91. a. Blauenburgum arcem obsidet 4. 92. a. copias conscribit contra Albertum Marchionem. 4. 91. b. bellum gerit contra Ericum Ducem Brunsvicensem 4. 91. b. Alberti Marchionis Ditionem in vadit 4. 92. a. Fridericum Danic

& Ericum Sueciæ Reges dissentientes conciliat 4. 92. b. Albertum Marchionem prælio superat 4. 92. a. suos hostes & plurimas civitates inferioris Saxoniz ingenti pecunia mulctat. 4. 92. a. copias adversus Magdeburgenses ducit 4. 91. a. quot liberos habuerit 4. 93. a. moritur. 4. 90. a.
Henrici Ducis Brunsvicensis dissidium cum civitatibus Goslariz & Brunsvico 4. 91. b. res gestæ 4. 90. b. erga devotos humanitas 4. 92. a. liberi & uxores 4. 93. a.
Henricus II. Rex Galliz victus à Philippo Rege Hispaniarum 2. 649. Rex Galliz Legatos mittit ad Principes Germaniz 2. 543. b. II. Rex Gallorum fœdus init cum Germaniz Principibus ibid. Rex Galliz spe urbis capiendæ Argentinensis frustratur. 2. 546. b. II. Rex Galliz venit in Germaniam 2. 546. b. Rex Galliz capit Metim 2. 545. Galliarum Rex cur Metim cepit, & exercitum in Germaniam duxerit. 2. 543. Rex Galliz Tullum & Virodunum capit 2. 545. a. II. Rex Galliz novas copias mittit contra Regem Hispaniarum 2. 649.
Henrici Regis Galliz titulus in literis missis ad Germaniz Principes. 2. 544. a. inter Henricum II. Regem Galliarum & Angliæ Regem pax 2. 543. a.
Henrico Duci Brunsvicensi Galliz Rex auxilio venit 4. 90. b. Saxoniæ Elector & Landgravius bellum inferunt. 4. 90. b. inter Henricum Brunsvicensem & Volradum Mansfeldium bellum 2. 557. a.
Henricus V. Imperator consecratur. 1. 378. b. subducitur cum viræ periculo matri 1. 381. b.
Henricus Navariz Rex moritur 2. 639. a.
Henricus Salmuthi Theologiæ Doctor 4. 108. b.
Henrici Luceburgii Electio & gesta 1. 187. b.
Henrici Ottonis Palatini vita & obitus 3. 143. a.
Henrici Regis Scotiz necis in causa quis fuerit 4. 46. a.
Hepta flumen 1. 361. b.
Herbipolis Ducalis & Pontificalis sedes 1. 232. b.
Herbipolensis Ecclesiæ potentia 1. 234. a.
Hercynia Sylva ac initium 1. 305. b. Sylva nomen unde. 1. 46. c. Sylva descriptio 1. 20. b.
Hercules Alemannus 1. 6. b. Alemannus 1. 205. a. Deus Germanorum 1. 11. a. duo 1. 25. a. Alemannus Decimus in Germania Rex 1. 44. a. Hercules Lybius 1. 43. b.
Herculis columnæ. 1. 24. b. 255. a. etymon 1. 45. a. apud Celas imago 1. 64. d. scuta 1. 47. a.
Herdevones 1. 43. a.
Herrenalba Cœnobium 2. 73. a. Herrenalbæ Cœnobii situs. ibid. à Fœderatis occupatur. ibid. Comes ab Ebersteine fundavit, & quando exustum ibid.
Herhold 2. 21. a.
Hericouris arcis causa exortæ controversiæ. 3. 148. a. seqq.
Hermann quid significet 1. 242. a.
Hermannia pro Germania 1. 242. a.
Hermannus Contractus quando florenti. 179. a. Nassæ Landgravius 1. 195. b.
Hermersdorp maxima aquarum tempestas exorta. 4. 42. b.
Hermiones 1. 5. a. 43. a. quomodo vocentur 1. 203. b. ultimi Germaniz 1. 88. a. Hermionum gentes quæ. 1. 72. a.
Hermionius 1. 83. a. 72. a. 1. 21. a. 1. 21. a.
Hermundurorum civitas 1. 30. b. sedem ad Albim fuisse 79. a.
Hernberga Württembergensis civitas capitur à Fœdere Suevico 2. 71. a.
Hernberga situs. 2. 42. b. Hernbergam vallat Fœderati ibid. Hernbergam capit Dux Württembergicus 1. 50. a.
Herold quid significet 1. 443. b.
Heroldi qualenam hominum genus 2. 21. a.
Heroum clades 2. 563. a.
Herveldense Monasterium sub Jurisdictione Pontificis. 1. 350. a. Item cum Halbestateni Episcopo super decimationibus fovet. ibid. b. quæ infortunio Episcopi restituantur Monasterio ibid.
Hesdinum captum. 2. 603. b. arx capta 2. 557. a.
Hesperidum Insulæ 1. 93. b.
Hetruria Dux Cosmus Medicus creatus 4. 130. a.

Henricus 1. 2. b.
Heydones in Hungaria qui sint 2. 430. a.
Heyna Xenodochium à Philippo Hassia Landgravio constitutum 4. 62. a.
Hiacinthinum bitumen 1. 68. a.
Hidruntem urbem occupant Turcæ 1. 387. b. 4. 147. b.
Hieram classis Christianorum pervenit 4. 12. a.
Hieronymi Patria 2. 270. b.
Hierosolyma à gente Arabica capta 1. 184. a. Hierosolyma Rex Gotfridus Dux ex Lothariorum familia. 1. 179. b. Hierosolymitana expeditio 4. 126. b. Hierosolymorum devastacionem, quæ prodigia antecesserint 4. 159. a. Hierosolymitanorum Equitum laus 2. 88. a. vide Melitenses Hierosolymiam à Saracenis occuparam conantur Christiani recuperare Henrico quarto imperante. 1. 179. b.
Hijula Hunnorum Princeps 2. 221. a.
Hildebertus quid significet 1. 444. a.
Hildesheim 1. 78. b.
Hildesheimenses 1. 63. b. Hildesheimensis civitas. 1. 86. a. Hildesheimensis Episcopi bellum contra Ducem Brunsvicensem 2. 81. a. Hildesheimense bellum 2. 941. Hildesheimensis civitas obsessa 4. 90. a. Episcopus à Carolo V. proscriptus & postea ab Erico Duce Brunsvicensi Ditione pulsus ibid. Hildesheimensis Episcopus Brunsvicensem Ducem invadit, sed ab hoc postea mandato Imperatoris territorio exiit 2. 81. seqq. Hildesheimensis Episcopi & Abbatis Fuldenensis lris de præcedentia. 1. 382. a.
Hiltensburgum arx capitur à Würtemb. 37. b. Hiltensburgum castrum occupatur & incenditur 2. 65. a.
Himera fluvius ejusque tractus. 4. 22. b.
Hinrich quid significet 1. 442. b.
Hippo in Africa 2. 335. a.
Hippona oppidum 2. 362. b. Hipponam olim nunc Bonnam vocant 2. 337. b.
Hircanum mare. 1. 90. a.
Hirci 1. 289. a.
Hirsaugia Monasterium 2. 44. a.
Hirschau Monasterium à quo edificatum 1. 178. a.
Hirschangensis Cenobii asservari creditur D. Aurelii corpus 2. 72. b.
Hismaelis Sophi Provincia 2. 117. b.
Hispalis olim, num Sybilia 1. 93. b. 2. 602. b.
Hispania à Turcis spoliata. 2. 321. a. Hispania quantum Melitensibus equitibus debeat 4. 12. a. ex Hispania duo ad Imperium evocati 2. 15. a.
Hispania divisio. 1. 26. b. Hispaniæ Principes Carolo V. obviam procedunt 2. 647. b. Hispaniæ Rex Pontifici bellum infert 3. 10. b. Pontifici & Gallo reconciliatur. 3. 12. a. Hispaniæ Regnum absuturus Carolus V. uxori commendat 2. 321. b. eidem multa perfidiæ exempla obijciuntur 3. 11. a. inter Hispaniarum Regem & Paulum IV. Pontif. bellum 2. 648. Hispaniam devastant Franci. 1. 150. a. totam subegit Cæsar Augustus 1. 62. b.
Hispanus quare sit eligendus in Imperatorem 2. 8. a. quare non 2. 9. a. seqq. solet assiduitate vincere non properans. 2. 10. b. Hispanus Gallum prælio cruento vincit. & ei aliquot oppida adimit 3. 12. a. Hispanus Gallum cædit. 3. 125. b. Hispani & Galli pacificatio. 3. 135.
Hispano prærogativam ante Gallum adjudicat Pontifex 3. 169. b. Hispanum Imperatorem portituum orbe, vaticinatum olim 2. 254. b. seq.
Hispani quo comitatu secuti sint Carolum Regem suum Aquisgranum 2. 20. a. Hispani à Turcis prælio superati. 4. 55. a. Hispani magis arte, quam viribus bellicosi 2. 10. a. quibus calamitatibus præfuerint Mediolanenses 2. 214. b. Hispani Arcem Africae Pevoldi Velez capiunt. 3. 173. b.
Hispanorum insolentia in urbe Roma 2. 611. victoriaterruit Africam 2. 377. b. dira avaritia in urbe Roma 2. 617. a. multi Papæ contra fidem datam necati 2. 608. naves à Geusis interceptæ 4. 126. b. in Anglia negotiantium omnia bona ab Angliæ Regina arrestata 4. 115. severitas in Geusios 4. 176. b. clades ad Flielsingam 4. 176. 180. a. expeditio in Turcas à Galliis impedita 4. 177. b. Regis Edictum de inquisitione 4. 78. a. sex provinciæ 1. 26. b. Edictum de inquisitione confirmanda in Belgio 4. 63. b. 78. Hispanorum exercitus egeus. 2. 215. b. Regi,

Maria filia Maximiliani II. Imperatoris nupta. 4. 141. b.
Hispaniarum Rex Auracum publico Edicto proferibit. 4. 71. a. Regis tres naves in Anglia arrestantur 4. 109. b. Rex Carolus filium unicum cubiculo certo concludit, eoque exire vetat 4. 70. b. Regis Edictum de restitutione suorum subditorum 4. 133. b. in Hispaniarum Regem quanta beneficia à Melitensibus equitibus collata fuerint 4. 12. a. inter Hispaniarum Regem & Pontificem Romanum & Venetos fœdus initum adversus Turcam, ejusque fœderis capita 1. 158. a.
Hispanica inquisitio in Belgium introducta 4. 51. a. Hispanicæ naves pretiosissimis mercimoniis & summa pecuniæ octingentorum millium coronatorum onerata, in Anglia detinentur ac arrestantur. 4. 209. b. Turcis formidabiles 4. 171. b. Hispanicarum navium arrestationis Angliæ Regina causas publico scripto explicat. 4. 115. Hispanicas naves octodecim & duas triremes Angliæ Regina eripit. 4. 124. b. Hispanicum mare 1. 255. a. bellum 1. 26. b. Hispano-Gallicum conjugium. 3. 141. b. Carolus V. fœdus cum Gallo pangit sibi proficuum. 2. 201. a. aliud cum Gallis Hispanorum fœdus 2. 217. a. Carolus V. fœdus cum Tunetano Rege à se restituto pangit. 2. 335. b. qui Hispano quotannis, 6. equos & 12. falcones solvit. 2. 336. b. Bonna quoque occupata cum Rege Tunetano de ea pacificatur. 2. 337. b.
Hister fluvius. 1. 241. b.
Historiam cur quidam scribere negligant. 2. 176. a. Historias Romanorum continuas extare. 1. 368. a. Historiis recentioribus magis credendum 1. 69. c.
Historicorum penuria quæ damna Germanis intulerit. 1. 97. a.
Histrieses. 1. 210. a.
Hobunsardam Principem Coccorum muros Hierusalem destruxisse 1. 238.
Hocheymii Xenodochium à Philippo Hassia Landgravio institutum 4. 62. a.
Hochstratensis Comes ad dicendam sententiam coram Albano vocatur. 4. 71. b. Comes capitalis criminis accusatus, ibid. Comes, se de criminibus objectis, & maxime de ambitione ac crimine læsæ Majestatis purgat. 4. 75. a. seqq. Comitibus delicta à Procuratore generali commemorantur. 4. 71. b.
Hoch Teutschland 1. 2. a.
Hoff oppidum 1. 87. a.
Hoffmannorum hæresis doctrina 4. 157.
Hogi 1. 165. b.
Hohenloensis Comes miserabili conflagratione interit. 4. 135. Hohenloensem Comitatum diripiunt rustici & Comites in pacta jurare cogunt. 2. 139. b.
Hohenstauffen prosapia. 1. 211. a.
Hojum oppidum Condruforum 1. 345. a.
Hojus fluvius ibid.
Hollandia. 1. 2. a.
Hollandia urbes. 1. 232. b. pars sub Batavia continetur. 1. 84. b. Insula. 1. 254. a. Hollandiæ Status quinquaginta millia florenorum Auraco, ob beneficia præstata offert. 4. 82. a.
Hollandiam inundat Rhenus. 1. 92. a. primam sedem Francorum fuisse. 1. 154. a. in Hollandia morus excitati. 4. 81. a. mira ventorum tempestas & Oceani exundatio orta. 4. 146. a.
Hollandi 1. 22. b.
Hollandinus Comitatus 1. 243. a.
Holfati ubi sint 1. 42. b. 62. a.
Holfatia Duces Ditmarfos debellant. 3. 48. a. Holfatiæ Dux Moscoviam venit, & benignissime à Moscovita exceptus. 4. 140. a. Holfatiæ Ducatus 1. 85. b.
Holfatienses Dani. 1. 77. b.
Homburgum 2. 130.
Homerus quando claruerit 1. 171. b.
Homicida quomodo mulctari sint apud Germanos. 1. 17. b.
Homicidium quomodo apud Turcas puniatur. 2. 395. a. Homicidii pœna 1. 17. b.
Homines qui mactantur. 1. 63. c.

Honberga arx 2. 45. a.
Honoris inconsulta cupido honoribus obstat 2. 99. b.
Horburgum oppidum 2. 475. b.
Horis quales sint Sacerdotes 2. 395. a.
Horneson castellum expugnatum 4. 100. b.
Hornbachiana Schola fundata 4. 162. b.
Hornberga deditur 2. 45. a.
Hornensis Comes conciones publicas Tornaci instituit. 4. 88. a. Tornaci multos captivos carcere dimittit 4. 89. a. quantum semper faverit Geusis 4. 87. a. captus ab Albanis 4. 64. a. curru Bruxellas captivus vehitur 4. 83. b. morti condemnatus ejusque sententiæ capitalis tenor. ibid. capite plectitur 4. 84. a. Comitibus Virtutibus ibid.
Host quid significet 1. 445. a.
Hospitalitas Germanorum 1. 17. b. 199. a. veterum Germanorum 1. 55. b.
Hosti Daño exitialiter inedia laboranti submittit commectum Suecus 2. 87. a. hosti sine damno proprio incommodandum est. 2. 438. b. Hostem callentissimum cavere quovis modo oportet 2. 326. a. a tergo relinquere intutum. ibid. b. fugienti intercludunt vias Christiani. 2. 263. b. hostibus aliquando præstat quid concedere. 4. 5. a. hostium dignoscendorum causa non de pilcos signant Casariani 2. 184. a. hostes ab itinere fellos fugat Leva, sed incolumēs sua cum laude dimittit 2. 139. b. hostium minus non terri debent fortes 2. 212. b. hostibus propinquis relictis non sunt sectandi longinqui. 2. 210. b.
Hugo Capetus 1. 220. Caputius a. 1. 176. b.
Hugonoti multas urbes in Gallia occupant 4. 64. b. circa Mō realem ad arma concurrunt ibid. suas copias contra Helvetiorum agmen ducunt. 4. 109. b. in variis locis urbibus expelluntur 4. 65. a. copias conscribunt. 4. 64. b.
Hugonotorum copiarum 4. 109. b. calamitas 4. 74. b. tumultus in Gallia 4. 64. b. in Gallia afflictio 4. 65. tumultus in urbe Aurelianensi 4. 65. a. cædes in Argentoratensi agro 4. 109. a. occisorum pugna ad jarnacum numerus. 4. 121. in Gallia nomen unde 3. 142. b. 4. 48. a. valde affliguntur in Gallia 3. 150. b. seq.
Hugonotes Rex Galliarum sub specie pacis variè vexat. 4. 74. b. inter Hugonotos & Pontificios acie prælium committitur. 4. 132. 149. b.
Huldrici Ducis Württembergici oratio de sua militia. 2. 75. b. actio coram Helvetiis 2. 76. b. ortus & vita 2. 34. a. atque civile bellum aliquoties reassumptum. ibid. Ei falsò impinguntur gravissima crimina. 2. 287. b. sed purgatur 2. 290. a.
Humanis rebus fidere, vanum est 2. 29. b.
Hungaria citior & ulterior 2. 220. Hungaria Regni sedes Buda. ibid. ultra Danubianæ descriptio ibid. flumina ibid. descriptio. ibid. cælum corporibus Germanorum aduersissimum. 2. 585. a. Hungariam Tartari miserrimè depopulantur 4. 54. b.
Hungari unde venerint in Panhoniā. 1. 88. b. tributarios se Imperatoris fore promittunt. 1. 412. a. Hungari unde venerint, qui nunc sunt 2. 220. Hungarorum clades prope Mohacz latè describitur 2. 218. seqq. prima post Regem dignitas Palatinatus 2. 218. b. ei subiecta Walachia ibid. Conventus 219. b. Hungari a Scythiis orti 2. 220. a. Reges in Alba Regali sepulti ibid. b. privilegia quidam allegant, quibus sine Rege ipsi militare detrectant. 2. 223. b. perhèc cum Turca in Christianos conspirant 2. 238. a. Judex Curia rectius à Rege 2. 227. a. Rex Ludovicus post infelix prælium suffocatur 2. 228. b. clades ista miserrima 2. 229. Coronæ conservatorium arx Wislegrad ibid. Regnum per fas & nefas affectat Wayvoda Tokay, sed Ferdinandus coronatur 2. 230. a. d. Hungarico Regno contendentes Pannonico bello viam sternunt. 2. 249. a. Hungari Limenarchæ Reip. Christianæ. 2. 249. b.
Hunibertus quid significet 1. 444. b.
Hunicaria oppidum caprum 2. 603. b.
Hunni 1. 3. a. Hunnorum Rex primus Odoacer 1. 245. b.
Huschochi populi 2. 589. b.
Husaronum perfidia 4. 52. a.
Hussari vastant Voetlandiam 2. 483. b.
Hutterii hæretici. 4. 157. b.

Hyberni movere nequit milites Moronus stipendii defectu 2. 182. b.
Hyems asperissima & nivosa 2. 557. a. aspera & frigidissima 4. 41. a. 176. a. Hyemis inclementia victa radicitus perierunt 1. 436. b.
Hypolitus proprium nomen 1. 443. b.

I.

Iacobus Andreas Theologus Præpositus Tubingensis Ecclesiam renovat in Ducatu Brunsuicensi 4. 93. a. Ecclesiam in Ducatu Neoburgensi reformat 4. 163. a. Jacobus Andreas Formulæ Concordiæ conscriptæ viginti Theologi Zervestæ se subscribunt. 4. 136. b. inter Jacobum Andream & Tilemannum Heshusium Doctores Theologiæ dissidium 4. 136. b.
Iacobus Elector Trevirensis Trevirensibus bellum infert. 4. 89. b.
Iacobus Herbrandus Theologiæ Doctor 4. 145. b.
Iacobus Nothus quomodo Rex Cypri factus sit 4. 138. Alexandriam confugit & opem Soldani implorat. ibid. Præful Nicosiensis factus. ibid.
Iacobus Rex Cypri septem Commissarios post se instituit 4. 138. a. Iacobus Rex Cypri Catharinam Cornarii Patricii Veneti filiam, in matrimonium ducit ibid. Jacobi Regis Cypri testamentum ibid.
Iacobus Stuardus tutor Reguli Scotiæ 4. 45.
Iacobus Teutonicus Ordinis Carthusiensium 1. 193. a.
Janizari Turcæ quales 2. 240. a. Janizatorum origo & disciplina militaris 2. 404. 2. 590. b. numerus 2. 392. arma ibid. officia divisa ibid. virtus in re militari. 4. 29. b. quot millia fuerint in expeditione Melitense 4. 3. a. octingenti cæsi 4. 5. a. Janizaris quæ lingua familiaris sit. 2. 391. a.
Janiculus mons Romæ quomodo hodie appelleretur. 1. 180. a.
Januariense edictum 4. 104. b.
Jarnacum oppidum captum ab Hugonotis, rursus direptum 4. 120. a.
Jazygum Regio 2. 540. f.
Iberia 1. 26. b. pars Colchis 1. 93. b. Iberia à Parthis victa 2. 395. b.
Iberia montium inhabitatores. 1. 90. a.
Icius portus 1. 84. b.
Ienatz communitas Rhætorum 1. 281. b.
Iconium hodie Cognium dicitur 2. 390. a.
Idolum Imienseul. 2. 314. b.
Igla flumen. 1. 92. a.
Ignis hiatus in Echantis. 1. 68. a. de Rheno ascendit & proximas villas absumpsit 1. 375. b. Ignis artificialis usus in bello 2. 430. b. Igne præsentia collocutorum significatur Rhodiis 2. 92. b.
Ilava fluit in Danubium 1. 92. a.
Illyricum provincia 1. 249. b. Illyricum populari sunt Cimbrici 1. 171. b. Illyricum Sclavoniam hodie nominant. 2. 385. b.
Illyrii Boslimenses & Dalmatiae 1. 93. b.
Illyricos occuparunt Germani 1. 36. b.
Ilva Insula 2. 344. b.
Ilx amnis 1. 92. b.
Imaginibus infensissimi Anabaptistæ 2. 316. b.
Imperandi cupidine invadere aliena Regium est 2. 117. b.
Imperator quæ juramento Aquisgranii promiserit. 2. 23. a. Imperatoris officium 2. 368. b. Coronatio Bononiæ celebrata. 2. 268. Imperatoris & Pontificum discordia quantum nocuerit. 1. 182. a. Imperatorem eligendi lex & consuetudo 1. 176. b. Imperatores qui coronati sint. 1. 114. a. Cæsares Spira sepulti 1. 230. b. Imperatorum electio & coronatio defensa. 1. 108. a. Imperatori titulus Christianissimi competit. 1. 116. a. Imperatorum quorundam Germanicorum gesta 1. 173. seqq. Imperator excommunicatus. 1. 181. b. Imperium quando ad Germanos translaturum. 1. 245. b. Imperator est Dux consilii inter omnes Reges. 2. 3. a. non nascitur. ibid. Imperatoris dissonantibus suffragiis uno tempore electi. 2. 3. b. Imperatorem quidam Electorum constituunt Anglum. 2. 4. a. successorem commendare potest. 2. 5. a. Imperatorum nativum

- vum in Germania satis commodum eligi posse. 2. 6. b. Imperator & Rex Neapolitanus nemo simul existere potest 2. 6. b. Imperatoris idoneitas ratione ditionis 2. 7. a. seqq. ratione potentia egegia 2. 8. a. in Imperatorem cur Carolus V. eligendus 2. 8. b. idoneitas ratione Virtutum 2. 8. b. ratione ætatis 2. 9. a. Imperatorem Germanum ultimum fore Maximilianum prædixerat vates 2. 9. b. Imperatore extraneo opus non est, si Principes Majorum sectantur Virtutes. 2. 9. b. etiam si esset indigena mediocris fortunæ. ibid. in Imperatorem cur Gallus eligendus ibid. Imperatoris Caroli V. coronatio ejusque solennia 2. 16. seqq. Imperator & Pontifex conveniunt de ejectione Italiæ Gallo 2. 177. a. ab Imperatore investitur Ferrariz Dux super Modenâ, Regiû, & c. 2. 341. b. Imperator Pontifici strapedes tenet 2. 272. b. Canonicus Lateranensis, antea Pononienfis creatur. 2. 274. a. Henricus Imperator adhuc puerili ætate creatur 1. 378. b. administratione commissa Imperatrici 1. 179. a. cujus auctoritate opprimuntur status 1. 381. b. ab officialibus corrumptur Henricus 1. 383. quam ob causam status ipsi vel emendationem, vel depositionem officialis injungunt 1. 387. a. Imperator Polonia & Bohemia Duce vi regie Majestatis increpat 1. 394. b. Imperatoris potentia improbe accusatur Dux Suevia se committere detrectat, armis potius se tutaturus. 1. 396. a. Imperator acie inclusus à Saxonibus, quanta potest arte fugam dissimulat. 1. 400. b. Imperatoris deponendi causa conventum expetunt Saxones 1. 402. a. depositionis causæ 1. 403. a. Imperator emendationem promittit. 1. 404. a. sed alius ob id conventus Fridlariz indicitur. 1. 405. a. Imperatore prælium eligente, ut non depositus honestè moreretur. ibid. Ei præscriptæ pacis conditiones 1. 406. a. in quas consentit Imperator, paulo post eas deserens 1. 407. b. Imperatoris jurisdictio nova est absoluta in causis cum ordinibus communibus 2. 410. b. Imperatoris & Turcæ pacificatio 3. 97. Imperatoris depositionem meditantur Status 1. 429. a. Imperatoris absolutio 1. 438. b. dedegradatione ejusdem nova consilia 1. 440. seq. Imperatorem abesse Imperio summè periculosum 2. 11. a. eligendus qui Virtute sibi auctoritatem conciliare potest 2. 11. b. sæpe mediocris fortunæ propter Virtutem electi, non sine felici Reip. statu ibid. Imperatorem per jocum quidam vocavit Consulem Augustanum. ibid. si tympanum pulsat, tota Francia tremat. ibid. Imperator Carolus V. quomodo electus 2. 12. a. Henricus IV. excommunicatus 1. 428. a.
- Imperium* Romanum ad Germanos translatus 1. 51. b. Romanum quando fuerit amplissimum 1. 259. a. Romanum quomodo & quando in Germanos sit translatus 1. 245. b. Imperium quor modis vacare possit 2. 652. Imperium Romanum post bella intestina Henrici IV. tempore non potuit recuperare pristinam Majestatem 2. 4. a.
- Imperii* Statuum sessio 2. 610. constitutio 2. 3. b. Romani officia militaria 2. 248. b. auxiliorum catalogus 2. 247. b. legitima sedes Roma est 2. 27. b. urbes contra Nobiles 2. 38. a. ad Imperii Ordines Carolus V. Imperator scribit, & Imperium abdicat 2. 646. seqq. Imperii vires apud Germanos defecisse 1. 237. a. Ejus Vicarius perpetuus Marchio Montisferrati. 2. 267. a. Imperii Status & sessio 2. 513. a.
- Imperium* Romanum affectat Gallus 2. 2. b. Imperium universale affectat Turca 2. 240. a. ejusque causa Religio nis opportunitatem simulat 4. 1. b.
- Imperia* cunctanter & religiose accipienda 2. 14. b. Imperia, civitates, Regna habent sua initia & fatales periodos. 1. 90. b.
- Imperiales* civitates quæ 1. 169. b. Imperialia ornamenta Nurenbergæ asservari 2. 23. a.
- Impressoria* artis inventio 1. 197. b.
- Incendiis* per proditores structis obfessos Viennenses expugnare tentat Turca 2. 241. a.
- Indictio* penititionis generis 1. 52. b.
- Indorum* signum militare fuit Hercules 1. 48. a.
- Inducias* non violari stratagematibus ait Albanus. 3. 11. a. Inducias hosti ad incitas ferredactio denegant Itali. 2. 192. a. inducias fraudulentè pactis Donovertanis non servat Schertelius 2. 460. b.
- Inedia* contabescere qualis miseria 2. 313. b.
- Infames* libelli per constitutiones Principum corrumperendi 2. 288. a.
- Infantes* qui in Reformatis Ecclesiis Belgic. fuerant baptizati, denuò baptizantur 4. 63. b.
- Ingevon* filius Manni 1. 42. b.
- Ingevoines* unde dicti 1. 203. b. qui fuerint 1. 5. a. sunt gens Germanorum 1. 171. a.
- Ingelshelm* Regium palatium 1. 222.
- Ingrati* apud Romanos infames 2. 630. a.
- Ingratitudo* quale vitium 2. 620. b.
- Ingriones* 1. 85. a.
- Ingrovolandi* 1. 66. c.
- Inguria* magnis viris tenacissimè inhæret 2. 109. b.
- Inquisitio* in Belgio multorum motuum causa 4. 47. a. 63. b. 75. a. 77. a. 78. a. Inquisitionis nomen omnibus odiosum 4. 77. a. Inquisitionis Hispanicæ crudelitas. 3. 137. a.
- Inquisitores* constituit Pontifex 3. 164. b.
- Inquisitorum* arrogantia in Belgio 4. 63. b.
- Insidia* militares 2. 474. b.
- Insidia* Turcis hinc inde structæ valde profunt 2. 264. a. Insidia Turcarum callidissima. 2. 93. a. paucitatem simulando 2. 99. a. insidiis Turcam adventantem accipere parant Christiani 2. 261. b.
- Insules* 1. 279. a.
- Insulæ* tota fere vastata 2. 608.
- Insula* S. Petri 2. 323. b.
- Insula* 1. 3. b. Fortunatæ nunc Cannariæ dicuntur 1. 93. b. Insulæ in Danubio 2. 428. b. Insulas occupandi, veteribus fuit magna cupiditas 1. 80. b.
- Interamnensis* Pannonia unde sit dicta. 2. 587. b. in Interamnensi Pannonia rerum contra Turcas gestarum descriptio 1. 585.
- Interbacum* oppidum Marchiæ 2. 152. a.
- Interim* formula pacis. 4. 161. b.
- Interregnum* in Imperio annorum octodecim 2. 4. a. Interregnum à morte Maximiliani Cæsaris 2. 81. a. Interregnum periculosum 2. 39. a. Interregnum mortuo Maximiliano bello portendere videtur 2. 66. a. Interregna plena periculorum 2. 9. a.
- Intrada* splendidissima Caroli V. Aquisgranii 2. 19. seq. Magni Magistri Rhodiensis Romæ 2. 110. b. Caroli V. Calantana per pontem aulais tectum 500. passuum. 2. 324. a.
- Inturgi* populus 1. 85. a. 306. a.
- Invidia* fortunarum & Virtutum vicino Würtembergensi movent quidam bellum. 2. 286. b. Gallus Carolo V. 2. 325. a. Invidia semper dignitatis comes. 2. 344. b. in extremas calamitates conjicit Bavariæ Ducem 1. 390. a. Invidiam qui non sentiant 1. 218. b.
- Joachimus* Elector Brandenburgensis Ecclesias in sua Ditione reformat 4. 43. a. Friderico Electori Saxonie vitam conservat. 4. 153. seq. Joachimi Electoris Brandenburgensis vita, Virtutes, res gestæ 4. 153. seq.
- Locus* jocanti exitiosus 2. 59. b. 2. 311. b.
- Johannes* Albertus Megapolensis copias conscribit. 4. 43. a. Rostochienfes ad certas pacis condiciones redigit 4. 43. b. Rostochii arcem munitissimam contra civium tumultum construit 4. 45. a. Rostochium obsidet 4. 43. a. tormenta bellica civitatis Rostochiensis in arcem transfert. 4. 45. a.
- Johannes* Cantacuzenus imperium abdicat 2. 639. b.
- Johannes* Dupleus Eduardum VI. Regem Angliæ veneno necat 2. 632. b.
- Johannes* Fagedy unus ex Capitaneis in Arce Agria. 2. 531. †
- Johannes* Fuggerus Ferdinando Austriaco suppetias contra Turcam fert 2. 595. b.
- Johannes* Fridericus Dux Saxonie ob quas rationes se Grumbachianæ conjurationi adjunxit 4. 35. a. puerum quendam, magica arte instructum, in conclave suum recipit. 4. 38. b. Elector Saxonie Henrico Duci Brunsvic. bellum infert 4. 90. b. Elector ad Albim à Carolo V. prælio superatus & captus 4. 91. a. Dux Saxonie domum remittitur 2. 555. b. Dux Saxonie proscribitur 2. 606. b. Dux Saxonie è vinculis dimittitur 2. 548. Johannis Friderici summa obstinatio atque perversitas. 4. 56. a.
- Johannes* Funccius capite truncatur 4. 54. b.
- Johannes* Hirtz Argentinenfis pictor. 1. 198. a.
- Johannes* Scotus 1. 175. a.
- Johannes* Weiff Doctor 2. 566. b.
- Johannis* à Bruck (f. Davidis Georgii) vita, doctrina, mors 3. 30.
- Johannis* Brentii natura, ejusque genium, mores, Virtutes, vita. 4. 145.

Oerlang Jürg. 2. 590.
Ionis 1. 93. ab Alexandro Magno domita 1. 172. b.
Iovis Histotici laus 2. 118. a.
Iovis montes 1. 306. a.
Iperi tumultus exortus & imagines fractæ 4. 51. a.
Iracundia mutationes. affert Ecclesiæ & Reipublicæ. 2. 13. b.
Irmense Fanum seu idolum 1. 268. b. Irmenseul Idoli Erymologia. 2. 315.
Isabella filia Regis Portugalliæ Carolo V. nupta 2. 603. a.
Isabella Imper. Maximiliani filia, quomodo à Carolo IX. excēpta fuerit. 4. 147. a.
Isara flumen 1. 254. a. Isara fluminis cursus & exitus in Danubium 1. 92. a.
Ischia insula 2. 372. b.
Ischaki castellum expugnatum 4. 50. a.
Isenacum urbs munita. 2. 484. a.
Isis Numen Germanorum. 1. 49. b. Suevorum Numen. 1. 11. b. Juno Egyptia Ostridis uxor 1. 42. b. Isis simulacrum 1. 64. a.
Islandia Insula Oceani 1. 30. b.
Isna fuit in fœdere Schmalcaldico 2. 444. a. Isenses supplices ad Cæsarem legationem mittunt 2. 492. a.
Issenburg arx 1. 221. a.
Issenburgicus Comes à rusticis interfectus 2. 147.
Isavones gens Germanorum 1. 43. a. Isavones qui sint 1. 3. a. Germani proximi Rheno 1. 203. b. unde appellati. ibid.
Istmus 1. 93. b. Istmus in Illyrico 2. 385. b.
Italia avitum Imperii domicilium 1. 27. b. quantum Medientibus militibus debeat 4. 12. a.
Italia initium ubi 1. 293. b. flos & robur 1. 2. b. Statutum metus & reflexiones A. O. 1521. 2. 176. seqq. Italix renunciat Gallus certis conditionibus 2. 201. b.
Italiani restrictis armis perierat pirata 2. 346. a. Gallix Rex cum exercitu invadit 2. 602. b. aliquoties vastavit Henricus IV. 179. b. devastaverunt Franci 1. 150. a. Ea ut ejiceretur Gallus conveniunt Pontifex & Cæsar. 2. 177. a.
Itali quas copias miserint in Germaniam ad Carolum V. 2. 464. Itali rom mos est, mutare favorem mutatâ fortunâ 2. 232. b. Italorum liga contra Cæsarem 1. 200. a. Italorum tria millia faciunt unum milliare Gallicum. 4. 23. a. decem milliaria faciunt milliare Helvetiorum. ibid.
Illi Galatorum expugnatio & receptio 3. 9. situs & monumenta, ab Anglis ultra ducentos annos possessum 3. 16 a. pacta deditiois 3. 18. a.
Immerium Antonini suspectum 1. 359. a.
Inberi 1. 289. a. 296. a.
Judicium extremum in valle Mamrefuturum 2. 24. b.
Judiciorum decem liga apud Rhætos 1. 280. b. Consistoria apud Rhætos ibid. Judiciorum ordinationem aliam fieri petunt seditiosi Francofurtenses 2. 172. a.
Juditham imitatura mulier supplicio afficitur 2. 316. a.
Juhra gens 1. 89. a. 249. a. Regio 1. 88. b.
Jula à Turcis obfessa 4. 49. b. à Turcis occupata 4. 51. a. à Kerestchenio prodita ibid. igne vastata ibid.
Juliaceum oppidum 1. 365. b.
Juliacensis Comitatus & Marchionatus & Ducatus 1. 243. a. Juliacense bellum 2. Jovio descriptum. 2. 422. b. Juliacensis Dux in introductione Imperatoris coronandi de præcedentia cum Legato Saxonico certat 2. 19. a. dirimitur sub prætextu debiti conducendi juris Juliacensis ibid. b.
Juliani hæreses 4. 157. a.
Julia Alpes 1. 71. b. 190. b. Juliarum Alpium portio est mons septimus 1. 290. b.
Julianus miser à Turcis trucidari 4. 51. b.
Julius Brunsvicensis Dux missas abrogat & Lutheranam Religionem suscipit 4. 93. a.
Julis Cæsaris commendatio 1. 20. a. inter Julium Pontificem & Regem Gallix bellum 2. 617. b.
Julinum Carnicum 1. 71. b. 51. b.
Junonis Sacrum insula, ejus descriptio. 4. 7. b.
Juniper Labradæus 1. 64. d.
Jura mons 1. 305. b. Juræ montis nomine quæ contineantur 1. 91. a.
Juramentum ab Imperatore præstandum 1. 22. b. Juramentum Imperatoris in Coronatione factum 2. 23. a.

Jurassus mons 1. 41. a.
Jusjurandum Maurorum quale sit 2. 337. a. Jurisjurandi solennitas apud Tuncetanos. 2. 337. a. Carolus V. tacta cruce in pallio assuta, jurat. ibid. b.
de Justificationis articulo Theologorum Saxonix dissensio. 4. 108. a.
Justitia imago 1. 334. a.
Jutlandi 1. 62. a.

K.

Kalamanka oppidum funditus delerum. 2. 595. a.
Kalz vetus oppidum. 2. 72. b.
Kamaneb oppidum 2. 221. a.
Karks arx vi capta 4. 96. a.
Karpum donavit Imperator Carolus V. Herculi Duci Ferratensi 2. 341. b.
Karestma munimentum expugnatum 2. 583. b.
Kestelm oppidum 1. 254. a.
Kemsee 1. 82. b.
Kenneimerlandes non esse Caninefates 1. 365. a.
Kerest oppidum munitissimum à Lazaro Schvveudio expugnatum. 4. 24. a.
Kerestchenius gravissime coram Turcarum Imperatore accusatur 4. 52. a. Constantinopolim captivus abductus, ibique finem vitæ miserum sortitus. ibid. proditur Turcis Julam arcem. ibid. perfidix atque prodicionis coram Cæsare accusatur ibid.
Kiburgensis Comes 1. 211. a.
Kilian & sociorum ejus sanctorum martyrum corpora quando sint inventa & translata 1. 167. a.
Kilorpium ab Hispanis occupatum 4. 61. a.
Kirchheim in Würtembergia 2. 68. b.
Klebachii aquarum inundatio 4. 42. b.
Klegovia in armis seditiosa 2. 153. b.
Klegois premuntur à Comite à Fürstemberg 2. 51. b.
Krieths Historicus de opinionibus Anapabistiarum. 4. 157. b.
Königshofium circa rustici seditiosi caduntur & distrahantur 2. 164. a.
Kolbenium turma rusticorum 2. 147. a.
Kraichgorn 2. 149. b. ubi varix à seditiosis rusticis editæ clades recensentur, in officium redigitur 2. 162.
Krembs 1. 87. a.
Krembschi Tartarorum Rex Moschoviam obsidet. 4. 158. b.
Kremsa oppidum in ripa Danubii 1. 254. b.
Krezer Zobelium Episcopum Würzburgensem cædit 3. 7. capitur, & in itinere noctu sibi ipsi vitam laqueo finit. 3. 124. a. 4. 34. b.

L.

Laca indica 2. 363. b.
Lacobardi fuerunt Albisaccolæ 1. 64. a.
Lacedæmonios humana victima litale Marti suo 1. 49. b.
Laciburgum 1. 69. c. 85. b. esse Sundensem civitatem 2. 92. b.
Lacônia est in Peloponneso 2. 387. a.
Lacus Tigurius 1. 326. a. Lacus in Hungaria duo Nobiles 2. 220. Lacus & paludes in Helvetia 1. 326. a.
Lalandiam vastant Sueci & Lübecenses 2. 86. a.
Lampertus quid significet 1. 444. b.
Lana flumen 1. 242. b. Lanæ fluminis ripas multa oppida habere 1. 253. b.
Lancearii milites 1. 47. a.
Landaviensium cum Comite Palatino transactio in seditione rusticana 2. 173. a.
Landgravius domum proficiscitur 2. 555. b. liber factus 2. 554. b. denuo capitur. 2. 555. b. Landgravius Hassiæ Ducem Brunsv. in prælio capit 4. 91. a. bellum Heinrichico Brunsvic. infert 4. 153. a. moritur 4. 61. b. Landgravius filius revocat suos equites à Marchione Brandenburgico 2. 548. b. Filius cum Mauritio Duce Saxonix conjungitur 2. 544. b.
Landisnuz urbis situs 2. 463.
Landoia oppidum 1. 253. a. 254. b.
Landolphus proprium nomen unde dictum 1. 441. a.
Landresium oppidum 2. 424. Landresii oppugnatio ibid.
Landritium oppidum frustra obfessum 2. 606. a.
Langobardi 1. 63. b. Rheni accolæ 1. 63. d.
Langwars flumen 1. 285. b.

- Lanshuta* oppidum 1. 254. a.
Larius lacus 1. 289. a. 306. b.
Larobrigi populus 1. 306. a.
Larunessa insula 2. 374. a.
Larza olim Epirus dicta 2. 385. b.
Latini quamdiu Constantinopolitanum Regnum possederint 4. 138. b.
Latitudo Regionis 1. 256. Latitudo loci quomodo querenda 1. 256. b.
Latrocinia Germanorum veterum 1. 25. a.
Lavare publice Duci Würtembergico laudi cedit 2. 58. a.
lavandi mos apud Turcas 2. 394. a.
Laubii pisa, rapas, frumentum ac triticum pluit 4. 138. a.
Laudam arcem desolant rustici seditionis 2. 139. b.
Laudem Pompejam Casariani obsident 4. 90. in Landensem agrum Borbonius Dux cum exercitu venit 2. 610. a.
Lauginga oppidum 1. 254. a. Laugingam Principum confederatorum exercitus pervenit. 2. 545. b. Laugingiana Schola constituta. 4. 163. a.
Laupha confictus & victoria Landgravi 2. 283. b.
Lauphanium urbs 2. 481.
S. Laurentius arx funditus eversa 2. 595. a.
Lauri frondibus Apollinis aram ornabant 1. 49. b.
Lauriacum 1. 82. b.
Lausnitia 1. 86. a.
Lautia dona 1. 52. b.
Laxenburgum nobile boum emporium 2. 263. b.
Lazari Schywendii Virtus in te militari 4. 24. a.
Legatum non statim in urbem intramitti contumeliosum censetur mittenti 3. 154. b. Legatorum jus violat Danus 2. 87. a. Legatos Rhodiennum experit Turca ut & eos & per eos alios corrumpat 2. 91. a. sed hi fraudem sentientes denegant 92. a. Legatorum Palatinorum periculum in pacificatione cum seditionis. 2. 150. a. Legatus Mediolanensem ex vultu hostis dijudicans animum Cremonam conservat. 2. 205. b. Legatum explorandi causa missum spernit rex Anabaptistarum 2. 309. a. Legatorum mandati odiosa audientiam differt Abbas Laurenus, donec noctu se in tutum recipit 1. 384. a. Legatos per avia temporis trahendi causa ducit Moscovita, ut interea bellum pararet 3. 41. a. Legati mittendi non invisi ei, ad quem ablegantur. 3. 42. a. Legatio Turcica pacis causa 3. 96.
Legi quid tribuant Turci 2. 395. a. Leges a Germanis Principibus contemnuntur 2. 286.
Leida oppidum a Geusis captum 4. 180. b. Leida incendunt Anabaptistae graves propterea poenas lucentes. 2. 309. a.
Leidani motus oritur & imagines templis dejectae 4. 51. a.
Leininga quid seditioni rustici fecerint 2. 170. a. Leiningam veterem & novam seditioni rustici occupant, & Comitissam sibi ante mentem servire cogunt 2. 170. a.
Leiphemium deditum 2. 133. a. rusticis foederatus eripitur & diripitur. ibid.
Lemanus lacus hodie lacus Lofanensis 1. 93. b. fluvius 1. 231. a. lacus 253. a. lacus ex Rhodano 1. 305. b.
Lembergi pisa, rapas, frumentum ac triticum pluit 4. 158. a.
Lemburga arx a Lotharingia Duce expugnata 4. 182. a.
Lemnum insulam vastat Turca 2. 387. b.
Lemonii 1. 34. a.
Lemovicenses ob novam exactionem seditionem movent 4. 174. a.
Lenberga obsessa 2. 45. a. oppidum Würtembergiae fecundissimum pecoris 2. 73. b.
Lenenses rustici seditionis 2. 148. b.
Lenharti quid significet 1. 445. b.
Lenja municipium a Gallis diremtum & incensum 2. 648. a.
Lenziesan sint Lintzgoii 1. 303. a.
Lenzium arx celeberrima 1. 69. d.
Leo X. Pontifex contra Gallum 2. 176. b.
Leoburgi duo propolae miscere intereunt 4. 158. a.
Leodinus Episcopus. foedus init cum Duce Sabaudiae 2. 548.
Leodium cum Namurcis 1. 165. b. non esse Imperialem civitatem 1. 44. a. 84. a. 169. b. Carolo Burgundione vezarum 1. 347. b. urbs 1. 336. b. Leodii urbis summaria descriptio 1. 342. b. urbis nomenclatura 1. 1341. a. Leodii laceffiti causa Gallum armis invadit Imperator. 2. 177. a.
Leodiorum Rex Theodorus Theodericus 1. 161. a.
Leodenses Germanos fuisse 1. 338. a. Leodiensis Episcopi potentia 1. 234. a.
Leonora soror Caroli V. matrimonio jungitur Regi Galliarum. 2. 603. a. Leonora Hispanae nuptiae & obitus. 3. 123.
Leopontia 1. 71. b.
Leopontii varii 1. 291. b. Viperi. 1. 306. a. Leopontiorum vallis 1. 293. b.
Lepanthus portus olim Naupactus dictus 4. 169. a.
Lesbon diripit Turca 2. 387. b.
Lesbus insula alias Mytilene seu Metelimim dicta 4. 23. a.
Leuacorum sedes 1. 361. a.
Leucadia a Turcis expugnatur 4. 387. b.
Leucorum oppida 1. 360. a.
Leuonii populi 1. 34. b.
Leuontini vallis 1. 293. b.
Reupold quid significet 1. 443. b.
Leyta flumen 1. 92. a.
Libanothani 1. 30. b.
Liberalitas civitatum in Principes 1. 52. a. Germanorum. 1. 199. a. Ducis Würtembergici. 2. 60. a. Liberalitate omnium favori se insinuat Dux Würtembergensis 2. 57. b. fiscum exhaurit idem. 2. 60. b.
de Libero Arbitrio inter Theologos Saxoniae dissidium. 4. 108. a.
Liberti 1. 18. b.
Liburnia pars est Sclavoniae. 1. 93. b.
Liburni 1. 210. a.
Licates 1. 289. a.
Licatii 1. 82. a. Licatiorum ferocitas 1. 284. b.
Lichtenanum arx capta 2. 548. incensa & funditus delata 2. 548. b.
Licia 1. 93. b.
Licum ubi Danubius accipiat 1. 254. a.
Lichtenfelsum oppidum ab Henrico Duce Brunsvicensi occupatum. 4. 92. a.
Lichtensteinense Monasterium desolant rustici 2. 241. a.
Qiffänder 1. 66. d.
Liga Rhætorum 1. 280. b.
Ligusticum mare 1. 255. a.
Liburtum arx obsessa 4. 90. a.
Lillis non soli Galli utuntur. 1. 212. a.
Limagus fluvius quare sic dictus 1. 324. a.
Limellum oppidum captum 4. 139. a.
Limitatus ager. 1. 58. a.
Limofalem 1. 85. b.
Limpurgum 1. 253. b. Limpurgum Monasterium diripitur. 2. 149. a. Limburgensis Ducatus 1. 243. a.
Lindavia fuit in foedere Schmalcaldico 2. 444. a.
Lindavia 1. 275. b.
Lingua Thuscana utuntur Rhæti 1. 277. b. Belgarum quomodo corrupta sit 1. 367. b. Linguae latinae peritiam Nobilibus non conducere, perverse quidam iudicant. 2. 57. a. Linguae quomodo ab imperitis depravantur 1. 241. b. Linguae Turcarum plures. 2. 391. a. Linguarum peregrinarum notitia Majestati Turcarum Imperatoris contraria. 2. 113. a.
Lintres qualia sint navigia. 4. 22. b.
Linza 1. 254. b.
Qinggow 1. 275. b. Qinggow. ibid.
Lintzum oppidum 1. 348. b.
Lippa a Turcis occupatur 2. 541. 4. 55. a. Lippae arcis amissio 2. 540.
Lipsiam obsidet Saxo 2. 492.
Lipensium sepultura 2. 566. a.
Lisson Venetis eripiunt Turcae. 2. 387. b.
Litera jaculis in urbem missa ad sollicitandam defectionem 2. 128. a.
Litera Gallorum & Germanorum antiquae, & quando usus scribendi inoleverit 1. 297. a.
Literis quibus Galli & Germani usi sint olim 1. 297. a. Literas apud Numidas nemo nisi Sacerdos addiscit. 2. 347. b.
Literatura & liberalitas quid possint 1. 200. b.
Litvania quibus linguis utatur 1. 89. a. Moscoviae conjuncta est 1. 89. a. fuit extrema Regio Germaniae 1. 80. b. Litvania civitas principalis Vilna est. 1. 89. a. plena descriptio 1. 248. a. Ducis Imperio subfunt gentes multae. 1. 89. a. de Litvania quaedam memorabilia. 3. 170. a. Litvani 1. 41. a. Litvanorum sedes 1. 75. a.
Litvano-Moscoviticum bellum 3. 169. b.
Lituanensium & Samogitianensium Theologorum dissidium de Coena Domini 4. 138. b.

- Litorale praesidium* 1. 307. a.
Livonia 1. 2. a. 34. b. extrema fuit Regio Germaniae 1. 80. b.
Livoniae descriptio 1. 248. b. & Moscoviae limes, 1. 92. b.
Livoniam fuisse Gothiam Orientalem. 1. 58. a.
Livones 1. 30. b. Livones Moscovita debellat, & provinciam Torpatensem subjugat 3. 39. pacem: 50. annorum faciunt 3. 39. b. Livonibus duras condiciones imponit Moscovita, pacem tandem recusat & bellum denunciat. 3. 40. b. seq. 128. respuunt auxilia modica 3. 134. b.
Livonenses esse Venetos 1. 80. b. Livonienses misere cruciati a Moscovita 4. 168. a.
Livoniorum Metropolis 1. 75. a.
Læchus fluvius 2. 547. b.
Löwensteinensem arcem diripiunt rustici, Comites injuriose in verba jurare cogunt 2. 141. a. Scharffenec diruitur. 2. 150. a.
Lombardia 1. 2. a.
Lona fluvius 1. 85. a.
Londini Conventus habitus, ejusque Conventus narratio 2. 636. 4. 173. b.
Longina arx solo æquata a Carolo V. 1. 602. b.
Longitudo Regionum ad quid conducatur 1. 257. b. Regionum 1. 257. a.
Longobardi Suevorum gentes. 1. 30. a. in Italia vicerunt Gothos 1. 79. a. Roma pulsi 2. 617. a.
Lotharingia ab Alberto Marchione Brandenburgico invasa 2. 555. b. Lotharingia Ducis in Alsatia factum in seditiones rusticos 2. 79. a. Domina ditione pulsa Argentoratuni venit 2. 554. Princeps puer captus & in Galliam missus 2. 545. Dux a Nassaviensi Comite coram Imperii Proceribus accusatus. 4. 184. b. Principissa Wilhelmo Duci Bavariae nupta 4. 72. b.
Lotharingiam incendium seditionis rusticarum quoque invadit 2. 146. b. Rex Galliarum invadit 2. 545.
Lotharingi unde dicti 1. 208. b.
Lotharingi rustici & Alsatii Tabernis obsessi 2. 146. b. Lotharingi rustici rebellant, creduntur a suo Duce 2. 146. a. circiter octodecim millia. 2. 147. b.
Lotionum variarum varia apud Turcas nomina 2. 394. a.
Lovanium 1. 230. b. antiquum oppidum 1. 361. a. munitur 2. 620. oppidum obsessum ibid. obsidione solutum. 2. 627. Lovanii studiosi se contra hostem armant 2. 622. Lovanienis obsidio 2. 406. Lovanienibus pacis conditiones a Longevallo quæ præscriptæ sint 2. 623.
Lovantinus Episcopatus. 1. 233. b.
Lübeck 1. 85. b.
Lubecum 1. 2. a. Lubeci urbis autoritas & pulchritudo. 1. 232. a.
Lubecenses quibus conditionibus cum Sueciae Rege pacari sint 4. 149. b. Lubecenses contra Danos Suecorum consequuntur auxilia 2. 85. b. redeunt in Danorum amicitiam 2. 86. a. alio bello Danos infelicititer infestant 3. 74. a. bellum Sueco denunciat 3. 160. a. ejus causæ eadem & seqq. pag.
Lubenum 1. 69. c.
Luca in Italia conveniunt Cæsar & Pontifex 2. 365. b.
Lucani 1. 294. a.
Lucarus 1. 277. a.
Luceburgensem Principatum Aurelianus Princeps invadit 4. 153.
Luceburgorum Principum laus 2. 556. ex Luceburgorum familia qui Cæsares fuerint 2. 551.
Luceburgicus ager a Galliarum Rege misere depopulatur. 2. 549. b.
Luceburgum agrum Albertus Marchio Brandenburgicus ingreditur 2. 555. b.
Lucenburgensem Ducatum Rex Gallorum devastat 2. 602. b.
Lucenburgum Ducatum Carolus V. recuperat 2. 606. a.
Luceria laus 1. 328. a.
Ludmanier mons 1. 291. b.
Lucones in utraque Albis ripa 1. 78. b.
Lucorum Religio. 1. 11. b.
Lucumonis mons 1. 291. b.
Ludi equestres 2. 34. a. Ludi apud Turcas 2. 394. h.
Ludicra Germanorum 1. 18. b.
Ludovicus Secundus Rex Hungariae quæ passus a Turca. 2. 219. Ludovici Pii Imperatoris pietas 1. 174. a. Ludovici nominis etymon 1. 443. a.
Lues maxima exorta inter Cæsarianos 2. 603. b.
Lugdunenses suos Hugonotos urbe ejiciunt 4. 65. a. Lugdunensibus succurrunt quidam Helvetiorum 3. 153. a. per prodicionem ejus deditio tentatur 3. 157. a.
Lugdunensis Gallia 1. 2. a.
Lugniza Vallis 1. 272. a.
Lugniſter Vallis Rhætorum communitas 1. 281. a.
Lugodunum 1. 84. a. oppidum Batavorum 1. 364. a.
Luii 1. 241. a.
Luna Numen veterum Germanorum. 1. 12. a. Lunæ tres Magdeburgi in cælo conspectæ 2. 532. tres Laugingæ a Cypriano Leovvitio Astrologo Claustimo visæ 4. 98. a. Lunam inchoantem rerum gerendarum auspiciatissimam arbitrantur Turcæ. 2. 92. b. Lunæ squalor valde conturbat Turcam. 2. 109. b.
Luna Sylva 1. 59. b. Lunæ Sylvam esse partem Sylvæ Bohemicae 1. 91. a.
Lupat 1. 152. a.
Luneburgum quomodo sit ad egestatem redactum 1. 232. a. civitas 1. 49. c. Luneburgensis Ducatus 1. 78. b. 85. b. Luneburgensis Princeps occisus 2. 563. Luneburgenses ingenti pecunia mulctati ab Henrico Duce Brunsvici. 4. 91. a.
Lunfeldense Monasterium a Lotharingæ Duce captum. 4. 185. a.
Lupia quo loco fluat in Rhenum 1. 85. a. 91. b. oppidum 1. 359. a.
Lupolis de Imperii juribus libellus 1. 224. b.
Lusatia superior 1. 69. c. in Lusatia Religio Romana mutata 4. 151. a. Lusatii fluvius nomine Succus 1. 29. a.
Lusignanum arx deditione capta. 1. 126. b. a quo condita sit. ibid. a Regis capitur 4. 133. a. arcem munitissimam Condenses obsident. 4. 126. b. Lusignani Cypri Reges unde dicti ibid.
Lusitania 1. 26. b. complectitur Portugalliam & partem Granatæ 1. 93. b. Lusitani navæ in Indiam navigantes. 1. 202. b. Lusitanos perpetuo bello sustinent Feltani. 2. 347. b.
Lusitana 1. 247. b.
Lutetia Parisium 1. 93. a. Lutetiae liberum exercitium Religionis prohibitum. 4. 73. b. 142. b. ingens timor & trepidatio exoritur ob adventum Auracii 111. b. Lutetiorum pavor & trepidatio ob Cæsaris adventum 2. 606. a. Osterbeck 1. 79. b.
Lutherus nomen unde 1. 545. b.
Lutherus acriter rusticos seditiosos increpat 2. 135. a. seqq. ejus Doctrina quare & quomodo creverit 2. 136. b. ejus doctrinæ male adscribitur rusticorum seditio 2. 131. b. accusatur ob concessionem nimiam libertatis 2. 152. a. ejus libri Wormatiae comburantur 2. 29. a. Ejus dogma novitatis accusatum defendit a Principibus 2. 257. a. Lutherus Wormatiae a sententia deduci nequit. 2. 442. a. Lutheri epistola ad rusticos seditiosos & Magistratus, in qua utrisque suum errorem ostendit 2. 138. b. Lutherum quare reprehenderit Mincerus 2. 152. Lutheranæ Religionis omnis in Livonia calamitas imputatur. 3. 44. b. in sanguine Lutheranorum Farnesius natæ exoptat. 2. 464. b.
Luti Omani & Luti Diduni ubi habitant 1. 86. a.
Lutiburi in Slesia erant. 1. 86. b.
Lutrea Doctor quando floruerit 1. 193. b.
Lutseburgum oppidum. 1. 365. a.
Luxuries quale vitium 4. 46. a.
Luxus quid possit 1. 59. d. Luxus vestium in Germania. 1. 15. a.
Lybs ventus 1. 321. b.
Lyburnica naves 4. 3. b.
Lycates vel Lycatii 2. 295. b.
Lyciam vicit Alexander Magnus. 1. 172. b.
Lycus rapidus ubi in Danubium feratur 1. 92. a. Lycum fluvium esse, quem vocamus der Reth 1. 305. b.
Lydiam demunt Alexander Magnus 1. 172. b.
Lygii 1. 65. d. Lygiorum civitates 1. 65. c.
Lymburgensis Ducatus 1. 84. a.
Lyncurium 1. 67. c.
Lysimachus a Germanis victus 1. 63. a.
Lytrum Legati Veneti 20000. aureorum 2. 181. b. Lytrum 50000. Ducatorum 4. 52. b.

M.

Macedonia Albania 1. 93. b. Macedonia hodie quæ sit. 1. 250. a. Macedoniam subjugarunt Turcæ 2. 384. b. Macedonica phalanx 2. 404. b. Macedonicum Regnum ad In-

- ad Indiam usque propagatum 1. 250. a.
- Machina** mirabilis ex navibus 2. 378. Machinæ oppugnationis inventio 1. 179. a. Machinæ bellicæ inventa Tuncti in arce 2. 334. quot inventa fuerint in Gotha urbe 4. 40. b.
- Macerati** balnea 1. 188. a.
- Mæsefeld** oppidum 1. 365. b.
- Madia** flumen 1. 295. a.
- Madeburgum** opp. à Cæsare proscriptum 2. 519. a. urbs obfidione circumdata 4. 91. a. acius oppugnatur. 2. 530. b. obfidione soluta 2. 538. Madeburgi obfidio 2. 518. tres lunæ in cælo eodem tempore visuntur. 2. 532. a. Elephanticomium incensum. 2. 521. induciæ factæ 2. 538. Turris D. Jacobi septem diebus frustra ictibus globorum concussa 2. 529. Franciscanorum Cœnobium excisum. 2. 538. seditio quomodo sit composita 2. 531. b. seditio exorta & punita 2. 537. suburbium incensum 2. 521. seditio exorta 2. 534.
- Madeburgensis** Consul falso traditus 2. 537. Episcopatus caret legitimo Domino 2. 518. Madeburgensem Archiepiscopatum Georgius Mechelburgensis depopulatur. 2. 519. Archiepiscopum esse Germaniæ Primatem 1. 233. b. Madeburgensis Archiepiscopus uxorem ducit. 4. 54. a. moritur ibid. Madeburgense bellum 4. 91. a. belli historia 2. 518.
- Madeburgenses** Canonici quibus conditionibus Georgium Mechelburgensem Ducem exercitus creant 2. 518. se ad bellum parant 2. 519. de pace agunt 2. 534. capiunt Ducem Mechelburgensem 2. 526. inducias faciunt 2. 538. frustra auxilia petunt à maritimis civitatibus 2. 533. b. Canonici fœdus cum Henrico Duce Brunsvicensi ineunt 2. 518. Canoniorum caduceatorem inauditum dimittunt 2. 528. b. Madeburgensium velitationes & excursiones 2. 530. b. subditi quomodo tractati fuerint à militibus 2. 519.
- Magia** à Zoroastre reperta 1. 370. a.
- Magistratus** apud Turcas 2. 394. b. Magistratui etiam iniquè agenti iura sua extorquet non licet 2. 137. a. Magistratus iniquitas seditionem rusticorum concitat 2. 137. b. Magistratum quidem se agnituros promittunt rustici, non tamen cum servili sua conditione. 2. 134. a. Magistratus impius & iniquus dejectione quidem dignus est, facto tamen Dei, non hominis 2. 135. a. Magistratu non existente, quid futurum sit 2. 135. b. etiam improbo parendum 2. 136. a. multa egregia Magistratum & subditos concernentia 2. 136. b. Magistratum delendum esse docent Anabaptistæ 2. 299. b. sed mutat Rex eorum errorem 2. 317. b.
- Magnopolis** 1. 245. a. Magnipolenses 1. 235. a.
- Magnus** Stuardus summus Iudex apud Reginam Angliæ. 4. 175. a. Nordfolcium proditoris acculat. ibid.
- Moguntina** Metropolis in Germania censetur 1. 170. a.
- Magorum** trium ossa Colonia esse sepulta 1. 230. b.
- Magus** flumen ex lacu Rivario 1. 324. a.
- Magus** puer laqueo punitur 4. 40. b.
- Mahometæ** sinus 2. 364. b.
- Mahometes** Turcarum Imperator. 2. 385. a. I I. Imperator Turcarum Maximus classe Apuliam invadit. 4. 147. b. Mahometes expugnavit Constantinopolim 2. 397. b.
- Mahon** portus 2. 366. a.
- Mahumedeæ** legis præcepta 2. 393. b.
- Mahumedeæ** omnes ab inferis revocaturum credunt Turci 2. 395. a.
- Major** Domus Regibus imperat 1. 163. b. Majores Domus qui dicti sunt 1. 221. b.
- Major** portus ad Insulam Melitam occupatis 4. 3. b.
- Majoris** insulæ situs & descriptio 2. 366. a.
- Malacæ** portus 2. 322. a.
- Malans** apud Rhætos communitas 1. 281. b.
- Malaqua** 1. 94. a.
- Malecca** locus in insula Melita. 4. 22. b.
- Margaritum** oppidum à Venetis expugnatum 4. 174. a.
- Malmendrensis** Monasterii restitutio 1. 393. a.
- Malsersfeld** 1. 280. a.
- Mals Rhætorum** communitas 1. 281. a.
- Maha** 1. 94. a.
- Mamaluchi** quomodo educantur 2. 388. b.
- Manarittum** urbs 1. 364. b.
- Mandisfeldicum** agrum invaserunt rustici seditionis. 2. 154. b.
- Manichei** hæretici 4. 157.
- Manimigentes** 1. 33. b. populi 1. 32. b. 63. b. 75. a.
- Manna** exquisitissimum in agro Castrovillacensi provenit 2. 341. a.
- Mansfeldii** in fœdere Schmalcaldico fuere 2. 445. a.
- Mansfeldius** Comes seditiones rusticos cædit 2. 154. a. captus 2. 549. b.
- Mantua** horribilis turbo oritur 4. 93. b.
- Manumissio** 1. 18. b.
- Marca** quid significet 1. 74. a.
- Marcellini** hæresis 4. 157.
- Marcha** Helvetiorum Regio 1. 274. b.
- Marchdorf** 1. 275. b.
- Marchia** 1. 2. a. 31. b. media 1. 47. d. antiqua 1. 2. a. Orientalis 1. 244. b. flumen 1. 91. a. Brandenburgensis quando & a quo sit instituta 1. 245. a.
- Marchia** divisio 1. 47. d. & Pomeraniæ partem magnam tenuerunt Suevi 1. 78. b. Marchiam Badensem quis instituerit 1. 243.
- Marchica** civitas 1. 52. c.
- Marchio** Brandenburgensis 1. 31. b.
- Marchiones** Badenses unde cognomen sumpserint 1. 324. b.
- Marciana** Sylva 1. 59. b.
- Marcionite** hæretici. 4. 157. a.
- Marcoburgum** urbs 1. 149. a.
- Marcodurum** 1. 84. a.
- Marcomanni** 1. 43. a. Marcomanni Germani 1. 241. a. Marcomannis vicini fuerunt Narisci 1. 79. b. Marcomanni unde dicti 1. 31. b. dicuntur hodie Mähren 1. 93. a. Marcomannos magnam partem Bohemiæ tenuisse. 1. 79. b. habitasse ubi nunc Moravia est. 1. 74. a. 87. a.
- Marctstaller** unde dictus 1. 74. a.
- Marcus** Antonius Bragadinus ad palam extensus excoiatur 4. 159. b.
- Mare** mortuum 1. 35. a. 66. b. Suevicum 1. 30. a. unum & idem diversa habere nomina 1. 254. b. Ægeum 1. 255. a. excipit Danubium 1. 41. a. duplex 1. 255. a. de Bachan hodie vocatum 1. 92. b. tardum 1. 34. b. Maris divisiones faciunt terrarum divisionem 1. 255. a. pigri mira 1. 34. b. rubri angustia 1. 94. a. Germani appellationes 1. 35. b. Germanici mira 1. 35. a. Maris tempeltas 4. 12. a. 20. a. 39. Marina aqua an congelari possit 1. 66. c.
- Marefcalli** officium demetendi avenam 2. 25. b.
- Maria** Henrici VIII. filia Regina Angliæ salutata 2. 633. b. Angliæ Regnum occupat. ibid.
- Maria** Regina Belgarum Gubernatrix exercitum contra Galliæ Regem mittit 2. 603. b.
- Maria** Ungariæ & Bohemiæ Regina Mariæburgum ædificat 2. 579. a.
- Mariæburgum** oppidum Galliæ Rex capit. 2. 579. a. a quo sit conditum ibid. Poloniæ Regi traditum 4. 74. a.
- Marimontium** Rex Galliæ vastat 2. 579.
- Maromarusia** Regio 2. 220. b.
- Marpurg** 1. 87. a. Marpurgensis insignis Academia. 4. 62. a.
- Marquardus** quid significet 1. 444. b.
- Marsaci** 1. 348. b.
- Marsæum** oppidum munitur 2. 558. a.
- Marschalci** nomen corruptum 1. 545. b.
- Marsi** populi Germani 1. 5. a. 87. a. populi unde 1. 204. a.
- Marsigni** 1. 32. b. & Gothini Suevorum populi 1. 32. b. 65. d. 75. a.
- Martellesi** populi 2. 589. b.
- Martenach** 1. 294. b.
- Martis** mustelæve hospitum parant Gallis 3. 31. b.
- Martia** Regio in Africa 2. 348. b.
- Martiales** Germani 1. 10. a.
- Martiana** Sylva ad Ulmam 2. 220. a.
- Martigneus** Comes cum suis copiis in fugam conversus. 4. 122. a. interfectus 4. 135. a. ab Andelotio in fugam conversus 4. 103. b.
- Martingus** Britanniarum Præfectus Andeloti copias ex improviso invadit & quinque signa militaria occupat. 4. 103. a. Aurelianum obsidet 4. 70. a.
- Martini** mons apud Treviros 2. 128. a.
- Martinopolis** qualis 1. 232. b.
- Martis** mons in Westphalia 1. 11. a.
- Maruingsi** 1. 65. d.
- Marsaci** 1. 348. b.
- Mascuelli** oppidum ad Euphratem situm 2. 390. a.
- Masons** Monasterium 1. 209. a.
- Masox** 1. 295. b. communitas apud Rhætos 1. 281. a.
- Masportal** 1. 295. a. 1. 297. b.

- Massagera* ubi olim habitavit 1. 89. a.
Massilia 1. 20. a. urbs vetustissima 2. 89. a. quo pacto ab ob-
 litione liberata sit. 2. 193. b. obsidione soluta 2. 607. b.
 urbs Galliarum obsessa. ibid. collibus munita. 2. 430. b.
Mastricht 1. 44. b. civitas 1. 351. a.
Materi 1. 89. a.
Maternus Divi Petri auditor 1. 59. d.
Mathematici Teutonici 1. 198. a.
Mantifconensis 1. 208. a.
Mattum 1. 87. a.
Matreio 1. 82. a.
Matrimonium Sacerdotibus prohibetur. 1. 412. b. Matri-
 monium apud Turcas quale 2. 392. a. Matrimonia Ger-
 manorum 1. 15. b. apud veteres Germanos 1. 53. b. Ma-
 trimonii religio 1. 53. b.
Matris encantis liberos, ne potestari Turcae subicerentur,
 facinus 2. 109. b.
Matugium 1. 297. b.
Mattiaci fontes calidi 1. 60. b. Mattiacorum gens 1. 22. b.
 Mattiacos hodie Selandos esse 1. 73. a.
Maulbrunna capitur a rusticis 2. 146. a.
Maulbrunne Colloquium 3. 171. a.
Mauri Alfachu 2. 351. b. Mauri incrimine ignarique militiae,
 ac ingenio mobiles 2. 343. a. Maurorum vestitus & mo-
 res 2. 327. b. sedes 2. 347. gellus & mores dum edunt 2.
 331. a. Sacerdotes 2. 320. b.
Mauritania mons 1. 59. b.
Mauritius Elector Saxoniarum Schvvinfurtum frustra obsider.
 4. 91. b. fœdus init cum Henrico Duce Brunsvicensi ib.
 in prælio fortiter pugnavit, globo ferreo trajectus, occu-
 bit ibid. Dux Saxoniarum quam liberaliter remuneratus sit
 Legatos Agrienses 2. 536. b. Saxoniarum ex castris disce-
 dit, & Madeburgensibus auxiliis suas copias auget 2. 525.
 a. proficiscitur in bellum 2. 562. a. Episcopis Franciarum o-
 peni promittit 2. 558. b. Legatos mittit ad Marchionem
 2. 561. b. Dux Saxoniarum Magdeburgum ingreditur 2. 538.
 b. Dux Saxoniarum pacem cum Cæsare facit 2. 554. b. Dux
 fit Imperator totius exercitus in oppugnatione Magde-
 burgensi. 2. 520. & Ferdinandus de pace agunt 2. 545. b.
 Dux Saxoniarum Oenipontem capit 2. 548. a. Dux Saxoniarum
 in Ungariam contra Turcam copias ducit 2. 555. a. Dux
 Saxoniarum Conventum Ordinum suarum ditionis celebrat.
 2. 544. b. Dux Saxoniarum in pugna ferè captus 2. 528. b. ferè
 a seditiosis militibus interfectus. 2. 547. b. fœdus facit
 cum Brunsvicensi Duce 2. 558. b. Dux atque socii ejus
 maximam auri vim a Norimbergensibus flagitant 2. 548.
 b. in pugna globo lethaliter læsus 2. 563. a. Dux Saxoniarum
 quid maxime ageretur in Passaviano Conventu 2. 551.
 a. scribit Regi Galliarum 2. 546. b. Conventum celebrat Li-
 pſiæ 2. 561. b. moritur 2. 564. seqq. sepelitur 2. 567. fa-
 cta & res gestæ. 2. 571. a. seqq. Mauritii Ducis Saxoniarum
 propositum in Conventu Passaviano. 2. 549. laus 2.
 571. a. seq. inveltura Regalium Electoralis dignitatis &
 aliorum quorundam dominiorum 2. 509. res gestæ con-
 tra Turcam 2. 571. b. funus Lipsiam deferretur 2. 565. Ele-
 ctoris expeditio contra Marchionem 2. 561. periculum.
 2. 547. b. sepultura 2. 565. inter Mauritium & Johan-
 Fridericum Ducem dissidium. 2. 558. inter Mauritium
 Electorem & Albertum Marchionem bellum 4. 91. b.
Maximilianus II. Imperator munera Turcarum Imperatori
 mittit, & ab eo pacem petit 4. 63. b. Viennæ Conven-
 tum celebrat. 4. 55. a. Augusto Electori Saxoniarum man-
 dat, ut Decreta Imperii in Grumbachianos exequatur. 4.
 55. b. Augusto Electori Saxoniarum investituram Electora-
 lis dignitatis tribuit. 4. 48. a. duobus Ordinibus Archi-
 ducatus Austriæ, Dynastis, & Nobilibus liberam Reli-
 gionem permittit. 4. 99. a. 130. a. 151. a. Imperator II.
 quale consilium dederit Regi Galliarum ad pacem stabilien-
 dam. 4. 107. a. II. Imp. Ferdinando Patii in Regno suc-
 cedit 4. 36. a. exercitum in Ungariam mittit Duce
 Schvvendio. 4. 23. a. adversus Turcam bellum gerit. 4.
 50. b. II. duas filias duobus potentissimis, Christiani or-
 bis, Regibus uno eodemque mense collocat 4. 147. a. II.
 Imp. prima sua Comitissa August. Vindel. indicit 4. 44. b.
 Maximiliani I. expeditio in Italiam 2. 617. b. inter Ma-
 ximilianum II. & Selimum Turcarum Imperat. pax in-
 stituitur, ejusque pacis conditiones 4. 83. a. Maximilia-
 ni I. in Regem Romanorum electio & coronatio 3. 83.
 seqq. 154. b.
Maximus Rex Galliarum devastat 1. 153. a.
- Mazzagran* Rex Marrocorum Portugalliarum Regi frustra
 adimere tentat 3. 150. a.
Mechlinia 1. 230. b.
Mechlinensis Archiepiscopus alienatus 4. 77. b.
Meckelburgum 1. 245. a.
Meckelseldii aquarum inundatio 4. 42. b.
Medel 1. 291. b.
Mebenblig a Geusis expugnatum 4. 180. b.
Medi victi a Parthis 2. 395. b.
Medimnensis Dux a Geusis cum suis copiis profigatur. 4.
 180. b.
Mediolanum Monasterium in Frisia. 1. 86. a. solo ad aqua-
 rum ab Imperatore Friderico I. 181. a. adificasse Gallos
 1. 271. a. Mediolanum capitur a Cæsareanis. 2. 204. a.
 Gallis expugnatum 2. 648. Neopolitanus Vicerex in-
 greditur. 2. 607. b. Gallici exercitus Ducis ingreditur
 ibid. oppidum a Carolo V. captum 2. 607. capit Gallus
 2. 194. b. quomodo munierint Cæstanti, adversus Gal-
 los 2. 183. Mediolanorum oborta pestis ingens 2. 198.
 b. Mediolanensis Imperii loca munitoria 2. 182. Medio-
 lanensem agrum invadit Rex Galliarum 2. 607. Medio-
 lanensis Ducis titulus ut conferatur, exiguntur a Cæsare
 1200000. florenorum 2. 199. b. Mediolanenses valde
 metatis Hispanorum onerantur 2. 205. a. 2. 212. a. cala-
 mitates emphaticè recensentur 2. 213. b. Ducis oratio ad
 Imperatorem pro consequendis Ducatus titulis 2. 218. a.
 quod impetrat pro 900000. aureis ibid. b. Mediolanen-
 sium Ducis restituendi causa bellum integris libris pro-
 ponitur. 2. 176. seqq. Ducis ejus filius magnificis et-
 iam Galli promissis ad cessionem juris non potest induci
 2. 177. a. Turrim disjicit fulmen malo omine 2. 178. a.
 Mediolanum oppugnatur Palavicinus turpiter rejici-
 tur 2. 178. b. Cives ad fidem Gallo præstandam hor-
 tatur Præfectus 2. 179. b. Infensissimi sunt Gallorum 2.
 182. b. Mediolani horrenda grassatur pestis 2. 192. b.
 Magistratus ordinario ibid. Dux Sfortia restituitur. 2.
 184. a. Gallo quorannis soluturum se promittit 50000.
 aureorum 2. 201. b. Cæsari iurare detrectant cives. 2. 200.
 a. omnia ibidem tumultibus miscuntur 2. 202. b.
 ad *Mediomatricum* urbem Hugonotorum clades 4. 112. a.
Medulli & *Medalli*. 1. 297. a.
Medullum 1. 82. a.
Megaloburgensis Ducatus 1. 64. b. 85. b.
Megarensis ora 1. 93. b.
Melch oppidum in ripa Danubii 1. 254. b.
Melchior de Fronsperg, Dux Germani peditatus in urbe Ro-
 ma 2. 612.
Meldensis civitas obsessa 4. 65. a.
Melibar 1. 93. b.
Melibocus mons ubi incipiat 1. 91. a. mons 1. 59. b.
Melinda 1. 94. a.
Melita Insula quantum distet a Pachino 4. 2. b. quot portus
 habet ibid. urbs a Carthagenensibus ædificata ibid. insu-
 lula quo die primo a Turcica classe sit invasa 4. 4. a. ob-
 sidione soluta. 4. 21. 42. a. munimentis novis contra
 Turcarum vim munitur 4. 2. b.
Melita cisternæ dulci aqua implentur 4. 2. b. insulæ ambi-
 tus & amplitudo 4. 23. a. distantia singulorum locorum
 4. 23. a. Melitam insulam Rhodii nunc tenent 2. 322.
 Melitam urbem Carthagenenses in quem usum ædifica-
 rint 4. 2. b.
Melitense bellum omnium bellorum, quæ Turca gessit a-
 trocissimum 4. 1. b. Meliteni militum quantus honos
 sit attribuendus. 4. 7. b. in bello Meliteni de Ital-
 torius salute etiam agitur 4. 22. a. obsidione quot mil-
 lia Christianis militibus & Turcis desiderata sunt 4. 21.
 b. Melitenes equites ex Rhodo pulsi 4. 1. b. quanta da-
 mna Turcicis piratis semper inferant 4. 1. b. duabus tri-
 mibus Turcarum potiri sunt ibid. b. insulam Melitam
 munimentis muniunt 4. 2. b. equites Turca funditus de-
 lere decernit. ibid. equites quanta beneficia semper in Re-
 gem Hispaniarum collocarint 4. 12. Turcas clam inva-
 dunt 4. 15. a. diu deliberant, num S. Elmi arx sit relin-
 quenda 4. 9. b. Turcis magnam stragem inferunt 4. 7. a.
 Melitenium equitum Præfectus qui fuerit in obsidione
 insulæ Melitæ 4. 2. b. Melitenibus equitibus quantum
 Itali & omnes Christiani debeant 4. 6. a. Melitenium
 Equitum Magistri quomodo creantur, exemplo Phil. Vi-
 leri Lilladami ostenditur 2. 88. b. Eis fide Turca pro-
 mittit amicitiam 2. 89. b. sed bello eos adoriri omnino
 de coa-

- de constituit 2. 90. a. Quam infesti sint Turcico Imperio. ib. Melitenſium oppugnandorum opportunitas. 2. 91. a. Melitenſium ordini inferitur ob bene merita loco non illuſtri natus 2. 93. a. oratio, quibus ad Turcicum bellum incitantur 2. 93. b. ſeqq. à Turca ad deditiōnem variis promiſſis alliciuntur. 2. 98. b. conf. voc. Rhodus (quod hæc omnia congerenda).
- Melusiſnam* arcem Luſignanum conſtituiſſe. 4. 126. b.
- Memel* fluvius 1. 88. a.
- Meminga* fuit in ſœdere Schmalcaldico 2. 444. a. Memingis quam pœnam ſtatuerit Caſar 2. 492. a. Memingenſis ſeditionis quidam Concionatorem Straplerum autorem fuiſſe falſo dicebant 2. 134. a.
- Memphis* 1. 93. b.
- Menapii* qui ſint 1. 41. b. Menapii ubi ſecundum Caſarem & Strabonem habitant 1. 362. b. Menapiorum dialectus 1. 337. b. paludes 1. 344. a. habitacula quæ 1. 362. b. Menapios & Morinos continere fuiſſe 1. 361. a. Germanos fuiſſe 1. 70. c.
- Mendica* mendicantibus erogit eleemoſynam 2. 105. a.
- Mendici* Hauß Waters impoſturæ & pœnæ 3. 151. b.
- Mengrelli* 1. 90. a.
- Menſa* Turcarum 2. 391. b. Menſarum ordo in convivio Coronationis Imperialis 2. 26.
- Menſibus* nomina impoſuiſſe Carolum Magnum 1. 246. a.
- Mercatores* pannarii Papiæ militem veſtiunt 2. 608. b.
- Merces* Rhætorum 1. 276. a.
- Merchshuſii* Xenodochium à Philippo Haſſiæ Landgravio conſtitutum 4. 62. a.
- Mercurius* Germanorum Deus 1. 49. b. Germanorum 1. 205. a. Mercurii Idolum in Aſſatia 1. 11. a. Mercurii ſtatua. 2. 315. a. Mercurium quomodo coluerint Germani veteres 1. 10. b.
- Mergentheimium* occupant ruſtici, & arcem ſolo æquant 2. 139. b. proditiōne civium ibid. recuperatur 2. 165. a.
- Meridiani* circuli 1. 257. b.
- Merodach* Rex copias ducit in Italiam 1. 146. b.
- Merovei* geſta. 1. 220. b. Meroveorum ſtirps ibid. ſtirps quando & quomodo defecerit 1. 221. b.
- Merrſberland* 1. 74. a.
- Merſpurg.* 1. 277. b.
- Mesauca* Vallis 1. 295. b.
- Mesoburgus* civitas. 1. 145. a.
- Mesopotania* ſubacta à Parthis 2. 395.
- Meſovium* 1. 86. a.
- Meffana* commoditates 2. 340. b. quomodo Caſar exceptus ſit 2. 364. b. ſitus & deſcriptio 2. 340. b.
- Metalla* unde dicta 1. 46. f. in Germania 1. 199. Metalli inventio Friburgi. 2. 566. a. metallifera Germania 1. 8. a. metallifera urbes. 1. 46. c.
- Metaſa* Mediolanenſibus graviffima 2. 208. a.
- Metionem* nunc vocant Modonem 2. 389. a.
- Metis* à Rege Galliarum capta 2. 545. a. à Caſare obſeſſa 2. 557. 4. 91. a. à Gallis munitur 2. 556. b. qua ratione capta ſit à Rege Galliæ & quid ibi actum ſit 2. 545. a. obſidione ſoluta. 2. 557. b. Metim non eſſe Imperialem civitatem 1. 169. b. Metenſis Episcopus Metim vindicat. 2. 558. a.
- Metui* quam amari à ſubditis periculolum eſt. 2. 175. b.
- Meuſa* per Sieſiam labitur 1. 92. b.
- Meydeburgenſis* Episcopatus 1. 86. a.
- Meuſfeld* oppidum apud Rhætos habet ſuam juridiſtionem 1. 281. b.
- S. Michaelis* torque ornat Galliæ Rex 2. 179. a.
- S. Michaelis* oppidum cum omnibus copiis à Turcis invaſit 4. 16. a. 17. b. 19. b. 20. b. oppidum & Burgum Turcæ eodem tempore magna vi invadunt 4. 17. a. Mœnia ſolo æquata 4. 20. b. arx & oppidum à Turcis obſeſſum 4. 46. 41. a. oppidum terra marique oppugnatum 4. 15. b. oppidum ruſus magna vi Turcæ invadunt 4. 19. b.
- Milatis* 1. 83. a.
- Militaris* diſciplina Germanorum 1. 235. b. Romanorum antiquorum 2. 615. b. Militaris rei viri præcipui qui fuerint periti apud Græcos 1. 194. a. rei prudentia 1. 194. a.
- Milites* qui nominandi ſint 2. 615. b. militibus ſunt honeſta præmia pro rebus præclare geſtis proponenda 4. 15. a. militum peritia, hoſtis imperitia animum Ducis auct. 2. 350. b. milites contra licora occupantes feliciter exponit Carolus V. 2. 355. a. milites piſtores exauſtorantur panis pinſendi cauſa 2. 461. a. milites ad non ſolum ſtipendium extraordinarium prælii cauſa obedientiam detre-
- ſtant 2. 165. a. non niſi ſub Regiis ſignis quidam militantes Hungari 2. 223. a. Mediolanenſes omnia tumultibus miſcent nimium extorquendo à civibus 2. 202. b. veterani in condita multitudi quantū præſent, exemplum 2. 203. militum nimia inſolentia amiſſionem Laudæ cauſatur 2. 204. a. Militibus mercenariis rariuſ Sævi utuntur 2. 57. b. Militantibus nobis recentè ſtipendia præ Veteranis exſolvenda ſunt 2. 195. b. Milites excommunicatos contra ſe non pugnatuſ fore credit Pontifex 2. 232. a. Milites pacandi cauſa progreſſos Episcopos capiunt & obſidum loco tenent 2. 233. a. Militibus alia ſedes quaerenda eſt, priſtinâ exhausta viribus 2. 207. b. & ſi fieri poteſt in ſœdiſragorum loca ibid. Milites egeni 2. 215. b. Milites conſcribit variis in locis Polonus, ne hoſtes copiarum numerum, reſcire poſſent 2. 279. a. militem non facit fortem oratio Ducis 2. 258. b. Milites eventui ſelici caſtigat verbis minisque Carolus V. 2. 327. Milites conſcribere ſe ſimular Imperatori, ſed vere Anabaptiſtis 2. 310. b. Militariſ diſciplina laxata obſeſſis poſt obſidionem ſeditioni cauſas præbet 2. 256. b. milites contra Imperium etiam feliciter reſ gerentes, puniendi 2. 261. a. Militarium Magiſtratum conſtituendorum cauſa habita oratio ibid. Militibus Germanis depradatione Tuneti interdicitur, permittitur Hiſpanis 2. 334. Militum inſolentia impunita, cauſam bello Saxónico præbet 1. 398. a. Milite pugnam detreſtante è Saxonia infecta rediſcedit Danus 1. 402. b. militem injurias permittendo ſibi devotiorem facit Henricus IV. 1. 406. a. milites prælatione offedere non vult Carolus V. 2. 423. b. Militum offenſam dubio periculo metuit Iſtrigoni præfectus 2. 431. b. Milites cō fortiores, quod hoſtis inclementior 2. 433. b. Milites Turci ſuo modo præferendi noſtris 2. 405. b. cō meliores, quod minus clementiæ ab hoſte expectandum 2. 434. a. Militi furtum duorum panum capitale ibid.
- Militia* Principes muneribus expetuntur. 1. 13. a. Turcicæ viſ in quibus 2. 394.
- Milliare* unum Germanicum quot paſſus faciant 4. 23. a.
- Milliaria* Italorum quot unum milliare Gallium faciant ibid.
- Miltemberga* 1. 253. b.
- Mimula* flumen 1. 89. a.
- Mindelheim* 1. 277. b.
- Mindenſes* 1. 61. c. Mindenſis civitas 1. 92. a. Mindenſis Episcopi ſines Henricus Brunſuicenſis invadit 2. 558. b.
- Mintius* fluvius 1. 306. b.
- Mirabilem* palatium juxta Papiam 2. 198. b.
- Miranies* aliquid Moſcovitæ ſolent barrire ſicut urſi 3. 40. a.
- Miſanci* 1. 295.
- Misena* 1. 65. a. Miſeni in quibus fuerint Regionibus 1. 61. b. in quibus habitant Regionibus 1. 61. b.
- Miſſa* inferior hodie Servia & Raſcia 1. 93. b. ſuperior hodie Boſna 1. 93. b.
- Miſiſtratum* 1. 93. b.
- Miſnia* 1. 2. a. ſœcunda eſt argento 1. 8. a. Miſniæ Marchia 1. 244. inſignia ornamenta 1. 79. a. Miſniam quam Regionem hodie vocent 1. 79. a.
- Miſnenſis* Burggravius militat Ferdinando Regi 2. 583. b. cum Mauritio Duce Saxoniæ de conciliatione agit. 2. 544. b. Miſnenſium montana cum argenti fodinis 1. 91. a. inter Miſnenſes & Thuringicos Theologos colloquium 4. 119. b.
- Miſſilia* 1. 9. a. Miſſilia ſparguntur ab introeunte Aquisgranum Carolo V. ut tranſitus pateret comitantibus 2. 20. b. Bononiæ, tempore Coronationis Imperatoriæ 2. 273. b. Mapparum, argenteorumque populorum cum cibis 2. 274. b.
- Miſſio* militum, bello imminente, quoyis modo impedienda 2. 91. b. facta tamen, ob inobedientiam à Friderico Palatino 2. 252. a. Miſſionem ignominioſam milites ulciſcuntur incendio 2. 252. a.
- Mithynem* urbem ſubjugarunt Turcæ 2. 387. b.
- Mitylene* Inſula, ejusque deſcriptio 4. 22. a.
- Mocenæ* 1. 82. a.
- Modenam* accepit à Carolo V. Ferrariæ Dux 2. 341. b.
- Modenæ* terræ motus 4. 147. a.
- Modonam* urbem celebrem Venetorum Turcæ cepit. 1. 253. a.
- Mœnia* veteres magis ferrea, quam terrea æſtimabant 2. 56. a. Vienneniſis pulveris in urbem diſſipienda Turcæ laborant, ſed alia arte eluduntur 2. 241. a.

- Moenus* flumen 1. 20. b. Moenus fluvius ita conglaciatur, ut cum suis onullis equis transierint 4. 41. a. Moeni exundatio 4. 147. b. Moeni fontes in monte Pinifero 1. 87. a.
- Mofsi* Princeps Sacerdotum Mahumetanorum 4. 54. b.
- Mofia* inferior & superior 1. 247. a.
- Moganus* flumen 1. 20. b. 242. a. ubi in Rhenum exeat. 1. 91. a.
- Moguntia* unde nominata sit. 1. 72. a. Regno Francorum subiecta 1. 155. b. uibs vetusta 1. 230. b. ab Alberto Marchione obsessa & capta. 2. 555. a. Moguntia praelium magnum factum 1. 374. b. tenipla spoliata 2. 555. a. Moguntiacos Germanos esse 1. 225. b. Moguntiacum captum 1. 206. a. Moguntinos Romanorum colonos attulit Antharius Rex 1. 147. a.
- Moguntinus* Episcopus Argentoratum venit 2. 554. a. Archiepiscopus mittit Legatos ad Regem Gallia 2. 546. b. Archiepiscopus missi depopulatur Albertus Marchio Brandenburgicus 2. 551. b. Archiepiscopus aufugit. ibid. Elector quomodo sedeat in privata Synodo cum suis suffraganeis 2. 511. Elector a Philippo Landgravio Hassiae mulctatus 4. 82. a. Conventum Fuldam indicit 4. 70. a. Moguntini rebellant. Clericis intolerabiles injungunt conditiones, recepti sub certa multa in gratiam 2. 169. b. Moguntini Oratio in electione Caroli V. 2. 3. a. Moguntinus Vicarius iniqua rusticorum pacta ratificare cogitur 2. 141. b. seqq. Moguntinum D. Jacobi Monasterium quando edificatum 1. 381. a. Moguntinus Thuringiae Marchioni investituram denegat, si non promitteret decimas 1. 381. b.
- Moldavia* Heraclidi Basilico restituitur 3. 150. b.
- Moldavorum* Princeps ad Turcas deficit 4. 74. b. a Poloniz Rege in clientelam susceptus ibid.
- Molendina*, ut hosti incommode tur, subiuuntur 2. 605. a.
- Momorantius* Dux quot Regibus Galliae inservieit 4. 67. b. quam honorifice a Carolo IX. Rege Galliae sepultus fuerit ibid.
- Monachii* terciae mortis 4. 175. a. Guillelmus Dux Bavariz nuptias celebrat 4. 72. b.
- Monachus* constituitur Dux militaris Hungarorum 2. 223. b. Monachorum vita ordinata a Ludovico Imperatore 1. 373. a. Monachos, Moniales & Monasteria Francofurtenses tolli desiderant 2. 172. a. Monachorum turba, qui coronandum Carolum comitari sunt 2. 20. b. Monachi Fuldaenses laicorum more puniuntur 1. 383. b. de Monachorum Simonia querimonia 1. 393. b. alie de ipsorum opibus 1. 394. b. Monachorum calibatus decretus, & qui exinde tumultus 1. 412. b. Monachorum & aliorum Clericorum comparatio 1. 414. a.
- Monarchiam* Pipinus obtinuit 1. 166. b.
- Monasterium* in Westphalia qualis civitas 1. 232. b. quando & quomodo captum 2. 313. seq. Monasterii Anabaptistae seditionem concitant. 2. 300. a. urbe potiuntur & bonos expellunt. ibid. obsidetur ab Episcopo & frustra aliquoties oppugnatur 2. 302. a. fame tandem aggere cincta opprimi speratur 2. 303. a. & expugnatur 2. 316. a. Monasteriensis Episcopus fines Henricus Dux Brunsvicensis invadit 2. 558. b. Monasteriensis Episcopo Henricus Dux Brunsvicensis infert. 4. 91. b. Monasterienses. 1. 61. b. Monasterienses feditiosi qualem famem perpassi sint. 2. 316. b. Monasteriensium miserabilis obsidio & excidium 2. 314. Monasteriensium Anabaptistarum doctrina 4. 157.
- Monasteria* multa a rusticis diruta 2. 143. b. Monasteriorum restitutio a Lutheranis negata Religionis compositionem retardat 2. 257. b.
- Monbaz* 1. 94. a.
- Moneta* Germanorum 1. 8. b.
- Mongessum* 1. 94. a.
- Monaces* portus 1. 71. a.
- Mons* S. Gothardi 1. 41. b. 295. a.
- Mons* urbs Hannoniae ab Hispanis obsessa 4. 181. a. unde sit dicta 4. 177. b. Montem munitissimam civitatem Ludovici Nassaviensis expugnat 4. 177. b.
- Monstrosi* homines in quibus Regionibus habitent 1. 69. c.
- Montalbani* suos pontificios urbe eiciunt 4. 65. a.
- Montaniolus* 1. 2. 9. b.
- Montenoia* 1. 2. 93. a.
- Montenses* 1. 235. a.
- Montensis* Ducatus 1. 85. a. 243. a. terra 1. 254. a.
- Montis* Germaniae 1. 117. b. & Sylva in Germania ultra-
- rhena* 1. 90. b. omnes Germaniae ab Alpibus incipere. 1. 91. a.
- Montfortensis* Ditio oppignorata ab Auraco 4. 116. b.
- Montispelegardi* Comitatus & arx 3. 74. b. affectatur a Carolo Burgundo 2. 45. b.
- Mörpserius* cum suis copiis ad Andium contendit 4. 109. a. Acierii copias in fugam vertit 4. 105. b.
- Moravia* Maurorum Sacerdotes 2. 320. b.
- Moravia* flumen 1. 92. a.
- Moravia* 1. 1. a. sub Quadis fuit 1. 80. a.
- Moravi* 1. 31. a. 59. c. Moravi ad bellum contra Turcas excitantur 2. 583. a.
- Mörburg* oppidum 1. 281. b.
- Morbus* Carolo V. utilis. 2. 319. b. morbos exercitatione propellunt Numidae 2. 347. b.
- Mores* lusuli, ejusque descriptio 4. 22. a.
- Mores* Germanorum 1. 17. a. morum dissimilitudo contentionum mater est. 1. 54. c.
- Morimorsum* 1. 35. a. 66. c.
- Morini* 1. 206. a. Vandalis vastati 1. 363. a. a Labieno victi. ibid. extremi hominum 1. 70. c. Morinorum fines 1. 363. a. nomen unde 1. 362. b. Metropolis quae 2. 577. a. agmen Galliae Rex cum exercitu invadit. 4. 153. a.
- Murini* expugnationis narratio 2. 577. a.
- Morlachi* pop. 2. 589. b.
- Mors* lenta Numidarum. exercitatione perpetua procurata. 2. 347. b. Mors Episcopo Würzburgensi variè portenditur. 3. 3. a. Mortis contemptores 2. 319. a.
- Mortaria* quales sint bombardae 2. 430. a.
- Mos* ostium latissimum 1. 302. Mosam post longum cursum Rhenum petere. 1. 91. b.
- Mosaulia* 1. 66. b.
- Mosina* urbs 1. 249. a.
- Moschovia* cui subiecta sit. 1. 55. a. flumen 1. 88. a. Moschoviae descriptio plena 1. 249. a. Princeps nihil subditis reliquens omnia sua esse dicit 1. 88. b. Moscovitarum potentia 1. 85. b. Moscovita inaudita tyranni de in Rivalicenses Livonicos sedit 4. 165. a. quomodo Hassiae Ducem & Opsaliensem excepit 4. 140. a. affinitatem contrahit cum magno Duce Hassiae. ibid. Novogradiam expugnat 4. 147. b. Moscovita tyrannis & ferocitas 4. 140. a. 158. b. Moscovita Finlandiam misere depopulantur. 4. 358. b. Moscovita Polonos bello laceffit 3. 157. a. Moscovitico-Licitanicum bellum. 3. 169. b. Moscovita pactis cum Suecis iniis, contra Danorum vota stat. 2. 85. a. Livones debellat & Provinciam Torpatensem subjugar. 3. 39. pacem 50. annorum cum illis pangit 3. 39. b. Torpatensi Provinciae inducias quinquennales, postea triennales concedit certis conditionibus 3. 40. a. Moscovitae crudelitas 3. 127. b.
- Mosci* a Modocis dicti 1. 88. b.
- Mosens* flumen 1. 92. a. 249. a.
- Mosella* fluvius. 1. 2. a. ubi in Rhenum fluat 1. 412. a. 91. b. 254. a.
- Mosen* legunt & colunt Turcae 2. 393. b.
- Moska* flumen 1. 89. a.
- Mosylum* 1. 94. a.
- Mucidanum* urbs cum arce munitissima a Regis deditione capta & paulo post arce occupata, fides praesidiarii violata ab Andio. 4. 124. b. Mucidanensium fortitudo & constantia. ibid.
- Muderis* Magistratus apud Turcas 2. 394. b.
- Mugilones* 1. 241. a.
- Mülberg* oppidum Saxoniae, a quo non procul Dux Saxoniae victus & captus est 2. 586. a.
- Mülhusi* multa reformat Müncerus. 2. 153. a. Mülhusii Principibus sub quibus conditionibus sese dederint 2. 159. a. seq.
- Münceri* historia, vita & dogmata 2. 151. b. falsa doctrina. ibid. Saxonia expulsus, seitur Norimbergam, inde Mülhusium, ubi multa reformat 2. 153. a. Epistola ad seditionem exhortatoria ad subditos Mansfeldicos 2. 153. b. ad Comitem Mansfeldicum seq. & 2. 158. a. ad principes contra Müncerianos praelio decertaturos 2. 155. a. ad Franckenhusium. ibid. a. ubi & Münceri adhortatio, ne sui deficiant capitur, & facinora sua confitetur. 2. 158. b. supplicio afficitur 2. 159. b. author Anabaptistarum doctrinae 2. 299. a. Müncerianorum haeresis & dogma. 4. 157.
- Mulbrunn* castra posuit Würtembergicus Dux 1. 58. a.

Mulctari se magis depraedandi quam emendandi gratia con-
queruntur rustici 1. 134.
Muldauia olim Dacia 2. 279.
Muldauia flumen 1. 232. a.
Muleasis & Cæsaris pacta & acta 2. 335.
Mulieris in formam viri vestitæ facinora 2. 109. b. mulieres
dominati non debent 1. 69. a. apud Sirones imperabant
1. 36. a. mulieres plusquam trecentæ à Turcis captivæ
abductæ 2. 595. a. mulieres armatæ intrepidæ ad moenia
defendenda in oppido S. Michaelis accedunt. 4. 18. b.
mulierum Germanicarum fortitudo 1. 10. a.
Mulea fluminis cursus & in Albim exitus 1. 92. a.
Muneribus gaudent Germani 1. 17. b. Germani muneribus
allecti & victi 1. 14. a.
Munimentum arcis extemporaneum 2. 165. b. urbis 2. 198.
a. colloqui prætextu probè inspicit Carolus audax 2. 45.
b. Munia loca à Sfortia Hispanus consequitur specie fi-
dei Domino declaranda 2. 201. a. Munimentum Aphro-
disii admirandum 2. 371. b. Duræ 2. 422. b. Altenburgi
egregia 2. 436. seq. Viennæ 438. munimenta an extru-
enda 4. 64. a.
Munestschim Magistratus apud Turcas 2. 394. b.
Munsterthal 1. 279. b. 280. a.
Munsterlenses 1. 279. b.
Mur oppidum 1. 291. a. Muræ fluvii ostium 1. 254. b. Muræ
pontes in Hungaria 2. 259. a.
Murgum 1. 279. b.
Muriolæ 1. 32. b.
Murorum Gallicorum forma qualis fuerit olim 1. 339. a.
Murisa Regnum 1. 93. b.
Muscatel vinum ubi crescat 1. 298. b.
Musica apud Turcas 1. 394. Musicæ studiosissimus Primus
Würtembergiæ Dux 2. 37. b.
Mussidanum oppidum diu frustra à Regiis obsellum. 4.
122. a.
Mustum oppidum 1. 295. a.
Mustaphe perfidia 4. 159. b.
Muxa 1. 94. a.
Myrrha suffutis 1. 68. c.
Myrthi frontibus Veneris aram ornabant 1. 49. b.
Myti ab Homero laudati 1. 79. b. & Tyregetæ vicinæ gen-
tes 1. 79. b.
N
Nabus fluvius 1. 242. b. 254. a. Nabi cursus & in Da-
nubium exitus 1. 92. a. fluminis fons 1. 87. a.
Nagole fluvius 2. 73. a.
Nagokum oppidum. ibid.
Naha fluvius. 1. 253. b.
Naharvali 1. 32. b. 63. b. Naharvolorum superstitio. 1. 33. b.
Namurciæ Comitatus 1. 84. a.
Namurcum ibid.
Namurra oppidum 1. 352. b.
Nancejum oppidum à Gallis munitur 2. 556. b.
Nanstali oppugnatio 2. 129. b.
Nantuates 1. 207. b. 289. a. Germanos esse 1. 225. b.
Narbonensis Gallia 1. 2. a.
Narisci 1. 31. b. fuerunt Hermoduris vicini 1. 78. b. quas Re-
giones possederint. 1. 79. b.
Narnia à Cæsarianis capta & destructa 2. 233. a.
Narrobo fluvius 1. 65. c.
Narva flumen 1. 88. a. flumen ubi in mare fluat 1. 92. b. flu-
vius in sinum exit Veneticum 1. 88. a.
Naphæ fluxus 1. 65. a.
Nasium 1. 83. a.
Nassaviensis Comes Princeps appellatur in Coronatione
Caroli V. Longob. descriptione 2. 267. a. Lorcharingæ
Ducem coram Imperii Proceribus accusat 4. 184. b. Gro-
ningam civitatem obsidet 4. 93. a. in fugam verius 4. 94. a.
Nassaviensium septem millia cæsa. 4. 94. a. clades 4. 93. b.
castra prope Semingam & seditio quæ ibi accidit 4. 94. a.
inter Nassavienses & Albanicos ardentis velitationes 4.
93. b.
Natholia Asia minor 2. 229. b.
Nauvalia portus 1. 84. b.
Nauarra Rex capitur 2. 610. b. Rex moritur 2. 639. a. Re-
gina cur armata manu in Gallias venerit 4. 106. a. Re-
gina quantam obedientiam Galliarum Regi semper præstiterit
4. 101. b. literas dat ad Angliarum Reginam 4. 106. a. Re-
gina moritur 4. 180. a. Regina literarum ad Regis Galliarum

fratrem scriptarum tenor 4. 102. b. Regina literarum
missarum ad Carolum Regem Galliarum tenor 4. 101. a.
Regina gesta propter Religionem 3. 164. seqq.
Naufragium classis Caroli V. horrendum 2. 368. b. Hispani-
arum classis 3. 154. a. Naufragia Rhodiorum petentium,
post expugnatam Rhodium, Italiam 2. 118.
Navigatio in India ex Lusitania 1. 202. b.
Navigia Suionum 1. 34. b. Navigia frumentaria nunc Ca-
ramussali dicuntur 4. 3. a.
Navis Rhodia longius dimissis remigibus capitur 2. 92. b.
navium varia genera 2. 321. navium varia appellationum
explicatio 4. 22. a.
Naunesi 1. 289. a. gens Alpina 1. 295. b.
Naus ubi in Rhenum fluat 1. 91. b.
Naxus Insula 2. 118. b.
Neapolitani quomodo Carolum V. exceperint. 2. 341. b.
Neapolitanum Regnum affectat Gallus. 2. 2. b. Illudet
Imperium nemo simul tenere potest 2. 6. b. Hispani in
suam traduxerunt potestatem specie societatis. 2. 10. b.
Copias invaserunt potestatem Neapolitanum mittit Gallus.
2. 195. a. à Neapolitano Rege Gallo quorannis 70000.
aureorum promittuntur solvenda 2. 201. b. Neapolita-
num Regnum obligatum est Pontifici 2. 200. a. Gallus
obsidet 2. 215. a.
Nebligetter 1. 287. b.
Neccarius ubi Rheno miscetur 1. 253. b. quæ flumina ex-
cipiat 1. 91. b. denso frigore congelatur 4. 41. a. Necca-
ri fluvii pisculenti origo. 1. 253. b. 256. b.
Nesariides cerevisia 1. 56. d.
Nesefogli apud Turcas qui dicuntur 2. 394. b.
Nemeta 1. 70. c. 206. a.
Nemesis 1. 22. a. Spirensis 1. 78. a. Germanos esse 1. 225. b.
Nemeri 1. 21. a. 41. a.
Nemescerna oppidum 1. 361. a.
Neoburgensis Ducatus Wolfgango Comiti Palatino cedit.
4. 163. a. Ecclesiæ reformatio ibid.
Neomagus 1. 83. b.
Neomandra 1. 67. b.
Neopagi constructio 1. 144. a.
Neostadii quid actum sit in bello rusticorum 2. 173. a. Neo-
stadienses privilegiis ob seditionem privantur 2. 133. a.
Nepanthum hodie vocant quod olim Naupactum dicebant
2. 389. a.
Neper amnis 1. 389. a.
Nerda Flandriæ oppidum 2. 506. a.
Nero primam persecutionem movit in Christianos 1. 149. b.
Nervio 1. 59. d.
Nervetani ubi 1. 86. b.
Nervia Germanica & Rutenica 3. 43. a.
Nervianus tractus 1. 360. a.
Nervii 1. 22. a. Sagittarii 1. 361. a. latissimi 1. 360. b. victi
1. 360. b. origine Germani ibid. militantes Cæsari contra
Pompejum ibid. Nerviorum oppida ibid. Nervios hodie
Tornacenses esse 1. 78. a. esse Tornacenses 1. 59. d. Ner-
vii propinqui Treviri. 1. 359. a.
Nesser fluvius 1. 69. b.
Nevidunum 1. 305. a.
Neussa fluvius fluat in Oderam 1. 85. b.
Neustattum occupatum. 2. 506. incensum. ibid. rursus à
Madeburgensibus direptum. ibid. Madeburgenses inva-
dunt 2. 527. Neustattii ignis excitatus 2. 532.
Neuwendorpi aquarum inundatio 4. 42. b.
Nicerus flumen 1. 91. b.
Nicolas Apollivylerus 2. 589.
Nicolas Serini caput ad Cæsarem Maximilianum mittitur.
4. 32. a. oratio ad milites in extremo vitæ peticulo 4. 30.
b. Virtus & fortitudo 4. 33. b. laus 4. 32. b.
Nicopolis in Thracia. 1. 250. b.
Nicosia olim Regum Cypri sedes 4. 146. b. à Turcis expu-
gnata. ibid. Nicosiæ fines 2. 340. a.
Niculina seditiosa obsidet & capitur 2. 162. b.
Nierus flumen 1. 305. b.
Nida in Visurgim exonerat 1. 92. a. amnis fluat in Sarum.
1. 91. b.
Nielsburg 1. 87. a.
Niemen fluvius 1. 88. a.
Nienbuseu Moscovitæ deditur 3. 44. a.
Nieghstær arx à rusticis occupata expugnatur 2. 163. b.
Nigri equites quæ armatura urantur 2. 589. a. Nigros equi-
tes Turcæ diabolos nuncupant. 2. 582. b. Nigrorum
equitum Virtus in Hungaria ibid. equitum Virtus & stra-
tagemata 2. 593. a.

Nigropentus Venerorum Insula à Turcis capta 1. 252. b. Insula 1. 251. a.
Nimbrosii 1. 42. b.
Niortum ab Andianis obsessum 4. 133. a.
Nivium copia insolita in Saxonia 4. 41. a. 176. a.
Nobiles contra rusticos armantur 2. 78. a. hosque variis afficiunt cladibus ibid. seq. Nobilibus Latina lingua peritiam non conducere perverſe quidam judicant 2. 57. a. seculo XV. aliter ibid. Nobilis & rusticus apud Siculos Transylvaniæ populos non distinguuntur. 2. 221. a. Nobilium cædes 2. 50. a. imeritus Weinsbergæ 2. 75. a.
Nobilitas contra civitates 2. 38. b.
Noctium dierumque observatio 1. 12. a.
Nohajenses Tartari 1. 88. b.
Noii copiae ab hostibus perturbata 4. 120. b.
Nörlingen 1. 77. a. fuit in fœdere Schmalcaldico 2. 444. a.
Nokkerus Abbas Sancti-Gallensis 1. 270. b.
Nomades 1. 36. b.
Nominum propriorum Germano-etymologia 1. 441.
Nonderalba urbs in Ungaria 1. 254. b.
Nonsambic 1. 94. a.
Nordfolciæ Comitris Constantia. 4. 178. Dux captus, & de causa conjurationis rogatus 4. 173. b. Dux carcere eductus & capitali supplicio sistitur 4. 175. a. Ducis altera conspiratio contra Regiam Angliæ detecta. 4. 173. b. Comitris oratio ad populum cum ad capitalem poenam duceretur 4. 178.
Nordheobadhi 1. 37. a.
Norica Regio 1. 93. a.
Noricarum Alpium inetta 1. 47. b. Noricas Alpes occupant Germani 1. 36. b.
Noricus ager 1. 8. a. Norici fines & termini 1. 52. b. qui fuerint 1. 8. a. Noricum nunc dicitur das Land an der Enns 1. 93. a. Noricorum Regum quondam sedes Ratisbona. 2. 150. a.
Norimberga 1. 8. a. obsessa 2. 549. a. 561. a. quibus conditionibus obsidione sit soluta 2. 549. Norimbergæ urbis laus 1. 233. a. suburbium incensum. 2. 549. a. ornamenta Imperialia servantur 2. 23. a. ubi & specificè recensentur. Norimbergam in totius Europæ umbilico sitam 1. 93. a.
Norimbergenſes quæ Henrico Duci Brunsvicensi tormenta bellica auxilio miserint. 4. 91. b. obsides Alberto Marchioni dant ibid. Norimbergenſes & Episcopi Franciæ fœdus faciunt 2. 556. a. Regem Ferdinandum orant, ut ipsis liceret equitatum cogere per ejus finis 2. 558. b. Alberto Marchioni Brandenburgico rescribunt. 2. 548. b. cum Alberto paciscuntur 2. 549. a. pacis conditiones accipiunt ibid.
Norimbergenſium Ditio ab Alberto Marchione Brandenburgico invala 2. 548. fines ac Ditiones ubique hostiliter à Marchione Brandenburgico devastantur 2. 548. b. Sylva incensa ibid. fines devastantur 2. 561. milites, quos conscripserant, in Bohemiæ fines ab Alberto Marchione intercepti 2. 558. b. fines omnes vastant incendiis atque direptionibus Albert. ih. Alberti Brandenburg. bellum 4. 148. a.
Norimbergenſibus Principes Germaniæ scribunt. 2. 545. a. Albert. Marchio Brandenburgicus bellum denunciat 2. 545. pro Norimbergenſibus Sueviæ civitates apud Albertum Marchionem intercedunt 2. 549.
Norihana 1. 30. b.
Northumbria Dux Eduardum VI. Regem Angliæ veneno necat 2. 632. b. Dux Regnum Angliæ armis subjugare conatur 2. 633. b. Dux Dudlæi Pater ab Henrico VIII. Rege Angliæ capite truncatus 2. 631. Dux captus & ad Reginam deductus 2. 634. a. Ducis oratio in Angliā per eum in suggestu, antequam capite plecteretur, ad populum adstantem habita 2. 635. Dux nomine Dudlæus capite truncatus ibid.
Norþhusen 1. 422. b.
Norrmanni Galliam affixerunt 1. 86. a.
Norrvægii qui hodie dicantur 1. 210. a. *Norrbegen* 1. 93. b.
Norrvægia 1. 26. a. Norrvægiæ civitas principalis Bergen. 1. 88. a. Norrvægiæ 1. 37. a.
Novacivitas 1. 231. b.
Novaria expugnatur 2. 184. a. Gallis ab Italis crepta 2. 184. a.
Novavallensis Monasterii Monachi submerguntur à Dano. 2. 87. b.
Novesium 1. 84. a. 366. a. Noyelio Gelduba propinqua. 1. 83. a.
Novidurum 1. 83. a.
Novigradensis Ducatus 1. 89. b.
Novogradia civitas 1. 85. a. Novogradiam Moschovita expugnat 4. 147. b.

Novigrodi urbis magnitudo 1. 284. b.
Novigrodiensis Ducatus ibid.
Noviodunum Comitatus titulo decoratum 1. 353. b.
Novumburgum 1. 253. b.
Novum Forum urbs 1. 233. a.
Noyon oppidum 1. 362. a.
Nudeln Suevorum acceptissimum ferculum 2. 40. a.
Nugardia civitas 1. 248. b.
Nuthones 1. 30. b. 43. a. 63. b.
Numida Arabes. 2. 369. b. quales milites 2. 355. a. quales sint 2. 343. a. Numidarum natura vaga 2. 343. a. Procerum sepultura 2. 347. a. Numidas nunc Arabes nominati 2. 333. a.
Numismatum in populum sparsio 2. 20. b.
Nummus quare inventus 57. c. nummi bigati 1. 48. b. Nummorum imagines variz 1. 47. f.
Nunciatus Apostolicus Coronationi Imperiali præcedentiz causa non interest 2. 21. a.
Nuptiales Dii 1. 26. a. 53. c.
Nuptiarum Ducis Württembergici splendidissimus apparatus 2. 58. seqq.
Nussia oppugnata à Carolo Burgundiz Duce 1. 195. b. 254. a.

O.

Oblatio pensationis genus 1. 52. b.
Oborita 1. 64. b.
Obrinca fluvius 1. 2. a. 41. a. fluvii cursus 1. 91. b.
Obsides bene custoditi ab extra per fumarium elabuntur. 2. 233. b. dati ab Imperatore subditis dedecoratum existimantur 1. 402. b.
Obsidio Rhodii, & ibi gesta 2. 100. seqq. Obsidionis fortiter sciendæ causa habita oratio 2. 95. b. fortiter sustinent exempla 2. 96. b. futuræ causa, obsidentibus ipsi sua devastant 2. 98. b. colluvio in arcum locatorum obsessorum morbos facit 2. 99. a. obsidendi fontes & pabula lino putrido corrumpunt hostis inficiendi causa ib. obsessis insidias per incendia struit mulier 2. 102. a. obsidentes metu præsentis poenæ opera incredibilia perficiunt ib. oratione ad constantiam obsidendi incitantur pressi & fessi fœda Hyems 2. 110. a. obsessorum defensores mœnium sollicitantur ibid. Obsessos Rhodios oppugnatos aliquoties frustra tumultuariis pugnis lacessendos constituunt Turcæ, dum eorum muros diruerent 2. 112. b. unde obsessi perederunt in extremitatem deducuntur ib. Obsidione liberatur Parma Ducum obsidentium invidia 2. 179. b. sed id prætextu paucitatis militum ib. obsessio Rerlingæ, ob cæsum Württembergensem civem, improvise facta Hyemis injuria evadit gravissima 2. 65. b. Obsidendum Mediolanum cunctantibus hostibus obsidere, quam celerrime reficitur 2. 189. a. & eo ipso hosti obsidendi animus concidit ib. Obsidendam urbem certo Sfortia intrare non audet, viribus obselluto longe inferior 2. 193. b. & propter eandem rationem eam indefensam Cæsariani Gallo relinquunt 2. 194. a. in obsidenda civitate quid prospiciendum Duci b. in obsidenda civitate militum conditio & status ponderanda summa diligentia 2. 194. b. obsessi Viennenses quomodo se ad defensionem instruxerant 2. 238. b. seqq. defensionem obstantia ædificia & suburbia diruunt. 2. 239. obsidionem Papiæ dum solveretenuit Gallus prælio infelicitè decerat 2. 199. a. obsessis Mediolanensibus auxilia cum tardius venirent, arcem dedere coguntur 2. 205. b. obsidendi Mediolanenses adoriuntur inopinato obsessuros & cadunt 2. 209. a. Obsessa Genua comæatus inops se dedit Gallis 2. 209. b. gesta in obsidione Viennensi 2. 240. obsessi per cuniculos tentare hostem conjiciunt, quod nulla graviora tormenta explosit 2. 241. a. incendiis etiam à proditoribus struendis ib. obsidione Monasterii soluta, aggere cincta urbs, fame opprimi speratur. 2. 303. a. obsidionis Viennensis solutæ excusatio, causa vera fames & instans Hyems 2. 243. b. obsidentium discessum insidiosum credunt Viennenses ibid. obsidionem metuentes Kremsii suburbana diruunt. 2. 252. a. Viennensem dissolvit Turca metu Hyemis ab Asiaticis non sustinendæ 2. 254. a. & exercitus auxilium advenientis contra Turcas pugna peritæ flos, ib. dissolutio nem istam oppugnatione dissimulat. sarcinarum abducentiarum causa ibid. obsidio Guletæ munitissimæ periculosa decernitur, ne hostis à tergo relinquatur. 2. 326. b. Obsessi Monasterienses publicè prandent & cœnant famis causa 2. 307. b. Obsidio rebellium in Curia sacculi suspulsi suscipitur 2. 311. b. Gunzæ 600000. Turcarum obsessæ 2. 100. tantum defensionis, imbellis sexus clamore solvitur. 2. 258.

2. 258. b. obsessi Gulerani variè se muniunt. 2. 330. b. Guæzæ obsidionem utpote exigui oppidi, ne milites sine gloria perirent, solvit Turca 2. 259. a. consilio causam dante fortitudine Præsidentis ibid. b. cui oppidum ab obsidente donatur ibid. obsessum Strigonium furorem hostium ad auxiliorum aduertum sustenturum, Hyemis beneficio inexpugnabile creditur 2. 266. a. obsessis damna illata extra urbem deplorantibus compensationem promittit Muleasses Tunetanus 2. 349. b. cum non sarcientur, deditioem moliantur. ibid. obsessæ Africæ expugnationem difficiliorem reddit Commeatus importatio 2. 374. a. obsidione Lüneburgi extorquet captivi libertatem Imperatori Saxo 1. 401. b. obsidionem oppugnationi præfert Gonzaga ob præsidii fortitudinem. 2. 424. b. obsidionem Itii Calerorum vaga exercitus circumductione celant Galli 3. 16. a. obsidio arcis Nervix opæ Divina soluta 3. 43. b. obsessa Civitate Maderburgensi eiciunt egenos, sed hostis repellit in urbem 2. 524. a. obsessorum in Agria Leges 2. 531. † obsessorum istorum variæ artes 2. 534. † laus ab hoste tributa 2. 536. † obsessio Zigerthi. 2. 537. seqq. obsessorum signa extraneis data impediunt Turcæ 4. 14. b. obsidio Melitenisibus descripta 4. 1. seqq. obsessis ne metus incutatur, omnino cavendum. 4. 19. a.

Ocasio in gerendis rebus observanda absque desidia 2. 90. b.

Occitana Regio unde sit dicta 4. 139. a. Regio à Condzo misere depopulatur ibid. Ditionem Germani equites depopulantur 4. 133. b.

Oceanus exterior 1. 15. a. Amalachi 1. 35. a. unde dictus. 1. 3. b. Sarmaticus 1. 88. a. Germanicus 1. 40. a. Oceani Insulæ 1. 30. b. Oceani accessus & recessus causa 2. 649. exundatio 4. 146. a.

Ocella 1. 291. b.

Ocha fluvius 1. 89. a.

Ochsenfurto obsident rustici 2. 143. b. Ochsenfurto rustici quingentos vini curus avehunt 2. 143. b.

Ocrum montem esse Alpes circa Juvanum 1. 91. a.

Ocdodurum 1. 294. b.

Odemarsheim oppidum. 1. 149. a.

Odera 1. 1. b. fluvius 1. 242. a.

Odoncur Saxo venit cum exercitu in Galliam 1. 159. b. totam Italiam sibi ut Regi subicit annis 14. ibid.

Odoracei Poloni 1. 65. d.

Oecolompædii monumentum 4. 93. b.

Oena unde dicti & ubi habitet 1. 37. a. Oenæ Insulæ 1. 41. a.

Oenipons à confœderatis Principibus direpta. 2. 548. Oeniponte terræ motus horribilis oritur 4. 175. a.

Oenobarbus victus. 2. 320. Oenobarbi facta ibid. Oenobarbi junioris copix & opes 2. 321.

Oenos flumen. 1. 254. b.

Oenus & Danubius magna flumina Pataviæ confluunt. 1. 231. b. Oeni fluminis cursus & in Danubium exitus. 1. 92. a.

Oertingenensis Comes Cæsari reconciliatur. 2. 556. b. inter Oertingensem Comitem & ipsius filios controversia 2. 559.

Offenburg 1. 233. b.

Officiales Imperii perpetui cedere nolunt Principum Legatis. 2. 24. b. Officialis obscuro ortus sibi querit Henricus IV. 1. 388. b. officia sua in malos actus negat Imperatori Colonienfis Archiepiscopus 1. 426. a. officialis Gallus officio per disgratiam motus multa ei facessit negotia 2. 177. b. Sfortiæ Praefecturæ cohortis motus Vice Comes periculum capitis intuent 2. 158. a. officialibus suis Würtembergicus impurat seditionem, & propterea punit 2. 37. a. officialis à Gallo graviter habitus ipsi Genuam eripit. 2. 214. b. Bremensis Episcopus officialis Henrici IV. cum assentando sibi devincit. 1. 383. b. ut toti Imperii administratio penes ipsum non sine damno sita esset 1. 384. a. non sine diminutione honoris Imperatori debiti 1. 387. a. officialis Imperatorii egregiæ laudes 1. 395. b. ob Imperatoris perversam vitam vacationem petit 1. 386. b. Imperatore licenter in flagitia ruente. ibid.

Ogyges 1. 204. a.

Olbia civitas in Ruscia 1. 89. b.

Oldradus nomen quid sibi velit 1. 444. b.

Olea frondibus Minervæ aram ornabant 1. 49. b.

Olmicensis civitas 1. 86. b. 87. a.

Olli fluvii ortus 1. 290. a.

Olympi altitudo. 1. 250. a.

Olmuntium 1. 65. b. urbs 1. 232. a.

Onspachium urbs 1. 233. a.

Opalienfes 1. 65. c.

Opalienfis Ducatus ibid.

Oppolienfis Ducatus 1. 86. b.

Oppugnatio Cremonæ ob pluvias dilata, postea plane ommissa 2. 189. b. oppugnationis Rhodi iterata 2. 104. b. seqq. oppugnationi arcium montanarum quomodo trabibus obsteritur 2. 168. a. oppugnationis causa præmissa oratio 2. 111. b. oppugnantes tempestivè reducit Achmetus, veritus, ne suorum cæde obsessis cresceret animus 2. 112. b. oppugnaturus Mediolanum Palavicinus infelicitè confidit verbis corrupti civis 2. 178. b. Oppugnationem Mediolani destinatam ob odium civium differt Gallus. 2. 153. b. oppugnatio Veilhæ absque Ducis iussu à gregario milite suscepta 2. 68. oppugnata frustra civitati flumen divertere conatur Gallus 2. 135. a. oppugnaturus Romam Borbonius simulans aliò scitum incautos omnino adoritur 2. 232. a. oppugnatam Romam melius ducunt deserere, quam tenere prædā onustis, alioquin paucis 2. 207. a. oppugnanda Genuæ securitas civium explorata viam sternit 2. 215. a. oppugnare Viennam nolunt Turcæ etiam adacti 2. 242. a. 253. b. oppugnatio præsumitur graviter levior aliquamdiu intermissis 2. 242. b. oppugnantis hostis persecutio Toravillæ exitialis 2. 327. a. rebellium in Cûria oppugnatio 2. 312. b. oppugnant Mauri castra absentibus militibus multis è castris 2. 329. b. oppugnandum Tunetum egressus Dux excluditur à captivis in urbem 2. 333. b. cum eandem civitatem servare desperaret Oenobarbus statuit eam igni perdere, & spoliare ibid. Africam Civitatem Regno suo incommodam oppugnare statuit Carolus V. 2. 338. a. oppugnationem Guleræ accelerat Carolus metu auxilii advenientis & suorum ægritudine 2. 357. a. Castrameratio ad oppugnandam Algieram 2. 367. a. ad Africam 2. 374. seq. Consilia ejus oppugnandæ causæ habita 2. 375. seq. expugnatio ipsa 2. 379. seq. oppugnatio Albæ Regalis 2. 432. seq. Strigonii 2. 428. seqq. Itii Calerorum 3. 17. a. oppugnationis Agriensis descriptio 2. 532. seq. oppugnati loci deferendi consilia 4. 8. b. oppugnatio Melitenis descripta 4. 1. seqq. oppugnantium recta remota 4. 19. b. oppugnatio arcis Tokay 4. 23. seqq. Sigethi 4. 25.

Orandi apud Turcas mos & lex 2. 394. a.

Orckanes Ottomanni qualis fuerit 2. 383. b.

Orcinia Sylva 1. 59. b.

Origanites cerevisia 1. 56. d.

Ortella fluit in Albim 1. 92. a.

Ortenslein 1. 292. b.

Ortensteinensium dominium 1. 284. b.

Orellani ibid.

Osenburgum Westphaliæ oppidum 1. 354. b.

Osi & Gothini stipendiarii 1. 33. a. vicini S. Moravis in ripa Danubii 1. 80. a. populi Germaniæ 1. 21. b. ubi habitant 1. 23. b. 59. c.

Osiandri falsum dogma de essentiali hominis justitia 4. 74. a.

Osnaburga civitas 1. 166. a. Osnaburgensis Bibliotheca. 2. 315.

Ossa Divi Dionysii Ratisbonam translata 1. 202. a. (4.)

Ostgotthi 1. 66. c.

Ostia Tyberina deditioe capta 2. 648.

Ostphali 1. 61. b. ubi hodie degant 1. 86. a.

Ostria 1. 40. a.

Ostriaci Archiduces unde habeant suam originem 1. 46. a.

Ostrocampes Saxones 1. 210. a.

Ostrogothi qui dicti sunt 1. 89. a. Thauricam Cherfonescum inhabitant 1. 89. b.

Oswalt nominis significatio 1. 443. a.

Osyris docuit coquere cerevisiam 1. 88. a.

Otto I. Berengarum devicit 2. 617. a.

Otto conditor Fribergi urbis 2. 566.

Ottomum mater Domus Brunsvicensis 1. 234. b.

Ottomanni vita 2. 383. a. Ottomannorum leges 2. 381. b.

Ougstaler 1. 292. a. 293. b.

Oxilia 1. 40. a.

Ozarkon munitio Tarrarorum 1. 89. b.

P.

Pacem Tunetani faciunt funeribus suorum deterriti, Turcæ inopia commeatus moti. 2. 351. de pacis legibus Disputationes inter Cæsarem & Protestantes 2. 485. a. pax hostis viribus accisis, non est desideranda 4. 139. a. pacis, conditiones quas Cæsar Saxoni & Hesso præscripserunt 2. 485.

Pacificacionis edictum à Rege Galliarum an. 1570. publicatum 4. 142. seq. ejusque edicti capita. ibid. aliud edictum Regis Galliarum 4. 103.

Pacta licet redditione Comitis tamen non simul Pactum esse præsidii discessum arguantur Hispani. 2. 206. a. Pacti

- inter Carolum & Muleassem Regem Tunetarum sum-
ma & tenor. 2. 335. a.
Padelborna qualis civitas 1. 232. b.
Padus 1. 300. a.
Pamanorum sedes 1. 358. b.
Paonia olim quæ nunc dicitur Pannonia 1. 77. a.
Paones 1. 247. orti ab Herculis socio Pæone 1. 77. a.
Paoniam ceperunt Turcæ; 2. 384. b.
Pagani 1. 29. b. qui sint 1. 47. d.
Pagus quid significet 1. 29. b. Pagi unde dicti 323. a. Ger-
manorum 1. 9. b. nomen quid significet 1. 47. d.
Palaeologus fit Rex Constantinopolitanus 4. 138. b.
Palæstra Nobilium Germanorum 2. 34. a.
Palatinatus à quo institutus sit 1. 243. b. Elector primus
Henricus vocatus est. ibid. Comes 1. 51. b. palatinus
Otto foederatis se adiungit 2. 546. Francofurtum coa-
ctus mittit octo tormenta Principibus confederatis. 2.
553. palatinum bello lacescit Imp. Maximilianus per
arma Staruum; & imprimis Wütembergenfis 2. 57. b.
Palatini Electoris tormenta Francofurtum portantur 2.
554. Palatinus quid pallus sit in rusticana seditione 2.
147. b. Palatini rustici hinc inde rebellant 2. 148. a. va-
rias arces & oppida occupando 2. 149. seqq. cum quibus
Electo Palatinus de pace paciscitur ibid. seq. Palatino-
rum fidei iurum subditorum egregium facinus 2. 150. a. Pa-
latinus Elector delusus à seditiosis tandem in eos arma-
tur. 2. 151. a. Palatini rebelles ad officium rediguntur. 2.
161. a. seq. denuo tumultuantur 2. 167. a. in Conventu Pa-
latinatus de continendis in officio subditis consultatur 2.
174. b. palatinis armis interdicitur 2. 175. a.
Palatium speciosissimum 2. 25. b.
Palenser Thal 1. 295. b.
Palensium vallis 1. 291. b.
Palium oppidum captum 2. 647.
Palma civitas primaria in Balearibus Insulis 2. 322. b.
Palota Germanis militibus tradita. 4. 49. a. à Cæsariis
præsidio & comæatu munitur 4. 49. a.
Paludes maiores 1. 255. b.
Paludes in Morinis & Menapiis 1. 363. a. Menapiorum. 1.
84. a.
Panegyrica dicta Imperatori Bononiæ post Coronationem
1. 272. b.
Panis nauticus 2. 374. a.
Panem quomodo Pontifex frerit in Coronatione Cæsaris
2. 271. b.
Pannicus casus 2. 47. b.
Pannorum bellum contra Solymannum Turcam gestum 2.
271. b.
Pannodattia Regio & unde sit dicta. 2. 540.
Pannonia superior dicitur nunc Austria 1. 93. a. duplex 1. 3.
a. Pannonia Interamnenfis unde sit dicta 2. 587. b. Pan-
noniæ Interamnenfis descriptio ibid. Pannoniæ termini
1. 82. b. Pannoniam superiorem esse Austriam. 1. 71. a.
olim Pæoniam dictam inferiorem, num Ungariam vo-
carint 1. 93. a. Pannoniam vexant Turcæ. 2. 53. b. Se-
limus invadit 2. 2. b. Pannonia proditurum Principem
orbem restitutum, vaticinium 2. 255. a.
Pannones interiores 1. 59. c. Pannoniis Germanos leges o-
lim præscripsisse 2. 550.
Pannonici belli integro tractatu descriptio 2. 245.
Panormus urbs quomodo munita sit 2. 338. b. civitas Sici-
liæ primaria quomodo Cæsarem, Carolum V. exceperit
2. 358. b. Panormi quomodo Cæsar exceptus sit ibid.
Panormi situs & descriptio 2. 339. a. Panormum Carolus V.
venit 2. 603. b.
Paphlagonia à Turcis capta 2. 384. b.
Papia a Gallo frustra obsidetur 2. 195. a. postea expugna-
tur. 2. 210. a. Papia aliàs Ticinum 2. 608. a. Papia ob-
fessa 1. 2. 608. a. Papiz miserandum incendium 1. 376.
2. pulcherrimæ ædes diruuntur ad cibum coquendum. 2.
609. molendina subversa & in flumen dejecta 2. 608. pe-
stis ibid. suburbium occupatum 2. 608. Gymnasium ib.
maxima penuria omnium rerum. ibid. maxima annona
ibid. Papiam Cæsariani occupant 2. 608. communibus
viribus Galli aggrediuntur ibid. b. Rex Galliz obsidet.
2. 608. ad Papiam inter Cæsarianos & Gallos pugna.
2. 610. b. ad Papiam inter Galliz Regem & Cæsarianos
pugna 2. 602. b. Papiensium eruptiones 2. 609. Virtus
& fortitudo 2. 608.
Parentalia & iusta apud Germanos 1. 19. b.
Parisiensis laiciena 4. 185. a. Parisienses se ad pugnam parant
4. 67. a.
Parisorum urbs novis fossis & propugnaculis munitur. 2.
603. b. urbs obfessa à Condæanis 4. 65. b.
Parlamentum Parisium quot Camaras habeat 4. 143. b.
Parma obsidetur; obsidione liberatur 2. 189. b. Parmæ ob-
sidio. 1. 183. b.
Parmensis Ducissa Belgio discedere cupit 4. 76. b.
Parnax arx vi capta 4. 2373.
Parpinianum oppidum obsessum 4. 153. a.
Parfimonia Suevorum 2. 40. a.
Partenium oppidum nobile captum 4. 13. a.
Parthanium 1. 82. a.
Parthi quas Regiones obtinuerint 1. 27. a. quo nomine Ro-
ges suos appellarint 1. 75. b. Parthorum victoria adversus
Romanos 2. 26. b. veltitis 1. 15. a. Rex Tamerlanes
vicit populos multos 2. 395. a. Regnum à Saracenis oc-
cupatum. ibid. Rex in Asiam irrumpit ibid. Parthicum
bellum quale fuerit 2. 26. b.
Pascharia 1. 279. b.
Passau 1. 82. b.
Passarium flumen censent quidam esse Chronum 1. 92. b.
Passaviium 1. 65. b. Passavi Conventus constituitur 2. 545.
situs 1. 545. b. formula pacis scripta 2. 555. Pallavian
Conventus transactio 2. 549. b.
Pastores Reges creati 1. 48. c.
Patzavia qualis urbs 1. 231. b.
Patzaviium 1. 53. a. Patavii maxima aquarum inundatio ex-
orta 4. 66. b.
Patientia indigne tractata in furorem vertitur 2. 61. a.
Paulus Apostolus ad Insulam Melitam maris tempestate
compulsus 4. 22. b.
Pauperis Contradictio 2. 34. b. 61. a. factio quomodo à
Duce punita 2. 63. a.
paupertas malorum artium reperitrix 2. 57. b.
Paugien civitas 1. 86. b.
Pecunia res fuerunt facultates veterum Germanorum. 1.
46. d.
pecunia omnia vincit 1. 14. a. pecuniæ vis magna quomo-
do sit coacta in usum belli 2. 220. a. pecuniæ inajori sum-
mæ inhiat Lanofius etiam promissa frustratur 2. 199. b.
pecuniam à Turca oblatam contemnit Nobilis à Fle-
ckenstein 2. 265. b. Pecuniam imminente bello præfec-
tus Mediolanensis à privatis extorquet specie murire-
stituendi. 2. 179. a. pecuniam vestigalia oppignorando,
decimas Sacerdotibus indicendo, corradit Gallus 2. 187.
b. sacram profanamque colligit Leva obsidendus Papiz.
2. 194. b. ob pecuniæ inopiam Hispanos Gallus se victu-
rum sperat. 2. 198. a. ob eandem Hispanus victoriam
prosequi nequit 2. 199. b.
Pedecum 1. 82. b.
Peditatus apud Turcas qualis & quantus 2. 392. b.
Pego in India 1. 93. b.
Pegnus fuit per Norimbergam 1. 91. b.
Peina arx frustra obfessa. 4. 90. a.
Pelles belluarum è Germanico Oceano 1. 15. a.
Peloponnesus vulgo Morea appellata 2. 386. a. nunc Morea
1. 93. b. Peloponnesi descriptio 4. 22. a. Peloponnesum
domuit Alexander Magnus 1. 172. b.
Penni 1. 36. b.
Pensationum genera tria 1. 52. b.
Pentecostes dies cruentus redditur seditiosis 2. 166. a.
Penuria cella Germaniz 1. 199. a.
Perduellius conscius Ferrarius etiam non consentiens mor-
te pœnas luit. 2. 175. b. perduellionis suspicio ut quibus-
dam ingeratur, hostes eorum bona relinquunt intacta 2.
432. b.
pericula homines faciunt ingeniosos 4. 6. b.
Perieberdigens magnat. SS. 1.
Perinthos urbs Thraciz 1. 250. b.
Perlegia Turris Augustæ 1. 27. b.
Perm 1. 249. a.
Permeska 1. 89. a.
Permutationis usus apud præcos Germanos 1. 8. b.
Pernidia 1. 79. b.
Perona frustra oppugnata 2. 603. b.
Perse victi à Parthorum Rege 2. 395. Persarum Reges qua-
re Arsacidæ vocentur 1. 75. b. Persis fuit aquila signum
militare 1. 45. persici fortes 1. 46. d.
Pes Salarius mons 1. 290. b.
Pessis horrenda Mediolani, præda e loco infecto allata, graf-
satur. 2. 192. b. seditione ob comæatum à sanis deca-
garum

- gatum* orta. *ibid.* alia infestissima pestis 3. 168. b. pestis
ingens 4. 43. a. in Turcicis castris 4. 13. a.
perita Imperatori proposita non urgendo Dux Würtember-
gicus calumniis aliorum frustratur voto 2. 287. a.
Petovium 1. 83. a.
Petrigoricorum Ditionem Germani equites depopulantur.
 4. 144. b.
Petrosus mons 1. 340. b.
Pence Insula 1. 81. a. Insula 1. 36. b.
Pencini Bastarnæ dicti 1. 69. a. inhabitantur Lituaniam. 1.
 81. Danis contineri 1. 2. a. 36. b. 87. b.
Pfledersheimii quid actum sit in tumultu rusticorum 2. 173.
 a Pfledersheimium seditiosi rustici occupant ibique in-
 geni afficiuntur clade 2. 170. b. sub quibus conditioni-
 bus in gratiam redierit 2. 171.
Pfullendorff 1. 275. b.
Phabiranium 1. 85. a.
Phalera 1. 14. a.
Pharamundus Francorum Rex 1. 220. a. Pharamundi Re-
 gis Gallorum tempore Roma capta 1. 158. a.
Pharotini 1. 85. b. 64. c.
Phasiani qualia corpora habeant 1. 46. d.
Phemana 1. 82. a.
Pheugarum 1. 87. a.
Phiferus Monachus Apostata 2. 153. b. Münceri socius au-
 datissimus agros Isteldicos depopulatur. 2. 153. b. seqq.
 decollatur sine poenitentia 2. 159. b.
Philippus Maximiliani Cæsaris filius, a quo descendit Caro-
 lus V. 2. 602. b.
Philippus Rex Hispaniarum Augustam Vindelicorum ad
 Comitum venit 2. 650. vicit Regem Galliarum 2. 648. Ca-
 rolum V. certiorum facit de victoria sua contra Gallos ad
 Augustam Veromandorum nacta *ibid.* nuptias celebrat
 cum Maria Anglicana 2. 640. a. profligat Gallos ad Au-
 gustam Veromandorum. 2. 647. a. patre Eques aurei
 Velleris princeps dictus 2. 640. a. in Angliam appellat.
ibid. Philippi Hispaniarum Regis & Galliarum Principis con-
 jugium 3. 141. b. Philippo Hispaniarum Regia Belgium
 a Carolo V. datum *ibid.* inter Philippum Regem Hispa-
 niarum & Paulum IV. Pontif. bellum 2. 648. Regem &
 Galliarum bellum. *ibid.*
Philippus Augustus Franciarum Rex fœdus renouat cum Gallis
 2. 550.
Philippus Landgr. Cæsari se supplex submittit 4. 91. a. Has-
 siæ captus 4. 62. a. Hassiæ quor. filios post se relinquit
 4. 62. a. Hassiæ Lipsiam vocatus, & quibusdam con-
 ditionibus Cæsari placatus. 4. 154. a. Henrico Duci
 Brunsvic. bellum infert 4. 90. b. moritur 39. b. Philippi
 Hassiæ Landgraviæ Virtutes, vita & præcipue res gestæ.
 4. 61. b. amor erga literas 4. 62. a. constantia *ibid.* Philippi
 Hassiorum Principis victoria Württembergensis
 2. 280.
Philippi Melanchthonis vita & obitus 3. 142. b.
Philippi Pomeraniæ Ducis vita & obitus 3. 142. b.
Philemena urbs a Turcis liberata per Fridericum Imperato-
 rem 1. 181. b.
Phœbius lacus 1. 226. a.
Porygia imperant Turcæ 2. 383. a.
Phrisia unde dicta 1. 143. b. a Sicambriis capta *ibid.* Phri-
 siæ urbes 1. 232. b. in Phrisia magna tempestas vento-
 rum orta 4. 146. a.
Phryssorum Ditionem quam ampla sit 1. 61. b.
Phryson flumen 1. 321. b.
Phrisones ad obedientiam compulsi 1. 164. b.
Picardiam Galli invadunt 2. 648. Cæsariani invadunt &
 miserè devastant 2. 580. b. Auracus cum suis copiis in-
 vadit 4. 111.
Picearia Sylva 1. 59. c.
Picocha Galli magnam cladem acceperunt 2. 187. b.
Pictavium a Condensibus obsessum. 4. 129. b. Pictavinam
 Regionem Andelotiani invadunt. 4. 103. b.
Pictavienses ad summam rerum penuriam coacti. 4. 129. b.
 magna clade affecti 1. 164. b.
Pictores in Germaniam 1. 198. a.
Pictorum Ditionem Germani equites depopulantur. 4.
 144. b.
Pieria locus Musarum 1. 316. b.
Pilla 1. 87. a.
Pincerna Imperii 2. 26. a.
Pinguedo mulierum Mauritanarum incredibilis 2. 334. b.
 obstupefcentia Episcopi Wormaticensis 1. 386. a.
Piniferus mons 1. 87. a.
Pippinigelta 1. 167. seqq.
Pirata famosissimi Oenobarbi quantas res tentaverint. 2.
 320. seqq. a prædatoria biremi ad Regium evecti fasti-
 gium 2. 343. a.
Piratica naves quæ dicantur 4. 22. a.
Pisa in Slesia pluit 4. 158. a.
Piscaria Marchionis Virtus fortitudo in pugna Papiensi. 2.
 610. b. Marchio Cæsarianorum Dux 2. 607. b.
Piscium maxima caritas 4. 119. b.
Pisidia imperant Turcæ 2. 383. a.
Pisonium 1. 82. a.
Pius IV. electus 2. 653. in Pontificem eligitur 3. 141. a. Me-
 litensibus obsessis 300. milites auxilio mittit 4. 14. b.
 quando in Pontificem creatus fuerit. 4. 43. b. quamdiu
 regnarit. *ibid.* pii IV. Pontificis natura; vita & obitus.
ibid.
Pius V. pontifex creatur 4. 44. b. V. Carafios a Paulo IV. ur-
 be ejectos benignissimè revocat. *ibid.* V. fœdus cum Hi-
 spaniarum Rege & Venetis init adversus Turcam 4. 158.
 a. V. Pontifex Rom. moritur. 4. 177. a.
Plassenburgum arx obsessa 4. 92. a.
Plemosii populi a Gallis debellati. 2. 583. Pleumosiorum
 sedes 1. 361. a.
Plurs oppidum apud Rhætos 1. 181. b.
Podagra Carolo V. utilis 2. 329. b.
Podamicus lacus 1. 3. b. Podamici lacus initium 1. 273. b.
Podolia 1. 69. b. 248. b.
Pœan quale carmen 1. 77. a.
Pœna militares 1. 48. b.
Pœnarum judicialium discrimina. 1. 50. a.
Pœni in Hispania 1. 105. b. Pœnorum mores 2. 327.
Pœnius mons 1. 296. b. Pœnina vallis. *ibid.*
Pœia cuiusdam scriptis malevolis opprimitur innocentia
 Ducis Würtbergici 2. 287.
Poler flumen 1. 92. b.
Polestensis terræ devastatio 4. 148. a.
Poli Cardinalis vita & testamentum 3. 129.
Poli terræ 1. 1. 256. a.
Polonia 1. 3. a. minor in quo tractu sit. 1. 65. c. interior 1.
 248. Poloniæ caput est Cracovia 1. 47. b. descriptio. 1.
 248. a.
Polonia Rex Moldavorum Principem in clientelam suscipit
 4. 76. b. Regi Rex Sueciæ aliquot arces vi eripit 4. 96. a.
 Regi Albertus Brandenburg. se submittit. 4. 74. a. Fri-
 derico Alberto Borussia successione concedit. *ibid.*
 inter Poloniæ & Daniæ Regem fœderis occasio 4. 96. a.
 Polonus cum Turca paciscitur a Regno suo extremum
 aversurus excidium. 2. 219. b. Polono Walachus eripit
 provinciam Pokucziam 2. 279. a. brevi post cum ma-
 gna Walachi clade iterum recuperatam. *ibid.* Polonum
 & Bohemum Ducem discordes increpat Imperator 1. 394.
 b. Poloniam Moscovita bello lacerat 3. 157. a. Poloni-
 corum Regum Igellonica stirps 4. 182. a.
Polonorum Dux sumit Regium Diadema 1. 436. b. Polonis
 Germanos olim leges præscripsisse 2. 550.
Polonium civitas 1. 254. b.
Polfora a Cæsarianis expugnata 4. 51. a.
Polygamiam patris Regno exitiosam fuisse arbitratur Mu-
 lealles 2. 348. a. Polygamiam jure naturæ & Divino con-
 cessam docent Anabaptistæ 2. 299. Scito id confirmant,
 & contrariam necant 2. 303. a. Magistratu absque pec-
 cato tolerari posse, asserunt 2. 317. b. exercent horrendè
 2. 305. b.
Pomerania 1. 2. a. quando & per quem sit ad fidem Christia-
 nam conversâ 1. 245. a.
Pomerania Domus 1. 255. a. Ducatus 1. 85. b.
Pomeranicum mare 1. 35. b. Pomeranicus sinus 1. 66. a. O-
 ceanus 1. 40. a. Pomerani in Ariorum, Helvecanorum
 & Manimorum sedes immigrarunt 1. 75. a. Pomerano-
 rum laus 1. 66. a.
Pompa in Coronationibus Caroli V. adhibita; descripta 2.
 266. seqq.
Pondera imminuta a seditiosis vi abripiuntur. 2. 61. b.
Pons Rheni apud Moguntiam igne ex aëre cadente com-
 buritur. 1. 168. b. Trajectensis marmoreus. 1. 351.
 a. pontis super Danubium construendi ratio. 2.
 435. a. pontes Oeni oppidum 1. 82. b. Scaphonii. 1.
 82. a.

ad Pontamuffonem Johannes Casimirus cum suis copiis venit 4. 69. a.

Ponticum mare 1. 4. a.

Pontifex Maximus Melitenibus obsessis auxilia mittit. 4. 14. b. Papa Casarianis quibus conditionibus sese dedit 2. 611. in castellum S. Angeli fugit, ibid. & Imperator quomodo equitavit in pompa Bononiæ 2. 273. Galliæ Regi ingentem summam pecuniæ ex Ecclesiasticis facultatibus concedit ad bellum hæreticis inferendum 4. 105. b. cum Hispaniarum Rege & Venetis fœdus adversus Tuicam init, ejusque fœderis capita 4. 158. a. Papæ satellites interfecit 2. 611. Papam petunt sibi dari ab Imperatore Romani 1. 178. b. Pontificis Romani & Caroli V. fœdus contra Gallum 2. 177. a. Papæ quid adversus Imperatores Rom. fecerint 1. 189. b. Pontifices Rom. multis incommodis affecti Henricus IV. 1. 179. b. Pontificis aimata manu certant de Pontificatu 1. 384. inter Pontificem & Galliæ Regem fœdus 2. 648 Pontifex & Cæsar fœdus pangunt ejiciendi Galli Italia causa 2. 177. a. aliud contra Cæsarem cum Gallo & Venetis: ubi & litteræ ad Cæsarem Pontificis expostulatoriæ causâs belli præ se ferentes 2. 201. b. Pontifex obsessus se dedit Cæsarianis 2. 233. a. servatur à militibus donec conditionibus satisfaciit ibid. Pontifici Imperator strapedes tenet. 2. 272. b. Pontificis ab Imperatore creatio postulat. 1. 377. b. 378. a. sine consensu ipsius creati degradatio permittitur 1. 380. a. ob idem purgat se Hildebrandus postea confirmatus 1. 398. a. Pontifice, inconsulto Romano Senatu, creato, Romani defectionem moliantur, unde Imp. ordinationem istam rescindit 1. 384. b. Pontifici Hispanus bellum infert 3. 10. b. Pontificis Pauli IV. vituperium 3. 140. a. Pontificem Henricus IV. ob suam excommunicationem deponere declinat. 1. 428. a. sed à Papa de novo excommunicatur & sub jugum mittitur. ibid. seqq. Pontificis & fœminæ sub prætextu Religionis commercium. 1. 437. b. Imperatorem absolvit. 1. 438. b.

Pontificius Legatus in Comitibus Augultanis 4. 49. Pontificiæ sedis translatio in Galliam 4. 148. a.

Pontus 1. 93. b. 255. a.

Populonia civitas Etrurix ejusque situs 4. 22. b.

Pornov civitas 1. 88. a.

Portas Regii sub specie amicorum intrare conantur Galli. 2. 177. b.

Portoria pensitatio 1. 52. b.

Portugallium esse in Lusitania 1. 93. b.

Portus Gelloriacum 1. 84. b. Manarmanis 1. 54. b. Portus Magonis urbis munitissimus. 2. 323. a. 366. a. Portus Mellanæ in Sicilia amplitudo 2. 340. incomparabilis totius Europæ ib. Portus Hercules expugnatum 2. 639. a. in Borussia diluvium 4. 174. b.

Posanania 1. 65. d.

Posanates 1. 59. c.

Posonium 1. 65. b.

Postlaaff 1. 290. b. communitas Rhætorum 1. 251. a.

Potentia Germanorum. 1. 233. b. potentia Imperatori cur necessaria 2. 8. a.

Potolia Regio in Lituania 1. 89. b.

Porus Germanorum 1. 18. a. porus & cibi abstinentia unde oriatur 2. 602. a.

Præcedentia altercatio inter Legatum Electoris Saxonici & Ducem Juliacensem quomodo dirempta 2. 19. a.

Præda spe milites continent Hispani deficientibus stipendiis 2. 208. a. prædandi studium impune in expugnatione Mediolano 2. 214. a. depredationem Tuneti permittit Carolus propter defectionem à suo Rege 2. 334. a. & fidem ipsorum suspectam & militum prædæ inhiantium fremitum 2. 362. b. modo tamen imposito 2. 363. a. Prædæ suos Turca horatur ad prælium 2. 106. b. seq. præda erepta peste inficiuntur Mediolanenses 2. 192. a. prædandi libido à militibus inseparabilis 2. 71. a. præda Romanæ urbis opulentissima per luxuriam absumpta. 2. 232. b.

Præjudicium 1. 12. a.

Prælium ingens in campis Cathaluniacis 1. 220. b. apud Eslelingam commissum 1. 188. a. inter Adolphum & Albertum Reges juxta agrum Spirensen. 1. 187. a. prælii navalis descriptio 4. 168. seqq. Prælio præmissa oratio Galli, ab hostis contemptu desumptis rationibus porfissis 2. 184. b. Hispani ad milites aliquamdiu stipendio non exsoluto 2. 196. b. Prælio cum Gallis decretaturus

Davalus hostium res sicut suas explorat 2. 198. a. Prælium evitari debere suadet Gallo, quod exercitus hostilis brevi inopia dissolvendus sit 2. 198. b. init nihilominus Gallus sola arrogantia suadente, sed infelicitate 2. 199. a. victoriam prælio reportaram quare Hispani non fuerint profecturi ibid. b. prælio uno infelicitate commisso, non cessare debent fontes 2. 212. b. præmissa oratio à Religionis veritate & Dei auxilio desumptis rationibus. 2. 227. a. Prælium Ludovici Hungariæ Regis, & Turcæ. 2. 227. b. ubi hostes fugam simulant, Christianos in tormentorum loca perducunt 2. 228. a. Prælio evadentes Walachi gravi supplicio afficiuntur 2. 279. prælium repugnantibus militibus subite detrectat Turca 2. 254. a. Caroli V. cum Oenobarbo 2. 333. a. prælio insidiosè se subducentes Christiani. Turcas in locum insidiarum alliciunt 2. 264. a. præliando excitatur pulvis commoditate occupandæ urbis conspectui eximens. 2. 349. a. prælium instituendum, quando milites desiderio pugnetentur & cunctatio locum non habet 2. 361. a. universo prælio decernere non vult Barbarossa, sperans inopiam exercitus Christiani b. prælio cedunt Mauni, ut hostes in insidiis evocent 2. 367. b. Prælio Livoni 100000. cadunt Moscovitas, uno tantum è suis desiderio 3. 39. b. præliantibus novitas inopinati casus exitiosa 3. 125. b. ad prælium variis modis allicit Carolus V. Protestantibus. 2. 480. seqq. Præliandi fortiter causa habita orationes Landgravii & Münzeri. 2. 155. seqq. Præliandi motus Münzerianorum. 2. 157. b. præliandi causa habita orationes Magistri Rhodiensis & Turcarum Imperatoris. 2. 106. b. seq. Prælium Veneri detrectant, quod rutilorem eventum cunctando sperarent 2. 191. b. prælium desiderantium militum fremitus, rationesque & orationes pro & contra habita 2. 124. a. seqq. cum exercitus hostilis 300000. Hungarorum 20000. hominibus constaret. ibid.

Præsidium 1. 307.

Præfiliis Provinciæ vicinis suspectis non sunt nudandæ 2. 352. b.

Prætoris cohors apud Turcas 2. 392. b.

Praga 1. 87. a. qualis urbs 1. 232. a. Pragæ fundator Erimus

1. 247. b. Pragæ Bohemiæ docuit Münzerus 2. 152. a. Pragensis Universitas Lipsiam translata ibid.

Præfates cerevisia. 1. 56. d.

Præfium promontorium 1. 94. a.

Præcarium jus 1. 34. b.

Præces apud Turcas pro quibus dicantur 2. 394. a. apud Turcas quomodo dividantur & dicantur ibid. præcum apud Turcas neglectatum pœna. ibid. Primariarum præcum consuetudo 2. 18. b.

Præcop Insula 1. 252.

Prægora fluvius ubi oriatur & in mare erumpat. 1. 92. b.

Præntius fluvius 2. 450. a.

Præsburchenses 1. 59. c.

Præsburchium civitas 1. 65. b. 87. a. 254. b.

Prignitia Hexapolis 1. 47. d.

Primariarum præcum consuetudo 2. 28. b.

Primas Germaniæ quis sit 1. 233. b.

Principum benevolentia inter se prodest communi saluti 2. 4. b. sine invidia singulis suas laudes tribuant. ibid. Principis boni exactissimum exemplar Suanto Succus 2. 84. b. Principis studia quæ esse debeant. 2. 34. a. Principis intempestiva sagina 2. 57. b. Principum & Comitum veterum Germanorum electio 1. 50. d. Principum Germaniæ potentia & multitudo 1. 234. b. gradus 1. 13. a. in Principum mores subditorum omnium oculos convertos esse 2. 166.

Processio publica post Cæsaris Coronationem qualis habita Bononiæ 2. 272. Processionis in templum ordo in coronatione 2. 269.

Procepi Historia Francorum 2. 511.

Prodigia bellum Würtembergicum antecedentia 2. 38. a. cladem Turcicam 2. 265. b. prælium Saxonum 1. 405. b. motus Gallicos 3. 144. b. quæ rusticorum tumultus antecesserunt 4. 98. a. 147. 158. 174. quæ mortem Solymani secuta fuerunt 4. 32. a. Prodigia Sturgardiæ noctu conspecta 2. 57. b. mirabilia in ære. 2. 538.

Proditor, à quo metuendum fuisset, veneno enecatur 2. 196. a. Proditoris urbis quid observare debeant 2. 313. b. proditoris veniam delicti consequitur quidam ante parati. ib. Proditor in quatuor partes discinditur. 4. 12. b.

Propheta

Propheta viregens 2. 612. a. *Prophetæ* falsi 2. 300. a.
Proponis finis maris 1. 255. a.
Protestantium fœdus 2. 443. b. *conf. Schmalcaldicum fœdus*
Protestantium belli initium 2. 455. a.
Provincialis Comes 1. 51. b.
Provincias quas *Regiones* appellent 1. 31. a.
Prussia terræ devastatio 4. 147. *Prussia* Magno Magistro
 subiecti qui sint 2. 511. *Prussiam* quomodo occupant
 fratres *Teutonici* 1. 245. a.
Pruth flumen 1. 92. b.
Prutheni 1. 24. a. 35. a. 241. b. *Prutheno* litore solo succi-
 num colligitur 1. 35. b.
Publius mons 1. 532. a.
Puchen Regio 1. 86. b.
Pudicitia in veteribus matrimoniis *Germanorum* 1. 15. b.
Puella triennium ferè à cibo & potu se abstinent 2. 618.
Pugna apud *Weilam* oppidum *Imperii* 2. 52. b. *Cæsaris* &
Saxonis ad *Albim* 2. 499. a. b. inter *Gallos* & *Cæsarianos* ad
Papiam. 2. 610. inter *Cæsarianos* & *Gallos* ad *Rentia-*
cum 2. 579. b. quæ die sit habita inter *Mauritium* & *Mar-*
chionem. 2. 563. inter *Christianos* & *Turcas* 2. 592. *Ludo-*
vici II. *Hungariæ* Regis & *Turcæ* 2. 228. *propet Hildersle-*
bium 2. 520. *ingens* 2. 529. b. ad *Turckhaim* 2. 48. *Pugnæ*
Historia inter *Mauritium* *Ducem* *Saxonie* & *Albertum*
Marchionem *Brandenburgicum* 2. 560. *pugna* *navalis*
 inter *Christianos* & *Turcas* 4. 168.
Pulvis sulphureus in arce *Agria* incensus 2. 533. *Pulvis* in-
 censi casus, ibid. b.
Punctorum apud *Ylantium* & *Luguitium* superstitio. 1.
 284. b.
Punica bella atrociora 1. 26. a.
Puteolensi in agro inventa naturæ miracula 2. 242. a.
Puteos: Gallorum veneno inficit *Hispanus*. 3. 11. b. *puteus*
 venenosus 4. 189. a. 193. b.
Pyramethi gens *Pontica* 2. 387. b.
Pyre apud *Germanos* extruenda ratio 1. 58. b.
Pyrene 1. 41.
Pyrenæi montes unde dicti 1. 43. b.

Q.

Quadi 1. 31. b. *Quadorum* sedes antiqua 1. 80. a. *Qua-*
dos *Moraviam* tenuisse. ibid.
Quedlinburgense templum conflagrat 1. 390. a.
Quercetanorum *Ditionem* *Germani* equites depopulantur.
 4. 2458.
 ad *Quinquecelesias* *Turcarum* castra 2. 584. a.
S. Quirinum *Monasterium* *Cochæus* *Delphinus* diripit. 4.
 109. a.

R.

Rabin in ripa *Danubii* 1. 224. b.
Raba flumen *Hungariæ* 2. 262. a.
Rabunza flumen in *Hungaria* ibid.
Radiania flumen 1. 91. b.
Ratzuns, *Bonadutz* *communitas* apud *Rhetos* 1. 281. a.
Raina oppidum ad *Lycum* amnem 2. 462.
Raldhusia oppidum 2. 413. a.
Ranzovii vita, facta, laudes, epitaphium 3. 75. seqq.
Rappinensis *Comitatus*. 1. 63. d.
Raptat. 94. a.
Rasica 1. 81. a. 93. b. 247. a.
Rasciani quæ teneant loca 2. 220. b.
Ratenarum 1. 63. d.
Ratisbona 1. 8. a. *Imperialis* & vetusta urbs 1. 254. a. qua-
 lis urbs 1. 231. b. quondam *Noricorum* *Regum* sedes. 2.
 250. a. *Ratisbonæ* ossa *S. Dionysii* condita 1. 202. b.
 celebravit *Carolus Magnus*: *Comitia Imperialia* 1. 246.
 a. *Comiti* celebrata 2. 603. a. *Comitia* indicta 2. 606. b.
Comitia celebrata 2. 604. a. *Comitia* *Religionis* causa
 celebrantur 2. 257. b. *Ratisbonense* colloquium & qui
 interfuerint 2. 449. a. acta & eventus. ibid. *Cæsaris* a-
 ctio *Ratisbonæ* 2. 454. a.
Ravelinga *Conventus* celebratus 2. 643. b.
Ravenna à *Friderico* subacta 1. 184. a.
Ravensburg. 1. 277. b.
Ravensburgensis *Episcopatus* 1. 86. a. *Ravensburgenses* sup-
 plices ad *Cæsarem* *legationem* mittunt 2. 492.
Rauraci pagus. 1. 305. b.

Rauraci 1. 83. a. *Rauracorum* initium & finis 1. 306. a.
Raurices 1. 241. b.
Raurici 1. 241. a.
Reams *communitas* apud *Rhetos* 1. 280. b.
Rebelle *Principes* vicit & punit *Maximilianus* 1. 196. a.
Receptui quam cautè canendum 2. 594. a.
Reichberg *Nobilium* familia 2. 79. b.
Reducere milites *opportunitate* adempta *Virtuosum* 2. 254.
 a. *reducendo* milites terga fortiter tueretur *Gallus* 2. 426. a.
Regimentum *Imperialis* constitutio 2. 28. b.
Regino 1. 82. b. *Abbas* *Pruniensis* 1. 270. b.
Regiomontana *Academia* *Osiandri* hæresi collapsa. 4. 74.
 a. *Academia* *Regiomontana* amplis stipendiis dotata. 4.
 22. b.
Regionum nomina permutata sunt 1. 93. a.
Regis inunctio 2. 23. a.
Regium 1. 82. b.
Regnesus flumen 1. 91. b.
Regnum de *Decam* 1. 93. b.
Regnum noviter occupatum post sævitiam liberalitate sibi
 devincit 2. 343. a. mansuetudine & promissionum uber-
 tate 2. 351. b. *Regna* parva strenuè rem gerendo augen-
 tur 2. 56. a. *Regna* omnia corruisse 1. 105. b. *Regna* &
Principatus quibus rectè regantur & conservantur. 1. 190.
 a. magna quæ fuerint. 1. 40. b. *Regna* omnia aucta suc-
 runt dum eorum auxilia in alia fuerunt evocata loca. 2.
 10. b. *Regni* sub initio omnes æmulos trucidat *Muleasses*
 2. 348. a. & eos qui ipsum iniquè ad *Regnum* exerunt.
 ib. *Hariadenus* vicinos *Regni* noviter occupati sibi con-
 ciliat 2. 351. b. *Regnum* acquirit *Ottomannus* *Discor-*
dias alendo. 2. 383. b. propagat eodem modo *Amura-*
thes. 2. 384. a. *Regnorum* vicissitudines. 1. 73. b.
Regnandi *cupido* variè turbat *Hungariam*; 2. 230. a. Ea
 ductus *Wayyvoda* in exitium *Christianissimi* vocat au-
 xilia *Turcica*. 2. 249. b. *Gallus* conspirat cum *Turca* in
 exitium *Caroli* V. 2. 325. a. *regnandi* *cupidinem* post-
 ponendam paci arbitrat *Hungarus* *Joas* 1. 383. b. ca.
 impulsus *Muleassi* filius effodit oculos 2. 375. b. *regnandi*
cupidinem nulla *Imperia* implent 2. 345. a. ca ductus
Rex *Muleasses* fratres omnes trucidat vel excæcat. 2.
 348. a.
Regnus ubi in *Danubium* feratur. 1. 92. a.
Reinhart quid significet 1. 445. a.
Religio veterum *Germanorum*. 1. 33. b. *Semnonum* 1. 29.
 a. quid apud homines possit 1. 48. c.
Religionis causa qui *Conventus* habiti sint 2. 442. a. *Reli-*
gionis causa subditi melius exulant; quam *Magistratui*
 resistunt 2. 137. a. oppressio concitat seditionem *rustico-*
rum 2. 137. b. *Religionis* oppressæ prætextu nō iustifican-
 tur bella civilia 2. 135. a. Ejus causa *Augustæ* *Conventus*
 celebratur, sed infecta res primò *Ratisbonæ*, postea ad
 generale *Concilium* differtur 2. 257. a. *Religionis* ne-
 gorium induciis & silentio utrinque pacto, componitur
 2. 257. b. *Religionis* mutata causa omnia flagitia im-
 putantur *Ammuralio* *Galliæ* 3. 113. *Angliæ* *Regina* con-
 tra *Gallos* arma induit 3. 110. seqq. Multi capiuntur in
Gallia 3. 138. *Edicto* novo graviter *Reformati* urgentur
 3. 143. b. & adhuc alio mitiori 3. 145. b. *Religionis* cau-
 sa magni motus in *Gallia*. 3. 150. b. seqq. *Religionis* li-
 bertas quatenus permittitur in *Gallia*. 3. 157. b. *Pontifice*
 propterea quosdam sacerdotio deiciente 3. 159. b. *Reli-*
gionis mutata causa *Pontifex* quosdam citat, pœnam
 emanentibus constituens. 3. 164. b. *Religionis* causa
Principes fœdus pangunt. 2. 443. b. ut concilietur *Theo-*
logi conveniunt frustra. 2. 444. b. *Religionis* reforma-
 tionem callidè laudat *Gallus* 2. 446. b. *Religionis* cau-
 sam actam esse in *Comitiis* stomachatur *Pontifex*. 2. 451.
 a. *Religionis* abnegationi præfert *Electus* *Saxonie* mor-
 tem 1. 500. b.
Religiosos plurimos fovet *Dux* *Wurtembergiæ* *Primus*, vo-
 lens eos esse omni labe immunes 2. 70. a. vide *Clericus*.
Rem nunc *Reins*. 1. 93. a. *Remorum* civitas præpotens. 1.
 206. a. oppida 1. 362. a.
Remus *Rhetorum* *communitas* 1. 381.
Resanne vallis incolæ seditionem concitant, de cujus ortu
 & exitu 2. 61. b. armorum usus ipsis interdicitur. 2. 64. a.
Remsanz vallis seditio 2. 34. b.
Repudium *Turcicis* maritis liberum est 2. 392. a.
Rentiacum arx munitissima à *Cæsare* obfessa, & quid ibi in-
 ter *Cæsarem* & *Regem* *Galliæ* actum sit 2. 579. a.
Resnarios plerosque esse in *Galancka* valle 1. 297. a.

Rheni 1. 250. a. 2. 251. a. 2. 252. a. 2. 253. a. 2. 254. a. 2. 255. a. 2. 256. a. 2. 257. a. 2. 258. a. 2. 259. a. 2. 260. a. 2. 261. a. 2. 262. a. 2. 263. a. 2. 264. a. 2. 265. a. 2. 266. a. 2. 267. a. 2. 268. a. 2. 269. a. 2. 270. a. 2. 271. a. 2. 272. a. 2. 273. a. 2. 274. a. 2. 275. a. 2. 276. a. 2. 277. a. 2. 278. a. 2. 279. a. 2. 280. a. 2. 281. a. 2. 282. a. 2. 283. a. 2. 284. a. 2. 285. a. 2. 286. a. 2. 287. a. 2. 288. a. 2. 289. a. 2. 290. a. 2. 291. a. 2. 292. a. 2. 293. a. 2. 294. a. 2. 295. a. 2. 296. a. 2. 297. a. 2. 298. a. 2. 299. a. 2. 300. a. 2. 301. a. 2. 302. a. 2. 303. a. 2. 304. a. 2. 305. a. 2. 306. a. 2. 307. a. 2. 308. a. 2. 309. a. 2. 310. a. 2. 311. a. 2. 312. a. 2. 313. a. 2. 314. a. 2. 315. a. 2. 316. a. 2. 317. a. 2. 318. a. 2. 319. a. 2. 320. a. 2. 321. a. 2. 322. a. 2. 323. a. 2. 324. a. 2. 325. a. 2. 326. a. 2. 327. a. 2. 328. a. 2. 329. a. 2. 330. a. 2. 331. a. 2. 332. a. 2. 333. a. 2. 334. a. 2. 335. a. 2. 336. a. 2. 337. a. 2. 338. a. 2. 339. a. 2. 340. a. 2. 341. a. 2. 342. a. 2. 343. a. 2. 344. a. 2. 345. a. 2. 346. a. 2. 347. a. 2. 348. a. 2. 349. a. 2. 350. a. 2. 351. a. 2. 352. a. 2. 353. a. 2. 354. a. 2. 355. a. 2. 356. a. 2. 357. a. 2. 358. a. 2. 359. a. 2. 360. a. 2. 361. a. 2. 362. a. 2. 363. a. 2. 364. a. 2. 365. a. 2. 366. a. 2. 367. a. 2. 368. a. 2. 369. a. 2. 370. a. 2. 371. a. 2. 372. a. 2. 373. a. 2. 374. a. 2. 375. a. 2. 376. a. 2. 377. a. 2. 378. a. 2. 379. a. 2. 380. a. 2. 381. a. 2. 382. a. 2. 383. a. 2. 384. a. 2. 385. a. 2. 386. a. 2. 387. a. 2. 388. a. 2. 389. a. 2. 390. a. 2. 391. a. 2. 392. a. 2. 393. a. 2. 394. a. 2. 395. a. 2. 396. a. 2. 397. a. 2. 398. a. 2. 399. a. 2. 400. a. 2. 401. a. 2. 402. a. 2. 403. a. 2. 404. a. 2. 405. a. 2. 406. a. 2. 407. a. 2. 408. a. 2. 409. a. 2. 410. a. 2. 411. a. 2. 412. a. 2. 413. a. 2. 414. a. 2. 415. a. 2. 416. a. 2. 417. a. 2. 418. a. 2. 419. a. 2. 420. a. 2. 421. a. 2. 422. a. 2. 423. a. 2. 424. a. 2. 425. a. 2. 426. a. 2. 427. a. 2. 428. a. 2. 429. a. 2. 430. a. 2. 431. a. 2. 432. a. 2. 433. a. 2. 434. a. 2. 435. a. 2. 436. a. 2. 437. a. 2. 438. a. 2. 439. a. 2. 440. a. 2. 441. a. 2. 442. a. 2. 443. a. 2. 444. a. 2. 445. a. 2. 446. a. 2. 447. a. 2. 448. a. 2. 449. a. 2. 450. a. 2. 451. a. 2. 452. a. 2. 453. a. 2. 454. a. 2. 455. a. 2. 456. a. 2. 457. a. 2. 458. a. 2. 459. a. 2. 460. a. 2. 461. a. 2. 462. a. 2. 463. a. 2. 464. a. 2. 465. a. 2. 466. a. 2. 467. a. 2. 468. a. 2. 469. a. 2. 470. a. 2. 471. a. 2. 472. a. 2. 473. a. 2. 474. a. 2. 475. a. 2. 476. a. 2. 477. a. 2. 478. a. 2. 479. a. 2. 480. a. 2. 481. a. 2. 482. a. 2. 483. a. 2. 484. a. 2. 485. a. 2. 486. a. 2. 487. a. 2. 488. a. 2. 489. a. 2. 490. a. 2. 491. a. 2. 492. a. 2. 493. a. 2. 494. a. 2. 495. a. 2. 496. a. 2. 497. a. 2. 498. a. 2. 499. a. 2. 500. a. 2. 501. a. 2. 502. a. 2. 503. a. 2. 504. a. 2. 505. a. 2. 506. a. 2. 507. a. 2. 508. a. 2. 509. a. 2. 510. a. 2. 511. a. 2. 512. a. 2. 513. a. 2. 514. a. 2. 515. a. 2. 516. a. 2. 517. a. 2. 518. a. 2. 519. a. 2. 520. a. 2. 521. a. 2. 522. a. 2. 523. a. 2. 524. a. 2. 525. a. 2. 526. a. 2. 527. a. 2. 528. a. 2. 529. a. 2. 530. a. 2. 531. a. 2. 532. a. 2. 533. a. 2. 534. a. 2. 535. a. 2. 536. a. 2. 537. a. 2. 538. a. 2. 539. a. 2. 540. a. 2. 541. a. 2. 542. a. 2. 543. a. 2. 544. a. 2. 545. a. 2. 546. a. 2. 547. a. 2. 548. a. 2. 549. a. 2. 550. a. 2. 551. a. 2. 552. a. 2. 553. a. 2. 554. a. 2. 555. a. 2. 556. a. 2. 557. a. 2. 558. a. 2. 559. a. 2. 560. a. 2. 561. a. 2. 562. a. 2. 563. a. 2. 564. a. 2. 565. a. 2. 566. a. 2. 567. a. 2. 568. a. 2. 569. a. 2. 570. a. 2. 571. a. 2. 572. a. 2. 573. a. 2. 574. a. 2. 575. a. 2. 576. a. 2. 577. a. 2. 578. a. 2. 579. a. 2. 580. a. 2. 581. a. 2. 582. a. 2. 583. a. 2. 584. a. 2. 585. a. 2. 586. a. 2. 587. a. 2. 588. a. 2. 589. a. 2. 590. a. 2. 591. a. 2. 592. a. 2. 593. a. 2. 594. a. 2. 595. a. 2. 596. a. 2. 597. a. 2. 598. a. 2. 599. a. 2. 600. a. 2. 601. a. 2. 602. a. 2. 603. a. 2. 604. a. 2. 605. a. 2. 606. a. 2. 607. a. 2. 608. a. 2. 609. a. 2. 610. a. 2. 611. a. 2. 612. a. 2. 613. a. 2. 614. a. 2. 615. a. 2. 616. a. 2. 617. a. 2. 618. a. 2. 619. a. 2. 620. a. 2. 621. a. 2. 622. a. 2. 623. a. 2. 624. a. 2. 625. a. 2. 626. a. 2. 627. a. 2. 628. a. 2. 629. a. 2. 630. a. 2. 631. a. 2. 632. a. 2. 633. a. 2. 634. a. 2. 635. a. 2. 636. a. 2. 637. a. 2. 638. a. 2. 639. a. 2. 640. a. 2. 641. a. 2. 642. a. 2. 643. a. 2. 644. a. 2. 645. a. 2. 646. a. 2. 647. a. 2. 648. a. 2. 649. a. 2. 650. a. 2. 651. a. 2. 652. a. 2. 653. a. 2. 654. a. 2. 655. a. 2. 656. a. 2. 657. a. 2. 658. a. 2. 659. a. 2. 660. a. 2. 661. a. 2. 662. a. 2. 663. a. 2. 664. a. 2. 665. a. 2. 666. a. 2. 667. a. 2. 668. a. 2. 669. a. 2. 670. a. 2. 671. a. 2. 672. a. 2. 673. a. 2. 674. a. 2. 675. a. 2. 676. a. 2. 677. a. 2. 678. a. 2. 679. a. 2. 680. a. 2. 681. a. 2. 682. a. 2. 683. a. 2. 684. a. 2. 685. a. 2. 686. a. 2. 687. a. 2. 688. a. 2. 689. a. 2. 690. a. 2. 691. a. 2. 692. a. 2. 693. a. 2. 694. a. 2. 695. a. 2. 696. a. 2. 697. a. 2. 698. a. 2. 699. a. 2. 700. a. 2. 701. a. 2. 702. a. 2. 703. a. 2. 704. a. 2. 705. a. 2. 706. a. 2. 707. a. 2. 708. a. 2. 709. a. 2. 710. a. 2. 711. a. 2. 712. a. 2. 713. a. 2. 714. a. 2. 715. a. 2. 716. a. 2. 717. a. 2. 718. a. 2. 719. a. 2. 720. a. 2. 721. a. 2. 722. a. 2. 723. a. 2. 724. a. 2. 725. a. 2. 726. a. 2. 727. a. 2. 728. a. 2. 729. a. 2. 730. a. 2. 731. a. 2. 732. a. 2. 733. a. 2. 734. a. 2. 735. a. 2. 736. a. 2. 737. a. 2. 738. a. 2. 739. a. 2. 740. a. 2. 741. a. 2. 742. a. 2. 743. a. 2. 744. a. 2. 745. a. 2. 746. a. 2. 747. a. 2. 748. a. 2. 749. a. 2. 750. a. 2. 751. a. 2. 752. a. 2. 753. a. 2. 754. a. 2. 755. a. 2. 756. a. 2. 757. a. 2. 758. a. 2. 759. a. 2. 760. a. 2. 761. a. 2. 762. a. 2. 763. a. 2. 764. a. 2. 765. a. 2. 766. a. 2. 767. a. 2. 768. a. 2. 769. a. 2. 770. a. 2. 771. a. 2. 772. a. 2. 773. a. 2. 774. a. 2. 775. a. 2. 776. a. 2. 777. a. 2. 778. a. 2. 779. a. 2. 780. a. 2. 781. a. 2. 782. a. 2. 783. a. 2. 784. a. 2. 785. a. 2. 786. a. 2. 787. a. 2. 788. a. 2. 789. a. 2. 790. a. 2. 791. a. 2. 792. a. 2. 793. a. 2. 794. a. 2. 795. a. 2. 796. a. 2. 797. a. 2. 798. a. 2. 799. a. 2. 800. a. 2. 801. a. 2. 802. a. 2. 803. a. 2. 804. a. 2. 805. a. 2. 806. a. 2. 807. a. 2. 808. a. 2. 809. a. 2. 810. a. 2. 811. a. 2. 812. a. 2. 813. a. 2. 814. a. 2. 815. a. 2. 816. a. 2. 817. a. 2. 818. a. 2. 819. a. 2. 820. a. 2. 821. a. 2. 822. a. 2. 823. a. 2. 824. a. 2. 825. a. 2. 826. a. 2. 827. a. 2. 828. a. 2. 829. a. 2. 830. a. 2. 831. a. 2. 832. a. 2. 833. a. 2. 834. a. 2. 835. a. 2. 836. a. 2. 837. a. 2. 838. a. 2. 839. a. 2. 840. a. 2. 841. a. 2. 842. a. 2. 843. a. 2. 844. a. 2. 845. a. 2. 846. a. 2. 847. a. 2. 848. a. 2. 849. a. 2. 850. a. 2. 851. a. 2. 852. a. 2. 853. a. 2. 854. a. 2. 855. a. 2. 856. a. 2. 857. a. 2. 858. a. 2. 859. a. 2. 860. a. 2. 861. a. 2. 862. a. 2. 863. a. 2. 864. a. 2. 865. a. 2. 866. a. 2. 867. a. 2. 868. a. 2. 869. a. 2. 870. a. 2. 871. a. 2. 872. a. 2. 873. a. 2. 874. a. 2. 875. a. 2. 876. a. 2. 877. a. 2. 878. a. 2. 879. a. 2. 880. a. 2. 881. a. 2. 882. a. 2. 883. a. 2. 884. a. 2. 885. a. 2. 886. a. 2. 887. a. 2. 888. a. 2. 889. a. 2. 890. a. 2. 891. a. 2. 892. a. 2. 893. a. 2. 894. a. 2. 895. a. 2. 896. a. 2. 897. a. 2. 898. a. 2. 899. a. 2. 900. a. 2. 901. a. 2. 902. a. 2. 903. a. 2. 904. a. 2. 905. a. 2. 906. a. 2. 907. a. 2. 908. a. 2. 909. a. 2. 910. a. 2. 911. a. 2. 912. a. 2. 913. a. 2. 914. a. 2. 915. a. 2. 916. a. 2. 917. a. 2. 918. a. 2. 919. a. 2. 920. a. 2. 921. a. 2. 922. a. 2. 923. a. 2. 924. a. 2. 925. a. 2. 926. a. 2. 927. a. 2. 928. a. 2. 929. a. 2. 930. a. 2. 931. a. 2. 932. a. 2. 933. a. 2. 934. a. 2. 935. a. 2. 936. a. 2. 937. a. 2. 938. a. 2. 939. a. 2. 940. a. 2. 941. a. 2. 942. a. 2. 943. a. 2. 944. a. 2. 945. a. 2. 946. a. 2. 947. a. 2. 948. a. 2. 949. a. 2. 950. a. 2. 951. a. 2. 952. a. 2. 953. a. 2. 954. a. 2. 955. a. 2. 956. a. 2. 957. a. 2. 958. a. 2. 959. a. 2. 960. a. 2. 961. a. 2. 962. a. 2. 963. a. 2. 964. a. 2. 965. a. 2. 966. a. 2. 967. a. 2. 968. a. 2. 969. a. 2. 970. a. 2. 971. a. 2. 972. a. 2. 973. a. 2. 974. a. 2. 975. a. 2. 976. a. 2. 977. a. 2. 978. a. 2. 979. a. 2. 980. a. 2. 981. a. 2. 982. a. 2. 983. a. 2. 984. a. 2. 985. a. 2. 986. a. 2. 987. a. 2. 988. a. 2. 989. a. 2. 990. a. 2. 991. a. 2. 992. a. 2. 993. a. 2. 994. a. 2. 995. a. 2. 996. a. 2. 997. a. 2. 998. a. 2. 999. a. 2. 1000. a. 2.

in *Rhymnia* fluvio multi Turcarum suffocati 2. 594. b.
Richardus Rex Angliæ Cyprum expugnat 4. 138. *Richardus* unde dicitur 1. 444. b.
Rietberg 1. 292. b.
Risebergus à Cæsare proscriptus 2. 544. b.
Riga 1. 34. b. civitas 1. 55. a.
Rigiacum Attrebatum oppidum 1. 361. b.
Rigensis Episcopatus 1. 28. a.
Rigomagus 1. 84. a.
Rinfiana 1. 82. a.
Rmuci 1. 348. b.
Ripensis Episcopatus 1. 85. b.
Ripenses populi 1. 339. a.
Riphei montes hodie ignorantur 1. 91. b.
Risbanum arcem Galli expugnant 2. 649. a.
Rischach Nobilium familia celeberrima 2. 66. b.
Riva oppidum 1. 274. b. *Rivalensis* Episcopatus. 1. 58. im
Rivalenses Livonicos Moschovitæ crudelitatis. 4. 168. a.
Rivanus lacus. 1. 27. b. 274. b.
Rium oppidum captum 2. 344. b.
à Roberto V. filio Sancti Ludovici Condensis stirps descendit 4. 122. a.
Rochlicum oppidum capit *Marchio Albertus* 2. 494. b.
Rodolphus unde dictus 1. 441. b. *Rodolphi* Imperatoris bellum in Bohemos. 4. 143. a.
Roma urbs capta & incensa 1. 212. b. 4. 147. b. *Nova Byzantium* nominata 1. 250. b. direpta a. *Gothis* 1. 258. a. ab *Albano* obsidetur 3. 11. b. tumultu vulgi infestatur. 3. 140. a. à *Gallis* & *Gothis* capta 2. 617. a. quomodo a *Cæsariano* exercitu *Duce Borbonio* capta spoliata. 2. 611. a. cur sit expugnata 2. 615. b. capta à *Cæsarianis*. 2. 602. patriæ honoribus colenda 2. 617. b. semper domicilium *Doctissimorum* fuit ibid. *Roma* quali communis patria ab omnibus semper exulta. ibid. *sedes Imperii*. 2. 27. b. sæpe capta 2. 617. a. urbs sub nomine *Babylonis* in *Apocalypsi* intelligitur 2. 614. omnium civitatum *Regina* & *Domina* 2. 615. a. quæ beneficia nobis omnibus dedit. ibid. olim iterum pulcherrima 2. 618. ab antiquis *Septicollis* appellata 2. 614. *Princeps totius Italia* 2. 618. inopinatè a *Caroli V. exercitu* diripitur & *Carolo* volente restituitur. 2. 606. b. 2. 30. seqq. expugnata & direpta anno *M. D. XXVII.* 2. 230.
Roma varia fortuna. 2. 29. b. *Romæ* in theatro *Vaticano* hastiludia facta 4. 41. b. *Romæ Cæsarianorum* *sevitia*. 2. 615. urbis vitia odiosè colligi 2. 618. militum insolentia. 2. 611. urbis tentata causa avaritia. 2. 615. omnia templa spoliata 2. 611. pestis 2. 613. urbis direptio 2. 615. urbis excidium unde 2. 613. templis pio stabulis usurpata 2. 612. *Cæsarianorum* insolentia ibid. de *Romæ calamitatibus* *vaticinium* 2. 612. *Romani* non justam ob causam à *Cæsarianis* expugnatam esse. 2. 615. *literariæ suppellestiles* ex *Grecia* portata. 2. 616. cur *Galli* olim occuparint 2. 615.
Romana Ecclesia in *Slesia* & *Lusatia* mutata 4. 151. a. *Romanæ Bibliothecæ* 2. 616. b. *Romanæ legionis* interitio 1. 340. b. *Romanum Imperium* unde sit dictum 2. 615.
Romani cives quor interfecti sint in expugnatione urbis *Romæ* 2. 611. *Romani* vincuntur à *Francis* 1. 131. a. à *Germanis* cæsi 1. 77. a. *Germano* milite sæpe hostes suos vicerunt 1. 120. b. *Romanorum* veterum potentia & magnificentia 2. 342. b. antiquorum militaris disciplina 2. 615. veterum & *Germanorum* acta 1. 117. seqq. 1. 2592. seqq. *Romanorum* stationes in *Rhætia* litorali. 2. 307. a. clades apud *Eburones* 1. 339. seqq. *Romanorum* secunda clades apud *Varucam*. 1. 346. a. *Romanum imperium* sub *Valentiniano* Tercio dilaceratum. 1. 79. a.
Romani Imperii *Primates* 1. 235. a.
Romandiola *Provincia* 1. 2. a.
Romania pars *Thraciæ* 1. 93. b. *Romaniam* hodie *Thraciam* vocant 1. 250. b.
Ron Regio 1. 86. b.
Ropersus proprium nomen quid sibi velit 1. 444.
Rora flumen 1. 359. a.
Roris nocturni in *Africa* vis mira 2. 337. b.
Rosmundus nomen unde 1. 445. b.
Rostock 1. 85. b.
Rostochium 1. 2. a. qualis urbs 1. 232. a. *Rostochium* *Megaloponen* sib. *Ducibus* venditur 4. 43. a. oppidum de ditione captum ibid. a. *Johanne Megaloponen* obsesum. ibid. *Rostochii* pestis grassatur. ibid. schola instituitur.

Exitur ibid. Roslochienses Vdalrico Principi Megalopolensi 60000. florenorum numerant 4. 44. b.
Rostromania 1. 82. a.
Rotenburga urbs 1. 233.
Rotenburgum pervenit exercitus Principum 2. 345. a. Principibus confederatis occupatur, ibique novus Magistratus constituitur; ibid. Rotenburgum seditiosum 5000. florenorum mulctatur 2. 166. b. Principes confederati veniunt 2. 531. b. Rotenburgum oppidum Imperii pecunia mulctatum 4. 92. a. Rotenburgica factio 2. 143. b.
Roterodami maxima aquarum tempestas exorta 4. 146. a.
Rothmagum a Gallis Hugonotis adimitur 3. 154. b.
Rottovila 1. 253. b.
Roxalana Regio. 1. 248. b.
Roxalani 1. 89. a.
Roxancka provincia. 1. 249. a.
Royam Philippus Rex Hispaniarum capit 1. 649. a.
Ruberam dedit Carol. V. Duci Ferrariæ 2. 341. b.
Rubera fuit in Rheum. 1. 91. b.
Rubonis flumen 1. 88. a.
Rubrum castrum 1. 254. a.
Rueremunda urbs a Geulsiis capta 4. 151. a.
Rustec 1. 280. a. communitas Rhætorum 1. 287. b.
Rugeland 1. 66. a.
Rugensis civitas 1. 75. a.
Rugi Sueviæ populi 1. 34. b. Rugorum patria 1. 34. b. terra 1. 87. b.
Rugium 1. 85. b.
Rugii tenuerunt Prussiam 1. 34. a. 63. b. 79. a. Duce Odoacro intrarunt Italiam. 1. 79. a.
Rugufci populi 1. 289. a.
Rura flumen unde ortum habeat, & ubi in Rhenum feratur 1. 85. a. 351. b.
Ruremundani inquisitionem recusant 4. 77. b.
Ruß fluvius 1. 284. a.
Rusa quomodo dicta ab Ursa 1. 325. a.
Rusa fluminis ortus 1. 284. a.
Russia Alba & Rubra 1. 89. a. Russia à Turcis misere devastata 4. 45. b. Russiae civitates 1. 89. b. Russiam in Sarmatia Europæa 1. 89. a.
Rustici quid passi sint apud Tabernas Alsaticas 2. 147. a. seditiosi ad fontem Danubii vertuntur in fugam. 2. 77. a. quæ crudelitate sint usi in Nobilitatem 2. 140. a. rusticorum seditiosorum postulari 2. 134. tumultuum historia 2. 131. quot millia intra tres menses occisi sint 2. 602. b. clades ad Lanchen 2. 49. b. ad Beblingam. ibid. tumultus in Germania 4. 90. a. Rusticorum seditio falsè doctrix Lutheri, verè iniquitati Cleri & Præfectorum ascribitur 2. 131. b. tessera militaris eorum 2. 132. a. ubi & prima origo rusticorum facti prope tabernas montanas 2. 146. a. in Alaria ibid. Præfectura Clebergensi 2. 147. a. ceduntur à Lotharingæ Duce ibid. seditioes hæ rusticæ quo tempore exortæ fuerint 2. 132. a. pedetentim compescuntur graviter mulctatis seditiosis 2. 159. seqq. Rusticorum seditiosis origo in Hegoia, & incrementum 2. 76. b. aqua & igni interdicebant non factiosis 2. 78. a. Weinsbergæ Nobiles trucidant miserimè 2. 78. b. & à Nobilibus ibidem misere trucidantur. ibid. Villingam obsident. 2. 79. a. augentur. ibid. uno anno plus quam centum trucidantur ibid. contra eos exercitus imperabat Dapifer à Waldpurg. ibid. eos à seditione dehortatur Lutherus omnes ipsorum rationes refutans 2. 135. a. Divino præcepto se ad arma venisse jactant 2. 137. b. constituunt se nulli Nobili, aut otioso homini parciturum. 2. 140. a. postulata articulata. 2. 134. a. Responso Lutheri 2. 135. a. seqq. æquitatem & iniquitatem eorum quodammodo remonstrando 2. 138. a. sed contra augetur factio Odenvaldensibus & ex Palatinatu, Moguntina ac Herbipolensi terra rusticis 2. 139. a.
Ruta oppidum 2. 547. b. captum à Principibus confederatis. ibid.
Rutelingæ fuit in fœdere Schmalcaldico 2. 444. a.
Ruthenia 1. 248. b.
Rutheni Albi Mosci sunt 1. 69. b. Ruthenorum lingua 1. 88. b. Ruthenorum Ditionem Germani equites depopulantur 4. 144. b.
Ruthenium Lemperbum 1. 69. b.
Rutichii 1. 85. b.
Risa in Helvetia flumen 1. 157. b.

Rysiorum flumen Alemannus nomine 1. 242. b.
Rzesum Ducatus 1. 249. a.

S.

Sabaudia Dux Waldenses bello infestat 3. 144. b. à Bernatibus sua bona bello alienata repetat 4. 63. a.
Sabaudiam Rex Galliarum invadit 2. 603. b.
Sabaudiani unde dicti 2. 306. a.
Sabaria Colonia D. Claudii 1. 82. b. Sabariam usque Turcæ populatione grassantur 4. 53. a.
Sabina Ducissæ Württembergicæ obitus & vita 3. 173. a.
Sabis flumen 1. 345. b.
Sabolenfes Tartari. 1. 88. b.
Sacarbantia 1. 82. b.
Sacerdotes Symoniaci 1. 19. a. Sacerdotes apud Turcas. 2. 395. a. Sacerdotum apud veteres Germanos autoritas. 1. 9. b. militarium officium. 1. 48. c. Sacerdotum apud Turcas quatuor genera. 2. 395. a. per Sacerdotes Regis Tunecani expulsionem persuadet subditis pirata 2. 320. b.
Sacerdotia mercari nullo modo patitur Dux Württembergicæ, sed pro merito distribuit 2. 70. a.
Sacka castellum à Turcis expugnatum 4. 53. a.
Sacramentum non externæ sed internæ tantum adorandum esse statuit Münceus 2. 158. a.
Sacrificia veterum Suevorum 1. 63. c.
Sacrum Junonis Insula 4. 23. a.
Sævitia hostis robur addit adversario 2. 427. b.
Sassen Rhætorum communitas. 1. 281. b.
Sagaria 1. 247. a.
Sagas domuit Alexander Magnus 1. 172. b.
Sagensis Ducatus 1. 86. b.
Sagulum 1. 9. a. 15. a.
Sagum qualis vestis 1. 52. d.
Sal ex aqua sole siccata 2. 325. b. Salè ex marina aqua concreto utuntur Tucherani 2. 325. b. pari modo in Drepanensi agro quomodo præparetur. 2. 339. a. Sal montanus in Transylvania 2. 221. a. salis abundantia ubi sit 2. 539. a. turris in Africa 2. 325. b.
Salæ fluvius 1. 30. b. flumien intensio frigore constrictum. 4. 176. a. Salæ fluvii fontes 1. 86. b.
Salassio 1. 276. a. 289. a. 297. a. quæ habeant opificia peculiaria. ibid.
Salatii 1. 209. b.
Salernitano in templo conditæ reliquæ præsentissimum pluribus morbis antidotum 2. 341. b.
Salernum urbs maritima qualis sit 2. 341. a.
Salertinus Princeps deficit à Cæsare 2. 545.
Salisii 1. 169. b.
Salfeld 1. 79. b.
Salica lex 1. 29. b.
Saliga leges 1. 158. a.
Salinum 1. 83. a.
Salisburgum à rusticis obsessum 2. 168. a. Salisburgenses metallarii rebellant, Archiepiscopus in arce obsident; conditionibus certis redacti postea in obedientiam 2. 168. a.
Salomonis unius caput quantum valeat proverbium 4. 75. a.
Salmenfis Comes Vesprinium expugnat. 4. 49. a.
Salodorum oppidum 1. 305. b. Salodori laus & descriptio 1. 332. a.
Salzburg 1. 81. b. qualis urbs. 1. 231. a. Salzburgerensis Episcopatus amplitudo 1. 233. b.
Salutatorum fines 2. 193. b.
Salza amnis. 1. 92. a.
Samaracanda civitas 1. 90. a.
Samarobrina nunc Cameracum 1. 343. b. 353. b.
Samnita à Romanis deleti. 1. 75. b.
Samnitium bellum 1. 26. a. 62. a.
Samobrina 1. 84. a.
Samogera à quo primum ad Christianam Religionem compulsi sint 4. 139. a.
Sandaraca 1. 67. c.
Sandavos ibid.
Sancti Angeli in Italia oppidi expugnatio 2. 197. a.
Sanctorum ossa miracula patrant. 1. 393. a. 395. b.
Sanguine pluit in Bavaria 4. 141. b.
Saujanum Anglicum oppidum munitum deditione captum. 4. 103. a. quibus conditionibus se dedit 4. 135. a.
Sanmaxentum urbs munitissima se Condæo dedit 4. 103. a.
Sanfacci infortunium & incommodum 4. 129. b.

- Sanzaci* qui sint apud Turcas 4. 4. a.
Sanserra urbs obsidione soluta. 4. 119. a.
Saraceni victi à Carolo 1. 177. a. & Vandali Galliam va-
 rant 1. 165. a. Saraceni saepe à Germanis victi 2. 550.
Sara fluminis ortus 1. 285. b.
Sardinia Insula spoliata à piratis Tureis 2. 321. a.
Sarganser populi 1. 286. a.
Sarganser Regio. 1. 280. a.
Sarmata 1. 36. b. Sarmatae cinxerunt Germaniam 1. 80. b.
 Sarmatarum in vestibus luxus. 1. 15. a. habitationes. 1.
 36. b.
Sarmatia 1. 40. Europea 1. 88. a. 240. b. duplex 1. 3. a. Asia-
 tica 1. 1. b. Europea sub Moscovitis 1. 88. b.
Sarmatici montes determinant Poloniam, Hungariam &
 Germaniam 1. 90. b. Sarmaticum mare 1. 35. b.
Sarum pontes 1. 83. b.
Sarumetum circuitus 1. 286. a.
Sarus flumen quæ flumina accipiat 1. 91. b.
Satlerorum dogmata & hæreses 4. 157. b.
Saturnus Babylonicus 1. 42. b.
Savi fontes 1. 1. b.
Savromata 1. 3. a. 59. a.
Savolhenfes Tartari 1. 88. b.
Savus flumen 1. 243. b. ubi in Danubium fluit 1. 92. b.
Saxo quibus conditionibus servatus in vita fuerit 2. 500. b.
 Saxo Gallo auxiliatur 3. 125. a. Saxones longo bello tan-
 dem victi Carolo Magno obediunt 1. 168. a. Visocam-
 peltes 1. 210. a. devastant partes Francorum 1. 168. a. à
 Francis victi 1. 166. a. Cis Albim transferuntur in Fran-
 ciam 1. 168. b. sine fide Cælo Regi fideles Hallos deva-
 stant 1. 167. b. à Bavaris victi 1. 194. b. Imperatori se de-
 dunt 1. 423. a. Saxonum Insula 1. 92. b. refugium ad
 Deum 1. 416. b. conjuratio 1. 398. Saxonum poenitentia
 1. 421. seqq. Saxones ob injurias ab Henrico III. illatas il-
 lio eripere constituunt Regnum 1. 379. sed voto frustra-
 tur. ibid. Saxones in servitutem redigere tentat Henricus
 IV. 1. 398. a. sed ipsi armata manu libertatem allerunt 1.
 398. b. Saxonum postulata pacis causa 1. 399. a. & hinc
 inde missæ Legationes 1. 400. a. conditiones pacis Im-
 peratori præscriptæ à Saxonibus 1. 406. a.
Saxonia superior Rhætorum communitas 1. 281. a. Saxo-
 niæ amplitudo 1. 244. b. calamitates 1. 429. b. Saxoniæ
 Ducis Friderici mors 2. 154. a. Dux captus 2. 606. b. Du-
 cis & Hessi proscriptio 2. 461. Dux captus potius mori
 quam abnegare voluit Religionem. 2. 500. b. Dux
 Elector quomodo captus & tractatus à Cæsare sit ibid.
 Saxoniam iterum petunt Franci 1. 166. a. Albertus Mar-
 chio invadit. 2. 562. 4. 91. b. Cæsar invadit 2. 606. b.
 Grumbachiani infestant 4. 36. a. Saxonica Chronica. 2.
 315. a. Saxonici belli testauratio 1. 415. Saxoniorum
 Principum dissensio 2. 449. b. Saxonico Legato præce-
 dentiam disputat Dux Juliænsis 2. 19. a.
Scala mons 1. 268. b.
Scandia Schonlandt 1. 93. b. Oceani Insula 1. 30. b.
Scapha naves quæ dicantur 4. 3. b. 22. a.
Scaphusa laus & descriptio. 1. 332. b.
Sceprium Imperiale quale 2. 269. b. Sceprium quo ritu Regi
 tradatur. 2. 24. a.
Scepsum agrum Lazarus Schvendi cum exercitu inva-
 dit 4. 24. b.
Schalberg mons 1. 286. b.
Schams communitas apud Rhætos 1. 281.
Schandia Insula ad Dantiam pertinens 1. 88. a.
Schansick apud Rhætos communitas 1. 281. b.
Schantzen communitas Rhætorum 1. 281. a.
Schembergum expugnatum 2. 141. a. Schembergi arcem di-
 runt rustici 2. 141. a.
Scherdinga oppidum 1. 254. b.
Schertelusus à Cæsare proscibitur 2. 544. b.
Schertelus Augustanorum Dux 2. 457. a.
Schervviler quanta cladē affecti sint rustici 2. 147. b.
Schiers communitas Rhætorum 1. 281. b.
Schiltachium scelere veneficæ exustum 2. 73. b.
Schilpergi historia 1. 254. b.
Schin 1. 94. a.
Schleimungio seditio oppidi privilegia auferuntur. 2. 169. a.
Slesia 1. 2. a. quando Bohemæ Regno addita sit. 1. 247. b.
Schlesiz Domus 1. 235. a. Schlesiz montes 1. 91. a. in
 Schlesia Religio Romana mutata 4. 151. a. pisa, rapas,
 frumentum ac triticum pluit 4. 158. a. Schlesiz partem
 tenuisse Quados 1. 80. a.
Slevicensis Ducatus olim dictus est Chersonesus Cimbrica.
 1. 93. a. Slevicensis Episcopatus 1. 85. b.
Schlönoff communitas Rhætorum 1. 281. a.
Schmalcaldia 1. 86. b. Schmalcaldicum bellum. 4. 91. a.
 Schmalcaldici belli descriptio. 2. 407. Schmalcaldicus
 Conventus & de fœdere tractatio 2. 444. a. fœderis fœci
 ibid. quæ civitates à fœdere desciverint. 2. 443. b. ad
 fœdus missæ Legationes Galli & Angli 2. 446. b. De-
 hortatoria à fœdere Heldi oratio 2. 447. a. Responsio
 Fœderatorum. 2. 448. a. ei oppositum fœdus laetum.
 2. 448. a. Schmalcaldica caltha quanta fame laboravit
 per aliquot dies. 2. 453. Schmalcaldicum fœdus qui re-
 cusant 2. 445. a. Schmalcaldicum bellum contra Hen-
 ricum Brunsvicensem 2. 408. seq. Schmalcaldici fœde-
 ris formula 2. 443. b. fœderis qui fuerint 2. 447. a.
Schnebergum capit Mauritius 2. 453. b.
Schola per Germaniam 1. 236. b.
Schondavim 1. 66. b.
Schondaviani 1. 42. b.
Schönbuch arx & Cœnobium in Ducatus Württembergæ-
 sis Sylva cognomine 2. 69.
Schönfeldii maxima aquarum tempestas exorta 4. 42. b.
Schönvingia à Suecis vastatur 2. 85. a.
Schonlandia Insula 1. 88. a.
Schontal Monasterium diripiunt seditiosi rustici 2. 139. b.
Schopina communitas Rhætorum 1. 281.
Schorndorff recipitur à Duce 2. 63. a.
Schorngum castellum à Turcis captum 4. 53. a.
Schorndorphum vallatur obsidione. 2. 43. b. Schorndor-
 phum à seditiosis Württembergicis occupatur & recupe-
 rat. 2. 36. b. 62. a. Fœderi Suevico se postmodicam
 resistentiam dedit 2. 72. a.
Schuls Rhætorum communitas 1. 281.
Schutte Insula in Danubio 2. 428. b.
Schvartziagium Monasterium oppido non impar. 2.
 143. b.
Schvvinfurtum oppidum maximò comœtu instructum.
 4. 92. a. ab Electore Mauritio obsessum. 4. 91. Schvvin-
 furum Dux Saxoniae cum exercitu pervenit. 2. 544. b.
 oppidum Albertus Marchio Brandenburgicus occupat.
 2. 558. b. Schvvinfurti quid actum sit in rusticorum tumultu
 2. 167. a. oppidi situs 4. 92. a. Nobilitas Francica Con-
 ventum celebrat. 4. 91. b.
Scingomagus 1. 293. b.
Sciphi naves quæ sic nominantur 4. 42. a.
Scithia juxta Rha Rivium 1. 88. b.
Sclavonia quas Regiones complectatur 1. 247. a. Pannoniæ
 olim pars 2. 220. b. Sclavoniæ caput 2. 220. b. Sclavo-
 niæ totius Sigethum fortissimum propugnaculum. 4.
 25. a. Sclavoniam, annexam Hungariæ ibid. Sclavoni-
 calingua quæ gentes utantur 1. 90. a. utuntur Turcæ. 2.
 391. a.
Sclavi vocantur. Vandali. 1. 77. b. quando vastarint Saxo-
 niam 1. 374. a.
Sclavini 1. 55. b. successerunt in locum Occidentalium Go-
 thorum 1. 89. b.
Scodram Venetis eripit Turca. 2. 387. b.
Scotia pristini dignitati restituta ab Henrico II. Rege Gal-
 liarum 2. 543. a. Scotiæ Regi ex quadam puella Nobili
 filiolus nascitur. 4. 45. a. Regi nomine Henrico infidie
 positæ ibid. Proceres militem conscribunt ad Comitem
 Boduclum Regno deprecandam. 4. 46. a. Regina omne
 consortium Regis respuit, & privatam vitam agit 4. 45.
 a. Regina à Proceribus Regi capta & custodis tradita.
 4. 46. a. Regina Comiti Scotico Henrico de Arli nupta
 4. 45. a. Regina è custodia quorundam favore elapsa, in-
 que via à Regina Angliæ intercepta, & perpetuè custo-
 dia destinata. 4. 46. a. Rex filiolus Henrici necatæ
 Proceribus salutatur 4. 45. b. Proceres filiolum Regis
 necati in tutelam recipiunt 4. 45. b. Regulus à Proce-
 ribus Regni in tutelam sumitur. ibid. Regina ovium eiga
 Regni 4. 45. a. Proceres legationem mittunt ad Regi-
 nam Scotiæ 4. 45. b. Regni motuum causa. ibid. Sco-
 tiam pertinere ad Britanniam 1. 93. b. Scotici exercitus
 insignia in vexillis 4. 45. b. Scotici Regis unica filia Gal-
 lo nubit 3. 124. b. quo præcedenti jus in Scotiam, Angliæ
 Regina occurrit, Scotiaque Procerum administrationi
 relinquitur. 3. 142. a.
Scutrum 1. 86. a.
Scuta Achillis 1. 46. e. rotunda 1. 66. a. Germanorum 1.
 34. a.

Scylla scopulus præruptus in mari Siculo 2. 341. a.
Scythi Sarmatæ 1. 88. a. Scythos ex Gothis esse 1. 90. a.
Scythæ 1. 3. a. Scythæne sint Germani 1. 41. a. Asiatici 1. 41. a. Scythas Europeos esse Germanos 1. 41. a. Scythas vicerunt Parthi 2. 395. b.
Scythicum mare 1. 35. b.
Sebaldi nominis significatio 1. 443.
Sebastio ab Ottomanno expugnata 2. 383. b.
Sebusiani populus. 1. 306. a.
Secovienfis Episcopatus 1. 233. b.
Sedes Regia in litore Rheni sub aperto loco posita 2. 22. a.
Seditio Madeburgi exorta 2. 534. 537. inter milites Madeburgenses 2. 531. b. Seditio Viennæ militum exigentium stipendium oppugnationum 2. 244. a. 256. Anabaptistarum Amstelodamensium graviter coercita 2. 311. seqq. Illis occurrens consilio non recte preparato Consul trucidatur ibid. Contra eos miles in urbe una nocte conscribitur. ibid. Seditiosorum primipilarius, ne caperetur, trahendum exponit. 2. 312. b. seditiosos milites citò compescit Valtius 2. 353. a. seditio Monasteriorum Fuldensium ab Imperatore compescitur 1. 383. b. in Thuringia decimarum causa excitata 1. 388. b. ob militum impunitam insolentiam in Saxonia 1. 398. a. seditiois Colonienfis descriptio 1. 408. seqq. seditio Magdeburgensis 2. 537. b. seditioem concitant stipendii non soluti causa Helvetiæ 2. 78. a. quam Dux sedat pecuniola Tribunis data, ibidem seditiois rusticorum causa Religionis oppressio, & Magistratus iniquitas 2. 131. seqq. 2. 137. b. seditio Siccingiana 2. 128. a. ejus finis 2. 130. a. lacelli querit, ut lacellat cause factionis 2. 125. a. seqq. seditiois veniam impetrat Gotsfridus à Berlingen, quod coactus venerit in factionem. 2. 144. a. seditioes non justificatur Religionis & iustitiæ oppressæ prætextu. 2. 135. a. seditiois rusticorum causa Clericorum fastus & iniquitas 2. 123. a. seditiois malum nunquam ad optatum devenit exitum 2. 131. a. seditio Erasmi à Bauben 2. 151. a. seditioem apertam antequam foveret Muncerus, eum fert Dux Saxonie 2. 153. a. ubi latè ipsius seditio. seqq. suæ seditiois Religionis prætextit titulum 2. 157. a. seditiosorum gravia supplicia 2. 160. seq. rustici seditiosi pederent ad officia rediguntur. ibid. seqq. seditio militum Rhodum obsidentium oratione Turcæ compescitur. 2. 103. a. seditiois cui titulus Armer Conrad origo 2. 34. b. seditiosi Anabaptistarum primipilarii forcibus ignitis enecantur, & fiscellæ imponuntur 2. 314. 318. seditiosi Würzburgici quomodo & quibus conditionibus in gratiam recepti sint. 2. 166. b. seditiosos quosdam consilio & pecunia, ad sanitatem reducit Fronpergius 2. 167. b. seditioem ob supplicium sociorum concitant metallarii Salisburgenses. 2. 168. a. postea & Stitienfis ob novas exactiones 2. 168. b. seditioes divinitus puniuntur 2. 169. a. seditio exactionis pro victualibus causa orta in Württembergia. 2. 35. a. 61. a. progressus & finis seqq. cui titulus Armer Conrad ibid. seditiosos mulcent præfecti inebriando ibid. de inutilibus aulae sumptibus conqueruntur 2. 35. a. seditio ob comitatus inopiam, à peste infectis concitatur 2. 192. b. Württembergensium Nobilium ob multatos nocentes. 2. 46. b. seditioem stipendii non soluti causa ortam sopiunt malis artibus conquiritur pecunia 2. 207. b. seditio Anabaptistarum integro tractatu describitur 2. 298. seqq. seditioem meditantur cives Tunetani ob Regis tyrannidem 2. 320. a.
Segodunum putant quidam esse Nurembergam 1. 93. a.
Sejussum 1. 293. b.
Selandi 1. 22. b.
Selandia 1. 2. a. Selandiæ Gubernator fit Auracus 4. 70. b.
Seldius unde sit oriundus 4. 42. a.
Selestadii civitatis victoria 1. 193. a. Selestadium in Germania esse 1. 17. a.
Selimus Turcarum Imperator 1. 2. b. cur pacem inierit cum Maximiliano II. 4. 83. a. Belgradum contendit 4. 53. b. Turcarum Imperator salutatur ibid. Turcarum Imperator à Venetis Regnum Cypri repetit 4. 137. b. mortuo Maximiliano invadit Pannoniam 2. 2. b. Selimi Turcæ gesta 2. 389. b. Selimo Turcarum Imperatori Cæsar munera mittit 4. 63. b.
Selza civitas Palatina à rusticis seditiosis occupatur 2. 147. a.
Semama Sylva 1. 59. b. 65. a. Semamam Sylyam hodie Sylyvam Thuringorum 1. 91. a.
Semnitz mons 1. 90. b.

Semnitium 1. 65. c.
Semnonnes Suevi 1. 64. b. 85. b. Suevorum antiquissimi. 1. 29. b. Semnonum civitates 1. 86. a.
Semperica ditio Regi Daniæ restituta 4. 149. a.
Sena urbs à Suevis condita 1. 29. a.
Senarum vetusta Herruria urbs, ob defectionem à Cæsare oblecta 2. 581. a. civitas deditione capta 2. 639. a. urbs in Cosmi Medicis potestatem venit 4. 130. ad Senarum urbem prælium commissum 2. 581. a.
Sendomiria Theologi Lituanenses & Samogitianenses Synodum de Cœna Domini celebrant 4. 138. b.
Senenses præsidium Hispanorum ejiciunt 2. 555. Senensium defectio ibid.
Sennones 1. 212. a. pars Suevorum 1. 78. b. in qua ripa Albi habitant. 1. 79. b.
Septemcastrenses 1. 36. b.
Sepulchrum Tunetani querunt in loco ubi animæ facilius expiantur 2. 347. b. Sepulchra Germanorum 1. 19. b. Egyptiorum 1. 58. c.
Sepultura apud veteres Germanos 1. 58. b.
Sequani 1. 275. b. qui sint 1. 306. a. olim nunc Burgundiones dicti 1. 93. a. Sequanorum Provinciæ civitates. 1. 305. a. Sequanos Galli invaserant 2. 4. a.
Serinus Comes omnia sepra, hortos & arbores circa arcem Sigethi comburi jubet 4. 28. b. claves arcis Sigethi in manus accipit, & Turcis armata manu obviam procedit 4. 30. b. Sigethianis militibus ordines & leges militares præscribit 4. 27. b. quot annos vixerit 4. 32. b. Serini Comitris Virtutes & Fortitudo 40. 30. seqq. lamentabilis interitus 4. 31. b. caput palo affigitur & jactu unius lapidis ab Imperatoris Turcarum tentorio collocatur 4. 32. a. caput ad Cæsarem Maximilianum mittitur ibid. caput Budam mittitur. ibid.
Serino Suevicus & Germanorum 1. 32. b.
Serpentium nomen bombardarum appositissimum 2. 103. b.
Serrati nummi 1. 46. f.
Servia 1. 247. a.
Servi apud Turcas quomodo emanant & tractantur 2. 393. b. servorum conditio 1. 18. b.
Servitii apud Turcas. 2. 393. a. salvo Christianorum jure subsistit 2. 137. a.
Sessites fluvius 1. 306. a.
Sevini 1. 89. a.
Servo mons 1. 33. a.
Sfortia Mediolanensi Duci Carolus V. bellum intulit 4. 90. a. Sfortianorum Ducum ædificia Mediolani 2. 178. a.
Sibenburg 1. 36. b. 193.
Sibini 1. 241. a.
Sicambria 1. 93. a.
Sicambri unde dicti 1. 209. b. venerunt ad Rhenum 1. 143. a. Germani 1. 241. a. Sicambriorum primæ sedes 1. 143. a. Dialectus 1. 337. b. sedes olim quæ 1. 346. a.
Sicingii contra Treviros factio 2. 122. a. seqq. mors 2. 129. b. funus 2. 130. a.
Sicilia à Turcis piratis spoliata 2. 321. a. quantum Melitenisibus equitibus debeat 4. 12. a.
Siculi gens ferocissima, in qua nec Nobilis nec rusticus. 2. 221. a.
Siculum mare 1. 255. a. Siculi maris angustia Scylla & Charibdis. 2. 341. a.
Sidani ad Viadrum fluvium 1. 85. a. Sidanorum Regio, 1. 64. c.
Sidones ubi fuerint 1. 86. b.
Sigethum arx à Turcis obsessa 4. 27. a. major miserè incendio devastata 4. 30. b. interior quomodo sit ædificata 4. 30. a. ab omnibus partibus invaditur 4. 29. a. Turcis capta & diruta 4. 32. a. Turcis incensa. 4. 29. b. a. Turcis occupata 4. 29. a. interior incenditur. a. Turcis 4. 30. b. interior à Turcis invaditur 4. 31. b. major igne consumpra 4. 30. b. urbs magna à Turcis occupata 4. 29. a. novum oppidum incensum ab ipsis Segethanis ibid.
Sigethi totius Slavoniæ fortissimi propugnaculi expugnationis hystoria per Samuelem Budinam Labacensem descripta. 4. 25. arcis interioris descriptio 4. 30. a.
Sigethani optimis spoliis Sigethum revertuntur 4. 26. a. ad unum interfecti 4. 31. b. Sigethanorum juramentum 4. 27. b. insignis victoria 4. 26. a. militum millia quot fuerint 4. 28. a. penuria 4. 30. b. Segethanis militibus leges & ordines præscriptæ à Serino 4. 27. b. in Sigethana expugnatione quot Turcarum millia caesa fuerint 4. 33. a.
Sigiberti quid significet 1. 444. b.

Sigismundus quid significet ibid. a. *Sigismundus* Augustus Rex Poloniæ moritur 4. 181. a. ejusdem Regis vitæ descriptio, ibid. *Sigismundi* Imperatoris iussu Samogetæ ad fidem Christianam redacti 4. 139. a. *Sigismundus* Archiepiscopus Magdeburg. moritur. 4. 54. a. ejus vitæ & Virtutes ibid.
Signacum oppidum 1. 344. b.
Signiferi Weiblingii fortitudo 2. 76. b.
Signum militare fuit Cymbisæ zueustaurus 1. 48. a.
Signa bellica 1. 48. a. in cœlo vitæ 1. 405. b.
Silentium apud Turcas 2. 193. b.
Simmerensis Ducatus ad Richardum Comitem Palatinum defertur 4. 124. a.
Simoniacus Episcopus deposuit Victor Secundus Romanus Pontifex 1. 178. b. *Simoniacæ* Babenbergensis occupatur Episcopatus 1. 386. b. à *Simonia* sepurgant quidam Episcopi Germani 1. 359. b. *Augiensis* *Simonia* occupatus, Fuldenis expellitur 1. 393. b.
Simultas duobus Comitibus exitiosa 2. 59. b.
Sinnada Rhetorum communitas 1. 281. a.
Sinopem urbem quando cepit Turca 1. 252. b.
Sinus oppidum expugnatum ab Andio 4. 133. a.
Sintonginum urbem Condenses invadunt 4. 132. b.
Sinus in mari Baltico. 1. 66. a.
Sirfis 1. 247. a.
Sirmiensis Regio feracissima 2. 221. b.
Sirmiun 1. 53. a.
Sitiones Suevorum gentes 1. 34. b. 63. b.
Siris Christiani exercitus in Barbana nimia 2. 333. a. *Siris* impatientia 1. 18. a.
Sitonum Regionem esse Finlandiam 1. 69. a.
Situanda 1. 86. a.
Smolensis Ducatus 1. 89. b. civitas 1. 88. b.
Smyrna expugnata 2. 396. a.
Sobata arx expugnata 4. 51. a.
Sobrietas Germanorum 1. 18. a.
Sodomai ubi habitant 1. 68. a.
Sogdiana maximus fluvius 1. 90. a.
Soliferon oppidum 1. 362. a.
Sol jam exortus luridus ingenti circulo lacteo circumdatus, vilis 2. 533. *Solis* strepitus in occasu 1. 35. a. *Solis* aspectus per totam Germaniam valde tristis, rubicundus & veluti sanguinolentus fuit 4. 168. a. *Soles* tres in cœlo Magdeburg. visi 2. 352. a.
Solachi qui sint apud Turcas 2. 392. b.
Solas civitas in Insula Taurica 1. 252. b.
Solaturum 1. 83. a.
Solphari equites 2. 393. a.
Solymanus sit Turcarum Imperator 4. 55. a. quanta bella gessit contra Christianos ibid. *Sighetum* arcem munitissimam obsidet 4. 52. b. quantis cladibus affecerit Christianos 1. 253. a. quoto anno diripuerit Ungariam ibid. mittit exercitum in Ungariam. 2. 540. *Turcarum* *Tyrannus* obsidet Viennam 2. 237. a. Viennam Austria frustra oppugnat 2. 603. qua ratione Imperii sui finem late propaget. 4. 15. a. instructissimam classem adversus Rhodios mittit 4. 41. b. quantum noceat Christianis 4. 55. a. flagellum totius orbis terrarum. 4. 32. b. moritur in oppugnatione arcis Sighetii. 4. 31. b. *Solymani* Turcæ literæ ad magnum Magistrum Rhodi 2. 89. b. *Solymani* natura ejusque res gestæ. 4. 55. a. expeditio in Ungariam 4. 25. victoria contra Christianos obrentæ 4. 55. a. expeditio in Insulam Maltam 4. 31. obitus 4. 31. b. mors quādiu celata fuerit 4. 53. a.
Somerseensis Dux capite truncatur 2. 632. *Dux* *Eduardi* VI. Regis Angliæ avunculus ibid.
Sona fluvius 1. 306. a.
Sopopotam oppidum Epirotæ occupant 4. 174. a.
Sortes Germanorum 1. 11. b.
Sossinum castrum solo æquatum à Carolo V. 2. 602.
Spaches qui dicantur apud Turcas, & quorū millia eorum in expeditione Melitense fuerint 4. 3. a.
Spachioglani equites apud Turcas 2. 392. b.
Sparta 1. 93. b. *Spartani* vicit Alexander Magnus 1. 172. b.
Spectacula corrumpunt bonos mores 1. 53. c. illecebrarum irritamenta. 1. 16. a.
Specus montana exhalans spiritum pestilentem 2. 342. a.
Spiculum quale relum 1. 47. a.
Spira à quo condita & unde dicta sit 1. 78. a. *Spira* Camera Judices profugunt 2. 546. *Spiræ* Comititia celebrata. 2. 606. a. 619. a. templum piumarii tectum plumbeum de-

moliri inceptum à Marchione Brandenburg. 2. 555. a. aquarum inundatio 4. 147. b.
Spirensis Episcopus Tabernas fugit 2. 554. b. *Camera* Imperialis Judex eligitur 4. 134. b. *Spirenses* maxima vi pecuniarum spoliati 2. 555. a. *Spirenses* Camera Judices recusant protestantes, non ipsam jurisdictionem 2. 408. b. 450. a. *Spirenses* quoque subditi rebellant 2. 144. b. quos Legatis ad fidem sollicitat Episcopus, sed fraudulenta responsione circumvenitur. ibid. de pace cum rusticis tractat ibid. *Cleri* *Spirensis* instrumenta transactionum dilacerant cives, postea cum onere Cleri renovata 2. 105. b. *Spirensia* Comititia & Decretum 2. 444. a. alia 2. 450. b. *Spirensium* Comitiorum Propositionis capita proposita 4. 140.
Spythart Sylva 1. 59. c.
Stablefimi equites 1. 311. a.
Stadin quorū faciant milliari 1. 355. b.
Statuta parvæ causæ locus prolatus proferenti exitiosus. 2. 59. b.
Statuum Imperii sessio 2. 513. a.
Stans pars Sylvaniæ 1. 329. b.
Stargardia civitas in Pomerania 1. 86. b.
Stedineses 1. 40. a.
Stella ingens visa 2. 645. b.
Stettin bellum 2. 38. a.
Stettini in Pomerania bellum difficilimum inter Sueciæ & Daniæ Reges compositum 4. 149. *Stettinenses* 1. 169. b. stipendium oppugnationum tumultuosè efflagitant obfessi Viennæ, unoque oppugnationis duobus emeritis solutis deliniuntur 2. 244. a. 2. 256. stipendiorum residuorum hæredibus exsolvendorum promissio militibus animum addit 2. 428. a. stipendiorum loco Moscovitæ militibus suis agros elocat, & ita longo tempore sustentare potest exercitum 3. 41. b. stipendii non soluti causa seditionis Magdeburgensis. 2. 331. b. alia in castris ante urbem 2. 534. a. stipendiorum conquirendorum modus 2. 608. seq.
Stipendium menstruum victoriæ causa exigunt milites, eoque denegato, obedientiam denegant 2. 185. b. stipendii defectu dissolvi debet exercitus 2. 195. b. stipendii solvendi dilatio astu eleganti purgatur ab Italis 2. 196. a. stipendio aliquamdiu non soluto, quomodo Hispanus suos ad prælium incitaverit 2. 197. a. stipendia militum immisione à Confœderatis extorquentur 2. 199. b. stipendii non soluti causa Mediolani citi tumultus sollicitatione sopiuntur, & ex spoliatione civium ac templorum postea solvuntur 2. 207. b. stipendium Janizerorum Turcicorum diurnum 6. crucigeri & dimidiis. 2. 243. b. stipendii non soluti causa seditionem concitant Helvetii 2. 78. a. 2. 474. a. extraordinarii non soluti causa obedientiam denegant. 2. 165. a. stipendia in suspendia mutat Albanus 4. 141. b.
Stirenses vel *Stirios* ex Gothiis esse 1. 90. a.
Stiria veteribus Valeria vocata 1. 1. b. *Stiriam* quā miseris modis affligerint Turcæ 2. 240. a. à Turcis misere depopulatur 4. 53. a.
Stockholmia 1. 88. a. civitas ad Johannem Ducem Finlandiæ deficit 4. 97. b. *Stockholmiam* obsidet Danus; sed repellitur. 2. 87. a.
Stoßfern qui dicantur 1. 284. b.
Strages Italicorum Biseni facta 1. 196. a.
Stratagemæ interceptiendi ab obsessis hostes 1. 102. b. *Stratagemæ* insigne 2. 53. a.
Strasbourg 1. 82. a.
Strigonium quo loco situm sit 2. 427. b. à Turcis expugnatum 4. 55. a. *Strigonii* oppugnationis & Turcæ facta deditione 2. 428. seqq. ejus appellatio. ibid.
Stuckardia 1. 253. b. Regia Ducis. 2. 43. b. 57. a. nocturna capta 2. 75. a. deditur 2. 71. b. à Duce recuperatur 2. 80. b. sedes Ducum Wirtembergensium 2. 34. a. *Stuckgardia* situs 2. 43. a. ejus munimentum 2. 78. a. qualis aquarum inundatio fuerit ibid. descriptio 2. 71. b. *Stuckgardiam* suam Dux oppugnat. 2. 78. a. noctu cepit Dux Wirtembergicus 2. 46. b. *Stuckgardianum* Pædagogium institutum. 4. 153. b.
Studia literarum in Germania florent 1. 16. b.
Studiis in numerum militum conscribuntur 2. 622. a.
Stulweisenburg 1. 254. b.
Supis grassantur promiscuè Anabaptistæ 2. 303. b.
Suavia populus 1. 305. b.
Suanites 1. 289. a.

I N D E X.

Suardones 1. 30. b. 43. a. 63. b. 64. b.
Suardeni 1. 88. b.
Subaria 1. 35. b.
Subarii 1. 241. a.
Subditi prae-textu oppressae Religionis & iustitiae non nisi iniqua fovent bella 2. 135. a. quomodo in pace & obedientia conservari queant, consulunt Status Palatinatus. 2. 175. a. ob tyrannidem Regis Tunetorum deficere quærent 2. 310. a.
Succesio in Flandria usitata 1. 392. a.
Succinum 1. 35. b. liquidum est 1. 36. a. Succini natura 1. 35. b. de Succino historiola 1. 66.
Sudau Insula 1. 245. a.
Sudeburgum igne funditus sublatum 2. 523. b.
Sudete 1. 59. c.
Sudetos montes nunc vocari Babenbergensia montana 1. 91. a.
Sudina 1. 35. b.
Sudini ubi 1. 34. Sudinorum Regio olim dicta Austravia 1. 68. a.
Suecia Schmeden 1. 93. b. Suecia 1. 26. a. Insula Oceani 1. 30. b. 34. b. Suecia armis sapientata a Regibus Dann-marchiae 2. 84. b. Sueciam continentem esset 87. b. Sue-cia Rex in rabiem conversus 4. 95. b. Rex multas novas & inauditas torture formas excogitat 4. 97. a. Rex Daniae Regi magnam pecuniae summam numerat 4. 149. & Da-niae Regibus quid ab Imperatore in Comitibus Augustanis injunctum sit 4. 42. b. Rex concubinam suam, filiam li-goris, in uxorem ducit, eamque ad Regiam dignitatem ex-chit. 4. 96. b. inter Sueciae Regem & Lubecenses pax quibusdam conditionibus constituitur 4. 149. b. Sueciae Rex quomodo creatus sit Suanto 2. 84. b. Hal-landiam & Schoningam vastat; Danos e Regno pellit, contraque eos Lubecensibus auxilia mittit. 2. 85. a. b. Sueci utrum externum an indigenam eligant Regem, consultant 2. 86. a. feie omnes in Ericum Trolle con-sentiunt. ibid. Suecorum res nunquam fideliter gesserunt Dani. 2. 86. b. Suecorum dissensiones intellinæ toti Re-gno exitiales ibid. Rex Upsaliensem Episcopum capit, & auxiliantes repellit Danos ibid. Sueci cruentè tractan-tur a Dabo Rege creato 2. 87. b. Sueco Lubecenses bel-lum denunciant 3. 160. a. Suecos Dani vincunt 3. 168. b. Sueco-Danicum prælium navale 3. 171. b. Sueci a Da-niae Rege victi. 4. 109. a. Suecos olim dictos Suiones. 1. 80. b. Suecicum bellum quibus conditionibus sit com-positum 4. 149. Suecicum Regnum gravissimis exactionibus oneratum 4. 97. a. Suecici Regni malorum & se-ditionum caput & autor qui fuerit 4. 96. a. Suecicus O-ceanus 1. 40. a.
Suedi 1. 34. b.
Suediam Cimbrosum Insulam esse 1. 34. b.
Sueones Normannos esse 1. 34. b.
Suerinenses 1. 64. b.
Sueffones 1. 353. b.
Sueffionum agri vastatio 1. 176. a. oppida 1. 362. a.
Suevia olim potens Regnum fuit 1. 28. b. Ducatus 1. 29. a. duplex 1. 63. b. Sueviae jugum 1. 32. b. urbes 1. 233. a. latitudo 1. 28. b. veteres populi 1. 63. b. civitates apud Marchionem Brandenburg, pro Noribergensibus interce-dunt 2. 548. Sueviam veterem quidam Germanorum ho-die colunt 1. 29. a.
Suevi federati VVürtembergico bellum indicunt. 2. 39. a. Suevi in omni expeditione Regis Teutonici præcedunt. 1. 418. a. magnam partem Marchiae & Pomeraniae te-nuerunt 1. 78. b. rebelles superantur a Francis 1. 164. b. Aquilonares 1. 63. b. a Romanis victi 1. 150. a. Australes 1. 63. b. totam Europam penetrarunt 1. 363. a. fortes 1. 24. a. quor pagos possederunt 1. 29. b. Suevorum fru-galitas 2. 39. b. Nobilium studium venandi. 2. 34. a. Suevorum amplitudo 1. 29. b. Nobilissimi qui fuerint 1. 63. c. Regulos domuit Rudolphus 1. 186. a. gens Hen-rico IV. acceptissima 1. 398. b. laudes 1. 135. a. Duces 1. 140. feritas 1. 229. a. Suevus mons 1. 4. b. 5. b. fluvius. 1. 5. b. 29. b. Suevi fluminis ortus & in mare exitus 1. 92. b. fluminis contra omnes Geographos Historia 1. 69. c. fluminis fons & ostium ib. Suevicum fœdus bellum in-dicit Duci VVürtembergico 2. 66. a. 77. b. Ducatum VVürtembergensem donat Ferdinando Austriaco Ro-manorum Regi 2. 77. b. rusticos persequitur 2. 78. a. se-ditiones rusticos compescit 2. 160. seq. pacis conserva-nda causa inter quos initum 2. 66. a.
Sueynicum 1. 65. c.
Suegium oppidum 1. 71. a.

Suiceri seu Suitenses 1. 21. a. Suitensium Alpes sunt pars Ju-rassi montis 1. 91.
Suici a quibus descenderint 1. 325. a.
Suidini succinum legunt 1. 66. d.
Suiones 1. 63. b. Suionum civitates. 1. 34. b. civitates clas-sibus valere 1. 66. a.
Suisia laus & descriptio 1. 328. b.
Suitorum montana abundant metallis 1. 47. b.
Sulasteris urbis obsidio 1. 332. b.
Sulphuraria & aluminaria juxta Puteolos 2. 342. a.
Sumuntorio 1. 82. b.
Sundavia sub Häbspurgensibus. 1. 243. a.
Sundinum 1. 69. c.
Sunges 1. 29. b.
Sunici Agrippinensibus vicini 1. 366. a.
Sunna fluvius 1. 152. b.
Sungoienses 1. 275. b.
Suollis 1. 84. b.
Superbia nunquam quid boni peperit 2. 175. b.
Superstitio Ylantii & in fovea Punctorum 1. 284. b. Harva-lorum 1. 33. b. Germanorum 1. 10. a. superstitiones Dia-bolicæ 1. 63. c.
Supplicium crudele 2. 78. b. horrendum rustici factiosi 2. 78. b. alterius deprecanti mortem dicitur Turca 2. 108. b. sup-plicium si sumptum fuisset de Dargute, multæ Christia-norum 2. 372. a. supplicia Anabaptistarum horrenda 2. 313. a. supplicia varia in seditiones 2. 312. b.
Suspenduntur seditiones tam dimissis laqueis, ut canum. efca-herent 2. 169. a.
Suvinsuri 1. 165. b.
Syagros 1. 94. b.
Sylla, cujusdam habitaculum in agro Puteolano 2. 242. b.
Sycambria olim nunc Buda 2. 250. a.
Sycambriorum sedes veteres 1. 351. b.
Sylla Dictator delevit Sannites 1. 26. a.
Sylva Othonis 1. 46. d. Sylva Hercynia per Germaniam tractus 1. 227. b. Sylva hartz. 1. 87. a. Sylvarum usum communem esse debere, præcendunt rustici 2. 134. b. Sylva ne præoccupetur ab hoste cavendum. 2. 165. a. Sylva Schönbuch descriptio 2. 69. Viennensis ne receptaculo foret hostibus, ocluditur. 2. 260. a.
Sylvania duplex 1. 329. Sylvaniae laus & descriptio ibid.
Sylvester Tertius Papa deponitur 1. 173. a.
Sypetes 1. 61. a.
Syriam domuit Alexander Magnus 1. 172. b.

T.

Taberna 1. 83. b. Tabernæ Rex Galliae venit 2. 546. Spirensis Episcopus fugit 2. 554. b. Tabernæ Alsatien-sis Argentinen-sis Episcopi sedem occupant seditiones ru-stici, sed denno expelluntur a suo Duce 2. 146. seq. Ta-bernæ quid a Lotharingo Duce actum sit contra rusticos ibid.
Tallacotti montes 1. 185. b.
Tammerlanis Parthi res gestæ 2. 391.
Tanais fluvius 1. 4. b. fluvii fons in Moscovia 1. 89. a. ubi oritur 1. 92. b.
Tancheri 1. 61. a.
Tannebergi maxima aquarum tempestas 4. 42. b.
Tarodunum 1. 32. a.
Tarracinam diripuerunt Turcæ 2. 346. b.
Tarracensis hodie Cathelania 1. 93. b. Hispania 1. 26. b.
Tartaria 1. 3. a. 93. b. Insula 1. 255. b. Tartari olim Sar-matæ 1. 36. b. sunt ultra Moscovios & Ruthenos 1. 80. b. Moscoviam obsident 4. 158. b. delectantur carne huma-na 2. 435. b. Hungariam & Transylvaniam miserri-me depopulantur. 4. 54. b. Præcopen-ses invadunt & va-stant Lituaniam 1. 89. b. Tartarorum clades ibid. crude-litas ibid. usus ad obsidendum modicus, magnus ad po-pulandum 2. 433. b. Tartaros Lazarus Schvændius præ-ligio superat 4. 51. a. carne cadaverosa victitaret. 52. a. hoc tempore Scythiam inhabitare 1. 69. c.
Tarvana 1. 84.
Turica Insula Genuensium a Turca capta 1. 252. b. Tauri-cæ Insulae civitates ibid.
Taurinos Albanus reliquit 2. 648.
Taurinum urbs ad Danubii ripam 1. 254. b.
Taurisci 1. 291. b.
Taurus mons 1. 53. b.
Tauri fluvii fons & cursus usque in Rhenum 1. 286. b.

+++++

TAXA-

- Taxamata* 1. 86. b.
Taxandria nunc Kempen 1. 363. b. *Taxandri* nunc lucri facti. ib. Scaldis accolæ ibid. *Taxandrorum* ferocitas. ib.
Taxi venenum 1. 344. b.
Teck arix Württembergica à fœdere Suevico capitur 2. 40. b.
Tellosages 1. 306. a.
Telum quale 1. 47. a. tela missilia Germanorum 1. 9. a.
Temeritati vigilantia præstenditur 2. 99. b. eam auget fortuna blandior. 2. 302. a.
Temesvarum arx munitur 2. 540. deditio capitur 2. 542. b. obsessa à Turcis 2. 541. munitissimum castellum à Turcis occupatum 4. 55. Temesvari situs ib. arcis expugnationis descriptio 2. 540. Temesvarini ad deditioem sollicitantur 2. 542. b. Temesvarinis fides à Turcis non servatur 2. 543.
Tempe Cervorum Monasterium 1. 178. a.
Tempestas ad Algieren exorta 2. 604. a. vehemens exoritur in castris Turcarum 4. 32. a. ventorum nira in Frisia exorta 4. 146. a. horribilis in Italia oritur 1. 93. b. tempestate quot naves Cæsari perierint 2. 368. b.
Templariorum Ordinis destructio 4. 148. a.
Templum Aquisgranum humile à Carolo Magno conditum. 2. 22. b. templum Panormitanum ornatissimum 2. 339. a. templo includuntur seditiosi in crastinam questionem ibi reservandi. 2. 171. b. templi expugnationem Colonienfes seditiosi minantur. 1. 409. b. templa Deorum apud veteres Germanos 1. 10. a.
Tencateri 1. 24. a.
Tensleri 1. 24. a. 61. a.
Tengeri 1. 85. a. Tengeris equestris disciplinæ laus tributa. ib.
Tenriochani 1. 65. b.
Ternasuri 1. 93. b.
Terovana Metropolis Morinorum 2. 518. seq. obsessa ibid. capta & solo æquata ibid. frustra obsessa 2. 604. a. Terovanz expugnationis narratio 2. 577. seqq.
Terra mater mortalium 1. 29. b. terræ divisio 1. 254. b.
Terramotus in Agriensi Palatio 1. 619. b. horribilis in Italia 4. 147. a. quid maximè portendat 4. 145. a.
Terror panicus in Württembergico exercitu 2. 75. b.
Teschensis Ducatus 1. 65. c. 86. b.
Testamentum Poli Cardinalis 3. 129.
Teucri quam Regionem in Asia tenuerint 2. 381. b. Teucros esse Turcas ibid.
Teutanes Germanorum Mercurius 1. 10. b.
Teutonari 1. 43. b. 86. a.
Teutonici 1. 5. a. quomodo Prussiam adepti sint. 1. 245. a. undedicti. 1. 201. a. Teutonici Magistri bellum cum Moscovitis 3. 39. seqq. Teutones quas Regiones sui iuris fecerint 1. 1. Teutonibus qui populi paruerint. 1. 237. Teutonicum Regnum. 1. 210. b. Teutonicorum Ordo 1. 196. b. armamentaria 1. 235. b. fratrum Ordo 1. 234. b. Teutonici Ordinis Magister & Württembergicus Dux compacti 2. 558. b. Ordinis Magistri Dicio misere devastatur 2. 553. Magistri Ditiones Albertus Marchio Brandenburgicus invadit 2. 548. Teutonici Ordinis provinciales 2. 507. Magister nomine Georgius investituram Regalium Imperii à Maximiliano suscipit. 4. 49.
Thamum oppidulum maritimum celebre à Ludovico Nassaviensi occupatum 4. 82. b.
Thauros domuit Alexander Magn. 1. 172. b.
Theatra prohibita 1. 16. a.
Thebanorum signum militare fuit Sphinga 1. 48. a.
Thebes legio sancta 1. 617.
Theobaldi nominis etymon 1. 443. b.
Theobertum fratrem Theodoricus Rex occidit 1. 162. a.
Theodosius Imperator Constantiu. sponte Regnum abdicat. 2. 639. b.
Theologi Germani præstantissimi 1. 178. a. Theologorum Saxonicorum dissidium de Cœna Dominica. 4. 173. a. Misnensium & Wittebergenfium dissensiones. ibid. in Litvania & Somogetia dissensiones de Cœna Dominica 4. 338. b. Augusti & Johannis Guilhelmi Ducum Saxoniae Conventus Altrénburgi. 4. 107. b. inter Theologos Misnenses & Thuringicos colloquium 4. 119. b.
Theophilus Imperator Constantinopolitanus. sponte Regnum abdicat & fit Monachus. 2. 639. b.
Therma (Wilibad) propè Hirsaugiam quomodo inventæ 2. 73. a.
Therma Favarianæ quando inventæ sunt 1. 285. b. Therma- rum efficacia 1. 314. b.
Thessaliam occupantur Turcæ 2. 384. b.
Thessalonica Metropolis Philippensium 1. 250. a.
Thessalonicensium urbs à Turcæ everfa 1. 252. a.
Theffari ab Alexand. Magn. subacti 1. 172. b.
Tholosa 1. 166. a.
Tholosa expugnatio 3. 155. a. vicina Regio misere depopulata 4. 139. a.
Tholofaræ Ditionem Germani equites depopulantur 1. 144. b.
Thomas Müntzerus variis locis ejectus. 2. 132. a. Thomam Müntzerum sacrarum literarum scientia perpolitum fuisse 2. 151. b.
Thrace 1. 40. b.
Thracia ab Alexand. Magn. victa 1. 172. b. hodie dicitur Romania 1. 250. b. Thraciæ urbes ibid. fines & situs 2. 384. a. Thraciam occupantur Turcæ. ibid. Thracæ quales sint. 1. 250. b. Thracum puellarum educatio. 1. 53. c. ebrietas 1. 18. a. Thracici maris exundatio 4. 157.
Thunicates 1. 295. b.
Thurgingia superior & inferior 1. 277. a.
Thuringia rebellat 2. 151. b. Ejus Marchioni investituram denegat Moguntinus nisi decimis promissis; sed promissa subditi repudiant 1. 381. b. 388. a. Ea propter seditionem moliantur 1. 385. b. Imperator dimidiam partem exactionem earum promittit Moguntino 1. 397. a. Gesta eam ob causam in Synodo Erphurdia 1. 397. a. coactis ad promittendum Thuringis ibid. b. Thuringiam Clodoveus Rex Francorum subjugavit. 1. 159. b. in Thuringia diluvium 4. 42. b. Thuringi Saxonibus contra Imperatorem auxilia præstant 1. 401. b. Eorum ob decimatum ult. 2. 413. a. Thuringiaca sylva 1. 59. c. Thus producit Arabia 1. 36. a. Thura in Arabia sunt 1. 67. a. Tusci à Gallis victi 1. 271. quomodo venerint in Italiam 1. ib. a. Thuscorum civitates ibid. in Italia Imperium. ibid.
Thyle Insula Britannici æquoris 1. 35. a. Insula in Oceano. 1. 30. b.
Tybilenus Deus Noricorum 1. 8. a.
Tybficus fluvius piscosissimus 2. 220. b.
Ticinum aliàs Papiæ 2. 607.
Tigris fluvius 1. 321. b. unde dictus ibid.
Tigurina Metropolis Norici 1. 82. b.
Tigurinorum cum Heflo & aliis civitatibus & Principibus societas. 2. 444. b.
Tigurinus Senatus quando & quomodo multa mutat in Religionem 2. 443. a.
Tigurum 1. 5. b. Tiguri civitatis laus. 1. 327. a. Tiguri Zwinglius multa reformat 2. 443. a.
Timiditas ars Fabiana vocatur 2. 99. b.
Tingitana Hispania 1. 26. b.
Tiras flumen ubi in mare feratur 1. 89. a. 92. b.
Tiris in Africa 1. 105. b.
Tiroli 1. 169.
Toga Germanorum veterum 1. 13. a.
Togata Gallia 1. 2. a.
Togati 1. 53. a.
Togenburg Comitatus olim 1. 540.
Tokay à Cæsareis copiis expugnata. 4. 41. a. expugnata à Cæsarianis 4. 24. b. obsessa 4. 23. a. Turcis iurus obsessa 4. 54. b. arcis situs 4. 25. descriptio 4. 23. a. expugnationis descriptio. 4. 15.
Tonsura Turcarum 2. 112. a.
Toren civitas 1. 86. a.
Tormenta ænea Turcæ ante Viennam quot & quanta 2. 240. b. tormentorum inventio 2. 568. b. Tormenta ante homines infecuritatem trahit Prosper Italus 2. 183. b. in frustra comminuit Borbonius ut super Alpes vehere queat postea reficienda 2. 193. b. tormenta eorumque globi insignia produunt auxilia 2. 329. b. emittens globos ferreos latissimi pilei 2. 331. b. in locis arenosis & præliis repentinis inidonea 2. 361. a. tormento nullus adhuc Cæsar perit b. tormenti incanta explosio in Nervia magnarum calamitatum occasio 3. 43. a.
Tornacum 1. 206. tornaci Geusiorum crudelitas in Catholicos 4. 88. b. Geusis tria templa ædificata ibid. publicæ conciones habitæ 4. 77. ad quinquaginta cives, iussu Albani per publicos carnifices decollati. 4. 112. a. multi captivi Religionis nomine ab Hornensi carcere dimissi. 4. 89. a. monumenta mortuorum à Geusis violata 4. 88. b. tumultus oritur ibid. Conciones publicæ institutæ. ibid.
Tornacenses 1. 22. a.
Torneamentum ludo perit Galliz Rex 3. 139. a.
Torona oppidum Poloniz Regi traditum 4. 74. (3. 39.
Torpatensem civitatem & Provinciam subjugat Moscovita.
Tortura premente facinus non admissum farentur quidam Itali 2. 185. a.

Tornensis 1. 69. b.
Torsila quid significet. 1. 445. a.
Toxandria 1. 209. b. 349. a.
Trajectum qualis urbs 1. 232. b. imperiale municipium. 1. 351. a. unde dictum 1. 83. b. 351. a. urbs vetustissima 1. 44. b. Traiectensis Episcopatus. 1. 60. b. Episcopi potentia 1. 234. a.
Tramarius flumen 1. 91.
Transitum hostis prohibebiturus omnem comitatum aufert locis quibus transire destinabat. 1. 412. a. Transitu Germanis ab Helvetiis denegato, alium sibi aperiunt celeritate. 1. 183. a. transeuntes milites à prædis, nec ferio nec laqueo compelli possunt 2. 65. a. Transitu Cæsariani prohibentur angustias viarum obsidendo 2. 211. b. sed tamen frustra 2. 211. b.
Transylvania 1. 3. a. appellata Sibenburgensis 1. 87. b. Dacia pars olim 1. 221. a. à Tartaris miserimè depopulatur 4. 54. b. Transylvaniæ fecunditas. 2. 221. a. dicitur commodus qui sit 4. 24. a. Wayvoda Proceres Hungariæ ad Convenum convocati 4. 46. a. Transylvanus Tokajum obsidet 4. 54. b. à Tartaris obsessus ibid. Tartaros bis prælio superat ibid. Transylvani 1. 36. b. Transylvani Regem eligunt 4. 156. a. Transylvanorum plurima oppida à Saxonibus condita 2. 221. a. Regio metallorum feracissima ibid. Princeps Hungariæ Regi subditus ab eo evocatur 2. 222. b. Transylvanici belli initium 4. 23. a.
Trapezuntium Imperatorem se Turca nominavit 1. 252. b.
Treva 1. 85. b. civitas 1. 86. a.
Treviris urbs ab Archiepisc. Trevirensi obsessa 4. 89. b. urbs antiqua 1. 21. b. quando & à quo sit condita 1. 234. a. ab Alberto Marchione capta. 2. 555. a. urbis antiquitas. 1. 199. a. acerrimè oppugnatur 2. 127. urbis oblationis causa 4. 89. Treverim non esse Imperialem civitatem 1. 169. b. Roma vetustior esse 1. 231. a. Treviri quid Albertus Marchio egerit 2. 555. b. Treviri volunt esse Germani 1. 59. c. Trevirorum antiquitas 1. 73. a. civitas à Francis direpta 1. 158. b. fines olim lati 1. 83. b. obsidio & ejusdem exitus 2. 122. tutelares sancti qui habeantur 2. 126. a. defectio. ibid. fines Albertus Marchio invadit. ibidem Treviros factionem premit Siccingius 2. 124. b. ejus factionis causæ 2. 125. b. Trevirorum recuperatio 2. 129. b. Treviri graviter ferunt Episcopo præter ipsorum consensum constitutionem 1. 357. b. Episcopæ ob id occiso ib. apud Treviros reperiuntur corpora Sanctæ Legionis Thebæ. 1. 395. b. contra Treviros quare bellum Franciscus movet 2. 124. b. Trevirensis Archiepiscopus Archicancellarius Romani Imperii 1. 111. b. mittit Legatos ad Regem Galliarum 2. 546. b. à Trevirensi Episcopo quid Albertus Marchio petierit 2. 551. b. Elector Trevirensibus bellum infert 4. 89. Trevirenses cives ad obedientiam redigit 4. 98. b. Trevirensibus vaccas, oves aliaque pecora pascencia eripit 4. 89. b. civitatis & capituli dissidium 4. 62. b. bellum compositum 4. 98. b. Trevirensium Metropolim in Germania esse 1. 170. a. Trevirenses cives & Trevirensis Archiepiscopus quibus conditionibus pacati fuerint 4. 98. Religionem mutant 4. 60. a.
Triballi populi 1. 93. b. 250. a. Triballos domuit Alexander Magnus 1. 172. b.
Tribachi 1. 22. a. 205. b.
Tribotes Germanos esse 1. 22. a. 225. b.
Tribuli ferrei in loca vadosa Mosæ ab Albano ad lædendos hostes coniecti 4. 100. b.
Triburia Conventus Principum ad submovendum à Regni negotiis Henricum Regem 1. 434. b. Henricus IV. Conventum indicit 1. 387. a.
Tributum Romanis dare negant Franci 1. 154. a. Saxonibus remittitur 1. 163. a. tributa 1. 52. b.
Tribuum consuetudines ne Senatus emendat Francosurteneses seditiosi postulant 2. 173. a.
Tridentini 1. 279.
Tridentum à Gallis constructum 1. 271. a. Tridenti maxima aquarum inundatio exorta 4. 66. b. Tridentini Concilii Decreta Germanis Catholicis oblata 4. 49. a. 78. a. Tridentini Concilii causa habita Oratio 3. 146. b. recusatur id à Prorestantibus. 2. 450. a. 3. 147. b. Concilii exitus. 3. 169. a.
Triplever oppida 1. 295. a.
Tripolis urbs capta 2. 396. a.
Tirremiola naves quæ dicantur 4. 22. a.

Triticum in Silesia pluit 4. 158. a.
Triumpelini 1. 289. a. 295. a.
Triusgri 1. 83. a.
Troja ubi fuerit 2. 381. b.
Tschusch quid 4. 26. b.
Tsheribaschi Centuriones qui apud Turcam 2. 393. a.
Tuarsum oppidum deditioe captum 4. 103. b.
Tubanti ubi habitant 1. 87. a.
Tubera fluvius 1. 241. b. 254. a.
Tubinga 1. 253. b. obsidetur 2. 41. a. se dedit cum Ducis filio Christophoro. 2. 42. deditur 2. 54. b. obsessa à Frederico Suevico amolendi à civibus exiti causa dedita. 2. 70. a. Tubingæ descriptio & civium erga Ducem fides. ibid. situs 2. 42. a. Tubingæ Ducum Würtembergicorum sepultura 4. 44. b. Eberhardus Dux Würtembergensis sepelitur 4. 82. b. Tubingenensis Universitas 2. 289. b. Academiæ fundator 2. 41. a. Tubingentes Duci Würtembergico resistunt 2. 75. b. Tubingenium fortitudo. 2. 70. a.
Tubiscum urbs 1. 4. b.
Tugitlaus & descriptio 1. 330. a.
Tuischburgum oppidum captum 1. 220. b.
Tuisco DEUS ex terra genitus 1. 42. a. 203. b.
Tulenses 1. 163. b. 345. b.
Tulingi populus 1. 306. a.
Tullus oppidum Leucorum 1. 366. a.
Tullum 1. 166. a.
Tulifurgium 1. 86. a.
Tundorpii aquarum inundatio 4. 42. b.
Tunetum civitas 2. 321. diripitur 2. 363. urbs à Carolo V. expugnata 2. 641. b. 581. a. Tuneri Regem Cæsar constituit 2. 364. b. Tunetensis Rex Muleasses quomodo se obstrinxerit. Cæsari 2. 337. a. Tuneranus Rex adversus Christianos cum Turcarum Imperatore fœdus inire non vult 4. 3. b. Tunetana expeditio Caroli V. 2. 320. Tunetanicum Imperium quantum fuerit aliquando. 2. 347. b. Tunetanum Regnum à pirata invasum à Carolo V. recuperatur 2. 320. seqq. Tunetanus Rex restituitur fœdus cum Carolo V. pangens cujus tenor 2. 335. b. seq. sex equos & 12. falcones quotannis sub interminatione pœnæ pendit 2. 336. b. particulam etiam Regni Carolus sibi reservat 2. 335. b. Tunetum liberatur liberatis 20000. Christianis mancipiis 2. 333. b. Tunetani Regis pro sua restitutione oratio ad Carolum V. 2. 358. b.
Tungerheim vicus 1. 44. b.
Tungern 1. 11.
Tungersee oppidum 1. 44. b.
Tungri 1. 2. a. Germani 1. 6. a. à Francis subacti 1. 359. b. à Roman. recuperati ibid. tenuerunt tractum in Belgio. 1. 78. a. Tungine à Trojanis orti sint 1. 359. b. quando Christiani facti ibid. quando Rhenum transierint 1. 358. a. ab Hunis direpti 1. 347. b. primi Germanorum occuparunt Galliam 1. 336. a. stipatores Imperatorum 1. 359. b. Tungrorum nominis reliquæ. 1. 360. a. urbis origo. 1. 336. in Belgicam migratio 1. 355. b. Aduaticum 1. 345. b. Imperium aliquandiu latissimum fuisse. 1. 358. a. dialectus 1. 337. b.
Tunici 1. 93. b.
Turbo horribilis in Italia oritur 4. 93. b.
Turca à Venetis Regnum Cyprum repetit 4. 137. b. sed ad obsidionem Melitensem parat 4. 2. a. cur Cyprum ad se pertinere contendat. 4. 137. b. Ferdinando bellum indicit. 2. 581. b. obsidionem Viennæ quare solverit. 2. 243. quomodo in Hungariam venerit. 2. 220. Viennam frustra obsidet. 2. 641. b. literas Agriam mittit. 2. 531. Zigethum obsidet. 2. 537. à Monacho & Regina Ungariæ deceptus 2. 540. quare solverit obsidionem Viennæ. 2. 435. a. quomodo solverit Viennæ obsidionem. 2. 242. b. humili loco natus unde ad tantam potentiam pervenerit. 2. 372. a. Turca Hungaros horrenda clade prostermit, & Hungariam citeriorem undequaque devastat. 2. 228. seqq. Viennam obsidet, sed infecta re discedit. 2. 242. b. Turcæ victoriæ nonnullæ 2. 249. a. devastat Austriam. 2. 251. b. arrogantia insignis 2. 252. b. Turcæ fœdifragi. 2. 255. b. Turcicum ad bellum auxilia mittunt Status Imperii. 2. 258. a. Turca viso Christianorum apparatu fugit 2. 260. b. Turcas dedecore grassari patiuntur Hispani, incerte qua de causa. 2. 263. b. Tyranni quicquid liber, licere sibi, arbitrantur 2. 320. a. à quo propterea subditi deficere meditantur. ib. Tyranni infamiam

infamiam quomodo evitare voluerit pirata 2. 320. b. Tyrannus quisnam 2. 289. b. 290. b. Turcas fugientes hinc inde cadunt Christiani 2. 264. b. Turcico Imperio adaugendo rationes & occasiones varias suppeditat perorans Hariadenus 2. 345. Turcarum clades in Hungaria cruenta 2. 265. a. Turcicorum armorum iustitiam & victoriam depingit Hariadenus 2. 345. Turcæ cum Venetis fœdus 2. 352. a. Turcarum originem quidam ad Teucros, alii ad Scythas referunt, utriusque opinionis rationes redduntur. 2. 351. b. Asiam primò occupant, nullo Imperatore, usi usque ad Ottomanum ibid. Imperatores ipsorum & res gestæ narrantur. 2. 353. seqq. Turca Strigonium oppugnat & capit, indigne tractatis militibus deditis 2. 429. seqq. Turcæ peritia militatis 2. 431. b. Albam Regalem obidet & capit 2. 431. b. seqq. quibusdam deditis servat fidem, aliis non 2. 427. a. 433. b. De Turcarum origine & oitu Ottomanii 2. 403. Eorum disciplina militaris & diversa militum genera ibid. Turcarum adventare nemo credit, donec apparatus serus sit 2. 406. b. Turcicæ Legationis Francosurtum de pace constituenda facta expeditio 3. 97. seqq. Turca Hispaniam classem vincit 3. 143. a. Albani Regalem capit 2. 433. b. Wизigradenfes deditos necat 2. 435. b. Turca quando Constantinopolitanum Regnum sibi subjecerit. 1. 251. a. Turcica quædam gesta ibid. cum Turca Rex Galliarum societatem init 2. 533. b. Turca suorum desidiarum graviter increpat 2. 103. Turcarum signa navalia & terrestria 2. 106. a. horrenda ante Rhodum clades 2. 109. a. servi omnes sunt excepto tyranno. 2. 110. b. Turcæ tori consi excepto labro superiori, quod tondere nefas aut dedecus 2. 112. a. Turcarum in deditos fœdis fragia accusantur 2. 114. a. excusantur b. Turca contra Hungaros expeditionem suscipit 2. 219. b. cum Polono fœdus pangit. ibid. Waradum expugnat 2. 222. b. Turca bellum suscipit, Imperium Romanum universum pedetentim subjugaturus 2. 237. b. lætitiarum designaturi ter humum osculantur. 2. 238. Turcæ se deditis Budenses milites pacti saluum abitum ab eo trucidantur 2. 238. b. ei sededunt castella ad Daubium sita ibid. Turcarum ingentem exercitum viant Christiani 2. 80. a. Turcæ accessit in Europam progredi non regredi conantur. 2. 10. b. initia & progressus 2. 85. a. 1. 12. a. audendo & agendo crevit. 2. 90. b. Melitenfibus fœdè promittit amicitiam bello eos laceiturus. ibid. Turcarum hinc inde gesta ib. fraudes & insidiæ, quibus rationalem Rhodiensem capiunt 2. 92. a. b. Oratio ad Turcicum incitans bellum. 2. 93. b. seqq. Turca Melitenfes ad deditionem variis promissis exhortatur 2. 95. b. Turcæ libidinum cupidissimi & luxurii 2. 102. b.

Turra adventum in Hungariam stella quædam portendit. 4. 48. a. Turcæ unde oiti 1. 237. a. suæ temeritatis pœnas luunt 4. 5. a. Temesvarum obsident. 2. 541. per insidias occisi 2. 598. b. sunt pro cetero corpore 2. 112. a. Ottomanorum legibus parent 2. 351. b. Asiam minorem inhabitant. ibid. Zolnok arcem obsident 2. 531. perfidiæ & fœdis fragi 2. 543. obsident Zigeth. 2. 537. 4. 27. a. ab oppugnatione Agriæ pulsi 2. 536. Zigethum acriter oppugnant 2. 538. obsident Agriam 2. 532. Agriam summo conatu invadunt 2. 535. Temesvarum deditione capiunt 2. 542. Agrienses ad deditionem sollicitant 2. 533. obsidionem Zigethanam relinquunt 2. 539. quantum in militia Christianos superent 2. 432. a. à Parthis victi 2. 384. b. sæpe à Germanis victi 2. 550. versecundi & mundi. 2. 394. a. quando in Asiam pervenerint 2. 355. a. Ungariam invadunt 2. 541. quot modis cum Agriensibus de deditione egerint 2. 535. velluntur inepto ad pugnam indumento 2. 105. quibus temporibus victi sint à Christianis. 2. 383. a. cuniculos in S. Michaëlis oppido effodiunt. 4. 16. castellum Gester cum dedecore relinquunt. 4. 50. octoginta obtuncati 4. 19. b. Sigethum arcem capiunt. 4. 32. a. arcem Erdeud recuperant 4. 42. b. Famagustam deditione capiunt 4. 159. a. varios aggeres erigunt 4. 15. b. capita Christianorum, hastis imposita ad conspicienda erexerunt 4. 17. a. Palotram relinquunt 4. 49. a. quadraginta Christianos palis affigunt 4. 43. a. fugam arripiunt 4. 171. b. magna suorum clade ab oppido S. Michaëlis repelluntur. 4. 20. b. ex improvise à Cesarianis 4. 52. Nicossiam urbem expugnant 4. 145. b. Turcæ sunt diligentissimi rerum militarium 4. 4. b. assiduum bellorum laborem ferre non possunt 4. 21. a. militæ Melitenfes infestissimi 4. 2. a. Turcarum Ottomanus primus Dux 1.

251. a. Turcarum Imperatores quare omnes vocentur Ottomanii, ibid. gentem à Tartaris originem suam habere 1. 90. a. Turcarum multi occisi 2. 536. Turcarum assiduitas & fortitudo in oppugnatione Agriensium 2. 534. seq. Origo 2. 382. controversia & seditio 2. 387. b. cælorum numerus in obsidione Zigethana 2. 539. legem esse Arabicè scriptam 2. 591. a. alacritas in oppugnanda arce Zigerho 2. 538. clades 2. 539. Turcarum perfidia 2. 427. a. clades ad Karothnam 2. 583. b. clades ad Babokzam 2. 582. b. Gymnasia & Xenodochia 2. 394. b. latrocinia 2. 112. a. in Pannoniam excursus 2. 53. b. habitus & accubitus cum prandent & conant 2. 331. a. in Zigethana obsidione quot occisi fuerint 2. 584. b. Turcarum strages 4. 4. a. 7. a. 10. 16. a. 19. a. 26. a. 30. a. 49. a. 52. b. 53. b. 54. b. 172. a. feritas & crudelitas 4. 32. a. 52. a. b. 54. b. triremes conquassatæ ac debilitatæ. 4. 11. b. apparatus bellicus in obsidione Melitenfi. 4. 1. a. perfidia 4. 51. b. 159. b. exercitus Famagustam obsidentium summa. ibid. acta & res gestæ in Insula Melita 4. 1. a. quot millia in obsidione Melitenfi cæsa fuerint 4. 21. b. summa, qui in obsidione urbis Nicoliarum interierunt 4. 146. b. numerus in obsidione Melitenfi. 4. 42. a. mos in eligendo Imperatore 4. 53. a. mos in sepeliendis mortuis 4. 53. b. excursions in Dalmatiam 4. 168. a. immanis crudelitas in arce S. Elmi 4. 10. b. numerus eorum, qui interfecti fuerunt in Sigethana expugnatione 4. 33. a. Imperatori munera à Maximiliano Cesare missa 4. 63. b. victoria contra Christianos obtenta. 4. 55. a. expeditio in Melitam Insulam 4. 3. a. irruptio in Striam. 4. 53. a. naufragium non procul à Methone 4. 3. a. octoginta millia in Famagustana obsidione occisa. 4. 160. a. præmia pro rebus fortiter gestis 4. 15. a. duo millia intra spatium trium horarum cæsa 4. 15. b. castra prope Albam Regalem. 4. 49. 52. b. Turcas pro Teucris dictos 2. 381. b. à Scythis oriundos 2. 351. b. Turcas quomodo afflixerit Imperator Sigismundus 1. 190. b. Turcia pro Teucrica dicta 2. 381. b. Turcica classis Melitam Insulam obsidione cingit 4. 41. a. ex Turcica classe quot triremes captæ & submersæ fuerint 4. 172. Turcicæ classis ordo & acies 4. 171. numerus in obsidione Melitenfi 4. 42. a. triremes centum quinquaginta & una captæ, submersæ quadraginta. 4. 172. classis copiarum in universum ibid. inter Turcicam & Christianam classem pugna navalis commissa. 4. 165. seqq. Turcicus Legatus Venetias mittitur ad repetendum Regnum Cypri 4. 137. Legatus quomodo à Venetis exceptus & dimissus fuerit ib. Legat' se ex gratia per viam cooperatam deduci postulat ibid. exercitus ad duo miliaria in longitudinem extendens 4. 25. b. Turcici belli anno LVI. gestis descriptio 2. 581. seqq. Turcicorum peditum genera. 2. 392. b.

Turcimanni 1. 90. a.

Turezum 1. 83. a. 231. a.

Turingi 1. 90. a.

Turinum 1. 293. b.

Turonæ & Veneti hodie Britanni. 1. 93. a. *Turones* suos Hugonotos ejciunt 4. 65. a.

Turoni 1. 65. d.

Turonica urbs obsessa 1. 164. b.

Turqueste 1. 93. b.

Turris Aquaria & Salis in Africa 2. 325. b.

Turris Argentinensis altitudo 1. 198. a.

Tusci 1. 2. a. Tuscos Asiam sibi vindicare 1. 105. b.

Tuscanum anno ætatis 14. abdicat Carolus IX. Galliarum Rex 3. 164. b.

Tutlinga frustra vallatur à Rotrvilensibus 2. 45. a.

Tutlingenses Suevico resistunt fœderi 2. 73. b.

Tuvertzka Ducatus. 1. 249. a.

Tyberis fluvii exundatio 4. 147.

Tybisens flumen 1. 92. a.

Tyburini montes 1. 185. b.

Tyrangita 1. 89. a.

Tyrannidem exercet fortuna 1. 50. a.

Tyriseta 1. 65. a.

Tyrii 1. 40. b.

Tyringorum nomen unde 1. 79. b.

Tyriohemi & Varisci vicinæ fuerunt gentes 1. 79. b.

Tyrolensem Comitatum afflixerunt seditioni rustici. 2. 167. b.

Tyrreni à Gallis ejcti 1. 105. b.

Tyrrhenum mare 1. 255. a.

V.

V *Acetius* mons 1. 306. a.
Vacorum 1. 82. b.
Vahalis Rhēni ostium 1. 366. b.
Vahinga descripta deditur Fœderi Suevico. 2. 72. b.
Valachi Russiam invadunt 4. 54. b.
Valachia duæ 2. 221. a.
Valentia urbs 1. 153. a.
Valentia in Italia expugnatur 2. 188. a. urbs à Noërcarmio expugnata 4. 60. a. in Hannonia expugnata 4. 177. b. Valentia: ad quinquaginta cives per publicos carnifices decollati 4. 112. a. publicæ conciones abrogatæ 4. 60. a.
Valentiani ab Hispanis ex improviso invasi 4. 177. b. se defendunt coram Gubernatrice Belgii 4. 59. b. publica proclamatione rebelles Regis Hispaniæ declarantur. ibidem obsidione cinguntur ibid. ad deditionem à Noërcarmio coacti 4. 60. a. Valentianorum tumultus & quis cosmoximè moverit 4. 89. a. Regio 4. 60. a.
Vallatum 1. 82. a.
Valetianus Melitenensis militiæ Magister 4. 1. b. jubet ut omnes Turcæ captivi in posterum tanquam pecudes trucidarentur 4. 10. b. Valetiani acerbitas in Turcas. ibidem prudentia. 4. 16. b. laus & Virtus 4. 5. b.
Vallesia superior Regio Sedunum vocatur 1. 296. a. inferioris lingua 1. 293.
Vallis venusta 1. 279. b.
Vandali Regnum Romanum dilacerarunt. 1. 79. a. destructores urbis Romæ. 2. 603. b. fluminis cursu 1. 92. b. Vandalos esse ortos ex Gotthorum gente 1. 90. a. Vandalos Belisarius delevit 2. 347. a. multi oratores inter Germanos recensent 1. 77. b. Vandalicæ civitates 1. 43. b.
Vangiones 1. 22. a. esse Wormaticenses 1. 59. d. 83. b. Germanos esse 1. 225. b.
Variana clades ubi facta sit 1. 27. 260.
Varini 1. 30. b. 63. b. 64. b.
Varinna Germanici 1. 203. b.
Varista 1. 31. b.
Varna ad Danubium 1. 253. b. fluvius 1. 69. d.
Varnenses 1. 30. b.
Varuca ubi Romani cladem gravem acceperunt 1. 346. a.
Vastum Regnum 1. 242. b.
Vaticinium Hildegalli de futura Francorum Monarchia. 1. 149. b.
Vbera mulierum ad coxendices usque propendentia. 2. 334. b.
Wberlingen 1. 77. b.
Vbi 1. 22. a. Gallis & Germanis suspecti 1. 366. a. Transrhēnani cis Rhenum migrant ibid. Eburonum loca occupant ibid.
Vbios esse Colonienfes 1. 60. a. Germanos non Gallos esse 1. 225. b.
Vcaria Marchia 1. 47. d.
Vdenarii tumultus exortus & imagines fractæ 4. 51. a.
Vestigalia 1. 52. b.
Veilheim temerè oppugnatur. & ab oppugnatione liberatur. 2. 68.
Veiorum subactio 4. 147. b.
Velania Insula 1. 84. b.
Velatabi 1. 365. a.
Veldkirch 1. 280. a.
Veldkirchenfis Comitatus 1. 257. b.
Velites 1. 9. a.
Velitationes in obsidione Magdeburgensi 2. 527.
Velleda apud Bructeros 1. 49. a.
Velleris aurei ordo à quo sit constitutus 2. 640. a.
Veolcasses 1. 361. b.
Velolini 1. 295. a.
Venandi studium in Germania 1. 14. a. Venatione searceri graviter ferunt rustici 2. 134. b. Venationibus ardentè studet Dux Württembergensis 2. 34. a.
Veneseitio lethifera 4. 180. a.
Venadici montes 1. 66. a.
Veneris Sacerdotes corruptæ antequam nubarent 1. 145. a. Paphiz imago 1. 64. d.
Veneris dies apud Turcas celebrior est reliquis 2. 394.
Veneria unde dicta 1. 77. b. Venetiis terræ morus exortus. 4. 147. a. Venerianum mare 1. 255. a. Veneticus Oceanus. 1. 40. a. Saus. 1. 66. a. de Vincta Republica vaticinium 2. 612. b.

Veneti 1. 36. b. Veneti quæ dona Cæsari Carolo V. obtulerint 2. 341. b. Germanicam Virtutem sunt experti in Sigismundo Austriaco 1. 196. a. Venerorum fœdus cum Gallorum Rege 2. 176. b. Venetis quæ à Turcis adempta sint. 2. 389. a. Venetos esse quos Germani vocant die Wenden 1. 77. b. Veneti auxilium Gallicis recuperant Brixiæ & Veronam 2. 176. b. cum Venetis fœdus pangit Cæsar 2. 187. b. Turca 2. 352. a. Veneti quomodo Constantinopolitanum Regnum occuparint. & quomodo rursus amiserint 4. 138. b. hæredes Cypri Regni constituti 4. 135. a. quamdiu Regnum Constantinopolitanum possederint ibid. quomodo Cyprum occuparint 4. 138. a. Margaritum oppidum deditione capiunt 4. 174. a. Veneratorum Ditioni Soppota civitas subiecta. ibid. Venetis Turcarum Imperator bellum indicit 4. 137. b. Venetos esse vulpes 4. 170. a. à Venetis Turcarum Imperator Regnum Cypri repetit 4. 137. b.
Vennones 1. 82. a.
Vennonum ferocitas 1. 284. a. Regio 1. 280. a.
Venonetes 1. 289. a.
Ventonini 1. 295. a.
Ventorum mira tempestas in Frisia exorta 4. 146. a. ventis imposuisse nomina Germanica Carolus Magnus. 1. 246. a.
Veragri 1. 289. a.
Verbum Dei suæ factioni prætendunt rustici 2. 135. a.
Veritatem colunt Germani 1. 199. a.
Vermenlandia 1. 87. b.
Verona à Venetis quomodo munita sit 2. 439. b. Veronæ multa ædificia aquarum inundatione submersa 4. 66. b. Veronam receperunt Veneti auxilio Gallorum 1. 176. b. Veronam in Italia Galli ædificarunt 1. 271. a.
Vesalii Medici miserabilis obitus 3. 171. a.
Veseni lacus 1. 326. a.
Vesontii 1. 2. b.
Vespasianus quam infelicitè multis præliis contra Germanos pugnavit 1. 63. a.
Vesprimum oppidum Cæsariani expugnant 4. 49. a.
Vestitus Germanorum 1. 14. b. 52. d.
Vestitus Electorum 2. 510. a. Imperatoris in Coronatione 2. 271. b.
Vexilli Condæi inscriptio 4. 121. b. Vexilla Turcica splendide facta à Sigethanis occupata 4. 26. b.
Vezela oppidum rursus à Sanzaco frustra obsessum. 4. 135. a.
Vgonia 1. 291. b. vallis 1. 294. a.
Viadri fluvius 1. 30. b. 85. b. Odera hodie dicitur. accipit Meusam fluvium 1. 92. b. Viadri ostium 1. 66. a.
Viana cum omni jurisdictione Bredendroio cedit 4. 80. a. cur à Bredendroio iussu Auraci munita fuerit. ibid.
Viberi ex Lepontiis 1. 289. b.
Viborgensis Episcopatus 1. 85. b.
Vicinias potentioris omni modo præcavenda. 2. 195. b. exemplo Pontificis & Italiæ Principum 2. 231. b. Vicini Württembergensi Duci propterea ei movent bellum. 2. 286. b. Vicini Cæsaris potentiam. quantum potest. præmit Gallus 2. 474. b.
Vidima quales 1. 49. b.
Victoria Christianorum incruenta 2. 265. a. victoria in manu fortunæ est 2. 106. victoria causa milites menstruum exigunt stipendium. & eo denegato rebellant. 2. 185. b. victoria paratur hostem jam aufugere simulante Duce ferè victi 2. 53. a. Victorias Protestantium quid impedit 2. 441. a. victoria molesta quæ victori multum constat 2. 542. b. Victoriam spem Gallus ponit in inopia hostilis exercitus 2. 198. a. 208. a. Victoria licet reportata. tamen Carolus V. inclinatur ad pacem 2. 199. b. ab inopinato hosti supervenientibus reportatur 2. 216. Victoria obstat Italicorum & Hispanorum æmulatio 2. 326. b. Victoria contra Turcas miranda 2. 255. b. Victoria non numero pugnantium. sed militum Virtute constat. 3. 76. b.
Victoriatum nummi 1. 46. f.
Vistus Germanorum 1. 55. b.
Vidri fluvius inter Frisios & Busactores fluit 1. 84. b. Vidri amnis origo. 92. b.
Vienna 1. 3. a. 82. b. priscis Flaviana dicta 1. 231. b. in Delphinatu 1. 253. a. à Solymanne Turcarum Imp. obsessa 2. 603. a. quibus condita 2. 253. a. Viennæ urbis descriptio 2. 438. a. Viennam Turca obsidet frustra 2. 641. b. Vienna à Turca obsessa defensionem parat 2. 238. b. 250. b. for.

I N D E X.

- b. fortiter resistit quamvis non benemunita. 2. 240. b.
Turca infecta re discedit 2. 242. b. Ducis obsidionem sustinentes 2. 244. b. olim Flavianum, ejusque situs 2. 253. a. munitur 2. 435. b. 438.
Vigiliis obeundis diligentia 2. 283. a.
Vilna Episcopalis civitas 1. 58. 248. b.
Vimundria 1. 83. a.
Vinaria Ducum Saxonie sepultura 4. 43. b. terræ motus 4. 147. a. Vinaticusium tumultus 4. 48. b.
Vinci fortuitum est, suos deserere perfidiam plenum 2. 117. a.
Vindelegi 1. 317. b.
Vindelicia adhæret Rhætia. 1. 82. a. olim nunc dicitur Bavaria 1. 93. a. Vindelicia populi quatuor 1. 295. b. termini 1. 305. b.
Vindellicorum Insula 1. 275. b. urbes 1. 277. a. situs 1. 275. b. quatuor populi 1. 289. a. Vindellicorum gesta 2. 235. b.
Vindemia copiosissima 1. 391. a.
Vindobona 1. 82. b.
Vindomana 1. 82. b.
Vindomissa civitas 1. 83. a. 305. b. 284. a.
Vingio 1. 83. b.
Vinum Franconicum 1. 158. b. Vinum duabus canis emblematicis post Coronationem Caroli V. funditur 2. 28. a. Vini potatores in Württembergia exoli 2. 67. b. Vina Rhætica 1. 280. a. Alatica quamdiu durare possint, 1. 199. a.
Vinstermuntz 1. 280. a.
Vinstermuntii 1. 279. b.
Vinsgoia 1. 280. a.
Vinsgoii 1. 273. b.
Viathi 1. 36. b.
Vinthones ibid.
Virdunum Claborum oppidum 1. 366. a.
Virginopolis qualis civitas 1. 232. b.
Virginum undecim millium Historia 1. 153. b.
Virodunum à Rege Gallie capitur 2. 545.
Vironadi 1. 210. a.
Virtus mori non sinit 2. 32. a. Virtutes summo Principe dignæ in adolescente perspicere nequeunt. 2. 10. b. Virtus nulla sine invidia 2. 319. a. apud hostes quoque admirationem parit. 1. 381. a. Ottomannum paucis annis Nobilioribus æquat 2. 383. a.
Virucinates 1. 295. b.
Virunni 1. 86. a.
Virunum 1. 82. b. 85. b.
Visburgii ubi habitarent 1. 86. b.
Visetum oppidum 1. 249. a.
Visigothi 1. 66. c.
Visio Cancellarii Imperatorii 1. 378. b.
Visirorum Bassarum officium & dignitas 2. 405. b.
Vistula flumen 1. 30. b. fluminis & cursus & ostium 1. 92. b. fluvii inundatio. 4. 174. a.
Vjurgis fluvius Germanie 1. 142. a. ubi in Oceanum exeat. 1. 92. a. fluvius navigabilis frigore intenso constrictus 4. 41. a.
Vites ob Hyemis asperitatem ad solum usque planè intereunt 4. 41. a.
Vitodurum 1. 83. a.
Vitulus biceps 2. 365. b.
Vitzira apud Turcas qui sint 4. 63. b.
Vivariatum ditionem Germani equites depopulantur. 4. 144. b.
Vivonam Condenses capiunt. 4. 129. b.
Vlani Tartari 252. b.
Vldaricus Episcopus. Augustanus Papam arguit de concubinis 1. 231. a.
Vlna qualis urbs 1. 4. a. 233. a. obsidione soluta 2. 545. b. à Protestantibus obsessa ibid. pecunia mulctatur, ib. fuit in Schmalcaldico fœdere 2. 444. a.
Vlmenses Alberto Marchioni Brandenburgico rescribunt. 2. 549. b. Helfenstænum recuperant 2. 557. b. Ulmensium vicus & oppida incendiis vastat Albertus Brandeburgicus 2. 545. b. Ulmensibus Albertus Marchio Brandeburgicus scribit 2. 549.
Vlmigeri 1. 24. a.
Vltrajectum oppidum 1. 308. a. Ultrajecti tumultus exortus & imagines factæ 4. 51. a. Ultrajectina Regio tumultum movet 4. 79. b.
Vmbros à Tynthenis ejectos 1. 105. b.
Vnclio Imperatoria à quo, & quibus solennitatibus fiat, 2. 623. a.
Vnda nigra fluvius 1. 92. a.
Vngaria alia in Scythia 1. 248. a. prisca ubi fuerit 1. 89. a. Ungariam quo tempore Solymannus aggressus sit 1. 218. b. Vngari vastando venerunt usque ad Fuldam 1. 374. auxilia Imperio Romano denegant 4. 153. b. ad Ezechium miserè à Turcistrucidati 4. 55. a. Ungarorum prompta auxilia 4. 48. b.
Vngarici belli inter Maximilianum & Turcarum Imperatorem acti finis 4. 55. a. belli initium & causa 4. 59.
Vniuersitates Germanie 1. 236. b.
Vnni populi 1. 73. a.
Vocabula Regionum & gentium in Tacito de Germania. 1. 77.
Vogel mons 1. 291. b.
Vogelspergius Augultæ capite decollatur 2. 544.
Vogesi montana 1. 91.
Voitlandia 1. 2. a. 87. a. Voilandie situs 2. 483. b. Voilandiam Albertus Marchio cum exercitu invadit 4. 92. a.
Vosavia 1. 83. b.
Vota Turcarum 2. 394. b.
Vpsalia miserabilis cades facta 4. 96. a.
Vrachiū capitur 2. 42. a. capitur à fœdere Suevico 2. 70. a. Urachii situs. 2. 42. a. Urachii arx oppugnatur. 2. 55. a.
Vratislavia qualis urbs 1. 232. a.
Vratislaviensis Episcopatus. 1. 234. a.
Vrbes in utraque Rheni ripa 1. 253. a. urbium & domorum inventio 1. 14. b.
Vrlinum dirioni Ecclesiasticæ, ejecto Duce, adjungit Pontifex 2. 175. b.
Vrbiniensis Dux Laurentio Medici opem fert 4. 130.
Vria laus & descriptio 1. 328.
Vrios à Tanniscis descendisse 1. 325. a.
Vrorum Regio 1. 290. a.
Vrta fluvius 1. 283. b. ubi in Arolam & Arola in Rhenum fluat 1. 284. a.
Vrterum Helvetii 1. 250. a.
Vrster mons 1. 280. a.
Vrumeliegrlebus quid 4. 27. a.
Vspetes 1. 24. a. à Cæsare superati 1. 363. a. Usipii & Usipetes 1. 60. d.
Vsura annua 1. 57. d. usuras è tota Sparta exterminavit Lycurgus ibid.
Vicia oppidum captum 4. 139. a.
Vricetium 1. 365. a.
Vulsa subjugant Batavos 1. 365. a.
Vxores Numidæ maritis humillime ancillantur 2. 347. b.

W.

- Wadgesium Monasterium à Lotharingio Duce caprum 4. 185. a.
Wagaria 1. 244. b.
Wagnerorum dogmata & hæreses 4. 157. b.
Waiblinga deditur 2. 72. a.
Waiblinga situs 2. 43. b.
Waiblingenses seditiosi depredatione puniuntur. 2. 62. b. Fœderi Suevico sededunt 2. 72. a.
Walachia 1. 38. b. Walachia major Moldavia, minor Transalpina dicitur, & Hungarie subiecta est 2. 219. a. Walachus Polono eripit Provinciam Pokucziam 2. 279. a. sed cum magna clade ei iterum adimitur. ibid.
Walachii 1. 38. b. Walachos Turcæ afflixerunt 2. 385. a.
Waldenbergica arx ejusque situs 4. 135. b.
Waldenses à Babaudie Dux bello infestat 3. 144. b. Eorum origo & acta 3. 143. a.
Waldensatus lacus 1. 331. b.
Walen dicuntur Germanis Italici 2. 44. b.
Walgsom 1. 276. a.
Wallensee 1. 273. b.
Walgoia tractus 1. 287. a.
Wallenses superiores 1. 293. a.
Wallenstat oppidum 1. 274. b.
Waltersburg apud Rhætos communis 1. 281.
Wandali in Africam cum exercitu navigant 1. 158. a. Galliam vastant. 1. 165. a. & Alani Hispaniam occupant. 1. 158. a. Wandalos fuisse ex Insula Scandiana. 1. 158. a.
Wandel oder die Wenden. 1. 43. a.
Waradinum à Turca oppugnatur 2. 222. a. expugnatur. ibid. b.
Warda

- Wardeburgum* castrum expugnatum 4. 109. a.
Wardheim 1. 60. a. 165. b.
Wardenses inquisitionem rejiciunt 4. 77. b.
Warendorpium occupatur à Brunsvicensi Duce 3. 164. a.
Warmia 1. 64. c. Warmienfis Episcopatus ibid.
Waseones devastant Francorum fines 1. 164. b.
Wasserburgum 1. 254. b.
Wederavia 1. 85. a. Wederavii 1. 169. a.
Weinsberga diripitur 2. 78. b. Weinsbergam fœderati solo æquant 2. 78. b. 2. 160. b. Weinsberga capitur à rusticis, miserrimè ibi Nobilibus trucidatis prodicione civium 2. 140. a. Weinsbergæ trucidantur Nobiles miserrimè à rusticis. 2. 78. b.
Weissenburgum civitas & castrum occupatur à rusticis. 2. 147. a. obsidetur à Palatino, & sub certis conditionibus in gratiam redit. 2. 172. b.
Wels communitas 1. 280.
Wenden 1. 36. b.
Wendische Stadt 1. 43. b.
Wera flumen in Visurgim exit. 1. 92. a.
Wera oppidum 1. 254. a.
Werdenberg 1. 280. a.
Werdenfes 1. 61. c.
Werdenfis civitas 1. 92. a.
Werdia 1. 232. a.
Werenher Merspurgenfis Episcopus conjuravit contra Regem 1. 399. a.
Werthemii Comes in verba rusticorum jurare cogitur. 2. 143. a. Comitatus 3000. florenis mulctatur 2. 166. b.
Wesalia superior 1. 85. a.
Wesera alio nomine Visurgis per quas Regiones decurrens in Oceanum exeat. 1. 92. a.
Westertwald 1. 85. a.
Westgöthi 1. 66. c.
Westphalia 1. 2. a. Westphaliæ Dux 1. 233. b. urbes 1. 233. caput Monasterium 2. 300. a. Westphalam Albanus cur invaserit 4. 94. a. Westphali ubi hoc tempore degant. 1. 86. a.
Westria civitates & Regiones 1. 166. a.
Wettingen 1. 275. a.
Weylia liberatur ab oppugnatione 2. 68. b.
Weyssenburg in Noricis 1. 93. a.
Wezel Magdeburgensis Archiepiscopus conjuravit adversus Regem 1. 399. a.
Wickersheim 1. 165. d.
Wiclevorum dogmata & hæreses 4. 157. b.
Widocanne 1. 418.
Wildberga subditur fœderatis 2. 73. a. Wildbergæ situs. 2. 45. a. 73. a. lanificiis commendata ibid.
Wildelappi populi 1. 69. b.
Wildapmanni 1. 87. b.
Wilibaldus quid significet. 1. 383. b.
Wiltzi 1. 241. b.
Windeck 1. 274. b.
Windi 1. 65. d.
Wisebada fons calidus 1. 60. b.
VVini 1. 241. b.
VVinsemmum fuit in fœdere Schmalcaldico 2. 444. a.
VVinshem 1. 341.
VVinpergum rustici capiunt. 2. 442. b. VVinpergii quid à rusticis actum sit 2. 140. a.
Wissenburg 1. 207. b. VVissenburgum 1. 253. b. fuit in fœdere Schmalcaldico 2. 444. a.
VVissenburgici quomodo se gesserint in seditione rusticorum 2. 173. b.
VVitterberga fuit in Regione Senonum 1. 79. b. urbs valida 2. 496. VVitterbergenfium Theologorum dissensiones. 4. 173. a.
VVittenstein arx capta 4. 96. a.
VVolfesbütelum oblectum 2. 413. a. arx restaurata 4. 92. b. propugnaculis munitur. ibid.
VVolfgangus Dux Bipontinus ab Henrico II. Rege Galliarum splendidis muneribus donatus 4. 162. a. Bipoantinus Princeps Navarrae, Condensi, eorumque sociis auxilia promittit 4. 116. b. Caritatem expugnat 4. 124. b. quot milia militum in Gallias duxerit 4. 167. cum suo exercitu Alsatiam transit 4. 119. b. testamentum condit 4. 164. a.
VVolfgangi Ducis Bipontini expeditio in Galliam 4. 119. b. Palatini genealogia 4. 161. seq. militaris fortitudo 4. 163. equites in Germaniam redeunt 4. 144. b. Palatini constantia in fide 4. 161. vita, mores, Virtutes ejusque præcipuæ res gestæ. ibid.
VVolfgangi Comitis Palatini cadaver in Germaniam translatum Maissenheimii sepulchro avito infertur. 4. 160. sepultura. ibid.
VVormatia ab Alberto Marchione capta 2. 554. VVormatiæ quare Conventus Imperialis celebrare soliti 2. 28. a. Comititia celebrata 2. 606. b. Conventus indicitur 4. 36. a. urbis amœnitas 2. 230. b. Imperialia Comititia celebrata 1. 246. a. fit Conventus Principum sub Carolo Magno. 1. 167. b. Comititia celebrat Carolus V. eorumque capita 2. 28. a. VVormatiam Regno Francorum fuisse subiectum 1. 155. a.
VVormatiensis Conventus 2. 44. a. Episcopus quibus rationibus se redemit ab Alberto Marchione. 2. 554. b. VVormatiense Colloquium, & qui ei interfuerint, abruptum & Ratisbonam dilatum 2. 449. a. VVormatiensia Comititia Religionis causa 2. 441. b. VVormacenses 1. 2. a. VVormatienses expulso Episcopo Imperatori opem promittunt 1. 404. a.
VVürtembergum rusticorum tumultus 4. 92. b.
VVürtembergæ arx deditur 2. 43. b. arx comburitur 2. 48. b. VVürtembergiæ brevis descriptio 2. 33. a. situs 2. 56. b. VVürtembergiæ gentis origo 2. 56. b. VVürtembergicus Dux literis addictus 2. 57. a. Dux scribit adversus confœderatos Suevos exercitum 2. 39. Dux bellum parat 2. 53. b. & Teuronicus Magister compacati 2. 558. b. ejicitur ex Ducatu 2. 248. b. Princeps Elvangum oppidum recipit 2. 557. Ducis descriptio 2. 58. b. fortitudo. 2. 54. a. Ducis exercitus 2. 55. b. Duci VVürtembergico solenniter indicunt bellum Fœderati Sueviæ 2. 68. a. VVürtembergi cum Reutlingis congregiuntur 2. 38. b. VVürtembergensis Ducatus 1. 85. a. Dux quo tempore restitutus sit 2. 297. a. 4. 62. a. Dux Christophorus 2. 285. a. Dux mittit Legatos ad Regem Galliarum 2. 546. b. Regionis cultura varia 2. 56. b. VVürtembergorum Principis res gestæ 2. 31. victoria ad VVeil oppidum Imperii 2. 52. b. VVürtembergenses Comites deinde Duces 1. 235. a. VVürtembergenses Imperio rebelles quomodo sint tractati ab Imperatore Henrico Lucelburgo 1. 187. b. VVürtembergiæ Dux Huldricus patria expellitur. 2. 64. recuperat eandem 2. 74. b. VVürtembergenses Nobiles Duci resistunt 2. 75. a. VVürtembergensis arx exurit 2. 76. b. Ducis & Præsidis VVürtembergiæ actio coram Helvetiis. ibid. quinam Imperatores quos Duces VVürtembergi infestaverint 2. 52. 79. b. bellum recuperanda VVürtembergiæ causa auxilio Ducis Hassorum 2. 80. a. restituitur Huldricus 2. 80. b. VVürtembergica loca spoliata rusticis 2. 146. a. VVürtembergica gens Duci supra modum devota 2. 61. a. Dux ad Comititia vocatus compariturum se negat, & colloquio sollicitatur ab Imperatore 2. 64. b. arcem Hiltenburgum Helfensteinensis ditionis occupat 2. 65. a. Reutlingam suo maximo damno occupat 2. 65. b. Dux Imperii Signifer. 2. 69. b. primi Ducis egregiæ Virtutes 2. 70. a. Ferdinando Regi Romanorum a conjuratis donatur 2. 33. b. a quo postea contra Ducem VVürtembergensem prælio decernitur 2. 54. VVürtembergicum Ducem restituit Hassiæ Princeps 2. 281. seqq. VVürtembergici belli causæ 2. 286. b. VVürtembergiam, ejecto Duce, Religionis potissimum causa emptionis titulo sibi vindicat Carolus V. & fratri tradit 2. 288. b. VVürtembergicos tumultus Truceffus sopit 2. 160. a. VVürtembergiæ acta. integro libro 2. 31. seqq. VVürtembergia arx origo Ducum VVürtembergensium 2. 33. b. ferax frugum & vini ibid. insigne Ducatus cornu 2. 34. a. Dux Bavariam jungit conjugio sibi 2. 34. b. 58. b. VVürtembergensium Ducum origo 2. 56. a. Ducatus situs 2. 56. b. descriptio, Præfectura, urbes, & alia. ibid. Dux primus Musicos magni æstimat, ipse canere edoctus 2. 57. b. Huldricus splendido comitatu Comititia Constantinensia invistit 2. 57. b. Senatus Aulicus quibus personis constitutus 2. 60. a. VVürtembergensis Comitis Georgii vita & obitus 3. 125. b. VVürtembergensium Ducum & Ortenbergensium atque Novocastrenfium litigia 3. 148. seqq. Ducatus reformatio 4. 113. seqq.
Würtzburg 1. 152. a. VVürtzburgum urbs à Grumbachianis insidiosè capta atque direpta 4. 35. b. VVürtzburgica arx incendio devastata. 4. 176. a. VVürtzburgensis Episcopus nomine Melchior Zobelus per insidias interficitur 4. 34. b. Episcopus quo die à latronibus interfectus fuerit 4. 40. a. VVürtzburgensem Episcopum à Zebicio interfectum

I N D E X.

perfectum fuisse 4. 39 b. VVürtzburgicus Episcopus pacem petit à Marchione Brandenburgico. 2. 548. b. VVürtzburgum obselluri rustici circumjacentes devastant arces 2. 143 b. civitate proditoriè dedita, arcem obsident; sed inde repelluntur ibid. arx ab obsidione liberatur 2. 163. b. 166. a. VVürtzburgensis Episcopi cædes 3. 1. seq. 124. a. VVürtzburgum inopinatò capit Grumbachius 3. 167. a. cum Episcopo postea desuper transigens 3. 168. VVürtzburgenses cives seditiosi quibus conditionibus in gratiam recepti 2. 166. b. 56. a.

X.

Xanthum oppidum 1. 352. a.
Xansonarum Ditionem Germani equites depopulantur 4. 144. b.
Xenodochia quor Philippus Hassiæ Landgravius constituit 4. 62. a. Xenodochia apud Turcas 2. 394. b.

Y.

Y Li fontes 1. 287. b.

Z.

Zabernia in Alsatia 1. 253. b.
Zacata 1. 88. b.
Zacharias Papa Pippinum declarat Regem Francorum. 1. 166. b.
Zaschi 1. 43. b.
Zacanthum capit Turca 2. 387. b.
Zadvuar arx munitissima à Lazaro Schvvendio expugnata 4. 59. b.
Zagathai Tartari ubi habitaverint 1. 90. a.
Zarmis Gethafa 1. 83. a.
Zasius Vir doctus 4. 42. a.

Zathamarum castellum à Cæsareanis expugnatum 4. 41. a. direptum à Cæsariensis 4. 23. b. 25. a.
Zazinthi suburbium à Turcis incensum 4. 168. a.
Zelandia Regio tumultus movet 4. 79. b. in Zelandia maxima calamitas exorta 4. 146. b. mira tempestas ventorum & Oceani exudatio exorta 4. 146. a. Zelandianis Auræicus interdicit, ne militem peregrinum recipiant. 4. 80. b.
Zervesia ad viginti unum magni nominis Theologi conveniunt, & Formulæ Concordiæ à Jacobo Andreæ conscriptæ, subscribunt 4. 136. b.
Zigeth à Turca obsessa 2. 537. b. 539. obsidionis vera enarratio 2. 537. à Turcis acriter oppugnata. 2. 538. frustra à Thuigon Bassa obsessa 2. 537. b. à quo sit condita. ibid. Zigethi situs & descriptio. 2. 537. 4. 52. b. seq. arcis situs & descriptio 2. 587. b. Zigethum castrum Turcæ denudò obsident 2. 582. b. in Zigethana obsidione Turcarum quot numero interfecti fuerint 2. 539. Zigethanorum periculum & penuria 2. 589. a. ex Zigethensibus quot numero interfecti fuerint 2. 539.
Ziliensis Comitatus 1. 82. b.
Zizaniæ Dominici agri 1. 385. a.
Zobeli Episcopi Heibipolensis, vita, laus, cruenta cædes. 3. 1. seq. 124. a.
Zobellina pelliculæ 1. 53. a.
Zolnock ab Agriensibus erepta 2. 539. arx à Turcis obsessa 2. 531. † capta ibid.
Zona frigida arctica ubi 1. 66. c. torrida. 1. 258. a.
Zuicavia 1. 6. b. Zuicaviæ docuit aliquandiu Thomas Müntzerus. 2. 152. a. Zuicaviam capit Mauritius. 2. 483. a.
Zuina fluvius 1. 89. a. flumen 1. 58. a. 92. b.
Zulmando 1. 93. b.
Zumbasthi apud Turcas qui sunt 2. 393. a.
Zumi 1. 241. a.
Zutphania civitas à Geniis expugnata 4. 178. a.
Zythum 2. 56. b. Pelusiæcum 1. 42. b.

DEO SIT LAUS, HONOR ET GLORIA.

